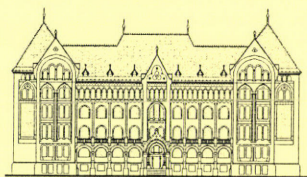

**A SZAPÁRY- ÉS A WEKERLE-KORMÁNY
MINISZTERTANÁCSI JEGYZŐKÖNYVEI
1890. március 16.–1895. január 13.**

1. kötet

**MAGYAR ORSZÁGOS LEVÉLTÁR
BUDAPEST, 1999**

**A SZAPÁRY- ÉS A WEKERLE-
KORMÁNY MINISZTERTANÁCSI
JEGYZŐKÖNYVEI 1890–1895**

*A Magyar Országos Levéltár
kiadványai II:*

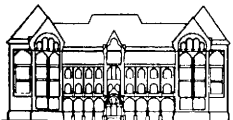
Forráskiadványok 33.

A kétrészes kötet gróf Szapáry Gyula és Wekerle Sándor kormányai időszakában, 1890. március 16. és 1895. január 13. között tartott magyar minisztertanácsokról felvett jegyzőkönyvek fontosabb napi-rendi pontjait teszi közzé bőséges szövegkritikai és tárgyi-magyarázó jegyzetek, valamint bevezető tanulmány kíséretében. Használatát különböző mutatók segítik.

Az 1890-es évek első fele az Osztrák–Magyar Monarchia keretébe tartozó Magyarországnak kis reformkorszaka volt. Szapáry megkísérelte a közigazgatás gyökeres átalakítását (terve azonban kudarcba fulladt), Wekerle Sándor kormánya éles politikai csatározások közepette tető alá hozta a polgári viszonyok megszilárdítását segítő ún. egyházpolitikai törvényeket. Tovább épült a vasúthálózat, megújították a külkereskedelmi szerződéseket, az ország készült a millennium megünneplésére. Eközben új szakaszába lépett a nemzetiségi mozgalom. A közzétett források és a hozzájuk készült jegyzetek részleteiben is jól megvilágítják a magyar kormányzati politika 1890–1895 közötti jellemzőit, eszközeit és módszereit, valamint Ferenc József király csöppet sem formális szerepét a dualista rendszer sajátos körülményei között.

A kiadvány használata nélkülözhetetlen a dualizmus történetét kutatók számára.

**MAGYAR ORSZÁGOS
LEVÉLTÁR**

**A SZAPÁRY- ÉS A WEKERLE-KORMÁNY
MINISZTERTANÁCSI JEGYZŐKÖNYVEI
1890–1895
1. kötet**

A MAGYAR ORSZÁGOS LEVÉLTÁR KIADVÁNYAI
II.
FORRÁSKIADVÁNYOK

33.

MAGYAR MINISZTERTANÁCSI JEGYZŐKÖNYVEK
1867–1918

Sorozatszerkesztő
KOROKNAI ÁKOS

A SZAPÁRY- ÉS A WEKERLE-KORMÁNY
MINISZTERTANÁCSI JEGYZŐKÖNYVEI
1890. március 16.–1895. január 13.
1. kötet

**A SZAPÁRY- ÉS A WEKERLE-KORMÁNY
MINISZTERTANÁCSI JEGYZŐKÖNYVEI
1890. március 16.–1895. január 13.**

1. kötet

**Összeállította és a bevezető tanulmányt írta
LAKOS JÁNOS**

**MAGYAR ORSZÁGOS LEVÉLTÁR
BUDAPEST, 1999**

Készült
a Magyar Országos Levéltárban
az MM Tudományszervezési és Informatikai Intézet és
a Nemzeti Kulturális Alap
támogatásával

Lektorálta
PAJKOSSY GÁBOR

Idegen nyelvű összefoglalók:
SZAKÁLY ORSOLYA (angol)
TUZA CSILLA (német)

A személynévmutatót és a földrajzi név-mutatót összeállította:
VETRÓ FERENCNÉ

ISSN 0073-4055
ISBN 963 631 100 5 Ö
ISBN 963 631 101 3

Kiadja a Magyar Országos Levéltár
© Lakos János, 1999
© Magyar Országos Levéltár, 1999
Felelős kiadó a Magyar Országos Levéltár főigazgatója

TARTALOMJEGYZÉK

1. kötet

Előszó	15
BEVEZETŐ TANULMÁNY	17
A/ GRÓF SZAPÁRY GYULA KORMÁNYA 1890–1892	19
I. A Szapáry-kormány megalakulása és programja	21
<i>Jegyzetek</i>	30
II. Kormányzati tevékenység a minisztertanácsi jegyzőkönyvek tükrében	31
1. Súlyponti kormányzati feladatok	31
1.1. <i>A közigazgatási reformkísérlet</i>	31
1.2. <i>A külkereskedelmi szerződések ügye</i>	37
1.3. <i>A kultúrharc kezdete</i>	40
2. Pénzügy és gazdaság	46
2.1. <i>Pénz- és adóügy</i>	46
a/ <i>Költségvetés</i>	46
b/ <i>A valutarendezés megkezdése</i>	49
c/ <i>Adóügyek</i>	50
d/ <i>Egyéb pénzügyek</i>	50
2.2. <i>Közlekedésügy</i>	52
a/ <i>Vasúti közlekedés</i>	52
b/ <i>Közutak, hidak, Vaskapu-szabályozás, Duna-hajózás</i>	58
c/ <i>Tengerhajózás</i>	60
2.3. <i>Posta, távírda, távbeszélő</i>	62
2.4. <i>Ipartámogatás</i>	63
2.5. <i>Munkásvédő törvények meghozatala</i>	63
2.6. <i>Kereskedelmi, szabadalmi, mérték- és statisztikai ügyek</i>	64
2.7. <i>Földművelésügy</i>	65
a/ <i>A mezőgazdaságról és mezőrendőrségről szóló törvényjavaslat előkészítése</i>	66
b/ <i>Küzdelem a filoxéra ellen</i>	66
c/ <i>Kezdeményezések az állategészségügy fejlesztésére</i>	67
d/ <i>Lótenyésztés, lóverseny, baromfitenyésztés</i>	68
e/ <i>Változások az erdőigazgatásban</i>	68
f/ <i>Telepítés</i>	68
g/ <i>Vízszabályozás</i>	68
3. Országgyűlés, udvartartás, belügyi kormányzat	69
3.1. <i>Az Országgyűlés ügyei</i>	69
3.2. <i>A királyi udvartartás „reformjának” ügye</i>	71

3.3. Állami főtisztviselők és főispánok kinevezési, felmentési és egyéb ügyei	71
a/ Főtisztviselők	72
b/ Főispánok	72
3.4. Országhatár-rendezés	75
3.5. Munkás-, agrárszocialista és nemzetiségi mozgalmak ügyei	75
4. Óvoda- és oktatásügy, művelődés, egyházak	77
4.1. Óvoda, oktatás	77
a/ Óvodaügy	77
b/ Törvények a „néptanítók”-ról	78
c/ Középiskolák	79
d/ A Közoktatási Tanács újjászervezése	79
e/ Felsőoktatás	80
4.2. Kultúra, művészetek	80
4.3. Egyházi ügyek	80
a/ Katolikus egyház	81
b/ Protestáns egyházak	82
c/ Görögkeleti szerb egyház	83
5. Igazságügy	84
5.1. Bírósági és ügyészségi szervezeti, belszervezeti reformok	84
5.2. A képviselő-választások feletti bíráskodás ügye	86
5.3. Polgári anyagi jogi, telekkönyvi, birtokrendezési és egyéb törvények előkészítése	87
a/ Az általános magánjogi törvénykönyv előkészítése	87
b/ Telekkönyv, birtokrendezés	87
5.4. A polgári peres eljárás reformja	88
5.5. A büntető törvénykönyvek revíziója	88
5.6. A büntetések végrehajtása	89
5.7. A konzuli bíráskodás szabályozása	89
5.8. Törvénymagyarázatok, hatásköri összeütközések	90
6. Honvédelem	91
6.1. Törvényhozási intézkedések előkészítése a haderő állományának biztosítása céljából... ..	91
6.2. Bosznia–hercegovinai katonaság behozatala Magyarország területére	92
6.3. A Honvédség és a Népfelkelés fegyverszükségletének biztosítása, magyar fegyvergyár létesítésének támogatása	93
7. A milleniumi ünnepségek előkészítése; középületek, emlékművek létesítése	93
7.1. A milleniumi ünnepségek előkészítésének megkezdése	93
7.2. Középületek, emlékművek	95
8. Államszerződések, nemzetközi egyezmények	96

9. Horvátország ügyei	97
9.1. A Szabor feloszlataása és összehívása	97
9.2. Törvényalkotás	98
10. Bosznia–Hercegovina ügyei	100
<i>Jegyzetek</i>	101
III. A Szapáry-kormány helyzetének alakulása és bukása	104
<i>Jegyzetek</i>	110
B/ WEKERLE SÁNDOR KORMÁNYA 1892–1895	111
I. A Wekerle-kormány megalakulása és programja	113
<i>Jegyzetek</i>	117
II. Kormányzati tevékenység a minisztertanácsi jegyzőkönyvek tükrében.....	118
1. A kultúrharc. Az egyházpolitikai törvények megalkotása	118
2. Pénzügy és gazdaság	122
2.1. Pénz- és adóügyek	122
a/ Költségvetés	122
b/ A valutarendezés folytatása	124
c/ Az állami alkalmazottak fizetésének rendezése	124
d/ Bankok, pénzügyintézetek ügyei	125
e/ Egyéb pénzügyek, adóügyek	125
2.2. Közlekedésügy	126
a/ Vasutak	126
b/ Közutak, hidak, Vaskapu-szabályozás, Duna-hajózás	128
c/ Tengerhajózás	129
d/ Szakemberképzés támogatása	130
2.3. Posta, távirda, távbeszélő	130
2.4. Kereskedelmi, szabadalmi és statisztikai ügyek	130
2.5. Földművelésügy	133
a/ A mezőgazdaságról és a mezőrendőrségről szóló törvény el- fogadtatása	133
b/ További küzdelem a filoxéra következményeinek felszá- molásáért	133
c/ Az állategészségügyi szolgálat fejlesztése	134
d/ Lótenyésztés, lóverseny	134
e/ Terv a korlátolt forgalmú birtokok „célszerűbb kihasználásá”-ra. Törvény a telepítésekről	134
f/ Vízsabályozási munkák, árvízvédelem	135
3. Országgyűlés, belügyi kormányzat	136
3.1. Az Országgyűlés ügyei	136
3.2. A királyi udvartartás reformja	137

3.3. Állami főtitisztviselők, főispánok kinevezési és egyéb ügyei	138
a/ Főtitisztviselők	138
b/ Főispánok	138
3.4. Közigazgatási reformjavaslatok	140
3.5. Munkás-, agrárszocialista és nemzetiségi mozgalmak ügyei	141
4. Oktatás, művelődés, egyházak	143
4.1. Oktatás	143
4.2. Művelődés	143
4.3. Egyházak ügyei	144
a/ Katolikus egyház	144
b/ Protestáns egyházak	145
c/ Görögkeleti egyházak	146
5. Igazságügy	146
5.1. Bírósági szervezeti és belszervezeti intézkedések	146
5.2. A sommás eljárás bevezetéséhez kapcsolódó intézkedések	147
5.3. Az egységes büntető perrendtartás megalkotásának előkészíté- tése	147
5.4. Egyéb ügyek	148
6. Honvédelem	148
7. A millennium előkészítése, középületek emelése	150
7.1. A millenniumi ünnepek előkészítésének folytatása	150
7.2. Középületek létesítése	151
8. Államszerződések, nemzetközi egyezmények kötése	153
9. Horvátország ügyei	154
9.1. Törvényalkotás	154
9.2. Igazgatási és személyi ügyek	155
10. Bosznia–Hercegovina ügyei	155
Jegyzetek	156
III. A Wekerle-kormány helyzetének alakulása és bukása	157
Jegyzetek	163
C/ A MINISZTERTANÁCS MŰKÖDÉSÉNEK JELLEMZŐI. SZER- KESZTŐI TÁJÉKOZTATÓ A JEGYZŐKÖNYVEK FORRÁSÉRTÉ- KÉRŐL ÉS KÖZLÉSMÓDJÁRÓL	165
I. A minisztertanács 1890–1895 közötti működésének jellemzői	166
II. Szerkesztői tájékoztató a jegyzőkönyvek forrásértékéről és közlés módjáról	170
Jegyzetek	173

JEGYZŐKÖNYVEK

A/ GRÓF SZAPÁRY GYULA KORMÁNYÁNAK JEGYZŐKÖNYVEI	
1890. március 16.–1892. november 4.	175
1. 1890. március 16.	177
2. „ március 25.	181
3. „ április 3.	192
4. „ április 11.	197
5. „ április 18.	206
6. „ április 24.	215
7. „ május 1.	220
8. „ május 9.	228
9. „ május 17.	231
10. „ május 23.	241
11. „ május 30.	243
12. „ június 6.	249
13. „ június 13.	252
14. „ június 20.	256
15. „ június 27.	262
16. „ július 4.	269
17. „ július 18.	279
18. „ augusztus 8.	285
19. „ augusztus 29.	293
20. „ augusztus 30.	294
21. „ szeptember 1.	298
22. „ szeptember 5.	303
23. „ szeptember 11.	307
24. „ szeptember 19.	308
25. „ szeptember 20.	312
26. „ szeptember 21.	316
27. „ szeptember 28.	319
28. „ szeptember 29.	323
29. „ szeptember 30.	326
30. „ október 10.	329
31. „ október 11.	337
32. „ október 24.	340
33. „ november 3.	347
34. „ november 4.	351
35. „ november 6.	354
36. „ november 9.	357
37. „ november 12.	360
38. „ november 14.	364
39. „ november 16.	374
40. „ november 19.	376
41. „ november 26.	381

42. „december 3.	384
43. „december 7.	393
44. „december 10.	397
45. „december 17.	400
46. „december 22.	405
47. „december 29.	408
48. 1891. január 3.	410
49. „január 9.	414
50. „január 15.	420
51. „január 21.	430
52. „január 30.	438
53. „február 4.	444
54. „február 13.	449
55. „február 14.	458
56. „február 15.	459
57. „február 16.	459
58. „február 21.	460
59. „február 22.	461
60. „február 28.	462
61. „március 2.	466
62. „március 5.	467
63. „március 14.	476
64. „március 18.	483
65. „április 3.	489
66. „április 6.	493
67. „április 16.	499
68. „május 1.	505
69. „május 7.	516
70. „május 13.	519
71. „május 21.	521
72. „június 3.	530
73. „június 13.	537
74. „június 14.	538
75. „június 17.	540
76. „június 26.	542
77. „július 3.	545
78. „július 10.	548
79. „július 17.	551
80. „július 29.	554
81. „augusztus 1.	557
82. „augusztus 3.	559
83. „augusztus 4.	562
84. „augusztus 6.	564
85. „augusztus 16.	565
86. „szeptember 6.	569

87. „ szeptember 7.	571
88. „ szeptember 25.	573
89. „ október 2.	578
90. „ október 13.	582
91. „ október 14.	586
92. „ október 23.	587
93. „ október 30.	595
94. „ november 6.	599
95. „ november 21.	603
96. „ december 5.	611
97. „ december 18.	616
98. „ december 24.	624
99. „ december 29.	625
100. 1892. január 8.	627
101. „ január 11.	633
102. „ január 19.	635
103. „ február 1.	636
104. „ február 9.	641
105. „ február 14.	646
106. „ február 19.	648
107. „ február 24.	652
108. „ március 6.	660
109. „ március 18.	666
110. „ március 20.	668
111. „ április 1.	673
112. „ április 11.	676
113. „ április 29.	678
114. „ május 5.	686
115. „ május 20.	690
116. „ június 17.	697
117. „ június 28.	703
118. „ július 8.	706
119. „ július 14.	712
120. „ július 22.	718
121. „ szeptember 10.	720
122. „ szeptember 15.	724
123. „ szeptember 16.	726
124. „ szeptember 23.	737
125. „ szeptember 30.	742
126. „ október 2.	749
127. „ október 4.	753
128. „ október 10.	755
129. „ október 14.	762
130. „ október 17.	764
131. „ október 18.	776

132. „ október 28.	778
133. „ november 2.	783
134. „ november 4.	784

2. kötet

B/ WEKERLE SÁNDOR KORMÁNYÁNAK JEGYZŐKÖNYVEI	
1892. november 22.–1895. január 13.	789
1. 1892. november 22.	791
2. „ november 28.	793
3. „ december 2.	802
4. „ december 6.	805
5. „ december 18.	806
6. „ december 19.	808
7. „ december 27.	812
8. 1893. január 7.	817
9. „ január 15.	820
10. „ január 26.	823
11. „ február 9.	824
12. „ február 11.	825
13. „ február 13.	826
14. „ február 22.	835
15. „ március 3.	838
16. „ március 7.	843
17. „ március 15.	848
18. „ március 22.	850
19. „ március 30.	853
20. „ április 5.	859
21. „ április 14.	862
22. „ április 18.	866
23. „ április 27.	867
24. „ május 12.	871
25. „ május 15.	873
26. „ május 30.	877
27. „ június 24.	881
28. „ július 15.	884
29. „ július 16.	890
30. „ július 17.	891
31. „ július 18.	892
32. „ július 19.	893
33. „ július 20.	896
34. „ július 21.	897
35. „ július 22.	899

36. „ július 24.	904
37. „ szeptember 7.	905
38. „ szeptember 13.	915
39. „ szeptember 15.	918
40. „ szeptember 22.	921
41. „ október 4.	924
42. „ október 20.	927
43. „ október 21.	934
44. „ október 23.	936
45. „ október 30.	938
46. „ november 6.	941
47. „ november 14.	945
48. „ november 25.	948
49. „ december 2.	951
50. „ december 8.	956
51. „ december 23.	959
52. „ december 30.	965
53. 1894. január 15.	967
54. „ január 26.	971
55. „ február 4.	973
56. „ február 10.	977
57. „ február 15.	980
58. „ március 5.	981
59. „ március 11.	984
60. „ március 20.	990
61. „ április 3.	993
62. „ április 16.	995
63. „ május 3.	1001
64. „ május 28.	1006
65. „ június 2.	1010
66. „ június 4.	1011
67. „ június 11.	1012
68. „ június 18.	1013
69. „ június 24.	1020
70. „ július 4.	1024
71. „ július 17.	1027
72. „ szeptember 7.	1031
73. „ szeptember 12.	1032
74. „ szeptember 13.	1034
75. „ szeptember 14/15.	1035
76. „ szeptember 16.	1039
77. „ szeptember 21.	1039
78. „ október 1.	1045
79. „ október 29.	1051
80. „ november 7.	1060

81. „ november 10.	1063
82. „ november 20.	1064
83. „ november 23.	1072
84. „ december 9.	1075
85. „ december 15.	1082
86. „ december 19.	1083
87. „ december 21.	1085
88. „ december 27.	1086
89. 1895. január 3.	1087
90. „ január 13.	1088
MUTATÓK	1091
Személynévmutató	1093
Földrajzi név-mutató	1137
Napirendi pontok tárgymutatója	1179
NÉVTÁR	1223
A nem közölt jegyzőkönyvi pontokban szereplő jelentős személyek névtára	1225
AZ ALKALMAZOTT RÖVIDÍTÉSEK ÉS A MAGYAR ORSZÁGOS LEVÉLTÁR FELHASZNÁLT FONDJAINAK, ÁLLAGAINAK JEGYZÉKE	1265
SZAKFOGALMAK MAGYARÁZATA	1277
IDEGENNYELVŰ ÖSSZEFOGLALÓK	1279
Summary	1281
Zusammenfassung	1289
TÁBLAMELLÉKLETEK	1299
1–11. tábla. A Szapáry-kormány minisztertanácsi ülései, 1890. március 16.–1892. november 4.....	1301
12–18. tábla. A Wekerle-kormány minisztertanácsi ülései, 1892. november 22.–1895. január 13.	1323

ELŐSZÓ

A Magyar Országos Levéltárban őrzött újabkori források sorából az egyik legjelentősebbnek tekinthetjük az 1867–1918 között fennállt osztrák–magyar dualista rendszer magyar minisztertanácsának jegyzőkönyveit. Nem véletlen ezért, hogy a levéltár az 1970-es évek második felében — miután az első világháború éveiből származó jegyzőkönyvek *Iványi Emma* gondozásában már 1960-ban megjelentek — tervbe vette a teljes forrásegyüttes kiadását. Jelen kiadvány a Szapáry-kormány (1890. március 15.–1892. november 19.) és a Wekerle-kormány (1892. november 19.–1895. január 15.) minisztertanácsai üléseiről készült és ma a Magyar Országos Levéltárban őrzött jegyzőkönyveket, pontosabban a jegyzőkönyvek fontosabb napirendi pontjait teszi közzé. Mint forráskiadványnak a forrásszöveg kritikai és magyarázó apparátussal történő megjelentetése a célja. Emellett — a sorozat szerkesztési elveihez (*Koroknai Ákos–Lakos János: A magyar minisztertanácsai jegyzőkönyvek sorozata 1867–1918 közötti részének szerkesztési és forrásközlési elvei. Levéltári Szemle 1980/3. 341–370. p.*) igazodva — egy bevezető tanulmányt is tartalmaz, amely — a kötet minél jobb használhatósága érdekében — a minisztertanács hivaltörténetére, ügyvitelére, továbbá a jegyzőkönyvek forrásértékére és közlésmódjára vonatkozó tudnivalókon kívül, igyekszik megvilágítani a kabinetek kormányzati tevékenységét is.

A bevezető tanulmány szerkezetileg A/, B/ és C/ betűvel jelölt három fő részre tagolódik. A/ alatt a Szapáry-, B/ alatt pedig a Wekerle-kormány megalakulását, programját és kormányzati tevékenységének kérdéseit tárgyaljuk, míg a C/ részben kap helyet a minisztertanács 1890–1895. évekbeli hivatal- és ügyviteltörténetének ismertetése, továbbá a közölt jegyzőkönyvek forrásértékére, valamint a kötet szerkesztésére és a közlés módjára vonatkozó szerkesztői tájékoztató. Megjegyezzük, hogy a két kabinet kormányzati tevékenységét azonos szerkezetben tekintjük át. Először az adott kormányciklus kiemelkedő, a kormányprogramot meghatározó témáival foglalkozunk (ilyen a Szapáry-kormány időszakában három, a Wekerle-kormány időszakában csak egy volt); ezt követően vesszük sorra a pénzügyi és gazdasági, a belügyi, a közoktatási és egyházi, az igazságügyi és a honvédelmi kormányzat fő kérdéseit, majd a millenniumi ünnepek előkészítését, az államszerződéseket és nemzetközi egyezményeket, végül pedig Horvátország és Bosznia–Hercegovina ügyeit.

A kötethez kapcsolódó levéltári és könyvtári feltáró munkákban *Barsi Hajnalka*, *Benedek Gábor*, *Héjjas Pál*, *Horváth László*, *Konrád Imre*, *Lakos Ágnes* és *Tóth Károly Antal* vett részt, az Österreichisches Staatsarchivban lévő források előkeresésében *Ress Imre* nyújtott segítséget. Értékes közreműködésüket és *Pajkossy Gábor* lektor hasznos tanácsait, *Koroknai Ákos* sorozatszerkesztő — feladatkörét messze túlhaladó — segítségét nagyon köszönjük. Végül, de nem utolsósorban köszönetünket fejezzük ki *Varga János* akadémikusnak, a Magyar Országos Levéltár korábbi főigazgatójának, akinek támogatása nélkül e kötet nem születhetett volna meg.

SECRET

... [The following text is extremely faint and largely illegible due to low contrast and scan quality. It appears to be a multi-paragraph document.] ...

... [This section contains the final legible lines of text, which are also very faint.] ...

BEVEZETŐ TANULMÁNY

A/

GR. SZAPÁRY GYULA KORMÁNYA
1890–1892

I.

A SZAPÁRY-KORMÁNY MEGALAKULÁSA ÉS PROGRAMJA

Tisza Kálmán miniszterelnök 1875-től tartó, már-már megingathatatlanak tűnő hatalmi helyzetét az 1889 elején lezajlott véderővita alaposan megrendítette. A politika íratlan játékszabályai értelmében — miként kortársai is hangsúlyozták — le kellett volna mondania,¹ de ő — úgy látszik — maradni akart, és maradhatott is, mert az uralkodó és tanácsadói előtt még mindig ő tűnt a legalkalmasabb személynek a kiegyezéssel teremtett közjogi viszonyok védelmére. Maga próbálta meg merev, sokat bírált kormányzati politikájának módosítását. Helyzete azonban nem stabilizálódott. Átalakított kormányán belül ellentétek feszültek, az ellenzéki pártok pedig kíméletlen hadjáratot indítottak lejárására. Korabeli véleményekhez csatlakozva újabb történelmi összefoglalónk szerint is a kormányfő — felismerve politikai lehetetlenné válását — a véderővitát követően határozta el lemondását, és csak a számára megfelelő visszavonulást biztosító lehetőséget kereste, amelyet az ún. honossági ügy, Kossuth Lajos állampolgárságának kérdése szolgáltatott számára.²

A honossági ügy egy tíz évvel korábbi törvényben gyökerezett. A magyar állampolgárság megszerzéséről és elvesztéséről szóló 1879:50. tc. 31. §-a szerint ugyanis az a személy, aki a magyar kormány vagy a közös miniszterek megbízása hiányában megszakítás nélkül tíz évig a Magyar Korona Országain kívül él, és az illetékes hazai hatóságnak vagy az osztrák–magyar konzulátusnak nem jelenti be szándékát állampolgárságának fenntartására, elveszíti azt. Az emigrációban élő és a dualista rendszert következetesen elutasító Kossuth természetesen nem tett eleget a törvény rendelkezésének, így 1890 elején a hontalanná válás veszélye fenyegette. Ennek az időpontnak a közeledtével az ellenzék mozgalmat indított érdekében. A kormánypárt sem nagyon akarta vállalni a nemzeti hősként tisztelt Kossuth „kihonosításának” ódiумát, és — úgy tűnik — Tisza maga is komolyan szembenézett a problémával.

Külön tanulmányban³ foglalkoztunk Tisza Kálmán lemondásának körülményeivel, ezért itt nem szükséges ismertetni az ügy részleteit, csupán a végkövetkeztetésre térünk ki, ami a következő. A szakirodalomban elterjedt nézettel szemben a forrásokból megállapítható: a „honossági ügyet” nem Tisza formálta úgy, hogy népszerű ügyben veszve, saját elhatározásából távozhasson a miniszterelnöki posztról, hanem éppen további hatalmon maradása érdekében alakította álláspontját. Az uralkodó sem könnyen vált meg kipróbált hivatól (bizonyíték van rá, hogy lépéseket tett a kormányfő lemondásának megakadályozására), csak akkor nyugodott bele visszalépésébe, amikor már a kormányfőt egyre nagyobb tehertételnek, a feltétlenül szükséges változások akadályának tartó kormánypárti csoportok és az őt kezdettől fogva nem kedvelő udvari körök végleg „ejtették”.

A miniszterelnök és vele a kormány az 1890. március 8-i minisztertanácsban döntött a visszalépésről, az írásos lemondás benyújtására pedig *március 13-án* dél-

előtt került sor.⁴ Ugyanezen a napon fél egykor Tisza a Képviselőház tudomására hozta a maga és miniszterei lemondását,⁵ amit Ferenc József még aznap elfogadott, és egyúttal miniszterelnökké kinevezte gr. Szapáry Gyula földművelésügyi minisztert.⁶

Gr. Szapáry Gyula miniszterelnöki kinevezésekor már kész kormánylistával rendelkezett, és így azonnal, még 13-án megtette előterjesztését a miniszterek kinevezése tárgyában. Javaslatát elfogadva az uralkodó március 15-i legfelsőbb elhatározásával br. Orczy Béla király személye körüli, br. Fejérváry Géza honvédelmi, Baross Gábor kereskedelemügyi, gr. Csáky Albin vallás- és közoktatásügyi, Wekerle Sándor pénzügy-, Szilágyi Dezső igazságügyi- és Josipovich Imre horvát-szlavón-dalmát minisztereket megerősítette állásukban. Földművelésügyi miniszterré gr. Bethlen Andrást, Brassó és Szeben vármegyék főispánját, szász ispánt nevezte ki, míg a belügyi tárca vezetésével végleges jelleggel a miniszterelnököt bízta meg. A hivatalos lap március 16-án közölte a megerősítéseket, ill. a kinevezéseket. Szapáry és az egyetlen új miniszter (Bethlen) 16-án tette le a hivatali esküt, és ugyanezen a napon — Ferenc József elnökletével — Budán sor került a kormány első minisztertanácsi ülésére is.⁷

Szapáry kinevezése nem okozott meglepetést. Mindenki tudta, hogy Tisza Kálmán is őt ajánlotta utódjául az uralkodónak.⁸ Az 58. életévében járó katolikus arisztokrata régi szereplője volt a politikai életnek. Korábbi miniszteri állásaiban (1873–1875 belügy-, 1878–1887 pénzügy-, 1889 tavaszától földművelésügyi miniszter) ugyan nem ért el jelentős sikereket, de igen nagy kormányzati és parlamenti rutinra tett szert. Mint a kiegyezés feltétlen híve, maradéktalanul élvezte Ferenc József bizalmát, és az sem volt mellékes, hogy pártja az adott körülmények között őt ítélte a legalkalmasabbnak az uralkodóval való jó kapcsolat fenntartására.⁹ E pozitívumok eldöntötték Tisza utódlásának kérdését, noha az „előkelő gavallér, minden tekintetben tiszteletre méltó” és jó adminisztrátor hírében álló grófot igencsak átlagos tehetségű, szürke politikusnak tartották kortársai.¹⁰

Kabinetje viszont nagyrészt kiváló, koncepciózus államférfiakból állt. Szapáry átvette elődje minisztereit, egyedül gr. Teleki Géza belügyminisztertől vált meg, és csak saját megüresedett helyét töltötte be új emberrel, a Kállay Béni közös pénzügy-miniszter köréhez tartozó erdélyi főispánnal, gr. Bethlen Andrással, aki jó viszonyt tudott kiépíteni a szászokkal. Eredetileg külön miniszterre kívánta bízni a belügyi tárcát is, a posztra kiszemelt gr. Zichy József pozsonyi főispánt (korábban fiumei kormányzó, földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi, majd közmunka- és közlekedésügyi miniszter) azonban nem sikerült megnyernie.¹¹

A kormányban túlsúlyban voltak a grófok és bárók, annak arculatát mégis a középbirtokos-polgári-értelmiségi hármaskör, Baross Gábor, Wekerle Sándor és Szilágyi Dezső adta meg. Hármuk közül Baross mögött állt a leghosszabb miniszteri múlt: 1886 végétől vezette a közmunka- és közlekedésügyi, majd a kereskedelemügyi tárcát, és már több sikert ért el, elsősorban a vasútügy terén. Wekerle és Szilágyi Tisza Kálmán 1889 tavaszán végrehajtott kormány-átalakítása során lett miniszter. Wekerlét joggal tartották pénzügyi zseninek, aki éppen ekkorra fejezte be még államtitkárként megkezdett művét, az államháztartás egyensúlyának helyreállítását. Szilágyi nem mutathatott fel ehhez mérhető látványos eredményeket, de a kormány-

ban kétségtelenül ő volt a legnagyobb parlamenti debatter. Meglehetősen magának való ember volt, amit jól mutat kacskaringós politikai pályája is (előbb a Deák-párt, majd 1875-től a Szabadelvű Párt tagja, 1878–1886 között a konzervatív, ill. Mérsékelt Ellenzék egyik vezéralakja, ezután — a Tisza-kormányba történt belépéséig — pártonkívüli képviselő).

Jelentős személyisége volt a kormánynak gr. Csáky Albin kultuszminiszter. Két évtizedes főispánkodás után 1888-ban került — *Trefort Ágoston* utódjaként — a vallás- és közoktatásügyi tárca élére. Az életkort és a miniszteri szolgálati időt tekintve egyaránt rangidős miniszter, br. Orczy Béla egy teljes évtizedet töltött el a Közös Külügyminisztériumban *Andrássy Gyula* oldalán, ezt követően 1879-től megszakítás nélkül vezette a Király Személye Körüli Minisztériumot. Szintén jó ideje, 1884 óta viselte honvédelmi miniszteri tisztségét br. Fejérváry Géza, az 1862-ben bárósított cs. kir. tábornok, az uralkodó volt szárnysegédje, akit a politikai közvélemény a közös hadvezetés exponensének tartott. Josipovich Imre, a magyarpárti túrmezei nemes mögött viszont még csupán pár hónapos miniszteri múlt állt: 1889 augusztusában nevezték ki tárca nélküli horvát–szlavón–dalmát miniszterré.

A kormány csaknem egészében erejük teljében lévő férfiakból állt. Egyedül Orczy (67 éves) számított idősnak. A miniszterelnök 58, Fejérváry 57, Josipovich 56, Szilágyi 50, Csáky 49, Bethlen 43, Wekerle és Baross 42-42 éves volt.¹²

A kormány korabeli megítélésére a kortárs újságíró, *Halász Imre* találó jellemzését idézzük: „A Szapáry-kormányt, amelyben négy oly elsőrendű erő foglalt helyet, mint Csáky, Baross, Wekerle és Szilágyi, valaki egy remek négyesfogathoz hasonlította, de amelynek irányításához a kocsis nem elég erős.”¹³

* * *

Az új kormány hivatalba lépésekor már több mint két évtizede állt fenn az 1867. évi kiegyezéssel létrejött dualista *Osztrák–Magyar Monarchia*. E soknemzetiségű államalakulatban a két állam (hivatalos nevükön: *A Birodalmi Tanácsban Képviselet Királyságok és Országok*, röviden és egyszerűen Ausztria és *A Magyar Korona Országai*, röviden és egyszerűen Magyarország) széleskörű belügyi önállósággal rendelkezett, ugyanakkor — a *pragmatica sanctio*ban lefektetett kölcsönös védelem kötelezettségének elve alapján — kül- és hadügyeik közösek voltak, és végül, de nem utolsósorban az államfői teendőket személyében *közös uralkodó* (osztrák császár, magyar *apostoli király*) látta el, aki valóságos hatalmi jogkörrel rendelkezett. Elődeihez hasonlóan a Szapáry-kabinet is csak e sajátos közjogi berendezkedés¹⁴ kereteiben fejthette ki kormányzati tevékenységét. A kiadványunkban közölt jegyzőkönyvek jobb megértése végett célszerű vázlatosan áttekinteni az ország közjogi „színterét”.

Az 1868:30. tc.-be, ill. a horvát autonóm 1869. évi I. törvénybe iktatott magyar–horvát kiegyezés alapján Magyarország és *Horvát–Szlavón–Dalmátország* társországokként állami közösséget alkottak közös uralkodóval és közös ügyekkel (udvartartás, véderő, államadóságok, adórendszer, pénz- és bankjegyforgalom, kereskedelem, közlekedés, tengerészet, ipar, váltó- és bányajog, állampolgárság, idegenrendészet), amelyeket a magyar (de jure: magyar–horvát közös) Országgyűlés és kormány látott el. (Megjegyzendő: Dalmácia csak névleg tartozott Horvátországhoz, minthogy továbbra is osztrák igazgatás alatt maradt.) Horvátország autonóm módon

intézte a beligazgatást, az igazságszolgáltatást és a művelődésügyet, saját törvényhozással (*Horvát Országgyűlés = Szabor*, nevezték *tartománygyűlésnek* is) és *országos kormány*nyal. Utóbbi élén a Horvát Országgyűlésnek felelős *bán* állt, akit a magyar (de jure: magyar–horvát közös) miniszterelnök előterjesztésére és ellenjegyzésével a király nevezett ki. (1883. december 1-jétől *Khuen-Héderváry Károly* töltötte be a báni tisztelet.) Horvátország képviselőket kapott a budapesti magyar (de jure: magyar–horvát közös) Országgyűlésben és a magyar részről kiküldött közösügyi bizottságban, a delegációban. A horvát érdekek képviselőjére a budapesti kormány tagjaként tárca nélküli horvát–szlavón–dalmát miniszter működött, akinek révén az autonóm kormányzat érintkezett a királlyal.

Különleges jogállással, külön testként (*corpus separatum*) kapcsolódott Magyarországhoz *Fiume város és kerülete* (1868:30. tc. 66. §), mivel státusát a magyar–horvát ellentétek miatt véglegesen nem sikerült rendezni. Erről ideiglenesen királyi rezolúció rendelkezett 1870. július 28-án. A létesített provizórium értelmében a város a magyar törvényhatóságok közé tartozott, de azokénál szélesebb körű önkormányzattal ruházták fel, hivatalos nyelve pedig az olasz volt. Élén a fiumei és magyar–horvát tengerparti *kormányzó* állt, akit a király nevezett ki a miniszterelnök előterjesztésére és ellenjegyzésével. A város önkormányzati testülete a kormányzó útján érintkezett a kormánnyal.

A dualizmuskori Magyarországon az 1848:4. és 5., ill. az 1874:33. tc. értelmében a *kétkamarás Országgyűlés* és a *király* együttesen gyakorolta a törvényhozó hatalmat. Az Országgyűlésen belül döntő szerepe a *Képviselőháznak* volt, amelyet ugyan a népképviselő elvén, de magas vagyoni cenzussal igen szűk körűvé tett választójog alapján, nyílt szavazással választottak. A 80-as évek közepétől módosult a *Főrendiház* addig tisztán feudális jellege: az 1885:7. tc. egyfelől megszüntette az egyházmegyével nem rendelkező katolikus püspökök, a főispánok és a törvényben megállapított vagyoni képességgel nem rendelkező főnemesek főrendiházi tagságát, másfelől viszont tagsági jogot adott a Kúria elnökének és másodelnökének, a Budapesti Ítéltábla elnökének és valamennyi bevett vallás képviselőinek. A király legfeljebb 50 személyt nevezhetett ki élethossziglani főrendiházi taggá a minisztertanács előterjesztése alapján. A Főrendiház konzervatív jellege ennek ellenére megmaradt. Fontos törvényhozási faktor volt a *király*: az Országgyűlés két háza által elfogadott törvényjavaslatok csak királyi szentesítéssel válhattak törvénné. Szapáry kormányalakítása idején a Képviselőház erőviszonyai a következők voltak: a 413 mandátumból a kormányzó *Szabadelvű Párt* csaknem 260, az 1867-es közjogi alapon álló ellenzék (*Mérsékelt Ellenzék*) mintegy 50, a dualizmust el nem ismerő ellenzék (*Függetlenségi és 48-as Párt az Ugron-féle csoporttal*) több mint 90 mandátummal rendelkezett, míg néhány képviselő pártonkívüliként tevékenykedett. Utóbbiak zöme a Mérsékelt Ellenzékkel tartott.¹⁵ A kormány mögött tehát kényelmes, mintegy 63%-os többség állt.

Az uralkodó 1867 után — Ausztriához hasonlóan — Magyarországon is az általa miniszteri ellenjegyzéssel kinevezett és az Országgyűlésnek *felelős minisztérium* (*kormány*) útján gyakorolta a végrehajtó hatalmat (1848:3. tc. és az ezt részben módosító 1867:7. és 8. tc.-ek). Mindez egyrészt azt jelentette, hogy a „minisztérium”, a kormány kormányzott, és a királynak fenntartott hatalmi cselekmények csak mi-

niszteri ellenjegyzéssel válhattak érvényessé, másrészt pedig azt, hogy a kormány alkotmányosan nem maradhatott hatalmon az Országgyűlés (gyakorlatilag a Képviselőház) többségének támogatása nélkül. Sajátos eleme volt a hatalmi rendszernek a király ún. *előszentesítési joga*. Az 1867. március 17-i minisztertanács által elfogadott 64/1867. ME sz. bizalmas szabályzat értelmében a kormány a törvényjavaslatokat és előterjesztéseket csak előzetes királyi jóváhagyással nyújthatta be az Országgyűlésnek, sőt viszonylag csekélyebb súlyú kormányrendeletek végrehajtásához is kellett az előzetes uralkodói jóváhagyás.¹⁶ Ez a szabály jelentős befolyást biztosított az uralkodónak, ugyanakkor a gyakorlatban nem béníthatta meg a kormány törvénykezdeményező tevékenységét, hiszen az a kormánypárti országgyűlési képviselőkkel bármikor benyújthatott törvényjavaslatot.

Az állam bevételeinek és kiadásainak, az államvagyonnak és az államadósság kezelésének, az állam számvitelének ellenőrzését az Országgyűlésnek alárendelt *Állami Számvevőszék* látta el.

Az Országgyűlés és kormány hatásköre — a dualista berendezkedésből adódóan — nem terjedt ki a törvényhozó és végrehajtó hatalom teljes körére. Az Ausztriával *közös ügyek* (külföldi, hadügyi és az ezekre vonatkozó pénzügyi) költségvetésének megállapítása a magyar és az osztrák törvényhozás által egy évre választott 60-60 tagú közösügyi bizottságok, a *delegációk* feladata volt. A közös költségek fedezésére a közös vámbevétel szolgált, a fennmaradó fedezetlen részt pedig a két állam a *kvóta* szerint viselte (Ausztriára 70, Magyarországra 30% esett — 1867:14., 1872:4. és 1887:23. tc.-ek).

A közös ügyekre vonatkozó végrehajtó hatalmat az uralkodó a *közös minisztériumok* (Külföldi-, Hadügyi-, Pénzügyminisztérium — utóbbi igazgatta az 1878-ban okkupált Bosznia–Hercegovinát) révén gyakorolta. Élükön az uralkodó által minden alkotmányos megkötés nélkül kinevezett közös miniszterek álltak. Ők, a két miniszterelnök, továbbá szükség szerint az egyes szakminiszterek és a közös haderő vezetői vettek részt az évente néhány alkalommal ülésező *közös minisztertanács* ülésein. E testület fő feladatát — a külügyi kérdések megvitatása mellett — a közös költségvetés előkészítése képezte.¹⁷

Az uralkodói hatalom lényeges elemét alkotta a haderővel kapcsolatos jogkör. A felségjog körébe tartozott a haderő vezérlete, vezénylete és a belső szervezetet érintő intézkedések megtétele, még a Hadsereg kiegészítő részeként szervezett külön magyar *Honvédség* és az osztrák *Landwehr* vonatkozásában is, de az uralkodó ezeket érintően miniszteri ellenjegyzés nélkül nem intézkedhetett.

Kétségtelen, hogy a kiegyezési törvények abszolutisztikus jellegű jogosítványokat biztosítottak Ferenc József részére. Ugyanakkor arról sem szabad megfeledkezni, hogy ezekkel a jogosítványokkal szemben alkotmányos ellensúlyok álltak. Így pl. a külügyminiszter csak az uralkodónak volt felelős, de teendőit „mindkét fél minisztériumával egyetértésben és azok beleegyezése mellett” kellett végeznie. Vagy: a haderőre vonatkozó felségjogokkal szemben a magyar és az osztrák országgyűlés joga volt a haderő létszámának megállapítása, az újoncmegajánlás és a katonaság elszállásolásával kapcsolatos elvi döntés.

Meglehetősen nehéz feladat az uralkodói hatalom mértékének meghatározása. A dualista berendezkedés rendkívül bonyolult viszonyokat teremtett. *Galántai Jó-*

zsefet idézve: „Talán akkor követjük el a legkisebb hibát, ha abból a tényből indulunk ki, hogy a dualista Monarchia ténylegesen *alkotmányos* monarchia volt. Ugyanakkor kétségtelen tény, hogy az uralkodó nem vált formális személyiséggé ..., hanem tényleges és jelentős hatalmi jogkörrel rendelkezett, amit bizonyos mértékig még erősített az a körülmény, hogy a dualista szerkezetből következően gyakran kiegyen-súlyozó szerepe volt.”¹⁸

Az osztrák–magyar viszonyt jogilag az egyenjogúság és a paritás jellemezte nemcsak a közjogi, hanem a *gazdasági közösségben* is. Utóbbit a kiegyezési törvény szükségesnek mondta ki a vámügy, a külállamokkal kötött kereskedelmi szerződések, a közvetett adózás, a közlekedés összehangolása és a pénzrendszer egysége körében, miközben a konkrétumok meghatározását a két fél közötti külön állami egyezmény tárgyává tette (1867:12. tc. 58–68. §). Végül is tíz évre szóló egyezmények születtek, amelyeket nem volt kötelező megújítani, elvileg tehát lehetőség nyílt a teljes gazdasági függetlenség megteremtésére is. Időszakunkban az 1887:24. tc.-kel megújított korábbi „vám- és kereskedelmi szerződés” volt hatályban. Eszerint az idegen államokkal kötött kereskedelmi, vám-, hajózási, konzulátusi, posta-távírda szerződésekre nézve „az alkudozás és a szerződés megkötése, mindkét törvényhozó testület alkotmányos jóváhagyásának fenntartása mellett, a külügyminiszter által történik, azon megállapodások alapján, melyek a két fél illető szakminiszterei között eszközendők.” (II. és III. cikk.) Az egyezmény értelmében a vám- és kereskedelmi szerződés tárgykörébe tartozó ügyek (a már felsoroltakon kívül: mérték- és súlyrendszer, ipar-üzés és házalás, védjegyoltalom stb.) előkészítésére szükség szerint összehívható *vám- és kereskedelmi értekezletet* létesítettek, amelyen a két fél kereskedelmi és pénzügyminiszterei, illetőleg megbízottaik, valamint szükség szerint a külügyminiszter megbízottja és más meghívott szakemberek vettek részt (XXI. cikk).

* * *

Szapáry az uralkodó elnökletével megtartott 1890. március 16-i minisztertanácsban fejtette ki a *kormányprogram* irányelveit.

A kormány az 1867-es kiegyezés csorbítatlan fenntartására törekszik, mondta a kormányfő. Külpolitikai téren a Németországgal és Olaszországgal kötött szerződés erősítését kívánja, míg belügyi vonalon az államháztartás helyzetének végleges megszilárdítását tartja fő feladatának, s ennek rendeli majd alá a gazdasági és kulturális igények kielégítését. A kormány végre fogja hajtani a törvényhatósági közigazgatás államosítását, de egyúttal az állampolgárok jogait és az önkormányzatot biztosító garanciákat is létesít. Az igazságügyben és az oktatásügyben irányadóak lesznek a Tisza-kabinet elképzelései. A honvédelem területén az új törvények meghozatala után nagyobb törvényhozási akció már nem szükséges. Meg kell szilárdítani a jó viszonyt Horvátországgal. A kabinet fenntartja az előző kormány által benyújtott törvényjavaslatokat, a honossági törvény módosítását pedig nem ítéli szükségesnek.

Ferenc József meglepedéssel fogadta Szapáry előterjesztését, és áldását adta a programra, külön helyeselte a honossági ügyben elfoglalt álláspontot. Nyomatékosan kifejezte kormányfal szembeni elvárásait: a kormány legyen erélyes és minden kérdésben egységes, az vezesse a pártot, s ne fordítva. A véderővita tapasztalatai alapján

felhívta a figyelmet a véderőtörvény betartására, a Hadsereg elleni támadások megakadályozására és a Honvédség fejlesztésének szükségességére. Az osztrák–magyar viszony vonatkozásában aláhúzta, hogy a két ország közötti vitás kérdésekben a két kormánynak mindig meg kell tudni állapodnia, elkerülve, hogy az uralkodó kényszerüljön döntést hozni. (Vö. 1890. márc. 16.^{18a})

Szapáry a Képviselőház következő napi, március 17-i ülésén ismertette a kormány programnyilatkozatát. Néhány helyen részletesebben is kifejtette a minisztertanácsi jegyzőkönyvben rögzítetteket. A miniszterelnök — többek között — a következőket hangsúlyozta:

– „a földművelés az utóbbi két évtizedben kétségkívül nagy haladást tett, de ez sok helyen még útbaigazításra szorul, részben annak egyes ágai támogatásra szorulnak, ... a föld nagyobb és biztosabb jövedelmezése szempontjából szükséges a mezőgazdasággal kapcsolatos iparvállalatokat létesíteni; szükséges arra törekedni, hogy fogyasztási piacainkat részint megtartsuk, részint újakat szerezzünk”;

– a vízszabályozást rendszeresen kell folytatni;

– „az ipari érdekek támogatására hasznos eszköznek tartja a kormány a lehető olcsó hitelezés módozatait ... és az ipari képzés gyakorlati fejlesztését megállapítani, ezenkívül arról gondoskodni, hogy ipartermékeinknek minél több fogyasztási piacot biztosítani lehessen”;

– fentiekre tekintettel céltudatos közlekedési forgalmi politikát kell folytatni főleg „egy okszerű, olcsó és lehetőleg egyszerű díjzabás” megvalósításával;

– Ausztriával együttműködve szükséges meghatározni az új vám- és kereskedelmi szerződések megkötésénél követendő eljárást, de úgy, hogy a magyar érdekek „lehetőleg érvényesíthessenek”;

– „a kormány a kérdés kellő előkészítése után az állami adminisztrációt szándékozik behozni. Emellett azonban mindazon biztosítékok létesítendőek, melyek a polgárok jogai és a helyi érdekek biztosítására szükségesek, ezek közé sorolom a közigazgatási bíróság behozatalát és a törvényhatóságok részére egy életképes önkormányzati hatáskör biztosítását. A törvényhatóságok ezen hatáskörének megállapításánál különös gond fordítandó arra, hogy a megyei és városi törvényhatóságok egymástól eltérő viszonyai és szükségletei kellőleg figyelembe vétessenek, s a városok mint kulturális és gazdasági központok fejlődési képessége biztosítható. Tudom, hogy úgy az állami adminisztrációnak, mint a megyei önkormányzat változatlan fenntartásának vannak hívei a Ház minden oldalán, egyelőre azonban arra kérem ezeket, hogy ne foglaljanak állást általános jelszavak alapján, hanem várják meg az e részben előterjesztendő javaslatokat, s ezek alapján mondjanak ítéletet.”

Szapáry szólt arról is, hogy a kormányt a törvényjavaslatok előterjesztésénél egyrészt a szabadelvűség, másrészt pedig az a szempont fogja vezérelni, hogy a törvények megfeleljenek a gyakorlati élet szükségleteinek és a pénzügyi lehetőségeknek. Bejelentette: a honossági törvény módosításáról a kormány nem nyújt be javaslatot, de ha az ellenzék feszegetni kívánja a kérdést, akkor majd kifejti álláspontját. (Vö. 1890. ápr. 18./1.) Beszédét azzal zárta, hogy a kormány a Képviselőház többségére (azaz saját pártjára) támaszkodik, de vannak kérdések, amelyekben számít az egész Ház támogatására. Ilyen kérdések az ország és a parlament tekintélyének fenntartása.

Az ellenzék elég visszafogottan reagált a kormányfő bemutatkozására. *Irányi Dániel* (Függetlenségi és 48-as Párt) felszólalásában azt hangsúlyozta, hogy pártja továbbra sem fogadja el a 67-es kiegyezést, ha azonban a kormány valóban szabadelvű lesz, akkor sok kérdésben számíthat támogatásukra, viszont tiltakozott a közigazgatás tervezett államosítása ellen, és ragaszkodott a honossági törvény módosításához.

Apponyi Albert, a Mérsékelt Ellenzék vezére óvatosan, csupán „benyomásai”-ról szólt. Pártja megmarad eddigi irányvonalán az ellenzéken — mondta, „állandónak” tartja a kiegyezést, amelyben több olyan függő kérdés van, „melyeknek nemzeti értelemben való megoldását, mint eddig, úgy ezentúl is sürgetni fogjuk.” Hangoztatta: a párt helyesli a közigazgatási reformot, és főleg támogatja a kormányt „az általános vezérelveket” illetően, „amelyekkel a tisztelt miniszterelnök úr a beszédét befejezte, azokra nézve, ha a tények megfelelnek a kijelentéseknek, részünkről csak rokonszenvvel fog találkozni.” Apponyi külön kiemelte a választások tisztaságának biztosítását mint alapkövetelményt. A Függetlenségi és 48-as Párt részéről még ketten szólaltak fel. *Ugron Gábor* főleg személyeskedett, és Szapáry kormányfői megbízását becsmérelte. *Polónyi Géza* annak a véleményének adott hangot, hogy számára a kormányfőváltás egyedüli indokának az tűnik, hogy ne kelljen beváltani a honossági törvény módosítására tett korábbi miniszterelnöki ígéretet.¹⁹ (Tisza Kálmán ugyanis megígérte, hogy törvényt módosítást nyújt be, de a módosításnak nem lett volna visszamenőleges hatálya.)²⁰ (A honossági ügy lezárására ld. 1890. ápr. 18./1.)

Az előterjesztett kormányprogram nem váltott ki heves vitát. Az ellenzék ugyan néhány programpontra kapcsolatban világosan kinyilvánította ellenkezését, összességében azonban — különösen Apponyiék pártja — várakozó álláspontra helyezkedett. Jellemző Apponyi Albert — emlékirataiban később megfogalmazott — véleménye: az ellenzék „elég rokonszenvesen” fogadta az új kabinetet, „mert nem Tisza Kálmáné volt.”²¹ Megjegyezzük, hogy a kormányváltást megelőző napokban találgatások folytak arról, hogy a Mérsékelt Ellenzék esetleg feladja az oppozíciót, és fuzionál a Szabadelvű Párttal.²² A Képviselőházban azonban mind Szapáry, mind Apponyi elzárkózott ettől a lehetőségtől.

A kortársak vélekedése és a történeti irodalom alapján megállapíthatjuk: Szapáry Gyula kormánya a közigazgatási reform programba vételével lényeges kérdéshez nyúlt hozzá, amely alkalmas volt arra, hogy a politikai közélet meghatározó és tartós témája legyen. Nem véletlenül vert gyökeret az a felfogás, hogy a Tisza Kálmán bukása után következő két kormány taktikai megfontolásból, főleg a kiegyezéssel, az Ausztriával fennálló viszonyban felmerülő egyre kényesebb természetű kérdésekről való figyelem-elterelés céljából tért rá a belső reformok útjára.²³ Nem tagadva ezt a véleményt, a magunk részéről hangsúlyozzuk, hogy a taktikai megfontolás mellett a felmerülő politikai-társadalmi igények szorító nyomása és nem utolsósorban az államháztartás rendbetétele folytán megnyílt pénzügyi háttér szerepe sem elhanyagolható a reformpolitika kezdeményezésében. Jól mutatja mindezt az a tény, hogy a Szapáry-kormány programjában szó sem esett az egyházpolitikai kérdésekről. Látni fogjuk, „menet közben” mégis ez az ügy igencsak előtérbe került már ennek a kabinetnek az idején is, a következő kormányciklusban válva döntő problémává.²⁴

A kormány szándékait közelebbről világítják meg azok a miniszteri nyilatkozatok, amelyek a minisztertanácsban 1890. március és szeptember között hangzottak el az Országgyűlés elé terjesztendő törvényjavaslatok meghatározása alkalmával. A kormány egyfelől fenntartotta az előző kabinet által benyújtott és a Házban már tárgyalásba vett törvényjavaslatokat; másfelől az egyes miniszterek a következő törvényjavaslatok benyújtásával számoltak, éspedig a

pénzügyminiszter: a regálé kárpótlási igények bejelentési határidejének meghosszabbításáról, a pénztári készletek felhasználásáról, a horvát–szlávón föld-tehermentesítési pótlékról, az italméresi jövedékről szóló törvény módosításáról, az egyes adók reformjáról, a földadó-százalék megállapításáról, a filoxéra sújtotta szőlőterületeknek nyújtandó újabb adókedvezményekről, a fémjelzésről, a váltópénzek újraveretéséről és a bányatörvényről, továbbá feltételesen a szeszadótörvény módosításáról, a községeket megillető regálé kárpótlások hitelszövetkezetek céljaira való felhasználásáról és az állami és vasúti értékpapírok konverziójáról;

a *kereskedelemügyi miniszter:* a vasárnapi munkaszünetről, a munkások betegbiztosításáról és a métermérték bevezetéséről szóló törvény módosításáról; valamint feltételesen a „még szaktanácskozások tárgyát” képező javaslatok a szabadalmi ügy és a zálogházak rendezése tárgyában;

a *földművelésügyi miniszter:* a bortermelés és -kereskedelem védelméről, a vízjogról, a Tisza–Béga-völgyi Vízszabályozó Társulat ügyeinek rendezéséről, a Tisza mederrendezési munkálatainak állami segítyezéséről, a mezőrendőrségről és az állategészségügyi törvény módosításáról;

a *vallás- és közoktatásügyi miniszter:* a kisdedovásról, a görög nyelv tanításáról, a tanítók nyugdíjalapjáról és esetleg a tanítók fizetésének rendezéséről;

az *igazságügy-miniszter:* a királyi tábla decentralizálásáról, az elsőfokú bíróságok székhelyeiről, a törvényszéki elnöki helyek betöltéséről, a királyi ügyészek ügyvitelének egyszerűsítéséről, a bíróságok és ügyészségek szervezetének módosításáról, a sommás eljárás reformjáról, a büntetéspénzek és rabtartási költségek behajtásáról, a konzuli bírászkodásról, továbbá esetleg a bírói hatalomról szóló törvény módosításáról, a börtönügyről, a képviselő-választások fölötti kúriai bírászkodásról és a bűnvádi eljárás szabályozásáról a sajtóeljárással kapcsolatban;

a *honvédelmi miniszter:* az 1889-re megszavazott 130 419 Ft hitel 1890-ben felhasználásáról, a bosznia–hercegovinai csapatoknak a Magyar Korona Országai börtönő „behozataláról”, és — ha az „erre vonatkozó megegyezések létrejönének” — a katonai beszállásolási törvény, valamint a katonai özvegyek és árvák ellátásáról szóló törvény módosításáról. (1890. márc. 25./2., máj. 9./2., jún. 27./20., júl. 4./3., szept. 21./2.)

Az új kormányfő kormánya megalakulásáról március 18-án levélben értesítette valamennyi főispánt és Budapest főpolgármesterét, valamint az összes törvényhatóságot miniszterelnöki állásának elfoglalásáról. A leiratra sorban érkeztek a „hódoló” feliratok.²⁵

A kormányban fennállása alatt háromszor történt *személyi változás*.²⁶ 1890 végén — megromlott egészségi állapota miatt — Orczy Béla kérte felmentését, amelyet az uralkodó Orczy érdemeinek elismerése mellett 1890. december 24-én el is fogadott, és még aznap király személye körüli miniszterré kinevezte *Szőgyény-Marich*

László (50 éves) közös külügyminisztériumi első osztályfőnököt, aki néhány nappal később a Főrendiháznak is kinevezett tagja lett. (Ld. 1890. dec. 22./2. és 3.) 1892. május 9-én elhunyt Baross Gábor. (Ld. 1892. ápr. 29./3.) A Kereskedelemügyi Minisztérium vezetését ideiglenesen Wekerle Sándor pénzügyminiszter vette át 1892. július 16-ig, amikor is Ferenc József *Lukács Béla* (45 éves) kereskedelemügyi minisztériumi államtitkárt nevezte ki kereskedelemügyi miniszterre.²⁷ Szőgyény-Marich László 1892. október 24-ig maradt király személye körüli miniszter. Ekkor az Osztrák–Magyar Monarchia berlini nagykövete lett, tárcája vezetésére ideiglenesen Fejérváry Géza honvédelmi miniszter kapott megbízást.²⁸ Új minisztert ezután a Szapáry-kormány idején már nem neveztek ki.

Jegyzetek

- 1 Vö. *Apponyi*, Emlékirataim ... 178. p. és *Halász* 374. p.
- 2 Pesti Napló 1890. márc. 8-i vezércikke; *Szilágyi S.* 757. p. (Beksics Gusztáv véleménye); *Kovács*, Magyarország 6/2. 1330–1331. p.
- 3 *Lakos* 147–158. p.
- 4 OL - K 27 - 1890. márc. 8./13.; OL - K 26 - 1890 - 804.
- 5 KN (1887–92) 17. k. 223. p.
- 6 A kinevezést tartalmazó legfelsőbb kéziratot ld. OL - K 26 - 1890 - 804.
- 7 Uo.; Bp.-i Közl. 1890. márc. 16.; 1890. márc. 16. mt.-i jk.
- 8 Ld. az 1890. márc. 8–20. közötti bp.-i napilapokat, ill. Graf Julius Szapáry 76. p.
- 9 Vö. Búsbach Péter szabadelvű párti képviselő véleményével, *Búsbach* 10. p.
- 10 *Halász* 376–377. p.; *György* 57–60. p.
- 11 *Nemzet*, 1890. márc. 11. (Esti lap)
- 12 A kormány tagjainak életrajzára, személyiségére ld. Graf Julius Szapáry; *Gyömrei–Vértesy*; *Csudáky*; *Szalay*; *Jekel*; *Matlekovits*, *Wekerle*; *Geyr*; *Földes*; *Mikszáth*; *Halász*; *György*; *Szatmári*.
- 13 *Halász* 376. p.
- 14 Ezeket a kérdéseket részletesen, a nemzetközi szakirodalmat is hasznosítva tárgyalja: *Galántai* 76–160. p. Az alábbiakban több ponton támaszkodunk e mű megállapításaira.
- 15 *Hanák*, Magyarország 7/1. 64–71. p., *Tóth*, A. 143., 156–172. p. alapján.
- 16 A szabályzatot közli: *Iványi* 531–532. p.
- 17 A közös minisztertanács kialakulására, működésére ld. *Komjáthy*.
- 18 *Galántai* 140–141. p.
- 18a A következőkben is hivatkozunk a vonatkozó ügyet tárgyaló minisztertanács idejére és — /jel után — a napirendi pont számára.
- 19 KN (1887–92) 17. k. 228–238. p.
- 20 *Lakos* 152–153. p.
- 21 *Apponyi*, Emlékirataim ... 185. p.
- 22 Uo.; *Gratz I.* 274–275. p.; *Horánszky I.* 140–141. p.
- 23 *Gratz I.* 271–272. p.
- 24 Az 1890-es évek elején kiéleződtek a dualista rendszer problémái. Erre nézve ld. *Gratz I.* 313–322.; *Hanák*, Magyarország 7/1. 39–51. p.
- 25 Mindezeket ld. OL - K 26 - 1890 - 804 (845). A főispánokhoz intézett levél tervezetéből Szapáry kihúzta a következő részt: „megjegyzem, hogy a miniszterelnök személyében történt változás csupán személyi jellegű lévén, a hivatali elődöm által követett kormányzati elvek továbbra is irányadók maradnak.”
- 26 OL - K 26 - 1890 - 804 (845).
- 27 OL - K 26 - 1892 - 1052., OL - K 255 - 1892 - 12 - 2134.
- 28 OL - K 20 - 1906 - 252.

II.

KORMÁNYZATI TEVÉKENYSÉG A MINISZTERTANÁCSI JEGYZŐKÖNYVEK TÜKRÉBEN

1. SÚLYPONTI KORMÁNYZATI FELADATOK

1. 1. A közigazgatási reformkísérlet

A Szapáry-kormány programjának sarkalatos pontját képezte — mint már említettük — a közigazgatási reform megvalósítása.

A magyar közigazgatás rendszerét a kiegyezés után több törvénnyel alakították ki. A központi kormányzati szerveket az 1848-as törvények alapján szervezték meg. Területi szinten első lépésként a bíraskodást elválasztották a közigazgatástól (1869:4. tc.), majd meghatározták a megyei és városi törvényhatóságok, valamint a községek szervezetét és feladatkörét (1870:42. és 1871:18. tc.), továbbá Buda, Pest és Óbuda összevonásával egyesítették a fővárost (1872:36. tc.). A rendszer a *megyei* és a *városi törvényhatóságokra* épült. Ezek — amellet, hogy gyakorolták az önkormányzatot — „közvetítették”, azaz végezték az állami közigazgatást, és politikai jogokkal is rendelkeztek (országos ügyeket tárgyalhattak, ilyen kérdésekben felírhattak a kormányhoz és a Képviselőházhoz; megtagadhatták az Országgyűlés által meg nem szavazott adók behajtását és a meg nem ajánlott újoncok kiállítását, amivel alkotmányvédő szerepet kaptak egy esetleges abszolutista kormányhatalom ellenében). A törvényhatóság egyetemét a *törvényhatósági bizottság* képviselte, amely felerészben választott tagokból, felerészben a legnagyobb adófizetőkből (az ún. virilistákból) állt. A törvényhatósági bizottság közgyűlése választotta meg a közigazgatás tisztségviselőit: az *alispánt* mint a vármegye közigazgatásának fejét (a városokban a polgármester töltött be hasonló funkciót), továbbá a többi ún. központi tisztviselőt és a járási *főszolgabírókat*. A közgyűlés elnöke a kormány embere, az uralkodó által a belügyminiszter előterjesztésére kinevezett *főispán* volt, aki ellenőrzést gyakorolt az önkormányzat felett, jelölte a fő tisztségviselőket, és bizonyos állások (pl. főorvos, levéltárnok, kezelő- és segédzemélyzet) esetében kinevezési joggal rendelkezett. Az 1876:6. tc. hozta létre a törvényhatóságokban a *közigazgatási bizottságot*. Feladata elsősorban az egyre szaporodó területi szakigazgatási hivatalok (királyi adófelügyelőség, államépítészeti hivatal stb.) és az önkormányzati szervek tevékenységének összehangolása lett. A bizottságot a törvényhatóság területén működő állami hivatalok vezetői, a fő törvényhatósági tisztségviselők és a törvényhatósági közgyűlés által választott tagok (10) alkották, az elnöki tisztelet a főispán töltötte be.

A dualizmus első évtizedében kialakult területi közigazgatási rendszer kompromisszum terméke volt. Nem csoda, ha hamar a bírálatok ösztüzébe került. A *municipalisták* a vármegyék ősi jogainak csorbíthatlan fenntartása mellett álltak ki. Országgyűlési képviselőjük, a Függetlenségi Párt rendszeresen szóvá tette, hogy a kormány a központosítás és hatalma növelése érdekében hozatta meg a közigazgatási

törvényeket, amelyekkel megnyirbálta a vármegyék ősi jogait. Tisza Kálmán kormánya viszont úgy látta, hogy „nincs elég hatalma az önkormányzatok felett, legalább is a törvényben biztosított felügyeleti jogkör és a kormányt képviselő főispán hatásköre keretében.”¹

A szakmai körök elsősorban a hatékony közigazgatás, a tisztviselőkkel szembeni képesítési követelmények meghatározása és az egyén, az állampolgár számára a sérelmes közigazgatási döntések elleni jogorvoslati lehetőség megteremtése céljából sürgették a reformot. Az 1880. évi országos közigazgatási ankéton nagy viták zajlottak le különösen a tisztviselők választása vagy állami kinevezése kérdésében. A résztvevők többsége elfogadta a virilizmus rendszerét, míg a közigazgatási bírászkodás bevezetése egységes támogatást kapott.²

A soknemzetiségű Magyarországon természetesen sajátos aspektusa is volt a közigazgatási reform ügyének. Az állami közigazgatás hívei a nemzetiségek féken tartása, asszimilációjuk „elősegítése”, másképpen fogalmazva: az egységes magyar állami akarat érvényesíthetősége szempontjából nélkülözhetetlennek tartották, hogy a közigazgatást állami közegek intézzék. Ezt az álláspontot a legmarkánsabban *Grünwald Béla* képviselte.³

1883-ban két fontos törvény született a közigazgatás fejlesztésének folyamatában: az 1. tc. szabályozta a tisztviselők képesítési (minősítési) követelményeit, a 43. tc. pedig a Pénzügyi Közigazgatási Bíróság felállításával bevezette a közigazgatási bírászkodást az adó- és illetékügyekben. Néhány évvel ezután a kormány keresztülvitte a törvényhatósági és a községi törvények módosítását (1886:21. és 22. tc.), amellyel tovább növekedett a centralizáció. Az 1886:21. tc. kiterjesztette a belügyminiszter hatáskörét a törvényhatóságok eljárása, ügyvitelére és pénzkezelésére felett, továbbá — többek között — a főispánt megteremtette a törvényhatóság területén működő összes állami szerv főnökének.

Az 1889. decemberi költségvetési vitában a Tisza-kormány már nyíltan bejelentette, hogy az önkormányzati tisztviselők állami kinevezésének bevezetésére, vagyis a közigazgatás államosítására készül. A minisztertanács addigra már el is fogadta a reform irányelveit. (*Vö. 1890. márc. 16. 3. jegyzet.*)

Szapáry Gyula elődje nyomdokain haladva, de több ponton módosítva az addigi elképzeléseket, folytatta a közigazgatási reformmunkálatokat. Ezek Belügyminisztériumon belüli irányítására új államtitkárt neveztetett ki *Szalavszky Gyula* Nyitra megyei főispán személyében. (*Vö. 1890. máj. 17./14.*)

Nyár végére készült el a belügyminisztériumi előterjesztés-csomag. Fő részeit Szapáry az 1890. szeptember 1-jei minisztertanácsban adta át minisztereinek. Ezen az ülésen még csak a kérdés tárgyalásának kezdő időpontját jelölték ki. (*1890. szept. 1./16.*)

A közigazgatási reformjavaslat, majd az ennek alapján készült törvényjavaslat, továbbá a képviselőházi tárgyalás során kialakult helyzet megvitatása 1890. szeptember 5. és 1891. augusztus 3. között összesen 20 alkalommal szerepelt a minisztertanács napirendjén. (A témára vonatkozó jegyzőkönyvi pontokat ld. *1890. szept. 1. 12. jegyzet.*)

A minisztertanács az első szakaszban 1890. szeptember 5-én, 19-én, 20-án, 21-én, 29-én, 30-án, október 10-én és 11-én tárgyalta meg a tervezett reform irányelveit.

Mindenekelőtt (szept. 5.) a formai kérdésekben született döntés: 1. mivel a közigazgatás reformja a kormány programjának „fő pontja” és az 1892-ben esedékes országgyűlési választásokon sem lenne célszerű a reform kérdését „izgatások tárgyává tenni”, a reform-törvényjavaslatot a folyó országgyűléssel kell „letárgyaltatni”; 2. ezen belül is csak a folyó ülészak jöhet számításba, mert az utolsó ülészakon egy ellenzéki obstrukció meghiúsíthatja a javaslat elfogadását (erre tekintettel azzal is beérné a minisztertanács, hogy először esetleg csupán „a közigazgatás miképpen berendezésének elvi kérdése”-t döntse el az Országgyűlés. — Később, a kényszerhelyzetben majd él is ezzel a lehetőséggel a miniszterelnök!); 3. szakmai vitaforum (ankét) összehívására nincs szükség, mert az előterjesztés sürgős, és ilyen tárgyalás „... gyakorlati értékkel úgy sem szokott bírni”; 4. először „a közigazgatás szervezését a megyékben és a megyei önkormányzatot tárgyzó törvényjavaslatot” terjesztik be egyidejűleg a közigazgatási bíráskodásról szóló javaslattal; 5. a közigazgatási bizottságokra vonatkozó „határozmányokat” is beveszik a megyei törvényjavaslatba; 6. egy általános közigazgatási törvény alkotásának lehetőségét is mérlegelni szükséges; 7. a thj. városokról és a fővárosról külön-külön törvényjavaslatot kell készíteni. — Ezen az ülésen eldöntötték azt is, hogy a megyék területi szabályozását egyelőre nem veszik célba. (Indokolás: a területi nagyságban és a lélekszámban fennálló nagy aránytalanságok miatt ugyan kívánatos a szabályozás, de az „a fennforgó nemzetiségi s egyéb fontos tekintetknél fogva csak a legnagyobb óvatossággal és megfontolással” lenne keresztülvihető, továbbá egy ilyen kérdés parlamenti tárgyalása az egész reform ügyét kockáztathatná.)

Már szeptember 5-én megkezdődött, majd a következő minisztertanácsokban folytatódott a reform tartalmi kérdéseinek tárgyalása. Ennek menete a közölt jegyzőkönyvekben pontosan követhető, ezért itt csak a vita fő eredményeit foglaljuk össze, amelyek alapján a Belügyminisztérium utasítást kapott a reform-törvényjavaslat kidolgozására, miszerint:

- a reform tárgyában egy „A közigazgatás és a megyei törvényhatóságok rendezéséről” című törvényjavaslat készül, amelyben a közigazgatási bíróságok felállítására, szervezetére és hatáskörére vonatkozó rendelkezések is szerepelnek, valamint utalás arra, hogy a községekről, a városokról, az árvaügyről és a közigazgatási bíráskodási eljárásról külön törvényeket, ill. rendeleteket alkotnak;

- az állami közigazgatás feladatait nem választott, hanem *kinevezett állami tisztviselők* végzik; a közigazgatás vezetője a *főispán* (a jövőben nem a belügyminiszter, hanem a miniszterelnök előterjesztésére nevezi ki az uralkodó), a főispánnak közvetlenül alárendelik az alispánt, aki — az előterjesztés szerint — „a főispánnak első előadója, akadályoztatása esetén helyettese leend”;

- a megyék önkormányzata az ún. autonóm ügyekben megmarad, felírási jogukat továbbra is gyakorolhatják;

- a *közigazgatási bizottság* intézménye fennmarad azzal a módosulással, hogy az ügyeket általában nem a plénum, hanem annak albizottságai intézik;

- járási szintű önkormányzati szerv (8-12 tagú *járási bizottság*, tagjait a megyei közgyűlés választja) csak fakultatíve, a belügyminiszter előzetes egyetértésével szervezhető, és a miniszter bármikor fel is oszthatja a létrehozott bizottságot (Sza-

párny eredetileg — nemzetiségi problémák miatt — egyáltalán nem javasolta járási bizottság szervezését. — *Vö. 1890. okt. 11./5.*);

– három fokozatú közigazgatási bíróságot állítanak fel: az ügyek egy részében a járási *főszolgabíró* dönt, a megyékben és a thj. városokban *elsőfokú közigazgatási bíróság* létesül, ahová a főszolgabírói döntést fellebbezni lehet, a megyei közigazgatási bíróság által első fokon eldöntött ügyek a Budapesten székelő *legfőbb közigazgatási bírósághoz* fellebbezhetők, továbbá ez a fórum gyakorolja a felülvizsgálati jogot is; a közigazgatási bíráskodás hatáskörébe tartozó ügyeket a törvény állapítja meg.

Az 1891. február 13-i minisztertanács (*1. napirendi pont*) — az 1892-ben esedékes országgyűlési választásokra tekintettel — úgy döntött, hogy a törvényhatósági bizottsági tagok szintén ekkor esedékes általános választását elhalasztják, és a törvényjavaslatba erre vonatkozó rendelkezést vesznek fel. (A körülmények időközbeni változása miatt később külön törvénnyel intézték el az ügyet. *Ld. 1892. jún. 17./27. és szept. 23./2.*)

A Belügyminisztériumban 1891. februárra módosított címmel (*A közigazgatás és az önkormányzat rendezéséről a vármegyékben*) elkészült a 273 szakaszból álló törvényjavaslat-tervezet, amelyet a minisztertanács február 14-én, 15-én, 16-án, 21-én és 22-én részletesen megvitatott, és több módosítással elfogadott. Szapáry felhatalmazást kapott a javaslat benyújtására, amennyiben ahhoz az uralkodó előzetesen megadja hozzájárulását. Ferenc József azonban még egy minisztertanácsi ülést tartott szükségesnek, amelyen saját elnöklete alatt is áttekintik a törvényjavaslatot. Ezt megelőzően, még február 28-án Szapáry a miniszteri testület elé vitte a házsabály-revizíó kérdését. A kormány tagjai egyetértettek az obstrukcióra számtalan alkalmat adó szabályok mielőbbi módosításával, a közigazgatási javaslat gyors letárgyalásának igénye azonban óvatosságra intette őket: vajon a Képviselőház elé terjesszenek-e egyidejűleg két ilyen kényes témát? Végül emellett döntöttek, de — mint kiderült — kissé elhamarkodottan, mert már a következő ülésen — ismételten megfontolva a kérdést — későbbre halasztották a házsabály-revizíó napirendre tűzését. (*1891. febr. 28./1. és márc. 2.*)

Az uralkodó elnöklete alatti minisztertanács 1891. március 5-én ült össze. Ferenc József az ülés elején elismeréssel adózott a tervezet alapos kidolgozásáért, majd kifejezte: „a fő nehézséget abban látja, hogy az állami közigazgatás a megyék autonómiájával szorosan összekapcsolatott, de ... ennek az összekapcsolásnak a szükségességét az ügy magyarországi történelmi fejlődése következtében elismeri.” Egy eredetileg ízig-vérig abszolút uralkodói jogokhoz szokott királytól ez a megjegyzés nem volt meglepő. Különösen a *főispán* és az *alispán* közötti összeütközések lehetősége miatt aggódott az uralkodó aki az ausztriai helyzetet tartotta ideálisnak, ahol a kormányzat és a helyi szervek között a szinte mindenható *helytartó* állt. A miniszterelnök és több miniszter igyekezett is eloszlatni az aggodalmakat. Csáky kifejtette, miszereint korábban úgy vélte: „ha a közigazgatás államosítva lesz, és a megyék élére a főispán helyeztetik, akkor a megyék közigazgatását is neki kell vezetnie a neki alárendelt állami közigazgatási szervekkel; a tárgyalások folyamán azonban belátta, hogy a főispán így annyira el lenne halmozva az általános felügyeleti és ellenőrzési feladatokkal, hogy a valódi közigazgatást nem tudná jól ellátni. De a főispán a

jövőben sokkal szigorúbban és intenzívebben gyakorolhatja a felügyeleti jogot, mert valamennyi tisztviselő azonos forrásból nyeri mandátumát, tudniillik az államtól.” (Fentebb láttuk: eredetileg a minisztertanács is a főispánt képzelte el a megyei közigazgatás vezetőjének.)

A jegyzőkönyv rögzítette az uralkodó konkrét kívánságait is, amelyeket a minisztertanács természetesen akceptált. Zömmel azonban csak felvilágosítást, magyarázatot kért az uralkodó a tervezett rendelkezésekkel kapcsolatban, s miután a tájékoztatást megkapta, azt minden esetben „legkegyelmesebben tudomásul venni méltóztatott.” Ilyen uralkodói felvetések, kérdések voltak pl.:

– „Ő Felsége a modern alkotmányossággal összeegyeztethetetlennek tartja” a municipiumoknak azt a jogát, amely szerint közegei nem tartoznak végrehajtani az Országgyűlés által meg nem szavazott adó behajtására és a meg nem ajánlott újoncok kiállítására vonatkozó kormányrendeleteket. (Szapáry magyarázata: „szívesen kihagyná a ... határozmányt, de annak megtartása a törvényjavaslat könnyebb keresztülvitele érdekében tanácsosnak látszik, annál is inkább, mert a határozmány pusztán elvi értékű...”)

– Tényleg hasznos-e járási tanács (bizottság) felállítását lehetővé tenni, és ha igen, miért csak a 3000 négyzetkilométernél nagyobb területű megyékben? (Szapáry válaszánaak lényege: a nagyobb megyékben indokolt biztosítani a különböző regionális érdekek megszerveződését pl. iskolák, kórházak fenntartására, utak létesítésére, de csak ott, „ahol arra a feltételek megvannak és nemzetiségi tekintetből semmi aggály sem forog fenn ...; a határ meghúzása 3000 négyzetkilométernél azért is jónak tűnt, mert a nemzetiségek többnyire a kisebb megyékben vannak.”)

A miniszterelnök és a pénzügyminiszter az ülés végén tájékoztatást adott a reform várható költségeiről, valamint a szolgabírói és adóhivatali kerületek ésszerűbb beosztására irányuló előmunkálatokról.

A közigazgatási reformjavaslat kormányzati előkészítésének folyamata a március 5-i minisztertanáccsal zárult le, és Szapáry a Képviselőház 1891. március 7-i ülésén már be is nyújtotta a törvényjavaslatot. A bizottsági tárgyalások március 19-én kezdődtek meg. A Közigazgatási Bizottság május 13-án, a Pénzügyi Bizottság május 20-án terjesztette be jelentését. Az általános vita a Ház plénumán május 29-től — 34 tárgyalási napot igénybe véve — július 11-ig tartott. Június közepén már látszott, hogy a függetlenségi ellenzék az obstrukció fegyverével valószínűleg megghiúsítja a kormány gyors tárgyalásra irányuló szándékát. A minisztertanács ezért június 17-én áttekintette a kialakult helyzetet. A július 14-én megkezdődött képviselőházi részletes vita során végleg beigazolódta a félelmek: világossá vált, hogy az adott házszabályok mellett a kisebbség könnyűszerrel megakadályozza a normális tárgyalást, és ezzel lehetetlenné teszi a javaslat elfogadását. Augusztus 1-jén — több miniszter távollétében — ismét összeült a minisztertanács. Szapáry itt három lehetőséget vázolt fel: 1. vagy folytatják a tárgyalást az eddigi módon, nem törődve a Függetlenségi Párt obstrukciójával, 2. vagy felosztatják az Országgyűlést, amely a választások után talán kedvezőbb összetételű lesz, 3. vagy most csak egy olyan törvényt hoznak, amely mindössze elvben mondja ki a vármegyei közigazgatás államosítását, és a jövő törvényhozásra bízza az elv gyakorlati érvényesítését. (Fentebb láthattuk: az 1890. szeptember 5-i minisztertanácsi ülésen a kormány már számolt ezzel az eshetőség-

gell) A miniszterelnök a 3. változat mellett tette le a voksát, a kabinet azonban — több hiányzó miniszterre tekintettel — elhalasztotta a döntést, bár abban mégis megállapodott, hogy ehhez előre megkéri az uralkodó jóváhagyását. Ferenc József beleegyezése augusztus 3-án érkezett meg. Ugyanezen a napon összeült a minisztertanács (egyedül a Felség személye körüli miniszter maradt távol betegsége miatt, de írásban ő is elfogadta a döntést), és elhatározta az ún. kétszakaszos „elvi” törvény megalkotását.

Ezután már gyorsan peregtek az események. A Képviselőház augusztus 4-i ülésén a törvényjavaslat 1. §-ának folytatólagos tárgyalása során a kormány képviselői módosító indítvánnyal érvényesítette elképzelését. A Ház augusztus 8-án, a Főrendiház október 5-én fogadta el a törvényjavaslatot, amelyet az uralkodói szentesítést követően hirdettek ki a törvénytárban. Az *1891. évi 33. tc. — a vármegyei közigazgatás rendezéséről* — teljes szövege a következő: „1. § A közigazgatás a vármegyékben állami feladatot képez, melyet kinevezett állami közegek intéznek, részint önállóan, részint — a törvény korlátai közt — önkormányzati elemek közreműködésével. 2. § A belügyminiszter utasíttatik, hogy az 1. §-ban kimondott elvnek megfelelőleg: a vármegyei közigazgatási közegekről és azok hatásköréről, a vármegyék önkormányzatáról, a közigazgatási bizottság szervezéséről, — valamint a közigazgatási bíróságokról — egyidejűleg terjesszen elő törvényjavaslatokat.”

(A törvényjavaslat képviselőházi tárgyalásának konkrét eseményeit a jegyzőkönyvekhez készített *jegyzetekben* tárgyaljuk. *Ld. 1891. máj. 7./1., jún. 17./1., aug. 1., aug. 3./1.*)

A kortársak, majd később a történeti irodalom egyértelműen a kormány és személyesen Szapáry súlyos kudarcának minősítette, és minősítjük magunk is a reformjavaslat bukását. Már előzetesen sok jel mutatott arra, hogy a kudarc az adott viszonyok között elkerülhetetlen.⁴ *Szögyény-Marich László* Felség személye körüli miniszter *Kállay Béni* közös pénzügyminiszterhez írt 1891. augusztus 18-i leveléből idézünk ennek alátámasztására: „Te tudod, hogy én mindig azon nézetben voltam, hogy a közigazgatási törvényjavaslatot klotúr nélkül nem visszük keresztül, s így engemet nem lepett meg az újabb fordulat, mely — valljuk meg — nem előnyös reánk nézve, de mégis jobb mint az Országgyűlés feloszlátása, mert teljes meggyőződésem szerint eddig nem vagyunk kellőképp az új választásokra előkészülve.”⁵

A miniszterelnök — a történetek ellenére — komolyan vette az 1891:33. tc. rendelkezését (vö. 1892. szept. 16./2.), és folytatta a reform előkészítését a Belügyminisztériumban. Az 1892. januári választások után összeülő új Országgyűlést megnyitó trónbeszéd is a kormányprogram „egyik legfontosabb feladatá”-nak nevezte a közigazgatási reformot szolgáló törvényjavaslatok előterjesztését. (Vö. 1892. febr. 19./1.) Szapáry nem sokkal bukása előtt vitte minisztertanács elé a *vármegyei közigazgatási közegekről* szóló törvényjavaslat tervezetét, amikor is egyúttal határozatot hozott a közigazgatási bíróságokról, a tisztviselők jogviszonyáról és a fegyelmi eljárásról, továbbá a községi törvény módosításáról szóló javaslatok ügyében is.⁶ Mindezekből azonban Szapárynak már semmit sem állt módjában megvalósítani. (*Ld. 1892. okt. 14./7.*)

1.2. A külkereskedelmi szerződések ügye

A kormány előtt álló feladatok sorában kiemelkedő helyet foglalt el az 1891–92-ben lejáró kereskedelmi szerződések ügye. A kérdés már a második minisztertanácsban szóba került, amikor Baross javaslatára határozatot hoztak az osztrák kormánnyal való előzetes tárgyalások megindításáról. (1890. márc. 25./10.) Ezek eredményeként ült össze Budapesten a közös vám- és kereskedelmi értekezlet 1890. április 26-án. Előtte, április 18-án a minisztertanács ismételten foglalkozott a szerződések ügyével, és utasítást adott a követendő eljárásra. (1890. ápr. 18./7.)

A magyar és az osztrák kormány nem volt könnyű helyzetben. A nemzetközi kereskedelemben a 70-es évektől egyre erőteljesebben az elzárkózó, védővamos tendencia érvényesült, elsősorban Németország és Franciaország politikája következtében. Nagy harc folyt a piacokért: az államok kettős tarifákat alkalmaztak, egy magasabb és egy mérsékeltőbb vámtételeket tartalmazót. Így volt ez a Monarchia esetében is. 1882-ben, majd 1887-ben vámemelésekre került sor, továbbá fokozatosan felszámolták a vámkülzeteket és a szabadkikötőket. (Az utolsó két szabadkikötőt, Triesztet és Fiumét éppen kormányunk idején, 1891-ben vonták be a vámterületbe. — 1891. máj. 21./8.)⁷

A Monarchia két államának érdekei — Ausztria fejlett iparral rendelkezett, Magyarországon az agrártermelés dominált — több ponton is ütköztek a követendő kereskedelempolitikát illetően. Szemléltetésül idézünk egy 1890. április 15-én a Földművelésügyi Minisztériumban készült feljegyzésből, amely öt pontban az alábbiak szerint foglalta össze a helyzetet és a teendőket. 1. Magyarország és Ausztria érdekei egyaránt tarifaszerződések létesítését követelik meg, mert autonóm tarifák mellett nem lehet tervezni az értékesítést. 2. Legfontosabb a fő partnerrel, Németországgal való megegyezés (1888-ban a Monarchia 741 millió Ft-os kiviteléből 448 millió esett Németországra, míg 560 millió Ft-os behozatalából 365 millió). Addig, amíg Németországgal nincs megfelelő szerződés, a többi állammal nem szabad érdemleges tárgyalásokba bocsátkozni. *Bismarck* bukása után (1890. március 20-án a vaskancellárt *Caprivi* váltotta fel a német kancellári poszton) remélhető, hogy Németország módosítja kereskedelmi politikáját, hiszen a védővámok megdrágították az életet, s ez szociális mozgalmakat idézett elő. Számítani lehet arra, hogy Németország leszállítja agrárvámjait, de cserébe nyilván követeli majd a Monarchia ipari vámjainak csökkentését. E téren döntőek Ausztria érdekei. Az osztrák ipari körök véleményét két szempont irányítja: veszélyezteteti-e pozícióikat a vámcsökkenés belsőföldön, és biztosítani lehet-e az ipar piacát keleten? Mivel a Lajtán túli ipar fő felvevője Magyarország, a magyar mezőgazdaságé viszont Ausztria: „külkereskedelmi viszonyaink rendezése csakis azon méltányossági elv érvényesítésével lehetséges, hogy mindazon áldozatok, melyek az egyik államfél által a másik fél érdekében tétetnek, kompenzációt nyerjenek a másik fél áldozatkészségében.” Ausztria méltányos követelést állít: ha a magyar agrárcikkek kivitele az osztrák ipar bizonyos kárára nyugat felé biztosítva lesz, akkor saját agrárvámjainkból is engedni kell, ami által keleten ipari értékesítési piacok nyithatóak. 3. Ha Németországgal és más nyugati államokkal megfelelő szerződés létesül, akkor a keleti országokkal, mindenekelőtt Romániával szerződést kell kötni, akár kedvezmények nyújtásával is, állategészség-

ügyi intézkedéseink azonban csorbíthatatlanul érvényben tartandóak. 4. Ha Németországgal nem sikerül szerződést kötni, akkor kelet felé semmilyen kedvezményt nem adhatunk. Vonatkozik ez Szerbiára is. 5. Amíg a nyugati országok elzárkóznak állatkivitelünk elől, a keleti államok állatainak bebocsátásakor szigorúbb eljárást kell követni, főleg Szerbiával szemben.⁸

Az április 26-i vám- és kereskedelmi értekezlet végül is egységesen állást foglalt amellett, hogy a védővamos rendszer körülményei között is a lehető legtágabb piacot kell biztosítani mind nyugat, mind kelet felé. A konkrét kérdésekben ellenben nem jött létre konszenzus. A magyar fél ragaszkodott ahhoz, hogy amíg a nyugati országok magatartása nem nyilvánvaló, addig a Monarchia kelet felé nem kötheti le magát. Ezzel szemben az osztrák fél elképzelhetőnek tartotta az egyenkénti szerződéskötéseket is. Főleg a román szerződés mielőbbi létesítését szorgalmazta amiatt, hogy a vámháború kiszorította Romániából az osztrák iparcikkeket. Nem volt viszont vita a német szerződés prioritását illetően.⁹

1890 áprilisától kezdve a minisztertanács napirendjén rendszeresen szerepelt a kereskedelmi szerződések ügye. A testület folyamatosan meghatározta a vám- és kereskedelmi értekezleteken képviselendő magyar álláspontot, és figyelemmel kísérte a megkezdett tárgyalásokat. (Az összes vonatkozó jegyzőkönyvi pontot *ld. 1890. márc. 25. 31. jegyzet.*) A kormány külön tanácsadó testületet, *Vámügyi Tanácsot* is felállított a kereskedelmi szerződési tárgyalások segítése céljából. (1890. ápr. 11./5.)

Elsőként az 1890. július 5-én lejáró, *1862. évi török kereskedelmi szerződés* kérdését rendezték *Törökországgal, Bulgáriával és Egyiptommal*. Az év tavaszán meghosszabbították a szerződés hatályát, és párhuzamosan tárgyalások kezdődtek mindhárom országgal. Egyiptommal 1890. augusztus 16-án írták alá a tíz évre szóló, legnagyobb kedvezményt és némely más vámkedvezményeket is biztosító kereskedelmi egyezményt (1890. okt. 10./2.), Bulgáriával és Törökországgal azonban csak ideiglenes megoldásokkal tarthatták fenn a legnagyobb kedvezményes viszonyt. Az ügyet a Wekerle-kormány idején vették újra elő.

A magyar kormány, attól tartva, hogy a Monarchiával vámháborúban álló Románia Szerbián keresztül juttathatja be nyersterményeit, állatait a Monarchia piacára, állategészségügyi és egyéb intézkedéseket tartott szükségesnek. Emiatt azonnal reagálni kellett a *Szerbia és Románia* között 1890. március 3-án aláírt kereskedelmi egyezményre. (1890. ápr. 3./3.) Az intézkedéseket meg is hozták, de hamarosan enyhítettek is rajtuk, különben veszélybe kerülhettek volna a tervezett kereskedelmi szerződési tárgyalások. (1890. szept. 20./1.)

A fő kérdéseket illetően Magyarország érvényesíteni tudta eredeti elképzeléseit Ausztriával szemben, és így a Monarchia a nyugati országokkal, mindenekelőtt *Németországgal* kezdte meg a tárgyalásokat 1890 decemberében. (1890. okt. 10./3.) Ezek során Németország és a Monarchia megállapodott abban, hogy a többi nyugati állammal szemben egyeztetett módon, „kooperációban” lép fel. 1891 folyamán *Olaszországgal, Svájjal és Belgiummal* is folytak a kemény alkudozások, amelyek a minisztertanács jegyzőkönyveiben jól nyomon követhetőek. (1890. júl. 4./16., dec. 17./1., 1891. máj. 21./9.) Végül 1891 májusában Németországgal, decemberben pedig a másik három országgal is aláírták a kétoldalú, kötött tételeket tartalmazó tarifa-

szerződéseket, amelyek 1892. február 1-jén léptek hatályba, és 1903. december 31-ig szóltak. Svájccal már korábban, 1890 decemberében megkötötték az állategészségügyi egyezményt is, Németországgal erre a kereskedelmi szerződés aláírásával egyidőben került sor, ellenben Olaszországgal — bár előkészítették az újat — a régi egyezmény maradt érvényben.

A nyugati államokkal létrejött szerződések az adott kedvezőtlen körülmények között elfogadhatóak voltak mind Ausztria, mind Magyarország számára, még akkor is, ha — mint pl. a magyar agráriusok — támadták azokat. A Kereskedelemügyi Minisztériumban 1895 januárjában készült elemzés megállapítja, hogy e szerződések, „melyek vámkedvezmények tekintetében és éppen az agrárcikkekre nézve az eddiginél kedvezőbb helyzetet teremtettek, úgy a Monarchia, mint különösen Magyarország kivitelére nézve előnyösen hatottak, és amennyiben egyes cikkek kivitelében csökkenés tapasztalható, az a szerződések körén kívül eső körülményekben találja magyarázatát.” Ez pedig nem más mint a piaci verseny a túltermelés körülményei között. A szerződések biztosították a vámok hosszú időn át nélkülözött stabilitását.¹⁰ Nagyjából így vélekedett egy évtizeddel később *Láng Lajos* (kormányunk idején pénzügyminisztériumi államtitkár) is. Elsősorban a német szerződésre vonatkozóan állapította meg, hogy az eredmények igen soványak voltak ugyan (pl. az állategészségügyi egyezmény kifejezetten hátrányosan hatott), de legalább hosszabb időre nyugalmat biztosítottak, visszatérést jelentettek a szabadabb forgalom felé.¹¹

A nyugati országokkal való szerződések megkötését követően a keleti országokkal, Szerbiával és Romániával kezdődtek meg a kereskedelmi szerződési tárgyalások.

Szerbiával még 1882-ben igen előnyös szerződést kötött a Monarchia, jórészt korlátlanul érvényesíthette érdekeit. Azóta azonban új helyzet állt elő: Szerbia pénzügyi nehézségekkel küzdött, és ezeket különböző monopóliumok és adók bevezetésével igyekezett enyhíteni a 90-es évek legelején. Bécsnek és Budapestnek politikai szempontból fontos volt a déli szomszéd stabilitása, Monarchia-barát irányvonala, ezért rákényszerült korábbi előjogai többségének feladására. Hosszú tárgyalások után 1892. augusztus 9-én írták alá a tarifaszerződést kétoldalú kötött tételekkel és az állategészségügyi egyezményt, amelyek 1893. július 1-jén léptek hatályba 1903. december 31-ig szóló érvénnyel. (1890. ápr. 3./3.)¹²

Miután *Románia* 1891-ben hatályon kívül helyezte harci vámtarifáját, és erre a Monarchia is kedvezően válaszolt, 1891 nyarán megszűnt az 1886 óta tartó vámháború. Az új szerződés előkészítése rögtön megkezdődött, az érdemi tárgyalások azonban a Wekerle-kormány idejére maradtak. (1890. dec. 3./6.)

Kisebb jelentőségű volt az *Amerikai Egyesült Államokkal* 1892. május 2/3-án a legnagyobb kedvezmény elve alapján létrejött egyezmény. (1892. máj. 20./2.) Eredménytelen tárgyalások folytak még *Brazíliával* (1891. márc. 14./7.) és *Paraguay-jal* (1891. ápr. 16./4.), ellenben *Koreával* aláírták a kereskedelmi és hajózási egyezményt, de ez csak a Wekerle-kormány idején került a minisztertanács elé.

A kormány foglalkozott még a *Franciaországgal* fennálló legnagyobb kedvezményes kereskedelmi szerződés ügyével is, mivel Franciaország 1892. február 1-jén megváltoztatta vámtarifa-rendszerét (kettős, maximál és minimál vámokat tartalmazó tarifát vezetett be), amely különösen kedvezőtlenül érintette a magyar agrárki-

vitelt. (1892. jan. 11./1.) A magyar kormány fő törekvése az állatexport előtt tornyosuló akadályok lebontására irányult.

Svéd–norvég kezdeményezés folyamán született meg az 1873-ban Svéd–Norvégországgal kötött kereskedelmi és hajózási szerződés kereskedelmi utazókkal kapcsolatos rendelkezésének kiegészítéséről szóló egyezmény. Eredetileg csak Svédországra vonatkozott ez a rendelkezés, az egyezmény Norvégiára is kiterjesztette a hatályát. (1891. jún. 14./2., 1892. jan. 11./2., jún. 17./7.) A becikkelyezettetés feladata a Wekerle-kormányra maradt.

Sikertelen tárgyalások folytak Portugáliával (1892. febr. 1./4.) is, míg Spanyolországgal csak ideiglenes egyezmény megkötésére nyílt mód. (1892. jún. 28./1.)

* * *

A minisztertanács olykor egyéb külkereskedelmi vagy azzal összefüggő ügyet szintén megtárgyalt. Hozzájárult Mittelberg vorarlbergi község német vámterülethez csatolásához (1890. márc. 25./9., dec. 17./2.), a fegyver-, lőszer- és lókitelti tilalom elrendelésének irányelveihez (1890. dec. 3./8.), valamint a Dalmáciába történő vámmentes gabona-behozatalhoz (1891. márc. 14./9., dec. 24./6.); valamint előkészítette a fiumei és a triezsti szabadkikötők megszüntetésével kapcsolatos törvények meghozatalát (1891. máj. 21./8., jún. 14./18.).

A Szapáry-kormány idején alakult meg a Magyar Kereskedelmi Rt. a külkereskedelem érdekeinek előmozdítása céljából. A minisztertanács döntött a kezdeményezés támogatásáról, majd a társaságnak biztosítandó konkrét állami kedvezményekről. (1890. máj. 23./3., nov. 19./3.)

1.3. A kultúrharc kezdete

Még a Tisza-kormány végnapjaiban, 1890. február végén, Csáky Albin kultuszminiszter rendeletet adott ki a törvényesen bevett keresztény vallásfelekezetek viszonyosságáról szóló 1868:53. tc. 12. §-ának végrehajtására. E törvényhely rendelkezett arról, hogy a különböző vallásúak közötti ún. vegyes házasságokból származó gyermekek közül a fiúk az apa, a leányok meg az anya vallását követik. A katolikus egyház lényegében megtagadta a rendelkezés végrehajtását, mert azt a hitelvekbe ütközőnek tartotta. Csáky rendelete egy korábbi, 1884-es — hatástalan — jogszabályt ismételt meg szigorúbb formában: előírta, hogy a törvény szerint más vallásúnak minősülő gyermekek keresztelési bizonylatait hivatalos anyakönyvezés végett az illetékes lelkésznek kell megküldeni, egyúttal a rendeletet megszegő lelkészeknek büntetést helyezett kilátásba. A kultuszminiszter nemcsak elszánta magát a törvény érvényesítésére, hanem meg is indította az eljárásokat a rendelkezéseket figyelmen kívül hagyó lelkészek ellen. Ennek nyomán súlyos feszültségek keletkeztek a kormány és a katolikus egyház között.

Az elkeresztelési ügy rávilágított a magyarországi egyházi viszonyok számos rendezetlen, illetőleg a polgári jogi berendezkedéssel nehezen összeegyeztethető vonatkozására. Gazdag és változatos szakirodalom áll rendelkezésre ebben a témakörben, így felmentve érezzük magunkat a részletek tárgyalásának szükségességétől, megelégszünk ezért csak a kormányzati szempontból fontos kérdések említésével.¹³

Ezek sorából mindenekelőtt a vallásszabadság hiányát kell kiemelnünk. Egyenlőség és viszonyosság csupán a *bevett* vallásfelekezetek (katolikus, református, evangélikus, egyesült görög, görögkeleti és unitárius) között állt fenn. Az egyházak/felekezetek tartották kézben a házasságkötés és -bontás, valamint az anyakönyvezés jogát, amelynek következtében a polgári jogviszonyok alapkövetelménye, az egységesség nem érvényesülhetett az élet fontos területein. Külföldi tapasztalatok alapján ezért egyre többen és gyakrabban sürgették a szabad vallásgyakorlás, a polgári házasság és az állami anyakönyvezés bevezetését.

A Szapáry-kormány programjában nem esett szó az egyházpolitikai kérdésekről, a februári ún. elkeresztelési rendelet kiadását követő események azonban hamarosan arra kényszerítették a kabinetet, hogy áttekintse a kialakult helyzetet, és döntést hozzon a szükséges intézkedésekről. A római Szentszék ugyanis nem fogadta el az 1868:53. tc. 12. §-ában foglaltakat, és ennek nyomán *Simor János* esztergomi érsek, prímás a februári rendelet visszavonását kérte a kormánytól. Ugyanakkor a protestáns körök és mások feliratokban, nyilatkozatokban követelték a törvény előírásainak érvényesítését, a Képviselőházban pedig felszólalás volt várható az ügy kapcsán. Ferenc József, a mélyen vallásos apostoli király, főkegyúr nagy figyelemmel kísérte az eseményeket, amelyek alakulása korántsem volt közömbös számára. A jegyzőkönyvekből kiviláglik, hogy ebben a kényes természetű ügyben minden döntést magának tartott fenn.

A minisztertanács 1890. november 3-án tekintette át a helyzetet, és úgy döntött, hogy ragaszkodik a törvény előírásaihoz és — apró, a lényegét nem érintő módosításokat kivéve — Csáky rendeletének végrehajtásához is, ezért „el van határozva, hogy ha a főpapság által a kormány álláspontjának megfelelő megoldási módokat el nem fogadtatnék, saját álláspontját más módok alkalmazásával is, esetleg az anyakönyvek vezetésének polgári közegekre bízása által, érvényesíteni fogja”, addig azonban még vár a prímás fenti értelmű tájékoztatásával, amíg „teljes megállapodásra jön az iránt, hogy ha ennek szüksége csakugyan beállana, az anyakönyvek vezetésének polgári közegekre való bízása mi módon történjék.” (Vö. 1890. nov. 3./8.)

November 9-én a minisztertanács ismét tárgyalta a kérdést, és szükségesnek mondta ki: amennyiben nem jön létre megállapodás a klérussal, intézkedni kell a polgári anyakönyvezés bevezetéséről, de egyelőre csak a vegyes házasságok esetében. Egyúttal megbízta a kultuszminisztert, hogy tájékoztassa az uralkodót, és szerezzze meg hozzájárulását. (1890. nov. 9./3.)

Ferenc József elsietettnek ítélte a kormány tervezett lépéseit. Nagyon bízott a megegyezésben, nem is járult hozzá a tervezett kormánynyilatkozat megtételéhez. (Vö. 1890. nov. 12./2.) Viszont szükségesnek tartott egy olyan minisztertanácsot, amely a részvételével áttekinti a helyzetet és meghatározza a teendőket. Ez az ülés november 14-én zajlott le három kérdés megvitatásával: 1. Milyen nyilatkozatot tegyen a kormány, ha a parlamentben felmerül az ügy? 2. Milyen választ kapjon a prímás? 3. Mit tegyen a kormány, ha a klérussal nem jön létre a megegyezés? Szapáry, Csáky, Szilágyi, Wekerle és Baross fejtette ki véleményét. Az igazságügy-miniszter foglalta el a leghatározottabb álláspontot: ha a februári rendelet nem hajtható végre, akkor a kormánynak az általános polgári anyakönyvezés bevezetését kell javasolnia, de a vegyes házasságokra nézve feltétlenül el is kell rendelni a polgári anyakönyve-

zést — mondotta. Az uralkodó mérsékletre intette a kormányt, mert ő még látott módot a klérussal való modus vivendire, ezért csak olyan képviselőházi nyilatkozathoz járult hozzá, amelyből nem érződik ki a polgári anyakönyvezés bevezetésének határozott szándéka. Ferenc József azt is kifejtette, hogy a polgári anyakönyvezés a vallásosság gyengülésére vezet, ami nem lehet érdeke az államnak. Ebben a minisztertanácsban világossá vált egyrészt az, hogy az uralkodó nem szívesen adja hozzájárulását az egyház jogait csorbító lépésekhez, másrészt pedig, hogy a kabinet sem egységes az egyházpolitikai teendőket illetően. (1890. nov. 14.)

A minisztertanács két nappal később megállapította a miniszterelnök képviselőházi nyilatkozatának szövegét. E nyilatkozat a Ház november 18-i ülésén hangzott el, miután a Függetlenségi Párt szónoka, *Irányi Dániel* benyújtotta évek óta szokásos határozati javaslatát a vallásgyakorlás tárgyában, és egyúttal törvénytelennek nyilvánította a kultuszminiszter februári rendeletét. Szapáry nemcsak a törvény és a februári rendelet végrehajtásához ragaszkodott, hanem valóban bejelentette a kormánynak a polgári anyakönyvezés „esetleges behozatalára” irányuló szándékát is, ha a törvény rendelkezései másképpen nem érvényesíthetők. Mindezekon túlmenően a miniszterelnök arról is tájékoztatta a Házat, miszerint a kormány más egyházpolitikai kérdéseket (házassági jog, be nem vett felekezetek helyzetének rendezése) is napirendre kíván tűzni. Több napos szenvedélyes vita után a Képviselőház nagy többsége — elvetve Irányi indítványát — határozati javaslat elfogadásával nyilvánította ki támogatását a kabinet terveihez. (1890. nov. 16./2.)

1890. november–december folyamán még három minisztertanács foglalkozott az egyházpolitikai kérdésekkel. Az első alkalommal Szapáry mint a Belügyminisztérium vezetője, felhatalmazást kapott az „esetleg behozandó” polgári anyakönyvek vezetéséről szóló törvényjavaslat kidolgozására. (1890. nov. 19./10.) Néhány nappal karácsony előtt a miniszterek megvitatták az uralkodó újabb közvetítési kísérletével kapcsolatos teendőket, amikor is kitűnt, hogy a kormány már nem nagyon bízik az egyházzal való megállapodásban. (1890. dec. 22./1.) December 29-én pedig a kabinet megtárgyalta a bécsi nunciussal Bécsben folytatott tárgyalásokon felmerült új elképzeléseket. (1890. dec. 29./3.)

Ezt követően az egyházpolitika ügye több mint egy évig nem került a minisztertanács napirendjére.¹⁴ Természetesen nem szakadt meg a felek érintkezése, a közéletben pedig folyt a szervezkedés a liberális reformokat akarók és az ezeket ellenzők táborában, azonban a kormány — Simor János esztergomi érsek, prímás 1891. január 23-án bekövetkezett halála és a prímási szék betöltésének elhúzódása miatt — a nyilvánosság előtt nem nagyon feszegette a kérdést. Az új prímás kinevezése nem ment könnyen, mert a Szentszék is, a kormány is sokáig ragaszkodott a számára megfelelő személyhez, hogy a kultúrharcban javíthassa pozícióit. Végül kompromisszum eredményeként 1891 októberében *Vaszary Kolos* pannonhalmi főapát lett a prímás, aki addig nem exponálta magát politikai kérdésekben. (A prímási szék betöltésére *ld.* 1891. okt. 23./3.)

Vaszary a képviselő-választási kampány idején, 1892. januárban — a Szentszék kezdeményezésére — szóban új javaslatot tett az 1868-as törvény és Csáky rendeletének módosítására. Ennek lényege: a lelkészeket köteleznék, hogy a egyes házasságokból származó gyermekekre vonatkozó anyakönyvi kivonatokat ne egyen-

ként, hanem a kormány által meghatározott időközönként együttesen küldjék meg ne a másik felekezet lelkészének, hanem a közigazgatási hatóságnak. A kultuszminiszter e javaslatról tájékoztatta a minisztertanácsot, amely nem tekintette azt „az elkeresztelési ügy kiegyenlítésére elfogadható alpnak”, és így visszautasította (1892. febr. 1./1.), de a tárgyalások elől továbbra sem zárkózott el. Nyilván nagy része volt ebben az uralkodónak, aki 1892. február 22-én az újonnan megválasztott Országgyűlést megnyitó trónbeszédében rendkívül óvatosan nyilatkozott a kérdéstről.¹⁵

Február 9-én a minisztertanács elé került a zsidó vallás recepciójának kérdése, de az érdemi vitát elhalasztották. (1892. febr. 9./2.)

A következő hónapokban folytatódtak a tárgyalások. Vaszary — korábbi szóbeli javaslatát továbbfejlesztve — márciusban írásban tett újabb kezdeményező lépést, de ez már a római Szentszék ellenállásán megtört. Az ügyben a primás római útja sem hozott fordulatot. (Vö. 1892. márc. 18./2., márc. 20./17. és ápr. 29./12.)

1892. szeptember 16-án messzeható következményekkel járó ülést tartott a minisztertanács. Az ülés jegyzőkönyvében az egyházpolitikai helyzettel foglalkozó napirendi pont tárgyalását részletesen, a kormánytagok egyéni álláspontját is megadva rögzítették. Csáky előterjesztésében ismertette az elmúlt hónapok eseményeit, és megállapította, hogy nyárig még volt esély a klérussal való megegyezésre, de most már nincs. A kormány részéről ezért határozottabb lépéseket sürgetett. Hasonlóan nyilatkozott Szilágyi is, Wekerle ingadozott, Szapáry és Szógyény pedig ellenezte a korábbi programon való túllépést. Világossá vált, hogy a kormányon belül lényeges nézeteltérések vannak az egyházpolitikai kérdés kezelését illetően. Mindenesetre ez a minisztertanács döntött a zsidó vallás recepciójáról és a *részleges* polgári anyakönyvekről szóló törvényjavaslatok tervezeteinek, valamint a vallás szabad gyakorlásáról és a házassági jog szabályozásáról szóló javaslatok alapelveinek kidolgozásáról. (1892. szept. 16./2.)

A szeptember végi kabinetülés a polgári anyakönyvek általános vagy részleges bevezetésének kérdésében próbált egységes álláspontot kialakítani — sikertelenül. „Egyértelmű érdemleges megegyezés hiányában” ismét jegyzőkönyvezték a kormánytagok egyéni álláspontját. A kultuszminiszter elkerülhetetlennek ítélte az általános polgári anyakönyvezést, de mert ennek megvalósítása időt igényelt, elfogadta, hogy a vegyes házasságra szóló részleges polgári anyakönyvezést minél előbb — ideiglenesen — törvény rendelje el, „múlhatatlanul szükségesnek” tartotta azonban, hogy „a részleges polgári anyakönyvekről alkotandó törvényben már az általános polgári anyakönyveknek is a behozatala elvileg határozottan kimondassék.” Csáky véleményét osztotta Szilágyi is, míg Wekerle rögtön az általános változatot kívánta törvényerőre emelni azzal, hogy a hatálybaléptetést el kell halasztani. A miniszterelnök a részleges polgári anyakönyvezés mellett állt ki, de nem zárkózott el az általános polgári anyakönyvek későbbi bevezetésére vonatkozó enyhe elvi kijelentés törvénybe foglalásától („addig, míg az általános polgári anyakönyvek behozatnak, rendeltetik el a tervezett intézkedés”). Szapáry álláspontjához csatlakozott Lukács, Szógyény, Fejérváry és Josipovich is. (1892. szept. 30./11.)

Az 1892. október 2-i minisztertanács kizárólag egyházpolitikai kérdésekkel foglalkozott. Először a házassági jog szabályozásának elveit tekintették át a miniszterek. Teljes egyetértés jött létre abban, hogy: 1. a különböző felekezeti házasságjo-

gokat az állami törvényhozás által megállapított, minden állampolgárra közös, egy-
esleges polgári házasságjog váltsa fel, 2. a házassági jogviszonyt érintő perekben kizárólag
állami bíróság ítéljen, mégpedig az állami törvények szerint. A házasság fel-
bonthatósága tárgyában Szapáry és Szögyény még nem kívánt állást foglalni, de a
többi miniszter „a legfontosabb okokból” megengedhetőnek tartotta a bontást.

A kormányon belüli ellentétek a házasság megkötésének módja körül csúcsos-
dottak ki: Szapáry, Lukács és Josipovich — gyakorlati nehézségekre hivatkozva —
csak a fakultatív polgári házasság bevezetésére látott lehetőséget, míg Wekerle elvi-
leg elfogadta a kötelező formát, de — tekintettel a problémákra — megelégedett a
fakultatívval is. Ezzel szemben Szilágyi, Csáky és Fejérváry határozottan kiállt a
kötelező polgári házasság bevezetése mellett. (Szögyény nem nyilatkozott.)

Az ülés második részében a minisztertanács elfogadta a polgári anyakönyvek-
ről készített törvényjavaslat-tervezetet, kivéve annak az általános polgári anyaköny-
vek bevezetésére vonatkozó kijelentést tartalmazó 1. §-át, amelyet „függőben” ha-
gyott.

Pár nappal később, az október 4-i minisztertanácsban Csáky fontos bejelentést
tett, miszerint a primás közölte vele, hogy az egyház szempontjából „sokkal inkább
elfogadhatónak tartja” az általános polgári anyakönyvezést, ha emellett az egyházak
szabadon vezethetik saját anyakönyveiket, és „tűrhetőbb” az általános polgári házasság
is, „noha maga részéről nem volna abban a helyzetben, hogy annak behozatalát
támogathatná.” A kabinet egyelőre csak tudomásul vette a primás szóbeli közlését,
majd megvitatta az izraelita vallásról készült törvényjavaslat-tervezetet és a vallás
szabad gyakorlásáról tervezett javaslat alapelveit. (1892. okt. 4./1., 2. és 3.)

A primás véleménye egyrészt csökkentette, másrészt viszont növelte a kormá-
nyon belüli véleménykülönbségeket. Ez nyilvánult meg az 1892. október 10-i mi-
nisztertanácsban. A kormány tagjai most már egységesen elfogadták, hogy az általá-
nos polgári anyakönyvezésről szóljon a vonatkozó törvényjavaslat, és egyetértés jött
létre az izraelita vallásról, valamint a vallás szabad gyakorlásáról szóló törvényja-
vaslatok elvei tárgyában, viszont nem sikerült elsimítani a házasságkötés módja kér-
désében kialakult ellentétet. Most elsősorban arról folyt a vita, hogy ezt a kérdést
nyilvánosan, a parlamentben szóba hozzák-e, illetőleg felvegyék-e a kormány prog-
ramjába a kötelező polgári házasság bevezetését. Hosszú eszmecsere után Csáky,
Szilágyi és Fejérváry igen határozott álláspontot foglalt el: a kötelező polgári házassá-
got szerepeltetni kell a kormány programjában — mondták. Wekerle és Lukács
ingadozott ugyan, de mindketten inkább Csákyék felé hajlottak, Szapáry így egyedül
maradt. A miniszterelnök kifejtette, hogy „nem látja sem szükségét, sem célszerűsége-
t annak, hogy a polgári házasság miként leendő megoldása a kormány programjába
felvéssék”, hanem először azokat az egyházpolitikai kérdéseket javasolja megolda-
ni, amelyekben a minisztertanács már egyetértőleg döntött. Hozzátette még, hogy a
polgári házasság felvetése „meg fogná nehezíteni a közigazgatási javaslatok keresz-
tülvitelét is, melyeknek elsősorban való keresztülvitelére pedig ... magát kötelezett-
nek érzi.” Végül a minisztertanács úgy határozott, hogy a miniszterelnök írásban
tájékoztassa az uralkodót a történekről. (1892. okt. 10./1.)

Ebben a kiélezett helyzetben Ferenc József szükségesnek tartotta, hogy ismét
személyesen megjelenjen a minisztertanácsban, amely 1892. október 17-én ült össze.

A német nyelvű jegyzőkönyv részletesen rögzítette az ülésen elhangzottakat, amelyek lényegét, fontossága miatt, az alábbiakban részletesebben ismertetjük.

Az ülés elején *Ferenc József* kifejtette, hogy aggodalommal egyezik bele az egyházpolitikai kérdések tárgyalásába, mert a minisztereknek az Országgyűlésben tett kijelentései több vonatkozásban már tovább mentek, mint az ő döntései és az elnöklete alatt tartott minisztertanács határozatai. Csáky memorandumából szintén azt olvasta ki, hogy a kultuszminiszter tovább akarja hajtani a dolgokat, mint az adott helyzetben szükséges. Az egész ügy ugyanis csak az elkeresztelések és az anyakönyvezés körül forgott. Nem értett egyet azzal, hogy a kérdés válaszút elé került, és nem lenne más megoldás hátra, mint az egyházpolitikai kérdések teljes egészében való szabályozása. Jelezte: megnehezíti elhatározását az a körülmény is, hogy a magyar és a bécsi lapok egyaránt a kormányban lévő ellentétekről írnak, és általában izgatnak az ügyben. *Szapáry* kifejtette, hogy az általános polgári anyakönyvekről szóló törvényjavaslatot egyhangúlag fogadta el a kormány, azonban a primás — a pápa utasítására — elfogadhatatlannak jelentette ki azt a feltételt, miszerint az anyakönyv „Jegyzet” rovatában fel kell tüntetni a gyermek törvény szerinti vallását. E feltételről szerinte a kormány nem mondhatott le. *Ferenc József* erre felhozta, hogy ebben az esetben harc törne ki az egyházzal, tehát jobb lenne elejteni a követelést, a gyermek vallását ugyanis a szülők vallása eleve eldönti. *Szilágyi*, *Csáky*, *Wekerle* és *Szapáry* ekkor úgy nyilatkozott, hogy a „Jegyzet” rovat kitöltése elkerülhetetlen, mire az *uralkodó* kijelentette: emiatt nem fogja megvonni támogatását a törvényjavaslatról. Szerinte az izraelita vallás recepciójáról és a vallás szabad gyakorlásáról szóló törvényjavaslatok ugyan nem függenek össze a szóban forgó kérdéssel, ennek ellenére ezektől sem tagadja meg egyetértését. Hozzájárult, hogy a kormány ilyen értelemben nyilatkozzon a Képviselőházban. A házassági jog vitája előtt *Ferenc József* kinyilvánította, hogy a kérdés semmi kapcsolatban nincs a napirenden lévő ügygel. Ezután *Csáky* érvelt a kötelező polgári házasság mellett, és elkerülhetetlennek tartotta a kérdéssel való nyilatkozást. *Szapáry* ellene mondott miniszterének, félve attól, hogy a polgári házasság felvetése elmérgesíti a viszonyt az egyházzal. Szerinte meg kell elégedni a már elhatározott három törvényjavaslat benyújtásával, nem szükséges bolygatni a polgári házasság kérdését és az 1868-as törvény 12. §-át sem. *Szilágyi* a kultuszminiszter véleményéhez csatlakozott, és kijelentette: a hivatkozott törvényjavaslatok tárgyalásánál a kormánynak mindenképpen nyilatkoznia kell a házasság kérdéséről, mert ezt a javaslatok magukban foglalják, és a katolikusokat igazán megnyugtató kijelentést, hogy ti. módosítják az 1868-as törvényt, is csak a polgári házasság bejelentése esetén lehetne megtenni. *Szógyény* kivételével valamennyi miniszter *Csáky* és *Szilágyi* véleményét támogatta, bár óvatosan, a nyilatkozat megtételének szükségességére kifuttatva a kérdést. Ezután került sor az *uralkodó* és az igazságügy-miniszter közötti éles vitára. *Ferenc József* a kötelező polgári házasságon kívül más megoldást is elképzelhetőnek tartott. Úgy vélte: a papsággal való harc nem kívánatos, tehát ne várják tőle, hogy már most hozzájáruljon *Csáky* javaslatához. Az igazságügy-miniszter azon kijelentésével, hogy a már elhatározott törvényjavaslatok eldöntik a kötelező polgári házasság kérdését, nem értett egyet, és hivatkozott Ausztria példájára, ahol a szükségbeli polgári házasságot vezették be. *Szilágyi* itt közbevetette: Ausztriában teljesen más volt a helyzet. Az *uralkodó* ezeketán hivatkozott a

teljes házasságjog kidolgozásának szükségességére, ti. hogy abból nem lehet előre kiszakítani egy részkérdést. *Szilágyi* ennek határozottan ellentmondott, majd kijelentette, hogy a szükségbeli polgári házasság fel sem merült, és a kormányban csak a kötelező és a fakultatív formáról folyik a vita. Az *uralkodó* ezután azzal érvelt, hogy állami szempontból sem lenne hasznos, ha az egyházi áldás nélküli házasságok elszaporodnának, és hogy a kétszeres (polgári és egyházi) házasságkötés a közönségnek is terhes volna. Végül felhozta: a kötelező polgári házasságot a Förendiházzal csak új förendek tömeges kinevezésével lehetne elfogadtatni, ilyen eljárás azonban csak a legsúlyosabb közjogi kérdésekben lenne megokolható. *Szilágyi* továbbra is kitartott álláspontja mellett. — Az *uralkodó* az ülés végén úgy nyilatkozott: miután nem győződött meg a kötelező polgári házasság szükségességéről és célszerűségéről, nincs abban a helyzetben, hogy megadja a felhatalmazást a Csáky által javasolt nyilatkozat megtételére. Követelte, hogy a kormány foglaljon el olyan álláspontot, miszerint a kérdés — fontossága miatt — helyesen csak az egész házasságjoggal összefüggésben ítélné meg. Ez világos beszéd volt a főkegyúr király részéről. Nem csoda, ha Csáky Albin azonnal elhatározta lemondását, amit a minisztertanácsnak a következő napon jelentett be. (1892. okt. 18./4.)

Szapáry még egyszer megpróbálkozott a lehetetlennel. A november 2-i minisztertanácsban egy áthidaló megoldást tartalmazó egyházpolitikai nyilatkozat-tervezetet adott elő, ezt azonban minisztertársai elvetették. (1892. nov. 2./2.)

Ferenc József elfogadta miniszterelnöke egyházpolitikáját, a minisztertársak és a kormánypárt döntő többsége viszont ekkor már Csáky és *Szilágyi* álláspontját osztotta. Így egy új kormányra maradt a kérdés holtpontról kimozdításának feladata.

2. PÉNZÜGY ÉS GAZDASÁG

2.1. Pénz- és adóügy

A minisztertanács a pénzügyi tárca vezetőjének előterjesztésére különböző jelentőségű ügyeket tárgyalt meg. Kiemelkedő fontossága az éves költségvetések és a valuta-rendezés előkészítésének volt.

a) Költségvetés

A költségvetéssel kapcsolatos teendőket is alapvetően meghatározta a dualista berendezkedés. Az osztrák–magyar közös szervek és ügyek költségeit — mint arról már szoltunk — közösen viselte a két állam. Az ezekre vonatkozó éves ún. közös-ügyi költségelőirányzatot — a két kormányzat részvételével — a közös minisztertanács készítette elő, az uralkodó jóváhagyta, majd a delegációk fogadták el, és az uralkodó ezt a határozatot erősítette meg. Ausztria és Magyarország a kvóta szerint 70:30 arányban viselte a közös költségeket, amelyek összege eleve bekerült az ún. beligazgatási költségvetésbe. A költségvetés országgyűlési tárgyalása során ezen nem lehetett változtatni.

A Magyar Korona Országainak költségvetését a kormány készítette elő, és az uralkodó előzetes jóváhagyásával nyújtotta be az Országgyűlésnek. Bár az 1867:10. tc. értelmében elég lett volna országgyűlési határozattal elfogadni a költségvetést, a

sajátos közjogi viszonyok miatt azonban a kormány — megszavazását követően — törvényjavaslat formájában rögtön ismét benyújtotta azt, és így a költségvetésről törvényt is alkottak.¹⁶ Önmagában nem keletkezett költségvetésen kívüli helyzet akkor sem, ha december 31-ig nem fogadták el a következő év költségvetését. Az ilyen ex lex-nek nevezett állapot csak akkor következhetett be, ha a kormány nem kapta volna meg időben a pénzügyi felhatalmazást, vagyis azt, hogy a költségvetés elfogadásáig meghatározott időn át külön törvény előírásai szerint beszédthesse az adókat és fedezhesse a felmerülő kiadásokat. Ilyen helyzet a kiegyezés óta és kormányunk idején sem alakult ki: a következő év költségvetését 1890-ben decemberben elfogadták (erre utoljára 1880-ban volt példa), 1891-ben és 1892-ben pedig időben megszületett a felhatalmazásról szóló törvény.

A költségvetés elfogadásának idejét több, megalkotásában érintett testület munkája befolyásolta. Ennek megvilágításához nézzük meg a költségvetés elkészítésének fontosabb állomásait 1890 és 1892 között:

	A közös minisztertanács határozata	A delegációk döntése	Országgyűlési beterjesztés	A Képviselőház döntése
1890-ben:	május 5.	június 28.	október 2.	december 4.
1891-ben:	szeptember 21.	december 3.	október 7.	1892. június 17.
1892-ben:	május 9.	október 27.	október 1.	1893. április 18.

A kormány mindhárom évben október első napjaiban nyújtotta be a költségvetést annak ellenére, hogy 1891-ben és 1892-ben a delegációk csak december elején, ill. október végén szavazták meg a közösügyi előirányzatot. 1891-ben a költségvetéssel együtt a felhatalmazást kérő törvényjavaslatot is megkapta a Ház, mert a közös minisztertanács és ennek következtében a delegációk késői döntése miatt eleve számítani lehetett a csúszásra. Az év vége felé az is nyilvánvalóvá vált, hogy az Országgyűlést feloszlatják és választások lesznek. Emiatt 1892. február 27-én a kormány az új Országgyűlésnek is benyújtotta a költségvetést. A képviselőházi tárgyalás ezután 46 vitanapot vett igénybe. 1892-ben a következő évi költségvetésnél részben a delegációk szokásosnál későbbi összeülése, részben a november folyamán lezajlott kormányváltozás okozta a késedelmet. Emiatt a költségvetést a következő kormánynak kellett letárgyaltatnia.

A minisztertanács évente a kialakult menetrend szerint kezdte meg a költségvetés előkészítését. Miután a közös minisztériumok előzetes tervezetei megérkeztek, a pénzügyminiszter — a Szapáry-kormány idején minden évben — előterjesztést tett a minisztertanácsnak a kormányvélemény kialakítása céljából. (1890. ápr. 24./1., 1891. szept. 7./2., 1892. máj. 5./2.) A közös minisztertanácson résztvevő miniszterelnök és pénzügyminiszter ennek alapján igyekezett érvényesíteni a magyar érdekeket, majd a közös minisztertanács után a pénzügyminiszter tájékoztatta a testületet a döntésekről. (1890. máj. 1./1., máj. 9./1., 1891. szept. 25./1., 1892. máj. 20./1.)

A Magyar Korona Országai költségvetésének előkészítése céljából a minisztertanács május vagy június hónap folyamán határozatban kötelezte a tárcák vezetőit, hogy július 15-ig küldjék meg a pénzügyminiszternek fejezetük tervezetét. (1890. máj. 1./17., 1891. máj. 1./24., 1892. jún. 17./11.) Beérkezésük után egyeztetések

folytak a Pénzügyminisztérium és a többi tárca között, majd nyár végén–ősz elején a pénzügyminiszter minisztertanács elé vitte az előzetes tárgyalások eredményeként összeállított teljes költségvetési tervezetet, amelyet a testület — fejezetenként haladva — több ülésen át megvitatott és véglegesített. (1890. aug. 29./1. és 3., aug. 30./10. és 12–13., 1891. szept. 6./3., szept. 7./2., szept. 25./2., 1892. szept. 10./13., szept. 15./1., szept. 16./1.). A minisztertanács foglalkozott még 1890-ben a költségvetés törvényjavaslatként való benyújtásával (1890. dec. 3./14.), 1891-ben a felhatalmazást kérő törvényjavaslattal (1891. szept. 25./2.), 1892-ben a költségvetés újbóli betervezésével (1892. febr. 9./19.) és a további két hónapi felhatalmazást kérő törvényjavaslattal (1892. márc. 18./1.), valamint ismét a felhatalmazásról szóló törvényjavaslattal (1892. okt. 28./8.).

Valamennyi fentebb hivatkozott jegyzőkönyvi pontnál jegyzetben megadjuk az éves költségvetésekkel kapcsolatos legfontosabb információkat. E helyen a következőket tartjuk szükségesnek kiemelni.

Szapáry kormányalakítása idejére megteremtődött a magyar államháztartás egyensúlya. A Tisza-kormány Wekerle Sándor pénzügyi államtitkár majd miniszter programja alapján 1887-től a közvetett adók reformjával (=emelésével), az italdó bevezetésével, hitelügyi konverziókkal, a vasutak kamatgaranciájának leépítésével és takarékosági intézkedésekkel érte el ezt az eredményt. Míg 1870-től a jövedelmi mérleg két év (1884, 1885) kivételével mindig hiányt mutatott, addig 1888-tól már többlet jelentkezett. Nyilván a pénzügyminiszter személyében meglévő folytonosságnak is köszönhető volt, hogy az új kabinet programjában kiemelt pontként szerepeltette az államháztartás egyensúlyának megszilárdítását, és ezért mindent meg is tett. A siker nem maradt el: a jövedelmi mérleg 1890-ben 52,9 millió, 1891-ben 61,5 millió, 1892-ben 57,5 millió többletet mutatott.¹⁷

A közölt jegyzőkönyvekből világosan kitűnik, hogy a pénzügyi egyensúly megszilárdításának követelményei határozták meg az éves költségvetések összeállítását. Mindenekelőtt a közös hadügyi kormányzat növekvő igényei okoztak nagy vitákat. A hadi költségvetés visszafogásában egyetértés volt a magyar és az osztrák kormány között, így lényegében sikerült is megakadályozni az éppen megteremtett egyensúlyt veszélyeztető túlzott követelések teljesítését. Ugyanakkor, ha arra szükség volt, a magyar kormány a póthitelt sem tagadta meg a haderőtől. (Vö. 1890. márc. 25./24., 1891. ápr. 16./8., máj. 1./25., jún. 3./12. és 13.)

A kormány ehhez hasonlóan kezelte a beligazgatási költségvetést is. Természetesen az emelkedő bevételek lehetővé tették a kiadások fokozatos növelését: az 1890. évi 356 millió Ft előirányzat 1891-ben 369, 1892-ben 397 millió Ft-ra emelkedett. *Matlekovits Sándor* 1894-ben kiadott művében joggal írta a következőket: „... a Tisza által iniciált és Wekerle által szerencsésen befejezett intézkedések folytán Magyarország államháztartása oly egyensúlyba jött, hogy az állami élet organikus továbbfejlesztése most már lehetséges. Most már rendelkezésre állanak az anyagi eszközök közművelődési és közgazdasági célokra.”¹⁸

A közigazgatási reform tárgyalásakor már láttuk, hogy a Szapáry-kormány élni kívánt a lehetőséggel, illetőleg majd a továbbiakból kiderül, hogy élt is azzal.

b) A valutarendezés megkezdése

A Monarchia 1857-ben bevezetett közös ezüst alapú valutája, az *osztrák értékű forint* régóta megérett a reformra, hiszen nem számított teljes értékű valutának, mert a jegybankot (Osztrák–Magyar Bank) nem kötelezték a bankjegyek nemes fémből vert érmére való átváltására. 1867-ben törvény rendelte el az aranyvalutára való mielőbbi áttérést, de ennek megvalósítása — a két állam pénzzavarai miatt — hosszú ideig illúzióknak bizonyult. A 90-es évek elejére aztán helyreállt a két államháztartás egyensúlya, és ezzel lehetőség nyílt az Osztrák–Magyar Monarchiára és országaira egyre hátrányosabbá váló állapot megváltoztatására.

Előzetes osztrák–magyar, ill. a pénzügyi körökkel lezajlott tapogatózó tárgyalások után Wekerle 1890. március 20-án egyetértéssel válaszolt az osztrák pénzügyminiszter újabb megbeszéléseket javasoló levelére. A megbeszélések összel eredménnyel zárultak, és Wekerle 1891. január 9-én megküldhette minisztértársainak a valutatügyben minisztertanács elé szánt terjedelmes elaborátumát.

1891. január közepén tartották meg azt a minisztertanácsot, amely megvitatta a pénzügyminiszter előterjesztését. (1891. jan. 15./6.). Itt — a jegyzőkönyv tanúsága szerint — Wekerle részletesen szólt a valuta rendezetlenségéből fakadó pénzügyi és gazdasági hátrányokról, megindokolta az aranyalapra való áttérés szükségességét, kifejtette a rendezés három előfeltételét (megfelelő mennyiségű arany beszerzése, a jegybank konszolidálása, a pénzhelyettesítők általánosabb használata érdekében a csekk- és kliringrendszer fejlesztése), hangsúlyozta a tervezett lépés időszerűségét, majd rátért a valutarendezés javasolt módjának ismertetésére. A frank-rendszer alapulvételét tartotta a legjobb megoldásnak, de a saját valuta aranybani ellenértékére való áttérést is megfelelőnek ítélte úgy, hogy a papírforint aranybani egyenértékű ketté osztva a fél forintot fogadják el egységül. Az új pénzrendszerre való áttéréshez a Monarchia két államának mindenekelőtt kb. 150 millió Ft aranyat kellett beszereznie, mégpedig feltűnés nélkül. Három évi, majd még két évi átmenet után az ezüst forintokat teljesen bevonják, vagyis az aranyvaluta kizárólagossá válik. A pénzügyminiszter szólt még a költségekről, továbbá a közös jegybank fenntartásáról, a szükséges törvényekről, valamint a tiszta aranyvaluta terve ellen osztrák és magyar oldalról egyaránt várható támadásokról.

A minisztertanács egyetértett a pénzügyminiszter előterjesztésével, és elfogadta javaslatait. Wekerle megbízást kapott a tárgyalások megkezdésére azzal, hogy ezek menetéről időről-időre számoljon be a testületnek.

Több mint egy esztendő után végül eredményre vezettek az osztrák kormánnyal és az Osztrák–Magyar Bankkal folytatott tárgyalások. Időközben — 1891 februárjától kezdődően — a Pénzügyminisztérium „feltűnés nélkül” megkezdte a szükséges arany beszerzését.¹⁹ Wekerle 1892. április végén tájékoztatta a minisztertanácsot a tárgyalások eredményéről. A testület a valutajavaslatok gyors megtárgyalását tartotta szükségesnek. (1892. ápr. 29./8.) Néhány nap múlva minisztertanácsi döntés született a valutarendezésről szóló törvényjavaslatok benyújtásáról. (1892. máj. 5./4.) Az Országgyűlés — akárcsak a Lajtán túl — rövid időn belül elfogadta mind az öt javaslatot (1892. jún. 17./2.), amelyeket a következő törvények cikkelyeztek be:

– 1892:17. tc. a koronaérték megállapításáról,

– 1892:18. tc. a magyar korona országainak kormánya és a birodalmi tanácsban képviselt királyságok és országok kormánya között az érme- és pénzrendszerre vonatkozólag kötendő szerződésről,

– 1892:19. tc. az aranyforintra szóló kötelezettségeknek koronaértékbeli aranyérmekben való teljesítéséről,

– 1892:20. tc. az osztrák–magyar bank alapszabályai 87. cikkének kiegészítéséről,

– 1892:21. tc. némely államadósság beváltásáról s a koronaérték behozatalára szükséges arany beszerzéséről.

Ezzel megtörtént a valutarendezés első és egyben döntő lépése. Az ezüst alapú osztrák értékű forint helyébe az aranyalapú *korona* lépett, amelynek századrésze a *fillér* lett, a jegybankot pedig kötelezték a bankjegyek igény szerinti aranypénzre váltására. (Megjegyezzük, hogy az igény szerinti átváltás sosem jelentett a Monarchia idején készpénz-fizetést aranyban, jöllehet ennek elérése mindkét kormánynak szándékában állt.) Egyelőre azonban a két rendszer még egymás mellett működött, a teljes átállítás az eredetileg tervezettnél később (1899-ben) valósult meg. A valutarendezést az akkori osztrák és magyar kormányok legsikeresebb alkotásának tekinthetjük, amelyben Wekerle Sándor pénzügyminiszter kulcsszerepet játszott, aki nemsokára már miniszterelnökként vett részt a nagy reform következő szakaszának megvalósításában.

A minisztertanács 1890–1891 folyamán a valutarendezéssel is összefüggésben megtárgyalta a forgalomban lévő *ezüst váltópénzek átveretésének* kérdését (1890. júl. 4./8.), döntött a *rézváltópénz szaporításáról* (1890. dec. 3./14.), kifejezetten a tervezett valutarendezésre tekintettel korlátozta a kincstár *ezüstbevéltési kötelezettségét* (1891. júl. 3./13.), és határozott a *német egyesületi tallérok bevonásával* kapcsolatban (1891. nov. 21./18., dec. 18./8.).

c) Adóügyek

A Szapáry-kormány minisztertanácsa a *közvetett adókra* vonatkozó törvények körében több módosításról tárgyalt, ill. határozott. Elsősorban a visszaélések megakadályozását célozta az állami italmérési jövedékről szóló 1888:35. tc.-et kiegészítő törvények sikeres kezdeményezése. (1890. máj. 9./5., 1892. ápr. 29./10.) Nem vezettek viszont eredményre az 1888. évi szeszadótörvény módosítására irányuló lépések, mert az osztrák kormánnyal nem sikerült egyetértésre jutni. (1890. jún. 20./2., jún. 27./1.) Furcsa eset volt a sörtermelés megadóztatásáról még 1888-ban elfogadott, de szentesítésre fel nem terjesztett törvényjavaslat ügye. Az osztrák kormánnyal a vámkülföldre kivitt sör után járó adó-visszatérítés tárgyában folytatott tárgyalások ugyanis egy technikai részletkérdésben átmenetileg kudarcba fulladtak, ezért 1891-ben a minisztertanács ad acta tette a törvényjavaslatot. Később, miután a Wekerle-kabinet idején létrejött a megállapodás, egy új törvény (1894:30. tc.) megalkotásával zárult le az ügy. (1891. szept. 25./4.)

d) Egyéb pénzügyek

A pénzügyminiszter előterjesztése alapján több egyéb pénzügyi téma is a minisztertanács elé került.

Döntött a testület az *italmérési jogokra* vonatkozó kártalanítási igények bejelentési határidejének ismételt meghosszabbítását kimondó törvényjavaslatról (1890. ápr. 18./10.), a Fővárosi Lóvasút Társaság *hídvámjának* mérsékléséről (1891. jan. 21./16.), az 1889-ben alakult *Magyar Cukoripari Rt. pénzügyeinek* rendezésével kapcsolatos hitelnyújtásról (1891. okt. 13./14.), a *Lánchíd elsőbbségi kötvényeinek* bevonásáról (1892. jan. 8./9.) és a horvát–szlavón gyógyfürdőkben emelt új épületek ideiglenes *házaómentességét* elrendelő törvényjavaslatról (1892. okt. 28./8.).

1890 tavaszán, a kormány országgyűlési programjának összeállítása során — mint láttuk — Wekerle jelezte a minisztertanácsnak, hogy törvényjavaslatot kíván benyújtani a községeket megillető regálé kárpótlási kötvények *hitelszövetkezetek* alapítására történő felhasználásáról. Erre az 1888:36. tc. 26. §-a kötelezte a kabinetet. Az ügyben több, a kérdést a szövetkezetekről tervezett törvény keretében megoldani javasolt tervezet is készült, kormányülés napirendjére azonban egyik sem került. (Ld. 1892. máj. 20./3.)

A *bankok, pénzügyintézetek* vonatkozásában minisztertanácsi határozat született a Nagyszombeni Takarékpénztár zálogleveleinek óvadékképességéről (1890. ápr. 11./11.) és a Magyar Országos Központi Takarékpénztár 4 1/2%-os zálogleveleinek felvételéről a Posta-takarékpénztár és betevői által vásárolható értékpapírok sorába (1892. márc. 6./11.). A testület hozzájárult a Kisbirtokosok Országos Földhitelintézete alapszabályainak oly célú módosításához, hogy az húszezer Ft-nál nagyobb kölcsönöket is adhasson városoknak és jogi személyeknek. (1891. jan. 30./10.)

1890 tavaszán a minisztertanács két alkalommal is tárgyalta a *szerbiai sószállítás* jogának megszerzéséről. A törekvés nem hozott sikert: a versenytárgyaláson Románia nyert. (1890. ápr. 24./15., máj. 1./16.)

1890 őszén napirendre került az *állami tisztviselők fizetésének* régóta esedékes *rendezése*. Az ügyet több éve vegyesbizottság tárgyalta, amely ekkorra készült el javaslataival. (1890. szept. 1./2.). Az 1871 óta változatlan illetménytábla miatt a fizetések messze elmaradtak a kívánatostól. Bár Wekerle 1890. szeptember 1-jén azt ígérte, hogy még abban a hónapban bemutatja a javaslatokat, erre több mint egy évet kellett várni. A minisztertanács 1891 őszén vitatta meg több alkalommal is az előkészített törvényjavaslat-tervezetet (1891. okt. 13./15., okt. 14./13., dec. 5./20.), amely a véglegesítés után az V. fizetési osztálytól lefelé irányzott elő illetményemelést. (Részleteket ld. a jegyzőkönyvekhez készített *jegyzetekben*.) A kormány 1891. december 21-én terjesztette az Országgyűlés elé a törvényjavaslatot, majd ezt — a választásokat követően — az újonnan összeült Ház esetében 1892. február 27-én megismételte. A gyors parlamenti tárgyalásban reménykedve 1892. július 1-jével tervezték az új illetményrendszer hatályba léptetését, a javaslat azonban elakadt a Pénzügyi Bizottságban. (1892. ápr. 1./1.) A kormány végül két eseti pótlék kifizetésével enyhített az állami tisztviselők helyzetén. (1892. jún. 17./1., júl. 8./13.), de a törvény tovább késett, és csak a következő kabinet idején születhetett meg.

A minisztertanács a szomolnoki kénkovand bánya eladása miatt megszüntette a szomolnoki kincstári bánya- és kohóhivatalt (1890. júl. 4./13.), majd pedig hozzájárult ahhoz, hogy a pénzügyőrség, a vámhivatalok és a cukorgyári ellenőrök létszámát felemeljék (1890. szept. 21./10.).

Napirendre került az *Országos Közgazdasági Alap* ügyeinek rendezése is, mert a minisztériumok 1889. évi átszervezésekor tévesen jártak el. Az alap közgazdasági célokra és vállalatok létesítésének támogatására szolgált, támogatást eredetileg a pénzügy-, valamint a földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi miniszter egyetértésével nyújthatott. A Földművelés-, Ipar- és Kereskedelemügyi Minisztérium szétválasztásáról rendelkező törvénybe viszont csak a „földművelésügyi miniszter” megnevezés került, és így a kereskedelemügyi miniszternek nem volt hivatalos beleszólása az alap ügyeibe, holott a feladatok között ipari célok támogatása is szerepelt. A törvény tervezett módosítása ugyan elmaradt, de a gyakorlatban — amellet, hogy Baross külön kereskedelmi és ipari alapot is létesített — megtalálták a módját annak, hogy ipari célokra is igénybe vegyék az Országos Közgazdasági Alapot. (1890. ápr. 11./10.)

A *kincstári ingatlanokat* illetően a minisztertanács a következő határozatokat hozta:

– hajógyár létesítése céljából az újpesti kikötői telek bérbeadása 70 évre (1890. okt. 10./8.);

– a kövárvidéki zálogbirtok megváltása a Teleki nemzetség részéről (1891. júl. 29./11.);

– a topuskói fürdő átadása a horvát–szlávón országos kormány birtokába (1891. nov. 21./17.).

Változás történt a *Ferenc-csatorna kormánybiztosának* személyében: gr. Zichy Jenő lépett a lemondott gr. Szapáry István helyébe a testület 1890. novemberi döntése alapján. (1890. nov. 12./8.)

2.2. Közlekedésügy

A kormányprogram ugyan nem szólt részletesen a közlekedésügyben tervezett lépésekről, az nyilvánvaló volt, hogy a fejlesztések az előző kabinet elképzeléseinek megfelelően folytatódnak majd. Ennek fontos személyi feltételeként helyén maradt az ágazatért felelős miniszter, *Baross Gábor*. Vezetése alatt a közlekedéspolitika valamennyi lépése arra irányult, hogy az ipar és a kereskedelem fejlődését, az ország gazdasági előrehaladását segítse.²⁰ A barossi fejlesztési koncepció az összes közlekedési ágazatot felölelte, ezen belül különösen a vasút- és a hajózásiügyben irányzott elő lényeges intézkedéseket, jórészt az előző években megkezdett vagy elgondolt nyomvonalakon haladva. S bár Baross 1892 tavaszán elhunyt, elképzelései lényegében utódja idején is érvényesültek.

a) Vasúti közlekedés

A szakirodalom már jónéhányszor feldolgozta Baross Gábor kereskedelemügyi miniszter e téren kifejtett nagyszabású tevékenységét,²¹ ezért a részletek mellőzésével elegendő annyit megállapítanunk, hogy az új kabinet tagjaként a korábban megkezdett vasútállamosítási akció befejezését, az államvasúti vonalak, valamint mozdony- és vagonparkjuk fejlesztését és a helyiérdekű vasutak (HÉV) építésének támogatását tekintette fő céljának. Elképzeléseit a kormány — olykor ugyan heves viták után — támogatta.

1890-re az ország fő vasútvonalai — a keleti, délkeleti határok felé vivő vonalak kivételével — már kiépültek, így elsősorban a mellék- és szárnyvonalak, az összekötő vasutak létesítése volt hátra. A kormány ezeket magánvállalkozásokkal kívánta kiépíttetni állami támogatás nyújtásával és a helyi közösségek „érdekeltségi hozzájárulása”-nak bevonásával.

A minisztertanács valamennyi lényeges vasúti kérdéssel foglalkozott. Közülük elsőként a *vasútépítés engedélyezésének* ügyeit tárgyaljuk. Fővonalú vasút esetében — minisztertanácsi határozat alapján tett kereskedelemügyi miniszteri előterjesztésre — az Országgyűlés döntött az engedélyezésről. A HÉV-ek engedélyezésére az 1880:31. tc. és az ezt módosító, kiegészítő 1888:4. tc. rendelkezései voltak irányadók. Az Országgyűlés csak olyan HÉV-ek engedélyezését tartotta fenn magának, amelyek két vasútvonalat kötöttek össze, vagy fővonalaknak kiegészítő részét képezték, vagy közvetlenül az országhatárig terjedtek, vagy pedig valamely vasutat gőzhajóval járt vízi úttal közvetlen csatlakozással kötöttek össze. Egyébként a „minisztérium”, vagyis a kormány hatáskörébe tartozott az engedélyezés, amelyről a kereskedelemügyi miniszter előterjesztésére a minisztertanács határozott. Az Országgyűlést csak a már kiadott engedélyekről kellett tájékoztatni. Az építkezés megkezdése előtt a következő eljárás zajlott le:

- *előmunkálati engedély* megszerzése (a kereskedelemügyi miniszter saját hatáskörben adta ki, 1892. júliustól azonban utólag tájékoztatnia kellett a minisztertanácsot);

- *közigazgatási, műtanrendőri bejárás* annak megállapítása céljából, hogy a műszaki és pénzügyi elképzelések helyesek-e;

- *engedélyezési tárgyalás*, amelyet a Kereskedelemügyi Minisztériumban működő állandó engedélyező bizottság tartott; e bizottság elnöke az államtitkár, tagjai a Kereskedelemügyi, a Pénzügy-, a Földművelésügyi és a Közös Hadügyminisztérium képviselői voltak, meghívottként részt vettek a tárgyaláson az engedélyt kérők és — érintettség esetén — a MÁV, illetőleg más vasutak megbízottai; itt állapították meg az építés, a költségviselés és az üzembe helyezés konkrét követelményeit;

- *a kereskedelemügyi miniszter előterjesztése a minisztertanácshoz* a vasút engedélyokmányának kiadása vagy az engedélyokmány kiadásának az Országgyűlés általi engedélyezése tárgyában;

- a minisztertanács határozata alapján az *engedélyokmány kiadása* vagy *törvényjavaslat benyújtása az Országgyűléshez*, majd a törvény alapján az engedélyokmány kiadása, mindkét esetben a kereskedelemügyi miniszter rendeletével.

Valamennyi vasút-engedélyezési ügy a minisztertanács elé került, ha már sikerrel túljutott az engedélyezési tárgyaláson. Az engedélyokmány kiadására, illetve az ehhez való hozzájárulást kérő törvényjavaslat benyújtására csak az uralkodó előzetes egyetértésével kerülhetett sor.

A Szapáry-kormány idején túlnyomórészt HÉV-társaságok építkeztek. Jellemző, hogy az 1890–1891–1892-ben átadott 1313 km vonalhosszból mindössze 2 km esett ún. fővasúti társaságra és 107 km a MÁV-ra, ellenben a HÉV-társaságok ebben a három évben 1176 km vasutat létesítettek. Nincs ebben semmi meglepő, hiszen a fővonalak ekkorra már lényegében kiépültek, a fővasúti társaságok vonalainak jelentős részét pedig — alább látni fogjuk — államosították, viszont a helyi forgalmi

érdekeket kielégítő mellék- és összekötő vasutak általában még hiányoztak. A már említett törvények (1880:31. és 1888:4. tc.-ek) alapján jóval egyszerűbbé vált az engedélyezési eljárás, enyhültek a korábbi szigorú építési műszaki feltételek. 1888 után az állami költségvetésben évi 300 000 Ft támogatás állt rendelkezésre a HÉV-építkezések támogatására, és a korábban gyakori üzemeltetési nehézségek is csökkentek azáltal, hogy a MÁV és az állami kamatbiztosítást élvező magánvasutak kötelesek voltak átvenni a HÉV üzemeltetését, ha az vonalaikkal összeköttetésben állt. Természetesen nem hiányoztak a kikötések sem: pl. az engedély legfeljebb 90 évre szólt, ennek letelte után a vasút kárpótlás nélkül az állam tulajdonába került, az állam megváltási jogát bizonyos esetekben azonnal vagy 30 év elteltével is érvényesíthette, az építési engedélyt csak akkor adták meg, ha a törzsrészvények 30%-át készpénzben már befizették.²²

A Szapáry-kormány minisztertanácsa — nem számítva a kiadott előmunkálati engedélyek bejelentését (ezek közül csak az érdemi adatokat tartalmazókat közöljük: *ld. 1892. szept. 16./10., szept. 23./9., szept. 30./9.*) — összesen 27 vasútengedélyezési ügyet tárgyalt (néhányat többször is) a következő megoszlásban. (Jelöljük a vonatkozó minisztertanácsi jegyzőkönyvi helyet is.)

MÁV-vonalak:

- vasúti csatlakozások Romániával (1890. aug. 8./8., 1891. febr. 28./4., márc. 14./6., jún. 26./14., 1892. szept. 23./7.)
- Máramaros–Körösmező–határszél vonal (1890. aug. 8./9., 1892. febr. 19./2. — *folytatás a Wekerle-kormány jegyzőkönyveiben.*)
- Budai körvasút (1891. ápr. 6./2.)

HÉV-ek:

- Brassó–Háromszéki HÉV (1890. márc. 25./7.)
- Máramarosszigeti Sóvasutak (1890. márc. 25./8.)
- Sümeg–Tapolcai HÉV (1890. ápr. 3./8.)
- Pozsony–Szombathelyi HÉV (1890. máj. 1./9.)
- Nagymargita–Verseci HÉV (1890. máj. 9./4.)
- Esztergom–Almásfüzitői HÉV (1890. máj. 17./5., okt. 23./1. — *Folytatás a Wekerle-kormány jegyzőkönyveiben*)
- Ipolyság–Balassagyarmati HÉV (1890. máj. 17./6.)
- Petrosény–Lupényi HÉV (1890. máj. 17./7., szept. 20./2.)
- Budapest–Esztergomi HÉV (1890. máj. 30./6., aug. 30./9., 1892. szept. 15./2.)
- Haraszi–Ráckevei HÉV (1891. jan. 9./9.)
- Késmárk–Szepesbélai HÉV (1891. ápr. 6./4.)
- Zalaegerszeg–Ukki HÉV Túrje és Szentgrót közötti vonala (1891. ápr. 6./4.)
- Nagyszében–Vöröstoronyi HÉV Nagyszében és Felek közötti vonala (1891. máj. 1./13.)
- Felek–Fogarasi HÉV (1891. máj. 1./14.)
- Igló–Lőcsei HÉV (1891. szept. 6./4.)
- Térrét–Kovászna Keskenyvágányú HÉV (1891. okt. 2./6.)

- Ung-völgyi HÉV (1891. okt. 23./2. — *folytatás a Wekerle-kormány jegyzőkönyveiben*)
- Szentes–Hódmezővásárhelyi HÉV (1892. ápr. 29./3.)
- Eperjes–Bártfai HÉV (1892. ápr. 29./4. — *folytatás a Wekerle-kormány jegyzőkönyveiben*)
- Nagykároly–Somkúti Keskenyvágányú HÉV Gilvács és Barlafalu közötti szakasza (1892. júl. 8./3. — *folytatás a Wekerle-kormány jegyzőkönyveiben*)
- Nagybecskerek–Pancsovai HÉV (1892. szept. 30./7.)
- Hidegkút–Tamási HÉV (1892. okt. 28./25.)
- Borossebes–Menyházai Keskenyvágányú HÉV (1892. okt. 28./25.)
- Szepesbéla–Podolini HÉV (1892. okt. 28./25.)

A jegyzőkönyvekhez készített jegyzetekben minden esetben megadtuk a vasút-engedélyezés előtörténetére, menetére, az építésre és az üzembe helyezésre vonatkozó legfontosabb adatokat.²³ E helyen csupán a következőket emeljük ki.

A minisztertanács által tárgyalt valamennyi vasút-engedélyezési ügy eredménnyel zárult, vagyis elkészültek a tervezett vonalak. Természetesen több esetben is felmerültek problémák, ezért nem mindig az eredeti elképzelések szerint és nem mindig a tervezett idő alatt valósultak meg az építkezések. Kiemelkedő jelentősége volt a stratégiai fontosságú Máramarossziget–Körösmező–Határszéli Vasútnak, valamint a román vasúti csatlakozásoknak.

1890. január 1. és 1892. december 31. között a vasúthálózat hossza 10 925 km-ről 12 238 km-re, ezen belül a HÉV-vonalak hossza 2504 km-ről 3680 km-re növekedett. Ez az ütem elmaradt a megelőző három év és a következő kétszer három év növekedésétől is: 1887–1889-ben 1543, 1890–1892-ben 1313, 1893–1895-ben 1777, 1896–1898-ban 2461 km új vasútvonalat helyeztek üzembe összesen, ezen belül HÉV-vonal volt sorrendben 1304, 1176, 1675 és 2143 km.²⁴

A Szapáry-kormány időszaka átlagos periódus volt a hazai vasútépités 1876–1900 közötti történetében. Ezt jól mutatja, hogy 25 esztendő alatt évi átlagban 433 km vasútvonal épült, lényegében ugyanannyi mint az 1890–1892. évek átlagában (437 km). A kormányciklus minisztertanácsi ülésein megtárgyalt, ill. eldöntött vasútépitési ügyek egyébként mintegy 930 km új vasútvonalat eredményeztek.

Az 1890-es évek elején egyéb MÁV-beruházások is megkezdődtek a minisztertanács határozatai alapján. 1890 közepén egyrészt a Kelenföld és Szöny közötti vonalon új kitérők létesítéséről, állomás- és vágánybővítésről, valamint Szolnok és Újszász között a második vágány helyreállításáról, másrészt a MÁV-alkalmazottak részére lakóházak építéséről született döntés. (1890. júl. 18./4., aug. 29./2.) A minisztertanács ebben a ciklusban hétszer foglalkozott a MÁV mozdony- és vagonparkjának nagyarányú bővítésével, amit általános forgalmi és katonai szempontok egyaránt indokoltak. (1890. aug. 8./13., szept. 20./3., dec. 3./5., dec. 17./4., 1891. febr. 28./5., 1892. márc. 20./1., máj. 20./4.)

Megemlíjtjük továbbá, hogy a kormányülések napirendjén szerepelt egyes HÉV-társaságok (Pusztaföldvár–Békési, Kassa–Tornai, Héjjasfalva–Székelyudvarhelyi, Arad és Csanádi Egyesült Vasutak) engedélyokmány módosítási ügye (1890. márc. 25./11., 1891. júl. 29./3., 1892. jan. 8./3., febr. 9./5.), valamint a Debrecen–Füzesabonyi HÉV hiteltörlesztéssel kapcsolatos kérelme (1892. márc. 6./15.)

Az 1890-es évek legeleje a *vasút-államosítások* befejezésének időszaka. Magyarországon az 1850-es évek közepétől magántársaságok építették és üzemeltették a vasutakat, amihez az állam kamatgaranciát, azaz jövedelmezőséget biztosított. Ennek köszönhető a vasutak gyors kiépülése, ugyanakkor a kamatgarancia kiadások a kiegyezés utáni állami költségvetés számára egyre inkább elviselhetetlenebb terhet jelentettek. Egyes társaságok csődjei és az államháztartási terhek csökkentésének kényszere indította a kormányt vasutak átvételére. Így alakult meg 1868-ban a MÁV egymástól elszigetelt három vonalával. A kormány lényegében e vonalak összeköttetésének megteremtése miatt határozta el az államosításokat. Baross Gábor államtitkári kinevezésétől (1883) vált tervszerűvé az akció, amelynek jogi alapját az 1883:24. tc. teremtette meg. E törvény felhatalmazta a kormányt, hogy az engedélyokmányban meghatározott idő előtt zár alá vehesse vagy megválthassa azokat az állami kamatbiztosítást élvező vasutakat, amelyek elsőbbségi kölcsöneik évi járadékát nem képesek fedezni saját bevételi feleslegükből. Az ezután bekövetkező államosításokat az ország forgalmi érdekeinek megfelelően hajtották végre. Elsődleges cél Budapest igazi közlekedési centrummá fejlesztése és a külföld felé vivő fővonalak állami kézbe vétele volt. 1885 végén már 2200 km-t tett ki a MÁV vasútvonalainak hossza.

Baross miniszterként újult erővel folytatta a további államosítások előkészítését. Egy részük már a Tisza-kabinet idején, 1889-ben megvalósult, amikor a Budapest–Pécsi Vasút, a Gácsországi Vasút és a Nyugati Vasút összesen 719 km hosszú vonalaival bővült a MÁV hálózata.²⁵

A Szapáry-kormány hivatalba lépése után töretlenül folytatódott a vasút-államosítási program. Baross 1890. április közepén három társaság ügyét terjesztette a minisztertanács elé: az Északkeleti Vasút államosítására, az Arad–Temesvári Vasút zár alá vételére és a Pécs–Barcsi Vasút üzletjogának megszerzésére kért és kapott felhatalmazást. (1890. ápr. 11./6.) Az első két helyen említett vasútnál az 1883. évi törvényt alkalmazták. A Galícia felé vezető forgalom szempontjából fontos *Északkeleti Vasúttal* megindított tárgyalások nagyobb nehézség nélkül eredményre vezettek, és az államosítás az 1891:2. tc. alapján 1890. január 1-jei visszamenőleges hatállyal meg is történt. (Részletek a közölt jegyzőkönyvekben: 1890. máj. 17./4., jún. 13./4., jún. 27./10., 1892. máj. 20./9.) Nem volt ilyen egyszerű a MÁV és az Osztrák–Magyar Államvasút közé ékelődő *Arad–Temesvári Vasút* ügye, mivel részvényeivel az Osztrák–Magyar Államvasút rendelkezett. Már 1886-tól folytak tárgyalások az államosításról, a kormány ezek eredménytelensége miatt egyelőre a zár alá vétellel való fenyegetést ítélte célszerűnek. Később újra megkezdődtek az államosítási tárgyalások (részleteket ld. 1890. máj. 17./3., máj. 30./5., júl. 4./6.), az ügy azonban csak az Osztrák–Magyar Államvasút magyarországi vonalainak államosítása keretében intéződött el.

Elhúzódott és csak a következő kormány idején valósult meg a *Pécs–Barcsi Vasúttal* kapcsolatos terv. A Budapest–Pécsi Vasút korábbi államosítása folyamányaként viszont a minisztertanács 1891 végén döntött a Villány és Üszög közötti vonal használatára vonatkozó, a MÁV és a Duna-gőzhajózási Társaság közötti *page-szerződés* megkötéséről. (1891. dec. 18./1.)

Legnagyobb jelentősége a kiegyezést követően közös vasútként²⁶ működő *Osztrák–Magyar Államvasutak*, helyesebben a társaság közel 1400 km-t kitevő ma-

gyarországi vonalai államosításának volt. Ezek a vasútvonalak fontos közlekedési irányokat (Budapest–Bécs, a Vág völgyén át Németország, ill. a Bánság és Orsova felé) uraltak, és fő akadályát képezték a magyar forgalompolitikai érdekek teljes érvényesülésének. Nem volt közömbös az sem, hogy a társaság uradalmakat, bányákat és üzemeket is birtokolt Magyarországon. Baross és a kormány ugyan óvatosan kezelte az államosítás ügyét, de — egyes szakkörök bírálatai ellenére — határozottan törekedett arra, hogy megváltsa a vasutat az 1895-ben megszabott határidő előtt. Baross a minisztertanácsban (1890. okt. 24./1.) kimerítő indokolás kíséretében először még csak arra kért és kapott felhatalmazást, hogy „a társaságot még egyszer felszólíthassa szerződéses kötelezettségének [ti. a társaság nem mindenben tett eleget a korábbi megállapodásban vállaltaknak — L. J.] teljesítésére”, 1891 tavaszán viszont már a mielőbbi államosítás szükségességét fejtette ki a testület ülésén. A minisztertanács ekkor „mind nemzetgazdasági és közlekedési, mind politikai szempontból” egyetértett a kereskedelemügyi miniszterrel (1891. márc. 18./2.), aki ezután megkezdte az államosítási tárgyalásokat. Baross másfél hónap múlva beszámolt a kormányzaton belüli előkészítő intézkedésekről (1891. máj. 1./7.), majd egy hónappal később már a társasággal megállapított szerződésszöveget is bemutatta a minisztertanácsnak. Az Országgyűlés felhatalmazása (1891:25. tc.) alapján 1891. július 11-én írták alá a szerződést, és július 18-án a MÁV átvette a társaság, továbbá az Arad–Temesvári Vasút és a Vág-völgyi Vasút vonalait, az Országgyűlés pedig az 1891:38. tc.-kel törvénybe iktatta a szerződést. Az államosítás hatálya 1891. január 1-je volt. (1891. jún. 3./4., júl. 17./5., júl. 29./4.)

Az Osztrák–Magyar Államvasút hazai vonalainak államosítását a szakmai körök egy részében — a szerintük túl drága megváltási ár miatt — erősen kritizálták. A reális elemzők azonban sikerként értékelték a lépést, amely forgalmi és közgazdasági szempontból egyaránt eredményeket hozott Magyarországnak.²⁷ A MÁV hálózatának hossza egy csapásra 5709 km-ről 7091 km-re növekedett, részesedése az ország vasútvonalainak hosszából 1891-ben közel 60%-ot tett ki. Az államosítások lezárása után a megnövekedett államvasúti vonalak igazgatása két új *üzletvezetőség* (Miskolc, Debrecen) felállítását és az üzletvezetőségek új területi beosztását vonta maga után. (Ld. 1891. aug. 16./11., 1892. febr. 9./18.)

1891 után a fővasúti társaságok közül már csak két közös vasút, a *Déli Vas-pálya Társaság* és a *Kassa–Oderbergi Vasút* rendelkezett jelentős vonalakkal, előbbi főleg Budapesttől Trieszt, utóbbi pedig Észak-Németország felé. Külkereskedelmi okok miatt a magyar kormány érdekelt volt a státus quo fenntartásában, és mivel mindkét társaság igazodott a magyar tarifapolitikához, fel sem merült vonalaik államosításának gondolata.²⁸ Az osztrák kormány viszont az ottani vonalakat illetően napirendre tűzte ezt a kérdést, ezért aztán nézeteltérés keletkezett a két kormány között, amelyet a minisztertanács is megtárgyalt. (1891. nov. 21./8.) Három év múlva, a Wekerle-kormány idején ismételen napirendre került az ügy.

A minisztertanács 1891 elején foglalkozott a *Kassa–Oderbergi Vasút kamatbiztosítása* ügyében keletkezett osztrák–magyar ellentét elsimításával. (1891. jan. 21./6.) E társasággal egyébként a MÁV — minisztertanácsí jóváhagyással — szerződést kötött az állami tulajdonban lévő csáca–zwardoni vonal kezeléséről. (1892. jan. 8./2.)

Fentiekén kívül fővasúti társasággal kapcsolatban csak egy ügyet tárgyalt a minisztertanács: támogatta a *Győr–Sopron–Ebenfurti Vasút* beruházási célú kölcsönfelvételét, amelyhez az Országgyűlés is hozzájárult. (1890. máj. 1./8.)

Baross Gábor — a gazdaság fejlesztésének eszközeként — kiemelten kezelte a vasúti forgalom olcsóbbá tételét, ezért a *tarifakérdést* is vasútpolitikája fókuszába állította. Először, még a Tisza-kormány idején, a MÁV személydíjszabását reformálta meg a zónadíjszabás 1889. augusztus 1-jei bevezetésével. A díjtételek különösen a nagyobb távolságokban és az ún. szomszédos forgalomban csökkentek jelentősen, ami lényeges forgalomnövekedést okozott. Hasonló elvek alapján készült el a hazai eredetű áruknak kivételes elbánást biztosító új árudíjszabás is, amely a minisztertanács (1890. okt. 24./4.) egyetértésével 1891. január 1-jén lépett hatályba. Baross intézkedései közül talán ez keltette a legnagyobb vihart. Az osztrák kormány a kiegyezési törvény szellemére hivatkozva elfogadhatatlannak nyilvánította az egyoldalú magyar lépést, és ellenintézkedésekkel fenyegetett. Baross az 1890. január végi minisztertanácsban védelmébe vette a tarifaszabályzat minden egyes rendelkezését, és alaptalannak minősítette az osztrák támadásokat. Ezután a kabinet sem tartotta szükségesnek döntése visszavonását. (1891. jan. 30./1.) A helyzet hamarosan megváltozott: Ausztria komolyan elszánta magát válaszlépések megtételére, sőt az éppen folyó külkereskedelmi szerződési tárgyalásokon a német kormány is Magyarország ellen foglalt állást. Ilyen körülmények között Baross visszakozni kényszerült. Rövidesen megszületett a „kompromisszum”: a kedvezmények feltételei közül törölték a hazai eredetet, és így helyreállt az egyenlő „elbánás” állapota. Baross halálát követően az árudíjszabás egy másik pontját, nevezetesen a szomszédos forgalom kedvezményeiről szólót is hatályon kívül helyezték, mert az pénzügyileg hátrányosnak bizonyult. (1891. febr. 4./2., febr. 13./4., 1892. jún. 28./2.)

A Baross nevéhez fűződő új díjszabási rendszer azonban a lényegét, tehát a forgalom megkönnyítését illetően elérte célját, nagyban elősegítette a magyar gazdaság feltételrendszerének fejlődését.²⁹

Megemlítjük, hogy Baross 1890 és 1892 között többször is beszámolt a minisztertanácsnak a MÁV és üzemei javuló pénzügyi helyzetéről, amelyben a vasút-államosításnak és a díjszabási reformnak nagy szerep jutott. (Vö. 1890. ápr. 11./7., nov. 4./3., 1891. jan. 9./11., ápr. 16./5., 1892. ápr. 1./4.)

b) *Közutak, hidak, Vaskapu-szabályozás, Duna-hajózás*

Kormányunk hivatalba lépése előtt nem sokkal született meg az 1890:1. tc. a közutakról és a vámokról. Az új törvény fontosságuk és fenntartásuk szerint állami utakat, törvényhatósági utakat, vasúti állomásokhoz vezető utakat, községi közlekedési (vicinális) utakat, tisztán községi utakat és egyesek vagy társulások által közforgalom céljaira létesített közutakat különböztetett meg. Kormányzati — ezen belül kereskedelemügyi miniszteri — hatáskörbe az állami utak létesítése és fenntartása mellett — többek között — törvényhatósági utak állam általi átvétele, ill. állami utak törvényhatóságoknak történő átadása tartozott. Ilyen átvételre, ill. átadásra a törvény értelmében akkor kerülhetett sor, ha az út — különösen hadászati szempontból — országos jelentőségűvé vált, ill. ezt a jelentőségét elvesztette. A törvény foglalkozott az utakon létesíthető műtárgyakkal, így a hidakkal is. A kereskedelemügyi miniszter

előzetes hozzájárulása kellett olyan hidak létesítéséhez, amelyek hadászati fontosságúnak minősültek, állami segéllyel épülnek, vagy amelyek országos határt képező vagy hajózható, tutajozható vagy szabályozás alatt lévő vizeken vezetnek át, vagy amelyek állam által létesített, fenntartott és kezelt építményeket érintenek.

A minisztertanács ebben a kormányciklusban csak néhány alkalommal foglalkozott érdemi *út- és hídügyekkel*. Először 1890 őszén az átadás előtt álló *pozsonyi Duna-híd* avatási ünnepségének kérdése került a testület elé annak okán, hogy a város Ferenc József királyról kívánta elnevezni a kettős, közúti és vasúti funkciót egyaránt betöltő hidat. A minisztertanács támogatta a kérést (1890. okt. 24./2.), majd később az építési vállalkozó kitüntetéséről is határozott. (1890. dec. 17./6.)

1891 elején Baross a *komáromi Duna-híd* építésére vonatkozó szerződés megkötésére kért és kapott minisztertanácsi felhatalmazást. (1891. jan. 21./5.) A miniszterek testülete nemsokára, az év tavaszán összesen 512 km hosszú, a Felvidéken és Erdélyben található, stratégiai jelentőségűnek ítélt törvényhatósági közút állami kézbe vételéről hozott határozatot (1891. márc. 14./8.), majd egy év múlva az állami költségvetés elfogadásának késése miatt két *Temes-híd*, a pozsonyi és komáromi Duna-hidak, a *tiszafüredi Tisza-híd* és a *zágrábi Száva-híd* finanszírozására kellett felhatalmazást adnia (1892. márc. 6./12.).

Végül 1892 tavaszán tárgyalta meg a minisztertanács Wekerle Sándor pénzügyminiszter előterjesztését az 1870. évi nyereménykölcson ügyéről. Ennek alapján született döntés egy új *budapesti Duna-híd* létesítésének finanszírozásáról. A meglévő három híd (Lánchíd, Margit-híd, összekötő vasúti híd) ugyanis már nem elégítette ki a forgalmi szükségleteket, ezért még 1891 elején szakmai ankétal kezdődött meg az új híd építésének előkészítése. (1892. máj. 20./10.) A konkrét döntést majd a Wekerle-kormány hozza meg.

Kiemelkedő jelentősége volt a *Vaskapu-szabályozás* 70-es évek vége óta esedékes végrehajtásának. Baross nagyon fontosnak tartotta, hogy a magyar áruk exportja ne legyen kiszolgáltatva a német kereskedelmi politika kénye-kedvének, éppen ezért kerülő kiviteli útvonalak létesítésére törekedett. Ebben a törekvésben rejlett — a flumei kikötő és a tengerhajózás fejlesztése mellett — a Vaskapu-szabályozás mielőbbi elvégzésének, vagyis az Aldunán lévő hajózási akadályok megszüntetésének alapvető indoka is.³⁰ Hosszú vitákat követően kapta meg Magyarország a berlini kongresszus által a Monarchiára rótt feladatot, miután Ausztria az Arlberg vasút építését vállalta magára. A magyar agráriusok ellenezték a szabályozás végrehajtását. Attól féltek, hogy az olcsó orosz és román gabona — a hajózás megkönnyítése után — eláraszthatja a Monarchia piacait. Végül sikerült megalkotni az 1888:26. és 1889:12. tc.-eket, és a kereskedelemügyi miniszter — még Tisza Kálmán idején — kiírhatta a szabályozási munkák elvégzésére a nyilvános pályázatot. Baross ennek eredményéről, ill. eredménytelenségéről adott tájékoztatást az 1890. április 24-i minisztertanácsban. Miután nem érkezett be olyan pályázat, amely a járulékokkal együtt 9 millió Ft-ban maximált vállalkozói díjat ne lépte volna túl, egyezség megkötését javasolta az egyik vállalkozóval. A testület ezt elfogadta, és hamarosan meg is köthették a szerződést. (1890. ápr. 24./11.)

Kevesebb mint négy hónap elteltével Baross már a munkálatok megkezdésének és ünnepélyes megnyitásának tervezett időpontjáról, valamint programjáról szá-

molt be a minisztertanácsnak. (1890. aug. 8./12.) Az elképzeléseknek megfelelően a vállalkozó 1890. szeptember 15-én megkezdte a tényleges munkát.

A szabályozási munkákkal lehetővé vált, hogy a készülő hajózási csatornát ne a tervek szerinti 2, hanem 3 m mélységűre alakítsák ki, így az nagyobb hajók közlekedését is biztosíthatta. A minisztertanács 1892 őszén hozott határozata nyomán a változtatás és a felmerülő többletköltség jóváhagyását kérő törvényjavaslatot Lukács Béla még a Szapáry-kormány minisztereként nyújtotta be, abból azonban már csak a Wekerle-kormány idején született meg az 1892:32. tc. (1892. szept. 16./12.)

A Vaskapu-szabályozás munkálatai ugyan csak 1896-ban fejeződtek be, mégis kétségtelen, hogy Baross Gáboré a döntő érdem e nemzetközi jelentőségű mű elkészültében, amelyet maga a „vasminiszter” is kedvenc alkotásának tekintett. Talán nem véletlen, hogy 1892. március 25-én halála előtt másfél hónappal, betegen leutazott Orsovára a munkálatok megszemlélése céljából.³¹

Fontos kormányzati feladatként jelentkezett a *Duna-hajózás* ügye is. Ennek előtörténete sem mentes a politikai viharoktól, mert a monopolhelyzetet élvező osztrák cég, a *Cs. Kir. Első Szabadalmazott Duna-gőzhajózási Társaság (DGT)* tarifapolitikájában nem igen vette figyelembe a sajátos magyar érdekeket. Baross különböző eszközökkel kísérelte meg rászorítani az osztrák kormány és a Közös Hadügyminisztérium által egyaránt támogatott társaságot valamilyen Magyarországnak is megfelelő megoldás elfogadására, terve azonban — főleg túlzott erőszakossága miatt — kudarcba fulladt.³² Ezután — félsikerrel — a MÁV néhány éve létrehozott kicsi hajózási vállalatának megerősítésén fáradozott: a Tisza-kormány egyik utolsó minisztertanácsai ülésén nyert felhatalmazással hajózási eszközöket rendelt meg, az áremelkedések miatt azonban — amint arról az 1890. május közepén tartott minisztertanácsban beszámolt — csak az eszközök egy részét tudta beszereztetni a rendelkezésre álló pénzből. (1890. máj. 17./2.) Nyilvánvaló lett, hogy a MÁV vállalkozása — az Osztrák–Magyar Államvasutak magyarországi vonalainak államosításával birtokába jutott csekély hajóparkot is figyelembe véve — nem válhat a DGT versenytársává, ezért Baross terveiben egy külön magyar hajózási vállalat megalapítása szerepelt. Elképzelését néhány évvel később mások meg is valósították.

c) Tengerhajózás

Baross Gábor gazdaságpolitikai koncepciójában meghatározó hely jutott a fiúmei kikötőre támaszkodó magyar kereskedelmi tengerhajózás fejlesztésének. E téren is a sajátos osztrák–magyar dualista berendezkedés viszonyai között kellett megtalálni a magyar érdekeket biztosító, ugyanakkor a partnerország egyetértését vagy legalább belenyugvását is elnyerő megoldást.

Szapáry Gyula kormányalakításakor az ekkor már *Osztrák–Magyar Lloyd Tengerhajózási Társaság* nevet viselő, mind az osztrák, mind a magyar kormány által szerződéses alapon szubvencionált cég uralta a Monarchia kereskedelmi tengerészetét. Magyar részről állandó volt a panasz a társaság Fiumét háttérbe szorító és az osztrák Triesztet favorizáló üzletpolitikája miatt. A Lloyd helyzete azonban fokozatosan romlott. A külföldi hajótársaságokkal vívott ádáz versenyben egyre inkább lemaradt. Az 1881 óta működött másik vállalat, a magyar állam által segélyezett kicsi *Adria Magyar Tengerhajózási Rt.* csak Fiume és egyes nyugati kikötők között telje-

sített járatokat. Ezen kívül néhány apró, a Fiume környéki parti hajózást űző és csekély állami támogatást élvező vállalkozás létezett még.

1889–90-ben a Lloyd — szorult helyzetére hivatkozva — az állami szubvenció jelentős felemelését kérte a Monarchia mindkét államától. Ausztria hajlandóságot mutatott a kérés teljesítésére, a magyar kormány azonban nemet mondott. A kormányváltást követően 1890 júniusában az osztrák fél — a közös külügyminiszter útján — új javaslatot tett: ha Budapest továbbra sem egyezik bele a Lloyd szubvenciójának felemelésébe, akkor kezdjenek tárgyalásokat a közös szerződés felbontásáról és arról, hogy a jövőben csak Ausztria kössön megállapodást a társasággal. Így a magyar kormánynak választania kellett, hogy a továbbiakban is a Lloydra vagy pedig egy önálló magyar vállalkozásra fordítja az e célra biztosítható összegeket? Baross az 1890. június 20-i minisztertanácstól kapott utasítást az osztrák javaslattal kapcsolatos álláspont kialakítására. (1890. jún. 20./2.) A kereskedelemügyi miniszter terjedelmes előterjesztést készített, amelyben kimerítő indokolás után az osztrák javaslat elfogadását, valamint egy megfelelő nagyságrendű magyar hajózási vállalat létrehozását indítványozta. 1890. szeptember 1-jén tárgyalta meg a minisztertanács Baross előterjesztését, és egyhangúlag elfogadta azt. Eszerint a magyar kormány — bizonyos feltételekkel — készségét nyilvánította a tárgyalásokra, sőt a Lloyddal kötött szerződés felbontására is, de csak bizonyos feltételekkel. (Pl. a szerződés csak akkor bontható fel, ha a magyar fél már megtette a Lloyd pótlására szükséges intézkedéseket; a két kormány állapodjon meg a „viszonos barátságos elbánás” biztosításáról a tengerhajózásban.) Baross egyúttal feladatul kapta, hogy a földművelésügyi és a pénzügyminiszterrel egyetértésben terjesszen elő javaslatot a Lloyd pótlása és a „hazai tengeri hajózás segélyezése” ügyében. (Részleteket — a továbbiakra is — ld. a jegyzőkönyvhöz készített *jegyzetben*. — 1890. szept. 1./1.)

E döntés után a minisztertanács rendszeresen foglalkozott a Lloyd-szerződés felbontása és az Adria társasággal kötendő új szerződés ügyeivel. A testület 1890. szeptember végén a Lloyd trieszti raktárépítéséhez tervezett kölcsönfelvételhez járult hozzá (1890. szept. 29./2.), november végén pedig tudomásul vette Baross beszámolóját az osztrák kereskedelemügyi miniszterrel folytatott előzetes megbeszéléseiről (1890. nov. 26./3.), majd december elején elfogadta a kereskedelemügyi miniszter jelentését arról, hogy az osztrák kormány általánosságban egyetértett a magyar javaslatokkal, és hogy a létrehozandó közös bizottság rövidesen megkezdi a részletekre vonatkozó tárgyalásokat (1890. dec. 3./7.).

1891 első felében mindkét irányban sikeresen folytak az egyezkedések. Baross továbbra is időről-időre és részletesen beszámolt a minisztertanácsnak a történésekről, a szerződéstervezetek kimunkálásának folyamatáról (1891. jan. 15./1., febr. 13./3.), majd a szerződések létrejöttéről (1891. ápr. 3./3., máj. 1./8. és 9.).

A magyar kormány lényegében érvényesíteni tudta elképzeléseit. A Lloyddal fennálló szerződés 1891 végével megszűnt, az Adriával pedig 1892. január 1-jei hatállyal új, 20 évre szóló szerződés jött létre, amelyben az állam a korábbi jelentősen meghaladó szubvenció fizetésére, a társaság viszont lényegesen több járat teljesítésére vállalt kötelezettséget. A két cég konkrét működési területeit is meghatározták. Mindezt a törvényhozás két törvény (1891:29. és 30. tc.-ek) meghozatalával szentesítette.

A Lloyd-szerződés felbontását és az Adria Magyar Tengerhajózási Rt. fejlesztését Baross Gábor egyik legsikeresebb tettének minősíthetjük. Így vélekedett a tevékenységét egyébként élesen bíráló kortársa, egy időben beosztottja, *Szabó Jenő* miniszteri tanácsos is.³³ Az Adriával létrejött — Baross szavaival — „egy, ha nem is világraszóló, nagy, de a mi viszonyainknak megfelelő, fejlődőképes tengeri hajózási vállalat.” (Megjegyezzük, hogy 1890 végén a minisztertanács *Csörgheő Gyula* miniszteri tanácsos nevezte ki az Adria mellett rendszeresített, akkor megüresedett kormánybiztosi állásra — 1890. dec. 3./13.)

Baross és a kormány a fiumei *parti hajózás* további támogatását is fontosnak tartotta. Ennek megfelelően a minisztertanács 1891 májusában és 1892 márciusában döntött a *Schwarz*, a *Sverlyuga* és a *Krajan* cégek, illetve az utóbbi kettő egyesülésével létrejövő *Magyar–Horvát Tengeri Gőzhajózási Rt.* segélyének biztosításáról. (1891. máj. 1./11., 1892. márc. 20./3.) További, a tengerhajózást érintő tervek végrehajtása a következő kabinetre maradt.

Kormányunk hivatali ideje alatt is folytatódott a *fiumei kikötő* 1870-es években megkezdett építése, fejlesztése. A minisztertanács elé két konkrét ügy került: a terület 1890 végén a kikötő és raktáépületei villanyvilágításának berendezéséről hozott határozatot (1890. dec. 17./3.), 1892 tavaszán pedig felhatalmazást adott egy úszódokk létesítésének pénzügyi támogatására (1892. márc. 20./5.). Utóbbi ügy áthúzódott a Wekerle-kormány idejére is.

2. 3. Posta, távirtda, távbeszélő

Az 1890-es évek első felében polgári és katonai érdekekből egyaránt fokozott igény mutatkozott a táviró- és távbeszélő-szolgáltatások fejlesztésére. E tevékenységet az állam tartotta kézben, így az intézkedések megtétele a kormány kötelessége volt. E téren a Szapáry-kabinet idején a következők történtek.

1890 tavaszán minisztertanácsi határozat hagyta jóvá az 1881 óta működő, később állami kézbe került *budapesti távbeszélő-hálózat* személyi bérletének részvénytársasági bérletté alakítását, amely később lehetővé tette a jelentős bővítést. (1890. márc. 25./12.)

Röviddel ezután a közös hadügyminiszter kezdeményezésére külön távirtdavonalak kiépítéséről döntött a testület a *vasúti kocsintézőségi hálózatban* a mozgósítás és háború esetén szükséges gyors összeköttetés megteremtése céljából. (1890. júl. 18./6.)

A következő évben Baross *átfogó tervezetet* készített az ágazat fejlesztésére. Ezt a minisztertanács elfogadta, és felhatalmazta a minisztert a szükséges intézkedések megtételére. (1891. máj. 21./7.) A jegyzőkönyv szövege és a jegyzet tartalmazza a részleteket, itt csak arra utalunk, hogy a táviró- és távbeszélő-szolgálat teljesítőképességét fokozó új vezetékek és táviróállomások létesítéséről, a díjszabás átalakításáról (olcsóbbá tételéről) és a táviratok kézbesítésének — a távbeszélőben rejlő lehetőségek felhasználásával történő — javításáról volt szó elsősorban. Baross programja három év alatt összesen 1,3 millió Ft felhasználását jelentette, amit az éves költségvetésekben biztosítottak.

Az ágazat *szervezetében* egy változtatást hagyott jóvá a minisztertanács: az erdélyi posta- és távírda-igazgatósági székhelyet Nagyszébenből Erdély kereskedelmi központjába, Kolozsvárra helyezték át. (1890. dec. 17./5.)

2. 4. Ipartámogatás

Baross Tisza Kálmán kormányzati időszakának végén terjesztette az Országgyűlés elé a második ipartámogató törvényt (1890:13. tc.) eredményező javaslatot, amely a korábbi hasonló törvényt (1881:44. tc.) jelentősen kibővítve újabb iparágak részére adott különböző adó- és illetékkezdmények, illetőleg felhatalmazta a kereskedelemügyi minisztert vasúti szállítási kedvezmények nyújtására is. Ezzel egyidőben született meg a hazai ipart támogató pénzügyintézeteknek adható állami kedvezményekről szóló 1890:14. tc. Az új törvényeket az előző törvény csekély hatása indokolta.³⁴

A hazai ipar fejlesztését szolgáló törvényhozási intézkedések a kereskedelemügyi miniszter és részben a pénzügyminiszter hatáskörébe utalták a kedvezmények megadására irányuló kérvények elbírálását. Hasonló módon szabályozták az 1890-ben Baross által létrehozott Ipari és Kereskedelmi Alap³⁵ felhasználását is, így általában nem kerültek minisztertanács elé az ipartámogatási ügyek (vagy a jegyzőkönyvek csak a megadás pusztá tényét rögzítették pl. a szállítási kedvezmények esetében), kivéve, ha rendkívüli esetről, pl. a földművelésügyi miniszter rendelkezése alá került Országos Közgazdasági Alap igénybevételéről, illetőleg nagyobb összegről volt szó.

A terület 1890–1892 között (leszámítva a tengerhajózásról szóló fejezetben említett fiumei hajógyárat és a honvédelemről szóló fejezetben majd tárgyalandó fegyvergyárat) mindössze négy vállalkozás, illetve vállalkozás-kezdeményezés ügyében hozott határozatot:

– 1890. május végén 60 ezer Ft kölcsönt engedélyezett a *herendi porcelángyár* átalakítására az Országos Közgazdasági Alapból (1890. máj. 30./3.);

– 1890 augusztusában hozzájárult az Esztergom vidékén tervezett *üveggyár* létesítésére adandó 300-350 ezer Ft kölcsönhöz (szintén a Közgazdasági Alapból), de a folyósításra végül nem került sor (1890. aug. 8./10.);

– 1890 szeptemberében az Ipari és Kereskedelmi Alapból 25 000 Ft segélyt hagyott jóvá egy olasz cég Fiumében tervezett *selyemszövő-gyárának* létesítéséhez, ám ez az ügylet is kútba esett (1890. szept. 11./3.);

– 1891 júniusában a Közgazdasági Alapból 20 000 Ft folyósítását engedélyezte a Poprádon létesíteni szándékolt *sörgyár*nak, amely hamarosan meg is alakult, és megkezdte a termelést (1891. jún. 3./14.).

2. 5. Munkásvédő törvények meghozatala

Egyes törvények (1854. évi bányatörvény, 1884:17. tc.-be foglalt ipartörvény) előírásai és a nemzetközi munkásmozgalom erősödő követelése nyomán került napirendre Magyarországon a munkásokat védő törvények meghozatala annál is inkább, mert néhány terület (pl. bányatárspénztárak) kivételével nem voltak intézményesült formák a munkásság szociális problémáinak kezelésére. A hazai munkásmozgalom által megfogalmazott konkrét célok sorában azt követően kerültek nyomatékosan előtérbe a követelések, hogy a II. Internacionálé alakuló kongresszusa (1889) is határozatba foglalta ezeket. Tisza Kálmán kormánya — belátva a rendszert fenyegető mozgalmak

veszélyeit, a külföldi példaktól és a munkaadók egyes köreitől is inspirálva — 1889–90-ben elhatározta, hogy az ipari munkásság helyzetének javítása céljából a vasárnapi munkaszünet, valamint a betegség- és balesetbiztosítás általánossá tételére törvényhozási intézkedéseket készít elő. (A 8 órás munkanap követelésének teljesítéséről nem esett szó!) Ennek nyomán meg is kezdődtek a minisztériumi előkészítő munkálatok, amelyekben a kormányváltás sem okozott törést, hiszen Szapáry kabinetje magáévá tette a munkásvédő programot.

A minisztertanács a következő sorrendben tárgyalta meg az elkészült törvényjavaslat-tervezeteket: 1890. április 18-án az *ipari munkának vasárnapi szüneteléséről*, július 18-án, majd szeptember 21-én az *ipari és gyári alkalmazottaknak betegség esetében való segélyezéséről* és 1892. március 6-án az *ipari és gyári alkalmazottaknak baleset elleni védelméről és az iparfelügyelőről* szólókat. Mindegyik esetben Baross volt az előterjesztő.

A jegyzőkönyvekhez készült jegyzetekben ismertetjük a téma előtörténetét, a törvényjavaslatok előkészítését, a szakmai és más érdekkörökkel (az ipari és kereskedelmi kamarákkal, az Országos Iparegyesülettel, a Magyar Kereskedelmi Csarnokkal és az Általános Munkás Beteg- és Rokkantségélyező Pénztárral) való egyeztetés lefolytatását és a parlamenti tárgyalást. E helyen kiemeljük, hogy Baross a törvényjavaslatokat — a fenti sorrendben — 1890. május 17-én, október 15-én és 1892. április 23-án nyújtotta be a Képviselőházban. A vasárnapi munkaszünetről és a betegsegélyezésről szóló javaslatokat 1891 tavaszára elintézte az Országgyűlés (törvények: 1891:13. és 14. tc.-ek), a balesetvédelmi javaslattal azonban — a bizottsági tárgyalás elhúzódása és a kormányváltás miatt — csak 1893 őszén, tehát már a Wekerle-kabinet idején végzett. (Ld. 1893:28. tc.)

A három törvény megalkotásával az ipar területén általánossá válhatott a vasárnapi munkaszünet, a kerületi betegsegélyező pénztárak kötelező felállításával és a balesetek megelőzésére, valamint a baleseti kárpótlási kötelezettségre vonatkozó rendelkezésekkel csökkent a munkások kiszolgáltatottsága a munkaadókkal szemben.

2. 6. Kereskedelmi, szabadalmi, mérték- és statisztikai ügyek

A vám- és kereskedelmi szerződés értelmében az e tárgykörbe tartozó ügyek többségében az Országgyűlés és kormány csak osztrák egyetértéssel hozhatott intézkedéseket. A Szapáry-kabinet idején az alábbi kérdések szerepeltek a minisztertanács napirendjén.

Különösebb viták nélkül ment keresztül az előkészítésen és a parlamenti tárgyaláson a *méterrendszer új etalonjainak* bevezetését célzó törvényjavaslat (törvénybe iktatta az 1891:6. tc.; 1890. máj. 1./7.) és a *kézi lőfegyverek kötelező megvizsgálásáról* szóló törvényjavaslat (törvénybe iktatta az 1891:34. tc.; 1891. jan. 9./10.).

Nehezebb kérdésnek bizonyult a *mesterséges borokról* tervezett törvény előkészítése. A jegyzőkönyvi jegyzetben részletesen ismertetjük a filoxéravész terjedésével napirendre került téma hosszú és viharos történetét, itt csupán arra utalunk, hogy két álláspont küzdött egymással: az egyik — szigorú szabályokkal — megengedte volna a műbor előállítását és forgalomba hozatalát, a másik (ezt a véleményt osztották a mértékadó szakkörök is) teljesen eltiltotta volna a gyártást és a forgalmazást.

Végül 1891. június elején került minisztertanács elé a második állásponton nyugvó, többször átdolgozott törvényjavaslat-tervezet. Ekkorra eldőlt az is, hogy nem a földművelésügyi, hanem a kereskedelemügyi miniszter lesz az előterjesztő. A testület elfogadta a tervezetet, és felhatalmazta Baross: kezdjen tárgyalásokat az osztrák kereskedelemügyi miniszterrel, hogy Ausztriában is készüljön hasonló szabályozás; és ha majd létrejön az erre vonatkozó megállapodás, akkor újabb előterjesztés alapján dönt a testület. (1891. jún. 3./3.) Erre a döntéshozatalra — a tárgyalások elhúzódása miatt — már csak a következő kormány idején kerülhetett sor.

Időközben a minisztertanács 1890 májusában foglalkozott az 1890. évi *osztrák népszámlálás* kérdőívével kapcsolatos kifogással (1890. máj. 17./8.), és döntött az 1885-ben épült *Iparcsarnok* főváros birtokába történő visszaadásáról (1890. máj. 30./4.).

1892 februárjában Baross — a pénzügyminiszter kérésére — előterjesztette a *M. Kir. Tengeri Pénzügyőrség* hajóin használt nemzeti lobogó nemzetközi elismeretetésének kérdését, és felhatalmazást is kapott a tárgyalásokra. (1892. febr. 9./7.) Ennek eredményéről hivatali utóda számolt be, de már a következő kormány minisztertanácsában.

Baross 1890. július 4-én, a kormány országgyűlési programjának meghatározásakor jelezte a *házalásról és a vándoriparról*, valamint a *szabadalmi ügy rendezéséről* szóló törvények meghozatalának tervét. Mindkét esetben nagyon régi, még az 1850-es években alkotott azóta elavult jogszabályok voltak hatályban, nem csoda, ha régóta igény mutatkozott az új szabályozásra. Mivel e kérdésekben is csak Ausztria egyetértésével lehetett eljárni, a két fél tárgyalásai már Tisza Kálmán idejében megkezdődtek (1890. júl. 4./3.), de évekig elhúzódtak, így e témák kormányunk idején nem is kerülhettek a minisztertanács elé.

A minisztertanács határozott néhány fontos *nemzetközi kereskedelmi rendezvény* ügyében is:

– hozzájárult ahhoz, hogy a *Nemzetközi Távírda Kongresszus* 1895. évi ülését Budapesten tartsa meg a kormány meghívása alapján (1890. jún. 13./1., jún. 27./13.);

– elhatározta, hogy a magyar kormány hivatalosan ugyan nem vesz részt az 1893. évi chicagói *világkiállítás*on, de támogatja a „magyar honpolgárok” részvételét (1891. ápr. 6./6.), és

– döntött az 1892. évi párizsi *belhajózási kongresszus*on való részvételtől (1892. máj. 20./8.).

2. 7. Földművelésügy

A kormányprogram — mint láttuk — elsősorban a földművelésügy keretfeltételeiről (támogatás, mezőgazdasági terményfeldolgozás, fogyasztási piacok biztosítása) szólt, konkrét formában csak a vízszabályozás rendszeres folytatását emelte ki a teendők közül. Ugyanakkor Bethlen András miniszter nagy és átfogó célokat tűzött maga elé. Terveit a korszak egyik jeles szakírója, *Máté Imre* így jellemezte: „minél több anyagi erőt fordítani a mezőgazdaság felemelésére; a mezőrendőrségről szóló törvényjavaslatot tető alá hozni, ezáltal az akkortájt uralkodó zűrzavart megszüntetni; egész halmazátát az irányítást igénylő kérdéseknek és eljárási módoknak törvényesen rendezni; a végrehajtást teljesítő közegek működését egységes szellemben összefogni;

a mezőgazdaság érdekeinek képviselőjét megszervezni”; és törekedni, „hogy a törvényhozás a mezőgazdaság érdekeinek teljes kielégítésére módot adjon.” Bethlen — két ciklus alatt — nagyrészt sikerre vitte elképzeléseit, idézett szakírónk nem véletlenül tartotta őt földművelésügyi minisztereink egyik legnagyobbikának.³⁶ Természetesen a minisztertanácsi jegyzőkönyvek csak a kormány szintű döntést igénylő ügyeket tükrözik, mégis alátámasztják e véleményt.

A külkereskedelmi szerződések tárgyalásakor már láttuk, hogyan igyekezett Bethlen érvényesíteni az agrárérdekeket. A minisztertanács elé került más ügyeket az alábbiakban foglaljuk össze.

a) A mezőgazdaságról és mezőrendőrségről szóló törvényjavaslat előkészítése

A mezőgazdasági tevékenységet csak szűk körben szabályozó 1840. évi törvény felett rég eljárt az idő: azóta a tulajdonviszonyok átalakultak, és nagy fejlődés ment végbe a földművelés és az állattenyésztés módszereiben és technikájában. Hosszú ideje folyt az új törvény előkészítése, amelynek eredményeként a Tiszakormány be is nyújtott az Országgyűlésnek egy törvényjavaslatot, ezt azonban később átdolgozásra visszavonta. Bethlen András az 1890. július 4-i minisztertanácsban — a kormány országgyűlési munkaprogramja tárgyalásakor — jelentette be, hogy — egyebek mellett — a „mezőrendőri” törvényjavaslatot is rövidesen a Ház elé terjeszi. (1890. júl. 4./3.) Szándéka azonban sokáig nem vált valóra, mert a törvényjavaslat-tervezet több pontja (így a gazdasági felügyelői állások létesítése) összefüggött a közigazgatás tervezett reformjával. (Vö. 1891. márc. 5.) Ennek következtében a Szapáry-kormány idején végig függőben maradt a javaslat ügye, Bethlen csak a következő kabinet minisztereként valósíthatta meg elképzelését.

b) Küzdelem a filoxéra ellen

Magyarország szőlővidékeit az 1870-es évektől pusztította a filoxéra. A vész a 90-es évek elején is változatlan hevességgel tombolt, sőt fellépett a peronoszpóra is, így a korábbi kormányzati lépéseket újabbak követték. Két miniszter, a földművelésügyi és a pénzügyi volt érintve ezekben az ügyekben, hiszen a konkrét védekezési intézkedések és az újratelepítések mellett a károsult gazdák pénzügyi terheit is csökkenteni kellett.

A minisztertanács két ülésben, a pénzügyminiszter előterjesztése alapján tárgyalta a *filoxéra által elpusztított szőlőterületeknek adandó újabb állami kedvezményekről* szóló törvényjavaslatot. Először 1890. szeptember végén felhatalmazta Werkerlét a korábbi adókedvezmények kiterjesztését és a szőlődézsma váltság terheinek csökkentését célzó javaslat országgyűlés elé terjesztésére, majd 1890. november elején állást foglalt a Közgazdasági Bizottság módosító indítványáról. A törvény (1891:1. tc.) ezután született meg. (1890. szept. 28./7., nov. 6./4.)

Mínthogy a filoxéra elleni védekezésre a költségvetésben biztosított 110 ezer Ft kevésnek bizonyult: a minisztérium 80 ezer Ft-tal többet használt fel erre a célra — tájékoztatta Bethlen a minisztertanácsot 1891 elején. (1891. jan. 9./17.)

A testület 1891 júniusában az elpusztult szőlővidékek *lakossági nyomorának* enyhítése céljából póthitelt engedélyezett szőlőtelepítésre alkalmas homokterületek vásárlására, ill. bérbevételére, amelyeket az ínséges szőlőművesek rendelkezésére

kívánt bocsátani. (1891. jún. 3./15.) Egyik ilyen vidékre, a Balatonmellékre korábban már *kormánybiztos* kiküldését is jóváhagyta a minisztertanács. (1890. nov. 3./6.)

c) Kezdeményezések az állategészségügy fejlesztésére

Bethlen 1890. június elején komplex intézkedési csomagot terjesztett a minisztertanács elé az állategészségügy reformja céljából. Indokolásában előadta, hogy a külállamok újabban elsősorban állategészségügyi kifogásokkal akadályozzák a magyar állatkivitel. Különösen az állatvásárok nem megfelelő rendtartását, az állatorvos-képzés elégtelenségét és az állategészségügyi rendszeret hiányos szervezetét illették kritikával. A földművelésügyi miniszter ezért három területen javasolt változtatásokat, éspedig: 1. Budapesten a főváros által fenntartott *állatvásár* állategészségügyi szolgálatát az állam vegye kézbe, és a vásárt alakítsa át nemzetközi vásárrá úgy, hogy az innen elszállítandó állatok származására és egészségi állapotára nézve teljes biztosíték nyújtassék, 2. az Állatorvosi Tanintézetben (Akadémián) folyó hároméves *állatorvos-képzést* bővítsék ki négyévesre, hogy lehetővé tegyék a tananyag rendszeres elsajátítását, 3. a *vármegyei állatorvosok* számát 122-ről 204-re emeljék fel (hogy két járásra jusson egy állatorvos), egyúttal az állam vegye is át ezt a szakszolgálatot. A minisztertanács lényegében jóváhagyta az előterjesztést, de kikötötte: az állatorvos-képzés tervezett negyedik évfolyama adjon gyakorlati képzést, és az valamelyik állami birtokon valósuljon meg; a hatósági állatorvosok száma pedig csak fokozatosan növelhető. Bethlen az állatorvosi szakszolgálat államosítására vonatkozó törvényjavaslat kidolgozására utasítást is kapott. (1890. jún. 6./1.) Hamar elkészült a törvényjavaslat tervezete, Szapáry miniszterelnök-belügyminiszter azonban végül nem támogatta azt, mivel csak a közigazgatási reform elfogadását követően tartotta célszerűnek a változtatást. A reform kútbaesésével hosszú évekre ad acta került az állatorvosi rendszer átalakítása. 1890 júliusában viszont a miniszteri testület döntést hozhatott arról, hogy az állatorvos-képzés gyakorlati évét a gödöllői koronauradalomban teljesítik a hallgatók. (1890. júl. 18./30.)

A Németországgal tervezett állategészségügyi tárgyalások kapcsán merült fel a *ragadós tüdőlob* állatbetegség elleni hathatósabb védekezés ügye. Bethlen 1890 decemberében vitte minisztertanács elé a kérdést, a konkrét döntéseket azonban csak a következő kormány hozta meg. (1890. dec. 3./22., dec. 10./2.)

Késedelmesen, csak 1892-ben kezdődtek érdemi tárgyalások a *nemzetközi állatvásár* ügyében. Ezekre a június 17-i minisztertanács hatalmazta fel Bethlent. A Szapáry- és a Wekerle-kormányok időszakában azonban nem valósult meg a földművelésügyi miniszter elképzelése, csupán a kőbányai sertés piacon léptettek életbe új szabályokat 1893-ban. (1892. jún. 17./28.)

A juhhús-kivitel érdekében 1890 nyarán konkrét lépéseket határozott el a minisztertanács: Budapesten *juhvásárt* és *vágóhidat* kívántak létesíteni, ahonnan meghatározott cégek a MÁV még beszerzendő speciális hűtővagonjaival szállítják külföldre a húst. A terv ugyan 1891 elejére megvalósult, de az újabb francia vámintézkedések miatt 1892-ben megszűntek a szállítások. (1890. jún. 27./19., júl. 18./13., nov. 3./2.)

d) Lótenyésztés, lóverseny, baromfitenyésztés

Kormányunk minisztertanácsának napirendjére ebben a témakörben a következő ügyek kerültek.

Bethlen 1890-ben és 1892-ben is elérte a híres kisbéri *telivérménés*nél szükséges sürgős ménbeszerzés pénzügyi fedezetének előteremtését. (1890. máj. 17./13., 1892. máj. 5./6.)

Az ellenzéki *Herman Ottó* 1891. októberi parlamenti interpellációja hozta napirendre a budapesti *lóversenytéri visszaélések* ügyét. A totalizátor intézménye és a bukmékerek tevékenysége ellen szaporodó támadásokra tekintettel ekkor Bethlen felhatalmazást kapott intézkedések előkészítésére, ezek azonban csak a Wekerle-kormány idején valósultak meg. (1891. dec. 5./19.)

A minisztertanács 1892 márciusában 12 000 Ft-ot a baromfitenyésztés fejlesztésére is megszavazott. (1892. márc. 6./18.)

e) Változások az erdőigazgatásban

A földművelésügyi miniszter az erdőigazgatás területén 1890–91 folyamán két változtatásra kapott felhatalmazást. Egyrészt végrehajthatta a *kincstári erdészeti személyzet* állomány-besorolásának egyszerűsítését (1890. júl. 4./15., 1891. jún. 3./16.), másrészt Besztercén felállíthatta a Naszód-vidéki erdők átvételével szükségessé vált új erdőigazgatóságot (1890. aug. 30./11.).

f) Telepítés

A Szapáry-kormány idején Bethlen 1892 októberére kidolgoztatott egy átfogó *telepítési törvényjavaslatot*, amelyet azonban csak a Wekerle-kabinet minisztertanácsa tárgyalt meg. Egyetlen konkrét *telepítési ügy* került a testület elé, nevezetesen a Torontál megyei magántelepekről kiszorult, és a Nagybecskerek határában fekvő felső-muzslai kincstári birtokon 1890-ben elhelyezett többszáz magyar nemzetiségű telepes házépítési kölcsön ügye. A minisztertanács — tekintettel az 1891. évi rossz termésre — engedélyezte számukra a törlesztés feltételeinek enyhítését. (1892. ápr. 29./19.)

g) Vízsabályozás

Kormányunk minisztertanácsa a vízügy területén először 1890-ben hitelmaradvány felhasználását engedélyezte az előző évben megrongálódott *szegei Tiszarakpart* helyreállítására, majd a munkák elvégzése után a kiadások fedezetét törvény elfogadtatásával biztosította. (1890. júl. 4./17., 1891. febr. 13./8.)

1891 tavaszán a miniszterek testülete állami előleg folyósítását hagyta jóvá a *Sajó-völgyi zsilip* céljaira. (1891. márc. 18./7.)

Ugyanebben az évben került napirendre a *Tisza-sabályozás* folytatása. A minisztertanács által elfogadott törvényjavaslat 12 év alatt 17 millió Ft-os költséggel a folyó több szakaszán irányzott elő kanyarátvágásokat, mederrendezéseket és egyéb munkákat a hajózás feltételeinek javítása céljából. Bár a munkálatok már 1892-ben elkezdődtek, a törvény (1894:3. tc.) csak 1894-ben született meg. (1891. júl. 17./3., nov. 6./7.)

A Rábaszabályozó Társulat az 1885:15. tc. alapján végezte a *Rába és mellékfolyói szabályozását* és az ezzel összefüggő belvív-csatornázásokat 6,6 millió Ft megállapított költséggel 6 évre előirányozva. Bethlen 1892 nyarán jelentette be a minisztertanácsnak, hogy a tervezett munkálatok — kivéve a Hanság-csatornát — év végére elkészülnek, de az előirányzott költségeken túl még 5 millió Ft többletköltség merül fel. Javaslatára a testülettől felhatalmazást nyert, hogy a társulattal újabb kölcsön felvételéről egyezkedjen (1892. júl. 8./16.); az ügy érdemi részét azonban már a következő kabinet tárgyalta meg.

3. ORSZÁGGYŰLÉS, UDVARTARTÁS, BELÜGYI KORMÁNYZAT

3. 1. Az Országgyűlés ügyei

Az Országgyűléssel összefüggő kormányfeladatokat a miniszterelnök és részben a belügyminiszter — aki ekkor maga a miniszterelnök volt — látta el, a lényeges kéréseket illetően a minisztertanács határozata alapján.

A Szapáry-kabinet megalakulásakor az 1887-ben összehívott országgyűlés harmadik ülészsaka zajlott. Röviddel a kormány megalakulása után — a közösügyi delegációk megválasztására vonatkozó szabályok miatt azonban — szükségessé vált ezen ülészsak berekesztése és a negyedik *ülésszak* összehívása. Erről az 1890. április 24-i minisztertanács döntött: javaslatára az uralkodó aláírta a berekesztő/összehívó királyi kéziratot, mégpedig — miként korábban és később is megtette a kormányfő kérése esetén — a konkrét keltezés utólagos beírására vonatkozó felhatalmazással. A negyedik ülészsak 1890. május 12-én nyílt meg. (1890. ápr. 24./2.) Egy év múlva, 1891. május 1-jén határozott a testület ennek az ülészsaknak a berekesztéséről és az ötödik ülészsak azonnali összehívásáról, amely 1891. május 21-én ült össze. (1891. máj. 1./29.)

Mint fentebb, az *1.1. fejezetben* láttuk, a közigazgatási reformjavaslat tárgyalása során 1891. augusztus 3-án a kabinetülésen már felmerült az Országgyűlés idő előtti *feloszlátásának* gondolata. A testület augusztus 6-án ezt végül is elvetette — többek között — azért, mert a Szabadelvű Párt még nem volt felkészülve a választásokra. (1891. aug. 6./1.) Szapáry viszont — bizonyára a közigazgatási javaslat tárgyalása során felkorbácsolódott szenvedélyeket csillapítandó — augusztus 17-től október 3-ig elnapoltatta az Országgyűlés üléseit. Érdekes, hogy ezt a kérdést a minisztertanács előzetesen nem tárgyalta meg, legalábbis ennek nincs nyoma a jegyzőkönyvekben. (Vö. 1891. aug. 3./1., aug. 6./1., aug. 16./1.) Két és fél hónap múlva a miniszterek mégis az idő előtti feloszlátás mellett döntöttek, mivel úgy ítélték meg, „hogy a Képviselőházban kifejlődött viszonyok között a jelen országgyűléstől hasznos tevékenységet már várni nem lehet, s az Országgyűlés hátralévő ideje valószínűleg meddő vitatkozásokkal telne le”. (1891. nov. 21./7.) A minisztertanács a feloszlátás konkrét időpontját 1892. január 5-ében határozta meg. (1891. dec. 18./4.) A berekesztő trónbeszéd tervezetének elfogadása december 24-én, majd az uralkodó által a tervezeten tett módosítások tudomásulvétele december 29-én történt meg. (1891. dec. 24./1., dec. 29./1.) Ferenc József 1892. január 5-én 11 órakor a budai királyi várban olvasta fel a trónbeszédet, és ezzel az 1887. szeptember 26-ára össze-

hívott országgyűlés — mandátumának lejártá előtt háromnegyed évvel — befejezte munkáját.³⁷ (A trónbeszéd tartalmára alább, a kormány helyzetének alakulását tárgyaló *III. részben* térünk ki.)

Az 1891. december 24-i minisztertanács 1892. február 18-ra javasolta összehívni az új országgyűlést. Ezt, továbbá a választások január 28. és február 6. közötti megtartására vonatkozó előterjesztést Ferenc József jóváhagyta. (1891. dec. 24./1.) A választások után a Szabadelvű Párt hatalmon maradt. A kialakult gyakorlatnak megfelelően a miniszteri testület — ezúttal két alkalommal is — tárgyalta az Országgyűlést megnyitó trónbeszéd szövegét, majd tudomásul vette a királyi csekély módosításokat. Ezekután az újonnan választott országgyűlés megtarthatta első ülését. (1892. febr. 9./1., febr. 14./1., febr. 19./1.) (*Ld. még a III. részt.*)

Ferenc József a miniszteri testület 1892. február 19-i javaslatára *id. br. Vay Miklóst* nevezte ki a Főrendiház elnökévé, *Szlávy Józsefet* és *gr. Károlyi Tibort* pedig annak alelnökeivé. (1892. febr. 19./7.) A Képviselőház elnökévé *br. Bánffy Dezsőt* választották meg, aki a minisztertanács 1892. májusi döntése értelmében belső titkos tanácsosi méltóságot kapott. (1892. máj. 5./10.) A minisztertanács döntése alapján — ebben a kormányciklusban — egyszer került sor az Országgyűlés elnapolására 1892. július 20-tól szeptember 26-ig (1892. júl. 8./7.), és egyszer — 1892. december 5-ével — rekesztettek be ülésszakot. (1892. okt. 28./5.)

A kormányülés a Képviselőházzal kapcsolatban foglalkozott:

– *Irányi Dánielnek* a választási törvény módosítására vonatkozó indítványával (1891. júl. 3./5.);

– a *Függetlenség* című lap kormánypartii képviselőket rágalmazó írásával (1891. júl. 17./1.);

– a *házasabályok* módosításának kérdésével — mint láttuk — a közigazgatási reform tárgyalásával összefüggésben, nem sokkal a választások után, de érdemi lépés nem történt az ügyben (1891. márc. 2., 1892. márc. 6./2.);

– a Képviselőház határozata alapján a képviselők *napidíjának* átalányösszegeben való megállapításáról tervezett törvényjavaslat alapelveivel, majd a javaslat országgyűlés elé terjesztésével; a javaslatból a *Wekerle-kormány* alatt lett törvény (1893:6. tc.) (1892. jún. 28./4., szept. 23./1.).

A Főrendiház vonatkozásában minisztertanácsai határozat született:

– a *br. Thoroczkay-család* örökös főrendiházi tagsági jogát indítványozó törvényjavaslatról (1891. jan. 9./4.);

– új *főrendek* kinevezéséről többször is (1890. jún. 13./11., 1891. jún. 3./18., dec. 18./11.);

– a *több jogcímen főrendiházi tag* személyek meghívólevelének mikénti címzéséről született megállapodásról (1891. márc. 14./24.);

– a Főrendiházban örökös tagsági joggal bíró családok állandóan Horvát-Szlavónországokban lakó tagjainak nyilvántartását érintő törvényjavaslat benyújtásáról — törvénybe iktatta az 1893:29. tc. (1892. ápr. 29./7.).

3. 2. A királyi udvartartás reformjának ügye

A választásokat követő 1892. február 24-i minisztertanács az uralkodó elnökletével áttekintette a belpolitikai helyzetet. Ezt részletesen a *III. részben* tárgyaljuk, e helyen csak azért foglalkozunk az üléssel, mert azon terítékre került a királyi udvartartás ügye is.

Az ellenzék — közjogi igényei sorában — régóta napirenden tartotta a közös udvartartás megszüntetésének és a külön budapesti magyar udvartartás megteremtésének követelését. Növekedett a támadások heve az 1889. évi költségvetési vita során: a függetlenségi párti *Ugron Gábor* követelte a külön udvartartásról szóló törvényjavaslat betervezését, de ezt Tisza Kálmán határozottan elutasította. Csak olaj volt a tüzre Ferenc József 1890. október 17-i legfelsőbb elhatározása, amellyel — a korábbi „császári-királyi” („cs. kir.”) helyett — elrendelte a „császári és királyi” („cs. és kir.”) elnevezés használatát a Közös Hadsereg és a Legfelsőbb Udvartartás összes hivatalaira. Az 1890 őszi költségvetési vita parázs ellenzéki támadásokat hozott. Ekkorra már a kormány elutasító álláspontja is finomodott: elvileg, közjogi szempontból nem vitatta a teljesen elkülönített magyar udvartartás létjogosultságát, de a gyakorlati megvalósítást pénzügyi és célszerűségi okokból lehetetlennek tartotta. Nem zárkózott el bizonyos anomáliák korrigálása elől, amelyek abból eredtek, hogy az udvartartás — bár költségeinek Magyarországra eső részét az Országgyűlés szavazta meg — kívül állt az állami szervezeten. A kormány ezért az uralkodói akaratról várta a probléma rendezését.³⁸

A hivatkozott minisztertanácsban Wekerle felvetette, hogy a kormány dualizmust védő álláspontjának sikeréhez „elengedhetetlenül szükséges lenne bizonyos, az ellenzéknek hálás támadási felületet adó kérdések megoldása.” Konkrétan az udvartartás és a haderő egyes, a lényegét nem érintő kérdéseire gondolt. Mindezzel egyetértve Szilágyi reményét fejezte ki, hogy az udvartartást érintő csekély kérések „legfelsőbb méltatásra” találnak. Szőgyény nem értett egyet minisztertársaival, mert úgy vélte, hogy az ellenzék bármi féle módosítást a gyengeség jeleként értelmezne. Ferenc József az ülés végén zárszavában a Wekerle és Szilágyi által említett kérdésekben fenntartotta magának „a végelhatározást azon időre, amikor majd konkrét javaslatok terjesztetnek elő”, de hozzátette: „a haderő kérdését illető legkisebb változtatások is alaposan megfontoltassanak.” Az udvartartásra vonatkozóan azonban nem támasztott ilyen szigorú feltételt.

A színpalak mögött ezekután megkezdődhettek a bizalmas tárgyalások, helyesebben a tapogatózások. Wekerle pénzügyminiszter a Képviselőházban 1892 áprilisában már kijelentette: a kormány foglalkozik az udvartartás kérdésével abból a célból, hogy államjogi helyzetünk nem külön udvartartás létesítésével, de az udvartartás külső megjelenítésében és érintkezéseiben miként nyerjen megfelelő kifejezést.³⁹ Az ügyben a következő kormány idején született döntés.

3. 3. Állami főtitkviselők és főispánok kinevezési, felmentési és egyéb ügyei

Valamennyi állami főtitkviselőt, sőt az alsóbb szintű állami tisztviselők egy részét is az uralkodó nevezte ki a minisztertanács határozata alapján. A főbírák személyi

ügyeit majd az igazságügyről szóló 5. fejezetben tárgyaljuk, itt a miniszterekkel, az államtitkárokkal, továbbá a más országos szervezet vezető személyekkel és a törvényhatóságok élén álló főispánokkal kapcsolatos minisztertanácsi határozatokat tekintjük át.

a) Főtisztviselők

A testület nem foglalkozott a *miniszterek* kinevezésével, hiszen a kinevezésüket az uralkodó a miniszterelnök előterjesztésére eszközölte. Így csupán néhány velük kapcsolatos ügyet tárgyalt meg a minisztertanács:

– a felmentendő *br. Orczy Béla* király személye körüli miniszter kinevezése főkamarásmesterré, és utódja, *iff. Szögyény-Marich László* kinevezése a Főrendiház élethossziglani tagjává (1890. dec. 22./2. és 3.);

– a fiatalon elhunyt *Baross Gábor* kereskedelemügyi miniszter árváinak nevelési pótlék biztosítása (1892. jún. 17./13.), továbbá sírboltjának felépítése (1892. okt. 28./26., majd a Wekerle-kormány idején: 1893. dec. 23./14.).

Az államtitkári kart illetően a következő előterjesztésekre került sor:

– *Szalavszky Gyula* főispán kinevezése belügyminisztériumi államtitkárrá (1890. máj. 17./14.);

– *Gromon Dezső* honvédelmi minisztériumi államtitkárnak a belső titkos tanácsosi méltóság adományozása (1890. aug. 8./1.);

– *Erdély Sándor* ítélőtáblai elnök kinevezése igazságügy-minisztériumi államtitkárrá (1892. szept. 10./5.);

– *Reiszig Ede* főispán kinevezése kereskedelemügyi minisztériumi államtitkárrá (1892. szept. 10./8.);

– *Rickl Gyula* igazságügyi államtitkárnak a magyar nemesség díjmentes adományozása (1892. okt. 28./2.).

Két további jelentős poszton történő változásról határozott a minisztertanács:

– *gr. Zichy Ágost* helyébe *gr. Batthyány Lajos* főispán kinevezése *fiumei kormányzó*vá (1892. febr. 19./8.);

– *Hieronymi Károly* országgyűlési képviselő kinevezése az *Állami Számvevőszék elnökévé* (1892. okt. 14./1.).

b) Főispánok

A törvényhatóságokban működő főispánok a kormány bizalmi emberei voltak, akiket a belügyminiszter előterjesztésére nevezett ki az uralkodó. A belügyi tárca vezetőjének — kinevezési javaslatának megtétele előtt — meg kellett szereznie a minisztertanács egyetértését. Kormányváltáskor vagy a belügyminiszter személyében történt változáskor — a kialakult gyakorlat szerint — a főispánok rendelkezésre bocsátották állásukat, hogy az új kormány, ill. miniszter dönthessen: kit akar megtartani és kit nem. Bizonyára személyesen (szóban) jóval többen (vagy valamennyien) éltek e „lehetőség”-gel, írásos nyoma azonban csak a Hajdú vármegyei és Debrecen városi, valamint a Szabolcs vármegyei főispán ilyen lépésének van. Szapáry mindkét főispánt, akárcsak a többieket, megtartotta, a kormányváltás miatt nem

hajtott végre személycseréket a törvényhatóságok élén.⁴⁰ Egy kivétel volt: Beszterce–Naszód vármegye főispánja, *br. Bánffy Dezső*, aki hírhedt nemzetiségi politikát folytatott, a kormányváltáskor rögtön bejelentette, hogy csak ideiglenesen marad meg állásában. Valóban le is mondott, és ezt követően 1890 decemberében nyugdíjazták. Helyére 1891 májusában *gr. Bethlen Pál* földbirtokost nevezte ki az uralkodó. (1891. máj. 21./2.)

Felmentésekre, kinevezésekre és áthelyezésekre — különböző okokból — már 1890 májusától kezdődően sor került. Más tisztségbe kerülés miatt elsőként a földművelésügyi miniszterre előlépett Bethlen András brassói és a belügyi államtitkárrá kinevezett Szalavszky Gyula nyitrai főispán megüresedett posztját töltötték be *Maurer Mihály* szász nemzetiségű országgyűlési képviselővel, ill. *Thuróczy Vilmos* nyitrai törvényszéki elnökkel. (1890. máj. 9./9., jún. 27./3.) Bethlen András egyúttal Szebenben is főispán volt, erre az állásra Szapáry csak 1891 júniusában nevezette ki *Thalman Gusztáv* ottani szász nemzetiségű alispánt. (1891. jún. 3./1.) 1891 áprilisában Fejér vármegye és Székesfehérvár város élére — a Közös Külügyminisztériumba távozó *Cziráky Béla* helyére — *br. Fiáth Miklós* földművelésügyi minisztériumi osztálytanácsos került (1891. ápr. 6./21.), 1892 márciusában Győr vármegye és város főispánjává *gr. Laszberg Rudolf* alispánt nevezték ki a fiumei kormányzóvá előlépett *gr. Batthyány Lajos* helyett (1892. márc. 6./22.), míg 1892 októberében Békés vármegye élére az akkor Csongrád vármegyébe is áthelyezett *Tallián Béla* somogyi főispánt állították, miután *Reiszig Ede* államtitkár lett (1892. szept. 30./1.).

Brassó és Szeben mellett további szászok lakta vármegyék élére is új emberek kerültek. 1891 májusában, júniusában a Nagy- és Kis-Küküllő vármegyék főispáni posztjait betöltő, erőszakos nemzetiségi politikájáról elhíresült *gr. Bethlen Gábort* — a szászok felszólalása nyomán — maga Szapáry szólította fel lemondásra, és miután Bethlen erre nem volt hajlandó, hivatalból intézkedett felmentése érdekében. Nagy-Küküllőbe *br. Apor Gábor* Háromszék vármegyei alispán került, Kis-Küküllőbe *Horváth Mihály* fogarasi főispánt helyezték át, Fogarasban pedig *Bauszner Guidó* országgyűlési képviselő (szintén szász!) lett a főispán. (1891. máj. 21./2., jún. 3./1.) Ezek a kinevezések a szászokkal 1890 júniusában létrejött kompromisszum alapján történtek, cserébe azért, hogy a szászok elfogadták a kiegyezést és az 1868-as nemzetiségi törvényt.⁴¹ Megjegyezzük, hogy Horváth Mihály már néhány hónap elmúltával kénytelen volt megválni főispáni tisztségétől. Szapáry elégedetlen volt vele, ezért — miután Horváth a lemondásra történt felszólításnak nem tett eleget — hivatalból mentette fel, és nevezte ki helyére *ifj. Sándor János* Torda–Aranyos vármegyei alispánt. (1891. nov. 21./11.)

A többi változás oka a főispáni szék korábbi megüresedése (Liptó vármegye főispánjává 1890 júniusában *Kürthy Lajos* komáromi főjegyzőt nevezték ki — 1890. jún. 27./3.), elsősorban azonban a hivatalban lévő főispán magas kora, rossz egészségi állapota volt. Főispánná nevezték ki:

– 1890 októberében Pest–Pilis–Solt–Kiskun vármegyébe és Kecskemét városba *gr. Szapáry István* helyett *Beniczky Ferencet*, a Nemzeti Színház és az Operaház intendánsát (1890. okt. 10./2.);

– 1890 novemberében Trencsén vármegyébe *Kubicza Pál* helyett *Marsovszky Jenő* alispánt (1890. nov. 3./7.);

– 1890 decemberében Hont vármegyébe és Selmecebánya városba *Majthényi László* helyett *Roszner Ervin* országgyűlési képviselőt (1890. dec. 22./4.);

– 1891 februárjában Maros–Torda vármegyébe és Marosvásárhely városba *Bánffy Zoltán* helyett *br. Kemény Kálmán* Alsó-Fehér vármegyei főispánt utóbbi állásának megtartásával (1891. febr. 13./12.);

– 1891 áprilisában Gömör és Kishont vármegyébe *Fáy Gusztáv* helyett *Hámos László* országgyűlési képviselőt (1891. apr. 6./21.);

– 1891 novemberében Udvarhely vármegyébe *Dániel Gábor* helyett *Török Albert* alispánt, Hunyad vármegyébe *Pogány György* helyett *br. Szentkereszty György* földbirtokost (1891. nov. 21./11.);

– 1892 júliusában Komárom vármegyébe *Zuber József* helyett *Rudnay Béla* nyitrai főjegyzőt, Szatmár vármegyébe és Szatmárnémeti városba *Domahidy Ferenc* helyett — *Jász–Nagykun–Szolnok* vármegyéből történt áthelyezésével — *Újfalussy Sándort*, akit az utóbbi törvényhatóságban *Almássy Géza* volt országgyűlési képviselő váltott fel, továbbá *Abaúj–Torna* vármegyébe *Darvas Imre* helyett *Péchy Zsigmond* Sáros vármegyei alispánt (1892. júl. 22./15.);

– 1892 októberében Zólyom vármegyébe *br. Radvánszky Béla* helyére *Zsilinszky Mihály* csongrádi főispánt áthelyezéssel, akinek utóda — szintén áthelyezéssel — *Tallián Béla* somogyi főispán lett (1892. szept. 30./1.).

Különleges jelentőségűvé vált a Békés vármegyei főispáni poszt 1891 tavaszán, a viharsarki agrárproletár megmozdulások idején. *Terényi Lajos* főispán rendkívüli hatalommal felruházott kormánybiztos kiküldését kérte, mivel magát nem tartotta alkalmasnak a feladatra. A minisztertanács határozata alapján az uralkodó felmentette Terényit, és főispánná kinevezte *Reiszig Ede* Vas vármegyei alispánt, akit a kormánybiztosi teendőik ellátásával is megbízott. (1891. máj. 13./1.) Reiszig utóda, Tallián Béla is gyakorolta a kormánybiztosi hatáskört. (1892. szept. 30./1.)

Szapáry főként a nemzetiségi területeken, Erdélyben és a Felvidéken hajtott végre személyi változtatásokat a főispáni karban. A változások a 63 vármegye közül 24-et érintettek, Kis-Küküllőt és Békést két alkalommal is.

1891 végén esedékessé vált a budapesti *főpolgármester-választás*. A szabályok értelmében a belügyminiszter javaslatára az uralkodó jelölt három személyt a tisztségre. A minisztertanács döntése alapján Ferenc József a hivatalban lévő *Ráth Károlyt* jelölte első helyen, akit a főváros közgyűlése ismét meg is választott. (1891. nov. 21./12.)

Szapáry — röviddel hivatalának elfoglalása után — két intézkedéssel igyekezett javítani a belügyminiszter és a főispánok közötti információáramlást. 1890. április 4-én körlevélben hozta a főispánok tudomására, hogy a gyakoribb személyes érintkezést fontosnak ítéli, s ezért minden csütörtök délután a 14 és 16 óra közötti időszakot részükre fenntartja,⁴² majd június 1-jén körlevélben kérte a főispánokat a „nevezetes események haladék nélküli” jelentésére.⁴³

Végül megemlítjük, hogy a minisztertanács határozatot hozott 1890 decemberében *Meskó Sándor* Csanád vármegyei (1890. dec. 3./17.), 1891 októberében pedig *Újfalussy Sándor* Jász–Nagykun–Szolnok vármegyei főispán kinevezéséről (1891. okt. 2./12.).

3. 4. Országhatár-rende-zés

Az Osztrák–Magyar Monarchia és Románia 1887-ben határegyezményt kötött, amelynek alapján 1889–1891 folyamán sor került a határjelzések kitzzésére, felülvizsgálatára és a megrongált jelek helyreállítására. Ezzel összefüggésben a minisztertanács 1890 júniusában királyi biztost küldetett ki, majd 1891 októberében tudomásul vette a határőr-utak létesítése miatti túlkiadást. (1890. jún. 13./13., 1891. okt. 2./11.)

Ugyancsak foglalkozott a testület a magyar–bukovinai határ rendezéséről kötött megállapodással és annak végrehajtásával, valamint a magyar–bukovinai–román hármashatáron megrongált határjel ügyével. (1890. dec. 10./11., 1891. máj. 21./1., jún. 3./11., aug. 6./3.)

A szaporodó határjel-rongálások szükségessé tették a fennálló rendelkezések szigorítását. A minisztertanács 1891. júniusi határozata alapján ezért alkották meg a határ- és földmérési jelek büntetőjogi védelméről szóló 1891:41. tc.-et. (1891. jún. 3./9.)

3. 5. Munkás-, agrárszocialista és nemzetiségi mozgalmak ügyei

Bár az 1890-es évek elején Magyarországon megélnékültek a munkásság, az agrárproletárság, valamint a nemzetiségek mozgalmi,⁴⁴ ezek nem öltöttek olyan méreteket, amelyek válságba sodorhatták volna a fennálló rendszert. A kormányzat elsősorban rendészeti kérdésnek tekintette a problémákat. A kormányületek jegyzőkönyveiből kitűnik: lényegi kérdések alig kerültek napirendre, általában csak hatósági jellegű intézkedésekről döntött a testület.

A II. Internacionálé 1889-ben tartotta alakuló kongresszusát, amely határozatban követelte többek között a 8 órás munkanapot és más munkásvédő rendelkezések meghozatalát, továbbá felhívott a tőkés rendszer megdöntésére, valamint május 1-je munkásünnepé nyilvánítására. Utóbbi kapcsán került 1890 tavaszán május 1. munkások általi megünneplésének ügye — kétszer is — a minisztertanács elé. A testület április 11-i ülésén Szapáry mint belügyminiszter ismertette álláspontját a tervezett rendezvények „kezelésé”-ről. Kifejtette: „népgyűléseknek tartása, ha azok az illetékes hatóságnak kellőképpen bejelentetnek, s egyéb ez iránti törvényes rendelkezéseknek elég tétetik, nem volna megakadályozandó; mód nyújtván ekképpen a munkásoknak, hogy óhajtásaiknak és kívánataiknak törvényes alakban kifejezést adhasanak; ellenben nem volna megengedendő, hogy a munkások ez alkalommal a városok utcáin tüntető felvonulásokat is rendezzenek.” A minisztertanács helyeselte ezt az álláspontot. Ezt követően Szapáry körrendeletben „igazította el” a törvényhatóságok vezetőit, továbbá katonai csapatok készenlétbe helyezése érdekében is intézkedett. (1890. ápr. 11./3.) Egy hét múlva a testület meghallgatta az állami üzemekben foglalkoztatott munkások készülődéséről szóló pénzügy- és kereskedelemügyi miniszteri tájékoztatókat, és mivel „a mi munkásviszonyaink nem teszik indokolttá azt, hogy a kormány a május 1-jének megünneplését illetőleg a munkásokkal szemben egészen merev álláspontot foglaljon el”, a korábbi döntésben kimondott korlátozással úgy határozott, hogy a kormány „ne akadályozza, s általában engedje meg mindazt, ami eddig is szokásban volt.” — A munkásvédő intézkedéseket követelő

május 1-jei munkásrendezvényeken érdemi „rendbontás” nem történt. (1890. ápr. 18./2.) Mint fentebb, a 2.5. fejezetben már említettük, a kormány munkásvédő törvények kezdeményezésével igyekezett kifogni a szelet a munkásmozgalom vitorlájából. 1890. május végén mégis újból munkásmozgalmi ügy szerepelt a miniszterek értekezletének napirendjén. Ekkor Baross beszámolt a MÁV Gépgyár munkásainak „forrongása”-ról, bérköveteléseiről. A testület helyeselte a miniszter tervbe vett kemény fellépését a munkások ellen. (1890. máj. 30./2.)⁴⁵ 1891 tavaszán pedig Békés megyében robbant ki *agrárproletár-mozgalom*, csak a katonaság tudta úgy-ahogy helyreállítani a rendet. A minisztertanács — fentebb, a 3.3. fejezetben már említettük — új, erélyes főispán odahelyezésével és kormánybiztosi megbízásával igyekezett úrrá lenni a helyzeten. (1891. máj. 23./1.)

A *nemzetiségek* ekkortájt általában élénkülő *mozgalmi* közül a románoké lett egyre erőteljesebb. A románok (és a szerbek) mozgalmi jelentős mértékben a görögkeleti nemzeti egyházak kereteiben zajlottak, ezért az alábbiakban, az egyházi ügyek tárgyalásánál (4. 3. fejezet) még visszatérünk a témára. Megjegyezzük továbbá, hogy a főispáni kinevezéseknél már foglalkoztunk a nemzetiségi, főleg a szász vonatkozásokkal.

A nemzetiségi ügyek a minisztertanács elé általában *sajtóperek* kezdeményezésével és *sajtótermékek postai szállítási joga megvonásának* bejelentésével kerültek. Előbbi esetben az igazságügy-miniszter, utóbbi esetben pedig a belügyminiszter, kormányunk idején Szapáry miniszterelnök volt az illetékes.

Szilágyi 1890. június közepén adott tájékoztatást a román nyelvű sajtó „államellenes izgatásai”-ról. A minisztertanács fel is hatalmazta, hogy „ezen izgatásoknak sajtóügyi büntető eljárás útján meggátolása, illetőleg megtorlása iránt a legerélyesebb módon intézkedjék.” (1890. jún. 13./7.)

Egyszerre két ilyen konkrét ügy került a testület elé 1892 szeptemberében: a *Zastava* című szerb nemzetiségi lap szerkesztője és a *Replica* című román emlékirat szerzői ellen sajtóper indításáról született döntés. Utóbbi ügy háttérét és eseményeit a jegyzőkönyvhöz készült jegyzetben tárgyaljuk. (1892. szept. 10./2.) Még 1892. június közepén Szapáry előterjesztésében tárgyalta meg a minisztertanács *Lucaciu Vasile* (Lukács László) lacfalusi román lelkész kormányt rágalmozó kijelentéseit, amelyeket egy merénylet ügyében zajló perben tanúként tett. A testület a bűnvádi eljárás megindítása mellett határozott. (1892. jún. 17./14.)

Magyarországot, az Osztrák–Magyar Monarchiát, az uralkodó családot és az uralkodót támadó, továbbá a „felforgató” (államellenes, vallásellenes, anarchista) eszméket hirdető külföldi sajtótermékek terjesztését volt hivatott akadályozni a postai szállítási jog megvonásának intézménye. Ezekben az ügyekben (gyakran az osztrák kormány kérésére) a belügyminiszter döntött, de döntéséről utólag tájékoztatnia kellett a minisztertanácsot. Kormányunk idején a Belügyminisztériumot vezető miniszterelnök összesen 21 alkalommal jelentette be sajtótermék postai szállítási jogának megvonását, egy alkalommal pedig (1890. szept. 21./1.) arról adott tájékoztatást, hogy a *Resboine* című bukaresti lap elleni szankciót megszüntette, mert az újság magatartása az Osztrák–Magyar Monarchia szempontjából újabban nem szolgáltatott okot panaszra; viszont a *Resboine vechin* című lapra — a Monarchiával szemben tanúsított ellenséges magatartása miatt — korábban hozott tiltó intézkedést továbbra

is érvényben tartotta. Összesen 29 sajtóterméket érintettek az intézkedések. Ezek a következő országokban jelentek meg: Olaszországban (11), Németországban (5), Romániában (4), az Amerikai Egyesült Államokban (4), Szerbiában (2), Franciaországban (1), Svájcban (1) és Oroszországban (1). A postai szállítási jog megvonásának okául szolgált: az Osztrák–Magyar Monarchia és annak területi épsége elleni agitáció 14 (7 olasz, 2 szerb, 1-1 francia, német, román, svájci és amerikai), Magyarország és annak területi épsége elleni agitáció 3 (román), pánszláv izgatás 1 (orosz), szociális izgatás 6 (2 olasz, 2 német, 2 amerikai), vallásellenes izgatás 1 (német), az uralkodó és az uralkodóház megsértése 4 (2 olasz, 1 német, 1 amerikai) sajtóterméknél. A vonatkozó jegyzőkönyvi pontok a következők: 1890. márc. 25./29., máj. 9./10., aug. 8./18., aug. 30./3., szept. 5./6., dec. 17./12., 1891. febr. 13./11., márc. 14./21., ápr. 6./19., máj. 21./4., okt. 13./4., okt. 30./13., nov. 21./1., dec. 18./14., 1892. jan. 8./16., febr. 1./20., febr. 9./16., ápr. 11./12., jún. 17./25., júl. 14./4., szept. 10./4.

A nemzetiségi kérdés kormány általi megítélésére talán hivatkozhatunk Szilágyi Dezső igazságügy-miniszternek a brit főkonzul előtt tett kijelentésére. Szilágyi szerint a kormány tisztában volt azzal, hogy a nemzetiségeket sosem nyerheti meg, ezért praktikus módon bánik velük, béke idején féken tudja tartani őket, de háború esetén azok majd a magyarok torkának ugranak; így a megbékélés politikájának nincs értelme.⁴⁶

A nemzetiségi kérdés sajátos vetülete jelentkezett Fiumében. A városbeli „különleges nemzetiségi, helyrajzi és kereskedelmi forgalmi viszonyoknál fogva” (a lakosság döntő többsége olasz és horvát volt) Szapáry szükségesnek ítélte a város önkormányzati *rendőrségének* állami kézbe vételét. Erre vonatkozó javaslatát az 1891. december eleji minisztertanácsban tette meg, de az ügy áthúzódott a következő kormány idejére. (1891. dec. 5./9.)

4. ÓVODA- ÉS OKTATÁSÜGY, MŰVELŐDÉS, EGYHÁZAK

4. 1. Óvoda, oktatás

A Szapáry-kormány ezen a területen elsősorban a korábban kialakult intézményrendszer keretein belüli reformokra törekedett.

a) Óvodaügy

Legjelentősebb, egyúttal a legnagyobb viharokat kiváltó intézkedésnek az *óvodakötelezettség bevezetése* tárgyában benyújtott és elfogadott törvényjavaslat bizonyult. A kiegyezés utáni kísérleteket követően Csáky Albin még a Tisza-kormány tagjaként tüzte ismét napirendre a kérdést, majd az új kabinettel is elfogadtatta javaslatát, amellyel az állami gondoskodás körébe kívánta vonni az addig csupán társadalmi egyesületek és magánszemélyek által felkarolt „kiseddóvás” ügyét.

A minisztertanács 1890. április elején hatalmazta fel a kultuszminisztert „a kiseddóvásról” szóló törvényjavaslat országgyűlés elé terjesztésére. (1890. ápr. 3./2.) A Képviselőházban az év folyamán csak a javaslat bizottsági tárgyalására került sor, a plenáris vita 1891 elején zajlott le. Ennek során kritika érte a javaslat 8. §-át, amely

fohászszerű imák óvodai oktatását is tervbe vette. Katolikus részről követelték, hogy a felekezeti óvodákban az illető felekezet hitelveinek megfelelő imákra is tanítsák a gyermekeket. A minisztertanács — Csáky előterjesztésére — végül is, bár nem értett egyet a változtatással, a „felekezeti viták előidőzésének” elkerülése végett, nem zárkózott el a módosítástól. (1891. jan. 21./10.) A törvényt ezzel és egyéb módosítással fogadták el. (1891:15. tc.)

A törvény elrendelte, hogy ahol „kisedóvoda vagy menedékház” fennáll, ott minden szülő, illetve gyám köteles 3–6 éves korú gyermekét ezek egyikébe járatni, ha a gyermek otthon vagy máshol nem részesül „állandóan kellő gondozásban és felügyeletben”. Ugyanakkor — amellet, hogy az államnak, a hitfelekezeteknek, jogi személyeknek és magánosoknak is megengedte ilyen intézetek létesítését és fenntartását — a törvényhatósági jogú városokat, a megyeszékhelyeket, továbbá a 15 000 Ft-nál több egyenes állami adót fizető városokat, községeket „kisedóvoda” fenntartására kötelezte, ha nem volt óvodájuk, vagy ha azokban 40 olyan óvodaköteles gyermek élt, akiket a létező intézetekben már nem helyezhettek el. A törvény a kisebb községeknek állandó vagy ideiglenes (nyári) gyermek „menedékházak” felállítását írta elő 40, illetőleg 15 állandó gondozásban nem részesülő gyermek esetén. Az óvodákban hazai képzőintézetekben képesítést szerzett kisedóvónőket (kisedóvókat) kellett alkalmazni, míg a menedékházak vezetésére „erkölcsileg és értelmileg alkalmas” dajkákat. Az óvónők és óvók képzésére „kisedóvónő (kisedóvó) képző intézetek” szolgáltak, amelyeket az államon kívül — megfelelő feltételek teljesítése esetén — községek, hitfelekezetek, jogi személyek és magánosok is fenntarthatnak. A törvény 8. §-a — kiindulva az egységes „magyar politikai nemzet” elvéből — előírta, hogy „A kisedóvodákban és gyermek-menedékházakban a nem magyar anyanyelvű gyermekek foglalkoztatása összekötendő a magyar nyelv mint államnyelv ismeretébe való bevezetéssel”; ebből következően az óvónők (óvók) és menedékházakat vezető dajkák csak magyar nyelvismerettel rendelkező személyek lehetnek a nemzetiségi községekben is. A rendelkezés heves ellenállást váltott ki a nemzetiségek körében,⁴⁷ ami miatt a Belügyminisztérium körrendeletben utasította a nemzetiségek lakta megyék főispánjait az „izgatók” elleni kemény fellépésre.⁴⁸

Megjegyezzük, hogy a törvény végrehajtása éveket vett igénybe. Csak a következő kormány idején, 1893-ban fejeződött be az óvodaköteles gyermekek összeírása. Tény azonban, hogy a törvény hatására ugrásszerű fejlődésnek indult a magyar óvodaügy. Míg 1890-ben a 703 kisedóvó intézetnek 63 291 növendéke, a 3 óvónőképzőnek 157 hallgatója volt, addig 1893/94-ben már 1757 kisedóvó intézet (876 óvoda, 107 állandó és 774 nyári menedékház) működött 129 634 növendékkel (az óvodakötelesek 41%-a), és 12-re emelkedett az óvónőképzők és 333-ra ezek hallgatóinak száma.⁴⁹

b) Törvények a „néptanítók”-ról

Két régóta rendezetlen probléma megoldására adott reményt az államháztartás egyensúlyának helyreállta. Csáky egyrészt a községi és felekezeti népiskolákban oktató tanítóknak az azonos szintű állami intézményekben tevékenykedő kollégáikétől jelentősen elmaradt fizetésének feljavítására, másrészt a néptanítók és a velük azonos elbírálás alá eső árva- és nevelőházak, óvodák szakszemélyzete szintén hátrá-

nyos nyugdíjazási feltételeinek megváltoztatására látott lehetőséget, ezért már az 1890. június 27-i kormányülésem jelezte, hogy mindkét tárgyban törvényjavaslatot terjeszt a testület elé. (1890. jún. 27./20.) A kultuszminister szándéka egy év múlva vált valóra.

Elsőként 1891. június 13-án a *néptanítók nyugdíjazásáról* szóló 1875:32. tc. módosításáról tervezett törvényjavaslat került a minisztertanács elé. A kultusz- és a pénzügyminister között egy pontban támadt vita miatt erről június 26-án ismét tárgyalta a testület, és Csáky csak ekkor kapott felhatalmazást a javaslat országgyűlés elé terjesztésére. Az elfogadott törvény (1891:43. tc.) általában is, de a 40 évi szolgálati idővel rendelkezők esetében jelentősen javított az alsófokú tanszemélyzet nyugdíj-helyzetén. (1891. jún. 13./2., jún. 26./4.)

1891. szeptember–október folyamán három minisztertanácsot vett igénybe a *községi, valamint a hitfelekezetek által fenntartott elemi iskolákban működő tanítók (tanítónők) fizetésének rendezéséről* szóló törvényjavaslat végleges megállapítása. A törvény a Wekerle-kormány idején született meg (1893:26. tc.), amelynek eredményeként a nem állami népiskolák oktatói sem kereshettek kevesebbet évi 300 Ft-nál. A törvénybe két olyan szakasz is bekerült, amelyet a kormány adott esetben felekezeti (nemzetiségi) népiskola megszüntetésére használhatott fel. (A tc. 12. és 15. szakasza alapján nyílt erre lehetőség.) (1891. szept. 25./5., okt. 2./2., okt. 23./5.)

c) Középközpiskolák

A közölt jegyzőkönyvekben két középközpiskolával kapcsolatos ügy szerepel.

Csáky 1890 áprilisában vitte a testület elé a középközpiskolákról és tanáraik képe-sítéséről szóló 1883:30. tc. módosítását célzó törvényjavaslatot. E törvény alapján a gimnáziumokban kötelező tantárgy volt a *görög nyelv és irodalom*, amelyet a szak-körökben erősen kritizáltak. A kultuszminister — felkarolva a középközpiskolai oktatás korszerűsítését szorgalmazó javaslatokat — keresztülvitte a görög nyelv kötelező tanulásának megszüntetését. Helyette gyakorlatiasabb ismeretek oktatását írták elő a meghozott 1891:30. tc.-ben. (1890. ápr. 11./1.)

1892. március elején a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium — nyilván a király érzékenységére tekintettel — szükségesnek ítélte, hogy a minisztertanács foglaljon állást a budapesti középközpiskolák *március 15-e megünnepléséhez* való viszonyulása kérdésében. A testület „nem tartotta sem indokoltnak, sem helyén valónak, hogy a középközpiskolák növendékei kivált tanáraik vezetése alatt testületileg részt vegyenek március 15-ikének politikai színézettel bíró megünneplésében ..., a mondott napon az előadások rendesen tartassanak meg.” (1892. márc. 6./1.)

d) A Közoktatási Tanács újjászervezése

Csáky a megváltozott körülményekhez próbálta igazítani az elemi és a középiskolai oktatás-nevelés szakkérdéseiben illetékes tanácsadó szerv, az 1871-ben felállított *Országos Közoktatási Tanács* szerepét és tevékenységét. Javaslatát az 1890. június végi minisztertanács elfogadta, így a tanács 1891. január 1-jétől új szervezetben működött (iskolanemek és szaktárgyak szerinti szaktanácsokra tagolódott). (1890. jún. 27./7.)

e) Felsőoktatás

A miniszteri testület 1890 tavaszán tárgyalta a *budapesti tudományegyetem leckepez-reformjának* ügyét. A reformot az 1850 óta érvényben lévő szabályzat elavultsága és a tandíj felemelésének igénye tette szükségessé. A miniszterek — három ülésben — új szabályzatot fogadtak el, amely az 1890/91-es tanévtől lépett hatályba. Ezentúl a hallgatók a tandíjat nem a hallgatott órák után, hanem félévi átlányösszegben fizették. Az így megnövekedett bevételből egészítették ki az egyetem tanárainak illetményét. (1890. máj. 1./10., máj. 9./8., máj. 23./2.)

A miniszterek 1891 végén — egy múzeumi ör ügye kapcsán, aki egyetemi rendkívüli tanárként is fizetést húzott — eldöntötték, hogy *többféle rendes fizetés egyszerre nem élvezhető.* (1891. dec. 5./15.)

Csáky 1891 tavaszán tájékoztatta a minisztertanácsot a közös külügyminiszter felügyelete alatt álló, a diplomáciai és konzuli pályára felkészítő *Keleti Akadémia tanterve* elleni magyar kifogásokról. A kultuszminiszter — a testület döntése értelmében — felhívta a külügyminiszter figyelmét a magyar érdekek megfelelő érvényesítésére, azonban sok eredményt nem ért el. Csak a Bánffy-kormány idején hajtottak végre érdemi változtatásokat az akadémián. (1891. jún. 3./2.)

4. 2. Kultúra, művészetek

Ebben a tárgykörben — nem említve itt a millenniumi ünnepek előkészítését, amelyet később külön tárgyalunk — a következő döntéseket hozta a minisztertanács:

- biztosította a *budavári Mátyás-templom*, valamint a *kassai* és a *bártfai műemléktemplomok* 1870-es évek óta folyó restaurálási-helyreállítási munkáinak felmerült költségeit (1890. szept. 1./3., okt. 24./13.);

- támogatta a Magyar Képzőművészeti Társaság részvételét az 1891. évi *berlini képzőművészeti kiállításon* (1891. febr. 4./10.);

- elvetette az *Országos Képtár* tűzkár elleni *biztosítására* tett javaslatot, mivel „az említett képtárnál a tűzveszély ellen minden óvintézkedés meg van téve; — s mert — ... külföldön sem szoktak ilyen gyűjteményeket biztosítani, mert az elpusztult műrecekkel pénzzel úgy sem volnának pótolhatók.” (1891. máj. 21./19.)

4. 3. Egyházi ügyek

A nagy egyházpolitikai kérdések mellett gyakran kerültek minisztertanács elé más egyházi ügyek, amelyek leggyakrabban a *katolikus egyházzal* kapcsolatban fordultak elő. Az apostoli király gyakorolta a *placetum regium* jogot, azaz a zsinati és szentszéki határozatokat csak uralkodói beleegyezéssel lehetett kihirdetni. Az előkészítés a kormány dolga volt. A minisztertanács határozata kellett ahhoz, hogy a kultuszminiszter felségelőterjesztést tehessen püspökök kinevezésére, amely jogkört szintén a király gyakorolta. A római Szentszék csak a kinevezés után, de még annak közzététele előtt kereste meg a közös külügyminiszter (a kultuszminiszter értesítése alapján), hogy van-e kifogása a „*presentatio*” ellen. Sajátos helyzetben volt az *Erdélyi Római Katolikus Egyházi Státus*, amely önkormányzattal rendelkezett, és az erdélyi görög szertartású egyházmegye. Utóbbi érsekét az uralkodó nevezte ki az érsekség zsinata által választott három jelölt közül.

A *protestáns egyházak* önkormányzatot alkottak, azonban szervezeti és működési szabályzataik csak uralkodói jóváhagyással léphettek hatályba. Ilyen legfelsőbb jóváhagyás kellett a zsinatok megtartásához is, amelyekre az uralkodó királyi biztost is kiküldhetett.

Ehhez hasonló szabályok vonatkoztak a *szerb és a román görögkeleti egyházakra* azzal a különbséggel, hogy ezek legfőbb önkormányzati szervét, a szerb és a román nemzeti egyházi kongresszust formailag a király hívta össze. A szerb metropolita-pátriárkát és a román metropolitát a kongresszus választotta, míg az uralkodó erősítette meg, csakúgy mint a zsinat által megválasztott püspököket. Széküresedés esetén az uralkodó nevezte ki az egyházmegyei adminisztrátort.⁵⁰

A Szapáry-kormány minisztertanácsaiban megvitatott egyházi ügyeket az alábbiakban egyházanként tekintjük át.

a) *Katolikus egyház*

1891-ben három római katolikus *érseki szék* üresedett meg: január 23-án *Simor János* hercegprímás, esztergomi érsek, február 19-én *Mihalovich József* zágrábi érsek, július 4-én pedig *Haynald Lajos* kalocsai érsek halt meg. Különösen az esztergomi érseki, prímási szék betöltése volt igen fontos, hiszen — mint korábban már utaltunk rá — a kibontakozó kultúrharc szempontjából sem a kormány, sem az egyház számára nem volt közömbös, ki kerül a magyarországi hierarchia élére. Hosszú tárgyalások és egyeztetések után végül *Vaszary Kolos* pannonhalmi főapát személyében találták meg a kompromisszumot. Vaszyt az uralkodó — a minisztertanács 1891. október 23-i határozata alapján — 1891. október 27-én nevezte ki esztergomi érsekké. (1891. okt. 23./3.) A hivatkozott minisztertanácsban ugyanazon napirendi pont keretében *Császka György* szepesi püspök kalocsai érsekké történő kinevezéséről is döntés született. Ferenc József őt is október 27-én nevezte ki. A római Szent-szék gyorsan reagált: már október végén tudatta a közös külügyminiszterrel, hogy egyik személy ellen sincs kifogása, így a kinevezések hamarosan a hivatalos lapban is megjelenhettek.⁵¹

A minisztertanács mindezt megelőzően, 1891. október 14-én határozott arról, hogy *Vucsetics István* kanonok legyen a zágrábi érsek. Ferenc József ki is nevezte Vucseticset, de a pápa alkalmatlanság címén megtagadta az ehhez való hozzájárulást. Ennek következtében a zágrábi érseki szék betöltésének elintézése a következő kormányzatra maradt. (1891. okt. 12./1.)

Simor halála után a pénzügyminiszter elérkezettnek látta az időt az esztergomi érsek pénzveréssel kapcsolatos *pizetum* jogának végleges megszüntetésére. Részletes előterjesztésére az 1891. január eleji minisztertanács elfogadta azt a javaslatot, amelynek nyomán Ferenc József 1891. március 12-én alá is írta a megszüntetést kimondó legfelsőbb elhatározását. (1891. febr. 4./11.) A pizetum jog megszüntetése következtében felmerült a prímási eskü módosításának szükségessége is, a minisztertanács azonban elvetette Csáky erre vonatkozó javaslatát. Az *érseki-prímási székhely Budapestre helyezését* indított világi mozgalom viszont annyi eredményt hozott, hogy az uralkodó 1891. november 4-i döntése értelmében a prímás bizonyos esetekben köteles volt a fővárosban tartózkodni. Nemsokára fel is állították a *budapesti érseki helynökséget*. (1891. okt. 30./1.)

1892 őszén, *Vancsa János* halálát követően, napirendre került a gyulafehérvári görög katolikus érseki szék betöltése. A Szapáry-kormány azonban csak a szükséges eljárást indította meg (1892. okt. 28./11.), a lényegi kérdések intézése a Wekerle-kabinetre maradt.

A Szapáry-kormány idején Magyarországon két, Horvátországban egy püspöki kinevezésre került sor. A munkácsi görög katolikus egyházmegye püspöke *Firczák Gyula* (1891. máj. 1./15.), a szintén görög katolikus kőrösi egyházmegyéé pedig *Drohobeczky Gyula* (1891. okt. 14./1.) lett, míg a kalocsai érsekké előlépett Császká György helyét a szepesi püspöki székben *Szmrecsányi Pál* (1891. nov. 21./10.) foglalta el.

Az 1892. október végi minisztertanács általánosságban a *bíborosi kinevezésekről* is tárgyalt, és úgy döntött, hogy a Magyar Korona Országaiból a jövőben is három bíboros kinevezését javasolja az uralkodónak, ill. közbejöttével a pápának. (1892. okt. 28./12.)⁵²

b) Protestáns egyházak

A református és az evangélikus egyház 1889-ben kapcsolataik fejlesztését határozta el, majd 1890 tavaszán ennek egyik konkrét eseményéről is megállapodott. Nevezetesen: 1891. december 5-én mindkét egyház egyetemes zsinatra ül össze, és másnap közös ülésen ünnepli meg a protestánsok jogait elismerő 1791:26. tc. centenáriumát. Mindkét zsinat esetében az egyházi alkotmány megalkotása, illetőleg módosítása volt a fő napirend.

A reformátusok zsinattartási kérelmét 1891. május 1-jén, az evangélikusokét június 13-án tárgyalta meg a minisztertanács, és határozatai alapján — Csáky felterjesztéseire — Ferenc József május 14-én, illetőleg június 24-én hozzájárult a zsinatok megtartásához. December 5-én mindkét zsinat össze is ült, majd több ülészakban végezte munkáját. (1891. máj. 1./17., jún. 13./1.) Megemlítjük, hogy *Kaas Ivor* még 1891 áprilisában — a tervezett zsinattal összefüggésben — interpellálta a kormányt az evangélikus egyház feletti uralkodói főfelügyeleti jog érvényesítése és az egyházon belüli „pánszláv izgatások” tárgyában. Az interpellációról a minisztertanács is tárgyalt. (1891. jún. 17./2.)

Az evangélikus zsinat még a Szapáry-kormány idején elfogadta alkotmánytervezetét. Ezt a minisztertanács 1892. október közepén jóváhagyásra ajánlotta az uralkodónak egyetlen, a pénzbírságok és perköltségek állami végrehajtással történő beszedésére vonatkozó pont kivételével. (1892. okt. 14./4.) Az ügy végleges elintézése a Wekerle-kormányra maradt, csakúgy mint a református zsinat új alkotmányszervezeti szabályainak jóváhagyatása.

Az együttműködés kiszélesítését szolgálta 1890 nyarán a két protestáns egyház közös *sorsjegy-kölcsön* kibocsátása iránti kérelme. A minisztertanács ehhez — feltételekhez kötötten — járult hozzá (1890. júl. 4./9.). Megszületett az engedélyt tartalmazó 1891:12. tc. is (1891. jan. 21./15.), végül mégsem valósulhatott meg a kibocsátás. A Wekerle-kormány ezért más módon igyekezett biztosítani a protestáns egyházaknak az egyházi és iskolai célokra szükséges pénzüsszeget.

Minisztertanács elé került továbbá az *Erdélyi Szász Evangélikus Egyház* szervezeti szabályzatában lévő pontatlanságok kérdése is. (1891. dec. 5./12., 1892. ápr. 11./4.)⁵³

c) Görögkeleti szerb egyház

A nemzetiségi mozgalmaknak is keretet adó román és szerb görögkeleti nemzeti egyházak közül előbbivel kapcsolatban a kormányciklusban nem merült fel olyan ügy, amely minisztertanácsi határozatot igényelt volna. A szerb egyházban lezajló nagyfontosságú események viszont meglehetősen gyakran tették szükségessé a minisztertanácsi tárgyalást.

1888 végén elhunyt *Andjelić* karlócai érsek, metropolita-pátriárka, a szerb egyház feje. Utódjának megválasztására az uralkodó még a Tisza-kormány idején, 1890. január 18-án összehívta a nemzeti egyházi kongresszust ez év április 24-re. A kormány mindent megtett azért, hogy a küldöttek mérsékelt és a magyar állami érdekekkel nem szembeszegülő pátriárkát válasszanak meg. A minisztertanács *Nikolics Fedort*, a kormányhű szerb nemzetiségű bárót küldette ki a kongresszusra királyi biztosnak. Feladatul kapta a küldöttek, majd a pátriárka megválasztásának lehetőség szerinti befolyásolását a kívánt eredmény elérése céljából. (1890. márc. 25./3.) A kormány remélte, hogy megfelelő személy megválasztása esetén a korábbi kongresszuson elfogadott, de tartalmuk miatt jóváhagyást nem nyert önkormányzati szabályzat-tervezetek helyett sikerül elfogadható statutumokat alkottatnia.

A jegyzőkönyvi pontokhoz készült jegyzetekben részletesen kitérünk a küldöttválasztások és a kongresszus lefolyására, valamint *Nikolics* királyi biztos működésére, így e helyen elegendő, ha csupán néhány fontos mozzanatot emelünk ki. Mindenekelőtt azt, hogy a királyi biztos kormányzati szemszögből sikeresen működött: a kongresszusi küldöttek között kisebbségben maradtak a nemzetiségi sérelmeket erőteljesen hangsúlyozó radikálisok, így 1890. május 1-jén túlnyomó többséggel a kormány által kívánt személyt, *Brankovics György* temesvári püspököt választották meg karlócai érsekké, metropolita-pátriárkává. (1890. ápr. 11./2.) Nem véletlen tehát, hogy *Nikolics Fedor* érdemeiért „legfelsőbb elismerés”-ben részesült. (1890. máj. 23./8.) A kongresszus a pátriárka választás után még közel két hétig tanácskozott. Május 12-én megalakította választmányát, amely egy 15 tagú bizottságot küldött ki a kongresszus elé terjesztendő javaslatok kidolgozására, majd a királyi biztos — még ezen a napon — bizonytalan időre elnapolta a kongresszus üléseit.

Mint hogy a választmányban és az előkészítő bizottságban is a mérsékelték adták a többséget, a kormány kísérletet tett az 1879, ill. 1885 óta elintézetlen szabályzat-tervezetek, így a metropolita-pátriárka választásra vonatkozó tervezet, továbbá 8 más szervezési-működési tervezet és 3 egyéb felterjesztés ügyének holtpontról való kimozdítására. 1890 júniusában a minisztertanács két alkalommal foglalkozott ezekkel a kérdésekkel, és döntése értelmében — királyi jóváhagyással — valamennyi tervezetet (a metropolita-pátriárka választására vonatkozó kivételével, amit egyelőre függőben hagyott) azzal küldték meg *Brankovics*nak, hogy az egyes ügyfajtákra vonatkozó külön-külön szabályzatok helyett az egyház összes autonóm ügyeit felölelő egységes statutum készüljön. A kongresszusi választmány tudomásul is vette a kormány felhívását. (1890. jún. 20./1., jún. 27./6.)

Fél év múlva, 1891 elején a minisztertanács ismét áttekintette a metropolita-pátriárka választási szabályzat ügyét. Módosítást tett a kultuszminiszter által előterjesztett tervezeten, amelyet a királyi biztosnak szántak, hogy az abban foglaltaknak megfelelő szövegezést érjen el az előkészítő bizottságban. Az uralkodó ugyan nem járult hozzá az esküszöveg javasolt módosításához, mégis jóváhagyta a kormány elképzeléseit, így Szapáry kiadhatta Nikolicsnak az utasításokat. (1891. jan. 9./1.) S bár hamarosan kiderült, hogy a királyi biztos a 15-ös bizottságban nem tud teljes sikert elérni, a kormány ennek ellenére ragaszkodott korábbi határozatához. (1892. febr. 1./2.)

A Szapáry-kormány hivatali idejének legvégén, 1892. október 24-én az uralkodó engedélyezte a kongresszus ülésének újbóli összehívását az egyházi alkotmány és a többi szabályzat tervezeteinek megvitatására. (1892. okt. 28./6.) November 5-én ült össze a kongresszus, de csak a Wekerle-kormány idején formálódtak ki új fejlemények, amikor kiderült, hogy a sikeres metropolita-pátriárka választás nyomán kialakult kormányremények megalapozatlanoknak bizonyultak.

Kormányciklusunkban több változás történt a szerb egyház püspöki karában. Az uralkodó 1891 tavaszán két adminisztrátort nevezett ki. *Dimitrijevic Nektár* verseci püspök Brankovics György pátriárkává előlépése miatt a temesvári, Brankovics pedig — *Petrovics Vazul* püspök elhalálózása folytán — a bácsi egyházmegye adminisztrátora lett. (1891. márc. 14./11.) Az év őszén a zsinat *Popovics Nikánort* választotta meg temesvári püspökké. A királyi megerősítésnek nem volt akadálya. (1891. nov. 21./9.) A bácsi püspöki széket majd csak 1894-ben töltötték be. Az 1891. november 21-i minisztertanács határozata alapján *Gruics Mihály* foglalta el a károlyvárosi görögkeleti szerb püspöki széket.

5. IGAZSÁGÜGY

A Szapáry-kormány teljes egészében átvette azt az igazságügyi programot, amelyet igazságügy-minisztere, Szilágyi Dezső még mint az átalakított Tisza-kabinet tagja vázolt fel a Képviselőház 1889. május 29-i ülésén. Az egységes magánjogi kódex megalkotását, a büntető törvénykönyv novelláris megváltoztatását, a bírói szervezet reformját és a szóbeliségen alapuló közvetlen büntető és polgári eljárást jelölte ki elérendő célként.⁵⁴ Fentebb az *I. részben*, a kormányprogram ismertetésénél láttuk, hogy Szilágyi milyen konkrét előterjesztéseket jelzett a minisztertanácsban 1890 tavaszán, nyarán. Először a szervezeti változtatásokat, majd ezután a perrendtartás reformját tervezte.⁵⁵ Az alábbiakban áttekintjük, hogy a reformcsomagból valójában mi került a kormány asztalára.

5. 1. Bírósági és ügyészségi szervezeti, belső szervezeti reformok

Korszakunkban az „elsőfolyamodású” bíróságokat a *járásbíróságok* és a törvényhatóságokként szervezett *törvényszékek* képezték, míg fellebbviteli bíróságként a *Budapesti* és a *Marosvásárhelyi Ítéltábla*, valamint a *Kúria* szolgált. Külön speciális bíróságként működött a *Budapesti Kereskedelmi és Váltótörvényszék*. Az *ügyészi szervezet* a törvényszéki kerületekben működő ügyészekből és az ítéltáblák mellett

tevékenykedő főügyészekből állt. (Ekkor a koronaügyészi állást még nem töltötték be.)

Szilágyi 1890. április elején a *királyi táblák decentralizálására* vonatkozó törvényjavaslat benyújtására kért és kapott felhatalmazást a minisztertanácstól. A bírósági szervezeti reformok terén elsősorban az ítélőtáblák olyan újjászervezését tartotta szükségesnek, amely mind a törvénykezés, mind az igazságügyi igazgatás követelményeit különösen az alsó bíróságok felügyelete szempontjából is kielégíti.⁵⁶ Mindehhez a fennálló kettő mellett további 9 ítélőtábla létesítését javasolta Pozsony, Kassa, Debrecen, Nagyvárad, Kolozsvár, Temesvár, Szeged, Pécs és Győr székhelyekkel, egyúttal — egyelőre 5 helyen — főügyészségek szervezését tervezte. Az országgyűlési tárgyalás során — bár nagyobb viták is voltak — érdemben nem változott meg a javaslat, amelyet az 1890:25. tc. emelt törvényerőre. (1890. ápr. 3./I.) Az új ítélőtáblák és főügyészségek (az utóbbiak Budapesten, Debrecenben, Kassán, Kolozsvárt és Szegeden) 1891. május 5-én kezdték meg működésüket. Ezt megelőzően, 1890 legvégén a minisztertanács határozott az *ítélőtáblák elnökeinek* kinevezéséről. (1890. dec. 29./I.)

Az igazságügy-miniszter az 1890:25. tc.-be foglalt rendelkezés alapján rendeletben újrászabályozta a *sajtóügyekben* illetékes bírósági szervezetet. Addig — esküdszéki eljárás keretében — egyes kijelölt törvényszékek látták el ezt a feladatot, 1893. január 1-jétől azonban már az ítélőtáblák székhelyein működő törvényszékek végezték a sajtóbíráskodást. Erről még az 1891. július végi kormányülés határozott, fenntartva azt a korábbi kivételes intézkedést, hogy a volt határőrvidéki területek esetében nem esküdszék, hanem rendes bíróság ítélt. (1891. júl. 29./6.)

Szilágyi minél előbb igyekezett megalkottatni a *királyi törvényszékek és járásbíróóságok székhelyeit és területeit* meghatározó törvényt, visszavonva az előde által e tárgyban 1889-ben benyújtott javaslatot. Ez régi kormányzati adósság volt. A minisztertanács 1890. április végén adta áldását a miniszter tervére, s így rövidesen megszülethetett az 1890:29. tc., amely kimondta: a törvényszékek fennálló székhelyeit csak törvény változtathatja meg, illetékességi területeiket, továbbá a járásbíróóságok székhelyeit és illetékességi területeiket azonban — minisztertanács határozaton alapuló — rendelet módosíthatja. (1890. ápr. 24./4.)

A bírósági szervezeti reformok sorában — a kormány 1890. május végi határozata alapján — Szilágyi elrendelte a két fővárosi büntető járásbíróóság 1890. augusztus 1-jével történő egyesítését is *Budapesti Büntető Járásbíróóság* néven. (1890. máj. 1./14.)

A fenti szervezeti reformokat a bírói és ügyészi *belső szervezet* átalakítása követte. Szilágyi ebben a fokozatosságot érvényesítette. A tervezett egységes belső szervezeti kódex megalkotását csak azután tartotta célszerűnek, ha majd teljesen megvalósították a külső szervezeti és a perjogi reformokat.⁵⁷

Szilágyi 1890 májusában kapott minisztertanácsi felhatalmazást a királyi bíróságoknál felmerülő bűnügyi költségek behajtásáról szóló törvényjavaslat benyújtására. A javaslat az *ügyészségek* adminisztratív terheinek csökkentésére irányult. Törvényerőre emelte az 1890:43. tc. (1890. máj. 17./II.)

1891 elején került minisztertanács elé a *bírói és ügyészi szervezet módosításáról* szóló törvényjavaslat, amelyet az Országgyűlés később el is fogadott (1891:17.

tc.). E törvény szabályozta — többek között — a bírósági felügyeletet, a képesítési követelményeket és az áthelyezés módozatait, továbbá bevezette a *vizsgálóbírói* intézményt. (1891. jan. 9./7.)

Szilágyi következő lépésként — gyakorlati okokból — vissza kívánta állítani a *kúriai bírók* és a velük egyenlő rangban lévő más bírók nyugdíj-korhatárára az 1869:4. tc.-ben megállapított szabályt, miszerint ezek a bírók 70. életévük betöltésekor vonulnak nyugállományba. (A korhatárt az 1885. évi nyugdíjtörvény szállította le 65 évre.) A minisztertanács jóváhagyásával beterjesztett javaslatból az 1892:30. tc.-kel lett törvény. (1891. dec. 5./4.)

Az igazságügy-miniszter módosítást kezdeményezett a törvénykezési szünidőt szabályozó 1887. évi törvényen is. Ennek célja az volt, hogy a felsőbb bíróságok ún. *szüneti tanácsai* az eredetileg hozzájuk rendelt sürgős ügyeken kívül egyéb ügyekben is eljárhassanak, különben az e tanácsoknál működő bírók munkaideje kihasználatlan maradt volna. Ezzel a minisztertanács egyetértett, és hamarosan a vonatkozó törvényt (1892:12. tc.) is elfogadták. (1892. máj. 5./8.)

A miniszterek testületének még 1890 végén hozott határozata alapján született meg az 1888:9. tc. hatályának meghosszabbításáról szóló törvény (1890:44. tc.), amelynek értelmében a Budapesti Ítéltábla — a nagy ügyhátralék miatt — az új ítéltáblák működésének megkezdéséig továbbra is alkalmazhatott *kisegítő bírókat*. (1890. dec. 10./8.)

A Szapáry-kormány működésének végén a minisztertanács ugyan felhatalmazást adott a *bírák és bírósági hivatalnokok felelősségéről* szóló törvényjavaslat országgyűlés elé terjesztésére, ebből azonban — ugyanúgy mint a korábbi, 1888. évi ilyen javaslatból — nem lett törvény. Az új bírói fegyelmi törvény az e tárgyban alkotott 1871:8. tc.-et váltotta volna fel. (1892. okt. 14./2.)

1892 nyarán változás történt a Budapesti Ítéltábla elnöki posztján: a király a minisztertanács döntése alapján *Czorda Bódog* államtitkárt nevezte ki. (1892. júl. 22./6.)

5. 2. A képviselő-választások feletti bíraskodás ügye

Rendkívül fontos, a politikai életet évtizedek óta élénken foglalkoztató kérdés volt a kétségbe vont képviselő-választások feletti bíraskodás ügye. Az 1848:5. tc. elvei alapján az 1868. évi házszabályokban leírt módon a Képviselőház *bíráló bizottságai* gyakorolták a bíraskodás jogát még kormányunk idején is, noha már az 1874:33. tc. 89. §-a elvként kimondta, hogy a kérvénnyel megtámadott képviselő-választások felett a Kúria ítélt. Számos tervezet készült, sőt időnként törvényjavaslatok is kerültek a Ház elé, mégsem született az elvet realizáló törvény. Ez nem volt véletlen, hiszen a kormány félszívvvel kezelte az ügyet, de az ellenzék nagyobb része (a Függetlenségi Párt) sem lelkesedett a kúriai választási bíraskodás bevezetéséért.⁵⁸

A Szapáry-kormány végre rászánta magát a cselekvésre. Szilágyi az 1891. május 21-i minisztertanácsban előterjesztette a tervezett törvényjavaslat „irányelvei”-t, amelyek alapján a testület határozata — többek között — kimondta: csak a „bírói megítélésre alkalmas” ügyekben ítéljen a Kúria, „egyelőre azonban csak 8 év tartamára”, hogy a politikai értékelést igénylő panaszok nem bízhatóak a Kúriára; hogy pontosan definiálva, taxatív fel kell sorolni a kúriai hatáskörbe tartozó eseteket,

hogy „minden egyéb esetben a Képviselőház a saját szabályaiban megállapított módon maga gyakorolja a bíraskodás jogát.” (1891. máj. 21./6.)

A testület június közepén ismét áttekintette a tervezetet, majd felhatalmazást is adott az Országgyűlés elé terjesztésre, végül azonban egy hónap múlva még egyszer napirendre tűzte a törvényjavaslatot, és Szilágyi csak ekkor kapott végleges felhatalmazást a benyújtásra. Ez 1891. július 18-án megtörtént. (1891. jún. 14./1., júl. 10./1.) Nagy időhúzás következett, amelyben gyakorlatilag az ellenzék is közreműködött. 1891. október elején, megvitatva a bizottsági tárgyalás kérdését, a minisztertanács véglegesen elhatározta, hogy a folyó országgyűlési ciklusban már nem tárgyalatja a javaslatot, de ha indítványozzák, nem zárkózik el a bizottsági tárgyalás elől. (1891. okt. 2./1.) Az utóbbi történt. Október közepén a Ház egy külön bizottságot választott, ám az érdemi munkát — az Országgyűlés közeli feloszlata miatt — nem végzett. Az ügy kormányciklusunkban, sőt a Wekerle-kabinet idején sem mozdult el a holtpontról.

5. 3. Polgári anyagi jogi, telekkönyvi, birtokrendezési és egyéb törvények előkészítése

a) Az általános magánjogi törvénykönyv előkészítése

A kiegészítés óta folytak a témára vonatkozó munkálatok, sőt az öröklési jog tárgyában 1886-ban és 1887-ben törvényjavaslat is került a Ház elé. Később a kormány nem tárgyalta a javaslatot, mert az öröklési és a családi jog közötti szoros kapcsolat miatt Szilágyi a két joganyag együttes törvényhozási tárgyalását tartotta szükségesnek. 1891-ben a családi jog egyes részeinek (házassági jog, szülők és gyermekek, gyámság) szakértői tervezetei ugyan elkészültek, de — a házassági jog kivételével — a Szapáry-kormány, sőt a Wekerle-kormány idején sem jutottak minisztertanács elé.⁵⁹

Kormányciklusunkban — 1892 februárjában — egyedül a hitbizományok ügyével foglalkozott a miniszterek testülete. S bár elkészült a hitbizományi törvényjavaslat előadói tervezete, mégsem ezt, hanem az igazságügy-miniszternek azt az előterjesztését tárgyalták meg, amelyben Szilágyi elvi állásfoglalást kért a hitbizományok létesítése iránti kérelmek elbírálásához „addig is, míg a hitbizományok ügye törvényhozásilag szabályoztatnék.” A minisztertanácsi határozat, fenntartva az 1868:54. tc. és végrehajtási rendelete hatályát, kimondta, hogy „apró hitbizományok alakítására engedély ne adassék, hanem önálló hitbizomány alapításához legalább mintegy 500 000 Ft-nyi értéknek lekötése kívántassék.” A törvénytervezet később sem vált törvénné. (1892. febr. 14./6.)

b) Telekkönyv, birtokrendezés

A telekkönyvi jegyzőkönyvek helyett telekkönyvi betétek szerkesztését előíró törvények (1886:29. és 1889:38. tc.) igen alapos, de bonyolult eljárást kodifikáltak az ingatlan-nyilvántartás pontosságának biztosítására. Ez a betétszerkesztési munkák kezdeti szakaszában indokolt volt, később azonban a nehézkes eljárás feleslegessé vált. Szilágyi 1891 februárjában nyert felhatalmazást a minisztertanácstól a fent említett két törvény módosítását célzó, a betétívek készítését és a betétszerkesztő bizott-

ságok helyszíni eljárását egyszerűsíteni hivatott törvényjavaslat benyújtására. A javaslatot az 1891:16. tc. emelte törvényerőre. (1891. febr. 4./13.)

A minisztertanács 1892. április végi döntése alapján benyújtott másik törvényjavaslat is a valóságot tükröző telekkönyvi állapot elérése céljából készült. A megalkotott 1892:29. tc. lehetővé tette, hogy a tényleges birtokos tulajdonjogát a betétszerkesztés folyamata alatt az eredeti telekjegyzőkönyvbe is bejegyezhessek. (1892. ápr. 29./13.)

Szilágyinak szándékában állt az Erdélyben és a Partiumban vonatottan haladó *birtokrendezési munkák* felgyorsítása is. Intézkedései nyomán a minisztertanács 1891. decemberi határozata alapján alkották meg az 1880:45. tc.-et módosító 1892:24. tc.-et az említett országrészben folyó birtokrendezési, arányosítási és tagosítási munkák szabályainak egyszerűsítéséről. (1891. dec. 18./6.)

5. 4. A polgári peres eljárás reformja

Szilágyi e téren a szóbeliség és a közvetlenség elvei alapján fokozatosan kívánta végrehajtani a reformlépéseket. Távlati célja a teljes polgári eljárási törvény (polgári perrendtartás) megalkotása volt, amelynek előadói tervezetét *Plósz Sándor* egyetemi tanár készítette.⁶⁰

Kormányciklusunkban három e tárgykörbe tartozó törvényjavaslat került a minisztertanács elé, elsőként — 1892. február közepén — a *sommás eljárásról* szóló javaslat. Ebből a következő kormány idején lett törvény (1893:18. tc.), amely a sommás eljárás egész folyamatára kiterjesztette a szóbeliséget. (1892. febr. 14./5.)

A sommás eljárásról rendelkező törvényhez kapcsolódva — a minisztertanács 1892. október közepén hozott határozata alapján — alkották meg — már a Wekerle-kabinet idején — a *fizetési meghagyásokról* szóló törvényt (1893:19. tc.), amely nagymértékben megkönnyítette a járásbíróságok munkáját. (1892. okt. 14./2.)

A minisztertanács a kormány működésének utolsó napjaiban hatalmazta fel Szilágyit az *örökösödési eljárásról* szóló törvényjavaslat benyújtására. A miniszter ezzel a korábbi törvények (1868:54. és 1871:31. tc.) hiányosságainak megszüntetésére és a bonyolult eljárási szabályok egyszerűsítésére törekedett. A javaslatból az 1894:16. tc.-kel lett törvény. (1892. okt. 28./1.)

5. 5. A büntető törvénykönyvek revíziója

Az 1880-tól hatályos két büntető törvénykönyv (1878:5. tc. a büntettekről és vétségekről, 1879:40. tc. a kihágásokról) módosítását sokan sürgették, rendelkezéseiket több ponton rossznak tartották. Kifogásolták pl., hogy a fiatalok, az alkalmi elkövető és a megrögzött gonosztevő egyazon megítélés alá esik a büntetési eszközöket illetően, vagy hogy egy-két bűncselekményért túl szigorú vagy túl enyhe büntetés jár. Szilágyi egyetértett a revízióval, de csak a legsürgetőbb és legszükségesebb módosítások megtételére gondolt. Ezt a szándékát tükrözte a két büntető törvénykönyv módosításáról szóló törvényjavaslat, amelyet a minisztertanács 1892. április végi felhatalmazásával 1892. május 18-án benyújtott az Országgyűlésnek. (1892. ápr. 29./13.) Ezután azonban semmi nem történt. Még az illetékes bizottság sem tűzte napirendre a javaslatot, amelyet évek múlva a Bánffy-kormány vissza is vont.

Az igazságügy-miniszter nyújtotta be a *határ- és földmérési jelek büntetőjogi védelméről* szóló, a 3.4. fejezetben tárgyalt törvényjavaslatot.

Szilágyi programjában szerepelt a *sajtóügyi eljárás* újrászabályozása is. 1890 júliusában jelezte is a minisztertanácsban ezirányú szándékát, de az ügy csak a következő kormány végnapjaiban került a testület elé. (1890. júl. 4./3.)

5. 6. A büntetések végrehajtása

Szilágyi ugyan az 1890. március végi minisztertanácsban jelezte, hogy esetleg törvényjavaslatot mutat be a *börtönügyről*, erre azonban nem került sor. (1890. márc. 25./2.) 1892. április végén viszont bemutatta a *fogház- és elzárás büntetés végrehajtása és a pénzbüntetésekbe befolyó összegek felhasználása* tárgyában készült törvényjavaslatot, amelyet a testület jóvá is hagyott. Az 1892:27. tc.-be iktatott törvény szerint a nevezett büntetéseket minden esetben bírósági fogházakban kellett végrehajtani; a pénzbüntetésekbe befolyó összegek a Büntetéspénzek Országos Alapjába kerültek, amelyből letartóztatási intézeteket létesíthettek. (1892. ápr. 29./13.)

5. 7. A konzuli bíraskodás szabályozása

A Monarchia konzulátusai — különböző korábbi nemzetközi szerződések alapján — konzuli bíraskodási jogkört gyakoroltak Törökországban, Romániában, továbbá egyes ázsiai és afrikai országokban élő (tartózkodó) magyar és osztrák állampolgárok, valamint a Monarchia védenicei felett. E bíróságok a magyar jog kizárásával működtek, az ítéleteik elleni fellebbezéseket pedig osztrák főtörvényszékek bírálták el.⁶¹

A konzuli bíraskodás a kiegyezés után nem minősült közös ügynek, ezért a magyar kormány már 1869-ben tárgyalásokat kezdeményezett Ausztriával annak elérése céljából, hogy valamilyen módon e téren is érvényesüljön a magyar állam jogszolgálati szuverenitása. Egyúttal ekkor beleegyezett a meglévő állapot ideiglenes fenntartásába.

A két igazságügy-minisztérium és a Közös Külügyminisztérium részvételével két évtizeden át, kisebb-nagyobb megszakításokkal, folytak a tárgyalások, míg végre 1890-ben létrejött a megegyezés a szabályozás alapkérdéseiben, hogy nem külön magyar és külön osztrák bíróságokat szerveznek, hanem közösek; hogy egyes konzulokat ruháznak fel bíraskodási jogkörrel; hogy Konstantinápolyban másod- és vég-ső fokú fórumként konzuli főtörvényszéket állítanak fel; hogy a konzuli bíróságokkal összefüggő kormányzati feladatokat a közös külügyminiszter látja el a két kormány egyetértésével; hogy mindkét államban egyező tartalmú törvényt hoznak a szabályozás tárgyában. Szilágyi 1890. szeptember végén terjesztette minisztertanács elé a megállapodásokat rögzítő első törvényjavaslat-tervezetet. Itt vita alakult ki a tervezet két pontjáról. Az egyik a perlekedő felek nyelvhasználatáról szólt, míg a másik értelmében a törvény 10 évig nem lett volna megváltoztatható. Végül a testület úgy határozott, hogy a nyelvkérdést egyeztetni kell a külügyminiszterrel és az osztrák kormánnyal, a másik esetben pedig még meg kell ismerni az osztrák törvénytervezet szövegét. (1890. szept. 28./1.)

Szilágyi október 10-én számolt be az osztrák tervezet vonatkozó részéről. A minisztertanács döntése a következő volt: nem fogadható el, hogy a törvény 10 év elteltéig nem módosítható, ill. nem szüntethető meg; hanem ehelyett ki kell mondani,

hogy azt 10 éven belül a Monarchia egyik állama sem módosíthatja, ill. szüntetheti meg egyoldalúan. A testület úgy határozott, amennyiben az osztrák kormány nem fogadná el a fenti javaslatot, akkor a törvény hatályát 15 évben kell megállapítani, aminek elteltével a törvény magától megszűnik. (1890. okt. 10./6.)

Az újabb tárgyalások újabb módosításokat eredményeztek. Ezek szerint a király a magyar honosságú bírakat a magyar, az osztrák honosságúakat az osztrák kormány — külügyminiszteri egyetértéssel tett — előterjesztésére nevezi ki; a konstantinápolyi főtörvényszék elnökét (aki felváltva magyar és osztrák honosságú lesz) a király annak a kormánynak az előterjesztésére nevezi ki, amelynek polgára az illető, de a külügyminiszter mellett a másik állam igazságügy-miniszterének egyetértésével. Megállapodtak, hogy a peres felek nyelvhasználatára vonatkozó rendelkezés kikerül a törvényjavaslatból, mert azt „egyezményileg” fogják szabályozni; s hogy a törvény 10 évig marad hatályban, amikor is felmondás nélkül megszűnik az érvénye. (1890. nov. 6./2.)

Bár az igazságügy-miniszter november 6-án már felhatalmazást kapott a törvényjavaslat betérjesztésére, erre egyelőre mégsem került sor, mert Szilágyi további módosításokat tartott szükségesnek. A tárgyalásokra december 17-én engedélyt is kapott. (1890. dec. 17./7.)

Szilágyi 1891 legelején számolt be a külügyminiszterrel és az osztrák igazságügy-miniszterrel folytatott újabb tárgyalásainak eredményéről. Az elfogadott módosítások közül a legfontosabb az volt, hogy a konstantinápolyi főtörvényszék bírának illetményeit nem a közös költségvetésben, hanem annak az országnak a költségvetésében biztosítják, amelynek honpolgára a bíró, ill. amely ország kormányának előterjesztésére őt kinevezték. A minisztertanács felhatalmazása alapján Szilágyi 1891. január 26-án végre benyújtotta a törvényjavaslatot. Ennek képviselőházi tárgyalása alkalmat adott az ellenzéknek, hogy ismét közjogi sérelmeit hangoztassa. (A kérdéssel a jegyzőkönyvhöz készült *jegyzetben* foglalkozunk.) A javaslatot az 1891:31. tc. cikkelyezte be. 1891-ben Ausztriában is megalkották az analóg törvényt, a végrehajtásra azonban még 6 évet kellett várni. (1891. jan. 3./3.)

5. 8. Törvénymagyarázatok, hatásköri összeütközések

A minisztertanács több alkalommal határozott *törvénymagyarázat* kérdésében. Főleg a nyugdíjtörvénnyel kapcsolatban, ezen kívül elvált asszony névviselése és szolgálati idő beszámítása ügyében került erre sor. (1890. ápr. 3./6., dec. 10./6., 1891. ápr. 11./18., 1892. jan. 8./4., márc. 6./29., ápr. 11./7., júl. 22./12., okt. 10./2.)

A testület igen gyakran döntött a bíróságok és a közigazgatási hatóságok között keletkezett *hatásköri összeütközések* ügyében. Kormányunk összesen 101 ilyen határozatot hozott; 78 esetben a bíróság, 23 esetben pedig a közigazgatási hatóság illetékességét állapította meg. (A hatásköri összeütközéseket tárgyaló jegyzőkönyvek: 1890. márc. 25., ápr. 11., 24., máj. 30., jún. 13., júl. 18., szept. 1., 21., okt. 24., nov. 19., dec. 3., 1891. jan. 3., 15., 21., márc. 14., 18., ápr. 6., 16., máj. 1., jún. 3., 14., 26., júl. 3., 10., 29., aug. 16., szept. 6., okt. 2., 13., 23., nov. 6., dec. 5., 24., 1892. jan. 8., 19., febr. 1., 9., 14., márc. 6., ápr. 1., 11., 29., máj. 20., jún. 17., júl. 8., 22., szept. 10., 15., 23., okt. 28., nov. 2.)

6. HONVÉDELEM

Az Osztrák–Magyar Monarchia két állama Közös Hadsereget és Haditengerészetet tartott fenn, emellett Magyarország és Ausztria is külön *Honvédséget*, ill. *Landwehrt* mint a haderő „kiegészítő részei”-t szervezhetett az 1867-es kiegyezési törvények alapján. A „fegyveres erő kiegészítő részét” képezte a *Népfelkelés* is, amely a 19-42 éves katonai szolgálatra nem kötelezett, de „védképesség”-gel rendelkező férfiakból, továbbá 60 éves korig a nyugállományban lévő katonákból állt. A Honvédelmi Minisztérium hatáskörébe tartoztak a Honvédséggel és a Népfelkeléssel kapcsolatos igazgatási, továbbá a közös haderő pótlásával (újoncozással) és ellátásával összefüggő teendők, valamint az 1881:3. tc. alapján szervezett *M. Kir. Csendőrség* személyi és fegyelmi ügyei. (A Csendőrség szolgálati és ellátási ügyeiben a Belügyminisztérium volt illetékes.)

A Szapáry-kabinet megalakulása előtt nem sokkal születtek meg a haderőre vonatkozó, az 1867–1868-as szabályozást felváltó új alaptörvények, az 1889:6. tc. a véderőről és az 1890:5. tc. a honvédségről. Szapáry ki is jelentette a kormány első minisztertanácsi ülésén, hogy ezek megalkotásával egyelőre nagyobb törvényhozási intézkedések megtételére valószínűleg nem lesz szükség a had- és honvédelemügy területén.

6. 1. Törvényhozási intézkedések előkészítése a haderő állományának biztosítása céljából

A szándék ellenére hamar napirendre került a két „alaptörvény” egy-egy szakaszának módosítása, mivel a Honvédségnél — a végrehajtott létszámemelés miatt — tiszthiány keletkezett, aminek pótlását csak a Közös Hadsereg tartalékos tisztjeinek igénybevételével biztosíthatták, viszont erre a hatályos törvények nem adtak lehetőséget. Fejérváry 1891 tavaszán kapott minisztertanácsi felhatalmazást az 1889:6. és az 1890:5. tc.-ket módosító törvényjavaslatok benyújtására. A javaslatokat az 1891:35. és 36. tc.-ek iktatták törvénybe. (1891. ápr. 6./16.)

Kisebb vita keletkezett a magyar és az osztrák honvédelmi miniszter között az 1892. évi közös „újoncjutalék” (= a Közös Hadsereg és Haditengerészet részére kiállítandó újoncok száma) mikénti megosztása kérdésében. A véderőtörvény szerint ugyanis az újoncjutalékot mindenkor a legutolsó népszámlálás adatai alapján kellett népességarányosan megosztani Ausztria és Magyarország között. Minthogy az 1890-es osztrák népszámlálás adatai 1891 őszén még nem álltak rendelkezésre, Fejérváry javaslatára a minisztertanács úgy határozott, hogy az előző évi mértékben kell megállapítani az újonclétszámokat. (1891. szept. 25./6., okt. 23./13.)

Az 1890–91. évi újoncozások nem hoztak megfelelő eredményt, ezért a minisztertanács döntése alapján három alkalommal is (egyszer Horvátországot érintően) *póttartalékosok behívására* került sor. (1890. szept. 19./1., 1891. ápr. 6./17., nov. 6./10.) Póttartalékosok behívásával biztosították a kataszteri munkálatok folyamatoságát is. (1890. máj. 1./3., 1891. márc. 14./15.)

Az 1890. május 1-jei minisztertanács elhatározta, hogy a kormány tárgyalásokat indít az osztrák kormánnyal és a közös hadügyminiszterrel a katonai *beszállásosi törvény* (1879:36. tc.) módosításáról. Wekerle pénzügyminiszter ennek indoka-

ként a beszállásolási költségek emelkedését jelölte meg. További öt kormányülés foglalkozott a témával. Beszámolók hangzottak el a tárgyalások állásáról és a vitatott kérdésekről, megállapodás azonban egyelőre nem jött létre. (1890. máj. 1./2., jún. 20./2., jún. 27./1., nov. 19./8., dec. 3./3., 1891. máj. 21./16.)

Eredményesen zárultak viszont a *katonai özvegyek és árvák ellátásáról* szóló 1887:20. tc. módosítására korábban megindult tárgyalások. Maga Ferenc József is többször sürgette a csak szűk körre megállapított ellátások kiterjesztését, ami végül megtörte Wekerle pénzügyminiszter ellenállását is. A közölt minisztertanácsi jegyzőkönyvekben nyomon követhető a vita alakulása. Fejérváry 1890. november végén kapott felhatalmazást az eredeti törvényt kiegészítő törvényjavaslat benyújtására. Ennek elfogadásával (1891:10. tc.) jelentősen kibővült az ellátottak köre. (1890. jún. 20./2., jún. 27./1., nov. 14., nov. 16./1., nov. 26./4.)

A minisztertanács 1891. februári döntése alapján módosította az Országgyűlés a Közös Hadsereg, Haditengerészet és Honvédség egyéneinek katonai ellátásáról szóló 1875:51. tc. *haditengerészeti altisztekre* vonatkozó rendelkezéseit (1891:21. tc.). (1891. febr. 16./1.)

6. 2. Bosznia–hercegovinai katonaság behozatala Magyarország területére

1890. július elején, szeptemberben és novemberben tárgyalt a minisztertanács a megszállt bosznia–hercegovinai lakosság soraiból kikerülő katonaság egyes csapatainak Magyarországra helyezéséről. E téma a 80-as évek közepe óta — a Közös Hadügyminisztérium kezdeményezésére — napirenden volt. A hadvezetés a nevezett csapatok alapos kiképzésének szükségességével és azzal indokolta az elképzelést, hogy a bosnyák katonaság létszámának emelkedése óvatosságból kívánatosá teszi, hogy egy részük a Monarchia belsejében állomásozzék. Az osztrák kormány elfogadta az érvelést, és azzal nem vitakozott a magyar kabinet sem, így a minisztertanács felhatalmazta Szapáry miniszterelnököt a vonatkozó törvényjavaslat elkészítésére. (1890. júl. 4./2.) Ferenc József és a hadügy vezetői viszont jobban szerették volna, ha a Monarchia mindkét államában rendelettel teremtik meg a lehetőséget az intézkedésre. Magyarországon azonban feltétlenül szükség volt a törvényhozás közreműködésére, mert régi törvények egyértelműen tiltották idegen katonaság akár ideiglenes állomásoztatását is az ország területén. A törvényjavaslat Szilágyi igazságügy-miniszter bevonásával készült el, amelyet az 1890. szeptember 21-i minisztertanács fogadott el (1890. szept. 21./3.), az uralkodó viszont — mielőtt engedélyezte volna az Országgyűlés elé terjesztést — szóban kifogásolta azt a tervezett rendelkezést, miszerint a törvény engedélyén túlmenően a kormány külön beleegyezésére is szükség van a csapatok tényleges behozatalához. Az újabb, november eleji minisztertanács ragaszkodott álláspontjához, és ezután már a király sem ellenkezett. (1890. nov. 6./1.) Így született meg, szokatlanul enyhe parlamenti vitát követően, az „1891:8. tc. a bosnyák–hercegovinai csapattestek behozataláról a magyar korona országainak területére”. Ennek alapján a minisztertanács — a közös hadügyminiszter kérésére — 1891 tavaszán hozzájárulását adta egy bosnyák zászlóalj Budapestre helyezéséhez. (1891. márc. 14./14.)

6. 3. A Honvédség és a Népfelkelés fegyverszükségletének biztosítása, magyar fegyvergyár létesítésének támogatása

A miniszteri testület 1890 tavaszán döntött a *honvédségi keretek* emelésére és *ismétlőfegyverek* beszerzésére 1889-ben engedélyezett hitel maradványának 1890-ben történő felhasználásáról. (1890. ápr. 24./17.)

A következő évben a minisztertanács jóváhagyta a *honvéd lovasság* Mannlicher-féle karabélyokkal való ellátásához szükséges költségvetési összeget (1891. febr. 21./2.) és a *Népfelkelés* fegyverellátásával kapcsolatos póthitelt (1891. ápr. 6./16.).

Politikai és pénzügyi okokból nem járult hozzá viszont Fejérváry azon javaslatához, amelyben a honvédelmi miniszter 1892 elején a *honvédszázadok hadi létszámának* felemelését és ezzel kapcsolatban közel 4,4 millió Ft-ot igénylő fegyverbeszerzést indítványozott. (1892. jan. 8./13.)

A minisztertanács 1890–1892 folyamán 11 alkalommal foglalkozott a budai *fegyvergyár* megszűnésével és egy új fegyvergyár létesítésével kapcsolatos ügyekkel. 1888-ban jelentős állami támogatással alapították a *Magyar Fegyver- és Lőszergyárat*, amely a támogatásért cserébe vállalta 180 000 Mannlicher-féle 8 mm-es ismétlőpuska gyártását és leszállítását. A gyár nem tudta teljesíteni kötelezettségét, ezért 1890 nyarán Fejérváry az osztrák steyeri fegyvergyárnál kényszerült fegyvert rendelni. A kormány igyekezett megmenteni a magyar céget, de miután törekvését nem koronázta siker, egy új gyár alapítását kísérelte meg, mivel nagyon fontosnak tartotta, hogy Magyarországon is legyen fegyvergyártás. Így — miközben megkezdődött a régi cég felszámolása — folytak a tárgyalások az új vállalkozás létesítéséről. Fejérváry 1890 októberében tájékoztatta a minisztertanácsot a Magyar Ipar- és Kereskedelmi Bank ajánlatáról, amely állami támogatás és rendelés mellett hajlandóságot mutatott a felszámolás alatt álló gyár telepének és eszközeinek átvételére. A testület felhatalmazása alapján a miniszter a Közös Hadsereg rendelését is kieszközölte, így rövidesen létrejött a megállapodás, és 1891-ben megalakulhatott a *Fegyver- és Gépgyár*. (1890. jún. 27./10., júl. 4./14., szept. 19./2., szept. 28./9., okt. 24./6., dec. 3./1., 1891. aug. 3./3., 1892. ápr. 29./2., ill. 1890. dec. 17./9., 1891. jan. 9./18., jan. 21./11.)

7. A MILLENNIUMI ÜNNEPSÉGEK ELŐKÉSZÍTÉSE; KÖZÉPÜLETEK, EMLÉKMŰVEK LÉTESÍTÉSE

7. 1. A millenniumi ünnepségek előkészítésének megkezdése

A honfoglalás millenniumának megünneplése a 70-es évek közepétől került napirendre. 1875-ben hírlapi cikkek jelentek meg a témáról, majd 1878-ban a Magyar Tudományos Akadémia (MTA) is foglalkozott a kérdéssel. 1882-ben *Trefort Ágoston* kultuszminiszter a Képviselőházban bejelentette, hogy a kormány egyetért a kezdeményezéssel, és felkérte az MTA-t a honfoglalás időpontjának megállapítására. Törvényhatósági feliratok és magánkezdeményezések sora jelezte, hogy kiterjedt moz-

galomról van szó.⁶² Miután az MTA 1894-et jelölte meg a honfoglalás ezredik évfordulójára alkalmas időpontnak, a 80-as évek végén felerősödtek a kezdeményezések.

A minisztertanács 1890. május végén foglalkozott a kérdéssel, miután híre kelt, hogy *Thaly Kálmán* függetlenségi párti képviselő kérdést kíván feltenni a kormányhoz a honfoglalásról való megemlékezés tárgyában. Thaly kérdése május 31-én el is hangzott a Képviselőházban. Erre reagálva Szapáry — a minisztertanács határozata értelmében — Thalyval egyetértve bejelentette: az Országgyűlésnek kell döntést hozni az „ünnepély” megtartásáról, a kormány pedig időben megteszi erre vonatkozó javaslatait. (1890. máj. 30./20.)

1890. szeptember 1-jén a minisztertanács az MTA javaslatától eltérően — „időnyeres szempontjából” — az 1895. évet jelölte ki az ünnepségek megtartására, és az ünnepi programok előkészítésével a miniszterelnököt, a kultusz, a pénzügy- és a kereskedelemügyi minisztereket bízta meg. (1890. szept. 1./15.)

Ezt követően ugyan közel egy évig nem került minisztertanács elé az ügy, az érintett tárcák azonban dolgoztak javaslaikon. Baross ezeket az 1891. augusztus 6-i minisztertanácsban terjesztette elő. Az ülés megerősítette, hogy 1895-ben legyen az ünnepi rendezvény, és hogy ebből az alkalomból Budapesten „országos nemzeti kiállítás”-t tartsanak. Döntés született Horvát–Szlavónországoknak az ünnepségekre való meghívásáról, a horvát–szlavón–dalmát miniszter bevonásáról a miniszterelnök elnökleite alatti miniszteri millenniumi bizottságba, és kiegészítésekkel elfogadták az ünnepségek előzetes programját, amelyet szeptemberben véglegesítettek. (1891. aug. 6./2.) A Kereskedelemügyi Minisztérium rövidesen elkészítette „az 1895. évben Budapesten tartandó országos nemzeti kiállításról” szóló törvényjavaslat tervezetét, amelyet október közepén a minisztertanács elfogadott. Elvetették azonban a világkiállítás gondolatát (ezt pl. a Műbarátok Köre indítványozta⁶³), mert így — az indoklás szerint — az ünnepély „kizárólagos nemzeti jelentősége” kárt szenvedne. Baross október 31-én nyújtotta be a törvényjavaslatot az Országgyűlésnek, amely azt még 1891-ben elfogadta (1892:2. tc.). (1891. okt. 13./8.)

1892 első felében átmenetileg felmerült, hogy a millenniumi kiállítást mégse rendezzék meg, jöllehet februárban Baross előterjesztésére még a kiállítás helyszínének megállapítása céljából összehívandó tanácskozásról döntött a minisztertanács (1892. febr. 19./3.). A miniszter halála után a tárcát ideiglenesen vezető pénzügyminiszter kérdésére a május 20-i minisztertanács — „figyelembe véve azon nagy anyagi áldozatokat, melyeket egy kiállítás mind az államnak, mind a magánosoknak okoz” — elvetette a kiállítás megrendezését. E határozat azonban nem sokáig maradt érvényben. Maga Wekerle is szükségesnek tartotta megtudakolni az ipari és kereskedelmi kamarák véleményét. Minden eshetőségre számítva felállították a „Budapesten tartandó általános országos nemzeti kiállítás előkészítő bizottság”-ot⁶⁴, sőt a kiállítási terület lehetséges helyszíne ügyében is lépéseket tett a kormány. A szakértők a Lágymányost vagy a Városligetet javasolták helyszínül. (1892. máj. 20./7.) Szeptember közepén aztán a szakmai körök véleményét elfogadva, az új kereskedelemügyi miniszter, Lukács Béla előterjesztésére a minisztertanács megváltoztatta korábbi döntését, és véglegesen a kiállítás megrendezéséről határozott. Helyszínül a Városligetet jelölte ki, továbbá megszabta, hogy az államot terhelő költségek nem haladhatják meg az 1 millió Ft-ot. (1892. szept. 16./11.)

E döntést követően újult erővel folytak a millennium megünneplését előkészítő munkák, igaz november második felétől már a Wekerle-kormány égisze alatt. A Szapáry-kabinet érdeme az ezredéves ünnepek előkészítésének megkezdése, és főleg az, hogy — bár ingadozás után — felülemelkedett a merev pénzügyi szemléleten, és nem ejtette kútba a millenniumi kiállítás tervét.

7. 2. Középületek, emlékművek

Kormányunk idején az új Országház, az igazságügyi palota, a fiumei kormányzói palota és az Iparművészeti Múzeum, továbbá az Andrássy-szobor és a Deák-síremlék építési ügyei kerültek a miniszteri testület elé.

Az új Országház építése 1884 óta folyt. „Lehetőleg 10 év alatt” készüljön el az épület — mondta ki az 1884:19. tc., de hamar kiderült, hogy a munkák jóval hosszabb időt vesznek igénybe. 1892 tavaszán, miután felmerült, hogy a tervezett millenniumi ünnepek alkalmából az új épület kupolacsarnokában tartásuk meg az Országgyűlés díszülését, az Országházépítési Végrehajtó Bizottság javaslatot tett a kupolacsarnok díszesebb kivitelezésére. A minisztertanács ezt először — pénzügyi okokból — nem fogadta el (1892. ápr. 29./9.), majd néhány hónap múlva mégis hozzájárult bizonyos díszítésekhez, mert az építési bizottság időközben már ilyen megrendeléseket is foganatosított (1892. júl. 14./8.). A testület az utóbbi ülésen az új Országház környékének rendezése tárgyában is határozatot hozott. (1892. júl. 14./9.)

1891 őszén határozta el a minisztertanács a Kúriát, a Budapesti Ítéltáblát, a szervezendő Koronaügyészséget és a Budapesti Főügyészséget befogadó új igazságügyi palota felépítését, mégpedig az új Országház szomszédságában. A döntés elvi felhatalmazást jelentett az előkészítő munkák megkezdésére. A konkrét engedélyezés majd a következő kormányra hárult. (1891. okt. 23./17.) A testület egy év múlva a fiumei új kormányzói palota építésének előkészítéséhez is hozzájárult. (1892. szept. 30./4.)

Korábbi elhatározást megvalósítandó, minisztertanácsi határozatok alapján foganatosították az Iparművészeti Múzeum új palotája telkének megszerzését, építési terveinek elkészítését és az építési munkák megkezdését. (1890. márc. 25./15., ápr. 18./14., jún. 27./8., 1892. ápr. 1./3.)

Két kiemelkedő magyar államférfi emlékművének ügyeivel is foglalkozott a Szapáry-kormány minisztertanácsa. Deák Ferenc síremléke 1887-ben készült el a Kerepesi temetőben. A minisztertanács 1891 áprilisában hagyta jóvá az Országgyűlésnek szóló erre vonatkozó végjelentést. (1891. ápr. 16./1.) A két hónappal korábban elhunyt gr. Andrássy Gyulának állítandó emlékműről még a Tisza-kormány végnapjaiban alkottak törvényt (1890:3. tc.). Ennek alapján 1890 áprilisában született minisztertanácsi határozat egy 15 tagú országos bizottság alakításáról az emlékmű létrehozásával kapcsolatos ügyek intézésére. (1890. ápr. 24./3. és a továbbiak: 1890. júl. 18./35., 1891. okt. 30./2.)

8. ÁLLAMSZERZŐDÉSEK, NEMZETKÖZI EGYEZMÉNYEK

A Szapáry-kormány idején több országgal folytak tárgyalások különböző szerződéseket kötése, illetve többoldalú nemzetközi egyezményekhez való csatlakozás céljából. Ezekkel a tárgyalásokkal a minisztertanács is foglalkozott.⁶⁵

Az *irodalmi és művészeti tulajdonjog kölcsönös védelmének rendezése* Olaszországgal, Németországgal és Nagy-Britanniával került napirendre, kivétel nélkül az említett országok kezdeményezésére. Olaszországgal 1890. július 8-án létre is jött a szerződés a viszonosság alapján (1890. szept. 21./5.). A Németországgal 1892 elején kezdett tárgyalások azonban csak 1899-ben vezettek eredményre (1892. febr. 1./17.). Ugyancsak a viszonosság elvén nyugodott a Nagy-Britanniával kötött szerződés, létrejött (1893. március 24.) azonban már a Wekerle-kormány idejére esett. (1892. márc. 6./3.) A Bernben 1886-ban tartott nemzetközi kongresszuson alkotott nemzetközi jogvédelmi megállapodáshoz viszont a magyar kormány nem adta hozzájárulását, mert az kiterjedtebb jogvédelmet biztosított, mint a hazai szabályozás. (1891. aug. 16./4.)

Német javaslatra a kereskedelmi szerződéstől elkülönített egyezmény jött létre Németországgal 1891. december 6-án a *szabadalmak, mustrák és áruvédjegyek kölcsönös oltalmáról*. (1891. nov. 21./4.) Megelőzően 1891. július 1-jén írták alá a német és az osztrák–magyar megbízottak a *távíratdíjak egységesítéséről* szóló egyezményt. (1891. jún. 3./5.) Távírdaegezmény létesült Oroszországgal is. (1890. aug. 8./7.)

Említést érdemelnek továbbá azok a megállapodások, amelyekkel a Monarchia államai csatlakoztak az 1890. évi párizsi kongresszus *távírdadíj szabási határozataihoz* (1890. aug. 8./7.), az 1891-ben Brüsszelben létesült *Nemzetközi Vámtarifa Iroda* alapításához és fenntartásához (1890. okt. 10./4.), az 1891. július 4-én aláírt *Egyetemes Postaszerződéshez* (1891. aug. 16./9.), a *rabszolga-kereskedelem megakadályozásáról* 1890-ben, az *egyiptomi tengeri egészségügyi szolgálat reformjáról* 1892. január 30-án kötött, valamint a *vasúti áru fuvarozás* tárgyában 1890. október 14-én parafált nemzetközi egyezményekhez. (1891. júl. 14./3., ill. 1892. szept. 23./3., 1890. nov. 19./1., 1891. okt. 13./8.)

A minisztertanács érintőlegesen kétszer foglalkozott a Németországgal és Olaszországgal fennálló katonai egyezmény, az ún. *hármasszövetség* ügyével. Először az 1890. március 16-i ülésben, amikor — mint már említettük — Ferenc József hangsúlyozta a szövetség jelentőségét a Monarchia érdekei szempontjából. Másodszor 1891 nyarán, amikor *Ugron Gábor* interpellálta a miniszterelnököt: a paktum titokban történt meghosszabbításáról kizivárgott hírek valóságtartalmáról érdeklődött. Szapáry minisztertanács elé vitte az ügyet, és az ott született határozat értelmében igen szűkszavúan válaszolt az interpellációra. (1891. júl. 17./2.)

Kormányciklusunkban — osztrák kezdeményezésre — felmerült annak terve is, hogy Bulgáriával *katonaszökevények kölcsönös kiadása* tárgyában egyezményt kössenek. (1891. okt. 30./4.)

9. HORVÁTORSZÁG ÜGYEI

A minisztertanács rendszeresen tárgyalt horvát–szlavón (röviden: horvát) ügyeket. Ezeknek egy részével, a zömmel szaktárcák hatáskörébe tartozókkal korábban már foglalkoztunk. Mielőtt rátérnénk a további minisztertanácsi tárgyakra — kiegészítve az *I. részben* említetteket — hangsúlyozzuk, hogy Horvátország a dualizmus időszakájában nem minősült külön államnak. Nem volt külön horvát állampolgárság, egy és ugyanazon király, országgyűlés és kormány gyakorolta a főhatalmat, az államhatalom szervei sem különültek el, csak annyiban, amennyiben az 1868:30. tc.-ben és a kiegészítő törvényekben meghatározott autonómia megengedte. Az említett alaptörvény valamely rendelkezésének megváltoztatása azonban csak a magyar és a horvát törvényhozás kölcsönös megállapodása alapján volt lehetséges.

Horvátországban (ahol a lakosság 62%-át horvátok, 25%-át szerbek, 5,5%-át németek és 3%-át magyarok tették ki) a hivatalos államnyelv a horvát volt, nemkülönben a Honvédség ottani csapatainak szolgálati és vezényleti nyelve is. Az autonóm törvényhozás, a Horvát Országgyűlés (*Szabor*) egy kamarából állt, amelyben a 88 választott képviselő mellett legfeljebb 45 személyes jogú képviselő (egyházi méltóságok, főispánok, főúri családok egyes tagjai) foglalt helyet. A Szabor által elfogadott törvényjavaslatok a királyi szentesítés után váltak törvénné.

Az egységes magyar állam fő képviselője, az országos kormány feje a Szabornak felelős *bán* volt, aki — többek között — gyakorolta a Szabor összehívása, elnapolása és feloszlata körüli kormányteendőket. Előterjesztéseit a horvát–szlavónaldalmát miniszteren keresztül tette meg a királyhoz, és e miniszterrel együtt ellenjegyezte a király Horvátországra vonatkozó rendelkezéseit. Az 1868:30. tc. értelmében külön *pénzügyi egyezmény* (legutóbb az 1889:40. tc.-be foglalták) szabályozta Horvátország hozzájárulását a magyar állam kiadásaihoz. Eszerint: jövedelmeinek 44%-át az autonóm kiadásokra fordíthatta, 56%-a pedig az államkincstárt illette meg.

A minisztertanács elé került horvát ügyek döntő többségét az autonóm *törvényhozással* kapcsolatos intézkedések tették ki. Az előterjesztő általában *Josipovich Imre* horvát tárca nélküli miniszter, néha *Khuen-Héderváry Károly* bán, olykor pedig — ha észrevételek merültek fel — a szakminiszter volt. A minisztertanács egyetértése nélkül egyiküknek sem volt joga intézkedni horvát törvényalkotási ügyekben.

9. 1. A Szabor feloszlata és összehívása

Az 1887-ben választott Szabor mandátuma 1892-ben járt le. Khuen-Héderváry készítette el a feloszlatairól szóló királyi leirat tervezetét, amelyet május 1-jén adott át a miniszterelnöknek. Szapáry — az idő rövidege miatt — hozzájárult, hogy azt a tárca nélküli miniszter jóváhagyásra felterjeszthesse a királyhoz a minisztertanács előzetes egyetértése nélkül. Így csak utólag került a testület elé a kézirat ügye. A miniszterek tudomásul vették az eljárást, de kifejezték rosszállásukat: „...hasonló okmányok, úgy mint az egyébiránt utólag ez alkalommal meg is történt, a bán által mindig magyar fordításban is a magyar kormánynak idejekorán bemutatassanak.” (1892. máj. 5./1.) A Szabort május 13-án oszlatták fel. A királyi kézirat részletesen kitért az országgyűlési ciklusban alkotott törvényekre, méltatta jelentőségüket.⁶⁶

A választások nem hoztak váratlan eredményeket. A bán támasza, a *Nemzeti Párt* szerzett meggyőző többséget, a mérsékelt közjogi reformokat követelő *Független Nemzeti Párt* — hivatkozva a szabad vélemény-nyilvánítás lehetetlenségére — nem indult a választásokon, míg a Horvátország Monarchián belüli állami önállóságáért küzdő *Jogpártnak* csupán 8 mandátum jutott.⁶⁷

A minisztertanács 1892. június végén hagyta jóvá az új Szabort összehívó királyi leirat tervezetét, majd július közepén a megnyitó trónbeszéd szövegét. Augusztus 4-én ült össze az új autonóm törvényhozás. Ferenc József trónbeszéde elsősorban — szokás szerint — a megalkotandó törvények fontosságára hívta fel a figyelmet. (1892. jún. 28./12., júl. 14./2.)

9. 2. Törvényalkotás

A minisztertanács napirendjén időszakunkban összesen 26 horvát törvényjavaslat szerepelt. Közülük 23-ból még kormányciklusunkban törvény lett, kettőt a Wekerle-kabinet idején cikkelyeztek be, és csupán a halászatról szóló javaslat nem emelkedett törvényerőre. (Utóbbira ld. 1890. szept. 28./2.) Általában a törvényjavaslatok Szabor elé terjesztésének királyi jóváhagyása, ill. az autonóm törvényhozás által elfogadott javaslatok királyi szentesítése kérdésében foglalt állást a testület. Néhány esetben az előterjesztő utólagosan adott tájékoztatást a megtörtént intézkedésről, egy-két esetben még ez is elmaradt. A közölt jegyzőkönyvi pontokhoz készült jegyzetekben adjuk meg a fontosabb adatokat, pl. a megalkotott törvényeket, itt csupán a minisztertanácsban tárgyalt törvényjavaslatokat soroljuk fel ágazati csoportosításban a jegyzőkönyvi előfordulás jelölésével. Ezt követően néhány vitákat kiváltó javaslatra még külön felhívjuk a figyelmet.

Pénzügyi törvényjavaslatok:

– a regálé-kártérítések bejelentési határidejének meghosszabbításáról (1890. ápr. 3./10.);

– a horvát–szlavón föld-tehermentesítési pótlék bevételeiből felhalmozódott feleslegek hovaforrásáról és a föld-tehermentesítési adósság beváltásáról — két törvényjavaslat (1890. júl. 7./4., szept. 28./2. és 3., dec. 3./15., 1891. márc. 14./2., ápr. 6./1., máj. 1./26., máj. 21./20., jún. 26./1., júl. 10./7.);

– az 1891. évi beligazgatási költségvetésről (1890. nov. 4./2.);

– a tisztviselők és szolgák, valamint azok özvegyei és árvái nyugdíjazásáról és ellátásáról (1891. okt. 13./3., 1892. márc. 6./20.);

– az 1892. évi beligazgatási költségvetésről (1891. dec. 29./2., 1892. jan. 8./1., febr. 1./12.).

Gazdasági törvényjavaslatok:

– a birtokháborításokról (1890. máj. 1./18.);

– a halásználjáróról (1890. szept. 28./2.);

– a tagosításról (1890. okt. 10./1., dec. 17./15., 1891. máj. 21./20.);

– a vízjogról (1890. nov. 4./1., 1891. máj. 1./1., dec. 18./20.);

– az erdő- és legelő-elkülönítést siettető eljárás szabályozásáról (1890. nov. 4./2.);

– a községi legelők felosztásának ideiglenes szabályozásáról (1891. dec. 18./20., 1892. febr. 1./12.).

A Szabort és a közigazgatást érintő törvényjavaslatok:

– a Horvát Országgyűlésben örökös jogon szavazattal bíró családok névjegyzékéről (1890. nov. 4./2., 1891. jan. 3./11.);

– Pozsega vármegyei község Verőce vármegyéhez csatolásáról (1891. máj. 1./2., jún. 26./1.);

– a megyék szervezéséről és a megyei tisztviselői állások rendszeresítéséről szóló 1886. február 5-i törvény kiegészítéséről (1891. nov. 6./5., 1892. jan. 8./1., febr. 1./12.);

– a városi községek szervezéséről szóló 1881. január 18-i törvény módosításáról (1891. dec. 18./20., dec. 29./2.).

Oktatási, művelődési és egészségügyi törvényjavaslatok:

– a középiskolai tanárok fizetését szabályozó 1874. november 14-i törvény módosításáról (1890. szept. 28./2., dec. 3./4.);

– a himlő elleni védőoltásról (1890. okt. 10./1., 1891. jún. 26./1.);

– a zágrábi Nemzeti Múzeum felállításáról szóló 1878. szeptember 14-i törvény módosításáról (1892. ápr. 11./4. — *Folytatás a Wekerle-kormánynál.*);

– Petrinján szőlészeti és gyümölcsészeti iskola felállításáról (1892. okt. 18./2. — *Folytatás a Wekerle-kormánynál.*).

Igazságügyi törvényjavaslatok:

– a bírói hivatalnokok személyi viszonyairól és illetményeiről (1890. máj. 1./18., dec. 3./4.);

– a büntetőítéletek és büntetések következményeiről (1890. máj. 17./16.);

– a katonai behívási parancs megtagadásának büntetéséről (1890. szept. 28./2., dec. 3./4.);

– a fegyintézetek főfelügyeletéről (1890. szept. 28./2., 1891. dec. 29./2.);

– az államfőügyészség és államügyészségek szervezéséről (1891. nov. 6./5., dec. 29./2.);

– a bíróságok szervezetére vonatkozó törvényes rendelkezések kiegészítéséről (1891. nov. 6./5., dec. 29./2.).

A fenti törvényjavaslatok közül különleges eljárás keretében folyt a föld-tehermentesítési ügyre vonatkozó intézése, mivel ebben az esetben az 1868:30. tc. egyik rendelkezésének módosításáról is szó volt. Konkrétan: rendezni kellett a volt földbirtokosok kárpótlására szolgáló Föld-tehermentesítési Alap helyzetét, mert az egyenes adók után kivetett föld-tehermentesítési pótlékokból jelentős felesleg keletkezett az évek során. 1890 végén mindkét törvényhozás 6-6 tagú bizottságot küldött ki a megállapodás kidolgozására. Viták után a bizottságok tárgyalásai 1891 tavaszán sikerre vezettek. Megállapodás született, hogy: a föld-tehermentesítési pótlék különállásának megszüntetésével a föld-tehermentesítési adósság törlesztését az egyesített adó- és pótlékbevételekből a szükséglet mértékéig fedezik, a felhalmozódott felesleget 55:45 arányban megosztják Magyarország és Horvátország között, a fennmaradó adósságot pedig konvertálják. A megállapodást a magyar 1891:27. és 28. tc.-ekbe, valamint a horvát 1891. július 12-i törvényekbe foglalták.

A vízjogról szóló törvényjavaslat kérdésében szintén egyeztetni kellett a két kormány képviselői között, miután a bán tervezetét a minisztertanács kifogásolta.

Ebben az ügyben még az egyik minisztertanácsi jegyzőkönyvi pont utólagos módosítása is szükségessé vált.

Szentesítés megtagadását javasoló határozatot hozott a testület a *megyék szervezése és a tisztviselői állások rendszeresítése* tárgyában elfogadott törvényjavaslatról. Csak akkor kerülhetett sor a szentesítésre, miután a Szabor a kívánt pontokon módosította a javaslatot.

10. BOSZNIA–HERCEGOVINA ÜGYEI

Bosznia–Hercegovinát az 1878-as berlini szerződés értelmében szállta meg az Osztrák–Magyar Monarchia. A „megszállt tartományok”-ban — a török szultán szuverenitásának fenntartásával — ideiglenes jelleggel a megszálló hatalom feladata lett a kormányzás, amelynek módját Ausztriában és Magyarországon egyező törvény állapította meg. Az 1880:6. tc. (és az 1880. február 22-i osztrák törvény) szerint a kormányzatot, ill. a közigazgatást a „közös minisztérium” (= közös pénzügyminiszter) vezeti úgy, hogy abba mind Ausztria, mind Magyarország kormánya „alkotmányos felelősség mellett befolyjon”; mindkét kormány „rész vesz mindazon tanácskozásokban, melyek ezen ideiglenes közigazgatás irányának és elveinek megállapítása, valamint vasutak építése céljából, a közös minisztériumban tartatnak.” A törvény rögzítette továbbá, hogy a közigazgatás költségeit a tartományok saját jövedelmeiből kell fedezni, ha pedig ez teljes mértékben nem volna lehetséges, akkor a közigazgatási rendes költségek esetében — a Monarchia közös költségeinek megállapítására vonatkozó szabályok szerint — a két kormány egyetértésével kell biztosítani a hiány fedezetét, míg a rendkívüli kiadásokhoz szükséges hozzájárulások csak a Monarchia két államában „összhangzóan hozott törvények alapján engedélyezhetők.” Ugyanez vonatkozott a vámokra, a közvetett adókra és a pénzrendszerre.

Bosznia–Hercegovina igazgatását — a közös pénzügyminiszter, ekkor *Kállay Béni* — irányította a Szarajevóban székelő *tartományi kormány (Landesregierung)* révén.⁶⁸

Kormányciklusunkban évi rendszerességgel Bosznia–Hercegovina *beligazgatási költségelőirányzata* került a minisztertanács elé. Az 1891., 1892. és 1893. évi előirányzatok egyaránt felesleget mutattak, így rendkívüli eljárásra nem volt szükség. Ugyanakkor a kormány a kiadások folytonos emelkedése miatt 1891 őszén szükségesnek látta figyelmeztetni a közös pénzügyminisztert, hogy „jövőre a különben igen üdvös és örvendetes fejlesztése a kulturális intézményeknek, figyelemmel a megszállott tartományok adózási képességében beállható hanyatlásokra, valamivel lassúbb ütemben fog haladni, hogy az az eshetőség, miszerint a Monarchia két állama legyen kénytelen e miatt pénzügyi áldozatokat hozni, kizárassék.” (1890. máj. 17./10., 1891. okt. 30./3., 1892. máj. 5./3.) A minisztertanács már két hónappal korábban is hasonló kritikát fogalmazott meg az 1889. évi bosznia–hercegovinai zárszámadással szemben, és felszólalt az előirányzaton túli kiadások miatt. (1892. márc. 6./16.)

1891. december 18-án tárgyalta meg a minisztertanács *Kállay Béni* tervezetét a Közös Pénzügyminisztérium „*bosnyák osztálya*” önálló hivatallá fejlesztésére. Tartalma ellen lényegében nem emelt kifogást a testület, viszont — a jegyzőkönyv tanú-

sága szerint — erősen felháborodott a közös pénzügyminiszter kísérőlevelének azon megjegyzésén, hogy „noha a tervezett szervezéshez a Monarchia két állama kormányainak hozzájárulása nem volna szükséges, ő mégis előzékenységből kívánja tervét előzetesen közölni.” A határozat ugyanis — tételesen hivatkozva az 1880:6. tc.-re — kimondta: „ez egészen téves felfogása a viszonyoknak, mert ... a közös pénzügyminiszter, midőn Bosznia és Hercegovina közigazgatását vezeti, s arra vonatkozó ügyekben intézkedik, nem saját hatásköréből kifolyólag jár el, hanem mint a Monarchia két állama törvényhozásainak, illetőleg kormányainak ezen ügyek vezetésére kijelölt megbízotta; amiből következik, hogy a Monarchia két állama törvényhozásainak, illetőleg kormányainak saját elhatározásától függ, hogy midőn a megszállott tartományok igazgatását közös egyetértéssel egy harmadik közegre bízzák, mennyi közvetlen befolyást és hozzászólást kívánnak és tartanak szükségesnek maguk számára fenntartani.” (1891. dec. 18./10.)

Még további három boszniai ügy szerepel a közölt jegyzőkönyvekben. A minisztertanács hozzájárult:

– a Monarchia két állama és Bosznia–Hercegovina között *távírdaegezmény* kötéséhez (1890. aug. 8./7.);

– a *bélyegekről és illetékekről* Ausztria és Magyarország között 1868-ban kötött egyezmény Bosznia–Hercegovinára történő kiterjesztésére irányuló tárgyalások megkezdéséhez (1890. aug. 8./15.); valamint

– a *Janjici–Bugojno keskenyvágányú vasút* megépítéséhez, ill. az e célra nyújtandó kölcsönhöz (1892. ápr. 29./7.).

Jegyzetek

- 1 *Csizmadia* 162. p.
- 2 Az ankéton elhangzottakat közli: Tisza Kálmán miniszterelnök, mint belügyminiszter által a közigazgatás érdekében 1880. november hó 21-dikére egybehívott enquete tárgyalásai. Bp., 1880.
- 3 *Grünwald Béla* volt a tipikus képviselője azoknak, akik az állam által kinevezett tisztviselőkben látták a szakszerű és hatékony közigazgatás zálogát, ugyanakkor a magyar szupremáciát is csak így vélték biztosíthatónak. Ld. műveit: *Közigazgatás ...*; *A Felvidék ...*; *Kossuth ...* — *Concha Győző* jogtudós — szakmai álláspontot képviselve — a tisztviselők állami kinevezése mellett foglalt állást, de hangsúlyozta a valódi önkormányzat fontosságát is. (Vö. műveivel: *Concha.*) — A függetlenségi *Mocsáry Lajos* szenvedélyesen kiállt a vármegyék ősi jogainak teljes megtartása mellett. (Vö. művével: *Mocsáry.*) — További korabeli munkák: *Asbóth*; *Beksics.*; Ld. még *Boncza Miklós* szaklapjának, a MK-nak a témára vonatkozó írásait. — Tudományos feldolgozások: *Csizmadia* 225–238. p.; *Horánszky I.* 157–176. p. stb.
- 4 Kortársi értékelések pl.: *Búsbach* 18–19. p.; *Halász* 378. p.; *Apponyi*, Emlékirataim... 186–188. p. — A történeti irodalom jellemző értékelései: *Gratz I.* 275–280. p.; *Csizmadia* 225–236. p.; *Horánszky I.* 157–176. p.
- 5 OL - P 344 - B.a. Levelek, 144. (1. d.)
- 6 A közigazgatási bíróságokról szóló tvj. tervezete 1892 júliusában elkészült (Tibád Antal munkája), és a miniszterek akkor véleményezésre meg is kapták azt. OL - K 148 - 1892 - III - 3206, 4742.
- 7 *Láng L.* 281–310. p.
- 8 OL - K 178 - Külkereskedelmi ügyek - 1891 - 118 (741/1890.)
- 9 OL - K 255 - 1890 - 6. t. - 1035.
- 10 OL - K 230 - 1894 - 3. t. - 95 167.
- 11 *Láng L.* 334–351. p.
- 12 Uo. 352–359. p.

- 13 További szakirodalmat is adó műveket említünk: *Gratz; Galántai, Egyház ...; Hanák, Magyarország 7/1. és különösen: Salacz, A magyar kultúrharca...; Uő, Egyház és állam ...; Moritz Csáky. — A jk.-ek jegyzetelésénél kiemelten támaszkodtunk Salacz elsőként említett művére, amelyben a mt. jk.-eit is nagymértékben felhasználta.*
- 14 Egyetlen kivétel azért volt: 1891. június 26-án a mt. döntött egy konkrét „elkeresztelési” ügy elbírálásának illetékessége kérdésében. *Ld. 1891. jún. 26./9.*
- 15 A trónbeszéd vonatkozó része: „A vallási ügyeket illetőleg bizton reméljük és elvárjuk, hogy az egyház és az állam magasztos hivatásaitak kölcsönös érdekeik és jogkörük megóvása mellett, azon hagyományos összhangzásban fogják teljesíteni, mely mint egyik fő biztosítéka az általános jogrendnek és vallásosságnak, Kedvelt Magyarországonkban egyház és állam közt, mindkettő érdekében és javára századok óta fennállott.” *OL - K 2 - 1892/97 - Ogy. megnyitása, ... - 8/92. (313. cs.)*
- 16 A költségvetéssel kapcsolatos alkotmányjogi és hatalompolitikai kérdésekkel részletesen foglalkozik *Sarlós 27–38. p.*
- 17 Mindezt részletesen ismerteti, elemzi: *Mattekovits, Magyarország államháztartásának ... 30–45. p.*
- 18 *Uo. 45. p.*
- 19 Vonatkozó iratokat ld. *OL - K 255 - 1891 - 8. t.*
- 20 *Gyömrei–Vértesy 144. p.*
- 21 Legújabb munka: *Vasúttörténet 2. tanulmánykötet, amely bőségesen hivatkozik a korábbi feldolgozásokra is.*
- 22 Mindezekre a kérdésekre ld. pl. uo. különösen 73–270. p.; *Zelovich 98–116. p.*
- 23 A jegyzetek elkészítésénél a levéltári dokumentumokra, a KN és a RT kötetekre, továbbá *Ruzitska és Tominac* műveire támaszkodtunk.
- 24 *Vasúttörténet 2. 121. és 208. p.*
- 25 Az államosítások témakörével részletesen foglalkozó szakmunkák közül megemlíjtük a következőket: *Gyömrei–Vértesy 71–97. p.; Szabó 61–90. p.*
- 26 A magántársaságokként működő közös vasutaknak mind Ausztriában, mind Magyarországon voltak egymással összeköttetésben lévő vonalaik. Közös vasút jellegüket a kiegyezési törvények határozták meg.
- 27 *Vö. Szabó 61–81. p.*
- 28 *Vö. Gyömrei–Vértesy 96. p.*
- 29 *Vö. az utóbbi két jegyzetben hivatkozott művekkel, 20–53., ill. 98–125. p.*
- 30 *Gyömrei–Vértesy 126–131. p.*
- 31 *Uo. 171–172. p.*
- 32 *Uo. 132–135.p., Szabó 103–105. p.*
- 33 *Uo. 99–100. p.*
- 34 Az 1881.44. tc. alapján 110 gyár jött létre, de ebből 8 megszűnt. *MK 1890. febr. 20. 6. p. — 1890. július 1-jével a hazai ipar támogatására állami részvétellel megalakult a Magyar Ipar- és Kereskedelmi Bank Rt. Uo. 1891. dec. 6. 5. p.*
- 35 *Uo. 1890. júl. 10. 6. p.*
- 36 *Máté 15–24. p.*
- 37 *OL - K 26 - 1891 - 296 (ad 4428).*
- 38 *OL - I 34 - A magyar udvartartás 1893. „Az udvartartás történeti fejlődése” című tanulmány (1893). XXXV–XL. p.*
- 39 *Uo. XXXIX. p.*
- 40 *OL - K 148 - 1890 - III. 1151, 1152.*
- 41 *Vö. Búsbach 11–13. p., Erdély III. 1645–1646. p., Kemény G. G., Iratok ... 1. k. 785–788. p.*
- 42 *OL - K 148 - 1890 - III - 1412.*
- 43 *Uo. 2046.*
- 44 *Vö. Hanák, Magyarország 7/1. 98–148. p., Erdély III. 1655–1664. p., Raffay 9–56. p.*
- 45 Egy detektívjelentés szerint a gyár munkásai közül kb. 600 május 5-én pl. a következő követeléseket fogalmazta meg: 8 órás munkaidő, a különmunka másfélszeres díjazása, darabszámos munkánál 30, napibérenél 25%-os béremelés, vasárnapi munkaszünet. *BFL, Fővárosi M. Kir. Államrendőrség Főkapitányi Hivatala ir., 147/1890. res.*
- 46 *Jeszzenszky 218. p.*

- 47 Ld. *Kemény G. G.*, *Iratok ...* I. k. 790–812. p.
- 48 OL - K 149 - 1891 - 2 - 434.
- 49 VKM XX. jelentés I. k. 43-44. p., XXIII. jelentés I. k. 7-8., 20-22. p.
- 50 Ezekre a kérdésekre ld. *Salacz*, *Egyház és állam*; *Eckhart*.
- 51 OL - K 26 - 1891 - 3830 (3830).
- 52 1891-ben — Horvátországot is beszámítva — három olyan érsek hunyt el, aki egyúttal bíboros is volt. 1893-ban Ferenc József (Galimberti bécsi nunciuson kívül) Vaszary Kolos hercegprímásnak és Schlauch Lőrinc nagyváradi püspöknek adta át a bíbornoki barretet. OL - K 26 - 1893 - 210., 611.
- 53 Ld. *Teutsch* 32-33. p.
- 54 KN (1887-92) 12. k. 329-330. p.
- 55 Vö. IM Jel. 1888-91. 29. p.
- 56 Uo. 15. p.
- 57 Uo. 29. p.
- 58 Vö. *Ruszoly* 40-47. p. A mű megvilágítja a politikai erők magatartásának okait, majd a továbbiakban ismerteti a választási bíráskodás gyakorlatát, de a mt.-ban történetekre nem tér ki.
- 59 IM Jel. 1888-91. 45-46. p.
- 60 Uo. 80. p.; IM Jel. 1892-95. 130. p.
- 61 A kérdéskörre ld. IM Jel. 1888-91. 128-130. p.
- 62 Ezekre ld. OL - K 26 - 1895 - 22 (1884/1893).
- 63 Emlékiratukat ld. uo. (163/1891).
- 64 OL - K 231 - 1894 - 5 - 1660.
- 65 Az Osztrák-Magyar Monarchia két államának külállamokkal kötött szerződéseit közli: *Bittner*.
- 66 Ld. OL - K 26 - 1892 - 1096.
- 67 *Gratz* I. 392-393. p.
- 68 Bosznia-Hercegovina általános helyzetére ld. *Kovács*, *Magyarország* 6/2. 1196-1200. p.

III.

A SZAPÁRY-KORMÁNY HELYZETÉNEK ALAKULÁSA ÉS BUKÁSA

A III/1.1. fejezetben tárgyaltuk, hogy 1891 nyarán a közigazgatási reformjavaslat bukásával a kormány programjának legfontosabb pontja teljesületlen maradt. Szapáry a Szabadelvű Párt szilárd parlamenti többsége (ekkor tájt a 413-ból mintegy 240 mandátummal biztosan rendelkezett) ellenére vallott kudarcot, mert az ellenzék, konkrétan a Függetlenségi és 48-as Párt — a túlzottan liberális házszabályok miatt — obstrukcióval meg tudta akadályozni a kormány szándékának érvényesülését. Gratz Gusztáv történetíró úgy ítélte meg, hogy ettől kezdve mindinkább elfajult a magyar parlamentarizmus, s ezért Szapáryt okolta: a miniszterelnök hibát követett el, amikor vereségét — „az ő szokásos nemtörődömségével” — elfogadta; ha — írja — akkor „állta volna a harcot, igyekezett volna az ellenzékét kifárasztani vagy a [parlament] tárgyalási szabályok igaz szellemét megvédeni”, elkerülhetőek lettek volna a következmények; vagy ha ez nem sikerül — folytatja Gratz — „sietett volna a magyar parlamentarizmusnak olyan reformját megvalósítani, amely ilyen visszaélésekre nem nyújt lehetőséget.” Ugyanakkor Gratz is érzékelt a nehézségeket: a házszabály-revízióért a kormánypárt ugyanis azért nem lelkesedett, mert úgy vélte, az uralkodó és a nemzet közötti esetleges jövőbeli konfliktus idején még szükség lehet az obstrukció eszközeire.¹

Míg Gratz egyszerűen Szapáry nemtörődömségében látta a kormányfő meghatárolásának okát, addig az 1970-es évek végén megjelent „tízkötetes” történeti összefoglaló szerzője, Hanák Péter a miniszterelnök politikai számításával magyarázza a történeteket. Eszerint a „feltűzelt nemzeti ellenzékiség és az agrárérdekű gazdaságpolitika” futtatta zátonyra a közigazgatási reform ügyét. Konkrétan: 1891 júniusában Fiumében az ottani horvát kiegészítésű 79. gyalogezred magyarelleses tüntetésre használta fel Ferenc József látogatását, s emiatt a parlamenti ellenzék ismét élesen támadta a nemzetietlen Hadsereget (vö. 1891. aug. 4., szept. 7./1.), előrevetítve a tartós obstrukciót éppen akkor, amikor a magyar agráriusoknak igen fontos német kereskedelmi szerződés sürgős ratifikálása napirendre került. „A kormány minden másnál előbbre helyezte a német külkereskedelmi szerződés még azévi letárgyalását”, ezért mondott le a közigazgatási javaslat továbbtárgyalásáról — olvasható a műben.² A kortárs politikusok körében nyíltan beszélték, hogy a kormánypárt sem támogatja egységesen Szapáryt a közigazgatási reform kérdésében. Különösen Szilágyi igazságügy-minisztert tartották olyannak, aki eleve a javaslat bukására játszott. Ezeknek a híreszteléseknek Podmaniczky Frigyes, a párt elnöke — naplójának tanúsága szerint — ekkor még nem adott hitelt, alig egy év múlva azonban már ő is Szilágyi aknamunkájáról beszélt, helyesebben írt.³

A képviselőházi kudarc és a fiumei ügyben tett — az uralkodó által nem helyeselt — kormánylépések, ill. javaslatok ellenére a Szabadelvű Pártban nem merült fel komolyan Szapáry lemondatásának gondolata, és Ferenc József sem kívánt mi-

niszterelnök-váltást. Ugyanakkor tény, hogy a történetek után sokakban felmerült Szapáry alkalmasságának kérdése. Az egyik kormánypárti képviselő, *Bűsbach Péter* szerint ekkortól számítható a miniszterelnök tekintélyének hanyatlása saját pártjában is.⁴

Érdekes epizódját jelentette a közigazgatási reform vitájának a Szabadelvű Párt és a Mérsékelt Ellenzék fúziójának ötlete azon az alapon, hogy Apponyi általánosságban helyeselte a közigazgatási reformot. Hamar kiderült azonban, hogy mértékadó szabadelvű körökben az ötletnek nincs reális alapja.⁵

A minisztertanács jegyzőkönyveiből kiviláglik, hogy a kormány — helyzetének javítása érdekében — komolyan mérlegelte az Országgyűlés azonnali felosztatását. Végül ezt a tervet elvetették, és csak hónapokkal később, az év végén született döntés az idő előtti (mintegy háromnegyed évvel a mandátum lejárta előtti) felosztatásról.

Ferenc József országgyűlést felosztató, 1892. január 5-én felolvasott *trónbeszédében* tekintette át és értékelte az 1887–1891 közötti törvényalkotó és kormányzati tevékenységet. Számunkra ebből azok a részek jelentősek, amelyek a Szapáry-kormány időszakát érintik. A király a pénzügyi egyensúly helyreállítását, ill. fenntartását nevezte a legfontosabb eredménynek. Kiemelte a Németországgal és Olaszországgal kötött hármasszövetség jelentőségét, és egyúttal utalt arra, hogy a haderő „évről-évre folytonos haladást” tanúsít. Elismeréssel szólt továbbá a külkereskedelmi szerződések megkötéséről, a vasútügy fejlődéséről, az igazságügyi és az oktatási reformokról. Hangsúlyozta, hogy a vármegyei közigazgatás állami közegek általi intézésének elvét kimondó törvény értelmében „kormányunk feladata lesz ... mielőbb benyújtani azon javaslatokat, melyek a közigazgatásnak ez alapon való szervezésére és egyidejűleg a közigazgatási bíróság életbeléptetésére vonatkoznak.”⁶

Az 1892. január–februári választások — bár Szapáryék bíztak a megerősödésükben — nem voltak sikeresek a kormánypárt számára: a Szabadelvű Párt az 1887. évi választásokhoz képest 18 mandátumot veszve 242 mandátumot szerzett, míg a Függetlenségi és 48-as Párt és a Nemzeti Párttá 1892 legelején átalakult Mérsékelt Ellenzék növelte képviselőinek számát: előbbi 100-ra, utóbbi pedig — a szimpatizáns független honatyákat ide számítva — 70-re.⁷ Ennek ellenére a Szabadelvű Párt 58%-os arányával továbbra is biztos többséggel rendelkezett. A kormánypárti képviselők soraiban feltűnő volt a mágnások, a grófok és bárók számának emelkedése: míg a Ház összes tagjának 16,4%-át, addig a Szabadelvű Párt képviselőinek 21,5%-át tették ki az arisztokraták az előző választások következtében kialakult 13,3, ill. 15,9%-kal szemben.⁸ A jövőre nézve nyugtalanító volt a kormány számára az a tény, hogy a választási harcot sok helyen a szabadelvű egyházpolitika elleni katolikus agitáció uralta, aminek következtében számos később megválasztott kormánypárti képviselőjelölt reverzalist adott választóinak, vagyis vállalta: az egyházpolitikai reformok ellen fog szavazni.⁹

A kormánypárti többséggel szemben a korábbihoz képest megerősödött ellenzék állt. Nem a Függetlenségi és 48-as Párt (amelyből kiválva *Ugron Gábor* erdélyi képviselőkből álló csoportja külön úton járt) volt ebből a szempontból elsősorban lényeges, hanem *Apponyi Albert* Nemzeti Pártja, amely ugyan nem adta fel a közjogi alapot, de egyértelműen a kiegyezésben rejlő nemzeti megoldások kiaknázásának

álláspontjára helyezkedett: a külön magyar udvartartás és „a közös hadsereg kiegészítő részét képező magyar hadsereg” nemzeti jellegének megteremtését, valamint a gazdasági önállóság elérését tűzte ki célul.¹⁰ Ráadásul ebben az időszakban — láttuk — XIII. Leó pápa „Rerum Novarum” enciklikája és az elkeresztelési rendeletet követő viták nyomán felerősödött az egyházi agitáció, Magyarországon is jelentkezett a politikai katolicizmus.

Jól tükrözi a helyzet kényességét az új országgyűlést megnyitó február 22-i trónbeszéd tervezetének sorsa. A minisztertanácsban elfogadott szöveget Ferenc József két ponton lényegesen megváltoztatta: egyrészt szükségesnek tartotta nyomatékosítani, hogy az 1867-es közjogi alap helyesnek bizonyult, és ezért bármiféle megváltoztatástól megóvandó, másrészt enyhítette a vallásügyi viszonyokra vonatkozó kijelentéseket. Utóbbi rész szövegét, a II/1.3. fejezetben már idéztük. (1892. febr. 14./1., febr. 19./1.) Bár a trónbeszéd — a pénzügyi egyensúly megteremtésének jelentőségén túl — kiemelte a valutarendezés és a közigazgatási reform rendkívüli fontosságát,¹¹ rövidesen kiderült, hogy az utóbbi reform kérdését, vagyis a kormány fő programpontját az események lesöprik a porondról.

A választások után, 1892. február 24-én Ferenc József elnökletével minisztertanács tekintette át a kialakult helyzetet. A király itt nyíltan kijelentette, hogy a „politikai helyzet Magyarországon nem egészen normális, mert csak egy párt van, amely teljesen és őszintén a közjogi kiegyezés alapján áll, és így a pártok váltakozása a kormányzásban teljesen ki van zárva”; hogy a Függetlenségi és 48-as Párt mellett valójában a Nemzeti Párt is a kiegyezés alapjait támadja a kiegyezés nemzeti irányban való továbbfejlesztésének követelésével; hogy azok, akik a „közjogi kiegyezést létrehozták, azt egy maradandó és stabil műnek fogták fel, amelyet nem szabad megingatni. Különösen érvényes ez a haderő kérdése vonatkozásában”. Az uralkodó rámutatott a „a szélsőbal párt bár lassú, de folytonos gyarapodására és általában a lakosság ellenzéki szellemének növekedésére. Ez a jelenség — fejtette ki — ... ha tovább folytatódik, akkor eljön az idő, amikor a kiegyezés-ellenes ellenzék többségre jut, amikor aztán olyan helyzet áll elő, amelyből nincs békés kiút, és amely aztán elkerülhetetlenül konfliktusokhoz vezet.” Talán nem is sejtette, hogy alig több mint egy évtized múlva még megéri ezt az időt.

A király felszólítására Szapáry és a miniszterek kifejtették véleményüket. A miniszterelnök szerint, ha később tartották volna a választásokat, még rosszabb lett volna az eredmény. Nem látott lehetőséget a Nemzeti Párt kormányhoz való közeledésére. Baross nyugtalanítónak nevezte a parlamenti viszonyokat, még a „legrosszabb lehetőségeket” sem zárta ki. Wekerle és Szilágyi egyetértett a miniszterelnök értékelésével, ugyanakkor — mint korábban már említettük — a kormány helyzetének megerősítése érdekében az udvartartás és a haderő egyes ügyeiben „a dolog lényegét” nem érintő változtatások megtételét javasolták. Lényegében valamennyi miniszter nehéznek ítélte az elkövetkezendő időszakot, de a kormány kitartásáról biztosították az uralkodót, aki — láttuk — az udvartartás vonatkozásában nem zárkózott el bizonyos külsőségek megváltoztatása elől, de ismételten hangsúlyozta az erős és egységes kormány követelményét. E minisztertanács jegyzőkönyve alapján megállapítható, hogy Ferenc József 1892 telén-tavasán még töretlenül bízott kormányá-

ban, és a kormány is szilárdnak látszott. Alig több mint fél év múlva azonban gyökeresen megváltoztak a viszonyok.

Szapáry Gyula miniszterelnök helyzete valójában 1892 őszén rendült meg, amikor két kényes ügy hullámai csaptak magasra. Az első, a budavári 1848–49-es honvédelmi emlékmű 1892. november elejére tervezett avatási ünnepségének kérdése október közepén a parlamentben okozott vihart. (Nem sokkal azután, hogy Kossuth Lajos budapesti díszpolgárrá választását a kormány nem tudta megakadályozni.) Szapáry — nyilván őszinte szándékkal — magáévá tette a szoborbizottság elképzelését, amely szerint a honvédelmi emlékmű felavatásán a kormány és a Hadsereg képviselői is részt vesznek, majd az ünnepség második részeként közösen megkoszorúzzák Hentzi tábornok, Budavár 1849. évi osztrák védője és 420, az ostrom során elesett osztrák katona közelben álló emlékművét is. Ferenc József elfogadta a kormányfő javaslatát, amely a közel fél évszázada történetek lezárását, a kiengesztelődést, az 1848–49-es forradalom és szabadságharc érzelmi hatásának a politikából való kikapcsolását célozta meg. Szapáry számítása azonban nem vált be: az ellenzék élesen támadta az elképzelést, de magában a kormánypártban sem volt egyöntetű a támogatás. A programot végül le kellett fűjni, ill. el kellett halasztani. A miniszterelnök csúfos kudarcot vallott. A közigazgatási javaslat bukása után ismét meghátrált az ellenzék előtt, ráadásul Ferenc József neheztelését is kiváltotta, hiszen Szapáry végső soron elhitette vele, hogy a körülmények már alkalmasak a megbékélésre. Súlyosan tévedett,¹² éppen akkor, amikor az egyházpolitikai kérdésben a végsőig kiéleződtek a kormányon belüli ellentétek.

Az 1890 óta napirenden lévő egyházpolitikai kérdés fejleményeiről, a sorozatos minisztertanácsi ülések lefolyásáról, az álláspontok alakulásáról a *II/1.3. fejezetben* részletesen szövegtünk. Hosszú vitákat és a Vatikánnal folytatott tárgyalásokat követően 1892. október 10-én szinte valamennyi napirenden lévő javaslatot (általános polgári anyakönyvezés, izraelita vallás egyenjogúsítása, szabad vallásgyakorlás, házassági jog) illetően teljes egyetértés jött létre a miniszterek között. Egyedül a házasság megkötésének módja kérdésében maradt fenn nézeteltérés. Csáky, Szilágyi és Fejérváry határozottan kiállt a kötelező polgári házasság bevezetése mellett, Wekerle és Lukács is inkább e véleményre hajlott, bár nyíltan nem utasította el Szapáry álláspontját, aki egyelőre nem tartotta időszerűnek a kérdés felvetését. (1892. okt. 10./1.)

Ez az ellentét röpké egy hónap alatt elsöpörte a kormányfőt. *Október 17-én* az uralkodó elnökletével megtartott *minisztertanácsban* Szapáry kormányon belüli elszigeteltsége tovább nőtt: egyedül Szögyény támogatta álláspontját, az összes többi miniszter immár — Ferenc József Szapáry véleménye melletti kiállása ellenére — a kötelező polgári házasság kormányprogrammá tétele mellett volt. Az uralkodó nem járult hozzá a miniszterek többsége által elkerülhetetlennek tartott kormánynyilatkozathoz. Az ennek tervezetét előterjesztő kultuszminiszter a másnapi minisztertanácsban közölte is, hogy 19-én beadja lemondását, amitől — Wekerle kérésére — a valutarendezéssel összefüggő pénzügyi műveletek sikere érdekében végül egyelőre elállt, főleg azért, mert a kormány mint testület is elhatározta a helyzetével való komoly szembenézést. (1892. okt. 18./4.)

Szapáry még aznap felségelőterjesztésben tájékoztatta Ferenc Józsefet a történetekről. Az uralkodó ezt követően személyes bizalmasai, *Pápay István* és *Khuen-*

Héderváry Károly bán útján kísérletet tett arra, hogy egy új, de még Szapáry vezette kabinet alakításával kerekedjék felül a polgári házasságot követelő minisztereken. Szapáry nem zárkózott el a feladat elől.¹³ A november 2-i minisztertanácsban meg is kísérelt elfogadtatni egy kompromisszumos javaslatot. (Ezt megelőzően Csáky már ténylegesen benyújtotta lemondását, és az is eldőlt, hogy a tervezett pénzügyi műveletek lebonyolítására nincs közeli remény.) A kormányfő indokolásában elmondta: „abból a felfogásból indulva ki, hogy a jelenlegi viszonyok között egy kormányválság egyúttal pártválságot is idézne elő, ami beláthatlan zavarok kútforrásává válhatnék, kísérletet tett oly tartalmú kormány-nyilatkozatnak legfelsőbb helyen való elfogadtatására, mellyel nézete szerint a kormány eddigi álláspontja megőve maradna, s melybe a párt is belenyugodhatnék.” Úgy vélte: a nyilatkozatban a minisztertanács által már elfogadott három törvényjavaslat mielőbbi benyújtása mellett azt is megígérhetnék, hogy a kormány a kötelező polgári házasságról is törvényjavaslatot dolgoz ki és nyújt be. A jegyzőkönyv tanúsága szerint azonban „a minisztertanácsnak több tagja — szemben az eddig már történt kormányi kijelentésekkel és a pártban uralkodó mérvadó nézetekkel, valamint szemben azzal, hogy a kormány utóbb a parlamentáris helyzet által mégis csak oda kényszerítették, hogy határozott nyilatkozatot tegyen — a bemutatott nyilatkozat-tervezet kielégítőnek nem találta; a minisztertanács valamennyi tagja pedig abban megegyezett, hogy az egyházpolitikai kérdésekben bármely nyilatkozattal csak teljesen egy nézeten levő kabinet léphetne elő: a minisztertanács abban állapodott meg, hogy az egész kormány adja be lemondását, s kérje Ő Felségétől felmentését”. (1892. nov. 2./1.)

Véglegessé vált a kabinet megosztottsága. Sajnos, a szűkszavú jegyzőkönyvből nem derül ki, hogy a kormány hány tagja támogatta Szapáry javaslatát, azt viszont biztosra vehetjük, hogy a javaslatot elutasító miniszterek között Csáky és Szilágyi feltétlenül, Wekerle pedig nagy valószínűséggel ott volt. Ekkor már a kormánypárt döntő többsége is a „renitens” miniszterek mögött sorakozott fel. Jól érzékelteti a hangulatváltozást *Podmaniczky Frigyes* 1892. november 9-i naplóbejegyzése: „A három miniszternek [Csáky, Szilágyi, Wekerle — *L. J.*] teljesen igaza volt, midőn azt mondá, hogy az egyházpolitikai kérdéseket megoldani csak úgy lehet, ha mindezek betetőzéséül a kötelező polgári házasság is behozatik. ... Nem lehet tagadni, hogy ha a minisztérium kebelében ezen »lépés előre« meg nem pendítették, a Szabadelvű Párt a maga összességében aligha hozza felszínre most a kötelező polgári házasság eszméjét. De ily viszonyok között nem lehet csodálni, hogy pártunk kebelében forrongás állt be, s a túlnyomó többség a minisztérium kisebbségének javaslata mellett foglalt állást. ... Magam sem voltam a kötelező polgári házasságnak rögtöni behozatalának [sic !] barátja, de most, miután a minden rendű s felekezetű papság aláaknáztá a terrenumot, okvetlen szükségesnek tartom, hogy Ő Felsége egyezzek belé a kötelező polgári házasság behozatalára [sic !], mert csak ez úton tartható fenn az államhatalom tekintélye, s menthető meg a Szabadelvű Párt egysége, mely ha megbomlik, bekövetkezik a káosz.”¹⁴

A kormányfő sorsa megpecsételődött. Személyét a szabadelvű reformokat követelő politikai közvélemény — joggal — már nem tartotta alkalmasnak arra, hogy a királynál sikerre vigye a reformelképzeléseket. A kormánypárt részben még mindig *Tisza Kálmán* körül csoportosuló erői és Szilágyi Dezső személyes ambíciói meg-

buktatták Szapáryt, aki több — nem egy esetben elkerülhető — kudarcot tudhatott maga mögött.

A kabinet tagjai a kormány utolsó, november 4-i minisztertanácsában írták alá a lemondást tartalmazó okiratot. (1892. nov. 4./1.) Ferenc József november 6-án fogadta el a lemondást, egyúttal megbízta a kormányt — a következő kabinet megalakulásáig — az ügyek vitelével.

Szapáry november 9-én az Országgyűlés mindkét házában bejelentette a kormány visszalépését és az uralkodói döntést. Rövid beszédének lényegét szó szerint idézzük: „A kormány tagjainak sokszor volt alkalmuk az egyházpolitikai kérdésekben ... nyilatkozni. A kormány az ezen alkalmakkor kifejtett programnak megfelelően előkészítette a törvényjavaslatokat az általános polgári anyakönyvezésről, az izraelita vallás törvénybe iktatásáról, valamint a vallás szabad gyakorlatáról, és ezen törvényjavaslatok betérjesztésére megnyerte a korona jóváhagyását. ... A házassági jog reformjának alapelveire nézve ... a minisztérium egyhangú megállapodásra jutott, kivéve a házasság polgári megkötésének kötelező formáját, amelyre vonatkozólag, úgyszintén az egész kérdésben teendő nyilatkozatra nézve nem tudott a kormány oly megállapodásra jutni, amely egyszersmind a korona helybenhagyását megnyerte volna. Ily viszonyok közt a kormány, nem lévén azon helyzetben, hogy az ország javára sikeresen működhessek, beadta lemondását, és Ő Felsége folyó hó 6-án kelt legfelsőbb elhatározásával a minisztérium ezen lemondását elfogadta ...” E miniszterelnöki bejelentés szűkszavúan ugyan, de hűen tartalmazta a tényeket. Az ellenzék — természetesen — nem elégítette ki a tájékoztatás, *Eötvös Károly* és *Apponyi Albert* is részletes magyarázatot követelt. A Függetlenségi és 48-as párti Eötvös kemény szavakkal, a valóságtól kissé elrugaszkodva, illette a búcsúzó kormányt és fejét: „... ezen két esztendő és nyolc hónap alatt az ország ügyei szerencsésen nem vezettek. Nagy és fényes ígéretekkel lépett ezen kabinet az ország törvényhozása és a nemzet elé. Ama nagy és fényes ígéretekből nem teljesített egyetlen egyet sem”. Az ellenzéki vezérszónok konkrétan említette a kudarcokat, a szerencsétlen lépéseket: a közigazgatási reformjavaslatot, az Országgyűlés idő előtti feloszlását, a „nemzet méltóságának és hagyományos érzületének nem egy kérdésben sértése”-t, az egyházpolitika helytelen kezelését.¹⁵

A miniszterelnök felmentése ténylegesen 1892. november 17-én történt meg, a kormány pedig november 19-én adta át helyét.¹⁶

* * *

Szapáry és kormánya tevékenységét, teljesítményét Eötvös Károly mellett hivatkozott kortársi és történelmi értékelések szinte egyöntetűen negatívan ítélik meg. Ez a kabinet — kormányzati teljesítményét illetően — véleményünk szerint sem tartozik Magyarország legkiválóbb kormányai közé, a beharangozással ellentétben nem bizonyult nagy reformkabinetnek. Az viszont kétségtelen, hogy a számos kudarc mellett néhány vonatkozásban igazi sikereket ért el. Ilyenek, a dualizmus közjogi alapjainak megvédésén, az Ausztriával és Horvátországgal való normális viszony fenntartásán túl — többek között — az államháztartás egyensúlyának megszilárdítása, a valuta-rendezés, a vasút-államosítások befejezése, a nyugati államokkal kötött új kereskedelmi szerződések és az ún. munkásvédő törvények megalkotása. Elsősorban

Wekerle, Baross és Bethlen miniszterek szakterületén történtek hosszú távon is eredményes kormányzati lépések.

Jegyzetek

- 1 Gratz I. 278–280. p.
- 2 Hanák, Magyarország 7/1. 62–64. p. A közölt jk.-ekben foglaltak nem támasztják alá ez utóbbi megállapítást!
- 3 György 24–25. p.; Podmaniczky IX. k. 1891. „A Kh. 1891. július 18-án tartott ülése” című rész és XI. k. 1892. „A válság” című rész.
- 4 Búsbach 19. p.
- 5 Vö. uo. 18. p.; Gratz I. 274–275. p.
- 6 OL - K 26 - 1891 - 296 (ad 4495).
- 7 Gratz I. 284–285. p.; Hanák, Magyarország 7/1. 71. p., Tóth, A. 142–172. p. alapján.
- 8 Lakatos 29–30. p.
- 9 Podmaniczky XI. k. 1892. VIII. Egyházpolitikai kérdések.
- 10 Az ellenzéki pártprogramokra ld. Mérei 99–110., 225–237. p.
- 11 Bp.-i Közl. 1892. febr. 23.
- 12 A honvédelmi művet végül 1893. május 21-én avatták fel a kormány részvétele nélkül. A kérdésre ld. OL - K 26 - 1893 - 1079.; Szatmári 140–146. p.; Podmaniczky XI. k. 1892. XVI.
- 13 Vö. a bán Pápayhoz írt 1892. okt. 25-i levelével. Ebben Khuen-Héderváry tájékoztatást adott az uralkodó megbízásából Szapáryval folytatott bizalmas megbeszéléséről. OL - I 34 - Hivatali ir. 1892.
- 14 Podmaniczky XI. k. 1892. XVII. A válság.
- 15 Nemzet, 1892. nov. 10. reggeli lap. Országgyűlés. A képviselőház ülése nov. 9-én.
- 16 OL - K 26 - 1892 - 2455.

B/

**WEKERLE SÁNDOR KORMÁNYA
1892–1895**

I.

A WEKERLE-KORMÁNY MEGALAKULÁSA ÉS PROGRAMJA

Szapáry Gyula kormányának lemondását követően 1892. november 10–11-én zajlottak le az új miniszterelnök kiválasztására irányuló királyi meghallgatások. Az uralkodó Szapáryt, Wekerle pénzügyminisztert, Fejérváry honvédelmi minisztert, *br. Bánffy Dezső* házelnököt, valamint *Tisza Kálmán* és *Széll Kálmán* országgyűlési képviselőket rendelte magához Bécsbe.¹ Nyilvánvaló volt: az új kormányfő személyét az dönti el, hogy az egyházpolitika kezelését illetően Ferenc József utat enged-e a kötelező polgári házasság kormányprogramba vételének. A király mozgásteret meglehetősen leszűkült, hiszen a kormányzópárt meghatározó többsége ezt követelte.

November 10-én külön-külön — sorrendben — Szapáryt, Tiszát, Széllt és Bánffyt fogadta az uralkodó, akik — a kormánypárti lap tudósítása szerint — „egészen egybehangzó nyilatkozatokat tettek az iránt, hogy az egyházpolitikai kérdések megoldása, más mint határozottan liberális elvi alapon, keresztül nem vihető.”² 11-én Wekerle volt királyi kihallgatáson, és el is dőlt, hogy ő kap kormányalakítási megbízást, amint az a sajtóban már másnap — feltételes formában — meg is jelent.³ A kormánypárt szócsöve ezen a napon másról is tájékoztatott: egyrészt közölte, hogy „a Wekerle-kabinet politikai programja a Szabadelvű Párt eddigi programjának bővített és javított kiadása lesz”, másrészt biztató jelként értékelte az uralkodó döntését, mert „Wekerle megbízatása a kabinetalakítással a valódi és tiszta liberalizmus érvényesülését jelenti”, egyúttal „a demokrácia diadala, mert valóban semmi sem jellemezheti kedvezőbbben a parlamentáris életet, mint az, ha valaki tisztán és kizárólag a saját tehetsége és munkája által, a legszerényebb »lateiner« állásból a legmagasabb politikai polcra, miniszteri fogalmazóságból miniszterelnökségig emelkedik.”⁴

Wekerle miniszterelnökségét a kormánypárt túlnyomó többsége akarta, és az uralkodó által megkérdezett vezető személyek is egybehangzóan őt ajánlották.⁵ Ferenc József — a parlamenti többség elvesztésének kockázata nélkül — nem nagyon tehetett mást: elfogadta a javaslatot és ezzel együtt — legalábbis elvileg — a korábban radikálisabb egyházpolitikai programot.

A király november 17-én — az addigi gyakorlat szerint, a lelépő kormányfő aznapi előterjesztésére és ellenjegyzésével — nevezte ki az új miniszterelnököt, Magyarország első polgári származású kormányfőjét, egyúttal utasította őt a kormány tagjaira vonatkozó javaslat megtételére.⁶ Wekerle — aki Bécsben tartózkodott — még aznap előterjesztette a miniszterek listáját.⁷ Közel egy hetet igényelt tehát az új kabinet tagjainak kiválasztása. Ennek alapvetően személyi oka volt. A miniszterek közül ugyanis Fejérváry és Josipovich eleinte azzal fenyegetőzött, amennyiben Szilágyi a kabinet tagja marad, ők visszalépnek. Indokaikról és a tényállásról *Podmaniczky Frigyes* naplójában a következő olvasható: „Szilágyi Dezsőt nem csak miniszterhátsai — Josipovich és Fejérváry, akiket ostobáknak címzett, nem akarván vele egy minisztériumban helyt állani —, de a pártunk közül sokan [sic !] annyira utálnak,

hogy a pártból való kilépéssel fenyegetőznek ..., ha Szilágyi a kabinet tagja gyanánt megmarad. Pedig mind hiába, Szilágyi Dezső miniszterségét most nem nélkülözhetik, miután ő volt az, aki Wekerle és Csáky miniszter társaival a most oly nagy örömet okozó szabadelvű irány inaugurálását megkezdette. Szilágyinál nehéz megmondani, hogy hol ártana többet, vajon a minisztériumban, ha megmarad, vagy a Képviselőházban, ha elejtetik.”⁸ Végül sikerült elsimítani a személyes ellentéteket, de megjegyzendő, hogy a Szabadelvű Pártban akadtak olyan képviselők, akik nem lelkesedtek az egyházpolitikai reformokért, és a Nemzeti Párttal való fúziót kívánták. Ez a „mozgalom” azonban elszigetelt maradt.⁹

Az uralkodó 1892. november 19-i legfelsőbb elhatározásával — Wekerle előterjesztését elfogadva — a miniszterelnököt megbízta a Pénzügyminisztérium további vezetésével, *gr. Bethlen András* földművelésügyi, *gr. Csáky Albin* vallás- és közoktatásügyi, *br. Fejérváry Géza* honvédelmi, *Josipovich Imre* horvát–szlavón–dalmát és *Szilágyi Dezső* igazságügy minisztereket szintén megerősítette állásukban, míg belügyminiszterré *Hieronymi Károlyt*, az Állami Számvevőszék elnökét, király személye körüli miniszterré pedig *gr. Tisza Lajos* országgyűlési képviselőt nevezte ki. A miniszterelnök és a két új miniszter november 19-én tette le a hivatali esküt is.¹⁰

Wekerle alig változtatott a kabinet összetételén: csak az előző kormányfő által vezetett Belügyminisztérium és a Szögyény-Marich László nagyköveti kinevezésével 1892. október végén gazda nélkül maradt Király Személye Körüli Minisztérium élére került új ember. Az 56. életévében járó, mérnöki végzettségű Hieronymi újonc miniszter volt. Közigazgatási tapasztalatokat 1867 és 1882 között a Közmunka- és Közlekedésügyi Minisztériumban szerzett, ahol tanácsosi, később helyettes államtitkári rangot ért el. 1882-től az Osztrák–Magyar Államvasút magyarországi igazgatótanácsának elnökeként tevékenykedett. Országgyűlési képviselő is volt, és Ferenc József a Szapáry-kormány végnapjaiban, 1892. október 18-án nevezte ki az Állami Számvevőszék elnökévé. Tisza Kálmán 61. életévébe lépett testvére, Tisza Lajos (aki az 1879. évi árvízben elpusztult Szeged újjáépítését királyi biztosként irányította) viszont három évi főispáni ténykedés, majd a Fővárosi Közmunkák Tanácsa alelnöki tisztségének viselése után 1871 és 1873 között már betöltötte a közmunka- és közlekedésügyi miniszteri posztot. Később másfél évtizeden át a magyar delegáció elnöke vagy alelnöke volt.¹¹

Az új kormány *programját* illetően Ferenc József kényszeredetten ugyan, és nem is egészen egyértelműen hozzájárult a radikális egyházpolitikához. *Elvi* beleegyezését adta a kötelező polgári házasságról szóló törvényjavaslat elkészítéséhez is, de fenntartotta magának a jogot, hogy a konkrét rendelkezésekről majd később döntsön. Wekerle anélkül tájékoztatta az Országgyűlést a kormány programjáról, hogy azt előzetesen minisztertanács elé vitte volna. A miniszterelnök a Ház november 21-i ülésén mondta el programbeszédét.

Ennek elején a kormánypárt és a kormány politikai alapeszméiről nyilatkozva mindenekelőtt kijelentette, hogy „az 1867-iki ... kiegyezési törvények alapján állunk. Azokat nem ideiglenes és átmeneti jellegűeknek, hanem maradandó alkotásoknak tekintjük.” Wekerle emellett egyrészt helyeselte a külpolitikai vonalvezetést, amely „az érdekeinknek és a Monarchia hatalmi állásának megvédése és a szövetségeseinkhez való lojális ragaszkodás mellett minden állam irányában a barátságos viszonyok

ápolását tűzte ki feladatul”, másrészt súlyt helyezett a választások tisztaságára, és ennek biztosítékául a megtámadott választások feletti kúriai bíraskodás bevezetését jelölte meg.

A miniszterelnök három csoportra osztotta a legfontosabb kormányzati feladatokat. *Pénzügyi és gazdasági* téren a hitel- és pénzvviszonyok rendezését, a valuta-rendezés folytatását és a pénzügyi egyensúly fenntartását, valamint mindezek érdekében is a „rendszeres közgazdasági működést” ígérte, amely „az anyagi helyzet és az általános jólét emelését” célozza. A kormány igyekezni fog „kereskedelmi érdekeinket a külállamokkal, lehetőleg a keleti államokkal is kötendő szerződések útján biztosítani, tengeri hajózásunkat fejleszteni, tengeri kikötőink berendezéseit tökéletesíteni” — jelezte Wekerle, majd a folyószabályozások folytatásának, a hajózás és a helyi érdekű vasutak fejlesztésének fontosságát hangsúlyozta. Kiemelte még a vasúti beruházások és a tarifapolitika szerepét a magyar gazdaság érdekeinek védelmében, továbbá lépéseket helyezett kilátásba az iparfejlesztés és a mezőgazdaság területén. Különösen a szőlőbirtokok regenerálását, az állategészségügy rendezését és „mindenekfelett a rég várt mezőrendőrségi törvény” megalkotását nevezte fontos feladatnak.

Wekerle a teendők második csoportjában sorolta fel az *igazságügyi politikára* és a *belügyi adminisztrációra* vonatkozó terveket. Előbbivel kapcsolatban a Szapáry-kormány, ill. a Szilágyi által kijelölt úton való haladást ígérte. A „jogegység megalkotása” a fő cél, a már Ház elé terjesztett igazságügyi törvényjavaslatokat a kormány fenntartja, és még a tél folyamán benyújtja a büntetőeljárásról szóló javaslatot is — mondotta. A kormányprogram részének jelölte meg a közigazgatási reformot, ugyanakkor a teendők sorrendjében változtatásokat ígért. Erről a miniszterelnök a következőket jelentette ki: „az 1891:33. tc. azon elvi határozményaiából kiindulva, hogy az adminisztráció államosíttassék, fogjuk előkészíteni és előterjeszteni javaslatainkat, ... a községi reformból indulva ki...”. Mindenekelőtt azonban — folytatta —, a közigazgatási bíraskodásról szóló javaslatot terjeszti be a kabinet, majd a községekről és a vármegyékről szóló törvényjavaslatok parlamenti tárgyalása alatt a szolgálati pragmatikára és a fegyelmi eljárásra vonatkozó javaslatokat is benyújtja.

Wekerle ezután a közéletet akkortájt uraló *vallásügyi politikával* foglalkozott. Előljáróban leszögezte: „azon komoly törekvéstől vagyunk áthatva, hogy az állam érdekeinek biztosítása mellett a vallásos nyugalom és béke meg ne zavartassék ... Mint már a megelőző kormány is kijelentette, a korona ... jóváhagyásával megállapítottak azon elvek, melyek az izraelita vallás törvénybe iktatására, a vallás szabad gyakorlatára és az általános polgári anyakönyvek behozatalára vonatkozó törvények alapját képezik.” Ezeket a javaslatokat a kormány a tél folyamán képes lesz benyújtani a Házban, jelentette ki a kormányfő, majd ismertette a polgári anyakönyvezés általános életbeléptetéséig tervezett átmeneti intézkedést, amely szerint „a jelenlegi anyakönyvekben az anyakönyvvezetők az elkeresztelési esetben azt is tüntessék ki, hogy az 1868:53. tc. szerint az illető elkeresztelt mily vallásúnak tekintendő, és amennyiben az anyakönyvvezetők e követelménynek meg nem felelnének, az illető helyen a polgári anyakönyvezés azonnal életbe léptethető legyen, viszont e törvény meghozatalával egyidejűleg az 1890. február 26-diki miniszteri rendelet hatályon kívül helyeztessék.” A miniszterelnök végül bejelentette: a házassági jog kérdésében

teljes egyetértés van a kormányon belül a kötelező polgári házasság bevezetését illetően, és uralkodói jóváhagyást kapott annak *elvi* kijelentésére, hogy „a házassági jogra vonatkozólag kidolgozandó és már munkába vett törvényjavaslat a minden állampolgárra kötelező házassági jog, a házassági jogviszonyból származó kérdések feletti általános állami bírás...odás és a kötelező polgári házasság alapelvei alapján készítették el.” Majd így folytatta: „ez nem érintheti Ő Felségének azon legmagasabb elhatározását akkorra tartsa fenn, midőn a kidolgozott törvényjavaslat eléje terjesztetik.”

A kormányfő kormánya nevében kérelemmel zárta beszédét: őszinte támogatást remél „azok részéről, akik velünk egy elvi alapon állanak vagy általában helyeslik eljárásunkat; tárgyilagos elbírálást azok részéről, kik külön nézeteket képviselnek.”¹²

A program alapján megállapítható, hogy az új kormány gyakorlatilag az előző kabinet irányvonalát kívánta továbbvinni, azt az egyházpolitika radikális megváltoztatásával kiegészítve. A kormánypárt ünnepelte vezérét. Az ellenzék sem fogadta nagy lármával a programot. Sorrendben Eötvös Károly (Függetlenségi és 48-as Párt), Apponyi Albert (Nemzeti Párt) és Ugron Gábor (a függetlenségiük külön csoportja) reflektált az elhangzottakra. *Eötvös* — természetesen hangsúlyozva pártja elhatárolódását a kormánypárttól — több ponton egyetértését fejezte ki a kormány terveivel, és tárgyilagos kritikát ígért azzal, hogy pártja apró akadályokat nem gördít a kormány liberális politikája elé. *Apponyi* a választások tisztaságának biztosítására tervezett lépést kevésnek tartotta, és követelte a majdani közigazgatási reformtörvények együttes hatálybaléptetését, legnagyobb jelentősége mégis az egyházpolitikára vonatkozó kijelentésének volt. A Nemzeti Párt vezére aláhúzta: még nem látja a teljes egyetértést a házassági jog alapelveiben, mivel a kormány csak saját felelősségére vállalta a házasság megkötésének kötelező polgári formáját. Ha tehát a kabinet olyan előterjesztéseket tesz, amelyek alapján a lelkiismereti szabadság és a jogegység elérhető, valamint a házassági kötelék megszilárdítható, akkor meg fogja kapni a támogatást — mondotta. Álláspontját semmiképpen sem lehetett a liberális egyházpolitika helyesléseként értelmezni! *Apponyi* ráadásul a kormány szuverén voltát is megkérdőjelezte, és a „Tisza-klikk”-re gondolva utalt arra, hogy a kormány mellett és mögött „felelősség nélküli titkos befolyások” a leghelyesebb program esetén is kizárják a kormány iránti teljes bizalmat. *Ugron* mindenben elutasította a kormányprogramot.¹³

A Wekerle-kormány programjának, ezen belül különösen az egyházpolitikai reformoknak a megvalósítása nem tűnt könnyűnek. Részben Ferenc József tartózkodó, nem egyértelmű, kényszer szülte magatartása, részben a katolikus egyház nagy hatalma, a Főrendiház konzervatív többsége adott okot a pesszimizmusra, de magán a kormánypárton belül sem volt teljesen egyöntetű a támogatás. Az egyházpolitikai ellenzék a kormányfő szintén november 21-én megtartott főrendiházi bemutakozásakor már megfújta a riadót: a többségben lévő katolikus főrendek vezérei, *gr. Zichy Nándor* és *gr. Esterházy Miklós Móric* hevesen támadták a kormány elképzeléseit.¹⁴ A kormánypárti hangulatot jól jellemzi *Podmaniczky Frigyes* 1892. december végi naplóbejegyzése, amely a Szabadelvű Párt elnökének a kormányváltozásról kialakított véleményét rögzíti: „Az eredménye a válságnak ... a Szabadelvű Pártra nézve igen előnyös, mert végre az egyházpolitikai kérdésekben tiszta s egészen helyes ál-

láspontra helyezkedett a minisztérium és párt túlnyomó többsége. S végre is, ha ezen kérdésben vagy más szabadelvű kérdésben megbukunk, akkor legalább nyugodt lélekkel esünk el zászlónk lobogása alatt ...”¹⁵

Az egyházak közül a protestánsok még tartózkodtak a nyílt állásfoglalástól, viszont a december 15-i katolikus püspöki konferencia meghirdette a harcot — egyelőre — az anyakönyvi javaslat ellen.¹⁶

Wekerle programbeszéde a két éven át tartó, heves politikai csatározás, a magyar kultúrharc nyitánya volt. A kormány mozgásterét, tevékenységét ez a harc határozta meg, háttérbe szorítva minden más kérdést. A kabinet sorsának alakulására a *III. részben* térünk ki, miután áttekintettük a kormányzati tevékenység fő vonásait.

Jegyzetek

- 1 Nemzet, 1892. nov. 10.
- 2 Uo. 1892. nov. 11. A helyzet.
- 3 A „Nemzet” bécsi tudósítója november 10-én még találgatott. Elsősorban Csáky Albin miniszterelnökségével számolt, ha ez akadályokba ütköznék, „bizonyára csak Wekerle jöhet szóba”, ha pedig ez is kivitelezhetetlen, akkor „Magyarországon kabinet alakítására alkalmasabb személyiség mint Széll Kálmán volt pénzügyminiszter nem képzelhető.” Nemzet, 1892. nov. 11. B.C. távirata, Bécs, nov. 10. és uo. nov. 12. A helyzet.
- 4 Uo. Budapest, nov. 11. (pk.)
- 5 Vö. *Búsbach* 25. p.
- 6 OL - K 26 - 1892 - 2455 (2540).
- 7 Uo. (2538).
- 8 *Podmaniczky* XI. k. 1892. XVII. A válság.
- 9 Vö. uo. és *Apponyi* 203–205. p.
- 10 OL - K 26 - 1892 - 2455 (2455).
- 11 A Wekerle-kormány tagjait, addigi tevékenységüket felidézve, azonnal propagandisztikus könyvecskében mutatta be a Szep. szócsovének szerkesztősége: Wekerle Sándor és kabinetje. Politikai jellemrajzok. Kiadja a „Nemzet” szerkesztősége. Bp., 1892.
- 12 KN (1892–96) 6. k. 153–156. p.
- 13 Uo. 156–160. p. A Tisza-klikk tevékenységére vonatkozó feltételezéseket és a kormánylap reagálását ld. a korabeli ellenzéki napilapokban és Nemzet, 1892. nov. 17.
- 14 Vö. *Salacz*, A magyar kultúrharc ... 215. p.
- 15 *Podmaniczky* XI. 1892. XVIII. Visszapillantás.
- 16 Vö. *Salacz*, A magyar kultúrharc... 221–226. p.

II.

KORMÁNYZATI TEVÉKENYSÉG A MINISZTERTANÁCSI JEGYZŐKÖNYVEK TÜKRÉBEN

1. A KULTÚRHARC. AZ EGYHÁZPOLITIKAI TÖRVÉNYEK MEGALKOTÁSA

Az *I. rész*ben láttuk, hogy az új kormány felhatalmazást kapott az uralkodótól az egyházpolitikai törvényjavaslatok továbbvitelére. Ferenc József az izraelita vallásról, a vallás szabad gyakorlásáról és a polgári anyakönyvek vezetéséről szóló tervezeteknek adott zöld utat, a polgári házasság kérdésében azonban egyelőre még tartózkodó maradt, bár a Szapáry-kabinet 1892. október 17-i minisztertanácsában elfoglalt merev ellenállása enyhült.

A kormány első minisztertanácsi ülését 1892. november 22-én, a parlamenti bemutatkozást követő napon tartotta, és ezen a belügyminiszter már felhatalmazást is kapott az *izraelita vallásról* szóló törvényjavaslat — uralkodói jóváhagyás utáni — benyújtására. Ez az első egyházpolitikai javaslat, amely az izraelita vallást törvényesen bevett vallássá, más felekezetekkel viszonyosságban lévőknek kívánta nyilvánítani, 1893. április 26-án került a Képviselőház elé. (*Vö. 1892. nov. 22./2.*)

Az *általános polgári anyakönyvek vezetéséről* szóló törvénytervezet 1893. január 26-tól kezdődően hat minisztertanács napirendjén szerepelt. Először — négy ülésben — a Szapáry-kormány által elfogadott elvek alapján szövegezett változatot vitatták meg a miniszterek (*1893. jan. 26./3., febr. 9./1., febr. 11./1., febr. 22./5.*), majd — két ülésben — a létrejött megállapodások szerint átdolgozott második változatot vizsgálták felül (*1893. márc. 3./25., márc. 7./1.*). A március 7-i minisztertanács felhatalmazta a belügyminisztert a véglegesített javaslat — előzetes uralkodói jóváhagyás utáni — Ház elé terjesztésére, és csak ezt követően (tehát az érdemi kérdésben hozott döntés után) vette tárgyalás alá *Vaszary Kolos* levelét, amelyben a primás a Szentszékkal egyeztetett javaslatot tett „az egyházügyi kérdéseknek a felekezeti érdekek sérelme nélkül, és az államkormány tekintélyének megóvása mellett, a napirendről leendő levétele érdekében.” A minisztertanács a — jegyzőkönyvben rögzített — javaslatot visszautasította. (*1893. márc. 7./9.* — *jegyzetben* ismertetjük a kormány egyházpolitikája ellen kibontakozó katolikus egyházi és világi mozgalmakat, a pápához, a királyhoz és a kormányhoz intézett felirataikat, a nemzetiségi egyházak hasonló fellépését, a kormánypárton belüli ellentéteket, továbbá a reformokat támogató protestáns egyházi és a törvényhatósági megnyilvánulásokat.)

Ferenc József is megszólalt. Kérte a kormányt, hogy ismételten fontolja meg a primás javaslatát. A minisztertanács azonban már csak azért sem volt hajlandó megmásítani korábbi határozatát, mert *Vaszary* javaslata „az ügynek korábbi stádiumára vonatkozik, s arra a feltevésre van alapítva, hogy a közhitelességű anyakönyvek vezetése továbbra is meghagyatik a felekezeteknél, tehát már teljesen meghaladott és a

kormánynak legfelsőbb jóváhagyással kijelentett programjától eltérő álláspontra van fektetve”. Az uralkodó ezután arról kért felvilágosítást, hogy a törvényjavaslat-tervezet két szakasza (a 63. és a 73. §) nem ellentétes-e egymással? A minisztertanács ennek nyomán némileg módosított a szöveget. (1893. márc. 22./8.) Erre a király ismételten kifogásolta a 73. § szövegét (az új anyakönyvek bevezetéséig a lelkészek az anyakönyvbe kötelesek bejegyezni a gyermeknek az 1868:53. tc. 12. §-a szerinti vallását), és a kritikát a minisztertanács már megszívlelte. Így kerülhetett az általános polgári anyakönyvvezés bevezetéséről szóló törvényjavaslat 1893. április 26-án — mint láttuk, együtt az izraelita vallásról szóló törvényjavaslattal — az Országgyűlés elé. (Vö. 1893. ápr. 14./21.)

Időközben a belügyminiszter — minisztertanácsi felhatalmazással — bizalmas rendeletet adott ki a közigazgatási és rendőri hatóságoknak. Ebben megtiltotta olyan „népgyűlések” engedélyezését, amelyek napirendjére akár istentiszteletet, akár egyházi és politikai szónoklatokat vesznek fel. A kormány e rendelettel az egyházpolitikai ellenzék mozgásterét kívánta korlátozni. (1893. ápr. 5./6.)

Április 5-én és 18-án a minisztertanács megtárgyalta a harmadik reformjavaslatot, a *vallás szabad gyakorlatáról* szóló törvénytervezetet is. (1893. ápr. 5./9., ápr. 18./1.) Rövidesen elkészült az észrevételek nyomán újraszövegezett változat, amelyet Csáky a minisztertanács április 27-i határozata alapján (természetesen előzetes uralkodói jóváhagyással) 1893. május 17-én nyújtott be a Képviselőházban. (1893. ápr. 27./5.)

A kormány hivatalba lépését követő nem egészen fél év elteltével tehát három egyházpolitikai törvényjavaslat került az Országgyűlés elé. (Ld. a fentiekben hivatkozott jegyzőkönyvi pontok *jegyzeteit*.)

Eközben, 1893. július 19-től november 6-ig kilenc minisztertanács foglalkozott a legnagyobb indulatokat kiváltó egyházpolitikai programpontra, a *házassági jogról* szóló törvényjavaslat tervezetével, amelyben a katolikus egyház a saját érdekeit illetően a fő veszélyt látta, és az uralkodóban is e kérdésben ütközött össze leginkább a mélyen vallásos, a házasságot szentségnek tartó belső meggyőződés az „alkotmányos király” köteleességtudásával. *Vavrik Béla* ítéletáblai bírósági elnök, aki ezidőtájt az Igazságügy-minisztérium törvényelőkészítő osztályán dolgozott, szerkesztette azt a törvénytervezetet, amely az érvényben lévő nyolc felekezeti házassági jog helyett egyetlen egységes, polgári házassági jog megalkotását célozta, mégpedig a házasságot szentség helyett polgári szerződésnek és felbonthatónak tekintő elvi alapokon. A minisztertanács három ülésen szakaszról-szakaszra haladva, Szilágyi igazságügy-miniszter előterjesztésében tárgyalta meg a tervezetet, és adott elvi felhatalmazást a törvényjavaslat országgyűlés elé terjesztésére, egyúttal megbízta Csákyt az 1868:53. tc. szükségessé váló módosításáról szóló törvénytervezet kidolgozásával. (1893. júl. 19./3., júl. 20./5., júl. 21./4.)

Szilágyi augusztus 9-én terjesztette fel uralkodói jóváhagyásra a házassági törvényjavaslatot. Mint az várható volt, Ferenc József nem sietett a válaszadással. A minisztertanács megtárgyalhatta, sőt majdnem véglegesíthette az 1868:53. tc. 12. és 14. §-ainak módosítását célzó javaslatot, amely szerint a polgári házasság bevezetését követően a különböző vallású (vegyes) házasulandók megegyezhetnek születendő gyermekeik vallásáról (1893. szept. 7./6., szept. 15./4., okt. 4./14.), amikor az uralko-

dó szeptember 25-i legfelsőbb elhatározásával „megfontolásra” visszaküldte a házassági törvényjavaslatot, mellékelve hozzá a kérésére Vaszary primás és *Schlauch Lőrinc* bíboros, nagyváradai püspök által adott, elutasító véleményeket. Ferenc József leiratában így fogalmazott: a „két főpaptól beérkezett nyilatkozatokban a kérdéses törvényjavaslatra nézve általában, s illetőleg annak részleges több határozatai ellen oly fontos és sok tekintetben figyelemre méltó, alaposan indokolt aggályok és észrevételek terjesztettek elő”, hogy indokolt az újabb minisztertanácsi tárgyalásba vétel. Erre a kabinetülésre október 23-án került sor. A kormány határozottságot mutatott: „a minisztertanács egyértelműleg arra a meggyőződésre jutott, hogy a primási és püspöki emlékiratokban felhozott észrevételek részben egyáltalán nem bírnak alappal; részben pedig egyoldalúan merev hitfelekezeti szempontokra vannak fektetve, s az ez alapon támasztott követelések ellentétben állanak az államnak fel nem adható jogival...”. (1893. okt. 23./3. — *Jegyzetben ismertetjük az egyházpolitikai küzdelem 1893 tavaszán–nyarán zajló eseményeit, a király pápához írt levelét és XIII. Leo „Constanti Hungarorum” című enciklikáját.*)

Szilágyi az október 30-i minisztertanácsban mutatta be a királyi leiratra készített felterjesztés tervezetét, alaposan megindokolva a törvényjavaslat elveinek fenntartását, és csupán apró módosítások szükségességét ismerte el. A minisztertanács jóváhagyását követően Szilágyi november 3-án ismételten felterjesztette a javaslatot, kérve a legfelsőbb egyetértést. (1893. okt. 30./5.)

Az uralkodó — először és utoljára a Wekerle-kormány idején — döntése előtt saját elnöklete alatti minisztertanácsot tartott szükségesnek. Ez 1893. november 6-án ült össze. Itt Ferenc József kijelentette, hogy lelkiismereti okokból továbbra sem ért egyet a házassági törvényjavaslat tervezett rendelkezéseivel, de a javaslat benyújtását „az adott viszonyok között politikailag szükségesnek ismeri el”. Ezért engedélyezi az Országgyűlés elé terjesztést, hogy a kormányt ezáltal is „megerősítse a közjogi alap energikus védelmében”. Hangsúlyozta viszont, hogy „a tárgyalás során sem a törvényjavaslat mellett, sem pedig ellene nem fog nyilatkozni”, és hogy a kormány az engedélyt nem használhatja fel presszió gyakorlására oly értelemben, mintha ő a javaslattal személyesen is egyetértene. Az uralkodó szóba hozta a katonák és az uralkodóház tagjainak házassági ügyét, majd Wekerle kérdésére kijelentette, hogy a kormány olyan értelemben nyilatkozhat, amely szerint közte és a király között nincs ellentét a törvényjavaslat szükségességét illetően. Tisza Lajos fejtegetése nyomán az uralkodó megígérte: ha a törvényjavaslat az országgyűlési tárgyalások során nem szenved lényeges változást, akkor szentesíti azt. A minisztertanács után az uralkodó még hetekig halogatta hozzájárulásának megadását, emiatt az igazságügy-miniszter csak 1893. december 2-án nyújthatta be a házassági törvényjavaslatot, miután Wekerle már korábban tájékoztatta a Házat az uralkodó hozzájárulásáról. (Vö. 1893. nov. 6. *Jegyzetek.*)

A kormány mindenekelőtt a házassági jogról szóló törvényjavaslatot kívánta elintézni, így az Igazságügyi Bizottság december 18-án már meg is kezdte annak tárgyalását. Közben a miniszterek testülete foglalkozott az uralkodóház tagjainak házassági kérdéseivel (1893. dec. 8./3.), majd — a bizottsági tárgyalás során felmerült kérdés kapcsán — 1894. február elején a leendő törvény hatálybaléptetésének

idejét vitatta meg (1894. febr. 4./10. — Az egyházpolitikai csatározások eseményeire ld. a jegyzőkönyvi ponthoz készült jegyzetet.)

A Képviselőház — elsőként az egyházpolitikai javaslatok közül — 1894. február 19-én megkezdte a házassági jogról szóló törvényjavaslat általános tárgyalását. (Ezt megelőzően a minisztertanács megállapította annak a kormányfői nyilatkozatnak a szövegét, amelyet Wekerle a Ház február 26-i ülésén mondott el az egyházak pénzügyi támogatása és a leendő állami anyakönyvvezetők tárgyában. — 1894. febr. 15./1.) A képviselőházi általános tárgyalás hosszadalmas volt, egészen április 12-ig tartott, amikor nagy többséggel, az ellenzék jelentős részének támogatásával elfogadták a törvényjavaslatot. Hasonló eredménnyel zárult a részletes tárgyalás és a harmadszori olvasás utáni szavazás is. Közben, 1894. április 16-án a minisztertanács megtárgyalta a törvényjavaslat 147. §-ának új szövegezését. (1894. ápr. 16./1. — *Jegyzetben itt térünk ki a képviselőházi tárgyalás lefolyására, a pártok állásfoglalásaira stb.*)

Mint azt sejteni lehetett, 1894. május 10-én a Főrendiházban a névszerinti szavazást követően viszonylag nagy, 22 fős többséggel megbukott a házassági törvényjavaslat. A Képviselőház május 21-én változatlan szövegezésben ismét átküldte azt a főrendekhez, majd néhány nap múlva, május 26-án elfogadta az anyakönyvek vezetéséről szóló törvényjavaslatot is. Ezt követően május 28-án ült össze a minisztertanács, hogy döntsön a házassági javaslat ügyében teendő lépésről. Az ülést megelőzően Wekerle előterjesztést tett az uralkodóhoz, hogy a javaslat főrendiházi elfogadása érdekében az 50 élethossziglan kinevezett főrendiházi taghoz még hiányzó három főt azonnal nevezze ki, és növelje az örökös tagok számát is. Ferenc József az első kérést elfogadta, a másodikat azonban nem. A minisztertanács ismételten átgondolva a körülményeket, a király bizalmának megrendüléséről szóló híreket is figyelembe véve, arra kérte az uralkodót, hogy adjon felhatalmazást olyan kijelentés megtételére, amelyből kiviláglik: ő is „politikai szükség”-nek tartja „az egyházpolitikai javaslatok mielőbbi törvényerőre emelkedését”-t, és ha „a Főrendiház és Képviselőház közt fennforgó ellentétek az újabb főrendiházi tárgyalás során sem volnának elenyészethetők, az örökös tagok számának szaporítása útján fog a két ház közti ellentét kiegyenlíteni.” Amikor a minisztertanács ezt a határozatot meghozta, Bécsben már döntöttek. Ferenc József meg akart szabadulni a Wekerle-kormánytól, de az adott politikai helyzetben az egyházpolitikai javaslatok keresztülvitelét is fontosnak tartotta, mégpedig úgy, hogy ez ne a kormány, hanem az uralkodó érdeme legyen. Ezért a horvát bán miniszterelnöki kinevezésének és a házassági javaslatot elutasító főrendek egy része megnyerésének, ill. szavazástól való távolmaradásának előkészítésére utasította bizalmasait. (Minderre ld. 1894. máj. 28./1. *Jegyzet.*)

Néhány nap múlva, a június 2-i minisztertanácsban Wekerle közölte minisztertársaival, hogy az uralkodó nem fogadta el javaslatát, s emiatt bejelentette neki a kormány lemondását. A miniszterek az ülésen alá is írták a lemondási okmányt. (1894. jún. 2./1.)

Hamar kiderült, hogy az udvar számításai nem váltak be. Ismét Wekerle alakíthatott kormányt, igaz megváltozott személyi összetételben. (Részleteket ld. a III. részben.) Az egyházpolitika egyik kulcsfigurája, Csáky helyett új kultuszminiszter,

br. *Eötvös Loránd* lépett a kabinetbe. A kormány most már megkapta az uralkodói biztosítékot az egyházpolitikai javaslatok sikerre viteléhez.

A régi-új kormány 1894. június 11-én tartotta első minisztertanácsát, amely — többek között — meghatározta a további teendőket, és konkrét javaslatot tett három új élethossziglani főrendiházi tag kinevezésére. (1894. jún. 11./1. és 2.) Az uralkodó közbenjárásának köszönhetően, a Főrendiház — igaz csak négy fős többséggel — június 21-én elfogadta a házassági törvényjavaslatot.

Június végén a vallás szabad gyakorlásáról, az izraelita vallásról és a gyermekek vallásáról (vagyis az 1868:53. tc. módosításáról) szóló javaslatokat is letárgyalta a Képviselőház. A Főrendiház az elsőként említett törvényjavaslatot 1894 októberében módosítási indítvánnyal, a másodikként említett pedig elutasítással küldte vissza a Képviselőháznak, ugyanakkor a házassági javaslattal szorosan összefüggő további két törvényjavaslatot (az anyakönyvekről szólót változtatás nélkül, a gyermekek vallásáról szólót pedig módosítással, amivel a Képviselőház is egyetértett) elfogadta.

Így a miniszterelnök 1894. október 26-án három egyházpolitikai javaslatot terjeszthetett fel királyi szentesítésre. Ferenc József — akiben most már az egyházi körök és világi támogatóik egyedül reménykedhettek — késleltette a szentesítést egészen 1894. december 9-ig. (Ld. 1893. ápr. 14./21., 1894. jún. 11./1., okt. 4./14.)

Az 1894:31., 32. és 33. tc.-ekbe iktatott három egyházpolitikai törvény a Wekerle-kormány legnagyobb teljesítménye. E jogszabályok végrehajtásával a következő években a házassági jogban és az anyakönyvezésben megvalósultak a polgári berendezkedésnek megfelelő viszonyok. A kormány teljesítményének nagyságát növelte, hogy igen jelentős akadályok, szentszéki és uralkodói ellenállás közepette érte el a sikert. A még hátralevő két törvényjavaslatot azonban csak a következő kormánynak sikerült — módosításokkal — tető alá hozni. (Vö. 1892. nov. 22./2., 1893. ápr. 27./5.)

A teljesség kedvéért megemlítjük, hogy a Wekerle-kormány idején az igazságügy-miniszter az *uralkodóház tagjainak házasságára* vonatkozóan végül külön törvényjavaslat kidolgozására kapott felhatalmazást a minisztertanácstól, amely elkészült, az uralkodó elé is került, később a Bánffy-kormány azonban visszavonta azt. (1894. okt. 1./18.) Hasonló sorsra jutott a minisztertanács által a *házassági ügyekben való bírói eljárásról* elfogadott törvényjavaslat is. (1894. dec. 15./4.)

2. PÉNZÜGY ÉS GAZDASÁG

2. 1. Pénz- és adóügyek

a) Költségvetés

Az állami költségvetéssel kapcsolatos teendők a Wekerle-kormány idején sem változtak. Mindössze annyi eltérés mutatkozott az előző kabinet gyakorlatához képest, hogy az éves közösügyi előirányzatot a magyar minisztertanács előzetesen, a közös minisztertanácsban képviselendő álláspont kialakítása céljából sem 1893-ban, sem 1894-ben nem tekintette át.

Az új kabinet először még az elődje által benyújtott 1893. évi költségvetéssel, ill. a három hónap pénzügyi felhatalmazást kérő törvényjavaslat letárgyalatásával foglalkozott. A felhatalmazási törvény elfogadása után 1892. december 12-én kezdődött meg a nyolc tárgyalási napon át tartó általános költségvetési vita. A részletes tárgyalás pedig 1893. január 9-től folyt. Ennek elhúzódása tette szükségessé a felhatalmazás két hónappal való meghosszabbítását. A költségvetést végül 1893. április 18-án szavazta meg a Ház. (1893. febr. 13./30.)

1893-ban és 1894-ben a következőképpen alakult a költségvetés előkészítése:

	A közös minisztertanács határozata	A delegációk döntése	Országgyűlés elé terjesztés	A Képviselőház döntése
1893-ban:	április 22.	június 19.	szeptember 27.	december 9.
1894-ben:	március 29.	október 7.	október 9.	1895. február 18.

A közös minisztertanács e két évben idejekorán meghozta döntését, a delegációk 1893-ban rövid időn belül, de a következő évben meglehetősen későn határoztak. Mindenesetre a kormányciklusban a költségvetés csak a delegációk szavazását követően került az Országgyűlés elé. A minisztertanács a korábbi években megszokott menetrend szerint — az említett apró eltéréssel — végezte feladatát: április folyamán a miniszterelnök-pénzügyminiszter beszámolt a közös minisztertanács döntéseiről (1893. ápr. 27./1., 1894. ápr. 16./6.), július 15. volt a tárcatervezetek elkészítésének határideje (1893. máj. 30./18., 1894. jún. 18./8.), majd a testület ezeket 1893-ban július és szeptember folyamán hat alkalommal (1893. júl. 15./14., júl. 16./3., júl. 17., júl. 18./2., szept. 7./17., szept. 15./1. és 2.), 1894-ben pedig szeptember folyamán öt alkalommal (1894. szept. 12./7., szept. 13./3., szept. 14./15./1. és 8., szept. 16./2., szept. 21./13.) tárgyalta meg és véglegesítette.

1893-ban a Képviselőházban különösebb fennakadás nélkül folyó vita lehetővé tette, hogy a költségvetés időben tető alá kerüljön, így a november végén benyújtott felhatalmazási törvényjavaslat érdemi tárgyalására már nem volt szükség. (1893. nov. 25./6.) 1894 őszén azonban a kabinet helyzetének időközbeni megrendülése miatt vontatottabbá vált a költségvetési vita, és nem kecsegtetett a gyors lezárás reményével. A kormány ezért két hónapra szóló felhatalmazást kért és kapott, amit később még meg is hosszabbítottak. A költségvetés elfogadása a következő kormány idejére húzódott át. (1894. dec. 9./28.)

A Wekerle-kormány is érvényesítette elődjének a pénzügyi egyensúly fenntartását követő, ugyanakkor a fejlesztési igényeket mérsékelten kielégítő költségvetési politikáját. A haderőfejlesztés fokozódó követelményei miatt jelentősen növekedtek a hadikiadások. A két kormány ebbe azért ment bele viszonylag simán, mert a közösgyi költségek elsődleges fedezetéül szolgáló vámbevételek 1887 óta emelkedtek (1887-ben: 36, 1890-ben 41, 1891-ben 43, 1892-ben 45, 1893-ban: 49, 1894-ben: 53 millió Ft).¹ Kevesebbet kellett igénybe venni a két állam saját bevételeiből. 1893-ban a haderő vezetői elérték, hogy a közös minisztertanács megszavazzon egy hat évre szóló, a Honvédségre is kiterjedő hadfejlesztési programot 94 millió Ft-os többletkiadás biztosításával. Ennek következtében a közösgyi kiadásokat 1893-ra 145, 1894-re 149, 1895-re 153 millió Ft összegben irányozták elő.

A Magyar Korona Országainak költségvetési kiadásai — a bevételek növekedésével párhuzamosan — lényegesen magasabb szintre emelkedtek az előző évekhez képest: 1893-ra 486 millió, 1894-re 465 millió, 1895-re pedig 469 millió Ft volt az összes előirányzat. Ezen belül a rendes kiadások 378, 395 és 421 millió Ft-ra rúgtak, azaz folyamatosan emelkedtek, csakúgy mint a beruházásokra fordított összegek (15, 16 és 20 millió Ft). A három év ingadozása abból keletkezett, hogy 1893-ra hatalmas összeget, 86 millió Ft-ot állítottak be átmeneti kiadásokra, amelynek zömét a valutarendezéssel kapcsolatos nemesfém-beszerzésekre fordították. A következő két évre már jelentősen, 48, ill. 21 millióra csökkent az átmeneti kiadások előirányzata, bár ez is jelentősen felülmúlta az 1891–92-re ilyen célokra tervezett évi 7-8 milliós összeget.

Továbbra is többlettel számolva születtek meg az éves költségvetések, az emelkedő kiadások fedezete biztosított volt.

b) A valutarendezés folytatása

A valutarendezés műveletének végrehajtása során a kormány egyezményeket kötött a Rothschild bankárccsoporttal egyrészt papír- és ezüstcímletek, másrészt a mintegy 16 millió Ft magasabb kamatozású arany címlet konverziójáról. Wekerle erről 1893 januárjában tájékoztatta a minisztertanácsot. (1893. jan. 7./11.)

A testület ezután határozott arról, hogy a valutarendezéshez szükséges aranykészlet beszerzésének és felhasználásának ellenőrzésére hivatott hattagú országgyűlési bizottságba a Képviselőház 4, a Főrendiház pedig 2 tagot válasszon (1893. febr. 13./32.), majd az év őszén az ügyben érdemeket szerzett személyek kitüntetéséről döntött (1893. szept. 7./5., okt. 4./16.).

1894 elején formális minisztertanácsi határozat nélkül került az Országgyűlés elé egy fontos törvényjavaslat. A kormány az államjegyekből álló 312 millió aranyforintnyi közös függő adósságból 200 millió Ft beváltásáról kívánt egyezményt kötni Ausztriával, amelyet a meghozott törvény alapján végre is hajthatott. (1894. jún. 11./1.)

c) Az állami alkalmazottak fizetésének rendezése

Ez az ügy is az előző kormány öröksége volt. 1893 elején az Országgyűlés elfogadta az állami tisztviselők illetményeinek szabályozásáról szóló törvényt (1893:4. tc.), amelynek végrehajtása a minisztertanács 1893. március végi határozata alapján kezdődött meg. (1893. márc. 30./1.) A törvény 1893. április 1-jével lépett hatályba. Az V–XI. fizetési osztályokba sorolt tisztviselők felemelt fizetést és lakpénzt kaptak. 1893–1894 folyamán a minisztertanács négy alkalommal tárgyalt még meg a törvénnyel összefüggő kérdéseket. Először a *fiumei tisztviselők* lakpénzének mértékét állapította meg (1893. márc. 30./4.), majd a *corpótlék*, a *szolgálatra berendelt tisztviselők* és a *fővárosi telekkönyv-vezetők* lakpénze, valamint az 1892:18. tc. alapján kifizetett *pótlékok* figyelembevétele tárgyában döntött (1893. máj. 30./22.), később hatályon kívül helyezte a *miniszteri illetményekre* vonatkozó 1889-ben megállapított külön szabályozást (1894. jún. 18./6.), végül pedig a *tengerészekre* és *révszolgálati alkalmazottakra* alkotott speciális szabályt (1894. okt. 29./17.).

A minisztertanács foglalkozott még a tisztviselői *napidíjak* egységesítésének kérdésével (1893. dec. 23./17.), továbbá megállapította a *díjnokok* helyzetének javítását célzó intézkedések alapelveit (1894. okt. 29./6.).

d) *Bankok, pénzüzetek ügyei*

Kétszer született minisztertanácsi határozat állami támogatással létesült bank, ill. pénzüzet alapszabályainak módosítása ügyében. A *Kisbirtokosok Országos Földhitelintézete* két évvel korábban — mint említettük — már engedélyt kapott 20 ezer Ft fölötti kölcsönök nyújtására. A minisztertanács 1893-ban hozzájárult az 50 ezer Ft-nál nagyobb összegű kölcsönzéshez is. (1893. febr. 13./33.) Tekintettel a bank üzletének fejlődésére, ugyancsak egyetértett a testület a magyar ipar támogatására 1890-ben létrejött *Ipar- és Kereskedelmi Bank Rt.* alaptőkéjének 5 millió Ft-ról 8 millió Ft-ra történő emeléséhez. (1893. márc. 30./20.)

Wekerle jelentős kormányzati kezdeményezést terjesztett elő a minisztertanácsban 1894 novemberében. Kifejtette, mivel az agrárcörök régóta panaszzolják a rossz hitelviszonyokat, lépéseket tett egy olyan pénzüzet létesítésére, amely főleg a kisgazdákat segítő mezőgazdasági hitelezéssel foglalkoznék. A jegyzőkönyv részletesen tartalmazza a tárgyalások ismertetését, amelyek eredményeként a bécsi Union Bank ajánlatot tett egy mező- és erdőgazdasági, valamint közlekedési hitelezéssel foglalkozó budapesti bank alapítására. Wekerle felhatalmazást is kapott a további tárgyalásokra. Az intézet *Magyar Agrár- és Járadékbank* néven 12 millió Ft-os alaptőkével 1895-ben jött létre. (1894. nov. 20./14.)

A minisztertanács határozott még a *tiszti biztosítékok* kamatlábának 5%-ról 4%-ra történő leszállításáról (1893. júl. 15./4.), a *Posta-takarékpénztár* csekk- és klíringüzletéről és betéti kamatlábainak leszállításáról (1893. márc. 3./22., szept. 13./4.), továbbá arról, hogy *hírlapi biztosítékul* is el kell fogadni az állami hivatalok által biztosítékul elfogadható értékpapírokat (1894. okt. 29./28.).

e) *Egyéb pénzügyek, adóügyek*

Az erdélyi birtokosok (volt földesurak) kezdettől fogva sérelmezték azt, ahogyan az 1850-es évektől végrehajtották a jobbágyfelszabadítást, pontosabban a volt úrbéri birtokok utáni kártalanítást. Wekerle ezért 1893 tavaszán mutatta be a minisztertanácsnak azt a törvényjavaslat-tervezetet, amely részben (az utólagos *dézsma-kárpótlás* megítélésével) orvosolni kívánta a sérelmeket. Az Országgyűlés elé 1894 nyarán került a javaslat, törvény (1895:3. tc.) a következő kormány idején lett belőle. (1893. márc. 7./13.)

A *szeszádotörvény* módosítását illetően egy kérdésben eredményt ért el a kormány: az osztrák fél végül elfogadta, hogy a befolyt adóból Ausztria és Magyarország a tényleges fogyasztás arányában részesüljön. Az erről szóló törvény (1894:15. tc.) a minisztertanács 1894. márciusi határozata alapján született meg. (1894. márc. 20./3.)

Wekerle kísérletet tett arra, hogy a szeszádohoz hasonló módon rendezzék Ausztriával a többi *fogyasztási adó* problémáját is. A tárgyalások 1894 őszén kezdődtek meg minisztertanácsi döntés alapján, de csak a következő kormány idején vezettek eredményre. (1894. okt. 1./20.)

A testület 1894 őszén tárgyalta meg Wekerle előterjesztését a *lottó ügy szabályozásáról*. A lottójövedék jelentős állami bevételi forrást jelentett, így a kormány nem hagyhatta figyelmen kívül a létező kis lottó és más sorsjegyjátékok körüli viszásságokat ostromozó kemény kritikákat. Ezért — a már 1891-től folyó tervezetések után — döntés született az osztálysorsjáték bevezetéséről szóló előterjesztésről, amely azonban csak 1897-ben hozta meg gyümölcsét. (1894. okt. 1./19.)

Kormányunk hivatali idejében több korábban zálogba adott *kincstári birtok* örök tulajdonba engedéséhez járult hozzá a minisztertanács: Négerfalva (1893. júl. 15./3.), Alvinczy-féle Alsó-Fehér vármegyei birtokok (1893. okt. okt. 20./18., 1894. márc. 20./4.), Szászfenes (1894. dec. 9./25.).

Régóta, a kiegyezés idejétől húzódó problémát képezett a még mindig katonai objektumul szolgáló budai *Gellért-hegyi citadella* ügye. Az elnyomás e jelképének eltüntetése érdekében nemzeti mozgalom indult, amely már 1890-ben sikerrel kecsgetett: az uralkodó ekkor engedélyezte az erőd átadását a fővárosnak abban az esetben, ha az kötelezettséget vállal lebontására és helyette egy másik laktanya építésére. (A Szapáry-kormány jegyzőkönyveiben: 1890. jún. 13./10.) A közjogi súrlódásokat is okozó ügyben hosszadalmas tárgyalások kezdődtek, mígnem 1894-ben egy átfogóbb megegyezés született, miszerint a Közös Hadügyminisztérium a Citadella mellett több — a főváros fejlesztésének útjában álló — laktanyát is átenged bizonyos ellenszolgáltatások fejében. Az erről szóló törvényjavaslat-tervezetet 1894 tavaszán fogadta el a minisztertanács, amelyből megszületett az 1894:20. tc. (A részleteket *ld.* a jegyzőkönyv *jegyzetében*, 1894. máj. 3./20.)

2. 2. Közlekedésügy

A közlekedésügy területén 1893–94-ben az előző kormányciklusban megkezdett nagy beruházások folytatódtak. Rajtuk kívül néhány új program is indult.

a) Vasutak

A minisztertanács 1894. szeptember közepén a fenyegető kolerajárvány miatt kénytelen volt foglalkozni a *Máramarossziget–Kőrösmező–Határszéli Vasút* építési munkáinak helyzetével. Döntése értelmében az építkezést nem szüneteltették, de ütemét csökkentették. (1894. szept. 14–15./3.) Később újabb állami hiteleket bocsátottak a vállalkozó rendelkezésére, hogy a munkások fizetését biztosíthassa. Végül — némi csúszással — sikerült elérni, hogy a stratégiai fontosságú MÁV-vonal első szakaszát 1894 végén, második szakaszát pedig 1895 nyarán átadják a forgalomnak. (1894. okt. 29./18., nov. 23./2.)

A román vasúti csatlakozásokkal (gyimesi és vöröstoronyi) kapcsolatban került ismét napirendre a *székelyföldi vasutak* kiépítésének kérdése. Székelyföld bekapcsolása a vasúti hálózatba régi igény volt. 1894 közepén a minisztertanács döntést hozott a vonalak elsősorban államköltségen való kiépítéséről (1894. jún. 18./3., júl. 17./12.), a megvalósítás azonban a következő kormány idejére nyúlt át. A Sepsiszentgyörgy–Csíkszereda és Csíkszereda–Mádéfalva–Csíkygyimes vonalak 1897-ben készültek el.²

A növekvő állami (ezen belül a MÁV) bevételek növekedésének köszönhetően, 1893–94-ben is lehetőség nyílt a MÁV vonalainak fejlesztésére. A minisztertanács 1893. február közepén 2 millió Ft-os költségkerettel a Budapest és Bécs közötti vonal Vác–Esztergom–Nána szakaszának második vágánnyal való kiegészítéséről és a Miskolc–Fülek vonal első osztályú pályává történő átépítéséről hozott határozatot (1893. febr. 13./13.), majd a következő évben áldását adta több állomás bővítésére és vasúti hidak átalakítására (1894. máj. 3./13.). A gördülőanyag bővítése és korszerűsítése érdekében 30 darab elsőrangú mozdony beszerzését is elhatározták (1893. máj. 15./14.), majd 7,5 millió Ft-ot biztosítottak a forgalomnövekedés³ miatt szükséges beruházásokra, így új műhelyek létesítésére, mozdonyok beszerzésére, állomások bővítésére és a fiumei kikötő állomásának, vágányzatának fejlesztésére (1893. szept. 7./23. és 24., 1894. márc. 20./13.).

Változás történt a MÁV üzletvezetőségi hálózatában: a Budapest Déli Üzletvezetőség megszüntetése mellett a Nyugat-Dunántúlon, Szombathelyen létesítettek új üzletvezetőséget. (1894. máj. 3./16.)

Az előző kormányciklushoz képest nagyobb arányban folytatódott a HÉV-ek építése. 1893 őszén kormánydöntés született a HÉV-ek létesítésének támogatását szolgáló évi 300 ezer Ft-os költségvetési keret 100 ezer Ft-tal való megemeléséről. (1893. okt. 20./4.) A minisztertanács a következő HÉV-ek engedélyezésével foglalkozott:

- Ung-völgyi (Ungvár–Nagyberezna) HÉV (1892. nov. 28./16.)
- Murány-völgyi (Horka–Murány) HÉV (1892. nov. 28./18.)
- Balatonszentgyörgy–Somogyszobi HÉV (1892. nov. 28./16.)
- Békés–Csanádi HÉV (1892. nov. 28./16.)
- Zsitva-völgyi HÉV (1892. nov. 28./16.)
- Eszék–Batrinjai HÉV (1892. nov. 28./16., 1893. febr. 22./7.)
- Csetnek-völgyi (Pelsőc–Nagyszlabos) HÉV (1892. dec. 19./6.)
- Zsebely–Csákvári HÉV (1892. dec. 19./6.)
- Körös–Belovári HÉV (1893. márc. 7./5.)
- Eperjes–Bártfai HÉV meghosszabbítása (1893. márc. 30./9.)
- Debrecen–Nagyléltai HÉV (1893. máj. 30./4.)
- Gyulafehérvár–Zalatnai Keskenyvágányú HÉV (1893. jún. 24./10.)
- Kassa–Tornai HÉV Szepsi–Alsómecezenzf vonala (1893. júl. 22./4.)
- Nagykároly–Somkúti Keskenyvágányú HÉV Barlafalu–Erdőszáda vonala (1893. szept. 7./27.)
- Kaposvár–Mocsoládi HÉV (1893. okt. 30./8.)
- Versec–Kubini HÉV (1893. okt. 30./8.)
- Garamberzence–Lévai HÉV (1893. dec. 2./18.)
- Szepesolaszi–Szepesváraljai HÉV (1894. febr. 4./12.)
- Nagyszében–Nagydisznódi HÉV (1894. febr. 4./12.)
- Szombathely–Rumi HÉV (1894. ápr. 16./13.)
- Szentlőrinc–Szlatina–Nasici HÉV (1894. jún. 18./5.)
- Baja–Zombor–Újvidéki HÉV (1894. jún. 18./5.)
- Nagykároly–Somkúti Keskenyvágányú HÉV Erdőszáda–Nagysomkút vonala (1894. szept. 14–15./4.)

- Párdány–Zombolyai HÉV (1894. okt. 29./19.)
- Temesvár–Nagyszentmiklósi HÉV (1894. okt. 29./19.)
- Aradi és Csanádi Egyesült Vasutak Gurahonc–Nagyhalmágy vonala (1894. okt. 29./19.)
- Kaposvár–Fonyódi HÉV (1894. dec. 9./20.)
- Segesvár–Szentágotai Keskenyvágányú HÉV (1894. dec. 9./20.)
- Pozsony–Dunaszerdahelyi HÉV (1894. dec. 9./20.)

A Magyar Korona Országait figyelembe véve közel 1440 km HÉV-vonal építésének adott zöld utat a Wekerle-kormány minisztertanácsa. Ez — rövidebb hivatali idő alatt — mintegy 55%-kal nagyobb vonalhosszat jelentett az előző kormányciklushoz képest. Ugyancsak növekedett az átadott vonalak hossza: az 1890–1892. években évi átlagban 392 km, az 1893–1894. években pedig évi 455 km HÉV-pályát helyeztek üzembe. A MÁV vonalhálózata 79 km-rel lett hosszabb. 1894 végén összesen 13 227 km-t tett ki a magyarországi vasúthálózat.⁴ A HÉV-ek kiépítése majd a következő fél évtizedben éri el csúcspontját.

Minisztertanács elé került néhány egyéb vasúttársasági ügy is: a *Tarac-völgyi HÉV* állami megvétele (1893. jan. 15./14.), a *Szamos-völgyi Vasút* alaptőkéjének felemelése (1893. ápr. 27./9.) és különböző engedélyokmányainak egyesítése (1893. dec. 23./35.), a *Budapest–Szentlőrinci HÉV* tőkeemelése (1894. jún. 24./6.) és a *Szilágysági HÉV* tőkeemelése (1894. okt. 29./19.).

Vasút-államosítás ebben a periódusban már nem volt, bár a Pécs–Barcsi Vasút és a Déli Vasút ügye ismételten napirendre került. A *Pécs–Barcsi Vasút* korábban tervezett államosítását 1892 decemberében végül — a Duna-gőzhajózási Társasággal fennálló szén szállítási szerződés további biztosítása érdekében — elvetette a kormány, és a vasút kamatbiztosítási viszonyainak megváltoztatása és üzletkezelésének a MÁV általi átvétele mellett döntött. (1892. dec. 2./5., dec. 19./4.)

1894-ben ismét osztrák–magyar tárgyalások folytak a *Déli Vasút* esetleges államosításáról, ám ezek sem vezettek eredményre. A minisztertanácsi jegyzőkönyvekből jól látható a két kormány akkori álláspontja nemcsak az államosítás, hanem fontos tarifakérdések vonatkozásában is. (1894. szept. 7./1.)

b) Közutak, hidak, Vaskapu-szabályozás, Duna-hajózás

Közutakkal kapcsolatos kérdést csak egy minisztertanácsban tűztek napirendre: 1894 nyarán a Vág árvice által megrongált utak helyreállítására állapítottak meg pénzfedezetet. (1894. júl. 17./10.)

Az előző kabinet már foglalkozott *új budapesti Duna-hidak* építésének ügyével. Most konkrét formát öltöttek a tervek, miután a kormány a Fővárosi Közmunkák Tanácsával és Budapest vezetésével két új híd létesítéséről állapodott meg. A minisztertanács 1893 tavaszán adta áldását a Fővámház téri és az Eskü téri híd felépítésére, ill. az ezzel kapcsolatos városrendezési munkák elvégzésére. Az előbb említett híd (Ferenc József-híd) 1894–1896, az utóbb említett (Erzsébet-híd) pedig 1897–1903 között készült el. (1893. ápr. 14./20.)

Kormányunk idején folytatódott az 1896-ig tartó *Vaskapu-szabályozás*. Erre vonatkozóan a ciklusban csak a szabályozás folytán előálló halászati károk miatt Szerbia által igényelt kárpótlásról kellett minisztertanácsi döntést hozni. Két ülés

után végül 150 millió arany dinár kifizetéséről született határozat. (1893. nov. 14./11., 1894. jún. 24./9.)

Lukács Béla kereskedelemügyi miniszter Baross elképzelései szerint tett kísérleteket az osztrák *Duna-gőzhajózási Társasággal* kialakult rossz viszony rendezésére, ill. a társaság magyar vállalattá alakítására. Az osztrák kormány ez utóbbihoz nem adta hozzájárulását, így a tárgyalások megszakadtak. Ezután az 1893. május végi minisztertanács felhatalmazta Lukácsot, hogy a magyar forgalmi érdekek biztosítása érdekében — tekintettel a Vaskapu-szabályozás közelgő befejezésére is — sürgősen tegyen előterjesztést egy külön magyar hajózási társaság létrehozására. (1893. máj. 30./6.) A kereskedelemügyi miniszter egy év múlva részletesen beszámolt a testületnek arról, hogy a Magyar Leszámítoló és Pénzváltó Bankkal és a Magyar Általános Hitelbankkal megállapodott egy 10 millió Ft-os tényleges tőkéjű, állami támogatással létrejövő és közvetlen állami felügyelettel működő folyam- és tengerhajózási vállalat alapításáról. A minisztertanács elfogadta az előterjesztést, majd a megszülető 1894:36. tc. alapján 1895 elején létrejött a *M. Kir. Folyam- és Tengerhajózási Rt. (MEFTER)*. (1894. jún. 18./4.) Lukács nemsokára tájékoztathatta a testületet az osztrák kormánnyal a DGT és az új vállalat barátságos egymás mellett működése tárgyában létrejött megegyezésről (1894. szept. 21./1.), majd 1895 legelején a minisztertanács kimondta a MEFTER tisztségviselői állásainak összeférhetlenségét az országgyűlési képviselőséggel (1895. jan. 3./4.).

c) Tengerhajózás

A tengerhajózás gondjainak enyhítésére irányuló kormányzati tevékenység az előző kabinet által kialakított elképzelések szerint folytatódott.

1893 tavaszán a *Schwarz-cég* Fiume–Ancona és Fiume–Velenca járatait támogató éves szubvenciók összeg felemelését hagyta jóvá a minisztertanács (1893. márc. 7./4.), de ezt megelőzően elfogadott egy általános intézkedést is; nevezetesen azt, hogy a kormány törvényjavaslatot nyújt be a *tengeri szabad hajózást űző nemzeti hajók állami segélyezéséről* (1893. febr. 13./14.). Ezt a határozatot számos előtanulmány előzte meg. A jegyzőkönyvhöz készített *jegyzetben* foglalkoztunk a különböző memorandumokkal, tanácskozással, amelyek általában a tengerhajózás, ezen belül pedig különösen a nem kötött útvonalakon működő ún. szabad hajózás egyre súlyosbodó helyzetének javítását célozták. Így e helyen csak azt kell hangsúlyoznunk, hogy a 60-as évektől, a gőzhajók elterjedésével mélyült el a magyar–horvát hajózás válsága, mert a hajótulajdonosok nem tudták követni a technikai fejlődést. A kormány a társadalmi gondokat is okozó probléma kezelése, elsősorban a hajópark modernizálásának elősegítése céljából egyrészt a hajók működtetésére szolgáló rendszeres segély biztosításáról, másrészt a vitorlás hajók tulajdonosai adóhátralékának elengedéséről határozott. Az ennek nyomán megszületett 1893:22. tc. azonban csak korlátozottan váltotta be a hozzá fűzött reményeket: elősegítette ugyan a gőzhajóállomány gyarapodását (10 év alatt 23 gőzös beszerzése vált lehetővé), de a forgalmat nem volt képes fellendíteni.⁵

A tengerhajózás fejlesztése érdekében *hajógyár* és *úszódokk* létesítését Fiumében már az előző kereskedelemügyi miniszter is szorgalmazta. Hosszú tárgyalások után végül az 1892. december 19-i minisztertanács jóváhagyásával megszüle-

tett a megállapodás, amelynek eredményeként 1894-ben Fiumében állami támogatással létrejött a Howaldt és Társa Hajógyár és egy úszódokk. Bár két év múlva a kormány törvényt is kezdeményezett a tengeri hajók építésének segélyezésére (1895:34. tc.), az erőfeszítések mégsem jártak eredménnyel: a hajógyár hamarosan megszűnt anélkül, hogy a termelést megkezdte volna. (1892. dec. 19./5., 1894. okt. 1./11.)

A *fiumei kikötő* fejlesztéséről fentebb, a vasúti beruházásoknál (2. 2. a. alfejezet) már szóltunk.

A minisztertanács 1893 nyarán foglalkozott a *tengerészek rendtartásáról* szóló, régóta napirenden lévő törvényjavaslat-tervezettel. További tárgyalásokat tartott szükségesnek az osztrák kormánnyal, miután a horvát–szlavón–dalmát bán több kifogást is tett a tervezett szabályozás egyes pontjaival kapcsolatban. Az ügy áthúzódtott a Bánffy-kormány idejére. (1893. júl. 15./13.)

d) Szakemberképzés támogatása

A közlekedés fejlődése, műszaki színvonalának emelkedése megnövelte a mérnökök iránti igényt az állami hivataloknál és vállalatoknál. Ezt az igényt a kereskedelemügyi miniszter állami ösztöndíjak alapításával is igyekezett kielégíteni. Előterjesztésére a minisztertanács 1893 tavaszán, ill. 1894 nyarán hozzájárult ahhoz, hogy a miniszter a Műegyetem építésmérnöki szakán tanuló 10 hallgató, ill. a gépésmérnöki szak ugyancsak 10 hallgatója részére ösztöndíjat adományozzon államszolgálati viszontkötelezettség mellett. (1893. máj. 15./13., 1894. jún. 24./7.)

2. 3. Posta, távírda, távbeszélő

Elődje nyomdokain haladva, Lukács Béla további állami támogatást kívánt biztosítani az ágazat céljaira. A minisztertanács különösen a *távbeszélő*-beruházások nagy jóvedelmezőségére tekintettel 1893 tavaszán 500 ezer Ft kamatmentes előleget engedélyezett a fejlesztésekre. (1893. máj. 30./5.) Másfél év múlva a kereskedelemügyi miniszter részletes előterjesztést tett az éves költségvetés posta, távírda és távbeszélő címénél várható túlkiadásokról, amelyek oka a forgalom nagymérvű növekedése volt. (1894. nov. 23./3.)

A posta- és távírdaforgalom fejlődése megkövetelte a szakemberállomány növelését is, s ezért a minisztertanács 1893 tavaszán rendkívüli lépések megtételére hatalmazta fel a kereskedelemügyi minisztert. (1893. márc. 30./3.)

2. 4. Kereskedelmi, szabadalmi és statisztikai ügyek

A *külkereskedelmi szerződések* területén a Szapáry-kormány idején függőben maradt tárgyalások befejezése képezte a kabinet feladatát.

Igen fontos volt a *román* viszonylat. A vámháború megszűnését követően halvány esély mutatkozott tarifaszerződés kötésére, hamar kiderült azonban, hogy erre mégsem kerülhet sor a nagyban eltérő érdekek miatt. A magyar kormány ezért az 1892. november-decemberi minisztertanácsokban már csak a legnagyobb kedvezmény elérésére vett irányt. (1892. nov. 28./12., dec. 18./12.) A törekvést siker koronázta: 1893. december 21-én Bukarestben aláírták a lejáratához nem kötött kereskedelmi egyezményt, amely ha mást nem is, az egyenlő elbánást biztosította. Ausztria ipara szempontjából volt előnyös a megállapodás, Magyarország számára nem sokat

jelentett, bár az eredménynek számított, hogy az állategészségügyi egyezményt szorgalmazó román törekvést sikerült elhárítani.⁶

1893. július 1-jén *Oroszország* is kettős tarifát vezetett be az addigi egységes általános tarifa helyett, és tarifaszereződést kötött Franciaországgal. Ez napirendre tűzte a Monarchia kezdeményezését is, amelynek egyébként már 1892-ben volt előzménye. (1893. júl. 22./1.) Komoly viták alakultak ki a magyar és az osztrák kormány között az adandó kedvezmények kérdésében. A közös minisztertanács is foglalkozott a problémával. Végül — hosszú alkudozások után — 1894. május 18-án aláírták a tarifaszereződést, amely 1894. július 1-jén lépett hatályba. A szerződés 1903. december 31-ig szólt, és formailag az 1860. évi kereskedelmi és hajózási szerződés megfelelő cikkelyeit módosította, egyéb vonatkozásokban érvényben hagyta azt. A Monarchia biztosította általában a legnagyobb kedvezményt (kivéve a határforgalmat), ezenkívül megkötötte bizonyos nyerstermények vámjait. Oroszország viszonzásul a legnagyobb kedvezményen felül megadta mindazokat az iparcikkekre vonatkozó csökkentett vámtételeket, amelyeket Németországnak korábban biztosított.⁷ A szerződés az osztrák iparnak kedvezett, a magyar mezőgazdaságot hátrányosan érintette.⁸

Az előző kormány idején *Spanyolországgal* megkezdett tárgyalások folytatódtak, miközben ideiglenes egyezményekkel tartották hatályban a régi szerződést. 1893. december 8-án alá írtak egy tarifaegyezményt, azonban ezt Spanyolország nem ratifikálta. (1894. febr. 4./13.)

A Wekerle-kormány iktattatta törvénybe a *Svéd–Norvég Királysággal* a még elődje által elfogadott egyezményt az 1873. évi kereskedelmi és hajózási szerződés kiegészítéséről, amely a kereskedelmi utazókra vonatkozó, addig csak Svédországra hatályos rendelkezést Norvégiára is kiterjesztette (1893. jan. 7./12.) és a *Koreával* 1892. június 23-án aláírt barátsági, kereskedelmi és hajózási szerződést (1893. febr. 9./2.).

Francia viszonylatban a behozatali borvám kérdése merült fel 1894-ben. Franciaország az Olaszország számára biztosított kedvezményes borvámot igényelte, megegyezés azonban nem született. (1894. jún. 18./2.)

Igazodva a korábban követett gyakorlathoz, a minisztertanács továbbra is — mindegyik évben — megadta a szükséghelyzet kívánta hozzájárulását a *Dalmáciába* történő *vámmentes gabona-behozatal* engedélyezéséhez. (1892. nov. 28./13., 1893. dec. 23./18., 1894. dec. 9./18.)

Lukács több olyan egyéb ügyet is minisztertanács elé vitt, amely már az előző ciklusban valamilyen formában oda került.

Közülük az egyik legfontosabb a *mesterséges borok készítésének és forgalmazásának eltiltásáról* szóló törvényjavaslat volt. Ennek újabb változatát 1892 decemberében vitatta meg a minisztertanács, és felhatalmazást is adott az Országgyűlés elé terjesztésre. Az elfogadott törvény (1893:23. tc.) azon kívül, hogy megtiltotta a műbor gyártását és forgalmazását, kötelezővé tette a forgalmazott borokon a származási vidék megjelölését. A törvény felhatalmazása alapján a kereskedelemügyi miniszter rendeletben 20 borvidékre osztotta az ország területét. (1892. dec. 2./4.)

Lekerült a napirendről a *M. Kir. Tengeri Pénzügyőrség nemzeti lobogója* nemzetközi elismertetésének kérdése. A közös külügyminiszter ellenezte ennek megvaló-

sítását. Szerinte ugyanis: 1. a kiegyezésnél elfogadott alapelv az volt, hogy a Monarchia a külfölddel szemben mint egységes egész jelenjék meg, 2. a vám- és kereskedelmi szerződés alapján is csak a közös kereskedelmi lobogót szabad használni. Erről és Szilágyi igazságügy-miniszter ellentétes véleményéről Lukács 1893 elején tájékoztatta a minisztertanácsot, amely végül — fenntartva a jogot a jövőbeni intézkedésre — elállt eredeti szándékától. (1893. jan. 15./17.)

A Szapáry-kormány idején jórészt már megtörtént a *vándoriparról és a házalásról* szóló törvénytervezet egyeztetése a bánnal és az osztrák kormánnyal. Lukács 1893 nyarán kapta meg a minisztertanács hozzájárulását a módosításokkal elfogadott javaslat Ház elé terjesztésére. Bár azt 1893 november elején megszavazták, a javaslatból mégsem lett törvény. Részletesen a jegyzőkönyvi ponthoz készült *jegyzetben* ismertetjük a történeteket. (1893. júl. 15./12.)

Sikerrel zárult viszont a *szabadalmi ügy* már korábban tervbe vett rendezése. Lukács 1893 nyarán számolt be az osztrák féllel folytatott tárgyalásainak állásáról. Ekkor már körvonalazódott a vám- és kereskedelmi szerződés olyan módosítására vonatkozó megállapodás, amely szerint a két állam egymástól függetlenül szabályozná a szabadalmak kérdéskörét. A minisztertanács hozzájárult először a tárgyalások továbbviteléhez (1893. júl. 21./3.), majd mikor ezek sikeresen befejeződtek (a különálló szabályozás elfogadása mellett bizonyos közös elemek érvényesítésében is megállapodás született), a vám- és kereskedelmi szerződést módosító törvényjavaslat országgyűlés elé terjesztéséhez (1893. szept. 7./28.). A javaslatot az 1893:41. tc. cikelyezte be; ezt követően készült el a szabadalmakról szóló törvényjavaslat, amelynek az 1894. október 1-jei minisztertanács adott zöld utat. (1894. okt. 1./11.) Bár csak a Bánffy-kormány alatt fejeződött be az országgyűlési tárgyalás, a találmányi szabadalmakról elfogadott 1895:37. tc., az első magyar szabadalmi törvény megalkotásában a Wekerle-kabineté a fő érdem.

A további ügyeknek nincs minisztertanácsi előzménye a Szapáry-kormány idején.

A minisztertanács 1893 tavaszán megvitatta a *tiroli gabonavám* kérdését. Magyarország már régóta sérelmezte, hogy egy régi döntés alapján Tirolban az oda bevitt gabona, hüvelyesek és liszt után vámot szednek. 1892 végén a Képviselőházban interpelláció is sürgette a vám eltörlését. A miniszterek erélyesebb fellépésről határoztak, az 1893 őszen tartott közös minisztertanács azonban nem tudott megegyezni a kérdésben. (1893. márc. 3./24.)

A fogyasztók régi kívánsága volt, hogy a *csomagokban árult cikkekkel* kapcsolatos visszaéléseknek elejét vegyék. E visszaélések abból eredtek, hogy a csomagoláson nem kellett feltüntetni az áru tartalmát, mennyiségét/súlyát, és nem volt előírás a csomagolás módjára sem. Még a Tisza-kormány indított tárgyalásokat Ausztriával a törvényi rendezés érdekében. Az 1893-ban született megállapodás alapján készült törvényjavaslatot — a minisztertanács 1893. júliusi döntése után — az Országgyűlés elfogadta; törvénybe iktatta az 1893:34. tc., amellyel kötelező lett a dobozban, kötegben stb. árult cikkek mennyiségének pontos feltüntetése. (1893. júl. 22./3.)

Kormányunk tervbe vette az 1881-ben megszervezett magyar *külkereskedelmi áruforgalmi statisztika* reformját, de azt végbeinni nem tudta. 1893 szeptemberében

ugyan minisztertanácsi döntés született a reformot célzó törvényjavaslat benyújtásáról, Wekerle azonban utólag kifogást tett a statisztikai illeték tervezett mértéke ellen. Végül a javaslat nem került a Ház elé; a kérdést a Bánffy-kormány vette újra elő, de nem önálló törvény alkotásával, hanem a régi törvény módosításával oldotta meg (1895:18. tc.). (1893. szept. 7./26., 1894. márc. 20./16.) Megtörtént viszont a *Magyar Áruforgalmi Statisztikai Értékmegállapító Bizottság* újjászervezése — a minisztertanács 1894. márciusi határozatával — és kibővítése a Budapesti Áru- és Értéktőzsde képviselőjével. (1894. márc. 20./15.)

A régi elavulása miatt új szervezeti és ügyviteli szabályzat készítése vált szükségessé a *Központi Statisztikai Hivatal* számára. Ezt a minisztertanács, majd az uralkodó jóváhagyása után Lukács 1894. április 10-én adta ki. (1894. márc. 20./14.)

2. 5. Földművelésügy

Az új kormányban 1894 júniusáig még Bethlen András vezette a földművelésügyi tárcát, majd az újjáalakult Wekerle-kormányban — Fejérváry honvédelmi miniszter ideiglenes megbízatása után — 1894. július közepétől gr. *Festetics Andor* töltötte be a tisztséget. Több kormányzati feladat végleges elintézése az előző ciklusból húzódott át erre a periódusra.

a) *A mezőgazdaságról és a mezőrendőrségről szóló törvény elfogadtatása*

Bethlen egyik legnagyobb miniszteri sikerét a címben jelzett törvény megalkotásával érte el. Az előző kormány által függőben tartott javaslatot — amelyen időközben több módosítást is végrehajtottak — 1893 júliusában vitte ismét minisztertanács elé, majd ennek hozzájárulásával az év őszén benyújtotta az Országgyűlésnek. A jegyzőkönyvi ponthoz készült *jegyzetben* tekintjük át a parlamenti tárgyalás és az elfogadott törvény (1894:12. tc.) jellemzőit, itt csupán hangsúlyozzuk a régi ürt betöltő új szabályozás kiemelkedő jelentőségét a mezőgazdasági termelés viszonyainak rendbetételében. (1893. júl. 22./6.)

b) *További küzdelem a filoxéra következményeinek felszámolásáért*

A Wekerle-kabinet idején négy minisztertanács foglalkozott a szőlőtermesztés problémakörével. Mindannyiszor a lassan már elmúló filoxéravész következményeinek felszámolásáról volt szó — más-más szemszögből.

1892 legvégén az éves költségvetésben a filoxéra elleni védekezésre biztosított több mint 186 ezer Ft 20 ezer Ft-tal való túllépését vette tudomásul a testület. (1892. dec. 27./10.)

Több mint egy év múlva az 1892-ben létesített paulis–barackai *állami amerikai szőlőtelep* bérbeadásáról született döntés. Bethlen ugyanis célszerűbbnek vélte a filoxérának ellenálló oltványokat előállító telep magánkézbe adását egy időre állami segély biztosításával. (1894. febr. 10./8.)

A földművelésügyi miniszter 1893 végén kerületi *szőlészeti és borászati felügyelői* állásokat létesített. A felügyelők munkájának összehangolása céljából továbbra is fenn kívánta tartani a *Miklós Gyula* halálával megüresedett országos borászati kormánybiztosi státuszt. A minisztertanács jóváhagyta javaslatát, és 1894 máju-

sában *Dobokay Lajos* osztálytanácsos kormánybiztosi kinevezéséről határozott. (1894. máj. 3./11.)

Már utolsó heteit töltötte a kormány, amikor a minisztertanács hozzájárult a filoxéravészben elpusztult szőlők gazdáit terhelő *szőlődezmaváltsági tartozások* újabb enyhítését célzó törvényjavaslat benyújtásához. Ez az 1891:1. tc. által adott kedvezmények elégtelensége miatt vált szükségessé. (1894. dec. 9./28.)

c) Az állategészségügyi szolgálat fejlesztése

Továbbra sem történt ugyan döntő lépés az állatorvosi szolgálat általános fejlesztése terén, a kormány mégis eredményeket ért el: *állami állategészségügyi szolgálat* létesült a kőbányai sertéspiacon 1893-ban, majd az újonnan berendezett győri állatpiacon 1894-ben. Ezáltal az előbbi helyen 10, az utóbbi helyen pedig 4 új állami állatorvosi állás rendszeresítéséhez járult hozzá a minisztertanács. (1893. márc. 30./14., 1894. jún. 24./10.)

Bethlen hosszú előkészítés után 1892. november végén tett előterjesztést az 1888:7. tc. módosítása tárgyában a *ragadós tüdőlobos* marhák kártalanítás mellett történő lebunkózását előíró rendelkezés megalkotására. A hatályos rendelkezés alapján ugyanis az érintett gazdák nem kaptak kárpótlást, így pedig nem fűződött érdekük a betegséggyanús állatok kiszűréséhez. A törvénymódosítás — a minisztertanács döntése alapján — megtörtént (1893:2. tc.). Magyar kérésre hasonló törvényt fogadott el a horvát Szabor is. (1892. nov. 28./6., 1893. febr. 13./20.) A hatás nem maradt el: a miniszterek testülete 1893 áprilisa és 1894 novembere között négy alkalommal járult hozzá jelentős túlkiadáshoz a ragadós tüdőlob kiirtására biztosított összegeknél. (1893. ápr. 18./6., szept. 7./19., 1894. febr. 10./6., nov. 7./12.)

d) Lótenyésztés, lóverseny

A *telivér mének* és *kancák* árának emelkedése miatt 1894-ben szükségessé vált a lótenyésztési célokat szolgáló Országos Lótenyésztési Alap szigorú felhasználási szabályának enyhítése. Ez csak az uralkodó engedélyével történhetett, mivel az alap az ő adományából jött létre. A minisztertanács határozata alapján Ferenc József hozzájárult a változtatáshoz, ami lehetővé tette telivér kancák vásárlását. (1894. máj. 3./10.)

Bethlen 1894. május elején hosszas szakmai egyeztetések után terjesztette elő törvényjavaslat-tervezetét a *lóverseny totalizátor* régóta követelt szabályozása tárgyában. Ez — elutasítva a totalizátor megszüntetésére és a bukmékeres kizárására irányuló kezdeményezéseket, egyúttal érvényesítve a lótenyésztés érdekeit — az intézmény működését szigorú engedélyekhez kötötte, továbbá elrendelte a feltett összegek egy részének állami lótenyésztési, ill. jótékonyági célokra fordítását. A minisztertanács mindezzel egyetértett, és így megszülethetett az említett elveken nyugvó törvény (1894:29. tc.). (1894. máj. 3./12.)

e) Terv a korlátolt forgalmú birtokok „célszerűbb kihasználására”-ra. Törvény a telepítésekről

Bethlen egyik fő céljának tekintette a birtokmegosztás arányosabbá tételét, a letűnő középnemesi osztályt pótló erős birtokos réteg megteremtését. Ennek lehető-

ségét az ország földterületének közel 35%-át lefoglaló korlátolt forgalmú birtokok egy részének tulajdonba, ill. főleg bérletbe adásában látta. 1891-től tett előkészítő lépései után 1893 elején vitte minisztertanács elé a témát. A testület elfogadta Bethlen érvelését, és elhatározta a *farm-bérletek* létesítésének támogatását és a korlátolt forgalmú birtokok területének lehető csökkentését. (Részletesen a jegyzőkönyvhöz készült *jegyzetben* foglalkozunk az előterjesztéssel.) (1893. febr. 13./19.)

A földművelésügyi miniszter a középosztály mellett a kisbirtokosság megerősítését is fontos feladatnak tartotta. Törekvésében nagy szerepet játszott a nemzetiségi szempont: a nem magyar többségű területekre magyarok betelepítésével kívánta elérni az „állameszme” erősítését. Ezért készítette elő a *telepítések* törvényi szabályozását. Bethlen 1892 decemberében terjesztette minisztertanács elé az első törvényjavaslat-tervezetet, amelyben pontosan igyekezett körülírni az életképes telepítés feltételeit, és 5 millió Ft-ot kért a végrehajtás támogatására. (1892. dec. 27./13.) Ezt a tervezetet a testület átdolgozásra visszaadta, majd a módosított változatot 1893 márciusában megtárgyalta és jóváhagyta, de csak 3 millió Ft felhasználását engedélyezte. A telepítési törvényjavaslatot több módosítással fogadta el az Országgyűlés (1894:5. tc. — részletek a jegyzőkönyvekhez készült *jegyzetekben*). (1893. márc. 7./7.)

Időközben egy konkrét telepítési ügy is a minisztertanács elé került: Bethlen 1893 júniusában felhatalmazást kapott arra, hogy — részben a fenti törvényjavaslatban előírányzott 3 millió Ft terhére — telepítésre alkalmas birtokokat vásárolhasson a Felső-Szamos völgyében. (1893. jún. 24./8.)

f) *Vízszabályozási munkák, árvízvédelem*

1893. március végén folytatólagosan került minisztertanács elé a *Rába-szabályozás* és a Fertő-tó lecsapolása eredetileg és pótlólag tervezett munkáinak befejezéséhez szükséges többletköltségek ügye. Mivel az illetékes vízszabályozási társulat közgyűlése nem szavazta meg a szükséges 5 millió Ft-os kölcsön felvételét, Bethlen azt javasolta, hogy csak az eredetileg tervezett munkákat végezzék el két év alatt 1,2 millió Ft erejéig. A pénz előteremtésének módja a miniszterelnök-pénzügyminisztertől függött. Bethlen végül benyújthatta a törvényjavaslatot, amelyen a Ház változtatásokat is eszközölt (pl. 1,7 millióra emelte fel a költségkeretet). (1893. márc. 30./15.) A megalkotott törvény (1893:17. tc.) kötelezte a kormányt, hogy jelentést tegyen az Országgyűlésnek a teljes költségösszeget terhelő járulékok végleges megosztása iránt. A rendelkezés végrehajtásáról 1893 legvégén határozott a minisztertanács. A jegyzőkönyvből kiderül, hogy ekkor már nem számoltak a Fertő-tó korábban tervbe vett lecsapolásával. (1893. dec. 30./7.)

Régóta húzódott a *szigetközi ármentesítő társulat* létrehozása, mert a nagy költségteher miatt az érdekeltek nem szavazták meg az alakulást. Ezért vált szükségessé a társulat hivatalból való megalakítása kormánybiztos kiküldése mellett, amelyről 1892 legvégén döntött a minisztertanács. (1892. dec. 27./11.)

A 80-as évek elején indult mozgalom a *Duna Fajsz* melletti és *Bogyiszló–Baja* közötti kanyargós, gyakran árvizeket okozó és hajózási akadályokkal teli szakaszának szabályozására. Bethlen 1892 végén vitte a minisztertanács elé az első ezzel összefüggő ügyet. Javaslatára alapján — gondolva a már elhatározott kanyarátvágási és mederrendezési munkákra — felhatalmazást kapott arra, hogy felszólíthassa a terü-

leten működő Pest Megyei Sárközi Ármentesítő Társulatot a védtöltések megfelelő helyre építésére, illetőleg arra, hogy e célra segínyt folyósíthasson. (1892. dec. 27./12.) A szabályozásra engedélyt kérő törvényjavaslatot a következő év tavaszán tárgyalták meg a miniszterek. Bethlen összesen 1,6 millió Ft-ot igényelt az öt évre tervezett munkák elvégzésére, a minisztertanács azonban csak 885 ezer Ft-ot hagyott jóvá a két év alatt megvalósítandó legszükségesebb feladatok teljesítésére. Ezt cikelyezte be az 1893:16. tc. (1893. márc. 30./16.) A minisztertanács — hivatkozva korábbi hasonló döntésére — 1894 őszén a Paks–faddi Dunavédgát Társulat árvízvédelmi munkáinak segélyezését is engedélyezte. (1894. okt. 1./10.) E szabályozási munkákkal összefüggött *Szluha István* képviselőházi interpellációja az árvízben elpusztult *Gerjen* község ügyében, amelyről Bethlen 1893 tavaszán külön tájékoztatta a testületet. (1893. márc. 15./7.)

1893-ban minisztertanácsi határozat született a bajai *Sugovica-Dunaág* szabályozásához való állami hozzájárulásról (1893. júl. 20./4.) és a Dévény–Dunaradvány közötti *Duna-szakaszon* évek óta folyó szabályozási munkák költségei tárgyában (1893. júl. 20./4., dec. 2./19.).

3. ORSZÁGGYŰLÉS, BELÜGYI KORMÁNYZAT

3. 1. Az Országgyűlés ügyei

Kormányunk hivatali ideje alatt a minisztertanács egyszer hozott határozatot az Országgyűlés *elnapolásáról* 1893. május 30-tól szeptember 25-ig a delegációk ülésezése miatt (1893. máj. 12./1.) és egyszer-egyszer *ülésszak* (második *berekesztéséről* (1894. febr. 6.), ill. *összehívásáról* (harmadik 1894. február 8.) (1894. febr. 4./1.).

1894 májusában elhunyt *id. br. Vay Miklós*, a *Főrendiház* elnöke. Utódjárom (*Szlávy József* addigi alelnök) szeptember közepén, majd *Szlávy* helyére *br. Vay Béla* borsodi főispán kinevezéséről október elején határozott a testület. (1894. szept. 14–15./2., okt. 1./26.) Ezt megelőzően döntés született a belső titkos tanácsosi méltóság *gr. Károlyi Tibor* alelnöknek történő adományozásáról. (1894. júl. 17./18.)

Három alkalommal tett javaslatot a minisztertanács új élethossziglani *főrendiházi tagok* kinevezésére. 1892 decemberében elsősorban a halálesetek és képviselővé választás miatt megüresedett helyek betöltése indokolta öt személy főrenddé emelését. (1892. dec. 18./5.) A másik két alkalommal pedig kifejezetten az egyházpolitikai törvények elfogadásának személyi feltételeit igyekezett megteremteni a kormány: 1893 decemberében öt, 1894 júniusában három új tag kinevezését indítványozta. *Ferenc József* mindegyik javaslatot elfogadta. (1893. dec. 23./1., 1894. jún. 11./2.)

Megtárgyalta a testület:

- a *képviselői összeférhetetlenségről* rendelkező 1875:1. tc. 4. §-ának kiegészítését a csödbe jutott képviselőre vonatkozó szabállyal (ennek alapján alkották meg az 1895:10. tc.-et) (1893. jún. 24./7.),

- az egyes *községek országos választókerületi beosztásának* megváltoztatásáról szóló törvényjavaslatot (ebből lett az 1894:1. tc.) (1893. szept. 7./7.),

- a *delegációk* 1894. évi ülésének megnyitása alkalmából teendő uralkodói nyilatkozat közös külügyminiszter által készített tervezetét (1894. szept. 7./2.).

3. 2. A királyi udvartartás reformja

Az előző kormány idején az udvartartás ügyében uralkodói engedéllyel megkezdett tárgyalások 1893. nyár végén jutottak döntő stádiumba. Erről a Pápay István kabinetrodai titkár és Kállay Béni közös pénzügyminiszter irathagyatékában fennmaradt levelezés tanúskodik.

Wekerle 1893. augusztus 9-i Pápaynak küldött levelében leírta, hogy „a legutóbbi alkalmakkor” már előadta az uralkodónak azokat a „vezérelveket”, amelyeket szem előtt tart a kérdés szabályozásánál. Ezeket az elveket — folytatta a miniszterelnök — most egy rövid, nem hivatalos memorandumba foglalta, és összeállíttatta az udvartartás történetét is, amelyből világosan kiderül, hogy az udvartartásnak ma már nincs az a jelentősége, mint a múltban, amikor az a legfőbb kormányhatóság szerepét is betöltötte, s ezért akkor természetes volt a külön udvartartásra törekvés. Külön udvartartásra — folytatta a miniszterelnök — manapság csakis a közjogi aktusoknál lehet igényünk, ellenben minden más részében az udvartartás mikénti berendezése fejedelmi jog. Végül kérte Pápayt, hogy memorandumát mutassa be az uralkodónak, és kifejezte: soha nem gondolt a kérdés törvényhozási szabályozására, mindig is az volt a véleménye, hogy az „legfelsőbb elhatározással oldassék meg.”⁹

Augusztus 29-én a miniszterelnök Kállay Béninek írt levelet, aki szintén fontos bizalmi embere volt az uralkodónak. Wekerle ebben beszámolt a közös külügyminiszterrel és az udvartartás főnökével folytatott megbeszélésének eredményeiről. Közölte, hogy megállapodásra jutottak: „egyelőre a közjogi jelentőségű dolgokra vonatkozólag a mai udvartartási személyzet helyett a zászlósurak szereplése mondassék ki egy legfelső elhatározásban, s ... a legfelső elhatározás arra vonatkozóan is foglaljon egy passzust magában, hogy Ő Felseje udvartartásának mikénti állandó képviselője iránt Budapesten az illetékes faktorokkal tanácskozások tételtek folyamatba.” Ezt a javaslatot az uralkodó elé terjesztik — folytatta Wekerle —, és ha ő elfogadja a megoldást, akkor a kormány is megtárgyalja az ügyet.¹⁰

Az uralkodó hozzájárult a hivatalos előterjesztés megtételéhez, és így 1893. október 21-én a minisztertanács megtárgyalhatta az udvartartás ügyét. Wekerle tájékoztatása után a testület elfogadta a fentebb ismertetett megoldást. Ezt követően hivatalosan is Ferenc József elé került az ügy, aki a közjogi aktusokra tett javaslatot elfogadta, de az udvartartás állandó budapesti képviselőjére vonatkozó utalást mellőzni parancsolta. November 20-án született meg a legfelsőbb elhatározás (megjelent a *Budapesti Közlöny* 1893. november 23-i számában), amely szerint a jövőben az udvartartás főhivatalainak főnökei helyett kizárólag a magyar országzászlósok működhetnek közre a koronázásnál, az Országgyűlés megnyitásánál és berekesztésénél, a delegáció fogadásánál, a nemzeti ünnepeknél, valamint az egyházi és világi méltóságok, állami tisztviselők uralkodó előtti eskütételénél. (1893. okt. 21./2.)

Ezzel egy lényeges közjogi sérelem részben orvoslást nyert, az ellenzék azonban az önálló udvartartás követelésével továbbra sem hagyott fel.

3. 3. Állami főtisztviselők, főispánok kinevezési és egyéb ügyei

a) Főtisztviselők

Minisztereket érintő ügyel kétszer foglalkozott a minisztertanács: tudomásul vette *gr. Tisza Lajos* új király személye körüli miniszter lemondását a Fővárosi Közmunkák Tanácsa tagságáról (1892. nov. 22./1.), majd később jegyzőkönyvben rögzítve köszöntötte *br. Fejérváry Gézát* honvédelmi miniszterségének tíz éves jubileumán (1894. okt. 29./1.).

Államtitkárokkal kapcsolatos határozatok:

– *Szalavszky Gyula* lemondása folytán *gr. Andrassy Gyula* kinevezése belügyminisztériumi államtitkárrá (1892. nov. 22./9.);

– *br. Jósika Samu* kinevezése belügyminisztériumi második államtitkárrá (1892. dec. 27./7.);

– *Fejér Miklós* földművelésügyi minisztériumi államtitkár kitüntetése nyugdíjazása alkalmából (1893. márc. 3./18.);

– *Miklós Ödön* kinevezése földművelésügyi minisztériumi államtitkárrá (1893. márc. 15./5.);

– *Márffy Ágost* kinevezése pénzügyminisztériumi második államtitkárrá (1893. máj. 15./1.);

– az Igazságügy-minisztériumban esetleg megüresedő államtitkári állás betöltése (1893. júl. 22./8.);

– *Pulszky Ágost* kinevezése kultuszminisztériumi államtitkárrá (1894. júl. 4./2.);

– *Plósz Sándor* kinevezése igazságügy-minisztériumi államtitkárrá (1894. júl. 17./2.);

– *Gromon Dezső* honvédelmi minisztériumi államtitkárnak a belső titkos tanácsosi méltóság adományozása tíz éves államtitkári jubileumán (1894. okt. 29./2.);

– *Latkóczy Imre* kinevezése kereskedelemügyi minisztériumi államtitkárrá — nem valósult meg (1894. nov. 20./9.);

– *Márffy Ágost* pénzügyminisztériumi államtitkár kitüntetése (1894. dec. 19./4.).

A minisztertanács további személyi határozatai:

– *Rakovszky István* kinevezése az Állami Számvevőszék elnökévé (1893. febr. 11./2.);

– *gr. Batthyány Lajos* fiumei kormányzónak a belső titkos tanácsosi méltóság adományozása (1893. jún. 24./19.);

– *gr. Khuen-Héderváry Károly* bán legfelsőbb elismerése báni működésének 10. évfordulóján — nem valósult meg (1893. nov. 25./7.).

b) Főispánok

A hivatalban lévő főispánok Wekerle kormányalakításakor is a belügyminiszter rendelkezésére bocsátották állásukat, ill. a Szabolcs vármegyei főispán felajánlotta további szolgálatait. Utóbbival együtt 8 ilyen levél található meg a Belügymi-

nisztérium levéltári anyagában. Hieronymi belügyminiszter mindegyikre írásban válaszolt, és kérte a főispánokat állásuk megtartására.¹¹

Ebben az előzőnél fél évvel rövidebb kormányciklusban a minisztertanácsi jegyzőkönyvekből kitűnően csak tíz vármegye élére neveztek ki új főispánt. Olyan rendkívüli esetek, mint a Szapáry-kormány idején, nem fordultak elő. Az első változás már 1892 novemberében bekövetkezett: *Szalavszky Gyula* leköszönt belügyi államtitkárt Trencsén vármegye főispánjává nevezték ki. Ezzel Zichy József pozsonyi főispán itteni ideiglenes megbízatása lejárt. (1892. nov. 22./9.)

1893 februárjában két olyan főispán helyzetén könnyítettek, akik korábban három-három törvényhatóságra kapták megbízatásukat. Sándor Béla Bács–Bodrog vármegyei, Zombor és Baja városi főispán alól Baját, Kállay Albert Szeged, Hódmezővásárhely és Szabadka városi főispán alól pedig Szabadkát vették ki, és e két város élére egyetlen főispánt állítottak *Vojnics István* országgyűlési képviselő személyében. (1893. jan. 26./1.)

Áprilisban az üresen álló somogyi főispáni állásba *Tallián Gyula* alispán, míg Alsó-Fehér vármegye élére *Zeyk Dániel* országgyűlési képviselő került Kemény Kálmán helyett, aki alá addig szintén három törvényhatóság tartozott. Kemény továbbra is főispán maradt Maros–Torda vármegyében és Marosvásárhely városban. (1893. ápr. 14./6.)

Szeptemberben megromlott egészségi állapotára hivatkozva lemondott br. Döry József bihari és nagyváradai főispán. Helyét *Beöthy László* országgyűlési képviselő foglalta el. (1893. szept. 7./10.)

Októberben Mosonban, valamint Pozsony vármegyében és városban volt főispánváltás: az elhunyt Simon Gyula utóda gr. *Pálffy-Daun Vilmos* országgyűlési képviselő lett, míg a kormány egyházpolitikája miatt májusban lemondott Zichy József helyére ideiglenes megbízatással *Szalavszky Gyula* trencsényi főispán lépett. (1893. okt. 23./1.)

A következő év márciusában Máramaros vármegyében a magas kora miatt lemondott Lónyay János helyét áthelyezéssel br. *Roszner Ervin* Hont vármegyei főispán foglalta el, utóbbi elárvult állásába pedig végül augusztusban — az eredetileg kiszemelt személy mellőzésével — *Rudnay Béla* komáromi főispánt helyezték át. Sopron vármegye és város élén, az édesapja halála miatti magánelfoglaltságokra hivatkozva, lemondott hg. Esterházy Pált *Simon Ödön* alispán, míg Esztergomban Majláth Györgyöt *Kruplanicz Kálmán* alispán váltotta fel. (1894. márc. 5./2.)

A főispánok személyére vonatkozó minisztertanácsi kitérítési, fizetési és nyugdíj ügyek a következők voltak:

– *kitüntetésre javasolták gr. Degenfeld József* Hajdú vármegyei és Debrecen városi (1893. máj. 15./8.), br. *Döry József* Bihar vármegyei és Nagyvárad városi (1893. szept. 7./10., szept. 22./14. — nem kapta meg), *Fábián László* Arad vármegyei (1893. okt. 4./13.), hg. *Esterházy Pál* lemondó Sopron vármegyei és városi, valamint br. *Roszner Ervin* Hontból Máramaros vármegyébe áthelyezendő főispánokat (1894. márc. 5./4.);

– *belső titkos tanácsosi méltóságra terjesztették fel br. Vay Béla* Borsod vármegyei (1893. jún. 24./19.) és gr. *Széchenyi Sándor* Tolna vármegyei főispánokat (1894. nov. 10./2.);

– határoztak *Lónyay János* visszavonuló Máramaros vármegyei főispán nyugdíjáról (1893. dec. 2./11.), valamint *br. Roszner Ervin* Máramaros vármegyei és *Tallián Béla* Békés vármegyei főispánok fizetéséről (1894. máj. 28./4., dec. 9./11.).

3. 4. Közigazgatási reformjavaslatok

A Wekerle-kormány ugyan nem mondott le a közigazgatási reformmunkálatok folytatásáról, az egyházpolitika terén kibontakozó politikai küzdelmek azonban háttérbe szorították ezt a kérdést. Mindenesetre Wekerle más taktikát követett mint elődje: először nem az autonómiát, az „ösi jogok”-at veszélyeztető, szenvedélyes indulatokat kiváltott vármegyei törvénytervezetet vette elő, hanem az állampolgárok és közületek jogbiztonsága, jogvédelme szempontjából igen fontos fórum, a *közigazgatási bíróság* felállítására koncentrált.

A Szapáry-kormány tervei kapcsán már korábban elmondtuk, hogy Magyarországon a kiegyezés után erősödött fel a közigazgatási szervek határozatai elleni jogorvoslat megteremtésének követelése. Eleinte arra gondoltak, hogy a rendes bíróságok hatáskörébe utalják ezeket az ügyeket is, később azonban külön bíróság(ok) felállítása fogalmazódott meg igényként, főleg külföldi példák nyomán. Számos országban ugyanis viszonylag korán (Franciaországban már a 18. század végén) bevezették a közigazgatási bíráskodás intézményét, a társországban, Ausztriában pedig 1875-ben kezdte meg működését a *Verwaltungsgerichtshof*. Hazánkban — mint arról már volt szó — 1883-ban létesült egy részleges, az ügyek sajátos körére kiterjedő hatáskörű szerv, a *Pénzügyi Közigazgatási Bíróság*. 1886-ban az Országgyűlés határozatban utasította a kormányt, hogy az általános hatáskörű közigazgatási bíróságokról is nyújtson be törvényjavaslatot.¹²

Az előző kormány által készített tervezetet félretéve Hieronymi Károly újjal lépett elő, amelyet 1893. június 26-i keltezéssel juttatott el minisztertársaihoz, majd július 16-án bemutatta a minisztertanácsnak is. Ezen az ülésen a kabinet az elvi kérdéseket igyekezett tisztázni: azt, hogy Horvát–Szlávnországra mennyiben terjedjen ki a felső közigazgatási bíróság illetékessége, hogy megszüntessék-e a Pénzügyi Közigazgatási Bíróság önállóságát, és ha igen, az a felső közigazgatási bíróságon belül képezzen-e egy külön „alosztály”-t. (Vö. 1893. júl. 16./1.) Július 21. és 24. között három minisztertanácsi ülésen tárgyalták meg részleteiben a törvényjavaslat tervezetét. (1893. júl. 21./5., júl. 22./14., júl. 24./7.) 24-én döntöttek el, hogy a Pénzügyi Közigazgatási Bíróság különállását megszüntetik. A véglegesített változat szerint megyei és városi törvényhatóságokként egy-egy *elsőfokú közigazgatási bíróság*, míg Budapesten *királyi felső közigazgatási bíróság* felállítását tervezték úgy, hogy az elsőfokú bíróságok elnökei a főispánok, tagjai pedig különböző tisztségviselők legyenek, tehát nem szakbíróságot szándékoztak létesíteni ezen a szinten. Úgy vélték: a közigazgatási bíróságok nem csupán megsemmisítenék a jogszerűtlen határozatokat, hanem érdemben is döntenének a hatáskörükbe tartozó ügyekben, amelyeket a törvény felsorolna. (Részleteket ld. 1893. júl. 24./7.)

Hieronymi 1893. november 29-én terjesztette törvényjavaslatát a Képviselőház elé, ahol december 11-én egy 21 tagú különbizottságot választottak a javaslat előzetes megtárgyalására.

A bizottság hosszú hónapokon át vitatkozott a javaslat felett. Közben 1894 januárjában a minisztertanács még egyszer foglalkozott a témával, mert a bán kifogásolta a törvényjavaslat egyes pontjait. (1894. jan. 15./6.) Amikor a bizottság jelentése 1894. november 19-én a Ház elé került, a Wekerle-kormány már utolsó hónapjait élte. A bizottság alapelveiben változatlanul hagyta a kormány javaslatát, részleteiben azonban sokat módosított azon. Jelentésében hangsúlyosan szólt a tervezett új jogintézmény fontosságáról: „A modern jognézet tagadhatatlan követelménye..., hogy a közigazgatás ne csak törvényileg szabályozva legyen, de létezzen oly, a pártpolitikai befolyásoktól ment és a függetlenség minden kellékeivel bíró jogszolgáltatás is, mely szükség szerint ítéleshessen a felett, vajon az adminisztráció szervei helyesen hajtották-e végre a törvényeket, nem okoztak-e intézkedésük által sérelmeket, és ha igen, létezzen mód e sérelmeket orvosolni, létezzen részrehajlatlan, minden körülmények között megbízható védelem a nyilvános hatalom által elkövetett jogsértések ellen.”¹³

A Wekerle-kabinet bukása miatt e magasztos cél megvalósítása már a következő kormányzatra maradt. Az Országgyűlés az eredeti javaslaton lényeges változtatásokat tett ugyan, de végül is létrehozta a jogszolgáltatás e speciális intézményét. (Vö. 1894. jan. 15./6.)

Hasonló sorsra jutottak a Belügyminisztériumban folyamatosan készülő további reformtervezetek is. Hieronymi belügyminiszter előkészítette a közigazgatási *tisztviselők felelősségéről* és a *községekről* szóló törvényjavaslatokat, ezek 1894-ben előadói tervezetek formájában megjelentek, minisztertanács elé azonban nem kerültek.¹⁴

Sikerült viszont újjászervezni Budapest „Fő- és székváros” *kerületi elöljáróságait* a minisztertanács 1893. május 12-i határozata alapján. A megalkotott 1893:33. tc. lényegesen kibővítette a korábbi elöljáróságok hatáskörét, és kerületi választmányokat is életre hívott. (1893. máj. 12./3.)

3. 5. Munkás-, agrárszocialista és nemzetiségi mozgalmak ügyei

Wekerle minisztertanácsa csak szórványosan foglalkozott a címben jelzett témákkal, és ha mégis napirendre vettek ilyeneket, azok jegyzőkönyvi megörökítése meglehetősen szűkszavú. Vagyis ez a forrásanyag csupán adalékokat szolgáltat a „mozgalmak” történetéhez.

1893 tavaszán — két év szünet után — ismét minisztertanács elé került *május 1-je megünneplésének* kérdése. A határozat gyakorlatilag megismételte az 1890. évit: a miniszterek most sem tartottak szükségesnek rendkívüli intézkedést az állami üzemek munkásaira nézve. (1893. ápr. 14./10.)

A *nemzetiségi mozgalom* akkori legjelentősebb eseménye, a román *Memorandum-per* 1893 elejétől folyó előkészítéséről és 1894. májusi lefolyásáról — a jegyzőkönyvek tanúsága szerint — nem tárgyalt a minisztertanács. Az esemény mégis foglalkoztatta a testületet, hiszen az — később kitérünk rá — éppen a román nemzetiség körében kialakult forrongás miatt — határozott a *román nemzeti egyházi kongresszus* összehívására irányuló kérelem elutasításáról. Minisztertanács tárgya volt a magyar kultúra terjesztésére alakult Erdélyrészi Magyar Közművelődési Egyesület (*EMKE*) ellenzéki vezetés alá kerülésének ügye (1894. jan. 15./8.) és a *Dreptatea* című lap szerkesztője, *Branişte Valer* ellen indítandó sajtóper (1894. okt. 1./13.) is.

1893-ban a következő évi költségvetés összeállításakor a *csendőrség* létszámának 259 fős szaporításával számoltak. A minisztertanács hozzájárult, hogy e kontingens terhére már 1893. november 1-jei hatállyal 134 csendőrrel emeljék a létszámot „különösen az erdélyi részeken”. Egyértelműen a román nemzetiségi megmozdulások fékentartása céljából hozták meg ezt az intézkedést. (1893. okt. 21./1.) Nem sokára a szükséges fegyverzet beszerzéséről született döntés (1894. ápr. 3./11.), majd később a földművelésügyi miniszter túlkiadást jelentett be a Torda–Aranyos vármegyei Szkerisórán „az ottani lakosság zavargásokra való hajlandósága miatt” a kincstári erdőtulajdon védelmére létesülő új csendőrörs számára épített laktanya költségeinél. (1894. okt. 29./21.) Ezt megelőzően hatalmazta fel a minisztertanács a kereskedelemügyi minisztert négy Királyhágón túli vármegyében a távbeszélő-hálózat sürgős kiépítésére — „tekintettel az erdélyi oláh mozgalmakra”. (1894. máj. 28./5.)

A nemzetiségi mozgalmak élénkülésével jelentősen megnőtt a *sajtótermékek postai szállítási jogának* megvonásáról szóló minisztertanácsi bejelentések száma: a belügyminiszter 23 esetben összesen 80 sajtótermékkel szemben hozott ilyen intézkedésről tájékoztatta a testületet. Legtöbbször az Amerikai Egyesült Államokban (főleg *szlovákok* által) megjelentetett lapokról, röpiratokról volt szó, amelyek magyar állam-, ill. Monarchia-ellenes, uralkodóház-ellenes és „társadalomellenes” írásokat közöltek. A postai szállítási jogot 40 Amerikában, 23 Romániában, 6 Ausztriában (zömmel Csehországban), 5 Olaszországban, 2 Oroszországban és 1-1 Szerbiában, Angliában, Németországban és Magyarországon napvilágot látott sajtóterméktől vonták meg. A vonatkozó jegyzőkönyvi pontok a következők: 1892. dec. 2./3., dec. 19./1., 1893. febr. 13./22., márc. 3./7., márc. 7./3., márc. 30./19., ápr. 5./4., ápr. 14./5., jún. 24./6., szept. 7./15., okt. 4./11., dec. 2./12., dec. 23./29., 1894. márc. 20./18., ápr. 16./17., máj. 3./5., jún. 4./10., jún. 24./17., júl. 17./13., szept. 12./1., okt. 29./29., nov. 7./2., nov. 20./1., dec. 15./12.

A hatósági önkény elleni védelem megteremtésének igénye mellett a szociális és a nemzetiségi mozgalmak fellendülése vetette fel a *gyülekezési jog* törvényi szabályozásának kérdését. A belügyminiszter által 1893-ban készített törvényjavaslat-tervezetet két alkalommal vitatta meg a miniszterek testülete, és felhatalmazást adott az Országgyűlés elé terjesztésre, erre azonban mégsem került sor. Később a Bánffy-kormány rendeleti úton oldotta meg a szabályozást. (1893. szept. 13./6., szept. 22./15.)

A Belügyminisztérium a nemzetiségi kérdésre, valamint a „Hódmezővásárhelyen előfordult mozgalmak okainak kipuhatolására és az ottani bajok orvoslására nézve” 1893-tól adatgyűjtést végzett. Hieronymi erről 1894 júliusában tájékoztatta a minisztertanácsot, egyúttal felhatalmazást kért és kapott a három-négy alföldi vármegyében fellépett „gazdasági munkásmozgalmakra” vonatkozó külön adatgyűjtés költségeinek folyósítására. (1894. júl. 4./1.)

Újra foglalkozott a minisztertanács a *fiumei önkormányzati rendőrség* államosításának kérdésével, de ennek most sem lett eredménye. (1894. szept. 13./2.)

4. OKTATÁS, MŰVELŐDÉS, EGYHÁZAK

4. 1. Oktatás

Mint azt korábban már említettük, a Szapáry-kabinet által a *községi és hitfelekezeti tanítók fizetésének rendezéséről* benyújtott javaslatból ebben a kormányciklusban lett törvény.

Csáky tovább folytatta a nem állami intézményekben *oktatók nyugdíjazása* tárgyában tervezett törvényhozási intézkedések előkészítését. Teljeskörűen gondoskodni kívánt róluk is, minthogy számukra törvény által garantált nyugdíj-szabályok nem léteztek. E törekvés eredményezte a minisztertanács 1893 decemberében hozott határozata nyomán elfogadott 1894:27. tc.-et, amely megteremtette az országosan egységes nyugdíjazási eljárást a felekezeti, törvényhatósági, községi és társulati középiskolák, felsőbb leányiskolák, kereskedelmi akadémiák és tanítóképzők tanszemélyzetére nézve is. (1893. dec. 23./32.)

Minisztertanács elé került egy konkrét *gimnázium-szervezési* ügy is. Szamosújvár és Dés városok ugyanis egyaránt nyolcosztályos főgimnázium létesítésének engedélyezéséért folyamodtak a kormányhoz. A belügyminiszter a testület határozatát kérte, mivel „az a kérdés: mely helyen állíttassék fel a főgimnázium, különösen nemzetiségi szempontból is megbírálandó”. A minisztertanács Szamosújvár mellett döntött, többek között azért, „mivel ily módon lehetővé válik, hogy az ottani román felekezeti algimnázium állami gimnáziummá változtatik át, s így az ifjúságnak hazafiasabb szellemben való neveltetése biztosíthatatik.” (1894. jan. 15./7.)

Csáky kísérletet tett arra, hogy az 1883:1. tc.-nek az elméleti és a gyakorlati jogi pályákra különböző képesítési vizsgákat előíró rendelkezéseit egyszerűsítsék. Ebből a célból hagyatta jóvá a minisztertanáccsal és terjesztette az Országgyűlés elé az *egységes elméleti jogi államvizsgáról* szóló törvényjavaslatot, ám ezt utóda, *Eöt-vös Loránd* levettette a napirendről, mert nem értett egyet vele. (1893. nov. 14./14.)

A minisztertanács ugyan elfogadta, sőt a miniszter be is nyújtotta a *József Műegyetem* helyiséggondjait orvosolni szándékozó törvényjavaslatot, ebből mégsem lett törvény. (1894. máj. 3./1.)

Végül megemlítjük, hogy a minisztertanács döntött az egyetemi *tanársegédi szolgálati idő* beszámításáról a nyugdíj megállapításánál figyelembe veendő szolgálati időbe. (1893. jún. 24./3.)

4. 2. Művelődés

A kormány ülésén — nem említve itt a millenniumi ünnepekre vonatkozó, később külön tárgyalandó ügyeket — e tárgykörben határozat született:

– többször is *Jókai Mór* írói pályája 50 éves jubileumának megünneplésével kapcsolatban; az állam 100 példányt rendelt meg az író összes műveinek díszkiadásából, Ferenc József pedig „legfelsőbb elismerésének” kifejezésére adott felhatalmazást (1893. máj. 15./4., nov. 14./13., dec. 2./8., dec. 23./5.),

– *gr. Kreith Béla* 1848/49-es *ereklyegyűjteményének* és *Herman Ottó madarak vonulására* vonatkozó *gyűjteményének* a Nemzeti Múzeum részére történő megvá-

sárlásáról — a jegyzőkönyvből kitűnik, hogy az első helyen említett gyűjtemény megszerzését politikai okok motiválták (1894. dec. 9./29., dec. 19./7.).

4. 3. Egyházak ügyei

Wekerle Sándor kormányának valamennyi egyházakat érintő határozata, döntése esetében tetten érhető az összefüggés az egyre mélyülő kultúrharccal.

a) Katolikus egyház

A katolikus egyházzal kapcsolatban két függőben lévő érseki kinevezés és a katolikus autonómia ügye emelkedett ki a minisztertanácsban tárgyalt témák közül.

A gyulafehérvári görög katolikus érsekség esetében a zsinat által kijelölt három személy közül nevezte ki az uralkodó az érseket. Királyi biztosok részvételével zajlott le a jelölő zsinat, amely első helyen *Mihályi Viktor* lugosi püspököt kandidálta. (1892. dec. 18./13., dec. 27./9.) Hosszú huzavona kezdődött, mert a kormány számára nem ő volt az ideális személy. 1894 őszén — mint kisebbik rossz — Mihályi mégis elnyerte az érsekséget. (1894. okt. 29./22.)

Hosszas alkudozások után csak 1894-ben töltötték be a zágrábi érsekséget. Csáky ezt megelőzően 1892 decemberében tájékoztatta a minisztertanácsot a római Szentszék döntéséről, amely szerint az 1891-ben kinevezett, de meg nem erősített (nem prekonizált) *Vucsetics István* alkalmatlan érseknek. A testület nem tartotta kielégítőnek Róma indokolás nélküli álláspontját, ezért konkrét okok megjelölésének kéréséről határozott. Februárban megérkezett a Szentszék indoklása, a kormány azonban nem erre, hanem *Vucsetics* betegsége súlyosbodására hivatkozva döntött a kinevezés visszavonásáról. Végül 1894 márciusában *Posilović György* zeng-modrusi püspököt emelték az érseki székbe. (1892. dec. 6./1., 1893. febr. 22./6., márc. 11./6.)

Két egyházmegye élére került új püspök a kormányciklus idején. A megüresedett nyitrai püspöki székbe 1893. január 1-jén — áthelyezéssel — *Bende Imre* beszercebányai püspököt, helyére pedig 1893. május 23-án *Rimély Károly* pozsonyi kanonokot nevezte ki az uralkodó a minisztertanács javaslata alapján. (1892. nov. 22./3., 1893. máj. 12./11.)

Politikai ügy volt a hazafiatlansággal, magyarellenes tevékenységgel vádolt *Pável Mihály* nagyváradai görög katolikus püspök ellen folytatott vizsgálat, amelyről Csáky Albin az 1893. október 20-i minisztertanácsban számolt be. A testület határozata alaptalannak ítélte a püspök elleni vádakat. (1893. okt. 20./13.)

Az előző kormány tevékenységét bemutatva már említettük, hogy a katolikus egyházban — ellentétben a protestáns és a görögkeleti egyházakkal, sőt az Erdélyi Római Katolikus Státussal — nem alakult ki az önkormányzat, jöllehet 1867 után, ugyan más-más céllal, a kormány és a püspöki kar is tett kezdeményezéseket az *autonómia* ügyében, sőt 1871-ben az I. Autonómiai Kongresszus össze is ült a főpapok, a papság és a világi katolikusok képviselőinek részvételével. Itt tervet fogadtak el országos önkormányzat létesítéséről, az autonómia szervezetéről és hatásköréről. Eszerint jelentősen szűkült volna a király főkegyúri jogköre és a kormány mozgásterre. (Pl. a főpapi kinevezésekre — a kormány helyett — az önkormányzat tette volna a javaslatot, és az önkormányzat hatáskörébe került volna át a Vallásalap és a Ta-

nalmányi Alap kezelése.) Az autonómia javasolt módon való szervezését azonban a püspöki kar nem nagyon támogatta, így nem csoda, ha a munkálatot húsz évre „eltemették”. Csak az egyházpolitikai harc kibontakozása idején, azzal összefüggésben merült fel újra a kérdés. (Vö. 1890. nov. 3./8.) Egy 1890. decemberi értekezleten Csáky kultuszminiszter maga ajánlotta az autonómia létesítését, de csak helyi keretek között, és hallani sem akart az 1871. évi tervezet elveiről. 1892 végén a püspöki kar bizottságot küldött ki az autonómia szervezésére vonatkozó javaslatok kidolgozására.¹⁵

1893. február 22-én vitatta meg a minisztertanács Csáky előterjesztését arról, hogy a Képviselőházban „szélső katolikus körök” kezdeményezésére határozati javaslat benyújtása várható az autonómia ügyében. A testület taktikai szempontból az autonómiai törekvések támogatását határozta el, „amennyiben azok Ő Felsege és a törvényhozás jogainak csorbítását nem foglalják magukban.” (1893. febr. 22./2.) A következő minisztertanács visszatért a kérdésre, mert a „kormányhoz egyébiránt barátságos viszonyban álló képviselők” más tartalmú határozati javaslatot terveztek, mint ami a kormánynak megfelelt volna. Végül a *Fenyvessy Ferenc* képviselő által beadott indítvány elfogadásával a Ház 1893. március 7-én utasította a kormányt az autonómiai kongresszus összehívásának kezdeményezésére. (1893. márc. 3./6.)

Ezt követően még háromszor került a minisztertanács napirendjére a kérdés. 1893. szeptember közepén a testület elhatározta, hogy felvilágosítást kér a prímástól a püspöki kar terveiről (1893. szept. 13./9.), majd Vaszary választát lényegében elfogadva 1894. január 15-én a prímás elnöklete alatti 30 tagú előkészítő bizottság felállításáról döntött. Ennek is feladatául szánták, hogy megvizsgálja: „összehívandó-e [egyáltalán] kongresszus”? (1894. jan. 15./5.) Néhány nappal később a minisztertanács elfogadta a prímás elnökletével alakítandó bizottság tagjaira (10 egyházi, 20 világi személy) tett előterjesztést. Február 24-én összeült a bizottság, és autonómiai kongresszus összehívását indítványozó javaslatot tett. A kormánynak azonban az egyházpolitikai törvényjavaslatok okozta „viharak” közepette a halasztás állt érdekében, így a kormányciklusban már nem is történt érdemi lépés ebben az ügyben. (1894. jan. 26./1.)

b) Protestáns egyházak

A Szapáry-kormány idején összeült *református zsinat* harmadik ülészakán (1892. november–december) fogadták el az egyház új „alkotmányos szervezeti szabályzata” című munkálatot, amelyen a minisztertanács több módosítást igényelt. (1893. júl. 22./5.) Miután ezeket a zsinat végrehajtotta, nem volt akadály a királyi megerősítésnek (december 29.) sem. (1893. dec. 23./30.)

Hasonló sorsa lett az *evangélikus egyház* alkotmánytervezetének. A munkálatot még a Szapáry-kabinet utalta módosításra, amely után azt 1893. március 18-án az uralkodó megerősítette. (1893. febr. 22./3.) Ferenc József módosítás nélkül hagyta jóvá a zsinat által az egyházkerületek arányosításáról, a gyámintézetéről és a nyugdíjintézetéről alkotott további szabályzatokat 1894. október 10-én. (1894. okt. 1./1.)

Nem valósult meg viszont a református és az evangélikus egyházak közös *sorsjegy-kibocsátási* terve. Emiatt a kormány a két egyház állami segélyének felemeléséről döntött. (1893. okt. 20./12.)

1892 decemberében minisztertanács elé került az *Erdélyrészi Szász Evangélikus Egyház* kérelme aziránt, hogy az általa fenntartott középiskolákban alkalmazandó tanárok a képesítő vizsgát továbbra is ne magyar, hanem német nyelven tethessék le. A testület elutasította a kérést, mivel a középiskolai törvény (1883:30. tc.) 70. §-a csak 10 év időtartamra biztosította e kivételes engedély megadását. (1892. dec. 2./1.)

Protestáns vonatkozású minisztertanácsai ügy volt 1893 októberében *Müller Frigyes* nagyszebeni lelkész erdélyi magyar evangélikus püspökké választásának megerősítése. (1893. okt. 20./13.)

c) Görögkeleti egyházak

1892 őszén egyre világosabbá vált, hogy a *szerb nemzeti egyházi kongresszus*-sal kapcsolatos korábbi kormányremények nem igazolódnak be. A kongresszus november végére befejezte az egyházi statutum — kormánynak megfelelő — tervezetének általános vitáját, de a részletes tárgyalásra a többség nem látszott biztosíthatónak. Ebben a helyzetben az 1892. november végi minisztertanács a kongresszus bizonytalan időre való elnapolása mellett döntött, amit az uralkodó december 4-én meg is tett. A következő évben ugyan napirendre került a kongresszus összehívása, de az egyházpolitikai javaslatok elleni szerb egyházi támadások miatt a kormány a tervet elvetette. (Részletek a jegyzőkönyvhöz készült *jegyzetben* — 1892. nov. 28./2.)

1893. december 23-án a minisztertanács javasolta a két újonnan választott püspök, *Opacsics German* (bácsi egyházmegye) és *Petrovics Gerasim* (budai egyházmegye) megerősítését. (1893. dec. 23./31.)

1894-ben a *román görögkeleti egyház* is nemzeti egyházi kongresszus összehívásáért folyamodott. A minisztertanács, tekintettel a lezajlott Memorandum-per nyomán kialakult helyzetre, félve az „izgatások” felújulásától, elutasította a kérést. (1894. szept. 21./12.)

5. IGAZSÁGÜGY

Szilágyi Dezső az új kormány igazságügy-minisztereként is a korábban eltervezett nyomvonalon folytatta reformtevékenységét. Eredeti elképzeléseinek sorrendjét azonban alaposan átrendezte az egyházpolitikai javaslatok napirendre kerülése. Ezt a témát fentebb, az *I. fejezetben* már áttekintettük.

5. 1. Bírósági szervezeti és belső szervezeti intézkedések

Ebben a ciklusban a minisztertanács egyetlen olyan törvényjavaslattal foglalkozott, amely szervezeti kérdést érintett. Ez a *Budapesti Kir. Büntető Törvényszék felállításiáról* szólt. A javaslatot Szilágyi 1894 decemberében terjesztette a testület elé, de azt az Országgyűlésnek már nem ő, hanem a következő kormány igazságügy-minisztere nyújtotta be. A később megalkotott törvény (1895:44. tc.) értelmében a Budapesti Kir. Törvényszék büntető osztálya külön büntető törvényszékké alakult át. (1894. dec. 9./23.)

Belső szervezeti vonalon a korábban megvalósult reformot kiegészítő két javaslatra mondott igent a minisztertanács. 1893 szeptemberében a *kúriai és ítélőtáblai bírák számának szaporításáról és az 1877:5. tc. módosításáról* szóló törvényjavasla-

tot fogadta el, amelyből megszületett az 1893:32. tc. Ez lehetővé tette számfeletti bírák kinevezését a Kúriához és az ítélőtáblákhoz, továbbá megszüntette azt a korlátozást, hogy csak a Budapesti Ítélőtáblától lehetett a Kúriához bírakat berendelni. (1893. szept. 22./11.)

A másik — a testület által 1894 júliusában jóváhagyott — törvényjavaslat alapján megalkotott 1894:37. tc. 1894 vége helyett 1899 végéig tette lehetővé a bírák *Igazságügy-minisztériumba való berendelését*. Erre a törvény-előkészítési munkák gyorsítása miatt volt szükség. (1894. júl. 17./1.) Hasonló okból járult hozzá a minisztertanács egy új *miniszteri titkári állás szervezéséhez*. (1893. máj. 12./5.)

Néhány felsőbbbíróági vezető kinevezéséről is olvashatunk a közölt jegyzőkönyvekben: a minisztertanács döntése alapján *Czorda Bódog* budapesti ítélőtáblai elnök a Kúria másodelnöke (1893. okt. 30./9.), *Vértesy Sándor* kúriai tanácselnök pedig a Budapesti Ítélőtábla elnöke lett (1893. nov. 14./6.). 1894-ben a kassai, a kolozsvári és a szegedi ítélőtábla élére került új elnök *Berczelly Jenő*, *Fekete Gábor* és *Bernáth Géza* személyében. (1894. júl. 17./2., dec. 27./4.)

5. 2. A sommás eljárás bevezetéséhez kapcsolódó intézkedések

A sommás eljárásról szóló törvény (1893:18. tc.) a Wekerle-kormány idején született meg. Ennek kapcsán vált szükségessé a *bélyeg- és illetékszabályok* módosítása, kiegészítése, hiszen azokat még nem a szóbeli, hanem az írásbeli peres eljárás alapulvételével határozták meg. A vonatkozó törvényjavaslatot a Pénzügyminisztérium készítette el, Wekerle 1894 áprilisában hagyatta jóvá a minisztertanáccsal, majd benyújtotta az Országgyűlésnek. Törvényerőre emelte az 1894:26. tc. (1894. ápr. 16./8.)

Hamar nyilvánvalóvá vált, hogy a sommás peres eljárás alkalmazása a *budapesti járásbíróóságok és törvényszék* esetében olyan munkatöbblettel jár, amely létszámgyarapítást követel meg. Ehhez 1895 elején járult hozzá a minisztertanács. (1895. jan. 3./1.)

5. 3. Az egységes büntető perrendtartás megalkotásának előkészítése

Az egyházpolitikai törvények mellett ez volt az igazságügyi reformmunkálatok legfontosabbika a Wekerle-kormány idején. Már régóta napirenden szerepelt a *bűnvádi perrendtartás* kodifikálása. A kiegyezés óta csupán ideiglenes és nem egységes szabályok szerint folyt a büntető bíráskodás.

Szilágyi e téren is félresöpörte a korábbi munkálatokat, ill. az elődje által már az Országgyűlésnek is benyújtott törvényjavaslatot, és — még a Szapáry-kormány minisztereként — utasítást adott egy új javaslat kidolgozására. Ennek első változata 1892 novemberében készült el. Szakértekezleteken lezajlott viták és többszöri átdolgozás után 1893 nyarán került minisztertanács elé az 592 szakaszból álló, „a bűnvádi perrendtartásról” című törvényjavaslat-tervezet. A testület ugyan elfogadta az előterjesztést, és felhatalmazást is adott az Országgyűlésnek való benyújtásra (1893. júl. 22./7.), végül azonban további egyeztetésekre volt szükség, mert a közös hadügy- és a honvédelmi miniszter a katonai bíróságokra tekintettel kifogásokat emelt. Amint Szilágyi 1894 decemberi minisztertanácsi előterjesztéséből kitűnik, az ellentéteket részben sikerült elsimítani, részben (pl. a polgári és a katonai bíróságok közötti jog-

segélynyújtás szabályozását) pedig a majdani életbeléptetési rendelet körébe áttenni. Mindezzel egyetértett a testület, a javaslat így szabad utat kapott. A közbejött kormányválság azonban azt eredményezte, hogy a törvényjavaslat már csak a Bánffy-kabinet idején kerülhetett az Országgyűlés elé. Ezt később az 1896:33. tc. cikkeylezte be. (1894. dec. 19./1.) Ennek ellenére Szilágyi Dezsőé a döntő érdem e nagy jogi alkotás megvalósításában.

5. 4. Egyéb ügyek

A Pénzügyminisztériumot is vezető miniszterelnök hatáskörébe tartozott ugyan, a konzuli bíraskodásról szóló törvénnyel való kapcsolódás miatt mégis itt szólunk az új *konzuli díjszabályzat* kidolgozásának ügyéről. A Monarchia két állama között e tárgyban már a Szapáry-kormány idején megkezdett tárgyalások 1893 nyarán sikeresen befejeződtek. Wekerle ekkor politikai okokból kikérte a minisztertanács véleményét. A testület úgy határozott, hogy csak később időszerű a törvényhozási tárgyalás. S miután az osztrák fél nemsokára módosításokat kért az egyszer már elfogadott egyezményszövegen, az ügyet kormányunk időszakában nem zárhatták le. (1893. júl. 15./7.)

Szilágyi korábbi, 1890 tavaszán a minisztertanácsban kifejezett szándéka, nevezetesen a *sajtóügyi eljárás* újraszabályozása továbbra sem valósult meg, bár a kormány működésének utolsó napjaiban a minisztertanács határozatot fogadott el, hogy „addig is, míg a büntető eljárás általában véve törvényhozásilag szabályoztatik”, orvosolni kell az esküdtszékre vonatkozó, hibásnak bizonyult rendelkezéseket. (Ezek legfontosabbika: „a bíróság és az ítéelő esküdtek mindaddig folytonosan együtt lenni tartoznak, míg a tárgyalás alatt lévő ügy ítélettel véglegesen be nem fejeztetik.”) A testület meghatározta az új szabályozás elveit. (1895. jan. 13./4.)

Sajtóperek indítását — a nemzetiségiek ellenieket kivéve — az uralkodót és az uralkodóházat sértő írások miatt határozta el a minisztertanács. (1894. ápr. 3./4., ápr. 16./2., dec. 15./5.)

Minisztertanácsi *törvénymagyarázatok* nevelési pótlék, korpótlék, tanonciskolai tandíj és katonai árvaellátási ügyekben születtek. (1893. máj. 15./5., szept. 22./7., okt. 4./15., 1894. ápr. 3./8.)

Hatásköri összeütközési ügy összesen 106 alkalommal került a testület elé, amely az esetek közül 76-szor a bíróság, 30-szor a közigazgatási hatóság illetékességét állapította meg. (A hatásköri összeütközési ügyeket tartalmazó jegyzőkönyvek: 1892. nov. 22., 28., dec. 18., 27., 1893. jan. 7., 15., febr. 13., márc. 3., 15., 22., 30., ápr. 14., 27., máj. 12., 30., jún. 24., júl. 22., 24., szept. 13., 22., okt. 4., nov. 14., 25., dec. 23., 1894. jan. 15., 26., febr. 4., 10., márc. 11., 20., júl. 17., szept. 21., okt. 1., 29., nov. 7., 20., dec. 19., 27.)

6. HONVÉDELEM

A kormányciklusban nem történt igazán jelentős kormányzati lépés a honvédelem területén. A minisztertanács többnyire az évente jelentkező kurrens ügyekkel foglalkozott.

Nehézségek nélkül zajlott le az 1893., 1894. és 1895. évi *újoncjutalék* megajánlásáról szóló törvényjavaslatok előkészítése. A miniszteri testület mindhárom alkalommal vita nélkül elfogadta Fejérváry előterjesztését, és időben megszülettek a vonatkozó törvények (1893:1., 1893:35., 1895:1. tc.-ek) is. (1892. dec. 18./15., 1893. okt. 4./9., 1894. okt. 29./25.)

Vita keletkezett a magyar kormány és a közös hadügyminiszter között a 37. és 39. cs. és kir. gyalogezerdek *hadkiegészítési kerületeinek* megváltoztatása kérdésében. Bihar vármegye közgyűlése nemzetiségi és politikai okokból kezdeményezte a módosítást, a minisztertanács támogatta azt, de a hadügyminiszter ellenállást tanúsított. (1893. okt. 4./10., dec. 2./15.)

Fejérváry törvény alkotását indítványozta a *Népfelkeléshez tartozók* némely csoportjának *jelentkezési kötelezettségéről*, mivel a népfelkelésre kötelezettek hiányos nyilvántartása miatt veszély fenyegette az esetleg szükségessé váló gyors bevonultatást. A minisztertanács 1893 őszén elfogadta az előterjesztést, és megszülethetett a problémát rendező 1893:37. tc. (1893. okt. 20./8.)

A Wekerle-kormány szintén foglalkozott a régi és az új *magyar fegyvergyár* ügyeivel. A minisztertanács 1893 szeptemberében elfogadta a felszámolás alatt álló Magyar Fegyver- és Lőszergyár Rt.-vel való peregezésre vonatkozó javaslatot (1893. szept. 13./12.), majd másfél hónap múlva jóváhagyta az új Fegyver- és Gépgyártól 23 000 db fegyver megrendelését (1893. okt. 30./10.).

Fejérváry az 1894. november 7-i minisztertanácsban javaslatot tett a *katonai özvegyek és árvák ellátásáról* szóló 1887:20. tc. újabb módosítására a jogosultak körének további kiszélesítése céljából. A testület pénzügyi okokból csak részben fogadta el az előterjesztést. Mindenesetre folytatódtek a tárgyalások az osztrák kormánnyal és a közös hadügyminiszterrel, ám ezek csak a Bánffy-kabinet idején vezettek eredményre. (1894. nov. 7./9.)

Még a Szapáry-kormány idején kezdődtek megbeszélések a *M. Kir. Csendőrség* tiszti állományának biztosításáról. Fejérváry eredetileg egy külön csendőrtiszti tanfolyam (hadapród iskola) felállítását javasolta, az uralkodó azonban ellenezte a tervet, ezért később új intézmény létesítése nélkül, a meglévő lehetőségek kihasználásán alapuló megoldásban állapodott meg a közös hadügyminiszterrel, és ehhez — még 1891 őszén — elnyerte Ferenc József igenjét is. Fejérváry hosszú várakozás után 1893 novemberében kért és kapott minisztertanácsi felhatalmazást a „csendőrtiszti állomány kiegészítéséről” című törvényjavaslat benyújtására, amiből rövid időn belül megalkották az 1893:36. tc.-et. Eszerint a csendőrtiszti állomány feltöltése és pótlása — a fokozatos belső előléptetés mellett — egyrészt a honvédtiszti vizsgát letett altisztekből, másrészt a közös hadsereg- és honvédségbeli tartalékos hadnagyközből, tényleges és tartalékos hadapródokból történt. (1893. nov. 14./20.) — (Megjegyezzük, hogy a Csendőrség egyéb ügyeire fentebb, a 3.5. fejezetben térünk ki.)

7. A MILLENNIUM ELŐKÉSZÍTÉSE, KÖZÉPÜLETEK EMELÉSE

7. 1. A millenniumi ünnepségek előkészítésének folytatása

Wekerle Sándor kormánya elődje nyomdokain haladva folytatta a honfoglalás millenniuma alkalmából tervezett ünnepségek, rendezvények előkészítését.

Először az *Országos Kiállítás* ügyében születtek döntések. Lukács Béla kereskedelemügyi miniszter elnökletével megalakult „Az 1895. évi Általános Országos Nemzeti Kiállítás Országos Bizottsága”, amely rövidesen megállapította a tárlat előzetes programját. (Ld. — a Szapáry-kormányánál — 1892. szept. 16./11. 15. jegyzet.) A minisztertanács határozata alapján *Németh Imre* ny. miniszteri tanácsos, kereskedelmi múzeumi igazgatót kinevezték az Országos Kiállítás igazgatójává (1892. dec. 19./3.), majd az év legvégén a miniszterek testülete elfogadta a kiállításról szóló törvénytervezetet. Ebből lett az 1893:3. tc., amely — módosítva az előző, 1892 elején hozott törvényt — a kiállítás 1896-ra történő elhalasztásáról és a költségek fedezéséről rendelkezett. A kormány ugyanis az ünnepségek alkalmával több jelentős építményt is át kívánt adni rendeltetésének, amelyek azonban 1895-re még nem készülhettek el. (1892. dec. 27./15.) Ekkorra már eldőlt, hogy az Országos Kiállítást a budapesti Városligetben rendezik meg. 1893 februárjában ki is írták a kiállítási épületek elhelyezésére vonatkozó pályázatot.¹⁶

Időközben a millenniumi év más programjainak ügyében is folytak az előzetes tárgyalások, bár ezekről az Országgyűlés egyelőre nem kapott tájékoztatást. A politikai és társadalmi körök türelmetlenkedtek, és egyre jobban sürgették a kormány javaslatait. A Képviselőházban már 1892. szeptember végén interpellációt nyújtottak be az ügyben.¹⁷ A kormány 1893. február 4-én végre nyilatkozatban tájékoztatta az Országgyűlés mindkét házát az előkészületekről, majd több tervezetet is összeállíttatott az ünnepségek programjára. Ilyenek voltak: „A honalapítás, illetőleg a magyar államiság ezredéves ünnepélyére vonatkozólag a miniszterelnökségnél folytatott tárgyalások ismertetése” (1893. március 2.), „Programvázlat a millennium megünnepléséhez” (1893. július 12.), „Program-tervezet a magyar állam ezredéves fennállásának megünneplésére” (1893. augusztus 12.).¹⁸

A minisztertanács 1893. szeptember közepén a július 12-i programvázlat alapján hozta meg határozatát a millennium programjáról. A testület úgy látta, hogy „a millenniumnak megünneplése, számbavéve az ország viszonyait, leghelyesebben és legméltóbban akképpen történék, ha a rendezendő ünnepély néhány kevés, az alkalomnak megfelelő, jelképes jelentőséggel bíró cselekménybe foglaltatnék össze.” Az ünnepség eszmeileg fejezze ki a „hálaadást az isteni gondviselésnek a nemzet ezer évi fennállásáért, Magyarország ezredévi állami fennállásának a törvényhozás által való ünnepélyes konstatálását és méltatását, a nemzet hódolását törvényes királynak ...” — olvasható a közölt jegyzőkönyvben. A miniszterek négy fő eseményt terveztek 1896-ban négy „fő nap”-ra elosztva: 1. hálaadó istentisztelet tartását az ország templomaiban, 2. az Országgyűlés két házának díszülését majd felvonulását a királyi palotába a király előtti hódolás céljából, 3. „az ország minden rendének és osztályának” ezeréves múltját korhű jelmezekben bemutató történelmi felvonulást, 4. az Országos Kiállítás megnyitását. Megerősítették továbbá azt a korábbi elképzelést,

miszerint jelentős építmények (400 népiskola, Iparművészeti Múzeum, igazságügyi palota, két új budapesti Duna-híd, Vaskapu-szabályozás) átadását is a millenniumi évre ütemezik. Végül elhatározták, hogy az ünnepségek programjának véglegesítésére és az előkészítés segítésére 60 tagú parlamenti országos bizottság létrehozását kezdeményezik. (1893. szept. 15./3.)

Rövidesen elkészült a fentieknek megfelelő országgyűlési előterjesztés. Wekerle ezt a minisztertanáccsal jóváhagyatta, majd az uralkodó engedélyének megszerzése után december 4-én benyújtotta a Háznak, ahol azt először egy különbizottság tárgyalta meg. A Képviselőház 1894. április 19-én fogadta el az előterjesztést, amelynek alapján létrehozták a 60 tagú országos bizottságot. Az ekkor jóváhagyott millenniumi program bővebb volt, mint amit az előző év szeptemberében tartott minisztertanács elképzelt. (Ld. 1893. okt. 4./1.)

Még 1893 októberében született minisztertanácsi döntés született az Országos Kiállítás tárcaszintű szervező munkáinak megkezdéséről (1893. okt. 20./5.), majd a testület december végén hozzájárult a kiállítási költségek felemeléséhez (1893. dec. 30./11.). Ezt követően a minisztertanács közel egy évig nem foglalkozott a kiállítás és általában a millennium ügyével, de a szervező, előkészítő munkálatok nagy ütemben folytak.¹⁹

A kormány — országgyűlés által jóváhagyott — terveiből világosan látszott, hogy impozáns ünnepségekkel és alkotásokkal kíván megemlékezni az ország ezeréves fennállásáról. Akadtak azonban olyanok, akiknek más volt a véleménye. Közülük megemlíjtjük gr. Zichy Géza fellépését. A Nemzeti Színház és az Operaház intendánsa újságcikket írt, amelyben szót emelt a millennium „hiú csillogással” való megünneplése ellen, egyúttal lelenházat, közszállást, népkonyhát és ingyenes orvosi szolgálatot befogadó „nyomor palotájának” felépítését javasolta az ünnep alkalmából. Elképzelését az uralkodó egyik bizalmasával, Kállay Béni közös pénzügyminiszterrel is közölte, hozzátéve: „valóban áldásos lenne, ha legfenségesebb urunk megértetné Wekerlével, hogy magas intencióinak egy filantróp nagy alapítvány a millennium alkalmával megfelelné.”²⁰

1894 novemberében két minisztertanács foglalkozott az Országos Kiállítás ügyeivel. Első alkalommal arról született döntés, hogy egyes tárcák költségvetéséből mennyi összeget kell igénybe venni a kiállítás költségeinek fedezésére (1894. nov. 10./1.), második alkalommal pedig egyrészt a kiállítás mezőgazdasági és erdészeti csoportjának pótköltségeiről, másrészt az ideiglenes állatkiállítás helyszínéről határoztak a miniszterek (1894. nov. 20./7.).

Összefoglalásul megállapíthatjuk, hogy a Wekerle-kormány nagymértékben előre vitte az 1896. évi millenniumi ünnepségek és ezen belül az Országos Kiállítás szervezését, és megteremtette a megemlékezés méltó feltételeit.

7. 2. Középületek létesítése

Az előző kormány idején már folyó, ill. az akkor elhatározott építkezések közül többet — mint már említettük — valamilyen formában beillesztettek a millenniumi programba.

Ilyen objektum volt mindenekelőtt az épülő új *Országház*. Az 1892 novembere és 1895 eleje közötti időszakban az épület belső berendezésével, díszítésével és a

környék rendezésével összefüggő kérdésekben születtek kormányhatározatok. 1892. december végén a minisztertanács jóváhagyta a belső berendezés 2,2 millió Ft-ra rúgó költségvetését, amely azonban nem tartalmazta a művezető építész tiszteletdíját, valamint a felvonók, a villanyvilágítás, a telefon berendezésének és „egyéb apró, a berendezéshez tartozó tárgyak” költségeit (1892. dec. 27./17.), majd 1893 tavaszán úgy döntött, hogy *Munkácsy Mihály* „Honfoglalás” című, a leendő képviselőházi ülésterem számára megrendelt és Párizsban elkészült olajképét — párizsi és budapesti kiállítása után — ideiglenesen a Nemzeti Múzeumban helyezték el (1893. márc. 15./1.), és végül 1893 nyarán „lelkesedéssel elfogadván” az Országházépítési Végrehajtó Bizottság javaslatát, pályázat kiírását határozta el a Ferenc Józsefet és Erzsébet királynét ábrázoló „márvány szoborcsoport” megalkotása céljából, amelyet — más műalkotások mellett — az épület belsejében „a megfelelő legdíszesebb helyen” állítsanak majd fel (1893. júl. 15./11.). Két minisztertanács foglalkozott az új Országház előtti tér és a közvetlen környék rendezésének kérdésével. Ennek előzménye az volt, hogy Tisza Lajos király személye körüli miniszter, aki az Országházépítési Végrehajtó Bizottság elnöke is volt, városrendezési és „szépészeti” szempontból nem értett egyet az 1892. július 14-i minisztertanácsi határozattal, amely szerint a Nádor utca áthelyezésével végzik el a munkákat. A kormány végül megmaradt elődje döntése mellett, mert az utcaáthelyezés költségeit a főváros és a Fővárosi Közmunkák Tanácsa magukra vállalták. (1893. ápr. 27./2., júl. 15./10.)

Az előző kormány döntése alapján a minisztertanács 1893 márciusában járult hozzá az új Országház szomszédságában tervezett *igazságügyi palota* felépítéséről és a költségek (2 183 000 Ft) biztosításáról szóló törvényjavaslat benyújtásához. A megalkotott törvény (1893:13. tc.) értelmében rövidesen megkezdődött a millenniumi ünnepségek idejére befejeződő építkezés. (1893. márc. 22./11.)

A testület 1893 tavaszán hozzájárult az új *fiumei kormányzói palota* építéséhez 345 ezer Ft-os költségkerettel. (1893. márc. 30./5.) 1894 novemberében halálos áldozatokat is követelő baleset történt az építkezésen. A minisztertanács 1895 elején segély kifizetését engedélyezte a meghalt és a keresetképtelenné vált munkások családjai részére. (1895. jan. 3./6.)

1893-ban — a korábbi előkészületek után — ténylegesen megkezdődött az *Iparművészeti Múzeum* építése. A minisztertanács az év végén jóváhagyta az eredetileg 730 ezer Ft-ban előirányzott költségek felemelését 158 ezer Ft-tal (1893. dec. 2./5.), sőt ezt megelőzően a múzeum gyűjteményének gyarapítását szolgáló *műkincsbeszerzés*hez is hozzájárult (1893. ápr. 14./2., máj. 15./3.).

Vitákat követően született minisztertanácsi döntés egy új képzőművészeti kiállítási épület, a *Műcsarnok* építéséről a millenniumi kiállítással összefüggésben. A 300 ezer Ft-os beruházást és az ehhez szükséges kölcsön felvételét az 1894:28. tc. engedélyezte. (1893. nov. 14./2., dec. 2./6., 1894. ápr. 16./21.)

A millenniumi ünnepségek programja szerint 1896-ban az Országgyűlésnek törvényt kellett alkotnia (így is történt) az ünnep emlékét megörökítő alkotások, köztük a *Szépítőművészeti Múzeum* létesítéséről és épülete felépítéséről. A minisztertanács 1894 tavaszán és 1895 elején ezért már előzetesen hozzájárult ahhoz, hogy a leendő gyűjtemény céljaira megkezdődhessen a műkincsek beszerzése. (1894. máj. 3./3., 1895. jan. 13./1.)

Érdekesen alakult a fővárosban — nem az állam által — építeni tervezett *Vígszínház* ügye. A miniszteri testület 1893 végén elfogadta azt a törvényjavaslatot, amely szerint az állam 200 ezer Ft kamatmentes kölcsön nyújtásával támogatja a vállalkozást (1893. dec. 2./9.), a javaslat mégsem került az Országgyűlés elé, mert a kölcsönt igénylő Magyar Vígszínház Egylet időközben megszűnt. Néhány hónap múlva a minisztertanács — immár a Vígszínház Rt.-nek — ismét megítélte a kölcsönt, Hieronymi be is nyújtotta a javaslatot, de azt a Ház a harmadik olvasás után, amikor az ellenzék éppen jelenléti többségben volt, nem fogadta el. (Az ellenzék elsősorban a tervezett német nyelvű előadások miatt támadta a javaslatot.) Ennek ellenére a színház 1896-ban felépült. (1894. jún. 24./15.)

Végül megemlítjük, hogy a testület 1894 februárjában engedélyezte egy *második főmérnöki állás* rendszeresítését a budapesti építkezéseket irányító-felügyelő Fővárosi Közmunkák Tanácsánál. (1894. febr. 10./18.)

8. ÁLLAMSZERZŐDÉSEK, NEMZETKÖZI EGYEZMÉNYEK KÖTÉSE

A kormány tovább vitte és ellátta a nemzetközi szerződésekkel és egyezményekkel kapcsolatos reá háruló, javarészt rutinszerű teendőket.

A *védjegyek kölcsönös oltalmáról* két államközi egyezményt kötött a Monarchia a Wekerle-kabinet idején. Romániával még az előző kormány által kezdeményezett tárgyalások eredményeként 1893. január 28-án parafálták az egyezményt (1893. márc. 3./23.), míg Görögországgal jegyzékváltás útján 1894. augusztus 20-án/szeptember 1-jén jött létre a megállapodás (1894. ápr. 16./12.).

Svájjal, Romániával és Németországgal tárgyalások folytak a *közönséges bünnözők kölcsönös kiadásáról* szóló egyezményekről, a kabinet működése idején azonban ezek nem vezettek eredményre. (1893. febr. 13./9. és 10., nov. 25./5.) Hasonló sorsa lett az Amerikai Egyesült Államokkal fennálló kiadatási egyezmény módosítása ügyében kezdett tárgyalásoknak is. (1893. okt. 20./3.)

A következő kormányra maradt az *állampolgári kötelekbe való felvétel* terén egységes eljárás követése céljából Németországgal tervezett egyezmény elintézése. (1893. márc. 3./21.)

A Monarchia csatlakozott az 1893. április 15-én Drezdában a kolerajárvány leküzdésére létrejött *nemzetközi egészségügyi egyezmény*hez. (1893. ápr. 27./4.)

1893 júniusában pótnyilatkozatot fogadtak el az 1890. évi *berni vasúti árufuvarozási egyezmény*hez. Ezt a Monarchia államaiban is be kellett cikkelyezni. (1892. nov. 28./5., 1893. dec. 23./15.)

A katonai sorozás alóli kibúvás lehetőségének megszüntetése céljából felmerült az Amerikai Egyesült Államokkal 1870-ben kötött, a *kivándorlók állampolgárságának szabályozásáról* szóló államszerződés módosításának gondolata, ám az amerikai fél elzárkózott a változtatás elől. (1893. okt. 20./7., 1894. dec. 9./15.)

9. HORVÁTORSZÁG ÜGYEI

9. 1. Törvényalkotás

A Wekerle-kormány idején összesen 32 horvát törvényjavaslat került a minisztertanács elé. Közülük 27 még a kormányciklusban törvényerőre is emelkedett. Az alábbi törvényjavaslatok tárgyalását találjuk meg a jegyzőkönyvekben.

Pénzügyi vonatkozású törvényjavaslatok:

- az 1893. évi beligazgatási költségvetésről (1892. nov. 22./11., 1893. febr. 13./20.),
- a pénzügyi felhatalmazásról (1892. dec. 6./2.),
- az 1894. évi beligazgatási költségvetésről (1893. okt. 30./6., 1894. febr. 4./18.),
- az Országos Jelzálog-hitel Bank kiváltságairól (1894. febr. 4./18., ápr. 3./9.),
- az országos tisztviselők és alkalmazottak illetményeinek rendezéséről (1894. jún. 24./14., okt. 1./7.),
- az 1894. évi rendkívüli szükségletek fedezéséről (1894. júl. 4./4., okt. 1./7.),
- az 1895. évi beligazgatási költségvetésről (1894. nov. 20./3.).

Gazdasági törvényjavaslatok:

- a vadászati törvény módosításáról (1892. nov. 22./11., 1893. ápr. 18./2.),
- a madarak védelméről (1892. dec. 2./8., 1893. júl. 19./2.),
- a marhavész elleni védekezésről (1893. febr. 13./20.),
- az erdőműszaki szolgálat szervezéséről (1893. okt. 30./6., 1894. jan. 15./12.),
- a kölcsönös felügyelet alatt álló erdők szakszerű kezeléséről és üzemberendezéséről (1893. okt. 30./6.),
- a közös földbirtokok rendezéséről (1894. febr. 4./18., ápr. 16./15.),
- a vadvizekről (1894. febr. 4./18.),
- az amerikai szőlőültetvények védelméről (1894. júl. 4./4.).

Közigazgatási törvényjavaslatok:

- a véglegesen alkalmazott községi hivatalnokok, azok özvegyei és árvái ellátásáról (1893. szept. 22./17., 1894. máj. 28./2.),
- némely adóközségeknek és helységeknek Károlyváros sz. kir. városba leendő bekebelezésének tárgyában (1893. okt. 20./11.),
- a városok rendezéséről (1894. júl. 4./4.),
- a városi képviselőtestületek megújításának 1894 végéig történő felfüggesztéséről (1894. okt. 1./7.),
- az építési szolgálat rendezéséről (1894. nov. 7./6., dec. 21./2.),
- az Országos Statisztikai Hivatalról szóló 1875. február 18-i törvény kiegészítéséről (1894. dec. 9./12.).

Oktatási, művelődési és egészségügyi törvényjavaslatok:

- a zágrábi Nemzeti Múzeum szervezetéről szóló 1878. szeptember 14-i törvény módosításáról (1893. márc. 3./3. — előzmény a Szapáry-kormány jegyzőkönyveiben),

- Petrinján létesítendő országos szőlészeti és gyümölcsészeti iskoláról (1893. ápr. 5./1. — előzmény a Szapáry-kormány jegyzőkönyveiben),
- női szakiskola szervezéséről (1893. júl. 19./2., 1894. jan. 15./12.),
- az egészségügy rendezéséről (1893. szept. 22./17., 1894. jan. 15./12.),
- a gyógyszerészetről (1893. szept. 22./17., 1894. ápr. 3./9.),
- a zágrábi egyetem szervezetének módosításáról (1894. febr. 10./3., okt. 1./7.),
- a körösi földművelési és erdészeti tanintézet újjászervezését tárgyzó 1877. január 21-i törvény 9. §-ának módosításáról (1894. máj. 28./2.).

Igazságügyi törvényjavaslatok:

- a hétszemélyes tábla újjászervezéséről (1892. dec. 2./8., 1893. febr. 13./20.),
- a bíróságok szervezéséről (1893. febr. 13./20.),
- a telekkönyvek vezetésének a járásbírószágokra ruházásáról (1893. febr. 13./20.),
- a büntetőeljárásról szóló 1875. évi törvény némely határozatának módosításáról (1893. dec. 23./25., 1894. márc. 5./4.).

A 32 javaslat közül 1895 közepéig nem vált törvénné kettő: az adóközségek és helységek Károlyvároshoz csatolásáról, valamint a vadvizekről szóló.

9. 2. Igazgatási és személyi ügyek

1893. október végén hagyta jóvá a minisztertanács az előző kormány idején előkészített egyezményt, amelyet a földművelésügyi miniszter a horvát országos kormánnyal kötött arról, hogy a horvátországi *selyemtenyésztés* ügyeinek intézését a horvát szakemberhiány miatt 15 évig magyar állami közegek végzik. (1893. okt. 20./11.)

A horvát vármegyék és szabad királyi városok élén álló *főispánok* körében két, a bán által kezdeményezett változásról tudósítanak a minisztertanácsi jegyzőkönyvek. Pozsega vármegye, Brod és Pozsega városok főispánjává — a minisztertanács 1893. januári döntése alapján — *Jurković Miklóst*, a zágrábi országos kormány osztálytanácsosát nevezte ki az uralkodó, mivel elődje *Gvozdanović Károly* nyugállományba vonult. (1893. jan. 7./14.) Belovár–Körös vármegye, Belovár, Körös, Kapronca városok és Ivanić vár főispáni teendőit ideiglenesen *Rubido Zichy Radoslav* Varasd vármegyei és városi főispán látta el. Ferenc József 1893. őszén — minisztertanácsi döntés alapján — felmentette őt ideiglenes megbízatása alól, és helyére kinevezte *Kukuljević Milutin* bosznia–hercegovinai kerületi főnököt. (1893. okt. 20./9. és 10.)

1894 tavaszán a kedvezőtlen újoncozási eredmény miatt horvát–szlavón *pót-tartalékosok behívásáról* határozott a miniszterek testülete. (1894. márc. 11./8.)

10. BOSZNIA–HERCEGOVINA ÜGYEI

A Wekerle-kormány minisztertanácsa elé is mindössze néhány bosznia–hercegovinai ügy került.

A két *beligazgatási költségelőirányzat* közül csak az 1894. éviről tárgyalt a testület. 1893. május 15-i ülésén ismét kifogásolta a növekvő kiadási tételeket. (1893.

máj. 15./2.) Az 1895. évi költségelőirányzathoz Wekerle — minisztertanácsi határozat nélkül — számjeltáviratban közölte a magyar kormány hozzájárulását.²¹

1893-ban a közös „minisztérium” egyszerűsítést javasolt a bosznia–hercegovinai tartományi hatóságok magyar kormányhoz intézett bizonyos megkereséseinek intézésében. Azokról a megkeresésekről volt szó, amelyekben a megszállt tartományokban elhelyezkedő magyarországi tanítók, tanítónők politikai és erkölcsi magavi-seletét tudakolták az ottani hivatalok. A minisztertanács nem járult hozzá ahhoz, hogy a boszniai kormány ilyen ügyekben közvetlenül az elsőfokú magyar hatóságokhoz fordulhasson, de az illetékes minisztereket felhatalmazta a közvetlen válaszadásra. (1893. szept. 7./4.)

Két boszniai vasút építéséhez járult hozzá a minisztertanács:

– a Száva áthidalásával Gunja és Brecka közötti vonal (1893. ápr. 27./10.),

– Brod–Zenica vasút (1894. okt. 29./7.).

Jegyzetek

- 1 *Matlekovits*, Közös vámterület 91–92. p.
- 2 Vasúttörténet 2. 58. p.
- 3 A vasúti személyforgalom alakulása: 1889-ben 19, 1890-ben 29, 1891-ben 36, 1892-ben 41, 1893-ban 46, 1894-ben 50, 1895-ben 53 millió személy; ugyanezen években az áruforgalom 19, 21, 23, 26, 27 és 28 millió tonnát tett ki. *Matlekovits* II. 838–840. p.
- 4 Vasúttörténet 2. 150., 208., 121. p.
- 5 Milleniumi Törvénytár. Indokolás az 1907: 6. tc.-hez.
- 6 Vö. *Láng L.*, A vámpolitika ... 359–362. p.
- 7 OL - K 178 - Külkereskedelmi ügyek - 1894 - 551, 627; OL - K 255 - 1894 - 6. t. - 453, 1025; OL - K 230 - 1898 - 5. t. - 13 503.
- 8 *Láng L.*, 365–366. p.
- 9 OL - I 34 - Hivatali ir. - 1893.
- 10 OL - P 344 - B.a. Levelek, 158.
- 11 OL - K 148 - 1892 - III - 4775.
- 12 OL - K 148 - 1893 - III - 3596. A belügyminiszter 1893. szept. 5-i felségelőterjesztése.
- 13 OL - K 2 - 1892/97 - Törvényjavaslatok - 4. (290. cs.)
- 14 *Csizmadia* 237–238. p.
- 15 Vö. *Salacz*, Egyház és állam ... 28–33., 41–49., 115. p.
- 16 OL - K 231 - 1894 - 5. t. - 1660 (88 469/92, 1319/93).
- 17 OL - K 26 - 1892 - 2191.
- 18 Mindezeket ld. OL - K 26 - 1895 - 22 (1884/93).
- 19 Az ezekre vonatkozó iratokat ld. OL - K 26 - 1895 - 22. és 1906 - XXXI - 1450; OL - K 231 - 1894 - 5 - 1660.
- 20 OL - P 344 - B.a. Levelek, 169.
- 21 OL - K 26 - 1894 - 676.

III.

A WEKERLE-KORMÁNY HELYZETÉNEK ALAKULÁSA ÉS BUKÁSA

Wekerle Sándor kormányának működése idején számos konfliktus alakult ki az országban (elég, ha csak az agrárszocialista és a nemzetiségi, különösen a román mozgalmakra utalunk), ezek azonban komolyan nem befolyásolták a kormány helyzetét. Szinte kizárólag csak az számított, hogy a kormány mögött áll-e szilárd képviselőházi többség és bírja-e az uralkodó bizalmát?

Wekerle kilátásai egyik szempontból sem voltak igazán rózsásak. A Szabadelvű Párt ugyan 1893 folyamán — horvát képviselők nélkül — több mint 240 képviselővel, vagyis biztos többséggel rendelkezett a 413 tagú Házban, de azzal számolni kellett, hogy a radikális egyházpolitika érvényesítése — emlékeztetünk arra, hogy sok képviselő mint jelölt 1892 elején reverzálist adott, azaz írásban vállalta, hogy nem fog megszavazni „egyházellenes” javaslatokat — sokakat eltávolít a párttól. A párt elnökének 1893. februári naplóbejegyzése szerint a *br. Atzél Béla* vezette „purosok” (38 fő) nyíltan bizalommal viseltettek a kormány iránt, ám céljuk valójában a Tiszák kiszorítása a pártból, Szilágyi megbuktatása és a Nemzeti Párttal való fúzió volt. „Mindezek nyomán pedig a szabadelvű kormány és párt programját a kötelező polgári házasságot illetőleg akarták és akarják megdönteni ...”¹

Az egyre sokszínűbb képet mutató ellenzék a kormánypártnak politikailag egyáltalán nem volt kedvezőtlen. A közjogi alapon álló, de a kiegyezésben rejlő nemzeti megoldásokat előtérbe helyező Nemzeti Párt 66 képviselői helyet foglalt el, míg a kerekén 100 mandátummal rendelkező függetlenségiek ekkortájt több csoportba bomlottak: a már korábban elkülönült Ugron-csoport után 1893 májusában *Eötvös Károly*val az élen 18 képviselő vált ki a pártból, mégpedig a liberális egyházpolitikát támogató programmal. Az év őszén e csoport egyes tagjai és Ugronék ugyan visszaléptek a *Justh Gyula* vezette *Függetlenségi és 48-as Párt*-ba, viszont *Herman Ottó* és 11 társa kivált, és új pártot alapított *Országos Függetlenségi Párt* néven.²

Mint azt az *I. részben* említettük, a Főrendiházban egyáltalán nem tűnt biztosnak a legfontosabb egyházpolitikai törvényjavaslat elfogadása. Arról is szóltunk már, hogy Ferenc József csak kényszerből nevezte ki miniszterelnökké Wekerlét, és kényszerből adta felemás áldását a kormányprogram fő pontjára: hozzájárult ugyan a kötelező polgári házasságról szóló törvényjavaslat előkészítéséhez, gyakorlatilag azonban szabad kezet biztosított magának a jövőre nézve. Bátran fogalmazhatunk úgy, hogy az uralkodó bizalma nem volt töretlen új kormányában, más összetételű és szellemiségű kabinetet szívesebben vett volna.

A kormány működésének jó feléve különösebb nehézségek nélkül telt el. A fentebbi *III/1. fejezetben*, valamint a vonatkozó jegyzőkönyvekhez készült *jegyzetekben* ismertettük az egyházpolitikai törvényjavaslatok előkészítésének folyamatát, valamint az ezzel kapcsolatos politikai mozgalmakat. Láttuk, hogy Ferenc József hosszú huzavona után, az elnöklete alatt megtartott minisztertanácsban hangsúlyo-

zottan politikai szükségszerűségből, szokatlan módon, a kérdésben semlegességét kinyilvánítva, adott engedélyt az elkészült házassági javaslat beterjesztésére, sőt még ezt követően sem sietett legfelsőbb elhatározásának írásbeli közlésével. Mindeközben, ill. lényegében a beterjesztés megtörténteig, nagy bizonytalanság uralkodott. Jól érzékelteti a hangulatot a Szabadelvű Párt elnökének 1893. november 12-i naplóbejegyzése. *Podmaniczky Frigyes* leírja, hogy Ferenc Józsefnek a házassági javaslatra vonatkozó 1892. novemberi kikötése miatt az új kabinet megalakulása óta „az ellenzék s a mi pártunk kételkedői ... mindig azt hangoztatták: a Wekerle-kormány a levegőben lóg, úgy mint Mohamed koporsója. ... Ebből kifolyólag ezen bizonytalan és aggályos helyzet, amennyire nyomasztólag hatott a Szabadelvű Pártra, éppen annyira növelte s gyarapította az ultramontánok [az egyházpolitikai javaslatok ellenzői — *L. J.*] bátorságát s bizalmát. ... mindkét fél reménykedett, a szabadelvűek a jóváhagyást, a feketék az elutasítást reménylették egész bizonyossággal.”^{2a}

Lényegében három okra vezethető vissza az, hogy a király — mély vallásos meggyőződése ellenére — beleegyezését adta a kötelező polgári házasságot tartalmazó törvényjavaslat benyújtásához. Először arra, hogy a kormánypárt döntő többsége egyöntetűen követelte ezt, miközben a fennálló közjogi viszonyokat egyértelműen elfogadókából és egyúttal a kötelező polgári házasságot elutasítókból új kormányképes többség nem látszott létrehozhatónak. Másodszor arra, hogy: a Szabadelvű Párt fő korifeusai elhitették az uralkodóval, miszerint a liberális egyházpolitika nélkül az ország káoszba süllyed.³ Végül, de nem utolsósorban arra, hogy a régóta tartó ausztriai (a csehekkel kapcsolatos) belpolitikai válság éppen a november 6-i minisztertanács körüli napokban vezetett a *Taafe-kormány* bukásához, ami miatt mindenképpen el kellett kerülni a magyarországi felfordulást.⁴

A házassági törvényjavaslat benyújtását követően a pártok már januárban tisztázták az ahhoz való viszonyukat. Világossá vált — leírtuk az *1894. február 4-i jegyzőkönyv 6. jegyzetében* —, hogy a függetlenségi pártiak tekintélyes része és a Nemzeti Párt egy része is támogatta a törvényjavaslatot. Ennek rendkívüli fontossága volt, hiszen lehetőleg nagy arányú győzelem kellett az uralkodó aggályainak eloszlatása érdekében, márpedig a kormánypártból ekkor 39 fő vált ki reformellenes állásponttal, és így a Szabadelvű Párt képviselőházi abszolút többsége a megmaradt 207-208 képviselővel a minimálisra zsugorodott. Miután 1894. április 12-én a Ház elsőrendű, több mint 170 fős többséggel elfogadta a házassági javaslatot, Wekerle meg is kapta a magáét ellenfeleitől, hogy ti. csak a rendszerellenes szélsőbal támogatásával tudta keresztülvinni azt. E vélemény az udvar berkeiben, sőt Ferenc Józsefnél is visszhangra talált, fokozva a Wekerle elleni bizalmatlanságot. Hasonló hatást váltottak ki megelőzően a *Kossuth Lajos* április 1-jei budapesti temetésével kapcsolatos történések. A kormány — tekintettel a király érzékenységére — nem rendezhette meg a temetést, és nem vehetett részt azon, de a miniszterelnök a háttérből jóindulatúan elősegítette, hogy a főváros méltó módon készíthesse elő az egész dualista rendszert és Ferenc József királyságát haláláig következetesen elutasító nagy hazafi búcsúztatását.⁵

A kormány helyzete azt követően vált kritikussá, hogy a Főrendiház május 10-én leszavazta a házassági törvényjavaslatot, amelyet aztán a Képviselőház május 21-

én ismét és változatlanul (168 fős többséggel) elfogadott és visszaküldött a főrendeknek.⁶

A III/1. fejezetben és az 1894. május 28-i jegyzőkönyv 1. pontjához készült jegyzetben részletesen foglalkoztunk a kormány próbálkozásaival, javaslataival, amelyeket az újabb főrendiházi szavazás sikerének biztosítása céljából tett, valamint szóltunk Ferenc József, ill. bizalmasai törekvéseiről. Itt csupán utalunk arra, hogy a király eldöntötte: mindenáron el kell érni a házassági javaslat főrendiházi megszavazását. Ennek érdekében gyakorlati lépéseket is tett. Ugyanakkor már ezekben a napokban megkezdődtek a kormány menesztésére irányuló bizalmas tapogatózások. Az ilyen jellegű híresztelésekre a hivatkozott május 28-i minisztertanácsi jegyzőkönyvben is találunk célzást.

A kormánypárt elnöke ezekben az izgalmas, várakozásteli napokban a következőket írta naplójába: „Az egész Szabadelvű Párt lázasan várja Ő Felsege elhatározását, mert csakugyan szomorú volna az, hogy egy olyan kormánytól dicsőségteljes tevékenysége közben vonassék meg Ő Felsege bizodalma, s kényszeríttessék a viszszalépésre. [sic !] Pedig ha Ő Felsege tagadó vagy csak kétes választ ad [a kormány javaslataira — L. J.], kénytelen a Wekerle-kormány benyújtani lemondását.”⁷ A feltételezés hamar valósággá vált.

Miután az uralkodó nem fogadta el a kormány által kért, az örökös főrendiházi tagok számának növelését tartalmazó kijelentésre vonatkozó felhatalmazást, Wekerle június 1-jén szóban bejelentette Ferenc Józsefnek a kormány lemondását, aki nyomban el is fogadta azt. A miniszterelnök és a miniszterek — az aznapi minisztertanács határozata alapján — június 2-án írták alá a hivatalos, írásbeli felmentési kérelmet (1894. jún. 2./1.), amelynek indokolási része így szólt: „Felseged hű kormánya nem volt oly szerencsés, hogy előterjesztésének ezen részére [mármint az örökös főrendiházi tagok számának növelésére — L. J.] nézve Felseged legfelsőbb jóváhagyását megnyerhette volna; miután pedig azon bizonyosság nélkül, hogy a jelzett alkotmányos eszközt szükség esetén igénybe vehesse, tekintve az összes fennálló viszonyokat, s ebből folyólag a kabinet helyzetét, — nem remélheti, hogy az ország ügyeit sikeresen tovább vezethesse s azon szolgálatokat tehesse, melyeket tőle Felseged legfelsőbb bizalma s az ország méltán várhatnak, ... kérnünk kell ... Felsegedet, hogy szóbelileg már legalázatosabban bejelentett ... lemondásunkat ... elfogadni és minket miniszteri állásainktól felmenteni méltóztassék.”⁸

Ferenc József hivatalosan csak június 4-én, aznapi Budapestre érkezése után írta alá a kormány lemondását elfogadó kéziratot⁹, de már ezt megelőzően, június 1-jén — meg sem kérdezve a mérvadó budapesti politikusokat — megbízta *Khuen-Héderváry Károly* horvát bánt az új kabinet megalakításával, mégpedig az egyházpolitikai törvények, köztük a házassági jogról szóló elfogadtatásának programjával. A bán már június 2-án Budapestre érkezett, és — a kormány lemondásának hivatalos elfogadása előtt — megkezdte kormányalakítási tárgyalásait. Járt *Wekerlénél*, *br. Bánffy Dezső* képviselőházi elnöknél, *Tisza Kálmán*nál, *Szlávy József* főrendiházi alelnöknél, de hamar beláthatta, hogy vállalkozásának alig van esélye. Hiába hangoztatta, hogy tiszta szabadelvű kormányt kíván alakítani,¹⁰ mindenki elzárkózott előle. A helyzet pattanásig feszült. Elsején este a Bécsből hazatérő *Wekerlét* nagy tömeg fogadta, és — éltetve, kocsijának lovait is kifogva — kísérte, ill. vitte a kor-

mánypárti klubba, majd 2-án este a Szabadelvű Párt értekezlete a „lelépő miniszterelnök úr és miniszter-társai irányában a párt rendíthetetlen ragaszkodását és bizalmát” fejezte ki ujjongó lelkesedéssel. Bár az itteni „határozat” külön hangsúlyozta, hogy a bizalomnyilvánítás nem érinti az uralkodó miniszterelnök-kiválasztási jogát, szinte mindenki, így a sajtó is a bánnal szembeni nyílt tüntetésnek fogta fel azt.¹¹ Khuen-Héderváry kísérlete egy-két nap alatt összeomlott: amikor a Wekerle-kormány lemondásának hivatalos elfogadása megtörtént, már semmi esélye nem maradt.¹² A Budapesten tartózkodó király 5-én Wekerlét hallgatta ki. A kormánypárt elnöke ezt követően még aznap a lemondott miniszterelnök esetleges újbóli kormányalakításának nehézségeit ecsetelte naplójában: „hogy ő alkosson kormányt, az valamint a párt, úgy a haza és az egyházpolitika érdekében is van. De hát bajos neki mozdulnia, mikor tudja, hogy Ő Felsege sem Szilágyit, sem Csákyt, sem Tisza Lajost, s úgy hiszem Hieronymit sem akarja elfogadni minisztereknek; Csákyra és Tiszára nézve nincsen baj, mert azok mindketten kinyilvánították, hogy semmi szín alatt miniszteri tárcát nem vállalnak, — de Szilágyi fog-e bírni annyi tapintattal ... hogy ezt a csapást eltűrje.”¹³ (Podmaniczky az igazságügy-miniszter önfeljuságára célzott.)

Bármilyen nagyok voltak is a személyi nehézségek, bármennyire is szeretett volna Ferenc József megszabadulni Wekerlétől, a parlamenti logika szerint nem tehetett mást, mint hogy újból őt bízta meg a kormányalakítással, mert — a jólétesült kormánypárti lapot idézve — a többségben lévő „Szabadelvű Pártnak összes irányadó tagjai kivétel nélkül az új kabinetnek Wekerle Sándor dr. által leendő alakítását a leghatározottabban kívánják.”¹⁴

A „közkívánság” június 9-én teljesült: az uralkodó ezen a napon — miután Szilágyit mégis elfogadta — Wekerlét ismét kinevezte miniszterelnökké, és ő még aznap megtette írásos előterjesztését a miniszterek személyére. Javaslatát elfogadva Ferenc József június 10-én megerősítette állásukban Fejérváry honvédelmi, Szilágyi igazságügy-, Josipovich horvát-szlavón-dalmát és Hieronymi belügyminisztert; király személye körüli miniszterré gr. *Andrássy Gyulát*, vallás- és közoktatásügyi miniszterré br. *Eötvös Lorándot* nevezte ki, míg a pénzügyi tárca vezetésével továbbra is a miniszterelnököt, valamint a földművelésügyi tárca ideiglenes vezetésével Fejérváryt bízta meg.¹⁵ Csáky, Bethlen és Tisza Lajos egyaránt önként távozott a kormányból. Mindkét új miniszter néhai nagyformátumú államférfi, id. gr. *Andrássy Gyula* miniszterelnök, külügyminiszter és br. *Eötvös József* kultuszminiszter fia volt. A mindössze 34 éves *Andrássy* addig belügyi államtitkári állást töltött be, *Eötvös* (46 éves), a tudós fizikus a Magyar Tudományos Akadémia elnöki székében ült. Mindketten június 11-én tették le a miniszteri esküt.¹⁶ A földművelésügyi tárca végleges vezetőjét gr. *Festetics Andor* 51 éves országgyűlési képviselő személyében — Wekerle 1894. július 13-i előterjesztésére — július 16-án nevezte ki az uralkodó. *Festetics* esküte le július 23-án zajlott le.¹⁷

Megállapíthatjuk, hogy Ferenc József — saját igényeihez képest — a másfél év előttinél is kedvezőtlenebb kormányalakításba volt kénytelen belenyugodni. Ugyanakkor az új kabinetet szinte feloldhatatlan személyi feszültségek terhelték. A *III/1. fejezetben* említettük Fejérváry és Josipovich viszonyulását Szilágyihoz. Az akkori kényes helyzet továbbra sem változott. Most — igaz csak szóban — mindketten Wekerle tudomására hozták, hogy a miniszteri megbízást csak a „nehéz politi-

kai helyzetre való tekintetből” fogadták el, és csak az egyházpolitikai javaslatok le-
tárgyalásáig kívántak helyükön maradni. Lukács és Hieronymi írásban ugyanilyen
értelemben nyilatkozott. A miniszterelnök erről az ügyről június 13-i előterjesztésé-
ben tájékoztatta az uralkodót a következő megjegyzés kíséretében: „Értekezvén ... a
nevezett miniszterekkel, azon megnyugtatót nyertem ugyan, hogy ... elhatározásuk
dacára addig, míg az egyházpolitikai kérdések elintézve nincsenek, sem a kabinet
együtműködése, sem a minisztereknek egymás közötti kollegiális személyes érintke-
zése tekintetében semmi nehézséget vagy feszültséget okozni nem kívánnak, — min-
damellett kötelességemnek tartom e körülményt ... Felsőgednek ... bejelenteni”.¹⁸

Wekerle új kormánya élén június 12-én mutatkozott be az Országgyűlés két
házában. Lényegében mindkét helyen ugyanazt mondta el. Képviselőházi beszédében
először a kabinet lemondását indokolta meg a június 2-i felmentési kérelemben fog-
laltak szerint, majd így folytatta: a bizalom kérdését „újabb megbízatásunk által ...
tisztázottnak kell tekintenünk”, különösen azért, mert „legfelsőbb felhatalmazást
nyertem annak kijelentésére, hogy Ő Felsege az egyházpolitikai javaslatok politikai
szükségességére nézve kormányával egyetért, és azoknak törvényerőre emelkedését
politikai viszonyaink közt saját részéről is határozottan szükségesnek tartja ...”. Vé-
gül hangsúlyozta, hogy a kormány programja változatlanul az 1892. november 21-én
ismertetett alapokon nyugszik.

Az ellenzék vezérférfiai — nem alaptalanul — elsősorban a kormányválság
furcsa körülményeit firtatták. Célozva az udvar akciójára, Khuen-Héderváry —
Wekerle által nem említett — megbízására, „titkos és idegen” befolyások érvénye-
sülését kárhóztatta *Justh Gyula*, *Eötvös Károly* és *Apponyi Albert*, akik rámutattak a
kormány helyzetének bizonytalanságára is. Apponyin kívül *Ugron Gábor* és a Sza-
badelvű Pártból kiváltak nevében szóló *Péchy Tamás* egyaránt az „új” kabinet iránti
teljes bizalmatlanságot hangoztatta.¹⁹

A megújított Wekerle-kormány megbízása eleve ideiglenes megoldást jelen-
tett. A kényszer szülte ezt a kabinetet, s amikor a kényszer megszűnt, természetesen
következett a változás. A kormány hátralévő néhány hónapja alatt igen hűvös volt a
viszony Ferenc József és Wekerléék között. Bár az uralkodó betartotta szavát, és
kinevezett három új élethossziglani főrendiházi tagot (1894. jún. 11./2.), továbbá
bizalmasai útján elérte, hogy a Főrendiházban június 21-én elfogadják a házassági
javaslatot, soha nem felejtette el akarátának, a bán miniszterelnöki megbízatásának a
kormánypárt általi elutasítását.

A történetek után nem csoda, hogy a három elfogadott egyházpolitikai tör-
vényjavaslat szentesítésre történt felterjesztését (1894. október 26.) követően Ferenc
József nem sietett a döntéssel. Ezt annak ellenére tette, hogy a miniszterelnök kifeje-
zetten sürgősnek tartotta a szentesítést, „minthogy a törvényjavaslatok miatt támasz-
tott, s azok életbeléptetése megghiúsíthatásának reményével élesztett izgatásoknak
megszüntetése érdekében ... nagyon is kívánatos, hogy e törvényjavaslatoknak tör-
vényerőre emelése mielőbb bevezézzék tényé váljék.”²⁰ Október végétől több héten át
tartott az idegtépő várakozás, az újabb bizonytalanság időszaka. Az erre vonatkozó
legfontosabb dokumentumokat *Hanák Péter* már évtizedekkel ezelőtt közreadta.²¹
Elsősorban ezekre a dokumentumokra és Hanák megállapításaira támaszkodva meg-
állapíthatjuk:

– Wekerle csak a már uralkodó elé terjesztett törvényjavaslatok szentesítésének megtörténte után kívánta tárgyaltatni a Főrendiházban a még hátralévő két egyházpolitikai javaslatot, Ferenc József viszont szerette volna bevárni utóbbiak főrendiházi tárgyalásának elintézését (álláspontját nyíltan azzal indokolta, hogy mind az öt törvényjavaslat összefügg egymással, valójában azonban taktikai megfontolások vezérelték); a miniszterelnök az adott politikai helyzetben nem változtathatta meg véleményét;

– ilyen körülmények között a liberális egyházpolitika ellenzői ismét reménykedhettek, hogy a király esetleg nem szentesíti a javaslatokat (ezt a reményt érzékeltette vezérük, gr. Zichy Nándor is szerveződő pártjuk, a *Néppárt* székesfehérvári gyűlésén november 18-án);

– október végétől–november elejétől a kormány közeli menesztéséről szóló hírek is szárnyra keltek, amelyek valóságos alapját az képezte, hogy *Kállay Béni* és *Bethlen András* közreműködésével ismét akcióba léptek a bécsi körök a horvát bán miniszterelnöksége, valamint a Szabadelvű Párt és a Nemzeti Párt fúziója érdekében; mint nemsokára kiderült, sikertelenül, mert erre sem a kormánypárt, sem Apponyiék nem mutattak hajlandóságot;²²

– az uralkodó és a kormány közötti eleve rossz viszony további romlásához hozzájárult: a Kossuth-kultusz terjedése, *Kossuth Ferenc* őszi vidéki körútjának hatása, ill. Kossuth fiának néhány nyilvánosan elhangzott rendszerellenes kijelentése, amelyekkel kapcsolatban Wekerléék elnézőnek látszó magatartást tanúsítottak; valamint a kormány egyes tagjai és a függetlenségi ellenzék vezérei közötti összeköttetésekről terjesztett híresztelések.²³

Mindezek következtében 1894. november közepétől már elkerülhetetlennek tűnt a kormány lemondása. „Elmorzsolódott ereje és tekintélye a király előtt a sok politikai hercehurcában, meg az ellene folytatott cselszövések közt” — írja visszaemlékezésében az egyik kortárs.²⁴

November 26-án vált véglegessé Wekerle visszalépése. Ezen a napon jelent meg kihallgatáson a királynál Bécsben, ahol felhatalmazást kapott annak kijelentésére, hogy az uralkodó szentesíteni fogja a három egyházpolitikai törvényjavaslatot. Ez alkalommal Wekerle beszélt Ferenc Józsefnek lemondási szándékáról, sőt a király kabinetfőnökének még aznap írt levelében írásban is bejelentette, hogy jobb lenne, ha „a miniszterelnöki széket oly egyén töltené be, aki *nemcsak forma szerint* [kiemelés tőlem — L. J.] nyeri meg a legfelső bizalmat, hanem oly szerencsés annak teljesebb mértékben osztályosa lenni, mint voltam és vagyok én. Elhatároztam azért, hogy a szentesítés megtörténte után még a budget tárgyalások folyamán ... nemcsak újból felvetem a bizalmi kérdést, hanem egyenesen Ő Felsége rendelkezésére bocsátom az általam viselt tárcákat, s beadom lemondásomat.”²⁵

1894. december 10-én Ferenc József végre szentesítette a korszakos jelentőségű házasságjogi, anyakönyvi és a gyermekek vallásáról szóló törvényeket, pár nappal később a Ház nagy többséggel megszavazta az 1895. év elejére szóló pénzügyi felhatalmazást, majd december 19-én összeült a minisztertanács, és meghozta döntését a kormány lemondásáról. Az indokolás egyszerű, egyúttal tökéletesen igaz volt: „a jelenlegi kormány átalában véve nem bírja Ő Felsége bizalmát oly mértékben, mint a kormányzati ügyeknek üdvös és sikeres vezetéséhez a jelenlegi viszonyok között

szükséges volna.” (1894. dec. 19./8.) Wekerle december 20-án Bécsben szóban bejelentette az uralkodónak a kormány határozatát. Ferenc József „haladék nélkül” várta a lemondás hivatalos benyújtását. Másnap ismét összeült a minisztertanács, megszerkesztette a „lemondási kérvény”-t, és valamennyi miniszter aláírta azt. Az uralkodó 1894. december 23-án mentette fel a Wekerle-kabinetet. (1894. dec. 21./1.) A miniszterelnök 1895. január 14-ig, a miniszterek január 15-ig maradtak hivatalukban, amely napon átadták helyüket a január 14-én miniszterelnöknek kinevezett *br. Bánffy Dezső* szintén szabadelvű párti kormányának. Ebben három korábbi miniszter (Fejérváry, Festetics és Josipovich) is szerepet kapott.

* * *

Az ország első polgári származású miniszterelnökének kormánya 2 év, 1 hónap és 25 nap hivatali időt töltött ki. Ebből — két részletben — közel egy hónapot ügyvezető kabinetként szolgált. Amellett, hogy több jelentős belügyi, igazságügyi, pénzügyi, gazdasági és kulturális kezdeményezés, illetőleg eredmény fűződik nevéhez, további sikereket ért el az államháztartás egyensúlyának megszilárdításában. A joggal reformkabinetnek titulált kormány kétségtelenül az állam és az egyház közötti viszony átalakításával, az addig egyház által végzett állami teendők saját kézbe vételével írta be leginkább nevét a történelembe. A polgári házasság bevezetése, a házassági jog polgári elvek szerinti szabályozása, az állami anyakönyvezés megteremtése mind egyértelműen a polgári viszonyok kiteljesítésének irányába mutató, a modern államszervezést szem előtt tartó cselekedet volt. Wekerle Sándor első kabinetjét (hiszen ő később még két alkalommal szolgált miniszterelnökként) méltán tekintjük az egyik legkiválóbb magyar „felelős minisztérium”-nak.²⁶

* * *

Végül szólnunk kell röviden arról, hogy a Szapáry- és Wekerle-kormányok időszakában nagyobb, az 1867–1868-ban kompromisszumokkal kialakított kiegyezéses rendszer alapjait fenyegető zavar nem fordult elő sem az osztrák–magyar, sem a magyar–horvát közjogi kapcsolatrendszerben. Ennek nem mond ellent, hogy kormányzati szakkérdésekben gyakoriak voltak a viták a két „társország”-gal, miként azt gyakran említettük is. Összefoglalva megállapíthatjuk, hogy az 1890-es évek első felében gyarapodott, fejlődött az ország, az „alsóbb társadalmi osztályok” és a nemzetiségiek erősödő mozgalmai ekkor még nem jelentettek igazán fenyegető veszélyt a dualista rendszerre. A Monarchia magyar felére érvényes ez, a Lajtán túl ekkor már egyre súlyosabb problémák jellemezték az állam működését. Nem véletlen, hogy ebben az időszakban erősebbé kezdett válni Magyarország „birodalmon” belüli súlya.²⁷

Jegyzetek

- 1 *Podmaniczky* XII. k. (1893) II. Utófájdalmak.
- 2 *Vö. Mérei, Tóth, A.* 142–143. p.
- 2a *Podmaniczky* XII. k. (1893). IX. Előre. — *Vö. Horánszky* I. 199. p.
- 3 Horánszky Nándor, a Nemzeti párt elnöke hátrahagyott politikai jegyzetei szerint, amikor ő 1894 végén kihallgatáson volt nála, Ferenc József — elégedetlenségének adva hangot a kormány eljárása

- felett — kijelentette: „Engem a kormány úgy informált, ... hogy a kötelező polgári házasságot az egész ország kívánja, holott ez nem volt igaz.” Idézi: *Horánszky* I. 213. p.
- 4 Ld. *Salacz*, *Egyház és állam ...* 274. p.
 - 5 Mindezzel részletesen foglalkozik: *Podmaniczky* XIII. k. (1894) V. Kossuth Lajos halála . VI. A politikai pártok a Kh-ban.
 - 6 Budapesten általános volt a vétekedés, hogy „egyenesen Ő Felseége s az ő kűm.-e tartják kívánatosnak” a törvényjavaslat bukását. Uo. IX. Kormány válság.
 - 7 Uo. VIII. Küzdelem a szabadelvű eszmékért.
 - 8 OL - K 26 - 1894 - 1237 (1237).
 - 9 Uo.
 - 10 Kállay Béni közös pűm. irathagyatékában található egy „A Khuen-Héderváry Kabinet összeállítása 1894.” című feljegyzés, amelyben a nemz. p. Hodossy Imre szerepel lehetséges igm.-ként. OL - P 344 - F/B.1. 88–89. f. A Nemz. P. vezérének emlékiratai szerint nem hivatalos tapogatózások voltak kormányzásba való bevonásuk érdekében. A párt egy része erre hajlandó lett volna, ő és társai viszont nem, mert akkor katonai követeléseiket fel kellett volna adniuk. *Apponyi*, *Emlékirataim ...* 218. p.
 - 11 *Nemzet*, 1894. jún. 2. esti és jún. 3. reggeli lapok (A válság, A pártbecsület, A nemzet vezére).
 - 12 A bán elleni „zendülés”-t Tisza Kálmán és fia irányította. Vö. *Tisza I.*, Összes. 681. p.
 - 13 *Podmaniczky* XIII. k. (1894) IX. Kormány válság.
 - 14 Uo. és *Nemzet*, 1894. jún. 8. esti lap. A válság.
 - 15 OL - K 26 - 1894 - 1237 (1281).
 - 16 Uo. (1289).
 - 17 Uo. (1589 és 1657). Megjegyezzük, hogy az újdonsült miniszter „Festetits” névalakban írta alá eskűokmányát.
 - 18 OL - I 34 - 1894/5-i kormányválság. Itt található Lukács és Hieronymi Wekerléhez írt levele is.
 - 19 *Nemzet*, 1894. jún. 12. esti lap.
 - 20 OL - K 26 - 1894 - 24 (2726).
 - 21 *Hanák*, *Iratok ...*
 - 22 Vö. *Apponyi* 219–220. p.
 - 23 Vö. *Bűsbach* 55. p.
 - 24 *Szatmári* 174. p.
 - 25 *Hanák*, *Iratok ...* 14. sz. irat.
 - 26 A Wekerle-kormány tevékenységét áttekinti és értékeli: *Geyr* 124–182. p.
 - 27 Néhány fontosabb átfogó összefoglaló történeti munka *Gratz* és *Hanák*, *Magyarország műveken kívül: Berend T. Iván–Szuhay Miklós: A tőkés gazdaság története Magyarországon 1848–1944. Bp., 1973.; Das Partienwesen Österreich–Ungarns. Szerk.: Erdődy Gábor. Bp., 1987.; Good, David F.: Der wirtschaftliche Aufstieg des Habsburgerreiches 1750–1914. Wien–Köln–Gratz, 1986.; Die Habsburgermonarchie 1848–1918. Band I–V. Herausgegeben von Adam Wandruszka–Peter Urbanitsch. Wien, 1973., 1975., 1980., 1985., 1987.*

C/

**A MINISZTERTANÁCS MŰKÖDÉSÉNEK JELLEMZŐI.
SZERKESZTŐI TÁJÉKOZTATÓ
A JEGYZŐKÖNYVEK FORRÁSÉRTÉKÉRŐL ÉS
KÖZLÉSMÓDJÁRÓL**

I. A MINISZTERTANÁCS 1890–1895 KÖZÖTTI MŰKÖDÉSÉNEK JELLEMZŐI

A Szapáry- és a Wekerle-kormányok idején nem változott meg az összminisztérium felosztása. Az 1889:18. tc.-be foglalt módosulás után a Király Személye Körüli, a Belügy-, a Pénzügy-, az Igazságügy-, a Vallás- és Közoktatásügyi, a Kereskedelemügyi, a Földművelésügyi és a Honvédelmi Minisztériumok látták el a kormányzati feladatokat az egyes miniszterek vezetésével. Tárca nélküli miniszter vitte a horvát ügyeket, míg a miniszterelnök hivatali szervezetét a Miniszterelnökség képezte.

Kormányaink idején 1890–1892 között a *Kereskedelemügyi Minisztérium* ügykörének módosításáról tárgyalt a minisztertanács. Konkrétan az út- és középítészeti, valamint a kazánvizsgálati ügyek (kivéve a vasúti és a hajókazánok ügyeit) Belügyminisztériumhoz telepítéséről, továbbá az Országos Statisztikai Hivatalnak a Miniszterelnökség alá helyezéséről volt szó, a tervek azonban nem valósultak meg. (1890. szept. 5./3., 1892. máj. 20./13., júl. 8./1., júl. 14./1., szept. 23./2., okt. 10./7.)

Az 1848-tól — 1849–1867 közötti megszakítással — működő magyar minisztertanács hatáskörének és működésének alakulását az első világháború végéig *Iványi Emma* már feldolgozta 1960-ban megjelent művében.¹ Megállapításai nyomán a minisztertanács hivatali fejlődéséről a következőket emeljük ki.

A minisztertanács működésének jogi alapját az 1848:3. tc. képezte. Eszerint a miniszterek nem dönthettek szabadon minden hozzájuk tartozó ügyben, hanem ezek egy részében a miniszterek értekezlete, a minisztertanács testületileg kellett, hogy határozzon. A testület ülésén az uralkodó vagy a nádor-helytartó, távollétükben a miniszterelnök elnökölt, aki a tanácsot „midőn szükségesnek látja, mindenkor” összehívhatta. 1848-ban a törvényhozás nem szabta meg a testület hatáskörét, csupán a király — miniszteri ellenjegyzéshez kötött — döntésének fenntartott ügyeket nevesítették az 1848:3. tc. 7. és 8. §-aiban, részben konkrétan (egyháznagyok és zászlós-urak kinevezése, kegyelmezés, nemesség-cím-rangadományozás, a magyar haderő külföldi alkalmazása, katonai kinevezések), részben általánosságban (a volt Kancellária, Helytartótanács és Kamara által királyi döntésre előterjeszteni „szokott” ügyek). A Habsburgok trónfosztása után, 1849 májusában a minisztertanács úgy döntött, hogy a kormány és a minisztérium közös egyetértését kívánó ügyeket a minisztertanácsban kell megtárgyalni, egyúttal rögzítette a minisztertanács határozatát igénylő ügyfajtákat. 1867-ben, a felelős minisztérium újjáalakulását követően az uralkodó elnökletével megtartott 1867. március 17-i minisztertanács ismét csak a miniszterek által előzetes királyi jóváhagyásra felterjesztendő ügyeket foglalta szabályzatba (64/1867. ME sz.),² a minisztertanács hatáskörét azonban egészen 1897-ig nem állapították meg, azt több mint három évtizeden át a szokásjog és egyes törvények rendelkezései alakították. Az 1867-es szabályzatban szereplő ügyfajták közül az 1890–1895 közötti minisztertanácsok napirendjére az alábbiak kerültek (jelöljük a szabályzat § számát):

1. az 1848:3. tc. 7. §-a szerinti kinevezések (érsekek, püspökök, országzászlósok);

2. az állami tisztviselők kinevezése a VI. díjosztálytól bezárólag felfelé;

5. a királyi kinevezéstől függő állami tisztviselők nyugdíjazása, felmentése, áthelyezése, elbocsátása, nyugdíjmelése;

10. bizonyos összeghatár feletti bérleti, eladási szerződések;

12. a törvényjavaslatok, országgyűlési előterjesztések országgyűlési bemutatásuk előtt;

13. az új hivatalok vagy hivatali állások végleges rendszeresítése;

17. a nemesség, a grófi és bárói méltóság adományozása, a nemesek névváltoztatása;

22. a vasutak engedélyezése.

Ezekon kívül törvényi előírás alapján vagy egyéb okból mindig a minisztertanács döntött:

– az Országgyűlés (és a horvát Szabor) egybehívásáról és berekesztéséről;

– a bírói és közigazgatási hatóságok között felmerült illetékességi összeütközésekről (1869:4. tc. 25. §);

– az Állami Számvevőszék elnöke és a miniszterek közt felmerült nézeteltérésekről;

– a területátcsatolásokról (1890:29. tc. 2. §);

– örökös és élethossziglani főrendiházi tagok kinevezéséről (1885:7. tc.);

– főispán rendkívüli hatalommal való felruházásáról (1886:21. tc. 68. és 73.

§);

– a költségvetéstől eltérő kiadások jóváhagyásáról;

– az állami tisztviselők kinevezésénél a rendesnél magasabb fizetési fokozatba való sorolásról (1893:4. tc. 5. §);

– a bírók, ügyészek kinevezésére való előterjesztésről.

A felsorolás természetesen nem teljes. A kormány helyzetét érintő ügyek, vagy pl. az Ausztriával közös egyetértéssel szabályozandó kérdések mindig minisztertanács elé kerültek. Foglalkozott a testület a közös ügyek egyes kérdéseivel is, de csak az ezekben illetékes *közös minisztertanácsban* képviselendő magyar álláspont kialakítása céljából. Megemlítjük, hogy a sajtótermékek postai szállítási jogának megvonásáról a belügyminiszter mindig utólag tájékoztatta a testületet.

A Szapáry-kormány minisztertanácsa Baross Gábor, az erőskezű kereskedelemügyi miniszter halálát követően, 1892. július 8-án — amellet, hogy bizonyos miniszteri döntéseknél előírta a pénzügyminiszter előzetes hozzájárulásának kikérését — saját hatáskörébe vonta a korábban miniszteri döntéssel elintézhető ügyek egy részét, így a vasútépítési előmunkálatok engedélyezését, a HÉV-ek létesítését előmozdító segélyek megadását, a MÁV tarifaugyeinek szabályozását, az eseti díjszabási kedvezmények megadását, továbbá a vasúti forgalom megosztására és a szabvány-szerződésnél az idegen vasutakra nézve kedvezőbb üzleti szerződések kötésére vonatkozó határozatokat. (1892. júl. 8./2.)³

Az 1890. október 10-i minisztertanács megerősítette azt a korábbi elvi szabályt, hogy a miniszterek csak legfelsőbb kézjegyet nyert felségfolyamodások alapján terjeszthetnek minisztertanács elé kegyelmi nyugdíjak, nyugdíjmelések és kegydíjak engedélyezése iránti javaslatokat, ugyanakkor indokolt esetben lehetővé tette a kivételes eljárást is. (1890. okt. 10./7.)

Szapáry kormányra lépése után úgy ítélte meg, hogy egyes minisztériumok nincsenek tisztában a 64/1867. ME szabályzat előírásaival, ezért felhívta a figyelmet a szabályzat betartására. (1890. máj. 23./9.)

A Wekerle-kormány idején szabályozták a nemesség-adományozási eljárást. Ennek keretében pontosan meghatározták az egyes miniszterek és a minisztertanács feladat- és hatáskörét. (1893. dec. 8./1., dec. 23./36., 1894. jún. 24./18.)

A minisztertanácsok tartásának módjára, gyakoriságára és a tárgyalandó ügyek előterjesztésére nem voltak általános érvényű szabályok.

A Szapáry-kormány második minisztertanácsai ülésén „részint a kormány tagjainak egymás között sűrűbb érintkezése, részint az ügyek gyorsabb elintézhete érdekében” határozat született, hogy „minden pénteken, lehetőleg a déli órákban tartassék minisztertanács, s minden ... ülés végén határozottassanak meg azon fontosabb tárgyak, melyek a jövő ülésben elsősorban tárgyalatni fognak.” (1890. márc. 25./1.) E határozat végrehajtásáról elmondhatjuk a következőket. }

A Szapáry-kormány 965 napos működése során 134 minisztertanácsot tartott, az 1890. december 29-i kivételével mindet Budapesten, tehát átlagban egy hétre egy ülés esett, míg Wekerle Sándor kormányának 787 napja alatt a minisztertanácsok száma 90 volt, így átlagban 8-9 naponként ült össze a testület. Hosszú szünetek és sűrű ülésezések gyakran előfordultak mindkét kormány idején. Általában a nyári parlamenti szünetben a kormány sem tartott ülést, viszont pl. az éves költségvetési tervezet összeállítására vagy a Szapáry-kormány idején a közigazgatási reformjavaslat tárgyalására 3-4 egymás utáni napon megtartott minisztertanácsra is szükség volt.

Szapáry Gyula kormánya — határozata szellemében — többségében (48 alkalommal) pénteken tartotta testületi üléseit. A Wekerle-kabinet esetében nem találunk kitüntetett napot: a hét valamennyi napjára esett minisztertanács, a legtöbb (18) hétfőre, a legkevesebb (10) vasárnapra. Egy minisztertanács (1894. szeptember 14–15.) két napon át tartott.

Mint a jegyzőkönyvekből megállapítható, a következő minisztertanácsai ülés fő napirendi pontjainak előzetes meghatározását 1890. március 25. után négy alkalommal biztosan elvégezte a testület, később azonban ennek nyoma alig akad. Ilyen „nyom” fordul elő az 1891. augusztus 16-i jegyzőkönyvben. Aznap a testület kitűzte a következő két ülés időpontját és témáit, továbbá a parlamenti szünet idejére ügyeletre, Budapesten tartózkodásra osztotta be a minisztereket. (1891. aug. 16./1.)

A minisztertanácsban — ha jelen volt — az uralkodó elnökölt. Ez a Szapáry-kormány idején öt alkalommal fordult elő. Ferenc József az új kabinet első minisztertanácsában talán azért jelent meg, mert Tisza Kálmán hosszú miniszterelnöksége után személyesen kívánta közölni elvárásait. Fontos, a kormány helyzetét nagyban befolyásoló témák napirendre kerülése indokolta az uralkodó részvételét az 1890. november 14-i (elkeresztelés ügye), az 1891. március 5-i (a közigazgatási törvényjavaslat megtárgyalása), az 1892. február 24-i (a választások után kialakult politikai helyzet áttekintése) és az 1892. október 17-i (az egyházpolitikai törvényjavaslatok ügye) minisztertanácsokban. A Wekerle-kormány idején Ferenc József — nyilván ezzel is éreztetni kívánta, hogy nem igazán szája íze szerinti kabinet működik — mindössze egyszer, 1893. november 6-án, a házassági jogról szóló törvényjavaslat tárgyalása alkalmából vett részt a miniszterek tanácskozásán.

Az uralkodó részvétele nélkül megtartott minisztertanácsokban csupán egyszer nem a miniszterelnök elnökölt: Szapáry távolléte miatt az 1890. szeptember 11-i ülésen Baross Gábor, a jelen lévő — hivatali időt tekintve — rangidős miniszter látta el az elnöki teendőket. A két kormány időszakát figyelembe véve egyébként ezen az ülésen vett részt a legkevesebb, mindössze négy miniszter.

Horvátországot érintő, főleg vitás kérdéseket tartalmazó napirendi pontok tárgyalása esetén, időszakunkban összesen 9 alkalommal, *Khuen-Héderváry Károly* horvát bán is meghívást kapott a minisztertanács ülésére. Szintén meghatározott témák tárgyalásakor — helyettesítve a távollévő minisztert — jelen volt még *Gromon Dezső* honvédelmi államtitkár négy, *Teleszky István* igazságügyi államtitkár egy, *Berzeviczy Albert* vallás- és közoktatásügyi államtitkár két, *Lukács Béla* kereskedelemügyi államtitkár egy, *Fejér Miklós* földművelésügyi államtitkár egy és *Miklós Ödön* földművelésügyi államtitkár két alkalommal. Az 1893. július 18-i minisztertanács egyik napirendi pontját *Rakovszky István* állami számvevőszéki elnök részvételével tárgyalta meg a testület.

A minisztertanács a téma szerint illetékes miniszter előterjesztése alapján határozott az eléje került ügyekről. Általában szóbeli volt az előterjesztés, de időszakunkban már gyakrabban előfordult, hogy a miniszterek annak szövegét előzetesen írásban megküldték társaiknak.

Kormányaink idején *Tarkovich József* miniszterelnökségi államtitkár látta el a minisztertanács jegyzőkönyvvezetői teendőit. Helyettese is volt *Barkassy Géza* osztálytanácsos személyében, aki időszakunkban 12 alkalommal állított össze jegyzőkönyvet.

Az egyes minisztertanácsi jegyzőkönyvek *eredeti tisztázata* ezekben az években általában a *fogalmazvány* alapján, a miniszteri előterjesztés felhasználásával, még kézírással készült el. Sajnos a fogalmazványok időszakunkban egyáltalán nem maradtak fenn. A jegyzőkönyv első lapján tüntették fel az ülésen részt vevők nevét. A miniszterek aláírásukkal hitelesítették is a jegyzőkönyvet (olykor azonban egy-egy miniszter aláírása hiányzik), egyúttal — ha szükségesnek látták — módosíthatták annak tartalmát. Több miniszter jó pár esetben meg is tette ezt. Gyakran találkozhatunk a jegyzőkönyvvezető szövegekőzti javításaival, beszurásaival, amelyekkel többnyire nyilván a fogalmazvány és a tisztázat egyeztetése nyomán felfedezett hibákat iktatta ki. A jegyzőkönyvet utolsó oldalán a miniszterelnök és a jegyzőkönyvvezető írta alá. A tisztázat alapján készült el a jegyzőkönyv *német fordítása*, amelyet a miniszterek sajátkezűleg nem írtak alá (csak azt tüntették fel „gesehen” — látta — megjegyzéssel, hogy az illető miniszter aláírta az eredeti jegyzőkönyvet), a miniszterelnök és a jegyzőkönyvvezető aláírása sem sajátkezü, hanem azt „sk” jelzéssel a letisztázást végző vezette rá a fordításra. A tisztázat és a német fordítás együtt került az uralkodó elé, aki a jegyzőkönyv tartalmát megjegyzés nélkül vagy megjegyzéssel vette tudomásul, és ezt a tényt a Kabinetiroda írnoka a magyar nyelvű jegyzőkönyv utolsó oldalára magyar nyelven rávezette, az uralkodó pedig sajátkezűleg aláírta. Megjegyzéssel történt tudomásulvétel — mindig egy-egy napirendi pontot érintően — kormányaink idején csupán háromszor (1891. április 16-i, 1892. február 14-i és 1893. december 23-i jegyzőkönyvek) fordult elő. (Az eredeti jegyzőkönyv került vissza Budapestre a Miniszterelnökségre, a fordítás pedig Bécsben, a Kabinetirodára)

ban maradt. Az eredeti nyelvű jegyzőkönyveket ma a Magyar Országos Levéltárban K 27 törzsszám alatt, a német fordításokat a bécsi Haus-, Hof- und Staatsarchivban őrzik.) Mivel az uralkodó elnökletével tartott minisztertanácsokban a tárgyalás németül folyt, az ezekről készült jegyzőkönyvek (jegyzőkönyv-tisztázatok) is német nyelvűek. Ilyen esetben az uralkodó számára nem külön fordítás, hanem másolat („Abschrift”) készült.

A minisztertanácsi jegyzőkönyvek évente 1-gyel kezdődő sorszámot kaptak. A testület elé került ügyeket arab számmal jelölt napirendi pontok sorrendjében tartalmazzák. Pontonként hasábosan elválik az előterjesztés (bal oldalon) és a határozat (jobb oldalon).

A Szapáry- és a Wekerle-kormányok minisztertanácsainak jegyzőkönyvei közül 15-nek sem a fogalmazványa, sem a tisztázata nem maradt fenn. E jegyzőkönyvek a következők: 1890. december 29., 1891. február 4., 13., 14., 15., 16., 21., 22., 28., március 2., 14., 18., április 3., 1894. szept. 7., 21. Szerencsére megvannak viszont Bécsben ezen dokumentumok német fordításai, amelyek másolata a Magyar Országos Levéltárban is rendelkezésre áll. Az 1891. március 5-i jegyzőkönyvnek sem ismerjük az eredetijét. Ebben az esetben az egykorú német nyelvű másolat megléte (Bécs, HHStA; OL-ban xerox másolat) tette lehetővé a közlést.

II. SZERKESZTŐI TÁJÉKOZTATÓ A JEGYZŐKÖNYVEK FORRÁSÉRTÉKÉRŐL ÉS KÖZLÉSMÓDJÁRÓL

A magyar minisztertanács 1890–1895 közötti jegyzőkönyveinek forrásértékéről lényegében ugyanaz állapítható meg, amit *Iványi Emma* hivatkozott művében az egész dualista korszakra vonatkozóan leírt. Vagyis: a magyar történelem adott időszakának fontos, de — természetesen — önmagában csak korlátozott értékű forrásairól van szó. Ez két körülményből következik. Egyrészt abból, hogy a minisztertanács nem foglalkozott minden lényeges ügygel még a szorosán vett „beligazgatás” köréből sem (pl. az ekkor már nagy arányokat öltő *kivándorlás* súlyos kérdése egyáltalán nem került a testület elé kormányaink idején!), másrészt pedig abból, hogy a jegyzőkönyvek nem rögzítik szó szerint a tanácskozásokon elhangzottakat, hanem csupán az előterjesztés — gyakran meglehetősen szűkszavú — tartalmát adják vissza, s a vitákra legfeljebb csak utalásokat találhatunk. A legbővebbek az uralkodó elnökletével tartott minisztertanácsok dokumentumai, amelyek összefoglalóan tartalmazzák a király és a felszólaló kormánytagok által elmondottakat. Rontja az önmagában vett forrásértéket a jegyzőkönyvek egyenetlensége. Bő terjedelemben szereplő ügyek változtatják egymást a szinte csak megemlítettekkel.

Mindennek ellenére nélkülözhetetlennek kell minősítenünk ezt a mégiscsak a magyar kormányzati tevékenység egészét tükröző forrásanyagot. Természetesen figyelembe veendő, hogy a magyar minisztertanács működése a dualizmus rendszerében nemcsak a magyar minisztériumok és az Országgyűlés, hanem a közös minisztériumok és minisztertanács, valamint az osztrák minisztériumok és minisztertanács működésével is szervesen összefüggött. Következésképpen a magyar minisztertanács jegyzőkönyvei ezeknek a szerveknek az irataival együtt igazán jelentősek a történelemtudomány számára.⁴

* * *

Kiadványunk a Szapáry- és a Wekerle-kormány valamennyi minisztertanácsi jegyzőkönyvét közzéteszi, de nem teljes terjedelemben, hanem csak részlegesen. Ez azt jelenti, hogy mind a 224 jegyzőkönyvnek helyet adtunk a kötetben, viszont nem közöltük az összes napirendi pontot. A jegyzőkönyvi anyag nagy terjedelme mellett az egyenetlen forrásérték is a válogatott közlésre szorított bennünket.

Közreadtunk minden olyan nem személyi jellegű, vagyis *tárgyi* napirendi pontot, amely véleményünk szerint jelentős forrásértéket képvisel, valamint a *személyi* ügyekkel foglalkozó napirendi pontok közül a miniszterek, az Országgyűlés elnökei, alelnökei, az államtitkárok, a horvát bán, a fiumei kormányzó, a királyi vagy kormánybiztosok, a felsőbbíróságok elnökei, a főispánok és a püspökök személyével kapcsolatosakat, továbbá a főrendiházi tagok kinevezésére vonatkozóakat.

A Szapáry-kormány minisztertanácsa összesen 1527 napirendi pontot tárgyalt meg. Ebből teljes terjedelemben, szószerint 551-et, címregesztában vagy bővebb regesztában 320-at, együtt 871-et, a Wekerle-kormány idején tárgyalt 1116 napirendi pont közül pedig teljes terjedelemben, szószerint 326-ot, címregesztában vagy bővebb regesztában 248-at, együtt 574-et, mindösszesen tehát 1445 napirendi pontot közöltünk.

Kihagytuk a közlésből az alábbi ügyeket tartalmazó napirendi pontokat (zárójelben a kihagyott napirendi pontok száma található):

a Szapáry-kormány jegyzőkönyveiből:

– személyi ügy (kinevezés, kitüntetés, nyugdíjazás stb.) (561); megjegyezzük, hogy a kihagyott személyi ügyek egy részét tartalmazza a kiadvány mellékletei között található „A kihagyott jegyzőkönyvi pontokban szereplő jelentős személyek névtára”,

– állami szervek túlkadásainak, hitelátruházásainak bejelentése (36),

– Állami Számvevőszék negyedéves jelentései az állami szervek hiteltúllépéseiről (10),

– törvénykezési területátsatolások (2),⁵

– vasúti előmunkálati engedélyek bejelentése (1),

– a következő minisztertanácsi ülés napirendjének meghatározása (4),

– egyéb, kisebb jelentőségű dologi ügyek (építkezések, udvari szállítói cím adományozása, külön alapok költségvetése, illetékmentesség engedélyezése stb.) (41),

– jegyzőkönyvi pont helyesbítése (1890. július 18./1., az 1890. június 27-i minisztertanács 7. pontját helyesbíti) (1),

összesen 656 napirendi pont (egy jegyzőkönyvi pontot — 1890. július 18./5. — hivatalosan töröltek);

a Wekerle-kormány jegyzőkönyveiből:

– személyi ügy (kinevezés, kitüntetés, nyugdíjazás stb.) (428),

– állami szervek túlkadásainak, hitelátruházásainak bejelentése (54),

– Állami Számvevőszék negyedéves jelentései az állami szervek hiteltúllépéseiről (9),

– törvénykezési területátsatolások (16),⁶

- vasúti előmunkálati engedélyek és díjkedvezmények bejelentése (21),
- egyéb, kisebb jelentőségű dologi ügyek (építkezések, udvari szállítói cím adományozása, külön alapok költségvetése, illetékmentesség engedélyezése stb.) (14),

összesen 542 napirendi pont.

A kihagyott 1198 pontból 989 (több mint 82%) személyi ügy.⁷

A jegyzőkönyveket az *eredeti tisztázat* alapján publikáltuk, kivéve ha ez — a fentebb felsorolt 16 esetben — nem állt rendelkezésre. Ilyenkor a *német fordítást* (egy esetben a másolatot) vettük alapszövegnek.

A közlés a jegyzőkönyvek, ezeken belül a napirendi pontok eredeti sorrendjét követi. Amennyiben egy napirendi pontot közlésre kiválasztottunk, akkor is közreadtuk, ha az már korábban más kiadványban megjelent. A jegyzőkönyveket kormányonként 1-gyel kezdődő sorszámozással láttuk el, zárójelben megadtuk az eredeti, évenként újrakezdődő jegyzőkönyvi sorszámot is. A közlésben nem szerepeltetjük az ülésen résztvevők névsorát, a tárgysorozatot (tartalomjegyzéket) és a rávezetett uralkodói tudomásulvétel szövegét. Ezek közül az első és a harmadik helyen említettek összefoglalóan külön *táblamelléklet*ben ismertetjük. Időszakunkban a jegyzőkönyvekhez csak elvétele csatoltak mellékletként előterjesztéseket vagy tervezeteket. Ha ilyen előfordult, akkor annak szövegét közöljük vagy jegyzetben utalunk rá.

Az egyes napirendi pontok *félkövérrel* szedett *címét* magunk adtuk meg. Ez a cím egyúttal — ha a napirendi pont szövegét egyáltalán nem közöljük — az illető pont szövegének *regesztája* (*címregesztja*) is.

A jegyzőkönyvi szövegeket nem betűhíven, hanem — a mai helyesírás szabályainak alapul vételével — *szövegűen* közöljük, de a család- és helyneveket, valamint a korabeli szóformákat (pl. nyugoti, éjszaki, általános, általában, földművelésügyi) akkor is meghagytuk eredeti alakjukban ha használatuk nem mindig volt következetes. (Kivéve: a „cz”-t, a ki nem ejtett „h”-t és a „k”-nak ejtett „c”-t; továbbá: az „egyesség”, „igta” szavakat „egyezség”, „iktat” alakban közöljük, hiszen korabeli kiejtésük a mainak felelt meg.) A horvát, román és szerb személyek családneveit is változatlan formában hagytuk meg, az idegennyelvű változatot ez esetben a névmutató tartalmazza. A mai helyesírási szabályokat vettük alapul a kis és a nagy kezdőbetűk írásánál is. A jegyzőkönyvek készítője által egykorúan, azonos tollal aláhúzott szövegrészeket kurziválva jelentetjük meg. Ettől eltérően ritkítással közöljük az aláhúzott szavakat, ha ezek az ülésen résztvevők nevét és funkcióját jelölik. A nyilvánvaló tollhibákat megjegyzés nélkül javítottuk, az egyeztetési hibákra pedig [sic!]-kel hívtuk fel a figyelmet. Minden más, utólagos aláhúzásra, lapszéli megjegyzésre az abc kisbetűivel jelölt *szövegkritikai jegyzetben* utaltunk. Ilyen jegyzet készült az egyidejű vagy utólagos szövegbetoldásokhoz, ki- és áthúzásokhoz, valamint a jegyzőkönyvre utólag írt megjegyzésekhez és az egyes jegyzőkönyvek végén kihagyott jegyzőkönyvi pontokhoz. Az utólag aláhúzott, a betoldott és a javított jegyzőkönyvi szövegrészeket alápontozva (.....) közöljük. Mindehhez két megjegyzés kívánkozik: 1. a legkisebb egység, amelyre a szövegkritikai jegyzetelés vonatkozik, a *szó*, — a szótag, rag stb. megváltoztatását megjegyzés nélkül javítottuk, 2. a német fordítás és másolat alapján közölt szövegek esetében — mint érdekteleneket — elhagytuk az azonos tollal történt beszúrásokra vonatkozó jegyzetelést.

A hosszú, elhagyható információt tartalmazó napirendi pontok szövegét nem teljes terjedelemben, hanem az általunk készített *regesztában* adjuk közre. Ezek a regeszták — kivéve a címregesztákat — *szögletes zárójelek* ([]) között találhatóak.

A jegyzőkönyvben előforduló, meglehetősen következetlenül használt *rövidítésekkel* kapcsolatban a következők szerint jártunk el: 1. az egyszer-egyszer előforduló rövidítéseket feloldottuk, 2. a gyakran előfordulókat pedig — egységesítve — meghagytuk, ill. ha a szó, kifejezés hol teljes szöveggel, hol rövidítve fordul elő, akkor a teljes szövegű szót, kifejezést is rövidítettük. Meg kell jegyeznünk, hogy a „Magyar Királyi Államvasutak” teljes névvel és különbözőképpen rövidítve is előfordul a jegyzőkönyvekben. Ahol ez a környező szöveg megváltoztatása nélkül lehetséges volt, ott a MÁV rövidítést alkalmaztuk. Ahol viszont egyeztetési problémák miatt erre csak a szöveggörnyezet megváltoztatásával nyílt volna lehetőség, ott a „M. Kir. Államvasutak” névformát választottuk.

Tárgyi-magyarázó jegyzetekben (arab számmal jelölve) dolgoztuk fel a közölt napirendi pontokban szereplő ügyek elő- és utótörténetére vonatkozó legfontosabb levéltári forrásokat és szakirodalmat, természetesen csak a téma megértéséhez szükséges mértékben, továbbá ezek tartalmazzák a nélkülözhetetlen szómagyarázatokat (idegen szavak, kifejezések) és az uralkodói tudomásulvétel szövegét akkor, ha az megjegyzéssel történt. Ha rendelkezésre állt, minden esetben megadtuk az írásbeli minisztertanácsi előterjesztés leelőhelyét is. A kiadvány jobb használhatósága céljából az egyes ügyek valamennyi előfordulási helyén oda-vissza utalásokat alkalmaztunk. Természetesen felhívtuk a figyelmet az egyes jegyzőkönyvi pontok korábbi publikálására. A jegyzőkönyvekben található, ma már nem közkeletű *szakfogalmak magyarázatát* mellékletben közöljük.

Külön melléklet, *névtár* tartalmazza a nem közölt napirendi pontokban szereplő véleményünk (és a különböző korokban készült lexikonok) szerint jelentős személyek adatait.

A fentebb már említett *Táblamellékletben* adtuk meg a miniszterek és mások jelenlétét az üléseken, azt, hogy hitelesítették-e a jegyzőkönyvet; az uralkodói tudomásulvétel módját, idejét és helyét, a jegyzőkönyv iratfajtáját, ill. irattani meghatározását.

A kiadvány bevezető tanulmányában, a forrásközlés apparátusában (napirendi pontok címei, jegyzetek), a névmutatóban, a névtárban és a táblamellékletben is alkalmaztunk *rövidítéseket*. Megjegyezzük, hogy ezek közül a bevezető tanulmányban és a napirendi pontok címeiben csak néhány közkeletű rövidítést vettünk igénybe, nehogy az olvasást tulságosan megnehezítsük. A rövidítések feloldását a kötethez készült egységes *Rövidítésjegyzék* tartalmazza.

A kiadvány használatát *Személy- és Földrajzinév-mutató*, valamint *Napirendi tárgymutató* segíti.

Jegyzetek

- 1 *Iványi*, Bevezetés.
- 2 A szabályzatot teljes terjedelemben közli *Iványi*, melléklet.
- 3 *Iványi* nem említi ezt a határozatot.

- 4 Megjegyezzük, hogy az osztrák mt. korabeli jk.-ei elpusztultak. Az osztrák–magyar közös mt. jk.-ei ellenben a HHStA-ban és (mikrofilm másolat formájában) az OL-ban rendelkezésre állnak. A jk.-ek kiadása folyamatban van, a korszakunkra vonatkozóak már megjelentek. Ld. *Diószegi, Die Protokolle*.
- 5 Ld. 1890. jún. 20./6., júl. 18./8.
- 6 Ld. 1893. máj. 12./9., okt. 4./7. és 8., nov. 14./2., dec. 23./11., 1894. jan. 15./23., jan. 26./6., febr. 4./8., febr. 15./4., márc. 11./37., márc. 20./11., júl. 17./4., szept. 21./3., okt. 1./17., dec. 9./24., 1895. jan. 13./3.
- 7 A kihagyott személyi ügyek főbb csoportjai: minisztériumi tisztviselők (min. tan., min. oszt. tan., min. titk.), bírák, albírák, főügyészek, ügyészek, alügyészek, pénzügyigazgatók, erdőigazgatók, erdőfelügyelők, főerdőmesterek, erdőtanácsosok, kir. mérnökök, Föv. Közm. Tan. tagjai, orsz. intézetek ig.-i, fővárosi rendőrkapitány, bányászati és erdészeti akadémiai, állatorvosi és gazdasági tanintézeti tanárok kinevezése (az egyetemi tanári kinevezések ügye nem került mt. elé, őket a vkm. közvetlenül tett előterjesztésére nevezte ki az uralk.); kitüntetések, rang- és címadományozások; nemesség- és nemesi előnév adományozások; kegydíjak, nevelési járulékok, kegyelmi nyugdíjak, nyugdíjemelések megállapítása; személyes pótlékok engedélyezése; tisztviselők felmentése az alaki képesítés alól.

A/

**GR. SZAPÁRY GYULA KORMÁNYÁNAK
JEGYZŐKÖNYVEI**

1890. MÁRCIUS 16.–1892. NOVEMBER 4.

1./9./

1890. március 16.

A Szapáry-kormány programja

Seine Majestät geruhen nach Eröffnung der Sitzung den Ministerpräsidenten zur Darlegung des Programmes aufzufordern, mit welchem die neugebildete Regierung vor das Parlament zu treten beabsichtigt, worauf

Ministerpräsident Graf Szapáry den wesentlichen Inhalt der von Seite der Regierung zu machenden Erklärung im Nachstehenden kennzeichnet.

Die Regierung stehe auf der Basis des 1867iger Ausgleiches, wünsche die ungeschmälerte Aufrechterhaltung der hiedurch geschaffenen staatsrechtlichen Lage und betrachte diesen Ausgleich als eine dauernde endgültige Schöpfung.

Auf dieser Basis und auf Grund des darauf fußenden Dualismus, wolle die Regierung vermöge jenes Verbandes, in welchem Ungarn zum anderen Teile der Monarchie steht, mit der andern Monarchiehälfte auf Grund der Gegenseitigkeit das gute Verhältnis aufrechterhalten.

Über die auswärtigen Angelegenheiten sich ausführlicher zu äußern, bilde die Aufgabe des Ministers des Äußern in den Delegationen; nachdem aber der § 8. des GA XII:1867 den Einfluß der beiderseitigen Regierungen auf die Leitung der auswärtigen Angelegenheiten sichert, erkläre die Regierung, daß sie ihren Einfluß in der Richtung geltend zu machen gedenke, daß auch künftig jene Politik befolgt werde, welche das Auswärtige Amt seit 1878 befolgt, und das Bündnis mit Deutschland und Italien aufrechterhalten werde.¹

In betreff der inneren Fragen erachte die Regierung, daß die Vorsorge für die vollständige Befestigung der finanziellen Lage des Landes auch künftighin noch die Situation dominieren müsse, daher die Befriedigung der kulturellen und volkswirtschaftlichen Bedürfnisse, sowie die Vornahme der notwendig erachteten Investitionen nur mit Berücksichtigung der finanziellen Kraft des Landes geschehen könne.²

Die Regierung werde darauf achten, daß eine einheitliche volkswirtschaftliche Politik befolgt werde, in betreff aller auf die materielle Entwicklung des Landes bezüglichen Fragen.

In betreff der Administration halte die Regierung an dem im Parlamente bereits angekündigten Vorhaben, die staatliche Administration einzuführen, fest;³ zugleich aber wünsche sie alle jene Garantien zu schaffen, welche zur Sicherung der Rechte der Bürger notwendig sind, zu diesem Zwecke namentlich ein Verwaltungsgericht zu errichten; ferner werde sie bestrebt sein, durch geeignete Maßnahmen die lebensfähige Entwicklung des autonomen Wirkungskreises der Munizipien zu sichern.⁴

Was die übrigen Zweige der Verwaltung betrifft, insbesondere das Justiz- und das Unterrichtswesen, werde sich die Regierung auf die durch die betreffenden Ressortminister diesfalls gemachten Erklärungen berufen.⁵

In betreff der Landesverteidigung werde die Regierung erklären, daß auf diesem Gebiete nach der Schaffung der Gesetze über die Wehrmacht und die Honvéds eine größere legislative Aktion voraussichtlich nicht nötig sein werde.⁶

Bezüglich Kroatiens und Slavoniens stehe die Regierung auf der Basis des 1868-iger Ausgleiches⁷ und der denselben ergänzenden späteren Gesetze und finanziellen Vereinbarungen, und werde ihrerseits bestrebt sein, daß das gute Verhältnis zu den genannten Ländern auf Grund wechselseitigen Vertrauens sich je mehr befestige.

In ihren Maßnahmen und Vorschlägen zur Weiterentwicklung der Institutionen des Staates werde die Regierung die liberale Richtung befolgen.

Schließlich werde die Regierung aussprechen, daß sie die bereits im Parlamente eingebrachten Gesetzesvorlagen aufrechtzuhalten wünsche und in Verbindung hiemit erklären, daß sie in betreff der Modifikation des Inkolatsgesetzes⁸ eine Vorlage zu machen nicht gesonnen sei.

Seine Majestät geruhen das dargelegte Programm allerh. zu genehmigen und insbesondere zu billigen, daß die Regierung in betreff des Inkolatsgesetzes eine Vorlage zu machen nicht beabsichtige.

Allerhöchstdieselben erkundigen sich dann, in welcher Weise die letztere Angelegenheit, wenn sie von anderer Seite vorgebracht wird, ausgetragen wird werden?

Worauf der Ministerpräsident Graf Szapáry die Aufklärung gibt, daß falls diese Frage in Form eines Beschlußantrages vorgebracht werden würde, derselbe ohne Debatte abgelehnt werden könnte; wahrscheinlicher sei es aber, daß von der äußersten Linken ein Gesetzentwurf vorgelegt werden wird. In diesem Falle würde der eingebrachte Gesetzentwurf einem Ausschusse zugewiesen werden; infolge des Ausschußberichtes werde dann über die Frage der Annahme oder Ablehnung des Gesetzentwurfes sich jedenfalls eine Debatte entspinnen, und die Regierung sei gesonnen, bei dieser Gelegenheit eine entschiedene Stellung gegen denselben zu nehmen.

Seine Majestät sprechen allerhöchstihre Billigung über dieses Vorhaben aus und geben nur noch dem Wunsche Ausdruck, daß die Stellungnahme der Regierung in möglichst klarer und entschiedener Weise erfolge, da es notwendig sei, daß dieser Frage gegenüber einmal in bestimmter Weise Stellung genommen, und das Land aufgeklärt werde, welche Auffassung die Regierung hierüber habe und haben müsse.

Seine Majestät stellen die Frage: ob mit dem dargelegten Programme sämtliche Minister einverstanden seien?

Welche Frage durch den Ministerpräsidenten Grafen Szapáry bejaht wird, da sämtliche Punkte im Einvernehmen mit den Ministern festgestellt wurden.

Seine Majestät erachten es für notwendig, bei diesem Anlasse einige Punkte besonders zu appuieren,⁹ deren meiste zwar auch in dem vom Ministerpräsidenten dargelegten Programme enthalten sind, damit die Regierung über die Wünsche und Absichten Allerhöchstderselben vollkommene Klarheit erhalte.

Im allgemeinen wünschen Seine Majestät, daß die Regierung energisch sei. Die Energie sei überall notwendig, und desto notwendiger, je liberaler die Institutionen eines Landes sind; ganz speziell sei aber die Energie in Ungarn notwendig.

Dann sei vor allem notwendig, daß die Regierung in allen Fragen einig sei; einig nämlich nach außen. Dies hindert nicht, daß zwischen den Ministern verschiedene Ansichten auftauchen und im Ministerrate diskutiert werden; wenn aber einmal im Ministerrate ein Beschluß gefaßt wurde, dann zeige sich die Regierung nach außen einig. Das ist das einzige Mittel, daß die Regierung als stark erscheine.

Damit hänge zusammen, daß die Regierung die Partei führe und sich nicht von der Partei schieben lasse, die Regierung müsse an der Spitze der Partei stehen und nicht umgekehrt. In dieser Hinsicht schien die Regierung in letzterer Zeit in der Richtung nach Links sich auf einer schiefen Ebene befunden zu haben. Eine solche Haltung wäre gefährlich, und es sei von unbedingter Notwendigkeit, daß die Regierung auch in dieser Beziehung die Ordnung, Ruhe und Gesetzlichkeit strengstens wahre.

Seine Majestät brauchen es sicherlich nicht besonders hervorheben zu sollen, daß sowie Allerhöchstdieselben bisher mit vollster Gewissenhaftigkeit und Skrupulosität die Rechte und Gesetze des Landes gewahrt und beachtet haben, dies auch in der Hinkunft tun werden; eben deshalb können aber Allerhöchstdieselben mit vollem Rechte auch vom Lande fordern, daß die Verträge und die Bestimmungen des zwischen den beiden Monarchiehälften geschlossenen Ausgleiches streng eingehalten werden. An der durch die 1867iger Ausgleichsgesetze geschaffenen Basis müsse strenge festgehalten werden; jede Tendenz, welche dahin zielt über diese Basis hinausgehen und eine größere Selbstständigkeit für das Land erringen zu wollen, und welche die gegenwärtige gesetzliche Basis gleichsam nur als ein Übergangstadium betrachtet, das weiter ausgebildet werden könnte, müsse entschieden bekämpft werden, da die Machtstellung der Monarchie das Festhalten an dieser Basis erfordert, und auch das Land selbst nur auf dieser Basis einer gedeihlichen Zukunft entgegengehen könne.

Deshalb müsse Seine Majestät auch ganz speziell es betonen, daß an der Einheitlichkeit der Monarchie nach außen immer festgehalten werde, und diese Einheit auch in formeller Hinsicht zum Ausdruck gelange. Seine Majestät können nicht umhin diesfalls zu bemerken, daß in letzterer Zeit manche Tendenz zum Ausdruck gelangt ist, und durch einzelne Ressortminister wohl nur in Detailfragen Versuche gemacht worden sind, um in der Form einer größeren Selbstständigkeit Ausdruck zu geben. Dieser Tendenz gegenüber müssen Allerhöchstdieselben darauf hinweisen, daß bezüglich der staatsrechtlichen Fragen nicht nur dem Wesen nach, sondern auch in der Form, die ebenfalls sehr wichtig ist, bereits alles festgestellt sei, in vielen hierauf bezüglichen Verhandlungen sind Bestimmungen diesfalls getroffen worden, an welchen mit voller Entschiedenheit festgehalten werden müsse, weil die Monarchie nur auf dieser Basis als stark erscheinen könne.

Bezüglich der auch im Programme des Ministerpräsidenten berührten Frage in betreff der Armee müsse der Standpunkt eingenommen werden, daß das, was diesbezüglich gesetzlich besteht, als definitiv feststehend zu betrachten sei und sollte an diesem Standpunkte von anderer Seite gerüttelt werden, so hat es die Aufgabe der Regierung zu bilden, entschieden dagegen Stellung zu nehmen; Seine Majestät

können andererseits die Versicherung geben, daß darüber hinaus, was nach den bestehenden Gesetzen als begründet erscheint, nichts verlangt werden wird, aber an dem, was die Gesetze bestimmen, müsse festgehalten werden.

Die Landwehr betreffend glauben Seine Majestät, daß besonders in nächster Zeit diesfalls nichts bemerkenswerteres zu geschehen habe, an den gesetzlichen Vorschriften müsse aber festgehalten werden. Indessen darauf müssen Seine Majestät jedenfalls dringen, daß die Landwehr so ausgebildet werde und die hinzu notwendigen Maßnahmen getroffen werden, daß die Landwehr auch für den Kriegsfall sich als tüchtig und brauchbar erweise. Die hierauf bezüglichen Maßnahmen betreffen hauptsächlich Personalfragen, jede andere Nebenabsicht als eben die Landwehr in jeder Hinsicht wirklich wehrfähig zu machen, sei hiebei als ausgeschlossen zu betrachten; dies aber müssen Allerhöchstdieselben entschieden fordern, da seit der Errichtung der Landwehr in Hinsicht der Bestimmung derselben sich vieles verändert habe und man nicht aus den Augen lassen dürfe, daß die Landwehr nunmehr die Bestimmung habe, gleich in erster Linie mit dem gemeinsamen Heere mitzukämpfen.

In betreff des Verhältnisses zur andern Hälfte der Monarchie müssen Seine Majestät ebenfalls dem Wunsche Ausdruck geben, daß auch in dieser Beziehung auf der gesetzlichen Basis, welche die Ausgleichsgesetze geschaffen haben, festgehalten werde; überdies empfehlen Seine Majestät die Aufrechterhaltung eines freundschaftlichen Verhältnisses zur Regierung der anderen Reichshälfte und zu diesem Behufe zu trachten, die auftauchenden Fragen mit möglicher Vermeidung des Korrespondenzweges mittelst persönlicher Berührungen zur Lösung zu bringen. Zu beachten sei, daß außer den eigentlichen gemeinsamen Angelegenheiten es viele Gegenstände gebe, die beide Teile der Monarchie berühren, solche, bezüglich welcher die Interessen der beiden Teile sich treffen, aber auch solche, wo die Interessen auseinander gehen; wenn nun in betreff solcher Fragen zwischen den beiderseitigen Regierungen keine Einigung erzielt wird, sei Seine Majestät das alleinige Forum, welches die Frage entscheiden kann; Allerhöchstdieselben kommen in solchen Fällen immer in eine mißliche Lage, da es sehr schwer sei, bei vorhandenen Meinungsverschiedenheiten eine richtige Entscheidung zu treffen. Deshalb soll getrachtet werden, daß die Notwendigkeit der allerh. Entscheidung möglichst vermieden werde.

Ministerpräsident Graf Szapáry erklärt, daß die Regierung es für ihre Pflicht erachten werde, den allerh. geäußerten Wünschen Seiner Majestät nach ihren besten Kräften nachzukommen.

Seine Majestät geruhen schließlich allerh. sich noch darüber zu erkundigen, wie lange die Regierung den Reichstag noch beisammen zu halten gedenke? worauf

Ministerpräsident Graf Szapáry erwidert, daß das jetzige Arbeitsprogramm des Reichstages zwar kein langes sei, da nicht viele Gegenstände in dem Stadium vorbereitet sind, daß sie verhandelt werden könnten; doch lasse sich im Augenblicke noch nicht bestimmen, wie lange die Session dauern werde, da dies von dem Gange der Verhandlungen abhängt; insbesondere davon, welchen Umfang die voraussichtliche Debatte über das Inkolatsgesetz nehmen werde.¹⁰

Seine Majestät geruhen hierauf die Sitzung allergnädigst zu schließen.¹¹

Jegyzetek

- 1 A Monarchia 1879-ben szövetséget kötött Németországgal („kettős szövetség”), amelyhez 1882-ben Olaszország („hármass szövetség”), 1883-ban Románia is csatlakozott. A külpolitikai vonalvezetésre ld. *Diószegi*, *Az Osztrák–Magyar...*
- 2 A takarékoság hangsúlyozása érthető, hiszen az államháztartás a kiegyezéstől kezdve súlyos deficittel küzdött. 1868 óta először az 1889. évi zárszámadás mutatott hiány helyett némi többletet. — *Matlekovits*, *Magyarország államháztartásának...* 33–35. p.
- 3 Tisza Kálmán me. és Teleki Géza büm. 1889. dec. elején a költségvetési vitában kijelentették, hogy a kormány a közigazgatás államosítására készül. Az alapelveket Teleki a Kh. 1889. dec. 4-i ülésén részletesen ki is fejtette. KN (1887–92) 14. k. 285. és köv. p. Ekkorra már a BM-ban kidolgozott „irányelvek” túljutottak a mt.-i tárgyaláson is (1889. okt.–nov.-i mt.-ok).
- 4 *Ld. 1890. szept. 1./6.*
- 5 Szilágyi Dezső igm. a Kh. 1889. máj. 29-i ülésén feladatul jelölte meg többek között a polgári tv.könyv megalkotását, a büntető tv.könyv novelláris megváltoztatását, a bírói szervezet átalakítását és a szóbeliség behozatalát a bíraskodásba. (KN /1887–92/ 12. k. 329–330. p.) Csáky Albin vkm. legutóbb 1890. jan. 21-én jelentette be reformelképzeléseit (tvj. a kisdédóvásról, az elemi iskolai tanítók fizetésének rendezése, a tanítói nyugdíjtörvény revíziója, a leckepez reformja stb.). Uo. 15. k. 197–200. p.
- 6 1889:6. tc. a véderőről és 1890:5. tc. a honvédségről.
- 7 1868:30. tc.
- 8 Az 1879:50. tc. a magyar állampolgárság megszerzéséről és elvesztéséről. Ennek értelmében vesztette el Kossuth Lajos magyar állampolgárságát 1890-ben. Az ügynek szerepe volt Tisza Kálmán bukásában és Szapáry Gyula kormányalakításában. — *A bevezető tanulmány A/I. részében foglalkoztunk e kérdéssel.*
- 9 Vö. appuyer (fr.) = nyomatékka rámutat, kiemel.
- 10 *Ld. 1890 ápr. 18./1.*
- 11 Szapáry Gyula me. a Kh. 1890. márc. 17-i ülésén terjesztette elő a kormányprogramot. KN (1887–92) 17. k. 228–238. p. *Bővebben ld. a bevezető tanulmány A/I. részében.* Ferenc József kifejtett elvárásait kivonatosa közli: *Hanák*, *Magyarország 7/1.* k. 56–57. p.

2./10./

1890. március 25.

1.

A minisztertanácsok tartásának szabályozása

A miniszterelnök úr, miután az alkalomból, midőn az újonnan megalakított kormány első rendes minisztertanácsai ülését tartja, az új minisztérium tagjait szívélyesen üdvözölte volna, indítványozta, hogy részint a kormány tagjainak egymás között sűrűbb érintkezése, részint az ügyek gyorsabb elintézése érdekében gyakrabban, lehetőleg minden héten, mégpedig bizonyos állandóan e célra meghatározott napon tartassanak minisztertanácsok, s hogy az egyes miniszter urak a tárgyalás alá kerülő fontosabb tárgyak iránt magukat előre tájékozassák, minden miniszterta-

nácsban előre megállapítandók azon fontosabb ügyek, melyek a jövő ülésben tárgyalatni fognak.

A minisztertanács a miniszterelnök úr indítványát helyesléssel fogadván, elhatározta, hogy minden pénteken, lehetőleg a déli órákban, tartassék minisztertanács, s minden minisztertanács-i ülés végén határozassanak meg azon fontosabb tárgyak, melyek a jövő ülésben első sorban tárgyalatni fognak.¹

2.

A kormány húsvéti szünet utáni országgyűlési munkaprogramja

A miniszterelnök úr az országgyűlési munkaprogram megállapíthatása végett felszólította az egyes miniszter urakat az iránti nyilatkozásra, hogy mely törvényjavaslatok volnának a húsvéti szünet után az Országgyűlésen tárgyalhatók, illetőleg előterjeszthetők?

Minek folytán az egyes miniszter urak bejelentései alapján

megállapított, hogy azonnal a szünet után tárgyalandó a naszódi ügyekre vonatkozó 3 törvényjavaslat, melyekre nézve a bizottsági jelentések már a Képviselőház előtt fekszenek;² továbbá tárgyalható volna a katonai behívóparancsnak nem engedelmességéről megbüntetéséről szóló törvényjavaslat, mely bizottságilag már szintén tárgyalva van,³ továbbá az Osztrák–Magyar Banknak adandó aziránti felhatalmazásról szóló törvényjavaslat, hogy a közraktárak által kiadott zálogjegyeket leszámítolhassa, melyről a Pénzügyi Bizottság hasonlóképpen már jelentést tett a Képviselőháznak.⁴

Be vannak már terjesztve és tárgyalhatók lesznek: a Ludovika Honvédakadémia alapítványi helyeinek szaporításáról⁵ és a Honvéd Főruharaktár építéséről szóló törvényjavaslatok.⁶

Mindjárt a szünet után az igazságügy-miniszter úr által előterjeszthető lesz a kir. táblák decentralizációjára vonatkozó törvényjavaslat.⁷ Későbbi előterjesztések tárgyai lehetnének: a bírói hatalomról szóló törvény módosítása iránti törvényjavaslat⁸, esetleg a börtönügyről szóló törvényjavaslat,⁹ s ha az Országgyűlés tovább együtt marad: a képviselő-választásoknak a Kir. Kúria általi igazolásáról szóló törvényjavaslat.¹⁰

A kereskedelmi miniszter úr részéről be fog nyújtatni némely vasút építésére vonatkozó előterjesztés; továbbá az a törvényjavaslat, mellyel a kormány felhatalmaztatnék a kereskedelmi viszonyoknak Törökországgal, Bulgáriával és Egyiptommal esetleg rendeleti úton való szabályozására;¹¹ végre a vasárnapi munkaszünet iránti törvényjavaslat.¹²

A vallás- és közoktatásügyi miniszter úr részéről elő fog terjesztetni: a kisdédóvodákról szóló törvényjavaslat,¹³ továbbá a görög nyelvnek a középiskolákban tanításáról szóló törvényjavaslat.¹⁴

A földművelési miniszter úr részéről elő fog terjesztetni a bortermelés és borkereskedés védelméről szóló törvényjavaslat.¹⁵

A pénzügyminiszter úr részéről elő fog terjesztetni egy közösügyi póthitelről szóló törvényjavaslat,¹⁶ a régále-kárpótlási igények bejelentésére megszabott határidőnek meghosszabbításáról szóló törvényjavaslat,¹⁷ a pénztári készletek felhasználásáról szóló törvényjavaslat,¹⁸ a szeszadótörvény módosításáról szóló törvényjavaslat, ha eziránt a meg egyezés az osztrák kormányval még idejében létrejön;¹⁹ végre, de valószínűleg csak már a jövő ülésszakban, a községeket megillető regále-kárpótlásoknak hitelszövetkezetek céljaira felhasználásáról szóló törvényjavaslat.²⁰ Azonkívül határozati javaslat lesz előterjesztendő a horvát-szlavón földtehermentesítési pótlékok kérdésének rendezése végett regnikoláris bizottságnak kiküldése iránt.²¹

3.

A miniszterelnök előterjesztésére határozat arról, hogy az uralkodó a Gör. kel. Szerb Nemzeti Egyházi Kongresszusra Nikolics Fedort küldje ki királyi biztosnak.²²

4.

A miniszterelnök által bemutatott, a gör. kel. szerb metropolita-pátriárka választására vonatkozó szabályzattervezet tárgyalásának elhalasztása.²³

7.

A Brassó–Háromszéki HÉV engedélyezése

A kereskedelmi miniszter úr, hivatkozva a minisztertanácsnak 1889. július 14-én kelt határozatára, mellyel felhatalmaztatott a Brassó–Háromszéki HÉV engedélyezésére, további felhatalmazást kért arra, hogy miután az engedélyt kérők²⁴ a 3 200 000 Ft-nyi építési és üzletberendezési tőkének hozzájárulások, illetőleg törzsrészvények útján fedezendő 35%-át, vagyis 1 200 000 Ft-ot készpénzben azért nem voltak képesek biztosítani, mert a külön állami segélyként kilátásba helyezett 168 200 Ft csak 10 év alatt, évi egyenlő részletekben volt fizetendő, s így annak leszámítolásánál 45 000 Ft-nyi veszteség mutatkozott, az engedélyért folyamodók kérésére, az említett veszteség pótlása végett az állami segélyt 45 000 Ft-tal, vagyis ugyancsak 10 egyenlő évi részletben kamat nélkül fizetendő 213 200 Ft-ra felemelhesse, s ily módon a szóban levő nemcsak helyi érdekű, de általános közgazdasági és hadászati szempontból fontossággal bíró vasútnak kiépítését lehetővé tehesse; megjegyezvén, hogy az engedélyezendő állami segély e felemelt összegben is az 1880:II. tc. 7. §-ában engedélyezett 10%-os maximális hozzájárulás mérvén alól marad, s a 3 200 000 Ft-nyi tényleges építési tőkének csak 6,6%-át teszi ki.

A 45 000 Ft-nyi segélyemelés fejében törzsrészvények nem fognának követeltetni, mert nem volna méltányos és indokolt, hogy az állam-különsegély leszámít-

toltatásánál felmerülő veszteség kiegyenlítésére szolgáló ezen összeggel a vasút névleges tőkéje felemeltessek.

Az állami segély felemelésén felül a feltételek könnyebbítése végett megengedendő volna még, hogy az eredetileg 64 560 Ft-tal megállapított s készpénzben leteendő tartalékalap, tekintve az építkezési anyagoknak időközben történt megdrágulását, 50 000 Ft-ra leszállítsassék.

Az eredeti megállapodásoktól további eltérés volna még, hogy a közúti vasútként kezelendő brassó–hosszúfalui szárnyvonal üzletének kezelését is — egyelőre 3 évre — a M. Kir. Államvasutak vennék át.

Végül megjegyzi az előadó miniszter úr, hogy a szóban levő helyiérdekű vasút kiépítését és finanszírozását az engedélyt kérők a „von Erlanger und Söhne és Gebrüder Sulzbach” Majna melletti frankfurti cégekkel létrejött szerződés szerint már biztosították, s a kikötött 150 000 Ft-nyi engedélyezési biztosítékot is letették.

Ezen előterjesztés folytán felhatalmaztatott a kereskedelmi miniszter úr, hogy az előadott értelemben módosítandó engedélyokmányt a Brassó–Háromszéki HÉV építéséről — Ő Felsége legfelsőbb jóváhagyásának ki-
eszközlése után — a minisztérium nevében kiadhassa.²⁵

8.

A Szigetsókamara–Szlatina közötti keskenyvágányú vasútvonal átépítésének és a Máramarossziget–Nagybocskó, ill. Kisbocskó közötti HÉV-vonal kiépítésének engedélyezése

A kereskedelmi miniszter úr előadta, hogy a minisztertanács 1889. december 30-án kelt határozatával felhatalmazta volt a pénzügyminiszter urat, hogy a Szigetsókamarától Szlatináig már forgalomban levő keskenyvágányú vasútnak rendes nyomszélességű vasúttá való átalakítása és a Szigetsókamarától Nagybocskóig vezetendő s szárnyvonal által Kisbocskóval összekötendő helyiérdekű gőzmozdonyú vasút kiépítése érdekében az engedélyt kérő Máramarosszigeti Sóvasutak Rt.-nek a pénzügyminiszter úr által javaslatba hozott kedvezményeket megadhassa, azzal a fenntartással, hogy ezen határozat a vasút engedélyezésének és az engedélyezés^a egyéb feltételeinek nem prejudikálhat.

Minthogy a tervezett vasútépítés ellen az előadó miniszter úr szempontjából sem forog fenn észrevétel, s az engedélyezés általános feltételeire nézve is megállapodás jött létre, az előadó miniszter úr a kért engedélyt megadandónak véli.

A kiadandó engedélyokmány értelmében az engedély tartama a szigetsókamara–nagybocskói, illetőleg kisbocskói vasútvonalra nézve az engedélyokmány kelte napjától számítandó 90 évben, a máramarossziget–szigetsókamara–szlatinai rendes vágányú, nemkülönben a már engedélyezett szigetsókamara–rónaszéki és szigetsókamara–sugatagi keskenyvágányú helyiérdekű vasútvonalakra nézve pedig 1926. évi május 1-ig kiterjedőleg állapíttatnék meg.

Az építési összköltség a szigetsókamara–szlatinai vonal átalakításáért és a sókamara–nagybocskói és kisbocskói vonalak megépítéséért 64 0000 Ft-ban, illetőleg

minthogy a sókamara–szlatinai vasút átalakítása következtében a szlatinai sóbányáknál szükséges, s mintegy 22 000 Ft-tal előirányzott építkezések végrehajtását az engedélyt kérő vasúttársaság a Magyar Államkincstár helyett magára vállalta, 662 000 Ft-ban volna meghatározandó, melynek beszerzése végett 35% erejéig törzsrésztvények, 65% erejéig pedig 70% árfolyammal 4 ½[%] osztalékra igényt nyújtó elsőbbségi kötvények bocsáttatnának ki.

Az építendő vasútvonalak üzletének kezelését a Magyar Északkeleti Vasút venné át oly feltétellel, hogy a szárnyvonal kezelése címén a Magyar Északkeleti Vasút által eddig élvezett mintegy 14 000 Ft-nyi bevétel az utóbb említett vasútnak továbbra is biztosítva maradjon. A fennebbiek előrebocsátása után a kereskedelmi miniszter úr felhatalmazást kér, hogy a Máramarosszigettől Szigetsókamarán át Nagybocksóig, illetőleg Kisbocksóig, valamint Szigetsókamarától Szlatináig vezető helyi érdekű vasutak építésére és üzletére vonatkozó engedélyokmányt — a fennebb előadott alapon — Ő Felsege legfelsőbb jóváhagyásával a minisztérium nevében kiadhassa.

A kívánt felhatalmazás megadatott.²⁶

9.

Mittelberg vorarlbergi község német vámterülethez csatolása

A kereskedelemügyi miniszter úr előadta, hogy Mittelberg vorarlbergi község sajátos földalaktati viszonyainál fogva a vámterület többi részétől járhatatlan hegységek által el lévén választva, s csak a bajor határ felé állván a forgalomnak nyitva, oly kedvezőtlen helyzetben van, hogy összes szükségletét külföldről, magas behozatali vámok mellett kénytelen fedezni, s viszont felesleges terményeit, melyeket csakis Bajorországba viheti ki, a németországi magas kiviteli vámok s állategészségügyi tilalmak mellett csak nehezen vagy éppen nem tudja értékesíteni.

Ezért az osztrák kormány még 1883-ban^b kérte a magyar kormány beleegyezését arra nézve, hogy a német birodalmi, illetve bajor kir. kormánnyal tárgyalásba bocsátkozhassék aziránt, hogy Mittelberg község — éppúgy, mint annak idején Jungholz tiroli község (1869:IX. tc.) — az osztrák–magyar vámterületből kikebelezetvén, a német vám- és adórendszerhez csatoltassék. A volt pénzügyminiszter úr a volt földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi miniszter úrral egyetértőleg erre azt jelentette ki, hogy elvileg hajlandó Mittelberg községnek a vámterületből leendő kihasításához hozzájárulni, ha az osztrák kormány biztosítást nyújt arra nézve, hogy más községek vagy vidékre nézve nem forognak fenn oly hasonló körülmények, melyek azonos igények támasztását indokolhatnák.

Az osztrák kormány, létesítvén ezután a német kormánnyal a szükséges megállapodásokat, a múlt évben a magyar kormánynak azokhoz való hozzájárulását kérte, mire az előadó miniszter úr a pénzügyminiszter úrral egyetértőleg kinyilatkoztatta, hogy a magyar kormány hozzájárulását most is azon fennebb említett feltételhez köti, hogy a szóban forgó intézkedések prejudiciumot alkotni nem fognak; továbbá, hogy a Németország részéről vám- és adóbevételek címén megtérítendő átalányösszegeből a

közös vámjövédékre eső rész az osztrák cs. kir. pénzügyminiszter úr által a m. kir. pénzügyminiszter úrral egyetértőleg méltányosan fog megállapítani.

Azon kérdést illetőleg, hogy mennyiben és mily terjedelemben lenne szükséges a szóban forgó megállapodásoknak a magyar törvényhozás elé terjesztése, az előadó miniszter úr a pénzügyminiszter úrral egyetértőleg azon nézetének adott az osztrák kormánnyal szemben kifejezést, hogy Mittelberg községnek a német vám- és adórendszerhez kapcsolása iránt a Német Birodalommal kötendő szerződés és az ahhoz tartozó zárjegyzőkönyv a magyar törvényhozás elé volnának terjesztendő, ellenben a sör és ecet megadóztatását illetőleg Mittelberg községnek a bajor adórendszerhez leendő csatolása iránt Bajorországgal kötendő egyezményt, miután az Magyarországot nem érinti, nem szükséges a magyar törvényhozás elé terjeszteni.

Az osztrák kereskedelemügyi miniszter erre azt válaszolta, hogy az osztrák kormánynak nincs szándékában a magyar kormánynak a szóban levő intézkedéséhez való hozzájárulásából prejudiciumot alkotni, s a magyar kormány részéről ide vonatkozólag tett fenntartást tudomásul veszi, s hogy természetesnek találja, miszerint a mittelbergi évi átalányösszegeből a közös vámjövédékre eső résznek a magyar és osztrák pénzügyminiszterek által közösen leendő megállapításánál a méltányosság elvei szem előtt fognak tartatni.

Minthogy eszerint az ügy most már oda fejlődött, hogy a többször nevezett osztrák községnek a német vámrendszerbe leendő bevonása végett a tárgyalás diplomáciai úton meg lesz kezdendő, az előadó miniszter úr szükségesnek látja az ügyet a minisztertanács határozata elé terjeszteni azon javaslattal, hogy ezen intézkedéshez a magyar kormány hozzájárulása forma szerint kijelentessék.

A minisztertanács a tett előterjesztést tudomásul vévén, felhatalmazta az előadó miniszter urat annak kijelentésére, hogy a magyar kormány hozzájárul ahhoz, hogy Mittelberg községnek a német vámterülethez leendő csatolása iránt Németországgal egyezmény köttessék, az ennek következtében szükséges további intézkedésekre nézve azonban akkor fog határozni, mikor az egyezmény megkötésének megtörténtéről a kereskedelmi miniszter úr a minisztertanácsnak jelentést teend.²⁷

10.

A lejáró külkereskedelmi szerződések ügye

A kereskedelmi miniszter úr felhatalmazást kért, hogy úgy a közös külügyminiszter, mint az osztrák kormány figyelmét felhívhassa arra, hogy miután majdnem minden kereskedelmi szerződésünk 1891. évben lejár,²⁸ még idejekorán meg kellene közösen állapodni aziránt, hogy a jelzett helyzettel szemben mit kellene tenni, s az Osztrák–Magyar Monarchia kormányai az e kérdésben annak idejében összehívandó közös vámügyi értekezleten milyen álláspontot foglaljanak el.

Helyeseltetvén, a kívánt meghatalmazás megadatott.²⁹

11.

A Pusztaföldvár–Békési HÉV engedélyokmányának módosítása

A kereskedelmi miniszter úr előadta, hogy a Pusztaföldvár–Békési HÉV létesítése iránt — még az engedélyokmány kiadása előtt — Békés község és Wenckheim Frigyes gr. között oly értelmű egyezség kötött, mely szerint a 170 000 Ft-ban megállapított tényleges vasútépítési tőkét a nevezett gróf fogja előlegezni, illetőleg kölcsön útján beszerezni, és ezen költség 1/3 részét magára vállalni, viszont a helyi érdekű vasút jövedelmei és terhei is 1/3 részben Wenckheim Frigyes gr.-ot fogják illetni.

E felsőbb hatóságilag is jóváhagyott szerződés értelmében Wenckheim Frigyes gr.-nak joga lett volna kérni, hogy az engedélyokmányban engedélyesként ő is megneveztesék, minthogy azonban ezt tenni elmulasztotta, az engedélyokmányban csak Békés községe neveztetett meg.

A vasút terheinek és jövedelmeinek megosztása tényleg az említett egyezmény értelmében történik, de a telekkönyvi hatóság a vasút tulajdonjogának 1/3 részben gr. Wenckheim Frigyesre való bekebelezését megtagadta, mert neve, mint engedélyes, az engedélyokmányban nincsen megemlítve.

Ennek következtében Wenckheim Frigyes gr. nevének az engedélyokmányba felvételéért folyamodott. Tekintve a szerződésileg és tényleg fennálló jogviszonyt s azt, hogy Békés községe Wenckheim Frigyes gr. tulajdonjogát utólagosan is elismerte, az előadó miniszter úr a kérést teljesítendőnek tartja. Ennélfogva felhatalmazást kért, hogy eziránt egy Függeléknek az engedélyokmányhoz kiadása útján Ő Felsége legfelsőbb jóváhagyásával intézkedhessék.

A felhatalmazás megadatott.³⁰

12.

**A Budapesti Állami Távbeszélő Hálózat személyi bérletének
részvénytársasági bérletté való átalakítását megengedő
1889. november 9-i minisztertanácsi határozat módosítása
— a kereskedelemügyi miniszter előterjesztésére.³¹**

13.

Romániával kötendő egyezmény a védjegyek kölcsönös oltalmáról

A kereskedelemügyi miniszter úr előadta, hogy 1887 óta — legelőször a román kormány kezdeményezése folytán — többször felmerült az a kérdés, hogy az ipari védjegyek kölcsönös oltalma iránt létesíttessék-e Romániával valamely egyezmény?

A magyar kereskedelemügyi tárca volt vezetője, valamint az előadó miniszter úr is az eziránti indítványokkal szemben eddig tartózkodó állást foglalt el, mert a javaslatba hozott egyezmény nem oly alapra volt fektetve, melyet részünkről megnyugvással elfogadni lehetett volna.

Most legújabbban azonban arról értesítette az előadó miniszter urat a közös külügyminiszter, hogy a romániai kormány hajlandó volna velünk a védjegyoltalomra nézve egyezményt kötni azon egyezmény mintájára, amely a védjegyek kölcsönös oltalma tekintetében Franciaország és Rumánia közt legújabbán kötöttet, s amely az e tárgyban szokásos egyezményekkel megegyezik.

Az ügynek ezen újabb fordulása után az előadó miniszter úr azon véleményben van, hogy miután az egyezménynek ily alapon való létesítése elfogadható, s a Rumániával való kereskedelmi viszonyok szabályozását célzó tárgyalások felvételére is hajlandóságunkat már kijelentettük,³² semmi indok sem harcol az ellen, hogy az áruvédjegyek kölcsönös oltalma tárgyában is egyezmény kötéssék Rumániával. Miért is az előadó miniszter úr felhatalmazást kér a közös külügyminiszter úrnak a fennforgó kérdésben oly értelemben való értesítésére, hogy a magyar kormánynak nincsen észrevétele az ellen, hogy Rumániával a védjegyek kölcsönös oltalmára vonatkozó egyezmény iránt tárgyalások kezdessenek.

A minisztertanács a kívánt felhatalmazást az említett értelemben megadta.³³

15.

Az építendő Iparművészeti Múzeum telkének megvásárlása

[A minisztertanács felhatalmazza a vallás- és közoktatásügyi minisztert, hogy a Vallásalaptól korábban az egyetemi építkezések céljára megvett drága, de kicsi Beleznay-kert³⁴ nagyobb részét eladja, s a befolyó 175 000 Ft-ból megvegyen egy négy utcára szabadon álló 1552 □-öles Üllői úti telket, amelyen elhelyeznék az Iparművészeti Múzeum és Iskola céljaira állítandó épületet.³⁵]

16.

A Csíkszentmártoni Kir. Járásbíróság és Csík vm. kászonalcsíki járásának fősolgabírája között becsületsértés miatt keletkezett hatásköri összeütközés kérdésében — az igazságügy-miniszter előterjesztésére — határozat arról, hogy az eljárást a bíróság folytassa le.

17.

A Beregszászi Kir. Járásbíróság és Bereg vm. tiszaháti járásának fősolgabírája között becsületsértés miatt keletkezett hatásköri összeütközés kérdésében — az igazságügy-miniszter előterjesztésére — határozat arról, hogy az eljárást a bíróság folytassa le.

18.

A Győri Kir. Törvényszék és Győr vm. pusztai járásának szolgabírósága között becsületsértés miatt keletkezett hatásköri összeütközés kérdésében — az igazságügy-miniszter előterjesztésére — határozat arról, hogy az eljárást a bíróság folytassa le.

19.

A Mohácsi Kir. Járásbíróság és Baranya vm. mohácsi járásának főszolgabírája között szerencsejáték által elkövetett kihágás miatt keletkezett hatásköri összeütközés kérdésében — az igazságügy-miniszter előterjesztésére — határozat arról, hogy az eljárást a bíróság folytassa le.

20.

A Nagysomkúti Kir. Járásbíróság és Szatmár vm. nagysomkúti járásának főszolgabírája között család miatt keletkezett hatásköri összeütközés kérdésében — az igazságügy-miniszter előterjesztésére — határozat arról, hogy az eljárást a bíróság folytassa le.

21.

A Kubini Kir. Járásbíróság és Temes vm. kubini járásának főszolgabírája között tilos legeltetés miatt keletkezett hatásköri összeütközés kérdésében — az igazságügy-miniszter előterjesztésére — határozat arról, hogy az eljárást a bíróság folytassa le.

24.

Póthitel a közös hadügyi tárcánál a nyerstermények árának emelkedése miatt

A pénzügyminiszter úr előterjesztette, hogy a közös hadügyminiszter értesítette őt, miszerint a nyerstermények, különösen a zab árának emelkedése következtében — a természetbeni ellátás címénél — a f. évre az összeüendő delegációktól 1 497 000 Ft-ra terjedő póthitelt lesz kénytelen kérni, melyből Magyarországra 470 058 Ft esnék, az előadó miniszter úr ennél fogva felhatalmazást kér, hogy a magyar kormánynak hozzájárulását nyilváníthassa az említett póthitel kéréséhez, egyúttal azonban azon reményének adván kifejezést, hogy a nyerstermények árának az év második felében várható csökkenése folytán az év utolsó negyedében elérhető megtakarítások által az eddig előállott túlkiadás kisebbedni fog, s így a tényleg igénybe veendő póthitel összege is alább fog szállani.

Tudomásul vétetvén, a kívánt felhatalmazás megadatott.³⁶

29.^c

Postai szállítási jog megvonása szerb és olasz laptól

A miniszterelnök úr mint a Belügyminisztérium vezetője bejelentette, hogy a Szabácson megjelenő „Bosna” című laptól és a Nápolyban megjelenő „Trieste” című laptól — az Osztrák–Magyar Monarchia s annak területi épsége ellen folytatott izgatásai miatt — a Magyar Korona Országainak területére nézve a postán szállítási jog megvonatott.³⁷

Helyeslőleg tudomásul vétetett.

Jegyzetek

- a Beszúrás azonos tollal.
- b Irónnal aláhúzva.
- c A 30–31. pontokat nem közöljük.
- 1 A határozatot nem sokáig tartották be, mert a következő ülés főbb napirendi pontjainak jk.-ben is rögzített meghatározására csak négy mt.-on került sor. A jk.-ek tanúsága szerint ez 1890. ápr. 18. után már kivételes esetnek számított.
- 2 A volt Naszód-vidéki iskola- és ösztöndíjalapokról, a volt Naszód-vidéki községek birtokviszonyainak rendezéséről és a volt Naszód-vidéki községi erdők kezeléséről szóló tvj.-okat 1890. ápr. 15–18. között tárgyalta, és fogadta el a Kh. KN (1887–92) 17. k. 292 - 352. p. — A tv.-ek: 1890:17., 18. és 19. tc.
- 3 A kh. tárgyalást (1890. ápr. 21–22.) ld. KN (1887–92) 17. k. 366–368. p. és 18. k. 3. p. — A tv.: 1890:21. tc.
- 4 A kh. tárgyalást (1890. márc. 27.–ápr. 19.) ld. KN (1887–92) 17. k. 289., 352–355. p. — A tv.: 1890:20. tc.
- 5 A kh. tárgyalást (1890. ápr. 16–21.) ld. KN (1887–92) 17. k. 331., 355–365. p. — A tv.: 1890:23. tc.
- 6 A kh. tárgyalást (1890. ápr. 16–21.) ld. KN (1887–92) 17. k. 331–332., 361–365. p. — A tv.: 1890:22. tc.
- 7 *Ld. 1890. ápr. 3./1.*
- 8 *Ld. 1891. jan. 9./7.*
- 9 Ilyen tvj. nem került a mt. elé.
- 10 *Ld. 1891. máj. 21./6.*
- 11 *Ld. 1890. ápr. 18./3.*
- 12 *Ld. 1890. ápr. 18./4.*
- 13 *Ld. 1890. ápr. 3./2.*
- 14 *Ld. 1890. ápr. 11./1.*
- 15 *Ld. 1891. jún. 3./3.*
- 16 *Ld. 1890. ápr. 18./10.*
- 17 *Ld. 1890. ápr. 18./10.*
- 18 *Ld. 1893. szept. 7./23.*
- 19 *Ld. 1890. jún. 20./2.*
- 20 *Ld. 1892. máj. 20./3.*
- 21 *Ld. 1890. júl. 4./7.*
- 22 Az uralk. 1890. jan. 18-án járult hozzá a kongresszus összehívásához 1890. ápr. 24-re. A kongresszus egyik fő feladata az 1888-ban elhunyt Andjelié German karlócai érsek és pátriárka utódjának megválasztása volt. — Az 1848:20. tc. önkormányzati jogot biztosított a gör. kel. egyházak részére, amelyet az 1868:9. tc. külön-külön is fenntartott a közben szétvált szerb és román egyházakra nézve. (Mindkét egyház jogosult volt egyházi, iskolai, ill. az ezekre vonatkozó alapítványi ügyeit idő-

- szakonként összehívott kongresszuson önállóan rendezni, és az itt alkotott, az uralk. által jóváhagyott szabályok szerint saját közegeik útján kezelni és igazgatni.) — A Szerb Egyházi Kongresszus — régi szokás szerint — a püspökökön kívül 25 egyházi és 50 világi követből állt, szervezetét és rendjét az 1875. máj. 14-i lf. kézirattal megerősített szabályzat határozta meg. Az uralk. a fenti szabályzat értelmében főfelügyeleti jogát kir. biztos útján is gyakorolhatta. — A mt. határozata nyomán a me. ápr. 1-jei felségelöterjesztésében kérte Nikolics Fedor szerb nemzetiségű ogy. képv. kir. biztosi kiküldését a kongresszus törvényes és zavarmentes lefolyásának biztosítására. Az uralk. ápr. 6-án nevezte ki Nikolicsot. OL - K 26 - 1890 - 26 (193, 1129). — A jk.-i pontot teljes terjedelemben közli: *Kemény G. G.*, Iratok... I. k. 781. p. — *Ld. még 1890. márc. 25./4., ápr. 11./2., máj. 23./8., jún. 20./1., jún. 27./6., 1891. jan. 9./1., 1892. febr. 1./2., okt. 28./6., nov. 28./2.*
- 23 A kapcsolatos jk.-i pontokat ld. a 22. jegyzetben. — A jk.-i pontot teljes terjedelemben közli: *Kemény G. G.*, Iratok... I. k. 781. p.
- 24 Nemes János, Horovitz Sámuel, Maurer Viktor és Ádám Károly.
- 25 Az előző jegyzetben említettek még 1887-ben nyerték el előmunkálati engedélyüket. Az engedélyezési tárgyalást 1889. máj.-ban tartották, majd azt a módosítások miatt 1890. febr.-ban megismételték. Az engedélyokmányt a kerm. — az uralk. ápr. 8-i lf. elhatározása alapján — 1890. ápr. 18-án adta ki. A HÉV üzletkezelését szerződésileg a MÁV vette át. (OL - K 229 - 1892 - 17. t. - 1564, OL - K 2 - 1887/92 - 4609/1890 (180. cs.), RT 1890. 659. p.) — A Brassó-Zernest és a Brassó-Sepsiszentgyörgy-Kézdivásárhely vonalakat 1891-ben, a Brassó-Hosszúfalu vonalat 1892-ben adták át a forgalomnak. *Tominac 22–23. p.*
- 26 A Szigetsókamara-Szlatina közötti 4,7 km hosszú vonal az 1879-ben kiadott egyszerű építési engedély alapján épült ki a kincstári sóbányák gazdaságosabb hasznosítása érdekében. A vonal 1884-ben — az előző évben létesített szintén keskenyvágányú Szigetkamara-Rónaszék (20 km) és Szigetkamara-Sugatag (17 km) vonalakkal egyetemben — az akkor alakult Máramarosi Sóvasutak HÉV Rt. tulajdonába került. A keskeny vágány a 80-as évek második felében már nem elégítette ki a sószállítás növekvő igényeit. A rt. ezért már 1887-től szorgalmazta a szlatinai vonal átalakítását és a Szigetkamara-Nagybocskó, ill. Kisbocskó vonal kiépítését, az engedélyokmány kiadására — a jún. 11-i lf. elhatározás alapján — 1890. jún. 18-án került sor. (*Ruzitska 64. p.*, OL - K 2 - 1887/92 - 5091/1890 /182. cs./, RT 1890. 986. p.) — A rt. alapszabály-módosítását a kerm. 1890. szept. 2-án hagyta jóvá. (OL - K. 229 - 1892 - 19. t. - 996 /14 567/1890/.) A Máramarossziget-Nagy- és Kisbocskó vonalat (17 km) és a 4 km-es átépített szlatinai vonalat is 1891-ben adták át a forgalomnak. *Tominac 22–23. p.*
- 27 A Ker. Min. eln. iratai elpusztultak, a kereskedelmi szakosztály anyagában pedig nem sikerült felkutatni az előkészítésre vonatkozó iratokat. — *Ld. még 1890. dec. 17./2.*
- 28 1890–1892-ben járt le a török, az olasz, a svájci, a spanyol és a szerb szerződés. Ezekon kívül számitani lehetett a német, a francia, a görög, a belga, a dán, az angol, a portugál és a svéd-norvég szerződések felmondására is, amely fél-egy év múlva bekövetkező lejáratot jelentett. OL - K 26 - 1891 - 222 (2366/1890).
- 29 Baross Gábor kerm. márc. 27-én kereste meg a közös küm.-t és az osztrák kerm.-t. (OL - K 178 - Külkereskedelmi ügyek - 1891 - 118 /492/1890/.) — *A külkereskedelmi szerződésekre, ill. ügyekre vonatkozó összes jk.-i pontot itt soroljuk fel.* Általában, ill. több országra: 1890. ápr. 18./7., nov. 12./1., nov. 26./2., 1891. jan. 21./2., máj. 7./3., jún. 26./12., okt. 2./5., okt. 23./6., nov. 21./5., dec. 5./5. Egyes országokra: 1890. márc. 25./2., ápr. 3./3., ápr. 11./4., ápr. 18./3., 5. és 6., máj. 30./17., jún. 13./2., jún. 20./3. és 4., júl. 4./16., aug. 8./11., szept. 20./1., okt. 10./2. és 3., okt. 11./2., okt. 24./3., nov. 9./1., nov. 12./3., nov. 19./2., dec. 3./6., 9., 10., 11. és 21., dec. 7./1. és 2., dec. 10./1., 2. és 10., dec. 17./11., dec. 29./2., 1891. jan. 3./7. és 8., jan. 9./8., jan. 21./1. és 4., jan. 30./2. és 3., febr. 4./1., febr. 13./2., febr. 28./3., márc. 14./5. és 7., márc. 18./1., ápr. 3./1., ápr. 16./2. és 4., máj. 1./4. és 6., máj. 7./2., máj. 13./3., máj. 21./9. és 10., jún. 3./6., jún. 14./2., júl. 10./2., 4., 5. és 6., júl. 17./6., júl. 29./1., aug. 3./5., aug. 16./7. és 8., okt. 13./6. és 7., okt. 14./2., okt. 23./6. és 7., nov. 6./1. és 2., nov. 21./3., 6. és 15., dec. 5./6., dec. 18./18., 1892. jan. 8./5., jan. 11./1., 2. és 4., jan. 19./1., febr. 1./4. és 5. febr. 9./6. és 11. febr. 19./5., máj. 5./7., máj. 20./2. és 24., jún. 17./5., 6. és 7., jún. 28./1. és 15., júl. 14./3., 11. és 12., júl. 22./14., szept. 10./10., szept. 23./8., szept. 30./2., okt. 28./24., nov. 28./9., 10., 11. és 12., dec. 18./12., 1893. jan. 7./12. és 13., febr. 9./2., febr. 13./17.,

- febr. 22./1., máj. 12./2., júl. 22./1. és 2., szept. 13./5., nov. 25./8., dec. 30./10. 1894. febr. 4./13., márc. 5./1., márc. 11./16., ápr. 3./7., jún. 18./12., júl. 4./5., okt. 1./25., nov. 20./10.
- 30 A 8 km hosszú HÉV a 9781/1883. KKM sz. engedélyokirat alapján épült ki 1883-ban Pusztaföldvár és Békés között. (*Tominac* 14–15. p.) — A mt. határozata nyomán a „Függelék” kiadására — az uralk. ápr. 7-i lf. elhatározása alapján — 1890. ápr. 21-én került sor. OL - K 2 - 1887/92 - 4630/1890 (180. cs.), RT. 1890. 715. p.
- 31 A bp.-i telefonhálózat Puskás Ferenc üzletként 50 előfizetővel 1881-ben létesült, amikor az állam 1881-ben megvette, már 854 előfizetője volt. A hálózatot 1887-től Puskás Tivadar bérelte. A bérlet átruházását az általa alapított „A Budapesti M. Kir. Állami Távbeszélő Hálózat Bérleti Vállalata Rt.”-re máj. 19-én hagyta jóvá Baross az ápr. 16-i lf. elhatározás alapján. (A szerződéseket, a rt. alapszabályait ld. OL - K 255 - 1890 - 9. t. - 1623. Vö. még *Matlekovits* II. k. 743. p. — A vállalat 400 000 Ft alaptőkével létesült Puskás Tivadar elnökelete alatt, aki a 2000 részvényből 1911-et birtokolt. 1890 végén 1448 állomás volt bekapcsolva a hálózatba. OL - K 255 - 1891 - 12. t. - 1016.
- 32 Vö. 1890. dec. 3./6.
- 33 Romániával az 1875-ben kötött és az 1876:19. tc.-be iktatott kereskedelmi szerződés XXIV. cikke-lye biztosította a védjegyek kölcsönös oltalmát, de ez az állapot a szerződés 1886. máj. 31-i lejártá-
val megszűnt. — A jk.-i pontban említett tárgyalásokra vonatkozó iratokat a Ker. Min. Lt. hiányos anyagában nem találtunk. — *Ld. még 1893. márc. 3./23.*
- 34 A mai Rákóczi út–Puskin utca szeglete.
- 35 Az Iparművészeti Múzeum alapjait 1872-ben teremtette meg az Ogy., amikor 50 000 Ft-ot szavazott meg gyűjteményvásárlásra (1873:21. tc. az 1873. évi állami költségvetésről, Rendkívüli kiadások, FIK Min. 1. rovat). A gyűjteményt eleinte a Nemzeti Múzeum lépcsőházában helyezték el, majd 1877-ben a Sugár úti régi Múcsarnokba került. Rövidesen ez is szűknek bizonyult a gyarapodó gyűjtemény számára. *Matlekovits* II. k. 538–540. p. — *Ld. még 1890. ápr. 18./14., jún., 27./8., 1892. ápr. 1./3., 1893. ápr. 14./2., máj. 15./3., dec. 2./5.*
- 36 A közös hm. febr. 4-i megkeresésére a püm. már korábban, márc. 13-án hozzájárult a póthitel-kéréshez. OL - K 255 - 1890 - 6. t. - 295. — *Ld. még 1891. máj. 1./25.*
- 37 A „Trieste” esetében az osztrák büm. kérésére márc. 14-én, a „Bosna” esetében a horvát bán kérésé-
re márc. 11-én vonták meg a postán szállítási jogot. OL - K 149 - 1890 - 3. t. - 153 és 672.

3. /11./

1890. április 3.

1.

Törvényjavaslat a kir. táblák decentralizálásáról

Az igazságügy-miniszter úr előterjesztette a kir. táblák decentralizációjára vonatkozó törvényjavaslat alapelveit s az új szervezet költségvetését.

A minisztertanács helyeslően a tervezett szervezés alapelveit, a decentralizált kir. ítélőtáblák számát és székhelyeit illetőleg elhatározta, hogy 11 kir. tábla állíttassék fel a következő székhelyekkel: Budapest, Pó-zsony, Kassa, Debrecen, Nagyvárad, Kolozsvár, Marosvásárhely, Temesvár, Szeged, Pécs és Győr.

Továbbá csekély eltéréssel jóváhagyatott az új szervezet költségveté-
se is, és az igazságügy-miniszter úr felhatalmaztatott, hogy az ismerte-

tett alapelvek szerint szövegezendő törvényjavaslatot Ő Felsége legfelsőbb jóváhagyásának kieszközlése után az Országgyűlés elé terjessze.¹

2.

Módosítások elvégzése után a vallás- és közoktatásügyi miniszter felhatalmazása arra, hogy a kisdedóvásról szóló törvényjavaslatot az Országgyűlés elé terjessze.²

3.

A Szerbia és Románia közötti külkereskedelmi szerződés miatt tervezett vámpolitikai és állategészségügyi intézkedések

A miniszterelnök úr előadta, hogy a viszonyoknak újabb időben fejlődése folytán Szerbiában előállott helyzetet³ legközelebbi Bécsbe utazása alkalmával általános politikai szempontból a közös külügyminiszternél szóba kívánja hozni, szükséges volna azonban a helyzetet — tekintettel a Szerbia és Románia között kötött kereskedelmi szerződésre,⁴ ezen szerződésnek a Monarchia s különösen Magyarországra visszahatásánál fogva — kereskedelmi és vámpolitikai szempontból is megbeszél-
ni, s aziránt megállapodni, hogy részünkről e helyzettel szemben milyen intézkedéseket kellene tenni.

E felhívás folytán a kereskedelmi miniszter úr előadta, hogy a szerb-román kereskedelmi szerződés milyen hatással lehet kereskedelmi viszonyainkra, különösen a Romániával szemben követett vámügyi politikánk szempontjából, annál fogva, hogy a szerb-román szerződés segélyével Romániából oly nyerstermények és állatok, melyek a Romániából való egyenes behozatalnál magas visszatartó vámokkal vannak sújtva, illetőleg állategészségügyi szempontból egészen ki vannak tiltva,⁵ Szerbián keresztül alacsonyabb vámtételek mellett lesznek hozzánk behozhatók.

Ezen előterjesztés szerint a Romániából származó nagyobb fontossággal bíró behozatali cikkek közül a szarvasmarhákat illetőleg a helyzet alig fog változni, amennyiben az 1881. évi május hó 6-án kötött állategészségügyi egyezmény⁶ III. cikke értelmében Szerbia kötelezte magát oly intézkedések megtételére, amelyek által a román, bolgár és török határokon át a szarvasmarha behozatalát és átvitelét kivétel nélkül megakadályozza, továbbá hogy a mondott határok mentében 37 km távolságra benyúló területen összes marhaállományát szigorú ellenőrzés alá vetett számlálás meghonosítása és folytatása által nyilvántartsa; a IV. cikk értelmében pedig jogunk van, hogy az állategészségügyi helyzetről Szerbiában saját ügynökeink által meggyőződést szerezhessünk magunknak, s így módunkban áll az idézett egyezményi cikkek határozmányai keresztülvitelének követelése és szigorú alkalmazása által a szarvasmarháknak Szerbián át való behozatalát megakadályozni.

Nehezebb a helyzet a sertések tekintetében, mivel Szerbia azt az álláspontot foglalja el, hogy azok nem esnek a szarvasmarhákra nézve fennálló kikötések alá. Azonban megkönnyíti a védekezést nekünk az a körülmény, hogy a romániai sertések könnyen felismerhetők, s így akképp lehet intézkedni, hogy a román fajta serté-

sek a határon feltétlenül visszautasítottak, az esetben pedig, ha a behozni kívánt sertécsapatban beteg állat találatik, az egész csapat kitiltatik.

A gabona-, tengeri-, gyapjú- és bőrnél a Szerbián át való behozatal lényegesebb különbséget vám tekintetében nem fog tenni; megnehezíthető lesz az ilyen úton való behozatal azáltal, hogy a származási bizonylatok szigorúan meg fognak követeltetni, de a származási bizonyítványok hitelességének ellenőrzése annyiban nehéz lesz, mert Belgrádon alul a Duna mentén az egész itt tekintetbe jövő vonalon a Monarchiának nincsen konzula. Ennélfogva ez alkalomból lépések volnának teendők azon irányban is, hogy a közös külügyminiszter az említett vidéken legalább egy konzulátust állítson fel.

Másfelől a származási bizonylatok tekintetében való eljárás megállapítása végett tárgyalások volnának kezdendők az osztrák kormányval. Egyébiránt a pénzügyminiszter úrral egyetértőleg intézkedés fogna tétetni aziránt is, hogy a behozandó nyerstermények származása vámközlegeink által, alkalmasnak találandó módon más úton is lehetőleg ellenőriztessék.

Ezenfelül Szerbia irányában is lehet visszatartó intézkedéseket alkalmazni oly módon, hogy azon beviteli kedvezményeket, melyek részünkről autonóm módon más viszonyok között adattak, megszüntetjük.⁷

A tett előterjesztések helyeslőleg tudomásul vétetvén, elhatároztatott, hogy ily értelemben történjenek a további intézkedések.⁸

5.

Svájccal kötendő jogsegély-egyezmény terve

Az igazságügy-miniszter úr felhatalmazást kért, hogy a magyar kormány nevében a polgári jogügyekben hozott és jogerőre emelkedett ítéleteknek kölcsönös végrehajtása iránt Svájccal államszerződésnek megkötésére készségét jelenthesse ki, s hogy az eziránti tárgyalások kiindulási alapjául a Svájc és Franciaország között 1869. június 15-én kötött állami szerződésnek 15–19. cikkei vétethessenek.

A kívánt felhatalmazás megadatott.⁹

6.

Az állami tisztviselők nyugdíjazásáról szóló 1885:11. tc. 39. §-ának magyarázata az igazságügy-miniszter előterjesztése alapján (nevelési járulékra való jogosultság).

8.

A Sümeg–Tapolcai HÉV engedélyezése

A kereskedelmi miniszter úr felhatalmazást kért, hogy a „Lokalbahn-Aktiengesellschaft” müncheni cégnek Ő Felsége legfelsőbb jóváhagyásával engedélyt adhasson a Sümegtől Tapolcáig vezetendő helyi érdekű vasút építésére és üzemeltetésére.

E rendes nyomszélességgel építendő vasút hossza 19,23 km, tényleges építési és üzletberendezési tőkéje 555 000 Ft, melyből forgalmi eszközök beszerzésére 38 000 Ft, tartalékalap képzésére pedig 10 000 Ft fordíthatnák. Az említett építési tőke 135 000 Ft erejéig érdekeltségi hozzájárulás által van fedezve, úgyhogy az építési tőkének 35%, vagyis 194 250 Ft erejéig törzsrészesvények útján biztosítandó részből még 59 250 Ft fedezetlenül áll. Az építési tőke 65%-a fejében kiadandó, 5%-nyi osztalékra jogot adó elsőbbségi kötvények legalább 72%-kal volnának kibocsátandók.

Minthogy arra nincsen kilátás, hogy a törzsrészesvények útján fedezendő tőkehányadnak 59 250 Ft-nyi fedezetlen része az érdekeltség körében biztosítható volna, s minthogy a szóban levő vasút létrejöttét általános közgazdasági érdekek is kívánatosá teszik, kivált az esetben, ha — mint tervezve van — az a Balaton partjáig, esetleg Keszthelyig folytatást nyer, indokolt, hogy a szóban levő vasúti vállalat állami segítséggel is támogattassék.

E segély állana: a postának az engedély egész tartama alatt ingyen szállításáért 50 éven át engedélyezendő évi 1500 Ft járulékból, továbbá egyszer s mindenkorra adandó 16 000 Ft-nyi segélyből, mely segélyek fejében megfelelő névértékű törzsrészesvények bocsátatnának az Államkincstár tulajdonába.

E segélyekkel további 43 200 Ft-nyi törzsrészesvény volna biztosítva, a még ezen felül is maradó mintegy 16 000 Ft-nyi hiány vagy esetleges megtakarítások, vagy az építési vállalkozónak 16 000 Ft erejéig törzsrészesvényekkel leendő kielégítése útján volna pótolható.

A kereskedelmi miniszter úr felhatalmaztatott, hogy a szóban levő vasút építésére és üzletére Ő Felsége legfelsőbb jóváhagyásával az engedélyokmányt a minisztérium nevében kiadhassa, s egyszersmind az előadott állami segélyeket engedélyezhesse.¹⁰

10.^a

A horvát–szlavón–dalmát miniszter előterjesztésére határozat arról, hogy a regále-kártérítések bejelentési határidejének meghosszabbításáról szóló horvát törvényjavaslat Horvát Országgyűlés elé terjesztését a minisztertanács tudomásul veszi.¹¹

Jegyzetek

a A 11. pontot nem közöljük.

1 Szilágyi 1890. ápr. 17-én nyújtotta be „A kir. ítélőtáblák és a kir. főügyészségek szervezéséről” szóló tvj.-ot. Az 1868:14. tc. a Kir. Kúria alatt két ítélőtáblát állított fel: Pesten és Marosvásárhelyen. Ez a szervezet már az első időszakban sem felelt meg az igényeknek, a reformot azonban politikai okok (1867 után a kormány centralizációra törekedett) és az államháztartás súlyos helyzete sokáig megakadályozták. 1890-ben is sokan érveltek a bírósági szervezet átalakítása ellen, elsősorban a perrendtartás kidolgozatlansága miatt. A kh. vita (1890. máj. 2–9.) során az ellenzék fő kifogása ez volt a javaslat ellen. Heves vita folyt a székhelyek kérdésében, főleg Arad és Besztercebánya mellőzését sérelmezték. Végül jelentéktelen módosításokkal az eredeti tvj. emelkedett tv.erőre (1890:25. tc.), és a jk.-i pontban említett 11 kir. ítélőtáblát és velük azonos székhelyekkel 11 kir.

- főügyészséget állítottak fel. (Utóbbiak közül azonban egyelőre csak ötöt szerveztek meg.) — A tvj.-ot, indoklását és egyéb kh. iratokat ld. OL - K 2 - 1887/92 - 4570/1890, 4634/1890, 4689/1890, 4699/1890, 4760/1890, (180–181. cs.) A kh. vitát ld. KN (1887–92) 17. k. 350. p., 18. k. 9–131. p. — *Ld. még 1890. márc. 25./2., dec. 29./1., 1891. júl. 29./6.*
- 2 *Ld. még 1890. márc. 25./27., jún. 2./20., 1891. jan. 21./10.* — A vkm. által készített tvj.-tervezetet és indoklását ld. OL - K 26 - 1890 - 879. — A kisdedováás szabályozásáról már br. Eötvös József nyújtott be tvj.-ot 1870-ben, de az tárgyalásra sem került. Hasonló sorsra jutott 1875-ben P. Szathmáry Károly tvj.-a is. Az általános felfogás ugyanis akkor a kisdedováást nem állami, hanem társadalmi ügynek tartotta. A 80-as évek végén — főleg az Orsz. Kisdedóvó Egylet és a Fröbel Nőegylet munkássága nyomán — 725 kisdedóvó, ill. menedékház működött az országban. Ezek fejlesztése már az állam erőit igényelte. Így született meg Csáky Albin tvj.-tervezete, amelyet egy szaktanácskozmány 1890. febr. 10-én megtárgyalt. (Ezt a tervezetet ld. OL - K 255 - 1890 - 16. t. - 403.) A felmerült észrevételeket figyelembe vevő új, a mt. elé került tvj.-tervezet márc. 8-án elkészült az indoklással együtt. Utóbbi szerint: „A kisdedóvó intézetekben erkölcsileg és értelmileg fejlesztett gyermekek sokkal könnyebben fogja az iskolai tanulás nehézségeit legyőzni, és az elemi iskolák eredménye szembetűnően emelkedni fog, amely eredményt még értékesebbé teendű azon körülmény, hogy a kisdedóvodák módot nyújtanak majd a magyar nyelv tanításának előkészítésére, s így hazánk nemzetiségeinek megkönnyítik a közös államnyelv megtanulását.” A tvj. a már meglévő alapokon kívánta fejleszteni a kisdedováást. Fő elvei: kisdedóvót az állam, a községek, a hitfelekezetek, jogi személyek és magánosok egyaránt fenntarthatnak; a szülők bizonyos körülmények között kötelesek gyermekeik kisdedóvóba járatására, a községek pedig kisdedóvók felállítására; a „rendszeres” oktatás tilos a kisdedóvókban, ahol csak képesített és magyarul tudó óvónők, dajkák alkalmazhatók. A mt. által módosított tvj.-ot Csáky Albin ápr. 28-án terjesztette a Kh. elé „általános élénk helyeslés és éljenzés” közepette. KN (1887–92) 18. k. 9. p. A tvj. és indokolása: OL - K 2 - 1887/92 - 4628/1890 (180. cs.)
- 3 Szerbiában az oroszbarát radikális közvélemény a 80-as évek második felében egyre inkább szembefordult Milán király Monarchiára támaszkodó politikájával. Milán 1889-ben lemondásra kényszerült a kiskorú Sándor javára, aki helyett kormányzótanács gyakorolta a hatalmat, kormányt így a radikálisok alakíthattak. A politikai helyzetet bizonytalanság jellemezte. Vö. *Balanyi* 191–192. p.
- 4 A szerződést („Traite de commerce”) 1890. febr. 19./márc. 3-án kötötték meg Belgrádban. Szövegét német nyelvű másolatban, valamint az osztrák–magyar kűm. reagálását ld. OL - K 26 - 1890 - 933.
- 5 A Monarchia és Románia között 1886-tól vámháború dúlt: magas vámtételek és behozatali tilalmak alkalmazásával az iparfejlesztést célul tűző Románia az osztrák–magyar iparcikkeket, a Monarchia pedig ellenlépésként a román gabonát, állatot igyekezett kizárni. A kérdést részletesen tárgyalja: *Láng L.* 317–318. és 359–360. p.
- 6 Vö. 1882:30. tc.
- 7 A Monarchia és Szerbia között 1881-ben kötött tarifaszereződés (becikkelyezte az 1882:30. tc.) értelmében Szerbia kizárólagos vámokat biztosított az osztrák–magyar iparcikkeknek, cserébe a Monarchia egyes mezőgazdasági terményekre, állatokra és a borra a legnagyobb kedvezményen felül — határforgalom címén — külön kedvezményes vámokat biztosított Szerbiának.
- 8 A kerm. és a fm. helyzetelemzéseit, intézkedési javaslatait ld. OL - K 178 - Külkereskedelmi ügyek - 1890 - 457 (1129. cs.) — *Ld. még 1890. ápr. 11./4., máj. 30./17., aug. 8./11., szept. 20./1., okt. 11./2.* — *A szerb külkereskedelmi ügyekre vonatkozó összes jk.-i pontot itt soroljuk fel: (fentiekén kívül) 1890. ápr. 18./7., nov. 12./1., dec. 3./11., 1891. jan. 30./3., febr. 13./7., ápr. 6./3., ápr. 16./3., máj. 21./10., jún. 26./12., júl. 10./4., okt. 2./5., okt. 14./2., okt. 23.6. és 7., dec. 5./5., 1892. febr. 9./11., máj. 5./7., máj. 20./24., jún. 17./6., jún. 28./15., júl. 14./11., nov. 28./11.* — *Összes külkereskedelmi vonatkozású jk.-i pont felsorolása: 1890. márc. 25. 29. jegyzet.*
- 9 A szerződés megkötésére a Szapáry- és Wekerle-kormányok idején nem került sor.
- 10 A HÉV-re 1889-ben Eitner Sándor ogy. képvis. és érdektársai nyertek előmunkálati engedélyt, de jogaikat később a Lokalbahn Aktiengesellschaft müncheni cégre ruházták át. A kerm. az engedélyokmányt — az uralk. ápr. 17-i lf. elhatározása nyomán — 1890. ápr. 28-án adta ki. OL - K 2 - 1887/92 - 4632/1890 (180. cs.), RT 1890. 718. p. A HÉV építésére vonatkozó iratok: OL - K 246 - 76. cs. — A vonal 1891-ben készült el. *Tominac* 22–23. p.

11 Az 1888:35. tc. alapján az 1889. dec. hó 27-én kelt horvát tv. 1890. júl. 1-jével Horvátországban is megszüntette az italmérési regálejogot a volt tulajdonosok kártalanításának kimondása mellett. A tv. a kártalanítási igények bejelentési határidejét 1890. febr. 28-ban szabta meg. A jk.-ben szereplő tvj.-ből lett az 1890. márc. 29-én kelt tv., mely a bejelentés határidejét 1890. ápr. 25-ig meghosszabbította. — *Vö. 1890. ápr. 18./10.*

4. /12./

1890. április 11.

1.

Törvényjavaslat a görög nyelv középiskolai kötelező tanulásának megszüntetéséről

A vallás- és közoktatásügyi miniszter úr bemutatta a középiskolák és azok tanárainak képesítése iránti 1883:XXX. tc. módosításáról szóló törvényjavaslatot, melynek célja a görög nyelv köteles tanulását a középiskolákban megszüntetni, s azt fakultatíve választandó tantárggyá tenni.

A törvényjavaslat elfogadtatván, a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr felhatalmaztatott, hogy azt Ő Felsege legfelsőbb jóváhagyásának kieszközlése után az Országgyűlés elé terjessze.¹

2.

A metropolita-pátriárka-választó Gör. kel. Szerb Nemzeti Egyházi Kongresszus lebonyolítási rendje²

[A Gör. kel. Szerb Nemzeti Egyházi Kongresszus által 1885-ben legfelsőbb jóváhagyás alá terjesztett, a metropolita-pátriárka választására vonatkozó szabályzattervezet most sem ajánlható jóváhagyásra.³ Az esedékes választás eddigi módon történő megtartása után az összeülő kongresszusnak a szükséges módosítások megtétele végett ismét tárgyalás alá kell vennie a tervezetet.

A minisztertanács elfogadja a vallás- és közoktatásügyi miniszter készítette tervezeteket a kongresszusra kiküldött királyi biztosítására, kongresszus általi fogadtatásának rendjére és az új pátriárka által leteendő eskü szövegére vonatkozóan.]⁴

3.

Május 1-jei munkásgyűlések tartásának megengedése

A miniszterelnök úr előadta, hogy a május 1-jén rendezendő munkásgyűlések és tüntetések⁵ tekintetében a Belügyminisztérium részéről milyen álláspontot szándékozik elfoglalni.

Nézete szerint népgyűléseknek tartása, ha azok az illetékes hatóságnak kellőképpen bejelentetnek, s egyéb eziránti törvényes követelményeknek elég tételik, nem volna megakadályozandó, mód nyújtatván ekképpen a munkásoknak, hogy óhajtaiknak és kívánataiknak törvényes alakban kifejezést adhassanak; ellenben nem volna megengedendő, hogy a munkások ez alkalommal a városok utcáin tüntető felvonulásokat is rendezzenek, mert mellőzve is azt, hogy nem volna célszerű a munkásosztálynak alkalmat szolgáltatni arra, hogy az ily felvonulások által mintegy kitüntessék tömegükben rejlő erejüket, és az ilyenmű tüntetésnek mostani megengedésével előzményt teremteni arra, hogy bármely tetsző alkalommal máskor is rendezzenek ily felvonulásokat; az illető rendezők, még a legjobb szándékot is részükről feltételezve, nem adhatnának kellő biztosítékot arra nézve, hogy az ily tüntető felvonulás esetleg idegen, zavargások előidézésére törekvő elemeknek csatlakozása következtében nem fogna-e oly zavargásokra vezetni, melyek a személy- és vagyoni biztonságot veszélyeztetnék, s csak fegyverhatalommal volnának megszüntethetők. E tekintetbe hozzájárul még az is, hogy a főváros polgársága részéről máris aggodalmak nyilvánulnak ily tüntető munkásfelvonulás bekövetkezése esetére, mely körülményt a kormánynak elhatározásainál szintén figyelembe kell vennie.

Helyeslőleg tudomásul vétetett.⁶

4.

A Szerbia és Románia közötti külkereskedelmi szerződés miatt teendő intézkedések összehangolása⁷

A miniszterelnök úr jelentette, hogy legközelebbi bécsi időzése alatt a minisztertanácsnak a szerb-román kereskedelmi szerződés megkötése által előidézett helyzettel szemben f. hó 3-án hozott határozatait a közös külügyminiszter tudomására hozta, ki is teljesen hozzájárult ahhoz, hogy a gazdasági érdekeink megóvása végett célbavett intézkedések foganatosíttassanak, csakis azon óhajtasának adván kifejezést, hogy az ügyek Szerbiával szemben ne tereltessenek oly irányba, melynek következtében a politikai jó viszony is a nevezett országgal megzavartatnék.

Tudomásul vétetett, s egyszersmind megbízattak a kereskedelmi, pénzügyi és földművelésügyi miniszter urak, hogy a Szerbiával szemben foganatosítandó intézkedéseket egyetértőleg állapítsák meg, s arról tegyenek a minisztertanácsnak jelentést.⁸

5.

A Vámügyi Tanács felállítása

A kereskedelemügyi miniszter úr bejelentette, hogy szükségét látván annak, miszerint a kereskedelmi szerződések megkötése iránt folytatott tárgyalásoknál felmerülő nagyfontosságú közgazdasági és vámkérdések, mint egyéb elvi jelentőségű vámintézkedések tekintetében is az érdekelt körök kívánalmai meghallgattassanak, és hogy e célból a kölcsönös érintkezés közvetítésére egy állandó szakközeg létesíttessék, a pénzügyi és a földművelési miniszter urakkal egyetértőleg egy vámügyi tanácsot kívánna felállítani, mely a következő alapon szerveztetnék:

A tanács az elnökön és egy, esetleg két helyettes elnökön kívül 21 tagból állana.

Elnöke a kereskedelemügyi miniszter volna, ki egyszersmind a helyettes elnökök kijelölése iránt intézkednék.

A tanács tagjai közül két-két tagot a kereskedelemügyi, a pénzügyi és a földművelésügyi miniszterek küldenének ki.

Ezeken kívül a földművelésügyi miniszter a gazdasági testületek, illetve a gazdaközönség köréből öt tagot jelölne ki, a kereskedelmi miniszter pedig a kereskedők és iparosok köréből 10 tagot nevezne ki.

A tanács hivatása volna véleményt adni azon vám- és tarifaügyekben, melyeket a kereskedelemügyi miniszter az érdekelt miniszterekkel egyetértőleg tárgyalás végett hozzá utasít.

A tanács véleménye az érdekelt minisztereket nem kötné, hanem azok a tanács elé terjesztett ügyekben is az elhatározást maguknak tartanák fenn.

A tanács tagjai önálló indítványokat vagy javaslatokat is tehetnének, de az ily indítványok és javaslatok csak a közgyűlésen és csak akkor volnának tárgyalhatók, ha a kereskedelemügyi miniszter azokat megfelelő megbírálás után ily tárgyalásra alkalmasnak jelenti ki, és a pénzügyi és földművelésügyi miniszterek a javaslatnak az ülés napirendjére való kitézéséhez hozzájárultak.

A Vámügyi Tanács egyes kérdések tanulmányozására külön bizottságot is küldhetne ki, mely szakértőket is kihallgathatna.

Az előadót és a jegyzőt a kereskedelemügyi miniszter rendelné ki.

A Vámügyi Tanács tárgyalásai bizalmasak volnának, és annak tagjai ebbeli működésükért semmiféle díjazásra igényt nem tarthatnának, és a tagság elfogadása által titoktartásra köteleznék magukat.

Helyeslőleg tudomásul vétetett.⁹

6.

A Magyar Északkeleti Vasút államosítása, az Arad–Temesvári Vasút zár alá vétele és a Pécs–Barcsi Vasút üzletjogának megszerzése¹⁰

A kereskedelmi miniszter úr felhatalmazást kért, hogy tárgyalásokat kezdhesen

a.) *a Magyar Északkeleti Vasútnak államosítása végett.*

E vasút nem fedezhetvén elsőbbségi címleteinek törlesztési és kamatszükségletét, az 1883:XXIV. tc. értelmében zár alá volna vehető. A lezárolásnál azonban mind forgalmpolitikai, mind pénzügyi szempontból célszerűbbnek mutatkozik az államosítás, mely utóbbi módozat mellett az e vasútnál nagyobb fontossággal bíró hadászati érdekeknek is jobban lehet eleget tenni. Forgalmpolitikai szempontból kívánatos az államosítás, mert habár az Északkeleti Vasút vonalain az átmeneti és csatlakozási forgalomban a díjszabási jogot a MÁV máris bírja, s a helyi forgalomban is a MÁV díjszabási rendszere van alkalmazva, mégis a teljesen egységes díjszabási politikának érvényesítése a nevezett társaság kezelése alatt levő vonalakon még mindig nevezetes akadályokba ütközik. Az államosítás továbbá megszüntetné azon visszás helyzetet is, hogy jelentékeny államvasúti vonalak, milyen a munkácsbeszkidi és legénye-mihály-lupkovi vonalak, elkülönített fekvésük miatt magántársulat által kezeltetnek.

De előnyösnek mutatkozik az államosítás pénzügyi szempontból is, mert esélyen a 400 000 Ft-nyi központi igazgatás költsége, s a kezelést egy Debrecenben felállítandó s évenként mintegy 200 000 Ft kiadást igénylő üzletvezetőség láthatván el, már a központi igazgatás címénél is mintegy 200 000 Ft-nyi megtakarítás érhető el. Ezenfelül a társulat címleteinek konverziója útján is körülbelül 282 000 Ft-nyi megtakarítás lesz elérhető, mely utóbbi megtakarítás azonban jelenleg azért nem veendő számításba, mert az államosított vasutak részvényei alkalmas időben együttesen volnának konvertálandók. Fokozható lesz még a pénzügyi eredmény az egyéb tekintetben eszközölhető megtakarítások által, valamint azért, hogy a forgalom a legrövidebb irányok felhasználása mellett gazdaságosabban lesz intézhető.

Az államosítás 1891. január 1-jétől, vagy esetleg visszahatólag, 1890. január 1-jétől számítva volna keresztülviendő.¹¹

b.) *Az Arad–Temesvári Vasútnak zár alá vétele végett.*

Indoka ezen intézkedésnek: hogy bár a szóban levő vasút üzlete a M. Kir. Államvasutak kezelésében van, az közzgazdasági tekintetben az Osztrák–Magyar Államvasút Társaságnak mint részvénytulajdonosnak magatartása miatt teljesen semleges vonalat képez, s az a mód, amiképpen a tulajdonos részvénytársaság az őt megillető díjszabási és menetrend-megállapítási jogot gyakorolja, megakadályozza azt, hogy e fontos összekötő vonal forgalmpolitikai szempontból célszerűen felhasználtathassék.

Legcélszerűbb volna a Temesvár–Aradi Vasutat is államosítani, de miután az Osztrák–Magyar Államvasút Társasággal az eziránti egyezség alig lesz megköthető, fel kell használni azt a körülményt, hogy e vasút jövedelme sem fedezi az elsőbbségi

címletek évjáradékát, és a vasutat az 1883:XXIV. tc. értelmében zár alá kell venni, amely intézkedés által esetleg abban az irányban is lehet majd pressziót gyakorolni, hogy a társaság egyezzek be[le] a szóban levő vasút államosításába.¹²

c.) *A Pécsi–Barcsi Vasút üzletjogának megszerzése végett.*

E vasút, melynek forgalma a főfontosságú barcsi csomópontra támaszkodik, már most is, de különösen a bars–gradecei vonal kiépítése után egyik fő kulcsát fogja képezni a Dráva-vidék, a Közép-Duna és a Ferenc-csatorna, valamint a Villánynál beágazó magyar államvasúti hátvonalak fiúmei forgalmának, azért nagyon szükséges, hogy az állam feltétlen rendelkezése alá kerüljön.

A szóban levő vasútra kedvezőbb jövedelmezősége miatt az 1883:XXIV. tc. nem alkalmazható, azonban az előadó miniszter úr nézete szerint nagyobb nehézség nélkül keresztül volna vihető annak államosítása, amennyiben erre a vasúttársaság hajlandóságot mutatott, főleg pedig azért, mert a társaság annak idején az 1876. évi beruházási kölcsönre nyújtott állami előlegeknek 50 év múlva való feltétlen visszafizetésére kötelezettséget vállalt, tehát ezen előlegeket esetleg a részvények kamatainak rovására kellene visszafizetnie, mely kötelezettség érvényesítése által a részvények mai értéke, illetőleg jövedelmezősége csökkennék.

Figyelembe veendő azonban, hogy az államosítás rendes módjának alkalmazása esetleg ürügyül szolgálhatna a Duna-gőzhajózási Társaságnak arra, hogy az 1873:XIV. tc.-be iktatott egyezmény 5. §-a szerint általa elvállalt kötelezettségtől a 90 000 Ft évi tiszta jövedelmet nyújtó kőszénszállítás biztosítását illetőleg megszabaduljon.¹³ E kötelezettség ugyanis az idézett törvényszakasz szerint addig áll fenn, míg a vasúti vállalat kamatbiztosításban részesülhet, ha tehát ezen vasút a szokott módon államosíthatnák, esetleg az a jogi kérdés volna támasztható: vajon ezáltal az állami biztosítási viszony megszűntnek tekintendő-e vagy sem?

Ezen eshetőség elkerülése céljából az előadó miniszter úr azt a módozatot tartja legmegfelelőbbnek, hogy az eddigi fix tiszta jövedelmi összegben kifejezett kamatbiztosítás (35 000 Ft), mely mellett azonban a társaságot a saját szocietárius^{13a} helyzetéből eredhető kockázatok terhelik, formaszzerű kamatbiztosítássá változtatnák át olyformán, hogy az állam az 5%-os kamatokat feltétlenül s minden levonás nélkül ki fogja fizetni, aminek ellenében a társaság a vasútra vonatkozó üzletjogot az esetleges üzletfeleslegekről való teljes lemondás mellett az államnak, illetőleg a M. Kir. Államvasutaknak engedné át.¹⁴

Ezen előterjesztés folytán a minisztertanács felhatalmazta a kereskedelmi miniszter urat, hogy a Magyar Északkeleti Vasút államosítása,¹⁵ az Arad–Temesvári Vasút zár alá vétele¹⁶ és a Pécs–Barcsi Vasút kamatbiztosítási viszonyának szabályozása, illetve e vasút üzletjogának megszerzése¹⁷ végett a szükséges tárgyalásokat megindíthassa.

7.

A MÁV 1889. évi üzleti eredményei

A kereskedelmi miniszter úr, hivatkozva arra, hogy a minisztertanácstól a vasúti zónarendszer életbe léptetésének elhatározása alkalmával utasítást nyert arra,

hogy az új rendszer pénzügyi eredményéről annak idején jelentést tegyen, előterjesztette a MÁV 1889. évi üzleti eredményére vonatkozó jelentést, mely szerint az 1889. évben elért nyersbevétel 43 350 000 Ft-ot tett, vagyis még 227 401 Ft-tal többet, mint a zónarendszer behozatala előtti 1888. évben, míg az 1889. évre csak 39 900 000 Ft-nyi bevétel volt előirányozva, úgyhogy a tényleg elért eredmény az előirányzatot 3 444 000 Ft-tal haladja meg.

Örvendetes tudomásul vétetett.¹⁸

10.

A Közgazdasági Alap fölötti rendelkezés végleges szabályozása

A pénzügyminiszter úr előterjesztette, hogy az 1880:XX. tc. némely határozatainak módosítása iránt benyújtott törvényjavaslat 10. §-ában a vízszabályozó társulatok, valamint Szeged városa és a kárvallott szegedi lakosok visszafizetett kölcsöneiből Közgazdasági Alap¹⁹ javadalmazására visszatartandó 1 200 000 Ft-nyi összegre nézve a kormány azt a javaslatot tette, hogy ezen alap tőkési és kamatjövedelmei a pénzügyi s a „földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi” miniszterek egyetértő rendelkezésével használtassanak fel egyes közgazdasági célok elérésére s vállalatok létesítésére. Midőn az 1889:XVIII. tc. alapján a volt Közmunka- és Közlekedésügyi és a Földművelés-, Ipar- és Kereskedelemügyi Minisztériumok helyett az ügyek új beosztásával a mostani Kereskedelmi és Földművelési Minisztériumok állítottak fel, a minisztertanács 1889. május 20-án kelt határozatával kimondotta, hogy a szóban levő 1 200 000 Ft-nyi alap, illetőleg az abba visszafolyó összegek a Kereskedelmi és Földművelési Minisztériumok között megfelelő célú alapok képzésére egyenlő arányban osztassanak fel. Az 1880:XX. tc. módosításáról szóló törvényjavaslatnak a Képviselőházban tárgyalása alkalmával azonban, minthogy időközben a minisztériumok új beosztására vonatkozó 1889:XVIII. tc. már megalkottatott, nem ügyelve a módosítás horderejére, az 1 200 000 Ft kihasítására vonatkozó 10. §-ba a „földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi miniszter” helyett „földművelésügyi miniszter” tétetett, s a törvényjavaslat így is lett elfogadva, szentesítve, s mint 1889:XXXI. tc. a törvények közé iktatva.²⁰

Kétségtelen, hogy a most idézett törvény alkotásakor a szándék az volt, hogy a kérdéses alaptól kereskedelmi és ipari vállalatok is támogattassanak, minthogy a minisztertanács is fennebb idézett határozatában kimondotta, hogy a szóban levő alap az illető két minisztérium között egyenlő arányban osztassék meg; de miután a megalkotott törvény csak a földművelési minisztert említi, mégis kérdés, vajon a kereskedelmi miniszter intézkedhet-e ez alapról? Azért megfontolandó volna, hogy az ügy ilyen állásában mit kellésék tenni.

A minisztertanács abban a nézetben volt, hogy ha hibás is a törvény rendelkezése, az — míg nem módosítatik — kötelező, s így a kérdésben levő alap felhasználásáról *alakilag* csak a pénzügyi és földművelési miniszterek intézkedhetnek egymással egyetértőleg, ami nem zárja ki azt, sőt tekintve az alap eredeti rendeltetését szükséges is, hogy a teendő in-

tézkedések érdemlegesen oly értelemben történjenek, amely a törvény eredeti intenciójának s az 1889. május 20-án kelt [sic!] minisztertanács határozatainak megfelel. Egyébiránt óhajtandó lévén, hogy az előállott visszas helyzet mielőbb megszüntetessék, a minisztertanács megbízta az érdekelt miniszter urakat, hogy az 1889:XXXI. tc. 10. §-ának módosítása iránt törvényjavaslatot készítsenek elő.²¹

11.

A pénzügyminiszter előterjesztésére határozat arról, hogy a Nagyszebeni Takarékpénztár zálogleveleit felvegyék az óvadékképes értékpapírok közé.²²

16.

A Szatmárnémeti Kir. Járásbíróság és Szatmárnémeti város rendőrkapitánysága között végrehajtásnak való ellenszegülés miatt keletkezett hatásköri összeütközés kérdésében — az igazságügy-miniszter előterjesztésére — határozat arról, hogy az eljárást a bíróság folytassa le.

17.

A Nagykárolyi Kir. Járásbíróság és Szatmár vm. nagykárolyi járásának szolgabírósága között állatok vasúti pályára engedése miatt keletkezett hatásköri összeütközés kérdésében — az igazságügy-miniszter előterjesztésére — határozat arról, hogy az eljárást a bíróság folytassa le.

18.^a

A provizórium alatt a Telekkönyvnél szolgált tisztviselők szolgálati idejének beszámítása

[A minisztertanács 1881. július 3-án és 1888. január 2-án hozott határozatai szerint a telekkönyvi hivatalnokoknak a kiegyezést megelőző provizórium idején a kataszteri helyszínelésnél eltöltött gyakornoki vagy napidíjasi és a fennállott törvényhatósági telekkönyvi hivataloknál eltöltött szolgálati ideje beleszámít az állami szolgálatba, és figyelembe veendő a nyugdíj megállapításánál.

A minisztertanács — Szilágyi igazságügy-miniszter és Wekerle pénzügyminiszter együttes javaslatára — a fenti határozatokat kiterjeszti a később rendes bírának vagy más állami hivatalnokoknak kinevezett volt telekkönyvi tisztviselőkre is.]

Jegyzetek

a A 19. pontot nem közöljük.

1 Ld. még 1890. márc. 25./2., máj. 9./2. — A görög nyelv tanításáról az említett 1883:30. tc. úgy rendelkezett, hogy a gimnázium felső négy osztályában kötelező a görög nyelv és irodalom oktatása. A tanulók túlerheltségére hivatkozva egyre több támadás érte e rendelkezést. Mind jobban tért

- hódított a gyakorlati ismeretek oktatására, a túl merev humán-reál kettősség megszüntetésére s helyette egységes középiskolák felállítására irányt vevő új oktatási koncepció. Ennek talajában gyökereszt Csáky javaslata is. A tvj. ápr. 21-én került a Ház elé, amelyet az kisebb módosításokkal máj. 20-án elfogadott. (A tvj.-ot, indokolását, egyéb kh. iratokat, ill. az ogy. vitát ld. OL - K 2 - 1887/92 - 4608, 4633, 4790, 4810, 4840, 4852/1890 /180–181. cs./, KN /1887–92/ 17. k. 375. p., 18. k. 9–218. p.) A Fh. — pusz tán szövegezést érintő — módosítása után született meg az 1890:30. tc., amely kimondta: a „gimnáziumi tanulók a görög nyelv és irodalom tanulására nem kötelezettek”, ha helyette rendes oktatásban részesülnek magyar irodalomból (kiegészítve a görög klasszikusok magyarrá fordított műveinek megismerésével, valamint a görög irodalom- és művelődéstörténet alapvonalával), továbbá rajzból. A tc.-et életbe léptette az 1890. júl. 30-i 30 820. vkm. sz. rendelet (RT 1890. 1336. p.).
- 2 *Ld. még 1890. márc. 25./3. és 4., máj. 23./8., jún. 20./1., jún. 27./6., 1891. jan. 9./1., 1892. febr. 1./2., okt. 28./6., nov. 28./2.*
 - 3 Csáky márc. 15-i, a me.-höz intézett átiratában egyébként elfogadásra ajánlotta a szabályzattervezetet, mert szerinte ez jó hatást gyakorolna a kongresszusra. OL - K 26 - 1890 - 26 878.
 - 4 Szapáry ápr. 15-én terjesztette a vkm. által kidolgozott utasítástervezeteket az uralk. elé, aki azokat ápr. 18-i lf. elhatározásával jóváhagyta. — Az ápr. 24-én megnyílt kongresszuson az ún. nemzeti párt mérsékelt szárnya 20, a nemzeti sérelmeket jobban hangsúlyozó Branik-féle szárnya 18, míg a radikálisok 11 képviselővel szerepeltek. Ez az összetétel biztosította a kormánynak a személyében megfelelő pátriárka megválasztását. A választásra máj. 1-jén került sor, miután korábban leszavazták egyrészt a Polit Mihály és Vucsetics Illés vezette kisebb csoportosulás javaslatát, hogy ti. az uralk. még a választás előtt erősítse meg az 1885-ös választási statutum-tervezetet, másrészt a radikálisok Csernovics Péter által benyújtott, nemzeti sérelmekkel teli felirati javaslatát is. Pátriárkává Zsivkovics Teofán károlyvárosi püspökkel szemben (11 szavazat) Brankovics György temesvári püspököt választották meg (41 szavazat). Nikolics jelentése szerint Brankovics „mint a magyar állameszmének híve, pátriárka magas hivatását a magyar állam érdekeinek a saját egyháza érdekeivel való összeegyeztetésében fogja keresni, és a népre is ezen szellemen fog folytonosan hatni ...” Ezek után a lf. megerősítés sem késett: az uralk. a me. máj. 5-i előterjesztése nyomán máj. 6-án jóváhagyta a választást, egyúttal a b.t.t. címet adományozta az új pátriárkának. Brankovicsot máj. 11-én iktatták be hivatalába. A kongresszus választmánya máj. 12-én alakult meg, és kiküldte a kongresszus elé terjesztendő javaslatokat előkészítő 15-ös bizottságot. A választmány tagjai — Nikolics jelentése szerint — „egyől-egyig ... a mérsékelt elemekből vannak kiválasztva ...”, a korábban hangadó újvidéki Branik-csoport teljesen háttérbe szorult. Így — a kormány, ill. az uralk. utasítására — Nikolics máj. 12-én örömmel napolhatta el bizonytalan időre a kongresszust: „Az elért eredmény általában megnyugtatónak és öröndetesnek mondható, mert most már a pátriárkának meg van a mérsékeltkekből alakult kongresszusi választmánya és tizenötös bizottsága, melyeknek támogatására számíthat, tehát meg van teremtve az erő azon szerencsés csoportosulása a pátriárka körül, melyet régen kellett a Szerb Egyház szervezetében nélkülözni” — írta máj. 21-i végjelentésében. Iratokat ld. OL - K 26 - 1890 - 26.
 - 5 A II. Internacionálé alakuló kongresszusa (1889) nyilvánította máj. 1-jét nemzetközi munkásünnepé. Ennek nyomán a Magyarországi Általános Munkáspárt már 1889 nov.-ében hozzáfogott a megmozdulás előkészítéséhez. Vö. S. Vincze 352–357. p.
 - 6 A mt.-i előterjesztés fogalmazványát ld. OL - K 149 - 1890 - 1. t. - 252. Eszerint a munkásgyűlések 5 óránál tovább nem tarthatnak, a közös hm. felajánlotta a katonaság készenléte helyezését stb. A büm. a mt.-ban bemutatta a törvényhatóságok első tisztviselőihez intézendő körrendeletének tervezetét is, amelyet véglegesítve ápr. 16-án adtak ki. Eszerint: „a munkásoknak sem f. évi első május napján, sem ezentúl semminemű körmenetek, felvonulások és ilyféle utcai tüntetések, sem gyűlések tartása ... meg nem engedhetők. Mindenütt a helyi munkásoknak — valamint minden más honpolgároknak — ha gyűlést szándékoznak tartani, az a fennálló szabályok és rendeletek alapján a hatóság felügyelete alatt megengedendő, de tüntetések nem.” A büm. ápr. 17-én felkérte a közös hm.-t, hogy máj. 1-jén tartson készenléten csapatokat. — *Ld. még 1890. ápr. 18./2.*
 - 7 *Ld. még 1890. ápr. 3./3., máj. 30./17., aug. 8./11., szept. 20./1., okt. 11./2. — A szerb külkereskedelmi ügyekre vonatkozó jk.-i pontok felsorolása: 1890. ápr. 3. 9. jegyzet. — Az összes külkereskedelmi vonatkozású jk.-i pont felsorolása: 1890. márc. 25. 29. jegyzet.*

- 8 Az ápr. 26-án tartott közös vám- és kereskedelmi értekezleten döntés született a Szerbiából érkező gabonaneműek származási bizonyítványaival kapcsolatos szigorúbb eljárásról. E döntés nyomán kérte máj. 10-én a kerm. a kum.-t arra, hogy szerbiai konzulátusaink utasítsanak az előírások szigorú betartására, nevezetesen, hogy minden esetben közvetlenül győződjenek meg a szerb gabonaküldemények eredetéről. Ezzel összefüggésben Baross kérte szerbiai konzulátusaink számának szaporítását is. Időközben a szerb kormány — elkerülendő a Monarchiával való súlyosabb összeütközést — ápr. 26-án maga is intézkedett a származási igazolványokkal kapcsolatos előírások betartása érdekében. Ezeket az intézkedéseket a kum. és a magyar kormány is elfogadta, mégis sor került az elhatározott lépések foganatosítására: a kum. júl.-ban Szendrőn és Radujevácon új konzuli ügynökségeket állított fel. OL - K 178 - Külkereskedelmi ügyek - 1890 - 551 és 928, 1891 - 118 (741/1890), OL - K 255 - 1890 - 6. t. - 1769.
- 9 A Vámügyi Tanács létrehozásának eszméjét Baross 1890. febr. 12-én vetette fel egy értekezleten (OL - K 255 - 1890 - 6. t. - 778). Júl.-ban már össze is állt a testület. A fm. Liphay István min. tan.-t és br. Fiáth Miklós oszt. tan.-t, a püm. Andreánszky István min. tan.-t és Turóczy Adolf oszt. tan. fővámig.-t delegálta, míg a kerm. Lukács Béla áll. titk.-t (ő lett a Tanács h. elnöke), Kilényi Hugó és Mihalovics János min. tan.-okat nevezte ki. A szakköröket többek között az alábbiak képviselték: gr. Dessewffy Aurél, az OMGE elnöke, Mudrony Soma, az Orsz. Iparegyesület elnöke, György Endre és Tisza István ogy. képvis.-k, Weiss Manfréd és Mechwart András gyárosok. A tanács 1890. okt. 26-án tartott első ülésének napirendjén a Németországgal tervezett kereskedelmi szerződési tárgyalások előkészítésének kérdése (vö. 1890. okt. 10./3.) szerepelt. OL - K 178 - 1891 - 863.
- 10 Az írásos mt.-i előterjesztés fogalmazványát, amely sokkal részletesebb a jk.-i pontnál, ld. OL - K 229 - 1894 - 21. t. - 1092 (23 007/1890).
- 11 A Magyar Északkeleti Vasút Rt. 559 km hosszú vonalai (Debrecen–Nagykároly–Szatmár–Máramarossziget, Szerencs–Sátoraljaújhely–Csap–Bátyu–Királyháza, Bátýu–Munkács, Nyíregyháza–Csap stb.) az 1868:13. és az 1870:28. tc. alapján kamatgaranciával épültek ki 1871–1873 között. (*Ruzitska* 30–31. p.) — Az engedélyokmányok szerint az állam megváltási joga rendes körülmények között 1899-ben és 1900-ban lépett volna hatályba, Baross azonban mielőbb igyekezett kihasználni azt a lehetőséget, hogy a rt. 1881-től egyik évben sem tudott annyi jövedelmi fölösleget elérni, amennyi a felvett elsőbbségi kölcsönök évjáradékait fedezte volna.
- 12 Az 1871-ben kiépült Arad–Temesvári Vasút államosításáról már 1886-ban folytak eredménytelen tárgyalások, mivel az építkezésekre felvett kölcsön évjáradékát 1881-től egyik évben sem fedezték a jövedelmi fölöslegek, sőt az állam százazekre menő kamatgaranciát volt kénytelen kifizetni. Így az 1883:24. tc. biztosította szankció (zár alá vagy állami kezelésbe vétel) már akkor alkalmazható lett volna. A vasút helyzete később sem javult: 1886–1889 között több mint 300 000 Ft kamatgaranciát használt fel. OL - K 229 - 1893 - 14. t. - 9375 (25 067/1890).
- 13 Értsd: a DGT köteles a vasútvonalon az állam részére bizonyos mennyiségű szenet szállítani, ill. a szállítási díjat biztosítani.
- 13a társasági
- 14 A Pécs–Barcsi Vasút volt az első 1867 után, amelyre a magyar kormány — kamatbiztosítással — engedélyt adott (1867. máj. 2.). Üzletét 1882-től az 1889-ben államosított Budapest–Pécsi Vasút kezelte. (*Ruzitska* 35. p.) — Baross az említett okokból már 1887-től törekedett a vasút fölötti rendelkezés megszerzésére. OL - K 229 - 1894 - 21. t. - 1092.
- 15 *Ld. még 1890. máj. 9./2., máj. 17./4., jún. 13./4., jún. 27./14., júl. 4./3., szept. 21./2. 1892. máj. 20./9.*
- 16 *Ld. még 1890. máj. 17./3., máj. 30./5., júl. 4./6.*
- 17 Baross 1890 dec.-ében egy szerződéstervezetet dolgoztatott ki a Pécs–Barcsi Vasút kamatbiztosítási viszonyainak rendezésére és az üzletkezelés állami átvételére. A tervezetet a püm. is véleményezte. OL - K 229 - 1894 - 21. t. - 1092. — *Ld. még 1891. szept. 6./3., dec. 18./1., 1892. dec. 2./5., dec. 19./4.*
- 18 A MÁV ún. zónadíjszabását Baross 1889. aug. 1-jén léptette életbe a vasúti személyszállítás gazdaságossá tétele céljából. Az új tarifa a díjtételek csökkentése révén (főleg a legkisebb és a legnagyobb távolságok viszonylatában) kívánta növelni az utasszámot és ezzel a bevételt. — *Vö. 1890. nov. 4./3., 1891. jan. 9./11., ápr. 16./5., 1892. ápr. 1./7.*

- 19 Az Orsz. Közgazdasági Alap „Orsz. Földmívelési Alap” néven 1854-ben jött létre, amikor az Orsz. Pénzügyigazgatóság 23 248. sz. rendeletével kimondta, hogy a mező- és erdőrendőri bírságpénzek ennek az alapnak képzésére fordítandók. Később más forrásokat is nyitottak az alap részére, amelyből mezőgazdasági és ipari beruházásokat egyaránt segélyeztek. Részleteket ld. OL - K 178 - 1889 - 518.
- 20 A KKM. és a FIK. Min. átszervezése, ill. a Ker. Min. és a FM felállítása után 1889-ben a Közgazdasági Alap törzsállománya a fm. kizárólagos rendelkezése alá került. Uo. 1890 - 681.
- 21 Az ügyben a Szapáry- és a Wekerle-kormányok idején törvényhozási intézkedés nem történt, bár a kerm. ezt többször sürgette. (OL - K 231 - 1893 - 2. t. - 219.) A FM-ban még ápr. folyamán készült feljegyzés szerint a fm. ragaszkodott a kérdéses összeg egészéhez, hivatkozva a filoxéra pusztításai miatt teendő intézkedésekre. (OL - K 178 - 1890 - 681, az ügyiratban található a püm. írásbeli mt.-i előterjesztése is). — *Vö. 1890. máj. 30./3. és 1891. szept. 6./3.* A kerm. egyébként 1890. ápr. 12-i 1134. eln. sz. rendeletével saját céljaira „Ipari és Kereskedelmi Alap”-ot létesített. RT 1890. 654. p.
- 22 A püm. ápr. 25-én kiadott 27 707. sz. körrendeletét ld. OL - K 178 - 1897 - 5195 (755/1890).

5./13./

1890. április 18.

1.

A miniszterelnök megállapodása Irányi Dániellel a Függetlenségi Párt honossági ügyben teendő törvényjavaslatának képviselőházi tárgyalásáról

A miniszterelnök úr jelentette, hogy a honossági ügyben¹ az országgyűlési Függetlenségi Párt részéről tenni szándékolt indítvány tárgyában bizalmasan értekezett — a Képviselőház elnökének² jelenlétében — a Függetlenségi Párt elnökével, Irányi Dániel képviselővel, s abban történt megegyezés, hogy miután az e részben teendő indítvány a jelen ülés szakban a házszabályok értelmében a már e tárgyban hozott kh. határozat miatt tárgyalható nem volna, az indítvány megtétele halasztassék a jövő ülés szakra, mely a kir. táblák szervezésére vonatkozó törvényjavaslatnak le-tárgyalása után, a jelen ülés szak berekesztése mellett, a delegáció tagjainak megválasztása végett is azonnal egybe fogna hívatni. A miniszterelnök úr kijelentette, hogy alkalmat kívánván nyújtani arra, hogy e kérdésben az álláspontok tisztáztassanak, a kormány a honossági törvény módosítását célzó, a Függetlenségi Párt által benyújtani szándékolt törvényjavaslatnak a bizottsághoz való utasítását, s annak jelentése alapján tárgyalását nem fogja ellenezni, kinyilvánítván mindazonáltal, hogy a kormány a tárgyaláshoz való hozzájárulása nem jelenti azt, mintha a kormány a honossági törvény célba vett módosításába is egyezni szándékoznék.

Helyeslőleg tudomásul vétetett.³

2.

A május 1-jei munkásgyűlések ügye⁴

A miniszterelnök úr előadván, hogy az érkezett jelentések szerint az osztrák kormány és a német kormány az állami gyárakban, bányákban s egyéb ipari vállala-

tokban alkalmazott munkásoknak május 1-jei munkaszünetelése tekintetében milyen álláspontot szándékoznak elfoglalni, szükségét fejezte ki annak, hogy a magyar kormány is állapotdjék meg az állami gyárakban és vállalatokban alkalmazott munkások tekintetében elfoglalandó álláspontra nézve, hogy e részben egyöntetű eljárás követhessék.

E felhívás következtében a *kereskedelmi miniszter* úr jelentette, hogy a kezelése alatt levő állami gyárak igazgatóit utasította, miszerint tegyék magukat érintkezésbe más gyárak vezetőségeivel a követendő eljárásra nézve. Az ennek folytán megtartott közös értekezletben részt vett gyárosok és gyárigazgatók véleménye oda hajlott, hogy a napibér visszatartásával a munkásoknak a részvételt meg kellene engedni, mert sokkal kisebb baj, ha a munkások a gyárigazgatóságok beleegyezésével vesznek részt a mozgalomban, mintha sikertelen kísérlet történnék annak megakadályozására; természetesen kijelentették az illető munkásoknak, hogy ha zavargásokat idéznének elő, vagy olyanokban részt vennének, ez a gyárból való elbocsáttatásukat fogná maga után vonni.

A *pénzügyminiszter* úr a kezelése alatt levő ipari vállalatokat illetőleg jelentette, hogy az Állami Nyomdában a munka május 1-jén is folyoni fog; a dohánygyárakban és bányákban a munkások május 1-jén részben eddig is szüneteltek, egyébiránt a vidéki bánya- és ipari telepekből a jelentések az eddigi gyakorlatról még nem érkeztek be. Nézete az volna, hogy ami a május 1-jének ünneplése tekintetében más években szokásban volt, az most is engedtesse meg.

A minisztertanács tudomásul vétén a tett jelentéseket, abban állapodott meg, hogy miután a mi munkásviszonyaink nem teszik indokolttá azt, hogy a kormány a május 1-jének megünneplését illetőleg a munkásokkal szemben egészen merev álláspontot foglaljon el, a kormány a munkásokat e részbeni szándékaikban a f. hó 11-én kelt minisztertanácsi határozatban kimondott korlátozással, hacsak időközben nem merül fel oly esemény, vagy nem mutatkoznának oly jelenségek, melyek az ellenkező magatartást tanácsolnák, ne akadályozza, s általában engedje meg mindazt, ami eddig is szokásban volt.⁵

3.

A kereskedelemügyi miniszter felhatalmazása arra, hogy a kereskedelmi viszonyoknak az 1862. évi török kereskedelmi szerződés hatálya alá eső országokkal szembeni ideiglenes szabályozásáról szóló törvényjavaslatot az Országgyűlés elé terjessze.⁶

4.

A vasárnapi ipari munkaszünetről szóló törvényjavaslat módosítása⁷

A kereskedelmi miniszter úr bemutatta az ipari munkának vasárnapi szüneteléséről szóló törvényjavaslatot,⁸

mely tárgyalatván, elfogadtatott a következő megjegyzésekkel:

a 3. §-nál. Minthogy a tervezett törvényjavaslat nem vallási tekintetből, hanem munkásvédelmi szempontoknál fogva mondja ki a vasárnapi munkaszünetet, s a létező felekezeti viszonyok mellett nem is volna célszerű, ha vallási szempontok vegyítettének a tervezett intézkedésbe,⁹ a hozandó törvény alóli kivételeket tárgyzó rendeletnek megállapításánál a vallás- és közoktatásügyi miniszter közreműködésének említése mellőzendő, ellenben felveendő a földművelési miniszternek hozzászólási joga.

Minthogy továbbá a horvát bánnak észrevétele volt e §-nak azon határozmányja ellen, mely szerint a kivételeket megszabó rendeletet Horvát-Szlavónországokra nézve a kereskedelmi miniszter bocsátaná ki a horvát bánnal egyetértőleg, a szóban levő szakasz e határozmányra vonatkozó részének megállapítása függőben hagyatott, s felhatalmaztatott a kereskedelmi miniszter úr, hogy e kérdéses pontot az igazságügy-miniszter úrral és a horvát bánnal hozza tisztába, s ha egyetértő megállapodásra jutnak, a közösen megállapított határozmányt vegyék fel a törvényjavaslatba.

A 4. § után új szakasz veendő fel, melyben az ipartörvényről szóló 1884:XVII. tc. 183. §-ának c. és d. pontjára való tekintetből kimondatnék, hogy a bányászat- és kohászatnál, valamint az állami egyedáruságoknál és az azokkal összekötött vállalatoknál szükségesnek mutatkozó kivételes határozatokra nézve a jelen törvényjavaslat 3. és 4. §§-aiban kimondott elvek alapján a pénzügyminiszter fog intézkedni.

Ezen új §-nak szövege a kereskedelmi és pénzügyi miniszter urak által egyetértőleg lesz megállapítandó.

Az 5. § akképpen módosítandó, hogy a törvényjavaslatban foglalt határozmányok elleni kihágások feletti bírászkodás az 1880:XXXVII. tc. 42. §-ában megállapított közigazgatási hatóságokra, s így legfelsőbb fokban a belügyminiszterre ruházandó.

A 6. §-ban azon elv mondandó ki, hogy a hozandó törvény által az 1868:LIII. tc. 19. §-a második bekezdésének határozványja, valamint az 1879:XL. tc. 52. §-ának arra vonatkozó rendelkezése nem érintetik.

E §-nak szövegezése a kereskedelmi és igazságügyi miniszter urakra bízott.

Egyúttal felhatalmaztatott a kereskedelmi miniszter úr, hogy ha a bemutatott törvényjavaslat függőben maradt szakaszainak szövegezésére nézve az érdekelt miniszter urak, illetőleg a horvát bán között teljes egyetértés létrejön, a szóban levő törvényjavaslatot az egyetértőleg megállapított szövegben — Ő Felsége legfelsőbb jóváhagyásának ki-
eszközlése után — az Országgyűlés elé terjessze.¹⁰

5.

Vám- és kereskedelmi értekezlet a Bulgáriával tervezett külkereskedelmi szerződési tárgyalások előkészítésére¹¹

A kereskedelmi miniszter úr előadta, hogy a Bulgáriával kötendő kereskedelmi egyezmény tárgyában a közös vámértekezlet megtartatván, a közös külügyminiszter úr a magyar kormány hozzájárulását kéri, hogy a tárgyalások a vámkonferencia megállapodásai alapján Bulgáriával megindíttatassanak.¹²

A közös vámkonferencia megállapodásait illetőleg a kereskedelmi miniszter úr szükségesnek tartja megjegyezni, hogy a minisztertanács f. évi március hó 8-án hozott határozata szerint a Bulgáriával kötendő egyezménynél az angol–bolgár kereskedelmi szerződés lett volna alapul elfogadandó.

A közös külügyminiszternek a vámkonferencián részt vett képviselője annak az álláspontnak adott kifejezést, hogy tekintve Bulgária nemzetközi helyzetét, legalább formailag csak ideiglenes megállapodás és ne végleges egyezmény létesíttessék, mivel ez utóbbi által Bulgáriát illetőleg politikailag a status quo ismertetnék el,¹³ mi a külügyminiszter szempontjából mellőzendő volna.

A vámkonferencia, nehogy a forma miatt az egyezmény tartalmát is meg kelljen szorítani, mi által érdekeink kellő kielégítése volna kockáztatva, nem találta célszerűnek, hogy a létesítendő egyezmény az angol–bolgár megállapodás mintájára csupán a legnagyobb kedvezmény kölcsönös biztosítására szorítkozzék, mely esetben — szófiai ügynökünk nyilatkozata szerint is — csak jelentéktelen engedményeket várhatunk a bolgároktól; hanem azt javasolta, hogy forma szerinti egyezmény köttessek, mégpedig az angol–egyiptomi egyezmény mintájára, a két kormány meghatalmazottai által.

Címe a 10 évre kötendő egyezménynek következő volna: Az Osztrák–Magyar Monarchia és Bulgária közötti kereskedelmi viszonyokat rendező megállapodás (Arrangement).

A kereskedelmi miniszter úr ezután részletesen ismerteti a vámkonferencia által kidolgozott egyezményi tervezetet, ajánlván annak elfogadását, egy pont kivételével.

A III. cikk 3. bekezdése szerint ugyanis azon hajóállalatok, melyek üzletüket a másik fél területére is kiterjeszteni szándékoznak, ezen iparuk üzése tekintetében nem volnának megadóztathatók.

E határozat felvétele az osztrák kereskedelmi miniszter képviselője által hozott javaslatba azon célból, hogy a kereseti adó alóli mentesség, melyet a Duna-gőzhajózási Társaság ma az Al-Dunán élvez, szerződésileg biztosíttassék.

A magyar kiküldöttek és az osztrák pénzügyminiszter megbízotta e javaslatot ad referendum vették azért, mert nézeteltérés merült fel e határozat értelmezése iránt, és kétségbe vonott, vajon az idegen hajózási társulatok, melyek nálunk magukat bejegyeztetik és rendes ügynökségeket állítanak fel, ezen ipargyakorlatuk után mentesek-e a kereseti adó alól? E kérdés jelentősége abban fekszik, hogy ha ily értelme-

zés mellett vétetik fel a kérdéses határozat a bulgár egyezménybe, ezen adómentességet a többi államok is igénybe fogják vehetni a legnagyobb kedvezmény alapján.

Ennélfogva a kereskedelmi miniszter úr is maga részéről ezen határozat felvétele ellen van.

A minisztertanács helyeselvén a kereskedelmi miniszter úr nézetét, felhatalmazta őt, hogy a bulgár kereskedelmi egyezmény iránti tárgyalások megindításához a magyar kormány nevében az előadott alapon járuljon hozzá.

6.

Vám- és kereskedelmi értekezlet az Egyiptommal tervezett külkereskedelmi szerződési tárgyalások előkészítésére¹⁴

A kereskedelmi miniszter úr bemutatta azon tervezetet, melyet a közös vám- és kereskedelmi értekezlet az Egyiptommal kötendő kereskedelmi egyezmény iránt megállapított.¹⁵

E tervezet, melyet az előadó miniszter úr részletesen is ismertetett, általában megfelelően a minisztertanács f. évi március hó 8-án hozott megállapodásainak, a magyar kormány részéről a tárgyalás alapjául elfogadható volna, külön kiemelő csak az, hogy tekintettel arra, hogy a Török Birodalommal fennálló szerződés f. évi július 6-ától fogva előreláthatólag meg fog hosszabbítani, és külön egyezménynek ezen időpontig Egyiptommal létre nem jötte esetében a török szerződés Egyiptomra nézve is hatályban fog maradni, a vámkonferencia kívánatosnak jelezte, hogy a módosított egyiptomi vámszabályzatnak részünkről leendő elfogadása árán ez esetre is biztosítsuk magunknak azt az előnyt, hogy dohánykivitelünk Egyiptomba mielőbb szabadabbá tétessék.¹⁶

A minisztertanács az előterjesztett javaslatokat helyeselvén, felhatalmazta a kereskedelmi miniszter urat, hogy az egyiptomi kereskedelmi egyezmény iránti tárgyalások megindításához a magyar kormány nevében az előadott alapon járuljon hozzá.

7.

Az 1891-ben lejáró külkereskedelmi szerződések megújítása¹⁷

A kereskedelmi miniszter úr a f. évi március hó 25-én hozott minisztertanácsi határozat kapcsán jelentette, hogy a jövő évben lejáró kereskedelmi szerződések megújítására vonatkozó megállapodások létesítése végett a közös vám- és kereskedelmi értekezlet legközelebb Budapesten egybe fog lépni.

A kereskedelmi miniszter úr nézete szerint a magyar megbízottaknak oly értelmű utasítás volna adandó, hogy általában oda kell törekednünk, hogy lehetőleg tarifaszerződések köttessenek,¹⁸ melyek szerint nyersterményeinknek s azokon nyugvó termelvényeinknek kivitele megkönnyíttessék és biztosíttassék. Főszóly a Német Birodalommal kötendő kereskedelmi szerződésre helyezendő,¹⁹ mellyel vám- és ke-

reszkedelmi tekintetben is, a vámsorompóknak egyébiránt fenntartása mellett, lehetőleg oly szoros viszony volna létesítendő, mely a nevezett birodalommal fennálló politikai benső viszonyoknak megfelel. Ily szerződésnek létesítése érdekében a közös külügyminiszter urat a magyar kormány részéről különösen is meg kellene keresni.

Az Olaszországgal²⁰ és Svájjal²¹ fennálló szerződéseink részünkről nem mondandók fel, de ha azok a másik szerződő fél által felmondatlanak, törekedni kellene új tarifaszerződéseket kötni.

Hasonló magatartás követendő a Szerbiával²² fennálló szerződésekre nézve.

A Romániával szemben létező kereskedelmi és vámügyi viszonyainknak rendezésére nézve irányadóul veendőek azon megállapodások, melyeket a Kereskedelmi, Pénzügyi és Földművelési Minisztériumok megbízottaiból álló értekezlet javaslatba hozott, s a f. évi február hó 12-éről kelt jegyzőkönyvbe foglalt.²³

A minisztertanács helyeslélvén a kereskedelmi miniszter úr javaslatait, elhatározta, hogy a közös vám- és kereskedelmi értekezletre küldendő magyar kormányi megbízottaknak ily értelmű utasítások adassanak.²⁴

10.

A pénzügyminiszter felhatalmazása arra, hogy az elkésve, ill. szabálytalanul bejelentett italmérési jogok kártalanításáról,²⁵ továbbá az 1887. évi közösügyi zárszámadásra alapított végleges leszámolás szerint Magyarország terhére mutató tartozás fedezéséről, az 1888. és 1889. évi közösügyi kiadásokra Magyarország által pótlólag fizetendő összegekről, a rendkívüli katonai óvintézkedések költségeire megszavazott 2 674 000 Ft póthitelből Magyarországra eső összeg fedezéséről, valamint az 1888. évi határvám-bevételek visszamaradása folytán a Magyar Korona Országai által fedezendő kiadásokról²⁶ szóló törvényjavaslatokat az Országgyűlés elé terjessze.

14.^a

A vallás- és közoktatásügyi miniszter felhatalmazása arra, hogy a Beleznay-kert tárgyában létesített cseregyezményről szóló jelentést az Országgyűlés elé terjessze.²⁷

Jegyzetek

a A 15–17. pontokat nem közöljük.

1 A magyar állampolgárság megszerzéséről és elvesztéséről szóló 1879:50. tc. módosításának kérdése. — *Ld. még 1890. márc. 16.*

2 Péchy Tamás

3 Irányi Dániel máj. 13-án terjesztette be az 1879:50. tc. módosításáról szóló, 73 aláírással ellátott tvj.-át, amelynek napirendre tűzését — betartva a bizalmas megállapodást — a kormány nem akadályozta meg. A tvj. — nevének említése nélkül — Kossuth Lajos állampolgárságának fenntartása érdekében indítványozta, hogy bármilyen tartamú a külföldi távollét, az ne minősülhessen az állam-

- polgárság elvesztését kiváltó oknak. A Ház kormánypárti többségű Közigazgatási Bizottsága máj. 16-án kelt jelentésében általánosságban is elvetni javasolta a tvj.-ot, így annak plenáris vitája (máj. 20–30.) parázs hangulatban zajlott ugyan le (főleg miután Károlyi István bevetette Kossuth nevét), de a javaslat sikerre eleve nem számíthatott. A kormánypárton kívül a Mérs. Ell. sem támogatta a javaslatot, s így azt az általános tárgyalás után levették a napirendről. (A szavazási arány 219:80 volt.) — A tvj., indoklása és a bizottsági jelentés: OL - K 2 - 1887/92 - 4735, 4778/1890 (181. cs.), a kh. tárgyalás: KN (1887–92) 18. k. 148–377. p. — *Ld. még 1890. máj. 9./2.*
- 4 *Ld. még 1890. ápr. 11./3.*
- 5 A rendőri erőket és egyes katonai egységeket máj. 1-jére készenlétbe helyezték. A Bp.-i Államrendőrség Főkapitányi Hivatalában ápr. 29-én tartott értekezlet (amely döntött a rendőri intézkedésekről) jk.-ét ld. OL - K 149 - 1890 - 1. t. - 374. — A hatósági lépések ellenére máj. 1-jén Bp.-en 60 000 ember vonult ki a Városligetbe, s követelt munkásvédő törvényeket. Vö. S. Vincze 357. p.
- 6 *Ld. még: (török, bolgár, egyiptomi:) 1890. jún. 13./2., (török, bolgár:) dec. 7./1., 1891. nov. 6./1., (török:) 1890. jún. 20./4., 1891. jan. 21./4., okt. 23./6., 1892. júl. 22./14., 1894. júl. 4./5., (bolgár:) 1890. ápr. 18./5., okt. 24./3., dec. 3./9., 1891. okt. 23./6., (egyiptomi:) 1890. ápr. 18./6., jún. 20./3., okt. 10./2., dec. 3./10. — Az összes külkereskedelmi vonatkozású jk.-i pont felsorolása: 1890. márc. 25. 29. jegyzet. — A Monarchia 1862. máj. 22-én kötött — 28 évre — 1890. júl. 5-ig szóló kereskedelmi és hajózási szerződést a Török Birodalommal (ld. RGBl. 1862. 42.), amely a régi kapitulációk és egyezmények helyébe lépett. (A szerződés Törökországra nézve kedvező volt, az osztrák-magyar áruk után 8%-os értékvámot szedhetett, míg a kapitulációk alapján csak 3, ill. 5%-ost.) A szerződés hatálya kiterjedt Törökország valamennyi birtokára és a fennhatósága alá tartozó országokra, igaz, 1879-től már nem feltétlenül. Utóbbiak közül Bulgáriának és Egyiptomnak volt a legnagyobb jelentősége. Az 1878. évi berlini szerződés (1879:8. tc.) VIII. cikke ugyanis kimondta, hogy a török kereskedelmi szerződések Bulgáriára nézve továbbra is érvényesek ugyan, de a Porta és az illető hatalom beleegyezésével módosíthatók. (A berlini szerződés I. cikke értelmében Bulgária „önhatósági és adózó fejedelemség” volt a szultán hűbérurasága alatt.) Egyiptomnak a szultán 1879-ben engedélyezte, hogy külön szerződéseket kössön. Ilyen alapon Bulgária és Egyiptom 1889-ben kereskedelmi egyezményre lépett Nagy-Britanniával, és a Porta egyik esetben sem emelt kifogást. A Monarchia érdekeinek biztosítása céljából a közös kűm. — a két kormány egyetértésével — 1890 elejétől mindhárom országgal tárgyalásokba bocsátkozott, de előre látható volt, hogy a török szerződés júl. 5-i lejártáig ezek nem vezetnek eredményre. Nagy nehézségeket okozott, hogy a Porta mereven igyekezett megőrizni bulgáriai és egyiptomi jogait, ellenben a Monarchia arra törekedett, hogy mindegyik állammal külön-külön lépjen szerződésre, mégpedig a török szerződés lejártá előtt, nehogy szerződés nélküli állapotba jusson. Bonyolította a helyzetet az is, hogy politikai okokból a közös kűm. csak akkor kívánta megkötni a bolgár és egyiptomi egyezményeket, amikor ennek jogát Törökország szerződésileg már elismerte. Ezért az 1890. márc. 8-i mt. — a kűm.-rel és az osztrák kormánnyal történt egyeztetés után — elfogadott egy tvj.-tervezetet, amely a kereskedelmi viszonyok ideiglenes rendezéséről szökö. (OL - K 231 - 1891 - 5. t. - 38 274, különösen 12 048 és 23 453/1890, OL - K 255 - 1890 - 6. t. - 9.) — Baross ápr. 19-i felszólóterjesztésében kérte az uralk.-t, hogy — hasonlóan az osztrák kerm.-hez — az Ogy. elé terjeszthesse a mt.-nak bemutatott tvj.-ot, amely a kereskedelmi viszonyoknak legfeljebb 1890. dec. 31-ig terjedő ideiglenes rendezéséről szökö, és kimondani javasolta: a minisztérium felhatalmazatik, hogy a régi kereskedelmi szerződést részben vagy egészben meghosszabbíthatja, vagy a három országgal új szerződések köthet, azzal a fenntartással, hogy amennyiben hatályuk 1890. dec. 31-én túl terjedne, akkor azok előzetesen az Ogy. elé terjesztendők. Ferenc József ápr. 22-i lf. elhatározásával hozzájárult a tvj.-hoz, amelyet Baross Gábor ápr. 28-án be is nyújtott a Házban. (Uo. /23 453/1890/.) — A tvj.-ot, indoklását és egyéb ogy. iratokat ld. OL - K 2 - 1887/92 - 4629, 4657, 4711 és 4808/1890 (180–181. cs.), a vita nélküli, máj. 5–10. között lezajlott kh. tárgyalás: KN (1887–92) 18. k. 9., 54., 131–132., 141. p.*
- 7 *Ld. még 1890. márc. 25./2., máj. 9./2., júl. 4./3.*
- 8 Az erősödő munkásmozgalom követelései mellett egyéb, társadalmi, egészségügyi, humanitárius és vallási szempontok is sürgették a vasárnapi munkaszünet törvényes biztosítását. A Ház 1884. ápr. 21-én — Irányi Dániel javaslatára — utasította is a kormányt, hogy terjesszen elő tvj.-ot a tárgyban, 1887-ben azonban a FIK Min. „egyelőre” ad acta tette az ügyet, mígnem 1890. febr. 1-jén megszű-

letett a régóta halogatott döntés: „Intézkedés a vasárnapi munkaszünet szabályozása iránt.” Napok alatt elkészült a hat §-ból álló „Törvényjavaslat az ipari munkának vasárnapi szüneteléséről.” Alapelvei: vasárnapokon az ipari munkának szünetelnie kell, kivéve a takarítási és helyreállítási tevékenységet; a munkaszünet a legkésőbb vasárnap reggel 6 órától számított 24 órán át tart; rendeletnek kell megállapítani azokat az iparnemeket, ahol különös szempontok követelik meg a vasárnapi munkát, de ilyen esetekben is biztosítani kell, hogy a munkások havonta legalább egy teljes, vagy kéthetente egy fél vasárnapon munkaszünetet élvezhessenek; a rendelkezések megszegői kihágást követnek el és 10–300 Ft pénzbüntetést fizetnek. — A tvj.-ot a kerm. febr. 10-én véleményezésre megküldte a társminisztereknek, a bánnak, a kereskedelmi és iparkamaráknak, az Orsz. Ipáregyesületnek, a Kereskedelmi Csarnoknak és pótlólag az Általános Munkás Beteg- és Rokkantsegélyező Pénztárnak. A kamarák zöme üdvözölte a tervezett intézkedést, de pl. a Bp.-i Kamara ellenezte. Utóbbi indoklásából érdemes idézni: a vasárnapi munkaszünet, „mely az ipari fejlődés magas fokán álló nyugati államokban ... az ipar egészséges fejlődését megbénító túltermelés veszélyeit is van hivatva elhárítani — zsenge és minden elgondolható állami és társadalmi támogatásra szoruló iparunk fejlődése, valamint társadalmunk viszonyainak elütő alakulása szempontjából, mely a koncentrált munkástömegek szociális mozgalmait nem ismeri — hazánkban nem csak elodázhatlan szükségget nem képez, hanem ipari termelésünk versenyképessége szempontjából alkalmas komoly aggályokat ébresztani.” A Betegsegélyező Pénztár válasza, valamint a máj. 1-jei bp.-i és kolozsvári munkásgyűlések feliratai üdvözölték ugyan a javaslatot, de további követeléseket is támasztottak (pl. más munkásvédő tv.-ek alkotását, a 8 órás munkanap biztosítását). A kerm. a miniszterek észrevételeire némi módosítást eszközölt a tvj.-on, majd a mt. elé vitte, miután a Szapáry-kormány is átvette programjába a kérdés rendezését. OL - K 231 - 1891 - I. t. - 15 139 (7069, 8293, 13 141, 15 559, 16 792 és 27 556/1890).

- 9 Az ortodox izraeliták pl. a szombatot tekintették pihenőnapnak.
- 10 Az átdolgozott, 8 §-t tartalmazó tvj., amelyben a horvátországi intézkedésre vonatkozó rész változatlan maradt, ápr. végére készült el, és Baross ápr. 29-én már az uralk. elé is terjesztette. A felségelőterjesztés elsősorban az emberi munkaerő védelmével indokolta a javaslatot. A kerm. rámutatott, hogy Magyarországon ugyan még nincs kibékíthetetlen ellentét „a tőke és az emberi munka ... között”, de a munkaszüneti nap törvényes biztosítása máris szükséges, mert „idejekorán és helyes alapokon való rendezés által elejét lehet venni annak, hogy nem egy szociális kérdés, mely némely államban immár állandó bajok és veszélyek kútforrását képezi, nálunk mélyebb gyökeret verjen”. Az uralk. máj. 10-i lf. elhatározásával hozzájárult a tvj. Ogy. elé terjesztéséhez. (Uo. /30277/1890/.) (Az ügyiratban található az 1890. márc. 17–22. között Berlinben tartott, a munkásvédelemmel foglalkozó nemzetközi értekezlet emlékeztetője. A tanácskozást a német kormány kezdeményezésére, 13 állam kormányképviselőinek részvételével tartották.) Egyébként az uralk. máj. 11-én kérte Szapáryt a tvj. 3. §-ának megváltoztatására. Eszerint ugyanis a kerm. a bán előzetes egyetértésével, de maga adná ki Horvátországra nézve is azt a rendeletet, amely meghatározza a vasárnapi munkaszünet alóli kivételeket. Az uralk. ezzel szemben a bán önálló intézkedési joga mellett foglalt állást. Szapáry végül a bán egyetértésével elhárította Ferenc József kérését. OL - K 26 - 1890 - 446. — A további „munkásvédő törvényhozás”-ra ld. 1890. júl. 4./3., júl. 18./2.
- 11 Ld. még 1890. ápr. 18./3., jún. 1./2., okt. 24./3., dec. 3./9., dec. 7./1., 1891. okt. 23./6., nov. 6./1. — Összes külkereskedelmi vonatkozású jk.-i pont felsorolása: 1890. márc. 25. 29. jegyzet.
- 12 A vámkonferencia márc. 26-án zajlott le, jk.-ét és a javasolt „Arrangement” tervezetét ld. OL - K 255 - 1890 - 6. t. - 884 és 983.
- 13 Az 1878. évi berlini szerződés autonóm török tartományá nyilvánította Kelet-Ruméliát, de az 1885. szept.-i felkelés nyomán a tartomány Bulgáriához csatlakozott. Utóbbi hivatalosan a Monarchia sem ismerte el.
- 14 Ld. még 1890. ápr. 18./3., jún. 13./2., jún. 20./3., okt. 10./2., dec. 3./10. — Az összes külkereskedelmi vonatkozású jk.-i pont felsorolása: 1890. márc. 25. 29. jegyzet.
- 15 Baross érdeklődésére a kűm. 1890 elején közölte: mivel Nagy-Britannia külön kereskedelmi egyezményt kötött Egyiptommal, s mivel utóbbi kérdést tett, hogy hajlandó lenne-e a Monarchia vele egyezményre lépni, szükségesnek tartja az ügy előkészítését. (OL - K 255 - 1890 - 6. t. - 566.) — A vámkonferencia márc. 26-án zajlott le, jk.-ét ld. uo. 884.

- 16 Egyiptom azoknak az országoknak, amelyek nem ismerték el új vámszabályzatát (a Monarchián kívül Németország és Franciaország), még a 80-as évek derekán megtiltotta a dohány bevitelét. Uo. 57.
- 17 *Az összes külkereskedelmi vonatkozású jk.-i pont felsorolása: 1890. márc. 25. 29. jegyzet.*
- 18 Kölcsönös kedvezményeket tartalmazó tarifaszereződést csupán Olaszországgal, Svájjal és Szerbiával tudott létesíteni a Monarchia. — Vö. *Matlekovits II. k.* 608–615. p.
- 19 *Ld. 1890. okt. 10./3.*
- 20 *Ld. 1890. dec. 17./1.*
- 21 *Ld. 1891. máj. 1./6.*
- 22 *Ld. 1890. nov. 12./1.*
- 23 A Baross elnökletével tartott értekezlet jk.-ét ld. OL - K 255 - 1890 - 6. t. - 778. — Baross a tanácskozáson bejelentette, hogy Románia ajánlatot tett a kereskedelmi szerződési tárgyalások felvételére és az 1886-tól tartó vámháború megszüntetésére. Miután a mt. korábban már üdvözölte a román kezdeményezést, az értekezlet feladata az volt, hogy javaslatot tegyen a Romániával szembeni konkrét magatartásra. A következő megállapodás született: mivel nem tudható, hogy a fontos nyugati országokkal, elsősorban Németországgal szemben milyen eredmények remélhetők, „Romániával egyelőre végleges szerződés ne köthessék, hanem elsősorban csakis egy megfelelő provizórium vétessék kilátásba.” A legnagyobb kedvezmény biztosításán kívül még vámkedvezmények elérését vették célba, mégpedig úgy, hogy az állategészségügyi intézkedéseink csorbítatlanul megmaradjanak. — *Ld. 1890. dec. 3./6.*
- 24 A vámértekezletre ápr. 26-án került sor Bp.-en, jk.-ét ld. OL - K 178 - Külkereskedelmi ügyek - 1891 - 118 (741/1890), míg a Wekerle részére készült értékelő jelentést ld. OL - K 255 - 1890 - 6. t. - 1035. — *Ld. még a bevezető tanulmány. A/II. 1. 2. fejezetét.*
- 25 *Ld. még 1890. márc. 25./2., máj. 9./2.* — Az 1888:35. tc. vezette be az állami italmérési jövedéket, és szüntette meg ezzel a nemesi, úrbéri, kiváltsági stb. címeiken addig létező, feudális eredetű italmérési jogokat. (Vö. 1890. máj. 9./5.) Az 1888:36. tc. ugyanakkor kimondta, hogy az addig italmérési jogot gyakorlók állami kárpótlásra tarthatnak igényt, amennyiben igényüket 1889. márc. 31-ig a kir. adófelügyelőnél bejelentik (13. §). E határidőt egy hónappal meghosszabbította az 1889:5. tc., de 31. megében még 1890-re sem történt meg hiánytalanul és szabályosan a bejelentés. A püm. bizonyos esetekben indokoltnak tartotta új határidő megállapítását, mert gyakran nem a tulajdonos, hanem a hatóság követett el mulasztást. A tvj. ezért azoknak a kártalanítási igényeknek a tárgyalását is meg kívánta engedni, amelyeket ugyan nem az előirt helyen, de legalább valamely egyéb hatóságnál 1889 végéig írásban bejelentettek, és amelyek tárgyalás alá vételét az érdekeltek 1890. jún. 30-ig a püm.-től írásban kérik. — A mt. határozata után Wekerle máj. 10-én tette meg felségelőterjesztését, az uralk. pedig máj. 13-án engedélyezte a tvj. benyújtását. Erre máj. 16-án került sor. A tvj.-ot a Kh. jún. 4-én fogadta el, miután a Pénzügyi Bizottság indítványára 1890. szept. 30-ig hosszabbították meg a bejelentés határidejét. (OL - K 255 - 1890 - 2. t. - 1210, OL - K 2 - 1887/92 - 4754, 4785, 4909 és 4923/1890 /181. cs./, KN /1887-92/ 18. k. 174., 218., 440-441. és 451. p.) — A tvj.-ot az 1890:38. tc. emelte tv.erőre. A kártalanítások iránti tárgyalások 1894 végére zárultak le. Összesen 42 707 igényt nyújtottak be, ebből 41 046 esetben állapítottak meg kártalanítást, összesen 229 794 492 Ft értékben. Ez az összeg a tervezett 230 millió Ft-on belül maradt Vö. OL - K 255 - 1894 - 2. t. - 3062 (Wekerle 1894. dec. 17-i felségelőterjesztése).
- 26 *Ld. még 1890. márc. 25./2., máj. 9./2.* — A felsorolt címeiken Magyarországot összesen 3 202 363 Ft terhelte. Az uralk. az ápr. 25-i felségelőterjesztés nyomán máj. 7-én járult hozzá a tvj. benyújtásához, amire máj. 16-án került sor. (OL - K 255 - 1890 - 6. t. - 1208.) (Az aktában megtalálható a tvj. és indokolása is.) A kh. iratokat, ill. a jún. 3-4-én lezajlott tárgyalást ld. OL - K 2 - 1887/92 - 4753, 4786, 4907, 4924/1890 (181. cs.), KN (1887-92) 18. k. 218., 339-340. és 451. p. — A tvj.-ot az 1890:37. tc. emelte tv.erőre.
- 27 *Ld. még 1890. márc. 25./15., jún. 27./8., 1892. ápr. 1./3., 1893. ápr. 14./2., máj. 15./3., dec. 2./5.* — A jelentést, amelyet Csáky ápr. 28-án terjesztett a Ház elé, ld. OL - K 2 - 1887/92 - 4627/1890 (180. cs.). Ebből kiténik pl. hogy a VKM 1890. évi költségvetésének tárgyalásakor a Ház Pénzügyi Bizottsága javasolta, hogy az Iparművészeti Múzeum palotáját a Beleznay-kertnél olcsóbb telken építsék fel, s hogy a vkm. — a márc. 25-i mt. döntése nyomán — 175 000 Ft-ért már eladta a Beleznay-kert egy részét, s megvette az Üllői úti telket.

6./14./

1890. április 24.

1.

Kifogások az 1891. évi közösügyi költségvetési előirányzat tervezete ellen

A pénzügyminiszter úr ismertette az 1891. évi közösügyi költségvetésnek a közös minisztérium által közölt tervezetét, mely szerint a Közös Külügyminisztériumnak szükséglete a saját fedezet leszámításával az 1890-re megszavazott összegnél 192 600 Ft-tal, a Közös Hadügyminisztériumnak költségvetése 12 902 149 Ft-tal, a Haditengerészetnek költségvetése 262 876 Ft-tal, a Közös Pénzügyminisztériumnak költségvetése 3813 Ft-tal magasabban, a Közös Legfőbb Számszék szükséglete ellenben 2160 Ft-tal alacsonyabban van előirányozva, úgyhogy a kívánt többlet a közös minisztériumoknál összesen véve 13 358 270 Ft-ra rüg.¹

Tekintve, hogy a hadügyi kormányzat, melynek költségvetése főleg latba esik, a múlt években azt helyezte volt kilátásba, hogy szükséglete nemcsak emelkedni nem, de inkább még apadni fog;² tekintve főleg, hogy a közös költségeknek ily mérvben való emelkedése mellett az államháztartást rendezni, illetőleg az államháztartási súlyegyen³ fenntartani nem lehet, a közös költségvetés megállapítására vonatkozó közös miniszteri értekezleteken részt vevő miniszterelnök és pénzügyminiszter urak megbízattak, hogy a magyar kormány befolyását oly irányban érvényesítsék, miszerint a közösügyi költségek egészben véve lehetőleg az 1891. évben se legyenek nagyobbak, mint 1890. évre megszavaztatott, legfeljebb azonban egészben véve 1 millió Ft-ig terjedő emelkedéshez járuljanak hozzá.⁴

2.

A miniszterelnök előterjesztésére határozat arról, hogy az Országgyűlés harmadik ülészakát berekesszék, és a delegáció tagjainak megválasztása és más sürgős ügyek elintézése céljából a negyedik ülészakot pedig azonnal összehívják.⁵

3.

A miniszterelnök előterjesztésére határozat arról, hogy egy 15 tagú országos bizottságot alakítsanak a gr. Andrássy Gyulának állítandó emlékművel kapcsolatban.⁶

4.

Új törvényjavaslat az elsőfolyamodású bíróságok számának és székhelyeinek megállapításáról

Az igazságügy-miniszter úr jelentvén, hogy az 1885:III. tc. módosításáról hivatali előde által benyújtott törvényjavaslatnak azon határozványát nem teszi magáévá, mely szerint a kir. törvényszékek és járásbíróságok számának, székhelyeinek és területeinek megállapításáról szóló törvényjavaslat az újonnan szervezett kir. táblák⁷ működése megkezdésének napjától számítandó két év alatt lett volna előterjesztendő, hanem eziránt azonnal kíván intézkedni; felhatalmazást kért, hogy a hivatali előde által benyújtott törvényjavaslat elejtésével az elsőfolyamodású kir. bíróságok számának és székhelyeinek megállapítása iránt Ő Felsege legfelsőbb engedélyével törvényjavaslatot terjeszthessen az Országgyűlés elé.

A felhatalmazás megadatott.⁸

7.

Törvényjavaslat honvédségi póthitelről

A honvédelmi miniszter úr felhatalmazást kért, hogy a honvédségi keretek szaporítására múlt évben költségvetésileg engedélyezett, de a pótkelzési időszak lejártáig teljesen föl nem használt hitelből felmaradt 134 419 Ft-nyi összegnek igénybe vehetése érdekében megfelelő póthitel engedélyezése iránt Ő Felsege legfelsőbb jóváhagyásával törvényjavaslatot terjeszthessen az Országgyűlés elé.

A felhatalmazás megadatott.⁹

9.

A Bazini Kir. Járásbíróság és Bazin város rendőrkapitánysága között hatóság elleni erőszak és becsületsértés miatt keletkezett hatásköri összeütközés kérdésében — az igazságügy-miniszter előterjesztésére — határozat arról, hogy az eljárást a bíróság folytassa le.

10.

A Besztercebányai Kir. Járásbíróság és Zólyom vm. besztercebányai járásának szolgabírósága között tilos halászat és sértő kifejezések használata miatt keletkezett hatásköri összeütközés kérdésében — az igazságügy-miniszter előterjesztésére — határozat arról, hogy az eljárást a közigazgatási hatóság folytassa le.

11.

Szerződés a Vaskapu-szabályozás munkálatainak elvégzésére

A kereskedelmi miniszter úr jelentést tett az al-dunai Vaskapunál és az ottani zuhatagoknál létező hajózási akadályok elhárítására szükséges és az 1888:XXVI., illetőleg 1889:XII. tc. által elrendelt munkálatok teljesítése iránt kiírt nyilvános pályázat eredményéről.¹⁰

E jelentés szerint, minthogy a beérkezett ajánlatok a teljesítendő munkálatokra előirányzott összesen 9 millió Ft-ot mind meghaladták volna, az előadó miniszter úr egyik ajánlatot sem fogadta el, hanem a vállalási ár leszállítása érdekében tárgyalásokat kezdett az egyes ajánlattevőkkel, melyek folytán, miután a teljesítendő munkáknak műszakilag indokolt redukciója következtében körülbelül 707 000 Ft-ra rúgó megtakarítás lesz eszközölhető, Hajdú Gyula vállalkozó — szövetkezve a Berliini Diskonto Társasággal — hajlandónak nyilatkozott a szóban lévő munkálatokat 7 661 445 Ft 49 kr-ral, azaz ajánlatánál 7%-nyi árengedéssel teljesíteni.¹¹ Minthogy azonban ezen összeg mellett is, tekintve, hogy a felügyeleti költségek mintegy 400 000 Ft-ot fognak igényelni, az időközi kamatok pedig 1 179 618 Ft-ra rúgnak, az összköltségek végösszege mégis 9 241 064 Ft 13 kr-t tenne, tehát még 241 064 Ft 13 kr-ral meg fogná haladni a 9 millió Ft-ot, mely összeg az 1888:XXVI. tc.-ben a szóban lévő szabályozási munkálatokra az időközi kamatokkal együtt engedélyezettett, az előadó miniszter úr még további leengedést kívánt, mely kívánatnak a nevezett vállalkozó oly alakban kész eleget tenni, hogy 241 000 Ft-ot érő munkát ingyen végezze, minek fejében a megállapított óvadék¹² felére leszállíttatnék, és a vállalkozó az általa beszerzett felszerelési tárgyak költségének 50%-áig a kereseti kimutatások útján előlegeket kapna.

Ez egyezség alapján remélhetőleg eleget lehetvén tenni a fennebb idézett törvény ama határozmányának, hogy a szabályozási költségek összesen véve 9 millió Ft-nál többre ne rúgjanak; az előadó miniszter úr azt elfogadandónak véli, s felhatalmazást kér a minisztertanácstól, hogy Ő Felsége legfelsőbb jóváhagyásának kieszközlése után a szerződést a teljesítendő szabályozási munkákra nézve ez alapon megköthesse, megjegyezvén, hogy még függőben maradna a szerb kormány által felvetett halászati kárpótlás kérdése,¹³ mely követelés igazolására azonban a szerb kormány a tőle kívánt adatokat mindezideig még nem terjesztette elő; egyébiránt a kárpótlási kérdésnek függőben léte a szabályozási munkák kiadására vonatkozó intézkedések iránti elhatározásra befolyással azért nem bír, mert bármiképpen dőljön is el ezen kárpótlási kérdés, az annak fejében netán fizetendő összeg hozzászámítandó lesz azon szabályozási költségekhez, melyek a szedendő hajózási illetékek megállapításánál figyelembe lesznek veendőek. Továbbá fedezetlenül marad a szabályozás terhére eső hajóbeszerzés is.

A tett előterjesztés tudomásul vétetvén, a kereskedelmi miniszter úrnak megadatott a felhatalmazás a szabályozási munkák teljesítésére vonatkozó szerződésnek az előadott alapon való megkötésére.¹⁴

15.^a

Tárgyalások a Szerbiába irányuló sóexport biztosítása érdekében

A pénzügyminiszter úr előterjesztette, hogy miután a szerb kormány a sószállítási szerződést az Angol–Osztrák Bankkal felbontotta,¹⁵ s a Szerbia részéről diplomáciai úton korábban tett ígéretet, miszerint a szerbiai sószükséglet 47%-át Magyarországból fedezendő, nem hajlandó beváltani, s csakis annyit tett meg, hogy a Szerb Sójövedék által felszólította a Magyar Sójövedéket a kért sószállítás iránti versenytárgyalásra; minthogy másfelől a román kormány, bár részéről történt eziránt az indítvány, vonakodik a magyar kormánnyal oly értelmű megállapodást létesíteni, hogy a szállítandó só árára nézve a magyar és a román kormány egyforma ajánlatot tegyenek Szerbiának; minthogy végre figyelembe véve a román kormány részéről előreláthatólag megajánlandó alacsony sóárakat, az eddigi árakkal Magyarország Szerbiában nem versenyezhetne: az előadó miniszter úr oly célból, hogy a szerb sófogyasztási piacnak legalább egy részét esetleg biztosíthassa a magyar kincstári só számára, a Magyar Sójövedék részéről a szerbiai versenytárgyalásra ajánlatot szándékozik tételni, s az üzlet előkészítése végett egy megbízottat küldött Belgrádba, ki által megajánlotta a szerb kormánynak, hogy ha a szerb fogyasztási szükséglet felének ellátása a Magyar Sójövedéknek biztosíthatnák, hajlandó volna a sónak termelési árát métermázsánként 2 Fc-kal, ha pedig az egész szükségletet látná el a magyar jövedék, 1 1/2 Fc-kal számítani. Egyúttal javaslatba hozta a szerb kormánynál, hogy a sószállítás iránti egyezmény lehetőleg 10 évre kötéssék meg, s ha létesülne a szállítási egyezmény, a só átadása közvetítő kizárásával Zimonyban történjék, mely esetben ott e célra egy sóhivatalt kellene felállítani, melynek költsége azonban a közvetítői díjaknak ez esetben megtakaríthatása által bőven fedeztethetnék. Végre aziránt is lépéseket tett a szerb kormánynál, hogy ama feltételtől, miszerint a szállítandó sónak legalább 99%[-ban] klór-nátriumot kell tartalmaznia, álljon el, s csak az kötéssék ki, hogy a szállítmány tiszta válogatott sóból álljon.

Tudomásul vétetett, s egyúttal a pénzügyminiszter úr felhatalmaztatott, hogy amennyiben sikerülne a szerb kormánnyal a só szállítása iránt megállapodásra jutni, az eziránti egyezményt kösse meg.¹⁶

Jegyzetek

a A 16–17. pontokat nem közöljük.

1 A közös szervek 1890-re elfogadott költségelőirányzata (rendes és rendkívüli nettó szükséglete) volt: PM: 2 000 963 Ft, Közös Főszámszék: 128 104 Ft, KÜM: 4 358 500 Ft, Hadsereg: 111 719 768 Ft, Haditengerészet: 11 041 077 Ft, megszállt területeken állomásozó csapatok: 4 470 000 Ft, összesen: 133 721 412 Ft. (Magy. Deleg. 1890. Irom. 9., 10., 12., 17., 20. és 21. sz. irom.) Az 1891. évi szükségletet tehát a közös kormány eredetileg mintegy 146 millió Ft-ban kívánta megállapítani.

2 A közös hadügyi nettó kiadási előirányzat 1887-ben 119,7 millió Ft-ot tett ki, ez az összeg 1890-re 122,8 millióra emelkedett. OL - K 255 - 1891 - 6. t. - 1519.

3 *Vö. 1890. márc. 16. 2. jegyzet.*

4 *Ld. még 1890. máj. 1./1., máj. 9./1.*

- 5 Az 1887-ben összeült Ogy. 1889. jún. 15-én megnyílt III. ülészsaka már választott delegációt az 1890. évi közösügyi költségvetés megállapítására. Minthogy a törvényes gyakorlat szerint egy ülészsak tartama alatt az Ogy. csak egy költségvetés tárgyalására küldhetett ki közösügyi bizottságot, és az 1891. évi büdzsé megállapításának ideje pedig közelgett, így szükségessé vált a III. ülészsak be-kelesztése és a IV. azonnali összehívása. (Az ügyre vonatkozó felségelőterjesztést /ápr. 27./ és a kir. leiratot /keltét a me. utólag állapíthatta meg máj. 9-ben/ ld. OL - K 26 - 1890 - 312) — A régi ülészsakot berekesztő és az újat máj. 12-re összehívó fenti kéziratot a Ház máj. 10-i ülésén hirdették ki. KN (1887–92) 18. k. 141–142. p. — *Ld. még 1890. máj. 9./2., 1891. máj. 1./29., jún. 17./1., aug. 1., aug. 3./1., aug. 6./1., nov. 21./7., dec. 18./4., dec. 24./1., dec. 29./1.*
- 6 Az 1890. febr. 18-án elhunyt gr. Andrássy Gyula volt me. és közös kűm. bp.-i emlékművének államköltségen történő felállítását („a trón és a haza iránt szerzett érdemei elismeréséül”) az 1890:3 tc. rendelte el, — *Ld. még 1890. jún. 27./2., júl. 18./35.*
- 7 *Vö. 1890. ápr. 3./1.*
- 8 Az elsőfolyamodású bíróságok (tvsz.-ek, járásbíróságok) számát először az 1871:32. tc.-ben állapította meg az Ogy. E tc. ugyanakkor a székhelyek és területek első meghatározását a minisztériumra bízta, azzal a kikötéssel, hogy a szervezés befejeztével azt tv.-be iktatás végett be kell jelenteni az Ogy.-nek. Az 1875:36. tc. hasonló rendelkezését az 1885:3. tc. oda módosította, hogy az igm. a szóban forgó tvj.-ot lehetőleg a kir. ítélőtáblák szervezésére vonatkozó tvj.-tal egyidejűleg, de legkésőbb 4 éven belül terjessze be. E 4 év 1889-ben telelt, de a kötelezettség teljesítése elmaradt, elsősorban a közigazgatási és igazságszolgáltatási beosztás összhangjának hiánya miatt. Szilágyi Dezső — miután benyújtotta az ítélőtábla decentralizálásáról szóló tvj.-ot — szakított az időről időre meghosszabbított felhatalmazások rendszerével: a mt. határozata nyomán ápr. 28-án beterjesztett tvj.-ában kimondta, hogy a tvsz.-ek székhelyei csak tv.-nyel változtathatók meg, ellenben területüket, valamint a járásbíróságok székhelyeit és területeit a minisztérium rendelettel is megváltoztathatja. — A tvj.-ot, indokolását és egyéb ogy. iratokat ld. OL - K 2 - 1887/92 - 4635, 4788, 4909 és 4925/1890 (180–181. cs.). A tvj.-ot vita nélkül fogadták el jún. 4-én. KN (1887–92) 18. k. 9–10., 218., 441–442. és 451. p. — Tv.erőre emelte az 1890:29. tc. — *Ld. még 1890. máj. 9./2.*
- 9 Fejérváry Géza 1890. ápr. 30-i felségelőterjesztése alapján az uralk. máj. 3-án járult hozzá a tvj. benyújtásához. (HL - Honv. Min. Lt. - Elnökség - 1890 - 2397.) A tvj. máj. 6-án került a Ház elé. — Az ogy. iratokat, ill. a máj. 13–23. között lezajlott kh. tárgyalást ld. OL - K 2 - 1887/92 - 4671, 4697, 4743 és 4809/1890 (180–181. cs.), KN (1887–92) 18. k. 83., 130., 148–149., 152. és 283. p. A tvj.-ot becikkelyezte az 1890:28. tc. — Ellentétben a jk.-ben szereplő 134 419 Ft-tal, már a benyújtott tvj.-ban is csak 130 419 Ft szerepelt. Ennek az összegnek 1890-ben történő felhasználását hagyta jóvá a tc. is. (Rendelgetése: új századkeretek felállítása és ismétlőfegyverek beszerzése.) — *Ld. még 1890. máj. 9./2.*
- 10 Az 1879:8. tc.-be iktatott berlini szerződés 57. szakasza Ausztria–Magyarországra bízta a már korábban szabad víziútnak nyilvánított Dunán, a Vaskapunál levő hajózási akadályok elhárítására szükséges munkálatok végrehajtását. Az osztrák és a magyar kormány közötti tárgyalások (iratok: OL - K 228 - 1895 - 3. t. - 36 819) eredményeként Magyarország vállalta magára a szabályozás elvégzését. A munkálatokat az 1888:26. tc. rendelte el, 1895 végi határidővel, kamatokkal együtt max. 9 millió Ft költséggel. A pénzügyi fedezetet az 1889:12. tc. biztosította. A három csoportba sorolt munkálatokra (a szabad folyóban a Stenka, Kozle Dojhe, Tachtalia, Greben és Juc zuhatagoknál a sziklák eltávolítása; a Greben és Juc zuhatagok alatt két szorító kőgát építése; a Vaskapunál a jobbpart mentén két töltés közé fogott s részben sziklába vajt hajózó csatorna előállítása) kiírt pályázatra 4 ajánlat érkezett be. A Magyar Híd- és Vízépítési Vállalat (Gaertner E.) és egy bécsi cég csak a munkák egy részének elvégzésére ajánlkozott. A Gregersen G. és Fiai és a Schwarz Ármin és Fia cégek, valamint a Hajdú Gyula és Luther Hugó mérnökökből, továbbá a Berlini Diskonto Társaságból álló konzorcium az összmunkálat teljesítésére jelentkezett. A versenytárgyalásra 1890. márc. 31-én került sor. Uo. (20 777/1890).
- 11 Hajdúék ápr. 21-én kelt pótajánlatát ld. uo. (25 002/1890.).
- 12 360 000 Ft.
- 13 Szerbia a szabályozási munkák elrendeléséről szóló tc. meghozatala után jelentette be kárpótlási igényét. A magyar kormány eredetileg nem ismerte el ezt az igényt, de a kűm. kívánságára — poli-

- itikai szempontok miatt — végül megváltoztatta álláspontját. OL - K - 228 - 1892 - 3. t. - 30 711 (58 447/1889, 10 816/1890).
- 14 A szerződés megkötésére 1890. máj. 3-án került sor, Baross jóváhagyása máj. 22-én kelt. A vállalkozók teljhatalmú megbízottja Hajdú Gyula lett. OL - K 228 - 1895 - 3. t. - 36 819 (38 075/1890). — *Ld. még 1890. aug. 8./12., szept. 28./5., 1892. szept. 16./12., 1893. nov. 14./11., 1894. jún. 24./9.*
- 15 1889-ben Szerbiában bevezették a sógyedárúságot, ezután került sor a szerb kormány és az Angol-Osztrák Bank között 1882-ben kötött sószállítási szerződés felmondására. OL - K 255 - 1890 - 6. t. - 7.
- 16 Az ügyre vonatkozó iratok megtalálhatók: HHStA, Wien, Ministerium des Äußern, Adm. Arch. F. 34. K. 670. (1890 - 36 - 1 - 1). — *Ld. még 1890. máj. 1./16.*

7./15./

1890. május 1.

1.

Az 1891. évi közösügyi költségvetési előirányzat újabb változata elleni kifogások¹

A miniszterelnök úr jelentést tett az 1891. évi közösügyi költségvetés megállapítása iránt tartott közös miniszteri értekezletek eredményéről, mely szerint az előirányzott szükségletből mintegy 8 1/2 millió Ft törültetett, úgyhogy az 1890. évre megszavazott hitellel szemben még mindig körülbelül 4 1/2 millió Ft-nyi többlet mutatkozik; megjegyzendő azonban, hogy még a történt törlések sem tekinthetők véglegeseknek, mivel azok Ő Felsége által legfelsőbbben még jóvá nem hagyattak.²

A minisztertanács a tett jelentést tudomásul vévén, kénytelen újból is hangsúlyozni annak szükségét, hogy az 1891. évre a közösügyi költségek fejében ne irányoztassék több elő, mint 1890. évre megszavazva volt, vagy ha ez nem is volna egészen elérhető, a kérendő többlet legalább jelentékenyen ne legyen nagyobb.

A minisztertanács kénytelen e kívánatához ragaszkodni, mert a f. évre megállapított magyarországi költségvetési törvényben a súlygyennek megközelítőleg helyreállítás³ is csak úgy volt elérhető, hogy a kiadások a lehető legszűkebb keretben irányoztattak elő, s azért azok jövőre nemcsak hogy alább nem szállíthatók, hanem a Honvédségnél előállott nagyobb szükséglet s az elodázhatatlan belügyi reformok⁴ költségei által még szaporodni fognak; másfelől az állam jövedelmi forrásai, amellet, hogy az államjóságok eladásából származó bevételek ezentúl már nevezetesen kisebbedni fognak, már annyira igénybe vannak véve, hogy az állami bevételek fokozásának lehetősége a közelebbi években majdnem kizártnak vehető, sőt némely adónemnél inkább még visszaeséstől is kell tartani.

Ily körülmények között, tekintve, hogy a kormányt köti az Ő Felsége által is legfelsőbben jóváhagyott azon határozott ígérete, miszerint az állam pénzügyeinek rendezésére következetesen fog törekedni,⁵ s az állam pénzügyeiben előálló visszaesés megrendítené azt az alapot, melyen a kormány programja nyugszik, a minisztertanácsnak súlyt kell fektetnie arra, hogy a pénzügyi rendezés lehetősége a közösügyi kiadásoknak nagyobb mérvű szaporodása által meg ne hiúsíttassék.

Ennélfogva a minisztertanács újólág is megbízta a közös miniszteri értekezletekben résztvevő miniszterelnök és pénzügyminiszter urakat, hogy az 1891. évi közösügyi költségvetésnek a lehetőségig való alábbszállítására törekedjenek.

2.

A katonai beszállásolási törvény módosításának kérdése

Kapcsolatban a közösügyi költségvetéssel a pénzügyminiszter úr rámutatván arra, hogy ha a katonai beszállásolási törvény kellő időben megfelelő módon nem módosíttatik, a jelenlegi törvénynek hatályban maradása esetén a katonai beszállásolási költségek emelkedése következtében a közösügyi kiadások jelentékenyen emelkedni fognak;⁶

megbízattak a pénzügyi és honvédelmi miniszter urak, hogy mielőbb állapítsák meg a katonai beszállásolási törvénynek azon pontjait, melyek módosítandók volnának, készítsék el módosítási javaslataikat, s mutassák be a minisztertanácsnak, hogy azután az eziránti tárgyalások az osztrák kormánnyal és a közös hadügyminiszterrel még idejében megindíthatók legyenek.⁷

3.

A honvédelmi miniszter előterjesztésére határozat arról, hogy póttartalékosokat hívjanak be a kataszteri munkálatok biztosítása céljából.

6.

Mozdonyok és vasúti kocsik kölcsönzése Bulgáriának

A kereskedelmi miniszter úr előterjesztette, hogy a bolgár pénzügyminiszter kormányának megbízása alapján azzal a kéressel fordult az előadó miniszter úrhoz, hogy a Jambol–Burgas vasútnak üzembehelyezhetőse végett a MÁV 6 hónapi tartamra 4 mozdonyt és 100 vasúti kocsit kölcsönképpen engedne át. Minthogy a gabonakiviteli időszak beálltával a Magyar Állami Vasutaknak összes forgalmi eszközeikre szükségük van, a kölcsönadás legfeljebb 3 hónapra terjedhetne, ennyi időre azonban, hogy a magyar kormány Bulgária irányában barátságos érzületének kifejezést adjon,

politikai tekintetknél fogva a kívánt forgalmi eszközöknek kölcsönadása 8 napi felmondási határidő kikötése mellett az előadó miniszter úr nézete szerint megfelelő bérleti árért megajánlandó volna.

A minisztertanács megadta a felhatalmazást arra, hogy a kereskedelmi miniszter úr a szóban levő forgalmi eszközöknek kikölcsönzését az előadott korlátozással a bolgár kormánynak megajánlhassa.

7.

A kereskedelemügyi miniszter felhatalmazása arra, hogy a méter-prototípusok használatáról szóló törvényjavaslatot az Országgyűlés elé terjessze⁸

8.

Törvényjavaslat a Győr–Sopron–Ebenfurti Vasút pénzügyeinek rendezéséről

A kereskedelmi miniszter úr törvényjavaslatot mutatott be a Győr–Sopron–Ebenfurti Vasút pénzügyeinek rendezéséről, melynek értelmében az említett vasúti társaság felhatalmaztatnék, hogy 1 millió Ft erejéig 3%-os új elsőbbségi kölcsönt vegyen fel, mely kölcsönre nézve a bélyeg- és illetékmentesség biztosítatnék azon időre, amelyre az a régibb elsőbbségi kölcsönt illetőleg biztosítva van.⁹ E kölcsön engedélyezésének feltételei: hogy a vasút megváltása esetében e kölcsönre nézve is az 1884:XV. tc. 3. §-a végpontjának határozványa mérvadó; továbbá, hogy a felveendő kölcsön csak a kereskedelmi miniszter előzetes jóváhagyásával használható fel; a vasúttársaság tartozik a vonal ebenfurt–lajtaújfalusi részének tulajdonjogát megszerezni, hogy az engedélyokmány azon határozatának, miszerint a társaság a vasutat az ország határáig tartozik kiépíteni, elég legyen téve; végre a társaság tartozik a MÁV személy- és podgyász-díjszabályzatát alkalmazni, minek fejében a 4. osztályú személykocsik járatásának kötelezettségétől felmentetik, mely kötelezettségtől egyébiránt minden vasút felmentetik, mely a MÁV személydíjszabását átveszi.

Jóváhagyatván, a kereskedelmi miniszter úr felhatalmaztatott, hogy a szóban levő törvényjavaslatot Ő Felsége legfelsőbb engedélyével az Országgyűlés elé terjessze.¹⁰

9.

A Pozsony–Szombathelyi HÉV engedélyezése

A kereskedelmi miniszter úr felhatalmazást kért, hogy a Pozsony–Szombathelyi HÉV építéséről és az eziránti engedélynek a „Lokalbahn-Aktiengesellschaft” müncheni cégnek megadásáról — Ő Felsége legfelsőbb jóváhagyásának kieszközlése után — törvényjavaslatot terjeszthessen az Országgyűlés elé, s abban ezen közfor-

galmi és hadászati tekintetben is nagy fontossággal bíró vasúti vonal létrejövetelének lehetővé tétele végett következő kedvezményeknek megadását hozhassa javaslatba:

megengedtetnék, hogy a 124,7 km hosszú vasútvonal építési és üzletberendezési költségeire előirányzott 4 660 000 Ft-nyi tőkeösszeg, eltérőleg az 1888:IV. tc. 7. §-ának rendelkezésétől, kivételesen s anélkül, hogy ez jövőre nézve előzményül szolgálhatna,^a 30% erejéig törzsrészcvények, 70% erejéig pedig 5% osztalékra jogosító, 72%-os árfolyammal kibocsátható elsőbbségi részvények kibocsátása útján fedeztessék;

továbbá, minthogy az érdekelt törvényhatóságok, községek és birtokosok által összesen 800 054 Ft-ban megajánlott hozzájárulás dacára a törzsrészcvények útján beszerzendő, kerek számban 1 400 000 Ft-ot tevő építési tőkéből mintegy 600 000 Ft fedezetlen, e hiányzó építési tőkerész állami segítséggel pótoltatnék a következő módon:

a.) a pozsonyi Duna-híd¹¹ engedélyezett, illetőleg már a vasúti hídra való tekintettel is 10 éven át 200 000 Ft-os egyenlő évi részletekben megszavazandó hitelnél elért megtakarítás terhére az 1891. évtől kezdve 8 egymás után következő évben 22 000 Ft-nyi évjáradék engedélyeztetnék, mely 5 1/2%-kal tőkésítve 142 000 Ft-nak felel meg;

b.) a postának az engedély egész tartama alatt ingyen szállítása fejében a postaszállítás tényleges megkezdése napjától számítva 50 éven át 11 000 Ft-nyi évjáradék biztosítottatnék, mely 5%-kal tőkésítve 200 000 Ft-nak felel meg;

c.) minthogy a pozsonyi közúti Duna-híd kezelése és fenntartása a vámszedési joggal és a vámjövedelemmel együtt a szóban levő helyiérdekű vasút üzletének kezelésére hivatott MÁV-nak fogna átadatni, az Államvasutak a hídvámbevételek terhére a helyiérdekű vasút engedélyezésének, illetőleg jogutódjának a vasút megnyitásától kezdve 50 éven át 14 190 Ft-nyi évjáradékot fognának fizetni, ami 5 1/2%-kal tőkésítve 258 000 Ft-nak felelne meg, megjegyeztetvén, hogy a tett számítások szerint a hídvámbevételek úgy a közúti híd fenntartási és kezelési költségeire, mint a helyiérdekű vasútnak fizetendő évjáradéokra is teljes fedezetet nyújtanak.

Az a., b. és c. alatt említett, összesen 600 000 Ft-ot tevő állami segély fejében az államnak, illetőleg a M. Kir. Állami Vasútnak ugyanannyi névértékű törzsrészvények adatnának át.

További könnyítés nyújtatik a szóban levő helyiérdekű vasútnak azáltal is, hogy a vasúti forgalom céljaira szükséges híd vasszerkezetét a pozsonyi dunai híd pilléreire fektetheti, mely körülmény már a híd tervezésénél figyelembe vétetett.

Az engedélyezendő helyiérdekű vasút üzletének kezelését a szokásos feltételek mellett az engedély egész tartama alatt az Államvasutak fogják kezelni. [sic!]

A minisztertanács a kívánt felhatalmazást, a pénzügyminiszter úrnak a részletekhez való utólagos hozzájárulásának fenntartásával, megadta.¹²

10.

**A vallás- és közoktatásügyi miniszter előterjesztésére
határozat arról, hogy az egyetemi leckeépénzekről szóló
szabályzat-tervezetet módosítsák.¹³**

11.

**A budapesti görög és macedón–román hitközség
görög liturgiai nyelve elleni román folyamodás elutasítása**

A vallás- és közoktatásügyi miniszter úr előterjesztette, hogy a budapesti gör. kel. görög macedón–oláh hitközségben már majdnem egy század óta egyenletlenség uralkodik a liturgiai nyelvre nézve, s bár még 1802-ben az egyházközséget alapító két nemzetiség között oly értelmű szerződés kötött, hogy az egyházközségben két pap, ti. egy görög és egy macedón–oláh alkalmaztassék, kiknek liturgiai nyelve azonban egyaránt a görög legyen; a viszályok azután sem szűntek meg, sőt még inkább fokozódtak, midőn több, az egyház eszközeit használó, de az egyházközséghez nem tartozó román nemzetiségű egyén befolyásának 1808. évben sikerült oly értelmű legfelsőbb elhatározást kieszközölni, melynek értelmében az isteni tisztelet felváltva görög és román nyelven tartandó, mely viszályok következtében több oly értelmű legfelsőbb elhatározás is keletkezett, hogy az egyházközség választassék ketté, s vagyona osztassék meg, mibe azonban az érdekelt felek egyezni nem voltak hajlandók.

Újabb fordulat állott be az ügyben, midőn 1887-ben a román liturgiai nyelvű lelkész meghalt, s állomásának betöltése előtt a szóban levő egyház macedón–oláh részéről az az indítvány tétetett, s nagy többséggel el is fogadtatott, hogy visszatérve az alapítók eredeti szándéklatához és az 1802. évi szerződéshez, a megürült lelkészi állásra ne román nyelvű, hanem macedón–oláh nemzetiségű lelkész alkalmaztassék görög liturgiai nyelvvel, s Ő Felsége a román kisebbség ez ellen beadott folyamodásának elintézése tekintetéből 1888. évi május hó 18-án kelt legfelsőbb elhatározásával az 1808. évi legfelsőbb rezolúciónak hatályon kívül helyezése mellett felhatalmazta a vallás- és közoktatási minisztert, hogy az egyházközség közgyűlésének határozatát hagyja jóvá, a közgyűlési kisebbséget netáni igényeivel a törvény rendes útjára utasítsa, az egyházközségben szavazattal nem bíró románokat pedig utasítsa el.

Mint hogy az ezen legfelsőbb elhatározás alapján keletkezett kultuszminiszteri intézkedések ellen a románok ismét Ő Felségéhez folyamodtak, az előadó miniszter úr, tekintettel az 1802. évi szerződési megállapodásokra, valamint arra, hogy a szóban levő görög és macedón–oláh egyháznak nem is a paritással bíró egyik fele, hanem csak a macedón–oláh résznek, tehát csak az egyik félnek kisebbsége, támogatva az egyházközséghez nem tartozó románok által, követeli a román liturgiai nyelvnek behozatalát, a folyamodók elutasítását szándékozik Ő Felségénél javaslatba hozni;

mivel azonban a fennforgó kérdésnek politikai háttere is van, kötelességének tartotta felterjesztésének megtétele előtt az ügyet a minisztertanácsnak is tudomására hozni.

A minisztertanács a tett előterjesztést a kérdésnek az előadott értelemben való elintézésének helyeslésével tudomásul vette.

14.

Az igazságügy-miniszter előterjesztésére határozat arról, hogy a Budapesti IV–X. kerületi Büntető Járásbíróság hatáskörét kiterjesszék a Budapesti I–III. Ker. Büntető Járásbíróság területére^{13a}

16.

További tárgyalások a Szerbiába irányuló sóexport biztosítása érdekében¹⁴

A pénzügyminiszter úr a f. évi ápril hó 24-én tartott minisztertanácsban tett előterjesztése kapcsán bejelentette, hogy miután Belgrádban járt megbizottának jelentése szerint a szerb kormány a sószállítás iránt kiírt versenytárgyalás megtartása előtt nem hajlandó a magyar kormányval a sószállításra nézve tárgyalásokba bocsátkozni, másfelől úgy értesült, hogy a román [sic!] kormány a sószállítást tonnánként 40 Fc-ért szándékozik megajánlani, oly célból, hogy habár jelentéktelen haszonnal is, a Magyar Kincstár számára a sókivitt Szerbiába mégis lehetőleg biztosítsa, a Sójövedék részéről oly ajánlatot szándékozik tételni, mely szerint az esetben, ha az egész szerbiai szükségletet a Magyar Sójövedék szállítaná, a só ára 1 Fc 20 cm-mal, illetőleg a kezelési költséggel együtt 1 Fc 30 cm-mal, ha ellenben csak 40%-nyi szállítás jutna a Magyar Sójövedéknek, 1 Fc 50 cm-mal, illetőleg 1 Fc 60 cm-mal számíttatnék.

Helyeslőleg tudomásul vétetett.¹⁵

17.

A pénzügyminiszter kérésére határozat arról, hogy a miniszterek tárcájuk 1891. évi költségvetési előirányzatát 1890. július 15-ig küldjék meg a pénzügyminiszternek.¹⁶

18.

A horvát–szlavón–dalmát miniszter felhatalmazása arra, hogy a bírói hivatalnokok személyi viszonyairól és illetményeiről,¹⁷ valamint a birtokháborításokról¹⁸ szóló horvát törvényjavaslatokat az uralkodó elé terjessze.

Jegyzetek

- a Tarkovich mt.-i jegyző beszúrása.
- 1 *Ld. még 1890. ápr. 24./1., máj. 9./1.*
 - 2 A közös mt.-ra ápr. 26–28. között került sor Bécsben. (Ld. *Diószegi, Die Protokolle* 474–499. p.) Az ülésen heves vita zajlott le a hadügyi költségvetésről, amely a közös budget túlnyomó többségét jelentette. Bauer közös hm. mindenáron védeni igyekezett eredeti előirányzatait, hivatkozva a szerrinte bármely pillanatban kitörhető háborúra és ezzel összefüggésben a Hadsereg elmaradottságára. Elsősorban az ismétlőfegyverekre és a füstmentes löporra való áttérés meggyorsítása érdekében követelte a többletköltségek elfogadását. Bauer előterjesztésére a két püm. (Wekerle Sándor és Dunajewski), majd Szapáry Gyula és az osztrák me. (Taaffe) reagált, nagyjából egyöntetű elutasítással. Szapáry kijelentette, hogy pénzügyi és politikai okokból egyaránt ellene szavaz a hm. magas követeléseinek. Érvelésének lényege az volt, hogy a nagy nehezen helyreállított államháztartási egyensúlyt nem szabad semmivé tenni egy újabb deficitelt, hogy az állami bevételek adomelés általi növelésére a gazdasági körülmények nem adnak lehetőséget; ha pedig tényleg kitör a háború, akkor igen nagy erőfeszítéseket kell tenni, erre viszont csak rendezett pénzügyi viszonyok között van esély. A két kormány gyakorlatilag egységesen lépett fel, s ez meghozta gyümölcsét: sikerült jelentős törléseket kivívniuk. (A jk.-i pont nem említi, hogy a közös mt. az utolsó tanácskozási napon az addigi 8 699 896 Ft-os csökkentésen túl további 2,5 milliós törlést is eszközölt.) Az értekezlet — a hadügyi kormányzat képviselőit kivéve — szinte egyhangú véleménye ellenére Ferenc József az ápr. 28-i délutáni záróülésen nem fogadta el a közös mt. javaslatát, hanem új előirányzat készítésére utasította a hm.-t, és egy újabb nm. tartását rendelte el.
 - 3 Az 1890. évi költségvetés csekély, 508 901 Ft-os hiánnyal számolt. *Vö. 1890:4. tc.*
 - 4 A tervezett közigazgatási reformról van szó. — *Ld. 1890. márc. 16. és szept. 1./16.*
 - 5 *Vö. 1890. márc. 16.*
 - 6 A katonaság beszállásolásáról az 1879:36. tc. rendelkezett, zömmel a községek köteleességévé téve azt. A községek besorolását a lakbérosztályokba, valamint az egyes osztályokban fizetendő béreket a honv. m. — a püm. és a közös hm. egyetértésével — ötvenként állapította meg az előző öt év árviszonyai alapján. (A legutóbbi bérszabás 1890 végéig volt érvényben.) A legénység elszállásolásáért a tc. fix napi térítési díjat állapított meg (pl. laktanyában 6 Kr., egyénenkénti elszállásolásnál 1 kr) (30–31. §). A tc. hatálya alatt épített, ill. kialakított és a katonaságnak véglegesen átadott laktanyákért a beszállásolási térítéseket 25, ill. 15 éven keresztül élvezte az átengedő község (térítési biztosítás) (33. §).
 - 7 *Ld. még 1890. jún. 20./2., jún. 27./1., júl. 4./3., nov. 19./8., dec. 3./3., 1891. máj. 21./16.*
 - 8 „A métermérték behozataláról szóló 1874:8. tc. némely határozmányainak módosításáról” címet viselő tvj.-ot Baross máj. 28-án terjesztette a Ház elé, indokolásával együtt. *Ld. OL - K 2 - 1887/92 - 4835/1890.* — Az egységes, tízes felosztású mértékrendszert (m, kg, liter) Magyarországon az 1874:8. tc. alapján 1876. jan. 1-jétől vezették be. Alapmértékül a magyar és a francia kormány kiküldött bizottságai közreműködésével 1870-ben Párizsban — a francia állami levéltárban levő etalonok mintájára — készített és az OL-ban őrzött, platinából előállított méter és kg szolgált. A prototípusok nem bizonyultak teljesen megfelelőnek, ezért még 1875-ben nemzetközi egyezmény született a métermérték fejlesztésére. A Nemzetközi Mértékbizottság 14 évi munka után 1889. szept. 24-én terjesztette elő az új etalonokat, amelyek 10% irídiumot és 90% platinát tartalmazó ötvözetből álltak. Az új etalonok tették szükségessé az 1874:8. tc. 2. és 6. §-ainak (ezekben szerepelt az etalonok leírása) megváltoztatását. — A tvj. kh. tárgyalására csak 1891. febr. 6-án került sor. *Iratok, ill. a vita nélküli tárgyalás lefolyása: uo. 5971/1890, 6399, 6494/1891 (185–186. cs.), KN (1887–92) 18. k. 306. p., 22. k. 68., 70. és 223. p.* — A tvj.-ot az 1891:6. tc. emelte tv.erőre.
 - 9 A GYESEV az 1890-es években kiépített vonalain jelentkező szállítási igényeket — forgalmi eszközeinek csekélysége miatt — nem sokáig tudta kielégíteni, ezért a kerm. még 1888-ban felhívta a társaság figyelmét új vagonok beszerzésének szükségességére. A felhívás következtében került sor 1889-ben 100 tehervagon vásárlására. Ennek, továbbá egyéb kisebb beruházásoknak fedezésére az 1889. jún. 22-i társulati közgyűlés 1 millió Ft-os kölcsön felvételét határozta el. *OL - K 229 - 1894 - 16. t. - 60 285.*

- 10 A Ker. Min.-ban máj. 2-án tartott értekezleten a GYESEV képviselői tudomásul vették a kern. feltételeit. A máj. 15-én kelt felségelöterjesztés nyomán az uralk. máj. 18-án adott felhatalmazást a tvj. Ogy. elé terjesztésére. Uo. — Baross máj. 21-én nyújtotta be a tvj.-ot. A kh. iratokat és a jún. 4-én zárult tárgyalást ld. OL - K 2 - 1887/92 - 4797, 4822, 4911 és 4927/1890 (181. cs.), KN (1887-92) 18. k. 239., 284., 444-445. és 451. p. — A tvj.-ot tv.erőre emelte az 1890:32. tc., amellyel a GYESEV alaptőkéje 1 millió Ft-tal, 16 181 929 Ft-ról 17 181 929 Ft-ra emelkedett. — A kiszabott feltételeket a társaság 1891. júl.-ra maradéktalanul teljesítette. (A Lajtaújfalu–Ebenfurt vonalat ekkor szerezte meg a GYESEV a Wien–Pottendorf–Wiener Neustädter Bahn-tól.) Ezután megtörténhetett a kölcsön kibocsátása és 1891. júl. 11-én az 1872:27. tc.-be foglalt engedélyokmány függelékének kiadása is. OL - K 229 - 1894 - 16. t. - 60 285, OL - K 2 - 1887/92 - 7903/1891 (191. cs.), RT 1891. 928. p.
- 11 *Vö. 1890. okt. 24./2.*
- 12 A mt.-i előterjesztés igen részletes fogalmazványát ld. OL - K 229 - 1891 - 55. t. - 2437. — Ebből, továbbá a tvj. indoklásából (OL - K 2 - 1887/92 - 4798/1890 /181. cs./) kitűnik, hogy a kormány Nyugat-Dunántúl iparának fejlesztése szempontjából fontosnak tartotta a Pozsony és Szombathely közötti vasútvonal létesítését. A koncepció jegyében kapott állami támogatást a Somogyuszob–Barcsi, a Csáktornya–Zalaszentiváni és a Sümeg–Tapolcai HÉV (*vö. 1890. ápr. 3./8.*) is. Különös jelentősége volt a vonalnak, mert általa megvalósulhatott a Fiume–Pozsony összeköttetés. A kormány terveivel összhangban az érdekeltek (Pozsony, Moson, Sopron és Vas vm.-k, Pozsony és Szombathely városok) már 1885-ben elhatározták a vasútvonal létesítését. — Az engedélyezési tárgyalást 1890. febr. 14-én tartották. — A tvj.-ot Baross máj. 21-én nyújtotta be. Iratokat és a kh. tárgyalást ld. OL - K 2 - 1887/92 - 4798, 4822, 4912 és 4928/1890 (181. cs.), KN (1887-92) 18. k. 239., 284., 445-446., 451-452. p. — A tvj.-ot az 1890:33. tc. emelte tv.erőre, ennek alapján adták ki 1890. júl. 1-jén az engedélyokmányt. (RT 1890. 1018. p.) — A vonal, amely a Szombathely és Porpác között már meglévő szakaszhoz csatlakozott, 1891-ben készült el. *Tominac 22-23. p. — Ld. még 1890. máj. 9./2.*
- 13 A bemutatott szabályzattervezet alapelveit ld. OL - K 255 - 1890 - 16. t. - 1007. Az aktából kitűnik, hogy a — lényegét egyébként nem érintő — módosításokat a püm. kérte. — *Ld. még 1890. máj. 9./8., máj. 23./2.*
- 13a A két fővárosi büntető járásbíróóság egyesítését gyakorlati oldalról a Bp.-i Kir. Tvsz. büntető osztályának a Várból Pestre történt költözése vetette fel, ugyanis külön járásbíróásági fogház fenntartása pénzügyileg hátrányos lett volna. Emellett elvi szempont is indokolta az összevonást: a fővárosban ezáltal válhatott egyöntetűvé a büntető eljárás. A két büntető bíróság egyesítése Bp.-i Büntető Kir. Járásbíróóság néven a máj. 9-én kiadott IM-rendelet alapján 1890. aug. 1-jei hatállyal történt meg. — IM Jel. 1888-91. 21-22. p., RT 1890. 798. p.
- 14 *Ld. még 1890. ápr. 24./15.*
- 15 A püm. megbízásából Popovics Sándor min. titk. tárgyalat ápr. végén Belgrádban a szerb illetékekkel. A versenytárgyalásra máj. közepén került sor, ezen 1895-ig Románia szerezte meg a sószállítás jogát. HHStA, Wien, Ministerium des Äußern, Adm. Arch. F. 34. K. 670. 1890 - 36 - 1 - 1.
- 16 Az egyes tárcák jún. 5.-júl. 30. között tették át Wekerléhez előirányzatukat. Az indokolást is tartalmazó átiratokat ld. OL - K 255 - 1890 - 3. t. - 1482, 1560, 1672, 1674, 1720, 1721, 1820, 1876, 1878. — *Ld. még 1890. aug. 29./1. és 3., aug. 30./10., 12. és 13., dec. 3./14.*
- 17 *Ld. még 1890. dec. 3./4.*
- 18 *Vö. 1890. máj. 8-i tv. a birtokháborítási ügyekben való eljárásról.*

8./16./

1890. május 9.

1.

Az 1891. évi közösügyi költségelőirányzat végleges tervezete¹

A miniszterelnök úr f. évi május hó 1-jén tett előterjesztése kapcsán jelentette, hogy az 1891. évi közösügyi költségvetés iránt tartott végleges miniszteri értekezletek alkalmával az előirányzott kiadásokat még körülbelül 1 millió Ft-tal sikerült lejjebb szállítani, úgyhogy a végleges többlet összesen véve, mely 1891. évre a delegációktól kéretni fog, az 1890. évre megállapított költségvetéssel szemben 3 562 000 Ft-ra rúg.

Tudomásul vétetett.²

2.

A kormány munkaprogramja az Országgyűlés negyedik ülészakára

A miniszterelnök úr szóba hozván azon kérdést, hogy az Országgyűlés f. hó 12-én megnyíló negyedik ülészakának³ a nyári szünet előtt elnapolásáig mely ügyek volnának még az Országgyűlésen tárgyalhatók?

A minisztertanács az egyes miniszter urak előterjesztései alapján abban állapodott meg, hogy a Ház megalakulása és a különféle bizottságok megválasztása után azonnal tárgyalassék a honvédségi tárcánál 1889. évre megszavazott 130 419 Ft-nyi hitelnek 1890-ben felhasználásáról szóló törvényjavaslat⁴ és a görög nyelvre vonatkozó törvényjavaslat,⁵ melyek a szakbizottság által már elő vannak készítve; azután esetleg a Független Párt által előterjesztendő törvényjavaslat a honosítási törvény módosításáról,⁶ a kecskeméti szőlőtelepekre történt befektetések iránti póthitelről szóló törvényjavaslat,⁷ az elsőfokú bíróságok székhelyeiről,⁸ a törvényszéki elnöki helyek betöltéséről és a kir. ügyészek ügyvitelének egyszerűsítéséről szóló törvényjavaslatok,⁹ továbbá — amennyiben még idő marad, illetőleg az illető törvényjavaslatok előterjesztethetnek — a vasárnapi munkaszünetről szóló törvényjavaslat,¹⁰ az Északkeleti Vasút államosításáról,¹¹ és a Pozsony–Szombathelyi¹² és Nagymargita–Verseci¹³ HÉV-ek építéséről szóló törvényjavaslatok, a méterprototípusokról szóló törvényjavaslat,¹⁴ az utólagosan bejelentett regálékárpótlások iránti törvényjavaslat,¹⁵ az italmérsi jövedékre vonatkozó törvény kiegészítéséről¹⁶ és több közösügyi póthitelről¹⁷ szóló törvényjavaslatok.

Együttal elhatározott, hogy a 4. ülészak ülései június elején napoltassanak el egész október hó elejéig.¹⁸

4.

A Nagymargita–Verseci HÉV engedélyezése¹⁹

A kereskedelmi miniszter úr felhatalmazást kért, hogy a Nagymargita–Verseci HÉV építése tárgyában, tekintve, hogy a tervezett vasút két már közforgalomban levő vasutat fogna összekötni, Ő Felsége legfelsőbb engedélyének kieszközlése után törvényjavaslatot terjeszthessen az Országgyűlés elé, s a meghozandó törvény alapján a kérdésben levő vonal kiépítésére a Torontáli HÉV Rt.-nek az engedélyt megadhassa.

A tervezett vasút hossza 17,6 km, tényleges építési költségei 480 000 Ft, mely összegből 36 000 Ft forgalmi eszközökre, 5000 Ft pedig a tartalékalap céljaira fordíthatnák.

Az említett építési költségeket az engedélyes társaság egyelőre függő kölcsön felvétele útján fedezné, amennyiben pedig később ezek fejében vasúti címletek bocsáttatnának ki, megállapított, hogy a fennebbi építési tőke 35% erejéig törzsrésvények, 65% erejéig pedig a Torontál megyei helyiérdekű vasutak építési költségei fejében első ízben kibocsátott elsőbbségi részvényekhez hasonló elsőbbségi részvények 80%-os árfolyammal bocsáttassanak ki.

A tervezett vasút létesítése érdekében állami segély vagy hozzájárulás nem kívánatik.

A kért felhatalmazás megadatott.²⁰

5.

A pénzügyminiszter felhatalmazása arra, hogy az állami italmérési jövedékről szóló 1888:35. tc. kiegészítése tárgyában készített törvényjavaslatot az Országgyűlés elé terjessze.²¹

8.

Határozat arról, hogy az egyetemi leckepezés-szabályzat módosítása ügyében a vallás- és közoktatásügyi miniszter által tett előterjesztés (az egyetemi tanszékek kategorizálása a tandíj-jutalékból való részesítés szempontjából) ismételten a minisztertanács elé kerüljön.²²

9.

A belügyi tárcát vezető miniszterelnök előterjesztésére határozat arról, hogy az uralkodó Maurer Mihály országgyűlési képviselőt nevezze ki Brassó vm. főispánjává.²³

Francia és olasz lapok postai szállítási jogának megvonása

A miniszterelnök úr mint a Belügyminisztérium vezetője bejelentette, hogy az Osztrák–Magyar Monarchia irányában tanúsított ellenséges maguktartása, illetőleg szociális izgatásaik miatt a következő lapoktól vonatott meg a Magyar Korona területén a postán való szállítás kedvezménye, úgymint:

a Párisban megjelenő „*L' Europe*”,

a Rómában megjelenő „*La Nazione Italiana*” és a Reggio d' Emiliában megjelenő „*La Giustizia di fesa degli sfruttati*” című lapoktól.²⁴

Jóváhagyólag tudomásul vétetett.

Jegyzetek

a A 11. pontot nem közöljük.

1 *Ld. még 1890. ápr. 24./1., máj 1./1.*

2 Az újabb közös mt.-ot is Bécsben tartották máj. 4–5-én. Az éles viták most sem maradtak el. (Az értekezlet jk.-eit ld. *Diószegi*, Die Protokolle 499–510. p.) A közös mt. által elfogadott költségvetés tiszta szükségletei:

Rendes kiadások:

KÜM:	4 514 500 Ft
Hadsereg:	100 493 999 Ft
Haditengerészet:	9 384 033 Ft
PM:	2 004 776 Ft
Közös Számszék:	126 240 Ft
Összesen:	116 523 548 Ft

Rendkívüli kiadások:

KÜM:	91 400 Ft
Hadsereg:	14 450 439 Ft
Haditengerészet:	1 860 500 Ft
Megszállt területek katonai kiadásai:	4 465 000 Ft
Összesen:	20 865 339 Ft

Összes tiszta kiadás: 137 390 887 Ft

A delegációk jan. 4–28. között ülészetek, és fogadták el a költségvetést változatlan formában. — Vö. Magy. Deleg. 1890. Napló és Irom. Különösen Irom. 22–23. sz.: A magyar delegáció I. és II. sz. határozata. Uralk.-i megerősítés: 1890. jún. 27. Irom. 372. p. — Vö. 1891. szept. 25./1., 1892. máj. 20./1., 1892. ápr. 27./1., 1894. ápr. 16./6.

3 *Vö. 1890. ápr. 24./2.*

4 *Ld. 1890. ápr. 24./7.*

5 *Ld. 1890. ápr. 11./1.*

6 *Ld. 1890. ápr. 18./1.*

7 Ilyen tvj. nem került a mt. elé.

8 *Ld. 1890. ápr. 24./4.*

9 *Ld. 1890. máj. 17./11.*

10 A kerm. máj. 17-én nyújtotta be a tvj.-ot. KN (1887–92) 18. k. 199. p.

11 *Ld. 1890. máj. 17./4.*

12 *Ld. 1890. máj. 1./9.*

13 *Ld. a jk. 4. pontját.*

14 *Ld. 1890. máj. 1./7.*

- 15 *Ld. 1890. ápr. 18./10.*
- 16 *Ld. a jk. 5. pontját.*
- 17 *Ld. 1890. ápr. 18./10.*
- 18 A me. erre vonatkozó máj. 29-i felségelöterjesztése (ennek alapján az uralk. jún. 1-jei lf. elhatározásával jún. 10-től okt. 1-jéig elnapolta az Ogy. üléseit): OL - K 26 - 1890 - 708 (1762). — *Ld. még 1890. ápr. 24./2.*
- 19 *Ld. még a jk. 2. pontját.*
- 20 A Torontáli HÉV Rt., miután az 1880-as évek végén kiépítette vonalait, elsősorban a Szécsány-Nagymargita szárnyvonal Versecig való meghosszabbítására törekedett, hogy ezáltal közvetíthesse a város mezőgazdasági és ipari szempontból egyaránt jelentékeny áruforgalmát. A rt.-nak kiadott előmunkálati engedélyt követően 1890. febr. 28-án került sor az új vonal engedélyezési tárgyalására. OL - K 229 - 1891 - 65. t. - 255 (21 188/1890). — A kerm. máj. 13-án terjesztette az uralk. elé a tvj.-ot, amelyben egy függelék kiadásának engedélyezését kérte a Torontáli HÉV 1887. márc. 30-án kelt engedélyokmányához. Uo. (29.906/1890). A tvj. a máj. 18-i lf. elhatározás alapján máj. 21-én került az Ogy. elé. Iratokat és a jún. 3-4-én lezajlott tárgyalást ld. OL - K 2 - 1887/92 - 4795, 4817, 4914 és 4930/1890 (181. cs.), KN (1887-92) 18. k. 239-240., 284., 448. és 452. p.) — A tvj.-ot tv.erőre emelte az 1890:35. tc., amelynek alapján Baross júl. 1-jén adta ki az engedélyokmányi „Függelék”-et. (RT 1890. 1048. p.) — A vonal 1891-ben készült el. *Tominac* 22-23. p.
- 21 *Ld. még a jk. 2. pontját és 1892. ápr. 29./10.* — Az állami italmérési jövedéket 1890. jan. 1-jével bevezető 1888:35. tc. (vö. 1890. ápr. 18./10.) hiányos rendelkezései visszaélésekre adtak alkalmat, s a Kincstár károsodott. A tc. ugyanis nem vonta ellenőrzés alá a nagyban történő szeszárúsítást, így egyesek szesznagykereskedés vagy saját szükséglet címén 100 liternél több szeszt vásároltak, amit aztán feketén, illeték és adó lerovása nélkül mértek ki. Nem számolt a tc. a szesz egyik beszerzési körzetből a másikba történő átvitelével sem. A mt. elé került tvj.-ban a püm. ezért kimondta, hogy a nyílt helyeken 100 liter fölötti szeszt elárusítóknak is hatósági engedéllyel kell rendelkezniük; illeték és adó fizetésére ugyan nem, de eladási nyilvántartás vezetésére kötelezettek. A tvj.-ot Wekerle máj. 9-én terjesztette az uralk. elé, majd a máj. 13-i lf. elhatározás alapján nyújtotta be az Ogy.-nek. A javaslaton — igaz élénk vita után — csak lényegtelen módosításokat tett a törvényhozás. (Iratok és a máj. 31.-jún. 4. közötti kh. tárgyalás: OL - K 255 - 1890 - 2. t. - 1209, OL - K 2 - 1887/92 - 4755, 4787, 4906 és 4922/1890 /181. cs./, KN /1887-92/ 18. k. 174., 218., 381-451. p.) — A tvj.-ot tv.erőre emelte az 1890:36. tc. A végrehajtásról a 64 613/1890. püm. sz. rendelet intézkedett. RT 1890. 1092. p.
- 22 *Ld. még 1890. máj. 1./10., máj. 23./2.*
- 23 A főispáni szék gr. Bethlen András márc. 15-i miniszteri kinevezésével üresedett meg. Az uralk. — Szapáry máj. 27-i előterjesztésére — máj. 31-én kelt lf. elhatározásával nevezte ki Maurert. OL - K 148 - 1890 - III. t. - 1933.
- 24 Az intézkedésekre — mindannyiszor az osztrák büm. kérése alapján — ápr. 17-én, máj. 5-én és 7-én került sor. OL - K 149 - 1890 - 3. t. - 221, 360 és 432.

9./17./

1890. május 17.

2.

Hajózási eszközök megrendelése a MÁV részére

[A kereskedelmi miniszter az 1890. február 22-i minisztertanács felhatalmazása alapján a Nicholson W. Fülöp és Társai budapesti cégnél 539 733 Ft-ért megrendelt 2 gőzöst, 9 uszályt, 7 dereglyét és 5 vashidat a MÁV hajózási eszközeinek szaporítása céljából. Az áremelkedés miatt egyes eszközök vásárlásáról le kell mondani,

illetve 5 kikötőhajót és 2 fából készült állomásépületet 44 000 Ft-ért a MÁV saját erejéből szerez be.]¹

3.

Az Arad–Temesvári Vasút zár alá vétele, illetve államosítása²

A kereskedelmi miniszter úr jelentette, hogy a minisztertanácsnak f. évi április hó 11-én (12/mt. jk. 6. pont) kelt határozata alapján, mellyel felhatalmaztatott, hogy az Arad–Temesvári Vasútnak zár alá vétele iránt a tárgyalásokat megindítsa, a kérdésben levő vasút zár alá vétele iránt a tárgyalásokat megkezdette, melyek annyiban már eredményre is vezettek, hogy az illető^a vasúti társaság képviselője a f. hó 14-én megtartott tárgyalás alkalmával a társasági igazgatóság jóváhagyásának fenntartásával a zár alá vételre vonatkozó jegyzőkönyvi egyezményt tárgyalta és tudomásul vette azzal a kijelentéssel, hogy az említett hozzájárulás f. hó 27-ig kieszközölendő lesz.^{b3}

Az előadó miniszter úr felhatalmazást kér ennél fogva úgy maga, mint a pénzügyminiszter úr számára, hogy a szóban levő egyezményt, mely szerint a zár alá vétel f. évi július 1-jével lépne életbe, jóváhagyhassák, és megköthessék;^c az esetben pedig, ha a társaság igazgatósága a számára fenntartott határideig nem nyilatkoznék, vagy a létrejött egyezményt el nem fogadná, a zár alá vétel feltételeinek hivatalból való megállapítása mellett a zár alá vételt f. évi július 1-jén foganatosíthatják, s mindkét esetben a kötelezett jelentést a törvényhozásnak annak idejében megtehessek.

Az előadó miniszter úr szükségesnek tartja még megemlíteni, hogy a társaság képviselője a tárgyalás alkalmával a zár alá vételt mellőztetni kérte, s azt kívánta, hogy az Arad–Temesvári Vasút ügye véglegesen rendeztessék, s a végleges rendezés módozataira nézve az összes részvényeket bírláló Osztrák–Magyar Államvasúti Társaság megbízásából is a következő alternatív ajánlatokat terjesztette elő:

a.) az Arad–Temesvári Rt.-nak mint önálló vállalatnak fenntartása mellett engedessék át a vasút üzletének kezelése az Osztrák–Magyar Államvasút Társaságnak, mely esetben a társaság beleegyeznék, hogy a kamatgarancia maximális összege évi 288 745 Ft-ról 101 000 Ft-ra szállíttassék le; vagy

b.) engedessék meg az Arad–Temesvári Vasútnak az Osztrák–Magyar Államvasút Társaság hálózatába való végleges bekebelezése, mely esetben a társaság az állami kamatgaranciáról egészen lemondana; vagy

c.) az Arad–Temesvári Vasút államosíttassék.

Minthogy az a. és b. alatt említett javaslat elfogadása esetében forgalmpolitikai szempontból az államra nézve a helyzet csak rosszabbulna, s azon pénzügyi előny is, mely az állami garancia csökkenéséből vagy megszűnéséből az Államkincstárra nézve származnék, bőven ellensúlyoztatnék azon pénzügyi hátrány által, melyet a M. Kir. Állami Vasutak az Osztrák–Magyar Államvasút által közvetített keleti forgalomnak ez esetben nem Temesváron, hanem csak Szolnokon vagy Cegléden történő megosztása következtében szenvednének: az előadó miniszter úr az a. és b. alatti ajánlatokat elfogadhatatlannak nyilvánította, s minden körülmények között

ragaszkodott a zár alá vétel foganatosításához. A c. alatti ajánlat azonban megfontolandó volna, s eziránt időközben^d lehetne tárgyalásokba bocsátkozni.

Ennélfogva felhatalmazást kér arra is, hogy együttesen a pénzügyminiszter úrral az Arad–Temesvári Vasút államosítása iránt tárgyalásokba bocsátkozhassék, s amennyiben elfogadható feltételek volnának elérhetőek, az eziránti egyezményt a minisztertanács és a törvényhozás jóváhagyásának fenntartásával a pénzügyminiszter úrral egyetértőleg megköttesse.

A kívánt felhatalmazások megadattak.

4.

Szerződés az Északkeleti Vasút államosítása tárgyában⁴

A kereskedelmi miniszter úr jelentette, hogy a f. évi ápril hó 11-én tartott minisztertanácsi ülésből (12/mt. jk. 6. pont) nyert felhatalmazás alapján a Magyar Északkeleti Vasút Rt. vonalainak a magyar állam részére való beváltása iránt a pénzügyminiszter úrral egyetértőleg megindított tárgyalások sikerre vezettek, s a beváltás iránt létrejött szerződés a nevezett társaság részéről már alá is íratott.

Az előadó miniszter úr ezután bemutatta a létrejött szerződést,⁵ részletesen ismertette annak egyes határozmányait.

E szerződés lényegére nézve megfelelően azon egyezményeknek, melyek más vasutak államosítása iránt is kötöttek, mint különleges határozvány csak azon pont emelendő ki, mely szerint a magyar kormány fenntartotta magának a jogot, hogy a névleges értékben 17 756 000 ezüst Ft-ot tevő társasági részvénytökhét, eltérőleg a kormány által megállapítandó törlesztési tervtől, bármikor egyszerre is törleszthesse, kikötvén emellett, hogy az esetre, ha kormány e jogával a szerződés jogerőre emelkedésétől számítandó 2 év alatt élne, a 200 Ft névértékű részvényeket 197 Ft-ért ezüstben beválthassa, ezen határidő elmúltával azonban a részvények teljes névértékben lesznek törlesztendőek.

A részvények teljes beváltásáig az államosítás folytán átalakult társaság képviselőinek díjazására az állam 3000 Ft évi átalányösszeget fog fizetni.

A vasút beváltása visszahatólag f. évi január hó 1-jétől érvényesítendő, a kezelésnek tényleges átvétele azonban csak f. évi július vagy augusztus hó elején történék.

A vasút államosítása folytán annak külön igazgatósága⁶ feloszlatatván, mint már a f. évi ápril hó 11-én tett előterjesztésben is említettett, legkésőbbben f. évi augusztus 1-jétől kezdve Debrecenben új üzletvezetőség fogna felállítani.

Mínthogy az államosítás iránti szerződés a szóban levő vasút-részvénytársaságra nézve csak a részvényesek közgyűlésének hozzájárulásával, az államra nézve pedig csak annak törvényhozási jóváhagyása után fog jogerejűvé válni, a társasági közgyűlés azonban f. évi június hó előtt meg nem tartható, tehát csak oly időben tartható meg, midőn az Országgyűlés már szünetelni fog, a törvényhozási jóváhagyás a kormány részére adandó felhatalmazás alakjában volna kérendő.

Az előadó miniszter úr egyúttal bemutatván az eziránti törvényjavaslatot, felhatalmazást kért, hogy azt Ő Felsége legfelsőbb engedélyének kieszközlése után az Országgyűlés elé terjeszthesse.

A minisztertanács a kereskedelmi miniszter úr előterjesztését jóváhagyólag tudomásul vévén, felhatalmazta őt, hogy a Magyar Északkeleti Vasút Rt. vonalainak megváltásáról szóló törvényjavaslatot Ő Felsége legfelsőbb engedélyével mielőbb az Országgyűlés elé terjessze, s az annak alapján megalkotandó törvény értelmében a beváltási szerződést a pénzügyminiszter úrral együttesen megköthesse és aláírhasssa, s a megváltás foganatosítása érdekében szükséges további intézkedéseket megtehesse, s a debreceni üzletvezetőséget felállíthassa.⁷

5.

Az Esztergom–Almásfüzitői HÉV engedélyezése

A kereskedelmi miniszter úr felhatalmazást kért, hogy Ő Felsége legfelsőbb engedélyének kieszközlése után törvényjavaslatot terjeszthessen az Országgyűlés elé, melyben felhatalmaztatnék, hogy az Esztergom–Almásfüzitői HÉV építésére és üzemeltetésére az engedélyt Neuschloss Károly és Fia és Horschitz Frigyes Építkezési Vállalata budapesti cégnek megadhassa.

A szóban levő vasút ez idő szerint nem fog ugyan forgalomban levő vasutakat összekötni, mégis engedélyezéséhez a törvényhatóság jóváhagyása azért szükséges, mert több ponton a dunai hajózással fog kapcsolatba hozatni.

A tervezett vasút hossza 43 km, tényleges építési költsége 1 980 000 Ft, melyből forgalmi eszközökre 120 400 Ft, a tartalékalapra pedig 30 000 Ft kihasítandó. Ezen építési tőke 35%, azaz 693 000 Ft erejéig névértékű törzsrészesvények, 65%, azaz 1 287 000 Ft erejéig pedig 72%-os árfolyammal számított elsőbbségi részesvények kibocsátása útján szereztenék be.

Állami támogatás címén engedélyeztetnék a posta ingyenes szállítása fejében 50 éven át 3300 Ft-nyi évi járulék, ami 60 000 Ft tőkének felel meg, továbbá a Helyiérdekű Vasúti Segélyalapról állami segély fejében 1890-, esetleg 1891-től kezdve 10 éven át kamat nélkül évenként 13 000 Ft, vagyis összesen 130 000 Ft.

A két járulék fejében az engedélyesek 190 000 Ft névértékű törzsrészesvényt kötelesek az állam tulajdonába átadni.

Ezenkívül a vallás- és közoktatási miniszter úr a csolnoki és mogorósi közsémbányák révén érdekelt közalapítványi javak részéről megfelelő törzsrészesvények átadása iránt 70 000 Ft-nyi hozzájárulást helyezett a Vallásalap terhére kilátásba.

A tervezett vasútvonal üzletkezelését az Állami Vasutak vennék át, melyeknek vonalain a tervezett helyiérdekű vasútról érkező tömeges áruk részére úgy a budapesti, mint a nyugati irányban 5 vagy legfeljebb 10 éven át díjtételkedvezmény biztosítatnék.

A kívánt felhatalmazás megadatott.⁸

6.

Az Ipolyság–Balassagyarmati HÉV engedélyezése

A kereskedelmi miniszter úr felhatalmazást kért, hogy Ő Felsége legfelsőbb jóváhagyásával az 1882:XXIV. tc.-be foglalt elvi engedély alapján az Osztrák–Magyar Államvasút Társaságnak megadhassa az engedélyt az Ipolyság–Balassagyarmati HÉV építésére és üzletére ugyanazon feltételek alatt, mint amelyek az esztergomnana–ipolysági és csata–lévai vonalra megállapítottak.⁹

A szóban lévő vonal hossza 29,003 km, tényleges építési és üzletberendezési költségei 1 220 000 Ft, melyekből 150 000 Ft forgalmi eszközök beszerzésére fordíthatók. Az engedélyes vasút-részvénytársaságnak megengedtetnék, hogy befektetési tőkéjét azon építési tőke 5,2%-ának megfelelő évjáradék erejéig felemelhesse, mely az 1 220 000 Ft-nyi maximális építési költség keretén belül az érdekelt ségi hozzájárulások bevonásával meg fog állapíttatni.

Külön állami kedvezmény igénybe nem vétetik.

A kívánt felhatalmazás megadatott.¹⁰

7.

A Zsil-völgyi HÉV engedélyezésének feltételei

A kereskedelmi miniszter úr előadván, hogy Horváth Gyula országgyűlési képviselő és Berl D. bécsi cég az úgynevezett Oláh-Zsil völgyében Lupény környékén elterülő kőszéntelepek feltárásával és üzembhelyezésével kapcsolatban a MÁV petrozséni állomásából kiinduló, Lupényig vezetendő helyi érdekű vasút építésének engedélyezéséért folyamodtak;¹¹ ismertette azon feltételeket, melyek mellett az építési engedély, tekintve, hogy az építendő vasút nem menne egészen az ország határáig, adminisztratív úton megadható volna.

A vasút hossza 17,9 km, tényleges építési és üzletberendezési tőkéje 790 000 Ft, melyből 71 600 Ft forgalmi eszközök beszerzésére volna fordítandó.

E tényleges építési tőkének 2/5 része, vagyis 316 000 Ft 5%-os törzsrészvények, 3/5 része, vagyis 474 000 Ft 5%-os, 72%-os árfolyammal kibocsátandó elsőbbségi kötvények útján szerezhetnék be, úgyhogy a vasút névleges alaptőkéje 974 000 Ft-ot tenne.

A vasút üzletének kezelését az engedély egész tartamára az Állami Vasutak vennék át a szokásos szabványszerződés szerint, melytől csakis a kőszénzállításra nézve állapíttatnának meg eltérő, különleges határozmányok.

Azonkívül különleges határozmányok állapíttatnának meg azon viszonyról fogva, mely az engedélyesek által alapítandó kőszénbánya-vállalatot illetőleg keletkeznek.

Az engedélyesek ugyanis az alaptőkének törzsrészvények útján beszerzendő 316 000 Ft-nyi részét a vasút megépítésével egyidejűleg megalakítandó kőszénbánya-vállalat terhére szándékozzák beszerezni olyformán, hogy az illető bányatelepek tulajdonosai, illetőleg az alapítandó bányavállalat kötelezettséget vállalnának a meg-

építendő vasúton az első évben legalább 50 000, azután pedig évenként legalább 100 000 tonna kőszén szállítani, s a szállítási díjon felül a helyi érdekű vasútnak tonnánként 20 kr-t, de legalább 20 000 Ft-nyi évi járulékot fizetni, s ezen járulék alapján s annak lekötése mellett az engedélyt kérők a törzsrészcshényttke névértéke erejéig törlesztési kölcsönt vennének fel. Minthogy pedig ezen kölcsönt az Államvasutak közvetítenék, s ezáltal támogatnák a vállalat létrejöttét, az említett kőszén szállítási járulékok a kölcsön törlesztéséig az Államvasutak javára köttetnék le, melyeknek pontos lerovását a helyi érdekű vasút biztosítaná.

Ezen biztosítás fejében a helyi érdekű vasút a szokott s 40 000 Ft-ban megállapított engedélyezési biztosítékon felül még külön 80 000 Ft-nyi óvadékot tartoznak [sic!] letenni, s azonfelül a járulékfizetési kötelezettség az alakítandó bányatársulat birtokaira a MÁV javára telekkönyvileg első helyen bekebeleztetnék.

A kölcsön közvetítése fejében a 316 000 Ft-ot tevő törzsrészcshényyek az Államvasutaknak adatnának át azzal a jogosítvánnyal, hogy azoknak osztaléka is mindaddig, míg a kölcsön teljesen törlesztve nincsen, az Államvasutakat illesse. A kölcsön teljes törlesztése után 200 000 Ft névértékű részvény a bányatársulatnak adatnék át, 116 000 Ft-nyi részvény pedig azután is az Államvasutak tulajdonában maradna.

Engedélyesek ezenfelül állami kedvezményben nem részesülnének.

Az előadó miniszter úr végül megjegyezte, hogy engedélyt kérők a vasút engedélyezéséért járó 40 000 Ft-nyi biztosítékot már tényleg letették, de azt kérték, hogy a kőszén szállítási járulék biztosítására szolgáló 80 000 Ft-nyi óvadékot később fizethessék le; addig, míg ezen kötelezettségüknek meg nem felelnek, lemondván a különleges állami támogatás igénybevételéről, s csak a vasútépítési engedély kiadatását kérvén.

A minisztertanács súlyt fektet arra, hogy az előterjesztésben említett 80 000 Ft-nyi különleges biztosíték is előzőleg fizetessék le, s azért az engedélyezési feltételek felett sem kíván mindaddig érdemileg határozni, míg az engedélyt kérők ezen utóbb említett biztosítékot is tényleg le nem fizették.

Megbízott tehát a kereskedelmi miniszter úr, hogy az esetre, ha az engedélyt kérők ebbeli kötelezettségüknek is megfelelnének, terjessze elő ezen ügyet érdemleges tárgyalás végett újból a minisztertanácsnak.¹²

8.

Kifogás az osztrák népszámlálási statisztikai utasítás ellen

A kereskedelmi miniszter úr a minisztertanács tudomására hozta, hogy a f. év végével megtartandó általános népszámlálásra vonatkozólag az osztrák kereskedelmi miniszter által az osztrák tartományok számára kiadatni tervezett utasítás, mely szerint az összeírású rovatokba az egyes egyének rendes társalgási nyelve (Umgangssprache) jegyzendő be, azt a határozatot tartalmazza, hogy a magyar társalgási nyelv csak a Bukovinában veendő figyelembe, illetőleg jegyzendő be a számlálási ívekbe.

A magyar kormány e tekintetben nem avatkozhatik ugyan az osztrák kormány intézkedéseibe, de miután a statisztikai adatok pontossága érdekében nagyon kívá-

natos volna megállapítani azt, hogy hány magyar tartózkodik az osztrák tartományokban, s miután a tervezett osztrák utasítás szerint azon sok ezerre menő magyar, ki például Bécsben lakik, nem mutattatnék ki mint magyar, a minisztertanács megbízta a kereskedelmi miniszter urat, hogy tegyen lépést az osztrák kormánynál, hogy Ausztriában kivétel nélkül a magyar társalgási nyelvvel bírók is éppúgy kimutattassanak, mint a más nyelvű lakosok.¹³

10.

A pénzügyminiszter előterjesztésére határozat arról, hogy a minisztertanács hozzájárul Bosznia–Hercegovina 1891. évi beligazgatási költség-előirányzatához.¹⁴

11.

Az igazságügy-miniszter felhatalmazása arra, hogy a királyi bíróságoknál felmerülő bűnügyi költségek behajtásáról szóló törvényjavaslatot az Országgyűlés elé terjessze.¹⁵

13.

Telivér mén beszerzése

A földművelési miniszter úr felhatalmazást kért, hogy miután a telivér kancaanyag az országban az utolsó években jelentékenyen szaporodott, s a kisbéri telivér ménnek — különösen egy telivér ménnek a múlt télen hirtelen történt elhullása után — a szükségletnek nem felelnek meg, eltérőleg az 1888. évi május hó 8-án hozott minisztertanácsi határozattól, már az idén gondoskodhassék egy elsőrendű telivér mén beszerzéséről, s az e célra szükséges 100 000 Ft-nyi összeget már a jövő évi költségvetésbe felvehesse; megjegyezvén, hogy az Országos Lótenyésztési Alapot kezelő bizottság késznek nyilatkozott, hogy a vásárlandó ménlovat az Országos Lótenyésztési Alap számlájára átveszi, ha a törvényhozás az e célra előirányzandó összeget esetleg meg nem szavazná, sőt azt is kijelentette, hogy ha az előirányzandó 100 000 Ft egy első minőségű ménlónak vásárlására a felszökött árak miatt elégtelennek bizonyulna, a többlet fedezéséhez ez évi összes kamatjövedelmeivel, valamint a múlt években megtakarított mintegy 20 000 Ft-tal kész hozzájárulni.

Szükség esetében az ez idei költségvetésben telivér anyakancák vásárlására felvett 45 000 Ft-nak egy része is ménló vásárlására fordítható volna.

A kívánt felhatalmazás megadatott.¹⁶

14.

A belügyi tárcát vezető miniszterelnök előterjesztésére határozat arról, hogy az uralkodó Szalavszky Gyula nyitrai főispánt nevezze ki belügyminisztériumi államtitkárrá.¹⁷

16.

A büntetőítéletek és büntetések következményeiről szóló horvát törvényjavaslat

Az igazságügy-miniszter úr előadja, hogy a büntetőítéletek és a büntetések következményeiről szóló autonóm törvényjavaslatban, mely a Horvát–Szlavón Országgyűlés által elfogadott, és most szentesítés alá terjesztendő, különösen két határozat van, melynek meghozatalát csak bizonyos megszorított értelemben véve tartja a Horvát–Szlavón Országgyűlés hatáskörébe tartozónak.

Az egyik vonatkozik a közös Országgyűlés tagsági jogára. A törvényjavaslat ugyanis megszabta, hogy bizonyos bűncselekmények miatt való elítéléssel a közös Országgyűlésen való tagság elenyészik.

Miután a Horvát–Szlavón Országgyűlés csakis oly mandátumok elenyészését szabhatja meg autonóm törvény által, melyek autonóm eredetűek, de oly közös országgyűlési tagságot, mely közös törvényen közvetlenül alapul, mint a Főrendiháznak örökletes jogon levő stb. tagjai, vagy amely oly mandátumon alapul, mely nem autonóm eredetű, törvény által elenyészendőnek nem jelenthet ki; ennél fogva az előadó miniszter úr a tárgyalás alatt lévő autonóm törvényjavaslat rendelkezését csak azon megszorított értelemben tartja az alkotmány határozataival megegyezőnek, hogy az csak azon mandátumokra vonatkozik, melyek a Horvát–Szlavón Országgyűlés által eszközölt választásból származnak.

Mínt hogy azonban a horvát–szlavónországi bán úr ezen értelmezést helyesnek nyilvánította, s kijelentette, hogy nem autonóm eredetű mandátumra ama javaslat határozatai nem is vonatkozhatnak; valamint

tekintve azt is, hogy a fennforgó törvényjavaslat már kétszer ment keresztül a Horvát–Szlavón Országgyűlés tárgyalásain, és további haladék igen célszerűtlen volna, az igazságügy-miniszter úr a javaslat ezen határozata ellen észrevételt nem tesz.

Ugyancsak ezen törvényjavaslat bizonyos bűncselekményekért való elítéléssel mellékbüntetésképp még összeköti a hivatalvesztést is, mely alatt úgy az aktualiter viselt hivatal elvesztése, mint bizonyos meghatározott idő alatt új hivatalok elérésére való képtelenség is értetik.

Az igazságügy-miniszter úr éppúgy, mint az elítélésnek a fennebbi pont alatt érintett következményére nézve, erre is kijelenti, hogy a javaslat általános szerkezetét csak azon értelemben fogadhatja el, ha ama hivatalvesztés csak az autonóm eredetű hivatalokra vonatkozik,

mert rendelkezési (törvényhozási) joga a Horvát–Szlavón Országgyűlésnek csakis az autonóm hivatalok felett van, csak ezekre nézve hozhat törvényeket, és csak ezekre szabhatja meg, kik bírnak hivatalviselési képességgel, kik nem, mikor enyészik el egy ily már adományozott hivatal, csakis ily hivatalok elérésére dekretálhat képtelenséget határozott időre vagy mindenkorra; ellenben közös hivatalokra nézve a Horvát–Szlavón Országgyűlés nem rendelkezhetik, azokról az 1883:I. tc. intézkedik, az szabja meg, kik viselhetnek ily hivatalokat, kik nem képesek ily hivatalok viselésére, mik ezen hivatalok elenyészési okai stb.

Minthogy azonban a horvát–szlavónországi bán kijelentette, hogy ha a jelen javaslat törvénnyé válik, az annak alapján hozott ítéletek, amennyiben oly személyekre vonatkoznak, kik közös hivatalt viselnek, hivatalból átteendőek lesznek az elítélt egyén hivatali felsőbbségéhez, mely azután az 1883:I. tc. és az idevonatkozó törvények alapján a kellő szükséges lépések megtételéről maga hatáskörében intézkedni fog, és a netaláni hivatalvesztés az 1883:I. tc. és az idevonatkozó más törvények alapján és értelmében fog elrendeltetni.

Az igazságügy-miniszter úr a horvát–szlavónországi bán úr ezen kijelentéséhez hozzájárulván, a törvényjavaslat ezen szakaszaira sem kíván további észrevételt tenni.

A minisztertanács elhatározván, hogy a szóban levő törvény értelmezésére nézve történt nyilatkozatok jegyzőkönyvbe vétessenek, felhatalmazta a horvát–szlavón–dalmát miniszter urat, hogy azt legfelsőbb szentesítés alá terjeszthesse.¹⁸

Jegyzetek

- a Az itt következő „vasút” szót tollal kihúzták.
- b Tarkovich megváltoztatta a szövegezést. E helyen eredetileg a következők álltak: „elfogadta, és aláírta, s kötelezettséget vállalt arra, hogy ezen hozzájárulást f. hó 27-éig kieszközli.”
- c Tarkovich beszúrása.
- d Tarkovich megváltoztatta a szöveget. A szó helyén eredetileg ez állt: „a zár alá vételtől elkülönítve.”
- 1 A MÁV hajózási vállalata 2 gőzessel és 3 uszályal 1888-ban alakult. Fő célja a MÁV forgalmi hatékonyságának növelése volt. A vállalat 1891-ben átvette az államosított Osztrák–Magyar Államvasút Rt. 1859-ben létrehozott hajózási üzletét is. *Mattekovits* II. k. 862. p. — *Ld. még 1894. jún. 18./4.*
- 2 *Ld. még 1890. ápr. 11./6., máj. 30./5., júl. 4./6.*
- 3 Baross elnökletével tartott értekezlet jk.-ét ld. OL - K 229 - 1893 - 14. t. - 9375 (30 726/1890).
- 4 *Ld. még 1890. ápr. 11./6., máj. 9./2., jún. 13./4., jún. 27./14., júl. 4./3., szept. 21./2., 1892. máj. 20./9.*
- 5 A szerződés Ker. Min.-ban készült első tervezete még 1891. jan. 1-jei államosítási határidővel számolt. (OL - K 255 - 1890 - 9. t. - 1119.) — Baross elnökletével máj. 10–11-én tartották meg azt az értekezletet, amelyen a rt. képviselői is elfogadták a szerződés tervezetét. Ebben az állam már 1890. jan. 1-jei visszamenőleges hatállyal kívánta érvényesíteni a megváltást. Uo. 2968.
- 6 A vasút igazgatósága és főműhelye Sátoraljaújhelyen működött.
- 7 A Magyar Északkeleti Vasút Rt. vonalainak beváltásáról szóló tvj.-ot, indoklásával együtt ld. OL - K 2 (1887–92) - 4794/1890 (181. cs.), Baross máj. 21-én terjesztette a Ház elé. A javaslatot az Ogy. lényegében vita nélkül elfogadta (jún. 4.). (Uo. 4821, 4910 és 4926/1890 /181. cs./, KN /1887–92/ 18. k. 239., 284., 443–444. és 451. p.) — Az így született 1890:31. tc. felhatalmazta a kormányt,

- hogy az állam megváltási jogát 1890. jan. 1-jei hatállyal érvényesítse, valamint a kerm.-t és püm.-t, hogy a társasággal létrejött szerződést — utóbbi közgyűlésének jóváhagyása után — aláírassák.
- 8 A vasút kiépítését elsősorban a dorogi és tokodi széntelepek szállítási igényei indokolták. Már a budapest-újszónyi állami vonal kiépítésekor célba vette az állam egy szárnyvonal létesítését Esztergomig, de pénz hiánya miatt e terv kútba esett. Ezután dr. Silberstein Adolf és érdektársai kaptak előmunkálati engedélyt, akik később a Neuschloss Károly és Fia, valamint a Horschitz Frigyes bp.-i cégekre ruházták jogaikat. Az engedélyezési tárgyalásra 1889. ápr. 10-én került sor. OL - K 2 - 1887/92 - 4796/1890 (181. cs.) — A kerm. 1890. máj. 21-én nyújtotta be a tvj.-ot. (Iratokat és a jún. 4-én befejeződött kh. tárgyalást ld. uo. 4816, 4913 és 4929/1890 /181. cs./, KN /1887-92/ 18. k. 239., 284., 447-448. és 452. p.) — A javaslatot az 1890:34. tc. emelte tv.erőre. Baross júl. 1-jén adta ki az engedélyokmányt. (RT 1890. 1062. p.) — A vonalat 1891-ben helyezték forgalomba. — *Tominac* 22-23. p. — *Ld. még 1891. okt. 23./1., 1894. júl. 17./1.*
- 9 Az állam és az Osztrák–Magyar Államvasút között 1882-ben kötött szerződéssel (becikkelyezte az 1882:45. tc.) utóbbi elvi engedélyt nyert egy Esztergomtól Ipolyságig (esetleg Balassagyarmatig), ill. Lévaig vezető HÉV 10 éven belüli létesítésére. Az Esztergom és Ipolyság közötti vonal az 1884. jún. 9-én kelt engedélyokmány alapján épült ki. Ennek Balassagyarmatig terjedő folytatására kért és kapott 1889-ben előmunkálati engedélyt a társaság. Az engedélyezési tárgyalásra 1890. ápr. 21-én került sor. OL - K 229 - 1894 - 2. t. - 73 237 (18 323 és 29 750/1890).
- 10 A vonal kiépítésére — Baross máj. 27-i előterjesztése és az uralk. jún. 7-i lf. elhatározása alapján — jún. 18-án adtak engedélyt az Esztergom–Nána–Ipolyság HÉV engedélyokmányához csatolt II. Függelék formájában. (Uo. /35 910, 42 232/1890/ és RT 1890. 972. p.) — A vasutat 1891-ben adták át. (*Tominac* 22-23. p.), de akkor az már — az Osztrák–Magyar Államvasút vonalainak államosítása folytán — a MÁV hálózatába tartozott. *Vö. 1891. júl. 29./4.*
- 11 Horváth Gyula még 1885-ben kapta az előmunkálati engedélyt, 1888-ban két részletben került sor az engedélyezési tárgyalásra, amelyen komoly vita alakult ki a bányászandó szén értékesítésének kérdésében. Berl D. ugyanis egészen addig ragaszkodott a szén egy részének állami értékesítéséhez, amíg ki nem derült, hogy a szén kitűnő minőségű. OL - K 229 - 1893 - 17. t. - 216 (40 505/1885, 25611 és 57 441/1888).
- 12 A mt.-i előterjesztés fogalmazványa; uo. (19 655/1890). — *Ld. még 1890. szept. 20./2.*
- 13 A határozat alapján Baross máj. 22-én az osztrák kerm.-hez fordult, aki az átiratot az illetékes cs. kir. büm.-hez továbbította. Utóbbi júl. 21-én válaszolt, miszerint a nyelvi adatfelvétel nem terjed ki az idegen állampolgárokra, tehát semmi szükség nincs az 1880-ban bevált számlálási rovatok megváltoztatására. A cs. kir. büm. egyúttal elfogadta Baross javaslatát az egymás állampolgáira vonatkozó adatok kölcsönös kicserélésére. — Iratok: Allgemeines Verwaltungsarchiv, Wien, Ministerium des Innern 12 106/1890.
- 14 A „megszállt tartományok” közös püm. által készített 1891. évi költségelőirányzata (ld. OL - K 255 - 1890 - 6. t. - 1207) 10 136 149 Ft kiadással és 10 187 650 Ft bevétellel, azaz 51 501 Ft felesleggel számolt. A mt. felhatalmazása alapján a me. máj. 20-án értesítette a közös püm.-t a magyar hozzájárulásról. OL - K 26 - 1890 - 1566.
- 15 *Ld. még 1890. máj. 9./2., júl. 4./3., szept. 21./2.* — A tvj.-tal, ill. a bűnügyi költségek behajtásának racionalizálásával Szilágyi célja a kir. ügyészekre nehezedő és a tulajdonképpeni feladatuk (közvándló) ellátását akadályozó súlyos adminisztratív terhek csökkentése volt. Az intézkedés szervesen illeszkedett az igm. hivatalba lépése óta tett, az ügyészi ügyvitelt egyszerűsítő rendelkezéseinek sorozatába. (A tvj.-ot, amelyet Szilágyi okt. 2-án nyújtott be a Házban, indokolásával együtt ld. OL - K 2 - 1887/92 - 5006/1890 (181. cs.). További ogy. iratok és az okt. 30-án zárt tárgyalás: uo. 5097, 5366 és 6140/1890 (181-183. és 185. cs.), KN (1887-92) 19. k. 9., 31-32., 40-43. és 47. p.) — A tvj.-ot — az eredetihez képest némi módosítással — az 1890:43. tc. emelte tv.erőre. 1891. júl. 1-jével életbe léptette az igm. 1891. jún. 17-én kelt 21 815. sz. rendelete. RT 1891. 558. p.
- 16 A kisbéri állami ménes az ország telivértenyésztésének alapforrását képezte. A FM átlag négy évenként kért és kapott költségvetési fedezetet egy-egy telivér mén beszerzésére, ennek megfelelően a jk.-ben említett mt.-i határozat 1892-re ütemezte a következő vásárlást. Ruperra kimúlásával azonban 5-re csökkent az aktív telivér ménállomány, ez pedig — figyelembe véve, hogy az ország 900 db-os telivérkanca-állományából kb. 200-at rendszeresen Kisbéren fedeztettek — nem látszott

elegendőnek. A mt. döntése értelmében vették fel az FM 1891. évi költségvetésének Beruházások, 2. címe alá a szükséges összeget. OL - K 184 - 1890 - 6 - 25 233. — *Ld. még 1892. máj. 5./6.*

17 A BM áll. titk.-i állása a kormányváltozás folytán üresedett meg. Szalavszky Gyula nyitrai főispán kiszemelésénél Szapárynak lényeges szempontja volt, hogy nevezett mögött évtizedes alispáni, ill. főispáni múlt állt, jól ismerte tehát a vm.-i adminisztrációt, valamint hogy feltétlenül támogatta a kormány közigazgatási reformelképzeléseit. Szapáry máj. 19-i előterjesztésére az uralk. máj. 23-án nevezte ki Szalavszkyt, aki új hivatalát máj. 31-én foglalta el. OL - K 148 - 1892 - III. t. - 4787 (1870/1890). — *Ld. még 1892. nov. 22./9., 1893. okt. 23./1.*

18 Vö. 1890. jún. 10-i tv. a büntetőítéletek és büntetések következményeiről.

10./18./

1890. május 23.

2.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter felhatalmazása arra, hogy az egyetemi leckepeénzről szóló új szabályzatot kiadja.¹

3.

Állami támogatás magyar kereskedelmi társaság alakításához

A kereskedelmi miniszter úr előterjesztette, hogy Magyarország kereskedelmének emelése érdekében, mely távolról sem felel meg a fejlődöttség azon fokának, mely az ország helyzete és anyagi viszonyai szerint várható volna, egy magyar kereskedelmi társaságnak létesítésére törekszik. Tapasztalati tény ugyanis, hogy a magyarországi kereskedők az ily vállalattal járó anyagi kockázat elvállalásától való idegenkedés miatt tevékenységüket csak nagyon kivételesen és csekély mérvben hajlandók oly irányban kifejteni, hogy termelvényeinknek távoli országokban kereszenek új piacokat, s az országnak gyarmatáru szükségleteit a termelési nagy piacokon közvetlen úton szerezzék be, s e célból ott ügynökségeket állítsanak; minek következtése, hogy kiviteli cikkeink számára csak nehezen szerezhettünk új piacot más államok élénkebb versenyével szemben, másfelől, hogy hazai kereskedőink a gyarmatáruk tekintetében létező piaci konjunkturákat nem bírván felhasználni, ezen árukat rendesen csak a közvetítők nyereségi jutalékával megdrágítva, nagyobb áron képesek beszerezni. További következtése a vállalkozási szellem e hiányának az is, hogy tengeri hajózási vállalataink visszteher hiányában nem közvetíthetik kellő sikerrel a forgalmat, és maguk sem gyarapodhatnak kellőképpen, valamint kikötővárosaink sem emelkedhetnek oly jelentőségre, mint ha a beviteli cikkekre nézve is emporiális helyekül szolgálnának.

Az előadó miniszter úr ennél fogva az illetékes kereskedelmi körök képviselőivel értekezletet tartott egy magyar kereskedelmi társaság alakítása érdekében, s azok hajlandóságot is mutattak esetleg 2 500 000 Ft befektetési tőkével ily társaságot alakítani, de óhajtanák, hogy vállalatuk az állam részéről is támogatásban részesíttessék.

Az előadó miniszter úr valamely egyenes anyagi segélynek nyújtását, vagy kamatbiztosítást az állam részéről kizártnak tekinti; nézete szerint azonban a támogatás megadható volna oly módon, hogy az alakítandó kereskedelmi társaságnak a Kereskedelmi Múzeum és fiókjainak szolgálata és tudakozó intézményei,² illetőleg mind ezeknek költségei, valamint a külföldön levő konzuláris és kereskedelmi ügynökeink adatgyűjteményei és tapasztalatai rendelkezésére bocsáttatnának; továbbá kilátásba volna helyezhető, hogy az állam által külföldről beszerzendő tömegárúk, nevezetesen a dohány tekintetében a kormány a kereskedelmi társaság ajánlatainak — egyenlő áruminőség és feltételek mellett — más külföldi ajánlattevőkkel szemben elsőbbséget fog adni.

A minisztertanács a tett jelentést előzetes tudomásul vette, beleegyezvén azonban már most abba, hogy a kereskedelmi miniszter úr a tervezett kereskedelmi társaság létrejötte érdekében maga részéről a tett előterjesztésben körvonalazott állami támogatást kilátásba helyezhesse.³

8.

A miniszterelnök előterjesztésére határozat arról, hogy a Gör. kel. Szerb Nemzeti Egyházi Kongresszuson kir. biztosként sikeresen működött Nikolics Fedor legfelsőbb elismerésben részesüljön.⁴

9.^a

A miniszteri hatáskört megszabó 1867. évi határozatok ismételt közlése a miniszterekkel

A miniszterelnök úr megemlítvén, hogy több minisztériumban tapasztalta, miszerint az egyes minisztériumok a miniszteri hatáskörre vonatkozólag Ő Felsége legfelsőbb elnöklete alatt 1867. március hó 17-én tartott minisztertanácsban megállapított határozmányokról nem bírnak tudomással,

elhatároztatott, hogy a szóban levő határozmányok újból közöltessenek minden miniszter úrral.⁵

Jegyzetek

a A 10. pontot nem közöljük.

1 *Ld. még 1890. máj. 1./10., máj. 9./8.* — Az új szabályozás elveit az egyetem képviselői is elfogadták. Csáky „A Budapesti Kir. Magy. Tudományegyetemen fizetendő tandíjak és ezen egyetem tanárai illetményeinek rendezése tárgyában” című, 1614/1890. eln. sz. szabályzatot az uralk. 1890. júl. 6-i lf. jóváhagyásával adta ki. (Ld. RT 1890. 1330. p.) Az 1850-től érvényben volt szabályzat szerint a hallgatók óránként 1 Ft 05 Kr. leckepeznt fizettek, az új szabályzat értelmében viszont az 1890/91-es tanévtől kezdve félvévenként 30 Ft tandíjat. A VKM úgy számolt, hogy a reformmal 129 ezerről 176 ezerre nő a tandíjbevételek, és ezt a többletet használják fel az egyetem tanárai fizetésének kiegészítésére. OL - K 255 - 1890 - 16. t. - 1007.

2 A Kereskedelmi Múzeum 1887-ben létesült a városligeti Iparcsarnokban. Az állam támogatásával ügynökségeket és mintatárakat tartott fenn külföldön, elősegítendő a magyar ipar termékeinek értékesítését. *Matlekovits* II. k. 576–579. p.

- 3 *Ld. még 1890. nov. 19./3.*
- 4 *Ld. még 1890. márc. 25./3. és 4., ápr. 11./2., jún. 20./1., jún. 27./6., 1891. jan. 9./1., 1892. febr. 1./2., okt. 28./6., nov. 28./2. — A lf. elismerés kifejezését az uralk. — Szapáry jún. 5-i előterjesztése alapján — jún. 8-án engedte meg. OL - K 26 - 1890 - 26 (1978).*
- 5 Az „Azon ügyletek, melyek miniszteri ellenjegyzéssel ellátandó végelhatározás végett Ő Felségéhez terjesztendők” című, 64/1867. ME sz. szabályzatról van szó. Ez tartalmazta azokat az ügyeket, amelyekben a kormány nem intézkedhetett az uralk. előzetes jóváhagyása nélkül (pl. valamennyi tvj. Ogy. elé terjesztése). A szabályzat másolatát, amelyet Szapáry máj. 28-án köröztetett a miniszterekkel, ld. OL - K 26 - 1890 - 1702.

11./19./

1890. május 30.

2.

Munkásmegmozdulás a MÁV Gépgyárban

A kereskedelmi miniszter úr a minisztertanács tudomására hozta, hogy a MÁV Gépgyára forrongásban lévő és sztrájk felé hajló munkásainak, kik küldöttségileg előtte megjelentek, s több pontra terjedő kívánataikat előterjesztették, kijelentette, hogy minden munkás, aki a munkát beszünteti, azonnal el fog bocsáttatni, s többé nem számíthat arra, hogy állami gyárban ismét alkalmaztassék; egyúttal azonban kilátásba helyezte, hogy ha a munkások rendesen végzik munkájukat, és nem lépnek a sztrájk terére, a gyárban lévő munkabér-viszonyaikat meg fogja vizsgáltatni, s amennyiben a munkások helyzetének javítása egyik vagy másik pontban méltányosnak mutatkoznék, gondoskodni fog az orvoslásról is. Az előadó miniszter úr egyzersmind felhívta a fővárosi rendőrfőkapitányt, hogy kellő intézkedéseket tegyen netáni zavargások meggátolására, s arra, hogy a munkát folytatni kívánó munkások személybiztonsága megóvassék.

Helyeslőleg tudomásul vétetett.

3.

Állami kölcsön biztosítása a herendi porcelángyár átalakításához

A kereskedelmi miniszter úr előadta, hogy a f. évi március hó 1-jén kelt minisztertanácsi határozattal (7/mt. jk. 8. pont) felhatalmaztatott arra, hogy a herendi porcelángyár fenntartása s köedénygyártásra való berendezése érdekében a gyár átalakítására szükséges 60 000 Ft-nyi tőkének kölcsön útján beszerezhetése végett az említett gyár részére 20 éven át évi 5000 Ft-ig terjedhető segélyt biztosíthasson. Az említett kölcsönre azonban csak egy ajánlat tétetett az Első Hazai Takarékpénztár Egyesület részéről, mégpedig oly feltételek kikötésével, melyek törvényhozási jóváhagyás nélkül az előadó miniszter úr nézete szerint nem teljesíthetők.

Az ajánlattevő takarékpénztár ugyanis kötelezést kíván arra nézve, hogy a csak a törvényhozás által való évi megszavazás feltétele alatt, és csakis maximális összegképpen az évenkénti tényleges szükség mérvéhez képest kilátásba helyezett 5000 Ft-nyi segély a nyújtandó kölcsön kamatainak és törlesztési járulékának fedezésére teljes összegben és feltétlenül kötessék le; továbbá, hogy e segély kifizettségük akkor is, ha a kölcsön teljes törlesztése előtt a gyár esetleg beszüntetné működését.

Tekintve, hogy a kereskedelmi miniszter úrnak f. évi március 1-jén tett előterjesztésében már előadott okoknál fogva a herendi porcelángyárnak fenntartása nagyon kívánatos, s a kormány az ajánlattevő takarékpénztár által kívánt kötelezettséget nem vállalhatja el, felhatalmaztatott az előadó miniszter úr, hogy a szükségelt 60 000 Ft-nyi, a gyár tiszta jövedelem-feleslegéből és az 5000 Ft erejéig engedélyezett évi állami segélyből törlesztendő kölcsönt a pénz- és földművelésügyi miniszter uraknak a f. évi április hó 11-én kelt minisztertanácsi határozat (12/mt. jk. 10. pont) értelmében való hozzájárulásával a Közgazdasági Alapból tegye folyóvá.²

4.

A kereskedelemügyi miniszter előterjesztésére határozat arról, hogy a főváros visszakapja a városligeti Iparcsarnokot.³

5.

Az Arad–Temesvári Vasút zár alá vétele⁴

A kereskedelemügyi miniszter úr, hivatkozva a f. év május hó 17-én tartott minisztertanács 3. számú határozatára, jelenti, hogy az Arad–Temesvári Vasút Rt. ezen vasút zár alá vétele ellen újabban is felszólalt, és hogy a lezárolás után folytandó üzlet, illetve a lezárolásnak magának módozatai iránt a vasút képviselőivel folytatott tárgyalások során létrejött egyezményi pontozatokat el nem fogadta, hanem úgy ezen társaság, mint az Osztrák–Magyar Államvasút Társaság is, mely ezen ügyben mint állítólagos egyedüli részvénytulajdonos avatkozott be, megújították azon javaslatukat, mely az elől említett minisztertanácsi határozat b. pontja alatt foglalva van.⁵

A minisztertanács az ügy részletes megbeszélése után előbbi e tárgyban hozott határozatait és jelesen azt, amelyet a kereskedelemügyi miniszter úr is idézett, fenntartván, újból is felhatalmazta a kereskedelemügyi miniszter urat, hogy a zár alá vételnek f. évi július hó 1-jére leendő foganatosítása iránt a további lépéseket és intézkedéseket tegye meg, az e tekintetben az 1883:XXIV. tc. 1. §-a értelmében készítendő jelentés az ősszel lesz az Országgyűlésnek bemutatandó. Egyúttal azonban újabban is tudomásul vette a minisztertanács a kereskedelemügyi miniszter úr azon jelentését, hogy amint az Arad–Temesvári Vasút állami beváltására

vonatkozó szerződéstervezetre nézve a pénzügyminiszter úrral meg-
egyezett, az államosítási tárgyalást azonnal meg fogja indítani, mely ha
eredményre fog vezetni, a lezáró állapottól az államosítás alapján
keletkező helyzet fogja felváltani.⁶

6.

Ajánlatok a Budapest és Esztergom közötti vasúti összeköttetés megteremtésére

A kereskedelmi miniszter úr kérte, hogy miután a budapest–esztergomi vasúti
összeköttetés létesítése⁷ céljából két különböző érdekelt részéről különböző irányban
haladó vonalak építésére kéretett engedély, a minisztertanács elvileg határozza meg,
hogy mely irányban létesíttessék a budapest–esztergomi összeköttetés, illetőleg mely
ajánlattevővel folytattassanak az eziránti tárgyalások?

Ugyanis az említett összeköttetés létesítése céljából egyfelől engedély kéretett
a MÁV biatorbágyi állomásából kiinduló, s az engedélyezendő Esztergom–Almásfü-
zitői Vasút⁸ tokodi állomása felé vezető helyi érdekű vasút építésére.

E vonal építési hossza 41 km, legnagyobb emelkedése 10%, kanyarodásainak
legkisebb félátmérője 225 m. Tényleges építési és üzletberendezési költsége
2 268 000 Ft, vagyis pályakilométerenkint 55 317 Ft, mely építési tőke 35% erejéig
törzsrészcégek, 65% erejéig pedig 72%-os árfolyammal számított 5%-os elsőbbségi
részvények kibocsátása útján volna beszerezendő. Érdekeltségi hozzájárulás útján
200 000 Ft-nak fedezése van kilátásba helyezve. Külön állami segély, kivéven a
posta ingyenes szállításáért fizetendő évi 3000 Ft-nyi járulékot, mely 50 000 Ft-nyi
tőkének felel meg, nem kéretett. Az üzlet kezelését a M. Kir. Államvasutak vennék
át. A kombinált üzleti hossz Kelenföldtől egész a sárisápi kőszentelepekig 51 km. E
vasút közigazgatási bejárása már megtartott, az engedélyezési feltételek is meg-
vannak állapítva, úgyhogy az építési engedély azonnal kiadható volna, de ehhez az
esetben, ha az esztergom–füzitői vonal engedélye előbb adatnék ki, és Tokod–Tátnál
csatlakozás kívántatnék, törvényhozási felhatalmazás is kívántatnék.⁹

Másfelől engedély kéretett a Budapestről (a budai oldalról) közvetlenül Esz-
tergomra vezetendő helyi érdekű vasút építésére.

E vasút építési hossza 62 km, mégpedig kelenföld–esztergomi fővonalának
hossza 50 km, Dorog–Henrikakna, Dorog–Tokod és tokod–vilmosaknai szárnyvo-
nalainak hossza 12 km. Legnagyobb emelkedése a fővonalon 16,67%, szárnyvona-
lakon 30%, illetőleg 10% és 25%; kanyarodásainak legkisebb félátmérője 200 m. A
tényleges építési és üzletberendezési költsége 4 860 000 Ft, vagyis pályakilo-
méterenkint 78 387 Ft, melynek 2/5 részben törzsrészcégek és 3/5 részben 5%-os
elsőbbségi kötvények útján beszerezéséhez — 69,34% átlagos kibocsátási árfolyamot
számítva — 7 000 000 Ft névleges alaptőke igényeltetnék. Állami segély címén ké-
retik 300 000 Ft, s azonfelül a szokásos postaszállítási járulék. Érdekeltségi hozzájár-
ulás nem ajánlatot meg. A kombinált üzleti hossz Kelenföldtől a dorogi kőszente-
lepig 40 km.¹⁰

E vonalra nézve a közigazgatási bejárás még nem tartatott meg, s erre a létező tervek nem is alkalmasak, úgyhogy új terveket kellene kidolgozni azon módosítások figyelembevételével, melyek általában s különösen a budapesti csatlakozási pontnak megváltoztatása következtében szükségesnek mutatkoznak. Azonkívül a vasút finanszírozása is más alpra volna fektetendő, amennyiben a névleges alaptőke megállapításánál legalább 72%-os árfolyam volna számításba veendő, az üzletkezelés tekintetében pedig kikötendő lesz, hogy az a MÁV-nak adassék át.

A minisztertanács a tervezett 2 vasúti vonal közül a budapest-esztergomi közvetlen csatlakozásnak adott elsőbbséget, feltételül tűzte azonban, hogy az engedély kiadása előtt a vasút tervei, a tervezett budai körvasút¹¹ valamely alkalmas pontjából való kiágazással, a közigazgatási bejárás céljaira átdolgoztassanak, s ez alkalommal az emelkedési és kanyarulati viszonyok lehetőleg javíttassanak; továbbá, hogy a közigazgatási bejárás megtartása után az építési és engedélyezési feltételek, ideértve az építési tőkére vonatkozó határozmányokat is, a helyi érdekű vasutakra nézve fennálló törvényes szabályokhoz képest újból megállapíttassanak; hogy a névleges építési tőke megállapításánál legalábbis 72%-os árfolyam vétessék alapul; hogy állami segély címén, beleértve a postaszállítási járulékot is, legfeljebb 300 000 Ft vétessék számításba; hogy a vasút üzletének kezelése a MÁV-nak adassék át; végre, hogy engedélyt kérő a 150 000 Ft-nyi engedélyezési biztosítékot az engedélyezési tárgyalások újból megkezdése előtt tegye le.

Megbízott ennél fogva a kereskedelmi miniszter úr, hogy az engedélyt kérőt a fennebb megállapított feltételek teljesítésére azon hozzáadással szólítsa fel, hogy az engedélyezési biztosítékot egy havi záros határidő alatt multhatatlanul tegye le, minthogy vele az engedélyezési tárgyalások csak ez esetben fognak folytatni.¹²

15.

A Budapesti Kir. Ítéltábla és Zólyom vármegye alispánja között tilos halászat miatt keletkezett hatásköri összeütközés kérdésében — az igazságügy-miniszter előterjesztésére — határozat arról, hogy az eljárást a közigazgatási hatóság folytassa le.

16.

A Székesfehérvári Kir. Törvényszék és az Igazságügy-minisztérium között hitbizományi ingatlan ügy miatt keletkezett hatásköri összeütközés kérdésében — az igazságügy-miniszter előterjesztésére — határozat arról, hogy az eljárást a minisztérium folytassa le.

17.

Állategészségügyi intézkedések a szerb-román külkereskedelmi szerződés miatt¹³

A földművelési miniszter úr jelentette, hogy a szerb-román kereskedelmi szerződés folytán a minisztertanács által a f. évi április hó 3-án hozott határozatoknak foganatosítása érdekében intézkedett arra nézve is, hogy a Szerbiában levő s kivitelre szánt sertésállomány származása kipuhatoltassék, hogy a szerzendő adatok alapján a Szerbiából érkező sertésszállítmányokra nézve a fennebb idézett minisztertanács határozat értelmében biztosabban eljárni lehessen; megjegyezvén, hogy intézkedéseiről előzőleg a közös külügyminiszter urat is értesítette, kinek a szándékolt intézkedések ellen nemcsak észrevétele nem volt, de azokat célszerűeknek is találta.

A tett puhatolások azt derítették ki, hogy Szerbiában jelenleg mintegy 50 000 db sertés van hizlalásban, s azoknak körülbelül 20-25%-a román származású.

Helyeslőleg tudomásul vétetett.¹⁴

20.

A honalapítás ezeréves évfordulójának megünneplése

A miniszterelnök úr bejelentette, hogy miután értesülése szerint Thaly Kálmán kérdést fog intézni a kormányhoz a honfoglalás ezeréves évfordulójának megünneplése tárgyában, a miniszterelnök úr a kérdésre azt szándékozik válaszolni, hogy a kormány is foglalkozik ezen kérdéssel, s miután az előadó miniszterelnök úr nézete szerint ezen ünnepély megtartásához a törvényhozás közreműködése is szükséges, annak idejében a kormány erre vonatkozólag előterjesztést is fog tenni az Országgyűlésnek, jelenleg azonban még nincsen abban a helyzetben, hogy a részletekre nézve is nyilatkozhassék.

Helyeseltetett.¹⁵

Jegyzetek

- 1 A herendi porcelángyár 1839-ben létesült, majd miután az állam 1884-ben megvette Fischer Sámuel-től, rt.-gá alakult. Az állam 1889-ben 40 ezerrel részesedett a rt. 150 ezer Ft-os részvénytőkéjéből. OL - K 231 - 1892 - 2. t. - 10 611.
- 2 A rt. igazgatósága 1889. okt. 6-i beadványában kérte kerm.-t, hogy a gyárat — a porcelánkészítés fenntartása mellett — köedénygyártásra rendezhesse be. Ezen elhatározást a gyár, ill. a porcelánértékesítés nehéz helyzete (1888-ban 59 720 Ft vesztesége volt az üzemnek!), továbbá a köedénygyártásban rejlő lehetőségek indokolták. — A mt. határozata alapján a rt. még 1890-ben megkapta a 60 000 Ft-os kamatmentes állami kölcsönt. Az üzemátalakításhoz szükséges építkezéseket 1891-1892-ben foganatosították. (A gyárat egyébként 1892-ben az Egyesült Magyarhoni Üvegyár Rt. megvette.) Iratok: uo.
- 3 Az 1885. évi Orsz. Kiállítás alkalmából épült Iparcsarnokot az állam 1889. jan. 1-jétől 25 évre vette bérbe a fővárostól. A Kereskedelmi Múzeumot helyezték el benne, de végül is e célra nem felelt meg az épület. Ugyanakkor fenntartása igen költséges volt. Ezért született döntés a visszaadásról. A fővárossal folytatott tárgyalások 1891. szept.-ben vezettek eredményre. Iratok: OL - K 230 - 1892 - 7. t. - 2696.

- 4 *Ld. még 1890. ápr. 11./6., máj. 17./3., júl. 4./6.*
- 5 A máj. 26-án kelt ajánlatot ld. OL - K 229 - 1893 - 14. t. - 9375 (32 801/1890).
- 6 A kerm. jún. 2-án küldte át véleményezésre Wekerlének az államosításra vonatkozó szerződés tervezetét, amelyet a pü.m. kisebb módosításokkal elfogadott. Jún. 21-én a kerm. közölte az Osztrák–Magyar Vasúttal: az ország pénzügyi és forgalmi érdekeire tekintettel a kormány nem fogadja el a társaság ajánlatát, hanem júl. 1-jén zár alá fogja venni az Arad–Temesvári Vasutat. Baross jún. 3-án ki is adta ilyen értelmű rendeletét, majd jún. 18-i felségelőterjesztésével lf. engedélyt kért (és 28-án kapott) a zár alá, ill. az állami kezelésbe vételről szóló jelentés Ogy. elé terjesztésére. (Uo. /32 804, 36 646, 32 801, 33 081 és 40 520/1890/.) — A kh. bejelentésre 1890. okt. 15-én került sor. KN (1887–92) 19. k. 30–31. p.
- 7 A Bp. és Esztergom közötti vasút terve már a 80-as évek elején felmerült elsősorban a Dorog környéki közszentelpek és a vidék építőanyagának kiaknázása céljából. Többen kaptak előmunkálati engedélyt, de különböző okokból valamennyi terv meghiúsult. OL - K 229 - 1890 - 2. t. - 24 061.
- 8 *Vö. 1890. máj. 17./5.*
- 9 Szokoly Gyula bp.-i lakos volt az engedélyt kérő. Az említett engedélyezési tárgyalás 1889 okt.-ében zajlott le, s ekkor még úgy látszott, hogy a Tokod és Esztergom közötti vonalrész kiépítésének jogát is ő kapja meg. OL - K 229 - 1890 - 2. t. - 18 446.
- 10 Ez a másik folyamodó Majthényi Bálint volt, aki társaival egyszer már (1880-ban) kapott előmunkálati engedélyt, s 1883-ban az engedélyokmányt is elnyerte volna, ha képes a biztosíték letételére. Ehelyett haladékokat kért, majd 1886-ban újabb engedélyezési tárgyalást, de a biztosítékok ezután sem tette le, s így előmunkálati engedélyét elveszítette. 1890. ápr. 16-án újabb előmunkálati engedélyért folyamodott, — ezzel foglalkozik a jk. OL - K 229 - 1890 - 2. t. - 24 061.
- 11 *Vö. 1891. ápr. 6./2.*
- 12 *Ld. még 1890. aug. 30./9., 1892. szept. 15./2.*
- 13 *Ld. még 1890. ápr. 3./3., ápr. 11./4., aug. 8./11., szept. 20./1., okt. 11./2. — A szerb külkereskedelmi ügyekre vonatkozó jk.-i pontok felsorolása: 1890. ápr. 3. 9. jegyzet. — Az összes külkereskedelmi vonatkozású jk.-i pont felsorolása: 1890. márc. 25. 29. jegyzet.*
- 14 A szükséges egyeztetések megtétele után a fm. jún. 10-én adta ki 940. sz. rendeletét, amellyel utasította a belépő állomásokat a Szerbiából érkező sertések fajta és betegség szempontjából történő vizsgálatára. Utóbbi indoka az volt, hogy — állítólag — beteg, ill. betegyanús állatok jutottak be Szerbiából Magyarországra, amelyek — a hivatalos vélemény szerint — csak Romániából származhattak, mert Szerbia mentes volt a betegségtől. Bár az utasítás a szerb eredetű egészséges állatok behozatalát elvileg megengedte, a belépőállomások — bizonyára nem önkényes — eljárása azonban gyakorlatilag a behozatal teljes megakadályozását eredményezte. Nem csoda, hogy a bp.-i szerb főkonzul már jún. 15-én tiltakozott a FM-ban, és követelte az intézkedés visszavonását, hivatkozva arra, hogy: Szerbia teljesíti az állategészségügyi egyezményben vállalt kötelezettségeket, az ország mentes az állati betegségektől, Romániából pedig nincs sertésbehozatal Szerbiába. Különösen nehezményezte a szerb fél azt az eljárást, hogy a magyar határközegek általában minden vizsgálat nélkül egyszerűen visszautasították a szerb szállítmányokat. OL - K 178 - Külkereskedelmi ügyek - 1890 - 551, 918, 928, 940, 941, 985 és 988.
- 15 Thaly Kálmán a Ház máj. 31-i ülésén valóban kérdést intézett a me.-höz. Ismertette a millennium megünneplése ügyében 1884-ben megindult mozgalmat, majd emlékeztetett arra, hogy az MTA 1894-et javasolta az ünnep évéül. Figyelmeztette a kormányfőt: elődje 1885. febr. 7-én tett ígéretet az Ogy.-nek, hogy időben megteszi az ezeréves megemlékezésre vonatkozó előterjesztést. Végül Thaly állást foglalt amellel, hogy a millennium ünnepének elhatározására csak a törvényhozás illetékes. Szapáry hangsúlyozta: a kérdés elintézése valóban nem szorítkozhat csupán társadalmi térére, hanem „szükséges, hogy a törvényhozás is hozzájáruljon az ünnepély megtartásához”; s hogy a kormány meg fogja tenni a szükséges lépéseket, de egyelőre még nem tud részleteket mondani. KN (1887–92) 18. k. 379–381. p. — *A millennium ügyére vonatkozó összes jk.-i pontot itt soroljuk fel: 1890. szept. 1./15., 1891. aug. 6./2., okt. 13./8., 1892. febr. 19./3., márc. 20./6., máj. 20./7., szept. 16./11., dec. 19./3., dec. 27./15., 1893. szept. 15./3., okt. 4./1., okt. 20./5., nov. 14./12., dec. 2./6., dec. 30./10., 1894. ápr. 16./21., máj. 3./3., nov. 10./1., nov. 20./7.*

12./20./

1890. június 6.

1.

Nemzetközi állatvásár létesítése Budapesten, az állatorvosi tanfolyam kibővítése, a megyei állategészségügyi szolgálat újjászervezése¹

A földmívelési miniszter úr előterjesztette, hogy miután állatkivitelünknek egyik fő akadályát képezi az a bizalmatlanság, mellyel a nyugateurópai államok állategészségügyi rendszetünk iránt viseltetnek, melynek hiányai a külföldi kormányoknak gyakran alkalmas ürügyet szolgáltatnak arra, hogy védvamos törekvéseiket állategészségügyi óvintézkedések és tilalmak útján érvényesítsék, s miután a külföld kifogásai főleg állatvásárjaink rendtartása, az állatorvosi szakoktatás elégtelensége és az állategészség-rendőri szakszolgálat jelenlegi hiányos szervezete² ellen irányul[anak]: szükségesnek tartaná, hogy

a.) Budapesten nemzetközi állatvásár szerveztessék oly berendezéssel, mely az ezen vásárról elszállítandó állatok származása és egészségi állapota iránt teljes biztósítékot nyújt,

b.) hogy az eddig hároméves állatorvosi tanfolyam négy évre kibővítettessék, és

c.) hogy a vármegyei állategészségügyi szakszolgálat újjászerveztessék.

A földmívelési miniszter úr ezután részletesen indokolta javaslatait, előadván, hogy a főváros által tartott jelenlegi budapesti állatvásár az állategészségügyi rendtartás tekintetében távolról sem felel meg a törvényszerű követelményeknek, de ha a fővárosi állatvásárokon az állategészségügyi szolgálat kifogástalanul kezeltetnék is, a fővárosnak mint törvényhatóságnak akkor sem állana módjában a piac védelmére mindazon intézkedéseket életbe léptetni, melyeket a vásár nemzetközi jellegénél fogva feltétlenül igényel.

Ez okból a földmívelési miniszter úr a budapesti szarvasmarha- és juhvásárnak rendtartását megfelelően szervezni és az állategészségügyi szolgálatot saját állami közegei által szándékozik foganatosíttatni, amire egyébiránt az 1888:VII. tc. 11. §-a is jogos alapot nyújt.³

Ezáltal a fővárosnak mint a vásárjog tulajdonosának anyagi érdekei nem érintetnének, sőt teljesen jogosan feltehető, hogy a szervezendő nemzetközi állatvásár direkt jövedelmei a mostani vásár jövedelmeit tetemesen meg fogják haladni. Viszont azonban méltányos, hogy a nemzetközi állatvásáron szervezendő állategészségügyi szolgálat költségeit a főváros az Államkincstárnak megtérítse.

Az állatorvosi tanfolyam⁴ meghosszabbítását részint más államok példája indokolja, részint pedig kívánatosná teszi az a tapasztalat is, hogy a tananyag 3 év alatt rendszeresen el nem végezhető.

Minthogy az előadó miniszter úr ezen intézkedéssel kapcsolatosan mérsékelt tandíjt is kíván behozni, az állatorvosi tanfolyam meghosszabbítása számbavehető költségtöbbletet nem fog okozni. A számítás szerint a többlet az első évben 400 Ft-

ot, a másodikban 2100 Ft-ot fogna tenni, mely a későbbi években még mintegy 1000 Ft-tal évenként apadni fogna.

A vármegyei állategészségügyi szolgálat újjászervezését eléggé indokolja az a körülmény, hogy jelenleg az országnak 407 főszolgabírói járására mindössze 122 vármegyei állatorvos esik, úgyhogy egy vármegyei állatorvosnak átlagban 104 községben kell a teendőket ellátnia. Az előadó miniszter úr ennél fogva a vármegyei állatorvosoknak számát, kik jövőre államilag szerveztetnének,⁵ 204-re kívánná felemelni úgy, hogy legalább minden két főszolgabírói járásra essék egy-egy állatorvos. Ezenkívül illetményeiket is felemelni szándékoznék úgy, hogy jövőre évi fizetésük tenne 500 Ft-ot, útiátalányuk pedig 300 Ft-ot.

A szervezendő 204 vármegyei állami állatorvosi állásnak összköltsége 163 000 Ft-ot tenne, de minthogy a vármegyei állatorvosok javadalmazására a belügyminiszteri költségvetésben 69 000 Ft már fel van véve, a kiadási többlet csak 94 000 Ft-ra rúgna. E javaslatának elfogadása esetében a belügyminiszteri költségvetésből a vármegyei állatorvosok javadalmazására előirányzott 69 000 Ft kihagyatnék, s az összes e címen előálló szükséglet a földművelésügyi tárca költségvetésében irányoztatnék elő.

A minisztertanács a tett javaslatokat jóváhagyta, azzal a hozzáadással, hogy:

ad a.) A budapesti állatvásároknak állami kezelés alá vétele, illetőleg a fővárosban nemzetközi szarvasmarha- és juhvásár szervezése iránt a földművelési miniszter úr a kereskedelmi miniszter úrral egyetértve^a indítsa meg az e^b részben szükséges tárgyalásokat a fővárossal, s ha az ügy oly stádiumba lép, hogy a tervezett nemzetközi állatvásár létesíthető, a vásárrendtartás megállapítása végett lépjen érintkezésbe a kereskedelmi miniszter úrral, ki ezenfelül a marhavásár érdekében a szállítási díjak és a kereskedés szempontjából szükséges rendelkezéseket is meg fogja tenni.⁶

ad b.) Az állatorvosi tanfolyamnak 4 évre való kibővítése helyeseltetik, de a minisztertanács kívánja, hogy a negyedik évi mint gyakorlati tanfolyam rendeztessék be valamely állami, esetleg a mezőhegyesi ménésbirtokon, s megbízza a földművelési miniszter urat, hogy így irányban tegye meg e részbeni intézkedéseit.⁷

ad c.) A minisztertanács helyesli, hogy a vármegyei állatorvosok államosíttassanak és szaporíttassanak, s e célból felhatalmazza a földművelési miniszter urat, hogy egyelőre is törvényjavaslatot terjesszen elő, mely szerint a vármegyei állatorvosok javadalmazására eddig megállapított összeg a belügyminiszter költségvetéséből kiharóztatnék, s a földművelésügyi miniszter költségvetésében vétetnék fel.

Ami a vármegyei állatorvosok számának szaporítását illeti, minthogy kellőleg minősített állatorvosok úgysem állanak még a megkívántató számban rendelkezésre, a minisztertanács nézete szerint a szaporítás csak fokozatosan vihető keresztül. Ennél fogva megbízott a földművelési miniszter úr, hogy az állatorvosok tervezett szaporítása folytán

szükséges költségtöbbletet körülbelül négy évre felosztott fokozatos emelkedéssel irányozza elő, s a szaporítást is csak ezen arányban fokozatosan foganatosítsa.

A kereskedelmi miniszter úr által ez alkalommal megpendített az az eszme: vajon a vidéken levő magánállatorvosoknak egy része nem volna-e hatósági teendőikkel is megbízható, s nem lehetne-e ily módon a hatósági állatorvosok hiányán segíteni? — akkor lesz megfontolás tárgyává teendő, midőn az általános közigazgatási reform⁸ ügye napirendre kerül, mivel ezen kérdés célszerűen csak a közigazgatás általános reformjának ügyével oldható meg.⁹

8.^c

A sáskairtasra engedélyezett hitel túllépése

A földművelési miniszter úr bejelentette, hogy a sáskáknak Csongrád és Torontál vármegyékben nagyobb mennyiségben megjelenése miatt az azoknak kiirtására engedélyezett hitelnél mintegy 10-11 000 Ft-nyi túlkiadás fog előállni, melyet zárszámadásilag fog igazolni.

Jóváhagyólag tudomásul vétetett.

Jegyzetek

a-b Tarkovich beszúrásai.

c A 9-10. pontokat nem közöljük.

1 Az igen részletes mt.-i előterjesztést ld. OL - K 26 - 1890 - 1666.

2 Az állategészségügy rendezéséről az 1888:7. tc. intézkedett. Ez a tc. teremtette meg az állatjárványok elfojtásának feltételeit, Románia és Szerbia felé belépőállomásokat szervezett, gondoskodott az állatorvos-képzés fejlesztéséről és állami állatorvosokat rendelt az állategészségügy ellenőrzésére — de természetesen csak keretet adhatott.

3 A hivatkozott § szerint a nemzetközi állatvásárok rendtartását a miniszter állapítja meg, és felettük saját közege útján közvetlen és állandó felügyeletet gyakorolhat.

4 A bp.-i Állatorvosi Tanintézet 1851-ben vált ki az orvosi karból. 1875-ben akadémiai rangot nyert az intézmény, de neve továbbra is tanintézet (Főiskola) maradt. OL - K 184 - 1891 - 8. t. - 3616.

5 Az 1888:7. tc. értelmében a fővárosban, a megyékben és a thj. városokban az illető törvényhatóság által tartott állatorvosok látták el az állategészségügyi szakszolgálatot. A thj. és r.t. városok kötelezően tartottak állatorvost, nagyobb községeket a minisztérium állatorvos, míg egyéb községeket a törvényhatóság kör-állatorvos tartására utasíthatott.

6 *Ld. még 1892. jún. 17./28.*

7 *Ld. még 1890. júl. 18./30.*

8 *Vö. 1890. szept. 1./16.*

9 Jún. folyamán a FM-ban kidolgozták „A törvényhatósági (vármegyei) állatorvosi szolgálat államosításáról” szóló tvj. tervezetét. Ez 2-2 járás részére számolt egy-egy állami állatorvossal (500 Ft fizetéssel és 300 Ft útiátalánnyal), később elkészült a „kir. járási állatorvosok” szolgálati szabályzatának tervezete is. 1890. okt. 26-án a büm. elvileg hozzájárult az államosításhoz, de a közigazgatás általános újjászervezéséről szóló tvj. előtt nem tartotta célszerűnek a javaslat benyújtását. Nov. 8-án ad acta került az ügy, — elintézése csak 1900-ban történt meg (vö. 1900:17. tc. az állatorvosi közszolgálat államosításáról). OL - K 184 - 1891 - 8. t. - 12 941. — *Ld. még 1890. júl. 4./3.*

13./21./

1890. június 13.

1.

Az 1895. évi Nemzetközi Távírdakongresszus meghívása Budapestre

A kereskedelmi miniszter úr megemlítvén, hogy a Párizsban jelenleg ülésező Nemzetközi Távírdakongresszusban indítvány tételét aziránt, hogy az 1895-ben tartandó kongresszus esetleg Budapesten székeljén, a minisztertanács elhatározását kérte arra nézve, hogy kongresszusi megbízottának e részben milyen utasítást adjon.

A magyar kormánynak kongresszusi képviselője oda utasítandó, hogy amennyiben a Nemzetközi Távírdakongresszus 1895. évi székhelyéül Budapestet kívánná választani, ehhez hozzájáruljon, illetőleg a kongresszust a magyar kormány nevében az említett évre Budapestre meghívja.¹

2.

A külkereskedelmi viszonyok ideiglenes rendezése Törökországgal, Egyiptommal és Bulgáriával²

A kereskedelmi miniszter úr felhatalmazást kért, hogy a kereskedelmi viszonyainknak azon országokkal szemben, amelyekben az Osztrák–Magyar Monarchia és a Török Birodalom közt 1862. évi május hó 22-én kötött kereskedelmi és hajózási szerződés 1890. évi július hó 5-én bekövetkező lejártáig hatályban áll, legfeljebb 1890. évi december hó 31-ig terjedhető ideiglenes rendezése tárgyában az Országgyűlés által elfogadott, s legközelebb szentesítendő törvényjavaslat alapján kereskedelmi viszonyainknak a Török Birodalommal, Egyiptommal és Bulgáriával való ideiglenes rendezése iránt — az osztrák kormánnyal egyetértőleg — a minisztertanács meghagyásából^a adminisztratív úton intézkedhessék.^b

A kívánt felhatalmazás megadatott.³

4.

Az Északkeleti Vasút szükség eseténi zár alá vétele⁴

A kereskedelmi miniszter úr felhatalmazást kért, hogy amennyiben az Északkeleti Vasúttársaságnak közgyűlése, mint az az előadó miniszter úrnak jelentetett, az említett vasút államosítása iránt létrejött egyezménynek elfogadása tekintetében nehézségeket támasztana, illetőleg az elfogadást oly feltételekhez kívánná kötni, melyeket az előadó miniszter úr elfogadandóknak nem tart, a társulati közgyűlésen képviselője által kijelentethesse, hogy ez esetben a vasutat az 1883:XXIV. tc. alapján zár

alá fogja vétetni, s ha a közgyűlés csakugyan tenne nehézségeket, a rendeletet, mely szerint a szóban levő vasút vonalai f. évi augusztus hó 1-jével zár alá vétetnének, azonnal ki is adhassa.

A kívánt felhatalmazás megadatott.

7.

A román nyelvű sajtó államellenes izgatásainak meggátolása

Az igazságügy-miniszter úr szóba hozván a román nyelvű sajtónak államellenes izgatásait,

a nevezett miniszter úr felhatalmaztatott, hogy ezen izgatásoknak sajtóügyi büntetőeljárás útján meggátolása, illetőleg megtorlása iránt a leg-erélyesebb módon intézkedjék.

8.

A Máramarosszigeti Kir. Járásbíróság és Máramaros vm. máramarosi járásának szolgabírósága között erdei kihágás miatt keletkezett hatásköri összeütközés kérdésében — az igazságügy-miniszter előterjesztésére — határozat arról, hogy az eljárást a bíróság folytassa le.

10.

A Gellért-hegyi erőd megszüntetése, illetve a főváros tulajdonába adása

A pénzügyminiszter úr jelentette, hogy a közös hadügyminiszter közölte vele, miszerint Ő Felsége f. évi május hó 18-án kelt legfelsőbb elhatározásával a közös hadügyminiszter előterjesztésére megengedni méltóztatott, hogy a budapesti Szent Gellért-hegyi katonai erőd⁵ Budapest Főváros Tanácsának az esetben rendelkezésére bocsáttassék, ha a Főváros Tanácsa kötelezi magát az erődöt teljesen lebontatni, helyette más alkalmas helyen teljesen megfelelő férhelyekkel bíró laktanya- és raktárhelyiséget építeni, és lehetővé teszi, hogy netáni szükség esetében a Szent Gellért-hegyen egy megfigyelő- és távíróállomás felállítható legyen.

A minisztertanács a legmélyebb hálával fogadta Ő Felsége e legfelsőbb elhatározását, mely által a főváros lakosságának, s mondhatni az egész nemzetnek régi óhajtása meggyeljesedésbe, s felkérte a miniszterelnök urat, hogy a kormány forró köszönetét és háláját Ő Felsége előtt is tolmácsolja.

Ami azonban a legfelsőbb elhatározás végrehajtását illeti: a minisztertanács — eltérőleg a közös hadügyminiszter részéről választott módtól — azt hiszi, hogy a katonai célokra használt ingatlanok átengedése tárgyában 1872. évi július hó 8-án létrejött közös minisztertanácsi határozat, valamint ezen közös minisztertanácsi határozatnak módosítása-

ként 1887. évben keletkezett, s az ugyanazon évi május hó 2-án kelt legfelsőbb elhatározással jóváhagyott egyezmény értelmében is a végrehajtásnak megfelelő módja az volna, hogy úgy a Szent Gellért-hegyi erőd felhagyására vonatkozó legfelsőbb elhatározás közzététele, mint a felhagyott erőd helyett nyújtandó férhelyek végett a fővárossal kezdendő tárgyalások, valamint a felhagyott erőd területének további rendelkezése iránt a magyar kormány intézkedjék, mivel azon elvnel fogva, hogy minden — bármely célra használt — állami ingatlan Magyarország területén a magyar állam tulajdonát képezi, midőn ily ingatlannak állami rendelkezése megszűnik, a magyar állam nevében a magyar kormány van hivatva és jogosítva megszabni a feltételeket, melyek alatt ezen ingatlanok az állam tulajdonából és birtokából kibocsátandók. Természetes, hogy e feltétel meghatározásánál, amennyiben azok a Hadsereg érdekeit érintik, a magyar kormány, illetőleg annak nevében az erre hivatott magyar pénzügyminiszter a közös hadügyminiszterrel egyetértőleg fogja eljárni.

A jelenlegi esetben ily feltételek volnának: hogy a főváros a Gellért-hegyi erődöt lebontatni, s annak helyébe teljesen megfelelő laktanyai és raktári férhelyek építéséről gondoskodni tartozik, s biztosítja azt, hogy netáni szükség esetében a Gellért-hegyen egy megfigyelő- és táviróállomás felállíthatassék.

Azonkívül a magyar kormány részéről kikötendő volna, hogy amennyiben a magyar állam ezerévi megalapításának megünneplése tekintetéből a Szent Gellért-hegy valamely építmény emelésére igénybe venni szándékoltnék, a főváros az erre szükséges területet annak idejében az államnak rendelkezésére fogja bocsátani.

Ennélfogva felkérte a miniszterelnök úr arra is, hogy a minisztertanács most tett észrevételeinek érvényre jutása érdekében Ő Felségéhez előterjesztést tegyen.⁶

11.

A belügyi tárcát vezető miniszterelnök előterjesztésére határozat arról, hogy Ribáry József nyugállományba vonuló miniszteri tanácsos legfelsőbb elismerésben részesüljön és élethossziglani főrendiházi taggá nevezék ki.⁷

13.^c

A belügyi tárcát vezető miniszterelnök előterjesztésére határozat arról, hogy az uralkodó Mikó Bálint Csík vm.-i főispánt küldje ki kir. biztosul a magyar-román határvizsgálat vezetésére.⁸

Jegyzetek

- a Tarkovich beszúrása.
- b Az itt következő alábbi szövegrészt Tarkovich kihúzta: „megjegyezvén, hogy amennyiben időközben a nevezett országokkal végleges szerződés nem köttetnék meg, amire különben kilátás úgy sincsen, e rendezés Törökországgal szemben a kapitulációk fenntartása mellett a török–német egyezmény, Egyiptommal szemben a legtöbb kedvezmény biztosítása, s Bulgáriával szemben, mely magára nézve az osztrák–magyar–török kereskedelmi és hajózási szerződést annak f. évi július hó 5-én bekövetkező lejártá után kötelezőnek el nem ismeri, az angol–bulgár kereskedelmi egyezmény alapján történnék.”
- c A 14–16. pontokat nem közöljük.
- 1 *Ld. még 1890. jún. 27./13., aug. 8./7.*
 - 2 *Ld. még (török, bolgár, egyiptomi:) 1890. ápr. 18./3., (török, bolgár:) 1890. dec. 7./1., 1891. nov. 6./1., (török:) 1890. jún. 20./4., 1891. jan. 21./4., 1892. júl. 22./14., 1894. júl. 4./5., (bolgár:) 1890. ápr. 18./5., okt. 24./3., dec. 3./9., 1891. okt. 23./6., (egyiptomi:) 1890. ápr. 18./6., jún. 20./3., okt. 10./2., dec. 3./10. — Az összes külkereskedelmi vonatkozású jk.-i pont felsorolása: 1890. márc. 25. 29. jegyzet.*
 - 3 A tvj.-ot az 1890:20. tc. emelte tv.erőre. (A minisztérium jún. 20-án kiadott rendeletét ld. RT 1890. 940. p.) Eszerint a Monarchia a korábbi elbánásban részesíti a török, bolgár és egyiptomi árukat, míg a Monarchia áruai a legnagyobb kedvezményt élvezik. Ez 8, ill. 8 1/2%-os értékvmokat jelentett. OL - K 255 - 1890 - 6. t. - 1467.
 - 4 *Ld. még 1890. ápr. 11./6., máj. 9./2., máj. 17./4., jún. 27./14., júl. 4./3., szept. 21./2., 1892. máj. 20./9.*
 - 5 Az erődöt (Citadella) a szabadságharc leverése után, az 1850-es években építtette a Habsburg kormányzat, célja a főváros sakkban tartása volt. A Citadella katonai jelentősége a kiegyezés után elenyészett, viszont fenntartása óriási összegekbe került a közös HM-nak. A közvélemény folyamatosan követelte a nemzeti önérzetet sértő építmény megszüntetését.
 - 6 Szapáry jún. 15-én tette meg felségelöterjesztését, amelyben tolmácsolta Ferenc Józsefnek a mt. forró köszönetét döntéséért, ugyanakkor szóvá tette a közjogot ért sérelmeket, és egy újabb lf. elhatározást kért, immár a magyar kormány részére. Az uralk. erre nem volt hajlandó, de az átadási tárgyalások megkezdésére engedélyt adott. (OL - K 26 - 1890 - 1895 /1895/.) — A közös HM, a kormány és a főváros képviselőinek részvételével 1890. nov.-ben indultak meg a tárgyalások, amelyek évekig elhúzódtak. (Iratok: OL - K 26 - 1891 - 236, OL - K 150 - 1891 - V — 1. t. - 56 716.) — Az ügy végül 1894-ben egy átfogóbb megegyezés keretében nyert elintéztést. — *Ld. még 1894. máj. 3./20.*
 - 7 A mt. határozata alapján — Szapáry jún. 16-i előterjesztésére — az uralk. jún. 20-án nevezte ki Ribáryt. OL - K 26 - 1890 - 1557 (1894).
 - 8 A Monarchia és Románia között 1887-ben kötött határegyezmény (ld. 1888:14. tc.) alapján 1888-ban végezték el a határjelzési munkálatot. Miután ezt a két fél jóváhagyta, 1890 nyarán megtörténhetett a határjelzések felülvizsgálata a román és a magyar bizottság részvételével. Mikó Bálint kir. biztosi kinevezésére a Szapáry jún. 13-i felségelöterjesztése nyomán született lf. elhatározással (jún. 14.) került sor. Megbízatása alól 1891. okt. 2-án mentették fel. OL - K 148 - 1891 - III. t. - 3431. — *Ld. még 1891. jún. 3./9., okt. 2./11.*

14./22./

1890. június 20.

1.

A vallás- és közoktatási miniszter előterjesztésére határozat arról, hogy a gör. kel. szerb metropolita-pátriárka-választás módosított szabályzat-tervezetét¹ az uralkodó elé terjesszék és a megerősítési záradék tervezetét elkészítsék.²

2.

**A katona-beszállásolási, a katonai özvegyekről és árvákról, valamint a szeszadóról szóló törvények módosításának kérdése;
az Osztrák–Magyar Lloyd Társaság ügye**

A miniszterelnök úr felhívása folytán tárgyalás alá vétettek azon ügyek, melyek az osztrák kormányval, annak néhány tagjának legközelebb Budapestre jövelete alkalmával, megbeszélendők volnának.

Ezek közé tartozik: I. *A katonai beszállásolás iránti 1879:XXXVI. tc. módosításának kérdése.*³

E törvény módosítandó volna a következőkben:

a 17. § módosítandó az állami italmérési jövedékről szóló 1888:XXXV. tc. 5. §-a következtében.⁴ E kérdés azonban az osztrák kormányt közvetlenül nem érdekelvén, megbízottat a pénzügyminiszter úr, hogy e § módosítását a honvédelmi miniszter úrral és a közös hadügyminiszter úrral állapítsa meg;

a 18. § módosítandó oly irányban, hogy a magánszemélyek által katona-beszállásolás céljaira felajánlott épületekre nézve a házadótól és az általános jövedelmi pótdától való mentesség szüntessék meg;

a 22. § oly értelemben módosítandó, miszerint kimondassék, hogy a létező laktanyáknak felhagyása s új laktanyák építésének jóváhagyása csak a pénzügyminiszter előleges hozzájárulásával történhetik;

a 30. § akképpen módosítandó, hogy a községeknek lakbérosztályokba való sorolása, valamint az osztályzatok mindegyikében fizetendő lakberek 15 évről 15 évre állapítandók meg, s az 1886–1890. évi időközre megállapított osztályzatok és lakberek 1900 végéig tartassanak meg;

a 31. §-ban az altisztek és a többi legénység szállásaiért, valamint az istállókért megállapított térítmények 1891. január hó 1-jétől szállíttassanak le, kivéven ott, ahol ezen térítvények harmadik személyek irányában szerződésileg biztosítottak.

Ezzel kapcsolatban a törvény mellékletét képező B., C. és D. kimutatásokban a katonai férőhelyekre és mellékhelyiségekre nézve megállapított méretek és térfogatok a múlhatatlanul szükségesség határáig szállítottassanak le.⁵

II. A katonai özvegyek és árvák ellátásáról szóló (1887:XX.) törvény módosításának kérdése.

Ámbár a hadmentességi díj alapja — rendkívüli események közbejöttét kivéve — elégségesnek mutatkozik arra, hogy abból azon katonai özvegyek és árvák is bizonyos ellátásban részesüljenek, akiknek férjük, illetőleg atyjuk az 1887:XX. tc. életbelépésekor már nyugalmazva volt; mindamelllett célszerűségi és politikai tekintetek e részben tartózkodó álláspont elfoglalását ajánlják. Azért a minisztertanács e részben a legtovább menő engedménynek azt tekinti, hogy szorítkozva csupán azon özvegyekre és árvákra, akiknek férjük, illetőleg atyjuk az 1887:XX. tc. életbelépése alkalmával tényleg nyugalomban voltak, ezen özvegyek és árvák ellátásképpen kapják az 1887:XX. tc.-ben meghatározott ellátási járulékoknak 2/3 részét, de csak az eziránt hozandó törvény életbelépésétől számítva a jövőre nézve.⁶

III. A szeszadótörvény módosítása.⁷

Mínthogy az osztrák kormány tartózkodó álláspontja miatt alig van kilátás arra, hogy a szeszadótörvénynek a tapasztalás által szükségesnek bizonyult módosítása iránt egyhamar közös megállapodás jöjjön létre, a szesziparnál mutatkozó bajoknak legalább részben való orvoslása érdekében javaslatba hozandó, hogy a Monarchia mindkét részében található nagy szeszmennyiségek kivitele előmozdíttassék oly módon, hogy azon szeszmennyiségre nézve, mely egy bizonyos időpontban, például f. évi szeptember hó 1-jén a Monarchia mindkét államában találatni fog, rendkívüli kiviteli kedvezmények engedélyeztessenek.⁸

IV. Az Osztrák–Magyar Lloyd Társulat ügyének rendezése.

A minisztertanács előleges tudomásul vette a kereskedelmi miniszter úrnak e részben tett tájékoztató előterjesztését, és mielőtt^c az osztrák kormány részéről e tárgyban tett indítvánnyal szemben állást foglalna, a kérdés beható megfontolását tartja szükségesnek. Ennélfogva felhívta a kereskedelmi miniszter urat, hogy ezen ügy megoldására vonatkozó javaslatait készítse el, és előzetesen közölje az egyes miniszter urakkal, minek megtörténte után fog a minisztertanács ezen ügy érdemleges tárgyalásába bocsátkozni.⁹

3.

Az Egyiptommal folyó külkereskedelmi tárgyalásokon részt vevő megbízottak utasításának módosítása¹⁰

A kereskedelmi miniszter úr előadta, hogy miután a kereskedelmi egyezmény megkötése iránt Egyiptommal megindított tárgyalásoknál nehézségek merültek fel,

szükségesnek mutatkozott, hogy a f. évi ápril hó 18-án kelt minisztertanácsi határozat alapján megbízottainknak adott utasítás módosíttassék, bemutatóval egyúttal a közös vám- és kereskedelmi értekezlet által javaslatba hozott módosításokat.¹¹

E javaslat szerint az utasítás a következő lényegesebb pontokban volna módosítandó.

A II. cikkben azon áruk közé, amelyeknek bevitelére Egyiptomba tiltva van, tekintettel arra, hogy a dohány Egyiptomban az egyedűrség tárgyát képezi, s azért az egyiptomi kormány annak szabad beviteléhez nem fogja hozzájárulni, a dohány is felveendő; de igyekezni kell az egyiptomi kormányt arra bírni, hogy az egyezmény aláírása alkalmával egy jegyzékben tegyen kötelező nyilatkozatot, miszerint az osztrák–magyar vámterületről származó dohány az egyezmény tartama alatt ugyanazon vámok és feltételek alatt fog bebocsátatni, mint a harmadik államokból érkező dohány; továbbá, hogy az esetre, ha a kereskedelmi egyezmény július 6-áig aláíratik, anélkül azonban, hogy ezen időpontig hatályba lépne, és a vámszabályzatra nézve is az egyezmény el fogja éretni, dohánybevitelünk Egyiptomba a vámszabályzatnak azonnali alkalmazása fejében haladéktalanul engedtessek meg.

A IV. cikknél az a módosítás teendő, hogy a harmadik államoknak adott kedvezménynek a szerződő felekre való kiterjesztése csak a másik szerződő fél kívánságára történjék, viszont azonban az egyiptomi vámszabályzat is csak a mi beleegyezésünkkel legyen módosítható.

A VI. cikk módosításául kimondatnék, hogy a parthajózásból a másik fél hajói ki vannak zárva, de az egyiptomi kormány kötelező nyilatkozatot tenne, hogy ezen tilalom a 400 tonnánál nagyobb osztrák és magyar hajókra ki nem terjed, a nílusi hajózás azonban az egyiptomi hajóknak maradna fenntartva.

Az egyiptomi beviteli vámok 10%-ra emelhetők, s az angol–egyiptomi egyezményben már megkötött árukon felül, melyek a mi egyezményünkbe is felveendők, még a következő áruk kötendők meg: elkészített hús és halak, friss és sózott vaj, állati zsiradék, cipészárúk, nyerges- és egyéb bőrárúk, búza- és tengeriliszt, finomított cukor, ásványvíz, sör, papiros, fa és faárúk, építőkövek, fajansz, porcelán, üveg, gyufák, fehérnemű és ruházat, fali- és állványórák, apróárúk, zeneszerek, vörös sipkák, férfikalapok, kaucsukárúk.

Az ideiglenes értéktarifának kidolgozására vonatkozó egyiptomi javaslat a vámértekezlet által megjelölt feltételekkel elfogadható.

A XI. cikknél fenntartandó az eredeti javaslat azzal a kiegészítéssel, hogy az egyiptomi vámszabályzat fontosabb határozatai beleegyezésünk nélkül nem módosíthatók.

Az angol–egyiptomi egyezmény XIV. cikke, mely szerint a 10%-os értékvámok mindaddig függőben maradnak, míg valamennyi állam ellen nem fognak alkalmazásba jöhetni, felveendő a mi egyezményünkbe is, azzal a kiegészítéssel, hogy magától értetődik, hogy időközben is az osztrák vagy magyar áruk Egyiptomba való bevitelük alkalmával a legnagyobb kedvezésben fognak részesülni, és hogy a VI. cikkben felsorolt áruk semmi esetre magasabb vámnak nem vethetők alá, mint amilyenek ott megállapítva lettek.

Az egyiptomi vámszabályzatot illetőleg: elejthető azon követelésünk, miszerint a raktárhelyiségek és lakások gyanú esetében csakis konzulaink jelenlétében kutat-

hatók ki, mivel az egyiptomi kormány ezen kikötés elejtésére nagy súlyt helyez, s úgyis csak konzulainktól függ, hogy a házkutatásoknál megjelenjenek, minthogy olyanok tartásáról előre értesítendőek.

A minisztertanács a javaslatba hozott utasítási módosításokat jóváhagyta, s egyúttal felhatalmazta a kereskedelmi miniszter urat, hogy oly esetekben, amidőn a^a pénzügyi és földművelésügyi miniszter urakkal teljes egyetértésben lesz, b amennyiben az alkudozások folyamában még újabb, nem elvi jelentőségű módosítások szüksége merülne fel, a megbízotti utasítást^c külön minisztertanácsi határozat nélkül is módosíthassa.

4.^d

A Törökországgal folyó külkereskedelmi tárgyalásokon részt vevő megbízottak új utasítása¹²

A kereskedelmi miniszter úr megemlítvén, hogy a Törökországgal kötendő kereskedelmi szerződés létesítése iránt a f. évi január hó 24-én kelt minisztertanácsi határozattal jóváhagyott tervezet¹³ alapján megindított tárgyalások folyamában oly nehézségek merültek fel, melyek szükségessé teszik, hogy megbízottaink új utasításokkal láttassanak el, bemutatta, és részletesen ismertette a közös vám- és kereskedelmi értekezlet által kidolgozott új utasítási tervezetet.¹⁴

E tervezet szerint következő lényegesebb módosítások hozatnak javaslatba:

a II. cikkben a kereskedelem és ipar gyakorlatának Törökországban biztosítása iránt külön határozmányt veendő fel.

Azon követelésünk, miszerint az áruvédjegyek oltalma végett külön határozat vétessék fel, elejtendő, de a török kormány kötelezze magát, hogy idevágó törvénykezését a nemzetközi elveknek megfelelően módosítani fogja.

A III. cikk, mely állampolgáraink megadóztatásáról szól, elfogadható — ha keresztülvihető —, azzal a kikötéssel, hogy az új adóknak kivetése honosainkra csak előzetes hozzájárulásunkkal történhetik.

A származási bizonyítványokra nézve elfogadható az a török követelés, hogy e bizonylatok a török konzulok által láttamozandók, de azzal a hozzáadással, hogy a konzul bizonylata nem szolgál az áru származásának igazolására.

Az oktroj-kérdést¹⁵ illetőleg az eddigi utasítás általában fenntartandó, de esetleg ellenengedmény fejében engedmény tehető a cigaretta-papirosra nézve.

A VI. és XXIII. cikkben a netáni jövő vámelegesülések megemlítése mellőzendő.

A IX. cikkben az átvitelre nézve új szöveg hozandó javaslatba.

A postaszabályzatra való hivatkozás (X. cikk) a szerződésben mellőzendő, de eziránt a szabályzat külön kötendő meg.

A XII. cikk, mely a hajóilletékekről szól, csak akkor fogadandó el, ha oly irányban egészítették ki, hogy új hajóilletékek csak beleegyezésünkkel léptethetők életbe.

A Törökországba bevinni tiltott árukra nézve, valamint az Egyiptommal és Bulgáriával létesítendő egyezményekre¹⁶ nézve elfogadhatók a török kormány által javaslatba hozott határozmányok.

A XXIII. cikk helyett. minthogy a török kormány a régi kapitulációkat illetőleg azt az álláspontot foglalja el, hogy azoknak határozmányai csak annyiban érvényesek, amennyiben időközben kölcsönös egyetértéssel megváltoztatva nem lettek, s az egyszer megszűnt határozmányok többé fel nem éledhetnek, és semmi kilátás sincs arra, hogy a török kormány ezen álláspontjától el fogna térni, elfogadható azon határozat, melyet a két fél megbízottai Konstantinápolyban megállapítottak, s mely a régi kapitulációk érvénye ismételi feleledésének legkevésbé prejudikál.

Ami a török vámszabályzatot illeti: az szerződésileg nem volna megkötendő, de részünkről kijelentendő, hogy e vámszabályzatnak azon intézkedései, amelyek a szerződés által szerzett jogainkkal ellentétben állanak, reánk nézve nem alkalmazhatók.

A minisztertanács elfogadván a közös vám- és kereskedelmi értekezlet javaslatait, jóváhagyta, hogy megbízottaink utasítása aszerint módosíttassék; egyúttal azonban felhatalmazta a kereskedelmi miniszter urat, hogy oly esetekben, amidőn a^c pénzügyi és földművelésügyi miniszter urakkal teljes egyetértésben lesz,^f amennyiben az alkudozások folyamában további, nem elvi fontosságú módosításoknak szüksége merülne fel, megbízottainknak utasítását^g a minisztertanács meghallgatása nélkül is módosíthassa.

Jegyzetek

- a Baross beszúrása.
- b Itt eredetileg csak ennyi állt: „urakat, hogy”; Tarkovich alakította át a szöveget.
- c Az itt következő „közös egyetértéssel” szavakat Tarkovich kihúzta.
- d Az 5–8. pontokat nem közöljük.
- e Tarkovich beszúrása.
- f Tarkovich átírta a szöveget; itt eredetileg csak ez állt: „urakat, hogy”.
- g Az itt következő „közös egyetértéssel” szavakat Tarkovich kihúzta.
- 1 *Ld. még 1890. márc. 25./3. és 4., ápr. 11./2., máj. 23./8., jún. 27./6., 1891. jan. 9./1., 1892. febr. 1./2., okt. 28./6., nov. 28./2.*
- 2 A tervezetre vonatkozó iratok: OL - K 26 - 1890 - 26 (1441). — A mt. határozata alapján módosított szabályzattervezetet a vkm. jún. 28-án tette át a me.-höz. Uo. (2170).
- 3 *Ld. még 1890. máj. 1./2., jún. 27./1., júl. 4./3., nov. 19./8., dec. 3./3., 1891. máj. 21./16.*
- 4 A 17. § kimondta, hogy a katonai igazgatás felhívására az italmérési jog tulajdonosa köteles minden laktanyában és fióklaktanyában markotányost tartani. Ezzel szemben az 1888:35. tc. 5. §-a úgy rendelkezett, hogy katonai laktanyákban és gyakorlólhelyeken levő vendéglőkben italmérési engedély csak azoknak adható, akiket erre az illetékes parancsnokság kijelöl.
- 5 A módosításokat a püm., a honv. m. és a büm. képviselőinek részvételével máj. 24.–jún. 4. között tartott értekezlet javasolta. A honv. m. ezen az alapon készítette el „a Közös Hadsereg (Haditengerészet) és a Honvédség beszállásolásáról szóló 1879. évi XXXVI. tc. némely rendelkezéseinek módosítása tárgyában” c. tvj.-ot. Ezt és az értekezlet jk.-ét ld. OL - K 26 - 1894 - 2845 (1955/1890).
- 6 Az 1887:20. tc. értelmében azoknak a katonai személyeknek özvegyei és árvái részesültek özvegyi nyugdíjban, ill. nevelési járulékbán, akiknek férje, ill. apja háborúban elesett, továbbá besesülés vagy hadi fáradalmak következtében elhalt, és 1887. ápr. 30-án (a tc. hatályba lépéskor) még tényleges állományban volt. Az ellátás fedezetül az 1880:27. tc. alapján a katonai szolgálatra alkal-

matlanok által fizetett hadmentességi díjból képzett Hadmentességi Alap egy része szolgált. Az Ogy. akkor csak azzal a határozattal fogadta el a tvj.-ot, hogy a jogosultság kiterjesztése ügyében azonnal tárgyalások indulnak. Ezek valóban megkezdődtek, sőt az 1890. máj. 5-i közös mt.-ban az uralk. maga is gyors intézkedést sürgetett. (*Diószegi*, Die Protokolle 510. p.) 1890-re a Hadmentességi Alap 18 milliós tőkével rendelkezett, ennek évi 900 000 Ft-os kamatjövedelme teremtett lehetőséget a katonai özvegyek és árvák ellátásának kiterjesztésére, bár főleg a magyar kormány — számolva egy esetleges háború e téren is nyilvánvaló hatásával — mindvégig óvatosságra intett. HL - Honv. Min. Lt. - Lf. elhatározások - 1890 - 2562.

- 7 *Ld. még 1890. márc. 25./2., jún. 27./1., 1894. márc. 20./3.*
- 8 A Monarchia szeszipara túlermelési válságba jutott a 80-as évek második felére. A bajokon az 1888:24. tc.-be foglalt szeszadótv. intézkedései sem segítettek. Hamar kiderült ugyanis, hogy a termelés és a készletek csökkentése nem lehetséges a viszonylag alacsony fogyasztási adó, továbbá a kivitel pangása miatt. (Fenti tc. egy kisebb és egy nagyobb fogyasztási adótételt állapított meg: 35 kr/l-t kellett fizetni a Monarchiára nézve 1 878 000, a Magyarországra nézve 872 542 hl-ben megállapított éves termelés után. Az ezen felül termelt mennyiséget 45 kr-os fogyasztási adó terhelte.) (OL - K 255 - 1890 - 6. t. - 960.) — A fenti tc. módosítása — a vám- és kereskedelmi szerződés, továbbá a szeszadó közös rendszere miatt — csak a Monarchia két kormányának egyetértésével volt keresztülvihető. Az osztrák–magyar tárgyalások a kivitel biztosításán kívül a kisebb fogyasztási adótétel alá eső éves termelési kontingens csökkentése körül folytak. Ausztria azt követelte, hogy a kontingenst ne egyenlő arányban szállítsák le. E javaslat elől azonban Wekerle mereven elzárkózott. (KN /1887–92/ 18. k. 404–405. p.) — A szeszadótv. értelmében Magyarországról Ausztriába szállított szesz után járó fogyasztási adó a Magyar Kincstár, és fordítva: az Ausztriából Magyarországra hozott szesz után járó adó pedig az Osztrák Kincstár javára esett. Így mindkét fél arra törekedett, hogy a másik területéről fogyasztási adó nélküli nyers szeszt hozzon be, azt finomítsa, s az adó kifizetése után ismét a másik területére küldje. 1889. szept. 1.–dec. 31. között 12 505 hl-rel több szeszt szállítottak Ausztriából magyar területre a fogyasztási adó lefizetése után, mint viszont. Így a Magyar Kincstár közel 440 000 Ft-tal károsodott! Érthető tehát a magyar fél törekvése, hogy a fogyasztási terület kapja meg a fogyasztási adó összegeket. OL - K 255 - 1890 - 6 - 918.
- 9 Az Osztrák Lloyd Tengerhajózási Társaság 1836-ban alakult. Az 1860-as évekre szinte teljesen monopolizálta az Adria és a Földközi-tenger keleti medencéjének forgalmát, de ezt a kedvező helyzetet a társaság, nem megfelelő üzletpolitikája miatt egyre kevésbé használhatta ki, s mind jobban visszaszorult a konkurens vállalkozásokkal szemben. A Lloyd elvesztette pl. a török hadiszállításokat, a görög postaszállítást. Pénzügyi helyzete romlott, és tetemes kölcsönök felvételére kényszerült. 1872-től az osztrák kormány mellett a magyar is szubvencionálta a legújabb, 1888-ban kötött, s 10 évre szóló szerződés szerint évi 408 000 Ft-tal. Az Osztrák–Magyar Lloyd nevet időközben felvevő társaság a két állam részéről összesen 1 300 000 Ft évi általános segílyt húzott, ennek fejében meghatározott járatokat teljesített, díjazásért végezte a hadseregszállítást, mozgósítás esetén hadi menetrendet léptetett életbe, továbbította a postát. Alapvetően mindvégig „osztrák” maradt, a magyar érdekekre nemigen volt tekintettel. Ezért akkor, amikor szorult helyzetében (1889 tavaszán) az államsegély jelentős felemeléséért folyamodott, a magyar kormány visszautasította kérését. Hasonló sorsa jutott a Lloyd 1890. febr. 24-i beadványa is, amelyben már 1,3 millió Ft-os segílyemlést kért. OL - K 26 - 1891 - 1775, OL - K 255 - 1890 - 9. t. - 667. — *Ld. még 1890. szept. 1./1., szept. 29./2., nov. 26./3., dec. 3./7., 1891. jan. 15./1., febr. 13./3., ápr. 3./3., máj. 1./8., máj. 1./9., máj. 13./2.*
- 10 *Ld. még 1890. ápr. 18./3. és 6., jún. 13./2., okt. 10./2., dec. 3./10.* — *Az összes külkereskedelmi vonatkozású jk.-i pont felsorolása: 1890. márc. 25. 29. jegyzet.*
- 11 A máj. elején kidolgozott egyezménytervezetet, továbbá a jún. 4–8. között lezajlott vámkonferencia jk.-eit ld. OL - K 255 - 1890 - 6. t. - 1108, 1168, 1467.
- 12 *Ld. még 1890. ápr. 18./3. jún. 13./2., dec. 7./1., 1891. jan. 21./4., okt. 23./6., nov. 6./1., 1892. júl. 22./14., 1894. júl. 4./5.* — *Az összes külkereskedelmi vonatkozású jk.-i pont felsorolása: 1890. márc. 25. 29. jegyzet.*
- 13 A tervezetet, amely a legnagyobb kedvezményt kívánta biztosítani Törökországnak, ld. OL - K 178 - Külkereskedelmi ügyek - 1891 - 105 (115/1890). — Az 1890. febr.-tól már folyó konstantinápolyi tárgyalások jk.-ei: OL - K 255 - 1890 - 6. t. - 879.

- 14 Az új utasítástervezet kidolgozására a jún. 6–8. között tartott vámkonferencián került sor. — Iratok: OL - K 178 - Külkereskedelmi ügyek - 1891 - 105 (722, 973/1890), OL - K 255 - 1890 - 6. t. - 1467.
- 15 Oktroj = bizonyos cikkekre kivetett helyi pótdadó. A Monarchia arra törekedett, hogy Törökország csökkentse az oktroj alá vont árucikkek körét.
- 16 *Ld. a 3. jk.-i pontot, ill. 1890. okt. 24./3.*

15./23./

1890. június 27.

1.

Tárgyalások a katona-beszállásolásról, a katonai özvegyekről és árvákról, valamint a szeszdóról szóló törvények módosításáról

A pénzügyminiszter úr, hivatkozva a minisztertanácsnak f. hó 20-án kelt határozataira (22/mt. jk. 2. pont), jelentést tett az osztrák minisztérium tagjaival tartott tanácskozások¹ eredményéről, mely szerint

I. *A katonai beszállásolási törvény módosítását illetőleg*² az osztrák miniszterek hozzájárultak a magyar kormány javaslataihoz, fenntartatván azonban általában véve a közös hadügyminiszternek is a létrejött megállapodásokhoz való hozzájárulása.

Megjegyzendő egyébiránt, hogy a beszállásolási törvény 30. §-ának módosítását illetőleg a megállapodás oly értelemben történt, hogy a községeknek lakbérosztályokba való sorozása és a fizetendő lakberek tekintetében ezúttal csak ott történjék változtatás, ahol a tényleges viszonyok a most érvényben levő felvételektől 10%-nál nagyobb eltérést mutatnak.

II. *A katonai özvegyek és árvák ellátásáról szóló törvény módosítását illetőleg* közös értelmű megegyezés nem jött létre, hanem abban történt megállapodás, hogy miután a magyar kormány ez ügyben még válasszal tartozik, a miniszterelnök úr írásban fogja tudatni az osztrák kormánnyal a magyar kormánynak álláspontját a f. hó 20-án kelt minisztertanácsi határozat alapján.³

III. *A szeszdótörvény módosítását illetőleg* nem jött semmi megállapodás létre, mivel az osztrák kormány teljesen tartózkodó álláspontjánál továbbra is megmaradt.⁴

Tudomásul vétetett.

2.

A miniszterelnök előterjesztésére határozat arról, hogy megalakítják a gr. Andrássy Gyulának állítandó emlékművel kapcsolatos bizottságot.⁵

3.

A belügyi tárcát vezető miniszterelnök előterjesztésére határozat arról, hogy az uralkodó Thuróczy Vilmos nyitrai törvényszéki elnököt Nyitra, Kürthy Lajos Komárom megyei földbirtokost pedig Liptó vm. főispánjává nevezze ki.^{6,7}

6.

Az 1879. évi Gör. kel. Szerb Nemzeti Egyházi Kongresszus szabályzat-tervezeteinek visszautalása a kongresszus elé⁸

A vallás- és közoktatásügyi miniszter úr előadta, hogy az 1879. évben ülésezett Gör. kel. Nemzeti Egyházi Kongresszus következő szabályzati tervezeteket terjesztett fel legfelsőbb jóváhagyás végett, úm.

- a) a helyi gör. kel. egyházközségekről a szerb metropolia területén,
 - b) a szerb nemzeti egyházi alapok- és alapítványokból adandó kölcsönök nyújtásánál való eljárásról,
 - c) a Szerb Nemzeti Egyházi Iskolai Tanácsról,
 - d) a hierarchiai alapról,
 - e) a zárdaalapról,
 - f) a metropolita-pátriárka és a püspökök kezelése alatt álló nemzeti egyházi javaknak felügyeletéről,
 - g) a Szerb Nemzeti Egyházi Kongresszus ügyviteli rendjéről és
 - i) a zárdajavak kezeléséről és a zárdapapság javadalmazásáról,
- azonkívül felterjesztéseket tett Ő Felségéhez, illetőleg a kormányhoz aziránt, hogy

- α) a Tököly-féle, jelenleg államilag kezelt ösztöndíj alapítvány kezelése a kongresszusi választmányra ruháztassék,
- β) azon akadályok elháríttassanak, melyek útjában állanak annak, hogy a szerb néptanítók számára közös nyugdíjalap létesíttessék, és így lehetővé tétessék, hogy a Gör. kel. Szerb Nemzeti Egyházi Kongresszus ezen alapról szabályzatot alkothasson,
- γ) jövőre a kongresszus által megállapított szabályzati tervezetek, amennyiben egész terjedelmükben legfelsőbbileg jóvá nem hagyatnának, a felmerült észrevételekkel együtt a célból küldessenek vissza a kongresszushoz, hogy az azokat újabban tárgyalhassa, s azok iránt újabb határozatokat hozhasson.

Az elősorolt szabályzati tervezetek eddigelé Ő Felsége által jóvá nem hagyatnak, sem az említett felterjesztések tárgyai iránt határozatok nem hozattak.⁹

Tekintve azonban, hogy a szóban levő szabályzati tervezetek, illetőleg felterjesztések készítése és bemutatása óta már 11 év telt el, hogy e munkálatok a jelenlegitől különböző viszonyok között készültek, s oly kongresszus által állapítottak meg, mely a kormánnyal, sőt magával az állammal szemben is több tekintetben ellentétes állást foglalt el; hogy továbbá azóta a pátriárkai székben is változás történt, s az új pátriárkának e munkálatokhoz érdemlegesen hozzászólani még nem volt alkalmá; tekintve végre, hogy a mostani, nagyrészt mérsékelt elemekből alakult kongresszus-

tól inkább megfelelő működés várható, s talán az is elérhető volna, hogy ne egyes speciális ügyekre vonatkozó, hanem a Gör. kel. Szerb Egyház összes autonóm ügyeit felölelő egységes szabályzatot alkosson: az előadó miniszter úr az általa meghallgatott horvát bán, pátriárka és kongresszusi királyi biztos véleményeivel megegyező azon nézetten van, hogy a kormány a részletekre vonatkozó észrevételek mellőzésével csak általában javasolja Ő Felségének a bemutatott munkálatoknak jóvá nem hagyását, a kongresszusra bízván, hogy új munkálatokat dolgozzon ki, s terjesszen fel, a jóvá nem hagyott munkálatok pedig a vallás- és közoktatásügyi miniszter s a horvát bán megjegyzéseivel ellátva^a adassanak ki a kir. biztosnak tájékoztatás céljából.^b

Helyeseltetett.¹⁰

7.

A Közoktatási Tanács újjászervezése

A vallás- és közoktatásügyi-miniszter úr előterjesztette, hogy miután a Közoktatási Tanács jelenlegi szervezetében nem felel meg feladatának, azt újjászervezni szándékozik.

A tanács feladata volna közép- és elemi iskolákra vonatkozó tanterveket készíteni, az elért tanügyi eredmények mérlegelésével a tanügy iránt véleményeket adni és a tankönyveket bírálni.

A tanács 36 tagból állana, kik az elnökökön, előadókon és titkáron kívül, kik évi fizetéssel bírnának, jelenléti díjakban részesülnének.

Az elnökök, előadók s a tanácstagok kinevezése hat évre terjedne, ellenben a titkár élethossziglan nevezetnék ki. A tanácstagok felerésze első ízben a 6 éves megbízatás lejártával, azután pedig minden 3 év elmúltával^c kisorsoltatnék, de a kisorsolt tagok újra kinevezhetők volnának.

E szervezet szerint a Közoktatási Tanács évi költsége, szemben az eddigi 7380 Ft-tal, 10 080 Ft-ra emelkednék.

Jóváhagyatott, s a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr felhatalmaztatott, hogy az új szervezet legfelsőbb jóváhagyása végett Ő Felségéhez előterjesztést tegyen.¹¹

8.

A létesítendő Iparművészeti Múzeum tervezési költségeinek biztosítása¹²

[A vallás- és közoktatásügyi miniszter előterjesztésére a minisztertanács engedélyezi az Iparművészeti Múzeum terveinek elkészíttetését. Feltétele: pénzügyminiszteri hozzájárulás a részletes költségelőirányzathoz. Az előterjesztés szerint a vallás- és közoktatásügyi miniszter rendelkezik a 2700, esetleg 3700 Ft-ot igénylő kiadás fedezetével.]

10.

A Honvédség fegyverellátása; a Magyar Fegyver- és Lőszergyárral kötött szerződés felbontása

A honvédelmi miniszter úr jelentette, hogy immár kétségtelenné vált, hogy a Magyar Fegyvergyár a szerződésileg kötelezett 1000 db próbafegyvert a f. évi június hó végéig meghosszabbított határidőben sem lesz képes szállítani.¹³

Ennélfogva, minthogy a gyár semminemű biztosítékot sem képes nyújtani a tekintetben, hogy a megrendelt fegyvereket megfelelő minőségben bár későbben is bírni fogná szállítani, s a Honvédség harckésznléte érdekében multhatatlanul szükséges gondoskodni arról, hogy a Honvédség Mannlicher-féle fegyverekkel kellő időben láttassék el, nem marad egyéb hátra, mint az állam kártérítési igényeinek fenntartásával a Magyar Fegyvergyárral kötött szerződést felmondani, s a szükségelt fegyvereket annál is inkább azonnal a steyeri gyárnál rendelni meg, mert tartani lehet attól, hogy a gyár más államokkal lépven szerződésre, később a Honvédség számára szükségelt fegyvereket kellő időben szállítani nem volna képes.

Felhatalmazást kér tehát, hogy ily irányban intézkedhessék.

A minisztertanács belátván annak szükségét, hogy a Honvédség harckésznlétét minden körülmények között elsősorban biztosítani kell, másfelől azonban nem hagyhatván figyelmen kívül azt az érdeket sem, mely ahhoz fűződik, hogy a Monarchiában a steyerin kívül, mégpedig Magyarországon területén, egy másik fegyvergyár is létezzék, abban állapodott meg, hogy a honvédelmi miniszter úr a fegyverszállításra kikötött határidő sikertelen letelte után, vagyis f. évi július hó 1-jén a Magyar Fegyvergyárnak a szállítási szerződést minden kártérítési igénynek fenntartásával mondja fel, s az elsősorban szükségelt 80 000 db Mannlicher-fegyvert a steyeri gyárban azonnal rendelje meg; egyúttal azonban hivatkozva a steyeri gyártársulat által kijelentett elvi készsége, hívja fel a gyártársulatot, hogy a Magyar Fegyvergyárnak átvétele iránt kezdje meg a tárgyalásokat, biztosítván az előbb említett társulatot, hogy ha a Magyar Fegyvergyárt átvenné, a további fegyverszükségletet is nála fogná megrendelni. Ha e lépés kívánt eredményre nem vezetne, a honvédelmi miniszter úr tegeyen a minisztertanácsnak újabb jelentést.¹⁴

13.

A Nemzetközi Távírdakongresszus meghívása Budapestre¹⁵

A kereskedelmi miniszter úr, hivatkozva a minisztertanácsnak f. hó 13-án kelt határozatára, jelentette, hogy a Nemzetközi Távírdakongresszus a magyar kormány meghívását elfogadván, 1895. évi ülésének székhelyéül Budapestet tűzte ki.

Tudomásul vétetett.¹⁶

14.

Törvényjavaslat az Északkeleti Vasút államosításáról¹⁷

A kereskedelmi miniszter úr jelentvén, hogy a Magyar Északkeleti Vasúttársaság közgyűlése a vonalainak államosítására vonatkozó szerződést elfogadta, bemutatta az ezen szerződés becikkelyezését tárgyazó törvényjavaslatot.

A tett jelentés tudomásul vétetvén, a kereskedelmi miniszter úr felhatalmaztatott, hogy a bemutatott törvényjavaslatot — Ő Felsége legfelsőbb jóváhagyásának kieszközlése után — annak idejében az Országgyűlés elé terjessze.¹⁸

16.

Az 1891. évi bécsi Nemzetközi Postakongresszuson teendő osztrák–magyar indítványok

[A kereskedelemügyi miniszter ismerteti az 1891-es bécsi Nemzetközi Postakongresszusra¹⁹ általa és az osztrák kereskedelemügyi miniszter által előkészített indítványokat.

a.) A jövőben Magyarország is külön díjrészt kapjon a nemzetközi postaküldeményekért, mivel a posta nem közös ügy, annak költségeit a Monarchia mindkét állama önállóan viseli.²⁰ Az osztrák fél a kérdésben ki kívánja kérni a közös külügyminiszter véleményét.

b.) Az osztrák fél a zárt levelezőlapok díjának leszállítását kívánja. Ez a belöldi díj 5-ről 3 kr-ra esését is maga után vonná. Legfeljebb 4 kr-os díjat eredményező mérséklés volna támogatható, ennél nagyobb bevételcsökkenést nem lehet vállalni.

c.) A tengerentúlra menő küldemények díjának leszállítása.

d.) Az ún. értéklevelekben ezentúl papírpénz és értékpapír mellett drágakövek, ékszerek küldésére is legyen mód. Itt arra kell ügyelni, hogy az ilyen küldemények ne kerülhessék ki a vámkezelést.

e.) A különféle nemzetközi postaszerződésekben megállapított elvi határozmányokat foglalják egységes szerződésbe.

A minisztertanács helyesli az előterjesztést, és felhatalmazást ad a további intézkedések megtételére.]²¹

19.

Állami támogatás a budapesti nemzetközi juhvásár létesítéséhez

A földművelési miniszter úr előterjesztette, hogy a budapesti nemzetközi juhvásár létesítése érdekében a főváros részéről a Földművelésügyi Minisztériumtól 100 000 Ft-nyi hozzájárulás kívántatik, mely összegből 80 000 Ft hűtökészülékkel ellátott vasúti kocsik beszerzésére, 20 000 Ft pedig juhvágóhíd építésére fordíthatnák.

Az előadó miniszter úr ennél fogva felhatalmazást kér, hogy ezen összeget a Közgazdasági Alapból előlegezhesse, megjegyezvén, hogy a nyújtandó előleg a juh-húst szállító vállalkozó által hűtőkészülékes kocsikért fizetendő, ez idő szerint évenként 5000 Ft-ra számított bérösszegeből törlesztetnék.

A felhatalmazás megadatott azzal a megjegyzéssel, hogy miután a beszerzendő vasúti kocsik használati ideje legfeljebb 20 évre tehető, a törlesztési terv is 20 évre állapíttassék meg, s e célból alacsonyabb kamatláb vétessék számítási alapul.²²

20.

A kormány munkaprogramja az Országgyűlés őszi ülészakára (vallás- és közoktatásügyi törvényjavaslatok)

A miniszterelnök úr megállapíttatni kívánván a kormány munkaprogramját az őszi ülészakra,

tudomásul vétetett a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr jelentése, miszerint a tárcáját illető törvényjavaslatok közül azonnal tárgyalás alá lesz vehető a *kisdedővásról* szóló, már előterjesztett törvényjavaslat;²³ azonkívül az őszi ülészak folyamában be fogja terjeszteni a *tanítók nyugdíjalapját* tárgyaló törvényjavaslatot,²⁴ és elkészíteni szándékozik a *tanítók fizetésének szabályozásáról* szóló törvényjavaslatot.²⁵

A többi miniszter urak munkaprogramjukat a legközelebbi ülésben fogják előterjeszteni.

Jegyzetek

- a Tarkovich beszúrása.
- b Tarkovich lerövidítette az előterjesztés szövegét, amely eredetileg így szólt: „tájékoztatása végett, oly célból, hogy a kormánynak ezen munkálatokra teendő megjegyzései alapján, egyetértőleg a pátriárkával, befolyását oly irányban érvényesítse, miszerint a kongresszus a kormány intencióinak megfelelő új munkálatokat dolgozzon ki.”
- c Itt eredetileg a következő szöveg állt: „és a titkár, valamint a többi tagok is 6 évre neveztetnének ki, ez utóbbiak felerésze azonban első ízben 3 év múlva”; a változtatást jegyzői toll eszközölte, amit Csáky 1890. júl. 18-án hozott a mt. tudomására (*ld. 1890. júl. 18./1.*).
- 1 A Taafe osztrák me. vezette küldöttséggel folytatott tárgyalások jún. 24-én zajlottak le Budapesten. OL - K 467 - 1890 - 49; OL - K 26 - 1894 - 2845 (3706/1890).
- 2 *Ld. még 1890. máj. 1./2., jún. 20./2., júl. 4./3., nov. 19./8., dec. 3./3., 1891. máj. 21./16.*
- 3 Szapáry szept. 4-i átiratával tudatta az osztrák me.-kel a magyar kormány álláspontját. OL - K 26 - 1890 - 2190. — *Ld. még 1890. jún. 20./2., júl. 4./3., nov. 14., nov. 16./1., nov. 26./4., 1894. nov. 7./9.*
- 4 *Ld. még 1890. márc. 25./2., jún. 20./2., 1894. márc. 20./3.* — A magyar kormány rövidesen díjszabási intézkedéseket tett a szesz kivitel elősegítése érdekében. A MÁV vonalain 1890. aug. 1-jétől a szesziparnak nyújtott díjmérséklésekre ld. OL - K 255 - 1890 - 9. t. - 2783.
- 5 *Ld. még 1890. ápr. 24./3., júl. 18./35.* — A bizottság elnöke: gr. Szapáry Gyula, tagjai: gr. Csáky Albin, Wekerle Sándor, gr. Batthyány Géza, Búsbach Péter, Darányi Ignác, gr. Dessesffy Aurél, br. Eötvös Loránd, Feszty Adolf, Hieronymi Károly, Kammermayer Károly, gr. Károlyi István,

- Lukács Béla, br. Podmaniczky Frigyes, Ráth Károly, gr. Szapáry Géza, gr. Széchenyi Béla, Tarkovich József, Tisza Kálmán, Vukotinovich Lajos, Ybl Miklós lettek.
- 6 Nyitra vm. főispáni széke Szalavszky Gyula büm.-i áll. titk.-i kinevezésével (vö. 1890. máj. 17./14.) üresedett meg. Thuróczy Vilmos kinevezésére a júl. 4-én kelt lf. elhatározással került sor. OL - K 148 - 1906 - 11. t. - 1307.
 - 7 Kürthy Lajos Komárom vm.-i főjegyző főispáni álláshoz juttatása érdekében Károly Lajos fhg. is közbenjárt Szapárynál. OL - K 148 - 1890 - III. t. - 1286. — Kürthyt is 1890. júl. 4-én nevezte ki az uralk. Bp.-i Közl. 1890. júl. 11.
 - 8 *Ld. még 1890. márc. 25./3. és 4., ápr. 11./2., máj. 23./8., jún. 20./1., 1891. jan. 9./1., 1892. febr. 1./2., okt. 28./6., nov. 28./2.*
 - 9 A Gör. Kel. Szerb Egyház autonómiájának egyes területeit rendező jogszabályok 1868 után keletkeztek. (Ezeket ld. Közigazgatási döntvénytár... 109–169. p.) — A kormány ugyan annak idején érdemben foglalkozott a szabályzatokkal, sőt el is határozta azok visszautalását a kongresszus elé, azonban az akkori politikai helyzet és a szerbekkel való ellentétek miatt végül nem ezt az utat választotta, hanem halogató taktikát folytatott, s nyíltan nem foglalt állást. OL - K 26 - 1890 - 26 (2315).
 - 10 A mt. határozatát Szapáry júl. 14-én terjesztette az uralk. elé, aki júl. 23-án kelt lf. elhatározásával hozzá is járult ahhoz. — Nikolics kir. biztos 1890. okt. elején állapotodott meg a pátriárkával, hogy a munkálatokat a kongresszusi választmánynak adják vissza. (Uo. /2315 és 3233/). A visszaadásra még okt.-ben sor került, és a választmány már okt. 25-i ülésén tudomásul vette a kormány intézkedését. OL - K 26 - 1891 - 86 (2831).
 - 11 A vkm. 1871-ben állította fel az Orsz. Közoktatási Tanácsot, amely véleményező, javaslattevő testületként működött. A mt. határozata és az uralk. nov. 19-i lf. jóváhagyása után Csáky 53 420. sz. a. adta ki a tanács új szabályzatát. (Ld. RT 1890. 2232. p.) A tanács új szervezetében szaktudományok és iskolanemek szerint tagolódt.
 - 12 *Ld. még 1890. márc. 25./15., ápr. 18./14., 1892. ápr. 1./3., 1893. ápr. 14./2., máj. 15./3., dec. 2./5.*
 - 13 A bécsi Union Bank által 1888-ban Budapesten alapított Magyar Fegyver- és Lőszergyár Rt. részére az 1888:2. tc. jelentős kedvezményeket biztosított, A gyár az 1881:44. tc. alapján élvezett adó-, illeték- és bélyegmentesség mellett ingyen kapott állami telket, és vámmentesen hozhatta be külföldről a berendezéshez szükséges eszközöket. A vállalat ezzel szemben kötelezte magát, hogy a Honvédségnek 1890. jan. 1-jétől kezdődően 180 000 db 1888. évi mintájú Mannlicher-féle 8 mm-es ismétlőpuskát szállít. Fejérváry a rt. 1889. dec. 6-i kérelmére hosszabbította meg 1890. jún. 30-ig a fegyverszállítás megkezdésének határidejét. HL — Honv. Min. Lt. - 1890 - Elnökség - 6048.
 - 14 *Ld. még 1890. júl. 4./14., szept. 19./2., szept. 28./9., okt. 24./6., dec. 3./1., 1891. aug. 3./3., 1892. ápr. 29./2., 1893. szept. 13./12.*
 - 15 *Ld. még 1890. jún. 13./1., aug. 8./7.*
 - 16 A kongresszust valóban Bp.-en tartották, de nem 1895-ben, hanem 1896-ban.
 - 17 *Ld. még 1890. ápr. 11./6., máj. 9./2., máj. 17./4., jún. 13./4., júl. 4./3., szept. 21./2., 1892. máj. 20./9.*
 - 18 A tvj.-ot Baross a nyári szünet miatt csak 1890. okt. 15-én nyújthatta be, miután júl. 4-én Wekerlével egyetemben aláírta a szerződést. (A tvj., indokolása és a kh. iratok: OL - K 2 - 1887/92 - 5092, 5387, 6124 és 6149/1890 /182., 183. és 185. cs./.) — A Ház dec. 17-én vita nélkül fogadta el a tvj.-ot. (KN /1887–92/ 19. k. 30–31., 54. p., 21. k. 167–168., 191–192. és 201. p.) — Tv.erőre emelte az 1891:2. tc. A Magyar Északkeleti Vasút Rt. vonalai 1890. jan. 1-jei visszamenőleges hatállyal kerültek az állam tulajdonába.
 - 19 Az I. Nemzetközi Postakongresszuson (Bern) 1874. okt. 9-én elfogadott egyezmény (Magyarországon az 1875:7. tc. emelte tv.erőre) hívta életre a Nemzetközi Postaegyesületet, amely egységes alapra helyezte az európai államok, továbbá az Amerikai Egyesült Államok és Egyiptom kölcsönös postai viszonyait. Az 1878-ban Párizsban tartott II. kongresszus új egyezményt fogadott el (vö. 1879:14. tc.), amihez a III. kongresszuson (Lisszabon, 1885) született pótszerződés csatlakozott (vö. 1886:12. tc.). Az egyezmények értelmében a szerződő felek (1885-ben már 50 ország) a postai levelezésben egységes területet alkottak, s a levelek, levelezőlapok, nyomtatványok és áruminták kölcsönös forgalmát egységes díjszabás szerint kezelték. Mindazok a szerződő országok, amelyek területét a szállításra igénybe vették, szárazföldi szállítás esetén levélnél és levelezőlapnál 2 Fc/kg, egyéb küldeménynél 25 cm/kg díjban részesültek.

- 20 Az előző jegyzetben említett nemzetközi forgalmi díjakat Magyarország és Ausztria csak közösen, tehát egyszer szedhetette.
- 21 *Ld. még 1890. nov. 9./2., 1891. jan. 15./2., máj. 1./12., aug. 16./9., 1892. márc. 6./13.*
- 22 Az élő juhok bevitelét megakadályozó francia vámtarifa megkerülésére a magyar juhexportőrök a vágott juh kivitelével próbálkoztak. A feltételek biztosítása érdekében döntés az 1890. ápr. 29-i szakértekezleten (résztevők: a fm., a kerm. és a MÁV képviselői, a Záborsky József és Fiai exportőr cég) született, hogy Bp.-en megfelelő juhvágóhidat létesítenek, hogy az itt levágott állatok kivitelét a Záborsky-cégnak biztosítják, hogy a MÁV 20 db vasúti hűtőkocsit szerez be és ad bérbé a cégnek, hogy emellett az állam díjszabási és menetrendi kedvezményekkel is támogatja az üzletet. OL - K 229 - 1895 - 5. t. - 26 487 (30 904/1890). — *Ld. még 1890. júl. 18./3., nov. 3./2.*
- 23 *Ld. 1890. ápr. 3./2.*
- 24 *Ld. 1891. jún. 13./2.*
- 25 *Ld. 1891. szept. 25./5.*

16./24./

1890. július 4.

1.

A Honvédségélyző Egylet alapszabályának módosítása

A miniszterelnök úr előterjesztése folytán

jóváhagyatott, hogy a Honvédségélyző Egylet alapszabályai oly értelemben módosíthatassanak, miszerint az állandó ellátásra igényt adó életkor 70 évről 65-re szállíttassék le, azzal a kikötéssel azonban, hogy annak kellő ellenőrizhetése végett, miszerint csakis olyanok vétessenek fel az ellátásra igénytel bírónak egyének lajstromába, kik az 1848–1849. években valóban honvédek voltak, az ezen körülményt igazoló bizottságban a pénzügyminiszter úr képviselője is részt vegyen, továbbá, hogy az állandó ellátásra igénytel bírónak számának a teendő alapszabályi módosítás következtében kiterjesztése semmi körülmények között nem szolgálhat indokul arra, hogy az e célra engedélyezett, most már évi 200 000 Ft-ra rúgó segély felemeltessék.¹

2.

Törvényjavaslat terve bosznia–hercegovinai csapatok Magyarországra hozataláról

A miniszterelnök úr jelentette, hogy miután a magyar kormány is több alkalommal elismerte annak szükségét, hogy a bosznyák és hercegovinai katonai csapatok általánosabb katonai kiképeztetés indokából a Monarchia hadseregének nagyobb fegyvergyakorlatain részt vegyenek; sőt a bosznyák–hercegovinai katonai csapatok nagyobb szaporítása esetében óvatosság szempontjából azok részben állandóan is a

Monarchia belsejében helyeztessenek el, törvényjavaslatot fog előkészíttetni, mellyel a kormány felhatalmaztatnék, hogy ily intézkedéshez hozzájárulhasson.

Helyeslőleg tudomásul vétetett.²

3.

A kormány országgyűlési munkaprogramja

A kormány munkaprogramjának megállapítása céljából a f. évi június hó 27-én tartott minisztertanácsban történt bejelentés kapcsában bejelentette

az igazságügy-miniszter úr, hogy az őszi ülésszakban következő törvényjavaslatokat fog előterjeszteni, mégpedig mindjárt az ülésszak kezdetén: a bíróságok és ügyészségek szervezetének módosításáról,³ a sommás eljárás reformjáról,⁴ a kúriai bíráskodásról kérvénnyel megtámadott képviselői választásoknál,⁵ a büntetéspénzek és rabtartási költségek behajtásáról;⁶

az ülésszak további folyamában: a bűnvádi eljárás szabályozásáról, kapcsolatban a sajtóeljárással.⁷

A kereskedelmi miniszter úr tárcáját illetőleg már a Képviselőházhoz be van nyújtva:

az ipari munka vasárnapi szüneteléséről szóló törvényjavaslat, melyről a szakbizottság jelentést is tett,⁸ továbbá

a métermérték behozataláról szóló 1874:VIII. tc. némely határozatainak módosításáról szóló törvényjavaslat.⁹

Mindjárt az ülésszak elején benyújtható: az Északkeleti Vasút államosításáról szóló törvényjavaslat.¹⁰

Azonkívül, nem említve a netáni vasútengedélyezésekre vonatkozó előterjesztéseket, elő van készítve, részben még szaktanácskozások tárgyát képezi:

a betegsegélyezésről,¹¹ a hálalási ügy szabályozásáról,¹² a szabadalmi ügy rendezéséről,¹³ a balesetek elleni biztosításról¹⁴ és a zálogházak rendezéséről¹⁵ szóló törvényjavaslat.

A pénzügyminiszter úr tárcáját illetőleg törvényjavaslatokat szándékozik előterjeszteni: az állampénztárba visszafolyt pénzek mikénti felhasználásáról,¹⁶

állami és vasúti értékpapírok konverziójáról (amennyiben a hitel- és pénzügyi viszonyok kedvezők lesznek),¹⁷

az egyenes adók reformjáról,¹⁸

a földadószázalék megállapításáról,¹⁹

a filoxéra pusztításai miatt adandó adóleengedésekről és a szőlődézsma-váltásági tartozmányoknak a filoxéra által megtámadott területekre nézve mérsékléséről,²⁰

a fémjelzésről,²¹

a váltópénz újjáveretéséről²² és a bányatörvényről.²³

A földművelési miniszter úr által előterjesztendő törvényjavaslatok:

a borgyártásról,²⁴ a vízjogról,²⁵ a Temes–Bega-völgyi Vízsabályozó Társulat ügyeinek rendezéséről,²⁶

a tiszai mederrendezési munkálatokra adandó állami segélyekről,²⁷ a mezőrendőrségről,²⁸ az állategészségügyi törvény módosításáról a megyei állatorvosok államosítása végett.²⁹

A honvédelmi miniszter úr az 1891. évi újoncjutalék megajánlását tárgyazó törvényjavaslaton³⁰ kívül esetleg előterjesztené, amennyiben az erre vonatkozó megegyezések létrejönnek: a katonai beszállásolási törvény módosításáról³¹ és a katonai özvegyek és árvák ellátásáról³² szóló törvény módosítását tárgyazó törvényjavaslatokat.

A miniszterelnök úr az általa esetleg benyújtandó törvényjavaslatok iránti jelentés megtételét későbbre tartotta fenn.

4.

A különböző közigazgatási hatóságok területeinek és székhelyeinek egységesítése

A közigazgatás tervezett újjászervezése³³ alkalmával kívánatos levén oly irányban is intézkedni, hogy a különböző közigazgatási ágakhoz tartozó hatóságok kerületei és székhelyei egymással egyezzenek:

a minisztertanács felszólította a miniszterelnök urat mint a Belügyminisztérium vezetőjét, továbbá a pénzügyminiszter és igazságügy-miniszter urakat, hogy mindenekelőtt a saját igazgatásuk alá tartozó hatóságok területi felosztásait és székhelyeit vétessék vizsgálat alá abból a szempontból, hogy azok az idő folyamában megváltozott viszonyoknak, tekintettel egyszersmind más közigazgatási ágak kerületi felosztásaira, mennyire felelnek meg a célszerűség kívánalmainak; s midőn ezen előzetes tanulmányozás megtörtént, a nevezett három miniszter úr megbízottjai közös bizottságba egyesüljenek a célból, hogy a szükségesnek talált változtatásokat — kellő tekintettel a többi közigazgatási ágakra — egyöntetűen állapíthassák meg, szem előtt tartván azt az elvet, hogy a különféle közigazgatási ágakhoz tartozó ugyanazon fokú hatóságok ugyanazon székhellyel bírijanak, s kerületeik is lehetőleg összevágólag szabályoztassanak.

Minthogy pedig célszerű, ha már az előzetes tanulmányozás is azonos elvek szerint történik: az érdekelt miniszter urak felhívták, hogy a szóban levő vegyes bizottságba küldendő megbízottaikat utasítsák, hogy — még a saját közigazgatási ágra vonatkozó előtanulmányozás megkezdése előtt — az irányelvek megállapítása végett közös tanácskozást tartsanak.³⁴

6.

Az Osztrák–Magyar Államvasút ajánlata az Arad–Temesvári Vasút államosításával kapcsolatban³⁵

A kereskedelemügyi miniszter úr előadta, hogy a Arad-Temesvári Vasút államosítására nézve a Szab. Osztrák–Magyar Államvasút Társaságtól azon ajánlatot vette, miszerint a társaság hajlandó az államosítandó vasútnak az ő kizárólagos birtokában levő összes részvényeit az állam rendelkezésére bocsátani azon esetben, ha az ajánlattevő társaság az ezen részvények birtokával járó pénzügyi és vasútforgalmi érdekekért megfelelően kárpótoltatik, mely irányban a tárgyalások megindítása végett egyúttal képviselőit is megnevezte.³⁶

Az előadó miniszter úr sem helyesnek, sem célravezetőnek nem tartja, hogy az Arad–Temesvári Vasút államosítása mással, mint az Arad–Temesvári Vasút Rt. törvényes képviselőjével tárgyalassék, s az ajánlatot különben sem véli elfogadandónak, mert egyfelől semmi ok nincs arra, hogy az eddigi vasút-államosításoknál követett s célravezetőnek bizonyult előzetes beváltási alap elhagyassék, s ehelyett a részvények birtoka téessék alku tárgyává; másfelől pedig az előadó miniszter úr kizárólagosként véli azt, hogy az Arad–Temesvári Vasút államosításával a Szab. Osztrák–Magyar Államvasút Társaságnak mint részvénybirtokosnak különleges érdekei is kapcsolatba hozassanak.

A minisztertanács teljesen hozzájárul előadó miniszter úr nézeteihez, s felhatalmazza a miniszter urat, hogy a Szab. Osztrák–Magyar Államvasút Társaságnak ily értelemben válaszolván, az Arad–Temesvári Vasút államosítása iránt csakis ezen vasút igazgatóságával tárgyaljon.³⁷

7.

Magyar és horvát országos küldöttségek kiküldése a Horvát–Szlavónországi Föld-tehermentesítési Alap rendezésére³⁸

[A pénzügyminiszter hivatkozván arra, hogy a f. év február 22-i minisztertanács a Horvát–Szlavónországi Föld-tehermentesítési Alap rendezése érdekében, illetve az 1868:30. tc. erre vonatkozó 21. §-ának módosítása végett Magyarország és Horvát–Szlavónország részéről országos küldöttségek kiküldését határozta el, jelentette: a horvát bán már megtette javaslatát egy 6 tagú horvát–szlavónországi delegáció kiküldésére, amely javaslat indoklása helytelen. Előterjesztésére a minisztertanács elhatározza, hogy a küldöttségek kiküldése mind a Horvát–Szlavón Tartománygyűléshez intézendő uralkodói leiratban, mind a Magyar Országgyűlés elé terjesztendő határozati javaslatban úgy indokoltassék, hogy a föld-tehermentesítési pótlék szabályozásának eldöntése az 1868:30. tc. egyes határozmányainak módosítását teszi szükségessé; ezért kell a küldöttségeket kiküldeni.]³⁹

8.

Törvényjavaslat a forgalomban lévő ezüst váltópénzek átveréséről és a réz váltópéNZ szaporításáról

A pénzügyminiszter úr előadta, hogy a forgalomban levő ezüst váltópéNZdarabok már annyira kopottak, hogy azokat át kell veretni; az okból pedig, hogy a kopási veszteség, mely — a tapasztalás szerinti kopási százalékot véve számításba — a Magyarországot illető forgalomban levő váltópénzek után mintegy 1 616 000 Ft-ra tehető, a beváltásra egyáltalában nem jelentkező, vagy a záros határidő lejárta után jelentkező váltópénzek után származó nyereség által kiegyenlíttethessék, az előadó miniszter úr törvényjavaslatot kívánna előterjeszteni, melyben a kormány felhatalmaztatná az összes ezüst váltópéNZnek záros határidő alatti bevonására, s új veretű ezüst váltópénzek kibocsátására, valamint a réz váltópéNZnek szaporítására. Az ily módon történő átverésnek pénzügyi haszna még azáltal is növeltetné, hogy a nagyobb finomsági tartalommal bíró, de nem kedvelt 20 kr-osok helyett részben 10 kr-osok veretnének.

A pénzügyminiszter úr felhatalmazást kér ennél fogva, hogy az erre nézve szükséges megállapodások létesítése végett az osztrák pénzügyminiszterhez átírhasson, megjegyezvén, hogy az ezüst váltópéNZnek a fent említett módon való bevonása és átveretése iránt az említett pénzügyi tekintetnél fogva az esetben is intézkedni szándékozik, ha az osztrák kormány maga részéről e tekintetben törvényhozási úton intézkedni nem kívánna, joga lévén a magyar kormánynak a fennálló törvények és egyezmények értelmében önállólag is intézkedni.

Helyeseltetvén, a kívánt felhatalmazás megadatott.⁴⁰

9.

Sorsjegykölcsön engedélyezése a protestáns egyházak céljaira

A pénzügyminiszter úr előadta, hogy a két ev. egyház egyetemes konventjei annak megengedéseért folyamodtak, hogy egyházi és iskolai célokra, valamint az egyházi közalap gyarapítására 8 millió Ft névértékű, 5 Ft-os részkötvényekből álló sorsjegykölcsönt bocsáthassanak ki a Vöröskereszt Egyet által kötött nyereséymkölsön mintájára.

Tekintve azt, hogy a tervezett kölsön oly közcélokra lesz fordítandó, melyekről — részben legalább — ha az egyházi testületek nem gondoskodnának, az államnak kellene gondoskodnia, s hogy más egyházi célokra is engedélyeztettek ilyen sorsjegykölcsönök: az előadó miniszter úr felhatalmaztatni kéri magát, hogy a kormány elvi hozzájárulását e kölsön felvételéhez kijelenthesse, azzal a fenntartással azonban, hogy miután e kölsön csak törvényhozási úton engedélyezhető, a kormány csak az esetben fogná az eziránti előterjesztést a törvényhozásnak megtenni, ha a folyamodó egyházi testületek kimutatják, hogy megbízható pénzügyintézetekkel szerző-

désük van, mely a művelet keresztülvitelét is biztosítaná az esetre, ha az törvényhozásilag engedélyeztetnék.

A kívánt felhatalmazás megadatott.⁴¹

13.

A szomolnoki M. Kir. Bánya- és Kohóhivatal megszüntetése

A pénzügyminiszter úr bejelentette, hogy miután a szomolnoki kénkovand-bánya^{41a} eladása iránt a végleges megállapodások már létrejöttek, a szomolnoki kincstári Bánya- és Kohóhivatalnak megszüntetése iránt szándékozik Ő Felségéhez felterjesztést tenni.

Helyeslőleg tudomásul vétetett.⁴²

14.

Fegyverrendelés a Honvédség részére; a Magyar Fegyver- és Lőszergyár Rt. felszámolása⁴³

A honvédelmi miniszter úr a f. évi június hó 27-én tett előterjesztése kapcsán jelentette, hogy 80 000 db Mannlicher-féle fegyvert a steyeri gyárnál megrendelt, s fenntartotta magának az opciót további 75 500 db fegyvernek megrendelésére, egyúttal felszólította a steyeri fegyvergyár igazgatóságát a Magyar Fegyvergyár átvételére; mire az említett gyár igazgatósága kijelentette, hogy aziránt a Magyar Fegyvergyár Társulattal nem kíván alkudozásokba lépni, kész azonban a gyárat átvenni, s abban a fegyvergyártást folytatni, ha a mostani fegyvergyár-társulat likvidál.

Az előadó miniszter úr továbbá kérdést tett a Magyar Fegyvergyár Társulathoz: vajon képes volna-e a még hiányzó 75 500 db fegyvert megfelelő időben szállítani; mire a most említett gyártársulat ki is jelentette készségét, azonban végleges megállapodás még nem történt, mert a társulat f. évi augusztus végére csak 300 db próbafegyvernek szállítását ígerte, s általában a szállítási határidőket nagyon megnyújtani kívánta, míg az előadó miniszter úrnak ahhoz a követeléséhez, hogy 1000 db fegyver mutattassék be, ragaszkodnia kell, mert csak akkor bírná megítélni, hogy egyáltalában van-e valamely kilátás arra, hogy a szóban levő gyár részéről elfogadható időben kellő minőségű fegyverek szállíthatók lesznek.⁴⁴

Tudomásul vétetett.

15.

A kincstári erdészeti személyzet besorolási rendszerének egységesítése

A földművelési miniszter úr megemlítvén azon hátrányokat, melyek abból származnak, hogy a mintegy 520 egyénből álló erdészeti személyzet 20 külön konkrétális állományba van osztva, bejelentette, hogy felterjesztést szándékozik tenni, miszerint a kincstári erdészeti személyzet a Magyar Korona Országainak összes te-

rületére nézve egyetlen és egységes konkrétális állományba foglaltassék, nem számítva természetesen a számvevőségi személyzetet és az orvosokat, kik külön állományt képeznek.

Helyeseltetett, azzal a hozzáadással, hogy a tervezett állományi rendezés ne hozassék kapcsolatba netáni fizetésjavításokkal.⁴⁵

16.

A Svájjal fennálló állategészségügyi egyezmény módosításának kérdése⁴⁶

A földművelési miniszter úr jelentette, hogy a svájci kormány a Monarchiánkkal 1883. március 31-én kötött állategészségügyi egyezmény revízióját kívánván, a Monarchia kormányai részéről bizottsági tárgyalások tartattak azon álláspontnak megállapítása céljából, mely a svájci javaslatokkal szemben részünkről elfogalandó volna.⁴⁷ A bizottsági megállapodások lényegesebb pontjai, melyekhez az előadó miniszter úr is maga részéről hozzájárul, a következők:

hogy az 1883-i egyezménynek csak azon pontjaira terjesztessék ki a tárgyalás, amelyekre nézve a svájci kormány módosításokat hozott javaslatba, nehogy az új egyezmény létrejövetele megnehezíttessék.

Az I. cikkben javaslatba hozatott, hogy az a körzet, melyen belül a marhavésznek történt kiütéséről a szomszédos ország hatóságai értesítendő, ne távolsági vonalak, hanem közigazgatási kerületek szerint határozottassék meg.

Az a svájci követelés, miszerint ragadós tüdőlob esetében is ugyanaz az eljárás követessék, mint a keleti marhavésznel, részünkről el nem fogadandó, hanem az elébb említett betegségnél a tilalom csak a vészkerületekre szorítandó.

El nem fogadható továbbá, hogy már a vész iránti pusztá gyanú is a tilalom okául szolgálhasson.

Végre el nem fogadható az a svájci követelés sem, hogy az állati származási és egészségi igazolványok érvényességi tartama 8 napról 6 napra szállíttassék le.

A bizottsági javaslatok elfogadtatván, a földművelési miniszter úr felhatalmaztatott, hogy a magyar kormánynak e javaslatokhoz való hozzájárulásáról a közös külügyminiszter urat értesítse.⁴⁸

17.^a

A földművelésügyi miniszter előterjesztésére határozat arról, hogy hitelmaradvány felhasználását engedélyezzék a megrongálódott szegedi Tisza-rakpart helyreállítási munkálataira.⁴⁹

Jegyzetek

a A 18. pontot nem közöljük.

i A kormány 1867-ben elismerte az 1848/49-es honvédek segélyegyleteinek működését, és jóváhagyta az Egyletek Orsz. Szövetségének alapszabályait, majd államsegélyt is biztosított utóbbi részére. A segély összege 1886-ban 80 000, 1890-ben 180 000, 1891-ben 200 000, 1893-ban 300 000

- Ft-ra rúgott (éves költségvetési tc.-ek adatai). — Iratok, köztük a gyakran módosított alapszabályok: OL - K 150 - 1896 - VII - 8. t. - 40 570. — *Ld. még 1893. máj. 30./21.*
- 2 A közös hm. kezdeményezésére már 1885-től tárgyalások folytak arról, hogy a boszniai haderő egyes csapattesteit a Monarchia területére hozzák be. Tekintettel a védképesség érdekeire, a magyar kormány elvileg elismerte a tervezett intézkedés szükségességét, a gyakorlatban azonban a kérdés pusztá felvetésének sem örült. A régi magyar tv.-ek ugyanis kifejezetten tiltották idegen katonaság állomásoztatását az ország területén. 1890 elején jutott döntő stádiumba az ügy, amikor jan. 30-án a kűm. megküldte a magyar me.-nek a közös hm. terjedelmes memorandumát, amelyben az sürgette a terv megvalósítását. A közös kormány törvényhozási intézkedés nélkül szeretett volna célt érni (ti. Ausztriában ennek nem volt akadálya), de a magyar fél ettől mereven elzárkózott. Az ápr. 28.-máj. 5. között tartott közös mt.-okban Szapáry egyrészt többször is kifejtette a tv. nélküli megoldás lehetetlenségét, másrészt viszont az uralk. sürgetésére ígéretet tett arra, hogy a kormány rövidesen elkészíti a szükséges tvj.-ot. (*Ld. Diószegi, Die Protokolle 488–510. p.*). Az ügyet Szapáry az igm.-rel történt egyeztetés után vitte mt. elé. (Iratok: OL - K 26 - 1890 - 40 (363, 2798, 3435).) — A boszniai haderő 1889. okt. 1-jétől 8 gyalogos zászlóaljából és néhány más egységből állt, a hadügyi kormányzat 1897-ig 8 újabb zászlóalj szervezését tűzte ki célul. — *Ld. még 1890. szept. 21./2. és 3., nov. 6./1., 1891. márc. 14./14., 1894. febr. 4./14.*
- 3 *Ld. 1891. jan. 9./7.*
- 4 *Ld. 1892. febr. 14./5.*
- 5 *Ld. 1891. máj. 21./6.*
- 6 *Ld. 1890. máj. 17./11.*
- 7 *Ld. 1895. jan. 13./4.*
- 8 *Ld. még 1890. márc. 25./2., ápr. 18./4., máj. 9./2.* — A Ház Közgazdasági Bizottsága máj. 23-án tette meg jelentését a tvj.-ról. (KN /1887–92/ 18. k. 285. p.) — Az általános tárgyalás 1891. jan. 29-én, a részletes megvitatás jan. 29–31-én zajlott le. A vita eredményeként a tvj.-on kisebb változtatások történtek, sőt a Fh. is tett egy apró módosítást. (Uo. 21. k. 369–429. p., 22. k. 3., 399–400. és 402. p. Kh. iratok: OL - K 2 - 1887/92 - 4769, 4825/1890, 6342, 6782, 6843, 6847/1891 /181. és 186. cs./) — A tvj.-ot az 1891:13. tc. melte tv.erőre. A tc. lényegében csak abban tért el a kormány javaslataitól, hogy az ipari munkának a vasárnapok mellett „Szt. István király napján, mint nemzeti ünnepen” is szünetelnie kell (1. §); a rendelkezések megszegői 1–300 Ft pénzbírsággal sújtandók (6. §). A tc. 1891. júl. 15-én lépett életbe. (A végrehajtási rendelet kidolgozására vonatkozó aktákat, a szakkörök véleményeit, a mentesítési kérvényeket, a különböző rendelettervezeteket és a végleges változatot ld. OL - K 231 - 1891 - 1. t. - 15 139.) — A kerm. 1891. júl. 1-jén kiadott 37 892. sz. rendelete felsorolta azokat az iparágakat, szolgáltatásokat, ahol a folyamatos üzem miatt vasárnap is végezhető munka (RT 1891. 651. p.). E rendelet több mint 50 ipari, ill. kereskedelmi ágazatban, továbbá a segéd és tanonc nélkül otthon dolgozó kisiparosoknak engedélyezte a vasárnapi munkát.
- 9 *Ld. 1890. máj. 1./7.*
- 10 *Ld. 1890. jún. 27./14.*
- 11 *Ld. 1890. júl. 18./2.*
- 12 *Ld. 1893. júl. 15./12.*
- 13 *Ld. 1893. júl. 21./3.*
- 14 A balesetek elleni munkásbiztosítás ügyét — a munkásság követeléseit és külföldi példák mellett — az ipartv. (1884:17. tc.) 121. §-a alapján foganatosított gyárvizsgálatok szomorú tapasztalatai hozták napirendre a FIK Min.-ban. 1888 dec.-ében kezdődtek meg a kebelbeli tárgyalások, amelyek eredményeként 1890 elején Baross megbízta Ballai Lajos fogalmazót egy tvj. elkészítésével. Ballai 1890. ápr. 20-án készült el tervezetével, amely 100 §-ból állt és „a munkásoknak balesetek elleni biztosítása tárgyában” címet viselte. E tervezet Lukács áll. titk. felülvizsgálata után 89 §-ra olvadt, és címe is megváltozott: „Törvényjavaslat az ipari és gyári alkalmazottaknak balesetek elleni biztosításáról.” A tvj. két részből állt: I. Intézkedések a balesetek megelőzésére. II. A munkaadók kárpótlási kötelezettségéről. A tervezet kötelezni kívánta a 10 munkásnál többet foglalkoztató ipari üzemek munkaadóit, hogy a balesetek megelőzése érdekében bizonyos védelmi intézkedéseket tegyenek; továbbá előírni szándékozott, hogy — többek között — e kötelezettség teljesítését a kerm. iparfelügyelők útján ellenőrizi. Fontos része volt a javaslatnak az, miszerint a munkás baleset folytán szenvedett testi sérüléséért munkaadójától kárpótlást igényelhet. Ez alól a munkaadó csak akkor

mentesül, ha az összes munkását valamely betegsegélyező pénztárba beírta, vagy maga alakít ilyen pénztárt, vagy dolgozóit valamely biztosítóintézetnél biztosítja. A javaslat értelmében a munkást a biztosítási díj 50, ill. az utóbbi esetben 10%-a terhelte volna. OL - K 231 - 1891 - 1. t. - 101 (2555/1889, 26 685/1890). — *Ld. még 1892. márc. 6./14.* — A „munkásvédő törvényhozás” további tvj.-aira *ld. 1890. ápr. 18./4., júl. 18./2.*

- 15 A Szapáry- és Wekerle-kormányok nem terjesztettek elő ilyen tvj.-ot.
- 16 *Ld. 1893. szept. 7./23.*
- 17 *Ld. 1891. jan. 15./6.*
- 18–19 A Szapáry- és Wekerle-kormányok idején nem került sor ilyen tvj.-ok benyújtására.
- 20 *Ld. 1890. szept. 28./7.*
- 21 A fémjelzéről az 1867:16., az 1868:18. és az 1875:15. tc. rendelkezett. A Szapáry- és Wekerle-kormányok idején nem került sor ilyen tvj. benyújtására.
- 22 *Ld. a 8. jk.-i pontot.*
- 23 Az 1854. évi osztrák bányatv. rendezte a hazai bányászat viszonyait. Már a kiegyezés időszakában kiütköztek a tv. elavult, a bányászat fejlődését gátló intézkedései, ezért a kormány 1875-ben tvj.-ot terjesztett be a bányáügy új rendezéséről, de ez végül megmaradt a javaslat szintjén. 1884-ben újabb tervezet készül, azonban a nagybirtokosok tiltakozása miatt a kormány hamar le is vette azt a napirendről. (A tervezet ti. a földbirtokos bányászati joga kényszerű megváltásának elvét szándékozott kimondani.) A PM 1890-ben ismét napirendre tűzte a kérdést: a korábbi munkálatok alapján összeállított „Bányatörvény-javaslat”-ot kinyomtatta és közzétette. A nyomtatványt *ld. OL - K 178 - 1890 - 1274.*) Ennél tovább időszakunkban nem jutott az ügy. *Vö. Mailekovits II. k. 70–75. p.*
- 24 *Ld. 1891. jún. 3./3.*
- 25 A vízjogról az 1885:23. tc. rendelkezett. Időszakunkban — a fm. terve ellenére — nem került sor vízjogi tvj. benyújtására.
- 26 A tvj.-ot csak a Bánffy-kormány idején terjesztették elő. *Vö. 1897:21. tc.*
- 27 *Ld. 1891. júl. 17./3.*
- 28 *Ld. 1893. júl. 22./6.*
- 29 *Ld. 1890. jún. 6./1.*
- 30 A tvj.-ot Fejérváry — az uralk. okt. 31-i lf. jóváhagyásával — 1890. nov. 4-én nyújtotta be a Házban. Tv.erőre emelte az 1890:40. tc. — HL. - Honv. Min. Lt. - Lf. előterjesztések - 1890 - 2363, OL - K 2 - 1887/92 - 5377, 5750, 6083, 6139/1890 (183–185. cs.), KN (1887–92) 19. k. 53. p.
- 31 *Ld. 1890. jún. 27./1.*
- 32 *Ld. 1890. nov. 14.*
- 33 *Vö. 1890. szept. 1./16.*
- 34 *Ld. még 1891. márc. 5.*
- 35 *Ld. még 1890. ápr. 11./6., máj. 17./3., máj. 30./5.*
- 36 A júl. 3-án kelt ajánlatot *ld. OL - K 229 - 1893 - 14. t. - 9375 (40 999/1890).*
- 37 A határozatot tartalmazó júl. 10-i leiratot *ld. uo.* — Végül a kormány és az Osztrák–Magyar Államvasút között 1891. jún. 7./júl. 12-én megkötött, a társaság magyarországi vonalainak megváltását tartalmazó egyezmény 11. cikke intézkedett az Arad–Temesvári Vasút részvényeinek beváltásáról. Így a vasút az egyezményt tv.-be iktató 1891:38. tc. alapján került az állam tulajdonába. *Uo. 1891. évi iratok. — Vö. 1891. márc. 18./2.*
- 38 *Ld. még 1890. márc. 25./2., szept. 28./2. és 3., dec. 3./15., 1891. márc. 14./2., ápr. 6./1., máj. 1./26., máj. 21./20., jún. 26./1., júl. 10./7.*
- 39 Az úrbéres földek után a volt földesuraknak járó kárpótlást Horvátországban is az állam fizette, természetesen a terheknek a volt úrbéresekre háritásával. Az uralk. 1854. jan. 16-i nyílt parancsa ezzel kapcsolatban elrendelte, hogy a föld-tehermentesítési kiadások fedezésére — hasonlóan Magyarországhoz — az egyenes adók után föld-tehermentességi pótléket vessenek ki, s hogy e bevételekből Orsz. Föld-tehermentesítési Alapot képezzenek. Az Alap jövedelmei 1885-től már oly magasak voltak, hogy az évtized végére képződő jelentős feleslegek egyéb célokra való fordítása vált időszerűvé. *OL - K 26 - 1891 - 39 (39).*
- 40 Az ezüst váltópénzek átverése hamarosan lekerült a napirendről — *Ld. még 1890. júl. 4./3., dec. 3./14.*

- 41 A bőséges indoklást tartalmazó írásos mt.-i előterjesztés szerint a kérvényt a ref. konvent által kiküldött bizottság nyújtotta be jún. 27-én, arra hivatkozva, hogy a hívekre újabb terhet már nem lehet rakni, viszont a tervezett kiadások elodázhatatlanok. A sorsjegykölcsönből befolyó jövedelmet a lélekszám-arány alapján tervezték felosztani a Ref. és az Ev. Egyház között. Wekerle a mt. határozatáról júl. 16-i leiratában tájékoztatta Tisza Kálmánt, a Ref. Konvent bizottsági elnökét. OL - K 255 - 1890 - 8. t. - 1607. — *Ld. még 1891. jan. 21./15., 1893. okt. 20./12.*
- 41a Kénkovand = a pirit ritkán használt magyar neve
- 42 A bányát az 1890. febr. 28-i egyezményrel adták el a Vereinigte Schmölnitzer Bergwerksproduktengesellschaft Gerstle, Spitz und Co. bécsi cégnek 1 millió Ft-ért. A cég ekkor vállalta, hogy 1893 közepéig felépít három vegyi gyárat is, és hogy 10 éven át évi 100 000 q kovandot kedvezményes áron ad át az államnak. (A cég 1883-tól szerződéses felvásárlója volt a bánya termelésének. Értékesítési nehézségek miatt később szerződésmódosítást kért, mire a püm. a bánya megvételeit ajánlotta fel. (OL - K 255 - 1890 - 4. t. - 246, 331 és 571.) — A vegyi gyárak közül az első kettő (egy kénsav-, és egy műtrágyagyár) már 1892 tavaszára felépült Bp.-en, a Soroksári úton. Uo. - 1892 - 9. t. - 1315.
- 43 *Ld. még 1890. jún. 27./10., szept. 19./2., szept. 28./9., okt. 24./6., dec. 3./1., 1891. aug. 3./3., 1892. ápr. 29./2., 1893. szept. 13./12.*
- 44 A gyár még 1890 márc.-ában kérte, hogy a fegyverszállítást csak 1892 szept.-ében kezdhesse meg. Ebbe Fejérváry nem egyezett bele. Egyébként a gyár jún.-ban 20 db próbafegyvert bemutatott, de minőségük elfogadhatatlan volt. Fejérváry felszólítására a vállalat jún. 23-án kijelentette, hogy nem képes tartani a határidőt. A honv. m. ezután felbontotta a fegyverszállítási szerződést, de egyúttal 75 000 fegyver gyártására új szerződést ajánlott fel. A gyár elfogadta az ajánlatot, azonban a júl. folyamán bemutatott próbafegyverei sem bizonyultak megfelelőeknek. Fejérváry ezért aug. végén minden további tárgyalást beszüntetett. A vállalat rövidesen elhatározta feloszlását. HL - Honv. Min. Lt. - 1890 - Elnökség - 6048.
- 45 *Ld. még 1891. jún. 3./16.*
- 46 *A svájci külkereskedelmi ügyekre vonatkozó összes jk.-i pont felsorolása: 1891. máj. 1. 8. jegyzet. — Az összes külkereskedelmi vonatkozású jk.-i pont felsorolása: 1890. márc. 25. 29. jegyzet.*
- 47 A Svájccal kötött állategészségügyi egyezményt az 1883:42. tc. iktatta tv.-be. Eredetileg öt évre szólt, de az 1888. nov. 23-án létrejött és 1892. febr. 1-jéig érvényes kereskedelmi szerződés (vö. 1888:37. tc.) alkalmából a két fél kinyilvánította: az egyezmény a kereskedelmi szerződés tartama alatt nem mondható fel, ellenben Svájc kérheti annak revízióját. E jogával élve Svájc 1890. febr. 17-én kérte a felülvizsgálati tárgyalások megindítását. A magyar kormány ebbe még márc. 30-án beleegyezett. A szigorításra irányt vevő konkrét svájci javaslatok máj. 17-én jutottak el Bp.-re, míg az osztrák-magyar vámértekezlet jún. 10-én zajlott le Bécsben. Valamennyi fontos irat megtalálható: OL - K 178 - Külkereskedelmi ügyek - 1891 - 415 (379, 816, 987/1890).
- 48 *Ld. még 1890. nov. 12./3., dec. 3./21., dec. 10./10., 1892. febr. 19./5.*
- 49 1889. aug. 30-án a szegedi Tisza-rakpart 90 m hosszúságban megsüllyedt, a szakértők szerint geológiai okokból. Az ügyet a Kh. is tárgyalta, és 1890. márc. 5-én felhatalmazta a kormányt, hogy a 142 000 Ft-nyi költséget a tárca hitelmaradványából fedezze. KN (1887-92) 17. k. 117-155. p. — *Ld. még 1891. febr. 13./8.*

17./25./

1890. július 18.

2.

Törvényjavaslat az ipari és gyári munkások betegség esetében való segélyezéséről¹

A kereskedelemügyi miniszter úr főbb vonalaiban ismertette „az ipari és gyári alkalmazottaknak betegség esetében való segélyezéséről” szóló törvényjavaslatot; megemlítette, hogy az beható ankét tárgyalások alapján jött létre;² kiemelte, hogy a segélypénztárba való belépésre kötelezett tagok járulékainak magassága ellen — bár azok terhes voltát maga az előadó miniszter úr is elismeri — az általa meghallgatott, közvetlenül érdekelt kereskedelmi- és iparkamarák részéről egyáltalában nem történt felszólamlás; súlyt helyezett arra, hogy — mint azt a jelenlegi kabinet alakulása alkalmával már jelezte volt — az itt tárgyalt kérdések törvényhozási úton mielőbb megoldást nyerjenek, mert a munkásmozgalmak alapjául szolgáló bajok csak ezúton lesznek orvosolhatók, és ezen törvény fogja megadni a kormánynak azt a jogot, hogy nagyobb bajok elhárítása érdekében idejekorán teljes eréllyel törvényesen közbelép-hessen.

A minisztertanács általánosságban osztozott az előadó miniszter úr nézeteiben,^a mielőtt azonban^b a törvényjavaslat érdemleges tárgyalásába bocsátkoznék, szükségesnek tartja ezirányban tájékoztatásul szolgáló statisztikai adatok egybeállítását; felhívja tehát a kereskedelmi miniszter urat, hogy ezen statisztikai adatok egybeállítása iránt intézkedvén, a törvényjavaslatot ezen adatokkal együtt mindenesetre még oly időben mutassa be a minisztertanácsnak, hogy az majdan az Országgyűlés őszi ülészakájában törvényhozási tárgyalás alá bocsáttathassék.

3.

Juhús-szállító vasúti kocsik beszerzése a budapesti nemzetközi juhvásár létesítése kapcsán³

A kereskedelemügyi miniszter úr előadta, hogy a budapesti nemzetközi juhvásár létesítése érdekében a június 27-én tartott minisztertanácsban hozott határozat alapján — mely szerint egyebek között felhatalmazás adatott arra, hogy a juhús-szállításra alkalmas 20 vasúti kocsi, egyenkint 4000 Ft-jával számítva, 80 000 Ft-ért szereztessék be — tárgyalásokat folytatott.

Ajánlatok kívántatván be, a Ganz-gyár egy ily kocsi egységárául 5115 Ft-ot követel.

Előadó miniszter úr az ajánlatot elfogadandónak tartja, de minthogy ily egységár mellett 20 kocsi be nem szerezhető, de másrésről az engedélyezett 80 000 Ft

sem léphető túl, arra kér felhatalmazást, hogy egyelőre csak 15 kocsi szereztessék be, a többi a szükséghez képest utóbb fogván megrendeltetni.

A kért felhatalmazás megadatott.⁴

4.

Pótépítkezések egyes MÁV-vonalakon a forgalom zavartalanságának biztosítása érdekében

A kereskedelemügyi miniszter úr annak előrebocsátása mellett, hogy az aratás kedvező eredménye alapján bizton várható, hogy különösen a MÁV-nál jelentősen kedvezőbb forgalom lesz, előadta, hogy a nagyobb forgalommal járó nehézségek elhárítása és leküzdése érdekében többrendbeli előkészítő intézkedést kellett, és kell még tennie.

Így gondoskodott, és gondoskodik a kocsimennyiség szaporításáról, és intézkedni szándékozik némi halaszthatatlan építkezések foganatosítása iránt.

Elodázhatatlanul szükséges a kelenföld–szőnyi vonalon legalább öt kiterő létesítése, szükséges hat állomáson a vágányzat kibővítése és szaporítása, végül a szolnok–újszászi vonal második vágányának teljes helyreállítása.

Mindezen munkálatok 385 000 Ft maximális összeg keretében lennének végrehajthatók oly felhatalmazással, hogy a netán megtakarított összeg más, időközben netán felmerülő sürgős munkákra fordíthatassék.

Ami a fedezetet illeti: e tekintetben előadó miniszter úr azt a javaslatot tette, hogy a fentebbi összeg egyes részei aszerint, amint azok a kereskedelemügyi tárca 1890. évi költségvetésének megfelelő tételei alá esnek, ezeknél mint kilépések zárszámadásilag indokoltassanak. Így a kelenföld–szőnyi vonalon szükséges helyreállítások költségei a MÁV kisebb beruházásaira szánt 1 000 000 Ft-nyi általányadományánál, a szolnok–újszászi második vágány költségösszege pedig az e célra első részletként megszavazott 135 000 Ft tételénél lesz a zárszámadásban indokolandó.

Ezen javaslatok elfogadtatván, a minisztertanács azok keresztülviteléhez hozzájárult.

6.

Külön táviróhálózat kiépítése a vasúti kocsiintézőségek, illetve állomásaik között

A kereskedelemügyi miniszter úr előadta, hogy a közös hadügyminiszter a nála tartott szaktanácskozmány megállapodásai nyomán a mozgósítás keresztülvihetése érdekében fekvő és sürgősen kielégítendő szükségnek jelzi, miszerint a Központi Vasúti Kocsiintézőség a fiók kocsiintézőségekkel és ezek saját állomásaikkal külön e célra rendelt táviróhuzalokkal és berendezésekkel köttessenek össze.⁵

Előadó miniszter úr ismertetvén a kocsiintézőségeknél rendeltetését és beosztását, a maga részéről is kijelenti, hogy a külön táviróhuzalok feszítése valóban el-

odázhatatlan teendőt képez, és hogy ennek teljesítése nemcsak a polgári forgalom szempontjából kívánatos, hanem ezáltal főleg a mozgósítás helyes és kívánatos keresztülvitelének érdekei elégtétlenek ki.

Evégből előadó miniszter úr sürgős tárgyalás alá vevén a hadügyminiszter kívánságát, azon meggyőződésre jutott, hogy a MÁV és az Északkeleti Vasút mentén összesen legalábbis 4193 km-nyi távírdahuzal lesz a többi kellő készülékekkel együtt helyreállítandó és berendezendő, és hogy erre összesen legalábbis 250 000 Ft összegű hitel szükséges.

Nehogy pedig emiatt póthitel legyen kérendő, azt javasolja előadó miniszter úr, hogy ez az összeg a Magyar Északkeleti és a Magyar Gácsországi Vasút anyag-szer-tőkéjéből előlegeztessék, és körülbelül 33 000 Ft-nyi összegnek kivételével, mely a Magyar Északkeleti Vasutat különben is terhelné, téríttessék meg a következő, legfeljebb öt év alatt, évi egyenlő részletekben a MÁV kisebb beruházásaira évente megszavaztatni szokott átalányösszezből. Így azután előadó miniszter úr azon helyzetben lenne, hogy a kérdéses munkát kivitelét azonnal elrendelhesse.

A minisztertanács előadó miniszter úr javaslatait elfogadta, és a kivitel elrendeléséhez hozzájárul, megkívánja azonban, hogy a jövő évi költségvetés azon tételénél, mely a MÁV kisebb beruházásainak átalányösszegére vonatkozik, a fentebbi előlegezésnek tervbe vett törlesztése megemlíttessék.⁶

17.

A Mátészalkai Kir. Járásbíróság és Szatmár vm. mátészalkai járásának fősolgabírája között becsületsértés miatt keletkezett hatásköri összeütközés kérdésében — az igazságügy-miniszter előterjesztésére — határozat arról, hogy az eljárást a bíróság folytassa le.

18.

A Brassói Kir. Törvényszék és Brassó vm. hétfalusi járásának fősolgabírája között tiltott erdei legeltetés miatt keletkezett hatásköri összeütközés kérdésében — az igazságügy-miniszter előterjesztésére — határozat arról, hogy az eljárást a bíróság folytassa le.

19.

A Kubini Kir. Járásbíróság és Torontál vm. kubini járásának solgabírósa között súlyos testi sértés miatt keletkezett hatásköri összeütközés kérdésében — az igazságügy-miniszter előterjesztésére — határozat arról, hogy az eljárást a bíróság folytassa le.

20.

A Marosvásárhelyi Kir. Ítéltábla és Torda–Aranyos vm. II. fokú erdei kihágási bírósága között tilos erdei legeltetés miatt keletkezett hatásköri összeütközés kérdésében — az igazságügy-miniszter előterjesztésére — határozat arról, hogy az eljárást a bíróság folytassa le.

21.

A Györszentmártoni Kir. Járásbíróság és Győr vm. pusztai járásának szolgabírósága között becsületsértés miatt keletkezett hatásköri összeütközés kérdésében — az igazságügy-miniszter előterjesztésére — határozat arról, hogy az eljárást a bíróság folytassa le.

22.

A Szegedi Kir. Törvényszék és Szeged sz. kir. város árvaszéke között hagyatéki ügy miatt keletkezett hatásköri összeütközés kérdésében — az igazságügy-miniszter előterjesztésére — határozat arról, hogy az eljárást a bíróság folytassa le.

23.

A Tamási Kir. Járásbíróság és Tolna vm. dombóvári járásának szolgabírósága között becsületsértés miatt keletkezett hatásköri összeütközés kérdésében — az igazságügy-miniszter előterjesztésére — határozat arról, hogy az eljárást a bíróság folytassa le.

30.

Az állatorvostan-hallgatók gyakorlati képzése⁷

A földművelési miniszter úr előadta, hogy az állatorvosi oktatásügy újjászervezése alkalmával a négyéves tanfolyamnak a gyakorlati kiképzésre szánt egyik éve valamely állami uradalomban lévén töltendő, ennek mi módon foganatosítása iránt szakközegei útján tanulmányokat tétetett, melyek eredményét a következőkben mutatja be.

Lehetne Mezőhegyesen egy ily gyakorlati tanfolyamot szervezni, ez esetben azonban 3 új tanári állomás lenne rendszeresítendő, és ott új építkezésekre is lenne szükség avégből, hogy az ott alkalmazandó 3 tanár és a hallgatók elhelyeztethessenek.

Ezen építkezések, a tanterem s a lakások felszerelése egyszer s mindenkorra mintegy 50 000 Ft befektetést igényelne.

Azonkívül a tanárok javadalmazása és a hallgatók internátusban való ellátása évenként 15 000 Ft költséget okozna.

A másik terv szerint a gyakorlati év a budapesti Állatorvosi Tanintézetnél lenne kitölthető oly módon, hogy a gödöllői korona-uradalomban előre meghatározott csoportokban és időközben gyakorlati kurzusok tartatnának az illető szaktanár és az ottani állatorvos vezetése és gyakorlati útmutatása mellett.

Gödöllön külön építkezés szüksége nem forog fenn, sem új tanári állomásokat nem kell szervezni. Elégséges a gyakorlati útmutatásra hivatott ottani állatorvos fizetésének 400 Ft-ról 800 Ft-ra fölemelése, és a felváltva néhány hétig ott lakó hallgatók ellátási költségeinek fedezése, mi egészben véve évenként csak mintegy 4000 (négyezer) és néhány Ft-ra fognának rúgni.

Ezen utóbbi módja a kérdés megoldásának amellet, hogy az állatorvosok gyakorlati kiképzésére ott helyben és közvetlen szomszédságban minden alkalmas eszközt megad, még azon előnnyel is bír, hogy az egyes tanulók az illető járási állatorvos kíséretében két szomszéd járásban fogják gyakorlatilag megismerhetni az állatvizsgálatok körüli eljárást.

Tekintve mármost az utóbbi módozatnak finaciális szempontból is előnyösebb voltát, előadó miniszter úr bejelentette, hogy az Állatorvosi Tanintézet tanulóinak gyakorlati kiképzése érdekében akként szándékozik intézkedni, hogy az Gödöllőn a fentebbiekben jelzett módon történhessék meg.

Helyeslőleg tudomásul vétetett.⁸

31.

A Földmívelésügyi Minisztériumban megüresedő helyiségek hasznosítása

[A Statisztikai Hivatal kiköltözésével megüresedő 3 teremben és 54 egyéb helyiségben a földmívelésügyi miniszter a Vegykísérleti Állomást, egy fiókpostát, a felállítandó vízi osztályt és 4 szolgálakást kíván elhelyezni. A befolyó házbér évi 2800-3200 Ft-ot tenne ki. A fennmaradó helyiséget a Földtani Múzeum ládákbán tárolt gyűjteményei, illetőleg az igazságügyi tárca számára szándékozik átengedni.]⁹

35.

A miniszterelnök bejelentése arról, hogy a gr. Andrássy Gyula Emlékbizottság megalakult, és a bizottság gr. Tisza Lajossal egészült ki.¹⁰

36.

Az augusztus havi minisztertanácsok ütemezése

Miniszterelnök úr előterjesztése alapján

tudomásul vétetett, hogy a folyó ügyek elintézésére augusztus hó 8-án, a jövő évi költségvetés részletes megállapítása végett — az eredeti tervtől eltérőleg — nem augusztus 22-én, hanem augusztus hó 28-30-án fognak miniszteri értekezletek tartatni.

Jegyzetek

- a Az itt következő szövegrészt Barkassy Géza mt.-i jegyző törölte, és ezt a jk.-ben aláírásával igazolta: „tekintettel azonban arra, hogy a segélypénztárba való belépésre kötelezett tagok járulékaik úgy az adózó közönségre, mint magára az államra is (pl. a dohánygyáraknál, bányászatnál stb.) igen nagy, esetleg a kereseti adó összegét is meghaladó terheket fog róni.”
- b Barkassy beszúrása.
- c Az 5. jk.-i pontot (tárgya: többletköltség a MÁV kezelésénél) törölték, amit a jk.-ben Barkassy aláírásával igazolt.
- 1 *Ld. még 1890. júl. 4./3., szept. 21./2., szept. 28./6.* — A „munkásvédő törvényhozás” további intézkedéseit *ld. 1890. ápr. 18./4., júl. 4./3.*
 - 2 A 80-as évek végén az állami gyárakban, a magánvállalatok körében, a társadalmi egyletek és a bányatársulások révén alakított betegsegélyező pénztáraknál biztosítottakon kívül az ipari munkásság közel 40%-a nem részesült betegség esetén ellátásban. Részletes adatok: OL - K 231 - 1892 - 1. t. - 550 (45 211/1890.) — 1889-ben az ún. munkásvédő törvényhozás keretében — a vasárnapi munkaszünet és a baleset elleni biztosítás ügyével egyetemben — napirendre került a betegsegélyezés kérdése is, amelynek megvalósítását a munkásság mellett saját érdekében már a munkáltatók szervezetei is sürgették. (Uo.) 1889. aug.-ban készült el a Ker. Min.-ban az „Alapelvei a munkások betegsegélyezéséről szerkesztendő törvényjavaslatnak” című elaborátum. Eszerint a kormány hivatalból szervezett kerületi betegsegélyező pénztárakat állít fel, amelyek mellett vállalati, építési, ipar-területi, egyesületi pénztárak és bányatársulások is szervezhetők. Minden olyan legalább egy hétre szegődött ipari, közlekedési és gyári munkást, akinek napi keresete a 4 Ft-ot nem haladta meg, kötelezően beléptetni tervezték valamely betegsegélyező pénztárba. Ezeket az alapelveket küldte ki Baross véleményezésre az összes iparkamarának (aug. 15.). A beérkezett vélemények lényegében egyöntetűen támogatták a terveket, s így 1890 elején elkészülhetett a 92 §-ból álló, „az ipari és gyári alkalmazottaknak betegség esetében való segélyezéséről” című tvj. tervezete. Ezt vitatta meg és fogadta el kisebb módosításokkal a jk.-ben említett, a kerm., a büm., a püm., a fm., a MÁV, az Osztrák-Magyar Államvasút, a Duna-gőzhajózási Társaság, az Orsz. Iparegyesület, a Bp.-i Kereskedelmi és Iparkamara, valamint a Munkás Betegsegélyező Pénztár képviselőiből álló szakértekezlet máj. 16. és jún. 6. között. Uo. (33 294 és 6889/1889, 8013/1890), OL - K 255 - 1890 - 9. t. - 1727. — A mt. elé került tvj.-ot (1-94. §) *ld. OL - K 231 - 1892 - 1. t. - 550 (41 475/1890).*
 - 3 *Ld. még 1890. jún. 27./19., nov. 3./2.*
 - 4 A MÁV jelentésén, az irásos mt.-i előterjesztést és a kerm. júl. 20-i utasítását a MÁV-hoz, amelyben elrendeli a 15 kocsis beszerzését, *ld. OL - K 229 - 1895 - 5. t. - 26 487 (40 955/1890).*
 - 5 A mozgósítás vagy háború esetén életbe lépő, a vasúti szállítóeszközök hadi felhasználását koordináló kocsintézőségi hálózat távirda-összeköttetéseit a Közös HM-ban 1890 febr.-ápr.-ában tartott értekezletek minősítették elégtelennek. A közös hm. átirata: OL - K 229 - 1892 - 28. t. - 1612 (18 382/1890).
 - 6 Baross júl. 21-én foganatosította a határozatnak megfelelő intézkedéseket. (Uo. /34 490/1890.) Fiók-kocsintézőségeikül a következő MÁV üzletvezetőségi székhelyeket jelölte ki: Bp. jobbpart, Zágráb, Szabadka, Bp. balpart, Szolnok, Arad, Kolozsvár, Debrecen. Közöttük építették ki a külön táviróvonalakat, amelyek Bp.-en futottak össze; Bp. a Bécsben székelő Központi Intézőséghez külön telefonvonallal csatlakozott.
 - 7 *Ld. még 1890. jún. 6./1.*
 - 8 Az uralk. Bethlen 1890. aug. 22-i felségelőterjesztésére szept. 22-én hagyta jóvá a „M. Kir. Állatorvosi Akadémia” szervezeti szabályzatát. (A szabályzatot *ld. OL - K 184 - 1891 - 8. t. - 3616, ill. RT 1890. 1660. p.*) — Az 1890/91-es tanévvel induló 4 éves tanfolyamra a 16. életévüket betöltött és 6 gimnáziumi osztályt elvégzett egyének jelentkezhetnek. A szervezési szabályzat tanévenként 30 Ft tandíjat állapított meg.
 - 9 *Ld. még 1891. okt. 30./10.*
 - 10 *Ld. még 1890. ápr. 24./3., jún. 27./2.* — A bizottság júl. 16-án tartotta alakuló ülését. Ezen eldöntötték, hogy lovasszobrot állítanak, amelynek helyéül ekkor még az Andrassy út végét jelölték ki. Az ülésen megválasztott szűkebb, ún. végrehajtó bizottság elnöke br. Podmaniczky Frigyes, tagjai pedig gr. Batthyány Géza, Darányi Ignác, Hieronymi Károly, Ráth Károly, Tarkovich József és Ybl

Miklós lettek. (*Podmanicz* VIII. k. /1890/ XIII.) — A szoborpályázat eredményét 1893-ban hirdették ki. Az első díjat Zala György nyerte, akivel 1894. ápr. 16-án kötöttek szerződést a szobor elkészítésére. Tiszteletdíját 75 000 Ft-ban állapították meg. (OL - K 255 - 1893 - 16. t. - 3014, uo. 1894 - 16. t. - 1009.) — Andrásy lovasszobrát 1906-ban állították fel a parlament előtti téren.

18./26./

1890. augusztus 8.

1.

A honvédelmi miniszter előterjesztésére határozat arról, hogy Gromon Dezső honvédelmi minisztériumi államtitkár kintünetésben részesüljön (Lipót-rend középkeresztje).¹

7.

A párizsi Nemzetközi Távírdakongresszus határozatai²

[A kereskedelemügyi miniszter 13 pontban ismerteti a párizsi távírdakongresszus Magyarországot érintő fő határozmányait. A legfontosabbak:

— a távbeszélő szolgálatban az idő-díjegységet 5-ről a Magyarországon már eddig is előírt 3 percre szállították le, a díjtáblázatot módosították;

— a legközelebbi távírdakongresszust 1895-ben tartják, és Budapestre hívták össze,

— Ausztria–Magyarország új távírdaegyezményt kötött Bosznia–Hercegovinával és Oroszországgal; a román képviselővel a díj leszállítására folytatott tárgyalások nem vezettek eredményre, a francia és angol képviselővel folytatottak viszont igen. A török delegátussal megkezdett hasonló tárgyalásokat írásban folytatják,

— a díjleszállítások következtében a magyar közönség mintegy 72 000 Fc-ot takaríthat meg, ellenben a magyar állam kb. 20 000 Fc (10 000 Ft) bevételtől esik el évente, habár a várható forgalomnövekedés ezt kompenzálhatja.

A minisztertanács felhatalmazza a kereskedelemügyi minisztert a határozatok, illetve egyezmények jóváhagyására.]³

8.

Vasúti csatlakozások kiépítése Románia felé

A kereskedelemügyi miniszter úr előadta, hogy az erdélyrészi vasúti hálózat és ezzel kapcsolatban a román vasúti csatlakozások kiépítése hosszabb tárgyalás anyagát képezte.

Eközben a predeáli állomás ügyében annak idején kötött konvenció ügyét is megsürgette előadó miniszter úr, mert a magyar törvényhozás az ezen konvenciót

becikkelyező törvényjavaslatot elfogadta ugyan, mindazonáltal az mindeddig szentesítve azért nem lett, mert a rumán törvényhozás a megfelelő törvényjavaslatot még csak nem is tárgyalta. De vett értesülés szerint a predeáli konvenciót a rumán kormány amint csak lehet, törvényhozásilag tárgyalatni fogja.

Ami pedig a kérdéses vasúti csatlakozásokat illeti, a rumán kormány főleg pénzügyi szempontokból a Gyimesi-szoroson át vezető csatlakozás mellett csak még egyet lenne képes az előadó miniszter úr által ajánlottak közül létesíteni, és pedig akár a vöröstoronyit, akár a Vulkán-szorosi csatlakozást, s a választást e kettő közül a rumán kormány nekünk engedi át.⁴

Igen nyomós indokok szólnak amellett, hogy az erdélyrészi vasúthálózat kiépítése minden rendelkezésre álló eszközzel sietessék, emellett a csatlakozások létesítése nemcsak helyi, hanem általános forgalmi szempontoknál fogva is rendkívül fontos.

A Tölgyesi-szoroson át vezető csatlakozás teljesen elejtetik. A Gyimes-szoroson át vezető csatlakozást a közös hadügyminiszter úr elsősorban kívánatosnak mondja, és az ránk nézve forgalompolitikai szempontoknál fogva is különös fontos lévén, ezen csatlakozás létesítése eszerint megállapítottak volna tekintendő.

Ami mármost a vöröstoronyi és a Vulkán-szorosi csatlakozásokat illeti, a választás a fennforgó körülmények között nehéz.

Ugyanis forgalmi szempontból s különösen köszönünk kivitele érdekében a Vulkán-szorosi vasút elsőbrendű lenne, a csatlakozás elő van készítve, amennyiben a Zsil-völgyi Vasút az engedélyezés stádiumában van,⁵ azonban pénzügyi szempontból és azért, mert magánvállalkozás csak az állam által hozandó tetemes áldozatok árán lenne esetleg képes az ottani nehéz terepviszonyokkal szemben a csatlakozást létesíteni, előadó miniszter úr ezen csatlakozás megépítését, illetőleg az esetre, ha a Vöröstorony felé Szebenből kiinduló és szintén engedélyezés alatt álló helyi érdekű vasút⁶ sikerülni fogna, ez idő szerint ez utóbbinak kívánná az elsőbbséget megadni, mindazonáltal azon határozott kikötéssel, hogy miután a rumán kormánynak elvileg a Vulkán-szorosi csatlakozás ellen kifogása nincs, ennek megépítését utóbb, esetleg három-öt év múlva a magyar kormány újból felvethesse.

A vöröstoronyi csatlakozás mellett szintén nyomós forgalompolitikai okok szólnak, megépítését a helyi érdekelttség örömmel venné, és ha számba vétetik, hogy ekként a szászok egy régi óhajtása teljesednék, és hogy már az általános politikai szempontoknál fogva is kívánatosabbnak látszik, ha egy szász vidék jó közvetlen kapcsolatba Rumániával, a vöröstoronyi csatlakozás jelentősége nem megvetendő.⁷

Ami a pénzügyi kérdést illeti, előadó miniszter úr azon reményben lévén, hogy a fent említett csatlakozások a valamennyinél folyamatban levő helyi érdekű vasúti tárgyalások kapcsán csupán államsegéllyel az érdekeltségek által fog[na]k eszközölni, már jövő évi költségvetésének megbeszélése alkalmából a pénzügyminiszter úr hozzájárulását kérte ki ahhoz, hogy a helyi érdekű vasutakra az 1888:IV. tc. által megszabott 300 000 Ft-nyi segélyösszegekről a Dés-Zilahai Vasútnak kijáró évi segélyösszeg levétessék, és azon feltétel alatt, hogy az ekként előálló többkiadás másnemű megtakarításokkal ellensúlyoztatni fog, külön elő is irányoztassék, mely tranzakciónak következtében a 300 000 Ft-nyi segélyösszeg tetemes része a fent említett vasutak segélyezésére is felhasználhatóvá válván, előadó miniszter úr reményli, hogy az

erdélyrészi helyiérdekű vasutak megépítése és a csatlakozások az állam minden további megterhelése nélkül a mi részünkről létesíthetők lesznek.

Ezek után előadó miniszter úr a következő javaslatokat tette.

1. A predeáli állomásra vonatkozó és 1885-ben létesült konvenció ügyében tett lépések egyelőre vétessenek tudomásul.

2. A Gyimes-szorosi csatlakozás feltétlenül elfogadandó, úgyszintén a vöröstoronyi csatlakozás is, mint amelyre ezúttal a választás esnék.

3. A Vulkán-szorosi csatlakozást a magyar kormány ezzel el nem ejti, hanem miután a rumán kormány is ezen csatlakozás ellen elvi kifogást nem emelt, közölte vele, hogy a magyar kormány a Vulkán-szorosi csatlakozásra utóbb, esetleg három-öt év múlva vissza fog térni, és bizton számít arra, hogy a rumán kormány akkor e csatlakozás létesítésére a maga részéről is kész lesz.

4. A pénzügyminiszter úrral létesült tranzakció tudomásul veendő, és

5. előadó miniszter úr felhatalmazandó lenne, hogy a kérdéses csatlakozások ügyében kiküldendő nemzetközi bizottságba képviselőit kiküldhesse, és egyáltalán a további szükséges lépéseket megtévén, jelentését annak idején terjessze elő.

A minisztertanács előadó miniszter úr iménti javaslataihoz hozzájárul.⁸

9.

Hadászati fontosságú vasútvonal építése Galícia felé

Kereskedelemügyi miniszter úr előadja, hogy a közös hadügyminiszter úr — utalva az orosz vasutak fejlődésére — azon kívánságának sürgős kielégítését kéri, hogy építtessék ki a Máramarosszigetről, vagy az Északkeleti Vasút valamely más pontjáról kiinduló és Stanislau, esetleg Kolomea felé vezetendő elsőrangú vasút, vagy pedig tétessék le a második vágány a Beszkid Vasút⁹ mentén, hogy ekként a hadászati érdekek kielégíttessenek.

Előadó miniszter úr ezen ügyben sietett egyfelől a MÁV-ot az áttekintő terv és költségvetés elkészítésére utasítani, s másfelől a cs. kir. kereskedelmi miniszter urat a kérdésben elfoglalandó álláspontjának közlése iránt megkeresni, ki is válaszában kijelenti, hogy az osztrák cs. kir. kormány a fentebb említett új vasútvonalnak létesítéséhez hozzájárulni semmi esetre sem hajlandó, ellenben a Beszkid vonal második vágányát a saját területén előállítani kész.¹⁰

Ily körülmények között előadó miniszter úr azon nézetének ad kifejezést, hogy habár a magyar kormány teljesen méltányolhatja a hadügyminiszter úrnak azon törekvését, hogy a felvonulási útirány, különösen Kelet-Gácsország felé megépíttessék, mi a magyar államra több mint 10 millió Ft kiadást róna, mégis, miután a cs. kir. kormány a máramarossziget–stanislai vagy kolomeai vonalnak saját területére eső részét létesíteni semmi esetre se hajlandó, a közös hadügyminiszter úr első alternatíváját érdemleges tárgyalás alá venni céltalannak tartja, ami pedig a beszkid vonalon részben a 2. vágány, részben hadi kitérők létesítését illeti, mi szintén esetleg több milliányi kiadást okozna, e tekintetben előadó miniszter úr azon határozott nézetének ad kifejezést, hogy ezek a pótmunkálatok nemcsak műszakilag súlyosak, hanem pénzügyileg is teljesen indokolatlanok, mert ha már hadászati célokból ily nagy ál-

dozatok kívántatnak, akkor sokkal célszerűbb a szükségelt összeget új, a hadászati céloknak inkább megfelelő és emellett újabb forgalmi viszonylatokat teremtő, valamint az illető vidékekre is áldást hozó vasútvonalat építeni, s ekként azon milliókat legalább részben gyümölcsözőkké tenni.

A beszkidí vonalnak második vágánnyal és kitérőkkel leendő ellátását tehát előadó miniszter úr annál kevésbé pártolhatja, mert az ezen vonal ellen az osztrák kormány részéről követett közforgalmi eljárás is súlyosan érinti a méltányos magyar érdekeket.¹¹

Ezek után kéri előadó miniszter úr, hogy a minisztertanács az előadottakhoz hozzájárulva, őt felhatalmazni méltóztassék, hogy a kellő válaszokat az előadottak értelmében megadhassa.

A minisztertanács előadó miniszter úr nézeteihez hozzájárul, és neki a kért felhatalmazást megadja.¹²

10.

Francia–belga cég által tervezett üvegyár állami segélyezése

A kereskedelemügyi miniszter úr előadta, hogy párizsi nagykövetségünk közbenjárásával Hirsch Leó francia és belga céggel tárgyalásokat folytatott egy nagy tükörüvegyár létesítése iránt.

Nevezett Hirsch Leó jelenleg itt van, és Esztergom vidékét szemelte ki a gyár létesítésére, azonban oly támogatást igényel, melyre nézve az előadó miniszter úr a minisztertanács határozatát kikérni kötelességének tartja.

A nevezett ugyanis a törvényes kedvezmények és erkölcsi támogatás mellett, és utalva arra, hogy a vállalatba 3 millió Fc-ot és esetleg ennél többet is szándékozik befektetni, 500 000 Ft-nyi segélyt kér.

Előadó miniszter úr ezen kérelmet teljesíthetőnek nem tartja, ellenben tekintettel arra, hogy egy ily vállalatnak létesítése szerfelett kívánatos, a nevezett vállalatot 10 éven át fizetendő évi 30 000 Ft-tal vélné segélyezhetőnek.

A minisztertanács a vállalat létesülését a maga részéről is igen kívánatosnak tartja, és azért felhatalmazza előadó miniszter urat, hogy nevezett vállalatnak a Közgazdasági Alap terhére eső 300-350 ezer Ft-nyi segélyt oly feltétellel ajánlhasson meg, hogy a vállalat ezt az összeget 10-12 év lejártá után következő 10 év alatt egyenlő évi részletekben kamat nélkül visszafizetni tartozzék. A minisztertanács egyszersmind felhívja a kereskedelmi miniszter urat, hogy az eredményről majdan tegyen jelentést.¹³

11.

A szerb sertésbehozatalt tiltó rendelkezések enyhítése¹⁴

A kereskedelemügyi miniszter úr előadja, hogy a földművelésügyi miniszter úr közölte vele azon válasz tartalmát, amelyet a budapesti szerb főkonzulnak a szerb

sertésbehozatal korlátozása iránt kibocsátott rendelet ellen a szerb kormány nevében tett tiltakozására adni szándékszik, melyben utalva arra, hogy a rumán és bulgár származású sertések, amelyek közt a ragadós száj- és körömfájás nagy mérvben uralkodik, akadály nélkül átbocsátatnak a szerb határon, s így Szerbia területe fertőzöttnek tekintendő, a szerb sertésbehozatali forgalom ellenőrzését, illetve korlátozását állategészségügy-rendőri okokból elrendeltnek és továbbra is fenntartandónak jelenti ki. A szerb főkonzul tiltakozásának azon részére nézve pedig, mely szerint a szóban levő rendelete szerződésszegéssel lenne egyértelmű, a földművelésügyi miniszter úr azt szándékozik kijelenteni, hogy nincs hivatva azt érdemileg tárgyalás alá venni, s ezen, mint a Szerbiával kötött kereskedelmi szerződésünkkel szoros kapcsolatban álló kérdésnek tárgyalására a közös külügyminiszter úr illetékes.

Előadó miniszter úr ezzel szemben azon véleményben van, hogy ily újabb elutasító válasz, eltekintve attól, hogy a főkonzulátus nem az a fórum, mellyel az ügy érdemlegesen tárgyalandó, mely a Szerbiához való viszonyunkat még feszültebbé tenné, Szerbiába irányuló kiviteli forgalmunkra is káros visszahatással lehetne, miért is saját érdekeink szempontjából megfontolandónak tartja, vajon azon visszautasító álláspont, melyet az utóbbi időben a szerb állapotbehozattal szemben elfoglaltunk, Szerbiához való kereskedelmi viszonyainknak teljes alterálása nélkül fenntartható-e? Továbbá aggályai vannak előadó miniszter úrnak a földművelésügyi miniszter úr által vázolt válasz azon része ellen is, melyben a szerb kormány az ügy további tárgyalása iránt a közös külügyminiszter úrhoz utasítatnék, mert ily nyilatkozat esetleg oly magyarázatra szolgáltatathatna alkalmat, amely a magyar kormánynek a külkereskedelmi ügyekre való ingerenciáját ferde színben tüntetné fel, másfelől pedig tápot adna azon szerb állításnak, miszerint a magyar kormány álláspontjának állategészségügyi tekintetéből való tarthatatlanságát érezve a külkereskedelmi politikai tekintetek ürügye alatt a kérdést magától elodázza.

Előadó miniszter úr ennél fogva azon feltevésben, hogy Szerbia részéről kereskedelmi érdekeinket sértő intézkedések nem fognak tétetni, célszerűnek és a jelenlegi viszonyoknak megfelelőbbnek tartaná, ha a szerb állásponttal szemben nagyobb előzékenységet tanúsítanánk, és a magyar kormány a szerb sertések behozatala ellen elrendelt korlátozó intézkedéseket hajlandónak nyilatkoznék akképp enyhíteni, hogy a viszonyok alakulásához képest az eddig gyakorolt szigor helyett az okvetlenül megkívántató elővigyázat követelményein túl nem terjedő eljárás alkalmaztassék.

Előadó miniszter úr célszerűnek tartaná továbbá, hogy az itteni szerb főkonzulátusnak ne adassék írásbeli válasz, hanem a földművelésügyi miniszter úr magáéhoz kéretvén az illető konzul urat, értesítse őt szóval, hogy tiltakozást el nem fogadunk, és hogy igyekezni fogunk az ügyet illetékes úton megoldani.

Előadó miniszter úr felhatalmazást kér, hogy a földművelésügyi miniszter úrnak ily értelemben adhasson választ.

A minisztertanács a miniszterelnök úrnak azon felvilágosítása nyomán is, hogy a kérdéses állategészségügyi eljárás enyhítése körül a külügyi és a földművelésügyi miniszter urakkal a kellő tárgyalások folyamatban vannak, a kereskedelmi miniszter urat felhatalmazza, hogy a földművelésügyi miniszter úrnak adandó válaszában a lehető mérsékelt eljárás

hangsúlyozása mellett fejezze ki, miszerint a szerb főkonzul előterjesztésére írásbeli válasz nem adandó, hanem személyes megjelenésre meghívotván, mondassék meg neki egyszerűen, hogy a magyar kormány az óvást el nem fogadja, és az ügyet illetékes úton igyekszik megoldani.

12.

A Vaskapu-szabályozás munkálatainak ünnepélyes megnyitása¹⁵

Kereskedelmi miniszter úr előadja, hogy az Al-dunai Vaskapu-szabályozási munkák f. évi szeptember hó 15-én fognak tényleg megkezdetni. Ezen alkalomra előadó miniszter úr a külügyminiszter úron és a cs. kir. kereskedelmi miniszter úron kívül még a szerb és rumán illető miniszter urakat is meghívni, és az erre célzó lépéseket a külügyminiszter úr útján megtenni szándékoznék.

Az ez alkalommal felmerülő költségek a szabályozási költségvetés terhére volnának fedezendőek.

Előadó miniszter úr az előadottak tudomásul vételét és a szükséges felhatalmazás megadását kéri.

A minisztertanács az előadottakat tudomásul vévén, a kért felhatalmazást megadja, és a kereskedelemügyi miniszter urat a további teendőikkel megbízza.¹⁶

13.

Francia cégeknél megrendelt vasúti kocsik szállításának elmaradása

A kereskedelemügyi miniszter úr — hivatkozással a minisztertanácsnak múlt évi szeptember hó 23-án tartott ülésében hozott határozatára, melynek értelmében 500 személykocsi beszerzésére kapott engedélyt és hitelt — jelentette, hogy ez alapon és a megtartott nyilvános versenytárgyalások után 85 db kocsit két francia társaságnál rendelt meg, melyek kötelezettséget vállaltak arra, hogy a kocsikat f. évi május 1-jén pontosan be fogják szállítani.¹⁷

A francia társulatok azonban ebbeli kötelezettségüknek meg nem feleltek, s a kocsikat mai napig sem szállították, ennek következtében előadó miniszter úr velök a szerződés értelmében a viszonyt felbontotta, biztosítékukat lefoglalta, és a kocsikat más gyárnál kívánna megrendelni, és amennyiben ekként a kocsik ára nagyobb lenne, a különbözet a biztosítékból és a bírságokból lesz szerződés szerint fedezendő.

A két társulat különböző indokokkal él, hogy késedelmét mentse, sőt azt is állítják, hogy a kocsik egy része a határon van már. Ezen állítások azonban részben nem kielégítőek, részben mentségül el sem fogadhatók.

Előadó miniszter úr tehát a Jogügyi Igazgatóság meghallgatása után a társulatok ellen a szerződés teljes szigorát jogszerűen alkalmazza, mi nem zárja ki azt, hogy ha a f. hó végéig a kocsik hiánytalanul mégis beszállíttatnának, velük szemben annyira, amennyire azt az Államkincstár érdeke és szerződések megengedik, bár ugyan szigorú pénzügyi feltételek mellett, de méltányos eljárás gyakoroltassék.

Helyeslő tudomásul vetetett.¹⁸

14.

A MÁV várható gabonaszállításai

A kereskedelemügyi miniszter úr bejelentette, hogy az Államvasutak üzletvezetősegei által foganatosított összeírás szerint körülbelül 171 104 kocsi gabona szállítására van kilátás.

1888/89-ben 115 695, 1889/90-ben pedig csak 95 920 kocsi gabonát szállítottak a Magyar Államvasutak.

Ámbátor részben a katonai gyakorlatok, részben a répaszállítások miatt a Magyar Államvasutak előreláthatólag nagy kocsiszükséglettel fognak küzdeni, a fenti kilátás mégis örvendetesnek jelezhető.

Örvendetes tudomásul vétetett.

15.

A pénzügyminiszter felhatalmazása arra, hogy tárgyaljon a bélyegekről és illetékekről szóló, Ausztriával 1868-tól fennálló egyezmény Bosznia–Hercegovinára történő kiterjesztése ügyében.¹⁹

18.

Olasz és német lap postai szállítási jogának megvonása

A miniszterelnök úr mint a Belügyminisztérium vezetője bejelentette, hogy a Birodalmi Tanácsban Képviselt Királyságok és Országok belügyminiszterének megkeresésére a Florenceben megjelenő „*Fieramosca*” című laptól az Osztrák–Magyar Monarchia irányában tanúsított ellenséges magatartása miatt, és a Lipcsében megjelenő „*Freie Glocken*” című folyóirattól vallásellenes közleményei miatt, a Magyar Szent Korona területén a postán való szállítás kedvezménye megvonatott.²⁰

Jóváhagyólag tudomásul vétetett.

20.^a

A belügyi tárcát vezető miniszterelnök előterjesztésére határozat arról, hogy br. Majthényi László Hont vm.-i főispán nyugdíjazása alkalmából kitüntetésben részesüljön (I. o. Vaskorona-rend).²¹

Jegyzetek

a A 21–23. pontokat nem közöljük.

1 Gromon Dezső az uralk. 1890. szept. 6-i lf. elhatározásával a II. o. Vaskor. r.-et kapta meg, pedig a kszkm. felségelőterjesztésében is a mt. által javasolt kitüntetés szerepelt. OL - K 20 - 1890 - 344. — Ld. még 1894. okt. 29./2.

- 2 *Ld. még 1890. jún. 13./1., jún. 27./13.*
- 3 A határozatokat a kerm. 1891. ápr. 8-i 21 219. sz. rendelete tette közzé. Az új díjtáblázat 1891. júl. 1-jén lépett életbe. RT 1891. 392. p.
- 4 Magyarország és Románia az 1874:27. tc.-be iktatott egyezményvel határozták el vasúthálózataik csatlakoztatását, egyelőre Orscvánál és a Tömösi-szoroson át. (Elvi megállapodás született a vulkáni, vöröstoronyi, ojtózi és gyimesi csatlakozásokról is, de ezek létesítését későbbi megállapodás tárgyává tették.) Az orsovai csatlakozás 1878-ban, a tömösi 1879-ben készült el. (OL - K 26 - 1890 - 2627.) — A mt.-i előterjesztés közvetlen előzményei a következők: 1890 elején a bukaresti követ jelentette, hogy Románia tárgyalást ajánl a Vöröstorony- és Vulkán-szorosai vasúti csatlakozásokról, amennyiben a moldvai határszélen (pl. a Gyimes-szoroson át) is létesítenek összeköttetést. Febr.–ápr. folyamán írásbeli tárgyalások folytak a közös küm., hm. és a kerm. között, Baross ezek alapján alakította ki a mt.-ban előadott álláspontját. Eredetileg (vö. márc. 14-i átirat a küm.-nek) ugyanis a Vulkán-szorosai csatlakozást ítélte a legfontosabbnak (hogy a román állami vasutak leghosszabb szakasza jusson kapcsolatba a MÁV vonalaival), a vöröstoronyit pedig a legkevésbé sürgősnek. (A levélváltásokat ld. OL - K 229 - 1892 - 28. t. - 6847.) — A predeáli állomást nemzetközivé nyilvánító egyezményt 1879-ben parafálta a két kormány. (Uo. /22 470/1890./) — Az állomás magyar vámszervek általi használatát ideiglenesen szabályozták.
- 5 *Vö. 1890. máj. 17./7.*
- 6 *Vö. 1891. máj. 1./13.*
- 7 Thalmann Gusztáv szebeni alispánnak és társainak (a Nagyszeben–Vöröstoronyi Határszéli Vasút előmunkálati engedélyesei) a vöröstoronyi csatlakozás létesítése érdekében aug. 7-én Szapáryhoz és Baross-hoz írt memorandumát ld. OL - K 26 - 1890 - 2627, ill. OL - K 229 - 1892 - 28. t. - 6847 (49 031/1890).
- 8 Baross okt. 3-án értesítette a küm.-t a mt. döntéséről. A román féllel a küm. folytatta a tárgyalásokat. (Iratok: uo., különösen (56 441/1890), az írásos mt.-i előterjesztés fogalmazványa: uo. /46 197/1890./) — *Ld. még 1891. febr. 28./4., márc. 14./6., máj. 1./13. és 14., jún. 26./14., 1892. szept. 23./7., 1894. jún. 18./3., júl. 17./12.*
- 9 Munkács–országhatár–Sztrij közötti vasút.
- 10 A közös hm. említett átirata 1890. ápr. 29-én kelt. Ezt és az ügyre vonatkozó egyéb iratokat (köztük az írásos mt.-i előterjesztést) ld. OL - K 229 - 1892 - 2. t. - 210.
- 11 Utalás a galíciai vonalszakaszon követett tarifapolitikára: az osztrák kormány a magyar érdekeket sértő prohibítív díjszabást vezetett be. *Vö. Szabó 47. p.*
- 12 Baross 1891. máj. 2-án a Mámarosszigettől Stanislau irányában az országhatárig vezetendő elsőrangú vasút helyszíni tanulmányozására, terveinek és költségvetésének elkészítésére utasította a MÁV-ot. — *Ld. még 1892. febr. 19./2., márc. 20./2., 1894. szept. 14–15./3., okt. 29./18., nov. 23./2.*
- 13 A francia–belga céggel folytatott tárgyalások nem vezettek eredményre. Ennek ellenére később (1894–95-ben) állami kedvezményvel mégis létesült egy táblaüvegyár Esztergomban. OL - K 231 - 1895 - 2. t. - 33 188.
- 14 *Ld. még 1890. ápr. 3./3., ápr. 11./4., máj. 30./17., szept. 20./1., okt. 11./2. — A szerb külkereskedelmi ügyekre vonatkozó jk.-i pontok felsorolása: 1890. ápr. 3. 9. jegyzet. — Az összes külkereskedelmi vonatkozású jk.-i pont felsorolása: 1890. márc. 25. 29. jegyzet.*
- 15 *Ld. még 1890. ápr. 24./11., szept. 28./5., 1892. szept. 16./12., 1893. nov. 14./11., 1894. jún. 24./9.*
- 16 A munkaterületet jún. 16–17-én vette át a vállalkozó az Al-Dunai Vaskapu-Szabályozási Művezetőség-től. (OL - K 228 - 1895 - 3. t. - 36 819 /42 629/1890./) — A munkálatok a kifizőtt időben megkezdődtek, az ünnepélyes megnyitót szept. 18-án rendezték meg.
- 17 Az 500 személykocsi beszerzésére az 1890. évi költségvetésben 4,5 millió Ft fedezetet biztosítottak. A francia megrendelésen felüli mennyiséget a MÁV a Ganztól, valamint a prágai Ringhoffer cégtől szintén megrendelte. Ebből 335 db-ot 1890 nov.-éig le is szállítottak. OL - K 229 - 1892 - 11. t. - 795 (14 496, 63 975 és 73 037/1890).
- 18 A MÁV a Compagnie des Fonderies et Forges de l'Horme Chautiers de la Buire à Lyon cégnél az 1889. nov. 8-i, a Société Générale des Forges et Ateliers de St. Denis cégnél pedig az 1889. nov. 16-i szerződéssel kötötte le 45, ill. 40 személyvagon szállítását. (Uo. /43 828/1890./) — A MÁV már a mt. ülést megelőzően, júl. 16-án ajánlattételre szólította fel a Ganz-gyárat és a Ringhoffer céget. Uo. (44 332/1890.). — *Ld. még 1890. szept. 20./3., 1892. márc. 20./1., szept. 30./8.*

- 19 A tárgyalások első fordulóját dec. 17-én tartották. OL - K 255 - 1891 - 6. t. - 2023.
 20 Az intézkedéseket az osztrák büm. jún. 15-i és júl. 7-i megkeresésére jún. 24-én, ill. júl. 20-án foganatosították. OL - K 149 - 1890 - 3. t. - 628 és 742.
 21 Az uralk. 1890. szept. 3-i lf. elhatározásával mentette fel br. Majthényi Lászlót főispáni tiszte alól. OL - K 148 - 1891 - III. t. - 16 (4832/1890). — *Vö. 1890. dec. 22./4.*

19./27./

1890. augusztus 29.

1.

Az 1891. évi állami költségvetés egyes fejezeteinek megállapítása¹

A pénzügyminiszter úr bemutatván az 1891. évi állami költségvetés tervezetét, jelezte azt, hogy az eddigelé az egyes szakminiszter urakkal folytatott tárgyalásokhoz képest egybeállított költségvetési tervezet szerint kerek összegben csaknem 890 000 Ft-nyi hiány mutatkozik; tekintettel azonban arra, hogy csaknem minden tárcánál a f. évihez képest tetemesen magasabb kiadási tételek irányoztattak elő, reményli, hogy a költségvetési tervezet mostani miniszteri tanácsi megállapítása alkalmával sikerülni fog ezen hiány teljes elenyésztetése, mit úgy pénzügyi mint különösen politikai tekintetelnél fogva múlhatlanul szükségesnek is tart. Ezután a költségvetési tervezet fejezetenként tárgyalatván:

a minisztertanács a költségvetés következő fejezeteit állapította meg: A Kir. Udvartartás költségei; Ő Felsege Kabineti Irodája; Országgyűlés; Állandó országház építése; Közösügyi kiadások; Az 1849. évtől az 1867. évig fennállott központi kormány közegeinek nyugdíjai; Nyugdíjak; Állami adósságok; Kamatbiztosítást élvezett vasutak átvétele folytán elvállalt adósságok; Horvát-Szlavónországok beligazgatási szükséglete; Állami Számvevőszék; Miniszterelnökség; Ő Felsege Személye Körüli Minisztérium; Horvát-szlavón-dalmát miniszter és személyzete; Belügyminisztérium, Pénzügyminisztérium; Kereskedelemügyi Minisztérium.

2.

Lakóházak építése MÁV-alkalmazottak részére

A kereskedelmi miniszter úr tárcája költségvetésével kapcsolatban előterjesztette, hogy az Államvasutaknál alkalmazott alsóbb rangú tisztviselők, altisztek és szolgák a részükre megállapított lakbérilletmény fejében hivatali tevékenységük helyéhez közel alkalmas lakást a legtöbb esetben nem tudnak kapni, hanem csak távol és aránylag drágábban bérelhetnek egyáltalában meg nem felelő lakásokat. Ezen, úgy a szolgálat érdekével ellenkező, mint az alkalmazottakra nézve is tarthatlan állapot megszüntetése céljából oly új épületeket szándékozik előállíttatni, melyekben a cél-

nak minden tekintetben megfelelő természetbeni lakások fognának az említett altiszteknek és szolgáltnak adathatni.

Ezen építmények előállításának költségei hitelművelet útján, és pedig akként lennének fedezendőek, hogy a MÁV Nyugdíjintézete — saját ingatlanainak biztosítékul lekötése mellett — hosszabb lejáratú törlesztési kölcsönt vevén fel, azt ezen építések keresztülvitelére, a mutatkozó szükséghez képest hárommillió s néhány százezer Ft erejéig előadó miniszter úr rendelkezésére bocsátaná.

Úgy a törlesztési hányad, mint a kamatok is teljes fedezetüket találnák azon összegekben, melyek az említett államvasúti alkalmazottak lakbérilletményei címén a költségvetésbe fel vannak véve, sőt e címen még némi megtakarítás is elérhető lesz.

A minisztertanács a tervezetet helyeselvén, ahhoz hozzájárul.²

3.

A földművelésügyi tárca 1891. évi költségelőirányzata megvitatásának másnapra halasztása.³

Jegyzetek

- 1 Ld. még 1890. máj. 1./17., aug. 29./3., aug. 30./10., 12. és 13., dec. 3./14.
- 2 Az ügyben a Kh. 1890. nov. 13-án hozott kedvező határozatot. Az összesen 3 200 000 Ft-ot kitevő építési hitelt a kerm. által javasolt módon vették igénybe. 1892-ben már át is adták az első épületeket (Fiumében 2, Kőbányán 1, Bruckban 2 épület). OL - K 229 - 1894 - 11. t. - 9723.
- 3 Ld. az 1. jegyzetet.

20./28./

1890. augusztus 30.

1.

A belügyi tárcát vezető miniszterelnök előterjesztésére határozat arról, hogy Fáy Gusztáv Gömör és Kishont vm.-i főispán nyugdíjazása alkalmából kitüntetésben részesüljön (Lipót-rend lovagkeresztje).¹

3.

Olasz lap postai szállítási jogának megvonása

A miniszterelnök úr mint a Belügyminisztérium vezetője bejelentette, hogy az Udinében megjelenő „La Stella Friulana” című hírlaptól irredentista cikkeknek közlése miatt a postai szállítás kedvezménye a Magyar Szent Korona Országai területére nézve megvonatott.²

Tudomásul vétetett.

9.

A Budapest–Esztergomi HÉV építésére engedélyt kérőkkel folytatott tárgyalások megszakítása, tárgyalás más ajánlattevőkkel³

Kereskedelemügyi m. kir. miniszter úr előadja, hogy a f. évi május hó 30-án tartott minisztertanácsban vett felhatalmazás alapján a Majthény Bálint által Budapesttől Esztergomig tervezett helyi érdekű vasútnak a minisztertanács hozzájárulásával megállapított feltételek alatt leendő engedélyezését kilátásba helyezvén, már f. évi június hó 12-én felhívta a vasút tervezőjét, miszerint a 150 000 Ft-ban megállapított engedélyezési biztosítékot a M. Kir. Központi Állampénztárnál tegye le, hogy a vasút engedélyezése iránt szükséges tárgyalások újból és haladék nélkül folyamatba tehetőek legyenek.⁴

Ezen felhívásnak és annak dacára, hogy előadó kereskedelemügyi miniszter úr f. évi július hó 26-án kelt leiratában⁵ a biztosíték letételére f. évi augusztus hó 15-ét mint végső határidőt tűzte ki, és egyúttal kijelentette, hogy ezen újabb határidőnek eredménytelen letételével a további tárgyalásokat meg fogja szakítani, engedélyt kérő Majthény Bálint az engedélyezési biztosítékot még a mai napig sem tette le, hanem ismételten aziránt folyamodott,⁶ hogy az engedélyezés és üzletkezelés részletes feltételei, valamint az építési tőke még a biztosíték letétele előtt állapíttatnának meg.

A kereskedelemügyi miniszter úr ezen kívánságot, tekintettel arra, hogy a tervek kidolgozása stb. még tetemes időt igényel, teljesíthetőnek nem tartja, mert az Esztergom vidéki kőszételepek budapesti forgalmára alapított többi vasúti tervezetek, névszerint a biatorbágy–esztergomi, budapest–piliscsabai stb. vasutak már sokkal előrehaladottabb stádiumban vannak, s tekintettel azon felelősségre, mely a kormányt az ezirányban kínáló alkalmak elhalasztása miatt terhelné, elengedhetlen követelménynek tartja, hogy az engedélyezési biztosítéknak a lényegileg már megállapított és engedélyt kérővel közölt feltételek alapján való letétele által a vállalkozás komolysága és teljes megbízhatósága biztosíttassék.

Ennélfogva a kereskedelemügyi miniszter úr felhatalmazást kér arra, hogy Majthény Bálint engedélyt kérővel a további tárgyalásokat végleg megszakíthassa, a budapest–esztergomi irányban tervezett más vasútvonalak engedélyezésére nézve pedig a tárgyalásokat újból felvehesse.

A minisztertanács előadó kereskedelemügyi miniszter úrnak javaslatát helyesli, és ehhez képest a kívánt felhatalmazást megadja.⁷

10.

A földművelésügyi tárca 1891. évi költségelőirányzata⁸

Tárgyalás alá vétetett a Földművelési Minisztérium 1891. évi költségelőirányzata.

Az állami erdőknél tervezett beruházások részletezésénél a pénzügyminiszter úr fölemlítette, hogy a Horvát–Szlavónországok területén levő állami erdők érdeké-

ben tett beruházások a Magyarország és Horvát-Szlavónországok közötti leszámolásnál is figyelembe lévén veendők, kérte, hogy a szóban levő beruházásokról a múlt-
ra nézve kimutatás készítettén, az rendelkezésére bocsátassék.

A földművelési tárca 1891. évi költségelőirányzata megállapított, és a földművelési miniszter úr a kívánt kimutatás egybeállíttatására és a pénzügyminiszter úr rendelkezése alá bocsátására felhívott.

11.

A felállítandó beszercei erdőigazgatóság szervezete

A földművelési miniszter úr előterjesztette, hogy az 1890:XIX. tc. 4. §-a alapján⁹ nyert felhatalmazás alapján a Besztercén felállítandó, kellő erdőtiszti, mérnöki és erdőőri személyzettel ellátott M. Kir. Erdőigazgatóság szervezetét egybeállítván, annak életbe léptetése céljából Ő Felségéhez legalázatosabb előterjesztést szándékozik tenni.

Ezen m. kir. erdőigazgatóság szervezetét előadó miniszter úr a következőkben ismerteti.

A tulajdonképpeni adminisztrációs teendők, továbbá a pénzkezelés, számvitel, erdőrendezés és mérnöki teendők végzésére egy központi erdőigazgatóság Besztercén, a külső teendők közvetlen teljesítésére és az erdővédelem gyakorlására pedig 11 m. kir. erdőgondnokság állíttatnék.

A személyzet lenne:

A. 1 erdőigazgató	2 500 Ft fizetéssel
1 erdőmester	1 400 " "
1 erdőrendező	1 200 " "
1 főerdész	1 200 " "
1 főerdész	1 000 " "
1 erdész	600 " "
3 erdészjelölt á	550 " "
3 I. o. erdőgyakornok á	480 " "
3 II. o. " "	360 " "
1 főerdőőr (irodai teendőkre)	480 " "
1 " "	420 " "
2 erdőőr (irodaszolga) á	350 " "
B. 1 erdőszámvizsgáló	1 200 " "
1 erdőszámtiszt	700 " "
C. 1 erdészeti háromszögelő	1 200 " "
1 " mérnök	1 000 " "
kiknek egy évi fizetése	16 770 Ft;
D. A 11 külső erdőgondnokságnál:	
3 kezelő-főerdész á	800 Ft fizetéssel
3 I. o. erdész á	700 " "
5 II. o. „ á	600 " "
7 főerdőőr	480, 420, 360 Ft fizetéssel

33 erdőőr	350, 300, 250, 200 Ft "
kiknek egy évi fizetése	20 230 Ft.

Végül előadó miniszter úr bejelentette, hogy az erdőigazgatói állásra Laitner Elek eddigi erdőfelügyelő kinevezését szándékozik Ő cs. és ap. kir. Felsőgénél javaslatba hozni.

Tudomásul vétetett.¹⁰

12.

A Vallás- és Közoktatásügyi-, az Igazságügy- és a Honvédelmi Minisztérium 1891. évi költségelőirányzata.¹¹

13.

Az 1891. évi költség-előirányzat tételeinek csökkentése¹²

A pénzügyminiszter úr egybeállítása szerint a mostani tárgyalások során eszközölt törlések számbavétele mellett még mindig mintegy 513 000 Ft-nyi hiány mutatkozik,

melynek elenyésztetése érdekében

a honvédelmi miniszter úr	392 000	Ft
a kereskedelmi miniszter úr	100 000	"
az igazságügyi miniszter úr	10 000	"
a pénzügyi miniszter úr	10 000	"
összesen:	512 000	Ft-nyi

összegnek illető tárcájuk terhére leendő törlését felajánlották¹³

Jegyzetek

- 1 Fáyt — magas korára tekintettel — saját kérésére mentette fel az uralk. 1890. szept. 7-i lf. elhatározásával. OL - K 148 - 1890 - III. t. - 3122.
- 2 A büm. az intézkedést az osztrák büm. aug. 7-i kérése nyomán tette OL - K 149 - 1890 - 3 - 814.
- 3 *Ld. még 1890. máj. 30./6., 1892. szept. 15./2.*
- 4 A felhívás fogalmazványa: OL - K 229 - 1890 - 2. t. - 24 061 (24 061).
- 5 Uo. (43 188)
- 6 Uo. (51 342)
- 7 Az írásos mt.-i előterjesztés fogalmazványát *ld. uo.* — A mt. határozata nyomán Baross 1890. szept. 9-én közölte Majthényi Bálinttal, hogy az engedélyezési tárgyalásokat vele végleg megszakítja, mert a biztosítékot nem tette le, és nem igazolta a vállalkozás komolyságát. (Uo.) A kerm. egyrészt Szokoly Gyulával, másrészt az 1890. ápr. 7-én előmunkálati engedélyt nyert Szeniczey Ödönnel és társaival folytatott tárgyalásokat. A Szokoly által tervezett biatorbágy-tokodi (esztergomi) vonal újabb engedélyezési tárgyalását 1890 okt.-ében tartották, elkészült az engedélyokmány tervezete is, azonban a 110 000 Ft biztosítékot szintén nem tette le az engedélyt kérő. OL - K 229 - 1890 - 2. t. - 18 446.
- 8 *Ld. még 1890. máj. 1./17., aug. 29./1. és 3., aug. 30./12. és 13., dec. 3./14.*
- 9 Az erdőigazgatóság felállítását a volt Naszód-vidéki erdők új kezelési rendje indokolta.
- 10 Laitner Eleket erdőigazgatóvá az 1890. szept. 12-i lf. elhatározással nevezte ki az uralk., egyúttal jóváhagyta az erdőigazgatóság szervezetét is. Bp.-i Közl. 1890. szept. 25.
- 11-12 *Ld. a 8. jegyzetet.*

- 13 A tárgyalások eredményeként összeállított 1891. évi állami költségvetés tervezetét Wekerle szept. 23-án terjesztette az uralk. elé. A 4040 Ft felesleget mutató tervezetről a felségelőterjesztés megálla-pította: az 1890-re helyreállt pénzügyi egyensúly fenntartása nehéz feladat, és csakis akkor való-sítható meg, „ha az egyes tárcák szükségletei, amelyek most a fejlődés követelményeinek megfelelőleg jelentékenyen emeltettek, a mai keretben maradnak.” Az uralk. szept. 25-i lf. elhatáro-zásával engedélyezte a költségvetés Ogy. elé terjesztését. (OL - K 255 - 1890 - 3. t. - 2351.) — Eb-ben az ügyiratban található maga a költségelőirányzat is, amelynek fő összegei: 369 008 583 Ft be-vétel és 369 004 543 Ft kiadás. A költségvetést Wekerle okt. 2-án nyújtotta be a Házban. Beszédé-ben kiemelte a BM és az IM kiadásai növelésének szükségességét a közegészségügy, a csendőrség és rendőrség fejlesztése, valamint a kir. tábla decentralizációja miatt. Hangsúlyozta: a költségvetés fő célja az államháztartás egyensúlyának megszilárdítása. KN (1887–92) 19. k. 10–19. p.

21./29./

1890. szeptember 1.

1.

Az Osztrák–Magyar Lloyd Társasággal kötött szerződés felbontása¹

A kereskedelemügyi miniszter úr fölhívja a minisztertanács figyelmét az Osztrák–Magyar Lloyd ügyére, és utalva a f. évi június 20-án tartott minisztertanács által adott megbízásra, jelenti, hogy az Osztrák–Magyar Lloyd ügyében, illetve a közös külügyminiszter úr által a miniszterelnök úrhoz f. évi június 19-én 3672. sz. a. inté-zett ama kérdés mikénti megfelelése iránt, ha vajon a m. kir. kormánynak, amennyi-ben ti. azon álláspontján, hogy további segélyezést magára nem vállal, továbbra is megmarad, volna-e észrevétele az ellen, ha a még hátralévő szerződési időtartamra a közös szerződési viszony felbontatnék, és az Osztrák–Magyar Lloyd kizárólag Ő Felsege többi királyságai és országaival lépne szerződési viszonyba, javaslatát elké-szítette, és azt az egyes miniszter uraknak már eleve megküldötte.²

Ennélfogva előadó miniszter úr ezúttal csak ismételheti azokat, amiket ezen munkálatában előadott, és amidőn újból is elfogadásra ajánlja azokat, amiket a 4. módozat mellett és az abból vonandó következtetésekre, illetve az adandó válasz és a feltételekre nézve előadott, kéri a minisztertanács döntését.

A minisztertanács hosszabb eszmecsere után úgy a közforgalom és ke-reskedelem, mint egyúttal a Monarchia hadászati érdekei nagyobb és előnyösebb mérvben való megóvhatása által is indíttatva, az előadó ke-reskedelemügyi miniszter úr által ajánlott módozathoz egyhangúlag hozzájárul, és ehhez képest válaszul a közös külügyminiszter úr ismer-tetett kérdésére kimondja, miszerint a m. kir. kormány elvileg kész az Osztrák–Magyar Lloyddal fennálló szerződés felbontására vezető tár-gyalásokba azonnal bemenni, és beleegyezni abba, hogy a még érvényes szerződéses időtartamra az Osztrák–Magyar Lloyddal fennálló közös szerződéses viszony megszüntetettvén, az Osztrák–Magyar Lloyd kizá-

rólág csak a Birodalmi Tanácsban Képviselet Királyságok és Országokkal lépjen szerződési viszonyba, mindazonáltal csak a következő feltételek alatt:

hogy a Lloyd-szerződés, úgy, amint van, 1892. év végéig érvényben maradjon, 1892. év végével, vagy előbb is, amint a magyar kormány az ennek következtében szükséges intézkedéseket a maga részéről megtehetette, a Lloyd-szerződés megszűnik;

hogy továbbá időközben a két kormány oly megállapodásokat hozzon létre, amelyekkel mind a két fél tengeri hajózása részére a viszonyos barátságos elbánás biztosítható, és

hogy végül ugyanezen alkalommal más természetű forgalmi és közlekedési kérdések is megbeszéltesenek, és amennyire az csak lehet, kölcsönös jóindulattal megoldassanak.

Fölhatalmaztatik egyfelől a miniszterelnök úr, hogy a közös külügyminiszter úrnak az osztrák kormány értesítése végett a választ adja meg; másfelől az előadó kereskedelemügyi miniszter úr a további tárgyalásokra és arra, hogy szem előtt tartva azt is, hogy a minisztertanács a Lloydnak a magyar állam által ez idő szerint nyújtott szubvenció összegét maximálisnak tekintti, melyen túlmenni nem kíván, a Lloyd pótlására szükséges további lépéseket tegye meg, és javaslatait a pénzügyi és földművelésügyi miniszter úrral egyetértve terjessze annak idején a minisztertanács elé.

A hazai tengeri hajózás segélyezése ügyében a minisztertanács elvárja a konkrét előterjesztést.³

Ami pedig a Lloyd által a Triesztben építeni szándékolt hangárra felveendő kölcsönt illeti, felhatalmaztatik az előadó miniszter úr azon válasznak megadására, miszerint a magyar kormány — tekintettel a Lloyd ügyében folyamatban levő tárgyalásokra — nincsen abban a helyzetben, hogy e kérdésben érdemileg nyilatkozzék.⁴

3.

A budavári Mátyás-templom, valamint a kassai és a bártfai műemlék templomok restaurálási költségeinek biztosítása

A vallás- és közoktatásügyi miniszter úr bejelentette, hogy a budavári Mátyás-templom, a kassai és a bártfai templomok restaurálása és továbbépítése az e célra fordítható pénz hiánya miatt akadályokba ütközik.

A budapesti lipótvárosi bazilika kiépítésére s egyházi műemlékek fenntartására szánt sorsjegykölcsön rendezése alkalmával ugyan hasítottat ki egy 1 000 000 Ft-nyi egyházi műemlékalap, de ennek 50 000 Ft-nyi évi kamatja, egyéb kisebb, de szintén ezen kamatjövedelemből fedezendő költségek mellett, és az elől említett nagyobb építkezések miatt fennálló építési iroda évi 20 000 Ft-nyi szükségletén túl, nem elégséges arra, hogy azon nagyobb építkezések kellő erővel folytattassanak.

Avégből, hogy a megnevezett három templom építése odáig haladjon, hogy azok az isteni tiszteletnek átadathassanak, legszigorúbb számítás mellett még 400 000 Ft-ra lenne szükség.

Ezen összeget előadó miniszter úr kölcsön útján kívánja fedezni, és pedig első vonalban azon 500 000 Ft-nyi külön tartalékalapot kívánná igénybe venni, mely a fenn említett sorsjegykölcsön rendezése alkalmával a 2 300 000 Ft-nyi sorsolási alapon és 100 000 Ft-nyi tartalékalapon túl kihatott.

Az évégből a pénzügyminiszter úrral folytatott tárgyalások során azonban ezen külön tartalékalapnak és kamatainak más mint az eredetileg megállapított célra való felhasználását a pénzügyminiszter úr megengedhetőnek nem tartván; amennyiben a minisztertanács is a pénzügyminiszter úr álláspontját tenné magáévá: előadó miniszter úr aziránt szándékozik Ő cs. és ap. kir. Felségéhez előterjesztést intézni, hogy a szóban lévő 400 000 Ft-nyi kölcsönt az 1 000 000 Ft-nyi Egyházi Műemléki Alapból vehesse törlesztésre kölcsön; ezen legalázatosabb előterjesztéshez a minisztertanács felhatalmazását kéri.

A minisztertanács tekintettel arra, hogy az említett 500 000 Ft-nyi összeg s annak kamatai a nevezett sorsjegykölcsön biztosítására szolgál[anak], s külön tartalékalap gyanánt kezelendő, annak illetően kölcsön céljából leendő igénybevételéhez nem járul; de felhatalmazza előadó miniszter urat, hogy Ő Felségéhez legalázatosabb előterjesztést tehessen avégből, hogy a szükségelt 400 000 Ft-nyi összeg az 1 000 000 Ft-nyi Egyházi Műemléki Alapból vétethessék kölcsön, oly kikötéssel azonban, hogy ezen megcsonkított Műemléki Alap kamatai a kisebb helyreállításokra évenként felhasználható 10 000 Ft kivételével mindaddig a csonka tőkéhez csatoltassanak, míg az eredeti épségébe ismét visszaállítatik.⁵

8.

Az állami tisztviselők fizetés-szabályozásának előmunkálatai

A pénzügyminiszter úr azon jelentése, hogy a tisztviselők fizetésének szabályozása iránti bizottsági tárgyalások befejeztetvén,⁶ az e részben létrejött munkálatot még e hó folyamán a minisztertanács elé óhajtáná terjeszteni, kellő tájékoztatás végett azonban előzőleg írásban fogja azt a miniszter uraknak megküldeni.

Tudomásul vétetett.⁷

9.

A Budapesti Kir. Ítéltábla és Pozsony vm. malackai járásának főszolgabírája között erdei kihágás miatt keletkezett hatásköri összeütközés kérdésében — az igazságügy-miniszter előterjesztésére — határozat arról, hogy az eljárást a főszolgabíró mint kihágási bíróság folytassa le.

10.

A Budapesti Kir. Ítéltábla és Nagy-Küküllő vm. alispánja között kártérítés követelése miatt keletkezett hatásköri összeütközés kérdésében — az igazságügy-miniszter előterjesztésére — határozat arról, hogy az eljárást a bíróság folytassa le.

15.

A millenniumi ünnepek időpontjának kitűzése⁸

A miniszterelnök úr utalással arra, hogy Magyarország ezredéves fennállásának méltó megülése érdekében már évek óta mozgalom van folyamatban, és hivatkozással arra, hogy saját álláspontját ez ügyben az Országgyűlés Képviselőházának f. évi május hó 31-én tartott ülésében már jelezte, amidőn kijelentette volt, hogy a kormány a millennium időpontjának meghatározása és az ünnepélyek megtartására nézve annak idején a törvényhozásnak előterjesztéseket fog tenni, elérkezettnek látja az időt, hogy az ügyet a minisztertanács tárgyalása alá bocsássa.

Előadó miniszterelnök úr nézete szerint mindenekelőtt a millennium megünneplésének időpontja lenne megállapítandó.

A volt vallás- és közoktatásügyi miniszter úr által ez érdemben folytatott tárgyalások eredménye szerint a honfoglalás ideje a legilletékesebb fórum, a Magyar Tudományos Akadémia előterjesztése alapján a 888. és 900. évek közötti időben hajtattott végre,⁹ mihez képest a honfoglalás tényét, mint egységes nagy akciót tekintve, középszámítással az ezredév megünneplésére az 1894. év látszik legalkalmasabbnak.

A Magyar Tudományos Akadémia ezen álláspontját az előadó miniszterelnök úr, figyelemmel arra is, hogy előreláthatólag az általános képviselőválasztások az 1892. évben fognak megejtetni, úgy történeti, mint politikai tekintetből a maga részéről is elfogadandónak tartja, miért is oly javaslattal járul a minisztertanács elé, hogy a millennium megülése idejéül az 1894. évet kitűzvé, a kérdés további előkészítésével és a szükségesnek mutatózó előterjesztések egybeállításával az érdekelt miniszter urak bízassanak meg.

A minisztertanács a miniszterelnök úr előterjesztését magáévá teszi, Magyarország ezredéves fennállásának időpontjául azonban nem az 1894., hanem időnyerés szempontjából az 1895. évet tűzi ki, és a kérdés további előkészítésével a miniszterelnök, a vallás- és közoktatásügyi, a pénzügyi, valamint a kereskedelmi miniszter urakat bízza meg; a szükségesnek mutatózó előterjesztések annak idején be lévén mutatózó.¹⁰

16.

A közigazgatási reformmunkálatok szövegének szétosztása a miniszterek között

A miniszterelnök úr mint a Belügyminisztérium vezetője a közigazgatási reformmunkálatok egy részét a miniszter urak között közvetlenül szétosztván, a még hiányzó részek legközelebbi megküldését ígervén, kiemeli, hogy az általa tervezett reformmunkálat 6 fő részből áll, éspe dig:

1. Általános rész.
2. Vármegyék rendezése.
3. Közigazgatási bizottságok.
4. Árvaügy.
5. Közigazgatási bíróság szervezése.¹¹

6. Községek; mely munkálatok fő vezérelveinek és alapjainak megvitatása végett szeptember 5-ére miniszteri értekezletet tűz ki, egyszersmind hangsúlyozza annak szükségét, hogy a minisztertanács végleges megállapodásának bekövetkeztéig a közigazgatási reformmal egybekötött kérdések és ügyek kiválólag bizalmasan kezeltesse nek.

Tudomásul vétetett.¹²

Jegyzetek

- 1 *Ld. még 1890. jún. 20./2., szept. 29./2., nov. 26./3., dec. 3./7., 1891. jan. 15./1., febr. 13./3., ápr. 3./3., máj. 1./8. és 9., máj. 13./2.*
- 2 Baross 66 oldalas emlékiratát ld. OL - K 26 - 1891 - 1775 (2368/1890). A memorandum részletesen ismertette a Lloyd fejlődési útját, a magyar érdekeket semmibe vevő és pénzügyi csödhöz vezető üzletpolitikájának jellemzőit, majd kimondta: itt az alkalom „a magyar tengeri hajózás és az azzal egybekötött érdekek egész teljességé”-nek felkarolására. Baross elvileg négy megoldási lehetőséget sorolt fel: 1. a szerződés — lejártáig — érvényben marad változatlan szubvencióval; 2. elfogadják a Lloyd kérését és felemelik az évi segélyösszeget (ez esetben a magyar részesedés 816 000 Ft-ra növekszik); 3. a két kormány államosítja és egy nagy közös vállalatá alakítja a társaságot; 4. „Azzal az anyagi segéllyel, mellyel ma a Lloydnak, Adriának stb. adózunk, és ha már ennél is többet kell áldozni, azzal az áldozattal, mellyel hasznót hajtólóg tengeri kereskedelmünket támogatni és fejleszteni készek és képesek vagyunk, alkossunk egy, ha nem is világraszóló, nagy, de a mi viszonyainknak megfelelő fejlődőképes tengeri hajózási vállalatot, melyet magát az Adriában máris bírjuk, vagy amelyet az Adria nélkül is meg tudunk teremteni.” Baross az első három lehetőséget — hivatkozva az ország gazdasági és pénzügyi érdekeire — elutasította, és határozottan egy külön, önállóan szubvencionált magyar vállalkozás mellett tette le a garast, mivel szerinte Fiumét, „a mi független kiviteli és behozatali útirányaink ezen legfontosabbját” csak így lehet fejleszteni, s mivel a közös hadászati érdekek is egynél több erős vállalatot igényelnek. A Lloydnak (408 000), az Adriának (307 000) és az egyéb kisebb vállalatoknak (70 000) eddig nyújtott összesen 785 000 Ft évi segélyösszeg kis kiegészítéssel elég lesz egy új, életképes vállalat alapítására — írta a kerm.
- 3 *Vö. 1891. máj. 1./11.*
- 4 Szapáry szept. 11-i átiratával tájékoztatta a közös küm.-t a mt. döntéséről. OL - K 26 - 1891 - 1775 (2774/1890).
- 5 *Ld. még 1890. okt. 24./13.*

- 6 A kormány még 1885-ben vegyesbizottságot küldött ki az állami tisztviselők fizetésrendezésére vonatkozó javaslat kidolgozására. OL - K 20 - 1891 - 507 (tvj. indokolása).
- 7 *Ld. még 1891. okt. 13./15., okt. 14./3., dec. 5./20., 1892. ápr. 1./1., jún. 17./1., júl. 8./13., dec. 19./7., 1893. jan. 7./8., márc. 30./1. és 4., máj. 30./22., 1894. okt. 29./17.*
- 8 *A millennium ügyére vonatkozó jk.-i pontok felsorolása: 1890. máj. 30. 15. jegyzet.*
- 9 A MTA Trefort Ágoston vkm. 1882. okt. 17-i felkérésére — Pauler Gyula, Salamon Ferenc és Szabó Károly történészek véleménye alapján — foglalt állást. Vö. Századok 1883. II. füzet. Melléklet.
- 10 Az írásos mt.-i előterjesztést ld. OL - K 26 - 1890 - 66 (1736). — Galgóczy Károly főjegyző emlékirata alapján Pest–Pilis–Solt–Kiskun vm. közgyűlése 1889 júl.-ában 552. sz. a. határozatot hozott arról, hogy a millennium megünneplése ügyében felír az Ogy.-hez és a kormányhoz. Az akcióhoz 1889–1890 folyamán a törvényhatóságok zöme csatlakozott. 1890 máj.-ában — gr. Zichy Jenő indítványára — a Múbarátok Köre neves személyiségekből álló bizottságot alapított és felajánlotta, hogy a Kör magára vállalja az ünnepségek megszervezését. Uo. (66, 1635, 1736, 2262, 2338, stb.).
- 11 *A közigazgatási bíráskodás ügyére vonatkozó összes jk.-i pontot itt soroljuk fel: 1890. szept. 5./3., szept. 19./4., szept. 29./3., szept. 30./2., 1891. márc. 5., máj. 7./1., aug. 3./1., 1892. okt. 14./7., 1893. júl. 16./1., júl. 21./5., júl. 22./14., júl. 24./7., 1894. jan. 15./6.*
- 12 A Szapáry-kormány programjának sarkalatos pontját képező közigazgatási reform előkészítése vette kezdetét ezen a mt.-on. Szapáry a munkálat 1. és 2. részét átadta a minisztereknek, míg a 3. és 4. részt szept. 2-án küldte meg számukra. (OL - K 148 - 1890 - III. t. - 3427.) — A munkálatot, ill. annak 1–5. részét (ti. a 6. rész nem készült el) tartalmazza az „Előterjesztés a minisztertanács elé a közigazgatási reform ügyében” című terjedelmes irat. (OL - K 26 - 1890 - 1338 /3056/.) — A tervezet egy sor alapvető tv., így mindenekelőtt a törvényhatóságokról szóló 1886:21. tc. radikális módosítását, valamint néhány új tv. (pl. a közigazgatási bíráskodásról) megalkotását célozta a közigazgatás egészének lényeges reformja érdekében. Legradikálisabb elképzelésnek a törvényhatósági tisztviselők választásának megszüntetése mutatkozott. — *Ld. még a bevezető tanulmány A/II. 1. 1. fejezetét. — A közigazgatási reform ügyére vonatkozó összes jk.-i pontot itt soroljuk fel: 1890. márc. 16., júl. 4./4., szept. 5./3., szept. 19./4., szept. 20./4., szept. 21./11., szept. 29./3., szept. 30./2., okt. 10./15., okt. 11./5., 1891. febr. 13./1., febr. 14., febr. 15., febr. 16./2., febr. 21./3., febr. 22./2., febr. 28./1., márc. 2., márc. 5., máj. 1./29., máj. 7./1., jún. 17./1., aug. 1., aug. 3./1., 1892. jún. 17./27., szept. 16./2., szept. 23./2., okt. 14./7.*

22./30./

1890. szeptember 5.

3.

A tervezett közigazgatási reform irányelvei¹

Tárgyalás alá vétetvén a közigazgatás reformja a Belügyminisztérium által készített s a miniszter urakkal előzetesen közölt javaslati pontozatok alapján, a miniszterelnök úr mindenekelőtt eldöntés alá bocsátotta a következő kérdéseket:

I. a közigazgatás reformjára vonatkozó javaslatok tárgyalassanak-e még a jelenlegi országgyűlés által, vagy halasztassék el azok tárgyalása a választások utánra?²

II. Ha a kérdéses javaslatok a jelenlegi országgyűlés által tárgyalandók, halasztható-e a tárgyalás a jövő, vagyis az országgyűlés utolsó ülészakára?

III. Terjesztessenek-e a készítendő törvényjavaslatok előzetesen még ankéttárgyalás alá is?

IV. Milyen sorrendben tárgyaltassanak a közigazgatás reformjára vonatkozó javaslatok?

V. A megyei törvényhatóságokra vonatkozó törvényjavaslatba befoglaltassanak-e a közigazgatási bizottságokra vonatkozó határozmányok is?

VI. Terjedjen-e még másra is ki az előterjesztendő törvényjavaslat; nevezetesen készíttessék-e egy általános közigazgatási törvény?

VII. A törvényhatósági joggal bíró városok iránt terjesztessék-e külön törvény elő? S azonkívül készíttessék-e a fővárosról még külön törvény?

A minisztertanács a feltett előzetes kérdések iránt a következőleg nyilatkozott:

ad I. Minthogy a kormány programjának fő pontját a közigazgatás reformja képezi, s tehát elsősorban ennek kell eleget tenni, de gyakorlati szempontból sem volna célszerű a reformkérdést a képviselői választási izgatások tárgyává tenni, a minisztertanács azon a nézeten volt, hogy a közigazgatás reformjára vonatkozó törvényjavaslatok mindenestre még a jelen országgyűlés által tárgyaltassanak.

ad II. Minthogy ily természetű kérdéseknek objektív tárgyalása az utolsó ülészakban alig várható, de azért sem volna célszerű a tárgyalást az utolsó ülészakra halasztani, mert az esetben az ellenzék obstrukció által a javaslatok törvényre emelkedését esetleg meg is hiúsíthatná: a minisztertanács szükségesnek tartja, hogy a reformjavaslatok, vagy azokból legalább azok, melyekben a közigazgatás miképpen berendezésének elvi kérdése döntetik el, mihamarább, még a jelenlegi ülészakban tárgyaltassanak.

ad III. Az I. és II. pontok szerinti megállapodások értelmében a javaslatok előterjesztése sürgős lévén, a minisztertanács az ankét-tárgyalást annál is inkább mellőzendőnek tartja, mert ilyen tárgyalás szakkérdéseket kivéve gyakorlati értékkel úgy sem szokott bírni.

ad IV. Azon megjegyzés előrebocsátása után, hogy a közigazgatás reformjáról egy általános törvényjavaslat terjesztendő elő, melynek a megyékre, városokra stb. vonatkozó határozmányok, habár esetleg azok külön törvényekbe foglaltatnak is, csak alkatrészeit kell hogy képezzék, a minisztertanács elsősorban előterjesztendőnek és tárgyalandónak tartja a közigazgatás szervezését a megyékben és a megyei önkormányzatot tárgyzó törvényjavaslatot, melynek kezdetét képezhetné az elébb említett általános rész. Ezzel egyidejűleg előterjesztendő a közigazgatási bíráskodásról³ szóló törvényjavaslat, — s ha addig elkészülhet — a községekről szóló törvényjavaslat.

ad V. A közigazgatási bizottságokra vonatkozó határozmányok felveendő a megyei közigazgatásnak szervezéséről szóló, illetőleg a közigazgatás reformját tárgyzó általános törvényjavaslatba.

ad VI. A felelet már a fentebbiekben meg van adva.

ad VII. A törvényhatósági joggal bíró városokról és a fővárosról — azok különleges viszonyainál fogva — külön-külön törvényjavaslatok készítenők.

Ezután tárgyalás alá vétetnek a közigazgatás reformját érdeklő még következő kérdések:

A reformmal egyidejűleg foganatba vétessék-e a megyék területi szabályozása?

A minisztertanács elismeri ugyan, hogy kizárólag a közigazgatás érdekeit tekintve nagyon kívánatos volna azokat a nagy aránytalanságokat megszüntetni, melyek a vármegyék területi nagyságára és lélekszámára nézve fennállanak;⁴ de nem hagyhatja figyelmen kívül, hogy a megyék területeinek megbolygatása, mit különben is a fennforgó nemzetiségi s egyéb fontos tekinteteknél fogva csak a legnagyobb óvatossággal és megfontolással lehetne tenni, oly nehézségeket támaszthatna az erre vonatkozó törvényjavaslat parlamenti tárgyalásánál, melyek következtében a reform egész ügyének keresztülvitele kockáztathatnék.

Azért a vármegyék területeinek szabályozása a közigazgatás reformjának kérdésétől elválasztandó, s csak fokenként aszerint foganatosítandó, amint ezen kérdés egyes vármegyékre nézve az idő folyamában megérlelődik.

A kormány ezen szándékának megfelelő módon kifejezés is adandó a vármegyék közigazgatására vonatkozó törvényjavaslat indokolásában.

A törvényhatósági városokról külön törvény alkottassék-e?

Erre a válasz már fennebb megadatott az előzetes kérdéseknél VII. alatt.

A járásokban létesíttessék-e egy külön képviselő?

E kérdés megvitatása és eldöntése a legközelebbi minisztertanácsra halasztatott.

Nem volna-e célszerű a közmunkaügyet és útépítést a Belügyminisztérium kezelése alá adni?

A belügyminiszteri előterjesztésben foglalt indokoknál fogva a minisztertanács ez ügyeknek a Belügyminisztérium kezelése alá bocsátását célszerűnek tartja, s minthogy ezen átutalás megtörténhetik adminisztratív úton, egyúttal felhatalmazza a belügyi és kereskedelmi miniszter urakat, hogy az 1892. évi költségvetéseiket esetleg már ezen hatásköri változtatás figyelembevételével terjesszék elő.⁵

A törvényhatóságokról szóló (1886:XXI. tc.) törvény revíziója tárgyában készített előterjesztésre

a minisztertanács szükségesnek tartja a következőket megjegyezni:

Az e tárgyban készítendő törvényjavaslat címe megváltoztatandó esetleg következőleg: „Törvényjavaslat a közigazgatás szervezéséről a megyékben és a megyei önkormányzatról.” Ami a tartalmát illeti: a közigazgatás reformjára vonatkozó elvi határozmányok megállapítása után lesz elhatározandó, hogy az anyag miképpen osztassék be a készítenő törvényjavaslatokba.

A minisztertanács korábbi megállapodásai⁶ értelmében is helyesli a belügyminiszteri javaslatot, miszerint a vármegyék jövőre is bizonyos fokú önkormányzati joggal ruháztassanak fel, s a készítendő törvényjavaslatban taxatív sorolandó elő, hogy mely ügyek fognak a vármegyék önkormányzati jogköréhez tartozni, miután minden más ügy, mely itt felsorolva nem lesz, az állami adminisztráció keretébe esik.

Az autonóm ügyek taxatív felsorolása után általában kimondandó, hogy: „azonkívül az autonóm jogkörbe tartoznak mindazon ügyek, melyek külön törvények által e jogkörbe utaltatnak.”

Hasonlóképpen helyesli a minisztertanács, hogy a belügyminiszteri javaslat értelmében a vármegyék ezentúl is bizonyos politikai jogokat — nevezetesen a felirati jogot — gyakorolhassanak, sőt fenntartani kívánja a minisztertanács a törvényhatóságoknak azon eddigi jogát is (1886:XXI. tc. 20. §), miszerint az Országgyűlés által meg nem szavazott adó tényleges behajtására vagy meg nem ajánlott újoncok tényleges kiállítására vonatkozó kormányrendeletet nem tartoznak végrehajtani. A minisztertanács belátja ugyan, hogy e jognak fenntartása a közigazgatás államosításával, midőn a kormány rendeleteit állami tisztviselők a kormány közvetlen rendeletei szerint fogják végrehajtani, bizonyos ellentétben áll, s hogy e jog a megyék részéről az eddigi alakban nem is lesz gyakorolható; mindamellett politikai okoknál fogva mellőzhetlennek tartja, hogy e jog elvileg fenntartassék, annyival is inkább, mert abból gyakorlatilag semmiféle hátrány vagy fennakadás nem származhatik; a megyei közigazgatásról szóló törvényjavaslat szerkesztésénél lesz majd a feladat megállapítani, hogy e jognak mily alakban és milyen módon adassék kifejezés.

Hasonlóképpen fenntartandó a megyei törvényhatóságok azon joga is, hogy önkormányzati hatáskörükben pótdókat vethessenek ki, a kivethető pótdó százalékanak maximuma azonban az eddigi mértéken felül nem emelendő.

Ezután a közigazgatás reformjának tárgyalása félbeszakított, és annak folytatása szeptember 19-ére halasztott.

6.

Olasz lap postai szállítási jogának megvonása

A miniszterelnök úr mint a Belügyminisztérium vezetője bejelenti, hogy a Nápolyban megjelenő „Corviere di Napoli” című hírlaptól irredentikus irányú cikkei miatt a postán szállítási jog a Magyar Korona Országainak területére nézve megvonott.⁷

Jóváhagyólag tudomásul vétetik.

Jegyzetek

- 1 *A közigazgatási reform ügyére vonatkozó jk.-i pontok felsorolása: 1890. szept. 1. 12. jegyzet.*
- 2 *Az 1887. szept. 26-ra hirdetett Ogy. mandátuma 1892-ben járt le.*
- 3 *A közigazgatási bíráskodás ügyére vonatkozó összes jk.-i pont felsorolása: 1890. szept. 1. 11. jegyzet.*
- 4 *Pl. Esztergom vm. területe 1070, Túróc vm.-é 1125, Ugocsa vm.-é 1177 km², lakosságuk 72 ezer, 46 ezer, ill. 65 ezer fő volt. Ezzel szemben Bihar vm. 10 555, Krassó–Szörény vm. 10 664 és Pest–Pilis–Solt–Kiskun vm. 11 594 km²-es területén 416 ezer, 383 ezer, ill. 583 ezer fő élt. OL - K 26 - 1890 - 1338 (3056).*
- 5 *Ld. 1892. máj. 20./13.*
- 6 *Vö. 1889. nov. 12./1.*
- 7 *Az intézkedésre az osztrák büm. aug. 5-i kérésére került sor. OL - K 149 - 1890 - 3. t. - 812.*

23./31./

1890. szeptember 11.¹

3.^a

Olasz cég által Fiumében felállítandó selyemszövő gyár állami segélyezése

A kereskedelmi miniszter úr előterjesztette, hogy *Passavalli Pueccer Pietro* comói selyemgyárossal alkudozásban áll egy selyemszövő gyárnak Fiumében leendő felállítására iránt.

Nevezett, jó hírnévnek örvendő és Magyarországgal, különösen Szeged vidékével állandó üzleti összeköttetésben álló cég — a tulajdonos testvérek megosztzkodása következtében is — Magyarországon Fiumében egy selyemszövő gyárat szándékozik alapítani, éspedig egyelőre még ez év folyamán 50 szövőszékekkel a gyártást megkezdeni, és a szövőszékek számát két év alatt 100-ra emelni.

Egyelőre 150 000 Ft tőkével kezdené meg működését, idővel még nagyobb befektetéseket tervez.

Kezdetben ugyan Olaszországból jövő, begyakorlott munkásokkal indítaná meg a gyártást, ezek mellett azonban belföldi munkásokat is alkalmazna, azokat betaníttatná, úgyhogy az olasz munkások visszatérte után, kikkel egyelőre csak 2 évre kötne szerződést, az üzemet hazai munkásokkal folytatná.

A hazai iparnak állami kedvezményekben való részesítéséről szóló 1890:XIII. tc. alapján a törvényben megállapított kedvezményeket előadó miniszter úr a pénzügyminiszter úrral egyetértőleg 10 évre lenne hajlandó engedélyezni; és ezenkívül a vám és egyéb kiadások fedezésére 5 éven át 5000 Ft-tal, tehát összesen 25 000 Ft-tal az előadó miniszter úr rendelkezése alatt álló Ipari s Kereskedelmi Alapból segélyezni.

Mely tervezett intézkedésekhez előadó miniszter úr, tekintettel az ügy sürgős voltára, ezen minisztertanács hozzájárulását kérte.

A minisztertanács az előadottakat tudomásul vette, és a kereskedelmi miniszter urat felhatalmazta arra, hogy előterjesztéséhez képest a Fiumében felállítandó selyemszövő gyárat 5 éven át évi 5000 Ft-tal segélyezhesse.²

Jegyzetek

a A 4. pontot nem közöljük.

1 Az ülésen Baross Gábor kerm. elnökölt.

2 Iratok: OL - K 231 - 1891 - 2. t. - 786. — A selyemszövő gyár 1890. dec. végén egy bérelt épületben 34 szövőszékkal megkezdte a termelést. Befektetett tőkéje 1891-ben 77 000 Ft-ot tett ki. — Az állami segélyt végül is nem kapta meg a gyár, mert a kikötött feltételeket (50, ill. 100 szövőszék üzembe állítása, 150 000 Ft-os tőkebefektetés) képtelen volt teljesíteni. A gyár 1892-ben meg is szűnt. Magyarország vármegyéi, Fiume 266. p.

24./32./

1890. szeptember 19.

1.

Póttartalékosok behívása és tartalékosok visszatartása a kedvezőtlen újoncozási eredmény miatt

A honvédelmi miniszteri államtitkár úr a távollévő honvédelmi miniszter úr nevében jelenti, hogy az ügy sürgős volta miatt a minisztertanács utólagos jóváhagyásának reményében, a miniszterelnök úr hozzájárulásával a közös hadügyminiszter megkeresése folytán beleegyezését adta ahhoz, hogy miután az idei újoncállítás kedvezőtlen eredménye miatt a Közös Hadseregben a zászló alatt levő három korosztályból a legszükségesebb békelétszám sem telik ki, e hiány pótlása végett kivételesen a póttartalékosok is behívathassanak, s a tartalékosok is visszatartathassanak, s ily irányban Ő Felségéhez előterjesztés tétethessék.

Egyúttal felhatalmazást kér, hogy miután ugyancsak az újoncozás kedvezőtlen eredménye miatt e tekintetben a Honvédségnél hasonló, sőt még kedvezőtlenebb viszonyok állottak be, Ő Felsége legfelsőbb engedélyével a Honvédségre nézve is hasonló intézkedés tétethessék.

A minisztertanács a közös hadseregbeli póttartalékosok behívására és a tartalékosok visszatartására vonatkozó jelentést jóváhagyólag tudomásul veszi, kívánja azonban, hogy a közös hadügyminiszter felszólíttassék, hogy a fogamatba veendő kivételes rendszabály a legkíméletesebben alkalmaztassék, s különösen hogy a tartalékosoknál a visszatartás felváltva történjék úgy, hogy ugyanazon tartalékos a rendes szolgálati időn¹ túl 3-4 hónapnál tovább ne legyen kénytelen ténylegesen szolgálni.

Továbbá felhatalmaztatik a honvédelmi miniszter úr, hogy ugyanilyen kivételes intézkedést a honvédségi póttartalékosok és tartalékosokra nézve is hozhasson Ő Felségénél javaslatba.²

2.

A steyeri fegyvergyárnak a budapesti fegyvergyár átvétele esetén adandó kedvezmények³

A honvédelmi miniszteri államtitkár úr előterjeszti, hogy a steyeri fegyvergyár-társulat késznek nyilatkozott a budapesti fegyvergyárt átvenni s továbbra is mint fegyvergyárat üzemben tartani, ha ugyanazon kedvezményekben részesíttetik, melyek a mostani budapesti fegyvergyár társaságnak megadottak.

A minisztertanács azon a nézeten van, hogy az 1888:II. tc. által a mostani Magyar Fegyvergyár Társaságnak megadott különleges kedvezmények adminisztratív úton más társulatra ki nem terjeszthetők, s e részben a törvényhozásnak előterjesztést tenni nem volna célszerű; nem volna azonban észrevétele az ellen, hogy a f. évi XIII. tc.-ben új iparvállalatok számára biztosított kedvezmények a steyeri fegyvergyár-társulatnak is megadassanak, ha a budapesti fegyvergyárt átvenné; s felhatalmazza a honvédelmi miniszter urat, hogy a kormánynak e részbeni elvi hajlandóságát a nevezett társulatnak is kijelenthesse.⁴

4.

A közigazgatási reformtervezet (általános irányelvek, törvényhatósági bizottság)⁵

Folytattatván a közigazgatási reform tárgyalása, az igazságügy-miniszter úr előterjeszti nézetét aziránt, hogy a közigazgatás reformjára vonatkozó határozmányok anyaga alakilag miképpen volna elrendezendő s törvénybe foglalandó.

Minek folytán^a elhatároztatik, hogy a közigazgatási reform tárgyában készítendő törvényjavaslat, melynek címe volna: „A közigazgatás és a megyei törvényhatóságok rendezéséről” a következő anyagot tartalmazza.

Az I. fejezet tartalmazza az általános határozmányokat, melyekben kimondatik,

- a.) hogy a közigazgatást ezentúl kinevezett állami közegek vezetik,⁶
- b.) hogy az állami közegek rendszerint végrehajtó közegek egyszersmind az önkormányzat körében teendőkre nézve is,
- c.) hogy az állami közegek vannak hivatva a közigazgatás körében minden teendő elvégzésére, amennyiben a törvény másképpen nem intézkedik, s valamely teendő végzését nem bizza más közegekre.

A II. fejezetben meghatározatnak és felsoroltatnak az állami közigazgatási közegek (alispán, szolgabíró stb. mint egyes közegek, a közigazgatási bizottság mint kollegiális közeg), továbbá taxatív megállapítatik hatáskörük.

A III. fejezetben meghatározatnak a megyének mint önkormányzati testületnek szervezete, megállapítatik hatásköre, s megállapítatnak közegei (közgyűlés, állandó választmány); meghatározatnak, hogy a megye miképpen foly be az állami közigazgatásba s annak ellenőrzésébe. Továbbá meghatározatnak, hogy a megye milyen külön közegeket állíthat fel saját önkormányzati ügyeinek ellátására, különösen az önkormányzat körében alkotott intézetek igazgatására.^b

Ugyane fejezetben megállapítandók a megye politikai jogai is.

A III. fejezetnél a részletes tárgyalás alkalmával még megfontolandó lesz: nem kell-e bizonyos határozatokat, s milyeneket a községekről felvenni, s esetleg nem volna-e célszerű a községekre vonatkozó határozatokat egy külön fejezetbe foglalni, mely az esetben a IV. fejezetet képezné.

A IV. fejezet tárgyalja a közigazgatási bíraskodást,⁷ meghatározván annak szervezetét és közegeit, és szabatosan megjelölván ezen közegeknek hatáskörét, s megállapítván egyszersmind ezen közegeknek úgy egymáshoz, valamint a közigazgatás közegeihez való viszonyát.

Ugyane fejezetben meghatározandók a közigazgatási bíraskodás eljárásának főbb elvei, míg az eljárásnak részletes megállapítása külön törvényben vagy rendeletben fogna történni.

Az V. fejezetbe foglalandók az átmeneti és vegyes intézkedések, valamint a kormány részére szükséges felhatalmazások, továbbá az utalás arra, hogy a községekről, városokról, az árvaügyről és a közigazgatási bíraskodási eljárásról külön törvények, illetőleg rendelet fog intézkedni.

Ami a közigazgatási reform tárgyában tervezett egyes törvényeknek életbe léptetését illeti: a minisztertanács azon a nézetten van, hogy miután a községek s a r.t. városok szoros összefüggésben vannak az általános közigazgatási és a megyei törvényhatóságok rendezésével, s ez utóbbi törvénynek korábbi életbe léptetése esetében az átmeneti intézkedések megállapítása nagy nehézségeket okozna, a most említett egymással szorosan összefüggő törvényeket egyszerre kell életbe léptetni, ha nem is lesz lehetséges a törvényeket egyszerre megalkotni.

Ezután folytatattván a közigazgatási reform részletei felett a tárgyalás⁸ azon pontozatok alapján, melyeket a Belügyminisztérium készített; a *törvényhatósági bizottságokra*⁹ nézve (II. fejezet)

elhatározatnak, hogy ezen bizottságok tagjainak számára és a bizottságok összeállítására nézve az eddigi törvényes határozmányok tartassanak fenn azzal a módosítással, hogy a községi jegyzők és körjegyzők ne legyenek a bizottság tagjai, továbbá, hogy ugyanazon egyén, ha városban és megyében is adófizető, egyszerre városi és megyei bizottsági tag is lehessen akár mint virilista, akár választás útján.

A közgyűléseket illetőleg (III. fejezet)

elfogadtatik a belügyminiszteri javaslat a következő megjegyzésekkel.

A határozmányok teljessége érdekében kifejezés adandó annak, hogy amennyiben oly ügyek merülnek fel, amelyeknek ellátása halasztást nem szenvedhet, ezeknek ellátásáról az alispán intézkedik, tartozik azonban tett intézkedését utólagosan a közgyűlésnek bejelenteni.

a.) *ponthoz:* közelebbről meghatározandó, hogy a közgyűlés „az önkormányzat körébe tartozó ügyekben” van hivatva szabályrendeleteket alkotni.

j.) *pontnál:* a vasúti hivatalnokok kifejezetten kiveendők.¹⁰

p.) *pontnál* a felsőbb tan- és kulturális intézeteket illetőleg azok „létesítésének” joga is a közgyűlés hatáskörébe felveendő.

q.) *pontnál* a gazdasági és ipari kiállítások segélyezésén kívül, ilyen kiállítások rendezése is a közgyűlések hatáskörébe felveendő.

A törvények és rendeletek kihirdetésére nézve az állapítandó meg, hogy a törvények, szabályrendeletek és közérdekű rendeletek kihirdetés végett a községeknek, illetőleg körjegyzőségeknek, vagy az ezek helyibe alkotandó községeknek^c küldendők meg; továbbá kimondandó, hogy minden bizottsági tagnak jogában áll az utolsó közgyűlés óta megjelent bármily rendeletnek a tanácskozási szabályok megtartásával felolvasását kívánni.

Azon tisztviselők közé, kik a közgyűléseken megjelenhetnek, a pénzügyi igazgató is felveendő; kir. mérnök helyett pedig „az államépítészeti hivatal főnöke” teendő.

Tüzetesebben meghatározandó, hogy a közgyűlésen megjelenő tisztviselők a „saját cselekményeikre vagy kiadott rendeleteikre nézve” tartoznak a tőlük kívánt felvilágosításokat megadni.

A végpont megfelelően módosítandó.

Végre a közgyűlésekről általában kimondandó, hogy oly határozatok hozatalához, melyek szabályrendeletek alkotására, kölcsönfelvételre, törzsvagyon szerzésére vagy elidegenítésére, a költségvetési előirányzatok megállapítására, pótlások kivetésére, a törvényhatóság saját vagyonának kezelésére és helyiérdekű vasutak iránti intézkedésekre vonatkoznak, első ízben a közgyűlés lehető összes tagjai 1/3-ának jelenléte szükséges. Amennyiben ennyi tag meg nem jelenne, 30 nap után új közgyűlés tartandó, melyen a tényleg megjelent tagok határoznak; azonban mind az első, mind a második közgyűlés alkalmával csak a jelenlevő tagoknak 2/3-a hozhat érvényes határozatot, s a szavazatok jegyzőkönyvben feljegyzendők.

Ezután a tárgyalás az idő előrehaladottsága miatt megszakíttatik és másnapra halasztatik.

Jegyzetek

- a Tarkovich megváltoztatta az eredeti szöveget, amely így hangzott: „Az ez iránt előterjesztett javaslatot a minisztertanács is helyeselven”.
- b–c Tarkovich beszúrásai.
- 1 A véderőről szóló 1889:6. tc. 8. §-a a Közös Hadseregbe sorozottak szolgálati kötelezettségét (21 éves kortól) 3 évi rendes és 7 évi tartalékos szolgálatban szabta meg.
 - 2 A Közös Hadsereg 1890. évi magyarországi újoncszükséglete 47 842 fő volt, amiből a sorozás 45 745 főt fedezett. A Honvédségnél a 13 029 fős létszámszükséglettel szemben 9326 fős fedezet állt. (HL - Honv. Min. Lt. - 1890 - sz. n.) — A honv. m. 1890. szept. 25-én tett előterjesztést az uralk.-hoz a mt. határozata értelmében. Ferenc József szept. 28-án járult hozzá a tervezett intézkedésekhez. (HL - Honv. Min. Lt. - Lf. elhatározások - 1890 - 2062.) Vö. a honv. m. 1890. nov. 22-én kiadott 5322. eln. sz. rendelete (RT 1890. 1836. p.).
 - 3 *Ld. még 1890. jún. 27./10., júl. 4./14., szept. 28./9., okt. 24./6., dec. 3./1., 1891. aug. 3./3., 1892. ápr. 29./2., 1893. szept. 13./12.*
 - 4 A tárgyalások végül is nem vezettek eredményre. — Vö. 1890. dec. 17./9.
 - 5 *A közigazgatási reform ügyére vonatkozó jk.-i pontok felsorolása: 1890. szept. 1. 12. jegyzet.*
 - 6 A törvényhatóság fő tisztviselőit (alispán, főjegyző, aljegyzők, tiszti főügyész, alügyészek, árvaszéki elnök és ülnökök, főpénztárnok, főszámvevő, járási főszolgabírák és szolgabírák) a közgyűlés választotta 6 évi időtartamra, csupán a főorvos, a rendőrkapitány, a számvevők, a levéltárnok, az árvaszéki nyilvántartók, a járási orvosok, a közigazgatási gyakornokok, az állatorvosok, valamint a segéd- és kezelőszemélyzet élethossziglan történő kinevezése tartozott a főispán kinevezési jogkörébe. (Vö. 1886:21. tc. 67. 79. és 80. §).
 - 7 *A közigazgatási bíráskodás ügyére vonatkozó jk.-i pontok felsorolása: 1890. szept. 1. 11. jegyzet.*
 - 8 A törvényhatóságokról szóló 1886:21. tc. revíziójának tárgyalását kezdte meg a mt.
 - 9 A törvényhatósági bizottság a törvényhatóság (megye, thj. város) egyetemét képviselő, 120–600 (városokban 48–400) tagú testületi szerv volt, amely felerészben választott tagokból, felerészben pedig a legtöbb adót fizetőkből (virilisták) állt. (Vö. 1886:21. tc. 21–24. §).
 - 10 Ti. a törvényhatóság területén működő vasúti tisztviselők ellenőrzése, fegyelmezése a mt. szerint nem tartozhatott a közgyűlés hatáskörébe.

25./33./

1890. szeptember 20.

1.

A szerb sertésbehozatali tilalom enyhítése¹

A kereskedelmi miniszter úr visszapillantást vetvén a szerb sertésbeviteli tilalom tárgyában eddig történetekre, előadja, hogy miután a részünkről kibocsátott tilalom által elérni óhajtott cél általában véve eléretett, s a mi közgazdasági érdekünkben is áll, hogy Szerbiával barátságos kereskedelmi viszonyok álljanak fenn; másfelől figyelembe veendő az osztrák kormányának a német kereskedelmi szerződés² ügyében elfoglalt álláspontja is, mely szerint az megelőzőleg a Szerbiához való kereskedelmi viszonyoknak rendezését kívánja, célszerűnek mutatkozik, hogy Szerbiának a sertések behozatala kérdésében részünkről engedmények tétessenek.

Eziránt előzetesen tárgyalásokat tartott a földművelési miniszter úrral, mely tárgyalások eredményeként javaslatba hozza, hogy egyelőre fenntartatván elvileg a f. évi június 10-én kibocsátott rendelet, a következő feltételek közöltessenek a szerb kormánnyal, melyeknek elfogadása esetében a magyar kormány hajlandó volna enyhébb eljárást életbe léptetni, és a szerbek által sérelmesnek nyilvánított rendelet kibocsátása előtti állapotot helyreállítani:

a.) a szerb kormány haladék nélkül tegye meg az állategészségi ügy tekintetében mindazon intézkedéseket, melyeknek foganatosítására az Osztrák–Magyar Monarchiával kötött kereskedelmi és állategészségügyi szerződések, valamint az azóta létrejött egyezmények értelmében kötelezve van;

b.) a Szerbiából behozandó sertéseknek vesztégár alá vétele, úgy mint eddig, Kőbányán történjék;

c.) szerb sertéseknek a június 10-i rendelet kibocsátása előtt fennállott ellenőrzési szabályok szerinti behozatala csak korlátozott mennyiségben történhetik, mivel a kőbányai piacnak az időközben Szerbiában megtorlódott sertésekkel való elárasztása nemcsak a belföldi tenyésztőket és sertéskereskedést károsítaná nagy mérvben, hanem a szerb birtokosoknak és tenyésztőknek is nagy veszteségeket okozna;

d.) a f. évi október 10-éig naponként vagy hetenként bebocsátható sertések számát a magyar földművelési miniszter határozza meg;

e.) e számnak a szerb behozók közötti felosztása a szerb kormánynak tartatik fenn.

A magyar kormány hajlandó hozzájárulni, hogy az ily módon behozható sertésmennyiség és a követendő eljárás a magyar földművelési miniszter és a szerb kormány kiküldöttei által közösen állapíttassék meg.

f.) A f. évi október 10-e után a c. alatt említett korlátozás megszűnik, de a szerb kormány figyelmeztetendő, hogy a magyar kormány a korlátozó rendszabályokat azonnal ismét teljes mértékben életbe léptetni fogná, ha megállapíttatnék, hogy beteg vagy román sertések hozatnak vagy csempésztetnek be, vagy erre kísérlet tétetnék.

Viszont azonban kikötendő, hogy a szerb kormány is kereskedelmi politikai tekintetben minden intézkedést megtegyen a jó viszony létesítése érdekében, s minden korlátozást, melyet e részben időközben tett, megszüntessen.

A kereskedelmi miniszter úr felhatalmazást kér, hogy ily értelemben írhasson a közös külügyminiszternek.

A minisztertanács a tett javaslatot helyeselve, felhatalmazza a kereskedelmi miniszter urat, hogy az előadott értelemben tudósítsa a közös külügyminisztert.³

2.

A Zsil-völgyi (Petrozsény–Lupényi) HÉV engedélyezése⁴

A kereskedelmi miniszter úr hivatkozván a Petrozsény–Lupényi HÉV tárgyában f. évi május hó 17-én tartott minisztertanácsban (17/mt. jk. 7. pont) tett előterjesztésére s a minisztertanácsnak annak folytán hozott határozatára, az ügyállás és az

engedélyezési feltételek ismétlése mellett jelentette, hogy az engedélyt kérők a kőszénzállítási járulék biztosítására szolgáló 80 000 Ft-nyi óvadékot is már letették.

E jelentés alapján felhatalmaztatik a kereskedelmi miniszter úr, hogy a szóban levő vasút építésére vonatkozó engedélyokmányt Horváth Gyula és Berl D. engedélyt kérőknek Ő Felsége legfelsőbb jóváhagyásának ki-
eszközlése után kiadhassa.⁵

3.

Személyszállító vasúti kocsik beszerzése a MÁV részére⁶

A kereskedelmi miniszter úr a f. évi augusztus 8-án tartott minisztertanácsban tett (26/mt. jk. 13. pont) előterjesztése kapcsán jelenti, hogy azon két francia gyártársulat közül, melyeknél összesen 85 db vasúti személyszállító kocsit megrendelt volt, az egyik a nála megrendelt 45 db kocsit elkésetten bár, de tényleg elkészítette, és kérte azoknak átvételét.

Tekintve, hogy a készített kocsik jók, hogy az Államvasutaknak kocsikra nagy szükségük van, és hogy az Államvasutak ily módon, miután a gyár a késedelemért bírságot tartozik fizetni, s esetleg a letett biztosíték is^a visszatartható, olcsóbban kapják a kocsikat, az előadó miniszter úr kellő jogi fenntartással a szállított 45 db kocsinak átvételét megengedte; a másik — St. Denis-i — társulat azonban a nála megrendelt 40 kocsit eddigelé sem készítette el, s így azon kérelmének, hogy a kocsik utólag mégis átvéssenek, az előadó miniszter úr helyt adni nem szándékozik, hanem ezen kocsikat a Ganz-gyárnál fogja megrendelni, s az esetleges árkülönbözetet az elkobzott biztosítékból fogja fedezni.

Helyeslőleg tudomásul vétetik.⁷

4.

A közigazgatási reformtervezet (állandó választmány, főispánok, törvényhatósági közegek)⁸

Folytattatván a közigazgatási reform tárgyalása a Belügyminisztérium által készített pontozatok alapján, tárgyalás alá vétetik az *állandó választmány*,⁹

melynek összeállítása és hatásköre elfogadtatik a belügyminiszteri javaslat szerint, azzal a megjegyzéssel, hogy határozottabban kifejeztessek, miszerint ezen választmány hatáskörébe csak a megyei önkormányzat körébe eső ügyek tartoznak.

E választmány hatáskörét illetőleg: a községi előirányzatok és számadásokra vonatkozó *bb.* pont függőben hagyatott, miután a megyei járási közegek megállapításánál lesz megfontolandó, hogy a községi előirányzatok megállapítása ne utaltassék-e a járási közegekhez, a zárszámadások megvizsgálása azonban mindenestre célszerűbben lesz a központban elintézhető;

az *ff.* pont, mely a megyei utakra és a közmunkaadó felhasználására vonatkozó teendőkről szól, tekintettel az 1890:I. tc. határozataira, kihagyandó.

A mezőrendőrségi intézkedések ellenőrzésének mikénti gyakorlása (*gg.* pont) határozottabban körülírandó, s különösen megfontolandó, hogy e részben adható-e az állandó választmánynak intézkedési jog.

A *hh.* pont alatt említett teendők következőleg határozandók meg: a megyét érdeklő közgazdasági kérdések tárgyalása, ezekben felterjesztéseket intézhet a kormányhoz.

Az állandó választmány hatásköre megtoldandó még azzal a joggal, mely szerint rendkívüli közgyűlések összehívását kívánhatja.

Az állandó választmány üléseire nézve az mondandó ki, hogy ezeknek számát és határidejét a közgyűlés szabályrendeletileg határozza meg.

A választmány tagjai számának minimuma 8-ra szállítandó le.¹⁰

A tisztviselők közül a választmányban szavazati joggal az elnöklő főispánon kívül csak az alispán és az azt helyettesítő főjegyző ruházandó fel, a többi tisztviselők csak felvilágosítás adás végett jelennek meg a választmányban.

A főispánok (IV. fejt.).

Miután a minisztertanács akképpen vélekedett, hogy még bővebb megfontolást igényel az a kérdés, hogy a főispánnak az új közigazgatási szervezetben milyen szereplés és hatáskör adassék, az eziránti határozathozatal későbbre halasztatott.

A törvényhatósági közegek (V. fejt.).

A megyei központi tisztviselők közt említett tiszt főügyészt illetőleg még megfontolandó lesz, hogy annak milyen szerepkör adassék; nevezetesen nem kell-e a tiszt főügyészt egyfelől csupán csak a jogtanácsosi szerepre szorítani s a megyének vagyoniügyekbeni képviselését magánügyvédekre ruházni; másfelől azonban a tiszt főügyészt az elsőfokú közigazgatási bíróság főtényezőjévé tenni.

A számvevők mellőzhetők, miután az terveztetik, hogy a pénzügyi igazgatóságok székhelyein minden szolgálati ágra kiterjedő külön számvevőségek állíttassanak fel, melyek a megyék számvevőségi ügyeit is ellátnák.

Ezután a tárgyalás megszakítatván, másnapra halasztatik.

Jegyzetek

a Az itt következő „részben” szót kihúzták.

1 *Ld. még 1890. ápr. 3./3., ápr. 11./4., máj. 30./17., aug. 8./11., okt. 11./12.* — *A szerb külkereskedelmi ügyekre vonatkozó jk.-i pontok felsorolása: 1890. ápr. 3. 9. jegyzet.* — *Az összes külkereskedelmi vonatkozású jk.-i pont felsorolása: 1890. márc. 25. 29. jegyzet.*

2 *Ld. 1890. okt. 10./3.*

3 *Iratok: OL - K 26 - 1890 - 1976.* — *Baross szept. 22-én értesítette a ktm.-t a mt. álláspontjáról.*

4 *Ld. még 1890. máj. 17./7.*

- 5 Baross 1890. szept. 20-i előterjesztése alapján az uralk. szept. 30-án adott felhatalmazást az engedélyokmány kiadására. Ez okt. 18-án történt meg. (RT 1890. 1718. p.) Iratok: OL - K 229 - 1893 - 17. t. - 216 (52 857 és 62 000/1890). — A vonal 1892-ben készült el. *Tominac* 24–25. p.
- 6 *Ld. még 1890. aug. 8./13., 1892. márc. 20./1., szept. 30./8.*
- 7 A lyoni cég aug.–szept. folyamán adta át a 45 kocsit. A St. Denis-i vállalat ellenben szept. végéig csupán 2 db-ot tudott leszállítani, ezért a MÁV — a mt. döntése alapján — a Ganz-tól rendelt meg 40 személyvagont. OL - K 229 - 1892 - 11. t. - 795 (54 752 és 57 203/1890).
- 8 *A közigazgatási reform ügyére vonatkozó jk.-i pontok felsorolása: 1890. szept. 1. 12. jegyzet.*
- 9 Vm.-kben a törvényhatósági bizottság tagjai sorából választott testület volt; feladatát a közgyűlési ügyek előkészítése, valamint bizonyos kisebb jelentőségű ügyek önálló elintézése képezte. (Vö. 1886:21. tc. 48. §).
- 10 A BM-i tervezetben 12–24 tag szerepelt.

26./34./

1890. szeptember 21.

1.

Román lapok postai szállítási tilalmának megszüntetése, illetve fenntartása

A miniszterelnök úr mint a Belügyminisztérium vezetője bejelenti, hogy a Bukarestben megjelenő „Resboiul” című napilapra nézve — e lap tulajdonosának, Weisz Jánosnak folyamodása folytán — a postán szállítási tilalmat megszüntette, miután tapasztaltatott, hogy e lap magatartása az Osztrák–Magyar Monarchia szempontjából panaszra okot nem szolgáltat; ellenben a Bauer Th. által szerkesztett „Resboiul vechiu” című lapra nézve az Osztrák–Magyar Monarchiával szemben tanúsított ellenséges magatartása miatt a postán szállítási kedvezmény megvonását továbbra is érvényben tartotta.¹

Helyeslőleg tudomásul vétetett.

2.

A kormány munkaprogramja az Országgyűlés őszi ülészakára

Megbeszélte az október 1-jén összeülő országgyűlésnek a legközelebbi időre szóló munkaprogramja;

megállapított, hogy miután október 2-án az állami költségvetés² és a múlt évi zárszámadások, valamint a készen levő törvényjavaslatok előterjesztetnének, a Képviselőház ülései napoltassanak el körülbelül október végéig,^a amíg ti. a Pénzügyi Bizottság a költségvetést letárgyalná.

Ugyancsak a szünet alatt a bizottságok foglalkozhatnak a részint már beterjesztett, de még bizottságilag nem tárgyal, részint a legköze-

lebb bemutatandó törvényjavaslatokkal s jelentésekkel. Ilyenek volnának a költségvetésen és zárszámadáson kívül: a közoktatás ügyére vonatkozó évi jelentés; a métermérték behozataláról szóló 1874:VIII. tc. némely határozatainak módosításáról szóló törvényjavaslat,³ az Északkeleti Vasút államosítására⁴ és a munkások betegsegélyezésére⁵ vonatkozó törvényjavaslatok s több helyiérdekű vasút engedélyezésére vonatkozó jelentés, a filoxéra-károkat tárgyazó törvényjavaslat,⁶ a bosnyák-hercegovinai katonai csapatoknak a Magyar Korona Országainak területére behozataláról szóló törvényjavaslat,⁷ a konzuli bíraskodást,⁸ a büntetőpénzek behajtását⁹ és az írói és művészi tulajdoni jog védelme iránt Olaszországgal kötött szerződés¹⁰ becikkelyezését tárgyazó törvényjavaslatok.

3.

A miniszterelnök felhatalmazása arra, hogy a bosznia–hercegovinai katonai csapatoknak a Magyar Korona Országába való behozataláról szóló törvényjavaslatot az Országgyűlés elé terjessze.¹¹

5.

Az igazságügy-miniszter felhatalmazása arra, hogy az írói és művészi tulajdoni jog kölcsönös védelme tárgyában Olaszországgal kötött szerződés becikkelyezéséről szóló törvényjavaslatot az Országgyűlés elé terjessze.¹²

8.

A Soproni Kir. Járásbíróság és Sopron vm. soproni járásának szolgabírósága között könnyű testi sértés miatt keletkezett hatásköri összeütközés kérdésében — az igazságügy-miniszter előterjesztésére — határozat arról, hogy az eljárást a bíróság folytassa le.

10.

A pénzügyminiszter előterjesztésére határozat arról, hogy a pénzügyi tárca körében a fogyasztási adók intenzívebb kezelése, az italmérségi jövedék biztosítása, az új cukorgyárak¹³ ellenőrzése, a vámforgalom emelkedése és a fiumei szabadkikötő tervezett megszüntetése¹⁴ miatt új állásokat szervezzenek.

11.

A közigazgatási reformtervezet (gazdasági ügyek felügyelete, közigazgatási eljárás, tisztviselők választhatósága)¹⁵

Folytatattván a közigazgatás reformjára vonatkozó tárgyalások,

az alispán hatáskörének meghatározása függőben hagyatik, minthogy kapcsolatban van a főispán állásának és szerepének a közigazgatásban megállapításával.

A minisztertanács egyetért a belügyminiszteri előterjesztés azon megjegyzésével, hogy a közgazdasági előadók¹⁶ a jelen szervezetükben feladatuknak nem felelnek meg, s hogy a gazdasági érdekek képviseléséről más módon kell gondoskodni. Minthogy pedig az ezen érdekeket képviselő közeg csak akkor felelhet meg a hozzá kötött várakozásnak, ha hatósági hatalommal bír és a közigazgatás szervezetével szoros kapcsolatban áll: leghelyesebbnek látszik az a megoldás, ha egyetértőleg a földművelési miniszter úrral^b a megyei közigazgatást vezető tisztviselő segédközegeinek (jegyzők) egyike bízatik meg a gazdasági ügyekre való ügyeléssel mint az erre vonatkozó ügyek előadója; az intézkedési jog azonban azon közeget illetné, aki a megyei közigazgatást vezeti (főispán vagy alispán).

A szolgabírói hatáskör meghatározásánál az igazságügy-miniszter úr részletesen előterjesztette javaslatát a *közigazgatási eljárás* szervezéséről, mely szerint a megyei közgyűlések javaslata alapján a kormány által fakultatíve egyes megyékben a szolgabírák elnöklete alatt álló járási képviseletek szervezethetnének bizonyos helyi érdekű közigazgatási teendők ellátására s véleményadásra.

Mielőtt a minisztertanács e javaslat feletti tárgyalásba bocsátkoznék, a tárgy fontosságánál fogva elhatározottat, hogy az igazságügy-miniszter úr javaslata írásba foglalva sokszorosítottassék, s az egyes miniszter uraknak megküldessék.

A tisztviselők alkalmazásáról szóló (VI. fejezet) fejezetnél megjegyeztetett, hogy a hozandó törvényben kimondandó lesz, miszerint politikai vagy hatósági tisztviselők oly országgyűlési képviselő-választó kerületben, mely egészen vagy részben az általuk igazgatott kerületbe esik, országgyűlési képviselőnek meg nem választhatók.

Jegyzetek

- a Tarkovich az áthúzott „novemberig” szó fölé írta.
- b Tarkovich beszúrása.
- 1 A BM-i rezervált iratok között vonatkozó irat nem maradt fenn.
- 2 *Ld. 1890. aug. 30./13.*
- 3 *Ld. 1890. máj. 1./7.*
- 4 *Ld. 1890. jún. 27./14.*
- 5 *Ld. 1890. szept. 28./6.*

- 6 *Ld. 1890. szept. 28./7.*
- 7 *Ld. a 3. jk.-i pontot.*
- 8 *Ld. 1890. szept. 28./1.*
- 9 *Ld. 1890. máj. 17./11.*
- 10 *Ld. az 5. jk.-i pontot.*
- 11 *Ld. még 1890. júl. 4./2., szept. 21./2., nov. 6./1., 1891. márc. 14./14., 1894. febr. 4./14.* — A tvj. első tervezetét Szapáry szept. 3-án küldte át véleményezésre az igm.-nek. A két §-ból álló tervezet felhatalmazást adott a kormánynak, hogy az 1878. júl. 13-án kötött berlini szerződés alapján megszállt tartományok bennszülött lakóiból alakított csapatok Magyarország és Horvátország területére történő behozatalához hozzájáruljon. Szilágyi több formai változtatás mellett a következőket javasolta: 1. „Külföldi katonaság elhelyezése hazai területen elég jelentékeny intézkedés arra, hogy a kir. magyar kormány ne egyszer s mindenkorra s bármily nagy számú csapatokra nézve, hanem esetenként adhassa beleegyezését; minden szaporításhoz tehát az újabb hozzájárulás szükséges legyen.” 2. Az elhelyezést a honv. m. és a közös hm. meghallgatásával az uralk. állapítsa meg. 3. A csapatok beszállásolási költségeit Bosznia–Hercegovina fedezze. Ilyen értelemben Szilágyi egy új, négy §-ból álló tvj.-tervezetet készített; Szapáry ezt terjesztette a mt. elé, amit a testület lényegtelen módosításokkal el is fogadott. A felségelőterjesztésben (szept. 27.) Szapáry a lényeges pontok megfogalmazásánál (a behozatalhoz, ill. szaporításhoz való esetenkénti kormány-hozzájárulás, a csapatok „ideiglenesen vagy hosszabb időn át” beszállásolása, a beszállásolás költségeit a megszállt tartományok fedezik) ügyelt arra, hogy a parlamenti tárgyalás során várható ellenzéki támadások kivédhetők legyenek, s hogy a javaslat ne idézhessen elő féltékenységet „a Fényes Portánál a török szultán szuverenitási jogai szempontjából.” OL - K 26 - 1890 - 40.
- 12 *Ld. még e jk. 2. pontját.* — Az egyezmény létesítését Olaszország kezdeményezte. A magyar kormány erre hajlandó volt, de csak az 1887:9. tc.-be iktatott osztrák–magyar egyezmény elvei alapján (viszonosság biztosítása). Az államszerződést Bécsben kötötték meg júl. 8-án. Szilágyi 1890. okt. 3-án nyújtotta be a tvj.-ot, amelyet az Ogy. jelentéktelen módosítással okt. 30-án elfogadott. A tvj., indokolása, kh. iratok és tárgyalás: OL - K 2 - 1887/92 - 5080, 5098, 5365 és 6142/1890 (182–183. és 185. cs.), KN (1887–92) 19. k. 27., 32., 38–39., 47. p., 21. k. 199. p. Egyéb iratok: OL - K 231 - 1894 - 2. t. - 7025. — A tvj.-ot az 1891:3. tc. emelte tv.erőre, amely kimondta: az irodalmi és művészeti művek szerzői és jogutódaik a szerződő felek országaiban kölcsönösen azokat az előnyöket élvezik, amelyeket ott a tv. az irodalmi és művészeti művek oltalmára nyújt, vagy nyújtani fog. Végrehajtási rendelet: 1891. jan. 12. 2443. kerm. sz. RT 1891. 73. p.
- 13 1889–1890 folyamán 5 új cukorgyár létesült az országban (Botfalván, Szerencsen, Hatvanban, Mezőhegyesen, Selypen). *Matlekovits* II. k. 220. p.
- 14 *Vö. 1891. máj. 21./8.*
- 15 *A közigazgatási reform ügyére vonatkozó jk.-i pontok felsorolása: 1890. szept. 1. 12. jegyzet.*
- 16 A fm. szakközegei a törvényhatóságokban. A közigazgatási bizottságoknak ugyan rendes tagjai voltak, de nem számítottak valóságos tisztviselőknek, hanem csupán a „gazdatársadalom” köréből kiszemelt magánegyéneknek, akik nem álltak semmilyen szervezeti kapcsolatban sem a megyei, sem a központi igazgatással. (Vö. 1882:20. tc.)

27./35./

1890. szeptember 28.

1.

Törvényjavaslat a konzuli bíraskodásról¹

Az igazságügy-miniszter úr bemutatja a konzuli bíraskodás szabályozásáról szóló törvényjavaslatot,²

mely elfogadtatik a következő módosításokkal:

A törvényjavaslat szövegében a „kormány” kifejezés helyett „m. kir. minisztérium” tétessék.^a

A 15. §-nál a nyelv meghatározását illetőleg, melyet a perlekedő felek a konzuli bíróságok előtt használhatnak, a minisztertanács szükségesnek tartja, hogy a nyelv kérdése Magyarország és Ausztriára nézve külön oldassék meg, mégpedig Magyarországra nézve olyképpen, hogy az mondatnék ki, miszerint a magyar állam kötelékéhez tartozó honosok a konzuli bíróságok előtt is azt a nyelvet használják, melyet a belföldi hazai bíróságok előtt használhatnak.

Ha azonban a kérdésnek ilyenén megoldása nehézségbe ütköznék, az esetben a törvényjavaslatból az eziránti intézkedés hagyassék egészen ki, s a nyelv kérdése a magyar és a külügyi, illetőleg osztrák kormány között egyezményileg szabályoztassék, s ez egyezmény értelmében azután a nyelv kérdésére nézve a végrehajtási rendeletben történjék intézkedés.

A 23. §-ra nézve fennforgó észrevétel megtehetéséhez szükséges lévén az osztrák kormány által beterjesztendő javaslat német szövegének ismerete is, — a határozathozatal eziránt függőben tartatik, míg az igazságügy-miniszter úr a kérdéses szöveget bemutatthatja.³

A 25. §-ban a végrehajtási záradékból a horvát bánnak megemlítése elhagyandó.

Megállapítván ekképpen az előterjesztett törvényjavaslat, a 23. § szövegére nézve később hozandó elhatározás fenntartásával felhatalmaztatik az igazságügy-miniszter úr, hogy a történt megállapodás értelmében hozza az ügyet a közös külügyminiszterrel és az osztrák igazságügy-miniszterrel tisztába, s ha a megállapodás létrejön, terjessze a szóban levő törvényjavaslatot Ő Felsége legfelsőbb engedélyével az Országgyűlés elé.

2.

A horvát–szlavón–dalmát miniszter felhatalmazása arra, hogy a katonai behívási parancs megtagadásának büntetéséről,⁴ a középiskolai tanárok fizetését szabályozó 1874-es törvény módosításáról,⁵ a halászati ügyről és a fegyintézetek főfelügyeletéről⁶ szóló törvényjavaslatokat a Horvát Országgyűlés elé, a föld-tehermentesítési ügy szabályozása érdekében kiküldendő országos bizottság kiküldését elrendelő királyi leirat tervezetét⁷ pedig az uralkodó elé terjessze.

3.

A miniszterelnök felhatalmazása arra, hogy a horvát föld-tehermentesítési ügy rendezésére kiküldendő országos bizottságról szóló határozati javaslatot az Országgyűlés elé terjessze.⁸

5.

A miniszterelnök felkérése arra, hogy a Vaskapu szabályozására vonatkozó számadásokat az Országgyűlésnek mutassa be.⁹

6.

A kereskedelemügyi miniszter felhatalmazása arra, hogy a munkások betegsegélyezéséről szóló törvényjavaslatot az Országgyűlés elé terjessze.¹⁰

7.

A pénzügyminiszter felhatalmazása arra, hogy a filoxerákárok miatt adandó adókedvezményekről szóló törvényjavaslatot az Országgyűlés elé terjessze.¹¹

9.^b

A Magyar Fegyver- és Lőszergyár Rt. feloslása¹²

A honvédelmi miniszter úr felhatalmazást kér, hogy tekintettel a Magyar Fegyvergyár Társulattal kötött szerződés azon határozmányára, mely szerint a nevezett társulat 1897 előtt csak a honvédelmi miniszter úr beleegyezésével oszolhat fel, a nevezett társulatnak a feloslására vonatkozó engedélyt megadhassa, megjegyezvén, hogy a Kincstár érdekeinek megóvása érdekében a társulat által letett 200 000 Ft-nyi biztosítékot lefoglalta, valamint a vám visszatérítés címén a társulatnak fizetendett 23 000 Ft-ot is visszatartotta, s azonkívül azon teleknek 25 000 Ft-ra számított értékét,^c melyen a gyár épült, a Kincstárnak fenntartotta.

A kívánt felhatalmazás megadatik.

Jegyzetek

- a Tarkovich beszúrása.
 b A 10–12. pontokat nem közöljük.
 c Tarkovich átírta a szövegészti; az eredeti, áthúzott szavak: „telek tulajdonjogát”.
 1 *Ld. még 1890. szept. 21./2., okt. 10./6., nov. 6./2., dec. 17./7., 1891. jan. 3./3.*
 2 A 25 §-ból álló tvj.-ot ld. OL - K 26 - 1890 - 2337. — Régi és újabb szerződések alapján a Monarchia konzulátusai az osztrák és magyar állampolgárok, valamint a védencek fölött bizonyos országokban (Törökország és a fennhatósága alatti területek, Marokkó, Perzsia, Sziám, Japán, Kína, Zanzibar, Korea, Tunisz) ún. konzuli bíraskodást gyakoroltak. Az első fokon eljáró konzuli bíróságok hatásköre különbözött: közülük 33 teljes, 70 csak korlátozott bírói jogkörrel rendelkezett; maga az eljárás sem volt egységes. A másodfokú ítélkezés különböző osztrák főtörvényszékekhez tartozott, függetlenül attól, hogy osztrák vagy magyar állampolgárokról volt-e szó. Az ország igazságügyi szuverenitását sértő állapot megszüntetését a kormány már korábban célul tűzte ki, de az osztrák féllel kezdett tárgyalások nehezen haladtak előre a nemzetközi szerződések kikötései és az 1867:12. tc. 8. §-ának eltérő értelmezése miatt. — Vö. az 1891:21. tc.-hez készült jegyzetekkel a millenniumi Corpus Juris-ban.
 3 A § kimondta, hogy a tv. rendelkezései 10 éven belül nem változtathatók meg.

- 4 *Ld. még 1890. dec. 3./4.*
- 5 *Ld. még 1890. dec. 3./4.*
- 6 *Ld. még 1891. dec. 29./2.*
- 7 *Ld. e jk. 3. pontját.*
- 8 *Ld. még 1890. márc. 25./2., júl. 4./7., szept. 28./2., dec. 3./15., 1891. márc. 14./2., ápr. 6./1., máj. 1./26., máj. 21./20. jún. 26./1., júl. 10./7. — Szapáry okt. 7-i előterjesztésére az uralk. okt. 11-én adott engedélyt a határozati javaslat benyújtására. (OL - K 26 - 1891 - 39 /3137/1890/.) — A javaslat Ogy. elé terjesztésére okt. 29-én került sor, a Ház dec. 13-i ülésén küldte ki a 6 tagú országos bizottságot. KN (1887-92) 19. k. 37. p., 21. k. 114-115. p.*
- 9 *Ld. még 1890. ápr. 24./11., aug. 8./12., 1892. szept. 16./12., 1893. nov. 14./11., 1894. jún. 24./9. — Az 1889:12. tc. elrendelte, hogy a kormány évente — egyidejűleg az állami költségvetéssel, ill. zárszámadással — az Ogy. elé terjessze a Vaskapu-szabályozás éves költségelőirányzatát és számadását.*
- 10 *Ld. még 1890. júl. 4./3., júl. 18./2., szept. 21./2. — A kimutatás megtalálható: OL - K 231 - 1892 - 1. t. - 550 (45 211/1890). A mt. által véglegesített tvj.: uo. (60 585/1890). Ez is 94 §-t számlált, lényegében az „Alapelvek”-ben rögzített tartalommal, de a segélyezés kezdetét a betegség első napjától számította, és a gyermekágyi segély időtartamát felemelte négy hétre. Baross szept. 28-án az uralk. elé terjesztette a tvj.-ot, akinek jóváhagyása okt. 6-án kelt. Az ezután véglegesített részletes miniszteri indokolás bő külföldi kitekintést adva humanitárius alapon érvelt a tv.-i rendezés szükségessége mellett. Kiderül az indokolásból az is, hogy a rendezés mintájául a német és osztrák példák szolgáltak (Ausztriában 1888-ban született tv. a betegsegélyezésről). (Uo. /60 585 és 63 973/1890/.) — Baross 1890. okt. 15-én nyújtotta be a tvj.-ot, amelyet a Közgazdasági Bizottság, majd a Ház 1891. márc. 12-ig tárgyalt meg. A javaslat szövegén bizonyos módosításokat tettek (még a Fh. is!), így pl. a fakultatív biztosítást kiterjesztették a biztosítottal egy háztartásban élő családtagokra is. (OL - K 2 - 1887/92 - 5093, 5972/1890, 6390, 6783, 6845, 6848/1891 /182., 185-186. cs./, KN /1887-92/ - 19. k. 30-31. p., 20. k. 307. p., 22. k. 4-66., 68., 399-400., 402-403. p.) — A tvj.-ot az uralk. — egy napon a vasárnapi munkaszünetről szóló tvj.-tal — 1891. ápr. 9-én szentesítette. Tv.erőre emelte az 1891:14. tc. — (A végrehajtási rendelet kidolgozására vonatkozó iratokat ld. OL - K 231 - 1891 - 1. t. - 550.) — A rendeletet 13 228. kerm. sz. a. 1892. márc. 11-én adták ki (RT 1892. 895. p.); a tc. életbe lépett 1892. ápr. 1-jén. Ezután került sor a kerületi betegsegélyező pénztárak megalakulására, ill. a tc. rendelkezéseinek megfelelő átalakítására.*
- 11 *Ld. még 1890. júl. 4./3., szept. 21./2., nov. 6./4., 1891. jan. 9./17., jún. 3./15., 1892. dec. 27./10., 1894. dec. 9./28. — Magyarországon 1876-ban lépett fel a filoxeravész, amely igen rövid idő alatt hatalmas pusztítást végzett a szőlőterületekben. A vész a 90-es évek elején még mindig terjedt. A kormány különböző óvintézkedésekkel igyekezett gátat vetni a filoxéra terjedésének, illetve jelentős összegekkel (1881-1890 között évente 80-180 ezer Ft-tal) támogatta a felújítási munkákat. (Matlekovits I. k. 312-321. p.) — Emellett a vész által sújtott és parlagon maradt szőlőterületekre a parlagon maradás idejére, de legfeljebb 6 évi, a homokon telepített szőlőkre szintén 6 évi adómentességet biztosított (1883:17. tc. 8. és 9. §), továbbá mérsékelte a szőlődézmaváltsági (vö. 1868:29. tc.) terheket (1883:11. tc. 3. §). — „A szőlőterületeknek adandó újabb állami kedvezményekről” szóló tvj. benyújtásához Wekerle okt. 15-i felségelőterjesztésében kérte az uralk. engedélyét. Az uralk. okt. 22-i lf. elhatározása nyomán Wekerle okt. 27-én nyújtotta be a tvj.-ot, amely — azon túl, hogy a szőlődézmaváltsági tartozásokra újabb kedvezményeket adott — 6 évi adómentességet biztosított a filoxéra pusztításai miatt kiirtott és újratelepített szőlőterületekre. OL - K 255 - 1890 - 2. t. - 2421, 2493, OL - K 2 - 1887/92 - 5296/1890 (183. cs.), KN (1887-92) 19. k. 35. p.*
- 12 *Ld. még 1890. jún. 27./10., júl. 4./14., szept. 19./2., okt. 24./6., dec. 3./1., 1891. aug. 3./3., 1892. ápr. 29./2., 1893. szept. 13./12.*

28./36./

1890. szeptember 29.

2.

Az Osztrák–Magyar Lloyd Társaság egymillió Ft-os kölcsöne¹

A kereskedelmi miniszter úr jelenti, hogy a közös külügyminiszter úrtól átiratot vett, melyben az a magyar kormány hozzájárulását kéri ahhoz, hogy az Osztrák–Magyar Lloyd tengeri hajózási társulat a Triesztben eszközrendő raktári építkezések teljesíthetése végett 1 millió Ft-nyi kölcsönt vehessen fel.

Ámbár a magyar kormány a Lloyd ügyében elfoglalt elvi álláspontjának megfelelően korábban azt jelentette volt ki, hogy a nevezett társulatnak azon kérelmére nézve, mellyel beruházási kölcsön engedélyezését szorgalmazta, érdemileg nyilatkozni nem kíván; mindamellett miután a Triesztben teljesítendő építkezésekre nézve a Lloydnak a magyar kormány hozzájárulásával vállalt kötelezettsége van az osztrák kormány irányában, a minisztertanács a szóban levő kölcsön felvételétől az engedélyt nem véli megtagadhatni. Ennélfogva felhatalmazza a kereskedelmi miniszter urat, hogy a szóban levő 1 millió Ft-nyi kölcsön felvételéhez a magyar kormány beleegyezését kijelenthesse, minden abból a magyar kormány álláspontját érinthető jogi következményeknek kizárásával.

3.

A közigazgatási reformtervezet (a közigazgatási bizottság)²

Folytatván a közigazgatási reform ügyének tárgyalása, tanácskozás alá vetetik a közigazgatási bizottság (1876:VI. tc.)³ mikénti szervezésének kérdése,

elfogadtatik, hogy a közigazgatási bizottság intézménye jövőre is fenntartassék azzal a megjegyzéssel, hogy a hozzáutalendő közigazgatási teendők tekintetében a súlypont az albizottságokra helyeztessék, és a közigazgatási bizottság plenumának hatásköre taxatívén állapíttassék meg a törvényben, kimondatván, hogy minden más ügy, melyet valamely törvény a közigazgatási bizottsághoz utasít, azon albizottság által végzendő, melyhez az az ügy természeténél fogva tartozik.

Ehhez képest azzal a megjegyzéssel, hogy jelenleg csak a megyei közigazgatási bizottságokról van szó, a közigazgatási bizottság plenuma elé tartoznának:

a 1/4 évi jelentések tárgyalása;

magánügyének vagy az albizottságok által a plenumhoz terjesztett indítványok tárgyalása;

a különböző közigazgatási ágakhoz tartozó közegek közt támadt hatásköri összeütközések eldöntése, és amennyiben a közigazgatás ellátá-

sánál támadt akadály, nehézség vagy összeütközés valamelyik közigazgatási közeg hibája vagy mulasztása miatt történt, az ellen a fegyelmi eljárás elrendelése;

azon ügyek, melyek az adó kezeléséről szóló törvény és az 1890:I. tc.⁴ által oda utaltatnak;

a hivatalos közegek tevékenységének és működésének megfigyelése, s az annak folytán szükségesnek talált intézkedéseknek kezdeményezése;

az 1876:VI. tc. 30. §-ában említett ügyekben (tankönyvek használata, tanköteles gyermekek iskolába járása, tanítók fizetése, iskolai épületek) felügyelet és ellenőrzés gyakorlása;

a börtönök állapotára felügyelet;

az árvaügyi adminisztráció ellenőrzése és ezen ügyekben határozatok hozatala;

felterjesztések, javaslatok előterjesztése s az évi jelentés megállapítása.

Vajon ezenkívül még mi utalható a közigazgatási bizottságok plénuma elé: az a törvényjavaslat részletes kidolgozásánál lesz megállapítandó.

Tagjai legyenek a közigazgatási bizottságnak az elnöklő főispánon kívül az alispán, a főjegyző, a tiszti ügyész, az árvaszéki elnök, a főorvos, a pénzügyi igazgató, a tanfelügyelő, a kir. ügyész; ahol folyammérnöki, vagy állami erdőhivatal van, ezek főnökei is tagjai a közigazgatási bizottságnak,⁵ s azonkívül 12 választott tag.

Azon szak előadója, akinek ügye tárgyalatik, meghívható az ülésre, de szavazattal nem bír. A pótagok intézménye egyelőre mellőzendő.

A bizottság hármasság hatásköre (közigazgatási, fegyelmi és fellebbviteli) fenntartandó; azonban a fennebbi megállapodáshoz képest legnagyobb részben az albizottságok útján gyakorlandó.

A fellebbviteli fórumok úgy szabályzandók, hogy minden ügy legfeljebb 3 fokú határozattal intéztessék el, s lehetőleg egyes hivatalnokok bízandók meg a fellebbviteli hatósággal.

Elfogadtatik, hogy a közigazgatási bizottságokhoz tartozó ügyek elintézésére a főispán elnöklete alatt 3 szakosztály alakíttassék:

a.) a közigazgatási szakosztály; tagjai a főjegyző, a tiszti ügyész és 2 választott tag. Az egyes szakok képviselői meghívhatók a bizottságba, de szavazati joggal nem bírnak;

b.) a pénzügyi szakosztály; tagjai: a főjegyző, tiszti ügyész, vagy aki ezt helyettesíteni fogja, és 2 választott tag; előadó a pénzügyi igazgató, szavazat nélküli, de fellebbezési joggal;

c.) a gazdasági és erdészeti szakosztály; tagjai: 4 választott tag. A szakelőadók megjelenhetnek, de nem szavaznak.

Ezen felül a fegyelmi választmány jelenlegi szervezetében fenntartandó.

A megye székhelyén nem lakó tagok bizonyos útiátalányban részese-
sítendők.

A közigazgatási bizottságok rendszerint havonként tartják üléseiket; hasonlóképpen a szakosztályok is, de a szükséghez képest többször is összehívhatók.

Az egyes hivatalfőnökök azonban jelentéseiket csak 1/4 évenként terjesztik elő; valamint a miniszterelnökhöz intézett általános jelentések is ezentúl nem félévenként, hanem évenként terjesztendők fel.

Ezután megkezdetik a *közigazgatási bírászkodás* szervezésének tárgyalása,⁶

azonban az idő előrehaladta miatt a tárgyalás másnapra halasztatik.

Jegyzetek

- 1 *Ld. még 1890. jún. 20./2., szept. 1./11., nov. 26./3., dec. 3./7., 1891. jan. 15./1., febr. 13./3., ápr. 3./3., máj. 1./8. és 9., máj. 13./2.*
- 2 *A közigazgatási reform ügyére vonatkozó jk.-i pontok felsorolása: 1890. szept. 1. 12. jegyzet.*
- 3 A közigazgatási bizottság az illető törvényhatóság területén a közigazgatás különböző (a törvényhatósági közgyűlés által választott és a kormány által kinevezett) közegeinek „összhangzatos” működését volt hivatva biztosítani. Elnöke a főispán, tagjai bizonyos állami tisztviselők és a törvényhatósági bizottság 2 évre választott 10 tagja volt. A bizottság hatásköre meghatározott közigazgatási ügyekben közvetlen intézkedésre, továbbá bizonyos fegyelmi és fellebbezési ügyekre terjedt ki.
- 4 a közutakról és vámokról
- 5 Az erdőhivatal főnöke új tagja lett volna a bizottságnak.
- 6 *A közigazgatási bírászkodás ügyére vonatkozó jk.-i pontok felsorolása: 1890. szept. 1. 11. jegyzet.* — A közigazgatási határozatok elleni jogvédelem ügye hazánkban 1869-ben, a bírói hatalom gyakorlásáról szóló tvj. tárgyalásakor merült fel először. E célra külön bíróságok szervezése a 80-as években került komolyabban napirendre. Az 1883:43. tc. fel is állította a Pénzügyi Közigazgatási Bíróságot. A Kh. 1886. márc. 16-án a törvényhatóságokról szóló tvj. tárgyalásakor határozatban utasította a kormányt a teljes körű közigazgatási bírászkodás szervezéséről szóló tvj. benyújtására. A BM-ban 1889 folyamán kidolgoztak egy tervezetet, amelyet Teleki büm. 1890. febr. 23-án küldött meg véleményezésre a társminisztereknek. A tervezet kétfokozatú szervezetet javasolt: a vm.-i székhelyeken főispáni elnöklettel elsőfokú közigazgatási bíróságokat, míg Bp.-en egy felsőfokú közigazgatási bíróságot. (A tvj.-tervezet és indoklása: OL - K 26 - 1890 - 1338.) — A Szapáry-kormány nem vette át ezt a Teleki-féle javaslatot, hanem újat dolgozott ki. Ez tükröződik a mt.-i előterjesztésben. A közigazgatási bírászkodás behozatala szoros összefüggésben állt a közigazgatás reformjával, mivel a megyei igazgatás tervezett állami közegekre bízása csak jelentős alkotmányjogi garanciák egyidejű biztosításával látszott keresztülvihetőnek. Az állampolgárok jogvédelme szempontjából legfontosabb alkotmányos garanciának a közigazgatási bíróság felállítását szánták. Uo. (3056).

29./37./

1890. szeptember 30.

2.

**A közigazgatási reformtervezet
(közigazgatási bírászkodás, gyámsági és gondnoksági ügyek)¹**

Folytatván a közigazgatási reform ügyének, különösen a *közigazgatási bírászkodás* kérdésének² már a múlt ülésben megkezdett tárgyalása,

megállapítatik, hogy a hozandó törvényben taxatívén soroltassanak elő a kontenciózus ügyek. Ezek a közigazgatási bírászkodás tárgyát fognák képezni, elvül kimondatván, hogy a miniszterek általános rendeleteinek érvényessége vagy érvénytelensége felett nem dönt a bíróság, de igenis egyes eset eldöntése alkalmából, azok jogérvénytelensége alapján e rendelet alkalmazását megtagadhatja, úgy amint az a magánjogi bíróságokra nézve az 1869:IV. tc.-ben meg van állapítva.^a

A minisztereknek egyes ügyekben hatáskörükben hozott határozatai a közigazgatási bíróságok elé jogorvoslattal nem vihetők.

A közigazgatási bírászkodás teljesítésére 3 fokozatú hatóság szervezendő:

I. Azon vitás közigazgatási jogviszonyoknak (kontenciózus ügyek) eldöntése, melynek elintézése leghelyesebben a járásban történhetik, ruháztassék a járási főszolgabíróra, ki azonban egyféle eljárás szerint intézkedik úgy a kontenciózus, mint a nem kontenciózus ügyekben.

II. A megyékben és törvényhatósági joggal felruházott városokban szervezendő közigazgatási bíróság a megállapítandó eljárás szerint elsőfokúlag határoz mindazon vitás közigazgatási jogviszonyok felett, melyeknek elintézése nem a főszolgabírókhoz utaltatott; másodfokúlag pedig a főszolgabírák által elbírált azon kontenciózus ügyekben, melyekben a felek a főszolgabírák határozataiban meg nem nyugsznak, és melyeket jogorvoslattal a közigazgatási bíróság elé visznek.

Azon ügyek, melyekben elsőfokúlag a főszolgabírák döntöttek, a másodfokú közigazgatási bíróság elbírálása után csak bizonyos, a törvényben meghatározandó esetekben vihetők a legfőbb közigazgatási bírósághoz, és csakis felülvizsgálat végett a törvények helyes alkalmazása iránti jogkérdésben (az ún. revízió jogorvoslata).

III. A kormány székhelyén szervezendő legfőbb közigazgatási bíróság másod- és utolsó fokban ítél a megyei közigazgatási bíróságok által első fokban eldöntött ügyekben, s ezenfelül a revízió jogorvoslatával eléje vihetők azon kontenciózus ügyek, melyek felett első fokban a főszolgabíró, másodfokban a megyei közigazgatási bíróság döntött.

Hogy az eljárás a másodfokú bíróság és a legfőbb közigazgatási bíróság előtt milyen legyen, az később fog meghatározatni.

A közigazgatási bíróságok szervezetét illetőleg:

I. a járásban elintézhető kontenciózus ügyekre nézve az elsőfokú bírói hatóságot a főszolgabíró képezi;

II. a megyei elsőfokú közigazgatási bíróság alakítandó a főispán elnöklete alatt az alispán és tiszti főügyészből és a közigazgatási bizottság által saját választás alá eső tagjai közül választott 2 tagból és 1 póttagból. Ha a főispán akadályoztatása esetén az alispán elnököl, az esetben a tiszti főügyészen kívül a főjegyző is tagja a bíróságnak;

III. a legfőbb bíróság Ő Felsege által a miniszterelnök előterjesztésére kinevezendő elnökből és ugyanily módon kinevezendő, később meghatározandó számú bírákból áll, kiknek fele bírói minősítéssel bírjon. A közigazgatási szakból csak oly egyén nevezhető ki, aki legalább 10 évig a közigazgatási szakban szolgált, s abból legalább 5 évig magasabb állásban (osztálytanácsos, alispán).

A szervezendő politikai közigazgatási legfőbb bíróság egyesítendő a Pénzügyi Közigazgatási Bírósággal, azonban egyelőre csak annyiban, hogy közös elnökük és segédhivataluk legyen, a bíróság egyik alelnöke lesz elnöke a pénzügyi bíráskodás osztályának.

Az ily módon egyesítendő legfőbb közigazgatási bíróság számára saját kebeléből alakítandó külön fegyelmi tanács szervezendő.

Kimondandó a törvényben, hogy illetékességi vitás kérdéseknek eldöntésére egy bíróság állítandó fel,³ addig azonban, míg az eziránti törvény megalkottatik, ezen jogot az eddigi törvény szerint a minisztertanács gyakorolja.

A közigazgatási bíróságok hatásköre az egyes miniszter urak részéről saját tárcájukra vonatkozólag teendő javaslatok alapján később lesz tüzetesen meghatározandó; egyelőre a már fennebb kimondott elven kívül, miszerint a miniszterek által eldöntött ügyek nem tartoznak a közigazgatási bíróság elbírálása alá, de a miniszterek hatásköréhez jelenleg tartozó és kontenciózus természetű ügyek viszont a közigazgatási bíróságok elé utasítandók, ez alkalommal csak az állapotátván meg, hogy a tisztviselők fegyelmi ügye ne utaltassék a közigazgatási bíróságokhoz, hanem annak idején eziránt külön törvényben történjék intézkedés; továbbá különösen megfontolandó, hogy a rendőri kihágásokra nézve milyen intézkedés történjék.⁴

A gyámsági és gondnoksági ügyek szabályozását illetőleg

elfogadtatik a belügyminiszteri javaslat⁵ azzal a módosítással, hogy az V. pontnál az árvaszékek hatósága alatt álló gyámoltak és gondnokoltak pénzei és pénzértékei csak Budapest fővárosban kezeltessenek továbbra is a városi pénztárban, egyéb törvényhatósági joggal felruházott városokban azonban adassék át ezen értékek kezelése a kir. adóhivataloknak.

A VI. pont utolsó bekezdésénél a gyámpénztárakban mutatkozó hiány megtérítésének kötelezettsége terjesztessék ki közvetlenül a r. t. városokra is, mégpedig mind a megyékben, mind a városokban kimondandó, [sic!] hogy a hiány elsősorban azok által fedezendő, kik a hiány okai, és csak azon esetre, ha ezen hiány ily módon fedezhető nem volna, pótolassék a hiány a megye részéről kiállítandó és részletekben törlesztendő adóslevél által.

A VII. 4. pontnál az egyeseknél elhelyezett tőkeösszegek után esedékes törlesztési részletek és kamatok behajtására nézve maradjon el a közigazgatási behajtás.

A VII. 9. pontnál az őrzési díjak elsősorban szintén a kezelési költségek fedezésére fordítandók, ez esetben azonban a létesítendő alap kamatai nem vehetők igénybe az államnak okozott költségek megtérítésére.

A X. pont utolsó bekezdésénél megfontolandó még, hogy az 1877:XX. tc. 20. és 22. §-ában említett kérdések eldöntését nem kellen-e a bíróságokhoz utasítani?⁶ Mire nézve az igazságügy-miniszter úr véleménye meghallgatandó, ki egyszersmind nyilatkozni fog aziránt is, nincs-e az 1877:XX. tc.-nek más oly intézkedése, mely inkább a bíróságokhoz volna utalandó.

Jegyzetek

- a Azonos tollal átirat, bővített szövegrész; az eredeti a következő volt: „minisztereknek általános rendeletei vagy azoknak egyes ügyekben hozott határozatai a közigazgatási bíróságok elbírálásának tárgyát nem képezhetik s bírói”.
- 1 A közigazgatási reform ügyére vonatkozó jk.-i pontok felsorolása: 1890. szept. 1. 12. jegyzet.
- 2 A közigazgatási bíráskodás ügyére vonatkozó jk.-i pontok felsorolása: 1890. szept. 1. 11. jegyzet.
- 3 A Tisza-kormány a közigazgatási bíráskodásról szóló tervezet mellett 1890 febr.-jában „az illetékeségi vitás kérdésekről és a legfelsőbb illetékességügyi bíróságról” szóló tvj. alaptervezetét is elkészítette, mivel — az indokolás szavaival — a közigazgatási bíráskodás bevezetése meg fogja növelni a vitás hatásköri esetek számát. A tervezetet és indokolását ld. OL - K 26 - 1890 - 1338.
- 4 Szapáry mint büm. 1890. okt. 5-i átiratában kérte a vkm.-t, a honv. m.-t, a püm.-t, a kerm.-t és a fm.-t, hogy közöljék azokat az ügyeket, amelyeket a közigazgatási bíróságok hatáskörébe kellene utalni. A miniszterek véleményei (általában kimerítő indokolással) még okt. folyamán beérkeztek. Mindezeket ld. OL - K 148 - 1891 - III. t. - 3138.
- 5 A gyámsági és gondnoksági ügyek hatósági intézését az 1877:20. tc. alapján elsőfokon a törvényhatóságokban és a r. t. városokban szervezett árvaszékek látták el választott tisztviselőkkel. A mostani büm.-i javaslat szerint az árvaügyi adminisztrációt összhangba kell hozni az állami közigazgatással, a megyei tisztviselők tervezett kinevezési rendszerével. Ezért: 1. a r. t. városi árvaszékeket meg kell szüntetni, a megyékben és a thj. városokban a közigazgatást vezető hatóságok mellett elsőfokú gyámhatóságokat kell szervezni; a feladatokat kinevezett állami tisztviselőkkel szükséges ellátni; 2. az elsőfokú gyámhatósági határozatok elleni fellebbezések elbírálását a szervezendő közigazgatási felsőbíróságra kell bízni (a közigazgatási bizottságok másodfokú jogköre megszűnik).
- 6 A javaslat szerint a közigazgatási bizottságok általános felügyeleti és az árvaszéki tisztviselők fölötti fegyelmi jogköre érintetlenül marad.

30./38./

1890. október 10.

1.

A horvát–szlavón–dalmát miniszter felhatalmazása arra, hogy a himlőoltásról¹ és a tagosításról² szóló horvát törvényjavaslatokat az uralkodó elé terjessze.

2.

Külkereskedelmi egyezmény Egyiptommal³

A kereskedelmi miniszter úr f. évi június hó 20-án tett előterjesztése kapcsán jelenti, hogy az Egyiptommal kötött kereskedelmi egyezmény meghatalmazottunk és az egyiptomi külügyminiszter által Kairóban f. évi augusztus 16-án aláíratott, s Ő Felsége már meg is engedni méltóztatott, hogy ezen egyezmény a Monarchia törvényhozásainak jóváhagyása alá terjesztessék.⁴

Bizonyos ügyek azonban — mint a fegyverek behozatala, a parthajózás, a dohánybevitel megengedése, a monopóliumok kérdése és a kapitulációk alapján szerzett jogainknak biztosítása — az egyezményen kívül jegyzékváltás útján rendezettek; minthogy pedig ezen ügyek az egyiptomi kormány kívánatára mellőztettek az egyezményben, nehogy a török szultán érzékenysége megsértessék, és minthogy az azokra nézve létesített határozmányok az egyezmény keretén kívül részünkre biztosított előnyöknek tekinthetők, és semmi kötelezettséget vagy terhet, melyek a törvényhozás jóváhagyását igényelnék, reánk nem rónak: az előadó miniszter úr azt hiszi, hogy e jegyzékek ne terjesztessenek az Országgyűlés elé, s teljesen elegendő, ha azok tartalmáról az indokolásban történik kellő módon és elővigyázattal említés. Ily eljárásnak követése érdekében az előadó miniszter úr már érintkezésbe is tette magát a közös külügyminiszterrel és az osztrák kereskedelmi miniszterrel.

Helyeslőleg tudomásul vétetik, s egyúttal felhatalmaztatik a kereskedelmi miniszter úr, hogy az egyezményen kívül rendezett kérdések tekintetében követendő eljárást illetőleg a közös külügyminiszterrel, illetőleg az osztrák kereskedelmi miniszterrel létesítendő megállapodáshoz képest a kötött egyezmény becikkelyezésére vonatkozó törvényjavaslatot terjessze az Országgyűlés elé.

3.

A Németországgal tervezett külkereskedelmi tarifaszereződés előmunkálatai⁵

A kereskedelmi miniszter úr jelenti, hogy miután a német birodalmi kormány egy kereskedelmi tarifaszereződésnek megkötésére hajlandóságát jelentette ki, s ennek következtében a közös külügyminiszter úr kívánatosnak jelezte, hogy részünkről is

az előkészületek és adatgyűjtések megtörténjenek, de egyszersmind az ügynek bizalmas voltát hangsúlyozta, egyetértőleg a pénzügyi és földművelési miniszter urakkal, felszólítani szándékozik a Vámtanácsot, hogy a német kormánnyal megindítandó vámügyi tanácskozásokhoz szükséges adatok gyűjtésével foglalkozzék.

Helyeslőleg tudomásul vétetett.⁶

4.

Magyarország hozzájárulása a brüsszeli Nemzetközi Vámtarifa Iroda fenntartási költségeihez

A kereskedelmi miniszter úr jelenti, hogy a minisztertanácstól 1889. július 14-én nyert felhatalmazás alapján a magyar kormány nevében beleegyezését megadta ahhoz, hogy a közös külügyminiszter úr, az osztrák kormánnyal is egyetértőleg, a Brüsszelben felállítandó Nemzetközi Vámtarifa Iroda létesítéséhez és fenntartásához az idézett minisztertanácsban bejelentett feltételek alatt az Osztrák–Magyar Monarchia részéről hozzájáruljon.

Ennek következtében a részt vevő államok között létrejött egyezmény Brüsszelben f. évi július 5-én az Osztrák–Magyar Monarchia részéről is aláíratván, a Monarchia is tagjává vált az „Union internationale pour la publication des Tarifs-Douaniers” cím alatt megalakult nemzetközi szövetkezetnek, melyhez eddig 41 állam járult hozzá.

Az egyezmény 1891. április 1-én lép hatályba, s 7 évig marad érvényben; ha ezen 7 év lejártá előtt egy évvel az egyezmény fel nem mondatik, az 7 évről 7 évre továbbra is fenntartatik.

Az egyezmény értelmében az iroda költségeihez, melyek az iroda 50 000 Fc-ra előirányzott berendezési költségein kívül évi 125 000 Fc maximális összegben vannak megállapítva, a szerződő államok kereskedelmi forgalmuk mérve szerint járulnak, minélfogva az Osztrák–Magyar Monarchiára, tekintve, hogy jogosítva van azon 2/5-nyi mérséklést igénybe venni, mely oly államok számára van fenntartva, melyek az egyesület kiadványait más nyelvre is kénytelenek lefordíttatni, mint amelyen a kiadványok szerkesztve vannak, az iroda 125 000 Fc-ra számított évi fenntartási költségeiből 2982 Fc esnek.

Ha ezen összeg a kvóta arányában fogna felosztatni, akkor abból Ausztriára 2087 Fc, Magyarországra pedig 895 Fc jutna; de ha a költségek, tekintettel arra, hogy a Monarchiára eső bulletin-példányok felét igényeljük, egyenlően osztatnának meg: az esetben a Magyarország által viselendő évi járuléka 1491 Fc-ra rúgna.

Midőn az előadó miniszter úr a szóban levő egyezmény létrejöttét a minisztertanácsnak tudomásulvétel végett bejelenti, egyúttal eldöntetni kéri azt a kérdést: vajon ezen egyezmény terjesztessék-e az Országgyűlés jóváhagyása alá.

A minisztertanács a tett előterjesztést tudomásul vevén, a felvetett kérdést illetőleg azon a nézeten van, hogy miután csak oly adminisztratív intézkedésnek nemzetközi egyezmény útján állandósításáról, s ezáltal

tal egy előnynek az állam számára biztosításáról van szó, melyet a miniszter saját hatáskörében is megtehetne, a szóban levő egyezményt törvényhozási jóváhagyás alá terjeszteni nem szükséges.

Ami a költségeknek a Monarchia két állama közötti megosztását illeti: a minisztertanácsnak nincsen ellenvetése az ellen, hogy amennyiben a kvóta szerinti megosztási kulcsot az osztrák kormánnyal nem lehetne elfogadtatni, ez esetben, tekintettel arra, hogy a nyerendő bulletin-példányok egyenlően fognak a Monarchia két része között megosztatni, a költségek is egyenlő arányban osztassanak fel, de oly határozott fenntartással, hogy ebből más esetekre nézve semmi következtetés sem vonható le.⁷

6.

Törvényjavaslat a konzuli bírászkodásról⁸

Az igazságügy-miniszter úr hivatkozván arra, hogy a konzuli bírászkodás szabályozásáról szóló törvényjavaslat 22. §-ának megállapítása a f. évi szeptember hó 28-án hozott minisztertanácsi határozat szerint az osztrák kormány által beterjesztendő javaslat német szövegének megismeréseig függőben hagyatott, bemutatja az osztrák törvényjavaslat erre vonatkozó határozmányát.

A minisztertanács azt találja, hogy a bemutatott törvényjavaslat 22. §-a több tekintetben nehézségeket idézne elő. Nevezetesen nem egészen megfelelő az a határozat, hogy a törvény 10 év előtt nem módosítható, vagy meg nem szüntethető, mert a Monarchia mindkét államának egybehangzó törvénye által ez 10 éven belül is megtörténhetnék, kikötni csak azt szükséges, hogy tíz éven belül a Monarchia egyik állama se módosíthassa és ne szüntethesse meg egyoldalúlag, azaz önnön törvénye által.

Továbbá a szóban levő 22. § második bekezdése azt a határozatot tartalmazza:

„Ha a tíz év elteltével a megszüntetés vagy megváltoztatás elhatározatik, ez azon naptól számítva, melyen ezen elhatározás a másik állam kormányával közöltetett: csak három év múlva lép hatályba.”

Ebben a határozatban az az elv van elfogadva, hogy tíz év eltelte után a Monarchia mindkét állama egyoldalúlag, azaz önnön törvénye által módosításokat elhatározhat, vagy a törvényt el is törölheti, csak azon korlátozás van hozzáfűzve, hogy úgy a módosítás, mint a megszüntetés elhatározása nem lép azonnal hatályba, hanem három év után, azon naptól számítva, amelyen az elhatározás a másik állam kormányával közöltetett.

Azon elvet, mely itt ki van mondva, hogy bizonyos számú — a javaslat szerint tíz — év letelte után a konzuli bírászkodásnak a javaslatban

foglalt szabályozását mindegyik állama a Monarchiának felmondhassa, a minisztertanács helyesnek tartja.

De nem volna helyes azt megállapítani, hogy tíz év után a jelen javaslatban foglalt szabályozáson mindegyik állama a Monarchiának egyoldalúlag, törvénye által *módosításokat* tehesse, mert az ily egyoldalú módosítások a törvények oly határozatait is érinthetik, melyek közös egyetértéssel hoztak létre.

Szintén nem volna elfogadható az az elv, hogy a magyar törvényhozás most megkötöi önmagát, hogy egy a jövő században hozandó bizonyos törvény csak három év múlva lépjen hatályba. Jogilag ily megkötés nem is hatályos, mert bármely jövőben hozandó törvény attól eltérhet.

Ezenfelül egy törvényt hozni és annak hatályba léptét három évre elhalasztani, már magában véve is igen szokatlan.

Ügyszintén az sem volna helyes, ha valamely meghatározott törvény hatályba lépte ettől a naptól számított határidő után történék, amely napon azon törvény tartalmáról a Monarchia másik kormánya értesített.

Ez, eltekintve a gyakorlati nehézségektől, ellenkezik az 1870:XII. és 1881:LXVII. tv.-ekben lefektetett összes elvekkel.⁹

Mindezen tekinteteknél fogva: a minisztertanács e szakaszt oly értelemben tartja megváltoztatandónak, mely szerint kimondatnék, hogy a kérdésben forgó törvény 10 év eltelte előtt csak akkor és csak annyiban változtatható meg, vagy helyezhető hatályon kívül, ha és amennyiben a Monarchia másik államában megfelelő hasonló törvény hozatik; továbbá kimondandó, hogy tíz év letelte után a Monarchia mindegyik államának kormánya a másik kormányhoz intézett nyilatkozatával a konzuli bírásoknak a jelen pontban szabályozott módját felmondhassa; és végre, hogy a 10 év letelte után történhető felmondásnál kikötött 3 év azon naptól számítandó, melyen a felmondásnak a Monarchia másik állama kormányával történt közlése az Országgyűlésnek bejelentetett.

A minisztertanács felhatalmazza az igazságügy-miniszter urat, hogy e szakasznak ily értelemben való megállapítása iránt lépjen az osztrák igazságügy-miniszterrel érintkezésbe, s a megegyezés létrejötté esetén a f. évi szeptember hó 28-án kelt minisztertanácsi határozat értelmében terjessze a törvényjavaslatot Ő Felsége legfelsőbb jóváhagyása alá.

Amennyiben azonban a kérdésben levő szakasznak a fennebbi értelemben való szövegezését az osztrák kormány nem fogadná el, az igazságügy-miniszter úr felhatalmaztatik oly értelmű szövegnek felvételére is, mely szerint az mondatnék ki, hogy a törvény hatálya 15 évig tart, amidőn magától megszűnik, s a 15 éven belül a törvényen változtatás csak úgy tehető, ha az a Monarchia két állama törvényhozásai által megegyező törvényekkel elhatározatik.

7.

A kegyelmi nyugdíjak, nyugdíjemelések és kegydíjak minisztertanácsi tárgyalásának szabályozása

Az igazságügy-miniszter előterjesztése folytán

jóváhagyatik, hogy Ő Felségéhez előterjesztések tétessenek aziránt, hogy *Rósa Károly* kir. kúriai volt segédhivatali igazgató *Regina* és *Ida* nevű nagykorú árváinak kegydíja emeltessék fel évi 100 Ft-ra, továbbá hogy *Petrischiu Pál* brassói törvényszéki fogházőr nyugdíja, katonai szolgálatának beszámításával, kegyelemből évi 120 Ft-ra emeltessék fel. Ez alkalommal egyúttal elvi megállapodásként kimondatik, hogy a minisztertanács jövőre is fenntartani kívánja ugyanazt a szabályt, hogy az eddigi minisztertanácsi határozatok értelmében rendszerint csak legfelsőbb kézjegyet nyert felségfolyamodások alapján tétessenek nyugdíjemelések vagy kegydíjak engedélyezése iránt javaslatok, de ezzel nem kívánja kizárni annak lehetőségét, hogy a miniszterek, midőn a fennforgó körülmények által azt indokolva látják, és miután az esetet a pénzügyminiszter hozzájárulásának megnyerése végett előzetesen a nevezett miniszterrel közölték volna, kivételesen legfelsőbb kézjegyzetre méltott felségfolyamodás nélkül is terjeszthessenek a minisztertanács elé kegyelmi nyugdíjak, nyugdíjemelések vagy kegydíjak engedélyezése iránti javaslatokat.

8.

Újpesti kikötői telkek bérbeadása hajógyár létesítése céljából

A pénzügyminiszter úr bejelenti, hogy a Magyar Leszámítoló és Váltóbanknak, mely Újpesten nagyobb szabású hajógyárat szándékozik létesíteni, s e célból már megvette a Schönichen- és Hartmann-féle újpesti hajógyárat, egy nagyobb szerű hajógyártelep létesítése érdekében az újpesti kikötői parti telkeket 400 öl hosszúságban évi 6000 Ft-ért 70 évre bérbe adta.

Jóváhagyólag tudomásul vétetik.¹⁰

12.

A belügyi tárcát vezető miniszterelnök előterjesztésére határozat arról, hogy az uralkodó Benitzky Ferencet nevezze ki Pest–Pilis–Solt–Kiskun vm. és Kecskemét város főispánjává.¹¹

A közigazgatási reformtervezet (a törvényhatóságok jogai, a főispán és az alispán hatásköre)¹²

Folytatván a közigazgatási reform ügyének tárgyalása, tárgyalás alá vétetnek a korábbi tanácskozások alkalmával függőben maradt kérdések; nevezetesen az a kérdés, hogy *miképpen illesztessék be a törvényjavaslatba a törvényhatóságoknak eddig fennállott és továbbra is fenntartandó az a joga, mely szerint az Országgyűlés által meg nem szavazott adó tényleges behajtására és meg nem ajánlott újoncok tényleges kiállítására vonatkozó kormányrendeleteket végrehajtani nem tartoztak?*

Elhatározzatik, hogy e jognak kitüntetése a törvényhatóság jogainak meghatározásánál vétessék fel, kimondatván az illető szakaszban, hogy „a törvényhatóság jelen törvény korlátai között felírhat egyes kormányrendelet ellen, ha azt törvénybe ütközőnek, vagy a helyi viszonyok miatt célszerűtlennek tartja.

De az ilyen, valamint a szabadságos és tartalékos katonák berendelését és valamely az állam veszélyezett érdekei miatt halaszthatatlan intézkedést tárgyzó kormányrendelet csak a végrehajtás után, s^a csak annyiban szolgálhat közgyűlési vita és határozat tárgyául, amennyiben a törvényhatóság a kormány eljárását netán sérelmesnek találván, a Képviselőháznál keresne orvoslást.

Az 1790/l:19. tc. rendelkezésének megfelelően úgy az idézett, valamint egyéb^b törvényekben kimondott az a tilalom, hogy az Országgyűlés által meg nem szavazott adó tényleg be nem hajtható, és a meg nem ajánlott újoncok tényleg ki nem állíthatók, nemkülönben a törvényhatóságoknak az a joga, hogy az ily törvénytelenül követelt adókra és újoncokra vonatkozólag kiadott rendeletek végrehajtása ellen tiltakozhatnak, és ez ellen úgy az Országgyűléshez felírhatnak, valamint erről a kormányt és a végrehajtó közegeket közvetlenül is értesíthetik, — továbbra is érintetlenül fenntartatik.

A kiadott kormányrendelet végrehajtására vonatkozó előmunkálatok azonban ily esetekben is azonnal teljesítendőek.”

„Azon kormányrendeletekkel szemben, melyek a törvényhatóság autonóm jogkörére vonatkoznak, és amelyek közvetlenül a törvényhatóság organumai által hajthatók végre: a törvényhatósági közgyűlést ugyanazon jogok illetik, amelyek az 1886:XXI. tc.-ben meg vannak alapítva”.^c

A főispán hatásköre

megállapítatik a belügyminiszter úr által előterjesztett javaslat szerint a következő módosításokkal.¹³

A 7. pontnál. Ha az alispán akadályozva van a főispánt helyettesíteni, a további helyettesítésről a belügyminiszter rendeletileg intézkedik.

A 8. pontnál az állapítandó meg, hogy a főispáni titkár teendőinek végzésére a főispán a megyei fogalmazói hivatalnokok közül, a főispáni segédhivatali teendők teljesítésére pedig a megyei segédhivatali személyzetből a szükséges erőket állandóan kirendeli.

A 10. pontnál annak külön megemlítése, hogy a bírói és vasúti tisztviselők a főispán főnöksége alól kivételnek, mellőzendő, mivel a kivétel prejudikál más kormányzati ágak tisztviselői állásának, kik szintén nem fognak a főispán főnöksége alatt állani.

Ellenben azon tisztviselők között, kik közvetlenül a főispán alá vannak rendelve, megemlítendő a tisztügyi ügyész is.

A számvevői hivatal alárendeltségi viszonyára a pénzügyminiszter úr pótlólag fog még javaslatot tenni.

A 11. pontnál a főispánnak hivatali viszonya a pénzügyi közegekkel szemben külön állapítandó meg.

A 11. pont f.-nél a pénzügyi igazgató, tanfelügyelő és a tisztügyi ügyész a hivatali esküt szintén a főispán előtt tegyék le.

A 11. pont g.-nél az illető miniszterek fogják megállapítani, hogy az itt említett közvetlen levelezés mire terjedjen.

A 12. pont a.-nál a főispán meghallgatása korlátozandó azon hivatali főnökökre, kik a közönséggel érintkeznek.

A 12. pont f.-nél. Minthogy ily jelentéseket a közigazgatási bizottság tesz, a főispánnak csak akkor tétessék köteleességévé e jelentés, ha ez valamely ok miatt különösen szükséges.

A 13. pont c.-nél „belügyminiszter” helyett teendő: „illetékes miniszter”.

A 14. pont c.-nél beszúrandó még az a korlátozás is: „új adók kivételét vagy a létezők szaporítását nem teszik szükségessé.”

A 14. pont t. alatt említett engedélyek megadása a főispáni hatáskörből kiveendő.

Ellenben felveendő: a hatósági vadászatok engedélyezése.

Az alispán hatásköre¹⁴

1. pontnál. Annak általános kimondása, hogy az alispán osztálytanácsosi ranggal bír, mellőzendő, miután az alispánok rendszerint miniszteri titkári ranggal ruházandók fel, s csak nagyobb megyékben volna az osztálytanácsosi rang az alispánoknak megadható.

3. pontnál. A személyes kérdéseken kívül egyéb ügyek is vannak, melyekben az alispán a főispánt nem helyettesítheti. Ezek külön meghatározandók.

4. pontnál. Az alispán-alárendeltség alól a tisztügyi ügyész kiveendő.

A várnagy mint alárendelt állású hivatalnoknak külön megemlítése mellőzendő.

12. pontban „gondoskodik” helyett teendő: „ellenőrzi”.

A még függőben levő többi kérdéseknek tárgyalása a jövő ülésre halasztatott.

Jegyzetek

- a Beszúrás azonos tollal.
- b Az itt következő „hazai” szót Tarkovich kihúzta.
- c Tarkovich beszúrása. Az „autonóm”, a „törvényhatóság orgánumai” és a „hajtandók végre” szavak alá vannak húzva.
- 1 Ld. még 1891. jún. 26./1.
- 2 Ld. még 1890. dec. 17./15., 1891. máj. 21./20.
- 3 Ld. még 1890. ápr. 18./3. és 6., jún. 13./2., jún. 20./3., dec. 3./10. — Az összes külkereskedelmi vonatkozású jk.-i pont felsorolása: 1890. márc. 25. 29. jegyzet.
- 4 Az uralk. szept. 21-i lf. elhatározásával engedélyezte az egyezmény alkotmányos tárgyalás alá terjesztését. Az egyezmény szövegét ld. OL - K 26 - 1890 - 3008 (3008).
- 5 A német külkereskedelmi ügyekre vonatkozó jk.-i pontokat itt soroljuk fel: 1890. ápr. 18./7., nov. 9./1., nov. 12./1., nov. 19./2., nov. 26./2., dec. 7./2., dec. 10./1. és 2., dec. 29./2., 1891. jan. 3./8., jan. 9./8., jan. 21./1. és 2., jan. 30./2., febr. 4./1., febr. 13./2., febr. 22./1., febr. 28./2., márc. 14./5., márc. 18./1., ápr. 3./1. és 2., ápr. 16./2., máj. 1./4. és 5., máj. 7./2. és 3., júl. 10./2., júl. 29./1., okt. 2./5., okt. 23./6., nov. 21./5., dec. 5./5. és 6., dec. 18./18., 1892. febr. 1./5. — Az összes külkereskedelmi vonatkozású jk.-i pont felsorolása: 1890. márc. 25. 29. jegyzet.
- 6 A Németország és a Monarchia közötti 1881. máj. 23-án kötött legnagyobb kedvezményes kereskedelmi szerződés (RT 1881. 354. p.) eredetileg 1887 végéig szólt, de hatályát többször meghosszabbították. Legutóbb (1887. dec. 8. — 1888:5. tc.) olyképp, hogy az a felmondás után egy évvel járjon le. (Vö. Láng L. 293-294. p.) — A küm. még júl. 20-án értesítette Szapáryt arról, hogy sikerült felvennie a kapcsolatot a német külképvisellel a szerződés ügyében, és egyben tájékoztatott gr. Monts német ügyvivő válaszárol is. A német fél hajlandó volt tárgyalni, és azt kívánta, hogy a Monarchia mindaddig ne újítsa meg a más államokkal esedékes szerződéseket, míg Németországgal meg nem egyezett. Szapáry kérésére Baross júl. 24-én részletes véleményt adott az ügyben. A kerm. üdvözölte a németek pozitív válaszát; elismerte azt is, hogy elsőnek Németországgal célszerű szerződést kötni. Ugyanakkor aggályait fejezte ki Berlin kívánságával kapcsolatban, mert „amíg politikai téren a szövetséges állapot mindinkább fejlesztetett, addig a kereskedelem terén a Német Birodalom velünk szemben önzőn és keményen jár el. ... különösen kelet felé a mi és a Német Birodalom érdekei között nem csekély ellentét van.” Tisztázni kell azt is — írta —, hogy felmondhatjuk-e szerződéseinket? Végül kijelentette, hogy bele kell menni a tárgyalásokba; de nyomatékkal intett az óvatosságra: „mert az előttem világosnak látszik, hogy amint magunkat az 1892-ben lejáró szerződések tekintetében a [németek által — L. J.] kívánt módon lekötők, közgazdasági, illetve kereskedelmi politikánk intézésébe a Német Birodalom döntőleg fog befolylhatni.” — Szapáry ilyen értelemben válaszolt júl. 29-én a küm.-nek. (OL - K 26 - 1891 - 222 /2366/1890/.) — A küm. az osztrák kormányfő véleményét aug. 15-én tudatta Szapáryval. Az osztrák kormány, saját ipari érdekeit megóvandó, a német szerződési tárgyalások előtt vagy azokkal párhuzamosan a keleti országokkal, főleg a Szerbiával való kereskedelmi viszonyok rendezését óhajtotta. Baross továbbra is megmaradt eredeti álláspontján, így véleménye alapján Szapáry aug. 30-án kérte a küm.-t: hívja össze a vám- és kereskedelmi értekezletet, hogy mielőbb megkezdődhessenek Németországgal a tárgyalások. (Uo. /2583 és 2697/1890/.) — A mt. ülése előtt érkezett meg a küm. szept. 30-i levele, amely szerint Caprivi kancellár kijelentette Németország hajlandóságát a szerződési tárgyalásokra, egyúttal javaslatot tett a más országokkal szembeni koordinált eljárásra. — A Vámügyi Tanácsot (vö. 1890. ápr. 11./5.) okt. 26-ra hívták össze. Uo. (3120/1890).
- 7 A brüsszeli Vámtarifai Irodát a különböző államok vámtarifáinak és egyéb hasonló jellegű kiadványainak szervezett publikálása céljából hozták létre. Baross a mt. döntése alapján nov. 20-án közölte az osztrák kormánnyal, hogy a küm. javaslatát elfogadva a kvóta szerinti pénzügyi hozzájáruláshoz beleegyezését adja. A magyar kormány több mint 10 példányban kapta meg az iroda kiadványait. HHStA, Wien, Ministerium des Außen, Adm. Arch., F. 34., SR. K. 645. r. 14/12/1-26.
- 8 Ld. még 1890. szept. 21./2., szept. 28./1., nov. 6./2., dec. 17./7., 1891. jan. 3./3.
- 9 A két tc. a közös magyar-horvát tv.-ek Horvátországban történő kihirdetésének módjáról rendelkezett.

- 10 Az államtól bérelt területen működő újpesti hajóépítő ipar fejlesztése tárgyában a püm. 1889-ben kezdett — eredménytelenül végződő — tárgyalásokat a Magyar Általános Hitelbankkal. 1890-ben a Leszámitoló és Pénzváltó Bank, valamint a Magyar Ipar és Kereskedelmi Bank jelentkezett. Előbbi pénzügyintézet a Hartmann- és a Schönichen-féle hajógyárakat, utóbbi a Prágai Gépépítő Társulat újpesti hajógyárát megszerezve kérte a korábbi tulajdonosok területi bérletének átruházását, ill. új területek bérbeadását. Mindkét bank kérése teljesült. — 1890-ben megalakult egyrészt a Schönichen–Hartmann Hajó- és Gépgyár Rt., másrészt a „Danubius” Magyar Hajó- és Gépgyár Rt. (A kisebb hajógyárak egyesítését és fejlesztését a közös hm. is szorgalmazta egy dunai hajóhad szervezéséhez szükséges ipari háttér megteremtése érdekében.) Iratok: OL - K 231 - 1893 - 2. t. - 1074, OL - K 255 - 1890 - 6. t. - 1750, 1890 - 8. t. - 2281, 1890 - 9. t. - 2405, 1891 - 4. t. - 1449, 1543, 1654, 2126 és 2402.
- 11 A két főispáni szék gr. Szapáry István lemondása, ill. szept. 26-i felmentése nyomán üresedett meg. (OL - K 148 - 1890 - III. t. - 3693.) — Beniczky Ferencet, a Nemzeti Színház és az Operaház inténdánsát — Szapáry okt. 13-i felségelölterjesztésére — okt. 16-án nevezte ki az uralk. Uo. 1890 - III. t. - 3980. — *Ld. még 1890. okt. 24./14.*
- 12 *A közigazgatási reform ügyére vonatkozó jk.-i pontok felsorolása: 1890. szept. 1. 12. jegyzet.*
- 13 Az előterjesztésben erről a következőket olvashatjuk: a főispán az 1886:21. tc. alapján már nemcsak felügyelte a törvényhatósági közigazgatást, hanem a szükséghez képest intézkedhetett is. Ez a tc. még meghagyta az alispánt a törvényhatósági közigazgatás vezetőjének. Amikor a tisztikar kinevezett lesz, a főispán fő feladatát már nem a tisztikar ellenőrzése, hanem „a velük való rendelkezés” képezi; ezért „szükség van arra, hogy ő, mint a kormánynak első közege, maga vezesse a közigazgatást.” A bírói kar kivételével a törvényhatóság területén működő összes állami tisztviselő a főispán alárendelje lesz. A főispán továbbra is elnöke marad a közgyűlésnek és a közigazgatási bizottságnak; és a király nem a büm., hanem a me. előterjesztésére nevezi majd ki.
- 14 Az előterjesztésben foglaltak szerint az alispán „a főispánnak első előadója, akadályoztatása esetén helyettese leend”; a további tisztviselők munkakörét a főispán határozza meg.

31./39./

1890. október 11.

2.

A szerb sertésbehozatal szabályozása¹

A földművelési miniszter úr jelenti, hogy a szerb sertések behozatala módozatainak megállapítása iránti tárgyalások a szerb kormány képviselőivel megtartottak, s minden irányban a magyar kormány kívánatainak megfelelő megállapodások létesítettek.

Mínt hogy a szerb képviselők késedelmeskedése miatt az a határidő (október 10-e), melyen túl a régi állapot minden korlátozás nélkül helyreállítandó lett volna, időközben lejárt, közös egyetértéssel abban történt megállapodás, hogy a behozható sertések számának korlátozása tartassék fenn f. évi november hó 1-jéig, mely időpontig hetenkint legfeljebb csak 3500 sertés legyen behozható, s az állatok egészség és faj tekintetében való megvizsgálása a bebocsátásnál a határszélen történjék.

Tudomásul vétetik.²

5.

A közigazgatási reformtervezet (a járási bizottság)³

A közigazgatási reform tárgyában a miniszterelnök úr kijelölve azon feltételeket, melyek alatt a járási bizottságok szervezéséhez maga részéről az esetben hozzájárulni hajlandó volna, ha ily járási bizottságoknak felállítása egyáltalában célszerűnek találtatnék,

a minisztertanács azon kérdés eldöntésének függőben hagyásával: vajon szerveztessenek-e járási bizottságok? — megállapodott aziránt, hogy amennyiben a járási bizottságok intézménye bizonyos, a megyék autonóm jogkörébe eső ügyek ellátása végett a közigazgatás szervezetébe felvételnek, ily járási bizottságok felállítása csak fakultatíve mondásék ki oly megyékre nézve, ahol ezen intézmény életbeléptetését a helyi viszonyok indokoltta teszik, határozottan megállapítván, hogy járási bizottságok^a a közgyűlés és a közigazgatási bizottság meghallgatása után csak^b a belügyminiszter engedélyével szervezhetők, s a belügyminiszternek joga legyen a már felállított járási bizottságokat is, ha azok működését nem találná üdvösnek, a megyei közgyűlés és a közigazgatási bizottság meghallgatása után bármikor ismét feloszlatni.⁴

A járási bizottságok 8-12 tagból állanak. Ezek 6 évre választatnának a megyei közgyűlés által; minden harmadik évben a tagok fele kilépne, de ismét megválasztatható volna.

A bizottság elnöke a főszolgabíró, ki felruháztatnék azzal a joggal, hogy a bizottság minden oly határozatának végrehajtását felfüggesztheti, melyet törvénybe ütközőnek, a bizottság hatáskörén túlmenőnek, vagy máskülönben célszerűtlennek tart.

A járási bizottság tagjainak felerésze a járásban lakó vagy bíró virilistákból alakulna; ha ilyenek elegendő számmal nem volnának, a közgyűlés a járásban bíró vagy lakó más egyéneket is választhat. Ugyanilyen elemekből volna a bizottság másik fele a közgyűlés által választandó.

A járási bizottságba való választási képesség bizonyos cenzushoz kötendő, mely magasabb legyen azon cenzusnál, mely a képviselői választási jogot megadja, s mindenesetre az írás és olvasás tudása kikötendő.

Tisztviselők és községi előljárók a járási bizottságnak tagjai nem lehetnek.

A járási bizottság ügyrendét a járási bizottság és a megyei közigazgatási bizottság meghallgatása után a belügyminiszter állapítja meg. Az ügyrendben volna meghatározandó, hogy a járási bizottság hány ülést és mely időközökben tartsa.

Hogy a járási bizottság és a megyei közgyűlés között a szerves kapcsolat fenntartassék, kimondandó, hogy a járási bizottság évenként jelentést tartozik tenni a közgyűlésnek.

A járási bizottság hatásköre az állami adminisztráció ellenőrzésére ki nem terjedhetne, azonban feladata volna a községi közigazgatást ellenőrizni.

A járás által fenntartott intézetek hivatalnokait a járási bizottság választaná; ezeket állásukban a főispán erősítené meg, kinek azonban joga volna a megválasztott egyénektől a közigazgatási bizottság véleménye alapján^c a megerősítést meg is tagadni.

A fegyelmi jogot a főszolgabíró gyakorolná, kinek határozatai ellen fellebbezni lehetne a közigazgatási bizottsághoz.

Amennyiben a járás a megyei autonóm hatáskörbe eső teendők egy részének végzését is magára vállalná, ezen átvett teendők arányában a megyei általános pótdadóból nagyobb mértékben részesítendő.

Azonkívül a közgyűlés az illető járási bizottság felterjesztésére egyes járásokra nézve, e járások különleges ügyeinek elláthatása céljából az általánosnál nagyobb pótdadót is vethet ki, amelyből származó jövedelmi többlet természetszerűleg egészen az illető járást illeti.

A külön járási adó azonban legfeljebb 1%-kal haladhatja meg azt a százalékot, amelynek erejéig a megye pótdadót vethet ki.

A törvényben tüzetesen meghatározandó volna, hogy ott, hol járási bizottságok nem szerveztettek, az ezek számára fenntartott teendőket mely közegek fognák végezni.⁵

Jegyzetek

a Az itt következő „csak a megyei közgyűlés indítványára” szavakat Tarkovich kihúzta.

b Tarkovich beszúrása.

c Tarkovich javítása; itt eredetileg ez állt: „meghallgatása után”.

1 *Ld. még 1890. ápr. 3./3., ápr. 11./4., máj. 30./17., aug. 8./11., szept. 20./1.* — *A szerb külkereskedelmi ügyekre vonatkozó jk.-i pontok felsorolása: 1890. ápr. 3. 9. jegyzet.* — *A összes külkereskedelmi vonatkozású jk.-i pont felsorolása: 1890. márc. 25. 29. jegyzet.*

2 A szerb és a magyar kormány képviselőinek 1890. okt. 7–10-én Bp.-en tartott értekezletéről felvett jk.-et ld. OL - K 26 - 1890 - 1976 (3273).

3 *A közigazgatási reform ügyére vonatkozó jk.-i pontok felsorolása: 1890. szept. 1. 12. jegyzet.*

4 Szapáry előterjesztése alapján érthető a mt. óvatossága. Az előterjesztés — kimerítő indokolás utáni — konklúziója így hangzott: bár a megyei közigazgatás decentralizációja az adminisztráció eredményessége és az önkormányzati tevékenység felkeltése érdekében üdvös lenne, de „általános politikai és főleg nemzetiségi tekintetéből részemről külön járási bizottságok alakítását nincs szándékomban javasolni.”

5 Ezen a mt.-on befejeződött a tervezett közigazgatási reform irányelveinek tárgyalása. *Ld. még a bevezető tanulmány A/II. 1. 1. fejezetét.*

32./40./

1890. október 24.^a

1.

Az Osztrák–Magyar Államvasút Társaság szerződéses kötelezettségeinek ügye

A kereskedelemügyi miniszter úr előadja, hogy miután a Szab. Osztrák–Magyar Államvasút Társaságnak 1883-ban életbe léptetett igazgatási szervezete több lényeges pontban nem felelt meg azon szerződés határozmányainak, mely a társasággal a korábbi időkben fennállott ellentétek kiegyenlítése céljából a kormány és a társaság közt 1882. évi június hó 8-án kötött, s az ugyanazon évi XLV. tc. által törvénybe iktatott,¹ — előadó miniszter úr kötelességének tartotta a társaságot szorítani arra, hogy e tekintetben is eleget tegyen törvényes és szerződészerű kötelezettségeinek, mely törekvése annyira eredményre is vezetett, amennyiben ezen év folyamán a vasútvonalak igazgatása tekintetében fennállott visszasságokat a társaság tényleg megszüntette, nevezetesen az eddig Bécsben székelő közös építési igazgatóság és az ugyanott székelő gépészeti igazgatóság megszüntetésével úgy a magyar területen épülő s még építendő új vasútvonalak ügyeit, mint a már forgalomban lévő magyar vonalak forgalmi eszközeit és műhely-ügyeit is a budapesti igazgatóság alá rendelte, s egyúttal a mindkét részről hálózat összhangzatos igazgatásának megóvása érdekében akképpen intézkedett, hogy úgy a magyar, mint az osztrák hálózat igazgatója kölcsönösen részt vehessenek a másik hálózat igazgatótanácsának üléseiben, mely viszonyosság azelőtt nem volt biztosítva, hanem a bécsi igazgatók közül kettő tagja volt a budapesti igazgatóság élén fennállott, de most már megszüntetett igazgató bizottságnak, és részt vett a budapesti igazgatótanács üléseiben, megfordítva azonban nem.

A magyar területen fekvő társasági uradalmak-, bányák- és gyárakra nézve azonban a törvényes és szerződéses állapotot még mindeddig nem sikerült érvényre juttatni, amennyiben azokat mai napig a Bécsben székelő közös jószágigazgatóság kezeli, s a társaság előadó miniszter úr ismételt felhívásaira sem volt hajlandó ezen törvény- és szerződésellenes helyzetet megváltoztatni, minélfogva előadó miniszter úr a további eljárásra nézve a minisztertanács elhatározását kénytelen kikérni.

Az idézett szerződés első cikke ugyanis a régi társasági alapszabályok módosításának alapelveit szabályozván az a. pont alatt kimondja, hogy a társaság székhelye nemcsak magyar vasútvonalaira, hanem bánya- és hutaműveire, gyáaira, jószágaira és bármely néven nevezendő üzlettelepeire nézve, melyeket Magyarország területén ez idő szerint bír vagy bírn fog, Budapest leend; ugyanezen § c. pontja pedig kimondja, hogy a társulat ügyeinek (tehát nemcsak a vasúti ügyeknek) vezetésére Budapesten a bécsi igazgatótanácstól teljesen független igazgatótanács és igazgatóság fog felállítani, mely határozmányokból folyólag előadó miniszter úr kétségtelennek tartja, hogy nemcsak a társaságnak magyarországi vasútvonalait, hanem

ugyancsak magyar területen fekvő uradalmait, bányáit és gyárait sem kezelteheti a szerződés értelmében Bécsből, hanem a kezelést a magyarországi székhelyén felállítandó igazgatóságra köteles bízni.

A szerződés ezen világos határozményaival szemben a társaság nem tud egyébre hivatkozni mint arra, hogy az idézett szerződési cikk alapján megállapított és a kormány által jóváhagyott új társasági alapszabályok 26. §-ának 6. pontja szerint „a társaság magántulajdoni birtokainak, nevezetesen bánya- és hutaműveinek és uradalmainak igazgatása” a társaság úgynevezett együttes tanácsának tartatott fenn, s így kivétellett a mindkét részről i igazgatótanácsok hatásköréből, amint ez kitűnik a 18. § illető pontjának szövegezéséből is, mely szerint „a budapesti igazgatótanács különösen a társaságnak magyar vasútvonalait s ezekkel összefüggő többi üzleteit igazgatja.” Minthogy pedig a társasági uradalmak stb. nem képeznek a vasútvonalak kezelésével összefüggő üzletágot, az alapszabályok idézett határozményaiából a társaság azt következtetheti, hogy miután ezen uradalmak stb. a vasút-engedélyezésből folyó különös állami felügyelet, megváltás és szállományi jog alá nem esnek, hanem a társaságnak szabad magántulajdonát képezik; ennél fogva azok igazgatása felett az együttes tanács szabadon rendelkezhetik minden tekintetben, s így a jószágigazgatóságnak, mely neki közvetlenül van alárendelve, felállítása tekintetében sincs a szerződésszerű székhelyhez kötve.

Előadó miniszter úr helytállónak ismeri el a társaságnak az alapszabályok 26. és 18. §-aira vonatkozó hivatkozását annyiban, amennyiben tény az, hogy a kormány által jóváhagyott alapszabályokban a budapesti és bécsi igazgatótanácsnak bizonyos ügyekre nézve már a szerződés első cikkében is kilátásba vett együttes üléseiből, melyek felváltva Budapesten és Bécsben tartandók, formyszerű együttes tanács alkottatott s a társasági uradalmak stb. igazgatása ezen együttes tanácsnak tartatott fenn, nem helytálló azonban a társaságnak ezen tényből levont következtetése, mert az uradalmak stb. igazgatási jogából folyólag az együttes tanácsnak kétségtelenül jogában áll ugyanaz, hogy az úgynevezett jószágigazgatást közvetlenül saját felügyelete alatt szervezze, valamint kétségtelen az is, hogy e szervezés tekintetében az együttes tanács nincs kötve a vasút-engedélyezésből folyó állami felügyelethez, de igenis kötve van azon a társaság által az uradalmakra, bánya- és hutaművekre stb. nézve is szerződésileg is önként elvállalt kötelezettséghez, hogy a Magyar Korona területén fekvő bánya- és hutaművek, gyárok és jószágok ügyeinek vezetésére, illetve kezelésére felállítandó igazgatóság Budapesten, mint a társaság magyarországi vállalatainak székhelyén legyen.

Előadó miniszter úr azon nézetben van, hogy ha a társasági alapszabályok tényleg ellentétben is volnának a szerződés határozményaival: ezen szerződésnek törvénybe iktatásából folyólag attól a törvényhozás felhatalmazása nélkül ez esetben sem térhetne el, hanem kötelessége volna annak az alapszabályok módosítása útján érvényt szerezni; az előadottakból azonban kitűnik, hogy az alapszabályoknak a társaság által idézett határozményai nincsenek ellentétben a szerződés határozményaival, illetve hogy az alapszabályok azon intézkedése, mely szerint az uradalmak stb. igazgatása az együttes tanácsnak tartatott fenn, nem mentesíti a társaságot a székhelyre és igazgatóságra vonatkozó szerződési kötelezettség alól, sem pedig ezen kötelezettség teljesítésére akadályt nem képezhet.

Igaz ugyan, hogy az alapszabályok 4. §-a a székhelyre nézve némileg eltér a szerződés határozmányától, amennyiben azt határozza, hogy a társaság székhelye mindazon ügyekre nézve, melyek a magyarországi vasutakat és vállalatokat illetik: Budapest, mindazon ügyekre nézve pedig, melyek nem kizárólag az egyik vagy másik területen fekvő vasutakat és vállalatokat illetik: Bécs és Budapest; de ezen eltérő alapszabályi határozmány nem támogatja a társaság álláspontját, mert ezen eltérő szöveg csak azt jelenti, hogy mindkét részről vállalatokat érdeklő ügyekben Bécs és Budapest együttesen képezik a székhelyet, minthogy pl. az együttes tanács székhelyül is Bécs és Budapest együttesen tekintendő, de ezen határozmány sem ad a társaságnak valóságosan szabad választást, s éppen ezért a társaság álláspontjának támogatása végett nem is hivatkozott ezen alapszabályi határozmányra.

Ámbár az itt szóban forgó jószágok, bányák és gyárak túlnyomólag kívül esnek előadó miniszter úr intézkedési körén, mégis tekintettel arra, hogy az 1882:XLV. tc. végrehajtása elsősorban őt illeti, kötelességében állónak tartja minden törvényes eszközzel odahatni, hogy a törvénybe iktatott szerződés határozmányainak e tekintetben is érvény szereztessek, mire nézve most már — miután a társaság a kérdésben forgó magánbirtokok tekintetében tényleg nem áll az előadó miniszter úr vasúti fennhatósága alatt, s így előadó miniszter úrnak közigazgatási úton érvényesíthető kényszerrendszabályok rendelkezésére nem állanak, s minthogy eszerint a további levelezésektől eredmény nem várható — csakis a szerződésben előre látott azon mód kínálkozik, mely szerint egyetértőleg megállapítatik, hogy a jelen szerződésből néán keletkezhető peres kérdések a Budapesti Kir. Törvényszék által tárgyalassanak és döntsenek el.

Előadó miniszter úr a minisztertanács felhatalmazását kéri tehát, hogy a társaságot a szerződési kötelezettség teljesítésére még egyszer záros határidő kitűzése és a törvényes következményekre való hivatkozás mellett felhívja, az eredményt annak idején bejelenteni fogván.

A minisztertanács az előadó miniszter úr álláspontját helyeselve, részére a kért felhatalmazást megadja.²

2.

A pozsonyi Duna-híd felavatása

A kereskedelmi miniszter úr előadja, hogy Pozsony sz. kir. városa felterjesztést tett aziránt, hogy a kormány engedné meg, miszerint a Pozsonyban épített dunai közúti híd³ közelebb várható megnyitása megfelelő ünnepélyességgel történhessék, és Ő Felsége legalázatosabban megkérethessék, hogy e hídnak a legfelsőbb nevééről leendő elnevezését legkegyelmesebben megengedni, s a megnyitás ünnepélyét legmagasb jelenlétével szerencsétetni méltóztassék.

Tekintve azonban, hogy a szóban levő híd az állam költségén, a kormány által épített, állami tulajdont képező híd, az előadó miniszter úr nem tartaná megfelelőnek, hogy e híd tekintetében Pozsony városa szerepeljen tulajdonos gazdaként; hanem nézete szerint Pozsony város közönsége kívánatának akképpen lehetne eleget tenni, hogy a kormány, illetőleg annak nevében az előadó miniszter úr kérné meg Ő Felsé-

gét, hogy úgy a kormány, mint a város lojális óhajtásához képest kegyeskednék megengedni a szóban levő hídnak a legfelsőbb névről való elnevezését. Annak a fennálló szabályok figyelembevételével melletti megállapítását, hogy az építés alatt levő híd mikor nyitható meg s adható át a közforgalomnak: tekintettel már az 1890:I. tc. határozmányaira is, az előadó miniszter úrnak mindenesetre saját maga elhatározásának kell fenntartania.

Ennek következtében tehát, és figyelemmel arra, hogy itt állami tulajdont képező hídról van szó, az előadó miniszter úr azon a nézeten van, hogy a megnyitás ünnepélyesen történjék meg ugyan, mely irányban Ő Felségének annak idején külön legalázatosabb előterjesztést fogna tenni; azonban ezt az ünnepélyt, illetőleg annak sorrendjét a kormány Pozsony városával együtt fogná rendezni, illetőleg megállapítani, fennhagyatván a nevezett város részére, hogy ezen ünnepélyre Ő Felsége legmagasabb megjelenését kérhesse, s meghívásokat ő is tehessen. E végből tehát az előadó miniszter úr, amint Ő Felsége legfelsőbb elhatározását az elnevezés iránt megkapná, erről Pozsony városát azonnal értesitené, egyfelől avégből, hogy Ő Felségének e kegyért köszönetet ő is mondhasson, másfelől, hogy ezen alkalmat arra is felhasználhassa, hogy Ő Felségét a kormány által annak idején legfelsőbb jóváhagyással külön megállapítandó időre legalázatosabban meghívhassa.

A minisztertanács helyeslőként a kereskedelmi miniszter úr nézeteit, felhatalmazza őt, hogy ezen előterjesztés értelmében tegye meg a megfelelő további intézkedéseket.⁴

3.

Külkereskedelmi egyezmény Bulgáriával⁵

A kereskedelmi miniszter úr bejelenti, hogy a közös külügyminiszter értesítése szerint a Bulgáriával kötött kereskedelmi egyezmény f. évi október hó 18-án aláíratott.

Tudomásul vétetik.⁶

4.

Új helyi árudíjszabás a MÁV vonalain

A kereskedelmi miniszter úr bejelenti, hogy a M. Kir. Államvasutakon 1891. január 1-jével új helyi árudíjszabást szándékozik életbe léptetni, fő vonalakban egyszerűsítve ismertetvén az új díjszabást, melynek jellege az egyszerűsítés és óvatos mérséklés mindenütt, ott, ahol azt közgazdasági érdekeink megkívánják.

Helyeslőleg tudomásul vétetik.⁷

5.

A kereskedelemügyi miniszter előterjesztésére határozat arról, hogy Fábián László Arad vm.-i és városi főispán legfelsőbb elismerésben részesüljön az aradi országos kiállítás körül szerzett érdemekért.

6.

A Magyar Fegyver- és Lőszergyár Rt. biztosítékának lefoglalása⁸

A honvédelmi miniszter úr bemutatja a Magyar Fegyver- és Lőszergyár Rt. folyamodását, melyben kéri a fegyverek nem szállítása esetére kikötött kötbérnek elengedését, illetőleg az óvadékból e címen lefoglalt 200 000 Ft-nak kiadatását, továbbá a külföldről szállított gépek után biztosított vámvisszatérítés fejében a társaság javára 21 149 Ft 63 kr-nyi összegnek aranyban kiutalványozását, végre a gyár céljaira átengedett kincstári telek értékének fedezésére az óvadékból visszatartott 25 000 Ft-nyi összegnek kiadatását.

Mínthogy a folyamodó társaság a fegyverszállítást, melynek fejében a 200 000 Ft-nyi kötbér kikötve lett, nem teljesítette, s így a kötbérnek igénybevétele, mint azt a folyamodó társaság is elismeri, a szerződés értelmében teljesen jogosított: a minisztertanács ezen kötbér kiadása iránti kérelmet nem tartja teljesíthetőnek. Ennélfogva a folyamodó társaság eziránti kérelmével elutasítandó.

Ellenben a fegyvergyár építésére átadott telket az állam az 1888:II. tc. értelmében feltétlenül engedvén át tulajdonjogilag a Fegyver- és Lőszergyár Társaság szabad rendelkezésére, úgyszintén a gyár első berendezésére szükséges s külföldről behozandó gépek, szerszámok és nyersanyagok után a magyar Kincstárnak járó vámilleték visszatérítéséről — ugyancsak az idézett törvény értelmében — minden feltétel kikötése nélkül biztosítván a Fegyver- és Lőszergyár Társaság: a minisztertanács a társaságnak e két pontra vonatkozó kérelmét teljesítendőnek találja. Ennélfogva felhatalmazza a honvédelmi miniszter urat, hogy a telek értéke fejében visszatartott 25 000 Ft-ot, valamint a gépek vámilletéke fejében aranyértékben járó 21 149 Ft 63 kr-nyi összeget szolgáltatssa ki a folyamodó társaságnak, oly feltétellel mindazonáltal, hogy a társaság egyúttal kötelező nyilatkozatot adjon arról, hogy az állam ellenben ezen felül semminemű egyéb igénnyel vagy követeléssel fel nem léphet.⁹

12.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter előterjesztésére határozat arról, hogy Pável Mihály nagyváradi gör. kat. román püspök az egyház és a közügyek iránt szerzett érdemeiért valóságos belső titkos tanácsosi méltóságot kapjon.

13.

A budai Mátyás-templom, a kassai és a bártfai templom restaurálásához kölcsön folyósítása a műemlékalapból¹⁰

A vallás- és közoktatásügyi miniszter úr előterjeszti, hogy a f. évi szeptember hó 1-jén kelt minisztertanácsi határozattal felhatalmaztatott arra, hogy a budavári Mátyás-templom, továbbá a kassai és bártfai templomok helyreállítási költségeinek fedezhetése érdekében Ő Felsége legfelsőbb engedélyével az 1 millió Ft-nyi műemlékalapból 400 000 Ft-ot vehessen kölcsön oly kikötéssel, hogy az ekképpen megcsonkított műemléki alap kamatai, a kisebb helyreállításokra évenként felhasználható 10 000 Ft kivételével, mindaddig a csonka tőkéhez csatoltassanak, míg az eredeti épségébe ismét visszaállítatik.

Minthogy azonban a tett részletes számítások szerint az említett templomok helyreállítása csak 1897. évben lesz befejezhető, s addig a költségek fedezhetése végett a felveendő 400 000 Ft-on felül a műemlékalap kamatjövedelmeit teljes mértékben kellend igénybe venni: az előadó miniszter úr kéri, hogy a fennebb idézett minisztertanácsi határozat oda módosíttassék, miszerint a műemlékalap megcsonkított tőkeállományának kiegészítése csak az 1897. év után vehesse kezdetét; továbbá, hogy a most említett évig a kisebb műemlékeknek a műemlékalap terhére való gondozása mellőztethessék.

A minisztertanács jóváhagyja, hogy a szeptember 1-jén hozott határozat ily értelemben módosíttassék.¹¹

14.

A belügyi tárcát vezető miniszterelnök előterjesztésére határozat arról, hogy gr. Szapáry István nyugalomba vonult Pest–Pilis–Solt–Kiskun vm.-i és Kecskemét városi főispán, továbbá utódja, Beniczky Ferenc nemzeti színházi és operaházi intendáns kitüntetésben részesüljön (I. o. Vaskorona-rend, ill. Szt. István-rend középkeresztje), utóbbi a fenti intézetek pénzügyi viszonyainak rendezéséért.¹²

17.

A Kiskőrösi Kir. Járásbíróság és Pest–Pilis–Solt–Kiskun vm. kiskőrösi járásának szolgabírósága között lovak vasúti pályára terelése miatt keletkezett hatásköri összeütközés kérdésében — az igazságügy-miniszter előterjesztésére — határozat arról, hogy az eljárást a bíróság folytassa le.

Jegyzetek

- a Az eredeti jk. jelenlegi lelőhelye: OL - K 26 - 1896 - 14 056 (3560/1890).
- 1 Az Osztrák–Magyar Államvasút Társaság 1855-ben alakult meg, és 200 millió Fc-ért megszerezte a Délkeleti Államvasút vonalait, valamint bizonyos ausztriai és bánáti bányákat, erdő- és földbirtokokat. Jelentős vasútépítkezéseket is folytatott kamatgaranciával. Ennek eredményeként csak Magyarországon mintegy 1500 km hosszú vasútvonal birtokába jutott. Az ország legfontosabb vasúti irányait uralta: a Pest–Marchegg (Bécs) vonalat, a Vág völgyében Németország felé vivő vasutat, a Pest–Szeged, ill. a Temesvár–Orsova vonalakat. Forgalmi és tarifális téren jelentős versenytársa volt a MÁV-nak, óriási akadályt képezett a magyar vasúti politika érvényesítése előtt. Tisza Kálmán kormánya felvette a harcot a társasággal, és a kiegyezési tv.-nyel elvileg közössé vált vasút dualizálásával igyekezett biztosítani a magyar közlekedési érdekeket. Mivel a bécsi igazgatósággal nem jött létre megegyezés, a kormány közvetlenül a francia főrézsvényesekkel bocsátkozott tárgyalásokba, amelyek eredményre is vezettek, és 1882. jún. 8-án megkötötték az új szerződést. Ennek értelmében 1883-tól a társaság magyarországi vasútvonalainak, bányáinak stb. külön székhelye Bp. lett, a részvényesek közgyűlését évenként felváltva Bécsben és Bp.-en tartották, a társaság magyar ügyeinek vezetésére Bp.-en független igazgatótanácsot és igazgatóságot állítottak fel, a magyarországi vonalakat az állam 1895. jan. 1. után bármikor megválthatta. Megállapodás született arról is, hogy a társaság és a MÁV nem kel egymással versenyre. *Ruzitska* 14–27. p., *Gyömrei-Vértesy* 91–92. p.
 - 2 A Ker. Min. elnöki iratai elpusztultak, emiatt lt.-i adatok a tett konkrét intézkedésekre nincsenek — *Ld. még* 1891. márc. 18./2., máj. 1./7., jún. 3./4., júl. 17./5., júl. 29./4., aug. 16./11., 1892. jan. 8./2., febr. 9./18., márc. 20./1.
 - 3 A pozsonyi állami Duna-híd Cathry Szaléz Ferenc mérnök-vállalkozó vezetésével épült fel. A munkálatok 1889 ápr.-ában kezdődtek meg és 1890 dec.-ében fejeződtek be. Műszaki iratok: OL - K 227 - 14 596/1896 I. (1267. cs.)
 - 4 Az uralk. szóban már szept. 9-én beleegyezését adta Szapárynak ahhoz, hogy a hidat róla nevezzék el. (OL - K 467 - Szapáry Gyula - 1890 - 81.) — A híd ünnepélyes felavatására a névadó Ferenc József jelenlétében 1890. dec. 30-án került sor. Iratok: OL - K 26 - 1890 - 3956. — *Ld. még* 1890. dec. 17./6.
 - 5 *Ld. még* 1890. ápr. 18./3. és 5., jún. 13./2., dec. 3./9., dec. 7./1., 1891. okt. 23./6., nov. 6./1. — Az összes külkereskedelmi vonatkozású jk.-i pont felsorolása: 1890. márc. 25. 29. jegyzet.
 - 6 A tárgyalásokra vonatkozó vámkonferenciái jk.-eket (1890. ápr. 26., jún. 6–8., júl. 4–5.) ld. OL - K 255 - 1890 - 6. t. - 1107, 1167, 1467 és 1701. A Monarchia és Bulgária között jegyzékváltás útján jött létre az ideiglenes kereskedelmi egyezmény okt. 5./17-én. Az egyezmény a Nagy-Britannia és Bulgária között 1889-ben kötött megállapodás alapján 1892. jan. 1./13-ig terjedően gyakorlatilag a legnagyobb kedvezményt biztosította. Uo. 2536; OL - K 2 - 1887/92 - 8123/1891 (192. cs.)
 - 7 Baross még 1889-ben kiadott utasítására a MÁV Igazgatóság 1890. jún. 6-án terjesztette fel elképzeléseit az 1887. júl. 1-jén életbe léptetett árudíj szabás (Helyi díj szabás II. rész) átdolgozása tárgyában. Ezt az előterjesztést vitatta meg a Tarifa Bizottság 1890. júl. 10-i ülésében Baross elnöklelte alatt. A kern. világosan kifejtette szándékát: a tarifapolitikát teljesen alá kell rendelni a gazdaságpolitikának, azaz — a közös vámterület létében is — biztosítani kell a hazai termelés versenyképességét. E cél érdekében a miniszter lényegében a személydíj szabásban már bevezetett zónatarifát (vö. 1890. ápr. 11./7.) valósította meg az árudíj szabásban is. Az új rendszerben a díjtételeket távol-sági övezetenként állapították meg. Átlagosan 10%-kal mérséklődtek a tételek, legnagyobb arány-

- ban a szomszédos forgalomban és a nagy távolságokban. A nyilvános teheráru-díjsszabást a díjkezd-
vezmények (refrakcia) új rendszere egészítette ki, s ebben jelentkezett az igazán nagy jelentőségű
újítás: Baross a kedvezményeket hazai eredethez kötötte (pl. egy Szegedről Bp.-re irányuló szállít-
mány megkapta a kedvezményt, míg a Bécsből indított nem). A hazai termelést és a kivittelt nyíltan
támogató eljárás hamarosan az osztrák kritika kereszttüzébe került. OL - K 230 - 1890 - 3. t. -
47 164. Vö. *Gyömrei-Vértesy* 112–119. p. és *Szabó* 41–44. p. — *Ld. még* 1891. jan. 30./1., febr.
4./2., febr. 13./4., 1892. jún. 28./2.
- 8 *Ld. még* 1890. jún. 27./10., júl. 4./14., szept. 19./2., szept. 28./9., dec. 3./1., 1891. aug. 3./3., 1892.
ápr. 29./2., 1893. szept. 13./12.
- 9 A Ház 1890. nov. 5-i ülésén Ugron Gábor meginterpellálta a honv. m.-t a Magyar Fegyver- és
Lőszergyár Rt. ügyében. Ugron szerint feltűnést okozott, hogy a gyár a nagy kedvezmények ellené-
re sem tett eleget kötelezettségeinek. Kifogásolta, hogy a fegyverszállítás elvonásáról Fejérváry
nem tájékoztatta az Ogy.-t, mert: „Az, hogy Magyarországnak külön önálló fegyvergyára legyen,
hogy háború esetén Magyarország megvédethessék, fontos kérdés, mert mi nem lehetünk annak ki-
téve, hogy akár háború, akár osztrák munkásforradalom esetén a fegyver- és lőszergyár Ausztria te-
rületén idegen és államellenes hatalmak kezébe kerüljön, hogy minden önvédelmi eszköztől meg-
legyünk fosztva ...”. (KN /1887–92/ 19. k. 103–104. p.) — Fejérváry az interpelláció nyomán 1890.
nov. 25-én adta be jelentését az Ogy.-nek, s ebben részletesen feltárta az ügyet. Indokként azzal ér-
velt, hogy a Honvédség felfegyverzését nem lehet bizonytalanságban tartani, „A magyar ipar érde-
keinek elébe kellett tennem a magyar állam érdekét ...” HL - Honv. Min. Lt. - 1890 - Elnökség -
6048, OL - K 2 - 1887/92 - 5486, 5933/1890 (184. cs.)
- 10 *Ld. még* 1890. szept. 1./3.
- 11 A Mátyás-templomot 1874–1896 között Schulek Frigyes, a kassai dómot 1877–1896 között Steindl
Imre, a bártfai templomot (amelyben 1878-ban tűzvész pusztított) 1879–1899 között ugyancsak
Steindl Imre tervei alapján újították fel.
- 12 *Ld. még* 1890. okt. 10./12.

33./41./

1890. november 3.

2.

Beruházások a juhhús-kivitel érdekében¹

A kereskedelmi miniszter úr előterjeszti, hogy miután a Záborski céggel a juh-
hús kivitele iránt a földművelési miniszter úrral egyetértőleg az egyezmény már meg-
kötöttetett volna, még más két cég — egy francia meg egy bécsi² — jelentkezett a juh-
hús-kivitel közvetítésére, ugyanazon kedvezmények megadását kérvén, melyek a
Záborski cégnek megadattak; vagyis hogy számukra is egy alkalmas hely jelöltessék
ki a Közvágóhídnál, hol a juhvásárt eszközölhetik, az sínösszekötetéssel láttassék el,
és bocsáttassék rendelkezésükre 15-15 hűtőkészülékkel ellátott hússzállító vasúti
kocsi.

Az előadó miniszter úr abban a véleményben van, hogy — a Záborski céggel
kötött egyezménynek érintetlen hagyása mellett — a két másik cégnek is az általuk
kívánt kedvezmények megadandók volnának. Ennek folytán az államnak gondos-
kodni kellene a sínösszekötetés és a hússzállító kocsik előállításáról. Az előadó mi-

niszter úr hajlandó volna a sínösszeköttetést, mely mintegy 10 000 Ft-ba kerülne, kiépíttetni, ha ezen költség később a földművelési tárcából megtéríttetnék; a hússzállító kocsik akképpen volnának beszerezhetőek, hogy a Ganz-gyárnál a MÁV számára megrendelt áruszállítási kocsikból a kívánt számú kocsi hússzállításra alkalmas készülékkel rendeltetnék meg.

A minisztertanács helyesli, hogy a juhhús-kivitel érdekében az említett beruházások megtétesse, azt határozza azonban, hogy mind a kocsibeszerzés, mind a sínösszeköttetés helyreállítása véglegesen a kereskedelmi tárca terhére történjék, a kereskedelmi miniszter úr által előadott mód szerint.^{a 3}

4.

A tantième-rendszer bevezetése az Állami Vasműveknél

A pénzügyminiszter úr előterjeszti, hogy az Állami Vasműveknél, úgy mint ez a Diósgyőri Vasgyárnál már életbe léptetve van, a személyzet ügybuzgalmának fokozása érdekében a tantième-rendszert^{3a} szándékozik behozni, mely szerint a személyzet a megtakarított anyagok értékének 8–25%-ában és az elért tiszta jövedelem 8%-ában részesülne, azzal a korlátozással mindazonáltal, hogy a részesedés a rendes fizetésnek 50%-át meg nem haladhatja.

Helyeslőleg tudomásul vétetik.

6.

A földművelésügyi miniszter előterjesztésére határozat arról, hogy gr. Széchenyi Imrét kinevezzék a Balaton melletti homokterületek szőlőtelepítési kormánybiztosává.⁴

7.

A belügyi tárcát vezető miniszterelnök előterjesztésére határozat arról, hogy az uralkodó a lemondott Kubicza Pál helyére Marsovszky Jenőt nevezze ki Trencsén vm. főispánjává,⁵ Kubicza pedig kitüntetésben részesüljön.

8.

Nyilatkozat az elkeresztelések ügyében

A vallás- és közoktatásügyi miniszter úr előadván a vegyes házasságokból született gyermekek anyakönyvezése tárgyában f. évi február 26-án kelt rendelet kibocsátása óta történeteket, s ezen előadás során felolvastatván a miniszterelnök úr és a prímás között ez ügyben váltott levelek,⁶

a minisztertanács egyértelműleg arra a meggyőződésre jutott, hogy a kormánynak ez ügyben mielőbb határozott álláspontot kell foglalnia, s a kérdést mielőbb végleges intézkedéssel el kell dönteni, mert a római Szentszék kinyilatkoztatása lényeges tartalmának köztudomásra juttatása után egyfelől nem lehet reménység arra, hogy a katolikus papság a február 26-i rendeletnek eleget tegyen, s az alsó papságnak a kérdéses rendelet, de különösen az 1868:LIII. tc. 12 § határozata ellen támasztott izgatásai következtében tartani lehet attól, hogy ha a kérdés rövid idő alatt el nem döntetik, az ország felekezetei közötti jó egyetértés és béke megzavartatik; másfelől a közvéleményben a kellő tájékozottság hiányában máris kezd oly felfogás tért foglalni, miszerint a kormány elhatározásában ingadoznék, s a papság ellenszegülésének engedni hajlandó volna; minek következtében nemcsak a kormány tekintélye szenved csorbát, de a törvények iránti köteles tisztelet is hanyatlik. De ettől el is tekintve, a kormány bizonyára már a legközelebbi időben abba a helyzetbe jut, hogy a Képviselőházban álláspontja iránt akár valamely interpelláció következtében, akár az 1868:LIII. tc. megváltoztatása iránt érkezett kérvények tárgyalása során nyilatkoznia kellend.

Ennélfogva elhatározottat, hogy a miniszterelnök úr a kormány nevében az első erre kínákozó alkalommal határozottan jelentse ki, miszerint a kormány az 1868:LIII. tc. 12. §-ának határozmányát megváltoztatni nem szándékozik, s eziránt sem maga javaslatot nem fog előterjeszteni, sem pedig ha ily irányú indítvány más oldalról tétetnék, ahhoz hozzájárulni nem fog.

A f. évi február 26-i rendeletet illetőleg pedig a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr jelentse ki, hogy a kormány a rendeletet továbbra is fenntartani és végrehajtani szándékozik, megjegyezvén egyébiránt, hogy az efelett a főpapsággal támadt eszmecsere befejezve még nincsen, de a kormány el van határozva, hogy ha a főpapság által a kormány álláspontjának megfelelő megoldási módozat el nem fogadtatnék, saját álláspontját más módozatok alkalmazásával is — esetleg az anyakönyvek vezetésének polgári közegekre bízása által — érvényesíttetni fogja.

Ami a primásnak adandó választ illeti: a minisztertanács arra nézve ugyan meg van állapodva, hogy a primás utolsó levelében javaslatba hozott megoldási módozatok merőben elfogadhatatlanok, mert nem lehet sem a február 26-i rendeletet hallgatag elejteni, sem pedig azt oly értelmű rendelettel pótolni, mint a primás javasolja; továbbá, hogy a válasz nem lehet más, mint amely a kormány fennebb jelzett s a Képviselőház előtt kijelentendő álláspontjának megfelel; azonban e választ a minisztertanács csak akkor tartja elküldendőnek, ha a kormány teljes megállapodásra jön aziránt, hogy ha ennek szüksége csakugyan beállana, az anyakönyvek vezetésének polgári közegekre való bízása mi módon történék.⁷

Jegyzetek

- a Azonos toll beszúrása; az alábbi, áthúzott szövegrész helyett: „a M Kir. Államvasutak üzleti számlájára történjék.”
- 1 *Ld. még 1890. jún. 27./19., júl. 18./3.*
- 2 A párizsi Compagnie d' Importation de Produits Alimentaires, valamint a bécsi Schade és Roth cégről van szó. OL - K 229 - 1895 - 5. t. - 26 487 (50 950 és 60 220/1890).
- 3 A külföldi cégek bevonását a kerm. elnökletével tartott okt. 25-i értekezlet határozta el. A mt. döntése alapján a MÁV további 30 hűtővagont rendelt meg, sőt Záborszkyéknak is engedélyeztek plusz 5 db-ot. — A szállítások 1891 elején indultak meg, de a cégek az 1892. febr. 1-jén életbe lépő francia vámemelést követve hamarosan felmondták kocsibérleti szerződéseiket, és megszüntették a hússzállítást. Uo. (68 245/1890, 69 497, 75 346, 76 092/1891, 14 977 és 16 256/1892).
- 3a Tantième (fr.) = valamilyen bevétel vagy megtakarítás címén fizetett osztalék/tiszteletdíj.
- 4 Bethlen nov. 12-én nevezte ki Széchenyi Imrét, aki a Balaton menti homokterületek szőlővel való betelepítésére vonatkozó terv kidolgozását kapta fő feladatul. OL - K 148 - 1890 - III. t. - 4406.
- 5 A 74 éves Kubicza Pál, aki 1868-tól állt a vm. élén, egészségi állapota miatt mondott le okt. 30-án. A nov. 5-i felségelöterjesztés alapján nov. 11-én mentette fel az uralk., s nevezte ki egyúttal utódjává a vm. alispánját, Marsovszky Jenőt. OL - K 148 - 1890 - III. t. - 4298. — *Ld. még 1891. nov. 6./8.*
- 6 A vkm. — az 1890. febr. 22-i mt. határozata alapján — febr. 26-án adta ki 10 086. sz. rendeletét a keresztelési bizonylatok kölcsönös megküldése tárgyában. (RT 1890. 753. p.) — Csáky rendeletének célja az volt, hogy érvényesítse az 1868:53. tc. 12. §-ának rendelkezését, amely szerint a vegyes házasságokból származó gyermekek nemük szerint követik szüleik vallását. E rendelkezést elsősorban a katolikus papok nem tartották be: a tv. szerint más vallású gyermekeket is megkereszteltek és anyakönyveztek, miután kötelezettséget (reverzálist) kaptak a szülőktől, hogy a gyerekeket katolikus vallásban nevelik. Trefort Ágost vkm. 1884. júl. 11-i rendelete már megkísérelte az orvoslást, amikor előírta, hogy valamely lelkész a tv. értelmében más vallásúnak minősülő gyermeket megkeresztelhet ugyan, de büntetés terhe alatt 8 napon belül köteles megküldeni a keresztelési bizonylatot a vallás szerint illetékes lelkésznek anyakönyvezés végett. E rendelet azonban hatástalan maradt, mert maga a kormány sem törekedett a végrehajtására. Csáky rendelete a lényegét tekintve Trefortét újította meg, a döntő különbség az volt, hogy Csáky elszánta magát a végrehajtásra is. A püspökök nem jártak el egységesen (várták a pápa állásfoglalását), viszont az alsópapság — lelkiismereti okokra hivatkozva — szinte egyöntetűen megtagadta a rendelet végrehajtását. Párhuzamosan általános katolikus követeléseként jelentkezett az 1868-as tv. 12. §-ának megváltoztatása. Több helyen hatósági eljárásra került sor az „elkeresztelő” katolikus lelkészek ellen, s ez mind feszültebbé tette a helyzetet. A római Szentszék júl. 7-én hozta Simor János hercegprímás tudomására, hogy a lelkészek nem engedelmelkedhetnek a rendeletnek. Ugyanakkor a kormány „békülékeny természete” folytán kérte, hogy a pápai állásfoglalást ne hozzák nyilvánosságra. XIII. Leó Ferenc Józsefhez is levelet intézett Csáky rendeletének visszavonása érdekében. A pápai döntésről a vatikáni követ előre informálta a kormányt. Ennek nyomán ellentétek keletkeztek a kabinet tagjai között. Szapáry hajlott a kompromisszumra, Csáky és Szilágyi azonban nem. Júl. folyamán sorozatos tárgyalások zajlottak le a me. és a küm., a vatikáni követ és a római Szentszék, Szapáry és Hornig Károly veszprémi püspök stb. között. Az uralk. a hónap végén kihallgatáson fogadta Kálnoky küm.-t és Szapáryt. Ekkor sikerült — legalábbis provizórikusan — egységes kormányálláspontot kialakítani, amit Ferenc József is elfogadott, ezt aug. elején levélben közölte is a pápával. A katolikusok és a protestánsok közötti viszony elmérgesedő légkörében fordult Szapáry levélben Simorhoz aug. 8-án, és tárgyalásokat indítványozott. Az aug. 20-i személyes tárgyaláson Szapáry visszautasította Simornak a rendelet visszavonását vagy a tv. rendelkezésének hatályon kívül helyezését kérő javaslatát, csupán egyetlen engedményre tett ígéretet: a keresztelési kivonatokat nem közvetlenül, hanem a közigazgatási hatóság útján küldenék meg az illetékes lelkésznek. Figyelmeztette továbbá a prímást, hogy amennyiben az egyház ezt sem fogadja el, akkor az állam más módon fog az anyakönyvek vezetéséről gondoskodni. Simor végül vállalta, hogy ezen az alapon megkísérli a pápai hozzájárulás kieszközölését. Szapáry még aznap levélben megismételte indítványát. A prímás szept. 5-én valóban kérte a pápát a beleegyezés megadására, de a Szentszék szept. 26-án elutasítólag vála-

szolt. Simor e döntésről okt. 17-én értesítette Szapáryt, kérve egyúttal a tárgyalások folytatását. Okt. 21-én a Magyar Állam című katolikus lap indiszkréció folytán közölte a Szentszék levelének tartalmát, Simor okt. 27-én ismét levelet intézett a me.-höz, amelyben újfólag azt kérte, hogy a kormány ne hajtsa végre a februári rendeletet. A fentieket részletesen tárgyalja: *Salacz, A magyar kultúrharc...* 42–84. p. — A me. és a prímás levelezése: OL - K 26 - 1890 - 1420 (különösen: 2623, 3328, 3411).

- 7 A jk.-i pont lényegét közli: *Salacz, A magyar kultúrharc...* 84–85. p. — *Az egyházpolitikai kérdésre vonatkozó további jk.-i pontokat itt soroljuk fel: 1890. nov. 9./3., nov. 12./2., nov. 14., nov. 16./2. és 3., nov. 19./10., dec. 22./1., dec. 29./3., 1891. jún. 26./9., 1892. febr. 1./1., febr. 9./2., márc. 18./2., márc. 20./17., ápr. 29./12., szept. 16./2., szept. 30./11., okt. 2., okt. 4./1., 2. és 3., okt. 10./1., okt. 17., okt. 18./4., nov. 2./1., nov. 4./1., nov. 22./2., 1893. jan. 26./3., febr. 9./1., febr. 11./1., febr. 22./5., márc. 3./25., márc. 7./1. és 9., márc. 22./8., ápr. 5./6. és 9., ápr. 14./21., ápr. 18./1., ápr. 27./5., júl. 19./3., júl. 20./5., júl. 21./4., szept. 7./6., szept. 15./4., okt. 4./14., okt. 23./3., okt. 30./5., nov. 6., dec. 2./7., dec. 8./3., 1894. febr. 4./10., febr. 15./1., ápr. 16./1. és 16., máj. 28./1., jún. 2./1., jún. 11./1., okt. 1./18., dec. 15./4.*

34./42./

1890. november 4.

1.

A horvát vízjogi törvényjavaslat módosítása

A kereskedelemügyi miniszter úr előadja, hogy a horvát–szlavón–dalmát bán úr által készített horvát vízjogi törvényjavaslatra többrendbeli észrevételei lévén, ezeket úgy az igazságügyi miniszter úr-, mint a bán úrral közölte, és hogy az ekként folyamatba tett tárgyalás részben megegyezésre vezetett, míg részben, jelesen a törvényjavaslat 2., 8., 57. és 58. §-ai felett a minisztertanács döntése szükséges.

Megállapodás történt a következő pontokban, melyeknek egy része csupán minisztertanácsi mindenik félre mérvadó határozat tárgyát képezik.

1. A kizárólag hajózási szempontokból szükséges vízi munkálatok a horvát bán úrral egyetértőleg a közös kormány illető szakminisztere által lesznek engedélyezendők, illetve végrehajthatók, ami nem zárja ki azt, hogy a bán úr is kezdeményezzen hajózás szempontjából szükséges munkálatokat, és azok létesítésének költségeit a tartománygyűlés fedezze, csakhogy ez esetben is a munkálat elvi megállapításához a közös kormány hozzájárulása szükséges, a végrehajtás pedig, valamint a terveknek megállapítása a bánnak a közös kormánnyal egyetértőleg gyakorlandó feladatához tartozik, hacsak esetenként más megállapodás nem jönne létre.^a

Ha egy ilyen, a hajózás szempontjából szükséges munkálat a közös kormány kezelése alatt nem álló folyamszakaszon hajtatik végre, ez a folyamszakasz ezzel a közös kormány kezelése alá kerül.

Ha valamely, a horvát bán úr hatáskörébe tartozó vízi munkálat által a hajózható folyó közvetlenül érintetnék, akkor az ily munkálat tervei a közös kormány illető szakminisztereivel egyetértőleg állapíthatók csak meg. Ezen megállapodás által

nem érintetnek a vízjogi törvényjavaslatnak azon §-ai, melyek a közös kormány kezelése alatt levő folyamatszakaszokat, vagy az azok mentén, illetve azokban teljesítendő vízi munkálatok tekintetében szabályozott eljárást érdeklík.

2. A hajózható csatornák engedélyezése, létesítése stb. a közös kormány hatásköréhez tartozván, ezek tekintetében az illető szakminiszter úr a horvát bán úrral egyetértőleg fog eljárni.

3. A törvényjavaslat szövegezésére nézve általában véve abban történt megállapodás, hogy mindazon szakaszokban, melyekben arról van szó, hogy a központi kormány vagy annak valamely minisztere és a horvát-szlavón kir. országos kormány egyetértőleg járnak el, az országos kormány helyett a bán — mint aki az 1868:XXX. tc. 50. §-a értelmében az autonóm országos kormány élén áll — említessék.

4. A 20. és 23. szakaszokra nézve abban történt megegyezés, hogy ezen két szakasz a törvényjavaslatból kihagyassék, az utóbbi szakasz mindazonáltal azon megjegyzéssel, hogy a hajózható vizeken, valamint a központi kormány felügyelete és kezelése alatt álló, nemkülönben a Magyarország és Horvát-Szlavónországok közt határt képező, illetve közös folyókon felállítandó kompok engedélyezése a kereskedelemügyi miniszter hatáskörébe tartozik, ki e tekintetben a horvát-szlavónországi bánnal egyetértőleg jár el, s az erre vonatkozó eljárás a nevezett miniszter és a bán által kiadandó külön rendelettel lesz szabályozandó.

5. Az 52. § a törvényjavaslatból kihagyandó, és pedig oly értelmezéssel, hogy a kereskedelemügyi miniszternek az állami utak és mindennemű vasutak engedélyezésére és építésére vonatkozó hatásköre ezen törvényjavaslat által nem érintetvén, nevezett miniszternek hatásköre ezen törvényjavaslatnak törvényerőre emelkedése következtében változást nem fog szenvedni, s ez ügyekben a kereskedelemügyi miniszter jövőre is az e részben fennálló külön törvények és szabályok értelmében s az eddigi gyakorlat szerint fog eljárni, s nevezetesen:

a) az építés alatt levő vasutakon és államutakon a vízlefolásra szükséges munkálatokat és létesítményeket saját hatáskörében fogja engedélyezni és elrendelni;

b) a már forgalomban levő vasutakon és államutakon a víz lefolyására szolgáló létesítményeket és munkálatokat, amennyiben azokat az illető vasút tulajdonosának vagy az államút kezelésével megbízott hatóság kezdeményezése következtében szükségesnek találja, szintén saját hatáskörében fogja engedélyezni és elrendelni;

c) amennyiben pedig magánfél emelne panaszt amiatt, hogy a már forgalomban levő vasutakon és államutakon levő hidak és átreszek vagy egyéb létesítmények a víz természetes lefolyására elégtelenek, ez esetben a vasutakra nézve az 1889. évi január hó 24-én 3794. szám alatt a bánnal közölt szabályrendeletben előírt eljárás lesz alkalmazandó, mely szabályrendelet azonban a f. évi március hó 14-én 11 155. sz. a. kelt átirat értelmében még módosítandó lesz, mely alkalommal a fentebbi b. pontban jelzett megállapodásoknak is határozott kifejezés lesz adandó; ami pedig az államutakat illeti, ezekre nézve az eljárást előadó miniszter úr a bánnal egyetértőleg külön rendeletben fogja szabályozni, s annak tervezetét a bánnal közölni.

6. A 78. és 100. szakaszok határozmányait azzal fogadták el az előadó miniszter és a bán urak, miszerint a 110. §-ban kimondandó, hogy a helyiérdekű vasutakra nézve az 1888:IV. tc. 4. §-ának a. pontja irányadó, továbbá, hogy a vasutak, államutak és egyéb, a központi kormány hatáskörébe tartozó intézmények hozzájá-

rulása tekintetében a bán a megfelelően szövegezendő 183. § értelmében csak az illetékes miniszter hozzájárulásával és egyetértésével határozhat.

7. A 183. § oly módon lesz szövegezendő, miszerint abban általában kimondassék, hogy amennyiben a jelen törvény keretében a horvát–szlavónországi bán hatáskörébe tartozó valamely vízi munkálat által hajózható, illetve közös folyó, vagy általában valamely közös intézmény (vasút, államút, hajózás stb.) közvetlenül vagy következményeiben érintetnék, illetve ezeknek hozzájárulása (110. §) volna meghatározandó, ily esetben a bán csak az illetékes miniszter hozzájárulásával és egyetértésével határozhat.

Etekintetben a bán úr bemutatott részletesebb szövegezése, amennyiben az a fenti elvnek megfelel, elfogadható lenne.

A minisztertanács a közölt megállapodásokhoz a maga részéről hozzájárul, a függőben maradt 2., 8., 57. és 58. §-ok tekintetében pedig az előadó miniszter úrnak, illetve az igazságügyi miniszter úrnak a bán úrral egyetértő újabb előterjesztését elvárja.¹

2.

A horvát–szlavón–dalmát miniszter útján a bán felhatalmazása arra, hogy az 1891. évi beligazgatási költségvetésről,² a Horvát Országgyűlésben örökös joron szavazattal bíró családok névjegyzékének törvénybe iktatásáról³ és az erdő- és legelő-elkülönítést siettető eljárás szabályozásáról⁴ szóló törvényjavaslatokat a Horvát Országgyűlés elé terjessze.

3.

A vasúti zónatarifa első évi eredményei⁵

A kereskedelmi miniszter úr bejelenti a M. Kir. Államvasutakon életbe léptetett zónatarifa első évi eredményét. Eszerint tett az 1889. augusztus 1-jétől 1890. július 31-éig terjedő egy évi időszakban az utasok száma 13 456 312-t, a bevétel a személy és podgyász szállításáért 11 452 164 Ft-ot; tehát az utasok száma emelkedett a megelőző ugyanazon hónapokra terjedő egy évi időszakhoz képest 7 771 467-tel, a bevétel pedig 2 028 160 Ft-tal.

Örvendetes tudomásul vétetik.

Jegyzetek

- a Itt eredetileg ez állt: „a terveknek végmegállapítása a közös kormánynak a bánnal egyetértőleg gyakorlandó hatáskörébe tartozik.”; a szövegezést az 1891. máj. 1-jei mt. 1. pontja értelmében Tarkovich módosította.
- 1 Magyarország az 1885:23. tc. rendelkezett a vízjogról. A tc. jó néhány rendelkezése Horvátországra is kiterjedt. A bán 1889. okt. 17-én tette át a magyar kormányhoz az önálló horvát vízjogi tvj. tervezetét előzetes hozzájárulás végett. A tervezetet 1890 febr.–márc.-ában egy vegyesbizottság (tagjai a fm., a kern. és a horvát országos kormány képviselői voltak) tárgyalta. Ezt követően álla-

- podtak meg a szükséges módosításokról. Iratok: OL - K 229 - 1891 - 74. t. - 25 317. — *Ld. még 1891. máj. 1./1., dec. 18./20.*
- 2 Becikkelyezte az 1890. dec. 23-i tv. a horvát és szlavón királyságok belső önkormányzata 1891. évi szükségletének előirányzatáról.
 - 3 *Ld. még 1891. jan. 3./11.*
 - 4 Becikkelyezte az 1890. dec. 22-i tv., amellyel az úrbéri ügyekben való eljárás némely rendelkezését módosították, ill. egészítették ki.
 - 5 *Vö. 1890. ápr. 11./7., 1891. jan. 9./11., ápr. 16./5., 1892. ápr. 1./7.*

35./43./

1890. november 6.

1.

Az uralkodó észrevételei a bosznia–hercegovinai csapatok Magyarországra hozataláról szóló törvényjavaslatra¹

Az igazságügy-miniszter és a honvédelmi miniszter urak jelentést tesznek azon észrevételekről, melyeket legközelebbi Bécsben létük alkalmával Ő Felsége a bosnyák–hercegovinai csapatoknak a Magyar Korona Országai területére behozataláról szóló törvényjavaslatra nézve szóbelileg tenni méltóztatott, mely észrevételek főleg arra a kérdésre vonatkoztak: vajon tekintve azt, hogy az előterjesztett törvényjavaslat szerint maga a törvény fogná megadni az engedélyt az említett csapatok behozatalára, emellett szükséges-e a behozatalt még a kormány külön beleegyezéséhez is kötni, oly módon mint az a törvényjavaslatban tervezve van?

A minisztertanács ennek folytán újabb beható megfontolás alá vétén az ügyet, abban állapotott meg, hogy nézete szerint szükséges, hogy a bosnyák–hercegovinai csapattesteknek a Magyar Korona Országaiba behozataláról alkotandó törvényben nyíltan kifejeztessék az, hogy ily csapattestek behozatalához a magyar kormány beleegyezése megkívánatik; mert az alkotmányos elv azt követeli, hogy a kormányzás minden tényeért valaki felelős legyen, mégpedig oly közeg, melyet a parlament közvetlenül felelősségre vonhat, s ha valaki a felelősséget viseli, szükséges, hogy módjában is álljon azon cselekmény elhatározásába befolyhatnia, melyért a felelősséget viseli, s mindig hamis helyzet áll elő, midőn másnak cselekményét kell a parlament előtt védelmezni.

Az nem elegendő, hogy a tervezett törvényben magában meg lesz adva az engedély bosnyák–hercegovinai csapatoknak az országba behozatalára, mert a törvény meghatározza a célt is, hogy mi végből hozhatók be ama csapatok, s korlátokat szab a behozatalnak. Hogy a csapatok e célra hozatnak be, s a korlátok megtartatnak: azért a kormány lesz felelős, s így módjában kell állania, hogy az erre vonatkozó intézkedésbe befolyhasson.

Figyelembe veendő az a tekintet is, hogy ha a törvényhozás kivételt tesz a törvények azon általános intézkedésétől, mely szerint idegen hadcsapatokat az Országgyűlés külön beleegyezése nélkül az országba behozni nem szabad, s célszerűségi szempontokból a bosnyák-hercegovinai csapatokra nézve azok behozatalát illetőleg egyszer s mindenkorra megadja az engedélyt, — ezen engedményt bizonyára csak azzal a feltétellel lesz hajlandó megadni, hogy a miniszteri felelősségben meglegli az alkotmányos biztosítékot, átruházván az esetről esetre törvényhozással gyakorolható engedélyezési jogot a neki felelős minisztériumra.

Figyelembe veendő továbbá az is, hogy például a Honvédségről és a Népfelkelésről szóló törvényekben² a Honvédségnek, illetőleg a Népfelkelésnek a Magyar Korona Országain kívül való alkalmazhatása az itt szóban levő törvényjavaslatban tervezettnél sokkal szigorúbb korlátok közé van szorítva, pedig az ország véderejével való rendelkezés a felségi jogokhoz tartozik, holott a most kérdésben forgó esetben oly általános törvényektől való eltérésről van szó, melyeknek a régebbi törvényhozások oly fontosságot tulajdonítottak, hogy azoknak határozmányai egy ideig a koronázási hitlevelekbe is felvették.

A minisztertanács ennél fogva Ő Felségénél újra javaslatba hozandónak tartja, hogy a törvényjavaslat 1. §-ának első bekezdésében ezen szavak: „a magyar minisztérium beleegyezésével” meghagyassanak, a második bekezdés pedig következőleg szóljon: „A behozott csapatok számának szaporításához is a magyar minisztérium beleegyezése megkívántatik”.

Egyébiránt a minisztertanács a közös megállapodás létesítésének megkönnyebbítése érdekében abba is belenyugodnék, hogy a minisztérium beleegyezésének kikötése az első bekezdésből kihagyassék; de ez esetben a második bekezdés következőleg szövegezendő:

„Ily csapattek behozatalához, valamint a behozandó csapatok számának megállapításához a magyar minisztérium beleegyezése megkívántatik.”

Netáni félreértések kikerülése végett a minisztertanács szükségesnek tartja kijelenteni, hogy a beleegyezést akképpen értelmezi, hogy ha már egyszer a minisztérium beleegyezésével bosnyák-hercegovinai csapatok az országba behozattak, a minisztérium további beleegyezése csak akkor kívántatik meg, ha a már behozott csapatok számának valóságos szaporítása céloztatik, de nem akkor is, ha csupán csak a behozott csapatoknak más csapatokkal való felváltásáról van szó.

Ezen értelmezésnek az Országgyűléshez terjesztendő indokolásban is kifejezés adandó.³

2.

A konzuli bíraskodásról szóló törvényjavaslat módosítása⁴

Az igazságügy-miniszter úr a f. évi szeptember hó 28-án és október hó 10-én keletkezett minisztertanácsi határozatok kapcsában jelenti, hogy a konzuli bíraskodás szabályozásáról szóló törvényjavaslatra nézve a közös külügyminiszterrel és az osztrák igazságügy-miniszterrel teljes megegyezésre jutott, melynek értelmében a korábbi minisztertanácsi megállapodásokkal szemben a törvényjavaslat következőleg módosul:

a konzuli bíróság bíráinak kinevezésére nézve az a módosítás történt, hogy a mostani megállapodás szerint a magyar honosságú bírákat a magyar kormány, az osztrák honosságú bírákat pedig az osztrák kormány felterjesztésére nevezi ki Ő Felsége. Az elnököt, ki felváltva magyar és osztrák honosságú lesz, a Monarchia azon állama minisztériumának előterjesztésére és ellenjegyzése mellett nevezi ki Ő Felsége, melynek az polgára.

Az ezen kinevezésekre vonatkozó előterjesztések azonban mindig a közös külügyminiszterrel egyetértőleg, s az elnök kinevezésénél a másik állam igazságügy-miniszterének is egyetértésével fognak történni.

A konzuli bíróságok előtt használandó nyelvre vonatkozó határozmány, mint-hogy az osztrák kormány hasonló értelemben nem bír intézkedni, a törvényjavaslatból kihagyatott, s ezen ügy egyezményileg szabályoztatik.

A védeneket illetőleg az a módosítás történt, hogy az ezentúl védenci viszonyba jövő egyének választhatnak a között: vajon a magyar vagy az ausztriai honosokra irányadó törvényeknek vetik-e alá magukat.^a

Végre a törvény tartamát illetőleg megállapítattott, hogy 10 évig marad hatályban, amidőn felmondás nélkül is érvénye megszűnik.

A történt módosítások jóváhagyatván, az igazságügy-miniszter úr felhatalmaztatik, hogy az ekképp módosított törvényjavaslatot Ő Felsége legfelsőbb engedélyének kieszközlése után az Országgyűlés elé terjessze.

4.

A filoxéra által elpusztított szőlőkre adandó újabb kedvezményekről szóló törvényjavaslat esetleges módosításának kérdése⁵

A pénzügyminiszter úr megemlíti, hogy — amint értesült — a szőlőterületeknek a filoxéra pusztításai miatt adandó újabb állami kedvezményekről szóló törvényjavaslatra nézve a Közgazdasági Bizottságban azt a módosítást szándékozzák javaslatba hozni, hogy az ojtott amerikai szőlővesszőkkel beültetett területekre nézve, minthogy ezeknél a kockázat nagyobb, 6 évi helyett 10 évi adómentesség állapíttassék meg. Az előadó miniszter úr ugyan igyekezni fog a törvényjavaslat eredeti határozmányát fenntartani, az esetre azonban, ha ez fenntartható nem volna, felha-

talmazást kér, hogy a földművelési miniszter úrral közösen az említett módosításhoz hozzájárulhasson.

A kívánt felhatalmazás megadatik.⁶

Jegyzetek

- a Tarkovich átalakítása; e helyen eredetileg „a magyar és osztrák állampolgárság között választhatnak.” szöveg állt.
- 1 *Ld. még 1890. júl. 4./2., szept. 21./2. és 3., 1891. márc. 14./14., 1894. febr. 4./14.*
- 2 1886:20. és 1890:5. tc.
- 3 A mt. határozata alapján tett felségelőterjesztést (nov. 7.), az új tvj.-tervezetet és indokolását ld. OL - K 26 - 1890 - 40 (3514). — Az uralk. még nov. 7-én hozzájárult a tvj. Ogy. elé terjesztéséhez, amire dec. 3-án került sor. (A kh. iratokat és a — csaknem vita nélküli — tárgyalást ld. OL - K 2 - 1887/92 - 5945, 6235, 6444, 6780/1890 /185–186. cs./, KN /1887–92/ 20. k. 281. p., 21. k. 249–250. p., 22. k. 92–101., 111., 399. p.) — A tvj.-ot az 1891:8. tc. emelte tv.erőre. Az osztrák kormány 1890 végén hasonló tvj.-ot terjesztett a Reichsrat elé. OL - K 26 - 1890 - 40 (3673).
- 4 *Ld. még 1890. szept. 21./2., szept. 28./1., okt. 10./6., dec. 17./7., 1891. jan. 3./3.*
- 5 *Ld. még 1890. júl. 4./3., szept. 21./2., szept. 28./7., 1891. jan. 9./17., jún. 3./15., 1892. dec. 27./10., 1894. dec. 9./28.*
- 6 A Közgazdasági és a Pénzügyi Bizottság által tett módosító indítványokat a Ház 1890. nov. 15.–dec. 17. között általában elfogadta. Mind az általános, mind a részletes tárgyalás vitákkal zajlott le, több képviselő követelte a kedvezmények további kiterjesztését és a dézsmaváltásai tartozások teljes eltörlését. (OL - K 2 - 1887/92 - 5728, 6133, 6150/1890 /184–185. cs./, KN /1887–92/ 19. k. 307. p., 21. k. 168–190., 197–198. és 201. p.) — A javaslatot becikkelyezte az 1891:1. tc., amelyben tükröződött az ogy. tárgyalások eredménye: bár a tc. az amerikai vesszővel beültetett területek adómentességét 6 évben határozta meg, a hagyományos szőlővel beültetetteket azonban 10 évben. A tc. végrehajtási utasítását Wekerle 1891. jún. 14-én adta ki. RT 1891. 677. p.

36./44./

1890. november 9.

1.

A vám- és kereskedelmi értekezlet összehívása a német külkereskedelmi szerződési tárgyalások előkészítése céljából¹

A kereskedelmi miniszter úr bejelenti, hogy a közös külügyminiszter a Németországgal létesítendő kereskedelmi szerződésre vonatkozó tárgyalások előkészítése érdekében javaslatba hozta, hogy a közös vám- és kereskedelmi értekezlet f. hó 15-ére Bécsbe egybebhívassék, s erre az előadó miniszter úr, valamint a pénzügyi és földművelésügyi miniszter urak is megbízottjaikat küldjék ki. Ennek megfelelően az érdekelt miniszter urak megbízottjaikat ki fogják küldeni.

Helyeslőleg tudomásul vétetik.

2.

A kereskedelemügyi miniszter előterjesztésére határozat arról, hogy a Nemzetközi Postakongresszusra megbízottakat küldjenek ki.²

3.^a

A vegyes házasságokból született gyermekek anyakönyvezése terén tervezett intézkedések³

A f. hó 3-án létrejött minisztertanácsi határozat értelmében a minisztertanács tárgyalás alá veszi azt a kérdést, hogy ha a papsággal a vegyes házasságokból született gyermekek anyakönyvezésére nézve a megegyezés létre nem jönne, a kormány részéről milyen intézkedések tétessenek?

A kérdés beható és részletes megvitatása után a minisztertanács abban állapodott meg, hogy maga részéről is nagyon kívánatosnak tartaná ugyan, hogy az ügy a katolikus püspöki karral közös egyetértéssel rendeztessék; de a kormánynak azt az álláspontot, miszerint az 1868:LIII. tc. 12 §-a nem módosítható s az 1890. évi február 26-i rendelet fenntartandó, s addig, míg e részben más törvényhozási intézkedések nem történnek, végre is hajtandó, elhagynia nem lehet, s az állami hatalom és a kormány tekintélyének érzékeny csorbítása nélkül legfeljebb is a február 26-i rendeletnek oly értelmű módosításába egyezhetnék, mint azt a miniszterelnök a primásnak megírta, hogy a keresztelést teljesítő lelkész a törvény szerint más valláshoz tartozó gyermekek megkeresztelésére vonatkozó kivonatokat az anyakönyvbe való bevezetés végett ne közvetlenül az illetékes más felekezetű lelkészhez, hanem a politikai hatósághoz tartozzék beküldeni, mely azután e kivonatokat az anyakönyvezésre illetékes lelkészhez tenné át.

Mínthogy azonban a primás legutolsó levelének tartalma szerint is el kell készülnie arra, hogy a püspöki kar ezen közvetítő javaslatot utólag sem fogja elfogadni, a minisztertanácsnak már eleve meg kell állapodnia arra nézve, hogy ezen eshetőség bekövetkezésével milyen intézkedések történjenek, hogy azokat, mihelyt a tárgyalások fonala megszakad, haladék nélkül foganatosítani lehessen; mert az kétségtelen, mint ezt a primás is levelében nyíltan kilátásba helyezi, hogy ha a megegyezés a papsággal létre nem jön, s a római Szentszéknek oly értelmű rendelve, mellyel az anyakönyvi feljegyzéseknek a katolikus lelkészek részéről a más hitfelekezetű lelkészekkel való közlése a katolikus hitelvekbe ütközőnek nyilvánítottatik, közhírré tétetik, a katolikus papság kivétel nélkül a február 26-i kormányrendelet iránti engedelmességet meg fogja tagadni.

A minisztertanács nem érezheti magát hivatva, hogy annak bírálataba bocsátkozzék: vajon a f. évi február 26-i rendeletnek határozatai csak-

ugyan a katolikus egyháznak hitelveibe ütköznek-e, noha feltűnő, hogy a kérdésben levő és állítólag megsértett hitelv létezéséről eddig a leghivatottabb köröknek sem volt tudomásuk, s azért e részben el kell fogadnia az illetékes egyházi hatóság által adott magyarázatot.

Ha pedig e magyarázat fenntartatik, akkor tekintve azt, hogy hacsak a kormány saját tekintélyét és az ország törvényei iránti tiszteletet teljesen aláásatni nem akarja, a február 26-i rendeletnek mindenesetre érvényt kell szerezni, be fog következni az az állapot, hogy e rendeletnek kényszereszközökkel kellend foganatot szerezni, s a katolikus lelkészekre folyton büntetéseket kellend szabni.

Ily helyzetet a világi és egyházi hatalom közötti folytonos súrlódások előidézése, a kedélyek elkeserítése és az ország lakossága nyugalmanak megzavarása nélkül huzamosabb ideig fenntartani nem lehetne.

A születésekről, házasságokról és halálozásokról szóló anyakönyveknek oly módon vezetése, hogy azok a polgári vonatkozásokban is közhitelességgel bíró okmányoknak tekintetessenek, állami ténykedést képezvén, a törvényhozásnak és a kormánynak mindenesetre joguk van afelett rendelkezniök, hogy e közhitelességű okmányok miképpen vezetessenek, s azon esetre, ha valamely hitfelekezet lelkészei kijelentik, hogy az elrendelt intézkedés végrehajtására közreműködni nem akarnak, az anyakönyvek vezetésére más alkalmas közegekről kell gondoskodni.

A minisztertanács ennél fogva multhatatlanul szükségesnek tartja a többször említett eshetőség beálltával a törvényhozásnak az anyakönyvek vezetésének polgári egyénekre bízását hozni javaslatba, annak az elvi határozatnak kimondásával, hogy a polgári közegek által vezetett anyakönyvek általánosan hozandók be; gyakorlatilag azonban, mint-hogy az általános polgári anyakönyveket rövid idő alatt életbe léptetni alig volna lehetséges, egyelőre csak a vegyes házasságokból született gyermekekre nézve létesíttessenek a polgári anyakönyvek.

A minisztertanács tudatával [sic!] van mindazon nehézségeknek, melyekbe ez elhatározásának foganatosítása ütközni fog; de az előállott helyzetben, ha a papság álláspontjánál megmarad, más megoldási módot nem lát. Meggyőződése egyébiránt, hogy a jelenlegihez hasonló nehéz helyzetekben még opportunitási szempontból is legcélszerűbb teljesen a helyes elvi álláspontnak elfoglalása, mert az a megtámadások ellenében is legkönnyebben védhető meg. A jelen esetben az említett elvi álláspont kitűzésének még az az üdvös következménye is lehetne, hogy a papság látván a kormány komoly elhatározását a kérdést közreműködése nélkül oldani meg, esetleg kész lesz elfogadni a február 26-i rendelet álláspontját a kormány által javasolt módosítással, s így a tervezett intézkedést, ti. az anyakönyvek vezetésének polgári egyénekre bízását, nem is lesz szükséges foganatosítani.

A kérdés ki nem egyenlítése esetében előterjesztendő törvényjavaslatnak a következő elvi rendelkezéseket kell tartalmaznia:

„1. §. Születésekről, házasságokról és halálozásokról polgári közegek által vezetett általános anyakönyvek hozandók be.”

„2. §. Addig, míg az 1. § határozatának megfelelő részletes törvény megalkottatik: az anyakönyvek vitelére a következők rendeltetnek:”

A törvényjavaslat többi része tartalmazná azután azon intézkedésekre vonatkozó határozatokat, melyek a papsággal támadt vitás esetek szabályozása céljából azonnal foganatosítandók volnának.

A törvényjavaslat e részének elkészítésével megbízatik a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr azzal a hozzáadással, hogy mielőtt még a törvényjavaslatnak ezen, a mostani modus vivendit megállapító része elkészülhetne, tegyen Ő Felségének előterjesztést a törvényjavaslat elvi megállapodásait tartalmazó, fennebb megállapított 1. és 2. §-ai tárgyában, ezen elvi megállapodások előzetes legkegyelmesebb jóváhagyása végett.

Ha Ő Felsége eziránti legfelsőbb jóváhagyását kinyilvánítja, fogna a primásnak is a válasz a f. hó 3-án kelt minisztertanácsi határozat értelmében megadni azzal a megkereséssel, hogy a római Szentszék végleges elhatározását mielőbb tudassa, minthogy a kormány egy-két hónapnál tovább a kérdés elintézését függőben nem tarthatná, s ha a Szent-széktől addig válasz nem érkezne, vagy a válasz nem volna kielégítő, kénytelen volna az anyakönyveknek polgári közegekre bízása iránti előterjesztését az Országgyűlésnek megtenni.⁴

Jegyzetek

a A 4. pontot nem közöljük.

1 A német külkereskedelmi ügyekre vonatkozó jk.-i pontok felsorolása: 1890. okt. 10. 5. jegyzet. — Az összes külkereskedelmi vonatkozású jk.-i pont felsorolása: 1890. márc. 25. 29. jegyzet.

2 *Ld. még* 1890. jún. 27./16., 1891. jan. 15./2., máj. 1./12., aug. 16./9., 1892. márc. 6./13.

3 Az egyházpolitikai kérdésre vonatkozó jk.-i pontok felsorolása: 1890. nov. 3. 7. jegyzet.

4 A jk.-i pont lényegét közli: *Salacz*, A magyar kultúrharca... 85. p.

37./45./

1890. november 12.

1.

Az általános vám- és külkereskedelem-politikai helyzet a kötendő új külkereskedelmi szerződések szempontjából¹

A kereskedelmi miniszter úr előterjesztést tesz a kereskedelem- és vámpolitikai általános helyzetről, különös tekintettel a Németországgal legközelebb megindítandó kereskedelem- és vámügyi tárgyalásokra.

Észak-Amerika a Mac Kinley-féle bill elfogadása által a legmerekvebb védvámrendszer terére lépett. Az előadó miniszter úr külföldi képviselőink útján tájékoztatni kívánta magát arra nézve, hogy ezzel szemben az egyes európai államok milyen magatartást szándékoznak követni, s azt az értesülést nyerte, hogy az európai államok jelentékenyebbjei ez idő szerint^a semmiféle ellenrendszabályokat sem kívánnak tenni, s így az Osztrák–Magyar Monarchia sem tehet egymaga semmit; az előadó miniszter úr azonban kész volna, ha más államok is a visszatérés terére lépnének, Magyarország részéről ehhez csatlakozni.

Egyébiránt általános a remény, hogy a Demokrat[a] Pártnak az utolsó választások alkalmával többségre jutása következtében a Mac Kinley bill nem fog végrehajtatni.²

Franciaország a maximális és minimális kétféle tarifa elfogadása, és annak kimondása által, hogy a maximális tarifa alkalmazandó mindazon államok irányában, melyek Franciaországgal kereskedelmi szerződésre nem lépnek, sőt a maximális tarifa tételei még fokozhatók is oly államok irányában, melyek Franciaországot nem a legtöbb kedvezésben részesítik, a védvámok irányában újra tovább haladt, s mint-hogy a Franciaországba irányzott kivitelüknek nagyobb tekintetet érdemlő nyeresterményeinkre nézve csakis maximális tételek vannak megállapítva: Franciaországgal kereskedelmi szerződésnek kötése különös kilátásokkal nem kecsegtet.³

Olaszország a létező kereskedelmi szerződés felmondásának kérdésével foglalkozik.⁴

Szerbia azt a javaslatot tette, hogy ámbár csak 1892. évben jár le a kereskedelmi szerződés, s az annak megújítására vonatkozó tárgyalásokat csak 1891. októberben kellene megindítani, a fennálló szerződés módosítása iránti tárgyalások már most indíttassanak meg.⁵

Ily általános helyzet mellett^b az előadó miniszter úr a f. hó 15-én megnyíló vám- és kereskedelmi értekezletre küldendő magyar megbízottaknak azt az utasítást vélné adni, hogy beszéltesék meg mindenekelőtt az általános helyzetet, s vétessék fontolóra, hogy mit lehetne azzal szemben tenni.

A hatályban levő kereskedelmi szerződések, nevezetesen az angol,⁶ olasz és svájci szerződések részünkről fel nem mondandók; a svájci szerződés⁷ tekintetében egyébiránt még tisztába hozandó az is, hogy Németország milyen rekompencziót adna, ha a svájci szerződés felmondatnék.

A német kormány kezdeményezését illetőleg mindenekelőtt tisztába hozandó, hogy gr. Montsnak az az indítványa, miszerint az 1892. évben lejáró szerződések csak Németországgal egyetértőleg újíttassanak meg, miképpen értelmezendő; általában bevárandók a német kormány proпозициói.

Különben részünkről Németországtól követelendő a fa-, gabona- és liszt- s az állatvámoknak mérséklése, s állategészségügyi egyezmény létesítése; továbbá követelendő, hogy a most említett cikkekre nézve az Osztrák–Magyar Monarchia irányában speciális vámtételek állapíttassanak meg.

A mi vámtarifánkat⁸ illetőleg a következő cikkek vámtételei nem mérséklendők: bőr, vas, zsiradék, vegyszerek, különféle gépek s mozdonyok; megjegyzendő azonban, hogy ha a vas vámjának mérséklésére a német kormány oly súlyt fektetne, hogy emiatt a szerződés létrejötte meghiúsulhatna, és ha annak fejében Németország

nyersterményeink, különösen az állatok tekintetében megfelelő kedvezményeket nyújtana, a vas vámja végső esetben valamivel mérsékelhető is volna.⁹

A szerb kormánynak indítványára az a válasz volna adandó, hogy még korainak tartjuk a tárgyalások tényleges megindítását, s az eziránti tárgyalások folytatására most a fizikai idő is hiányzik; legcélszerűbb volna, hogy ha a tárgyalások megkönnyítése érdekében — addig is, míg azok tényleg megindulhatnak — a szerb kormány javaslatait közölné, hogy azokat megfontolás alá vehessük.

Az osztrák kormány azon kívánságával szemben, hogy már most hozassék tiszába, hogy Szerbia és Románia¹⁰ irányában vámügyi tekintetben mi történjék? — kijelentendő, hogy a magyar kormány kész ezen országokkal is szerződésekre lépni, s a gabona- és állatvámok revízióját megfontolni, mindenesetre azonban fenn kell tartania az állategészségügyi szempontot. Hogy egyébiránt e részben a magyar kormány milyen engedményeket fog tehetni, az attól függ, hogy miképpen fog alakulni a helyzet nyugat felé, különösen Németország irányában; azért osztrák szempontból is nagyon kívánatos volna, hogy az osztrák kormány érdekeinknek a nyugat felé való megvédését mentől hathatósabban támogassa.

Helyeslőleg tudomásul vétetvén, jóváhagyatik, hogy ily értelemben történjék a további eljárás.

2.

Az uralkodó véleménye a vegyes házasságból született gyermekek anyakönyvezése terén tervezett intézkedésekről¹¹

A vallás- és közoktatásügyi miniszter úr bejelenti a vegyes házasságokból született gyermekek anyakönyvezése kérdésében a minisztertanácsnak f. hó 9-én hozott határozata értelmében Ő Felségének szóval tett legalázatosabb előterjesztése eredményét, előadván, hogy Ő Felsége teljesen helyeselni méltóztatott a kormánynak azt az álláspontját, miszerint az 1868:LIII. tc. 12. §-ának határozatát nem kívánja megváltoztatni, s a f. évi február 26-i rendeletet — esetleg az idézett minisztertanácsban is említett módosítással — fenntartani, s annak érvényt szerezni szándékozik. Ellenben mellőzni kívánja Ő Felsége, hogy az ügynek jelenlegi stádiumában a kormány az anyakönyvek vezetésének esetleg polgári közegekre való bízása iránt az Országgyűlésnek máris nyilatkozatot tegyen, valamint nem járul legfelsőbb beleegyezésével ahhoz sem, hogy ha esetleg beállana is bizonyos esetekben annak szükségése, hogy az anyakönyvek vezetése polgári közegekre bízassék, oly törvényjavaslat terjesztessék elő, mely szerint elvileg kimondatnék a polgári anyakönyveknek általános behozatala akkor, midőn azoknak általános behozatalát a gyakorlati szükségesség nem kívánja.

A minisztertanács Ő Felségének e legfelsőbb kijelentését tisztelettel tudomásul vevén, teljes mértékben fenntartja azt a határozatát, miszerint a február 26-i rendeletnek érvény szereztessek; az ügyek további fejlődéséhez képest lesz majd megfontolandó, nem kellene-e a rendeletet törvénybe is foglalni.¹²

3.

Nehézségek a Svájjal folyó állategészségügyi tárgyalásokon¹³

A földművelésügyi miniszter úr a f. évi július 4-én kelt minisztertanácsi megállapodás kapcsán előadja, hogy a közös külügyminiszter értesítése szerint a Svájjal létesítendő új állategészségügyi egyezmény iránti tárgyalásoknál a svájci kormány részéről nehézségekbe ütközik azon javaslatoknak elfogadása, miszerint az a körzet, melyen belül a marhavésznek kiütéséről a szomszédos ország hatóságai értesítendőök, ne távolsági vonalak, hanem közigazgatási kerületek szerint határozottassék meg; továbbá a svájci kormány javaslatunkkal ellenkezőleg súlyt helyez arra, hogy a ragadós tüdőlob esetében is ugyanolyan eljárás kövessék, mint a keleti marhavésznél.

Ennek folytán az előadó miniszter úr megbízottait oda szándékozik utasítani, hogy igyekezzenek ugyan elfogadtatni a mi javaslatunkat, de ha veszély forogna fenn, hogy e kérdések miatt az egyezmény létrejövetele megghiúsul, e kérdésekben engedhetnek a svájci kívánatnak.

Helyeslőleg tudomásul vétetik.¹⁴

8.^c**A pénzügyminiszter tájékoztatása arról, hogy gr. Szapáry István lemondása folytán gr. Zichy Jenőt nevezi ki a Ferenc-csatorna kormánybiztosává.¹⁵****Jegyzetek**

a Tarkovich beszúrása.

b Az itt következő "tekintettel a német és szerb kormányok kezdeményezésére" szövegrészt kihúzták.

c A 9–12. pontokat nem közöljük.

1 *Az összes külkereskedelmi vonatkozású jk.-i pont felsorolása: 1890. márc. 25. 29. jegyzet.*

2 A Mac Kinley bill-t 1890-ben fogadta el az Egyesült Államok törvényhozása, és okt. 6-án hatályba is lépett az abban foglalt új vámszabályzat. Ez általában erősen megemelte a védvámokat, főleg a textilipari termékekét, viszont a nyerscukor vámját teljesen eltörölte. OL - K - 230 - 1891 - 5. t. - 17 339, Uo. 1895 - 5. t. - 5916 (79 171/1894). Vö. *Láng L.* 59–62. p. — *Ld. még 1890. dec. 7./2., 1891. nov. 6./2., 1892. febr. 9./6., máj. 20./2.*

3 *Ld. 1892. jan. 11./1.*

4 *Ld. 1890. dec. 17./1.*

5 Szerbia követe 1890. nov. 3-i jegyzéke útján tette meg javaslatát. OL - K 26 - 1891 - 222 (3503/1890). — *Ld. 1891. jan. 30./3.*

6 A Monarchia 1876. dec. 5-én kötött egy évre szóló legnagyobb kedvezményes szerződést Nagy-Britanniával (1876:49. tc.); ennek hatályát az 1877. nov. 26-án aláírt közös nyilatkozattal egy éves felmondással határozatlan időre meghosszabbították (1877:28. tc.).

7 *Ld. 1891. máj. 1./6.*

8 Vö. 1882:16. és 1887:25. tc.

9 *Ld. 1890. nov. 19./2.*

10 *Ld. 1890. dec. 3./6.*

11 *Az egyházpolitikai kérdésre vonatkozó jk.-i pontok felsorolása: 1890. nov. 3. 7. jegyzet.*

- 12 A jk.-i pont lényegét közli: *Salacz, A magyar kultúrharca...* 86. p. (Salacz említi, hogy Ferenc József a kihallgatáson kilátásba helyezte Csákyknak: részt vesz a következő mt.-on.)
- 13 *Ld. még 1890. júl. 4./16., dec. 3./21., dec. 10./10., 1892. febr. 19./5. — A svájci külkereskedelmi ügyekre vonatkozó jk.-i pontok felsorolása: 1891. máj. 1. 8. jegyzet. — Az összes külkereskedelmi vonatkozású jk.-i pont felsorolása: 1890. márc. 25. 29. jegyzet.*
- 14 A kúm. nov. 7-én kelt levele: OL - K 178 - Külkereskedelmi ügyek - 1891 - 415 (1841/1890). Eszerint Svájc nagy súlyt helyezett a megállapodás létrejöttére, s ezért sürgős szóbeli tárgyalást ajánlott. Az aktában található az írásos mt.-i előterjesztés is.
- 15 Szapáry István egészségi állapota miatt kérte felmentését még 1890. márc. 28-án. Gr. Zichy kinevezési okmányát Wekerle nov. 27-én írta alá. OL - K 255 - 1890 - 9. t. - 744.

38./46./

1890. november 14.

Az elkeresztelések,¹ valamint a katonai özvegyek és árvák ellátásáról szóló 1887:20. tc. módosításának kérdése

Seine Majestät geruhen die Besprechung der Angelegenheit der sogenannten Wegtaufungen zum Gegenstande der heutigen Konferenz zu bestimmen, um die Ansichten der einzelnen Mitglieder der Regierung hierüber zu vernehmen. Aus den Protokollsauszügen der hierüber gehaltenen Ministerräte haben Seine Majestät entnommen, daß die Regierung bereits auch die weitesten Konsequenzen in der Hinsicht in Erwägung gezogen habe, was zu geschehen hätte, wenn eine Einigung mit dem Klerus nicht zustandekäme.

Es wären folgende 3 Fragen in Erwägung zu ziehen:

1. Welche Erklärung im Abgeordnetenhouse abzugeben wäre, wenn die in Frage stehende Angelegenheit während der Budgetdebatte oder infolge der diesbezüglich eingelangten Petitionen zur Sprache käme?
2. Was für eine Antwort dem Primas auf sein Schreiben zu erteilen sei?
3. Was von Seite der Regierung zu tun wäre, wenn eine einvernehmliche Lösung mit dem Klerus nicht gelingen würde?

Ministerpräsident Graf Szapáry äußert sich in betreff der aufgeworfenen Fragen in folgendem.

In betreff der ersten Frage hat sich der Ministerrat geeinigt; demgemäß sollte im Abgeordnetenhouse erklärt werden, daß die Regierung nicht die Absicht habe, die Bestimmung des § 12. des GA LIII:1868. zu modifizieren, diesbezüglich keine Vorlage machen werde, und sollte ein hierauf bezüglicher Antrag von anderer Seite gestellt werden, dem nicht zustimmen werde. Die Regierung werde die Verordnung vom 26. Feber aufrechterhalten und durchführen, und sollte es sich als notwendig erweisen, so werde sie eine legislatorische Verfügung diesbezüglich in Antrag bringen.

Die Entscheidung der zweiten Frage, welche Antwort dem Primas zu erteilen wäre, hänge hauptsächlich davon ab, wie die dritte Frage entschieden wird.

Diesbezüglich wurde in der Ministerratsitzung vom 9. d. M. der Beschluß gefaßt, daß im Falle, wenn mit dem Klerus keine Einigung erzielt wird, eine Gesetzentwurf eingebracht werde, worin im 1. § die Einführung der allgemeinen Zivilstandesregister prinzipiell ausgesprochen werden würde, im weiteren Inhalte aber diejenigen Bestimmungen beantragt werden sollten, welche dem dermaligen praktischen Bedürfnisse entsprechen.

Nachdem von Seiner Majestät bei der Gelegenheit, als der Kultusminister hierüber mündlich einen alleruntertänigsten Vortrag erstattete, gegen diesen Vorschlag Bedenken geäußert wurden, habe der Ministerrat in der Sitzung vom 12. d. M. diese Frage nochmals in Erwägung gezogen, konnte sich jedoch hinsichtlich der Frage, was zu geschehen hätte, wenn Allerhöchstenorts die Aufnahme der im 1. § geplanten prinzipiellen Bestimmung nicht genehmigt werden sollte, nicht einigen. Es sind verschiedene Ansichten geäußert worden; nach der einen Ansicht sollte die Einführung der Zivilmatrikelführung soweit dies das praktische Bedürfnis erheischt, beantragt werden, jedoch ohne der prinzipiellen Verfügung des 1. §-es; laut einer anderen Ansicht sollte man sich auf die Aufrechthaltung und Durchführung der Feberverordnung beschränken; eventuell wäre in dem Sinne dieser Verordnung ein Gesetz zu schaffen mit näherer Präzisierung der Details.

Wie jedoch schon bemerkt wurde, kam eine Einigung im Ministerrate nicht zustande, so daß der Sprecher nicht in der Lage ist, diesbezüglich einen Ministerratsbeschluß vorzulegen.

Seine bloß persönliche Meinung wäre, daß entsprechend dem Vorschlage des Kultusministers, im erwähnten Falle die Matrikelführung lediglich für die Registrierung der aus Mischehen geborenen Kinder partiell geregelt werden sollte, in der Weise, daß die Seelsorger zwei Standesregister zu führen hätten, in welchen immer auch die Religion der Eltern einzutragen wäre. Das eine Register sollte die Geburten jener Kinder enthalten, welche aus solchen Ehen stammen, wo beide Eltern der gleichen Religion angehören. Dieses Register besäße die volle Authentizität und die Seelsorger könnten daraus authentische Matrikelauszüge geben. Das andere Register würde die aus Mischehen entstammenden Kinder enthalten. Die Daten desselben müßten stets der kompetenten politischen Behörde, beispielsweise dem Stuhlrichter mitgeteilt werden, die daraus ein eigenes Register anlegen würde, welches als das authentische Register zu betrachten wäre, und aus welchem durch die politische Behörde Matrikelauszüge gegeben würden. Die Kontrollierung der Gebarung der Seelsorger könnte in der Weise erfolgen, daß die politische Behörde die Matrikelduplikate durchsehen würde, bevor diese im Sinne des GA XXVII:1823^a zur Aufbewahrung ins Archiv gelegt werden, um zu konstatieren, daß darin keine Unregelmäßigkeiten vorkommen. Um die erwähnten Duplikate zu diesem Zwecke benützen zu können, sollte das jetzt bezogene Gesetz entsprechend modifiziert werden. Wenn die Seelsorger der obengedeuteten Bestimmung zuwiderlaufende Eintragungen in die Matrikelbücher machen würden, würde die politische Behörde die Korrektur derselben verfügen und die ungehorsamen Seelsorger mit entsprechenden Strafen belegen.

Sprecher macht darauf aufmerksam, daß außerdem noch auch in betreff der Matrikelführung der nicht anerkannten Konfessionen, dann in betreff der aus den im

Auslande konfessionslos geschlossenen Ehen entstammenden Kinder Verfügungen getroffen werden müssen, die hierauf bezügliche Entscheidung aber immer noch in der Schwebe sich befindet. Schon auch mit Rücksicht hierauf könnte die partielle Einführung der Zivilstandesregister ganz wohl mit der Formel geschehen: "Bis die Matrikelführung allgemein auf Zivilorgane übertragen werden kann, wird verordnet usw."

Der Kultusminister Graf Csáky glaubt, nachdem er schon die Ehre hatte seine Ansichten gelegentlich seines alleruntertänigsten Vortrages vor Seiner Majestät zu entwickeln, sich hier ganz kurz fassen und bloß der Hoffnung Raum geben zu können, daß wenn auch noch keine Einigung in der Hinsicht erzielt werde, wie die partiellen Zivilstandesregister einzurichten und zu führen wären, diese Frage sich lösen lassen werde; schon sei eine Annäherung der Ansichten konstatierbar. Wenn diese Einigung erfolgt,^a sei die Schwierigkeit im allgemeinen^b behoben,^c obgleich wenn des Sprechers Idee über die Anlage eines Zivilstandesregisters angenommen würde, es angezeigt wäre gleichzeitig mit dem Klerus eine Verständigung anzubahnen, damit nachträglich keine neueren Schwierigkeiten auftauchen.^d

Daß in dem Gesetze, mit welchem die partielle Einführung der Zivilstandesregister verfügt werden würde, ein Hinweis auf die allgemeine Einführung der Zivilstandesregister geschehen soll, halte auch Sprecher für wünschenswert; doch brauche^e dieser Hinweis nicht in schroffer Weise in dem Sinne [zu] geschehen, wonach die Regierung als verpflichtet erschiene, die Führung der Zivilstandesregister allgemein an Zivilorgane zu übertragen. Im Ministerrate wurde die Ansicht verfochten, daß die partielle Übertragung der Matrikelführung an Zivilorgane, ohne daß prinzipiell die zivile Führung derselben allgemein angeordnet werden würde, als eine Niederlage, als ein Zurückweichen der Regierung gedeutet werden möchte. Sprecher glaubt, daß man dies nicht in diesem Sinne deuten könnte. Er empfiehlt demnach die Formel, wie dies der Ministerpräsident beantragt habe.

Was den Vorschlag betrifft, daß die Verordnung vom 26. Feber in ein Gesetz gefaßt werden sollte, so sei er nach reiflicher Überlegung zu der Überzeugung gelangt, daß dies nicht zum Ziele führen würde, weil hiedurch einerseits der jetzige Standpunkt der Regierung geschwächt werden würde, anderenteils weil dieselbe Agitation, welche jetzt gegen die Verordnung geführt wird, sich dann noch im erhöhten Maße gegen die Gesetzworlage kehren und noch größere Dimensionen annehmen würde. Und käme das Gesetz zustande, und würde sich ein Teil der Geistlichkeit dann gegen das gebrachte Gesetz auflehnen, so wäre diese Auflehnung deshalb mißlicher, weil sie gegen ein Gesetz geschehen und vielmehr ins Gewicht fallen würde, als der Ungehorsam bloß gegen eine Regierungsverordnung.

Finanzminister Dr Wekerle gibt der Ansicht Ausdruck, daß die ob-schwebende Frage bloß durch die allgemeine Einführung der Zivilstandesregister gründlich gelöst werden könnte. Diese Lösung kann allenfalls jetzt noch aufgeschoben werden, die hierauf bezügliche Frage werde jedoch wieder auftauchen, wenn nicht früher, so bei der Kodifizierung des Familienrechtes. Wird der Antrag, daß die allgemeine Einführung der Zivilstandesregister prinzipiell ausgesprochen werde, für jetzt aus politischen Gründen fallen gelassen, so wäre seiner Ansicht nach am besten lediglich den status quo aufrechtzuhalten. Die vom Ministerrate zugestandene Modi-

fizierung der Feberverordnung, wonach die Mitteilung der Matrikeldaten an die kompetenten Seelsorger der anderen Konfession im Wege der politischen Behörden zu geschehen hätte, halte er nicht für eine Alterierung des Regierungsstandpunktes. Die partielle Übertragung der Führung der Standesregister an Zivilorgane ohne gleichzeitiger prinzipieller Feststellung, daß die Zivilstandesregister allgemein einzuführen seien, würde als ein Nachgeben der Regierung ausgelegt werden, denn dies würde soviel bedeuten, daß nachdem die geistlichen Organe nicht gewillt sind die Standesregister so zu führen, wie es die Regierung verordnet, und die Regierung sich diesbezüglich bei ihnen keinen Gehorsam zu verschaffen vermag, die Regierung die Seelsorger von der pflichtgemäßen Führung jenes Teiles der Matrikel, gegen welchen sie Einwendungen haben, enthebt und durch Zivilorgane besorgen läßt; während im übrigen doch die Seelsorger als die kompetenten Führer der Matrikeln erscheinen. Außerdem würde in diesem Falle die Eintragung in die von den Geistlichen perhorreszierten gesonderten Matrikeln für die Betreffenden gewissermaßen als eine Brandmarkung aufgefaßt werden. Die vom Ministerpräsidenten erwähnte Lösungsmodalität bezüglich der Führung der partiellen Zivilstandesregister scheint dem Sprecher nicht als annehmbar, und sollte davon außerdem Gesagten schon auch aus dem Grunde abgesehen werden, weil hiedurch die aufgetauchten Schwierigkeiten nicht behoben werden würden; dieselben würden in einer anderen Form wieder auftauchen, sobald die Seelsorger die ihnen zugedachte Mitwirkung verweigern würden.

Handelsminister Baross meint, daß — wie er dies vordem auch im Ministerrate hervorgehoben hat —, vor allem der betreffenden kirchlichen Oberbehörde in eindringlichster Weise nahegelegt werden möge, daß sie keine weiteren Schwierigkeiten erhebe, und gleichwie die Regierung von dem Wunsche durchdrungen ist, ein gutes Einvernehmen mit der kirchlichen Behörde zu halten, sollte auch diese es für ihre patriotische Pflicht erkennen, keine Schwierigkeiten gegen die Durchführung der Gesetze zu erheben; sie sollte erkennen, daß im Staate die Herrschaft der Gesetze zu gelten habe, und in Erwägung ziehen, wohin es führen würde, wenn der Ungehorsam gegen die Gesetze als zulässig erscheinen würde.

Sprecher ist im Vereine mit seinen Ministerkollegen bestrebt, eine solche Lösung zu finden, durch welche der Standpunkt der Regierung nicht kompromittiert wird. Eine solche Lösung kann gefunden werden; daher wäre es nicht motiviert, daß in dieser Frage ein Zwiespalt in der Regierung entstehe, wodurch nur jenen Kreisen gedient wäre, welche die gegenwärtigen Schwierigkeiten hervorgerufen haben. Sprecher ist demnach — sofern eine radikalere Lösung der Frage für jetzt nicht möglich wäre, ebenfalls für die Aufrechthaltung des status quo, und erst wenn es sich zeigen sollte, daß hiedurch ein friedliches modus vivendi nicht erzielt werden könnte, wäre zu erwägen, was weiters zu tun sei.

In betreff der Erwägung, ob es sich nicht empfehlen würde auf der Basis der Feberverordnung ein Gesetz zu schaffen, ist Sprecher anderer Meinung wie der Kultusminister, indem er hierin nicht eine Schwächung der Position der Regierung, sondern vielmehr eine Stärkung derselben erblicken würde, weil ein Gesetz sich viel wirksamer betätigen kann, als eine Verordnung, und in das Gesetz auch solche, die

Durchführung desselben sichernde Verfügungen aufgenommen werden könnten, welche über den Wirkungsbereich der Exekutivgewalt hinausgehen.

Durch die partielle Übertragung der Matrikelführung an Zivilorgane würde die Frage seiner Ansicht nach nicht gründlich gelöst werden, immerhin könnte aber dieselbe als Expediens zweckdienlich erscheinen; doch vermag er sich in dieser Hinsicht kein definitives Urteil bilden, bis der bezügliche Gesetzentwurf nicht im Detail ausgearbeitet vorliegt. Vor der Beschlußfassung wäre also die Ausarbeitung dieses Gesetzentwurfes abzuwarten.

Justizminister Szilágyi stimmt mit dem Ministerpräsidenten in der Hinsicht, was in betreff des GA LIII:1868. und der Feberverordnung im Abgeordnetenhaus erklärt werden sollte, vollkommen überein, nur müßte diese Erklärung noch mit dem ganz klar und entschieden lautenden Zusatze ergänzt werden, daß wenn es sich erweisen sollte, daß zur Geltendmachung des Regierungsstandpunktes die Bestimmungen der Feberverordnung nicht genügen, die Regierung die allgemeine Einführung der Zivilstandesregister beantragen werde. Diese Erklärung erscheint aus dem Grunde als notwendig, weil der Klerus indem er religiöse Bedenken gegen die Befolgung der auf die Matrikelführung bezüglichen Regierungsverordnung geltend macht und kundgibt, daß er im Falle einer Kollision der staatlichen und geistlichen Pflichten, den Gehorsam gegen die weltlichen Gesetze verweigern würde, den Beweis liefern würde, daß er zur Verletzung jener staatlichen Funktion, welche die Matrikelführung involviert, nicht geeignet ist, und der Staat somit zur Vollziehung seiner Rechtsordnung in anderer Weise vorsorgen müsse. Sprecher hält nicht daran fest, daß diese Erklärung in der von ihm gegebenen schärferen Betonung geschehe, nur soll sie eine entschiedene Orientierung darüber enthalten, in welcher Richtung die Regierung vorkommenden Falls vorzugehen entschlossen ist.

Eine klargestellte entschiedene Erklärung sei auch aus politischen Gründen vorzuziehen, weil eine entschiedene Stellungnahme stets eine große Anziehungskraft besitzt auf die schwankenden Mitglieder des Parlamentes und die sehr entschiedene Politik der Gegner der Feberverordnung eine gleich entschiedene Stellungnahme erfordert.

In betreff der zweiten Frage, wie der Brief des Primas beantwortet werden soll, stimmt Sprecher ebenfalls mit dem Ministerpräsidenten ganz überein.

Was die dritte Frage betrifft, was nämlich zu geschehen hätte, wenn eine Verständigung mit dem Klerus nicht zustandekommt, so wäre nach Sprechers Ansicht wohl am einfachsten, die Feberverordnung aufrechtzuhalten und derselben Geltung zu verschaffen eventuell unter Anwendung von Zwangsmitteln; man müsse jedoch darauf gefaßt sein, daß nachdem im erwähnten Falle die Geistlichkeit aller Voraussicht nach freiwillig der Verordnung nicht gehorchen werde, die Strafmittel permanent angewendet werden müssen. Die Erfahrung lehrt, daß in Fällen, wo die Geistlichkeit — wie hier — den Gehorsam gegen die weltlichen Gesetze mit Berufung auf ihre Gewissenspflicht verweigert und ihr trotziges Aushalten durch die Entscheidung des päpstlichen Stuhles eine Unterstützung erhält, die staatliche Gewalt mit Strafen nicht durchzudringen vermag.

Es fragt sich demnach, auf welchem Wege dem staatlichen Standpunkte Geltung verschafft werden könnte?

Nach Sprechers Ansicht wäre der beste Weg zur Lösung der, welcher schon im Ministerratsbeschlusse vom 9. d. M. bezeichnet wurde. Nämlich infolge der bereits oben angeführten Erwägungen auszusprechen, daß die Führung der Matrikeln im allgemeinen an Zivilorgane übertragen wird.

Es gebe keinen anderen Lösungsmodus, der gleich wie dieser, den Vorteil hätte, daß er zu keiner Kollision mit der Kirche führt und zugleich die Rechtsordnung des Staates vollkommen wahrt. Die Zivilstandesregister wären jedoch gleich im Beginn^f nicht allgemein einzuführen, weil dies eine längere Vorbereitung erheischen würde, während für die zur Kontroverse Anlaß gegebenen Fälle eventuell sofort Vorsorge getroffen werden müßte, und weil die allgemeine Einführung der Zivilstandesregister vorderhand wenigstens auch nicht unumgänglich^g notwendig ist. Nur müßte daran festgehalten werden, daß bei jedweder partiellen Regelung der Standesregister im Gesetze die allgemeine Einführung der Zivilstandesregister prinzipiell ausgesprochen werde. Wohl würde dies für jetzt bloß ein theoretischer Ausspruch bleiben, hätte jedoch unter den obwaltenden Verhältnissen auch einen praktischen Sinn, es würde den Entschluß der Regierung und der Staatsgewalt bedeuten, in dieser Richtung fortschreiten zu wollen, dessen Offenbarung gegenwärtig aus politischen Rücksichten notwendig sei, indem sonst die partielle Übertragung der Führung der Matrikeln an Zivilorgane auch nach Sprechers Ansicht als eine Niederlage der Regierung und selbst der staatlichen Ordnung aufgefaßt werden möchte.

Bei der partiellen Regelung der Matrikelführung wären außerdem noch die folgenden zwei Gesichtspunkte vor Augen zu halten. Erstens, daß die Regelung sich nur darauf erstreckt, was infolge der mit dem Klerus entstandenen Kontroverse geregelt werden müsse; zweitens, daß die Regelung in der Weise geschehe, daß dabei jede Mitwirkung der Seelsorger ausgeschlossen bleibe, damit nicht der Fall eintreten könne, daß die Seelsorger, wie dies jetzt in betreff der katholischen Geistlichen als sicher angenommen werden kann, die Mitwirkung verweigern, woraus neuere Verwicklungen entstehen würden.

Wie übrigens diese partielle Regelung der Matrikelführung zu geschehen hätte, darüber ist die Regierung mit sich noch nicht einig; doch hoffe auch Sprecher, daß die Vereinbarung in dieser Hinsicht bald erfolgen werde.

Das Vorangelasene zusammengefaßt geht also die Ansicht Sprechers dahin: es sei — sofern dies mit Rücksicht auf die Haltung des Klerus möglich — vor allem der Standpunkt der Feberverordnung aufrechtzuhalten, eventuell auch durch Schaffung eines gleichsinnigen Gesetzes; die Kollision mit der Kirche soll jedenfalls vermieden werden, da hiebei die Staatsgewalt den kürzeren ziehen würde, daher sollen, wenn eine friedliche Vereinbarung mit dem Klerus nicht zustandekommt, die Zivilstandesregister eingeführt werden mit Ausschluß jedweder Mitwirkung der Geistlichkeit bei der Führung der Matrikeln.

Seine Majestät hält die Abgabe einer Erklärung in betreff der Einführung der Zivilstandesregister für eine sehr wichtige Frage, die sehr reiflich erwogen werden müsse. Der erste Schritt nach dieser Richtung hin ist sehr bald geschehen, doch wisse man nicht wohin er führt. Es sei ganz richtig, daß die zu geschehenden Maßnahmen in Erwägung gezogen werden, doch habe Seine Majestät noch nicht alle Hoffnung aufgegeben, daß man auch ohne Anwendung der geplanten Maßregeln zu

einer Verständigung gelangen werde in irgendeiner Form, ohne daß von einer Schlappe der Regierung die Rede sein könnte. Nach dem allerh. Dafürhalten sollte die Regierung die Schiffe nicht zu früh hinter sich verbrennen, und daher für die im Abgeordnetenhouse abzugebende Erklärung eine Form wählen, welche die Regierung nicht unbedingt in betreff der Einführung der Zivilstandesregister bindet. Nach Seiner Majestät persönlichen Ansicht war zwar schon das bezügliche 68iger Gesetz nicht richtig, das den Grund aller späteren Kollisionen bildete, doch stimmen Allerhöchstdieselben dem vollkommen bei, daß gegenwärtig nichts anderes erübrigt, als dieses Gesetz aufrechtzuerhalten; dasselbe gelte von der Feberverordnung, welche nicht zurückgezogen, und auch im wesentlichen nicht modifiziert werden kann; Seine Majestät wünschen nur, daß in der abzugebenden Erklärung nicht zu viel gesagt werde, und wenn schon ein Hinweis auf die Einführung der Zivilstandesregister geschehen müsse, diese Einführung nicht jedenfalls in Aussicht gestellt werde, sondern nur insoferne dies die Notwendigkeit erfordern würde, denn es stehe zu befürchten, daß im Abgeordnetenhouse infolge dieser Erklärung die Einführung der Zivilstandesregister als fait accompli genommen wird.

Kultusminister Graf Csáky bemerkt, er habe sich die abzugebende Erklärung so gedacht, daß am Schlusse derselben nur soviel gesagt werden sollte, daß die Regierung eventuell „eine entsprechende Gesetzesvorlage machen werde.“

Seine Majestät geruhen zu entgegnen, daß der Justizminister eine viel schärfere Form beantrage.

Justizminister Szilágyi erachtet, daß es unbedingt notwendig sei, die Eventualität der Einführung von Zivilstandesregistern hinzustellen, nicht als eine Repressalie, sondern um klar zu legen die Richtung, in welcher die Regierung nötigenfalls vorzugehen entschlossen ist. Indessen, wenn Bedenken dagegen obwalten, daß dies in der Erklärung gesagt werde, so könnte es genügen, diese Absicht der Regierung im Laufe der späteren Diskussion kundzugeben, nachdem die Regierung sicherlich gedrängt werden wird, sich über den Inhalt der in Aussicht gestellten legislatorischen Verfügungen zu äußern. Aus diesem Grunde hält der Sprecher ratsam, daß die Regierung diesbezüglich gleich in der ersten Erklärung sich äußert.^h Sprecher glaubt, daß dann die Absicht der Regierung offen ausgesprochen werden müsse mit der Motivierung, daß nachdem die Seelsorger nicht gezwungen werden können, daß sie etwas leisten, was ihrer religiösen Überzeugung widerspricht, andererseits die Regierung bezüglich der entsprechenden Führung der Matrikeln, die eine staatliche Funktion bildet, vorzusorgen hat, die Regierung eventuell in die Lage kommen werde, die Führung der Standesbücher an Zivilorgane zu übertragen.

Seine Majestät geruhen zu erklären, daß Allerhöchstdieselben dagegen nichts einzuwenden haben, denn es unterliegt keinem Zweifel, daß die Regierung nicht so etwas verlangen kann, was als mit den kirchlichen Satzungen kollidierend angesehen wird; nur möge die Einführung der Zivilstandesregister nicht als etwas, was zu ersehnen wäre, hingestellt werden, sondern als ein notwendig gewordener Ausweg.

Kultusminister Graf Csáky bemerkt, daß als er die Ehre hatte in dieser Angelegenheit einen alleruntertänigsten Vortrag zu erstatten, er ebenfalls auf die Notwendigkeit hingewiesen habe, in der abzugebenden Erklärung die Einführung

der Zivilstandesregister erwähnen zu müssen; daß er heute davon abgesehen hat; der Grund hievon war der, daß die Regierung bis jetzt noch nicht im Reinen mit sich darüber ist, welche Art von Zivilstandesregistern eingeführt werden sollen, die kann sich daher hierüber auch nicht äußern. Indessen in der von ihm beantragten, im allgemeinen Sinne gehaltenen Erklärung ist auch diese Eventualität enthalten. Daß im Laufe der Diskussion die eventuelle Einführung der Zivilstandesregister erwähnt werde: dagegen hat Sprecher nichts einzuwenden.

Seine Majestät geruhen zu bestimmen, *daß die Erwähnung dieser Eventualität im Verlaufe der Diskussion zu geschehen habe.*

Seine Majestät geruhen dann darauf hinzuweisen, daß in betreff der Frage, was zu geschehen hätte, wenn mit dem Klerus keine Verständigung erzielt werden könnte, die geäußerten Ansichten nicht ganz übereinstimmen; wohl treffen sie darin überein, daß Zivilstandesregister einzuführen wären, der Finanzminister und der Handelsminister waren jedoch der Ansicht, daß vorläufig nichts zu geschehen hätte, sondern die Feberverordnung durchzuführen wäre; während der Justizminister bewies, daß dies zu keinen Resultate führen würde. Seine Majestät teilen diese letztere Ansicht; denn wenn auch gegen die nicht willigen Geistlichen mit Strafen vorgegangen wird, so werden hiedurch nur Märtyrer geschaffen, aber ein ersprießliches Resultat wird nicht erzielt werden. Wenn also mit dem Klerus keine Einigung zustandekommt, was vor allem erwünscht wäre, dann bleibt doch nichts anderes übrig, als die weitere Frage ins Auge zu fassen: was dann zu geschehen habe. Dem allerh. Dafürhalten nach bliebe in diesem Falle tatsächlich nichts anderes übrig, als Zivilstandesregister einzuführen. Seine Majestät finden persönlich keinen Gefallen an denselben, aber aus dem Standpunkte der Kirche könnte ein solcher Ausweg, da hiedurch eben der Standpunkt der Kirche in dieser Frage gewahrt bleibt, nicht perhorresziert werden. Aber aus dem politischen Gesichtspunkte mit Rücksicht auf die Verhältnisse des Landes müßte die Frage eingehend geprüft werden, bevor man zu dieser Maßregel greift. Es wird schwer sein, in genügender Zahl die geeigneten Organe zu finden, die die Register korrekt führen könnten. Dann stehe zu befürchten, daß — wie das Beispiel Deutschlands beweist —, die Einführung der Zivilstandesregister zur Schwächung der Religiosität und zur Vermehrung der Konfessionslosen führen könnte, was sicherlich auch den Interessen des Staates nicht entsprechen würde.

Finanzminister Wekerle erlaubt sich zu bemerken, daß er sich nur gegen die partielle Einführung der Zivilstandesregister ausgesprochen habe. Die Aufrechthaltung des status quo habe er lediglich deshalb empfohlen, um einen Versuch zu machen, ob man mit der Feberverordnung auslangen könnte. Wenn aber die Aufrechthaltung dieses Zustandes sich als nicht möglich erwiese, dann wäre auch er für die allgemeine Einführung der Zivilstandesregister. Der Befürchtung in betreff der Verbreitung der Irreligiosität, könnte durch die obligate Einführung des Religionsunterrichtes in den Schulen begegnet werden, wodurch sogar der heutige Zustand verbessert werden könnte.

Handelsminister Baross hat sich die Aufrechthaltung der jetzigen Lage, wie sich dieselbe auf der Basis der bestehenden Verordnung gestaltet, bloß als ein Expediens zum modus vivendi gedacht, bis die definitive Lösung erfolgen könnte.

Seine Majestät empfehlen eine reifliche Erwägung dessen, ob partielle oder allgemeine Zivilstandesregister eventuell eingeführt werden sollen.ⁱ Wohl sei der Justizminister der Ansicht, daß das letztere nicht tunlich ist; doch ehe man sich entscheidet, müßte man den Entwurf im Detaile sehen.

Ministerpräsident Graf Szapáry erwähnt, daß sich der Ministerrat damit nächstens befassen werde.

Seine Majestät wünschen, daß welch' immer Verfügungen diesbezüglich beantragt werden, dieselben so beschaffen sein mögen, daß dabei ein neuer Konflikt mit dem Klerus vermieden werde.

Ministerpräsident Graf Szapáry bemerkt, daß diesem gemäß die Anmeldung zur Eintragung in die Matrikel^k gänzlich an Zivilorgane übertragen werden müßte und dies vor Einführung des neuen Administrationorganismus auf Schwierigkeiten stoßen dürfte.^{l m}

Kultusminister Graf Csáky erwähnt, daß die Matrikelführung auch in der Weise geschehen könnte, wie dies der Ministerpräsident dargelegt hatte. Wohl sei der vom Justizminister empfohlene Modus logischer, doch dürfte nach der vorerwähnten Modalität die Änderung leichter ins Werk zu setzen sein.

Seine Majestät entgegnen, daß man sich hierzu der Mitwirkung des Klerus versichern müßte.

Justizminister Szilágyi wiederholt die Gründe, welche dafür sprechen, daß die Zivilstandesregisterⁿ ohne die Mitwirkung der Geistlichkeit geführt werden müssen; denn wenn man auch das Versprechen in betreff dieser Mitwirkung von ihnen erhalte, finde man keine Bürgschaft dafür, daß nicht eine Änderung in der toleranten Haltung der Kirche erfolgen wird^o und später nicht etwa auch hierin eine cooperatio in heresim^{la} erblicken würden; es sei sogar wahrscheinlich, daß nachdem dem Klerus diese Maßregel nicht genehm wäre, derselbe die Mitwirkung verweigern würde.

Über die Detaile, wie die Zivilstandesregister eingerichtet werden sollen zu sprechen, wäre nach des Justizministers Dafürhalten jetzt noch zu früh, da hierüber kein positiver Entwurf vorliegt; nochmals müsse er aber betonen, daß die partielle Einführung der Zivilstandesregister, ohne daß in der Einleitung des bezüglichen Gesetzes gesagt wäre, daß dieselben allgemein einzuführen seien, aus politischen Gründen sehr bedenklich wäre; denn man würde es als eine Niederlage der Regierung betrachten, wenn nicht zugleich der staatliche Wille, die Matrikelführung auf prinzipieller Basis allgemein zu regeln, klar zum Ausdruck käme, und die partielle Regelung nicht diese prinzipielle Basis zur Grundlage hätte.

Seine Majestät weisen auf das Ungewöhnliche eines solchen Vorganges hin, daß zu Beginn des Gesetzes die Einführung einer Institution proklamiert werde, deren Einführung dermalen nicht beabsichtigt wird. Das Fehlen einer solchen prinzipiellen Bestimmung im Gesetze, könnte auch nicht als eine Niederlage der Regierung aufgefaßt werden.

Kultusminister Graf Csáky proponiert für die Einleitung des eventuell zu schaffenden Gesetzes die Formel: "Bis die Zivilstandesregister allgemein eingeführt werden, wird verordnet usw.", bemerkend, daß er einem solchen

Hinweis auf das Prinzip, jedoch in der von ihm beantragten gelinderen Form auch seinerseits für notwendig erachte.

Dieser Vorschlag wird auch von dem Ministerpräsidenten Grafen Szapáry unterstützt.

Justizminister Szilágyi akzeptiert im Notfalle auch seinerseits diese Formel, nachdem schließlich auch diese im Sinne des von ihm auszudrücken gewünschten Prinzipes interpretiert werden kann. Er glaubt aber, daß eine bestimmter gefaßte Formel die keinem Zweifel Raum übrig läßt, vorzuziehen wäre.^p

Die weitere Besprechung der Angelegenheit, an welcher Seine Majestät, der Ministerpräsident und der Justizminister teilnehmen, fördert keine neueren Gesichtspunkte zutage; nur wird im Laufe derselben neuerdings konstatiert, daß die Mitglieder der Regierung vor allem eine Verständigung mit dem Klerus anstreben und die besprochenen Maßregeln nur in dem Falle in Anwendung zu kommen haben, wenn die Verständigung mit dem Klerus nicht gelingen würde; unter allen Umständen aber die Regierung einen sogenannten Kulturkampf vermeiden wolle.

Hierauf ruhen Seine Majestät die Verhandlung dieses Gegenstandes allergnädigst zu schließen, und als Resultat derselben allerh. zu enuntiiern, *daß die im Abgeordnetenhaus abzugebende Erklärung mit Vermeidung des Hinweises auf die Einführung der Zivilstandesregister im allgemeinen Sinne zu lauten habe, im Verlaufe der Diskussion jedoch die Offenbarung der diesbezüglichen Absicht der Regierung geschehen könne, daß die Führung der Zivilstandesregister, sofern die Notwendigkeit für diese Maßregel eintritt, in solcher Weise anzuordnen sei, daß hiebei jedwede Mitwirkung des Klerus ausgeschlossen bleibe, daß endlich in der Einleitung der Gesetzesvorlage über die partielle Einführung der Zivilstandesregister der Hinweis auf den prinzipiellen Standpunkt in betreff der allgemeinen Einführung von Zivilstandesregistern in der vom Kultusminister beantragten Form zu geschehen habe.*²

Zum Schlusse ruhen Seine Majestät die Angelegenheit der Ergänzung des Militärwitwen und Waisenpensionsgesetzes zur Sprache zu bringen und die endliche Austragung der diesbezüglich noch obschwebenden einzigen Differenz eindringlichst der Erwägung der Regierung zu empfehlen.

Nachdem Finanzminister Wekerle der Bereitwilligkeit Ausdruck gibt, die Beschränkung, wie noch die im § 34. a. des GA XX:1887 erwähnten Witwen und Waisen nur 2/3 der gesetzlich bestimmten Gebühr erhalten sollten, fallen zu lassen, wodurch die letzte vorhandene Differenz behoben werden würde, nur^d Ministerpräsident Graf Szapáry erklärt, daß sich der Ministerrat in seiner nächsten Sitzung mit diesem Gegenstande befassen werde, ruhen Seine Majestät *die Sitzung allergnädigst zu schließen.*^{r3}

Jegyzetek

a Elírás, az 1827:23. tc.-ről van szó.

a* Az itt következő „dann” szót kihúzták.

b Tarkovich javítása; e helyen eredetileg „überhaupt” állt.

c Az itt következő „falls” szót kihúzták.

- d Tarkovich változtatása; az eredeti, áthúzott szöveg: „gleichzeitig auch mit dem Klerus wird eine Verständigung herbei zu führen, damit nachträglich keine Schwierigkeiten auftauchen.” A változtatást Csáky kézjegyével igazolta.
- e Tarkovich változtatása; e helyen eredetileg „soll” állt.
- f Szilágyi helyesbítése hitelesítéskor; eredetileg itt „in der Wirklichkeit” állt.
- g-h Szilágyi beszúrása.
- i Az itt következő, alábbi szövegrészt kihúzták: „Vom politischen Gesichtspunkte mit Rücksicht auf die Verhältnisse des Landes schiene das Letztere empfehlenswerter”.
- j Az uralk. javítása; itt eredetileg „die Mitwirkung des” állt.
- k Szapáry beszúrása.
- l Szapáry beszúrása.
- m Az itt következő szövegrész ki van húzva: „Seine Majestät geruhen zu erklären, daß dies auch allerhöchsthre Ansicht sei.”
- n Az itt következő „unbedingt” szót kihúzták.
- o Szilágyi beszúrása hitelesítéskor, a következő — áthúzott — rész helyére: „sie dieses Versprechen immer auch einhalten.”
- p Szilágyi beszúrása.
- q Beszúrás Wekerlétől (?). A „Finanzminister Wekerle” szavak alá vannak húzva.
- r Az uralk. az utolsó bekezdéshez írónnal megjegyzést fűzött: „Scheint mir nicht ganz richtig, da die Angelegenheit meinem Wunsche entsprechend vom Finanzminister akzeptiert wurde, und von keiner Seite ein Widerspruch erfolgte.”
- 1 Az egyházpolitikai kérdésre vonatkozó jk.-i pontok felsorolása: 1890. nov. 3. 7. jegyzet.
- 1a (lat.) eretnek együttműködés
- 2 A jk.-i pontot részletesen ismerteti: *Salacz*, A magyar kultúrharca... 87–89. p.
- 3 A katonai özvegyek és árvák ellátásáról szóló 1887:20. tc. tervezett kiegészítésének ügyére ld. még 1890. jún. 20./2., jún. 27./1., júl. 4./3., nov. 16./1., nov. 26./4., 1894. nov. 7./9.

39./47./

1890. november 16.

I.

A honvédelmi miniszter előterjesztésére határozat arról, hogy a katonai özvegyek és árvák ellátásáról szóló 1887:20. tc. kiegészítéséről készült törvényjavaslat-tervezetet küldjék meg az osztrák kormánynak és a közös hadügyminiszternek.¹

2.

Kormánynyilatkozat az elkeresztelések ügyében²

Tárgyalás alá vétetvén az elkeresztelések ügyében a Képviselőházban teendő kormánynyilatkozatnak megállapítása,

a minisztertanács célszerűségi szempontból tanácsosnak véli, hogy miután Ő Felsége is legkegyelmesebben jóváhagyni méltóztatott, hogy ily értelmű nyilatkozat a Házban történhessék, a polgári anyakönyvek be-

hozatalának eshetősége már magában a teendő nyilatkozatban említésük meg, és ne halasztassék ennek kijelentése a kifejlődő vita folyamára, mivel éppen a keletkező vita megrövidítése érdekében fekszik, hogy már a teendő nyilatkozatban határozottan körvonalazva legyen a kormánynak álláspontja.

Ennélfogva elhatároztatik, hogy a kormánynyilatkozat vége a következő értelemmel bírjon: „és ha az 1868:LIII. tc. végrehajtása szükségessé tenné, a kormány törvényhozási előterjesztést fog tenni és esetleg a polgári anyakönyv létesítését fogja javaslatba hozni.” Egyúttal felkérik a miniszterelnök úr, hogy a határozatot a legfelsőbb jóváhagyás végett Ő Felségének jelentse be.³

3.^a

Az igazságügy-miniszter előterjesztésére határozat arról, hogy a vegyes házasságokból született gyermekek polgári anyakönyvezéséről szóló javaslat megtárgyalását a következő minisztertanácsra halasztják.⁴

Jegyzetek

a A 4. pontot nem közöljük.

1 *Ld. még 1890. jún. 20./2., jún. 27./1., júl. 4./3., nov. 14., nov. 26./4., 1894. nov. 7./9.* — A me. a mt. után rögtön közölte az elfogadott tvj.-ot a közös hm.-rel és az osztrák kormányfővel. Előbbi beleegyező válasza nov. 19.-én kelt. OL - K 26 - 1890 - 2190 (3596).

2 *Az egyházpolitikai kérdésre vonatkozó jk.-i pontok felsorolása: 1890. nov. 3. 7. jegyzet.*

3 A Kh. 1890. nov. 18-i ülésén a VKM költségvetésének tárgyalása során Irányi Dániel bejelentette, hogy az 1868:53. tc. 2. §-ának módosítását fogja kérni, és törvénytelennek bélyegezte Csáky febr. 26-i rendeletét. Ebben a helyzetben elkerülhetetlen volt, hogy a kormány megtegye a mt.-ban elhatározott nyilatkozatot. Szapáry Irányi beszéde után rögtön szót kért. Hivatkozott arra, hogy a kormány már régóta foglalkozik bizonyos vallásügyi kérdések (házassági jog, be nem vett felekezetek) rendezésével, és kellő időben megfelelő előterjesztésekre kerül majd sor. Bejelentette, hogy a kormány ragaszkodik a februári rendelethez, ezért: „Abban az esetben, ha ez intézkedések nem mutatkoznának elegendőknek ... a kormány ... esetleg meg fogja tenni az intézkedést arra nézve, hogy a fennálló törvények végrehajtsanak, esetleg a polgári anyakönyvezés behozatalával is.” — A me. után Csáky is szót kért. Ismertette a februári rendelet létrejöttének körülményeit, a püspöki kar mérsekelt és az alsópapság teljesen ellenséges magatartását. A jövőt illetően kijelentette: „... a rendelet nem egyházi téren mozog, hanem az anyakönyvek vezetésével foglalkozik, s habár ezeknek vezetése ez idő szerint a lelkészekre van bízva, az a maga valóságában mégis eminenter állami funkciót képez, s akármikor állami, vagy polgári közegek kezeibe tehető le.” — A 8 napon át tartó heves vitában sokan felszólaltak még, így pl. Szilágyi igm. és a Mérs. Ell. vezére, Apponyi Albert is: KN (1887–92) 19. k. 374. p.-tól.

4 *Ld. 1890. nov. 19./10.*

40./48./

1890. november 19.

1.

Nemzetközi egyezmény a vasúti szállítási jog szabályozásáról

A kereskedelmi miniszter úr az 1882. március 21-én kelt minisztertanácsi határozatra hivatkozva jelenti, hogy a közös külügyminiszter értesítése szerint a nemzetközi vasúti szállítási jog szabályozása iránti nemzetközi egyezmény, mely a berni nemzetközi kongresszuson tárgyalatott, f. évi október hó 14-én ugyancsak Bernben aláíratott.

Ezen egyezmény érvénye 3 évig tartana, de amely állam azt a lejárat előtt 1 évvel fel nem mondja, azon államra nézve annak hatálya további 3 évre meghosszabbíttatik.

Tárgya az egyezménynek: a vasúti fuvarozás ügyének szabályozása, a vasutak kötelezettsége a nemzetközi jog terén, tarifális intézkedések, a felelősség és szavatosság kérdésének rendezése, s általában a vasúti fuvarozás jogával kapcsolatban álló kérdések szabályozása. Továbbá ezen ügyek egységes ellátása érdekében nemzetközi irodának felállítása. Az egyezmény határozatai bizonyos, az államok^a által megállapított vasúti vonalakra nézve volnának kötelezők.^{b 1}

A közös külügyminiszter azt a kérdést is felvetvén: vajon szükséges-e, hogy ezen egyezmény törvényhozási jóváhagyás alá terjesztessék? — a kereskedelmi miniszter úr azt a választ szándékozik adni, hogy miután az egyezmény a kereskedelmi törvénynek,² valamint a vasúti üzletrendtartás határozatait lényegesen érinti, feltétlenül szükségesnek tartja, hogy az a törvényhozás jóváhagyása elé terjesztessék. Mielőtt azonban az eziránti előterjesztés megtörténne, tekintve az egyezmény által érintett^c kérdéseket, az előadó miniszter úr az osztrák kormánnyal és^d az igazságügyminiszter úrral is tárgyalni, és a szükséges törvényhozási intézkedéseket előkészíteni kívánja.^e

Tudomásul vétetik.³

2.

A vám- és kereskedelmi értekezlet tárgyalásai a német külkereskedelmi szerződés ügyében⁴

A kereskedelmi miniszter úr jelentést tesz a közös vám- és kereskedelmi értekezlet⁵ tárgyalásainak eredményéről, előadván, hogy az osztrákok a szövőipar vámjai tekintetében semmiféle engedményt adni nem hajlandók, a vasat illetőleg átengedik a vezérszerepet a magyar kormánynak, a gabonavámokat illetőleg a vámnak 3 márkára leszállítása fog követeltetni, az állatokra nézve nem annyira a vámtételek mérséklésére, mint inkább állategészségügyi egyezmény létesítésére⁶ lesz a súly helyezendő.

Felmerült az az eszme is: vajon Olaszország ne vonassék-e be szintén a vámügyi egyezménybe; azonban egyúttal az az aggodalom is nyilvánult, hogy a német kormány erre nem lesz hajlandó.

Franciaország ellenében az osztrák kormány a retorzió terére lépni nem kíván.

Minthogy az osztrák kormány gr. Monts indítványához elvileg már hozzájárult volt: az osztrák képviselők részéről ez alkalommal nem tétetett nehézség az ellen, hogy mindenekelőtt a német kormánnyal folytatassanak a tárgyalások, s ennél fogva elhatároztatott, hogy a német kormány képviselői a tárgyalások megindítása végett f. évi december hó 2-ára hívassanak meg Bécsbe.

Tudomásul vétetik, s egyúttal újabban megbízatnak az érdekelt miniszter urak, hogy a tárgyalásoknál a minisztertanácsnak ez ügyben már korábban hozott határozatait igyekezzenek érvényre emeltetni.⁷

3.

Az alakítandó Magyar Kereskedelmi Társaság állami támogatása⁸

A kereskedelmi miniszter úr bejelenti, hogy a Kereskedelmi Társaság létesítéséhez megkívántató alaptőke aláírások útján már biztosítva van, s így a társaság legközelebb^f meg fog alakulhatni a kormány által átvizsgált alapszabályok szerint.

Ezen alapszabályok szerint az igazgatótanácsnak a kormány 2^g képviselője is állandó tagja volna, ezeket a kereskedelmi^h és pénzügyi miniszter fogná kijelölni; azonkívül a társaság első megalakulásakor az igazgatótanács tagjai a kereskedelmi miniszterrel egyetértőleg fognának megválasztatni.

A társaság következő lényegesebb kedvezményeket kér maga számára biztosítani:

hogy a társaság átalában minden lehető törvényes támogatásban részesíttessék a kormány részéről, oly célból pedig, hogy a társaságnak mindjárt kezdetben legyen valamely biztos üzlete, engedje át a kormány a bánya- és kohóművek termékei értékesítésének, továbbá a dohány külföldi eladásának s a külföldi dohány beszerzésének egy részét;

a vasúti szállítási díjak tekintetében adassék meg a társaságnak mindama kedvezmény, amely másnak is megadatik;

adassanak bizonyos kedvezmények a behozatali forgalomban a déligyümölcs- és gyarmatárak tekintetében;

Fiumében megfelelő raktárak bocsáttassanak a társaság rendelkezésére, hasonlóképpen a vasúti állomásoknál megfelelő területek, hogy azokon a társaság raktárakat állíthasson;

a szállítási díjak megfelelő biztosíték letétele mellett 6 hónapra előlegeztessenek.

A társaság átvenné a Kereskedelmi Múzeum azon teendőit, melyeket jelenleg a külföldi fiókok teljesítenek,ⁱ azon javadalmazás átengedéséért, mely jelenleg ezen ügynökségek és fiókok fenntartására fordítatik.

A kereskedelmi miniszter úr, egyetértőleg a pénzügyminiszter úrral, a fennebb ismertetett kedvezményeket az egyúttal bemutatott jegyzőkönyv alapján az alakítandó társaságnak megadhatni véli.

Jóváhagyólag tudomásul vétetik.⁹

4.

A Facseti Kir. Járásbíróság és Krassó–Szörény vm. marosi járásának főszo­lgabírája között tilos erdei legeltetés miatt keletkezett hatásköri összeütközés kérdésében — az igazságügy-miniszter előterjesztésére — határozat arról, hogy az eljárást a bíróság folytassa le.

5.

A Nagykárolyi Kir. Járásbíróság és Nagykároly r. t. város községi bírósága között kielégítési végrehajtás miatt keletkezett hatásköri összeütközés kérdésében — az igazságügy-miniszter előterjesztésére — határozat arról, hogy az eljárást a bíróság folytassa le.

6.

A Bártfai Kir. Járásbíróság és Bártfa sz. kir. város rendőrkapitánya között hadköteles szökevények ügye miatt keletkezett hatásköri összeütközés kérdésében — az igazságügy-miniszter előterjesztésére — határozat arról, hogy az eljárást a bíróság folytassa le.

7.

A Szvidniki Kir. Járásbíróság és Sáros vm. makovikai járásának főszo­lgabírája között hadköteles szökevények ügye miatt keletkezett hatásköri összeütközés kérdésében — az igazságügy-miniszter előterjesztésére — határozat arról, hogy az eljárást a bíróság folytassa le.

8.

Nehézségek a katonai beszállásolási törvény módosítása körül¹⁰

A honvédelmi miniszter úr előterjeszti, hogy a minisztertanácsnak f. évi június 20-án hozott határozata értelmében átirta a közös hadügyminiszterhez a katonai beszállásolásról szóló 1879:XXXVI. tc. módosítása végett; a közös hadügyminiszter azonban a tett módosítási javaslatokhoz, kivéven azt, melyet az italmérsi jövedék újabb rendszere követel (17. §) hozzá nem járult.

A közös hadügyminiszter leghatározottabban azon javaslat ellen nyilatkozott, mely szerint a 30. §-nak oly értelemben való módosítása terveztetett, hogy a községeknek lakbérosztályokba sorolása, valamint az osztályzatok mindegyikében fizeten-

dő lakberek 15 évről 15 évre állapíttassék meg, s az 1886–1890. évi időközre megállapított osztályzatok és lakberek 1900. év végéig tartassanak meg.

A közös hadügyminiszter nézetéhez feltétlenül csatlakozott az osztrák honvédelmi miniszter is, noha a f. évi június 24-i bizalmas miniszteri értekezleten hajlandónak nyilatkozott a magyar kormány módosítási javaslatait elfogadni.

Ily körülmények között — minthogy arra nincsen remény, hogy f. évi december végéig a magyar kormány javaslatai értelmében a Monarchia két kormánya és a közös hadügyminiszter között megegyezés jöjjön létre s az annak megfelelő törvények is megalkottassanak — nem fog egyéb hátramaradni, mint a jelenlegi törvénynek megfelelőleg 1891. évtől kezdve a községek lakbérosztályozását s a lakbéreket az 1890. évben végrehajtott puhatólások eredménye szerint állapítani meg.¹¹

A minisztertanács a tett jelentés tartalmát az Államkincstár érdekei szempontjából sajnálattal veszi tudomásul, de belátja, hogy a fennforgó nézeteltérések mellett ahhoz már nincsen remény, hogy a beszállásolási törvény a magyar kormány részéről javaslatba hozott módon a f. év végéig módosíthatassék; azonban még mindig lehetők tartaná elhárítani azt, hogy a lakbérosztályzatok és lakberek a f. évben eszközölt puhatólások eredménye alapján 1891. évtől kezdve ismét emeltessenek, s az Államkincstár e címen az eddiginél jelentékenyen nagyobb kiadással megterheltesék, ha a Monarchia mindkét felében rövid törvény hozatnék, melyben kimondatnék, hogy a lakbérosztályzatok és lakberek a következő 10 év alatt is az 1886. évi puhatólások eredménye szerint állapítandók meg.

Ha ily törvény hozatala által a legégetőbb bajon segítve volna, a beszállásolási törvény egyéb iránybani módosítása későbbre is halasztható, akkorra ti., midőn erre nézve a megegyezés a kormányok közt majd létrejön.

Megbízatik ennél fogva a pénzügyminiszter úr, hogy az ily értelmű törvényjavaslatot készítse el, melyet azután a miniszterelnök úr hozzájárulás végett az osztrák kormánnyal közölni fog.

10.

A Belügyminisztériumot vezető miniszterelnök megbízása az esetleg behozandó polgári anyakönyvek vezetéséről szóló törvényjavaslat kidolgozásával.¹²

Jegyzetek

- a Baross javítása; itt eredetileg „kongresszus” állt.
- b Az itt következő alábbi szövegrészt Baross kihúzta: „a többi vasutak hozzájárulhatnak ugyan az egyezményhez, de az kötelező rájuk nézve külön hozzájárulásuk nélkül nem volna.”
- c A „jogi” szót kihúzták.
- d Tarkovich beszúrása.

- e Tarkovich változtatása, e helyen eredetileg „úr jogi véleményének kikérését is szükségesnek tartja” szöveg állt.
- f Az itt következő „tényleg már” szavakat kihúzták.
- g Javítás; itt eredetileg „3” szerepelt.
- h Az itt következő „földművelési” szó ki van húzva.
- i A következő szövegrészt kihúzták: „valamint a keleten levő kereskedelmi s általában a hajózási ügynökségeket”.
- j Tarkovich beszúrása.
- 1 Ausztria–Magyarország, Belgium, Németország, Franciaország, Olaszország, Luxemburg, Hollandia, Oroszország és Svájc megbízottai dolgozták ki és foglalták jk.-be azt a tervezetet, amelynek alapján ugyancsak a fenti államok képviselői aláírták a vasúti árufuvarozás szabályait egységesítő nemzetközi egyezményt. — A küm. értesítését, ill. a kerm. mt.-i előterjesztésének fogalmazványát ld. OL - K 230 - 1893 - 3. t. - 1625 (67 076/1890).
- 2 1875:37. tc. (különösen a 422–433. §§)
- 3 Baross a mt. után azonnal értesítette a küm.-t a döntésről. (OL - K 230 - 1893 - 3. t. - 1625 /67 076/1890/.) — A küm. — a me. útján — hivatalosan nov. végén közölte Barossal: előterjesztésére az uralk. nov. 22-én engedélyezte, hogy az egyezményt a Monarchia mindkét államában a törvényhozás elé terjesszék. (Ezt a közjogot sértő eljárást később az igm. kifogásolta!) (Uo. 74 738/1890, 22 382/1891). (A további tárgyalási akták is itt találhatóak.)
- 4 *A német külkereskedelmi ügyekre vonatkozó jk.-i pontok felsorolása: 1890. okt. 10. 5. jegyzet. — Az összes külkereskedelmi vonatkozású jk.-i pont felsorolása: 1890. márc. 25. 29. jegyzet.*
- 5 A vámértekezlet az előre kitűzött napon, nov. 15-én kezdődött Bécsben, és három napon át tartott. Jk.-ét, mellékletben a Monarchia követeléseinek kimutatásával, ld. OL - K 255 - 1890 - 6. t. - 2681.
- 6 *Ld. 1890. dec. 10./2.*
- 7 A közös küm. nov. 19-én kelt levelében értesítette Szapáryt, hogy Németország elfogadta a tárgyalások megkezdésére javasolt időpontot. OL - K 26 - 1891 - 222 (3643/1890).
- 8 *Ld. még 1890. máj. 23./3.*
- 9 A rt. 1890. dec. 14-én alakult meg egyelőre 1 200 000 Ft alaptőkével, amiből az állam — az Orsz. Közgazdasági Alap által — 100 000 Ft-ot jegyzett. A rt. alapítói között több nagytőkés (Lánczy Leó, Deutsch Sándor stb.) szerepelt. A kedvezmények ügyében a nov. 23-án és dec. 3-án tartott értekezletek döntöttek. Iratok: OL - K 255 - 1890 - 3. t. - 2798., Uo. - 4. t. - 2858; OL - K 230 - 1895. - 3. t. - 42 779.
- 10 *Ld. még 1890. máj. 1./2., jún. 20./2., jún. 27./1., júl. 4./3., dec. 3./3., 1891. máj. 21./16.*
- 11 Ezt az előterjesztést a honv. m. okt. 30-án előzetesen már közölte Szapáryval. OL - K 26 - 1894 - 2845 (3706/1890).
- 12 *Az egyházpolitikai kérdésre vonatkozó jk.-i pontok felsorolása: 1890. nov. 3. 7. jegyzet. — A mt.-ot megelőzően, nov. 17-én Ferenc József fogadta a primást, aki az audiencián ígéretet tett, hogy az elkeresztelési ügyben újabb döntést kér a pápától. Nov. 18-án Szapáry kereste fel Simort, és közölte vele, hogy a kormány ragaszkodik álláspontjához. (Salacz, A magyar kultúrharca... 92. p.) Nov. 22-én Szapáry írásban is közölte a primással, hogy okt. 27-i javaslatát a kormány nem fogadhatja el, mert „az anyakönyvek vezetése ... állami ténykedést képez ..., azon esetben, ha a katolikus papság által kifejtett ellenszegülés még tovább folytatatik, ... nincsen más megoldási mód, mint az anyakönyveknek közhittel bíró vezetését a lelkészek közreműködésének mellőzésével polgári közegekre bízni.” (A levél másolatát Szapáry Pápay István kabinetirodai titkárnak is megküldte az uralk.-nak történő bemutatás végett. OL - K 26 - 1890 - 1420 (3607).*

41./49./

1890. november 26.

2.

Osztrák–magyar megbeszélések a kötendő külkereskedelmi szerződésekről¹

A kereskedelmi miniszter úr jelenti, hogy legközelebbi Bécsben időzése alkalmával a külkereskedelmi viszonyok is szóba jöven, az osztrák kormány részéről ismételtén kifejezés adatott annak a kívánságnak, hogy a keleti országokkal a kereskedelmi szerződési tárgyalások a Német Birodalommal folytatott ilyenmű tárgyalásokkal² párhuzamosan indíttassanak meg s fejeztessenek be, mielőtt a Német Birodalommal kötendő szerződés perfektté válnék.

Az osztrák kereskedelmi miniszter kivált Rumániára³ fektet súlyt, s ezen országokkal a tárgyalások megindítása iránt még az esetre is érintkezésbe kívánna lépni, ha visszautasításnak volnánk kitéve.

Az előadó miniszter úr ezzel szemben ragaszkodott a magyar minisztertanácsnak e részben ismételtén kijelentett álláspontjához, mely a Monarchia közös érdekének is leginkább megfelel. Egyébiránt, minthogy a német megbízottak december 2-ára úgysis Bécsbe fognak érkezni, nemsokára alkalmunk lesz a helyzetet teljesen megvilágító tájékoztatást nyerni, s további eljárásunkat ahhoz irányítani.

Helyeslőleg tudomásul vétetik.

3.

Tárgyalások az Osztrák–Magyar Lloyd Társasággal kötött szerződés felbontása és az Adria Tengerhajózási Társasággal tervezett szerződés-módosítás ügyében⁴

A kereskedelmi miniszter úr jelenti, hogy ugyancsak Bécsben időzése alkalmával az Osztrák–Magyar Lloyd szerződési viszonyának felbontása iránt közölte javaslatait az osztrák kereskedelmi miniszterrel.

Kiindulási pontja az volt, hogy ha mindjárt a Monarchia két állama külön-külön tengeri hajózási vállalatokkal fog is rendelkezni, kölcsönös jóakarattal állapítsa meg a különválás minden részletét, biztosítva egymásnak a kölcsönös jóindulatú támogatást, és ekként távolítsa el mindazt, ami kölcsönös versenyre, súrlódásokra és panaszokra vezethetne. Mindenekfelett pedig, tekintve azt, hogy Magyarországnak még csak megalkotnia kellend azt, amivel Ausztria mint kész művel már rendelkezni fog, biztosítandó lesz Magyarország részére egy oly átmenet és további állapot, mely kizárja azt, hogy a Lloyd a még csak serdülőben levő magyar vállalatot ellenséges támadásokkal meggyengítse vagy éppen tönkretegyje.

Konkrét javaslatait, támaszkodva a minisztertanács eziránti határozatára, az előadó miniszter úr főbb pontokban a következőkben foglalta össze.

1. A Lloyd-szerződés még két éven át épségben marad, mely idő alatt mind a két kormány megtehetné a szükséges átmeneti intézkedéseket, mi mellett mi készek vagyunk a Lloyd-szerződést időközben is megszüntetni, amint a Lloyd pótlására vezető terv keresztülvitetett; másfelől azonban, nehogy a Magyar Kincstár nagy kárára kényszerhelyzetbe jussunk, fenn kell hogy a magunk számára tartsuk azt a jogot, hogy az esetre, ha a Lloydot a két év alatt pótolni nem tudnók, ugyanazon segélyösszeggel és ugyanazon járatokkal, amelyek szerződésileg bennünket ma megilletnek, a jelenlegi Lloyd-szerződést továbbra is fenntarthatassuk.

2. Mindkét állam gőzhajózási vállalatai elkülönített működési területet kapnak, és amíg a magyar vállalat az összes nyugati viszonylatokat nyerné, addig az osztrák vállalat az összes keleti viszonylatokat járná. A Fekete-tenger egész terjedelmében semleges maradna, melyet tehát a magyar vállalat hajói is szabadon használhatnának. A brazíliai járatokat — egyes járatokat a szükséghez képest kiterjesztve a La Plata kikötőig — az Adria és a Lloyd közösen végeznék úgy, hogy havonként felváltva egy év alatt az Adria végezne legalább is hat brazil járatot, kiindulva Fiuméből, de Triestet is érintve, és viszont a Lloyd végezne legfeljebb hat brazil járatot Triestből kiindulva, de Fiumét is érintve.

Ennek fejében azonban kikötötte az előadó miniszter úr, hogy miután Triest számára az Adria hat brazil járatot fog teljesíteni, a Lloyd viszont köteleztesse az általa fenntartandó keleti járatok közül bizonyos később megállapítandó járatokat Fiume részére, illetőleg Fiume érintésével teljesíteni.

Az úgynevezett esetleges, nem szubvencionált járatok felett, melyeket az előadó miniszter úr elvileg ellenzett, később, a részletes tárgyalások alkalmával lesz határozat hozandó.

3. A posta, a katonai javak és személyek szállítása, továbbá a külügyminiszter által nyújtandó védelem, a konzuli illetékek fizetése, a két kikötőben külön kikötőhelyek megjelölése stb. tárgyában a két vállalatnak kölcsönösség nyújtandó, s e részben mindazon határozatok, melyeket a Lloyd-szerződés tartalmaz, a magyar vállalatokra is kiterjesztendőek lesznek.

Ugyanezen alkalommal egyéb forgalmi kérdések is meg lettek az előadó miniszter úr által pendítve, anélkül azonban, hogy azok valamely konkrét alakot ölthettek volna.

Az osztrák kereskedelemügyi miniszter kijelentette, hogy a fent jelzett alapra helyezkedve ki fogja kérni a saját minisztertanácsának elhatározását, s ha ekként a két kormány között elvi megállapodás jön létre, a részletek iránt a két fél kiküldöttei fognának javaslatot kidolgozni és előterjeszteni.

Figyelemmel a tengeri hajózásnak a fennebbiek szerint kilátásba vett rendezésére, az előadó miniszter úr egyúttal az Adria⁵ képviselőivel is folytatott tárgyalásokat, miután a minisztertanács által is helyeselt nézete szerint a Lloyd pótlása végett mindenekelőtt az Adriával kellene megállapodásra jutni, és csak ha ez nem sikerülne, volna annak helye, hogy más vállalattal vagy vállalatokkal tárgyaljunk.

Az Adriával folytatott előzetes megbeszélés a következő pontokra vonatkozott.

Az Adria jelenleg létező hajóbeszerzési kötelezettségének épségben tartása mellett a legközelebbi legfeljebb két év alatt legalább húsz, a mai technika kívánalmának teljesen megfelelő és legalább 3000 tonna szállítóképességgel bíró új gőzhajót tartoznék beszerezni, a beszerzési tőkét hiteles okiratokkal kimutatni, a gőzhajók megvizsgálását tűrni, azokat postászati és katonai célokra berendezni stb.

A járatok tekintetében az Adria javaslatokat teend, különös tekintettel levén arra, hogy 32 hajója kellően foglalkoztatva, a Fekete-tengeri járatok — melyekért az Adria semmiféle segílyt nem kívánhat — kellően berendezve legyenek.

Az Adria hajóinak számát bizonyos fokozatokban azontúl is szaporítani tartoznék.

Önkényt érthető, hogy a szerződés magában foglalná mindazokat a megállapodásokat, amelyek közcéljaink és a kellő ellenőrzés biztosítása szempontjából okvetlenül szükségesek és gyakorlatilag is keresztülvihetők lesznek.

Az Adria a keleti járatok tekintetében bizonyos tranzakciók létesítésére köteleztnék.

Ami pedig az állam által való segílyezést illeti, az a jelenlegi segílyösszegen túl legfeljebb 400 000 Ft-ra rúghatna, s az ekként megállapított évdíj legfeljebb 20-25 évre volna a társaság számára lekötendő.

Előadó miniszter úr kéri, hogy ezen jelentését egyelőre és a további részletes jelentésnek megtételéig a minisztertanács tudomásul venni szíveskedjék.

A minisztertanács az előadó miniszter úrnak a Lloyd-szerződés felbontása ügyében tett jelentését a létrejött megállapodások helyeslésével jóváhagyólag tudomásul veszi, s megbízza őt, hogy ez ügyben elfoglalt álláspontját továbbra is érvényesítse; az Adriával folytatott megbeszélésekre vonatkozó előterjesztést pedig előzetes tudomásul veszi, elvárván az előadottak értelmében folytatandó tárgyalások eredményéhez képest az előadó miniszter úr további részletes jelentését.

4.^a

A honvédelmi miniszter felhatalmazása arra, hogy a katonai özvegyek és árvák ellátásáról intézkedő 1887:20. tc. kiegészítéséről szóló törvényjavaslatot az Országgyűlés elé terjessze.⁶

Jegyzetek

a Az 5–6. pontokat nem közöljük.

1 *Az összes külkereskedelmi vonatkozású jk.-i pont felsorolása: 1890. márc. 25. 29. jegyzet.*

2 *Ld. 1890. nov. 19./2.*

3 *Ld. 1890. dec. 3./6.*

4 *Ld. még 1890. jún. 20./2., szept. 1./1., szept. 29./2., dec. 3./7., 1891. jan. 15./1., febr. 13./3., ápr. 3./3., máj. 1./8. és 9., máj. 13./2.*

5 Az Adria Magyar Tengerhajózási Rt. 1881-ben alakult meg állami támogatással. A társaság az 1882:13., majd az 1886:31. tc.-be iktatott szerződés értelmében meghatározott járatok teljesítésére vállalt kötelezettséget Fiume és egyes nyugati kikötők (Liverpool, Glasgow, Rouen, Brazília stb.)

- viszonylatában, az állam által nyújtott, végül már 307 000 Ft-ot kitevő évi segély fejében. Az 1886-os szerződés arra is kötelezte az Adriát, hogy saját gőzöseinek számát 10 év alatt 7-ről 12-re emelje.
- 6 Ld. még 1890. jún. 20./2., jún. 27./1., júl. 4./3., nov. 14., nov. 16./1., 1894. nov. 7./9. — A határozat nyomán Fejérváry nov. 28-án tette meg felségelőterjesztését, az uralk. dec. 3-án járult hozzá a tvj. Ogy. elé terjesztéséhez. (HL - Honv. Min. Lt. - Lf. előterjesztések - 1890 - 2562.) — A honv. m. dec. 6-án nyújtotta be a javaslatot, amelyet a Ház 1891. febr. 5–17. között lényegében változtatás nélkül elfogadott. (OL - K 2 - 1887/92 - 6007/1890, 6380, 6462, 6779/1891 /185–186. cs./, KN /1887–92/ 20. k. 356. p., 22. k. 66., 111–115., 130. és 399. p.) — A javaslatot tv.erőre emelte az 1891:10. tc., amely az 1887:20. tc.-kel biztosított ellátást a Hadsereg, a Haditengerészet, a Honvédség és a Népfelkelés oly tisztí és legénységi özvegyeire és árváira is kiterjesztette, akiknek férje, ill. apja már 1887. ápr. 30. előtt nem állt tényleges szolgálatban.

42./50./

1890. december 3.

1.

A felszámolás alatt lévő Magyar Fegyver- és Lőszergyár Rt. kérelme lefoglalt biztosítékának felszabadítása iránt¹

A honvédelmi miniszter úr felveti a kérdést, hogy miután a felszámolás alatti Magyar Fegyver- és Lőszergyár Rt. a kormány által lefoglalt 200 000 Ft-nyi kötbérnek elengedése iránt kérvényt intézett a Képviselőházhoz, s e kérvény a Pénzügyi Bizottság kebelében valószínűleg pártoltatni fog, e kérdésben milyen álláspontot foglaljon el?

A minisztertanács e kérvénnyel szemben is a f. évi október 24-én hozott minisztertanácsi határozatban elfoglalt álláspontot fenntartandónak tartja, minthogy a kötbér lefoglalása a szerződés értelmében jogosan történt, s a kormány az Államkincstár érdekeinek rovására engedményeket nem tehet.²

3.

A katona-beszállásolási törvény 30. §-ának módosítását célzó terv elejtése³

A miniszterelnök úr bemutatja az osztrák miniszterelnöknek válaszirátát a magyar kormány nevében a f. évi november 19-én kelt minisztertanácsi határozat folytán tett azon indítványra nézve, miszerint a katona-beszállásolási törvény 30. §-ának módosításaképpen a jelenleg érvényben levő laktérosztályzatoknak és laktéréknek még további 10 évig való fenntartása érdekében novelláris törvényhozási intézkedés tétessék.

Tekintve, hogy a már befejezett újabbi osztályozási munkálat eredménye szerint a beszállásolási költségeknek emelkedése nem nagyon jelentékeny, ha figyelembe vétetik, hogy a magyar kormány javaslata szerint a 10%-ot meghaladó eltérések az eddigi osztályozásnak elvi fenntartása mellett is tekintetbe lettek volna veendőek; tekintve továbbá, hogy ha az osztrák kormány nem járul a magyar kormány javaslatához, a szándékba vett törvényhozási intézkedés úgysem tehető meg: a minisztertanács azt a javaslatát, miszerint a beszállásolási törvény 30. §-a külön módosíttassék, elejti; elvárja azonban az osztrák kormánytól, hogy a beszállásolási törvény általános módosításához — úgy mint erre hajlandóságát korábban ki is fejezte volt — hozzá fog járulni, s az eziránt kellő időben megindítandó tárgyalások sikerre fognak vezetni.⁴

4.

A horvát–szlavón–dalmát miniszter felhatalmazása arra, hogy a tanárok fizetésének szabályozásáról,⁵ a katonai behívó parancsnak nem engedelmeskedők megbüntetéséről⁶ és a bírák személyi viszonyairól⁷ szóló horvát törvényjavaslatokat szentesítés alá terjessze.

5.

Vasúti teherkocsik beszerzése a MÁV részére

A kereskedelmi miniszter úr felhatalmazást kér, hogy miután az 1891. évi költségvetésben 4000 db teherszállító vasúti kocsinak beszerzése engedélyeztetett, a minisztertanácsnak hozzájárulásával már korábban megrendelt 2500 db kocsin felül a még hátralévő 1500 kocsit is megrendelhesse, mielőtt még a költségvetési törvény szentesíttetik, mert különben ezen kocsiknak jövő évi szeptember haváig való szállítása nem volna biztosítható.

A kívánt felhatalmazás megadatik.⁸

6.

A külkereskedelmi viszonyok rendezése Romániával⁹

A kereskedelmi miniszter úr közli az osztrák kereskedelmi miniszter átíratát, melyben a nevezett miniszter mindenekelőtt a kereskedelmi viszonyoknak Romániával való rendezését szorgalmazza.

Tudomásul vétetik azzal a hozzáadással, hogy a magyar kormánynak eziránt már több ízben kifejezett álláspontja továbbra is fenntartandó.

7.

Tanácskozás összehívása az Osztrák–Magyar Lloyd Társaság ügyében¹⁰

A kereskedelmi miniszter úr közli a közös külügyminiszter átiratát, melyben a nevezett miniszter tudatja, hogy az osztrák kormány az előadó miniszter úrnak az Osztrák–Magyar Lloydra vonatkozó javaslatait elfogadta, s a részletek megállapítása végett a magyar kormány képviselőinek kiküldését kéri.

Mínthogy ezen átirat szerint az osztrák kormány az előadó miniszter úr javaslatainak némely pontját nem helyesen látszik értelmezni, az előadó miniszter úr válaszában javaslatainak nem helyesen magyarozott értelmét helyreigazítani, egyúttal azonban készségét kifejezni szándékozik megbízottainak kiküldése iránt, azzal az óhajtással, hogy a vezetése alatti minisztérium személyzeti viszonyai miatt a bizottsági tanácskozások Budapesten tartassanak meg.

Tudomásul vétetik.

8.

Irányelvek a fegyver-, lőszer- és ló kiviteli tilalom elrendelése esetére

A kereskedelemügyi miniszter úr — utalással a múlt évi augusztus hó 16-án tartott minisztertanácsban előadottakra — jelenti, hogy az osztrák kereskedelmi miniszter közölte vele a fegyverek, lőszer- és lovak kivitelének eltiltása alkalmával követendő irányelvek megállapítása céljából f. évi február hó 20-án Bécsben tartott értekezlet jegyzőkönyvét s az ez alkalommal létrejött megállapodások alapján általa kidolgozott rendelettervezeteket, melyekre vonatkozólag a magyar kormány véleményét, illetőleg hozzájárulását kéri.

E megállapodások három eshetőségre vonatkoznak, melyek bekövetkeztével kiviteli tilalmak rendelőndők el.

Ezek:

1. ha az Osztrák–Magyar Monarchia maga visel háborút;
2. ha valamely külállam területén felkelés támad, lázadás üt ki, mely fegyveres beavatkozásunkat szükségessé teheti;
3. ha két külállam visel háborút, mely utóbbi esetben Monarchiánk — mint minden neutrális hatalom — úgy a fegyverek, lőszer- és lovak, mint egyáltalán minden a hadviselést megkönnyítő és elősegítő tárgynak és eszköznek a hadakozó államok bármelyikének területére való kivitelét köteles eltiltani.

E harmadik esetre vonatkozólag nem szükséges tehát különös irányadó elveket megállapítani, annak eldöntése pedig, hogy azon fegyver-, lőszer- és lószállítási szerződések, melyek valamely külállam által belföldi cégekkel még béke idején kötettek, az esetben is teljesítendőek lesznek-e, ha a megrendelő állam időközben egy harmadik hatalommal háborúba bonyolódott, — az értekezlet egyhangú véleménye szerint adott esetben a Monarchia két államának kormányaira bízandó.

Részletes és előre megfontolt intézkedést az 1. és 2. alatt említett eshetőség igényel.

Az első esetben a kiviteli tilalom az Osztrák–Magyar Monarchia egész területére (Boszniát és Hercegovinát is ideértve) és határának minden részére terjedne ki.

A fegyverkiviteli tilalom alá nem esnének azonban a vadász- és fényűzési pus-kák, a török és a különféle nagyságú vadászati célokra szolgáló kések.

A pisztolyok kivitele a tilalom fennállása alatt csak esetről esetre kivételesen engedtetnék meg, s a kérelmező illetékes politikai hatósága által kiállított engedély-bárca előmutatásához volna kötve; a kilépő vámhivatal ezen hatósági igazolványokat visszatartaná.

A kiviteli tilalom alá eső lőszernek közé tartoznának a különféle lőporok, rob-banóanyagok, fémtöltény-hüvelyek golyók számára, ólom- és vasgolyók, gyutacsok, kivételnének azonban a vadász- és fényűzési puskákhoz szükséges lökészet, külön-ösen minden sörétes és papiroshüvelyben lévő golyós töltény.

Kész fémtöltény-hüvelyek azonban csak 2500 db-ot meg nem haladó szállít-mányokban volnának kivihetők, mégpedig az illetékes politikai hatóság által esetről esetre kiállítandó kisérő-igazolvány alapján.

A közös hadügyminiszter esetleges javaslatára a kiviteli tilalom ki volna még terjesztendő az acélpáncélokra és azok alkatrészeire is; úgyszintén a hajógépekre.

A salétrom, a kén és a nyersólom kivitele azonban csak lehetőleg későn volna betiltandó.

Úgyszintén csak a végső szükség esetén volna a kiviteli tilalom a tömb, darab, pléh, tábla, lemez, drót, cső és csésze alakú ólomra, antimonra, vörösrézre, nikkelle-re és vasra, valamint ezen anyagok öntvényeire kiterjesztendő.

Az az esetben kibocsátandó kiviteli tilalom, midőn a valamely külállam terü-letén támadt felkelés esetleg fegyveres beavatkozásunkat teheti szükségessé, ki volna terjesztendő a fegyverek és fegyveralkatrészek, valamint a lő- és gyújtószer-ek minden nemére, sőt még a gazdaságban használt vágóeszközökre is, aminők pl. a kaszák, a sarlók, a balták stb.

Ezen fegyver és lőszer ki- és átviteli tilalom az adott eset sajátlagos körülm-nyei szerint a Monarchia egész határvonalára vagy csak a határ egy bizonyos részére rendeltetnék el.

E kiviteli tilalmak aznap lépnének hatályba, amelyen a vámhivatalokkal kö-zöltetnek.

A ló kiviteli általános tilalom alól kivételnének:

a.) a futó és telivér lovak, amennyiben ezen minőségük a bécsi, a budapesti vagy a soproni lovaregyletek által történt törzskönyvezés alapján beigazoltatik;

b.) a határszéli forgalomban kivihető, úgyszintén a külföldi területeken fekvő legelőkre kihajtható mindennemű ipari, gazdasági és utazási célra használt ló, a vámtörvény által megkövetelt biztosíték s bizonyos meghatározott időn belül való visszaszállítás feltétele mellett;

c.) a határszéli forgalomban külföldről, az előjegyzési eljárás alkalmazása mellett az osztrák–magyar vámterületekre behozott lovak — az azonosság megállá-pítása után — azon vámhivatalon át, melyen beléptek, ismét kiszállíthatók;

d.) belföldi lovaknak időleges használatra külföldre való kivitele az első fokú pénzügyi hatóság engedélye alapján volna csak eszközölhető, ezen engedélyokmányban megnevezendő a kilépési vámhivatal, mely a lovakat a meghatározott időn belül eszközzendő visszahozatal kötelezettségének feltétele mellett előjegyzésbe veendi;

e.) a kiviteli tilalom nem terjedne továbbá ki a legfeljebb másfél éves csikókra, amennyiben ezek életkora azok születési helyének járási állatorvosa által kiállított bizonyítvány s a kilépési vámhivatalnál működő állatorvos által beigazoltatik.

Hogy másfél év legyen az a határ, melyen belől a csikók kivihetők: ez csak az osztrák kereskedelmi miniszter javaslata, végleges megállapodás a maximális életkor tekintetében az értekezleten nem jött létre.

Különös tekintetbevételt érdemlő esetekben egyes lovak kivételére a közös hadügyminiszter hozzájárulásával adatként kivételesen engedély.

Előadó miniszter úr felhatalmazást kér, hogy az osztrák kereskedelmi miniszternek a magyar kormány hozzájárulását a rendezés fentebbi alapjaihoz kijelenthesse.

A kívánt felhatalmazás megadatik.¹¹

9.

A vámkedvezmények kiterjesztése Bulgáriára¹²

A kereskedelmi miniszter úr jelenti, hogy az osztrák kormánnyal egyetértőleg a miniszterelnök úrral közösen az 1890:XXVII. tc. alapján hirdetményt bocsátott ki Bulgáriának azon országok sorába való felvétele tárgyában, amely országokból jövő áruk vámkedvezményre igényt tarthatnak.

Jóváhagyólag tudomásul vétetik.¹³

10.

A kereskedelemügyi miniszter felhatalmazása arra, hogy az Egyiptommal kötött külkereskedelmi egyezményről szóló törvényjavaslatot az Országgyűlés elé terjessze.¹⁴

11.

A szerb kormány kérelme új fogyasztási adók bevezetésére¹⁵

A kereskedelmi miniszter úr előterjeszti, hogy a szerb kormány bécsi képviselője útján megújította azon, a magyar minisztertanács által 1889. november 4-én tárgyalat kívánatát, hogy az Osztrák–Magyar Monarchia kormányai egyezzenek bele, miszerint Szerbia pénzügyeinek javítása érdekében bizonyos fogyasztási cikkekre a fennálló kereskedelmi egyezménynek meg nem felelő fogyasztási adókat vethessen, illetőleg a már létező adókat felemelhesse, hozzátéve, hogy azon cikkeknel, melyek Szerbiában is termeltetnek, a belföldi termelés is ugyanazon fogyasztási adó alá fogna vettetni.¹⁶

A kereskedelmi miniszter úr azon a nézetén van, hogy a szerb kormány kívánata nem vehető érdemleges megbírálás alá a részletes adatoknak ismerete nélkül, melyek pedig most sem közöltettek a szerb kormány által; de a szerb kormány kívánatát nem is volna célszerű a kereskedelmi egyezménynek megújítása előtt teljesíteni, s ily módon kiadni kezünkben egy olyan eszközt, mellyel ellenengedményeket lehetne a szerb kormánytól nyerni, s azért azt szándékozik válaszolni, hogy miután a szerb kormány úgysis indítványba hozta a kereskedelmi szerződés megújítására vonatkozó tárgyalások megkezdését,¹⁷ tárgyalassék azzal kapcsolatosan a fogyasztási adók kérdése is, s ez alkalommal terjessze elő a szerb kormány a szükséges részleteket is, melyek nélkül a kérdés egyáltalában meg nem bírálható.

A minisztertanács helyesli a kereskedelmi miniszter úr nézetét.¹⁸

13.

A kereskedelemügyi miniszter előterjesztésére határozat arról, hogy Csörgheő Gyula miniszteri tanácsost nevezzék ki az „Adria” Tengerhajózási Rt. kormánybiztosává.¹⁹

14.

Törvényjavaslatok a réz váltópénz szaporításáról²⁰ és az 1891. évi költségvetésről²¹

A pénzügyminiszter úr jelenti, hogy a minisztertanács utólagos jóváhagyása reményében Ő Felségéhez törvényjavaslatot terjesztett fel a réz váltópénznek 1 millió Ft-tal szaporítása végett, melyből Magyarországra a 30:70 arányban 300 000 Ft esnék.

Felhatalmazást kér, hogy ezen törvényjavaslatot, valamint az 1891. évi költségvetésről szóló törvényjavaslatot, ez utóbbit mihelyt a Képviselőház a költségvetés részletes tárgyalását befejezi, az Országgyűlés elé terjeszthesse.

Jóváhagyólag tudomásul vétetik, s egyúttal a pénzügyminiszter úr felhatalmaztatik, hogy a szóban lévő törvényjavaslatokat az Országgyűlés elé terjessze.²²

15.

A Horvát Föld-tehermentesítési Alap rendezése²³

A pénzügyminiszter úr előterjeszti javaslatát azon előterjesztésről, melyet a kormánynak a horvát-szlavón föld-tehermentesítési ügy végleges rendezése iránt kiküldött országos küldöttségeknek tennie kellene, s mely azt az indítványt tartalmazná, hogy az 1868:XXX. tc. 21. §-ának módosítása mellett 1891. évtől kezdve a föld-tehermentesítési pótlék külön elszámolásának mellőzésével az e címen kivetett pótlék és az állami földadó egy összegbe foglalva egészen állami adónak tekintessék,

s ennek megfelelően a föld-tehermentesítési adósság kamat- és törlesztési szükséglete az Államkincstár által a közadókból fedeztessék.

Ezen előterjesztésen kívül, ha az országos küldöttségek részéről eziránt felvilágosítás kívántatnék, szóbelileg tudomására hozandó volna az országos küldöttségeknek, hogy a Horvát–Szlavón Föld-tehermentesítési Alap 1890. év végéig felszaporodott mintegy 2 millió Ft-ot tevő feleslegeire nézve a kormány egyetértőleg a horvát bánnal akképpen állapodott meg, hogy ezen fölösleg Magyarország és Horvát–Szlavónországok között az utóbbi országokból származó közjövedelmek megosztására nézve egyezményileg megállapított arány²⁴ szerint (55:45%, illetőleg az 1890. évre nézve 56:44%) osztassék fel; határozottan kijelentetvén azonban, hogy a múltból származó feleslegek felosztása kérdésének megvitatása az országos küldöttségek illetékességi körén kívül esik.

Jóváhagyólag tudomásul vétetik, s a pénzügyminiszter úr megbíztatik, hogy a jelzett előterjesztést készítse el, melyet azután a miniszterelnök úr fog a küldöttségek elé terjeszteni.²⁵

17.

A belügyminiszter előterjesztésére határozat arról, hogy Meskó Sándor Csanád vm.-i főispán kitüntetésben részesüljön (III. o. Vaskorona-rend).

18.

Az Aranyosmaróti Kir. Törvényszék és a belügyminiszter között becsületsértés miatt keletkezett hatásköri összeütközés kérdésében — az igazságügy-miniszter előterjesztésére — határozat arról, hogy az eljárást a bíróság folytassa le.

21.

Új állategészségügyi egyezmény Svájjal²⁶.

A földművelési miniszter úr jelenti, hogy az állategészségügyi egyezményre nézve Svájjal a megállapodás létrejött, s felhatalmazást kér, hogy a magyar kormány nevében az egyezményhez hozzájárulhasson.

A felhatalmazás megadatik; azonban a minisztertanács óhajtaná, hogy amennyiben az nagyobb nehézség nélkül még lehetséges volna, az egyezménynek azon határozománya, mely szerint a marhalevelek német nyelven állítandók ki, vagy német fordítással látandók el, — vagy a reciprocitás elve szerint módosíttassék, vagy pedig az egyezményből kihagyassék.²⁷

22.^a**Javaslat a ragadós tüdőlob elleni intézkedésekre**

A földművelési miniszter úr előadja annak szükségét, hogy részint hazai marhaállományunknak megóvása végett, részint pedig avégett, hogy a nyugati államok részéről kívánt azon feltételeknek, melyek alatt hajlandók volnának velünk állategészségügyi egyezményekre lépni, megfelelhessünk, állategészségügyi törvényünk²⁸ oly irányban módosítsasék, illetőleg kiegészítsasék, hogy a ragadós tüdőlob^{28a} tekintetében is ezen betegség gyökeres kiirtása érdekében hathatós intézkedések történjenek.

Az előadó miniszter úr azután részletesen ismerteti azon intézkedéseket, melyeket e részben életbe léptetni célszerűnek tartana, valamint a költségeket, melyek ezen intézkedéseknek fokozatos végrehajtásából a lebunkózott állatok értékének részbeni kártalanítása és a kezelési költségek címén felmerülnének.

Tekintve, hogy a javaslatba hozott intézkedések az Államkincstárnak nevezetes pénzügyi megterheltetésével járnának, a minisztertanács mielőtt ez ügyben határozna, felhívja az előadó miniszter urat, hogy javaslatait előzetesen közölje, és tárgyalja a pénzügyminiszter úrral. Amennyiben pedig addig is, míg eziránt a minisztertanács dönthetne, a külföld irányában valamely ígéretet kellene tenni: ezen ígéret csak odáig terjedjen, hogy a magyar kormány kész a ragadós tüdőlobos marhákra nézve is azok elkülönítése és lebunkóztatása által a szükséges óvintézkedéseket megtenni.²⁹

Jegyzetek

a A 23. pontot nem közöljük.

- 1 *Ld. még 1890. jún. 27./10., júl. 4./14., szept. 19./2., szept. 28./9., okt. 24./6., 1891. aug. 3./3., 1892. ápr. 29./2., 1893. szept. 13./12.*
- 2 A Ház Pénzügyi Bizottsága végül úgy foglalt állást, hogy a Kincstár tagadhatatlan jogát gyakorolja a kötbér visszatartásával. OL - K 2 - 1887/1892 - 6049/1890 (185. cs.)
- 3 *Ld. még 1890. máj. 1./2., jún. 20./2., jún. 27./1., júl. 4./3., nov. 19./8., 1891. máj. 21./16.*
- 4 A me.-nek az osztrák kormányfőhöz intézett átirata nov. 27-én, az elutasítást tartalmazó válasz nov. 30-án kelt. (OL - K 26 - 1894 - 2845 /3706 és 3793/1890/.) — Az 1891. jan. 1-jén életbe lépő új lakbér-díjzabást a vegyes miniszteri bizottság az 1879:36. tc. 30. §-ának előírásai szerint állapította meg 5 évi érvénnyel. (Uo.) A honv. m. ezt 1890. dec. 12-én kelt 6491/el. sz. körrendeletével adta ki. RT 1890. 1987. p.
- 5 *Ld. még 1890. szept. 28./2.* — A tvj.-ot becikkelyezte az 1890. dec. 11-i tv. a horvát és szlavón királyságbeli középiskolai tanítók fizetésének szabályozásáról szóló 1874. nov. 14-i tv. 11. és 12. §-ainak módosításáról.
- 6 *Ld. még 1890. szept. 26./2.* — A tvj.-ot becikkelyezte az 1890. dec. 11-i tv. a katonai behívási parancs iránt tanúsított engedetlenségre való csábítás büntetésének megállapításáról.
- 7 *Ld. még 1890. máj. 1./18.* — A tvj.-ot becikkelyezte az 1890. dec. 10-i tv. a horvát és szlavón királyságbeli igazságügyi tisztviselők személyes viszonyairól, hivatali kötelességeiről és fegyelmi felelősségéről.
- 8 A kkm. 1889. márc. 27-i felségelöterjesztésében a mutatkozó hiány enyhítése és a közgazdasági érdekek érvényesítése céljából 4500 tehervagon fokozatos beszerzését jelölte meg szükségletként.

- Egyúttal engedélyt kért a Ganz és Társa Vasöntő- és Gépgyárral 1889. febr. 16-án létrejött szerződés jóváhagyására, amely 2500 vagon (értéke 4 776 000 Ft) bérbevételéről szóló ügy, hogy az állam bármikor meg is vásárolhatta a bérbevett kocsikat. Baross az uralk. 1889. ápr. 6-i lf. elhatározása alapján 1889. ápr. 12-én hagyta jóvá a szerződést. (OL - K 229 - 1892 - 11. t. - 9102/16 713 és 48 899/1889/.) — Az 1500 db vagon bérbevételére Baross még dec. 3-án utasította a MÁV-ot. Uo. (68 819/1890). — *Ld. még 1890. dec. 17./4., 1892. márc. 20./1., máj. 20./4., szept. 10./14.*
- 9 *A román külkereskedelmi ügyekre vonatkozó jk.-i pontokat itt soroljuk fel: 1890. ápr. 18./7., nov. 12./1., nov. 26./2., 1891. jan. 3./8., febr. 4./1., febr. 28./3., jún. 26./12., júl. 10./5., júl. 17./6., dec. 5./5., 1892. júl. 14./12., szept. 23./8., okt. 28./24., nov. 28./12., dec. 18./12., 1893. jan. 7./13., febr. 13./17., febr. 22./1., máj. 12./2., júl. 22./2., 1894. márc. 11./16. — Az összes külkereskedelmi vonatkozású jk.-i pont felsorolása: 1890. márc. 25. 29. jegyzet.*
- 10 *Ld. még 1890. jún. 20./2., szept. 1./1., szept. 29./2., nov. 26./3., 1891. jan. 15./1., febr. 13./3., ápr. 3./3., máj. 1./8. és 9., máj. 13./2.*
- 11 A kiviteli tilalom elrendelése esetén követendő irányelvek meghatározását az osztrák kerm. 1889. júl. 14-i átiratában javasolta. Bár a magyar kormány nem számított gyakorlati eredményre, mégis hozzájárult egy vegyesbizottsági értekezlet megtartásához, amelyre a közös kum. és hm., valamint az osztrák és a magyar kormány 5-5 minisztere (fm., büm., püm., kerm., honv. m.) képviselőinek részvételével került sor. (Az értekezlet jk.-ét, az osztrák kerm. rendelettervezeteit ld. OL - K 230 - 1891 - 5. t. - 105.) Az ügyiratban található a mt.-i előterjesztés fogalmazványa is (64 891/1890). További iratok: OL - K 148 - 1890 - XIII. t. - 1263; OL - K 26 - 1890 - 343; OL - K 178 - 1890 - 2031.
- 12 *Ld. még 1890. ápr. 18./3. és 5., jún. 13./2., okt. 24./3., dec. 7./1., 1891. okt. 23./6., nov. 6./1. — Az összes külkereskedelmi vonatkozású jk.-i pont felsorolása: 1890. márc. 25. 29. jegyzet.*
- 13 A hirdetmény nov. 30-án kelt. Ld. RT 1890. 1797. p.
- 14 *Ld. még 1890. ápr. 18./3. és 6., jún. 13./2., jún. 20./3., okt. 10./2., ill. a fenti 12. jegyzetet. — A két kormány megállapodása alapján az egyezményt dec. 4-én kellett az osztrák és a magyar törvényhozas elé terjeszteni. (OL - K 26 - 1890 - 3008.) — Ennek megfelelően a tvj.-ot Baross dec. 4-én benyújtotta, s azt a Ház dec. 12–16. között letárgyalta és elfogadta. (KN/1887–92/20. k. 306–307. p., 21. k. 85–86., 154–155., 167., 199. p.) — A tvj.-ot, indoklását és az egyéb kh. iratokat ld. OL - K 2 - 1887/92 - 5970, 6044, 6100, 6137/1890 (185. cs.) — A tvj.-ot az 1890:41. tc. emelte tv.erőre. Az egyezmény 1891. jan. 1-jén lépett életbe és 10 évre szól. A legnagyobb kedvezményt biztosította, ezen túl Egyiptom 18-féle árucikk beviteli vámját 10%-ban maximálta. 1890. dec. 30-án jelent meg a kerm. és a püm. együttes végrehajtási rendelete. RT 1890. 1798. p.*
- 15 *Ld. még 1891. jan. 30./3., ápr. 6./3., ápr. 16./3., máj. 21./10. — A szerb külkereskedelmi ügyekre vonatkozó jk.-i pontok felsorolása: 1890. ápr. 3. 9. jegyzet. — Az összes külkereskedelmi vonatkozású jk.-i pont felsorolása: 1890. márc. 25. 29. jegyzet.*
- 16 A Szerbiával 1881. máj. 6-án kötött kereskedelmi szerződés (1882:30. tc.) X. cikke kimondta: 1. ha az egyik szerződő fél területén az állam, a községek vagy testületek javára valamely árucikk fogyasztása után belső adót szednek, a másik szerződő fél területéről bevitt ugyanaz az árucikk csak ugyanolyan adóval terhelhető, súlyosabban nem; 2. fogyasztási adóval általában nem terhelhetők azok az árucikkek, amelyeket az illető országban nem állítanak elő. — A szerb kormány már 1889 okt.-ében kérte, hogy pénzügyi nehézségei miatt új fogyasztási adókat vezethessen be, ill. már meglévőket felemelhessen. E kérését Belgrád 1890-ben megújította. Iratok: OL - K 230 - 1891 - 5. t. - 2630 (1887–1890. évi akták.)
- 17 *Ld. 1891. jan. 30./3.*
- 18 Baross 1890. dec. 3-i átiratában értesítette a közös kum.-t a mt. álláspontjáról. OL - K 230 - 1891 - 5. t. - 2630 (73 520/1890).
- 19 Az Adria Tengerhajózási Rt. mellé 1885-ben neveztek ki először kormánybiztost. Csörgheő min. tan.-t dec. 14-én nevezte ki a kerm. gr. Batthyány Tivadar ny. hajózási főfelügyelő megüresedett helyére. A kormánybiztos részére írásbeli utasítást is kiadtak. OL - K 230 - 1890 - 9. t. - 22 321.
- 20 *Ld. még 1890. júl. 4./3. és 8.*
- 21 *Ld. még 1890. máj. 1./17., aug. 29./1. és 3., aug. 30./10., 12. és 13.*
- 22 A püm. 1890. nov. 29-én kelt felségelőterjesztésében kérte a réz váltópénz szaporításáról szóló tvj. benyújtásának engedélyezését. Az indoklásban kifejtette, hogy az 1868 óta vert 1 500 000 Ft réz

- váltópénz a kopási veszteség, valamint a megszállt tartományokba való kiszivárgás és az elkallódás miatt mennyiségileg jelentősen apadt. A két kormány között ezért született megállapodás a réz váltópénz mennyiségének 1 millió Ft-os növeléséről a vám- és kereskedelmi szövetségről szóló 1878:20. tc. XII. cikkelye alapján. Az uralk. dec. 5-i lf. engedélye nyomán Wekerle 1891. ápr. 20-án nyújtotta be a tvj.-ot, amelyet a Kh. máj. 29-én fogadott el. (OL - K 255 - 1891 - 8. t. - 1922 /2369 és 2780/1890/, OL - K 2 - 1887/92 - 7022, 7292, 7417, 7502/1891 /187-188. cs./, KN /1887-92/ 23. k. 22., 161., 200-214., 220. p., 24. k. 53. p.) A javaslatot az 1891:22. tc. emelte tv.erőre, ennek felhatalmazása alapján írta alá az osztrák püm. 1891. júl. 4-én, majd Wekerle júl. 13-án az 1 millió Ft új réz váltópénz verésére vonatkozó egyezményt, amely szerint Magyarországra 300 000 Ft egykrajcáros érme verése jutott. (OL - K 255 - 1891 - 8. t. - 1922/1922.) — A költségvetés általános tárgyalása nov. 4-6. között zajlott le a Házban. A vita során a Mérs. Ell. szónokai (Horánszky Nándor, Ábrányi Kornél) a költségvetés mellett, a Füg. P.-éi — elsősorban közjogi szempontok és a vm.-i közigazgatás tervezett államosítása miatt — ellene nyilatkoztak. A dec. elejéig tartó részletes tárgyalás során főleg a belügyi és a kultusztárca költségvetése váltott ki vitát. Előbbi a közigazgatási reformtervek, utóbbi Csáky febr. 26-i ún. elkeresztelési rendelete kapcsán. (Vö. 1890. nov. 16./2.) — Végül a Ház többsége megszavazta a költségvetést, és Wekerle dec. 4-én benyújthatta a szokásos tvj.-ot is. Elfogadására dec. 11-én került sor, ami nem volt csekélység, hiszen 1867 óta csak most fordult elő harmadszor, hogy a kormány az új évben rendes költségvetés birtokában kezdhetze meg a kormányzást. (A kh. iratokat és a tárgyalást ld. OL - K 2 - 1887/92 - 5096, 5991, 6008, 6037, 6136/1890 /182-185. cs./, KN /1887-92/ 19-21. k.) — A költségvetést az 1890:39. tc. emelte tv.erőre.
- 23 *Ld. még 1890. márc. 25./2., júl. 4./7., szept. 28./2. és 3., 1891. márc. 14./2., ápr. 6./1., máj. 1./26., máj. 21./20., jún. 26./1., júl. 10./7.*
- 24 Vö. 1868:30. tc. 70. § és 1880:54. tc.
- 25 Az „Előterjesztés” tervezetét Wekerle 1891. jan. 2-án tette át a me.-höz: OL - K 26 - 1891 - 39.
- 26 *Ld. még 1890. júl. 4./16., nov. 12./3., dec. 10./10., 1892. febr. 19./5. — A svájci külkereskedelmi ügyekre vonatkozó jk.-i pontok felsorolása: 1891. máj. 1. 8. jegyzet. — Az összes külkereskedelmi vonatkozású jk.-i pont felsorolása: 1890. márc. 25. 29. jegyzet.*
- 27 A mt. által kívánt változtatásokra — mint az egyezmény végleges szövegéből kiderül — nem került sor.
- 28 1888:7. tc.
- 28a Fertőző tüdőgyulladás (marhabetegség).
- 29 A mt.-i előterjesztés igen részletes fogalmazványát és tisztázatát ld. OL - K 178 - 1897 - 2157 (1952/1890). — Ebben az aktában található a küm. fm.-hez intézett nov. 27-i átirata, amely szerint a Németországgal tervezett állategészségügyi egyezmény létesítésére irányuló megbeszéléseken felmerült, hogy a németországi ragadós tüdőlob irtása szigorúbb eljárás keretében történik, tehát a német fél bizonyára szigorúbb szabályok bevezetését követeli. — *Ld. még 1890. dec. 10./2., 1892. nov. 28./6., 1893. febr. 13./20., ápr. 18./6., szept. 7./19., 1894. febr. 10./6., nov. 7./12.*

43./51./

1890. december 7.

1.

A kereskedelemügyi miniszter felhatalmazása arra, hogy a külkereskedelmi viszonyainknak Törökországgal és Bulgáriával való ideiglenes rendezéséről szóló törvényjavaslatot az Országgyűlés elé terjessze.¹

2.

A Németországgal folyó külkereskedelmi tárgyalásokon részt vevő megbízottak utasítása²

A kereskedelmi miniszter úr jelentést tesz a kereskedelmi viszonyoknak Németországgal rendezése iránt a német birodalmi kormány megbízottaival megkezdett tárgyalásokról.³ Ennek folytán megbízottainknak folytatólagos utasítással ellátása céljából a kereskedelmi miniszter úr javaslataihoz képest

elhatároztatik *I. a Németországgal való együttes eljárást illetőleg*: az a törekvés, hogy az Osztrák–Magyar Monarchia és Németország harmadik államokkal szemben összhangzatos vám- és kereskedelmi politikát kövessenek, mi mellett azonban mindenik fél részére oly cikkeket illetőleg, melyekre nézve ez a létesítendő szerződés határozmányaiába nem ütközik, a szabad kéz fenntartatik, — részünkről is támogatandó, s ha lehet, ezen összhangzatos közreműködésbe Olaszország⁴ is bevonandó; azonban azon korábbi megállapodás, hogy részünkről se az olaszországi, se a svájci kereskedelmi szerződés fel ne mondassék,⁵ továbbra is fenntartatik.

Minthogy a nyert értesülés szerint a Svájc is csak az esetben hajlandó Franciaországgal kereskedelmi szerződést kötni, ha ez a francia maximális és minimális vámtarifa figyelmen kívül hagyásával önálló egyezkedés útján történhetnék, részünkről is ugyanily alapon felhívandó volna Franciaország szerződés-kötésre. Ha ezen az alapon nem sikerülne Franciaországgal szerződést kötni: az esetben részünkről is az az álláspont foglalandó el, hogy Franciaország ellenében az ipari cikkekre nézve harci vámok léptetessenek életbe.⁶

Anglia irányában a cselekvési szabadság fenntartandó.⁷

Észak-Amerikával szemben, minthogy más államok sem szándékoznak semmiféle intézkedést tenni, egyelőre mi sem tehetünk semmit.⁸

A keleti államok tekintetében elfogadandó a német kormánynak az a javaslata, hogy az ezen államok irányában életbe léptetni kívánt vámtételek kölcsönösen előzetesen közöltessenek egymással, kikötetvén, hogy az Osztrák–Magyar Monarchia és Németország a keleti államokban egymás rovására semmi előnyt magának biztosítani nem kíván, s csak az esetben lép ezen államokkal szerződésre, ha a másik félnek is sikerül ugyanazon állammal szerződést kötnie.

A keleti^a határszéli forgalmat és az állategészségügyet illetőleg a Monarchia cselekvési szabadsága a keleti államokkal szemben fenntartatik.

II. A kereskedelmi szerződés alapjául elfogadtatik az 1881. május hó 23-án kötött szerződés a következő lényegesebb módosításokkal.

Kísérlet teendő különösen a gabonavámok tekintetében, hogy Németország számunkra különbözeti váموkat engedélyezzen; ha azonban ez elérhető nem volna: az esetben a szabad forgalom biztosítandó.

Különös súly helyezendő arra, hogy Németország állategészségügyi egyezményt kössön velünk.⁹ Amennyiben a német kormány a ragadós tüdőlobos marhákra nézve tőlünk nyilatkozatot kívánna: ez a minisztertanácsnak f. hó 3-án (50/mt. jk. 22. pont) kelt határozata értelmében adandó meg, mely szerint az eziránti ígélet csak odáig terjedhet, hogy a magyar kormány kész a ragadós tüdőlobos marhákra nézve is — azok elkülönítése és lebunkóztatása által — a szükséges óvintézkedéseket megtenni.

A határforgalom könnyítése tekintetében elfogadandó a német kormány az a javaslata, miszerint a határforgalom a legszorosabb értelemben magyaráztassék.

A kereskedelmi utazók megadóztatása állapítandó meg, mely megadóztatásnak módozatai a szerződésben határozandók meg.

Az egyedáruság tárgyát képező cikkek lehetőleg általános kifejezéssel egybefoglalva említendőek meg; amennyiben azonban azokat taxatív kellene felsorolni: ezen felsorolást oly hozzátétellel kellene pótolni, mely által a netán későbbben behozandó új egyedáruságok oltalma is biztosíthatnák.

Az adóvisszatérítések tekintetében a lehetőség a cselekvési szabadság biztosítandó; amennyiben ez elérhető nem volna, a jelenlegi állapot tartandó fenn, s az e részbeni jegyzék megújítandó lesz.^b

Hamisított bor forgalomba hozatalának meggátlása érdekében a német kormánytól ipartörvényünk 58. §-ának megfelelő intézkedés kívánandó.¹⁰

A vasúti viteldíjak iránt az 1881-i szerződés XV. cikkéhez a német kormány által javaslatba hozott pótlás, mely által kizártnék annak lehetősége, hogy termelvényeinknek egyik vagy másik irányban díjszabás útján forgalmi képességet előmozdítsuk, el nem fogadható, s a helyi díjszabások megállapítására, valamint bel- és kiviteli forgalmunk kedvezményezésére^c nézve cselekvési szabadságunk teljes mértékben fenntartandó; ellenben kijelenthető, hogy a köteléki díjszabásokra nézve hajlandók vagyunk a helyi díjszabásoknál olcsóbb tételeket is megállapítani, s továbbmenő kedvezményeket is adni, hogyha a németországi vasutak megfelelő viszonzszolgálatokat számunkra biztosítanának.

A kikészítési forgalom életbe léptetése iránt tett német javaslat el nem fogadható, megfontolandó azonban, hogy esetleg kikészítési váموk megállapítása által nem találtatnék-e oly módozat, mely az osztrák kormány részéről is elfogadható volna.

Az a javaslat, hogy a szerződés 12 évre köttessék, s az csak 1892. február 6-án lépjen életbe, elfogadandó.

III. A vámtarifá tételeire vonatkozó részletes javaslatok egyelőre tudomásul vétetvén, ezek, valamint a vasúti díjszabásokra vonatkozó szövegezés^d iránt a minisztertanács a legközelebbi ülésében fog határozni.

Jegyzetek

- a Tarkovich beszúrása.
- b Tarkovich átalakítása; itt eredetileg „az e részben kibocsátott magyarázó jegyzék tartalma értelmében.” szövegrész szerepelt.
- c–d Tarkovich beszúrásai.
- 1 *Ld. még (török, bolgár:) 1890. ápr. 18./3., jún. 13./2., 1891. nov. 6./1., (török:) 1890. jún. 20./4., 1891. jan. 21./4., okt. 23./6., 1892. júl. 22./14., 1894. júl. 4./5., (bolgár:) 1890. ápr. 18./5., okt. 24./3., dec. 3./9., 1891. okt. 23./6. — Az összes külkereskedelmi vonatkozású jk.-i pont felsorolása: 1890. márc. 25. 29. jegyzet. — A Törökországgal folyó tárgyalások elhúzódnása miatt, s mivel az 1890:27. tc. által adott felhatalmazás 1890 végén lejárt, volt szükség a tvj.-ra, amelyet Baross dec. 12-én nyújtott be a Házban. Ezt megelőzően Törökországgal sikerült megállapodásra jutni a legnagyobb kedvezmény további fenntartásáról. (A tvj.-ot, indokolását és egyéb kh. iratokat ld. OL - K 2 - 1887/92 - 6043, 6094, 6134, 6138/1890 /185. cs./.) — Az Ogy. dec. 15–19. között simán letárgyalta és elfogadta a tvj.-ot. (KN /1887–92/ 21. k. 85., 165., 192., 198–199. p.) — Tv.erőre emelte az 1890:42. tc., amely felhatalmazta a kormányt, hogy Bulgáriával szemben továbbra is az 1890. nov. 30-i rendelet alapján járjon el, a Törökországgal való forgalmat pedig 1891 végéig az 1890. jún. 20-i rendeletben megszabott elbánásban részesítse vagy egyéb megállapodásokat létesítsen a Portával.*
 - 2 *A német külkereskedelmi ügyekre vonatkozó jk.-i pontok felsorolása: 1890. okt. 10. 5. jegyzet. — Az összes külkereskedelmi vonatkozású jk.-i pont felsorolása: 1890. márc. 25. 29. jegyzet.*
 - 3 *A Bécsben dec. 2-án kezdődött tárgyalásokról a magyar küldöttség egyik tagja, Andreánszky István részletes jelentést küldött Wekerlének. Ebből kiderül, hogy dec. 3-án már komoly ellentét merült fel a megbeszéléseken: „A németek ugyanis azt kívánták, hogy a kikészítési eljárás azon mértékben ismét életbe léptetessék, mint az 1878. évben fennállott. Osztrák részről ez kerekben megtagadtatván, kevésen múlt, hogy a tárgyalások meg nem szakítottak.” OL - K 255 - 1890 - 6. t. - 2758.*
 - 4 *Ld. 1890. dec. 17./1.*
 - 5 *Ld. 1891. máj. 1./6.*
 - 6 *Ld. 1892. jan. 11./1.*
 - 7 *Vö. 1890. nov. 12./1.*
 - 8 *Ld. 1890. nov. 12./1.*
 - 9 *Ld. 1890. dec. 10./2.*
 - 10 *Az 1884:17. tc. 58. §-a kimondta: egy iparos vagy kereskedő sem használhat cégén és nyomtatványain oly jelzőket vagy adatokat, amelyek a valóságnak nem felelnek meg.*

44. /52./

1890. december 10.

1.

Pótutasítás a Németországgal folyó külkereskedelmi tárgyalásokon résztvevő megbízottak számára¹

Folytattatván a kereskedelmi viszonyoknak Németországgal való rendezésére vonatkozó javaslatok tárgyalása, a kereskedelmi miniszter úr előterjesztette a német kormánynak a vámtarifa tételeinek megállapítása iránti kívánatait, valamint az előadó miniszter úrnak erre vonatkozó saját megjegyzését, illetőleg javaslatait; továbbá előterjesztette azon határozmányok szövegét, melyek a vasúti díjszabások és vasúti forgalom szabályozása tárgyában az 1881. május 23-án kötött kereskedelmi szerződés XV–XVII. cikkeinek pótlásaképpen javaslatba volnának hozandók.

A minisztertanács mindenben elfogadván az előadó miniszter úr javaslatait, a vámtarifa tételeit illetőleg elhatározza, hogy a tárgyalásokra kiküldött képviselőink ily értelemben utasíttassanak, a kereskedelmi szerződés XV–XVII. cikkeire vonatkozó javaslatot illetőleg pedig felhatalmazza a kereskedelmi miniszter urat, hogy ezen javaslatot hozzájárulás végett az osztrák kormánnyal közölje, annak hozzájárulása után pedig a német kereskedelmi szerződési tárgyalásoknál részt vevő megbízottait a javaslatba hozott pótlások indítványba hozatalára utasítsa.

2.

A Németországgal létesítendő állategészségügyi egyezmény kapcsán tervezett intézkedés a ragadós tüdőlob ellen²

A földművelési miniszter úr jelentvén, hogy a Németországgal létesítendő állategészségügyi egyezményre vonatkozólag megbízotta a német birodalmi kormány képviselői irányában a ragadós tüdőlobos marhák tekintetében a f. hó 3-án és 7-én kelt minisztertanácsi határozatoknál annyiban messzebb menő kijelentést tett, amennyiben oly értelmű nyilatkozatot adott, mely szerint a ragadós tüdőlobban szenvedő marhák lebunkózása állami kártalanítás mellett fogna történni;

a minisztertanács szükségesnek tartja, hogy a földművelési miniszter úr képviselője részéről az a pótkijelentés tétessék, hogy a lebunkózott marhákért adandó állami megtérítés esetei és mérve iránt az elhatározást a magyar kormány még fenntartja magának.

6.

Elvált asszony névviselése

A vallás- és közoktatásügyi miniszter úr bemutatja Mesztetics Lenke fővárosi tanítónőnek folyamodását, melyben a tőle bírói ítélettel elvált volt férje nevének viselhetése kérdése tárgyában egyrészlől a Belügyminisztérium és a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium között, másrészlől a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium és az esztergomi róm. kat. szentszék között állítólagosan felmerült hatásköri összeütközés esetét az 1869:IV. tc. 25. §-a értelmében a minisztertanács által eldönteni kéri.

A tényállás a következő: az ág. ev. hitvallású Engelbach Alajos és róm. kat. hitvallású neje, Mesztetics Lenke közt lefolyt válóperben az esztergomi róm. kat. szentszék a házasság érvényének fenntartását mondta ki; ellenben a polgári bíróság legfelsőbb bíróságilag is helyben hagyott ítélettel az ág. ev. hitvallású férjre nézve a házassági köteléket felbontottnak nyilvánította, minek következtében Engelbach Alajos újabb házasságot is kötött, s azon kéréssel fordult a fővárosi bejelentő hivatalhoz, hogy a törzskönyv kiigazításával Mesztetics Lenke volt férje nevének további viselésétől eltiltassék. E végzést Mesztetics Lenke felfolyamodása folytán a fővárosi kapitányság, valamint a legfelsőbb fokban a Belügyminisztérium is megsemmisítette azon indokból, mert a bejelentési hivatal nem illetékes arra, hogy törzskönyvi kiigazítás útján névváltoztatásokat határozzon el.

Erre Engelbach Alajos a fővárosi tanácshoz folyamodott azzal a kéréssel, hogy volt nejének neve a tanítónők lajstromában leánynevére igazittassék ki, mely kérésnek a fővárosi tanács helyt is adott, de Mesztetics Lenke ellenfolyamodására utóbb a nevet ismét visszaváltoztatta. Ezután Engelbach Alajos felfolyamodása folytán az ügy a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium elé kerülván, a nevezett minisztérium a Közalapítványi Igazgatóság és az Igazságügy-minisztérium véleményének meghallgatása után s ezen véleménnyel egyezően kimondotta, hogy

Mesztetics Lenkének nincsen joga a tőle elvált férjének nevét tovább viselni, mert az 1868:LIII. tc. értelmében mindenkinek cselekvényei azon egyház tanai szerint ítélandók meg, melyhez tartozik, s így az ág. ev. hitvallású Engelbach Alajosra nézve a Kir. Kúria ítélete folytán Mesztetics Lenkével való házassága teljesen felbontatott; mert a volt férj azon jogokat, melyek a nőt csak a házasság alapján illetik meg, milyen a férj nevének viselése is, a házassági kötelék felbontása után előbbi nejével megosztani többé nem tartozik, illetőleg a volt hitvesnek nincsen joga a házasság felbontása után volt férjének nevét tovább viselni; mert a fennforgó esetben Engelbach Alajos nevét jelenleg mostani második neje viselvén jogosan, a monogámia elvével sem egyeznék meg, hogy ugyanazon férfi nevét egyidőben több nő viselje; mert végre a kat. szentszék ítéletének a jelen esetben csakis az a hatálya van, hogy Mesztetics Lenke a róm. kat. vallás hitelvei szerint volt férje életben léte alatt újabb házasságra nem léphet.

Minthogy az 1869:IV. tc. 25. §-a szerint a minisztertanács a bírói és közigazgatási hatóságok közt felmerült illetékességi összeütközések el-

intézésére van hivatva, az előadott esetben azonban, miután a fennforgó kérdésben — viselheti-e Mesztetics Lenke volt férjének nevét? — bírói hatóság egyáltalában nem ítélt, s így illetékességi összeütközés bírói és közigazgatási hatóság között nem is merülhetett fel, ennél fogva az előadott esetben az 1869:IV. tc. 25. §-a értelmében minisztertanácsi határozatnak nincsen helye.

8.

Az igazságügy-miniszter felhatalmazása arra, hogy a kíségető bírák alkalmazásáról szóló törvényjavaslatot az Országgyűlés elé terjessze.³

10.

A földművelésügyi miniszter felhatalmazása arra, hogy a Svájjal kötött állategészségügyi egyezményt az Országgyűlés elé terjessze.⁴

11.^a

A belügyi tárcát vezető miniszterelnök jelentése alapján határozat arról, hogy az Ausztria és Magyarország közötti 1887. és 1889. évi egyezmények értelmében a magyar–bukovinai határon elvégzett megjelölési munkálatokat jóváhagyják.⁵

Jegyzetek

a A 12–13. pontokat nem közöljük.

1. *A német külkereskedelmi ügyekre vonatkozó jk.-i pontok felsorolása: 1890. okt. 10. 5. jegyzet. — Az összes külkereskedelmi vonatkozású jk.-i pont felsorolása: 1890. márc. 25. 29. jegyzet.*
2. *Ld. még 1890. nov. 19./2., dec. 7./2., 1891. jan. 3./8., jan. 21./1., febr. 22./1., febr. 28./2., márc. 14./5., ápr. 3./2., ápr. 16./2., máj. 1./4. és 5., máj. 7./2., dec. 5./6., dec. 18./18., ill. a fenti 1. jegyzet; továbbá: 1890. dec. 3./22.*
3. A tvj. címe a következő volt: Tvj. az 1888:9. tc. hatályának meghosszabbításáról. Az 1888:9. tc. felhatalmazta az igm.-t, hogy a Bp.-i Kir. Ítéltáblánál felszaporodott hátralék feldolgozására a kir. tvsz.-ek bírót 1890 végéig szükség szerint alkalmazhassa. Az igazságügyi kormányzat élt is e lehetőséggel, azonban a hátralékok teljesen nem sikerült felszámolni. Szilágyi ezért kérte a felhatalmazás meghosszabbítását addig, amíg az újonnan szervezett ítéltáblák nem kezdik meg működésüket. (Vö. 1890. dec. 29./1.) A tvj. benyújtására dec. 12-én került sor, s a Ház azt dec. 16-án már el is fogadta. (OL - K 2 - 1887/92 - 6048, 6052, 6099, 6141/1890 /185. cs./, KN /1887–92/ 21. k. 112., 114., 154., 167. és 199. p.) — A javaslatot az 1890:44. tc. emelte tv.erőre.
4. *Ld. még 1890. júl. 4./16., nov. 12./3., dec. 3./21., 1892. febr. 19./5. — A svájci külkereskedelmi ügyekre vonatkozó összes jk.-i pont felsorolása: 1891. máj. 1. 8. jegyzet. — Az összes külkereskedelmi vonatkozású jk.-i pont felsorolása: 1890. márc. 25. 29. jegyzet. — A két fél képviselői dec. 5-én írták alá az egyezményt. (OL - K 178 - Külkereskedelmi ügyek - 1891 - 415 /338/, OL - K 26 - 1890 - 3829.) — Az egyezmény becikkelyezéséről szóló tvj.-ot Bethlen dec. 11-én nyújtotta be a Házban. (Iratokat és az 1891. febr. 13-ig tartó kh. tárgyalást ld. OL - K 2 - 1887/92 - 6036/1890, 6264, 6343, 6491/1891 /185–186. cs./, KN /1887–92/ 21. k. 59., 317–318., 427–428. p., 22. k. 3–4. és 223. p.) — A tvj.-ot az 1891:4. tc. emelte tv.erőre. Az 1891. márc. 1-jén életbe lépő és 2 évre szóló egyezmény kölcsönösen biztosította azt a jogot, hogy amennyiben a saját területre a másik fél*

területéről származó állatokkal ragadós állapotbetegséget behurcolnak, ideiglenesen megtiltható a másik fél területéről származó olyan állatfajok behozatala, amelyekre a behurcolt betegség átragadhat. A tc. végrehajtási utasítását a fm. 1891. ápr. 17-i 14 857. sz. rendelete tartalmazta. RT 1891. 249. p.
5 Ld. még 1891. máj. 21./1., jún. 3./11., aug. 6./3.

45./53./

1890. december 17.

1.

Az Olaszországgal fennálló külkereskedelmi szerződés felmondási határidejének meghosszabbítása¹

A kereskedelmi miniszter úr előadja, hogy a közös külügyminiszter értesítése szerint az olasz kormány kérdést tett: nem lehetne-e az Olaszországgal fennálló s az 1888:XV. tc.-be iktatott kereskedelmi szerződés 29. cikkében megállapított és f. évi december 31-én lejáró felmondási határidőt² egy évvel meghosszabbítani, ami szerinte egyszerű jegyzékváltással történhetné meg. Az olasz kormány egyúttal kijelentette, hogy ezzel csak a hozzá intézett, s a szerződés felmondására irányzott interpellációnak élet kívánja elvenni, de nem áll szándékában a szerződést felmondani, sőt inkább azt bővíteni óhajtaná, s az új felmondási határidőig nyerendő évet az eziránti tárgyalásokra lehetne felhasználni.

A közös külügyminiszter az olasz kormány indítványának elfogadását ajánlja már azon indokból is, mert a Német Birodalommal folytatott kereskedelmi tárgyalások és azok során megbeszélt kooperáció előnyére válnék,³ ha az olaszokkal szemben egy év tartamára még szabad kezét kapnánk.

Az előadó miniszter úr azt véli, hogy habár az olasz kormány szándékairól teljesen biztos tájékozással nem bírunk, s jelesül nem lehet kizártnak tekinteni azt: vajon az olasz kormány a nyerendő egy évet nem kívánja-e arra használni, hogy Franciaországgal⁴ tisztázza a helyzetet; mindamelllett, miután tagadó válaszuk által az olasz kormány esetleg kényszerítve találná magát a szerződésnek azonnali felmondására, s így a szerződés határozmányához való szigorú ragaszkodásunknak éppen az a következménye lehetne, hogy — amit ki akarunk kerülni — a szerződés felmondatnék; nézete szerint az olasz kormány indítványához hozzá kellene járulni, de azzal a hozzáadással, hogy a hozzájárulást csakis a törvényhozás jóváhagyásának fenntartásával adjuk meg, mi iránt a megfelelő előterjesztéseket a lehető legrövidebb idő alatt meg fogjuk tenni.

A javaslatának elfogadása reményében az előadó miniszter úr egyszersmind bemutatja azon átiratának tervezetét, melyet e tárgyban a külügyminiszterhez intézne.

A minisztertanács helyeslő az előadó miniszter úr nézetét, felhatalmazza őt, hogy a bemutatott tervezet értelmében válaszoljon a közös külügyminiszternek.

2.

A kereskedelemügyi miniszter felhatalmazása arra, hogy a vorarlbergi Mittelberg község német vámterülethez csatolásáról szóló törvényjavaslatot az Országgyűlés elé terjessze.⁵

3.

Villanyvilágítás létesítése a fiumei kikötőben

A kereskedelmi miniszter úr részletesen kifejtvén annak szükségét, hogy a fiumei kikötő villamos világítással láttassék el, előadja, hogy e világítást a jövő év folyamán berendezni óhajtáná, s miután a tett számítások szerint a villamos világításnak saját rezsiben való berendezése a nagy befektetési költségek miatt, melyek ha csak a legközelebbi évek világítási szükséglete vétetik is figyelembe, mintegy 200 000 Ft-ra rúgnának, nem ajánlható; evégből magánvállalkozóval kívánna szerződésre lépni oly alapon, hogy az illető vállalkozó 10 évre kötendő szerződéssel kötelezné magát meghatározott üzembér iránt az egész villamtelepet előállítani és berendezni, valamint a vezetéket egészen a transzformátorokig saját költségén előállítani, míg ezen transzformátoroktól a huzal vezetése a világítótetekig, valamint ezeknek beszerzése az államot terhelné.

Az állam által évenként fizetendő üzembér az elhasznált áram mennyiségéhez képest oly módon határozatnék meg, hogy nagyobb áram-mennyiség elhasználásánál az egységi ár fokozatosan csökken.

A huzaloknak a transzformátoroktól egészen a világítótetekig való vezetése, ez utóbbiak berendezése, valamint a raktár- és hajóvilágítás berendezése mintegy 34 000 Ft-nyi egyszer [s] mindenkorrai befektetést fogna igényelni, melyhez a légszesz-társulatnak esetleg fizetendő kárpótlás fejében még 2427 Ft fogna járulni, úgy-hogy tekintetbe véve azon ideiglenes költségeket is, melyek a villamvilágítás teljes kipróbálásáig a világítás érdekében tenni kellend, összesen véve mintegy 40 000 Ft-ra tehető azon összeg, mely a villamvilágítás berendezése és első néhány havi üzeme fejében 1891. évben az államot terhelni fogná.

E kiadás fedeztetnék azon 70 000 Ft-ból, mely az 1891. évi költségvetésben a beruházások között a fiumei kikötőben létesítendő hajójavító telepre és a villamos világítás berendezésére fel van véve.

1891. év után a villamvilágítás fejében az államot terhelő költség — figyelembe véve, hogy a raktárak és a hajók villamos világításának költsége a tárbérlők, illetőleg a világítást igénybe vevő felek által megtérítették, s így az államot csakis a kikötő külső világítása terhelné — évenként mintegy 17 500 Ft-ra fogna rúgni, s így — miután a révvilágítás címén jelenleg is 8200 Ft-nyi évi kiadás van felvéve — a villanyvilágítás az eddiginél mintegy 12-14 000 Ft-tal fog többé kerülni, mert számításba veendő az is, hogy némely helyiségekben ezentúl is kell légszesz- vagy más-nemű világítást alkalmazni. Ellenben a villamvilágítás berendezése után meg lesznek

világítva oly területek is, melyek jelenleg egyáltalában nincsenek megvilágítva, s melyeknek világításáról később gondoskodni kellett volna.

Az előadó miniszter úr megemlítvén még, hogy a villamvilágításnak Fiumében berendezésére már ajánlatok is érkeztek, felhatalmazást kér, hogy a fennebb előadott alapon a legelőnyösebb feltételeket nyújtó vállalkozóval 10 évi tartamú szerződést köthessen, továbbá a villamvilágítás első berendezésére a költségvetésében a beruházások címén megszavazott fennebb említett 70 000 Ft-nyi hitelt 40 000 Ft erejéig igénybe vehesse, végül 1892. évtől kezdve tárcája tengerészeti részében „révvilágítás” rovata alatt legfeljebb 14 000 Ft-tal az eddigénél többet irányozhasson elő.

A kért felhatalmazás megadatik.⁶

4.

A MÁV teherkocsi-beszerezése, illetve -bérlete⁷

A kereskedelmi miniszter úr előadja, hogy azon 4000 db vasúti teherkocsin felül, melyet az előadó miniszter úr az 1888. december 22-én és f. évi november 3-án^a kelt minisztertanácsi határozatok alapján megrendelt, az Állami Vasutak még 1757 db kocsi bérelnek is, s minthogy a kifejlődött forgalom mellett, melynek jövő év kezdetével életbe lépő új helyi díjszabás⁸ következtében még nagymérvű fokozódása is bizton várható, az Államvasutaknak bérelt kocsikra a 4000 kocsiból most megrendelt 1500 kocsinak beszállítása után is multhatatlanul szükségük lesz: az előadó miniszter úr kénytelen volt az Államvasutak igazgatóságát felhatalmazni, hogy a kocsik kibérlése iránti szerződést az 1891. évre is, illetőleg 1892. év március haváig a további meghosszabbítás iránti opció fenntartásával megújíthassa.⁹

Tekintve, hogy e bérlet — a kikölcsönzött kocsikért naponként és db-onként 1 Ft 25 kr-t számítva — a szerződés szerű legrövidebb időtartamra, vagyis 8 hónapra számítva 535 000 Ft-ba, ha pedig a kocsik — mint az bizonyosnak vehető — 12 hónapig vétetnének igénybe, 801 000 Ft-ba kerül; ellenben azon módozat mellett, mely szerint a megrendelt 4000 db kocsiból 2500 db szállított, a 10 tonnás kocsiért törlesztés mellett 5%-os kamat számbavételével kocsinként és naponként csak 65 kr, a nagyobb hordképességű (15 tonnás) és ezen felül vasszerkezettel ellátott kocsikért átlag csak 73 kr fizetendő, kitűnik, hogy azon összegért, melyért jelenleg 1757 kocsi béreltetik, ha 8 havi bérleti tartam vétetik számításba, a 73 kr-nyi napi fizetés alapul vételével 2000 db, ha pedig 12 havi bérleti tartam vétetik számításba, 3000 db vegyesen 10 és 15 tonnás kocsi volna beszerezhető, mi mellett még figyelembe veendő, hogy az így beszerzendő kocsik a törlesztési idő lejártával, esetleg a szerződésnek adásvevési szerződéssé való átalakításával minden további áldozat nélkül előbb is, az Államvasutak tulajdonává válnának.

A kereskedelmi miniszter úr ennél fogva annak megjegyzésével, hogy ez irányban a mielőbbi intézkedés azért is szükséges, hogy a szóban levő kocsik legalább nagyobb részben már 1892 folyamában beszállíthatók legyenek, s a most kölcsönbe vett kocsik nélkülözhetővé váljanak, felhatalmazást kér arra, hogy ugyanazon módozatok mellett, mint amelyek szerint az 1888. december 22-én kelt minisztertanácsi határozat értelmében korábban 2500 kocsinak beszerzése történt, az azért járó

bérösszegeknek 1892. évtől kezdődő fizetésével újabban 3000 darab különféle minőségű teherkocsit rendelhessen meg.

A minisztertanács az előadott javaslat helyeslésével felhatalmazza a kereskedelmi miniszter urat, hogy 3000 db vasúti teherkocsinak az említett módozat szerint való beszerzése iránt intézkedjék, s az eziránt kötendő szerződést legfelsőbb jóváhagyás alá terjessze.¹⁰

5.

A kereskedelemügyi miniszter előterjesztésére határozat arról, hogy a nagyszabeni Posta- és Táviráda-Igazgatóságot Kolozsvárra, Erdély forgalmi és kereskedelmi gócpontjába helyezték át.

6.

A kereskedelemügyi miniszter előterjesztésére határozat arról, hogy Cathry Szaléz Ferenc, a pozsonyi Duna-híd építési vállalkozója kitüntetésben részesüljön (Ferenc József-rend lovagkeresztje).¹¹

7.

A konzuli bíraskodásról szóló törvényjavaslat módosítása¹²

Az igazságügy-miniszter úr jelenti, hogy a konzuli bíraskodásról szóló törvényjavaslatot, mely a f. évi november hó 6-án tartott minisztertanácsban jóváhagyatott, szükségesnek tartja több pontban módosítani, mely célból az osztrák igazságügyi, valamint a közös külügyminiszterrel újabb tárgyalásokba kíván bocsátkozni.

Tudomásul vétetik.

9.

Ajánlat új fegyvergyár létesítésére

A honvédelmi miniszter úr előterjeszti, hogy az Iparbanktól egy beadvány érkezett hozzá, melyben ezen bank jelenti, hogy a felszámolás alatt lévő Magyar Fegyvergyár Társulattól¹³ a gyári helyiséget és felszerelvényeket a Löwe berlini gyárcéggel együttesen átvenni, s abban fegyvergyártást folytatni szándékoznak, ha biztosítást nyerne, hogy a kormány legalább 65 000 db fegyvert ezen gyárnál meg fog rendelni.

Mínthogy a Honvédség tartalék fegyverkészletének kiegészítése végett még 35 000 db Mannlicher-féle fegyvernek beszerzése lesz szükséges: az előadó miniszter úr a törvényhozás jóváhagyásának fenntartásával 35 000 db fegyverre a kívánt biztosítást megadhatná, azonban a még hiányzó 30 000 db fegyverre nézve csak azt ígérhetné meg, hogy a közös hadügyminiszternél oda fogna hatni, hogy amennyiben az a Közös Hadsereg tartalék fegyverkészletének kiegészítéséhez még hiányzó

100 000 db Mannlicher-fegyver beszerzésére hitelt kapna és a beszerzés iránt intézkedést tenne, abból 30 000 db-ot a magyar fegyvergyárnál rendeljen meg.

Tekintve, hogy úgy a Monarchia védképessége érdekében, mint közgazdasági és politikai okoknál fogva is kívánatos volna, hogy Magyarországon is legyen egy fegyvergyár; az előadó miniszter úr felhatalmazást kér, hogy a kívánt nyilatkozatot az általa előadott értelemben megtehesse.

A felhatalmazás megadatik.¹⁴

12.

Olasz lap postai szállítási jogának megvonása

A miniszterelnök úr mint a Belügyminisztérium vezetője bejelenti, hogy a Milánóban megjelenő „*L' nomo, di Pietra*” című laptól — a Legfelsőbb Uralkodóházat sértő cikkei miatt — a postán szállítási jog a Magyar Korona Országainak területére nézve megvonatott.¹⁵

Helyeslőleg tudomásul vétetik.

15.

A horvát–szlavón–dalmát miniszter felhatalmazása arra, hogy tagosításról szóló horvát törvényjavaslatot szentesítés alá terjessze.¹⁶

Jegyzetek

a A dátum elírás, helyesen: december 3-án.

1 *Az olasz külkereskedelmi ügyekre vonatkozó összes jk.-i pontot itt soroljuk fel: 1890. ápr. 18./7., nov. 12./1., nov. 19./2., dec. 7./2., 1891. jan. 3./7. és 8., jún. 26./12., júl. 29./1., aug. 16./7. és 8., okt. 2./5., okt. 13./6. és 7., okt. 14./2., okt. 23./6., nov. 21./5. és 15., dec. 5./5., 1892. jan. 8./5., szept. 10./10., szept. 30./2., nov. 28./9. — Az összes külkereskedelmi vonatkozású jk.-i pont felsorolása: 1890. márc. 25. 29. jegyzet.*

2 A szerződés 1891. dec. 31-ig szólt. A lejárat előtt egy évvel mondhatták fel, ellenkező esetben érvénye 1897 végéig kitolódott.

3 *Ld. 1890. okt. 10./3.*

4 *Ld. 1892. jan. 11./1.*

5 *Ld. még 1890. márc. 25./9. — A Monarchia és Németország közötti egyezményt dec. 2-án írták alá Bécsben. Az egyezmény becikkelyezésére vonatkozó tvj.-ot Baross — a küm. által nov. 30-án kieszközölt lf. engedély alapján — dec. 18-án terjesztette a Ház elé, amely azt 1891 febr.-jában változtatás nélkül elfogadta. (Iratok: OL - K 26 - 1890 - 3838, OL - K 2 - 1887/92 - 6132/1890/185. cs./, 6346, 6419 és 6493/1891/186. cs./, kh. tárgyalás: KN /1887-92/ 21. k. 197. p., 22. k. 25-26., 75-76., 91. és 223. p.) — A javaslatot az 1891:7. tc. emelte tv.erőre.*

6 A fiumei kikötő egy részének villanyvilágítással való ellátására, ill. az előmunkálatok foganatosítására Baross 1889. okt. 5-én utasította a Tengerészeti Hatóságot. — A munkálatok elvégzésére több cég pályázott, közülük a bécsi Internationale Elektrizitäts-Gesellschaft ajánlatát fogadták el. A világítóberendezést 1891 nov.-ében helyezték üzembe. (Megjegyzendő, hogy a kikötőben már 1881-től működött egy villanyberendezés, azonban ez csak a hajók belső világítását látta el.) OL - K 230 - 1892 - 8. t. - 1064. (Az aktában tervrajzok, műszaki leírások is találhatóak.)

7 *Ld. még 1890. dec. 3./5., 1892. márc. 20./1., máj. 20./4. szept. 10./14.*

- 8 *Vö. 1890. okt. 24./4.*
- 9 A bérbeadó a budapest–bécsi kocsikölcsönző kartell volt. A bérletet 1892 márc.-áig hosszabbították meg. OL - K 229 - 1892 - 11. t. - 9102 (53 871/1891).
- 10 A kerm. 1890. dec. 31-én utasította a MÁV-ot az újabb 2000 vagon beszerzésének előkészítésére. 1890. febr. elején már Baross előtt volt a Ganz-cég ajánlata, júl. 17-én pedig a MÁV az aláírt bérleti szerződést is felterjesztette. A szerződés jóváhagyására — az uralk. aug. 14-i lf. engedélye alapján — 1890. aug. 29-én került sor. Uo. (74 911/1890, 7461, 48 170, 53 871 és 65 221/1891).
- 11 *Ld. még 1890. okt. 24./2.*
- 12 *Ld. még 1890. szept. 21./2., szept. 28./1., okt. 10./6., nov. 6./2., 1891. jan. 3./3.*
- 13 *Vö. 1890. szept. 19./2.*
- 14 *Ld. még 1891. jan. 9./18., jan. 21./11., 1893. okt. 30./10.*
- 15 Az intézkedést az osztrák bűm. dec. 4-i kérésére foganatosították. OL - K 149 - 1890 - 3. t. - 1019.
- 16 *Ld. még 1890. okt. 10./1., 1891. máj. 21./20.*

46./54./

1890. december 22.

1.

A Szentszék tájékoztatása az elkeresztelési ügyben kialakult helyzetről¹

A miniszterelnök úr tudomására hozza a minisztertanácsnak, hogy Ő Felsége a magyar főpapság egy tagját Rómába küldeni szándékozik oly célból, hogy az a magyar kormánynak az elkeresztelési ügyben elfoglalt álláspontjáról s az itteni helyzetről a Szentszéknek autentikus felvilágosítást nyújtson. Minthogy Ő Felsége kívánsága szerint ezen küldöttnek ösmernie kell a magyar kormánynak ezen kérdésben elfoglalt álláspontját, s minthogy a magyar kormány esetleg azon helyzetbe jöhet, hogy az Országgyűlésen kénytelen lesz nyilatkozni aziránt, hogy ezen kiküldetéssel szemben mily állást foglalt, a miniszterelnök úr szükségesnek tartja, hogy az ügy megbeszéltesék, annyival inkább, mivel megfontolandó, vajon a pápai elhatározásoknak indiszkréció útján a „Magyar Állam” klerikális lapban történt közzététele által mily mérvben változott ezen kérdésben a helyzet.²

Miután az ügy megvitattatott volna,

a minisztertanács egyértelműleg azon véleményének adott kifejezést, hogy a történt indiszkréció következtében alig marad remény arra, hogy az ügy a február 26-i rendelet alapján rendezhető legyen, minthogy a pápai brévé-k köztudomásra jutása után a Szentszék valószínűleg nem lesz hajlandó elhatározásainak módosítására, a magyar kormány pedig elfoglalt álláspontjától, melynek már a Képviselőházban is határozott kifejezést adott, s melyet a Képviselőháznak nagy többsége is helyeselt, el nem térhet, s így előreláthatólag nem fog egyéb hátra maradni, mint hogy mentül rövidebb idő alatt a polgári anyakönyvek behozatala iránt oly intézkedés történjék, mint ezt a minisztertanács már megállapította.

Amennyiben mégis a Szentszék esetleg — a kooperációra vonatkozó bizonyos óvástétel fenntartásával — hajlandónak nyilatkoznék a február 26-i rendeletet a megoldás alapjául azon, már a Képviselőházban is jelzett módosítással elfogadni, mely szerint a más vallásfelekezethez tartozó megkereszteltre vonatkozó anyakönyvi adatok esetről esetre a politikai hatóság útján volnának az illetékes lelkészhez küldendőek: a minisztertanács ily megoldási módot elfogadhatónak tartana, de határozottan megjegyzi, hogy a lelkészek által az anyakönyvi adatok átküldése alkalmával netán teendő óvás semmi esetben sem terjedhetne tovább annak megjegyzésénél, mint hogy az illető lelkész az adatok átküldésénél saját maga részéről kizártnak tekinti az egyházi^a közreműködési szándékot, s a közlést csak azért teszi, hogy a világi törvények rendeleteinek megfeleljen, s hogy ezen nyilatkozat az állam törvényei vagy a kormány rendeletei ellen semminemű óvást nem tartalmazhat.^b

Ami egy külön megbízottnak Rómába küldését illeti: a minisztertanács abban a véleményben van, hogy az esetleg kiküldendő megbízottnak feladata nem terjedhetne tovább, mint

a.) teljesen felvilágosítani a római Szentszéket az itteni állapotokról és helyzetről, a kormány szándékairól és elhatározásairól, valamint arról, hogy ezen ügy halasztást nem tűr;

b.) felvilágosítván a Szentszéket a kormány álláspontjának helyességéről és törvényességéről, oda törekedni, hogy a Szentszék belenyugodjék abba, hogy az ügy a kormány álláspontjának megfelelőleg intéztesse el; ellenben

c.) nincsen feljogosítva arra, hogy a megoldás módjára nézve akár valamely indítványt tegyen, akár afelett alkudozásokba bocsátkozzék, s a Szentszék részéről netán teendő javaslatot csakis jelentéstétel végett veheti tudomásul.

2.

A miniszterelnök előterjesztésére határozat arról, hogy az uralkodó br. Orczy Béla felmentendő király személye körüli minisztert főkamarás mesterré nevezze ki.³

3.

A miniszterelnök előterjesztésére határozat arról, hogy az uralkodó ifj. Szőgyény-Marich László király személye körüli minisztert élethossziglani főrendiházi taggá nevezze ki.⁴

4.

A belügyi tárcát vezető miniszterelnök előterjesztésére határozat arról, hogy az uralkodó br. Roszner Ervint Hont vm. és Selmec sz. kir. város főispánjává nevezze ki.⁵

5.^c

A földművelésügyi miniszter előterjesztésére határozat arról, hogy id. Miklós Gyula borászati kormánybiztos, Pótsa József Háromszék vm.-i főispán és mások legfelsőbb elismerésben részesüljenek, a bécsi mezőgazdasági és erdészeti kiállítás körül szerzett érdemükért.

Jegyzetek

a–b Tarkovich beszűrésai.

c A 6–8. pontokat nem közöljük.

1 *Az egyházpolitikai kérdésre vonatkozó jk.-i pontok felsorolása: 1890. nov. 3. 7. jegyzet.*

2 Szapáry az uralk.-tól kapott instrukciók birtokában kérte Simort, hogy halassa el a Szentszék döntéseinek kihirdetését. Közölte, hogy az uralk. még mindig bízik a konfliktus békés rendezésében, s ezért egy főpap Rómába küldését óhajtja a Szentszék autentikus felvilágosítása céljából. Simor kijelentette, hogy a római határozatokat mindenképpen közli a püspökökkel, de publikálásukat szigorúan megtiltja. A dec. 16-i püspökkari értekezleten Simor ígérete szerint járt el, azonban még 17-én este minden a visszájára fordult, amikor a Magyar Állam című katolikus lapban megjelent Rampolla vatikáni áll. titk.-nak a pápa döntését tartalmazó két levele. Szapáry dec. 18-i felségelőterjesztésében arra a meggyőződésre jutott, hogy „a primás környezete a lehető legmegbízhatatlanabb, ... ily körülmények közt felette nehézé válik a hivatalos érintkezés a primással. Az ... előidézett helyzetben most már komolyan szemügyre kell venni a további teendőket, s ezeket a kormány többi tagjaival megbeszélve leszek bátor legközelebb Felsegednek ... előterjesztést tenni.” (OL - K 26 - 1890 - 1420 /3950, 3973/, OL - I 34 - Egyházpolitikai ügyek /Szapáry dec. 18-i felségelőterjesztése/. Vö. *Salacz, A magyar kultúrharca...* 94–100. p. /a jk.-i pontot is ismerteti/).

3 Orczy megromlott egészségi állapota miatt mondott le. Felmentésére — a me. dec. 21-i előterjesztése alapján — a dec. 24-i lf. elhatározással került sor. Egyúttal megkapta a Szt. István-r. nagyker.-je kitüntetést és a főkamaramesteri méltóságot. OL - K 26 - 1890 - 4045, OL - K 255 - 1890 - 12. t. - 2932. — *Vö. a következő ponttal.*

4 *Vö. az előző ponttal és 1890. dec. 29./2. — Szőgyény-Marich László küm.-i első osztályfőnököt — a me. dec. 21-i előterjesztésére — dec. 24-én nevezte ki kszkm.-ré az uralk. Szőgyény nem volt egy. képv., jóllehet — a dec. 25-én kelt felségelőterjesztés szerint — a minisztériumról szóló 1848:3. tc. szellemének az felelt meg, hogy a miniszterek az Ogy. valamely házának tagjai legyenek, azaz ott ne csak nyilatkozhassanak, hanem szavazhassanak is. Ez indokolta valójában az új miniszter kinevezését főrenddé, ami a dec. 29-i lf. elhatározással történt meg. OL - K 26 - 1890 - 4045 és 1557 (4061).*

5 A két főispáni szék Majthényi László szept. 3-i felmentésével üresedett meg. (*Vö. 1890. aug. 8./20.*). Roszner, aki egy. képv. volt, a me. dec. 24-i felségelőterjesztése nyomán dec. 31-én nevezte ki az uralk. (OL - K 148 - 1891 - III. t. - 16.) — Roszner személyére *ld. még 1894. márc. 5./2. és 3., máj. 28./4.*

47./55./

1890. december 29.^a

1.

A felállítandó királyi ítélőtáblák elnökeinek kinevezése¹

Der Herr Justizminister meldet, daß er zu Präsidenten der infolge der Dezentralisation der kön. Tafeln zu errichtenden kön. Tafeln behufs Ernennung folgende Persönlichkeiten bei Seiner Majestät in Vorschlag zu bringen gedenkt:

nach Budapest der jetzige Präsident der Budapester kön. Tafel *Carl Vajkay*,

nach Debreczin der Kurialrichter *Julius Puky*,

nach Szeged der Kurialrichter *Alexander Sélley*,

nach Kassa der Präsident der Marosvásárhelyer kön. Tafel *Adolf Oberschall*,

nach Kolozsvár der Senatspräsident der Budapester kön. Tafel *Eugen Berczelly*,

nach Marosvásárhely der Kurialrichter *Paul Elekes*,

nach Pozsony der Kurialrichter *Koloman Lehoczky*,

nach Győr der Senatspräsident der Budapester kön. Tafel *Alexander Erdélyi*,

nach Pécs der Präsident des Budapester Wechsel- und Handelsgerichtshofes *Stefan Blaskovich*,

nach Nagyvárad der Ministerialrat im Justizministerium *Julius Zádor*, und

nach Temesvár der Senatspräsident der Budapester kön. Tafel *Andor Paizs*.

Wird zur Kenntnis genommen.²

2.

Szógyény-Marich László további megbízása a német kereskedelmi szerződési tárgyalások vezetésével³

Der Herr Ministerpräsident berichtet, daß der gemeinsame Minister des Äußern die Zustimmung der ungarischen Regierung erbeten habe, daß nachdem die mit Deutschland begonnenen Handelsvertragsverhandlungen bisher durch den Herrn Minister am allerh. Hoflager *Ladislaus Szógyény-Marich* als gewesenen ersten Sektionschef im gemeinsamen Ministerium des Äußern geleitet wurden, und es im Interesse der Angelegenheit sehr wünschenswert wäre, daß in der Leitung der Verhandlungen keine Änderung eintrete, der gedachte Herr Minister ersucht werden dürfe, die erwähnten Verhandlungen bis zur Beendigung derselben auch nach seiner erfolgten Ernennung zum Mitgliede der ungarischen Regierung weiter zu leiten.

Der Ministerrat hat mit Rücksicht auf die obwaltenden Umstände die gewünschte Zustimmung gerne erteilt, mit dem ausdrücklichen Vorbehalte jedoch, daß hieraus für künftige Fälle kein Präzedenz geschaffen werden kann.⁴

3.

Tárgyalások a prímással, illetve a pápai nunciussal az elkeresztelési ügyben⁵

Der Herr Ministerpräsident berichtet, daß nachdem sich der Erzbischof und apostolische Nuntius in Wien, Galimberti für die Übernahme der Mission bereit erklärt hatte, die in der Angelegenheit der Wegtaufungen notwendig gewordenen Aufklärungen, wegen welcher die Entsendung eines besonderen Vertrauensmannes nach Rom geplant wurde, dem Heiligen Stuhle zu unterbreiten und zu trachten, beim Heiligen Stuhle dahin zu wirken, daß die in Frage stehende Angelegenheit unter Wahrung des Standpunktes der ungarischen Regierung beglichen werden könne, gelegentlich der diesbezüglich geführten Besprechungen der Antrag gestellt wurde, daß der Herr Minister am allerh. Hoflager betraut werden möge, sich mit dem Nuntius in persönliche Berührung zu setzen, zu welchem Zwecke der Herr Ministerpräsident den Stand der Angelegenheit und den Standpunkt der ungarischen Regierung dem gedachten Herrn Minister zuschriftlich mitteilen sollte, welche Zuschrift dann in einer abschriftlichen Übersetzung auch dem Nuntius mitgeteilt werden könnte.

Der Ministerrat hat dem vorgetragenen Antrage beigestimmt.⁶

Jegyzetek

- a Az elkallódott eredeti magyar nyelvű jk. uralk. számára készült egykorú hivatalos német fordítása alapján közöljük a jk.-et. Lelőhely: Wien, HHStA, Kabinettsarchiv.
- 1 *Ld. még 1890. ápr. 3./1., 1891. júl. 29./6.*
- 2 A javasolt személyeket az uralk. 1891. jan. 15-én kelt lf. elhatározásával nevezte ki. (*Bp.-i Közl., 1891. jan. 23.*) — Az új ítélőtáblák 1891. máj. 5-én kezdték meg működésüket. RT 1891. 53. p.
- 3 *A német külkereskedelmi ügyekre vonatkozó jk.-i pontok felsorolása: 1890. okt. 10. 5. jegyzet. — Az összes külkereskedelmi vonatkozású jk.-i pont felsorolása: 1890. márc. 25. 29. jegyzet.*
- 4 A mt. a közös küm. dec. 6-i kérésére járult hozzá, hogy a kszkm.-re kinevezett Szögyény-Marich László (vö. 1890. dec. 22./3.) volt küm.-i első osztályfőnök továbbra is ellássa a Németországgal folyó kereskedelmi szerződési tárgyalások vezetését. OL - K 26 - 1891 - 222 (4101/1890).
- 5 *Az egyházpolitikai kérdésre vonatkozó jk.-i pontok felsorolása: 1890. nov. 3. 7. jegyzet.*
- 6 Az elkeresztelési ügy elfajulása miatt a kormány — főleg Csáky és Szilágyi miniszterek jóvoltából — már alig mutatott hajlandóságot a klérussal és Rómával folytatott tárgyalásokra. Ferenc József ellenben — nem először és nem utoljára — személyesen próbált közvetíteni. Az uralk. kívánságára jött létre a kormány tagjainak (Szapáry, Csáky, Szilágyi) tanácskozása a bécsi nunciussal, Galimberti érsekkel a mt. előtti napon. A tanácskozáson lekerült a napirendről az a terv, amely egy főpapi megbízott Rómába küldését irányozta elő. (A jelölt egyébként Steiner Fülöp fehérvári püspök volt.) Szögyény kszkm. dec. 30-án kimerítő írásbeli utasítást kapott a me.-től (ld. OL - K 26 - 1890 - 1420 /4179). — A kormány memorandumát Galimberti jan. elején juttatta el Rómába. Ennek lényege az volt, hogy amennyiben a Szentszék nem fogadja el a febr.-i rendelet felajánlott módosítását, akkor elrendelik a vegyes házasságokból származó gyermekek állami anyakönyvezését. Róma 1891. febr. eleji válaszában elvetette a kormány javaslatait. Eközben két jelentős esemény történt az ügy szempontjából: 1. 1891. jan. 11-én a BM-ban megszületett az első — felemás — harmadfokú elkeresztelési határozat (Molnár János komáromi apátplébános ellen), amely pénzbírsággal sújtotta ugyan az elkeresztelőt, de nem kötelezte a keresztelési bizonylat utólagos átküldésére; 2. jan. 23-án elhunyt Simor János hercegprímás. A széküresedés idején viszonylagos nyugalom állt be, miután ápr.-ban Rómából békülékenyebb hangok érkeztek. A kormány igen enyhén alkalmazta Csáky rendeletét, és

várakozó álláspontot foglalt el a prímási szék betöltéséig (vö. 1891. okt. 23./3.). Iratok: OL - K 26 - 1891 - 59. Vö. *Salacz*, A magyar kultúrharc... 101-122. p.

48./1./

1891. január 3.

3.

Osztrák–magyar megegyezés a konzuli bírászkodásról szóló törvényjavaslat módosításáról¹

Az igazságügy-miniszter úr az 1890. évi december hó 17-én tartott minisztertanácsban tett előzetes előterjesztése kapcsán jelenti, hogy a konzuli bírászkodásról szóló törvényjavaslatban szükségesnek tartott módosítások iránt az osztrák igazságügy-miniszterrel és a közös külügyminiszterrel megegyezésre jutott, mely szerint minden oly esetre nézve, midőn valamely konzul a konzuli bírászkodással újabban felruháztnék, vagy a konzuli bírászkodás tőle elvétetnék, vagy oly idegen országokba hozatnék be a konzuli bírászkodás, melyekben az eddig még behozva nem volt, vagy a már hatályban lévő konzuli bírászkodás megszüntetnék, vagy végre midőn a konzuli bírászkodásra vonatkozó jogszabályok akár alaki, akár anyagi tekintetben módosíthatnának, az eziránti megállapodások a közös külügyminiszternek „meghallgatása mellett” a Monarchia két állama igazságügy-minisztereinek közös egyetértésével létesítendőek, míg a törvényjavaslat korábbi szövege szerint e megállapodások a közös külügyminiszterrel „egyetértőleg” lettek volna létrehozandók; továbbá a konzuli főtörvényszék költségeire nézve szigorú szemmel tartásával azon elvnek, hogy a konzuli bírászkodás az 1867:XII. tc. értelmében közös ügyet nem képez, az a módosítás tétellett, hogy a főtörvényszék bírói tagjainak illetményeit a Monarchia azon állama fedezi saját költségvetése terhére, amely államnak honpolgára, illetőleg amely állam kormányának előterjesztésére neveztetett ki az illető bíró; míg a korábbi javaslat szerint a konzuli főtörvényszék költségei a delegációk által megszavazni szokott közösügyi költségvetésbe vétettek volna fel.

A konzuli főtörvényszék segédszemélyzetéről kirendelés útján a közös külügyminiszter fog intézkedni.

Az igazságügy-miniszter úr ennél fogva felhatalmazást kér, hogy Ő Felsőge legfelsőbb jóváhagyásának kieszközlése után a konzuli bírászkodásról szóló törvényjavaslatot e módosított szövegben terjeszthesse az Országgyűlés elé.

Az előadott módosítások helyeseltetvén, a minisztertanács a kívánt felhatalmazást megadja.²

4.

Az Alibunári Kir. Járásbíróság és Torontál vm. alibunári járásának főszolgabírája között tilos legeltetés miatt keletkezett hatásköri összeütközés kérdésében — az igazságügy-miniszter előterjesztésére — határozat arról, hogy az eljárást a bíróság folytassa le.

5.

A Gyulafehérvári Kir. Járásbíróság és Gyulafehérvár város rendőrkapitánya között könnyű testi sértés miatt keletkezett hatásköri összeütközés kérdésében — az igazságügy-miniszter előterjesztésére — határozat arról, hogy az eljárást a bíróság folytassa le.

6.

A Bártfai Kir. Járásbíróság és a szekesői járás főszolgabírája között hadköteles szökevények ügye miatt keletkezett hatásköri összeütközés kérdésében — az igazságügy-miniszter előterjesztésére — határozat arról, hogy az eljárást a bíróság folytassa le.

7.

Törvényjavaslat az olasz külkereskedelmi szerződés felmondási határidejének meghosszabbításáról³

A kereskedelmi miniszter úr jelenti, hogy azon nyilatkozat, mellyel az Olaszországgal 1888. december hó 7-én kötött s az 1888:XV. tc.-be iktatott kereskedelmi és hajózási szerződésnek a szerződés XXIX. cikkében szabályozott felmondási ideje egy évre meghosszabbíttatik, az olasz kormánnyal kicseréltetett, s ennél fogva felhatalmazást kér, hogy az eziránti törvényjavaslatot az Országgyűlés elé terjeszthesse.⁴

A felhatalmazás megadatik.

8.

A Németországgal folyó külkereskedelmi szerződési tárgyalásokon résztvevő megbízottak további utasítása⁵

A kereskedelmi miniszter úr jelentést tevén a Németországgal folyamatban levő kereskedelmi szerződési tárgyalások állásáról, a tárgyalásokban résztvevő megbízottaink további utasítása szempontjából a kereskedelmi miniszter úr javaslataihoz képest

elhatároztatik, hogy amennyiben Németország a gabonaneműeknél és a fánál differenciális tarifákat számunkra nem engedélyezne, követeltes-

sék a gabona- és a favám tételeinek a német kormány részéről már kilátásba helyezett mérven felüli további leszállítása.

Kívántassék a német megbízottaktól mindjárt a tárgyalások folytatásának megkezdésével nyilatkozat arra nézve, hogy hajlandó-e a német kormány velünk állategészségügyi egyezményt kötni? — megjegyezvén részünkről, hogy ha ez iránt kellő biztosítást nem nyernénk, nem volnánk abban a helyzetben, hogy a németeknek a mi ipari vámjaink mérseklésére irányzott, bár részben méltányos kívánatait kellőképpen támogassuk.

A kereskedelmi szerződési és az állategészségügyi egyezményi⁶ tárgyalásokat párhuzamosan kellene folytatni.

Az 1881. május 23-án kötött kereskedelmi szerződésnek a vasúti díj-szabások és a vasúti forgalom szabályozását tárgyzó XV–XVII. cikkeit illetőleg az az álláspont foglalandó el, hogy ha német kormány nem kívánja e cikkek határozmányainak általa tervezett értelmezését, — e cikkek változatlanul hagyandók; különben követelendő a kereskedelmi miniszter úr által javaslatba hozott pótlásoknak felvétele (1890. december 10-i minisztertanácsi határozat).

Boraink védelme érdekében a német kormánytól ipartörvényünk 58. §-ának megfelelő intézkedés követelendő.

A szerződés 12 évre megköthető. Amennyiben a német kormány képviselői részéről az a kérdés tétetnék, hogy mi történék akkor, ha az időközben lejáró osztrák–magyar vám- és kereskedelmi szövetség meg nem újíttatnék.⁷ kijelentendő, hogy Magyarország ez esetben is a Németországgal kötendő szerződést annak lejártáig magára nézve kötelezőnek fogná tekinteni.

A Németországgal való kooperáció mind Franciaország, mind a keleti államok tekintetében elfogadandó.

Ha aziránt kellő biztosítást nyernénk, hogy Franciaország⁸ ellenében Németország s esetleg Olaszország,⁹ a Svájc¹⁰ és Belgium¹¹ kész velünk egyforma eljárást követni, az esetben a svájci kereskedelmi szerződés is felmondható volna; a franciaországi kereskedelmi szerződés azonban részünkről minden esetben felmondandó.

Ami a Romániával¹² kötendő kereskedelmi szerződést illeti: e tekintetben fenntartandó a magyar kormánynak eddig is elfoglalt álláspontja, miszerint előbb a kereskedelmi viszonyoknak Németországgal való rendezése véglegesítendő; biztosítandó azonban az osztrák kormány, hogy a magyar kormány kész Romániával is elfogadható feltételek mellett szerződést kötni; sőt arra is hajlandó, hogy még mialatt Németországgal a tárgyalások folynak, megfelelő módon puhatolások tétessenek a román kormánynál az iránt, vajon hajlandó volna-e komolyan szerződési tárgyalásokba bocsátkozni.

Amennyiben az osztrák kormány vonakodnék ezen állásponthez járulni, s ragaszkodnék azon szándékához, hogy a Németországgal való kereskedelmi viszonyok rendezésének véglegesítése előtt Romániával

kötessék meg a kereskedelmi szerződés: provokálandó a kérdésnek Ő Felsege legfelsőbb elnöklete alatti közös miniszteri értekezleten való eldöntése.

A Németországgal megállapítandó vámtarifa egyes tételeinek meghatározását illetőleg megbíztatnak az e tekintetben illetékes kereskedelmi, pénzügyi és földművelésügyi miniszter urak, hogy az e részben adandó utasítás részleteit közös egyetértéssel maguk állapítsák meg, s erre vonatkozó kérdéseket csak az esetben és csak annyiban terjesszenek a minisztertanács elhatározása alá, ha és amennyiben egymás között megállapodásra nem juthatnának.

11.

A horvát–szlavón–dalmát miniszter felhatalmazása arra, hogy a Horvát Országgyűlésben személyes részvételi joggal bíró családokról szóló törvényjavaslatot szentesítés alá terjessze.¹³

Jegyzetek

- 1 *Ld. még 1890. szept. 21./2., szept. 28./1., okt. 10./6., nov. 6./2., dec. 17./7.*
- 2 Szilágyi 1891. jan. 26-án nyújtotta be a tvj.-ot, amelyet az Igazságügyi Bizottság módosításokkal ajánlott elfogadásra. Mint várható volt, a febr. 12-től márc. 2-ig tartó kh. tárgyalás során élénk vita bontakozott ki. A Mérs. Ell. nevében Apponyi Albert, a Füg. P. nevében Polónyi Géza adott be határozati javaslatot a tvj. ellen. Apponyi javaslata a magyar bírói hatalom függetlenségének alapján szorgalmazta a kérdés rendezését, míg Polónyi olyan új javaslat előterjesztésére akarta utasítani a kormányt, amely jobban hangsúlyozza az önálló magyar államiséget. Az általános tárgyalást febr. 24-én névszerinti szavazás követte: a tvj.-ot 188:102 arányban fogadta el a Ház. A részletes tárgyalás során még több változást szenvedett a javaslat szövege. (OL - K 2 - 1887/92 - 6275, 6417, 6661, 7678/1891 /185–186. és 189. cs./, KN /1887–92/ 21. k. 344. p., 22. k. 91., 130–354. p. 25. k. 143. p.) — A tvj.-ot tv.erőre emelte az 1891:31. tc. Eszerint a magyar és osztrák honosok, valamint a védencek fölötti bíráskodást külföldön — meghatározott országokban — a konzuli bíróságok gyakorolják, mégpedig elsőfokon a konzuli hivatalok, másod- és végső fokon a Konstantinápolyban szervezendő Konzuli Főtörvényszék. Utóbbi elnökét (felváltva a két állam honosai közül) és főbíráit (egyenlő számban a két állam honosai közül) a császár és király nevezte ki. A tv. — hatályba léptétől számítva — 10 évre szól. — Ausztriában is meghozták ugyan a megfelelő tv.-t (1891. aug. 30. RGB1. 1891. 136.), azonban az életbeléptetést célzó tárgyalások elhúzóódása miatt az új rendszer csak 1898. jan. 1-jétől valósulhatott meg. (Vö. 1897. júl. 30-i 12 790. ME sz. rendelet — RT 1897. II. k. 1. p.) — *Ld. még 1893. júl. 15./7.*
- 3 *Az olasz külkereskedelmi ügyekre vonatkozó jk.-i pontok felsorolása: 1890. dec. 17. 1. jegyzet. — Az összes külkereskedelmi vonatkozású jk.-i pont felsorolása: 1890. márc. 25. 29. jegyzet.*
- 4 A nyilatkozatot 1890. dec. 27-én írták alá Rómában. — Szilágyi jan. 19-én nyújtotta be a tvj.-ot. (Ezt, az ogy. iratokat és tárgyalást /febr. 3–12./ ld. OL - K 2 - 1887/92 - 6205, 6347, 6420, 6492/1891 /185–186. cs./ és KN /1887–92/ 21. k. 207. p., 22. k. 25–26., 76–77., 91. és 223. p.) — A javaslatot az 1891:5. tc. emelte tv.erőre.
- 5 *A német külkereskedelmi ügyekre vonatkozó jk.-i pontok felsorolása: 1890. okt. 10. 5. jegyzet. — Az összes külkereskedelmi vonatkozású jk.-i pont felsorolása: 1890. márc. 25. 29. jegyzet.*
- 6 *Ld. 1890. dec. 10./2.*
- 7 Az Ausztria és Magyarország között 10 évenként megkötött, ill. megújított vám- és kereskedelmi szövetség érvénye 1897 végén járt le. Vö. 1887:24. tc.
- 8 *Ld. 1892. jan. 11./1.*
- 9 *Ld. e jk. 7. pontját.*

10 Ld. 1891. máj. 1./6.

11 Ld. 1891. máj. 21./9.

12 Ld. 1890. dec. 3./6.

13 Ld. még 1890. nov. 4./2. — Ld. az 1891. jan. 9-i tv.-t az 1888. szept. 29-i tv. 10. §-ának végrehajtása tárgyában.

49./2./

1891. január 9.

1.

A gör. kel. szerb metropolita-pátriárka választási szabályzat tervezetének véglegesítése¹

A miniszterelnök úr emlékezetbe hozza, hogy a minisztertanács már a múlt 1890. évi ápril hó 11-én tartott ülésében (12/mt. jk. 2. pont) megállapodott az iránt, hogy a gör. kel. szerb metropolita-pátriárka választásáról szóló szabályzat azon tervezet szerint, melyet a Gör. kel. Szerb Nemzeti Egyházi Kongresszus 1885. évben felterjesztett, ne ajánltassék legfelsőbb jóváhagyásra, hanem a metropolita-pátriárka választásának megtörténte után a kongresszusnak annak esetleg egy későbbi ülészakában oly felhívással adassék vissza, hogy a kormány által szükségesnek tartott módosítások megtétele végett vegye azt újólág tárgyalás alá, s azután terjessze fel ismét legfelsőbb megerősítés alá.

A kongresszusi királyi biztossal történt megbeszélés szerint legcélszerűbbnek látszik, ha a metropolita-pátriárka választására vonatkozó szabályzati tervezet is ugyanoly módon adatik ki a királyi biztosnak a kongresszusi választmány, illetőleg a kongresszus által leendő újabb tárgyalatás végett, mint ez a minisztertanácsnak 1890. évi június hó 27-én kelt határozata (23/mt. jk. 6. pont) értelmében és Ő Felső-gének 1890. évi július 23-án kelt legfelsőbb elhatározása alapján a többi kongresszusi munkálatokra vonatkozólag történt.

Eszerint a metropolita-pátriárka választását tárgyzó szabályzatnak a minisztertanács által módosított szövege utasításul szolgálna a királyi biztosnak, hogy a szabályzat új tervezetének kidolgozásánál annak értelmében igyekezzék befolyását érvényesíteni. Minthogy azonban a minisztertanács által megállapított szövegre nézve a horvát-szlavón bán néhány észrevételt tett,² az előadó miniszterelnök úr szükségesnek tartja, hogy figyelemmel ezen észrevételekre a kérdésben levő szabályzati tervezetet a minisztertanács még egyszer vizsgálja meg.

Ehhez képest tárgyalás alá vétetvén a gör. kel. szerb metropolita-pátriárka választásáról szóló szabályzat tervezete,

a II. cikkének első bekezdésénél elfogadtatik a horvát-szlavón bán javaslata, miszerint e cikk a következő módon szövegeztessék:

„Ha az érsek és metropolita-pátriárkai szék üresedése esetében Ő Felsége adminisztrátort nem nevezne ki, akkor az érsek és metropolita-pátriárka teendőit a felszentelés szerint legidősebb püspök végzi (a kongresszusi szervezet 12. §-a).”

Az *V. cikk* utolsó előtti bekezdésénél a bán módosítási javaslatának mellőzésével fenntartatik a minisztertanács által korábban megállapított szöveg, mely szerint a választás „*végeredménye*” hirdetendő ki.

A *VII., VIII. és IX. cikkek*nél az eskütételt illetőleg a minisztertanács a most idézett cikkek erre vonatkozó határozatainak megváltoztatásával abban állapodik meg, hogy az új érsek és metropolita-pátriárka által teendő esküre nézve tartassék fenn az eddigi gyakorlat, mely szerint az újonnan megválasztott és legfelsőbbben megerősített metropolita-pátriárka csak Ő Felsége és az ország alkotmányos törvényei iránt tesz hűségi esküt.³

A királyi biztos azonban értesítendő, hogy az esetben, ha a kongresszus nagy súlyt helyezne arra, hogy a metropolita-pátriárka az egyház autonóm jogainak és az ezen jogok alapján a kongresszus által hozott és szabályszerűen megerősített nemzeti egyházi intézményeknek megőrzése és megvédésére is tegyen esküt: a kormány hajlandó volna megengedni, hogy a pátriárka által tenni szokott hűségi eskü ily értelemben kibővítsék, mely esetben a letett eskü szövege hiteles másolatban a kongresszusnak is megküldhető volna.

Egyúttal felhatalmaztatik a miniszterelnök úr, hogy Ő Felsége legfelsőbb jóváhagyásának kieszközlése után a gör. kel. szerb metropolita-pátriárka választására vonatkozó szabályzatra nézve a javaslatba hozott módon intézkedjék.⁴

3.

Megállapodás Bajorországgal a közösleges bűnözők kölcsönös kiadatásáról

A miniszterelnök úr mint a Belügyminisztérium vezetője előterjeszti, hogy a szökevény büntetettek előzetes letartóztatása iránt Bajorországgal szemben viszonság szerinti eljárás gyakorolhatása céljából az igazságügy-miniszter úrral egyetértőleg a közigazgatási és rendőri hatóságokhoz rendeletet szándékozik kibocsátani, melynek értelmében az említett hatóságok utasítatnának, hogy ha bajor igazságügyi vagy közigazgatási hatóságtól azt az értesítést veszik, hogy az üldözött ellen közönséges bűntett vagy vétség miatt bírói elfogadási parancs van kibocsátva, vagy az illető ily bűntett vagy vétség miatt jogerős büntető ítélettel szabadságvesztés büntetésére van elítélve, e hatóságnak az előzetes letartóztatást tárgyozó megkereséseit, ha a kiadatásnak akadály nem áll útjában, haladéktalanul teljesítsék; a letartóztatott egyének azonban legfeljebb 48 óra alatt az illetékes hazai bíróságnak átadandók a kiadási eljárás megindítása végett.

Hasonló értelemben utasítaná az igazságügy-miniszter úr is a kir. bíróságokat és ügyészségeket, a horvát-szlavón-dalmátországi bán pedig megkerestetnék, hogy Horvát-Szlavónországra nézve szintén ennek megfelelő intézkedéseket tegyen.

Jóváhagyólag tudomásul vétetik.⁵

4.

A belügyi tárcát vezető miniszterelnök felhatalmazása arra, hogy a br. Thoroczky-család örökös főrendiházi tagsági jogáról szóló törvényjavaslatot az Országgyűlés elé terjessze.⁶

7.

Törvényjavaslat a bírói és ügyészi szervezet módosításáról⁷

Az igazságügy-miniszter úr bemutatja a bírói és ügyészi szervezet módosításáról szóló törvényjavaslatot,

mely elfogadtatik azzal a módosítással, hogy a 32. §-ban említett törvényszéki és járásbíráknak ne csak a kir. ítélőtábla-bírói cím, hanem a „jelleg” is adományozandó, azonban ily cím- és jelleggel a törvényszéki és járásbíráknak csak 10%-a ruházható fel; továbbá, hogy ezen kir. ítélőtáblai cím- és jelleggel felruházott bírácnak fizetése (35. §) a vidéken is 2500 Ft-ra emeltessék fel.

Egyúttal felhatalmaztatik az igazságügy-miniszter úr, hogy az eképp megállapított törvényjavaslatot Ő Felsege legfelsőbb jóváhagyásával az Országgyűlés elé terjessze.⁸

8.

**Vám- és kereskedelmi értekezlet
a német külkereskedelmi szerződés ügyében⁹**

A kereskedelmi miniszter úr jelentést tesz a Németországgal való kereskedelmi viszonyok rendezése ügyében összehívott közös vám- és kereskedelmi értekezlet tárgyalásairól.

Tudomásul vétetik azzal a hozzáadással, hogy a németországi kereskedelmi tárgyalások tekintetében a magyar kormánynak eddigi, legutóbb a f. hó 3-án kelt minisztertanácsi határozatban kifejezett álláspontja továbbra is minden pontban fenntartandó.

9.

A Haraszti–Ráckevei HÉV engedélyezése

A kereskedelmi miniszter úr felhatalmazást kér, hogy Ő Felsége legfelsőbb jóváhagyásával ifj. Szilágyi Lajos főszolgabírónak kiadhassa az engedélyt a Haraszti–Ráckeve HÉV építésére.

E 27,4 km hosszú vasút tényleges építési költsége 700 000 Ft-ban van megállapítva, melyből 53 000 Ft forgalmi eszközökre, 15 000 Ft pedig tartalékalapra fordítatnék. A 700 000 Ft-nyi építési tőke 35%, azaz 245 000 Ft erejéig törzsrésztvények, 65%, azaz 455 000 Ft erejéig pedig 72%-os árfolyamnak alapul vétele mellett elsőbbségi részvényeknek kibocsátása útján szerezhetnék be.

A szóban levő vasút következő állami hozzájárulással segélyeztetnék: a posta ingyen szállítása fejében 50 éven át 1650 Ft-nyi évjáradék fizettetnék, ami 30 000 Ft tőkeösszegnek felel meg, mely tőkeösszeg fejében az engedélyes törzsrésztvényeket köteles az Államkincstárnak átadni.

Az 1888:IV. tc. 7. §-a alapján 70 000 Ft-nyi segély adatnék; minthogy azonban e segélyt az előadó miniszter úr 10 évi egyenlő részletekben szándékozik kifizetni, s ez esetben a kamatok is figyelembe veendőek, az évi részlet 9000 Ft-ot tenne.

E segély fejében 70 000 Ft névértékű törzsrésztvények adatnának át az államnak.

Az üzletkezelés átruházása tekintetében fenn van tartva a kereskedelmi miniszter jóváhagyása, illetőleg az üzletkezelésnek a MÁV részére való átengedése.

A 35 000 Ft-ban megállapított engedélyezési biztosíték az Állampénztárba már be van fizetve.

A kívánt felhatalmazás megadatik.¹⁰

10.

A kereskedelemügyi miniszter felhatalmazása arra, hogy a kézi lőfegyverek kötelező megvizsgálásáról szóló törvényjavaslatot az Országgyűlés elé terjessze.¹¹

11.

A MÁV 1890. évi üzleti eredménye¹²

A kereskedelmi miniszter úr jelentést tesz a MÁV-nak 1890. évi üzleti eredményéről, amint az szeptember végéig a végleges leszámolás, azon túl pedig az ideiglenes felvételek szerint alakul.

Eszerint a 41 500 000 Ft előirányzattal szemben az eredmény 46 725 493 Ft, vagyis 5 225 493 Ft-tal jobb; ha az államósított Északkeleti Vasút is hozzávételük, akkor a 45 514 000 Ft előirányzattal szemben az elért 51 025 493 Ft-nyi eredmény 5 511 493 Ft-tal jobb.

Az üzleti kiadások tettek a 24 897 000 Ft-ra rúgó előirányzattal szemben 25 400 000 Ft-ot, vagyis *600 000 Ft-tal többet*; megjegyzendő azonban, hogy 648 000 Ft-nyi elő nem irányzott beruházási kiadás is fedeztetett.

Tiszta jövedelmi eredményképpen, csupán a MÁV vonalait véve, előirányozva volt 16 603 000 Ft, ebből levonatván az előirányzott beruházások 4 684 360 Ft-tal, az Állampénztárba beszállítandó lett volna 11 918 640 Ft.

Tényleg beszállított a beruházások levonása után 16 233 485 Ft, mihez hozzávéve a forgótőkénél mutatkozó 190 282 Ft túllépést, az Északkeleti Vasút anyagkészlet beszerzését 1 millió Ft és ezen vasút szelvénybeváltási összegét 359 298 Ft, a valóban beszállítható összeg tett 17 883 065 Ft-ot, vagyis az előirányzatnál *5 964 425 Ft-tal többet*; minthogy azonban ebben 2 366 562 Ft nem üzleti bevétel is foglaltatik, az üzleti bevételekből származó *tiszta jövedelmi többlet tesz 3 597 868 Ft-ot*.

Összehasonlítva az 1889. és 1890. évi tiszta eredményeket, az utóbbi 3 016 580 Ft-tal kedvezőbb.

Ami a zónadíjszabás második évének eredményét illeti: az 1890. év szeptember-december hónapjaiban 1 319 715 személlyel, 214 780 podgyászdarabbal szállított több, és 444 559 Ft-tal több vétetett be, mint már a zóna behozatala után az 1889. év megfelelő 1/4 évében.

Örvendetes tudomásul vétetik.

17.

A földművelésügyi miniszter tájékoztatása arról, hogy tárcájánál 80 000 Ft túlkiadás merült fel a filoxéra elleni védekezés címén.¹³

18.^a

Fegyverrendelés az újonnan alakuló magyar fegyvergyártól¹⁴

A honvédelmi miniszter úr jelenti, hogy miután a közös hadügyminiszter felhatalmazta őt, hogy a Közös Hadsereg számára szükséges Mannlicher-fegyverekből azon fenntartással, ha a delegációk az erre vonatkozó fedezetet meg fogják szavazni, 30 000 db-ot az újonnan alakuló magyar fegyvergyárnál rendelje meg, 65 000 db fegyver szállítása iránt a szerződést az említett gyárral megkötni szándékozik.

A Közös Hadsereg számára megrendelendő fegyverek szállítási ára, tekintve, hogy a közös hadügyminiszter nem szándékozik nagyobb árt engedélyezni, mint amelyért a fegyvereket a steyeri gyár szállítaná, db-onkint 33 Ft 83 kr-ban állapíttatnék meg; ellenben a honvédségi fegyverekért a gyár 34 Ft 73 kr-t kíván. Az előadó miniszter úr engedélyezendőnek véli azt az árt, melyért az előbbi magyar fegyvergyár szállított volna, ti. db-onkint 34 Ft 28 kr-t.

Azonkívül a gyár kívánatai közül teljesíthető volna az a kérése, hogy a fegyverek átvételénél felmerülő kezelési költségek fejében a gyárnak 3500 Ft-nyi összeg téríttessék meg, továbbá, hogy az 1888:II. tc. 1. §-ának c. pontja nyomán a kötendő

fegyverszállítási szerződés utáni bélyegilleték engedjék el; végre, hogy a gyár biztosíthatnék, miszerint az esetben, ha 1892. évben a kikötött 6000 db fegyvernél többet szállítana, az ezen felül szállított fegyverek is, legfeljebb azonban 12 000 db, át fognak vétetni, illetőleg az értük járó szállítási ár még az 1892. évben ki fog fizettni.

Az előadó miniszter úr végül felhatalmazást kér, hogy amennyiben a szóban lévő fegyverszállítási szerződés a törvényhozás jóváhagyásának fenntartásával megkötetnék, az erre vonatkozó törvényjavaslatot Ő Felsége legfelsőbb jóváhagyásának kieszközlése után az Országgyűlés elé terjeszthesse.

A minisztertanács jóváhagyja, hogy a honvédelmi miniszter úr által előadott feltételek mellett az újonnan alakuló fegyvergyárral szerződés kötéssék, s felhatalmazza az említett miniszter urat, hogy az iránt törvényjavaslatot terjesszen az Országgyűlés elé.

Jegyzetek

- a A 19–22. pontokat nem közöljük.
- 1 *Ld. még 1890. márc. 25./3. és 4., ápr. 11./2., máj. 23./8., jún. 20./1., jún. 27./6., 1892. febr. 1./2., okt. 28./6., nov. 28./2.*
- 2 A vkm. által — a mt. megbízásából — összeállított tervezet ld. OL - K 26 - 1890 - 26 (2170). A báb észrevételeit tartalmazó levél: uo. - 1891 - 86 (656).
- 3 A Szerb Nemzeti Egyházi Kongresszus által 1885-ben készített tervezet a pátriárkától két esküt követelt: egyet az uralk. és az ország tv.-ei iránti hűsége, egyet pedig — a kongresszus színe előtt — a szerb nemzeti egyházi intézmények megőrzésére és megvédésére.
- 4 A mt. döntése nyomán újrászövegezett tervezet ld. uo. — Szapáry 1891. jan. 27-én felségelőterjesztésben kért engedélyt a mt. határozatának végrehajtására, a következő indokolással: „remélhető, hogy a jelenlegi, nagyrészt mérsékelt elemekből alakult kongresszuson a kérdéses szabályzat megfelelő átdolgozása elérhető lesz, sőt az sem lehetetlen, hogy a szabályzat intézkedései esetleg a Gör. kel. Szerb Egyház összes ügyeit felölelő egységes szervezeti szabályzatba vétetnek föl.” Ferenc József febr. 9-én engedélyezte a mt. által elhatározott lépéseket, de az eskü megváltoztatásához nem járult hozzá. Szapáry febr. 14-i kérésére Csáky febr. 17-én terjesztette elő a szabályzat újraírt szövegét és a kir. biztos utasításának tervezetét. Ezeket Szapáry febr. 21-én azzal adta ki Nikolics Fedor kir. biztosnak, hogy „annak idején egész befolyásával oda hatni méltóztassék, miszerint a kérdéses szabályzat a jelzett alakban ... fogadtassék el ..., annyival inkább, mert bizonyára sem az egyháznak, sem a kormánynak nem állana érdekében, ha esetleg a kongresszusnak egy harmadik elaborátuma is az előbbieik sorsára jutna”. Uo.
- 5 A büm. 90 421/1890. sz. körrendelete (1891. jan. 29.) valamennyi törvényhatósághoz a büntettek előzetes letartóztatása körül Bajorország irányában követendő eljárás tárgyában. RT 1891. 4. p.
- 6 Az uralk. 1891. febr. 17-én adott engedélyt a tvj. benyújtására, erre azonban csak hosszú késéssel került sor. (OL - K 26 - 1893 - 1415.) — A családot az 1896:31. tc. vette fel az örökös fh. tagsággal bíró családok közé.
- 7 *Ld. még 1890. márc. 25./2., júl. 4./3.*
- 8 A mt. elé került, 77 §-ból álló tvj.-ot a kivonatos indokolással együtt ld. OL - K 255 - 1891 - 12. t. - 35. — A javaslat a bíróságok és ügyészségek felügyeletéről, szervezetéről, a gyakorlati bírói vizsga és a felsőbb ítélőbírói képzésükre, továbbá egyéb olyan gyakorlati kérdésekről szólt, amelyek egyrészt a kir. ítélőtáblák és főügyészségek szervezéséről alkotott 1890:25. tc. (vö. 1890. dec. 29./1.) következtében, másrészt a Szilágyi által tervezett perjogi reformok (vö. 1892. febr. 14./5.) szempontjából szükségesnek mutatkoztak. A tvj. leglényegesebb intézkedései — erkölcsi és anyagi előnyök nyújtásával — arra irányultak, hogy az alsóbíróságok kiemelkedő képességű bírái működési helyükön is megtalálhassák számításukat, s ezáltal emelkedjék az elsőfokú bíráskodás

- színvonala. További fontos változtatása volt, hogy az ítélőtáblák elnökeit az elsőfokú bíróságokkal szemben felügyeleti hatósággá tette. — Az igm. 1891. febr. 20-án nyújtotta be a tvj.-ot, amelyen a bizottsági tárgyalások, majd a Ház ápr. 16–27. között lezajlott vitái több változtatást eredményeztek. (Ogy. iratok: OL - K 2 - 1887/92 - 6490, 6863, 6992, 7158, 7168/1891 /186–187. cs./, kh. tárgyalás: KN /1887–92/ 22. k. 273. és 410. p., 23. k. 5., 20–85., 99–124., 140–144., 153. és 155. p.) — A javaslatot az 1891:17. tc. emelte tv.erőre. A tc. végrehajtási utasításai több éven át jelentek meg, elsőként 1891. aug. 19-én a 4291/I.M.E. sz. igm. rendelet a bírói ügyviteli szabályok kiadása tárgyában. RT 1891. 935. p.
- 9 *A német külkereskedelmi ügyekre vonatkozó jk.-i pontok felsorolása: 1890. okt. 10. 5. jegyzet. — Az összes külkereskedelmi vonatkozású jk.-i pont felsorolása: 1890. márc. 25. 29. jegyzet.*
- 10 A HÉV előmunkálati engedélyét Szilágyi Lajos főszolgabíró és Földváry Miklós ogy. képv. kapta 1888-ban, az engedélyezési tárgyalás 1890. szept. 6-án volt. Baross 1891. jan. 14-i felségelőterjesztésében a Csepel-sziget víziközlekedéstől való elesésével (ti. a Soroksári-Dunaágot ekkor már lezárták) és Bp. élelmiszerellátási igényeivel érvelt a vonal kiépítése mellett. Az engedélyokmány kiadására — az uralk. jan. 25-i lf. elhatározása nyomán — febr. 5-én került sor. (RT 1891. 90. p.) — A vonal 1892-ben készült el. (*Ruzitska* 65. p.) — Az előadottnál részletesebb mt.-i előterjesztés fogalmazványát és a kapcsolatos iratokat ld. OL - K 229 - 1892 - 17. t. - 2060.
- 11 Iratok: OL - K 231 - 1894 - 1. t. - 3824. — Már 1884-ben felmerült a gondolat, hogy a kézi lőfegyvereket kötelező vizsgálatnak vessék alá. Ezt egyrészt a közbiztonság, másrészt az a szándék indokolta, hogy a szolid hazai fegyverkészítő ipart védjék a külföldi selejtes áruk ellen. Széleskörű előkészítés és Ausztriával történt egyeztetés után került mt. elé az e tárgyban készült tvj. (indokolása és az igen részletes írásos mt.-i előterjesztés is az aktában található). — Ferenc József — a kerm. febr. 23-i előterjesztésére — 1891. febr. 27-én engedélyezte a tvj. benyújtását. Ez máj. 13-án történt meg. (Az ogy. iratokat és a kh. tárgyalást /okt. 5–6./ ld. OL - K 2 - 1887/92 - 7273, 7645, 8080/1891 /188–189. és 192. cs./, KN /1887–92/ 23. k. 156–157. p., 25. k. 31. p., 27. k. 10–11., 16–17. és 156. p.) — A javaslatot tv.erőre emelte az 1891:34. tc. Ez kimondta, hogy a belföldön gyártott és a hazaival egyenértékű próbabélyeggel el nem látott külföldről behozott kézi lőfegyverek csak hatósági vizsgálat után hozhatók forgalomba. — A tc.-et a kerm. 1892. máj. 5-i 27 290. sz. rendelete léptette életbe 1892. máj. 18-i hatállyal. Bp.-en fegyvervizsgáló állomást állítottak fel a vizsgálatok lebonyolításának céljaira. RT 1892. 1255. p.
- 12 *Vö. 1890. ápr. 11./7., nov. 4./3., 1891. ápr. 16./5., 1892. ápr. 1./7.*
- 13 *Ld. még 1890. júl. 4./3., szept. 21./2., szept. 28./7., nov. 6./4., 1891. jún. 3./15., 1892. dec. 27./10., 1894. dec. 9./28. — Az 1890. évi költségvetésben az átmeneti kiadások között 110 000 Ft szerepelt a filoxéra elleni védelem költségeire (1890:4. tc.)*
- 14 *Ld. még 1890. dec. 17./9., 1891. jan. 21./11., 1893. okt. 30./10.*

50./3./

1891. január 15.

1.

Tárgyalások az Osztrák–Magyar Lloyd Társasággal fennálló szerződés felbontása ügyében¹

A kereskedelmi miniszter úr múlt évi november hó 26-án és december hó 3-án tett előterjesztései kapcsán jelenti, hogy az osztrák kereskedelmi miniszter az Osztrák–Magyar Lloyd szerződési viszonyának felbontására vonatkozó javaslataihoz hozzájárult, azon két pont kivételével, mely szerint az átmeneti intézkedések megté-

telére 2 évi határidő volna megállapítandó — az osztrák kereskedelmi miniszter 1 évi határidőt elégségesnek tart —, továbbá, hogy az esetre, ha a magyar kormány 2 év alatt a Lloydot pótolni nem tudná, a jelenlegi Lloyd-szerződés összes határozmányaival továbbra is fenntartathassék.

Tekintve, hogy ha a többi részletre nézve a teljes megegyezés létrejön, a magyar kormány esetleg 1 év alatt is képes lesz oly intézkedéseket életbe léptetni, amelyek a Lloydot pótolhatják, s így nem volna célszerű az említett 2. pont felett most vitatkozni s ezáltal az ügy rendezését hátráltatni; az előadó miniszter úr azt a javaslatot szándékozik az osztrák kereskedelmi miniszternek tenni, hogy ezen 2. pont iránti megállapodásnak függőben hagyásával rendeztessenek a többi részletes kérdések, s évégett az osztrák kereskedelmi miniszter a tárgyalások megkezdhetése végett mielőbb küldje ki megbízottait.

Helyeslőleg tudomásul vétetik.

2.

Külön magyar díjrész követelése a nemzetközi postaküldemények után²

A kereskedelmi miniszter úr a múlt évi június hó 27-én tartott minisztertanácsban tett előterjesztése kapcsán jelenti, hogy az osztrák kereskedelmi miniszter kívánata folytán a közös külügyminiszterrel is közölte azt a szándékát, miszerint a f. évben Bécsben tartandó Nemzetközi Postakongresszuson bejelenti azon követelését, miszerint a nemzetközi postaküldemények után az Osztrák–Magyar Monarchia mindkét állama külön díjrészt kapjon. A közös külügyminiszter erre kinyilvánította, hogy miután^a az előadó miniszter úr követelése a vám- és kereskedelmi szövetség 18. cikkének határozmányával nem ellenkezik, e követelésnek a Nemzetközi Postakongresszuson leendő bejelentése ellen részéről semmi kifogása sincsen, s az egyértelmű eljárás követését az osztrák kereskedelmi miniszternek is ajánlotta. Ennek alapján az előadó miniszter úr felszólította az osztrák kereskedelmi minisztert, hogy ez utóbbi is jelentse be a külön díjrészesítés iránti igényét, mire azonban a nevezett miniszter azt válaszolta, hogy maga részéről ezen bejelentést nem kívánja megtenni.

Ennélfogva az előadó miniszter úr a bejelentést csupán a magyar postaigazgatás részéről fogja megtenni, felkéri azonban még egyszer hozzájárulás végett az osztrák kereskedelmi minisztert, azután^b a közös külügyminisztert, hogy az összhangzatos eljárás érdekében a bejelentés megtétele végett még egyszer szólítsa fel ő is^c az osztrák kereskedelmi minisztert.

Helyeslőleg tudomásul vétetik.

A Budapesti Kir. Ítéltábla és Szatmár vm. közigazgatási bizottsága között elkobzás végrehajtása miatt keletkezett hatásköri összeütközés kérdésében — az igazságügy-miniszter előterjesztésére — határozat arról, hogy az eljárást a közigazgatási hatóság folytassa le.

6.

A tervezett valutarendezés alapelvei³

A pénzügyminiszter úr írásbelileg is közölt emlékirata⁴ alapján a valuta rendezése tárgyában tesz előterjesztést.

I. Előadja, hogy a valuta rendezetlensége súlyos teherként nehezedik egész közgazdaságunkra.⁵

Bizonytalanná teszi a mezőgazdasági termelést s a gazda jövedelmét, s ha az aranyfelpénz csökkenése a termények árának hanyatlásával esik össze, válságos visszahatással van a mezőgazdaságra. A változó aranyfelpénz lehetetlenné teszi az ipari termelés költségeinek s az ipartermékek árának biztos számítási alapul vételét, nem ritka, hogy maga az arany értékében előálló árhullámlás az iparüzletet egész évi eredményében természetes nyereséget avagy veszteséget idéz elő, éppen azért csak oly iparágak üzését teszi lehetővé, melyeknél a nyereség oly nagy különbözettel számítható, hogy e nagy hullámlásokat elbírná, de lehetetlenné teszi minden kisebb nyereséggel járó iparnak meghonosulását. Még nyomasztóbb a valuta rendezetlensége a kereskedelemre, mert megbénít minden vállalkozási szellemet, akadályozza önálló nemzetközi kereskedelmünk fejlődését, s függő helyzetbe juttat a külföldi kereskedelemmel szemben. Az a nehéz küzdelem, melyet különösen a keleti tartományokban vagyunk kénytelenek még oly kereskedelmi ágazatokban is folytatni, melyekben már közelségünkönél fogva is határozott előnyben kellene lennünk, nemcsak közgazdasági tekintetben hátrányos, hanem politikai helyzetünket is mind prekáriusabbá teszi, s pótolhatatlan hátrányokra vezethet.

Nem kevésbé hátrányos a valuta rendezetlensége az államhitelek s általában a közhitelek szempontjából, mert a külföldi tőke bejövetelét s az olcsóbb kamatláb előnyeit hiúsítja meg, s állampapírjaink külföldön való elhelyezésénél egyoldalúságra vezet, majdnem csak kizárólag a német piacon való elhelyezést teszi lehetővé, de akadályoz abban, hogy értékeink a világpiacnak lehessenek forgalmi tárgyaivá, s éppen ezért a maradandó és biztos elhelyezés feltételeit nélkülözi.

Még kártékonyabbnak jelzi végül a valuta rendezetlenségét politikai szempontból, mert nemcsak gazdasági, hanem politikai inferioritásra is vezet, emellett egyenesen lehetetlenné tenné háború esetén a szükséges anyagi segédeszközök előteremtését, a hadsereg szükségleteinek fedezését, éppen azért a legkitünőbb hadsereg mellett is vereséget idézhet elő, s elmaradhatatlan következménye még győzelem esetén is az anyagi romlás lenne. Utal arra, hogy mai nagy fegyveres erőnk mozgósításának költségei mennyivel nagyobbak lennének korábbi hadjárataink költségei-

nél, s mivel minden munkáskéz a haderónél lenne, mennyivel nagyobb lenne a visszahatás a produkcióra s fizetéseképpességre.

Felemlíti, hogy helyzetünk annál aggasztóbb, mert még az 1866. évi hadjárat költségei sincsenek kiegyenlítve, hanem reánk nehezednek a 80 milliós bankadósság s a függő államadósság képében, s mindezekből azt a következtetést vonja le, hogy a valuta rendezése úgy közgazdasági, mint hitelügyi s politikai szempontból, főleg azonban védképeségünk biztosítása szempontjából legfontosabb s legsürgősebb teendőink közé tartozik.

II. Áttérve a valuta minőségének fejtegetésére előadja, hogy ezüst készfizetéseink felvételét⁶ nem tekinthetné a valuta rendezésével egyenlőnek. Ugyanaz az elszigeteltség, mely ma választ el bennünket a nagy világgazdaságtól, ezáltal továbbra is fennmaradna, meg lennének mindazok a hátrányok, melyek a valuta rendezését sürgős szükségé teszik, meg a bizonytalanság, sőt mivel az ezüst árhullámozása az utóbbi időben nagyobb volt, mint papírjegyeinké, a bizonytalan tényezőkkel való számítás s annak terhei és sajnos következményei továbbra is fennmaradnának, politikai helyzetünk, védképeségünk alig lennének biztosítottabbak, s a következő csak az lenne, hogy ugyanazokat az áldozatokat hoznánk meg, melyeket a valuta valódi rendezése igényel, anélkül, hogy az elérendő célt csak meg is közelítendők.

A cél, melyet el kell érünk, csak az lehet, hogy ne álljunk elszigetelten a világtól, hogy a nagy világgazdaságnak legyünk egyenértékű tényezőivé, mert csak ezáltal biztosíthatjuk gazdasági helyzetünket, politikai és védképeségi érdekeinket. E célt azonban csak úgy érhetjük el, ha azt a fizetési eszközt tesszük valutánk alapjává, mely a világ általános internacionális fizetési eszköze, s ez az arany.

Célt téveszteniék azáltal is, ha a kettős arany- és ezüstvalutát hoznánk be, mert eltekintve attól, hogy ez tulajdonképpen minden korlátozás nélkül fent sem tartható, amint hogy egyetlen államban sincs behozva, végeredményében folytonos fluktuációra vezetne s azt eredményezné, hogy a két fém közül az értékesebb mindig kivándorolna, mint ahol vásárlási képessége nagyobb, ellenben a kevésbé értékes ide özönlene, mint ahol a megállapított reláció szerint az értékesebbel egyenértékűnek tekintnék.

Az úgynevezett sántító valuta, vagyis az arany mellett kényszerforgalommal felruházott bizonyos ezüstmennyiségnek kibocsátása sem lenne viszonyaink közt ajánlatos, habár átmenetileg alig lesz mellőzhető.

Német- és Franciaországban, hol lényegileg ez a rendszer van, a viszonyok egészen mások. Ott a bár korlátozott mennyiségben, de kényszerforgalommal kibocsátott ezüst mellett nagy aranykészletek halmozódnak fel, amelyek minden körülmények között elégségesek az aranyszükséglet fedezésére, s mégis azt látjuk, hogy az effektív aranyért bizonyos prime^{6a} fizettetik. Nálunk, hol ily aranykészletek felhalmozva nincsenek, valóságos diszázió állana elő, mely nyíltan fizettetnék az által, kinek effektív aranyra lenne szüksége, s lappangva terhelné azt, aki nem aranyban, hanem a kevésbé értékes ezüstben teljesíti a belföldön fizetést.

A rosszabb pénzt e lappangó teher mindig kísérné, s annyiszor lenne viselendő, ahányszor a pénz forog. Ezáltal oly teher háramlanék egész közgazdaságunkra, melytől kár lenne azt meg nem szabadítani akkor, mikor úgyszólván ugyanazokkal az áldozatokkal, melyekkel a sántító valutát behozhatjuk, a kérdést minden igénynek

megfelelőleg gyökeresen rendezhetjük, s a mindennapi élet megdrágítását elkerülhetjük.

Azt se feledjük, hogy ha Németországban, hol az ezüstkészfizetések voltak az aranyvaluta behozatala előtt általánosak, s ahol óriási ezüstkészletek voltak felhalmozva, ez az eljárás indokolt lehetett, nem lenne az indokolt nálunk, ahol papírjegyek vannak kényszerforgalomban, ahol számbavehető ezüstkészletek alig vannak, s ahol éppen azért ezek fokozatos értékesítése sem nagyobb nehézséggel, sem tetemezebb veszteséggel járnai nem fog.

Mindezeknél fogva végeredményében a tiszta aranyvaluta behozatalát tartja célul kitűzendőnek, s a szorosan vett váltópénztől eltekintve, minden kisebb pénzjegyet is, bocsáttassék az akár papírban, akár ezüstben forgalomba, aranyra átváltandónak tart, úgyhogy rosszabb pénz ne legyen, hanem a forgalom természetes igényei szerint aranyban vagy más pénzben elégíthesse ki szükségletét.

E rendszer mellett a 10 Ft-on aluli pénzjegyek nemcsak ezüstben, hanem bizonyos összeg erejéig papírban is forgalomban tarthatók lennének, mert nem a pénzjegy ezüst belértéke, hanem annak aranyra való bármikori átválthatósága adná meg valódi értékét.

E módszer még mindig olcsóbb lenne, mint ha az aranyon kívül csakis ezüstpénz hozatnék kényszerforgalomba.

Attól a veszélytől sem lehetne tartani, hogy a 10 Ft-on aluli pénzek mozgalom esetén beváltatnának; nem először azért, mert azok csak korlátolt mennyiségben hozatnának forgalomba, s a forgalomnak azokra múlhatatlanul szüksége van; s nem másodszor, mert mozgalmas időben mindig fokozódó kereslet mutatkozik a kisebb pénzjegyek iránt.

A kisebb pénzjegyek aranyra való átválthatóságának költségeitől egyébként azért nem szabad tartani, mert vagy szüksége van az átválthatóságra a közgazdaságnak, s akkor át kell azokat váltani, vagy nincs szüksége, s akkor nem kell az átváltási kötelezettségtől tartani, mert úgysem fognak átváltani.

III. A valutarendezés előfeltételeit illetőleg előadja, hogy az első és fő előfeltétel az, hogy annyi aranyat tudjunk beszerezni, mely aranykészfizetéseink, s illetőleg internacionális fizetéseink akadálytalan lebonyolítására szükséges. Az arany beszerzése s még inkább megtartása eltekintve a tulajdonképpeni és legfőbb biztosítéktól, a magasabb kamatlábtól, annyival kevésbé jár nehézséggel, mert Monarchiánk kereskedelmi mérlege már évek hosszú során át aktív, növekedő aktivitása e biztosítékot jövőre nézve is magában látszik rejteni, s hogy a szorosan vett kereskedelmi mérlegtől eltekintve fizetési mérlegünk is aktív, mutatja az, hogy éveken át — kölcsönműveletektől eltekintve is — több arany hozatik be hozzánk, mint amennyi kivitetik.

Második előfeltételül azt említi fel, hogy a bank⁷ megfelelően szituáltassék, s a 80 millió Ft-nyi adósságnak legalább egy része visszafizettség. A bank, melynek 90 millió alaptőkéjéből közel 80 millió le van kötve, fennmaradó alaptőkéjével s szabadon fel nem használható rezerváival nem lesz képes terjedelmes üzletkörének megfelelni. Többé-kevésbé maga a bank leend internacionális hitelképességünknek értékmérője, s azért úgy kell azt szituálni, hogy minden viszonyok közt képes legyen nagy feladatainak teljesen megfelelni. Nem lehet etekintetben az angol bankra utalni,

melynek alaptökéjét az állam szintén igénybe vette, mert ott a hitelezéseknek és leszámításoknak csak kisebb része esik a bankra, a túlnyomó nagy rész a magántevékenység körébe esik; nálunk ellenben a kisebb rész esik a magántevékenység körébe, s a túlnyomó rész a bank üzletkörébe.

Harmadik előfeltétele a valuta rendezésének az, hogy egyidejűleg intézkedések tétessenek a pénzhelyettesítők általánosabb használatba vételére, a csekk- és klíringrendszer fejlesztésére. Eltekintve attól, hogy ezáltal óriási tőkék nyeretnek meg a közhasználatnak, rendezett valuta mellett a pénzeszközök csak úgy lehetnek elégségesek, a kisebb pénz nemek általi elárasztásnak, az ezek által felidézhető veszélyeknek eleje csak úgy vehető, ha a pénzhelyettesítők a lehető legkiterjedtebb mérvben felhasználhatják a forgalom igényeinek kielégítésére.

IV. Áttérve a valutarendezés időszerűségére: etekintetben megjegyzi, hogy dacára annak, hogy az arany ma igen keresett, nem szenvedhet kétséget, hogy arany-szükségletünket képesek leszünk, mégpedig megfelelő áron beszerezni. Akkor, midőn egész alárendelt jelentőségű államok — mint La Plata⁸ — óriási összegeket nyertek aranyban, midőn Románia a maga arany-szükségletét úgyszólván észrevétel nélkül szerezte meg, az aranybeszerzés lehetőségét, ha nem késlekedünk, hanem az időt felhasználjuk, s kereskedelmi mérlegünk mai aktivitását idejében kiaknázzuk, komolyan kétségbe vonni alig lehet.

Kevésbé időszerűek a mai alacsony árszínviszonyok⁹ egy érdekeinknek megfelelő előnyös reláció megállapítására, de ha nem a mai alacsony árszínöt vesszük egyedüli alapul, hanem pl. 1879-től kezdve, midőn a szabad ezüstverés be lett szüntetve, az árszín átlagát is felhasználjuk korrekтивumul, úgy tekintettel arra, hogy az aranyvásárlások megindítása már maga emelőleg hat az árszínre, kétségtelen, hogy olyan árszínrel — mintegy 120%-kal — leszünk képesek áttérni az új valutarendszerre, mely érdekeinknek megfelel.

A mai békés politikai viszonyok állandóságának megítélését ugyan látkörén kívül állónak mondja, de reméli, hogy oly tartósabb békének is nézünk eléje, mely a rendezés keresztülvitelét lehetővé teszi. Egyébként, ha a békében nem bízunk, ez csak egy okkal több, hogy a rendezés fő előfeltételét, az aranybeszerzést megkezdjük, mert akkor, midőn látjuk, hogy Oroszország oly óriási aranykészleteket gyűjt fel, a valutarendezéstől egészen eltekintve is elodázhatlan feladatnak látszik, hogy legalább egy részét szerezzük be normális viszonyok közt annak az arany-szükségletnek, melyet mozgalmas idők esetén is, csak hogy akkor aránytalan áldozatok árán, kellene beszereznünk.

V. A valutarendezés módoszataira térve át először is a pénzegységet illetőleg jegyzi meg, hogy kívánatos lenne egy világpénzre, egy természetes rendszerre, a frank-rendszerre áttérni. Ez azonban töredékrészek nélkül alig lenne eszközölhető.

A mark-rendszerre való áttérést azért tartja lehetetlennek, mert ez töredékrészek nélkül egyáltalán nem lenne eszközölhető, ezenkívül ez nem is természetes rendszer, s miután azt a felhozott körülmények indokoltá nem teszik, politikai szempontból sem tartja kívánatosnak a Németországgal való asszimilációt. Alig marad más hátra, mint mai Ft-unknak aranybani egyenértékére áttérni, s a kisebb pénzegység előnyeinek biztosítása végett mai papírforintunk aranybani egyenértékét kettéosztva a mai fél-forintot egységül elfogadni, s azután ezt a fél-forintot 100-ra osztani.

Az áttérésnél a relációt a tényleges viszonyoktól lényegesen eltérőleg már azért sem lenne indokolt megállapítani, mert a reláció alapját nem a mai papírforint, hanem csak az a valuta képezheti, melyen mai papírforintunk szól, amelyért kötelezettséget vállaltunk, s ez a papírforintnál kisebb értékű ezüstforint, mely az érdekeinknek megfelelő mintegy 120%-kal való áttérést lehetővé teszi. A valuta rendezése akként lenne keresztülviendő, hogy mindenekelőtt — mégpedig feltűnés elkerülése végett a törvényhozások előleges engedélyének kikérése nélkül az állam rendelkezésére álló pénzeszközökből — mintegy 150 millió aranyforint lenne beszerzendő a Birodalmi Tanácsban Képviselt Országok és Magyarország által azért, hogy az új pénzrendszerre való áttérés lehetővé tétessék. Ezen részleges aranykészlet beszerzése után megállapíttatnék a reláció, s bizonyos határidő tűzetenék ki, amely határidőtől kezdve csakis az új értékben történnék a számítás, s a régi pénzrendszerre szóló pénzjegyek csakis egyenértékökben fogadtatnának el.

A bank bevonná mai jegyeit, s az új értékben aranyra szóló bankjegyeket bo-csátana ki, egyelőre beváltási kötelezettség nélkül.

Az állam deponálná a banknál a beszerzett 150 millió Ft aranyat, mely az új érték szerint mintegy 180 millió új aranyforintnak, 360 millió fél-forintnak felelne meg, s ezért átvenne a banktól ezüstkészletéből mintegy 36 millió Ft-ot s a többi bankjegyekben, úgyhogy az összes 180 millió hasonló összegű államjegy bevonására fordíttatnék, az államjegyeknek ekként be nem vont része pedig új értékre szóló államjegyekkel cseréltetnék ki.

Ezen átmeneti állapot tartana mintegy 3 évig. Ezen idő alatt az állam beszerezné az államjegyekből még bevonandó részhez, valamint a forgalomban hagyandó államjegyek fundálásához szükséges aranyat, kereken mintegy 100 millió Ft-ot, a bank pedig ezüstkészletének egy részét, mintegy 60 millió Ft-ot, aranyra változtatná át.

Ezen átmeneti három év alatt tehát forgalomban lennének a bank jegyei kényszerforgalommal, az állam által kicserélt államjegyek, a forgalomban lévő ezüst, valamint a banktól átvett 36 millió Ft-nyi ezüst, mindannyian kényszerforgalommal, s a váltópénz, mely fokozatosan az új értékre verettetnék át, s a mai 50 milliőről az újonnan veretendő fél-forintosokkal együtt 70 millióra szaporíttatnék, vagyis az elv az lenne, hogy 10 Ft-on aluli pénzemekben a mai mennyiség továbbra is a forgalom rendelkezésére maradjon.

A három év elteltével az állam bevonná az államjegyek még kint levő részét 100 millió kivételével, mely állandóan forgalomban hagyatnék, de arany ellenében bármikor becserélhető lenne, s evégből 1/4 részig fundálva lenne.

A bank érckészlete ezen három év után legfeljebb 1/4 értékig lehetne ezüst, úgyhogy ezen alapon az arany készfűtetések a bank részéről bármikor felvehető lennének, s a forgalomban hagyott — de legfeljebb 100 milliót tévő — államjegy is aranyban becserélhető lenne.

Három év elteltével tehát forgalomban lennének az aranyra bármikor átcserezhető bankjegyek, 100 millió Ft értékig aranyra bármikor átcserezhető államjegyek, a jelenleg forgalomban levő s ezenkívül a banktól átveendő ezüst 1 Ft-osok aranyra való átválthatás nélkül, és 70 millió váltópénz.

A három első év leteltével még további — esetleg két évre terjedő — átmeneti időszak állapíthatnák meg, amely idő alatt az állam mostani ezüstforintosait cirka 50 millió értékig átverné nem teljfinomsággal, hanem esetleg csak 0,8 finomsággal veretendő, de aranyra átcserélhető 1 Ft-osokkal, a bank pedig egész ezüstkészletét aranyra változtatná át.

Ezen átmeneti 4. és 5. évben az ezüstforintosokat az állam arany ellenében csakis a banktól váltaná be az esetre, ha ezüstkészlete nagyobb lenne az összes fedezet egy negyedénél.

Az ötévi átmeneti időszak lejártával a mai ezüstforintosok teljesen bevonatnának. Amennyiben a készfizetési eszközökben hiány mutatkoznék, s különösen a 10 Ft-on aluli pénznemek elégteleneknek bizonyulnának — ami minden valószínűség szerint beállandó —, a hiány akként pótolatnék, hogy az állam eltekintve az évenként mintegy 3 millió Ft-ra tehető s a kincstári bányákból és aranybevételekből eredő új aranyveretésektől, még egy bizonyos — cirka 30 millió Ft-ot tevő — aranyösszeget veretne ki, ezenkívül rendes ezüstermeléséből még az ezüst váltópénzt szaporítaná, átmenetileg pedig a bankot a mutatkozó szükséghez képest 5 és 2 Ft-os bankjegyek kibocsátására is felhatalmazhatná.

VI. A valutarendezés költségei, az állam részéről az államjegyek és az ezüst 1 forintok fundációjának költségeit is ide számítva, 265 millió mai, vagyis kereken 315 millió új aranyforintra tehető, ezenkívül a Birodalmi Tanácsban Képviselet Királyságok viselnék a sóbánya-utalványok rendezésével s illetőleg az államjegyek 312 millió Ft-ot meghaladó részének bevonásával, valamint a 80 millió bankadósság visszafizetésével járó költségeket.

A Birodalmi Tanácsban Képviselet Királyságok és Országok, valamint a Magyarország által közösen viselendő kiadásokhoz a Magyar Korona Országai a pénzverési törvényeknél mindig követett 30% arányban járulnának, s ezenkívül a 80 millió Ft-nyi bankadósságra visszafizetendő összeg 30%-át az etekintetben kötött egyezés szerint 50 év alatt kamat nélkül térítenék meg a Birodalmi Tanácsban Képviselet Országoknak. Közös kötelezettség terhelné a Magyar Korona Országait az államjegyek 312 millió Ft-ot tevő részének, az ezüst 2, 1 és 1/4 forintoknak, valamint a váltópénznek arányos bevonása és átveretésében, de e kötelezettség a német egyleti tallérokra, amennyiben beváltásuk szükségesnek bizonyulna — amíg kötelezettség nem áll fenn —, nem terjesztethetnék ki.^{9a}

Áttér azután a bankhoz való viszonyok ismertetésére, előadván, hogy úgy a több-bankrendszer, mint egy külön magyar jegybanknak felállítását mellőzendőnek véli,¹⁰ hanem megszilárdult hitelű mai jegybank-intézetünkkel tartja a valutarendezést keresztülviendőnek, s a bankot mai dualisztikus szervezetében továbbra is fenn tartandónak, sőt a bank helyzetének megszilárdítása végett szükségesnek tartja, hogy a 80 millió adósságból 50 millió Ft, és pedig 30 millió Ft az átmeneti időszak első három évének lejártáig, vagyis a készfizetések fölvétele előtt, további 10-10 millió Ft pedig a negyedik és ötödik évben a banknak visszafizettessék. De miután a bankra a valutarendezésből jelentékeny előnyök hárulnak, jelesül: a. arányban levő mai fedezete, amely most mérlegében árszió nélkül nyer kifejezést, a rendezés után az árszióval együtt, mégpedig az új relációra való áttérés által elért magasabb árszióval nyerend kifejezést; b. ugyancsak előnye leend a banknak az, hogy a 80 millió Ft-nyi adósság

egy részét visszanyervén, ennek kamatai a szabadalmi idő tartamára a bank előnyét fogják képezni; c. előnye leend a banknak, hogy szabadalma idejét egyidőre, talán leghelyesebben 1901 végéig, meg kell hosszabbítani; végre d. a bank üzletköre tetemesen tágulván, ezáltal nyeresége is tetemesen nagyobb leend; ezek az előnyök indokolttá teszik, hogy a valutarendezés költségeiben a bank is participáljon, mégpedig úgy az állam, mint főleg a bankra nézve mellőzendő bizonytalanságot lehetőleg mellőzve, participáljon a költségekben a bank akként, hogy az ezüstjének eladásából eredő vesztesége állíttassék szemben számszerűen megállapítható előnyeivel, s a mutatkozó nagyobb veszteség téríttessék meg a banknak, ha ellenben minden valószínűség szerint még nyeresége marad, a nyereség összege fordíttassék a 80 millió Ft-os adósságnak törlesztésére. Ezenkívül a bankra nagyobb üzletköréből háraló nyereség fejében méltányos kíváncsalom lenne, hogy az államot már 5%-on túl illesse a jövedelem fele, mi által a 80 milliónyi adósságnak törlesztetlen része a szabadalom lejártáig jelentékenyen apasztva lenne. Azután előadja, hogy a bank-alapszabályok revíziója alkalmából jelentékenyebb befolyást kellene a két kormánynak biztosítani a bank szervezetére, a kamatláb megállapítására, a forgalmi eszközök megosztására s az állami papírok mikénti lombardfrozására.

Végül az előadottak alapján ismerteti azon törvényhozási intézkedéseket, amelyek a valutarendezés keresztülvitele érdekében lennének teendők.

Azután megjegyzi, hogy nem hiszi ugyan, hogy azon nagy előítéletnél fogva, amely a valutarendezés ellen nálunk lábra kapott, a valutarendezésnek általa javasolt módja, jelesül a tiszta aranyvalutának létesítése elfogadásra találjon.¹¹ Minden valószínűség szerint úgy az osztrák kormány, mint a pénzkörök részéről a németországi sántító valuták utánzása fog követeltetni, követeltetni fog az, hogy mai forintunknak aranyegyenértéke legyen a pénzegység, pénzeszközeink minden változtatás nélkül — legfeljebb az aranyértékre való utalás mellett — a maiak maradjanak, s hogy az államjegyek összegével felérő arany szereztetvén be, ebből elsősorban hasonló aranyértékért a banknak mintegy 160 milliónyi ezüstje vétessék át az állam által, s az akként átvett ezüst, valamint a még fennmaradó arany fordíttassék az államjegyek teljes bevonására olyformán, hogy az esüstforintosok mint „Silberkurant” kényszerforgalomban tartassanak. Ezt az állapotot is határozott javulásnak kellene ugyan elismernie, de mivel a kérdést gyökeresen nem oldaná meg, legalább megkísérlendőnek tartja a tiszta aranyvaluta behozatalát, s a sántító valutát általában csak mint rövidebb vagy hosszabb ideig tartó átmeneti intézkedést vélné elfogadhatónak.

A minisztertanács a tett előterjesztésben foglalt javaslatokat a valutakérdés megoldása érdekében megindítandó tárgyalások alapjául elfogadja olyképpen, hogy a pénzügyminiszter urat megbízza, miszerint ezen alapon indítsa meg és vezesse a tárgyalásokat, és azok folyamáról időről időre tegyen a minisztertanácsnak jelentést, a minisztertanács már most is kijelentvén, hogy maga részéről is mind közgazdasági és pénzügyi, mind politikai s hadviselési szempontból nagyon szükségesnek tartja a valuta mielőbbi rendezését, valamint kíváncsornak tartja^d azt,^e hogy ezen rendezés nem a sántító, hanem lehetőleg^f a tiszta aranyvaluta s lehetőleg a frank-rendszer elfogadása alapján történjék, s e célból a megkívántató

aranykészlet beszerzése iránti intézkedések mihamarább a kellő óvatossággal megtörténjenek.

A valutarendezés módozatait illetőleg a minisztertanács maga részéről már most megállapítottnak tekinti, hogy a rendezés az egész Monarchiára nézve közös jegybank fenntartása alapján történjék, s ebből folyólag az Osztrák–Magyar Bankkal mindenekelőtt egyezményileg állapíttassék meg annak az anyagi áldozatnak nagysága, melyet a bank a valuta rendezése érdekében hozni tartoznék, kimondatván, hogy amennyiben a hozott pénzáldozat a gyakorlatban magasabbra rúgna, azt a Monarchia 2 állama a banknak meg fogná téríteni, ellenben, ha a tényleg hozandó áldozat a megállapítottnál alul maradna, a nyereség a 80 milliónyi bankadósság törlesztésére fordítandó.

Másfelől az osztrák kormánnyal egyezmény kötendő, mely szerint az államjegyekből álló függő államadósság 312 millió Ft erejéig 30:70 arányban a Monarchia 2 állama között megosztandó, ellenben kizárólag a Birodalmi Tanácsban Képviselet Királyságokat és Országokat terheli: a 312 millió fölül forgalomban levő államjegyek és a sóbánya-utalványok beváltása. Ugyancsak az osztrák kormány gondoskodnék, hogy a 80 millió bankadósság arányos része a banknak visszatéríttessék.

E 80 millió bankadósságnak az osztrák kormány által törlesztendő része 30%-át a magyar kormány az 1878:XXVI. tc. értelmében a visszafizetéstől számítandó 50 évi részletekben kamat nélkül térítené meg a Birodalmi Tanácsban Képviselet Királyságok és Országoknak, míg a 80 millió adósságnak a bankszabadalom lejártával törlesztetlen részére vonatkozólag az idézett tc. határozmányai változatlanul fenntartatnának.

Jegyzetek

- a Az ezután következő „a postaügy nem közös ügy” szavakat tollal áthúzták.
 b–d Tarkovich beszúrásai.
 e Az ezután következő „is” szót tollal áthúzták.
 f Tarkovich beszúrása.
 1 *Ld. még 1890. jún. 20./2., szept. 1./1., szept. 29./2., nov. 26./3., dec. 3./7., 1891. febr. 13./3., ápr. 3./3., máj. 1./8. és 9., máj. 13./2.*
 2 *Ld. még 1890. jún. 27./16., nov. 9./2., 1891. máj. 1./12., aug. 16./9., 1892. márc. 6./13.*
 3 *Ld. még 1890. júl. 4./3., 1892. ápr. 29./8., máj. 5./4., jún. 17./2., 1893. jan. 7./11., febr. 13./32., szept. 7./5., okt. 4./16., 1894. jún. 11./1.*
 4 A tíz fejezetből álló, 106 oldalas, számos melléklettel ellátott, „A valuta rendezése” című pü.m.-i előterjesztést ld. OL - K 255 - 1892 - 8. t. - sz. n. (Igen részletesen elemzi a témával összefüggő kérdéseket.)
 5 A Monarchia pénzrendszere a napóleoni háborúk óta többször változott. A kiegyezés után alkotott 1867:16. tc. fenntartotta a pénzrendszer közösségét az 1857-ben bevezetett ezüstvaluta alapján. Ennek egysége az o. é. Ft volt, amely = 1/45 font finom ezüsstel. A valuta rendezetlensége azonban nem szűnt meg, mert a Monarchia súlyos adósságai miatt a kibocsátott államjegyek kényszerforgalma továbbra is fennmaradt. Emiatt a jegybank (1878-tól Osztrák–Magyar Bank) alapszabályainak azt a határozmányát, miszerint a bank a bankjegyeket köteles törvényes vert pénzre átváltani, felfüggesztették. A fent említett tc. ugyan kötelezte a kormányt, hogy Ausztriával egyetemben — az aranyérték alapján — mihamarább rendezze a valutát, erre a Lónyay-kormány kísérletet is tett, azonban az államháztartás állandó súlyos deficitje megakadályozta a rendezést. (Vö. *Vargha* 395–413., 487. p., *Tisza, Valutánk...*, *Kövé*r 259. p.-tól) — A mt.-ot megelőző, a kérdésre vonatkozó

- 13., 487. p., *Tisza, Valutánk...*, *Kövér* 259. p.-tól) — A mt.-ot megelőző, a kérdésre vonatkozó osztrák–magyar tárgyalások iratait ld. OL - K 255 - 1890 - 6. t. - 1323 és uo. — 8. t. - 673.
- 6 Vagyis, hogy az államjegyek kényszerforgalma megszűnjék.
- 6a felár (fr.)
- 7 Az Osztrák–Magyar Bankról van szó.
- 8 Argentína
- 9 A papírforint az 1870-es évek vége óta többet ért, mint eredeti ezüstértéke, viszont az aranyhoz képest olcsóbbodott. Vö. *Tisza, Valutánk*.
- 9a *Ld. még 1891. nov. 21./18.*
- 10 A dualizált Osztrák–Magyar Bank szabadalmát az 1878:25. tc. 1887 végéig, majd az 1887:26. tc. 1897 végéig állapította meg.
- 11 Főleg az agrárkörök ellenállásával foglalkozik *Tisza, Valutánk*.

51./4./

1891. január 21.

1.

Állategészségügyi és vámtarifa-kérdések a Németországgal folyó külkereskedelmi szerződési tárgyalásokon¹

A kereskedelmi miniszter úr jelentést tesz a Németországgal folyamatban levő kereskedelmi szerződési tárgyalásokról, előadván, hogy az állategészségügyi egyezményre nézve újabban két kérdés merült fel: az állategészségi bizonyítványok érvényének tartama és az iránt, vajon az egyezményben említett közigazgatási területek (Verwaltungsgebiet) fogalma alkalmazható-e a vármegyékre?

Az első kérdést illetőleg, minthogy az osztrák kormány is hozzájárult ahhoz, hogy a bizonyítványok érvénye ne 6, hanem 8 napra állapíttassék meg, az előadó miniszter úr nézete szerint a 8 napi érvény fogadandó el; a közigazgatási területek iránti kérdést illetőleg pedig megállapítandó, hogy a vármegyék is ilyen területi egységeknek tekintendők.²

A vámtarifára vonatkozólag a gabona-, liszt- és favámokat illetőleg a német megbízottak kijelentették, hogy a német kormány sem differenciális vámkokat a mi javunkra megállapítani, sem a már engedélyezett vámtételeket még alább szállítani nem hajlandó, azonban e cikkekre fennálló vámjait más államok irányában sem szándékozik mérsékelni.

Az előadó miniszter úr nézete szerint az adott körülmények között ebbe megnyugodni lehetne; másrészt pedig, miután az osztrák kormány annak következtében, hogy a németek a lenárakra nézve semmi kedvezményt sem adtak, a pamutárakra nézve adott engedményeket visszavonni készül, a szerződés létrejötte érdekében az osztrák kormánynál oda kellene hatni, hogy e szándékától álljon el.

Az előadó miniszter úr tehát megbízottainkat így értelemben véli utasítandónak.

Tudomásul vétetik.

2.

Német–osztrák–magyar együttműködés a külkereskedelmi szerződések felmondása terén³

A kereskedelmi miniszter úr tudomására hozza a minisztertanácsnak, hogy a német kormány a kereskedelmi viszonyok rendezése iránti kooperáció kérdésének elintézését diplomáciai útra kívánja terelni, s hogy a közös külügyminiszter átíratni megkeresése folytán a miniszterelnök úr már kijelentette a magyar kormány beleegyezését abba, hogy a svájci kereskedelmi szerződés felmondassék; ennek felmondása különben a nyert értesülések szerint a svájci kormány részéről is szándékoltak.⁴

Tudomásul vétetik.

3.

Német javaslat külön egyezmény kötésére a szabadalmak és áruvédjegyek kölcsönös oltalmáról³

A kereskedelmi miniszter úr előadván, hogy a német kormány a szabadalmak és áruvédjegyek kölcsönös oltalma tárgyában külön szerződésnek kötését hozta javaslatba, felhatalmazást kért, hogy az eziránti, a kereskedelmi szerződéssel⁵ s egyidejűleg folytatandó tárgyalások megkezdéséhez járulhasson, megjegyezvén, hogy amennyiben a most említett szerződés létrejönne, a kereskedelmi szerződésből kihagyatnának azon határozmányok, melyek a tárgyra vonatkoznak.

A kívánt felhatalmazás megadatik.⁶

4.

A Törökországgal folyó kereskedelmi szerződési tárgyalások állása⁷

A kereskedelmi miniszter úr előadja a török kereskedelmi szerződésre vonatkozó tárgyalások jelenlegi állását, valamint azon javaslatokat is, melyeket az ügyben a f. évi január hó 5-ére egybehívott közös vám- és kereskedelmi értekezlet megállapított, és melyek megbízottainknak Konstantinápolyban további instrukció gyanánt megküldendőek volnának.

Az eddigi tárgyalások folyamán a mindkét részről meghatalmazottak közt megállapodás történt 16 cikkre nézve, úgyhogy függőben van még 9 cikk.

A függőben lévő cikkekre nézve a vám- és kereskedelmi értekezlet megállapodásából különösen megemlítendőek a következők.

Az 5. cikknél határozottan fenntartandó eredeti követelésünk, miszerint liszt, cukor, játékkártya és szivarkapapiros után fogyasztási adó nem szedhető.

A 16. cikknél javaslatba hozatik, hogy azon eredeti követelésünk, mely szerint iparprivilegiumok Törökországban ne adathassanak, ejtessék részükről el. Ez azonban azon követeléshez kötendő, hogy a török kormány is mondjon le ama követelésé-

ről, mely szerint fenntarthassa magának a jogot a cigarettapapirost egyedárusítani, és cukor, liszt, játékkártyák és szivarkapapiros után fogyasztási adót szedhetni.

Ha a török kormány ezt nem fogadná el, a cigarettapapiros monopolizálása mindenestre megtagadandó, ellenben nem lenne ellenvetésünk a cigarettapapirosnak megadóztatása ellen, éspedig 5%-kal az érték után, minek következtében a vámmal együtt a megterhelhetés lenne 100 kg után: szivarkapapiros egész ívekben 200 piaszter, és könyvecskékben 250 piaszter.

A 18. cikk 4. bekezdésében megállapítandó, hogy a török vámhatóságok által hajó kutatás a konzul távollétében csak akkor foganatosítható, ha az illető konzuli hivataltól írásbeli elismeréssel bír arra nézve, hogy a meghívás a kutatáshoz konzulkhoz jókor kézbesítve lett, és ő dacára ennek, kellő időben nem jelent meg.

A 20. cikknél hasonlóképpen fenntartandó az a követelés, hogy házkutatás csak a konzul jelenlétében foganatosítható.

A 22. cikknél eredeti szövegünk „les agents d' Autriche–Hongrie”^{7a} fenntartandó.

A 23. cikknél szintén fenntartandó az eredeti szövegezés, s mellőzendő az „actuellement”^{7b} szónak felvétele, mely által a jövőben velünk vámelegesülésbe lépő államok vagy területek a szerződés hatálya alól kizárva maradnának.

A 24. cikkben a német–török szerződés kapcsán felvett pótjegyzőkönyv első pontjához hasonló értelmű pótjegyzőkönyv volna felveendő, melyben kimondatnék, hogy a kötendő szerződés életbeléptéig a jelenlegi jogszerű állapot fenntartandó, de a szerződés hatályba lépése után sem léptetheti a török kormány sem a tarifát, sem a szerződés más határozatát életbe a mi hozzájárulásunk nélkül, ha ez nem történik meg egyúttal valamennyi más állammal szemben is.

Úgyszintén a török vámszabályzatra nézve is hasonló jegyzőkönyv volna felveendő, mint a német és török kormány közt felvétellett.

A vám-kereskedelmi értekezlet elfogadásra ajánlja azon két nyilatkozat tervezeteit is, mely a szerződés aláírása alkalmával volna kiállítandó. Ezen nyilatkozatok egyike arra vonatkozik, hogy a régi megállapodások, amennyiben a jelen szerződés határozataival ellentétben nem állanak, továbbra is érvényben maradnak; a másik nyilatkozat pedig, mely török részről lesz kiállítandó, a származási bizonyítványok kiállítására vonatkozik oly esetekben, midőn Törökországban egy harmadik állam irányában differenciális vámok alkalmaztatnának.

A vámértekezlet e nyilatkozatokat illetőleg csakis azt a kifejezést kívánja helyesbíteni, hogy az első nyilatkozatban ezen kifejezés: „le gouvernement imperial et royal”^{7c} helyébe államjogi tekintetből „l'Autriche–Hongrie” tétessék; továbbá hogy általában a szerződés szövegében „a két magas szerződő fél” helyett mindenütt „a magas szerződő felek” kifejezés használtassék.

A kereskedelmi miniszter megjegyzi, hogy a maga részéről a vámértekezlet javaslatait elfogadta, és ily értelemben a választ a külügyi miniszter úrnak már meg is adta.

A minisztertanács hozzájárulván a kereskedelmi miniszter úr nézetéhez, tudomásul veszi, hogy a külügyi miniszter úr ily értelemben már értesítettet.⁸

5.

Szerződés a komáromi Duna-híd építésére

A kereskedelmi miniszter úr bejelenti, hogy a törvényhozástól kért felhatalmazás alapján megtette a szükséges intézkedéseket a komárom–szőnyi dunai híd létesítésére nézve, egyfelől szűkebb körű pályázati felhívás útján biztosítván a hídnak jóhitelű vállalkozó által 1 165 000 Ft-on leendő felépítését, mely összegbe azonban a Komárom városának vámszedési jog megváltása címén fizetendő 100 000 Ft-nyi kárpótlási összeg is bennfoglaltatik, másfelől egyezményre lépven Komárom városával e vámszedési jognak átengedése iránt oly alapon, hogy az Államkincstár kárpótlás címén fizet a városnak egyszer s mindenkorra 100 000 Ft-ot, azonkívül pedig biztosítja a várost, hogy a hídépítés költségeinek a hídvám jövedelmeivel való teljes törlesztése után a Kincstár által azontúl szedendő vámok jövedelmének 1/4 részében a várost is részesíteni fogja.

Ennélfogva az előadó miniszter úr felhatalmazást kér, hogy a szóban lévő híd felépítése iránt Gregersen G. és fiai céggel, mint legolcsóbb ajánlattevővel a szerződést a fennebb már említett alapon megköthesse.

A felhatalmazás megadatik.⁹

6.

Tiltakozás a Kassa–Oderbergi Vasút megállapított kamatbiztosítási viszonyait sértő osztrák eljárás ellen

A kereskedelemügyi miniszter úr előadja, hogy a Kassa–Oderbergi Vasút¹⁰ f. évi garanciaszükségleti előirányzatába a magyar vonal tiszta jövedelmén felül a pénzügyminiszter úrral egyetértőleg még 200 000 Ft-ot vett fel azon címen, mert a társaság osztrák vonala már kijött a garanciából, sőt az osztrák kincstárnak a megfelelő előlegeket is visszafizette, ez esetre pedig a Kassa–Oderbergi Vasút állami garanciájának megosztása tárgyában a két kormány közt Bécsben 1875. évi december hó 23-án felvett jegyzőkönyv II. cikkének 13. pontja szerint azon megállapodás áll fenn, miszerint ily esetben az illető vonalrész tiszta jövedelmi fölöslege a másik állam pályavonalán fennálló tiszta jövedelmi hiány pótlására fordítandó.

A cs. kir. kereskedelmi miniszter azonban legutóbb egyoldalúlag oly intézkedést tett, mely intézkedés, főleg ha az rendszeresen alkalmaztatik, az említett megállapodást illuzórikussá tenné, — nevezetesen elrendelte, hogy a társaság által legközelebb megrendelt négy mozdonynak az osztrák vonalra eső, mintegy 45-50 000 Ft-nyi költségei nem a társaságnak meglévő beruházási alapjai, hanem néhány, pl. 5 évre felosztva a nevezett vonal üzleti számlájának terhére fedeztessenek.

Ezen fedezési mód nem felel meg a szabályoknak, mert a beruházások elvileg nem képeznek üzleti kiadást, hanem tőkeszámlára tartoznak, s ennél fogva habár a jelzett fedezési mód, mint kiegészítő eljárás oly esetekben, midőn külön beruházási alapok nem állanak rendelkezésre, kivételesen és az esetleg később felveendő beru-

házas kölcsönből való megtérítés fenntartásával a garantirozott vasutaknál gyakorlatban is van, mindazonáltal az előadó miniszter úr önként érthetőnek tartja, hogy egyfelől ily eljárás csak akkor követhető, ha megfelelő beruházási alap nem áll rendelkezésre, s hogy másfelől még az utóbb említett esetben is egyoldalúan az üzleti számla ily kiadásokkal meg nem terhelhető, hanem ahhoz a másik kormány hozzájárulása is szükséges, minthogy ily intézkedés által a jelzett egyezmény értelmében a másik államterület érdekei is érintve vannak.

Ezen álláspontot az előadó miniszter úr egy felmerült eset alkalmából már előzetesen közölte volt a cs. kir. kereskedelmi miniszterrel, ennek dacára az osztrák kereskedelmi miniszter egyoldalúlag a fentemlített intézkedést tette, melyhez még ha az ily intézkedés indokolható volna is, mit azonban az előadó miniszter úr kétségbe von, mindenesetre az előadó miniszter úrnak előzetes hozzájárulása is szükséges lett volna.

Ennélfogva az előadó miniszter úr az osztrák kereskedelmi miniszter eljárása ellen felszólalni, illetve óvást tenni szándékozván, a minisztertanács hozzájárulását kéri ahhoz, hogy ezen felszólalását a magyar kormány nevében tehesse.

A minisztertanács helyesli, hogy a szándékolt felszólalás a magyar kormány nevében történjék.

9.

A Rozsnyói Kir. Járásbíróság és Gömör–Kishont vm. árvaszéke között hagyatéki ügy miatt keletkezett hatásköri összeütközés kérdésében — az igazságügy-miniszter előterjesztésére — határozat arról, hogy az eljárást a bíróság folytassa le.

10.

Főrendiházi kezdeményezés és képviselőházi felszólalások a kisededóvásról szóló törvényjavaslat 8. §-ának módosítása érdekében¹¹

A vallás- és közoktatásügyi miniszter úr előadja, hogy a Főrendiház katolikus tagjai körében mozgalom indult meg oly irányban, hogy a kisededóvásról szóló törvényjavaslat 8. §-ában említett fohász-szerű ima helyett a felekezetek által felállított kisededóvodákban és gyermekmenedékházakban a gyermekek az illető hitfelekezet hitelveinek megfelelő imára oktattassanak; aminek következtében a Képviselőházban is történtek ily értelmű felszólalások.

Ámbár az előadó miniszter úr a törvényjavaslat erre vonatkozó intézkedését helyesebbnek tartja, mert nem véli célszerűnek, hogy a kisededóvodákba járó 3–5 éves gyermekek, kiknek erre még semmi értelmük sincsen, felekezetek szerint osztassanak meg, s a törvényjavaslatban említett fohász-szerű ima olyan lesz, melyet minden felekezet elfogadhat; mindamellett a felvetett kérdést nem tartja oly jelentőségűnek, hogy érdemes volna amiatt felekezeti vitát előidézni.

Ennélfogva a Képviselőházban már a törvényjavaslat általános tárgyalásánál kijelenteni szándékozik, hogy maga részéről ugyan leghelyesebbnek a törvényjavas-

lat határozmányát tartja, de netáni aggályok megnyugtató végett nem fogná elle-
nezni, hogy a tisztán felekezeti jellegű óvodákban az imára nézve speciális intézke-
dés is tétessenek, és az erre irányuló netáni módosítási javaslatokat kész annak
idején fontolóra venni.

Nézete szerint elfogadható volna oly értelmű módosítási javaslat, mely szerint
kimondatnék, hogy a vallásfelekezetek vagy egyesek által felállítandó felekezeti
jellegű óvodákban és menedékházakban az azon felekezethez tartozó gyermekek a
fohász-szerű imán felül az illető felekezet hitelveinek speciálisan megfelelő imára is
oktathatók;^a a másfelekezetű szülők azonban nem kényszeríthetők, hogy gyermeke-
iket ilyen felekezeti óvodákba küldjék.

Helyeslőleg tudomásul vétetik.¹²

11.

Törvényjavaslat az alakuló új magyar fegyvergyár fegyverszállításáról¹³

A honvédelmi miniszter úr a f. hó 9-én tartott minisztertanácsban tett előter-
jesztése kapcsán bejelenti, hogy miután azon 3500 Ft-nyi költséget, melyet az ala-
kuló magyar fegyvergyár a szállítandó fegyverek átadásával felmerülő kezelési ki-
adások fejében megtéríttetni kívánt, az előadó miniszter úr speciális hitel nélkül is
fedezni képes, — ez erre vonatkozó határozmányt az e tárgyban előterjesztendő tör-
vényjavaslatból kihagyni szándékozik.

Tudomásul vétetik.¹⁴

15.

A protestáns egyházak által felvenni szándékolt sorsjegykölcsön engedélyezési feltételeinek módosítása¹⁵

A pénzügyminiszter úr előterjeszti, hogy a múlt évi július 4-én kelt miniszter-
tanácsi határozat alapján a két ev. egyház egyetemes konventjeinek 8 millió Ft-nyi
sorsjegykölcsön felvételére nézve a kormány elvi jóváhagyása oly fenntartással je-
lentetett ki, hogy miután e kölcsön csak törvényhozási úton engedélyezhető, a kor-
mány csak az esetben fogná az ez iránti előterjesztést a törvényhozásnak megtenni,
ha a folyamodó egyházi testületek kimutatják, hogy a művelet keresztülvitelének
biztosítása iránt megbízható pénzintézetekkel szerződésük van.

A nevezett egyházi testületek, hogy az engedélyezés elsőbbségét az általuk
kért sorsjegykölcsönre nézve biztosítsák, újabban azt a kérést terjesztették elő, hogy
az eziránti törvényjavaslat a finanszírozás biztosítása előtt terjesztessék elő, s inkább
a törvényjavaslatba foglaltassék erre vonatkozó fenntartás.

Az előadó miniszter úr e kérést teljesíthetőnek véli, azonban a törvényjavaslat-
ba oly határozmányt is felveendőnek tart, mellyel a hozandó törvény érvénye 2 évre
korlátozottnék.

Jóváhagyatik.¹⁶

A fővárosi lóvasúttársaság által fizetett hídvám mérséklése

A pénzügyminiszter úr előterjeszti, hogy a Fővárosi Közúti Vaspályatársaság azon célból, hogy viteldíjait a Duna folyam által elválasztott városrészek közötti forgalomban is a főváros törvényhatósága kívánatainak megfelelően alább szállíthassa, a hídvám mérsékléséért folyamodott.

Minélfogva az előadó miniszter úr a közérdek tekintetéből a társaság által fizetendő hídvámot a tapasztalati adatok alapján 10 évi tartamra évi 37 000 Ft átalányösszegben szándékozik megállapítani; ellenben megszűnnék azon 1000 Ft-nak kiszolgáltatása, melyet a Kincstár a társulatnak a hídvám kezeléséért eddig fizetett.

Tudomásul vétetik.

Jegyzetek

- a Tarkovich javítása; e helyen eredetileg „imával is helyettesíthető;” állt.
- 1 *A német külkereskedelmi ügyekre vonatkozó jk.-i pontok felsorolása: 1890. okt. 10. 5. jegyzet. — Az összes külkereskedelmi vonatkozású jk.-i pont felsorolása: 1890. márc. 25. 29. jegyzet.*
- 2 Az osztrák–magyar fél által kidolgozott állategészségügyi egyezménytervezetre a németek 1891. jan. 12-én ellentervvel válaszoltak. Ez képezte a további tárgyalások alapját: OL - K 178 - Külkereskedelmi ügyek - 1891 - 123. — *Ld. 1891. febr. 22./1.*
- 3 *Ld. az 1. jegyzetet.*
- 4 A kűm. jan. 15-i átiratát és a me. jan. 17-i válaszát ld. OL - K 26 - 1891 - 222 (222). — *A svájci szerződés ügye: 1891. máj. 1./6.*
- 5 *Vö. 1890. okt. 10./3.*
- 6 *Ld. még 1891. nov. 21./4. dec. 5./5.*
- 7 *Ld. még 1890. ápr. 18./3., jún. 13./2., jún. 20./4., dec. 7./1., 1891. okt. 23./6., nov. 6./1., 1892. júl. 22./14., 1894. júl. 4./5. — Az összes külkereskedelmi vonatkozású jk.-i pont felsorolása: 1890. márc. 25. 29. jegyzet.*
- 7a Ausztria–Magyarország kereskedelmi ügynökei (fr.)
- 7b jelenleg, most (fr.)
- 7c a cs. és kir. kormány (fr.)
- 8 A jan. 5-én és 7-én tartott vámértekezlet jk.-ét, a tárgyalásokról készült összeállításokat, a megbízottaknak adott utasításokat, valamint a Konstantinápolyból érkezett követjelentéseket ld. OL - K 255 - 1891 - 6. t. - 97, 1144, 1567 és 2457, OL - K 178 - Külkereskedelmi ügyek - 1891 - 105, OL - K 230 - 1891 - 5. t. - 38 274. — A szerződéstervezet több cikkelyében a következő hónapokban nem született megállapodás, a nyár folyamán pedig Törökország a tárgyalások öszre halasztását kérte. (A Porta ugyanis párhuzamosan tárgyalt Angliával, Olaszországgal és Oroszországgal, és végleges megállapodásokat csak akkor kívánt kötni, amikor már tudja, hogy más irányban mire számíthat.)
- 9 A komáromi Duna-híd építésére vonatkozó üggyiratokat ld. OL - K 227 - 1891 - 5. t. - 4141 (az aktában 4141-es iktatószámon található az írásos mt.-i előterjesztés fogalmazványa), és uo. 1893 - 5. t. - 5033. — Komáromnál hajóhíd állt a Dunán, de már a 70-es években felmerült egy állandó híd építésének terve. Ezt közlekedési és hadászati szempontok egyaránt indokolták. 1877–1879-ben a HM bevonásával eredménytelen tárgyalások is folytak a kormány és Komárom városa között: a kormány már ekkor hajlandó lett volna államköltségen hidat építeni, amennyiben a város átengedi vámszedési jogát. A 80-as évek végén felújított megbeszélések aztán sikert hoztak, amikor is 1890 ápr.-ában Komárom — kártérítés ellenében — az államra ruházta vámszedési jogát. A kormány ezután rögtön intézkedett: az 1891. évi költségvetésbe 50 000 Ft-ot állított be a hídpítés céljaira (1890:39. tc., Beruházások, IV. fejj., 7. cím), majd Baross két vállalkozót (Cathry Szaléz Ferenc, ill.

- Gregersen G. és Fiai) szólított fel ajánlattételre. A kerm. utóbbi céggel kötött szerződést a Komárom és Újszöny között kőből és vasból készülő állandó közúti Duna-híd építésére, azzal a kikötéssel, hogy a hídon később — a vasszerkezet átalakítása nélkül — HÉV-vonalat is át lehessen vezetni. A szerződés megkötését Ferenc József 1891. ápr. 17-én engedélyezte, miután előtte a hadügyi kormányzat közbelépésére kifogásolta a vasút egyidejű építésének mellőzését. A hidépítés munkálatai 1891. ápr.-ában kezdődtek, és a következő év őszéig tartottak. Az Erzsébet királynéről elnevezett közúti hidat 1892. szept.-ében adták át a forgalomnak.
- 10 A Monarchia mindkét felére kiterjedő Kassa–Oderbergi Vasutat 1866-ban engedélyezték (RGB1. 1866. 91.). — Az engedélyokmány államilag garantált a vasútnak bizonyos tiszta jövedelmet. A társaság magyarországi vonalai 1870–1873 között épültek ki 367 km hosszban. *Ruzitska* 36–37. p. — Vö. 1871:14., 1879:38. és 1888:17. tc.
- 11 *Ld. még 1890. márc. 25./2., ápr. 3./2., jún. 27./20.*
- 12 A tvj. kh. tárgyalását, amely jan. közepétől márc. 12-ig tartott, ld. KN (1887–92) 21–22. k. — A vita során a 8. §-hoz valóban több módosító javaslatot adtak be. Pl. egy szász nemzetiségi képviselő az anyanyelvi oktatást, gr. Károlyi Sándor a felekezeti imák oktatását is követelte. A 8. § vissza is került a bizottsághoz, ahol újrászövegezték, ill. két §-ra bontották, lényegében a jk.-ben foglalt Csáky-féle elgondolás szerint. Ezek után csekély módosítással a Fh. is elfogadta a tvj.-ot. (OL - K 2 - 1887/92 - 5617/1890, 6285, 6318, 6781, 6846, 6849/1891/184. és 186. cs./) — Tv.erőre emelte az 1891:15. tc. — *Ld. még a bevezető tanulmány A/II. 4. 1a. fejezetét.* — A tc. végrehajtására vonatkozó alaprendelet: 1892. okt. 8. 44 000. vkm. sz. (RT 1892. 2252. p.) További vkm.-i rendeletek: RT 1891. 1585. p., 1892. 776., 1957., 3474., 3478., 3486., 1894. 1164. p.
- 13 *Ld. még 1890. dec. 17./9., 1891. jan. 9./18., 1893. okt. 30./10.*
- 14 A Magyar Ipar és Kereskedelmi Bank Rt. érdekkörében — a volt Magyar Fegyver- és Lőszergyár átvételével — rövidesen meg is alakult az új gyár, a Fegyver- és Gépgyár Rt. (OL - K 231 - 1894 - 2. t. - 18 555.) — Fejérváry 1891. febr. 23-án kérte az uralk. jóváhagyását „A Honvédség tartalék-készleteinek kiegészítésére szükséges ismétlőpuskák beszerzésének engedélyezéséről” című tvj.-hoz. A febr. 27-én kelt lf. elhatározás nyomán márc. 2-án került a Ház elé a javaslat, amelyet az márc. 11-én fogadott el. (HL - Honv. Min. Lt. — Lf. előterjesztések - 1891 - 353, KN/1887–92/22. k. 353., 377., 388–400., 408. p.) — A tvj.-ot az 1891:11. tc. emelte tv.erőre. A honv. m. felhatalmazást kapott, hogy 45 000 db ismétlőpuskát 1 201 287 Ft-ért megrendeljen. A gyár az 1890:13. tc.-ben biztosított adó-, illeték- és bélyegkedvezményben részesült.
- 15 *Ld. még 1890. júl. 4./9., 1893. okt. 20./12.*
- 16 A püm. 1890. dec. 19-én kapta meg a Tisza Kálmán által aláírt kérvényt. Ebből kiderül, hogy a kedvezőtlen pénzügyi helyzet miatt nem sikerült biztosítani a kölcsönt. Wekerle jan. 26-i előterjesztésére a febr. 1-jén kelt lf. elhatározás adott engedélyt a tvj. Ogy. elé terjesztésére. A tvj. felhatalmazta a püm.-t, hogy a Ref. Közalap és az Ev. Egyház hasonló alapja javára 8 millió Ft-os nyeménycölcsön felvételét engedélyezze legfeljebb két éven belül. (OL - K 255 - 1891 - 16. t. - 793, a részletes írásbeli mt.-i előterjesztés is az aktában található.) — Wekerle febr. 24-én nyújtotta be a tvj.-ot, amelyet a Ház márc. 6-án el is fogadott. (OL - K 2 - 1887/92 - 6536, 6658, 6721, 6855/1891/186. cs./, KN/1887–92/22. k. 273., 353., 367–372., 378. és 408. p.) — A javaslatot az 1891:12. tc. emelte tv.erőre.

52./5./

1891. január 30.

1.

Osztrák támadások a MÁV új helyi díjszabása ellen¹

A kereskedelemügyi miniszter úr, utalással a minisztertanács 1890. évi október hó 24-én tartott ülésének azon határozatára, mellyel a MÁV új helyi díjszabása iránt tett előterjesztése helyeslőleg tudomásul vétetett, utalással továbbá az Ausztriában ezen díjszabás tekintetében támadt hírlapi és egyéb felszólalásokra,² és végül a br. Kaas Ivor képviselő által az összminisztériumhoz ugyane tárgyban intézett interpellációra, szükségét látja annak, hogy a minisztertanács figyelmét a M. Kir. Államvasutakon f. évi január 1-jén életbe lépett helyi díjszabásra ezúttal újból irányozza.

Mint hogy hivatott komoly oldalról a Monarchia két államának azon joga, hogy tarifáit a másik fél ingerenciája nélkül szabadon állapítsa meg, kétségbe nem vonatott és kétségbe nem is vonathatnék, mert erre törvényszerű alapot sem az 1867:XII., sem az 1878:XX. tc., sem végül az eddig mindkét fél által követett eljárás és gyakorlat nem nyújtana, de sőt etekintetben közös egyetértéssel még az úgynevezett közös vasutak sem képeznek kivételt, — előadó miniszter úr a kérdés jogi részét további részletes fejtegetés tárgyává tenni nem is tartja szükségesnek.

Másfelől azonban, mint hogy előadó miniszter úr azon meggyőződésben van, hogy a vámszövetség természete és szelleméből önként következik, hogy a két fél a vasúti tarifakérdésekben is a lehető legjobb barátságban legyen és viszonyos jóindulattal viseltessek egymás iránt e téren is, ami nem zárja ki azt, hogy saját gazdasági érdekeit mindkét fél gondozza és istápolja saját okszerű belátása szerint, és mint hogy hivatalos oldalról is, és pedig ismételten állíttatott az, hogy a Magyarországon követett amaz eljárás, mely szerint a hazai termelés külön és egyoldalú kedvezményezésben részesíttetik, a vámszövetség szellemébe ütközik, előadó miniszter úr kötelességének tartja a következőket kiemelni.

Ami az 1891. évi január 1-jével életbelépett helyi díjszabásban új, az Ő Felsége többi tartományainak és királyságainak is javára esik, mert az új helyi díjszabás tételei általában jelentékeny mérséklést mutatnak, és mert a köteléki díjszabásokba — pedig ezek is érdeklik az osztrák-magyar forgalmat —, rendszerint ezen olcsóbb díjtételek számíttatván be, azok ezzel az osztrák forgalom javára is válnék, de a bel-forgalom terén sincs az új helyi díjszabás szerint különbség téve a hazai és az osztrák eredetű áru között, úgy hogy etekintetben az egyenlő elbánás saját elhatározásunkból biztosítva van.

Az úgynevezett reexpedicionális eljárásra vonatkozó szabályok is olyanok, hogy azok elsősorban a közvetítő kereskedelem javára válván, az áru eredetének megkülönböztetése nélkül fognak ott, ahol az indokolt lesz, alkalmaztatni.

Bátran, mert teljesen indokoltan állíthatja tehát az előadó miniszter úr, hogy az új helyi díjszabás az osztrák forgalomnak is javára szolgál, és pedig annnyival inkább,

mert egyszerűsége és áttekinthetősége, úgyszintén az elfogadott díjszámítási rendszer célszerű volta az osztrák érdekeltekre is előnyös díjszabási átalakítást jelent; valamint állíthatja azt is, hogy az ezen díjszabás elleni felszólalások — eltekintve a célzatoságtól — csak az ügy nem ismeréséből eredhettek.

A fent idézett azon hivatalos állítás különben, hogy a magyar eredetű áruk egyoldalú, kivételes elbánásban részesíttetnek, nem is a helyi díjszabásra, hanem a MÁV-nak úgynevezett kivételes díjszabásaira vonatkozhatik csak, márpedig az előadó miniszter úr azon határozott nézetben van, hogy amaz állítás ezen díjszabások tekintetében sem helytálló.

Tény az, hogy pénzügyi és közgazdasági indok alapján egyes kereskedelmi és termelési ágak a rendszerint fennálló díjszabásoktól eltérő kedvezőbb elbánásban részesíttetnek. Ez a kedvezményezés mindenütt, sőt Ausztriában fokozott mérvben gyakoroltatik.

Midőn előadó miniszter úr a helyi díjszabás átdolgozásához fogott, egyúttal célul tűzte ki azt is, hogy a refakciákat és a számos különböző kivételes díjszabásokat, melyek ellen a hazai érdekelt körök egy része ismételten felszólalt, fokozatosan kiküszöbölni, megszüntetni és ehhez képest a díjszabásokat, melyekben már-már senki se tudott eligazodni, összevonni és áttekinthetőkké tenni fogja. Teljesen és egyszerre megszüntetni ezeket a kivételes elbánást biztosító díjszabásokat nagy pénzügyi és közgazdasági kár nélkül nem lehetett, és azért okszerűen csak fokozatosan előkészített átmenetről lehet szó.

Előadó miniszter úrnak ezen törekvése és teljesen nyílt eljárása már eleve kizárja a célzatoságot.

Így történt, hogy előadó miniszter úr a régibb idő óta életben lévő több mint 60 kivételes díjszabást megszüntetvén, ezek közül csupán 25-öt tartott átalakítva érvényben, mi önként érhetőleg szintén általános értékű intézkedés, és éppen a panaszt helyzet lényeges javítását jelenti.

De ezen 25 életben hagyott, illetve átdolgozva ismét nyíltan megállapított kedvezmények legtöbbször amellet, hogy régibb keletű, részint általános, tehát mindenki által igénybe vehető, részint oly cikkekre terjed ki, melyekben Ausztria inkább fogyasztó és nem versenyző, részint olyanok, melyek ámbátor hogy csak az Államvasutak és az általuk kezelt vasutak mentén fekvő gyárak által vehetők igénybe, csakis bizonyos vonalakra, vagy csak bizonyos állomások között érvényesek, és csakis a lokális gazdasági érdekeknek kielégítésére vezetnek, tehát még a Magyar Korona területén belül is csak egyes vidékek javára esvén, az általános forgalmat nem érintik.

Ezek megszüntetése, eltekintve attól, hogy forrásuk szerződésekből is kerekendő: egyértelmű volna a legvitálisabb érdekek menthetlen sérelmével és ezen általában kisebb vállalatok megbuktatásával, ami valóban annál kevésbé következhetik a vámszövetségből, mert ez a Magyar Korona Országainak közgazdasági emelkedését, bár csak ily szerény mérvben, nem gátolja és nem gátolhatja.

Kiegészítő előadó miniszter úr ezeket még azon irányban is, hogy a fentidézett állítással éppen ellenkezően a darabárukra nézve, melyek pedig Ausztria hozzávaló fő bevételét képezik, oly olcsó kivételes díjszabások állanak fel, p. o. Bécs és Budapest között és megfordítva, amilyeneket hasonló magyar eredetű áruk rendsze-

rint éppen nem élveznek, és amilyeneket Ausztria a mi terményeinknek soha sem adott. Hogy ez mit jelent, bizonyítják a következő adatok: az ipari árukból Ausztria behozott hazánkba

1883-ban	298 783 888
1886 „	285 586 876
1888 „ már	303 065 748
1889 „	311 676 492

Ft értéket. Tehát fokozott emelkedés.

De továbbá az osztrák szén számára is igen olcsó díjtételek állanak fenn a mi vasutainkon, amilyeneket a mi szenünk, amely pedig csak barna szén, nem élvez.

Így történhetett, hogy amíg Ausztria 1883-ban 2 267 950 Ft áru szenet hozott be, addig 1889-ben a behozatal már 4 091 421 Ft-ra emelkedett.

Átalában Ausztria behozatala 1886. évi 361 466 534 Ft-ról 399 994 554 Ft-ra emelkedett!

Mindezen tények alapján csak ismételteti előadó miniszter úr azt, hogy az egész új díjszabás a kivételes díjszabás tetemesen leszállított száma és az Ausztria javára különösen is megállapított egyéb díjszabási kedvezmények minden irányban oly előnyös helyzetet teremtenek, amiért nekünk a velünk szoros gazdasági kötelékben élő Ausztria is csak köszönettel tarthatik.

De viszont önkénytelenül is felmerülhet az a kérdés, hogy ha vajon Ausztriában, ahol újabb időben is ismételt — jogosulatlan — panaszok emeltetnek az itteni eljárás ellen, mi történik? — vajon annyira ragaszkodnak-e ott a vámszövetségnek ama velünk szemben hangoztatott szelleméhez?

És itt a tények alapján konstatálja előadó miniszter úr, hogy Ausztria vasútjai nekünk jó példával nem szolgálnak, s hogy ha mi felszólalnánk, a mi felszólalásunknak valóban lenne alapja. Így, hogy többet ne említsen előadó miniszter úr, utal csupán arra, hogy amint a munkács–beszkidi vasút nagy áldozattal megépült és a forgalomnak átadott, az Osztrák Cs. Kir. Államvasutak oly különleges díjszabási intézkedéseket és jelentékenyen nagy díjtételeket léptettek az ő csatlakozó határvonalukon életbe, melyek a magyar–gácsi forgalmat teljesen megakasztani képesek.

Ez már valóban össze nem egyeztethető a közös vámterülettel, annál kevésbé, mert nem egy magyar áru a gácsi piacra nem is juthat, és nem veheti igénybe azon kedvező díjtételeket, amelyek más útirányon az osztrák áruknak rendelkezésre állanak. Ez egyenes prohibitív eljárás, melynek megszüntetése — dacára annak, hogy vitális gácsi érdekek is sértetnek — hiába szorgalmaztatott.

De ezen felül bemutatja az előadó miniszter úr egész sorozatát az osztrák vasutakon alkalmazott kivételes és egyoldalú kedvezményeknek, melyek csak az osztrák termelés: liszt, szesz, kőolaj, szén stb. javára szólnak, és általunk igénybe egyáltalán nem vehetők; és míg a mi díjszabásunk nyílt és bárki által áttekinthető, ott etekintetben eltérő és valóban kedvezőtlen díjszabási helyzet van.

Az előadottak után és hangsúlyozva azt, miszerint a jelenlegi helyzet előidézésében valóban semmi része sincs, előadó miniszter úr azon nézetének ad kifejezést, hogy az általa tett díjszabási intézkedéseken változtatni indok nincs, és kéri a minisztertanácsot, hogy jelen előterjesztését tudomásul venni méltóztassék.

A minisztertanács a kereskedelemügyi miniszter úr ezen előterjesztését helyeslő tudomásul vevén, elhatározza, hogy a br. Kaas Ivor képviselő által a jelen ügyre vonatkozólag beadott interpellációra a kormány nevében a kereskedelemügyi miniszter úr által adandó válasz részleteit a legközelebbi ülésben fogja megállapítani.³

2.

A Németországgal folyó külkereskedelmi szerződési tárgyalások állása⁴

A kereskedelemügyi miniszter úr bemutatja a közös külügyminiszter úr jegyzékét, mellyel a német birodalmi kormányhoz a kereskedelmi kooperáció kérdésében intézett átiratát közli.

Ámbátor a közös külügyminiszternek ezen átirata két lényeges pontban nem felel meg az itteni felfogásnak, előadó miniszter úr az ügy jelen stádiumában mégsem kívánna újabb lépéseket tenni.

Jelenti továbbá a kereskedelmi miniszter úr, hogy a német kereskedelmi tárgyalások során a B. tarifa második olvasásban megállapított, és most az A. tarifa második olvasása van folyamatban. Ha ez befejezve lesz, előadó miniszter úr az eredményről részletes jelentést teend.

Végül az előadó miniszter úr felhívja a minisztertanács figyelmét arra, hogy a német kereskedelmi szerződés-tervezet 15., vasúti tarifákat megállapító cikke, melyre vonatkozólag a minisztertanács kétszer is nyilatkozott, még eddig nem volt tárgyalható, mert a német birodalmi képviselők által előterjesztett magyarázó szöveg felett mi az osztrák cs. kir. kormánnyal meg nem egyezhettünk.

Amíg ugyanis az osztrák kormány a német birodalmi képviselők javaslatát teljességben elfogadta, addig mi tekintettel arra, hogy a német magyarázó javaslat nem világos, kölcsönösséget eléggé nem biztosít, és mindamelllett oly intézkedési jogkört is érint, melynek lekötése céltalan lenne, a magyarázó javaslatot inkább mellőzteni és ehelyett egy megfelelőbb szövegnek, vagy egyszerűen a 15. cikknek változatlan fenntartását mondtuk ki.

Előadó miniszter úr utal arra, hogy egyfelől az 1878-i szerződés hasonló cikkében lekötve volt tágabb tarifális diszpozíciók az 1881-i szerződésből éppen az osztrák kormány kívánságára lettek kihagyva, illetve csak restringált^{4a} mértékben felvéve, és másfelől, hogy a jelenlegi 15. cikk a gyakorlatban mindenik szerződő fél által akként lett értelmezve, amint azt mi értelmeztük, mert úgy Ausztriában, mint Németországban a belforgalom egyes részeiben oly kivételes kedvezmények adtak, melyeket lényegileg a szerződő felek másika igénybe nem vehettek.

Mínthogy azonban az osztrák kormány részéről ezen cikk fontossága érdemén túlra fokoztatott, és mínthogy e tárgyban a megegyezés részünkről mindig kerestetett, és nem volna indokolt, hogy ennek elmaradása a német szerződési tárgyalásokat bármely formában nehezítse, ami különben eddig nem is történt, előadó miniszter úr az osztrák kormány újabb válaszána kívánása nélkül azon javaslatot teszi:

1. védessék, amíg lehet, az eredeti 15. cikk toldás nélkül, és ha ez nem menne,

2. fogadtassék el egy olyan szöveg, amely magában foglalná:

- a.) a kölcsönös kedvező elbánás biztosítását,
- b.) a német magyarázó javaslat második részét,
- c.) annak kimondását, hogy bármely harmadik államnak adott kedvezmény kölcsönösen nekünk is megadassék.

Ez utóbbi kívánság annál méltányosabb, mert miután a német birodalmi képviselők a gabona és fa vámjánál nekünk a differencionális elbánást meg nem adták, nincs kizárva az sem, hogy a Német Birodalom pl. Oroszországgal szemben a fennmaradó vámtétel-különbözetet tarifális diszpozíciókkal autonóm úton fogná elnyészteni.

Méltányos tehát, hogy kikössük, hogy az ilyen tarifákat nekünk is ugyanoly terjedelemben bocsássa rendelkezésünkre.

Midőn előadó miniszter úr még sajnálattal említi, hogy e kérdés indiszkrét úton minden ok nélkül bonyolulttá tétetett, egyúttal kéri a minisztertanácsot, hogy előterjesztéséhez hozzájárulni méltóztassék.

A minisztertanács előadó miniszter úr ezen előterjesztéséhez hozzájárul.

3.

A szerb kormány kívánságai a Monarchia és Szerbia között tervezett új külkereskedelmi szerződést illetően⁵

A kereskedelmi miniszter úr előadja, hogy miután a magyar kormány hozzájárulásával külügyi kormányzatunk kijelentette volt a szerb kormánynak, hogy az Osztrák–Magyar Monarchia kormányai elvben hajlandók a szerb kereskedelmi szerződés megújítása végett már most tárgyalásokba bocsátkozni, de elébb ismerni óhajtanák a szerb kormánynak érészbeni kívánatait, — a szerb kormány közölte, hogy mily alapokra kívánná az új szerződést fektetni.

A szerb kívánatok a következő három pontra vonatkoznak:

a.) a szerb kormány kívánja, hogy a mostani értékvámok helyett specifikus vámok állapíttassanak meg. Az előadó miniszter úr nézete szerint e kívánat elvileg elfogadható volna; mielőtt azonban eziránt határozott választ adnánk, meg kellene tenni az átszámításokat, hogy a kívánat horderejét kellőleg meg lehessen ítélni;

b.) kívánja a szerb kormány, hogy az iparcikkekre nézve a szomszédos forgalomban biztosított kedvezmények szüntettessenek meg. Ez a kívánat is teljesíthető oly feltétel alatt, ha a szomszédos forgalomban mi általunk adott kedvezmények is megszüntettetnek.

c.) A szerb kormány fenntartani kívánja maga számára a jogot, hogy bizonyos cikkekre nézve pénzügyi vámokat és monopóliumokat hozhasson be. Elvileg ez ellen sem volna kifogás teendő, de kívánnunk kellene, hogy a szerb kormány tudassa velünk előzőleg, hogy miféle pénzügyi vámokat és monopóliumokat kívánna behozni; továbbá kizártnak jelentendő ki minden oly eljárás, mely által a mi bevitelünk különbözeti fizetményekkel terheltetnék.

Az előterjesztett nézet helyeseltetvén, a kereskedelmi miniszter úr felhatalmaztatik, hogy ezen értelemben tudósítsa a közös külügyminiszter urat.⁶

10.

A Kisbirtokosok Földhitelintézete alapszabályainak módosítása

A pénzügyminiszter úr felhatalmazást kér, hogy a Kisbirtokosok Földhitelintézete alapszabályainak oly értelemben leendő módosítását engedélyezhesse, miszerint az intézet városoknak, jogi személyeknek és erkölcsi testületeknek 20 000 Ft-nál nagyobb kölcsönöket is adhasson oly feltétellel, hogy ezáltal a korábban benyújtott kisebb kölcsönöknek 10 000 Ft erejéig való kielégítése fennakadást ne szenvedjen.

A felhatalmazás megadatik.⁷

Jegyzetek

- 1 *Ld. még 1890. okt. 24./2., 1891. febr. 4./2., febr. 13./4., 1892. jún. 28./2.*
- 2 Ezeket tárgyalja *Gyömrei–Vértesy* 120. p. — Az osztrákok igen keményen reagáltak elsősorban arra, hogy az új díjzabás 78 iparcikkre iránytarifát állapított meg, ami kizárta, hogy a kedvezményt nem magyarországi vállalatok is igénybe vegyék.
- 3 *A jk.-i pontot röviden ismerteti: Gyömrei–Vértesy* 121. p.
- 4 *A német külkereskedelmi ügyekre vonatkozó jk.-i pontok felsorolása: 1890. okt. 10. 5. jegyzet. — Az összes külkereskedelmi vonatkozású jk.-i pont felsorolása: 1890. márc. 25. 29. jegyzet.*
- 4a megszorított, korlátozott (lat.)
- 5 *Ld. még 1890. ápr. 18./7., nov. 12./1., dec. 3./11., 1891. jún. 26./12., júl. 10./4., okt. 2./5., okt. 14./2., okt. 23./6. és 7., dec. 5./5., 1892. febr. 9./11., jún. 17./6., júl. 14./11., nov. 28./11. — A szerb külkereskedelmi ügyekre vonatkozó jk.-i pontok felsorolása: 1890. ápr. 3. 9. jegyzet. — Az összes külkereskedelmi vonatkozású jk.-i pont felsorolása: 1890. márc. 25. 29. jegyzet.*
- 6 A Monarchia és Szerbia között 1881. máj. 6-án kötött kereskedelmi szerződés (becikkelyezte az 1882:30. tc.) 10 évre szól, érvénye 1892. szept. 16-án járt le. A szerződés kötött vámtételeivel és egyéb kedvezményeivel igen jelentős előjogokat biztosított az osztrák–magyar iparnak, igaz ellenszolgáltatásul — határforgalom címén — Szerbia is kapott vámkedvezményeket állatokra és gabonára.
- 7 A pénzügyintézet 1880-ban alakult meg. Az állam 500 000 Ft-os kamatmentes alapítvánnyal vett benne részt az 1879:39. tc. alapján. Innen eredt a püm. alapszabály-módosításhoz való hozzájárulási joga. — *Ld. még 1893. febr. 13./33.*

53./6./

1891. február 4.^a

1.

A Németországgal folyó külkereskedelmi szerződési tárgyalások állása¹

Der Herr Handelsminister gab Aufklärung über die gegenwärtige Lage der in Wien im Gange befindlichen Verhandlungen bezüglich des Handelsvertrages mit Deutschland und hob hervor, daß unser Standpunkt hinsichtlich des Eisens von deutscher Seite mit Verstimmung aufgenommen wurde, und daß gegenüber jenen Konzessionen, welche uns die Deutschen bei anderen Titeln gemacht haben, hinsichtlich des Eisens noch wir einige Konzessionen machen müssen, wenn wir das Zustandekommen des Vertrages nicht riskieren wollen; und zwar wird in erster Reihe bezüglich des Roheisens, eventuell auch des Schmiedeeisens, respektive der verarbeiteten Eisenwaren eine Konzession von 12% notwendig sein. Er bittet um die Ermächtigung, die Delegierten der ungarischen Regierung in diesem Sinne instruieren zu dürfen.

Bei derselben Gelegenheit legte der vortragende Herr Minister die an den Herrn Ministerpräsidenten gerichtete und ihm auf kurzem Wege mitgeteilte Zuschrift des Ministers des Äußern in Angelegenheit einer Kooperation hinsichtlich der Regelung der Handelsverhältnisse,² in welchem der diesbezüglich eingenommene Standpunkt der deutschen Regierung bezeichnet und hervorgehoben wird, daß auch die deutsche Regierung diese Kooperation so auslegt, wie wir, und das Zusammenwirken auch bei der einfachen Verlängerung bestehender Verträge und bei Bewerksstellung provisorischer Vereinbarungen für anwendbar hält; nur mit dem einzigen Vorbehalte, daß nämlich im Falle bis Anfang Juni mit Rumänien kein endgültiges Übereinkommen zustandekommen könnte,³ — mit Rücksicht darauf, daß der bestehende Vertrag am 10. Juli abläuft, sie für die Zeit nach diesem Termine, bezüglich der Verlängerung der Wirksamkeit des bestehenden deutsch-rumänischen Vertrages, Schritte machen würde.

Der vortragende Herr Handelsminister legt Gewicht darauf, daß in der dem gemeinsamen Minister des Äußern zu erteilenden Antwort die Notwendigkeit dessen besonders betont werde, daß unsere Verhandlungen mit Deutschland einen schnelleren Lauf nehmend, je eher beendet werden, indem dieser Vertrag den Schlüssel der anderen Verträge bilden wird.

Was aber die Regelung unserer Beziehungen Rumänien gegenüber betrifft, müssen wir bei Annahme des Standpunktes des gemeinsamen Ministers des Äußern bestrebt sein, daß insoferne zwischen Deutschland und Rumänien für die Zeit nach dem 10. Juli d. J. 1891 ein interimistisches Übereinkommen zustandekommen sollte, auch für uns ein *modus vivendi* festgesetzt werde, bei dessen Zustandbringung wir uns die energische Unterstützung der deutschen Regierung verschaffen müßten, wes-

wegen dieser Punkt in der an den gemeinsamen Minister des Äußern zu richtenden Zuschrift besonders hervorzuheben wäre.

Der Ministerrat stimmt der vorgelegten Unterbreitung bei, und ermächtigt den Herrn Handelsminister, die Delegierten der ungarischen Regierung im Sinne der Vorgetragenen zu instruieren. Und was die dem Herrn Minister des Äußern in der Frage der Kooperation zu gebende Antwort betrifft, wird der Herr Ministerpräsident dieselbe im Sinne des Vorgetragenen erteilen.

2.

Válasz a MÁV új helyi árudijszabásával kapcsolatos interpellációra⁴

Der Herr Handelsminister machte — mit Berufung auf das im letzten Ministerrate zustandegekommene Übereinkommen — den Entwurf der Antwort bekannt, welche er im Namen der Gesamtregierung auf die Interpellation bezüglich der Tarife der kön. ung. Staatseisenbahnen dem Abgeordneten Baron Ivor Kaas zu geben beabsichtigt.⁵

Der Ministerrat stimmte nach eingehender Erörterung bei, daß in der zu erteilenden Antwort von dem in der Einleitung der Interpellation Enthaltene überhaupt keine Erwähnung gemacht werde.

Auf die erste Frage soll die Antwort erteilt werden, daß Ungarn für die selbständige Festsetzung der Tarife der kön. ung. Staatsbahnen (nicht der ungarischen Eisenbahnen) ein gesetzliches Verfügungsrecht besitzt und dieses Recht Ungarns wurde, und kann auch von kompetenter Seite nicht in Abrede gestellt werden.

Im obigen ist auch die Antwort auf die dritte Frage enthalten; gleichzeitig wird aber auch hinzugefügt, daß es selbstverständlich ist, daß wenn die Regierung von diesem Rechte Gebrauch macht, sie nur die wirtschaftlichen und finanziellen Interessen Ungarns als ausschlaggebend betrachtet.

Auf die zweite Frage hinsichtlich des deutschen Handelsvertrages,⁶ wurde die Antwort schon vom Herrn Ministerpräsidenten erteilt, als er andeutete, daß über die im Gange befindlichen Verhandlungen im Laufe derselben keine Aufklärung gegeben werden kann.

Übrigens wird der Vertrag — dessen Zustandekommen wir hoffen —, da zu dessen Inkrafttreten die Zustimmung der Legislative notwendig ist, sowieso vorgelegt werden, und somit wird die Regierung bei dessen Verhandlung in der Lage sein, bezüglich eines jeden Details die nötigen Aufklärungen zu geben.

Endlich bei der vierten Frage bezüglich der Solidarität zwischen der Regierung und dem Handelsminister ist zu erklären, daß diesbezüglich die Antwort schon vom Herrn Ministerpräsidenten gegeben wurde; hin-

sichtlich dessen aber ob die Regierung die Aufrechterhaltung des neuen Lokaltarifes wünscht, ist eine bejahende Antwort zu geben; demzufolge entfällt die Notwendigkeit dessen, daß die Regierung auch in der Beziehung eine Erklärung abgebe, ob die Regierung geneigt sei, im Falle sie den Tarif abzuändern beabsichtigt, dies dem Abgeordnetenhouse vorher anzuzeigen.

Die Antwort wird der Partei in der freitägigen Konferenz mitgeteilt und im Abgeordnetenhouse am Samstag in der öffentlichen Sitzung erteilt werden.⁷

10.

Állami támogatás a Magyar Képzőművészeti Társaságnak a berlini képzőművészeti kiállításon való részvétel céljából

Der Herr Minister für Kultus und Unterricht berichtet, daß in diesem Jahre in Berlin unter dem Protektorate der Witwe des Kaisers Friedrich eine Ausstellung für bildende Künste veranstaltet wird, zu welcher das Komitee auch die ungarischen Kreise für bildende Künste, und zwar in einem ungarisch verfaßten Briefe eingeladen hat.

Nachdem die ungarische Gesellschaft für bildende Künste im Interesse der erfolgreichen Beteiligung an dieser Ausstellung die materielle Unterstützung der Regierung erbat, und nachdem der referierende Herr Minister diese sowohl aus kultureller Hinsicht, als auch überhaupt einer Billigung und Unterstützung würdige Angelegenheit zu unterstützen geneigt ist, beabsichtigt er der ungarischen Gesellschaft für bildende Künste eine Subvention von 3000 Fl. zur Verfügung zu stellen.

Mit Rücksicht jedoch darauf, daß er zu diesem Zwecke im Rahmen seines Budgets keine Deckung findet, wird er im Einvernehmen mit dem Herrn Finanzminister diese Subvention von 3000 Fl. als eine nichtpräliminierte Ausgabe schlußrechnungsmäßig motivieren.

Der Ministerrat hat den Vortrag des Herrn Ministers für Kultus und Unterricht in vollem Maße gebilligt und stimmt den geplanten Verfügungen bei.⁸

11.

Az esztergomi érsek pizetum-jogának megszüntetése

Der Herr Finanzminister hat unter Berufung auf unsere älteren Gesetze namentlich auf die in den GA XV:1557, LXXIII:1563, XLVI:1622 enthaltenen Verfügungen, den Wirkungskreis des Fürstprimas und Erzbischofs von Gran, als Pisetarius und die mit dieser Stelle verbundenen Pflichten desselben eingehend bekannt gemacht.

Aus den Verfügungen der Gesetze und aus dem in dieser Sache Jahrhunderte hindurch befolgten Verfahren geht es klar hervor, daß das Pisetum, bzw. die als

Entgelt hiefür später bewilligte Einnahme, dem Primas nicht als ein Kirchen-benefizium ständigen Charakters, sondern für die zufolge einer Zivilbetrauung vollzuziehenden Verbindlichkeiten für die Versehung des Zivilpisetariatsamtes, als ein Entgelt zugefallen ist,⁹ es geht ferner hervor, daß diese Einnahmen zeitweise eine Verschiedene war, daß jedoch das Maß derselben immer durch den König festgestellt wurde.

Daß aber bei dieser Dotation auch schon in den früheren Zeiten Unterbrechungen erfolgt sind, wird durch das im Jahre 1557 eingeführte Maximilianische Berggesetz bewiesen, besonders aber durch den GA XLVI:1622, welcher im § 3. die alterkömmliche Restitution des Pisetariatsamtes anordnet.

Peter Pázmán dedizierte diese Pisetariatseinkunft in einer Foundation von jährlichen 5000 Fl. für die Dotierung des Tyrnauer Konviktes, wie dies auch im GA XLIII:1741 erwähnt wird.

Josef II. hat das Pisetum eingestellt, Leopold II. hat jedoch dasselbe im Wege einer nicht kirchlichen, sondern Finanzbehörde, und zwar im Wege der Kammer, wiederzurückgestellt.

Als im Jahre 1852 Scitovszky zum Primas ernannt wurde,^{9a} geruhten Seine Majestät über Vortrag des österreichischen Finanzministers, die unter diesem Titel erteilbare Jahresdotation jedoch nur ad personam mit 18 000 Fl. festzustellen.

Dieser besonderen Dotation gegenüber hatte der Primas als Pisetarius gewisse Gegenleistungen verrichten müssen, welche jedoch schon seit vielen Jahren nicht eingehalten wurden, und ihre Bedeutung verloren haben.

Es fiel nämlich diesem Benefizium zur Last jene Jahresdotation von 5000 Fl., welche als Foundation dem Tyrnauer Konvikte gebührt; diese Belastung hat als eine solche aufgehört und besorgt die Bedeckung derselben der Minister für Kultus und Unterricht im eigenen Budget; er hätte ferner ebenfalls aus diesem Benefizium in Kremnitz einen die Münzprägung kontrollierenden Pisetarius bestellen müssen; der Primas hat zwar auf diese nunmehr keinen Wirkungskreis habende Stelle regelmäßig einen Kremnitzer Bürger ernannt, dieser darf aber das Münzamt nicht einmal betreten; die Durchführung der neueren Münzprägungsgesetze gehört nunmehr ausschließlich zum Wirkungskreis des Finanzministers, und hat weder der Primas noch sein Pisetarius irgendwelche Ingerenz auf die Münzprägung; der Primas war ferner als Pisetarius verpflichtet in Kremnitz einen Arzt zu halten, aber auch dieser Verpflichtung wird nicht mehr genüge geleistet; endlich war auch das Haus in Kremnitz auf Rechnung dieses Benefiziums instandzuhalten.

Das Haus besteht zwar und wird auch vom Primas instandgehalten, dasselbe wurde jedoch auf den Namen des Graner Erzbistums intabuliert, und wird überhaupt nicht zu Pisetariatszwecken gebraucht.

Nach Voranlassung der obigen berichtet der Herr Finanzminister, daß, nachdem das in Angelegenheit des Pisetums eingebrachte Gesuch des gewesenen Primas im Jahre 1889 abgewiesen wurde, haben Seine Majestät das neuerliche Majestätsgesuch desselben mittelst eines allerh. Handschreibens an den referierenden Herrn Minister herabzusenden geruht.

In dem in dieser Angelegenheit zunächst zu erstattenden alleruntertänigsten Vortrage wünscht der referierende Herr Minister mit Rücksicht darauf, daß die

Aufhebung des Pisetums und der Pisetariatsstelle des Primas, dem oben vorge-tragenen Sachverhalte gemäß, weder durch ein Gesetz, noch mittelst einer allerrh. EntschlieÙung ausgesprochen werden muß, die allerrh. EntschlieÙung Seiner k. u. k. ap. Majestät in solcher Richtung erbitten, Seine Majestät mögen das tatsächlich eingetretene Aufhören des Pisetums und der Pisetariatsstelle des Primas allergnädigst zur Kenntnis zu nehmen, die Tatsache, daß das Gesuch des Primas Weiland Johann Simor abgewiesen wurde, genehmigend zur Kenntnis zu nehmen, und den referie-renden Herrn Minister zu ermächtigen, das in Behandlung stehende Majestätsgesuch des gedachtem Primas ebenfalls abweisend erledigen zu dürfen. Mit Rücksicht jedoch darauf, daß im Ernennungsdiplome und in der Eidesformel des Primas die Pisetariatsstelle erwähnt wird, erachtet es der referierende Herr Minister für notwendig, damit behufs Vermeidung der hieraus eventuell für die Zukunft zu fol-genden irrtümlichen Konsequenzen, gelegentlich der Besetzung des Primasstuhles sowohl das Ernennungsdekret, als auch die Eidesformel den neueren Verhältnissen gemäß, entsprechend rektifiziert werde.

Zur Erstattung seines in solchem Sinne gehaltenen alleruntertänigsten Vortrages bittet er die Zustimmung des Ministerrates.

Der Ministerrat stimmt dem Vortrage des Herrn Finanzministers in vollem Maße bei und betraut zugleich den Herrn Finanzminister, die in dieser Angelegenheit herablangende allerrh. Resolution, seinerzeit be-hufs Berücksichtigung der Vorgetragenen, dem Herrn Minister für Kultus und Unterricht mitzuteilen.¹⁰

13.

Az igazságügy-miniszter felhatalmazása arra, hogy a telekkönyvi beté-tekről szóló törvényeket módosító törvényjavaslatot az Országgyűlés elé terjessze.¹¹

Jegyzetek

- a Az elkallódott eredeti magyar nyelvű jk. uralk. számára készült egykorú hivatalos német fordítása alapján közöljük a jk.-et. — Lelőhelye: Wien, HHStA, Kabinettsarchiv.
- 1 *A német külkereskedelmi ügyekre vonatkozó jk.-i pontok felsorolása: 1890. okt. 10. 5. jegyzet. — Az összes külkereskedelmi vonatkozású jk.-i pont felsorolása: 1890. márc. 25. 29. jegyzet.*
- 2 A küm. jan. 30-i és febr. 3-i átiratait, valamint Baross véleményét ld. OL - K 26 - 1891 - 222 (486).
- 3 *Ld. 1891. febr. 28./3.*
- 4 *Ld. még 1890. okt. 24./4., 1891. jan. 30./1., febr. 13./4., 1892. jún. 28./2.*
- 5 Br. Kaas Ivor mérs. ell. képviselő 1891. jan. 27-én beadott interpellációjában négy kérdést intézett a kormányhoz: 1. A magyar vasutak díjszabásait minden más államtól függetlenül állapítják-e meg? 2. Hogyan áll a német kereskedelmi szerződés ügye? 3. A kormány fenn kívánja-e tartani az új áru-díjszabást? 4. Szolidáris-e a kormány Baross politikájával? — Szapáry a Ház ülésén azonnal előze-tes választ adott az interpellálónak. KN (1887–92) 21. k. 360–363. p.
- 6 *Vö. 1890. dec. 7./2.*
- 7 A jk.-i pontot ismerteti: *Gyömrői-Vértesy* 122. p. — Baross a Ház febr. 7-i ülésén a következőkép-pen válaszolta meg Kaas interpellációját: ad 1. Az országnak törvényes joga van a díjszabás önálló megállapítására, és ezzel él is; ad 2. A német tárgyalások folyamatban vannak, felvilágosításokkal a

- kormány a későbbiekben fog szolgálni; ad 3-4. A kormány változatlanul fenn kívánja tartani az új árudíjzabást. Kaas és a Ház egyaránt tudomásul vette a választ. (KN /1887-92/ 22. k. 86-89. p.) — Az Ausztriával kitört konfliktus azonban komolyra fordult. Taafe me. febr. 6-i, Szapáryhoz intézett jegyzékében — hivatkozva a kiegyezésre — erélyesen követelte az egyenlőtlen díjzabási elbánás megszüntetését, ellenkező esetben retorziókat helyezett kilátásba. Németország is interveniált. Baross ugyan megkísérelte védeni álláspontját, de végül engednie kellett: febr. 8-10. közötti bécsi tárgyalásain bizonyos ellenszolgáltatások fejében ígéretet tett az egyoldalú díjzabások megszüntetésére. Nem hagyhatta ugyanis figyelmen kívül, hogy az erősebb Ausztria jobban bírta volna a tarifaharcot. OL - K 26 - 1891 - 516, *Gyömrei-Vértesy* 123. p. — *Vö. még 1891. febr. 13./2.*
- 8 A berlini művészegyesület meghívását a bp.-i német főkonzul 1890. dec. 8-án közölte Szapáry me.-kel. A kiállítást 1891. máj. 1.-szept. 15. között tervezték. OL - K 26 - 1890 - 3871.
- 9 Az esztergomi érsek pizetum joga a középkorban gyökerezett: a kir. pénzverőkben használt veretmintákat az érsek megbízottja (pizetárius) őrizte, ezért az érsek a feldolgozott nemesfém mennyiségéhez igazodó javadalomban (pizetum) részesült. E jog a 16. században feledésbe ment, de Pázmány Péter — a nagyszombati fiúnevelő intézet részére tett évi 5000 Ft-os alapítványa fejében — visszaszerezte. Utoljára, személyre szóló javadalomként, Scitovszky János prímás élvezte a pizetumot (évi 18 000 Ft) egy 1852. évi uralk.-i döntés értelmében, bár pizetárius már régóta nem működött. Simor így hiába kérte a pizetum folyósítását, a püm. 1889-ben elutasította a kérelmet, főként arra hivatkozva, hogy az állam a nagyszombati internátusi alapítvány járulékaiknak fizetését is átvette. *Vö. Kollányi.*
- 9a Téves megállapítás: Scitovszky Jánost 1849 júl.-ában nevezték ki esztergomi érsek-prímássá. Az érseki széket 1850. jan. 6-án foglalta el.
- 10 A mt. határozata nyomán tett püm.-i előterjesztésre Ferenc József 1891. márc. 12-i lf. elhatározásával végleg megszüntette a pizetum jogot, és elrendelte a primások kinevezési okmányában szereplő erre vonatkozó kitétel törlését. *Vö. Kollányi.*
- 11 „Az 1886. évi 29. és az 1889. évi 38. tc.-ek módosításáról és pótlásáról” című tvj. célja az 1886-ban elrendelt telekkönyvi betétszerkesztési eljárás egyszerűsítése volt. Szilágyi 1891. márc. 2-án nyújtotta be a tvj.-ot, amit a Ház ápr. 16-án elfogadott. (A tvj.-ot, indokolását, a kh. iratokat és tárgyalást ld. OL - K 2 - 1887/92 - 6653, 6860, 6993, 7169/1891 /186-187. cs./, KN /1887-92/ 22. k. 353., 409. p., 23. k. 8-17., 20. és 155. p.) — A javaslatot az 1891:16. tc. emelte tv.erőre.

54./7./

1891. február 13.^a

I.

A törvényhatósági bizottsági tagok 1892-ben esedékes választásának módozatai

Der Herr Ministerpräsident, als Leiter des Ministeriums des Innern trägt vor, daß laut Bestimmung des § 24. GA XXI:1886 über die Jurisdiktionen die Zahl der Jurisdiktionsausschußmitglieder in dem der allgemeinen Volkszählung folgenden Jahre dem Resultate der Volkszählung entsprechend von 10 zu 10 Jahren neuerdings festzustellen, ebenso nach § 29. die Einteilung der Wahlbezirke entsprechend zu berichtigen ist. Nach dem § 96. treten die obererwähnten Bestimmungen der §§ 24. und 29. nur in dem der nächsten Volkszählung folgenden Jahre, also in 1892 ins Leben.

In der Begründung, welche dem Entwurfe des zitierten Gesetzes beigeschlossen war, würde zwar ausgesprochen, daß in Verbindung mit dieser Bestimmung auch das Mandat der gewählten Ausschußmitglieder in dem der nächsten Volkszählung folgenden Jahre seine Gültigkeit verliert, und jede Ausschußmitgliedstelle durch eine Neuwahl zu besetzen ist; da aber das angenommene und sanktionierte Gesetz dies nicht ausspricht, und nur die Bestimmung der Zahl der Ausschußmitglieder, respektive der Einteilung der Wahlbezirke anordnet, so hält der vortragende Herr Ministerpräsident die Neuwahl der Ausschußmitglieder im Jahre 1892 nicht für notwendig, was — mit Rücksicht darauf, daß auch die allgemeinen Reichstagsabgeordnetenwahlen auf dieses Jahr fallen — auch aus Opportunitätsgründen nicht empfehlenswert wäre.

Demzufolge glaubt der vortragende Herr Ministerpräsident, die allgemeine Neuwahl der Ausschußmitglieder im Jahre 1892 vermeiden zu sollen, und beabsichtigt bei den Übergangsverfügungen des Gesetzentwurfes über die Einrichtung der Administration in den Komitaten¹ eine solche Bestimmung aufzunehmen, daß nur dann, wenn nach dem gegenwärtigen Zyklus das Mandat der Hälfte der Ausschußmitglieder abläuft, an deren Stelle neue Mitglieder nach den neuen Bestimmungen zu wählen sind, während das Mandat der anderen Hälfte der Ausschußmitglieder die Gültigkeit bis zum Ablauf des 6jährigen Zyklus behalten würde.

Wird gebilligt.²

2.

A kereskedelemügyi miniszter bécsi megbeszélései a megakadt német külkereskedelmi szerződési tárgyalások és a vasúti tarifakérdések ügyében³

Der Herr Handelsminister berichtet über seine Wiener Reise, bzw. darüber, daß er es für notwendig fand — nachdem die mit Deutschland gepflogenen Handelsberatungen in Stockung geraten sind — sich mit den deutschen Repräsentanten, wie auch mit den österreichischen Regierungskreisen in Berührung zu setzen.

Das Resultat dieser Berührung wurde in folgende Punkte gefaßt:

1. Die deutschen Handelsvertragsverhandlungen werden so rasch als nur möglich fortgesetzt und beendet werden.

2. Die Zollermäßigungen, insbesondere bei den Waren Eisen, Wolle etc. werden prinzipiell zugestanden, die Größe der Ermäßigung wird mit gegenseitigem Einvernehmen festgesetzt.

3. Kooperation gegen die orientalischen Staaten und gegen Westen, expressis verbis gegen Frankreich⁴, ist zu sichern. Ungarischerseits wird hervorgehoben, daß die Kündigung des österreichisch-ungarisch-französischen Handelsvertrages und der damit verbundenen anderen Verträge /Markenschutz etc./ von uns zu bewerkstelligen wäre.

4. Interne Fragen, die derzeit zwischen den beiden Reichshälften bestehen, sollen mit dem österreichisch-ungarisch-deutschen Handelsvertrage und zwar in keinem Stadium der diesbezüglichen Verhandlungen verbunden werden.

Die Durchführung dieses Vertrages sowie die Perfektionierung desselben wird als Pressionsmittel nicht gebraucht.

5. Ungarischerseits wird hervorgehoben, daß das bestehende Handels- und Zollbündnis keine Rechtsbasis und demzufolge auch keinen Anhaltspunkt zur Regelung der derzeit zwischen den beiden Regierungen obschwebenden Tariffragen bietet.

Dagegen wird österreichischerseits auf dem bisherigen prinzipiellen Standpunkte beharrt, jedoch der diesfälligen Diskussion in Parlamente tunlichst aus dem Wege gegangen werden.

An diese Punkte knüpft der vortragende Herr Minister die folgenden Bemerkungen:

Ad 2. Der vortragende Herr Minister hält eine weitere Ermäßigung der Eisenzölle für unvermeidlich, weshalb es notwendig sein wird, unseren Kommissären die Weisung zu geben, daß wir geneigt sind, den Roheisenzoll auf 65 Kr., und die Zölle der anderen Eisenwaren dementsprechend im billigen Verhältnisse zu ermäßigen, bei einigen Artikeln aber, wie namentlich bei den Schmiedeeisenwaren, die gegenwärtigen Sätze womöglich aufrechtzuerhalten beabsichtigen.

Hinsichtlich der Bewilligung einer Ermäßigung bei den Wollgarnen und — Waren müsse auf die österreichische Regierung noch eine weitere Pression ausgeübt werden, und es wird diesbezüglich eine Zuschrift an den Herrn Minister des Äußern zu richten sein.

Ad 3. Der vortragende Herr Minister erörtert, daß zur Kündigung des französischen Handelsvertrages jetzt die beste Gelegenheit ist, dies war sogar von Anfang an unser Zweck bei der Kooperation, demnach ist der vortragende Herr Minister der Ansicht, daß in Angelegenheit der Auflösung des erwähnten Vertrages, respektive wegen Ausdehnung der Kooperationsaktion auf Frankreich der Herr Minister des Äußern neuerdings anzugehen wäre.

Ad 5. Der vortragende Herr Minister hält es für notwendig, diesen Punkt schon darum besonders hervorzuheben, weil in den letzten Tagen vom österreichischen Ministerpräsidenten eine Zuschrift de dato^{4a} 6. Feber No. 142. eingelangt ist, welche sich auf den entgegengesetzten Standpunkt stellt, als wie ihn die ungarische Regierung immer eingenommen hat.

Wie dieser Punkt 5. bezeugt, hat es der vortragende Herr Minister für seine Pflicht gehalten, die Frage in Wien aufzuwerfen und zu versuchen, die österreichische Regierung zur Annahme des Standpunktes der ungarischen Regierung zu bewegen; doch ist es nicht gelungen, in dieser Hinsicht ein Einvernehmen zu erzielen.

Der vortragende Herr Minister bemerkt hierauf, daß um einen schnelleren Verlauf der mit Deutschland gepflogenen Handelsverhandlungen zu sichern, er sich mit den deutschen Kommissären, sowie auch mit den Vertretern der österreichischen Regierung in Berührung gesetzt habe, damit dieselben die von uns zu dem 15. Art. des Vertragsentwurfes vorgelegte Gegenproposition annehmen.

Diese Proposition lautet folgendermaßen:

Zu Art. 15.

Die vertragschließenden Teile werden einander, insbesondere in ihrem Warenverkehr bei Erstellung der Eisenbahntarife nach Tunlichkeit unterstützen.

Dieselben sind darüber einig, daß sie alle Frachtbegünstigungen, die sie den Erzeugnissen der eigenen Landesgebiete gewähren, auch den gleichartigen aus dem Gebiete des anderen Teiles stammenden Erzeugnissen bei der Beförderung auf denselben Bahnstrecken gleichzeitig und im gleichen Umfange bewilligen.

Auch erteilen sich die vertragschließenden Teile gegenseitig die Zusage über Verlangen alle begünstigte Frachtsätze und Erleichterungen, welche sie in dem Importe aus einem dritten Staate bewilligen sollten, für dieselben, aus dem Gebiete des anderen vertragschließenden Teiles stammenden landwirtschaftlichen Produkte (Waren) bei annähernd gleichen Distanzen und insoferne die Einräumung solcher begünstigter Frachtsätze und Erleichterungen nicht durch die Konkurrenz dritter unabhängiger Verkehrsunternehmungen veranlaßt wurde im selben Umfange auch einander einzuräumen.

Der vortragende Herr Minister hat auch sein Ziel erreicht, indem dieser Text mit Vorbehalt des Beitrittes der Berliner Regierung mit den folgenden Ergänzungen für annehmbar erklärt wurde, respektive den Deutschen als unser gemeinsamer Entwurf mitgeteilt werden wird.

Zu Punkt 2. wäre eine Übergangszeit von 2 Jahren entweder in einem geheimen Protokolle oder in dem Schlußprotokolle festzusetzen.

Der vortragende Herr Minister mißt dem keine große Bedeutung zu, aber zur Vermeidung von Mißverständnissen würde er es lieber sehen, wenn dies in das geheime Protokoll käme oder ganz fallengelassen würde.

Wogegen die zum 3. Punkte angenommene Explikation, wonach jene Bestimmung nur auf landwirtschaftliche Produkte und nur Rußland gegenüber angewendet werden soll, im geheimen Protokolle festzusetzen wäre.

Wir hätten ferner auch dagegen keine Bemerkung zu machen, daß von dieser Bestimmung bezüglich der mit Konsumsteuer betroffenen Waren, wie namentlich bezüglich des Zuckers, Spiritus und Steinöls eine Ausnahme gemacht werde. Diesbezüglich wäre unsererseits eventuell eine Proposition zu stellen.

Der vortragende Herr Minister hat sich ferner mit dem österreichischen Handelsminister zu dem Zwecke in Berührung gesetzt, damit einige schon lange in Schwebe befindlichen Tariffragen besprochen werden.

Während dieser Besprechung wurde bezüglich der folgenden Punkte ein Übereinkommen getroffen.

Sobald die k. k. Regierung die sogenannten Beskidtarife außer Kraft setzen und auch den die ungarischen Interessen berührenden Ausnahmstarifen ihre Eigenschaft der Ausschließlichkeit benehmen wird, so wird auch die ungarische Regierung unter Aufhebung der überfuhrgebühren auf den Grenzstrecken Volóc und Vidrány jene Ausnahmstarife, die die österreichischen Interessen tangieren, unter Behebung der Ausschließlichkeit zur Anwendung bringen.

Auch sind die beiden Regierungen dahin einig geworden, daß sie alle einem dritten Staate vertragsmäßig eingeräumten Eisenbahntarifbegünstigungen auch einander gewähren.

Der k. k. Handelsminister wird bestrebt sein, bei neuer Aufstellung des Lokalgeldtarifes der k. k. Staatsbahnen möglichst sich dem Niveau des neuen ungarischen Lokaltarifs anzupassen, und sind beide Minister darüber einig, die Warenklassifikation einer Revision in der Richtung der möglichsten Vereinfachung einverständlich unterziehen zu lassen.

Der vortragende Herr Minister erörtert ausführlich die guten Folgen dieses Gedankenaustausches und welche Vorteile hieraus unserer Verkehrspolitik erwachsen könnten, indem dasjenige, was wir eventuell bieten können, mehr nur von einer formellen Bedeutung sei, wogegen das, was wir gewinnen, den Export unserer Produkte auf den westlichen Markt fördert.

Mit Rücksicht auf den mit Deutschland zu schließenden Vertrag und vorzüglich auf dessen nach dem obigen Antrage ergänzten Artikel bilden die vorgetragenen Punktationen schon darum eine Errungenschaft, weil hiedurch das fernere freundschaftliche Zusammenwirken der beiden Staatshälften in Aussicht genommen werden kann, und die ungarische Verkehrspolitik bleibt wie sie bisher war.⁵

Der vortragende Herr Minister bittet den Ministerrat, diesen Bericht zur Kenntnis nehmen, den vorgetragenen Punktationen beitreten und gleichzeitig den Herrn Ministerpräsidenten betrauen zu wollen, daß er an den Herrn Minister des Äußern im Sinne des oben Vorgetragenen eine Zuschrift richte.

Endlich erwähnt der vortragende Herr Minister, daß der k. k. Herr Handelsminister auch bezüglich der Eisenbahntarifangelegenheiten der Konsumwaren ein gewisses gemeinsames Vorgehen festzusetzen wünsche, hinsichtlich dessen aber der vortragende Herr Minister erst später auf Grund einer Rücksprache mit dem Herrn Finanzminister einen konkreten Vorschlag machen könnte.

Der Ministerrat billigt das Vorgehen des vortragenden Herrn Ministers, tritt den vorgetragenen Punktationen und Übereinkommen bei und betraut den Herrn Ministerpräsidenten im Sinne dieses Vortrages den Herrn Minister des Äußern anzugehen.⁶

3.

Szerződés-tervezet az Osztrák–Magyar Lloyd Társasággal fennálló szerződés felbontásáról, tárgyalások az „Adriá”-val⁷

Der Herr Handelsminister berichtet, daß schon auch der Text des Entwurfes jener Konvention festgesetzt worden ist, welche in Angelegenheit der Auflösung des Vertrages mit dem österr.–ung. Lloyd und der bei dieser Gelegenheit zu treffenden Verfügungen zwischen dem ungarischen und dem österreichischen Handelsminister mit einer Wirksamkeit bis zum 30. Juni 1898 d. J. bis Ablauf des gegenwärtig in Gültigkeit befindlichen Lloyd-Vertrages geschlossen werden soll.

Der vortragende Herr Minister gibt hierauf ausführlich bekannt, und begründet die einzelnen Bestimmungen des Entwurfes der Konvention, welche meritorisch den am 26. November und 3. Dezember d. J. 1890 und am 15. Jänner d. J. 1891 gebrachten Beschlüssen des Ministerrates entsprechen, und daher zu deren Ergänzung nur soviel besonders hervorgehoben zu werden braucht, daß der Auflösungs-termin des mit dem Lloyd bestehenden gemeinsamen Vertrages in einem Jahr festgesetzt wurde, welcher vom Ende jenes Monates gerechnet werden soll, in welchem die darauf sich beziehenden Gesetze die allerh. Sanktion erhalten, indes kann mit gemeinsamer Übereinstimmung dieser Termin auch verkürzt werden.

Ferner wäre hervorzuheben, daß in das neutrale Gebiet des Schwarzen Meeres, welches den Schiffen beider Teile offen steht, auf die Forderung des vortragenden Herrn Ministers auch Konstantinopel einbezogen wurde, und in dieser Hinsicht hat der vortragende Herr Minister nur das in Aussicht gestellt, daß die ungarische Regierung auf den Linien Odessa–Konstantinopel und Batumi–Konstantinopel — insofern auf diesem die Lloyd Gesellschaft von der österreichischen Regierung subventionierte regelmäßige Fahrten aufrechthalten wird — ihrerseits keine subventionierten Fahrten einrichtet.

Was den gegenwärtigen und den auf Grund des zu schließenden Vertrages entstehenden Zustand betrifft, so wird der letztere insofern vorteilhafter sein, als der gegenwärtige, als in Zukunft Fiume, respektive den ungarischen Handelsinteressen zur Verfügung stehen werden: die vom Lloyd geleisteten orientalischen Fahrten, und zwar mit Ausnahme der einzigen mit Berührung Fiumes jährlich 6 Fahrten nach Brasilien machen wird, [sic!] so daß Fiume von nun an mit Brasilien eine regelmäßige monatliche Verbindung haben wird, gleichfalls ohne neuere Belastung des ungarischen Staatsärars.

Die inländischen, d. h. die Fiume–Triester und Fiume–Dalmatinischen Fahrten können durch die auch bisher bestehenden kleineren Schifffahrtsunternehmungen, eventuell mit einiger Erhöhung ihrer auch bisher genossenen Subvention gesichert werden; übrigens würde für alle Fälle auch in die zu schließende Konvention die Bestimmung aufgenommen, daß auf Verlangen der ungarischen Regierung die österreichische Regierung den österreichischen Lloyd zu den Fiume–Kattaroer Schnellfahrten verpflichten würde, wogegen die ungarische Regierung eine dem heutigen ungarischen Beiträge entsprechende Summe von 13 000 Gulden ersetzen würde; der vortragende Herr Minister wird aber versuchen, daß die Aufrechthaltung auch dieser Fahrten durch ungarische Schifffahrtsunternehmungen gesichert werde, insofern dies ohne größere Belastung des Staatsärars möglich wäre.

Da der mit dem Österr.–Ung. Lloyd bestehende und in den GA XXI:1888 inartikulierte Schifffahrts- und Postvertrag vom gemeinsamen Minister des Äußern geschlossen wurde, kann der Vertrag naturgemäß nur nach vorhergehendem Übereinkommen zwischen dem gemeinsamen Minister des Äußern und dem Lloyd im Wege legislativer Verfügungen gelöst werden. Ferner ist es eine natürliche Folge der Auflösung des Vertrages, daß die letzten zwei Absätze des Art. VI. des Zoll- und Handelsbündnisses, nach welchen der Lloyd während der Dauer des Vertrages unter Leitung des Ministers des Äußern steht, und die dem Lloyd gesicherte Subvention

sowie die von ihm gezahlte Einkommensteuer einen Teil des Budgets des Ministers des Äußern bildet, außer Wirksamkeit gesetzt werden.

Im letzten Punkte der zustandegebrachten Konvention verpflichten sich der ungarische und der österreichische Handelsminister, daß sie die Gesetzentwürfe, welche sich auf die Regelung der obenerwähnten Fragen beziehen, je früher behufs verfassungsmäßiger Verhandlung vorlegen werden.

Diese Gesetzentwürfe wird der referierende Herr Minister seinerzeit behufs Genehmigung dem Ministerrate vorlegen; bei dieser Gelegenheit bittet er um die Ermächtigung, den gegenwärtig bekanntgemachten Vertrag mit dem österreichischen Handelsminister abschließen, und behufs Geltendmachung der im Vertrage enthaltenen Bestimmungen die Verhandlungen mit den interessierten Ministern einleiten zu dürfen.

Der referierende Herr Minister berichtet ferner, daß er gelegentlich der Verhandlung über die Auflösungsmodalitäten des Lloyd-Vertrages auch einen Vertragsentwurf hinsichtlich dessen vereinbart habe, daß die Abänderung der ungarischen (GA XXXII:1883) und der österreichischen Gesetze über die Hafengebühren prinzipiell ausgesprochen werde. Da die gegenwärtig geltenden Hafengebühren unzweckmäßig festgestellt und sehr hoch sind, was zur Folge hat, daß die in das Adriatische Meer gelangenden Schiffe einerseits nur in dem Falle unsere Häfen aufsuchen, wenn sie Ladungen haben, oder aber ihnen von dort aus größere Ladungen zugesichert werden, andererseits aber verweigern sie, anderweitige kleinere Ladungen aufzunehmen, als solche, welche sie schon in anderen inländischen Häfen aufgenommen haben, damit sie nicht genötigt seien, die höheren Taxen entrichten zu müssen.

Mit Rücksicht darauf, daß die Schiffsgebühren im Sinne des Art. VI. des Zoll- und Handelsbündnisses in den Häfen beider Teile der Monarchie nach gleichen Vorschriften einzuheben sind, folglich die Regelung dieser Frage nur im Einvernehmen mit der österreichischen Regierung geschehen kann, bittet der referierende Herr Minister um die Ermächtigung, den in Angelegenheit der Hafengebühren zustandegebrachten oberwähnten Vertrag mit dem österreichischen Handelsminister abschließen und die in dieser Angelegenheit notwendigen weiteren Verhandlungen einleiten zu dürfen.

Der referierende Herr Minister meldet endlich, daß nachdem es dringend geworden ist, über die Ersetzung des Lloyds zu sorgen, er sich in dieser Beziehung mit der ung. Seeschiffsunternehmung „Adria“ in Verhandlungen eingelassen hat; und wäre die „Adria“ laut gegenwärtigem Stande der Verhandlungen verpflichtet, Seefahrten von circa 910 000 Seemeilen zu machen, d. i. um 300 000 Meilen mehr als bisher, sie wäre ferner verpflichtet, außer jenen zwei Schiffen, welche sie im Sinne des gegenwärtigen Vertrages anzuschaffen verpflichtet ist, binnen einem Jahre noch 13 neue Schiffe und nach Ablauf von 10 Jahren jedes zweite Jahr je ein weiteres Schiff, d. i. zusammen fünf Schiffe, und zwar die letzteren ohne jede Belastung des Staates anzuschaffen; so daß die „Adria“ nach 20 Jahren 30 Seedämpfer hätte.

Am Schwarzen Meere hätten zwei Dämpfer zu fahren, vier Schiffe wären aber auch für Personenbeförderung einzurichten.

Für diese Leistungen bittet die „Adria“ eine weitere Subvention von 280 000 Fl., womit ihre Subventionierung zusammen 600 000 Fl. betragen würde. Diese Subvention würde auf 20 Jahren garantiert.

Da diese Forderung der „Adria“ als eine Moderierte zu betrachten ist, und es im Interesse der Angelegenheit sehr erwünscht ist, daß mit dieser Schifffahrtsgesellschaft je eher das Übereinkommen zustandegebracht werde, bittet der referierende Herr Minister um die Ermächtigung, den Antrag der „Adria“ prinzipiell annehmen und die Detailverhandlungen mit derselben zwischen den oberwähnten und als Maximum zu betrachtenden Grenzen einleiten zu dürfen.

Mit Rücksicht jedoch darauf, daß wenn auch der Vertrag mit der „Adria“ auf Grund der Maximalsubvention abgeschlossen werden möchte, zufolge des Aufhörens der Lloyd-Subvention aus dem bisherigen Subventionsbetrage noch immer circa 100 000 Fl. überbleiben würden, bittet der referierende Herr Minister im Einvernehmen mit dem Herrn Finanzminister schon jetzt auszusprechen, daß der überbleibende Betrag zu entsprechenden Teilen einesteils auf die Subventionierung der Segelschifffahrt und anderenteils auf die Unterstützung kleineren Verbindungen, bzw. zur Erweiterung der Kabotage zu verwenden sei.

Der Ministerrat hat den Vortrag des Herrn referierenden Ministers in allen Teilen zur genehmigenden Kenntnis genommen, erteilt auf Grund dessen dem Herrn Handelsminister die gewünschten Ermächtigungen, und sieht seinerseits hinsichtlich des weiteren, einem detaillierten Berichte entgegen.

4.

A kereskedelemügyi miniszter előterjesztésére határozat arról, hogy milyen választ adjanak a Polónyi Géza által a vasúti tarifa ügyében benyújtott interpellációra.⁸

7.

A szerb állatbehozatal korlátozása a szerbiai száj- és körömfájás miatt⁹

Der Herr Ackerbauminister berichtet, daß laut amtlichen Ausweisen der serbischen Regierung in Serbien die contagiöse Rüssel- und Klauenkrankheit in größerem Maße verbreitet ist, und daß diese Krankheit durch die aus Serbien hereingebrachten Tiere schon in vielen Fällen auch auf das ungarische Gebiet verschleppt worden ist; deshalb will er im Interesse des Schutzes unseres Tierstandes auf Grund des § 5. des GA VII:1888 anordnen, daß vom 16. 1. M. angefangen, an den Eingangsstationen aus Serbien nur solche Wiederkäuer und Schweine eingelassen werden, welche aus einer ganz seuchenfreien Gemeinde stammen, und in deren Viehpaß dieser Umstand durch die Vorstehung des Herkunftsortes bestätigt ist, und die vollkommene Authentizität dieser Bestätigung durch die Vidimierung des kompetenten k.u.k. Konsuls bekräftigt wird; ferner daß solche Lieferungen deren Viehpässe eine solche Beglaubigung entbehren, oder aber bei welchen das Vorhan-

densein der kontagiösen Rüssel- oder Klauenkrankheit konstatiert wird, zurückgewiesen werden sollen.

Wird gebilligt.¹⁰

8.

A földművelésügyi miniszter felhatalmazása arra, hogy a szegedi rakpart mentén 1890 folyamán teljesített munkálatok költségeinek (162 000 Ft) fedezéséről szóló törvényjavaslatot az Országgyűlés elé terjessze.¹¹

11.

Orosz lap postai szállítási jogának megvonása

Der Herr Ministerpräsident meldet als Leiter des Ministeriums des Innern, daß von dem in St. Petersburg erscheinenden Blatte „Blahowist“ wegen seinen panslavistischen und antikatholischen Agitationen das Postdebit entzogen wurde.

Wird genehmigend zur Kenntnis genommen.¹²

12.

A belügyi tárcát vezető miniszterelnök előterjesztésére határozat arról, hogy az uralkodó ideiglenes jelleggel br. Kemény Kálmán Maros-Torda vm.-i és marosvásárhelyi főispánt nevezze ki Alsó-Fehér vm. főispánjává a lemondott br. Bánffy Zoltán helyére.¹³

Jegyzetek

- a Az elkallódott eredeti magyar nyelvű jk. uralk. számára készült egykorú hivatalos német fordítása alapján közöljük a jk.-et. — Lelőhelye: Wien, HHStA, Kabinettsarchiv.
- 1 *A közigazgatási reform ügyére vonatkozó jk.-i pontok felsorolása: 1890 szept. 1. 12. jegyzet.*
- 2 *Ld. még 1892. jún. 17./27., szept. 23./3.*
- 3 *A német külkereskedelmi ügyekre vonatkozó jk.-i pontok felsorolása: 1890. okt. 10. 5. jegyzet. — Az összes külkereskedelmi vonatkozású jk.-i pont felsorolása: 1890. márc. 25. 29. jegyzet.*
- 4 *Ld. 1892. jan. 11./1.*
- 4a a keltezés/kiállítás napjától (lat.)
- 5 *Vö. e jk. 4. pontjával, továbbá 1891. febr. 4./2.*
- 6 Szapáry febr. 21-én tett eleget a mt. határozatának. Baross írásos előterjesztése alapján írta meg a levelet, amelyben elsősorban azt kérte Kálnoky küm.-tól, hogy érje el a német kooperációt Franciaországgal szemben, s hogy bírja rá Ausztriát vámengedményekre a gyapjúáruknál. OL - K 26 - 1891 - 222 (630).
- 7 *Ld. még 1890. jún. 20./2., szept. 1./1., szept. 29./2., nov. 26./3., dec. 3./7., 1891. jan. 15./1., ápr. 3./3., máj. 1./8. és 9., máj 13./2.*
- 8 *Ld. még 1890. okt. 24./4., 1891. jan. 30./1., febr. 4./2., 1892. jún. 28./2. — Polónyinak a mt. napján beadott interpellációja három kérdést tartalmazott: 1. Igaz-e, hogy a kivételes díjszabás miatt Ausztria a Németországgal folyó kereskedelmi szerződési tárgyalások megszakítását helyezte kilátásba, amennyiben az egyenlő elbánás nem állítatik vissza? 2. Igaz-e, hogy a kerm. megállapodott az osztrák féllel, hogy a kivételes díjszabást az osztrák cikkekre is kiterjesztik? 3. Ha utóbbi igaz,*

- adott-e Ausztria viszontkedvezményt? — Baross jórészt kitérő válasza febr. 18-án hangzott el a Házban. KN (1887–92) 22. k. 126–128., 174–176. p. — *Vö. még e jk. 2. pontjával.*
- 9 *A szerb külkereskedelmi ügyekre vonatkozó jk.-i pontok felsorolása: 1890. ápr. 3. 9. jegyzet. — Az összes külkereskedelmi vonatkozású jk.-i pont felsorolása: 1890. márc. 25. 29. jegyzet.*
- 10 A Szerbiában kitört állatjárvány következtében szükségessé vált védelmi intézkedések meghozatala előtt konzultáltak a közös küm.-rel a napirendre került kereskedelmi szerződési tárgyalások miatt. Baross csak ezután vitte mt. elé az ügyet. (OL - K 26 - 1891 - 547.) — A mt. határozata nyomán foganatosított rendszabályokra ld. OL -K 184 - 1891 - 8. t.- 9425.
- 11 *Ld. még 1890. júl. 4./17. — A rakpart helyreállítási munkáit 1890. aug.–nov. folyamán végezték el. A póthitel azért kellett, mert a Tisza-szabályozás éves javadalmából nem tudták fedezni a költségeket. (A tvj.-ot, indoklását és az egy. iratokat ld. OL - K 255 - 1891 - 3. t. - 393, OL - K 2 - 1887/ 92 - 6520, 6657, 6720, 6852) 1891 /186. cs./) — A javaslatot az 1891:9. tc. emelte tv.erőre.*
- 12 A pétervári „Blahowist” c. lap postai szállítási jogának megvonására — pánszláv és antikatolikus vonala miatt — az osztrák büm. kérésére került sor febr. 6-án. *OL - K 149 - 1891 - 3. t. - 55.*
- 13 Az egészségi állapota miatt febr. 9-én lemondó br. Bánffy Zoltán maga javasolta Kemény kinevezését, amelyre a febr. 14-i felségelöterjesztés nyomán az uralk. febr. 16-i lf. elhatározásával került sor. A kinevezés ideiglenes jelleggel történt: Kemény megtartotta Alsó-Fehér vm.-i főispánságát. OL - K 148 - 1919 - 8. t. - 1547. (Az aktában található a mt.-i előterjesztés fogalmazványa is 622/1891 iktatószámmon.)

55. /8./

1891. február 14.^a

A közigazgatás és az önkormányzat rendezéséről a vármegyékben című törvényjavaslat (I.)¹

[A minisztertanács részletesen megtárgyalja A közigazgatás és az önkormányzat rendezéséről a vármegyékben címmel készített törvényjavaslat-tervezet 1–18. §-ait, amelyeket módosításokkal elfogad.]

Jegyzetek

- a Az elkallódott eredeti magyar nyelvű jk. uralk. számára készült egykorú hivatalos fordítása alapján közöljük a jk-et. — Lelőhelye: Wien, HHStA, Kabinetsarchiv.
- 1 *A közigazgatási reform ügyére vonatkozó jk.-i pontok felsorolása: 1890. szept. 1. 12. jegyzet. — A tvj.-ot ld. OL - I 34 - Törvényalkotás 1867–1890 (2. d.)*

56./9./

1891. február 15.^a

A közigazgatás és az önkormányzat rendezéséről a vármegyékben című törvényjavaslat (II.)¹

[A minisztertanács részletesen megtárgyalja A közigazgatás és az önkormányzat rendezéséről a vármegyékben címmel készített törvényjavaslat-tervezet 19–63. §-ait, amelyeket módosításokkal elfogad.]

Jegyzetek

- a Az elkallódott eredeti magyar nyelvű jk. uralkodó számára készült egykorú hivatalos német fordítása alapján közöljük a jk.-et — Lelőhelye: Wien, HHStA, Kabinettsarchiv
- 1 A közigazgatási reform ügyére vonatkozó jk.-i. pontok felsorolása: 1890. szept. 1. 12. jegyzet.

57./10./

1891. február 16.^a

1.

A honvédelmi miniszter felhatalmazása arra, hogy az 1875:51. tc. egyes, a haditengerészet altisztjeire vonatkozó határozmányainak módosításáról szóló törvényjavaslatot az Országgyűlés elé terjessze.¹

2.

A közigazgatás és az önkormányzat rendezéséről a vármegyékben című törvényjavaslat (III.)²

[A minisztertanács részletesen megtárgyalja A közigazgatás és az önkormányzat rendezéséről a vármegyékben címmel készített törvényjavaslat-tervezet 64–138. §-ait, amelyeket módosításokkal elfogad.]

Jegyzetek

- a Az elkallódott eredeti magyar nyelvű jk. uralk. számára készült egykorú hivatalos német fordítása alapján közöljük a jk.-et. — Lelőhelye: Wien, HHStA, Kabinettsarchiv.
- 1 A Közös Hadsereg (Haditengerészet) és a M. Kir. Honvédség egyéneinek katonai ellátásáról szóló 1875:51. tc. 111. §-ához tartozó IV., V. és VI. mellékletek (táblázatok a tengerészek rokkant nyugdíjairól, ill. zsoldjairól, pótdíjairól) módosítására azért volt szükség, mert az uralk. 1887. júl. 10-én, 1888. márc. 3-án, 1888. márc. 11-én és 1890. márc. 22-én változtatásokat rendelt el a Haditengerészet rendfokozati viszonyaiban. Ferenc József febr. 28-i engedélye alapján Fejérváry márc. 2-án nyújtotta be a tvj.-ot, amelyet a Ház márc. 11–12-én fogadott el. (HL - Honv. Min. Lt. - Lf. előterjesztések - 1891 - 392, OL - K 255 - 1891 - 5 . t. - 387 , OL K 2 - 1887/92 - 6654, 6715, 6800,

6853/1891/186. cs./, KN /1887–92/ 22. k. 353., 377., 397–398., 400. és 408. p.) — A javaslatot az 1891:21. tc. emelte tv.erőre.

- 2 A közigazgatási reform ügyére vonatkozó jk.-i pontok felsorolása: 1890. szept. 1. 12. jegyzet.

58. /11./

1891. február 21.^a

2.

Karabélyok beszerzése a honvéd-lovasság részére

Der Herr Landesverteidigungsminister bittet um die Ermächtigung die für die Honvéd-Kavallerie notwendigen Karabinergewehre, deren Bedarf schon im Budget vom Jahre 1889 ausgewiesen wurde, obgleich die Deckung im Budget vom Jahre 1891 nicht aufgenommen ist, schon jetzt bestellen zu dürfen.

Die Ermächtigung wird gegeben.¹

3.

A közigazgatás és az önkormányzat rendezéséről a vármegyékben című törvényjavaslat (IV.)²

[A minisztertanács részletesen megtárgyalja A közigazgatás és az önkormányzat rendezéséről a vármegyékben címmel készített törvényjavaslat-tervezet 139–218. §-ait, amelyeket módosításokkal elfogad.]

Jegyzetek

- a Az elkallódott eredeti magyar nyelvű jk. uralk. számára készült egykorú hivatalos német fordítása alapján közöljük a jk.-et. — Lelőhelye: Wien, HHStA, Kabinettsarchiv.
- 1 Az uralk. 1890. dec. 23-án rendelte el a Mannlicher-féle 8 mm-es ismétlő karabélyok rendszeresítését a Közös Hadsereg lovasságánál. Fejérváry 1891. jan. 25-i felségelőterjesztésére Ferenc József jan. 30-án ugyanilyen fegyvereket engedélyezett a honvéd-lovasság részére is. A mt.-i határozat nyomán a honv. m. márc. 10-i újabb előterjesztésére az uralk. márc. 14-én hozzájárult 17 600 db karabély beszerzéséhez 84 000 Ft-os költséggel. (HL - Honv. Min. Lt. - Lf. előterjesztések - 1891 - 179 és 476) — A fedezetet az 1892. évi költségvetés biztosította. (Vö. 1892:14. tc. Átmeneti kiadások, IX. fejezet 14. rovat.)
- 2 A közigazgatási reform ügyére vonatkozó jk.-i pontok felsorolása: 1890. szept. 1. 12. jegyzet.

59. /12./

1891. február 22.^a

1.

**Javaslatok a Németországgal tervezett
állategészségügyi egyezmény tárgyában¹**

Der Herr Ackerbauminister macht dem Ministerrate jene Propositionen bekannt, auf Grund welcher die deutsche Reichsregierung — laut Erklärung ihrer Vertreter — geneigt wäre, mit der Österreichisch–Ungarischen Monarchie eine Tiergesundheitskonvention abzuschließen.

Nachdem diese Propositionen aus dem Standpunkte der ungarischen Interessen im ganzen genommen als annehmbar erscheinen; wird der Herr Ackerbauminister ermächtigt, denselben beitreten zu dürfen, bzw. seine Vertreter in solchem Sinne anzuweisen.

2.

**A közigazgatás és az önkormányzat rendezéséről
a vármegyékben című törvényjavaslat (V.)²**

[A minisztertanács részletesen megtárgyalja A közigazgatás és az önkormányzat rendezéséről a vármegyékben címmel készített törvényjavaslat-tervezet 219–273. §-ait, amelyeket módosítások és kiegészítések után elfogad. A megalkotandó törvény leghamarább az új községi tövényvel egyidejűleg léphet hatályba. A miniszterelnök felhatalmazást kap arra, hogy az uralkodó előzetes jóváhagyását követően az Országgyűlés elé terjessze a törvényjavaslatot.]

Jegyzetek

- a Az elkallódott eredeti magyar nyelvű jk. uralkodó számára készült egykorú német fordítása alapján közöljük a jk.-et. — Lelőhelye: Wien, HHStA, Kabinettsarchiv.
- 1 *Ld. még 1890. nov. 19./2., dec. 7./2., dec. 10./2., 1891. jan. 3./8., jan. 21./1., febr. 28./2., márc. 14./5., ápr. 3./2., ápr. 16./2., máj. 1./4. és 5., máj. 7./2., dec. 5./6., dec. 18./18. — A német külkereskedelmi ügyekre vonatkozó jk.-i pontok felsorolása: 1890. okt. 10. 5. jegyzet. — Az összes külkereskedelmi vonatkozású jk.-i pont felsorolása: 1890. márc. 25. 29. jegyzet.*
- 2 *A közigazgatási reform ügyére vonatkozó jk.-i pontok felsorolása: 1890. szept. 1. 12. jegyzet.*

60. (13.)

1891. február 28.^a

1.

**A képviselőházi házszabályok módosításának
és a közigazgatási reform tárgyában készült törvényjavaslat¹
benyújtásának ügye**

Der Herr Ministerpräsident weist darauf hin, daß die Mitglieder des Ministerates schon ohne Ausnahme dem Ausdruck gegeben haben, daß die Hausordnung des Abgeordnetenhauses im Interesse der Sicherung der Ruhe der Beratungen und um die erfolgreiche Anwendung einer eventuellen Obstruktion seitens der Opposition zu verhindern, modifiziert werden müsse.² Die Notwendigkeit der Modifizierung der Hausordnung kann somit als festgestellt betrachtet werden, es sei daher bei dieser Gelegenheit nur noch notwendig, das zu befolgende Vorgehen zum Gegenstande der Beratung zu machen.

Nach seiner Ansicht hält er es nicht für möglich, daß die Modifikation der Hausordnung und die Verhandlung betreffend den Verwaltungsgesetzentwurf in der Kommission und im Hause noch vor den Sommerferien erfolgen könnte. Wenn also die Revision der Hausordnung jetzt in Angriff genommen würde, so wäre vor den Sommerferien hinsichtlich des Verwaltungsgesetzentwurfes höchstens die Verhandlung in der Kommission möglich, und die Verhandlung dieses Gesetzentwurfes im Hause würde voraussichtlich für die Herbstsession bleiben, umsomehr als er es nicht für möglich hält, daß in der erregten Stimmung, welche eine Revision der Hausordnung hervorrufen wird, die Verhandlungen über den Verwaltungsgesetzentwurf zu Ende geführt werden könnten; denn es ist auch zu berücksichtigen, daß die Verhandlung der Hausordnung im Abgeordneten Hause bei Einhaltung der vorgeschriebenen Regeln vor den Osterferien kaum begonnen werden könnte.

Nachdem diese Frage auf Grund des Vortrages des Herrn Ministerpräsidenten besprochen wurde,

ist der Ministerrat darin übereingekommen, daß in der möglichst kürzesten Zeit der Antrag wegen Modifizierung der Hausordnung und wegen Entsendung einer Kommission von 15 Mitgliedern zu diesem Zwecke eingebracht und der Kommissionsbericht je eher in Verhandlung gezogen werde. Nebenbei soll auch der Verwaltungsgesetzentwurf, sobald die diesbezügliche allerh. Bewilligung Seiner Majestät herablangt eingebracht, und im Ausschusse verhandelt werden, und nachdem der Ausschuß seinen Bericht vorgelegt hat, soll die gegenwärtige Session geschlossen und denn die Verhandlung des Gesetzentwurfes sogleich begonnen werden, oder aber, falls die Verhandlung des in Rede stehenden Gesetzentwurfes im Hause vor den Sommerferien als durchaus nicht zweckmäßig erschiene, soll derselbe im Herbste in Verhand-

lung gezogen werden, zu welchem Zwecke der Reichstag im Herbste bei Zeiten einzuberufen wäre.³

2.

Vámkonferenciai határozat a tervezett német állategészségügyi egyezmény tárgyában⁴

Der Herr Handelsminister erstattet Bericht über die Vereinbarungen der Zollkonferenz in Angelegenheit der Veterinärkonvention mit Deutschland, indem er im Anschlusse an den Bericht vom 22. d. M. vorträgt, daß für das Übergangsstadium ein Jahr bestimmt wurde,⁵ die ungarischen Vertreter wären indessen anzuweisen, daß sie bezüglich des Einlasses nach Deutschland der von Steinbruch,^{5a} aus abgeschickten Schweine von den deutschen Vertretern dieselbe Behandlung fordern sollen, wie solche hinsichtlich Bialitz und Wiener-Neustadt stattfindet; ferner sollen sie im Falle der in das geheime Protokoll aufzunehmende Vorbehalt, welcher sich auf Punkt b. des Art. 12. bezieht nicht gänzlich fallen gelassen werden könnte, die Reziprozität fordern.

Wird billigend zur Kenntnis genommen.

3.

Követjelentés a román kormány álláspontjáról a külkereskedelmi szerződési tárgyalások megkezdésével kapcsolatban⁶

Der Herr Handelsminister meldet, daß nach den Berichten unseres Bukarester Gesandten, wie auch des dortigen deutschen Gesandten, die rumänische Regierung nicht geneigt ist, die Handelsvertragsverhandlungen vor dem 10. Juli 1. J. aufzunehmen.

Wird zur Kenntnis genommen.⁷

4.

Tárgyalások a román vasúti és közúti csatlakozások ügyében⁸

Der Herr Handelsminister berichtet, daß die Vertreter der rumänischen Regierung, welche jüngst in der Frage der österreichisch-rumänischen Eisenbahnanschlüsse in Wien weilten, sich von dort entfernt haben, ohne daß sie bei dieser Gelegenheit wegen Regelung der ungarisch-rumänischen Eisenbahnanschlußfragen nach Budapest gekommen wären. Da aber mittlerweile die Gültigkeit der bezüglich des Predealer Eisenbahnanschlusses tatsächlich bestandenen Konvention abgelaufen ist, so hat der vortragende Herr Minister Schritte gemacht, daß der gegenwärtige Zustand provisorisch aufrechterhalten bleibe.

Der vortragende Herr Minister beabsichtigt zu den Verhandlungen, welche mit der rumänischen Regierung im Interesse der Regelung der Angelegenheit der Eisen-

bahn und der öffentlichen Straßenanschlüsse aufgenommen werden sollen, als Vertreter den Ministerialrat Eugen Szabó und den Direktor-Präsidenten der kön. ung. Staatseisenbahnen Julius Ludwig zu entsenden.

Wird zur Kenntnis genommen.

5.^b

A MÁV mozdonyállományának szaporítása a forgalom-növekedés és stratégiai szempontok miatt

Der Herr Handelsminister berichtet, daß er schon in der Begründung des Staatsbudgets pro 1889 auf die Notwendigkeit dessen hingewiesen hat, daß der Lokomotivstand der kön. ung. Staatseisenbahnen mit Rücksicht auf den sich fortwährend erweiternden Verkehr und auch aus strategischem Gesichtspunkte in den nächsten Jahren um wenigstens 200 Stück vermehrt werden müsse.

Mit Rücksicht auf die bereits erfolgten und bewilligten Bestellungen, wäre es notwendig, noch in betreff der Anschaffung von 37 Lokomotiven für Schnellzüge und 131 Lokomotiven für Lastzüge vorzusorgen. Diese Bestellung würde eine Ausgabe von circa 5 840 000 Fl. beanspruchen. Zu diesem Zwecke steht aus dem Grenzinvestitionsfonde, dann teilweise aus dem Materialienbeschaffungsfonde der ungarischen Nordostbahn und aus dem Konversionsgewinne der Kaschau-Oderberger Bahn und teilweise aus den Einzahlungen der Vizinalbahnen ein Betrag von zusammen 2 933 707 Fl. 56 Kr. zur Verfügung, und müßte man somit noch für die Deckung von circa 3 Millionen Gulden sorgen.

Mit Rücksicht darauf, daß die in Rede stehenden Lokomotiven je eher notwendig sind, und daß die Maschinenfabrik der kön. ung. Staatseisenbahnen, bei welcher all diese Lokomotiven zu bestellen wären, die in Rede stehenden 168 Stück Lokomotiven binnen 3 Jahren zu liefern imstande wäre, bittet der referierende Herr Minister um die Ermächtigung, die Bestellung sofort erfolgen lassen zu dürfen, und die Kostenbedeckung derartig besorgen zu können, daß vom Jahre 1892 angefangen in das Budget 10 Jahre hindurch mit Rücksicht auf die Interkalarzinsen jährlich ein Betrag von 390 000 Fl. eingestellt werde, wodurch in Anbetracht dessen, daß 165 000 Fl. ohnedies schon aufgenommen sind, eigentlich nur eine Mehrauslage von 225 000 Fl. entstehen würde.

Es ist noch zu bemerken, daß nachdem die Maschinenfabrik der kön. ung. Staatseisenbahnen derzeit mit einem 20%gen Nutzen arbeitet, von dem für die zu bestellenden Lokomotiven zu zahlenden Beträge von 5 840 000 Fl. im Wege der Maschinenfabrik der ung. Staatseisenbahnen für den Staat sich ein Gewinn von circa 1 168 000 Fl. ergeben würde

Infolge dieses Vortrages ermächtigt der Ministerrat den Herrn Handelsminister zu sofortiger Anschaffung der erwähnten 168 Stück Lokomotiven mit der Bemerkung, daß der Ministerrat hinsichtlich der Frage, auf welche Weise der noch unbedeckte Betrag von 3 Millionen Gulden in möglichst kürzester Zeit zu tilgen sei, den obschwebenden Umständen

gemäß anlässlich der Feststellung des nächstjährigen Staatsbudgets eine Entscheidung zu treffen wünscht.⁹

Jegyzetek

- a Az elkallódott eredeti magyar nyelvű jk. uralk. számára készült egykorú hivatalos német fordítása alapján közöljük a jk.-et. — Lelőhelye: Wien, HHStA, Kabinettsarchiv.
- b A 6–8. pontokat nem közöljük.
- 1 *A közigazgatási reform ügyére vonatkozó jk.-i pontok felsorolása: 1890. szept. 1. 12. jegyzet.*
- 2 A Kh. akkor érvényes házszabályait, amelyeket a Ház 1887. máj. 21-i ülésén fogadtak el, ld. A Képviselőház házszabályai. Hivatalos kiadás. Bp. 1892.
- 3 Az időigényes névszerinti szavazásokat, a hozzászólók számát és a hozzászólások időtartamát alig korlátozó házszabályok, amelyeket a Kh. a tv. értelmében maga alkotott, lehetővé tették, hogy a Ház elé került javaslatok tárgyalását a képviselők kisebbsége a végletekig elhúzza. Az obstrukció alkalmazását a függ. p. ellenzék alig titkoltan kilátásba helyezte, ha a kormány benyújtja a közigazgatás államosítását célzó tvj.-ot. Érthető tehát, hogy a közigazgatási reformot fő céljának tekintő kormányfő igyekezett előkészíteni a tervezett tvj. zökkenőmentes tárgyalását, s ezért elhatározta a házszabály-revizió felvetését. Nem volt azonban könnyű dolga, hiszen az említett tvj.-ot feltétlenül szerette volna még 1891-ben elfogadtatni, ez pedig szinte lehetetlennek látszott a házszabály-revizió egyidejű — várhatóan igen viharos és sok időt igénylő — tárgyalása esetén. A házszabályok bolygatásától több miniszter mellett a kormánypárt soraiban is sokan viszolyogtak, mert az obstrukció fegyveréről — gondolva egy abszolutista, törvényellenes kormány eshetőségére — nem szívesen mondtak le általánosságban. Ilyen körülmények között a mt. határozata, hogy mind a házszabály-revizióra vonatkozó előterjesztést, mind pedig a közigazgatási tvj.-ot minél előbb benyújtja, nem sokáig maradhatott érvényben. — A Miniszterelnökség Lt.-ában található, valószínűleg Szapáry intenciói alapján készült feljegyzés szerint a házszabályok 161. és 204. §-ainak módosítása volt elsősorban célba véve. A feljegyzés szerint: 1. a 161. § 1. pontja után a következő új bekezdés került volna: Ha a tárgy fölötti általános vita 3 napon túl tart, valamint ha a részletes tárgyalás során a felszólalásra jogosítottakon s a minisztereken kívül négy tag már részt vett, legalább 20 tag írásbeli indítványával a vita azonnali bezárása kívánható. E fölött a Ház minden vita kizárásával egyszerű szavazással határoz. 2. A 204. § kiegészült volna a következőkkel: Ha rendezavarás esetén az elnök sürgős intézkedés szükségét látja, vagy ha az ilyen intézkedésnek valaki ellenszegül, az elnök azonnali indítványt tehet a rendezavaró tagnak, tagoknak időleges, legfeljebb egy hónapra terjedő kizárása iránt, és a Ház előlött a Mentelmi Bizottság megkérdezése és minden vita nélkül határoz. OL - K 26 - 1891 - 296. — *Ld. még 1891. márc. 2., jún. 17./1., 1892. márc. 6./2.*
- 4 *Ld. még 1890. nov. 19./2., dec. 7./2., dec. 10./2., 1891. jan. 3./8., jan. 21./1., febr. 22./1., márc. 14./5., ápr. 3./2., ápr. 16./2., máj. 1./4. és 5., máj. 7./2., dec. 5./6., dec. 18./18. — A német külkereskedelmi ügyekre vonatkozó jk.-i pontok felsorolása: 1890. okt. 10. 5. jegyzet. — Az összes külkereskedelmi vonatkozású jk.-i pont felsorolása: 1890. márc. 25. 29. jegyzet.*
- 5 Az átmeneti időszak arra vonatkozott, hogy a Németországban fennálló állapotbeviteli korlátozások az egyezmény életbeléptétől számítva csak egy évig tarthatók fenn.
- 5a Kőbánya
- 6 *A román külkereskedelmi ügyekre vonatkozó jk.-i pontok felsorolása: 1890. dec. 3. 9. jegyzet. — Az összes külkereskedelmi vonatkozású jk.-i pont felsorolása: 1890. márc. 25. 29. jegyzet.*

- 7 A bukaresti osztrák–magyar és német követek egybehangzó jelentései (febr. 9., ill. febr. 8.) szerint Románia szerződéseinek lejárta, 1891. júl. 10. előtt nem volt hajlandó kereskedelmi szerződési tárgyalásokba bocsátkozni. OL - K 26 - 1891 - 222 (620, 827).
- 8 *Ld. még 1890. aug. 8./8., 1891. márc. 14./6., máj. 1./13. és 14., jún. 26./14., 1892. szept. 23./7., 1894. jún. 18./3., júl. 17./12.*
- 9 Az írásos mt.-i előterjesztést ld. OL - K 255 - 1891 - 9. t. - 383.

61./14./

1891. március 2.^a

A képviselőházi házszabályok módosításáról tervezett javaslat benyújtásának elhalasztása¹

Der Herr Ministerpräsident trägt vor, daß nachdem er sich die Frage der Modifizierung der Hausordnung des Abgeordnetenhauses neuerdings überlegt hat, ihm bezüglich des Ministerratsbeschlusses vom 28. Feber, laut welchem der Antrag betreffend die Modifizierung der Hausordnung jetzt sogleich zu stellen wäre, aus Opportunitätsgründen Bedenken aufgetaucht sind, denn er hegt die Überzeugung, daß die Einbringung dieses Antrages die Verhandlung des Gesetzentwurfes über die Verwaltungsreform erschweren², ja sogar die Verhandlung dieses Gesetzentwurfes in der jetzigen Session überhaupt unmöglich machen würde. Außerdem hält er die Beantragung der Modifizierung der Hausordnung jetzt darum nicht für zweckmäßig, weil er bemerkte, daß — obgleich alle Mitglieder der Regierungspartei eine Modifizierung der Hausordnung für notwendig halten — noch viele der Einführung der Cloture abgeneigt sind, ohne derselben aber seiner Ansicht nach die Modifizierung der Hausordnung nur eine halbe Maßregel bilden würde. Es ist daher Zeit erforderlich, daß auch jene Mitglieder der Partei, welche gegenwärtig noch der Einführung der Cloture abgeneigt sind, von deren Notwendigkeit überzeugt werden.

Endlich ist in Betracht zu ziehen, daß der Präsident des Abgeordnetenhauses, mit welchem der Herr Ministerpräsident in dieser Angelegenheit gesprochen hat, die Hausordnung so auslegt, daß deren Modifizierung immer nur am Ende einer Session in Verhandlung gezogen werden kann, und wenn auch die Regierung und die Partei diese Interpretation des Präsidenten des Hauses nicht akzeptieren würde, so müßte man sich doch voraussichtlich schon bei der Entscheidung dieser Vorfrage auf eine langwierige Debatte gefaßt machen; unter solchen Umständen wäre es nicht zweckmäßig, dadurch daß der Antrag bezüglich der Modifizierung der Hausordnung sogleich gestellt wird, die Erledigung anderer Angelegenheiten in dieser Session unmöglich zu machen.

Demzufolge möchte der vortragende Herr Ministerpräsident den Beschluß vom 28. Feber 1. J. in dem Sinne modifizieren, daß die Regierung sich im eigenen Schoße zwar vollständig darüber einigen sollte, wie sie die Hausordnung zu modifizieren wünscht, aber der diesbezügliche Antrag nur dann gestellt werden soll, wenn bei der Verhandlung des Gesetzentwurfes über die Verwaltungsreform im Abgeord-

netenhouse solche Symptome sich zeigen würden, welche ersichtlich machen, daß ohne der Modifizierung der Hausordnung die Verhandlung des obenerwähnten Gesetzentwurfes erfolgreich nicht fortgesetzt werden könnte. Es soll also vor allem der Verwaltungsgesetzentwurf vorgelegt, und dessen Verhandlung versucht werden, ohne vorgängige Modifizierung der Hausordnung.

Von der Ansicht ausgehend, daß die Bestimmung des Vorgehens, welches bei der Durchführung eines Regierungsentwurfes zu befolgen ist, in erster Reihe Sache jenes Ministers ist, der den betreffenden Entwurf vorlegt, und für dessen Durchbringung in erster Linie die Verantwortlichkeit trägt, stimmt der Ministerrat, obwohl dessen einzelne Mitglieder den früher gefaßten Beschluß auch gegenwärtig für zweckmäßiger halten, aus dem ob dargelegten Gründe mit Abänderung des Beschlusses vom 28. Feber doch dem zu, daß die Antragstellung bezüglich der Modifizierung der Hausordnung aufgeschoben, und überhaupt das vom Herrn Ministerpräsidenten für zweckmäßig gehaltene Vorgehen befolgt werde, nur den Beschluß wünscht er auch fernerhin aufrechtzuerhalten, daß die Modifizierung der Hausordnung unter allen Umständen noch vor Schluß des gegenwärtigen Reichstages erfolge.³

Jegyzetek

- a Az elkallódott eredeti magyar nyelvű jk. uralk. számára készült egykorú hivatalos német fordítása alapján közöljük a jk.-et. — Lelöhelye: Wien, HHStA, Kabinettsarchiv.
- 1 *Ld. még 1891. febr. 28./1., jún. 17./1., 1892. márc. 6./2.*
- 2 *A közigazgatási reform ügyére vonatkozó jk.-i pontok felsorolása: 1890. szept. 1. 12. jegyzet*
- 3 A mt. tehát felülbírált a febr. 28-i határozatát, és úgy döntött, hogy a közigazgatási tvj. mielőbbi letárgyaltatása érdekében későbbre halasztja a házszabály-revizió napirendre tűzését, de nem mond le arról, hogy a revíziót az ogy. ciklusban keresztülvigye.

62./15./

1891. március 5.^a

A közigazgatás és az önkormányzat rendezéséről a vármegyékben című törvényjavaslat¹

Seine Majestät geruhen zum Zwecke der heutigen Ministerkonferenz die Besprechung des Gesetzentwurfes über die Regelung der Administration und der Selbstverwaltung in den Komitaten zu bestimmen, bezüglich dessen Allerhöchst-dieselben hinsichtlich einiger Detailfragen Aufklärung zu erhalten wünschen. Seine Majestät hätten wohl auch im allgemeinen die Bemerkung, daß der vorgelegte Gesetzentwurf, dessen gründlicher und sehr eingehender Ausarbeitung Allerhöchst-dieselben übrigens die volle Anerkennung allergnädigst zollen, vielleicht von manchen Detailbestimmungen entlastet werden könnte, welche richtiger im Verordnungswege

hätten geregelt werden können; doch befinde sich die Angelegenheit bereits in einem so vorgerückten Stadium, daß diesbezüglich Änderungen kaum mehr vorgenommen werden könnten. Eine Hauptschwierigkeit erblicken Seine Majestät darin, daß die staatliche Verwaltung mit der Autonomie der Komitate so enge verknüpft wurde, doch räumen Allerhöchstdieselben die Notwendigkeit dieser Verknüpfung infolge der historischen Entwicklung der Angelegenheiten in Ungarn ein, auch teilen Allerhöchstdieselben die Hoffnung, daß sich diese Schwierigkeit sowie manche Unklarheiten des Entwurfes in dieser Beziehung bei der praktischen Anwendung beheben lassen werden. Einige Skrupeln vermögen Allerhöchstdieselben in Hinsicht der Stellung und des Wirkungskreises der Obergespane und der Vizegespane doch nicht zu unterdrücken, indem es zu befürchten ist, daß hieraus Kollisionen entstehen könnten; auch dürfte vielleicht mit der Zeit die Notwendigkeit entfallen, die genannten zwei Organe nebeneinander beizubehalten.

Ministerpräsident Graf Szapáry begründet die Notwendigkeit der Beibehaltung dieser beiden Organe damit, das man den Obergespan nicht mit der eigentlichen Leitung der politischen Verwaltung in den Komitaten betrauen könnte, weil derselbe so viele andere Agenden haben wird, daß er nicht wohl auch die eigentliche Verwaltung versehen könnte. Er wird namentlich das Aufsichtsrecht über sämtliche Administrationszweige am Gebiete des Komitates haben, dann das Veto-recht, und wird im übertragenen Wirkungskreise viele Agenden haben, welche bisher durch die Ministerien versehen wurden. Ein Hauptgrund dafür, daß der Obergespan nicht an die Spitze der Verwaltung gestellt wurde, lag auch darin, daß Sprecher es vermeiden wollte, daß der Obergespan, der als Repräsentant und Vertrauensperson der Regierung fungieren wird, von der Generalversammlung des Komitates zur Verantwortung gezogen werden könne. Eine Kollision zwischen den beiden Funktionären sei deshalb nicht zu befürchten, weil der Vizegespan dem Obergespan untergestellt sein wird, alle wichtigeren Angelegenheiten durch die Hand des Obergespans gehen werden, und letzterer hinsichtlich jeder Verfügung des Vizegespans das Recht der Einsprache haben wird. Daß eine gewisse Schwierigkeit aus dem Dualismus in der Leitung entstehen könne, habe auch Sprecher empfunden, doch glaube er, daß unter den obwaltenden Verhältnissen die im Entwurfe enthaltene Lösung die Beste sei.

Seine Majestät betonen die Notwendigkeit dessen, daß das Verhältnis zwischen dem Obergespan und dem Vizegespan im Verordnungswege genau normiert werde, und erkundigen sich dann allerh. über das Verhältnis des Obergespans zu den Agenden der anderen Verwaltungszweige, worauf

Ministerpräsident Graf Szapáry, sowie die Minister Wekerle, Graf Csáky und Baross die Aufklärung geben, daß hinsichtlich der sonstigen Verwaltungszweige die Verordnungen von den Ministerien direkt an die denselben untergestellten speziellen Organe gehen werden, und der Obergespan in betreff dieser Angelegenheiten im wesentlichen nur ein allgemeines Aufsichtsrecht besitzen wird außer jenen Agenden, die er auf Grund der bezüglichen speziellen Gesetze durch die Verwaltungsausschüsse auch gegenwärtig versieht.

Handelsminister Baross hebt noch besonders hervor, daß in Handels- und Industriefragen die administrative Gebarung gesetzlich geregelt sei;² Post, Teleg-

raf, Eisenbahnen bilden Betriebe und fallen nicht in den Kreis der in Frage stehenden administrativen Ordnung, und auch nicht unter die Obergespane.

Kultusminister Graf Csáky, auf das Verhältnis zwischen dem Ober- und Vizegespan zurückkommend, erlaubt sich zu bemerken, daß er anfangs der Ansicht war, daß wenn die Verwaltung verstaatlicht und an die Spitze der Komitate der Obergespan gestellt wird, derselbe auch die politische Verwaltung in den Komitaten mit den ihm zu unterstellenden staatlichen Verwaltungsorganen leiten sollte; doch habe er im Verlaufe der Beratungen eingesehen, daß der Obergespan so überhäuft sein wird mit den allgemeinen Aufsichts- und Kontrollagenden, daß er die eigentliche politische Verwaltung zu führen nicht recht vermöchte. Das Aufsichtsrecht aber wird der Obergespan in Hinkunft viel eindringlicher und intensiver ausüben können, weil alle Beamten ihre Mandate aus derselben Quelle, nämlich vom Staate erhalten werden. Aus eben diesem Grunde befürchte er auch nicht, daß zwischen Obergespan und Vizegespan ein Zwiespalt entstehen würde.

Finanzminister Wekerle erachtet, daß es unter den obwaltenden Verhältnissen notwendig sei, ein Organ mit einem solchen Wirkungskreise, wie es im Entwurfe für den Obergespan geplant ist aufzustellen, weil in Ungarn zwischen der Zentralregierung und der Lokalverwaltung kein ähnliches Zwischenorgan vorhanden ist, wie es beispielsweise in Österreich die Statthalter sind, und die Regierung neben dem Leiter der politischen Lokalverwaltung einer Vertrauensperson bedarf, die die staatlichen und Regierungsinteressen politisch zu vertreten hat. Auch sei zu berücksichtigen, daß wenn man um den Einklang zwischen den verschiedenen Verwaltungszweigen in den Komitaten zu sichern, dieselben unter die Aufsicht eines Organes stellt, dieses Organ nicht der Chef der besonderen politischen Verwaltung sein kann, da es sonst den Anschein hätte, als ob die anderen Verwaltungszweige der politischen Verwaltung untergeordnet wären. Endlich wird der Obergespan im übertragenen Wirkungskreise viele Agenden der Zentralregierung übernehmen, welche er als eigentlicher Leiter der politischen Verwaltung nicht wohl versehen könnte.

Seine Majestät geruhen zu bemerken, daß diesem gemäß die Komitate in Hinkunft ein Verwaltungsgebiet höherer Ordnung bilden werden, wie es bisher der Fall war.

Ministerpräsident Graf Szapáry räumt dies mit dem Hinweise darauf ein, daß es in Ungarn keine Statthaltereien gebe, somit die Komitate gewissermaßen berufen sind, denselben ähnliche Verwaltungsorganismen zu bilden.

Seine Majestät geruhen hierauf allerhöchstihren Bemerkungen auf einzelne Detailbestimmungen des in Verhandlung stehenden Gesetzentwurfes Ausdruck zu geben, in folgedessen

im § 24. die erste Alinea: „A közigazgatási hatóságok előtti eljárás külön törvényel fog szabályoztatni.“ als überflüssig weggelassen wird.

Bei § 28. B. 4. gibt der Ministerpräsident Graf Szapáry Aufschluß über die Stellung des Rechtskonsulenten (jogtanácsos), wonach derselbe berufen sein wird, als Referent im Verwaltungsgerichtsausschusse eine wichtige vertrauliche Rolle zu spielen und daher es als motiviert erscheint, daß derselbe unmittelbar dem Obergespan untergeordnet werde.

In betreff des unter C. 3. erwähnten Wirtschaftsinspektors (gazdasági felügyelő) bemerkt Ministerpräsident Graf Szapáry, daß auch in der bisherigen Komitatsorganisation versucht wurde für die Vertretung der wirtschaftlichen Interessen Vorsorge zu treffen, der gewünschte Zweck jedoch nicht erreicht werden konnte, weil der Vertreter der wirtschaftlichen Interessen in den Verwaltungsorganismus nicht eingefügt war.

Seine Majestät geruhen die Frage zu stellen, ob hierfür ein ständiges Organ geschaffen werden müsse, und ob nicht diese Aufgabe die landwirtschaftlichen Vereine oder auch Private erfüllen könnten.

Ackerbauminister Graf Bethlen erlaubt sich zu erwidern, daß der Wirtschaftsinspektor ein Organ des Ackerbauministeriums sein, und als solcher wichtige Aufgaben zu erfüllen haben wird.

Im Sinne des zu schaffenden Feldpolizeigesetzes³ wird er ein nützlicher Beirat für die Komitate in allen jenen wirtschaftlichen Angelegenheiten, welche dieselben im autonomen Wirkungskreise zu versehen haben werden; außerdem wird er auch als staatliches Organ einen ständigen Wirkungskreis in Feldpolizei-, Wasser-, Forst-, Veterinär-, Tierschutz- und sonstigen wirtschaftlichen Angelegenheiten haben.

Kultusminister Graf Csáky hält die Schaffung dieses Organes ebenfalls für notwendig, doch wird es nicht nötig sein für die Wirtschafts- und Forstinspektorstellen besondere Individuen zu ernennen, sondern der eine kann auch die Agenden des anderen versehen. Ob nach der Qualifikation ein Wirtschafts- oder Forstinspektor zu ernennen sei hänge davon ab, welcher Wirtschaftszweig in den einzelnen Komitaten überwiegt.

Seine Majestät geruhen die Zweckmäßigkeit der Verstaatlichung der in Frage stehenden Organe einzuräumen, doch hegen Allerhöchstdieselben einige Besorgnisse wegen der hieraus erwachsenden Mehrkosten.

Weiters haben Seine Majestät Bedenken gegen die Verstaatlichung der Kreisnotäre.

Kultusminister Graf Csáky erblickt auf Grund einer mehr als zwanzigjährigen Erfahrung als Obergespan die Hauptbedingung der Verbesserung der Administration darin, daß es gelinge, brauchbare und verlässliche Gemeindeno-
täre zu erhalten, welche als unterste Exekutivorgane fungieren, und von deren ersprießlicher Wirksamkeit zu größten Teile der Erfolg der administrativen Maßnahmen abhängt.

Graf Szapáry weist auf die ungemein große Anzahl von Disziplinarfällen bei den Notären hin, infolgedessen es als unbedingt notwendig erscheint, daß in dieser Hinsicht eine Abhilfe geschehe, und zwar dadurch, daß sie ernannt und auf diese Weise in die unmittelbare Gewalt der Regierung gegeben werden.

Seine Majestät geruhen die Frage zu stellen, ob sich die Ernennung nur auf die Kreisnotäre erstrecken werde?

Ministerpräsident Graf Szapáry gibt die Aufklärung, daß in dem vorliegenden Gesetzentwurfe die Kreisnotäre nur deshalb erwähnt sind, um das Prinzip der Ernennung auch auf sie schon dermalen erstrecken zu können, im übrigen aber die Organisierung der Institution der Notäre im Gemeindegesetze erfolgen werde.

Finanzminister Wekerle glaubt, daß in allen jenen Gemeinden, wo die Vorbedingung für die Bildung einer intelligenteren Gemeindevorstellung nicht vorhanden ist, die Notäre zu ernennen wären; diese Grenze dürfte bis zu den Städten mit geordnetem Magistrate reichen. Sprecher erörtert dann die Wichtigkeit der Neuorganisation der Gemeindeverwaltung auch in finanzieller Hinsicht, welche er deshalb für wichtiger halte als die Organisation der Komitatsverwaltung; jedenfalls halte er an dem Standpunkte fest, daß das Gesetz über die Neuregelung der Komitate nicht früher ins Leben trete, als das zu schaffende Gemeindegesetz.

Seine Majestät bezweifeln, daß genügende brauchbare Elemente für die Notarstellen vorhanden wären.

Ministerpräsident Graf Szapáry gibt es zu, dermalen die nötigen Kräfte nicht vorhanden seien, es werde ein Übergangsstadium herrschen, später werden sich taugliche Elemente finden. Was die Grenze betrifft, bis zu welcher die Gemeindevorstellungen zu ernennen wären, so möchte er nicht die Städte mit geordneten Magistraten als solche fixieren, da große Gemeinden ohne geordneten Magistrat vorhanden sind, in welchem eine gebildete Gemeindevorstellung geschaffen werden kann. Daher beabsichtige er auch eine Neueinteilung der Gemeinden einzuführen.

Justizminister Szilágyi findet, daß die Frage der Bestellung des untersten Exekutivorgan es den heikelsten Punkt der Verwaltungsorganisation bildet. Das Beispiel des Auslandes beweise, daß sich die Gemeindeorgane für die Versehung der staatlichen Verwaltung nirgend als fähig bewahrt haben. Geht man nun von dem Gesichtspunkte aus, daß die Organisation nicht so weit gehen könne, daß die Versehung der staatlichen Agenden bis zu den letzten Ausläufern staatlichen Exekutivorganen anvertraut werde, dann bleibt nichts anderes übrig, als daß die Gemeinden diese Agenden im übertragenen Wirkungskreise versehen, was zur Folge hat, daß die Gemeindevorstellung in doppelter Hinsicht zu fungieren hat: als Gemeindeorgane für Angelegenheiten meistens wirtschaftlicher Natur und im übertragenen Wirkungskreise zur Versehung der staatlichen Agenden. In Ungarn, mit Ausnahme der Städte mit geordnetem Magistrat, findet man in den Gemeinden nur äußerst selten solche Elemente, die fähig wären den in dieser Beziehung an sie heran tretenden Anforderungen zu entsprechen. Die Agenden müßten demnach getrennt werden; für die eigentlichen Gemeindeangelegenheiten blieben die autonomen Organe, die sonstigen Agenden müßten an staatliche Organe übertragen werden. Nach Sprechers Ansicht wäre es angezeigt, für die kleineren Gemeinden Verwaltungsverbände, politische Gemeinden zu bilden, an deren Spitze staatliche Organe gestellt werden würden, welchen die Vollziehung aller in die Sphäre der staatlichen Verwaltung gehörigen Agenden zufallen würde. Im gegenwärtigen Augenblicke wäre jedenfalls ein Mangel an geeigneten Organen fühlbar, in 5-10 Jahren könnten sich die hierfür notwendigen Kräfte ausbilden, namentlich wären diese Stellen dazu geeignet, um junge Administrativbeamte auf der untersten Stufe im Verwaltungsdienste auszubilden.

Nachdem die Frage noch einige Zeit besprochen wurde, geruhten Seine Majestät allergnädigst zu konstatieren, daß nach der Ansicht der Ministerkonferenz die Ernennung der Kreisnotäre schon in dem vorliegenden Gesetzentwurfe auszusprechen sei.

Im § 29. 1. b. wurden aus der Reihe derjenigen Beamten, die von Seiner Majestät ernannt werden sollen, der Rechtskonsulent und der Obernotär gestrichen.

Im selben § wird aus dem *Punkte 7.* der erste Satz: „A községi elöljárók alkalmazásáról a községek rendezéséről szóló törvény fog intézkedni” als nicht hieher gehörend weggelassen.

Mit Rücksicht auf die ebenfalls in diesem Punkte enthaltene Bestimmung über die Feststellung des Beamtenstatus geruhen Seine Majestät daran zu erinnern, daß sämtliche Beamtenstellensystemisierungen der allerh. Genehmigung vorbehalten seien.

Seine Majestät wünschen, daß diese Bestimmung auch ferner beibehalten werde.

Ministerpräsident Graf Szapáry erklärt, daß er die im Gesetzentwurfe aufgenommene Bestimmung „a fennálló szabályok érvényben tartásával” mit Rücksicht auf den bestehenden und beizubehaltenden, den Ministern eingeräumten Wirkungskreis in die Vorlage aufgenommen habe.

Weiters geruhen Seine Majestät gleichfalls in Verbindung mit § 29. die Anfrage zu stellen, ob es nicht notwendig wäre, hier in betreff der Unterbringung langgedienter Unteroffiziere eine Bestimmung aufzunehmen?

Die Mitglieder der Ministerkonferenz erachteten, daß dies nicht notwendig sei, da im Sinne des GA II:1873 auch bei den hiererwähnten Manipulationsbeamten und Dienerstellen auf die Unteroffiziere Rücksicht zu nehmen sein wird.

Zum § 53. *Punkt c.* machen Seine Majestät die Bemerkung, daß nachdem sowohl der Vizegespan, als auch der Stuhlrichter staatliche Organe sein werden, es nicht entsprechend sei, daß dieselben in ihren Amtssiegeln, wenn auch mit der Umschrift „m. kir.” das Komitatswappen führen.

Der Ministerpräsident Graf Szapáry motiviert diese Verfügung mit der Rücksichtnahme auf die historische Reminiszens.

Welche Aufklärung Seine Majestät allergnädigst zur Kenntnis zu nehmen geruhen.

Bei § 76. geruhen Seine Majestät die allerh. Bemerkung zu wiederholen, daß Systemisierungen der allerh. Genehmigung vorbehalten seien.

ad § 137. Seine Majestät halten die in diesem § aufrechterhaltenen Rechte der Munizipien⁴ für einen Anachronismus und für unvereinbar mit dem modernen Konstitutionalismus, Allerhöchstdieselben geruhen indessen einzuräumen, daß die Aufnahme dieser Bestimmung kaum zu vermeiden sei; wollen daher auch dem nicht entgentreten in der Voraussetzung, daß hiedurch die Durchführung der auf die Aushebung der Rekruten bezüglichen Verordnungen nicht gehemmt werden könne.

Ministerpräsident Graf Szapáry hätte die fragliche Bestimmung auch lieber ausgelassen, doch erschien die Beibehaltung derselben im Interesse der leichteren Durchbringung des Gesetzentwurfes als ratsam, umsomehr als diese Bestimmung bloß einen platonischen Wert hat, und das darin enthaltene Recht der Munizipien praktisch nicht geltend gemacht werden kann.

Finanzminister Wekerle hält diesbezüglich das politische Moment für maßgebend; er glaubt sogar, daß man sich mit der gegenwärtigen Bestimmung

nicht zufrieden geben, sondern die Beibehaltung der bisherigen Bestimmung fordern werde; freilich wird dann das noch weniger einen Sinn haben.

Kultusminister Graf Csáky hat keine Bedenken diesbezüglich; das fragliche Recht war auch bisher im Gesetze enthalten,⁵ doch sei daraus trotzdem, daß die Durchführung der Verordnungen den Munizipienzustand niemals eine Schwierigkeit entstanden; noch weniger sei eine solche zu befürchten in der Zukunft, wo staatliche Organe die an sie direkt gelangenden Verordnungen durchführen werden.

Landesverteidigungsminister Baron Fehérváry bemerkt, daß anlässlich der Okkupierung Bosniens bei der Ausstellung der Fuhrwerke einige Renitenz versucht wurde, doch wurde die Angelegenheit bald in Ordnung gebracht.⁶

ad § 191. Punkt 5. Seine Majestät erachten es nicht für zulässig, daß die Generalversammlung der Komitate gegen Staatsbeamte Disziplinaruntersuchungen anordnen könne.

Ministerpräsident Graf Szapáry bemerkt, daß nachdem die Generalversammlung die Kontrolle ausübt, es notwendig sei, derselben auch eine Handhabe zu bieten, um diese Kontrolle wirksam ausüben zu können. Er ist indessen bereit, die fragliche Bestimmung in dem Sinne ebzuändern, daß die Generalversammlung berechtigt sei, die Klage zur Prüfung dem Verwaltungsausschusse zuzuweisen und die Einleitung der Disziplinaruntersuchung entweder dem Verwaltungsausschusse oder der kompetenten Behörde zustehe.

Abschnitt V. Bezirksrat.

Auf die allerh. Anfrage Seiner Majestät: ob die Errichtung der Bezirksräte tatsächlich nützlich sei und wenn ja, weshalb solche nur in Komitaten über 3000 □Km errichtet werden können,

erlaubt sich Ministerpräsident Graf Szapáry die Aufklärung zu geben, daß nachdem in ausgedehnteren Komitaten die Interessen der einzelnen Gegenden voneinander oft sehr verschieden sind, es zweckmäßig schien, den einzelnen Gegenden die Möglichkeit zu geben, daß sie sich behufs Vernehmung ihrer besonderen kulturellen und materiellen Interessen, z. B. wegen Errichtung von Schulen, Spitälern, Straßenbau usw. organisieren, und für ihre diesbezüglichen Lokalangelegenheiten besondere Organe schaffen können, daß die Institution der Bezirksräte nicht obligatorisch und allgemein eingeführt wird, habe den Grund darin, daß dieselbe nur dort angezeigt sei, wo die Elemente dafür vorhanden sind, und aus Nationalitätsrücksichten keine Bedenken obwalten. Die größere Verschiedenheit der Lokalinteressen tritt naturgemäß in den ausgedehnteren Komitaten hervor; aber die Ziehung einer Grenze bei 3000 □Km schien schon auch deshalb angezeigt, weil die Nationalitäten zumeist in kleineren Komitaten vertreten sind; die Aufnahme dieses Minimums soll somit auch bezwecken, daß in Nationalitätskomitaten Bezirksräte überhaupt nicht errichtet werden können. Die nichtobligatorische Einführung der Bezirksräte schien auch mit Rücksicht auf die Verteidiger der alten Komitatsinstitution als ratsam, um dem Einwände zu begegnen, als wollte man die Rechte des alten Komitates auch durch die Auflösung desselben in Bezirke schmälern.

ad § 222. Seine Majestät wünschen eine Aufklärung darüber, wie die Einrichtung der Verwaltungsgerichte⁷ geplant sei?

Ministerpräsident Graf Szapáry gibt hierauf eine Skizze der geplanten Organisation. Dieser gemäß soll in den Komitaten für die Erledigung der kontenziösen Verwaltungsangelegenheiten in erster Instanz unter dem Vorsitze des Obergespanns ein fünfgliedriger Verwaltungsgerrichtsausschuß, dann in Budapest ein Verwaltungsobergericht errichtet werden mit einer ähnlichen Organisation, wie das Finanzverwaltungsobergericht; nämlich die Hälfte der Richter soll richterliche Qualifikation besitzen, die andere Hälfte aber aus der Reihe länger gedienten höheren Administrativbeamten genommen werden. Dieses Verwaltungsobergericht würde mit dem Finanzverwaltungsobergerichte in eine solche organische Verbindung gebracht werden, daß dieselben unter einem gemeinsamen Präsidenten zwei Abteilungen des vereinigten Verwaltungsgerrichtes bilden würden. Das Archiv und die Hilfsämter wären für beide Abteilungen gemeinsam.

Die Judikatur der Verwaltungsbezirke würde sich auf jene kontenziösen Administrativangelegenheiten erstrecken, welche in dem zu schaffenden Gesetze taxative werden aufgezählt werden, so daß diese Angelegenheit im Rekurswege an das Verwaltungsobergericht werden gelangen, während die nicht kontenziösen gewöhnlichen Administrativangelegenheiten durch die betreffenden Administrativorgane, in höchster Instanz durch das Ministerium werden entschieden werden. Entscheidungen des Ministeriums können nicht den Gegenstand der Judikatur der Verwaltungsgerichte bilden. Die Errichtung der Verwaltungsgerichte wird somit eine gewisse Entlastung des Ministeriums zur Folge haben.

Die Disziplinarangelegenheiten der Beamten werden auch fernerhin unter die oberste Entscheidung der Ministerien fallen.

Justizminister Szilágyi fügt noch bei, daß in gewissen kleineren Angelegenheiten der Komitatsverwaltungsausschuß schon in zweiter Instanz entschieden wird, indem die Bescheide des Stuhlrichters nach der Natur des Gegenstandes im Rekurswege entweder an diesen Ausschuß oder an den Vizegespan gelangen werden.

Über eine weitere allerh. Anfrage gibt Finanzminister Wekerle eine Aufklärung über die bestehende Organisation des Finanzverwaltungsgerrichtes.

Seine Majestät erachten es als zweckmäßig, daß die Entscheidungen der politischen Verwaltungsbehörden nicht vor die Verwaltungsgerichte werden gebracht werden.

243. § wird infolge der allerh. Bemerkung Seiner Majestät in dem Sinne abgeändert werden, daß die Abstimmung in den Fachausschüssen geheim zu erfolgen hat.

Bei § 275. ist die *allerh.* gemachte Bemerkung infolge der Aufklärung des Grafen Szapáry, daß die Komitatskasten und Buchhaltungen auch vor 1895 aufgehoben werden können, gegenstandslos geworden.

Endlich in betreff des Saliariatsstatus bemerkt Ministerpräsident Graf Szapáry, daß derselben im Budgetwege geregelt werden wird; übrigens sei er in der Lage, auf Grund der gemachten Berechnungen beiläufig die entstehenden Mehrkosten angeben zu können. Für den Fall, daß die jetzt bestehenden 63 Komitate auf 58 reduziert werden, würden die Mehrkosten bei den Zentralstellen der Komitate 387 000 Fl. bei den Bezirken aber 904 000 Fl. betragen. Sollten die jetzt bestehenden

63 Komitate beibehalten werden, dann würden sich die Kosten der Zentralstellen vermehren.

Finanzminister Wekerle gibt an, daß die Mehrkosten bei den Buchhaltungen 471 000 Fl. dagegen die Ersparungen 440 000 Fl. betragen werden, so daß bloß ein Mehrerfordernis von 31 000 Fl. bleiben wird.

Schließlich geben Graf Szapáry und Finanzminister Wekerle noch Aufschlüsse über die Vorarbeiten, welche in Hinsicht der Erzielung der möglichen Kongruenz zwischen den Stuhlgerichts- und Steueramtsbezirken eingeleitet wurden,⁸ worauf

Seine Majestät die Sitzung allergnädigst zu schließen geruhen.⁹

Jegyzetek

- a Az elkallódott eredeti magyar nyelvű jk. egykorú hivatalos másolata („Abschrift”) alapján közöljük a jk.-et. — Lelőhely: Wien, HHSa, Kabinettsarchiv.
- 1 *A közigazgatási reform ügyére vonatkozó jk.-i pontok felsorolása: 1890. szept. 1. 12. jegyzet.*
- 2 Vö. 1884:17. tc. (ipartörvény).
- 3 *Ld. 1893. júl. 22./6.*
- 4 Vö. 1890. okt. 10./15. — Arról a jogról van szó, amely szerint a törvényhatóság nem tartozik végrehajtani az Ogy. által meg nem szavazott adó tényleges behajtására és a meg nem ajánlott újoncok tényleges kiállítására vonatkozó kormányrendeleteket.
- 5 Ld. 1886:21. tc. 19–20. §.
- 6 Vö. Kovács, Magyarország ... 6/2. 1196. p.
- 7 *A közigazgatási bíráskodás ügyére vonatkozó összes jk.-i pont felsorolása: 1890. szept. 1. 11. jegyzet.*
- 8 *Ld. még 1890. júl. 4./4. — Az 1890. júl. 4-i mt.-on elhatározott szaktanácskozmány az év aug. 1-jén zajlott le. Az itt született megállapodás alapján kért Szapáry véleményt a főispánoktól. Később tárgyalások kezdődtek a törvényhatóságokkal a járásbeosztás ésszerűbbé tételére, azonban eredményt ezek sem a Szapáry-, sem a Wekerle-kabinet alatt nem hoztak. OL - K 255 - 1890 - 12. t. - 1675 és 2036, OL - K 150 - 1894 - II - 1. t. - 8.*
- 9 A véglegesített, 281 §-ból álló, „a közigazgatás és az önkormányzat rendezéséről a vármegyékben” című tvj.-ot és indoklását ld. OL K 2 - 1887/92 - 6740/1891 (186. cs.), Kh. Irom. (1887–92) 26. k. 109–279. p. — Szapáry a Ház 1891. márc. 7-i ülésén nyújtotta be a tvj.-ot. Holló Lajos az ellenzék részéről azonnal indítványozta, hogy máj. 1. előtt ne kerüljön bizottság elé a javaslat, hanem előzetesen küldjék meg azt véleményezésre a törvényhatóságoknak. Rövid, de élénk vita alakult ki, amelyben Helfy Ignác a Füg. P. nevében a kormány — szerinte erőszakos eljárása miatt — kilátásba helyezte a „végsőkig menő ellenkezést.” Ez egyértelműen az obstrukció bejelentése volt. Végül Holló indítványát a kormánypartí többség elvetette és a tvj.-ot a Közigazgatási Bizottság elé utalta. (KN /1887–92/ 22. k. 381–386. p.) — A közigazgatási reformjavaslatot a politikai közvélemény — pártállása szerint — megosztottan fogadta. A Füg. P. hevesen támadta, a Mérs. Ell. várakozó álláspontra helyezkedett, míg a kormánypart, igaz nem osztatlanul, ujjongott. Utóbbi orgánuma így írt: „1891. március 7-dike úgy fog szerepelni, mint egy historiai dátum. Ettől fogják számítani a modern magyar állam átalakulását. Ettől a naptól kezdve megdől egy korhadt és sok helyen már rohadt intézmény s az állami organizmusba a munka és fegyelem szelleme — mely e törvényjavaslatot áthatja — friss vért fog vegyíteni.” Nemzet 1891. márc. 7. (Esti kiadás)

63./16./

1891. március 14.^a

1.

A miniszterelnök előterjesztésére határozat arról, hogy a Temes–Bega-völgyi Árvízvédelmi Társulat ügyeit rendezni szükséges.¹

2.

A Horvát Országos Föld-tehermentesítési Alap rendezéséről folyó tárgyalások állása²

Der Herr Finanzminister erstattet Bericht über den Stand der Verhandlungen der in Angelegenheit des kroatischen Grundentlastungsfondes entsendeten Regnikolardeputation, indem er vorträgt, daß die kroatische Deputation ihr Nuntium^{2a} nach den Osterfeiertagen der ungarischen Deputation übersenden wird, welche beantragen wird, daß die obwaltenden Differenzen in einer gemeinsamen Sitzung mündlich besprochen werden sollen, so daß Hoffnung vorhanden ist, daß die Frage während den jetzigen Parlamentsferien erledigt, und der diesbezügliche Gesetzentwurf nach den Ferien dem Reichstage vorgelegt werden kann.

Wird zur Kenntnis genommen.³

5.

A Németországgal folyó külkereskedelmi szerződési tárgyalások⁴

Der Herr Handelsminister berichtet, daß gelegentlich der Verhandlungen über den deutschen Handelsvertrag, bei der sogenannten dritten Lesung des Zolltarifentwurfes solche Schwierigkeiten aufgetaucht sind, welche die an das Zustandekommen des Vertrages geknüpften Hoffnungen sehr verringern. Die Vertreter der deutschen Regierung gaben nämlich die Absicht zu erkennen, indem sie die von uns gebotenen Zugeständnisse als ungenügend erklärt haben, jene Konzessionen zurücknehmen zu wollen, welche sie bei den Getreide-, Mehl- und Holzölln bereits gemacht haben, falls sie bei den Industrieartikeln keine entsprechenden weiteren Gegenkonzessionen erhalten sollten.

Von dem Wunsche geleitet, daß der deutsche Handelsvertrag je eher zustandekomme und hiedurch die Basis geschaffen werde, auf welche die im Interesse der Regelung unserer Handelsbeziehungen anderen Staaten gegenüber mit Deutschland geplante Kooperation gelegt werden könnte, wäre der referierende Herr Minister im Einvernehmen mit den Herrn Minister für Finanzen und für Ackerbau geneigt, bei beiläufig 52 Tarifsätzen noch weitergehende Konzessionen zu gewähren, unter der Bedingung, daß die deutsche Regierung die bei den Getreide-, Mehl- und Holzölln

bereits gegebenen Konzessionen nicht revokiert, und bereit ist, die Tiergesundheitskonvention abzuschließen;⁵ es wäre aber unumgänglich notwendig, daß auch die österreichische Regierung entsprechende weitere Konzessionen mache.

Demzufolge wäre der gemeinsame Minister des Äußern zu ersuchen, seinen Einfluß bei der österreichischen Regierung in dieser Richtung geltend zu machen; sollte aber dies nicht zum Zwecke führen, dann möge er, bevor die Forderungen der deutschen Regierung definitiv abgewiesen werden würden, eine gemeinsame Ministerkonferenz einberufen, in welcher die Ausgleichung der bestehenden Differenzen zu versuchen wäre.

In diesem Sinne wären auch unsere Vertreter mit neueren Instruktionen zu versehen.

Der Ministerrat hat die vorgelegten Vorschläge gutgeheißen, und hat gleichzeitig den Herrn Ministerpräsidenten ersucht, an den gemeinsamen Minister des Äußern in diesem Sinne zu schreiben.⁶

6.

Egyezmény Romániával a vasúti csatlakozásokról⁷

Der Herr Handelsminister berichtet, daß der Vertrag über den ungarisch–rumänischen Eisenbahnanschluß mit den Vertretern der rumänischen Regierung zustandekommen sei, und samt der dazu gehörenden Deklaration am heutigen Tage auch unterfertigt wurde.

Bezüglich des hinsichtlich der Vertreter befolgten Vorgehens bittet der referierende Herr Minister um die nachträgliche Genehmigung jener Verfügung, wonach mit Rücksicht darauf, daß die in Angelegenheit der ungarisch–rumänischen Eisenbahnanschlüsse entsendeten rumänischen Bevollmächtigten mit einer kön. Vollmacht auch zum Abschlusse und zur Unterfertigung der Konvention versehen waren, und auch von unseren Vertretern die Vorweisung einer gleichen Vollmacht gefordert haben, der referierende Herr Minister für die mit diesen Verhandlungen betrauten Ministerialräte Eugen Szabó und Julius Ludwigh die allerrh. Ermächtigung im Wege des gemeinsamen Ministers des Äußern ebenfalls erwirkt habe.

Im Sinne der getroffenen Vereinbarungen wurde vor allem der internationale Charakter der Station Predeal festgestellt und gleichzeitig für die auf dieser Station befindlichen ungarischen Finanz-, Polizei- und Eisenbahnämter und deren Angestellte, sowie für die Familienmitglieder der letzteren alle jene Rechte gesichert, welche auf solchen Stationen von Seite jenes Staates, dem die einmündende Eisenbahn gehört, auf Grund der internationalen Rechtsprinzipien überhaupt beansprucht werden können; auch wurde vereinbart, daß für die von der rumänischen Regierung künftig zu machenden neueren Investitionen der seitens der kön. ung. Staatsbahnen zu zahlende Zinsfuß von 7% auf 5% herabgesetzt werde. Es wurde ferner festgesetzt, daß die Verzollung der Waren auch von rumänischer Seite immer in Predeal zu erfolgen habe. Für die ungarische Regierung wurde das Recht vorbehalten, im Falle sie eine besondere Grenzstation errichten wollte, sich bezüglich der

die jetzige internationale Station betreffenden Vereinbarungen einer zweijährigen Kündigungsfrist bedienen zu können.

Gleichzeitig wurde beschlossen, daß die auf die Station Predeal sich beziehenden Bestimmungen des getroffenen Übereinkommens noch vor der Sanktionierung durch die betreffenden Legislativen sogleich ins Leben treten sollen.⁸

Außerdem wurde die Herstellung dreier neuerer Eisenbahnanschlüsse festgesetzt: durch die Engpässe Gimes, Vöröstorony und Vulkan. Die Gimeser und Vöröstoronyer Anschlüsse sind in 6 Jahren auszubauen, während die Bestimmung des Terminus für den Ausbau des Anschlusses über den Vulkanpaß, ohne daß diesbezüglich ein neues Übereinkommen geschlossen werden müßte, für später vorbehalten wurde. Alle diese Anschlußlinien können entweder als Staatsbahnen, oder als Privatgesellschaftsbahnen ausgebaut werden.

Für alle drei Linien werden unter Ausschluß der Errichtung von gemeinsamen Stationen, Grenzstationen geplant; es wurde jedoch ausbedungen, daß wenn trotzdem auf einer der in Rede stehenden Linien eine gemeinsame Station eingerichtet werden würde, diese vermöge des Prinzipes der Gegenseitigkeit, nur auf das ungarische Gebiet verlegt werden kann.

Hinsichtlich der Anschlüsse der Fahrstraßen, bezüglich welcher ursprünglich auch das Zustandebringen eines Übereinkommens beabsichtigt war, wurde im allgemeinen nur soviel gesagt, daß jeder Teil bestrebt sein wird, die notwendigen Anschlußlinien auszubauen, respektive die vorhandenen im guten Zustande zu erhalten.

Auf Grund des erstatteten Berichtes bittet der vortragende Herr Minister die Zustimmung des Ministerrates, um

- a.) den Inhalt der erwähnten Deklaration seinerseits genehmigen zu können;
- b.) die allerh. Bewilligung für die Unterbreitung des Übereinkommens an die Legislative im Wege des Herrn gemeinsamen Ministers des Äußern erwirken zu dürfen, wobei er sich vorbehält den Inartikulierungsgesetzentwurf seinerzeit ebenfalls vorzulegen.

Wird gutheißend zur Kenntnis genommen und die vom vortragenden Herrn Minister gewünschte Ermächtigung erteilt.

7.

Külkereskedelmi egyezmény kötése Brazíliával⁹

Der Herr Handelsminister berichtet, daß nachdem im Sinne des zwischen Brasilien und den nordamerikanischen Vereinigten Staaten neuestens zustandegewonnenen Handelsvertrages das aus den Vereinigten Staaten stammende Mehl nach Brasilien zollfrei importiert werden kann, das mit Zoll belastete ungarische Mehl in Brasilien nicht mehr konkurrenzfähig sein wird, und somit dieser unser sehr bedeutende Export in hohem Maße bedroht ist. Demzufolge beabsichtigt er den gemeinsamen Minister des Äußern zu ersuchen, daß er bemüht sein soll, im Interesse des Schutzes unseres Exportes mit Brasilien eventuell auf der Grundlage der Meistbegünstigung ein Handelsübereinkommen zu schließen; unterdessen würde er

studieren lassen, was im Interesse dieses Exportes im Wege von Transportbegünstigungen geschehen könnte.

Diese Absicht des Herrn Handelsministers wird gutheißend zur Kenntnis genommen.¹⁰

8.

Egyes törvényhatósági utak állami kezelésbe vétele

Der Herr Handelsminister berichtet, daß nachdem ihm nach langjährigen Bestrebungen gelungen ist, an den zur Aufrechterhaltung der Staatswege bestimmten Kosten durch ein ökonomischeres Vorgehen bei der Scholterung eine Summe von beiläufig 190 000 Fl. zu ersparen, er nun in der Lage sei, die ungeachtet der bewilligten staatlichen Subventionen fast unerschwinglich gewordene Lasten derjenigen nordungarischen und siebenbürgerischen meistens ärmeren Komitate, welche dieselben infolge der Verpflichtung, die auf ihrem Gebiete liegenden und eine strategische Wichtigkeit besitzenden öffentlichen Straßen im guten Stande zu erhalten bedrücken, dadurch zu erleichtern, daß er Gebrauch machend von der im § 6. des GA I:1890 enthaltenen Ermächtigung, mehrere Munizipalwege von strategischer Wichtigkeit in das Netz der Staatswege aufnimmt.

Namentlich gedenkt er die folgenden Munizipalwege in die staatliche Gebarung zu übernehmen:

a.) die auf dem Gebiete des Bereger Komitates liegenden 84,9 Km langen Munkács–Vereckeer und Volócz–Beszkider Straßen;

b.) die am Gebiete des Maramaroser Komitates liegende 86,4 Km lange Straße Huszt–Toronya–Landesgrenze;

c.) die am Gebiete des Unger Komitates liegende 89,6 Km lange Ungvár–Uzsoker-Straße;

d.) die auf den Gebieten der Komitate Gömör und Szepes liegende 133,099 Km lange Straße Rosenau–Iglau–Késmárk–Landesgrenze;

e.) die auf dem Gebiete der Komitate Maros–Torda und Csík liegenden 118,25 Km langen Straßen.

Zusammen also Munizipalwege in der Länge von 512,249 Km.

Die jährliche Aufrechterhaltung dieser öffentlichen Straßen beansprucht eine Summe von 146 695 Fl., und somit findet dieselbe in dem obenerwähnten Ersparnisse von 190 000 Fl. reichlich ihre Deckung.

Obzwar der zitierte § 6. des GA I:1890 dem vortragenden Herrn Minister für diese Verfügungen die Ermächtigung gibt, hält er es dennoch für notwendig, im Einvernehmen mit dem Herrn Finanzminister die Zustimmung des Ministerrates zu erbitten, um die aufgezählten Munizipalwege in das Netz der Staatsstraßen in staatliche Gebarung übernehmen, dies je eher durchführen, die notwendigen Auslagen auf die vorgetragene Weise decken und überall dies der Legislative in der Begründung des nächstjährigen Budgetpräliminaries Bericht erstatten zu können.

Der Ministerrat billigt die beabsichtigten Verfügungen und gibt dem Herrn Handelsminister in allem die erwünschte Ermächtigung.

9.

Vámmentes terménybehozatal engedélyezése Dalmáciába és a quarneroi szigetekre

Der Herr Handelsminister trägt vor, daß der österreichische Handelsminister die Zustimmung der ungarischen Regierung erbittet, daß auf Grund der in der Anmerkung 1. der No. 24. des allgemeinen Zolltarifes enthaltenen Bestimmung für das l. J. 1891 zur Deckung des Bedarfes von Dalmatien, sowie im vorigen Jahre 37 500 q Mais und 7500 q Weizen und Hirse, und für die Deckung des Bedarfes der Quarnero-Inseln 2940 q Mais (um 940 q mehr, als im vorigen Jahre) und 874 q Weizen und Hirse (um 274 q mehr) bei dem bisherigen Kontrollverfahren zollfrei eingeführt werden dürfen.

Aus denselben Gründen aus welchen diese Begünstigung auch in den früheren Jahren immer gewährt wurde, stellt der vortragende Herr Minister im Einvernehmen mit dem Herrn Finanzminister auch diesmal den Antrag, die vom k. k. Handelsminister erbetene Zustimmung seitens der ungarischen Regierung zu erteilen.

Die gewünschte Zustimmung wird gegeben.¹¹

11.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter előterjesztésére határozat arról, hogy az uralkodó Brankovics György karlócai érseket és Dimitrijevic Nektár verseci püspököt a bácsi, illetve a temesvári gör. kel. szerb egyházmegye adminisztrátorává nevezze ki.¹²

14.

Egy bosznia–hercegovinai katonai zászlóalj Budapestre helyezése¹³

Der Herr Minister für Landesverteidigung berichtet, daß der gemeinsame Kriegsminister die Einwilligung des ungarischen Ministerrates bittet, um ein Bataillon der bosnisch–herzegovinischen Truppen auf das Gebiet der Länder der ungarischen Krone, namentlich nach Budapest verlegen zu können.

Die Einwilligung wird gegeben mit der selbstverständlichen Bedingung, daß diese Einwilligung erst dann als gegeben betrachtet werden kann, wenn das Gesetz über die Verlegung der bosnisch–herzegovinischen Truppen in Wirksamkeit getreten ist.¹⁴

15.

**A honvédelmi miniszter előterjesztésére határozat arról,
 hogy póttartalékosokat hívjanak be
 a kataszteri munkálatok biztosítása céljából.**

20.

**A Nagymihályi Kir. Járásbíróság és Zemplén vm. árvaszéke között
 hagyatéki ügy miatt keletkezett hatásköri összeütközés kérdésében
 — az igazságügy-miniszter előterjesztésére —
 határozat arról, hogy az eljárást a bíróság folytassa le.**

21.

Szerb lap postai szállítási jogának megvonása

Der Herr Ministerpräsident als Leiter des Ministeriums des Innern berichtet, daß von dem in Belgrad erscheinenden „*Ujedinjenje*“ betitelten serbischen Blatte wegen seiner der Österreichisch-Ungarischen Monarchie gegenüber bezeugten feindseligen Haltung das Postversendungsrecht für das Gebiet der Länder der ungarischen Krone entzogen wurde.¹⁵

Wird gutheißend zur Kenntnis genommen.

24.

**Megegyezés a több jogcímen főrendiházi tagsággal rendelkező személyek
 részére szóló kir. meghívólevelek kiállítására ügyében**

Der Herr Ministerpräsident als Leiter des Ministeriums des Innern berichtet, daß er gelegentlich eines aufgetauchten Falles mit dem Präsidenten der Magnatentafel Verhandlungen begonnen hat über die Frage, was für ein Vorgehen bezüglich der kön. Einberufungsschreiben zu befolgen sei, wenn der Betreffende unter mehreren Rechtstiteln Mitglied der Magnatentafel ist.¹⁶

Infolgedessen wurde mit dem Präsidenten der Magnatentafel die Vereinbarung getroffen, daß

1. in Fällen, wo jemand eventuell unter mehreren Titeln berechtigt ist, Mitglied der Magnatentafel zu sein, der Betreffende immer nur unter einem Titel, und zwar von den Rechtstiteln, welche er gleichzeitig besitzt, unter jenem, welcher im Gesetze an ersterer Stelle bezeichnet ist, eingeladen, und das kön. Schreiben nur unter diesem Titel ausgestellt werde; gleichwie

2. daß in Fällen, wenn jemand zum Eingeladenwerden einen neueren Rechtstitel erhält, aber den alten Rechtstitel, auf Grund dessen er zur Magnatentafel eingeladen ist, nicht verliert, die bisherige Praxis aufrechterhalten bleibe, im Sinne deren

die Ausstellung eines besonderen, neuen kön. Schreibens für den Betreffenden infolge seines neuen Rechtstitels zu entfallen hat.

Dagegen

3. in Fällen, wo jemand unter mehreren Titeln schon Mitglied der Magnatenafeln ist, aber jenen Rechtstitel, auf Grund dessen er eingeladen wurde, verliert, soll für den Betreffenden auf Grund des von ihm besessenen anderen Rechtstitels oder eventuell von mehreren Rechtstiteln auf Grund des im Gesetze an ersterer Stelle genannten Rechtstitels ein neues kön. Schreiben ausgestellt werden.

Desgleichen

4. in Fällen, wenn jemand den Rechtstitel, auf Grund dessen er eingeladen wurde, verliert, aber statt dessen einen anderen erhält, so soll für den Betreffenden auf Grund des neuen Rechtstitels gleichfalls ein neues kön. Schreiben ausgestellt werden.

Der referierende Herr Minister bittet den Ministerrat zu diesem Übereinkommen genehmigend beitreten zu wollen.

Der Ministerrat hat die vorgetragenen Vereinbarungen gebilligt und ist denselben auch seinerseits beigetreten.

Jegyzetek

- a Az elkallódott eredeti magyar nyelvű jk. uralk. számára készült egykorú hivatalos német fordítása alapján közöljük a jk.-et. — Lelőhely: Wien, HHStA, Kabinettsarchiv
- 1 Lényegi intézkedésre csak a Bánffy-kormány idején került sor. *Vö. 1897:21. tc.*
- 2 *Ld. még 1890. márc. 25./2., júl. 4./7., szept. 28./2. és 3., dec. 3./15., 1891. ápr. 6./1., máj. 1./26., máj. 21./20., jún. 26./1., júl. 10./7.*
- 3 A magyar orsz. bizottság 1891. jan. 1-jei ülésén elfogadta a kormány „Előterjesztés”-ét és az 1868:30. tc. 21. §-ának új szövegére vonatkozó javaslatot továbbította a horvát orsz. bizottságnak. Utóbbi márc. 11-i válaszában kinyilvánította, hogy csak a felesleg felhasználására vonatkozó külön megállapodás feltételével járul hozzá a tv. módosításához. OL - K 26 - 1891 - 39 (1710).
- 4 *A német külkereskedelmi ügyekre vonatkozó jk.-i pontok felsorolása: 1890. okt. 10. 5. jegyzet. — Az összes külkereskedelmi vonatkozású jk.-i pont felsorolása: 1890. márc. 25. 29. jegyzet.*
- 5 *Ld. 1891. ápr. 3./2.*
- 6 Szapáry küm.-hez intézett márc. 15-i átiratát ld. OL - K 26 - 1891 - 222 (989).
- 7 *Ld. még 1890. aug. 8./8., 1891. febr. 28./4., máj. 1./13. és 14., jún. 26./14., 1892. szept. 23./7., 1894. jún. 18./3., júl. 17./12.*
- 8 „Szerződés, mely a MÁV igazgatósága és a román kir. államvasutak vezérigazgatósága között Predeál nemzetközi állomás közös használata iránt kötöttet” 1891. márc. 3-án (jóváhagyta Baross, 1891. márc. 23-án), ld: OL - K 229 - 1892 - 28 - 6847 (18 513/1891). (Az aktában található az állomás helyszínrajza is.)
- 9 *Az összes külkereskedelmi vonatkozású jk.-i pont felsorolása: 1890. márc. 25. 29. jegyzet.*
- 10 Mint a jk.-i pontból kiderül, Baross azért kívánta felhívni a küm. figyelmét legnagyobb kedvezményes egyezmény kötésére, mert a Brazília és az USA között létrejött szerződéssel utóbbi vámmentesen vihette be lisztjét a dél-amerikai országba, versenyképtelenné téve ezzel a magyar lisztet. — Brazíliával korszakunkban nem jött létre kereskedelmi egyezmény. — *Vö. 1891. ápr. 16. 10. jegyzet.*
- 11 A vámtarifáról szóló 1882:16. tc. VII. cikke felhatalmazta a magyar, a megfelelő ausztriai tv. pedig az osztrák kormányt, hogy rossz termés esetén — a másik fél egyetértésével — a gabonára és hüvelyesekre megállapított vámokat ideiglenesen hatályon kívül helyezték. A lehetőséget Ausztria rendszeresen igénybe vette Dalmácia, olykor pedig Tirol vonatkozásában is. OL - K 255 - 1890 - 6. t. - 378. — *Ld. még 1891. dec. 24./6., 1892. nov. 28./13., 1893. dec. 23./18., 1894. dec. 9./18.*

- 12 A bácsi egyházmegye püspöki széke Petrovics Vazul halálával, a temesvári Brankovics karlócai érsekké történt előlépésével (vö. 1890. ápr. 11./2.) üresedett meg. Az adminisztrátori kinevezésekre az uralk. márc. 27-i lf. elhatározásával került sor. OL - K 26 - 1891 - 86 (1318). *Ld. még 1891. nov. 21./9., 1893. dec. 23./31.*
- 13 *Ld. még 1890. júl. 4./2., szept. 21./2. és 3., nov. 6./1., 1894. febr. 4./14.*
- 14 Az 1891:8. tc. 1891. márc. 28-án lépett hatályba és így az 1. sz. bosnyák zászlóalj aug. folyamán meg is érkezhetett Bp.-re. Az egység egy évig tartózkodott a fővárosban, amikor is a 7. sz. zászlóalj váltotta fel. OL - K 26 - 1891 - 245 (1596), uo. 1893 - 931.
- 15 Iratok a BM lt.-ában nem maradtak fenn.
- 16 Az 1885:7. tc. értelmében a Fh. tagsága örökös jogon (az uralkodóház teljeskorú fhg.-ei; a gr. vagy br. címet nyert családok nagykorú tagjai bizonyos vagyoni képesség megléte esetén); a viselt méltóság vagy hivatal (az országzászlósok; a koronaörök; a fiumei kormányzó; a kúriai elnök és másodelnök, a Bp.-i Ítéltábla elnöke; a latin és görög szertartású katolikus és a gör. kel. egyházak egyháznagyjai, a ref. és ev. egyházak hivatalban legidősebb 3-3 püspöke, a ref. egyház hivatalban legidősebb 3 főgondnoka, az ev. egyház egyetemes főfelügyelője és hivatalban eltöltött időt tekintve legidősebb 2 kerületi felügyelője, továbbá az unitárius egyház hivatalban eltöltött időt tekintve legidősebb püspöke vagy főgondnoka), a király által élethossziglani kinevezés (max. 50 fő) és a Horvát Ogy. választása (vö. 1881:15. tc. 3. §) alapján tevődött össze.

64. (17.)

1891. március 18.^a

1.

Osztrák–magyar ellentétek a Németországgal folyó külkereskedelmi szerződési tárgyalások kapcsán¹

Der Herr Handelsminister hat im Nachhange zu seinem Vortrage vom 14. I. M. berichtet, daß es sich in der in Angelegenheit der deutschen Handelsvertragsverhandlungen stattgefundenen gemeinsamen Zollkonferenz herausgestellt habe, daß die österreichische Regierung ihrerseits keine weiteren Konzessionen zu machen beabsichtigt, und namentlich gegen die Herabsetzung der Importzölle der Woll- und Baumwollwaren und -fäden Stellung nimmt. Andererseits erhielt der referierende Herr Minister im vertraulichen Wege die Verständigung, daß die deutsche Regierung geneigt wäre, ihre Forderung bezüglich der Herabsetzung des Wollfädenzolles fallen zu lassen, dagegen ein großes Gewicht darauf lege, daß die zu den aus Deutschland hereinkommenden Zeitschriften separat eingesendeten Einbanddeckel zollfrei eingelassen werden.

Bezüglich der Abhaltung der durch die ungarische Regierung beantragten gemeinsamen Ministerkonferenz erklärte der gemeinsame Minister des Äußern, daß die Notwendigkeit der Abhaltung einer solchen Ministerkonferenz seiner Ansicht nach noch nicht eingetreten sei.

Mit Rücksicht darauf, daß wir infolge des Verhaltens der österreichischen Regierung nicht in der Lage sind, den Deutschen wesentlichere Konzessionen zu machen, und daß die Kommissäre der deutschen Regierung auf unsere letzten Eröff-

nungen ohnehin noch nicht geantwortet haben, ist die Frage aufgetaucht, ob diejenigen Konzessionen von geringerer Bedeutung, deren Bewilligung von unserer Seite beschlossen wurde, den deutschen Kommissären schon jetzt mitgeteilt werden sollen?

Der Ministerrat hat keine Einwendung dagegen, daß die fraglichen Konzessionen, wenn dies im Interesse der Erleichterung der Unterhandlungen als zweckmäßig erachtet werden sollte, den deutschen Kommissären schon jetzt mitgeteilt werden.

Die Zollfreiheit der Einbanddeckel für Zeitschriften findet der Ministerrat unter der Bedingung, daß in dieser Beziehung bei der Zollgebarung eine entsprechende Kontrolle ausgeübt wird, erteilen zu können; im übrigen beharrt er auch fürs weitere bei dem am 14. I. M. gefaßten Beschlusse, daß bevor die Unterhandlungen mit den deutschen Bevollmächtigten abgebrochen werden, behufs Besprechung der Angelegenheit jedenfalls eine gemeinsame Ministerkonferenz einberufen werde.

2.

Az Osztrák–Magyar Államvasút magyarországi vonalainak megváltása²

Der Herr Handelsminister erwähnt, daß das Ablösungsrecht bezüglich der ungarischen Linien der österr.–ung. Staatseisenbahngesellschaft schon mit 1. Jänner 1895 in Wirksamkeit tritt, und setzt die Notwendigkeit dessen auseinander, daß die Regierung schon jetzt entscheide, ob sie von diesem Rechte Gebrauch zu machen wünscht oder nicht, und zwar noch bevor dieses Recht der Ablösung mit dem gedachten Tage vertragsmäßig eintreten würde, weil einerseits die Kürze der bis zum gedachten Termine noch vorhandenen Zeit und die Unsicherheit, was in dieser Beziehung geschehen wird, sowohl auf die Bau, als auf die Betriebstätigkeit der Gesellschaft drückend wirkt, was auch die Tatsache beweist, daß die in Rede stehende Eisenbahngesellschaft von jenen Vizinalbahnen, auf welche sie im Sinne des Art. 5. des im GA XLV:1882 enthaltenen Vertrages eine prinzipielle Konzession erhalten hat, nur die Gran–Nána–Lévaer, respektive Balassagyarmater und die Félegyháza–Csongráder Linien ausgebaut hat; ferner daß die Gesellschaft vom geschäftlichen Standpunkt schon seit Jahren sich sozusagen nur darauf beschränkt, die alten hohen Tarife womöglich überall dort aufrechtzuerhalten, wo sie der Konkurrenz der ung. Staatsbahnen nicht ausgesetzt ist, und sich von jeder radikaleren Tarifreform enthält, sofern durch dieselbe kein unmittelbarer und sofortiger finanzieller Vorteil als gesichert erscheint. Dies hat zur Folge, daß sich die betreffenden Gegenden in einem großen Nachteile jenen Gegenden gegenüber befinden, welche die billigen Tarife der ung. Staatsbahnen genießen können.

Andererseits ist eine je ehre Entscheidung der Frage schon darum notwendig, weil man im Falle, wenn die Regierung von ihrem Ablösungsrechte jetzt keinen

Gebrauch machen wollte, Vorkehrungen treffen müßte bezüglich der Zustandebringung eines neuen Kartells, dessen Festsetzung langwierige Verhandlungen beanspruchen würde, auch müßte man aller Wahrscheinlichkeit nach den Termin für die Geltendmachung des staatlichen Ablösungsrechtes verlängern, damit die Gesellschaft nicht durch die Unsicherheit ihrer weiteren Existenz in ihrer Bau- und Geschäftstätigkeit gelähmt werde.

Der vortragende Herr Minister ist entschieden dafür, daß die Regierung von ihrem Ablösungsrechte Gebrauch mache, und die Verstaatlichung der ungarischen Linien der österr.-ung. Staatseisenbahngesellschaft noch vor dem Eintritte des Ablösungsrechtes vorwiegend je eher durchgeführt werde.

Nicht nur das Verkehrs- und Handelsinteresse des Landes, sondern auch strategische Gesichtspunkte — besonders im Kriegsfall — machen es sehr erwünscht, daß die ungarischen Linien der fraglichen Gesellschaft, welche von großer Wichtigkeit sind, nicht unter dem nur von finanziellen Interessen der Gesellschaft geleiteten ausländischen Einflüsse belassen werden.³

Die Erfahrung hat bewiesen, daß die im Verträge vom Jahre 1882 erfolgte Regelung nicht einmal aus dem Gesichtspunkte der Verwaltung den an dieselbe geknüpften Erwartungen entsprochen hat. So waren trotz der klaren Bedingungen des Vertrages mehr als 8 Jahre dazu notwendig, damit die Bauten der Gesellschaft in Ungarn und die Betriebsmittel und Werkstätten der ungarischen Linien der Budapester Direktion untergeordnet werden; die Gesellschaft hat im ungarischen Eisenbahndienste auch heute noch 106 solche Beamten, die entweder gar nicht, oder nur sehr mangelhaft der Staatssprache kundig sind; so werden die ausgedehnten gesellschaftlichen Domänen, Hütten und Fabriken in Ungarn noch immer durch die Wiener Domänendirektion verwaltet, obwohl dieselben mehr als 5/6 des Kapitalwertes des gesamten Privatvermögens der Gesellschaft ausmachen. Es ist auch das in Betracht zu nehmen, daß dies[es] Eisenbahnnetz des Landes teils aus dem Standpunkte des öffentlichen Verkehrs, teils aus strategischen Gesichtspunkte noch nach mehreren sehr wichtigen Richtungen eine Ergänzung erheischen; von diesen notwendigen Linien können aber mehrere deshalb nicht ausgebaut werden, damit nicht das zwischen dem Netze der ung. Staatseisenbahnen und der österr.-ung. Staatseisenbahngesellschaft dermalen bestehende und durch vertragsmäßige Stipulationen umschrieben, Verkehrsgleichgewicht gestört werde; dieselben können somit unter den bestehenden Verhältnissen gar nicht ausgebaut werden.

Aus dem Standpunkte der Förderung und zweckmäßigen Regelung des inneren Verkehrs, dann die Übernahme in die Staatsgebarung der ungarischen Linien der österr.-ung. Staatseisenbahngesellschaft unbedingt nur vorteilhaft sein; die Durchführung dieser Verfügung kann aber auch aus dem Gesichtspunkte unserer Exportinteressen nicht als bedenklich betrachtet werden, da im Verkehre gegen Wien die Marchegg-Wiener Linie der priv. Ferdinand-Nordbahn und die Donau, im Verkehre gegen Mähren-Böhmen teils über Marchegg-, teils durch Vermittlung der unlängst konzessionierten Verbindungslinie Holics-Göding⁴ ebenfalls die Ferdinand-Bahn und endlich im norddeuschländischen Verkehre die Kaschau-Oderberger Bahn aus auch weiterhin zur Verfügung stehen werden, und mittelst dieser Relationen im Zusammenhange mit den Richtungen nach Fiume, Ofen-Innsbruck, respektive Cor-

mons die Verkehrselbständigkeit Ungarns bis dahin vollkommen gewahrt werden kann, als die Verkehrsfragen mit Österreich auf Grund der gegenseitigen Interessen im Details geregelt werden können.

Die Einverleibung der circa 1500 Km langen Linien der Gesellschaft in das Netz der ung. Staatseisenbahnen bildet unbedingt eine schwierigere Aufgabe, als es die bisherigen Verstaatlichungen waren; bei dem gegenwärtigen Verwaltungssysteme der ung. Staatseisenbahnen kann dies jedoch mit einigen Organisationsänderungen ohne jede Schwierigkeit gelöst werden.

Die beantragte Verfügung könnte endlich auch aus finanziellem Standpunkte keine Schwierigkeit bilden. In dieser Beziehung macht der vortragende Herr Minister die folgende Berechnung.

Laut der Schlußrechnung vom Jahre 1889 ist aus den durch die Gesellschaft bis dahin emittierten verschiedenen Titres der Gesamtbetrag von 360 850 910 Fl. 07 Kr. eingeflossen, wovon auf die Eisenbahninvestitionen in Ungarn 156 610 757 Fl. 23 Kr., d. i. 43,4% des Gesamtbetrages entfallen.

Es ist zwar zu erwähnen, daß die Gesellschaft im vorigen Jahre die Emmission eines Goldanlehens von 30 Millionen Gulden beschlossen hat; die Last dieses Anlehens kann jedoch abgesehen davon, daß der überwiegende Teil dieses Betrages in Österreich zu investieren beabsichtigt wird, hier deshalb außer Rechnung gelassen werden, weil aus dem oben ausgewiesenen Kapitale von 360 850 910 Fl. 70 Kr. bis Ende 1889 ein Betrag von 14 060 883 Fl. 78 Kr. noch nicht verbraucht worden ist, folglich die Last der in Ungarn noch vorzunehmenden Investitionen in der nach dem noch nicht verbrauchten Betrage von 14 060 883 Fl. 78 Kr. in Rechnung zu nehmenden Annuität eine Deckung findet.

Die mit Ende des Jahres 1889 sich erweisende Annuitätslast von 16 420 643 Fl. 21 Kr. in Gold als Basis genommen, bildet 43,4% dieses Betrages, d. i. 7 126 559 Fl. 15 Kr. in Gold die Annuitätslast der ungarischen Linien, hiezu sind noch hinzuzunehmen 1,94%, d. i. 318 560 Fl. 48 Kr. jener 7 Millionen Gulden, welche aus dem noch nicht verbrauchten Geldüberreste von 14 060 883 Fl. 78 Kr. für Ungarn in Rechnung genommen werden können, und würde somit 7 445 119 Fl. 63 Kr. in Gold oder mit einem durchschnittlichen Kurs von 119 Fl. 63 Kr. gerechnet in ö. W. rund 8 900 000 Fl. jene Annuitätslast betragen, welche der ungarische Staat in dem Falle übernehmen müßte, wenn die Vereinbarung auf solcher Basis geschehen würde, daß die Aktionäre eine 5%ige Dividende rein zu erhalten hätten.

Es ist zwar wahr, daß in den Jahren 1882–1884 als die Konkurrenzfähigkeit der Brucker Linie noch nicht vollkommen zur Geltung kam, die Aktionäre eine 6-6,4%ige Dividende bekommen haben, im Jahre 1885 betrug jedoch die Dividende bloß 5%, in den Jahren 1886 und 1887 3 1/2%, im Jahre 1888 3,7% und im Jahre 1889 bloß 2,7%, so daß die Dividende in den letzten 8 Jahren durchschnittlich 4,65% betrug. Mit Rücksicht auf dieses Sinken der Dividende, glaubt der referierende Herr Minister begründeterweise hoffen zu können, daß die Vereinbarung mit der Gesellschaft auf der obigen Grundlage zustandekommen kann.

Es ist zu bemerken, daß die auf Grundlage der reinen Einkünfte der ungarischen Linien festzustellende Ablösungsannuität, im Sinne des § 2. des Vertrages vom Jahre 1882 keine geringere sein kann, als 5 1/2% des zur Zeit der Ablösung sich

ergebenden Investitionskapitales; falls also das Ablösungsrecht des Staates am 1. Jänner 1895 auf die in der Konzessionsurkunde und im Vertrage festgestellte Weise geltend gemacht werden würde, wäre der Staat genötigt, um circa 1/2% des ganzen Investitionskapitales jene Annuität zu erhöhen, welche auf Grund der laut Konzessionsurkunde geschehenden Berechnung, das ist auf Grund des Durchschnittes der unter den letzten 7 Jahren günstigsten 5 Jahren sich herausstellen möchte, und würde die auf dieser Grundlage — auch den Geldvorrat von 7 Millionen in Rücksicht genommen — in runder Zahl Millionen Gulden betragen.

Die Gesellschaft würde aber in diesem Falle, auf die Konzessionsurkunde und auf den Vertrag vom Jahre 1882 gestützt, auch die im baren geschehende Ablösung des Materialivorrates von 1 747 527 Fl. 66 Kr. und des mit 24 500 000 Fl. zu berechnenden Schätzungswertes der Betriebsmittel der alten Linien fordern, die Anschaffung dieses Kapitales würde aber dem Staate eine Jahreslast von circa 1 500 000 Fl. verursachen, so daß die für die Ablösung durch den Staat zu entrichtende Annuität 10 500 000 Fl., d. i. um 1 600 000 Fl. mehr betragen würde, als wieviel der Gesellschaft laut obiger Berechnung anzubieten wäre. Die Gesellschaft würde sich um so mehr bestimmt finden weitergehende Forderungen zu stellen, als die gesellschaftlichen Domänen, Hütten etc. der aus dem Kapitale verhältnismäßig auf sie entfallenden Annuitätslast gegenüber ein beständiges Defizit von circa 1/2 Millionen Gulden, die der staatlichen Ablösung nicht unterliegende Linie Lissava-Anina, der Dampfschiffsbetrieb und die Privatgründe aber ein Defizit von circa 300 000 Fl., also zusammengenommen ein Defizit von circa 800 000-1 000 000 Fl. aufweisen, folglich müßte die Gesellschaft in dem Falle, als ihr der 5%ige Aktienzins bloß nach den Eisenbahninvestitionen garantiert werden möchte, das vorerwähnte Defizit aus den Aktienzinsen decken, wodurch die in Aussicht genommenen 5% um circa 0,6-0,8% sich herabmindern würden.

Die auf diese Weise sichergebende Verzinsung von 4,2-4,4% könnte aber nach Ansicht des referierenden Herrn Ministers — mit Rücksicht auf die gegenwärtige Rentabilität der Aktien auf den allgemeinen Zinsfuß und besonders mit Rücksicht darauf, daß das Kartell nur unter für die Gesellschaft viel ungünstigeren Bedingungen erneuert werden könnte — seitens der Gesellschaft als annehmbar betrachtet werden.

Was die Wirksamkeit der Verstaatlichung der ungarischen Linien der österr.-ung. Staatseisenbahngesellschaft auf die Landesfinanzen betrifft, so kann diesbezüglich folgende Berechnung gemacht werden.

Den gemachten Erfahrungen gemäß kann mit Gewißheit in Rechnung genommen werden, daß die abzulösenden Linien den durchschnittlichen Ertrag der letzten vier Jahre, d. i. 7 800 000 Fl. auch nach der Ablösung bringen werden.

Hiezu ist noch die zu ersparende Kommunalsteuer mit circa 300 000 Fl. hinzuzurechnen.

Im Falle der Verstaatlichung der Linien der österr.-ung. Staatseisenbahngesellschaft können erspart werden: die Auslagen von 5 100 000 Fl. des zweiten Geleises der Kelenföld-Brucker Linie, bzw. die 5,5%igen Annuitäten derselben mit 280 000 Fl., ferner die Kosten des zweiten Geleises der Linie Hatvan-Sillein mit 18 000 000 Fl., respektive die 5 1/2%igen Annuitäten derselben mit 1 017 500 Fl.

Diesen Einkünften, bzw. Ersparnissen von 9 398 000 Fl., die der Gesellschaft anzubietende Annuität von 8 900 000 Fl. entgegengestellt, zeigt sich für den Staat noch ein Überschuß von 498 000 Fl. oder in runder Ziffer 500 000 Fl.

Zu diesem Überschusse würde noch als weitere Ersparnis hinzukommen: die Annuitätslast von 125 000 Fl. der für den Bau der Pester Ringbahn durch die Gesellschaft vorgeschossenen Summe von 2 500 000 Fl., dann die auf die Aktien der Arad-Temesvárer Bahn entfallende Zinsengarantie von 11 4060 Fl.⁵, so daß samt den obigen 500 000 Fl. zusammengenommen ein Plus von circa 739 000 Fl. überbleiben würde, aus welchem Betrage einerseits jener Teil der Annuität der Bauten der Jahren 1890–1891, für welchen das neue Anlehen von 30 000 000 Fl. in Anspruch genommen werden möchte, und andererseits die für das gesellschaftliche Schiffsetablisement, für die Lissava–Anninaer Linie etc. eventuell noch zu übernehmende Annuitätslast von 260 000 Fl. in Gold reichlich gedeckt werden könnte, und würde hiebei auch dem Staatsärar noch ein Überrest von circa 300 000 Fl. verbleiben.

Nachdem die gesellschaftliche Zentralverwaltung dormalen jährliche 800 000 Fl. beansprucht, wird auch unter diesem Titel eine gewisse Ersparnis zu erreichen sein; außerdem können noch auch durch die Beseitigung der jetzt bestehenden Konkurrenz durch die entsprechendere Instradierung^{5a} der Frachten und im allgemeinen durch die zweckmäßigere Ausnützung der Linien und Betriebsmittel weitere Ersparnisse erzielt werden.

Mit Rücksicht auf die vorgetragenen Vorteile bittet der referierende Herr Minister vom Ministerrate die Ermächtigung, wegen der vorzeitigen Ablösung der ungarischen Linien der österr.–ung. Staatseisenbahngesellschaft die Verhandlungen auf der vorgetragenen Grundlage, unter Mitwirkung des Herrn Finanzministers einzuleiten, bzw. in diesem Sinne die weiteren notwendigen Schritte machen zu dürfen. Auf Grund dieser Vorlage und nach eingehender Besprechung der Frage

hat der Ministerrat sowohl aus volkswirtschaftlichen und Verkehrs- als politischen Gesichtspunkten es als wünschenswert befunden, daß die ungarischen Linien der österr.–ung. Staatseisenbahngesellschaft abgelöst werden, und nachdem er aus den vorgelegten Berechnungen die Überzeugung gewonnen hat, daß die Ablösung nicht bloß ohne finanzielle Belastung des Staates, sondern eventuell sogar mit einem finanziellen Nutzen durchgeführt werden kann, beschlossen, daß die in Rede stehenden Eisenbahnlinien je eher abgelöst werden mögen, und ermächtigt den Herrn Handelsminister, die weiteren notwendigen und zweckentsprechenden Schritte im Einvernehmen mit dem Herrn Finanzminister vorzunehmen und die entsprechenden Verhandlungen einzuleiten.

Mit Rücksicht ferner auf jene hohe Wichtigkeit, welche die Angelegenheit der Feststellung der Tarife der Staatseisenbahnen, infolge der bedeutenden Erweiterung des der Verfügung des Staates unterstehenden Eisenbahnnetzes gewonnen hat: hat der Ministerrat auch die Notwendigkeit dessen ausgesprochen, daß die Fragen der Tariffeststellungen der Staatseisenbahnen im Ministerrate eingehend besprochen werden.

Demzufolge wurde der Herr Handelsminister betraut, seinen diesfälligen Vorschlag dem Ministerrate vorzulegen.⁶

6.

A Naszódi Kir. Járásbíróság és Beszterce–Naszód vm. naszódi járásának szolgabírósága között tilos legeltetés miatt keletkezett hatásköri összeütközés kérdésében — az igazságügy-miniszter előterjesztésére — határozat arról, hogy az eljárást a bíróság folytassa le.

7.

A Sajó-völgyi zsilip építéséhez állami előleg biztosítása

Der Herr Finanzminister bittet um die Ermächtigung, für die Baukosten der Sajóvölgyer Schleuse auf Rechnung des Ackerbauministerportefeuil's einen staatlichen Vorschuß von 40 000 Fl. flüssig machen zu dürfen.

Die Ermächtigung wird gegeben.

Jegyzetek

- a Az elkallódott eredeti magyar nyelvű jk. uralk. számára készült egykorú hivatalos német fordítása alapján közöljük a jk.-et. — Lelőhely: Wien, HHStA, Kabinettsarchiv.
- 1 A német külkereskedelmi ügyekre vonatkozó jk.-i pontok felsorolása: 1890. okt. 10. 5. jegyzet. — Az összes külkereskedelmi vonatkozású jk.-i pont felsorolása: 1890. márc. 25. 29. jegyzet.
- 2 Ld. még 1890. okt. 24./1., 1891. máj. 1./7., jún. 3./4., júl. 17./5., júl. 29./4., aug. 16./11., 1892. jan. 8./2., febr. 9./18., márc. 20./1.
- 3 A társaság részvényeinek többsége francia tőkés tulajdonában volt.
- 4 Engedélyokmánya 1890. ápr. 19-én kelt. (RT 1890. 690. p.) — A 3 km-es vonal 1891-ben készült el. Tominac 22–23. p.
- 5 Vö. 1890. máj. 17./3.
- 5a Irányítás
- 6 Ilyen előterjesztésre nem került sor. — A mt.-i előterjesztés fogalmazványát ld. OL - K 229 - 1893 - 11. t. - 1765 (8964/1891).

65./18./

1891. április 3.^a

1.

A Németországgal folyó külkereskedelmi szerződési tárgyalások állása¹

Der Herr Handelsminister erstattet Bericht über den Stand der Verhandlungen, betreffend den deutschen Handelsvertrag, indem er der Hoffnung Ausdruck gibt, daß

nachdem auch die Österreicher beim Zoll der Zichorie, eines Teiles der Wollgarne, der Maschinen und der Schwefelsäure Konzessionen gemacht haben, und somit bezüglich deren den Deutschen ein gemeinsamer Vorschlag gemacht werden kann, die Verhandlungen bald mit Erfolg beendet werden können.

Es besteht zwar noch eine Differenz bei den Zollsätzen für trockene Pflanzen, Harze und Gummis, indem die Deutschen die günstigere Verzollung der über Triest und Fiume hereingebrachten Transporte fallen zu lassen wünschen, die Österreicher aber den günstigeren Zolltarif für die auf der See hereingebrachten Transporte aufrechterhalten möchten, — diese Differenz könnte aber nach der Ansicht des vortragenden Herrn Ministers auf die Weise ausgeglichen werden, daß für diese finanziell ohnehin unbedeutenden Waren überhaupt Zollfreiheit bewilligt würde.

In betreff der landwirtschaftlichen Produkte sind die Deutschen nicht geneigt, weitere Konzessionen zu machen als sie bisher gemacht haben, und verweigern überhaupt die Bindung des Weinzolles, so daß keine Hoffnung vorhanden ist, diesbezüglich mehr erreichen zu können.

Eine neuere Schwierigkeit ist aber bei dem Art. XV. des Vertrages über die Eisenbahntarife aufgetaucht, indem die Deutschen über ihren ursprünglichen Vorschlag hinausgehend diesbezüglich neuestens solche Forderungen erheben, wodurch selbst in unserem inländischen Lokalverkehre die Tarifbindungsfreiheit in einem solchen Maße beeinträchtigt wäre, wie dies unsererseits schlechterdings nicht angenommen werden könnte.

Nach der Ansicht des vortragenden Herrn Ministers müßten wir diesbezüglich an unserem früheren Vorschlage, welchen auch die österreichische Regierung sich zu eigen gemacht hat, unbedingt festhalten; außerdem wäre unsererseits mit Rücksicht darauf, daß sich die deutschen Kommissäre auf die besonderen Reservatrechte der bayerischen Eisenbahnen berufen haben, wenigstens soviel zu fordern, daß die deutsche Regierung uns wenigstens auf den preußischen Eisenbahnen alle jene Transportbegünstigungen zu sichern, welche sie anderen Staaten in Zukunft eventuell konzedieren wird.

Indem dieser Bericht zur Kenntnis genommen wird, genehmigt der Ministerrat, daß die weiteren Instruktionen unseren Vertretern im Sinne dieses Vortrages gegeben werden.

2.

A Németországgal folyó állategészségügyi tárgyalások állása²

Nachdem der Herr Ackerbauminister Bericht erstattet hatte über die Verhandlungen betreffend die mit Deutschland zu schließen beabsichtigte Veterinärkonvention, bringt er die Annahme jenes Antrages der Deutschen in Vorschlag, daß die Konvention auf der Grundlage geschlossen werde, daß so lange bei uns das Tiergesundheitswesen im heutigen Zustande verbleibt, von uns Tiere von seuchenfreien Orten nach Deutschland nur in die Schlachthäuser eingeführt werden dürfen; wenn aber unser Tiergesundheitswesen den deutschen Forderungen entsprechend geordnet sein wird, soll der Import in den freien Verkehr Deutschlands erfolgen können.

Im Text der zu schließenden Konvention wäre jedoch der freie Verkehr zu sichern, und es sollte nur in dem anzufügenden Schlußprotokoll erklärt werden, daß insolange bei uns die gegenwärtigen Verhältnisse bestehen, die Einfuhr nach Deutschland bloß mit der oberwähnten Beschränkung geschehen kann.

Die Bedingungen, an welche die Deutschen die Zulassung des freien Verkehrs knüpfen sind: daß die mit kontagiöser Lungenseuche behafteten Tiere vertilgt, und solche Ställe, in welchem sich derartige kranke Tiere befunden haben, 6 Monate lang unter Kontumaz gestellt werden.

Diese Bedingungen können bei uns ohne Abänderung des Tiergesundheitsgesetzes im Verordnungswege vollzogen werden, und bildet die Vollziehung derselben mehr nur eine finanzielle Frage.

Es wäre ferner unsererseits in Antrag zu bringen, daß hinsichtlich der Bezeichnung desjenigen Gebietes, welches im Falle der Wahrnehmung von Tiererkrankungen abzusperren ist, anstatt „Verwaltungsgebiete“ gesagt werde: „die verseuchten und die angrenzenden Bezirke“.

Der Antrag, daß mit der Beglaubigung der deutschen Übersetzungen der Viehpässe auch die Eisenbahnstationschefe zu betrauen sind, wäre anzunehmen.

Es ist endlich in das Protokoll aufzunehmen, daß Österreich–Ungarn bei der Einfuhr der aus Rußland stammenden lebenden Tiere kein gelinderes Verfahren befolgen wird, als welches von Seite Deutschlands zeitweise angewendet wird.

Der Ministerrat genehmigt, daß die Konvention auf der vorgetragenen Grundlage abgeschlossen werde.

3.^b

Az Osztrák–Magyar Lloyd Társasággal kötött szerződés felbontásáról szóló egyezmény megkötése; megegyezés az Adriával létesítendő új szerződésről³

Der Herr Handelsminister meldet, daß er die Konvention wegen Auflösung des Vertrages des österr.–ung. Lloyd, mit Zustimmung des gemeinsamen Ministers des Äußern, mit dem österreichischen Handelsminister auf jener Grundlage abgeschlossen habe, welche er in seinem Vortrage vom 13. Feber l. J. eingehend bekannt gemacht hat. Er hat ferner unter den ebenfalls im erwähnten Vortrage bekannt gemachten Bedingungen und innerhalb der Schranken der infolgedessen vom Ministerrate erhaltenen Ermächtigung, mit der Schiffahrtsgesellschaft „Adria“ den neuen Schiffahrtsvertrag vereinbart.⁴

Im Sinne dieses Vertrages wird der „Adria“ für die jährlich zu leistenden Fahrten von 887 600 Seemeilen, deren Richtung im Vertrage ausführlich festgesetzt ist, eine jährliche Subvention von 570 000 Gulden zugesichert; die „Adria“ ist aber außerdem noch verpflichtet, zu den festgesetzten Einheitsjahrpreisen später bestimmende Fahrten von 46 000 Seemeilen zu leisten.

Im Vertrage ist dafür vorgesorgt, daß der Regierung durch die Ernennung dreier Direktionsmitglieder, durch die Genehmigung der Statuten der Gebarungs-

bilanzen und der Tarife etc. auf die Geschäftsführung der Gesellschaft ein entsprechender Einfluß gesichert sei.

Es ist noch zu erwähnen, daß die „Adria“ den Titel einer „kön. ung. Seeschiffahrtsgesellschaft“ anzunehmen wünscht, welchem Verlangen auch im Verträge Ausdruck verliehen wurde.

Der Herr Handelsminister bittet demnach um die Ermächtigung auf der vorgetragene Grundlage mit der „Adria“ den Vertrag — welcher für die Gesellschaft nach erfolgter Genehmigung durch die Generalversammlung derselben gleich nach der Unterfertigung, für den Staat aber erst nach der Genehmigung durch die Legislative bindend werden würde, — abschließen, die der Legislative diesbezüglich einzubringenden und seinerzeit dem Ministerrate wegen Genehmigung vorher zu unterbreitenden Vorlagen vorbereiten, und überhaupt alle zur Effektuierung des zustandekommenen Übereinkommens notwendigen weiteren Schritte nach jeder Richtung hin vornehmen zu können.

Nachdem der mit der Adria geschlossene und vom Herrn Handelsminister ausführlich bekannt gemachte Schiffahrtsvertrag genehmigt wurde, wird die vom Herrn Handelsminister erbetene Ermächtigung nach jeder Richtung hin gegeben.

Jegyzetek

- a Az elkallódott eredeti magyar nyelvű jk. uralk. számára készült egykorú hivatalos német fordítása alapján közöljük a jk.-et. — Lelőhely: Wien, HHStA, Kabinettsarchiv.
- b A 4–5. pontokat nem közöljük.
- 1 *A német külkereskedelmi ügyekre vonatkozó jk.-i pontok felsorolása: 1890. okt. 10. 5. jegyzet. — Az összes külkereskedelmi vonatkozású jk.-i pont felsorolása: 1890. márc. 25. 29. jegyzet.*
- 2 *Ld. még 1890. nov. 19./2., dec. 7./2., dec. 10./2., 1891. jan. 3./8., jan. 21./1., febr. 22./1., febr. 28./2., márc. 14./5., ápr. 16./2., máj. 1./4. és 5., máj. 7./2., dec. 5./6., dec. 18./18., ill. a fenti 1. jegyzet. — A részletes mt.-i előterjesztés fogalmazványát ld. OL - K 178 - Külkereskedelmi ügyek - 1891 - 609.*
- 3 *Ld. még 1890. jún. 20./2., szept. 1./1., szept. 29./2., nov. 26./3., dec. 3./7., 1891. jan. 15./1., febr. 13./3., máj. 1./8. és 9., máj. 13./2.*
- 4 *A szerződéstervezetet, továbbá a kerm. és a társaság képviselőinek részvételével tartott értekezlet jk.-ét ld. OL - K 26 - 1891 - 182 (1157).*

66./19./

1891. április 6.

1.

A horvát–szlavón föld-tehermentesítési pótlék ügyében tett horvát javaslat elutasítása¹

[A minisztertanács — hivatkozva arra, hogy közös törvények magyarázatára csak a Magyar Országgyűlés illetékes, s a közös törvények magyarázatából felmerülő kérdések nem képezhetik a Magyarország és Horvát–Szlavónországok országgyűlései által kiküldött országos bizottságok javaslatátételének tárgyát —, elutasítja a horvát föld-tehermentesítési pótlék ügyében kiküldött horvát országos bizottság javaslatát, miszerint a múltból származó kb. 3 millió Ft felesleg mikénti megosztásának kérdését is vonják be az országos bizottságok tárgyalásának körébe. Annyi engedményt azonban ad, hogy a horvát föld-tehermentesítési pótlékok iránt a jövőben hozandó határozat, illetve az 1868:30. tc. 21. §-ának módosítása visszamenőleg csak arra az időpontra nyúlják vissza, amelytől kezdve a Horvát Föld-tehermentesítési Alapnál feleslegek jelentkeztek.

Azon horvát javaslatot, miszerint a horvát föld-tehermentesítési adósságot konvertálják addig, míg Magyarországon ilyen adósság létezik, a minisztertanács elfogadja.]

2.

Törvényjavaslat a budai körvasútról

A kereskedelmi miniszter úr törvényjavaslatot mutat be a budai körvasútnak az Óbuda–Szentendrei HÉV filatori gáti állomásától a Déli Vaspálya pályaudvaráig, illetőleg Kelenföldre leendő kiépítéséről.

Jóváhagyatik azon hozzáadással, hogy amennyiben az jelentékenyebb pénzügyi áldozat s forgalmpolitikai hátrányok nélkül eszközölhető, a kilátásba vett alternatív tervek közül közforgalmi tekintetből elsősorban az a terv létesíttessék, mely szerint az építendő vonal a Déli Vasútnak budai pályaházába vezettnék be. A kereskedelmi miniszter úr egyébiránt felhatalmaztatik, hogy a szóban lévő törvényjavaslatot Ő Felsége legfelsőbb jóváhagyásának kieszközlése után az Országgyűlés elé terjessze.²

3.

Tiltakozás a fogyasztási adókról szóló szerb törvény ellen³

A kereskedelmi miniszter úr előadja, hogy Szerbiában meghozatott a fogyasztási cikkek megadóztatására vonatkozó törvény⁴ anélkül, hogy a szerb kormány módot nyújtott volna nekünk, hogy a tervezett intézkedéseket előzetesen megismerhesük, s a fennálló kereskedelmi szerződés alapján esetleg fennforgó észrevételeinket előzetesen megtehetjük volna. Igaz ugyan, hogy a hozott törvény tartalmaz oly határozatot, mely szerint a fennálló szerződések figyelembe veendő; azonban minden attól függ, hogy miképpen fog a törvény alkalmaztatni, amit nagyon nehéz lesz kelőleg ellenőriznünk, s az eddig tett intézkedések éppen nem alkalmasak arra, hogy megnyugtatót szerezzenek a tekintetben, hogy a fennálló kereskedelmi szerződés határozmányai nem fognak kijátszatni.

Ennélfogva az előadó miniszter úr felkérni szándékozik a közös külügyminiszter urat, hogy erélyesen tiltakozzék a szerb kormány előtt minden oly intézkedés ellen, mely szerződéses jogainkat sérthetné, s követeljen kötelező nyilatkozatot a szerb kormánytól arra nézve, hogy a fogyasztási adók tárgyában hozott törvény végrehajtása nem fog szerződésellenes módon történni; megjegyezvén, hogy e részben megnyugtatónkra szolgálna, ha a szerb kormány minden rendeletét, mely az említett törvény végrehajtására vonatkozik, velünk is közölné. Egyúttal jelentse ki a közös külügyminiszter úr a szerb kormánynak, hogy ha Szerbia megsértené a fennálló szerződéseket, az Osztrák–Magyar Monarchia részéről visszatörő intézkedések fognak alkalmaztatni.

Egyidejűleg a közös külügyminiszter úr javaslata értelmében figyelmeztetendő lesznek a hazai kereskedelmi körök, hogy addig, míg a helyzet Szerbiával tisztázva nem lesz, Szerbiába ne hitelezzenek.

A minisztertanács helyesli, hogy a közös külügyminiszter úr az előadott értelemben keressék meg, és saját kereskedőink is a helyzetre figyelmeztessenek.⁵

4.

A Késmárk–Szepesbélai HÉV és a türje–szentgróti HÉV-vonal engedélyezése

A kereskedelmi miniszter úr felhatalmazást kér arra, hogy Ő Felsége legfelsőbb jóváhagyásával

a.) engedélyt adhasson a Poprád-völgyi HÉV késmárki állomásából kiinduló, Szepesbéláig vezetendő helyiérdekű vasút építésére. E vasút hossza 8,1 km, tényleges építési és üzletberendezési tőkéje pedig 305 000 Ft, melyből 30 000 Ft forgalmi eszközök beszerzésére, 6000 Ft pedig tartalékalap képzésére fordítandó. Az említett építési tőke 35% erejéig névértékben kibocsátandó 5%-os törzsrészvények útján, 65% erejéig pedig 72%-os árfolyammal számított 5%-os elsőbbségi részvények útján

volna beszerzendő; a törzsrészvényekre eső összegből 70 000 Ft érdekeltségi hozzájárulás által van fedezve, míg a hiányzó rész oly módon fedeztetnék, hogy a Posta-alapból a posta ingyen szállításáért 50 éven át évi 1000 Ft fizettetnék, mely évjáradéknak 5 1/2% alapján számított 18 000 Ft-nyi tőkeösszege fejében, ezen tőkeösszeg felének, azaz 9000 Ft-nak megfelelő névértékű törzsrészvények fognak az állam tulajdonába bocsáttatni, továbbá az 1888:IV. tc. 7. §-a alapján állami segély fejében adatnék 5 éven át évenként 5000 Ft, melyért a mintegy 3000 Ft-ra számítható pénzbeszerzési veszteségnek figyelembevételével 22 000 Ft törzsrészvény lesz az államnak átadandó;

b.) engedélyt adhasson a türje–szentgróti 4,7 km hosszú helyiérdekű vonal kiépítésére a Zalaegerszeg–Ukki HÉV engedélyokmányához való függelék alakjában. Ezen szárnyvonal építési tőkéje 180 000 Ft-tal van megállapítva.

A kívánt felhatalmazás megadatik.⁶

5.

Az áruvédjegyekről szóló új szerződés kötésére vonatkozó francia javaslat elvetése

A kereskedelmi miniszter úr jelenti, hogy a francia kormány felszólítást intézett az Osztrák–Magyar Monarchiához új áruvédjegy-szerződés kötése végett, minek következtében az előadó miniszter úr a minisztertanács utólagos jóváhagyása reményében oly értelemben értesítette a közös külügyminisztert, hogy a magyar kormány mindaddig, míg a vámügyi kérdések Franciaországgal szemben tisztázva nincsenek, annál kevésbé hajlandó új szerződések iránti alkudozásokba bocsátkozni Franciaországgal, minthogy a létező kereskedelmi szerződést is felmondani kívánja.⁷

Helyeslőleg tudomásul vétetik.⁸

6.

Meghívás az 1893. évi chicagói világkiállításra

A kereskedelmi miniszter úr jelenti, hogy az észak-amerikai Egyesült Államok kormányától meghívás érkezett, hogy az Osztrák–Magyar Monarchia az 1893.^a évben Chicagóban rendezendő világkiállításon részt vegyen. Tekintve, hogy azon időtábjában esetleg Budapesten is fog kiállítás rendeztetni,⁹ az előadó miniszter úr nézete szerint az a válasz volna adandó, hogy a magyar kormány hivatalosan nem szándékozik ugyan az említett kiállításon részt venni, de nemcsak semmi ellenvetése nincsen az ellen, hogy magyar honpolgárok azon kiállításon részt vegyenek, sőt a résztvevőket kész ebbeli vállalatukban telhetőleg támogatni is.

A minisztertanács helyeselve ezen álláspontot, felhatalmazza a kereskedelmi miniszter urat, hogy ily értelemben tudósítsa a közös külügyminisztert.¹⁰

12.

A Pancsovai Kir. Törvényszék és Torontál vm. alispánja között cselédilletmény követelése miatt keletkezett hatásköri összeütközés kérdésében — az igazságügy-miniszter előterjesztésére — határozat arról, hogy az eljárást a közigazgatási hatóság folytassa le.

13.

A Karánsebesi Kir. Törvényszék és Krassó–Szörény vm. újmoldovai járásának szolgabírósága között jogtalan erdei legeltetés miatt keletkezett hatásköri összeütközés kérdésében — az igazságügy-miniszter előterjesztésére — határozat arról, hogy az eljárást a bíróság folytassa le.

16.

Honvédségi póthitel; törvényjavaslatok a közös hadseregbeli szabadságolt tiszteknek a Honvédség állományába való átvételéről

A honvédelmi miniszter úr felhatalmazást kér, hogy Ő Felsége legfelsőbb jóváhagyásával következő előterjesztéseket tehesse az Országgyűlésnek.

a.) Előterjesztést, melyben a Népfölkelés számára a közös hadügyminisztertől 1887-ben átvett 120 000 db Wärrndl-féle fegyver visszaszállítási költségeinek fedezésére 42 000 Ft-nyi póthitelnek engedélyezését kéri;¹¹

b.) Törvényjavaslatot a véderőről szóló 1889:VI. tc. 17. és 52. §§-ainak módosításáról;

c.) Törvényjavaslatot a Honvédségről szóló 1890:V. tc. 4. §-ának módosításáról, mely utóbb nevezett két törvényjavaslatnak célja az, hogy a közös hadseregbeli tartalékos tisztek a Honvédség tényleges állományába áthelyeztethessenek.¹²

A felhatalmazás megadatik.¹³

17.

Honvédségi póttartalékosok behívása

A honvédelmi miniszter úr felhatalmazást kér, hogy tekintettel a múlt évi újoncozásnak a Honvédségre nézve nagyon kedvezőtlen eredményére, a VII. honvédkerületben a honvédségi póttartalékosoknak az 1888:XVIII. tc. értelmében tényleges szolgálattételre leendő behívata iránt Ő Felségének előterjesztést tehesse.

A felhatalmazás megadatik.

19.

Román röpirat postai szállítási jogának megvonása

A miniszterelnök úr mint a Belügyminisztérium vezetője bejelenti, hogy a Bukarestben megjelent és Athanasiad János által írt „*Cine sunt ungari si cine sunt români*” című röpirattól Magyarország ellen izgató tartalma miatt a postán szállítási jog megvonatot.¹⁴

Jóváhagyólag tudomásul vétetik.

21.^b

A Belügyminisztériumot vezető miniszterelnök előterjesztésére határozat arról, hogy az uralkodó br. Fiáth Miklóst és Hámos Lászlót nevezze ki Fejér vm. és Székesfehérvár sz. kir. város, illetve Gömör vm. főispánjává.¹⁵

Jegyzetek

- a Elírás a jk.-ben, helyesen: 1893.
 b A 22. pontot nem közöljük.
- 1 *Ld. még 1890. márc. 25./2., júl. 4./7., szept. 28./2. és 3., dec. 3./15., 1891. márc. 14./2., máj. 1./26., máj. 21./20., jún. 26./1., júl. 10./7.*
- 2 A budai gyártelepek és a fővárosi pályaudvarok közötti vasúti összeköttetés megteremtését az állam és az ipari körök egyaránt szorgalmazták. Ennek nyomán a kerm. 1889. dec. 27-én előmunkálati engedélyt adott ki a Grünwald és Társa, a Lujza Gőzmalom Rt., az Első Budapesti Gőzmalom Rt., a Ganz és Társa, a Golberger és a Holtzspack cégeknek egy HÉV kiépítésére, amely a Bp.–Szentendrei HÉV Filatori-gát megállójától egyrészt a Margit-hídon át a pesti körvasút egyik csatlakozó pontjáiig, másrészt a Pálffy téren (ma: Bem József tér), a Krisztina körúton, a Vérmező úton és az Alkotás utcán át a Déli Vasút budai állomásához, és innen a kelenföldi MÁV-állomásig vezet. A döntés a Baross elnökletével 1890. márc. 2-án tartott értekezleten született meg. Itt elhatározták, hogy a vonalat állami vasútként építik ki az érdekelt vállalatok által előlegezett 2,5 millió Ft felhasználásával; továbbá, hogy a vonalat nem a Margit-hídon vezetik át Pestre, hanem az esetleg északon megépülő vasúti hídon. A mt. határozata és az uralk. engedélye alapján Baross 1891. máj. 13-án nyújtotta be a Budapesti Duna-jobbparti Gőzmozdonyú Vasútról szóló tvj.-ot, amelyet máj. 26-án fogadott el a Kh. (OL - K 2 - 1887/92 - 7272, 7289, 7384, 7501/1891 /187–188. cs./, KN /1887–92/ 23. k. 156–157., 161., 192., 200. p. 24. k. 53. p.) — A javaslatot az 1891:24. tc. emelte tv.erőre. A 6,1 km hosszú vonalat 1892 nov.-ében adták át a forgalomnak. (*Matlekovits* II. 830. p.) Az észak-pesti összeköttetés a Bp.–Esztergomi HÉV kiépítésével kapcsolatban az újpesti vasúti híd létesítésével valósult meg 1896 végén. — *Vö. 1892. szept. 15./2.*
- 3 *Ld. még 1890. dec. 3./11., 1891. jan. 30./3., ápr. 16./3., máj. 21./10.* — *A szerb külkereskedelmi ügyekre vonatkozó jk.-i pontok felsorolása: 1890. ápr. 3. 9. jegyzet.* — *Az összes külkereskedelmi vonatkozású jk.-i pont felsorolása: 1890. márc. 25. 29. jegyzet.*
- 4 A szerb régensség 1891. jan. 3-án Belgrádban és Nisben városi fogyasztási adókat léptetett életbe. Ez az ideiglenes intézkedés magas adókat rótt az italokra, élelmiszerekre, tüzelő- és építőanyagokra, továbbá olyan cikkekre is (ruhák, cipők stb.), amelyek után Szerbia — a kereskedelmi szerződés X. cikke értelmében — nem szedhetett fogyasztási adókat. Emellett a rendelet a sörnél, bornál és ásványvíznél különbséti bánásmódot tartalmazott a külföldi áruk ellen. A Monarchia — követe útján — azonnal felszólalt, mire a szerb kormány ígéretet tett az intézkedésnek a kereskedelmi szerződéssel történő összehangolására. Rövidesen azonban egy tvj.-ot nyújtott be a Szkuptsinának, s ebben tovább növelte a fogyasztási adók mérvét. A tv.-t márc. 30-án hirdették ki. Iratok: OL - K 230 - 1891 - 5. t. - 2630 (2630).
- 5 A mt.-i előterjesztés igen részletes fogalmazványa, Baross átirata a küm.-hez és körrendelete a kereskedelmi és iparkamarákhoz: uo. (21 174).

- 6 A Késmárk–Szepesbélaei HÉV előmunkálati engedélyét 1889-ben nyerte el Koromzay György, Kaltstein Ágost, Gresch Ágost és Genersich Tivadar. Az 1890. szept. 22-i engedélyezési tárgyaláson a közös hm. képviselője kikötötte, hogy amennyiben később Orlóig meghosszabbítják a vasutat, azt — mint hadászati igen fontos vonalat — szükség esetén fővonalá átalakíthassák. Baross ápr. 16-i előterjesztése nyomán az uralk. ápr. 29-én engedélyezte az engedélyokmány kiadását, ez nevezettek részére máj. 8-án történt meg (RT 1891. 404. p.). — A HÉV az 1892. ápr. 4-én kötött egyezmény értelmében a Poprad-völgyi HÉV üzletkezelésébe került. (Iratok, köztük a mt.-i előterjesztés részletes fogalmazványa: OL - K 229 - 1892 - 17. t. - 2398.) — A vonal 1892-ben készült el. (*Ruzitska* 64. p.) — A Túrje és Szentgrót közötti vonal engedélyezési iratai csak hiányosan maradtak fenn az OL - K 229 - 1892 - 17. t. - 251. sz. aktában. Itt van az 1891. jan. 16-i közigazgatási bejárás jk.-e, a mt.-i előterjesztés fogalmazványa, valamint a júl. 25-én kiadott építési engedély. Baross máj. 8-án adta ki a „Függelék”-et a Csáktornya–Zalaegerszeg–Ukki HÉV 1889. júl. 3-i engedélyokmányához. Az eredetileg 3 808 000 Ft-ban megállapított tőkét — beszámítva az 1890-ben átadott Csáktornya–Ukk vonalon épült Mura-híd 50 000 Ft-os többletköltségét — 4 038 000 Ft-ra emelték fel. (RT 1891. 403. p.) — A vonal 1892-ben készült el. *Ruzitska* 65. p.
- 7 *Ld. 1892. jan. 11./1.*
- 8 Franciaország és a Monarchia között az 1884. febr. 18-án kötött kereskedelmi egyezmény keretében jött létre teljes kölcsönösséget biztosító védjegyjóltalom (1884:6. tc. II. cikk).
- 9 A millennium alkalmából tervezett kiállításról van szó. — *Ld. 1890. máj. 30./20.*
- 10 1893. máj.–okt. között, Amerika felfedezésének 400. évfordulója alkalmából rendezték a vilákiállítását. A meghívót, amelyet a kűm. juttatott el a magyar kormányhoz, továbbá a kerm. kűm.-hez intézett ápr. 11-i válaszáat *ld. HHStA, Wien, Ministerium des Äußern, F. 34. SR. K. 684 - 1.*
- 11 A Népfelkelés fegyverzetét 1888-ban a közös hm. biztosította a Közös Hadseregnek végrehajtott fegyvercsere folytán fölöslegessé vált 115 997 db Wärndl-féle puska és 29,5 millió töltény átengedésével. Miután a Honvédséget is 1888-as évjáratú 8 mm-es Mannlicher ismétlőpuskákkaal szerelték fel, saját Wärndl-féle fegyvereit átadhatta a Népfelkelésnek. Így — tárolóhely hiányában — gondoskodni kellett a hm.-től kapott fegyverek visszaszállításáról. HL - Honv. Min. Lt. - Lf. előterjesztések - 1891 - 767.
- 12 Az 1889-ben végrehajtott létszámemeléssel (2 új zászlóalj, századkeretek szaporítása) 368 új tiszti hely keletkezett a Honvédségnél. E helyek teljes körű betöltését azonban sem a Ludovikán végzett új tisztekkel, sem a Közös Hadseregben idejüket már leszolgált tartalékosok átlépésével nem biztosíthatták. Különösen a hadnagyi rendfokozatban jelentkezett hiány. Fejérváry ezért megegyezett a hm.-rel és az osztrák honv. m.-rel, hogy — hasonlóan a hadapródok esetében már törvényesített eljáráshoz — a tartalékos tisztek már szolgálati idejük lejárta előtt áthelyezhetők a Honvédségbe, amennyiben ezt a Közös Hadsereg helyzete lehetővé teszi. Ez igényelte az említett tc.-ek módosítását. Uo. 1891 - 766.
- 13 Fejérváry az első tvj.-ot ápr. 9-én, a másik kettőt ápr. 11-én terjesztette az uralk. elé, majd az ápr. 15-i és 24-i lf. engedély alapján mindháromat máj. 13-án nyújtotta be a Házban. (A kh. iratokat és tárgyalást — a tvj.-ok jk.-beli sorrendjében — *ld. 1. OL - K 2 - 1887/92 - 7268, 7291, 7385, 7503/1891 /187–188. cs./, KN /1887–92/ 23. k. 156., 161., 192–197., 200. p., 24. k. 53. p., 2. OL - K 2 - 1887/92 - 7266, 7382, 8056/1891 /187–188., 192. cs./, KN /1887–92/ 23. k. 156., 200. p., 27. k. 17–27., 32., 97. p. 3. OL - K 2 - 1887/92 - 7267, 7383, 8057/1891 /187–188., 192. cs./, KN /1887–92/ 23. k. 156., 200. p., 27. k. 27–28., 97. p.) — A javaslatokat az 1891:23., 36. és 35. tc.-ek emelték tv.erőre.*
- 14 A vonatkozó iratok nem maradtak fenn a BM Lt.-ában.
- 15 Fejér vm. és Székesfehérvár város főispáni széke Cziráky Bélának KÜM-i min. tan.-sá történt kinevezésével (1891. jan. 9.) üresedett meg. (OL - K 148 - 1891 - III. t. - 210.) — Br. Fiáth Miklós kamarást, FM-i oszt. tan.-t ápr. 14-én nevezte ki az uralk. (Bp.-i Közl. 1891. máj. 2.) — Gömör és Kishont vm. főispánja, Fáy Gusztáv 1890. szept. 7-én vonult nyugállományba. (OL - K 148 - 1890 - III. t. - 3122.) (*Vö. 1890. aug. 30./1.*) — Hámos László ogy. képv. kinevezésére az 1891. máj. 7-i lf. elhatározással került sor. Bp.-i Közl. 1891. máj. 12.

67./20./

1891. április 16.¹

1.

A miniszterelnök előterjesztésére határozat arról, hogy a Deák Ferenc síremléke ügyében készült jelentést a Képviselőház elé terjesszék.²

2.

A Németországgal folyó külkereskedelmi szerződési tárgyalások állása³

A kereskedelmi miniszter úr jelentést tesz a német kereskedelmi szerződésre vonatkozó tárgyalások állásáról, előadván, hogy a vámtarifa szövege már készen van, s jelenleg magának a szerződésnek szövegezése volna fogamatba veendő; tárgyalás alatt van még az állategészségügyi egyezmény,⁴ továbbá a vasúti tarifákat tárgyzó XV. cikk, illetőleg a zárjegyzőkönyvnek erre vonatkozó határozménye. A vasúti tarifák kérdésében részünkről fenntartott az eredeti álláspont, de a vám- és kereskedelmi értekezlet a német javaslat alapján is készített tervezetet, melyet az átmeneti időszakra vonatkozó pótlással az előadó miniszter úr is elfogadhatónak tartott, és így irányban a külügyminiszter urat értesítette is. Minthogy azonban az utóbb említett tervezet az előadó miniszter úr által kívánt pont kihagyásával közöltetett a német megbízottakkal, az előadó miniszter úr ez ellen a közös külügyminiszternél felszólalni szándékozik.⁵

Tudomásul vétetik.

3.

Megtorló intézkedések Szerbia ellen az ott hozott fogyasztási adótörvény miatt⁶

A kereskedelmi miniszter úr közli a közös külügyminisztertől a szerb fogyasztási adók tárgyában érkezett átiratot, melyben az említett miniszter úr, még mielőtt a magyar minisztertanácsnak f. hó 6-án kelt határozatáról értesült volna, maga is kifejti annak szükségét, hogy miután a szerb kormánynak úgy látszik nincsen szándékában megnyugtató biztosítást adni arra nézve, hogy a fogyasztási adók nem fognak szerződésellenes módon alkalmaztatni, visszatörő rendszabályok vétessenek Szerbia ellen alkalmazásba, ilyenekül megjelölvén az állatok bebocsátásának eltiltását, tekintet nélkül az egészségügyi viszonyokra, továbbá a gabona vámmmentességének⁷ megszüntetését. Minthogy az utóbbi rendszabályhoz törvényhozási intézkedés is szükséges, a külügyminiszter úr nézete szerint egyelőre csak az állatok kitiltása volna elrendelendő. Emellett azonban kilátásba volna helyezendő a szerb kormánynak, hogy amennyiben Szerbia pénzügyi helyzetének javítása érdekében bizonyos intéz-

kedéseket tartana szükségesnek, az Osztrák–Magyar Monarchia kormányai azokra az új szerződés létesítése iránti tárgyalásoknál méltányos figyelemmel lesznek.

Ugyane tárgyban az osztrák kereskedelmi minisztertől is érkezett átirat, mely szerint az osztrák kormány elvileg ugyanazt az álláspontot foglalja el, mint a közös külügyminiszter, azonban egyelőre a visszatorló rendszabályoknak csak kilátásba helyezésére kívánna szorítkozni.

Az előadó miniszter úr a nyert tapasztalatok után azt hiszi, hogy valóságos visszatorló intézkedések nélkül Szerbiával szemben eredményre jutni nem lehet, azért a javaslatba hozott visszatorló intézkedéseket, mégpedig nemcsak az állatok kitiltását, hanem a gabona-vámmentesség megszüntetését is valóban alkalmazásba vétetni is kívánja, és mellőzendőnek tartja azt, hogy ez alkalommal helyeztessék a szerb kormánynak kilátásba kívánatainak az új szerződés létesítésekor leendő figyelembe vétele, minthogy ezáltal álláspontunk jelentékenyen gyöngöttetnék.

A minisztertanács teljesen osztván az előadó miniszter úr nézetét, megbizva őt, hogy ily értelemben válaszoljon a közös külügyminiszternek.⁸

4.

Külkereskedelmi szerződés terve Paraguayjal⁹

A kereskedelmi miniszter úr felhatalmazást kér, hogy Paraguay Köztársasággal a legtöbb kedvezmény kölcsönös biztosítása alapján létesített kereskedelmi szerződéshez a magyar kormány nevében hozzájárulhasson.

A felhatalmazás megadatik.¹⁰

5.

A MÁV 1890. évi végleges üzleti eredménye¹¹

A kereskedelmi miniszter úr jelentést tesz a MÁV 1890. évi végleges üzleti eredményéről.

Eszerint a *M. Kir. Államvasutakon* és az általuk kezelt helyiérdekű vasutakon tettek a *bevételek* 1890-ben 47 107 211 Ft-ot, és így meghaladták az előirányzatot 5 607 211 Ft-tal, az 1889. évi bevételeket pedig 3 708 459 Ft-tal.

Az *üzleti kiadások* tettek 1890-ben 25 285 340 Ft-ot, s így meghaladták az előirányzatot 388 340 Ft-tal, az 1889-i kiadásokat pedig 1 646 064 Ft-tal, melyekkel szemben azonban a fennebb kimutatott 5 607 211 Ft-nyi *több-bevétel* áll.

Eszerint a *tiszta üzleti felesleg* volt 1890-ben 21 821 871 Ft, mely az előirányzatnál 5 218 871 Ft-tal, az 1889. évi eredménynél pedig 2 072 395 Ft-tal magasabb.

Az *üzleti hányad* 1890. évben 53,68%-ot tett, míg előirányozva volt 59,99%, az 1889. évi pedig 54,47%-ra rúgott.

Az 1890. évi üzleti tiszta jövedelemmel az Államvasutakba befektetett tőke körülbelül 4%-ot kamatoz.

Az 1890. évben még külön elszámolás alá eső *Magyar Északkeleti Vasúton*¹² és az általa kezelt helyiérdekű vasutakon tettek a *bevételek* 4 434 311 Ft-ot, s így

meghaladták az előirányzatot 420 311 Ft-tal, az 1889. évi bevételeket pedig 147 107 Ft-tal.

Az üzleti *kiadások* tettek 1890-ben 3 184 856 Ft-ot, s így meghaladták az előirányzatot 214 046 Ft-tal, az 1889. évi kiadásokat pedig 334 761 Ft-tal.

A tiszta *üzleti felesleg* volt 1890. évben 1 249 455 Ft, mely az előirányzatnál 206 265 Ft-tal magasabb, ellenben az 1889. évi eredményen 188 754 Ft-tal alól maradt.

Az üzleti *hányad* 1890. évben 71,82%-ot tett, míg előirányozva volt 76,01%, az 1889. évi hányad pedig 66,64%-ra rúgott.

Összefoglalva a MÁV és a volt Északkeleti Vasút és az általuk kezelt helyiérdekű vasutak vonalait, tettek az összes *bevételek* 1890. évben 51 541 522 Ft-ot, vagyis 6 027 522 Ft-tal többet, mint előirányozva volt, és 3 855 566 Ft-tal többet, mint 1889. évben.

Az üzleti *kiadások* tettek összesen 1890. évben 28 470 196 Ft-ot, s így meghaladták az előirányzatot: 602 386 Ft-tal, az 1889. évi kiadásokat pedig 1 981 925 Ft-tal.

Az összes *tiszta üzleti felesleg* tett 1890. évben 23 071 326 Ft-ot, mely eredmény 5 425 136 Ft-tal kedvezőbb az előirányzatnál, és 1 873 741 Ft-tal kedvezőbb az 1889. évi eredményénél.

Ami a *zónatarifa hatását a személyforgalom* emelkedésére illeti: e részben a következő adatok szolgálnak tájékozásul:

A MÁV vonalain utazott 1888-ban 5 541 478 személy, 1889. évben, melynek utolsó 5 hónapjában már a zónatarifa volt hatályban: 8 944 900, és 1890-ben: 15 690 000.

Az Északkeleti Vasút vonalain utazott 1888-ban 637 610, 1889-ben 1 167 700, és 1890-ben 2 204 800 személy.

Az összes hálózat vonalain utazott tehát 1888-ban 6 179 088, 1889-ben 10 112 600, és 1890-ben 17 895 400 személy.

Eszerint 1888-tól 1890. évig két év alatt emelkedett a személyforgalom 11 716 312 utazóval; az utazók és poggyászuk után bevett jövedelem pedig ugyanazon idő alatt 7 839 218 Ft-ról 10 865 392 Ft-ra, vagyis 3 025 974 Ft-tal emelkedett, s minthogy a pénzügyi eredmény megítélésénél a szállítási adó is figyelembe veendő, mely 696 071 Ft-tal emelkedett, az összes jövedelem szaporulat a személyszállításnál tett 2 év alatt 3 722 045 Ft-ot.

A fennebbi előterjesztés kapcsán egyúttal bejelenti a kereskedelmi miniszter úr, hogy a MÁV és az Északkeleti Vasút üzleti kiadásainál az 1890. évben előállott s fennebb kimutatott hiteltüллépéseket zárszámadásilag szándékozik igazolni.

Tudomásul vétetik.

8.

Túlkiadás a közös hadügyi tárcánál lőterek korszerűsítése és létesítése miatt

A pénzügyminiszter úr előterjeszti, hogy a közös hadügyminiszter a lőtereknek a tűzfegyverek hordképességének fokozódása miatt szükségessé vált nagyobbítása, illetőleg új lőterek biztosítása következtében e címen az 1890. évre 750 000 Ft-nyi túlkiadást jelentett be. Minthogy e túlkiadás a magyar állami költségvetésre is befolyással van, az előadó miniszter úr kötelességének tartja azt a minisztertanácsnak bejelenteni. Tekintve a túlkiadást előidéző okokat, az előadó miniszter úr e túlkiadást ugyan a magyar kormány részéről tudomásul veendőnek tartja, kívánandó azonban, hogy a közös hadügyminiszter annak fedezésére a közösügyi bizottságoktól kérjen póthitelt. Azonkívül a legközelebbi közösügyi költségvetés megállapítása alkalmával a közös miniszteri értekezleten biztosítás kívánandó a közös hadügyminisztertől az iránt, hogy ily jelentékeny hitelátlépések a jövőben ne forduljanak elő.

A pénzügyminiszter úr által előadott értelemben tudomásul vétetik.¹³

9.

**A Losonci Kir. Járásbíróság és Nógrád vm. gácsi járásának szolgabíró-
sága mint erdei kihágási bíróság között erdei lopás miatt keletkezett
hatásköri összeütközés kérdésében — az igazságügy-miniszter előterjesz-
tésére — határozat arról, hogy az eljárást az erdei kihágási bíróság foly-
tassa le.**

10.

**A Nagyenyei Kir. Járásbíróság és Alsó-Fehér vm. árvaszéke között
hagyatéki ügy miatt keletkezett hatásköri összeütközés kérdésében — az
igazságügy-miniszter előterjesztésére — határozat arról, hogy az eljárást
a bíróság folytassa le.**

11.

**A Nagyenyei Kir. Járásbíróság és Nagyenyed város árvaszéke között
hagyatéki ügy miatt keletkezett hatásköri összeütközés kérdésében — az
igazságügy-miniszter előterjesztésére — határozat arról, hogy az eljárást
a bíróság folytassa le.**

Földművesiskola felállítása Algyógyon

A földművelésügyi miniszter úr felhatalmazást kér, hogy az EMKÉ-vel (Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület) 40 év tartamára szerződést köthessen, melynek értelmében a Földművelési Minisztérium a gr. Kún Kocsárd által az EMKÉ-nek adományozott 1690 holdas algyógyi birtokot összes tartozékaival és haszonélvezetekkel, valamint minden rajta lévő teherrel 40 évre átvinné azzal a kötelezettséggel, hogy azon magyar nemzetiségű ifjak számára földművesiskolát állít, s az ebből, valamint a birtok átvételéből származó terhek fedezése után fennmaradó jövedelemfelesleget az EMKE rendelkezésére bocsájta oly célból, hogy az földművelési iskolát végzett alkalmas növendékek telepítésére használtassék fel.

A földművesiskola céljaira szükséges építkezésekre, tanügyi és gazdasági felszerelésekre, valamint az átadott birtokok telkesítésére — beszámítva az EMKE által készpénzben már kiadott és a birtok 1890. jövedelméből ki nem egyenlített 3713 Ft 69 kr tőkeösszeget is — az EMKE 43 713 Ft 69 kr kölcsönt adna az államnak 5%-ra.

Tekintve, hogy a Királyhágón túli országrészben úgyszólván nélkülözhetetlenül szükséges egy földművesiskolát felállítani, amint hogy e célra az 1891. évi állami költségvetésben tényleg 6000 Ft fel is van véve, mely szintén felhasználandó lesz; tekintve továbbá, hogy a szóban lévő szerződés alapján ezen iskola — az átveendő birtok rendezése folytán annak jövedelmei fokozódni fognak, másrészt pedig az átvett terhek apadni fognak —, ami már annak következtében is biztosan kilátásba vehető, mert az adományozó, jelenleg már 91 éves Kún Kocsárd gr. 3500 Ft-nyi kikötött életjáradéka előreláthatólag nem nagyon távoli időben meg lesz takarítható — az állam minden megterhelhetése nélkül fenn lesz tartható: az előadó miniszter úr a szóban lévő szerződést az államra nézve is előnyösnek, s így elfogadandónak tartja.

A kívánt felhatalmazás az EMKÉ-vel létesítendő, fennebb ismertetett szerződés megkötésére a földművelésügyi miniszter úrnak megadatik.¹⁴

Jegyzetek

- a A 18. pontot nem közöljük.
- 1 Az uralk. lf. elhatározása a jk. végén: „Ezen jegyzőkönyv tartalmát azon megjegyzéssel vettem tudomásul, hogy a 17. pont alatti, az algyógyi földművesiskola iránt az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesülettel kötendő szerződésre vonatkozó tárgyra nézve, minthogy ez esetben egy új tanintézet felállítása s az állammal kötendő 40 évre kiható szerződés forog kérdésben; tekintettel különösen azon feltűnő szándéokra is, hogy egy nyilvános tanintézet az állam által csakis bizonyos nemzetiségű ifjak számára állíttassék fel, s hogy ily célra az állam egy magányegylettől 5%-os kölcsönt vegyen, a kérdéses szerződés megkötése előtt alaposan indokolt külön előterjesztést elvárok. Kelt Bécsben 1891. évi május hó 5-én. Ferenc József [s.k.]”
 - 2 A Kh. 1876. évi határozata alapján 1887-ben elkészült Deák-mauzóleum (Bp., Kerepesi temető) készpénzmaradványának felhasználásáról (jutalmakra, ill. a síremlék gondozására) szolt a jelentés, amelyet Szapáry 1891. ápr. 20-án terjesztett a Ház elé. (OL - K 26 - 1891 - 1425, OL - K 2 - 1887/92 - 7021/1891 /187. cs./, KN /1887-92/ 23. k. 22., 161. és 200. p., 24. k. 54. p.) — A mauzóleumra vonatkozó egyéb iratok: OL - K 2 - 1887/92 - 7858/1891 (189. cs.).
 - 3 A német külkereskedelmi ügyekre vonatkozó jk.-i pontok felsorolása: 1890. okt. 10. 5. jegyzet. — Az összes külkereskedelmi vonatkozású jk.-i pont felsorolása: 1890. márc. 25. 29. jegyzet.

- 4 *Ld. 1891. máj. 1./5.*
- 5 Iratok: OL - K 26 - 1891 - 222 (1438).
- 6 *Ld. még 1890. dec. 3./11., 1891. jan. 30./2., ápr. 6./3., máj. 21./10. — A szerb külkereskedelmi ügyekre vonatkozó jk.-i pontok felsorolása: 1890. ápr. 3. 9. jegyzet. — Az összes külkereskedelmi vonatkozású jk.-i pont felsorolása: 1890. márc. 25. 29. jegyzet.*
- 7 Helyesen: Szerbia nem vámmentességet, hanem határforgalmi kedvezményeket élvezett a gabona-félékre (pl.: tengerire 50 helyett 25 kr, árpára, zabra 75 helyett 25 kr, búzára 1 Ft 50 kr helyett 50 kr volt a vám.) OL - K 230 - 1891 - 5. t. - 2630 (27 773).
- 8 Baross küm.-hez intézett ápr. 17-i levelét ld. uo.
- 9 *Ld. a 6. jegyzetet.*
- 10 Paraguay Köztársaság kormánya 1886-ban kereste meg a Monarchiát legnagyobb kedvezményes kereskedelmi egyezmény kötése céljából. A tárgyalásokhoz a magyar mt. 1887. márc. 26-án hozzájárult. Később született is egy szerződéstervezet. Kivitel hiányában közvetlen érdekünk nem fűződött a szerződéshez, de precedensteremtő hatása miatt a kormány kapott az alkalmon. Brazíliával ugyanis fontos lett volna szerződést kötni a liszt kivitel biztosítására. (*Vö. 1891. márc. 14./7.*) — Az egyezmény korszakunkban végülis nem jött létre. Iratok: OL - K 230 - 1897 - 5. t. - 8903. (20 167/1891. iktatószámom itt található a részletes mt.-i előterjesztés is.)
- 11 *Vö. 1890. ápr. 11./7., nov. 4./3., 1891. jan. 9./11., 1892. ápr. 1./7.*
- 12 *Ld. 1890. jún. 27./14.*
- 13 1890-ben 32 lőtér újrabeépítésére és 95 lőtér korszerűsítésére került sor 1 020 109 Ft költséggel, holott a közös költségvetés csupán 140 000 Ft-ot biztosított e célokra. Az említett túlkiadás a két állam honvédségének hozzájárulását is figyelembe véve állt elő. A közös hm. elsősorban az új ismétlőfegyverek támasztotta magasabb követelményekkel indokolta kérelmét. Wekerle ápr. 30-án tájékoztatta a hm.-t a mt. határozatáról: OL - K 255 - 1890 - 6. t. - 889. — *Ld. még 1891. jún. 3./13.*
- 14 Gr. Kún Kocsárd 1889-ben adományozta algyógyi, 250 000 Ft-ot érő birtokát az EMKE-nek telepítési célokra. Az egyesület — a fennmaradt igen részletes mt.-i előterjesztés szavai szerint — „.... belátván azt, hogy a székely népnek és egyáltalában a Királyhágón túli magyar paraszt-birtokoságnak nem lévén meg a mai kor kívánalmainak megfelelő szakismerete; tudván, hogy a munka helyes végzésében egyes termelési ágakban nem eléggé jártas, egy közvetett eljárás által kívánta gr. Kún Kocsárd telepítési eszméit megvalósítani, éspedig mindenekelőtt képzetté, munkaedzetté és gyakorlottá kívánta tenni a telepest, hogy ha azután valamely községben az ott élő magyar elem megerősítésére letelepíttetik, annak a helyes gazdálkodási irányban való haladásra útmutatójává válhassék.” Ezért a birtokon „magyar nemzetiségű ifjak számára Gróf Kún Kocsárd Székely Földművesiskola” felállítását határozta el a FM segítségével. (OL - K 178 - 1891 - 1070.) — Az 1890. szept. 7-én kelt szerződéstervezetet ld. OL - K 184 - 1892 - 10. t. - 8418 (41 983/1891). — A szerződés megkötésével azonban várni kellett, mert az uralk. a fenti 1. sz. jegyzetben említett magyarázatra utasította kormányát. Ferenc Józsefet Bethlen 1891. máj. 14-i felségelőterjesztése sem elégítette ki, és máj. 18-i lf. elhatározásában kijelentette: tekintve „hogy egy nyilvános tanintézet az állam által más nemzetiségek kizárásával csakis magyar nemzetiségű ifjak számára lenne felállítandó, a kérdéses szerződés tervezetének bemutatása mellett, alaposan indokolt felvilágosítást kívánok.” Az újabb, máj. 30-i előterjesztésben Bethlen a következőképpen érvelt álláspontja mellett: a szerződéstervezet szerint az iskola tanulóit a birtok jövedelméből fedezett 32 ösztöndíjjal toborozták, ezek alapítója pedig az EMKE, így az egyesület jogosult feltételeket szabni (a szerb Matica ösztöndíjait ugyanis csak szerbek, a Gozsdu-féléket pedig csak románok vehették igénybe); az egyesület feltételeit el kell fogadnia, különben nem jöhetne létre az iskola. Ferenc József ezután jún. 10-én már engedélyezte a szerződés megkötését, egy feltételt azonban szabott: „az ... egyesület jóváhagyó befolyásával nevezendő 32 növendéken felül a szervezeti szabályok értelmében esetleg még felveendő nyolc ún. extern vagy bejáró növendékre nézve az intézeti igazgató minden nemzeti-ségi vagy felekezeti megszorítás nélkül eszközölhesse a felvételt”. (OL - K 178 - 1891 - 1070.) — A szerződés véglegesítésére és az iskola 1892-ben történt megnyitására vonatkozó iratokat ld. OL - K 184 - 1892 - 10. t. - 8418.

68./21./

1891. május 1.

1.

A horvát vízjogi törvényjavaslat tárgyában hozott 1890. november 4-i minisztertanácsi határozat módosítása¹

A kereskedelmi miniszter úr előadja, hogy a horvát–szlavón–dalmát bán úr észrevételt tévén a horvát vízjogi törvényjavaslat tárgyában múlt évi november hó 4-én hozott s a 42/mt. sz. jk.-be 1. sz. a. felvett minisztertanácsi határozat egyik pontjára nézve, ezen pont megállapítása iránt újabb tárgyalások folytattak a bán úrral, melyeknek következtében az említett határozat első pontja abban az értelemben módosított, hogy oly esetekben, midőn a bán kezdeményez kizárólag hajózási szempontokból szükséges vízi munkálatokat, és azok létesítésének költségeit a horvát–szlavón tartományi gyűlés fedezi, a munkálatok elvi megállapításához ugyan szintén szükséges a közös kormány hozzájárulása, a végrehajtás azonban, valamint a terveknek megállapítása a bánnak a közös kormánnyal egyetértőleg gyakorlandó feladatához tartozik, hacsak esetenként más megállapodás nem jönne létre.²

Minthogy azonban a megváltoztatandó határozatot tartalmazó minisztertanácsi jegyzőkönyv a magyar kormány tagjai által már aláíratott, szükséges a minisztertanács beleegyezése, hogy az említett jegyzőkönyv az előadott értelemben utólagosan kiigazíttassék.

Egyúttal jelenti a kereskedelmi miniszter úr, hogy a horvát bán úrral a többi kérdések is tisztába hozattak, melyek a horvát vízjogi törvényjavaslat tekintetében még függőben voltak. Nevezetesen a 183. § következőleg állapított meg: „Ha ezen törvény értelmében a bán hatáskörébe tartozó vízi munkálatok által hajózható, illetőleg közös folyók vagy általában valamely közös intézmény (vasút, államút, hajózás stb.) érintetnének, vagy azok költséghozzájárulása (110. §) meg volna állapítandó: ily esetekben a banus az illetékes miniszterrel egyetértőleg s annak hozzájárulása mellett jár el.”

A minisztertanács az előterjesztett megállapodásokhoz hozzájárulván, beleegyezését adja, hogy az 1890. évi november hó 4-éről szóló minisztertanácsi jegyzőkönyv is az előadott értelemben kiigazíttassék.

2.

A horvát–szlavón–dalmát miniszter felhatalmazása arra, hogy a Granice Pozsega megyei adóközség Verőce megyéhez csatolása tárgyában tervezett törvényjavaslatot előzetes uralkodói jóváhagyásra felterjessze.³

4.

A Németországgal folyó külkereskedelmi szerződési tárgyalások állása⁴

A kereskedelemügyi miniszter úr előadja, hogy a Német Birodalommal folytatott kereskedelmi szerződési tárgyalások a befejezéshez közel állanak, csupán az állategészségügyi konvenció egy pontja van függőben.⁵ A vasúti tarifákra vonatkozó cikk szövege pedig utóbb elfoglalt álláspontunknak megközelítő érvényesítése mellett elintézettnak tekinthető. Ezzel kapcsolatban felemlíti az előadó miniszter úr, és pedig a f. évi február hó 13-án tartott minisztertanácsban — ugyancsak a vasúti tarifák ügyében — tett előterjesztésének utolsó pontjaira való hivatkozással, hogy az osztrák cs. kir. kereskedelmi miniszter újabban is nyilatkozott a fogyasztási adó alá eső cikkek díjszabási kezelése ügyében, minélfogva az előadó miniszter úr a pénzügyminiszter úrral való értekezés eredményéhez képest is a f. évi február 10-i megállapodások „Sobald” bekezdésű szövege 4. pontját, valamint az e tárgyban újabban, jelesen a német kereskedelmi szerződés 15. cikkével összekötetésbe hozott hasonló irányú pontot immár a minisztertanács eldöntése alá bocsájta, és pedig az érdekelt körökkel való megbeszélés figyelembevételével tett azon javaslata kíséretében, hogy az osztrák cs. kir. kereskedelemügyi miniszter úrnak a fogyasztási adó alá eső cikkek díjszabási kezelése iránt előterjesztett javaslatai, jelesen pedig a fennebb idézett 4. pont — mint gyakorlatilag célt tévesztett, és mint olyan, mely a vasúti tarifák szabad kezelését megkötné anélkül, hogy abból akár közgazdasági, akár pénzügyi haszon keletkezne — ne fogadtassék el, hanem maradjunk meg a február 10-i megállapodások fentidézett szövegének első három pontja alapján.

A kereskedelemügyi miniszter úr ily értelemben kívánna a cs. kir. kereskedelmi miniszter úrnak válaszolni, és pedig annyival inkább, mert a kérdéses pont a német kereskedelmi szerződésből is ki fog maradni.

A kereskedelemügyi miniszter úr ezen előterjesztése javaslatának elfogadásával helyeslő tudomásul vétetik.⁶

5.

A Németországgal folyó állategészségügyi tárgyalások állása⁷

A földművelési miniszter úr a Németországgal létesítendő állategészségügyi egyezményi tárgyalások állására nézve jelenti, hogy a német megbízottak azon javaslatot, mely szerint oly terület egységekkül, melyek vész kiütése esetében elzárandók, a közigazgatási járások jelöltessenek meg, el nem fogadták, hanem ragaszkodnak ahhoz, hogy nálunk a vármegyék, Ausztriában pedig a tartományok neveztessenek meg ilyen területekkül.

Mínthogy a magyar kormány már korábban is elfogadta azt, hogy nálunk az elzárás vármegyék szerint történjék, s a fennebbi javaslat az osztrák kormány kívá-

nata folytán tétetett, az előadó miniszter úr a német kormány kívánatát annál is inkább elfogadhatónak tartja, mert újabban a német kormány még azon enyhítéshez is hajlandó hozzájárulni, hogy a megjelölt egész területnek nem kell okvetlenül elzáratnia, ha csak egyes szórványos esetekben történt megbetegedés.

A minisztertanács maga részéről a német követelést elfogadja, minthogy azonban a módosítási indítványt az osztrák kormány tette, bevárandónak véli ez utóbbinak elhatározását, s felhatalmazza a miniszterelnök és az érdekelt szakminiszter urakat, hogy aszerint intézzék el a függő kérdést.

6.

A Svájccal tervezett külkereskedelmi szerződési tárgyalások előkészítése⁸

A kereskedelemügyi miniszter úr előadja, hogy a külügyminiszter úrtól vett értesülés szerint a svájci szövetséges kormány hajlandó az új kereskedelmi szerződés megkötésébe bocsátkozni, és várja meghívásunkat a tárgyalásokra, melyek Bécsben f. hó 23-án volnának megkezdhetők.

A német birodalmi kormány egyidejűleg hasonló eljárást fogna követni, és abban kellene megegyeznünk, hogy a képviselőinknek adandó utasítás előbb előzőleg közös tárgyalások útján állapíttassék meg, kooperatív eljárásunk ekként is kifejezésre jutván.

Előadó miniszter úr ezután részletesen ismerteti az általunk a tárgyban elfoglalandó álláspontot, és felhatalmazást kér arra, hogy a külügyminiszter úrnak az előadottak értelmében válaszolhasson.

Az előterjesztés tudomásul vétetvén, a kért felhatalmazás megadatik.⁹

7.

Az Osztrák–Magyar Államvasút Társaság magyarországi vonalai megváltásának módozatai¹⁰

A kereskedelemügyi miniszter úr — hivatkozással a f. évi március hó 18-án tartott minisztertanácsban az Osztrák–Magyar Államvasút magyarországi vonalainak megváltása ügyében tett előterjesztésére — jelenti, hogy a pénzügyminiszter úrral egyetértőleg megállapította, és ugyancsak a pénzügyminiszter úrral együtt f. évi április hó 30-án alá is írta azon részletesen is ismertetett pontozatokat, melyek alapján az említett vasútvonalak s azok tartozékai államilag megváltandók lennének.¹¹

A pontozatok részletes ismertetése közben felemlíti előadó miniszter úr, hogy az azok alapján eszközzendő megváltás a számbavehető levonásoktól eltekintve körülbelül 700 000 Ft-tal magasabb, mint azon megváltási tervezet, mely az 1889-i társasági zárszámadások alapján felállított, és az utolsó minisztertanács által elfogadtatott.

Másfelől azonban kifejezte az előadó miniszter úr azon biztos reményét is, hogy az ekként előálló általánytöbblet is a Kincstár különös megterhelhetése nélkül a pálya jövedelméből meg fog térülni, mely jövedelmek közvetlen és közvetett fokozására okszerű eszközök fognak rendelkezésre állani.

Az előadó miniszter úr kéri e pontozatok jóváhagyását és a felhatalmazást arra, hogy azok alapján a megfelelő további lépéseket megtehesse.

A minisztertanács az előterjesztett pontozatokat jóváhagyja, és az előadó miniszter urat a további intézkedések megtételére felhatalmazza.

8.

Értekezlet az Osztrák–Magyar Lloyd Társasággal fennálló szerződés felbontása tárgyában¹²

A kereskedelemügyi miniszter úr jelenti, hogy az Osztrák–Magyar Lloyd szerződésének felbontása és az ennek következtében szükséges törvényhozási és egyéb intézkedések megállapítása végett múlt hó 28-án Bécsben a Külügyminisztériumban értekezlet tartatott, egyúttal bemutatja előadó miniszter úr ezen értekezlet jegyzőkönyvét annak mellékletével együtt, kérvén a felhatalmazást ahhoz, hogy a jegyzőkönyvhöz és a mellékletekhez előadása értelmében hozzájárulhasson, és erről a külügyminiszter urat azzal értesíthesse, hogy a Lloyd társaságnak a jegyzőkönyvben ismertetett fenntartási nyilatkozata mellőzendő volna.

A kért felhatalmazás megadatik.¹³

9.

Az Adria Tengerhajózási Rt. kívánságai a vele kötött hajózási szerződéssel kapcsolatban¹⁴

A kereskedelemügyi miniszter úr előadja, hogy az Adria Magyar Tengeri Hajózási Rt. közgyűlése ez új hajózási szerződést elfogadta és jóváhagyta, minélfogva a társaság kéri, hogy neki egy, az előadó miniszter úr által is aláírt szerződési példány kiadassék.

Jelenti azonban a nevezett társaság azt is, hogy a következő kéréseknek teljesítését kívánja:

1-ször, hogy az új szerződésre vonatkozó törvény legkésőbb f. évi június hó végéig szentesítve legyen, mi ha nem történnék meg, képtelen volna szerződési kötelezettségeinek megfelelni, miután a pénzt kölcsönző intézetek is csak június hó végéig vállaltak kötelezettséget, kéri tehát a társaság, hogy ezen körülmény döntőnek tekintessék;

2-szor, hogy a társaság kötvényei óvadékképesekké nyilváníttassanak;

3-szor, hogy az alapszabályokban kimondassék, hogy az állami segítyből a prioritások kamatai előbb lesznek levonandók, s csak azután kerül a részvények osztalékára a sor.

Az előadó miniszter úr mindezen kérelmeket teljesítendőknék tartja, de a maga részéről viszont arra kívánja az Adriát kötelezni, hogy magyar ifjak számára, kik a Fiumei Tengerészeti Iskolát látogatni fogják, összesen öt, egyenként legalább 300 Ft-jával javadalmazandó alapítványt tegyen.

A minisztertanács előadó miniszter úr ezen előterjesztését minden részében elfogadja azon feltétel alatt, hogy egyidejűleg az Osztrák–Magyar Lloyddal való szerződés tényleg felbontatik.^a

11.

A fiumei parti hajózás állami segélyezése

A kereskedelemügyi miniszter úr jelenti, hogy a minisztertanács illető határozatának¹⁵ végrehajtásában a fiumei kikötőt érdeklő parti és kisebb hajózás érdekében a következő megállapodásokat hozta létre, előrebocsátván, hogy a szükséges hitelek rendelkezésre fognak állani, amennyiben az 1891. év végéig költségvetésileg biztosított és kisebb hajózás segélyezésére szánt hitelen felül a Lloydnak és az Adriának segélyezésére szolgáló összegekből az új szerződések¹⁶ nyomán közel 130 000 Ft lesz megtakarítva, úgyhogy kereken több mint 170 000 Ft áll a fent említett célra rendelkezésre. Ezen összeg terhére már most bizonytalan időre — de a kellő felmondás fenntartásával — egyfelől szerződést kötött előadó miniszter úr Schwarcz céggel a Fiume–Velence és Fiume–anconai járatok teljesítésére évi 35 000 Ft-nyi segély biztosításával, és másfelől szerződést kötött egymás után következő 10 évre a Sverlyuga és a Krajan cégekkel az úgynevezett fiumei, összesen 199 020 tengeri mérföldre rúgó parti járatok biztosítása érdekében évi 105 000 Ft-nyi segély lekötésével.

Ezekhez képest ezen kisebb hajózási vállalatok összesen 140 000 Ft-nyi évi segélyt vennének igénybe, míg több mint 30 000 Ft maradna a vitorlahajózás segélyezésére.

Előadó miniszter úr utalván mindazokra, miket tengeri hajózásunk érdekében a minisztertanácsnak előterjesztett, és amelyek amellet tanúskodnak, hogy a Kincstár minden megterheltetése nélkül sikerült tengeri hajózásunknak nagymérvű fejlesztést biztosítani, kéri jelen előterjesztésének, illetőleg bejelentett intézkedéseinek jóváhagyását és a felhatalmazást arra, hogy a további intézkedéseket megtehesse.

Úgy a jóváhagyás, mint a felhatalmazás megadatik.¹⁷

12.

Német aggályok az átmenő nemzetközi postai küldemények után Magyarország által követelt önálló díjegység miatt¹⁸

A kereskedelemügyi miniszter úr jelentést tesz a közös külügyminiszter úr egy átiratáról, melyben közöltetik az előadó miniszter úrral, hogy a német birodalmi postaigazgatásnak aggályai és nehézségei vannak a berni Nemzetközi Postairoda

útján tudatott azon elhatározásunk ellen, mely szerint Magyarország az átmenő nemzetközi postaküldemények után külön, önálló díjegyiséget igényel.

Előadó miniszter úr részletesen ismertetvén a vele közölt indokokat, és hivatkozva az előző minisztertanácsoknak e tárgyban hozott határozataira, javasolja:

1-ször, hogy a külügyminiszter úr kerestessék meg, világosítsa fel diplomáciai úton a német birodalmi postaigazgatást indokainak tarthatatlansága és igényünk közjogilag is indokolt volta felől;

2-szor, a bécsi kongresszuson részt vevő képviselőnk utasítandó, hogy azt, mi szerint ezen kérdés a kongresszus által tárgyalassék, gátolja meg, evégből bizalmas úton minden lehető megtegyen, ha pedig mindez sikerre nem vezetne, a kongresszust hagyja el.

A minisztertanács a tett javaslatokat elfogadja, és előadó miniszter urat a továbbiak foganatosítására felhatalmazza.

13.

A Nagyszeben–Vöröstoronyi HÉV Nagyszeben és Felek közötti vonalának engedélyezése¹⁹

A kereskedelmi miniszter úr felhatalmazást kér, hogy Ő Felsege legfelsőbb jóváhagyásával a Nagyszeben–Vöröstoronyi HÉV nagyszeben–feleki vonalának kiépítésére engedélyt adhasson.

E vonal hossza 31,7 km, melyből azonban a Nagyszebentől az Olt hídjáig vezető 22,4 km hosszú szakasz, mint az annak idejében a Nagyszebentől a Vöröstoronyon át vezetendő román csatlakozási vasútnak része,²⁰ elsőrendű vasútként építendő ki.

Az építési és üzletberendezési tényleges költség 1 300 000 Ft-ban állapított meg. Az ezen összegnek törzsrészvények útján fedezendő 35%-ad része úgyszintén — szám szerint 455 000 Ft —, 75 000 Ft híjával Szeben vármegye, valamint az érdekelt községek és magánosok hozzájárulásaival biztosítva van. A hiányzó 75 000 Ft állami segéllyel a következőképpen fedeztetnék:

a.) a posta ingyen szállításáért a Postaalpból 50 éven át fizettetnék évenként 3300 Ft, mi 5 1/2%-kal tőkésítve 60 000 Ft-nyi összegnek felel meg,

b.) a helyi érdekű vasutak segélyezésére szánt hitelből 3 éven át 5000 Ft, tehát összesen 15 000 Ft engedélyeztetnék.

A mindkét nemű segély fejében megfelelő értékű törzsrészvények adatnának át az Államkincstár birtokába.

Az építési és üzletberendezési költségek 65%-a, vagyis 845 000 Ft fejében elsőbbségi kötvények adatnának ki, melyeket Szeben vármegye egyelőre saját birtokában tartana meg. Hogy ezt tehesse, 845 000 Ft-nyi kölcsönt venne fel 50 évre 5,45% tőketörlesztés és kamatjárdék biztosítása iránt.

E járadék biztosítása érdekében Szeben vármegye közgyűlése 9 1/4%-nyi pótadót szavazott meg, remélhető azonban, hogy az építendő vasút várható jövedelmezősége mellett e célra 1%-nál nagyobb pótdadónak kivetése alig lesz szükséges.

Minthogy azonban 5%-nál nagyobb pótdónak kivetése csak törvény által engedhető meg: az előadó miniszter úr a belügyi és pénzügyminiszter urak hozzájárulásával egyúttal felhatalmazást kér, hogy az említett pótdó kivethetése érdekében Ő Felsege előzetes legfelsőbb engedélyével törvényjavaslatot terjeszthessen az Országgyűlés elé, megjegyezvén, hogy a szóban lévő helyiérdekű vasút építésére az engedély csak akkor fogna kiadatni, ha a most említett pótdó iránti törvényjavaslat az Országgyűlés által el lesz fogadva, és törvényes erőre lesz emelkedve.

A kért felhatalmazás mindkét irányban megadatik.²¹

14.

A Felek–Fogarasi HÉV engedélyezése²²

A kereskedelmi miniszter úr felhatalmazást kér, hogy Ő Felsege legfelsőbb jóváhagyásával engedélyt adhasson egy helyiérdekű vasút építésére, mely kiindulva a 13. pont alatt tárgyalt Nagyszeben–Vöröstoronyi HÉV feleki állomásából, Fogaras városáig vezetettnek.

E vasút hossza 51,6 km, építési és üzletberendezési költsége 1 630 000 Ft, mely összeg fejében 35% erejéig törzsrészvények, 65% erejéig pedig elsőbbségi részvények bocsáttatnának ki.

A törzsrészvényekre eső 570 000 Ft-ból 490 000 Ft a helyi hatóságok és egyéb érdekelték járulékaival biztosítva van, a még hiányzó 80 000 Ft állami segéllyel a következőképpen fedeztetnék:

a.) a posta ingyen szállításáért a Postaalpból 50 éven át fizettetnék évenként 3850 Ft, ami 5 1/2%-kal tőkésítve 70 000 Ft-nyi összegnek felel meg;

b.) a helyiérdekű vasutak segélyezésére szánt hitelből 3 évi részletben összesen 10 000 Ft engedélyeztetnék.

A mindkét nemű segély fejében megfelelő értékű törzsrészvények adatnának át az Államkincstár birtokába.

Az elsőbbségi részvények 72% árfolyammal volnának kibocsáthatók.

A kívánt felhatalmazás megadatik.²³

15.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter előterjesztésére határozat arról, hogy az uralkodó Firczak Gyula munkácsi nagyprépostot nevezze ki munkácsi gör. kat. püspökké.²⁴

16.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter előterjesztésére határozat arról, hogy Vaszary Kolos pannonhalmi főapát Ferenc J.-rend nagykeresztje kitüntetésben részesüljön.

17.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter előterjesztésére határozat arról, hogy a Ref. Egyházi Zsinat összehívását engedélyezzék.²⁵

19.

A Békés–Gyulai Kir. Járásbíróság és Békés vm. gyulai járásának főszolgabírája között közbiztonság elleni kihágás miatt keletkezett hatásköri összeütközés kérdésében — az igazságügy-miniszter előterjesztésére — határozat arról, hogy az eljárást a bíróság folytassa le.

20.

A Tasnádi Kir. Járásbíróság és Szilágy vm. tasnádi járásának főszolgabírája között becsületsértés miatt keletkezett hatásköri összeütközés kérdésében — az igazságügy-miniszter előterjesztésére — határozat arról, hogy az eljárást a bíróság folytassa le.

21.

A Hosszúfalusi Kir. Járásbíróság és a Belügyminisztérium mint III. fokú kihágási bíróság között becsületsértés miatt keletkezett hatásköri összeütközés kérdésében — az igazságügy-miniszter előterjesztésére — határozat arról, hogy az eljárást a bíróság folytassa le.

24.

A miniszterek figyelmének felhívása arra, hogy az 1892. évi költségvetési tervezeteket július 15-ig a pénzügyminiszterhez küldjék meg.²⁶

25.

A pénzügyminiszter felhatalmazása arra, hogy a közös hadügyminiszter számára megszavazott közösügyi kiadásokra pótlólag fizetendő összegekről szóló törvényjavaslatot az Országgyűlés elé terjessze.²⁷

26.

Törvényjavaslat a horvát föld-tehermentesítési adópótlékok feleslegeinek megosztásáról²⁸

A pénzügyminiszter úr jelentést tévén a horvát föld-tehermentesítési adópótlék ügyében kiküldött országos bizottságok tárgyalásainak eredményéről, felhatalmazást kért, hogy az említett adópótlékokból az 1889. év végéig felszaporodott s 2 660 000

Ft-ban megállapított feleslegnek Magyarország és Horvát–Szlavónországok között az 1880:LIV. tc.-ben megállapított aránykulcs szerinti megosztása, továbbá a horvát föld-tehermentesítési adósság konvertálása érdekében Ő Felsege legfelsőbb engedélyével törvényjavaslatot terjeszthessen az Országgyűlés elé.

A felhatalmazás megadatik.²⁹

29.^b

Az Országgyűlés negyedik ülészakának berekesztése és az ötödik ülészak azonnali összehívása³⁰

A miniszterelnök úr előterjesztése folytán

elhatároztatik, hogy Ő Felségénél javaslatba hozassék, hogy az Országgyűlés jelenlegi ülészaka rekesztessék be, miheylt a Közigazgatási Bizottság a közigazgatásnak és az önkormányzatnak a vármegyékben szervezéséről szóló törvényjavaslat tárgyalását befejezte s jelentését a Képviselőházhoz benyújtotta,³¹ s azonnal hívassék egybe az ötödik ülészak avégből, hogy az elébb említett törvényjavaslat tárgyalása a Képviselőházban lehetőleg még a nyári szünet előtt befejezhető legyen.³²

Jegyzetek

a Tarkovich beszúrása.

b A 30. pontot nem közöljük.

1 *Ld. még 1890. nov. 4./1., 1891. dec. 18./20.*

2 A bán 1891. ápr. 7-i levelében fejtette ki észrevételeit az 1890. nov. 4-i jk.-ben rögzített megoldással szemben. OL - K 229 - 1891 - 74. t. - 25 317.

3 *Ld. még 1891. jún. 26./1.*

4 *A német külkereskedelmi ügyekre vonatkozó jk.-i pontok felsorolása: 1890. okt. 10. 5. jegyzet. — Az összes külkereskedelmi vonatkozású jk.-i pont felsorolása: 1890. márc. 25. 29. jegyzet.*

5 *Ld. a következő jk.-i pontot.*

6 Iratok: OL - K 26 - 1891 - 222 (1572).

7 *Ld. még 1890. nov. 19./2., dec. 7./2., dec. 10./2., 1891. jan. 3./8., jan. 21./1., febr. 22./1., febr. 28./2., márc. 14./5., ápr. 3./2., ápr. 16./2., máj. 1./4., máj. 7./2., dec. 5./6., dec. 18./18., ill. a fenti 4. jegyzetet.*

8 *A svájci külkereskedelmi ügyekre vonatkozó összes jk.-i pontot itt soroljuk fel: 1890. ápr. 18./7., júl. 4./16., nov. 12./1. és 3., dec. 3./21., dec. 7./2., dec. 10./10., 1891. jan. 3./8., jan. 21./2., máj. 13./3., jún. 26./12., júl. 10./6., júl. 29./1., aug. 3./5., aug. 16./7., okt. 2./5., okt. 23./6., nov. 21./5. és 6., dec. 5./5., 1892. febr. 19./5. — Az összes külkereskedelmi vonatkozású jk.-i pont felsorolása: 1890. márc. 25. 29. jegyzet. — Svájccal 1888. nov. 23-án kötött tarifaszerződést a Monarchia (1888:37. tc.). Ennek érvénye — egyéves felmondási idő kikötésével — 1892. febr. 1-jéig szólt, ill. tovább is mindaddig, amíg valamelyik fél egy évvel korábban nem mondja azt fel. A felmondásra — egyetértésben Németországgal — formailag a Monarchia részéről került sor 1891. febr. 2-án. Svájc ezt megelőzően lényegében kifejezte készségét új szerződés kötésére, bár egyelőre — főleg a francia kereskedelempolitika újabb elzárkózó hulláma hatására — új vámtarifa alkotása kötötte le. Ez a tarifa, amely vámemeléseket tartalmazott, ápr. 10-én készült el, hatályba léptetését júl. 15-ére tűzték ki. Magyarország számára Svájc elsősorban a gabona-, liszt-, bor- és állatkivitel szempontjából számított értékes piacnak. OL - K 26 - 1891 - 222 (727), OL - K 230 - 1891 - 5. t. - 27 154, 28 585.*

9 A kúm. ápr. 27-i értesítését és a kerm. válaszát ld. OL - K 230 - 1892 - 5. t. - 20 589 (27 772/1891).

- 10 *Ld. még 1890. okt. 24./1., 1891. márc. 18./2., jún. 3./4., júl. 17./5., júl. 29./4., aug. 16./11., 1892. jan. 8./2., febr. 9./18., márc. 20./1.*
- 11 Ezt megelőzően a kerm. már megkapta a közös hm. ápr. 8-án kelt értesítését, miszerint az hozzájárul az államosításhoz, mert háború esetén előnyös lesz, ha a Monarchia fő vasútvonalai az állam kezében vannak. OL - K 229 - 1893 - 11. t. - 1765 (34 155/1891).
- 12 *Ld. még 1890. jún. 20./2., szept. 1./1., szept. 29./2., nov. 26./3., dec. 3./7., 1891. jan. 15./1., febr. 13./3., ápr. 3./3., máj. 1./9., máj. 13./2.*
- 13 A jk.-et és mellékleteit (az egyezmény tervezete, tvj.-tervezet két változatban) ld. OL - K 255 - 1891 - 6. t. - 1202. — A bizottsági értekezlet megállapította az egyezmény szövegét. Eszerint a fennálló szerződés 1891. dec. 31-ével járt le. Az osztrák és a magyar törvényhozások elé terjesztendő tvj. szövegében azonban nem született végleges döntés, mivel a magyar fél a két kormány közötti egyezmény teljes szövegét tv.-be kívánta iktatni, míg az osztrák fél nem. A jk. tartalmazta a Lloyd nyilatkozatát, miszerint csak abban az esetben hajlandó aláírni az egyezményt, ha biztosítékot kap, hogy az csak akkor lép életbe, amikor az osztrák kormány és a Lloyd közötti új szerződést a Lajtán túli törvényhozás már elfogadta.
- 14 *Ld. a fenti 12. jegyzetet.*
- 15 *Vö. 1890. szept. 1./1.*
- 16 *Vö. 1891. máj. 13./2.*
- 17 Schwarz Lipót gőzhajózási cégével 1891. ápr. 19-én jött létre a határozatlan időtartamra szóló szerződés, Baross jóváhagyása ápr. 22-én kelt. E szerződés a két járatra nézve már 1888-ban, ill. 1890-ben megkötött megállapodások helyébe lépett. Schwarz évi 35 000 Ft szubvenció ellenében vállalta, hogy „Venezia” és „Agathe” nevű gőzöseivel 1892 elejétől a személy- és áruforgalom közvetítésére Fiuméből Velencébe és vissza heti egy, míg Fiuméből Anconába és vissza a téli évadban heti egy, a nyári évadban heti két járatot teljesít. (OL - K 230 - 1894 - 3. t. - 67 679 /25 644/1891/.) — A „Sverljuga és Társa” fiumei gőzhajózási vállalattal 1888-ban és 1889-ben kötött szerződéseket az állam. A cég évi 13 000 Ft támogatásért Fiume és különböző, főleg dalmáciai kikötők között vállalt járatokat. A társaság többször folyamodott segélye felemeléséért. Cserébe felajánlotta, hogy járatait Albániára is kiterjeszti. 1891. márc. 31-én létre is jött egy kiegészítő egyezmény, de az előzőkkel együtt ezt hamarosan hatályon kívül helyezte a mt.-nak bejelentett új szerződés, amelyet a kerm. máj. 2-án létesített a Sverljugával és a „Krajancz és Társai” zenggi gőzhajózási vállalattal. Ez kimondta a két vállalkozás egyesítését „Magyar–Horvát Tengeri Gőzhajózási Rt.” néven. A rt. az első 5 évben 105 000, a második 5 évben 110 000 Ft évi segély ellenében 1892. jan. 1-jétől számos járat teljesítését vállalta Fiume és a különböző horvátországi, dalmáciai, isztriai és albán kikötők között, továbbá kötelezte magát, hogy 1892. okt.-ig 3 új gőzöst is beszeres. OL - K 231 - 1891 - 9. t. - 124, 2895, uo. 1892 - 9. t. - 5816. — *Ld. még 1892. márc. 20./3., 1893. márc. 7./4.*
- 18 *Ld. még 1890. jún. 27./16., nov. 9./2., 1891. jan. 15./2., aug. 16./9., 1892. márc. 6./13.*
- 19 *Ld. még 1890. aug. 8./8., 1891. febr. 28./4., márc. 14./6., máj. 1./14., jún. 26./14., 1892. szept. 23./7., 1894. jún. 18./3., júl. 17./12.*
- 20 *Vö. 1890. aug. 8./8.*
- 21 Thalmann Gusztáv szebeni alispán és társai 1886-ban nyertek előmunkálati engedélyt egy Alvincától Nagyszebenen, Tolmácson és Feleken át Fogarasig vezető HÉV-re. Közben napirendre került a vöröstoronyi román csatlakozás kiépítése, ezért az 1890. aug. 7–8-i engedélyezési tárgyaláson az eredetileg egységesnek tervezett vasutat ketté osztották: a Nagyszeben–Vöröstorony (Felek) és Felek–Fogaras HÉV-ekre. (Az Alvinc–Nagyszeben vonallal nem foglalkoztak.) Thalmannék kötelezettséget vállaltak az Olt-híd és a román határ közötti vonal esetleges kiépítésére is. — A mt.-i határozat alapján máj. 7-én kelt felségelőterjesztés (amelyből kitűnik, hogy a vonal a közös hm. kívánásának megfelelően háború esetén alkalmas a felmerülő katonai forgalom lebonyolítására is), majd a máj. 26-i lf. engedély alapján jún. 1-jén került sor a Szeben vm.-i pótdadó engedélyezéséről szóló tvj. benyújtására. (Kh. iratok és tárgyalás: OL - K 2 - 1887/92 - 7444, 7608, 7697, 7701/1891 /188–189. cs./, KN/1887–92/ 23. k. 273. p., 24. k. 290. p., 25. k. 143–144., 157, 178. p.) — A javaslatot az 1891.26. tc. emelte tv.erőre. Baross 1891. júl. 17-én adta ki az engedélyokmányt Thalmann és társai részére. (RT 1891. 1211. p.) — A vonal 1892-ben készült el (*Ruzitska* 65. p.), üzletkezelését a MÁV végezte. Iratok: OL - K 229 - 1892 - 17. t. - 488 (itt található a mt.-i előterjesztés részletes fogalmazványa is, 25 643/1891. iktatószám).

- 22 *Ld. még az előző jk.-i pontot.*
- 23 *Ld. Horváth Mihály fogarasi főispán és társai 1886-ban kaptak előmunkálati engedélyt a Nagyszében és Fogaras közötti vasútra. Később a Nagyszében–Felek vonal kiépítésére más kapott engedélyt (vö. az előző jk.-i ponttal), így a Felek–Fogarasi HÉV kiépítését id. és ifj. Horváth Mihály, valamint dr. Dániel Gábor nyerték el a Baross 1891. máj. 9-i felségelőterjesztése és a máj. 26-i lf. elhatározás nyomán júl. 17-én kelt engedélyokmánnyal. (RT 1891. 1183. p.) Ebben kikötötték, hogy a HÉV katonai célokra is feleljen meg. (Iratok: OL - K 229 - 1892 - 17. t. - 1035., itt található a mt.-i előterjesztés részletes fogalmazványa is.) — A vasutat 1892-ben adták át a forgalomnak. *Ruzitska* 65. p.*
- 24 A püspöki szék Pásztélyi Kovács János 1891. ápr. 5-i halálával üresedett meg. Firczákot máj. 26-án nevezte ki az uralk. OL - K 255 - 1891 - 12. t. - 1077, Bp.-i Közl. 1891. júl. 5. — *Ld. még 1891. júl. 3./3.*
- 25 A Ref. Egyház zsinattartási kérelmét Csáky máj. 2-án terjesztette az uralk. elé. A reformátusok, igazodva az előzetes megállapodáshoz, ugyanúgy 1891. dec. 5-re és Bp.-re tervezték zsinatuk összehívását, mint az evangélikusok. (*Vö. 1891. jún. 13./1.*) — Az időpont megválasztásában két tényező játszott szerepet: egyrészt 1891-re esett a protestáns egyházak jogait elismerő 1791:26. tc. századik évfordulója, másrészt az 1881. évi zsinaton elfogadott egyházi alkotmány tízévenkénti zsinattartást írt elő. A zsinat alapvető célja az 1883. évi egyházi alkotmány módosítására irányult. Ferenc József máj. 14-i lf. elhatározásával engedélyezte a zsinat összehívását. Wien, HHStA, Kabinettsarchiv, Kabinettskanzlei, 1980/1891. — *Ld. még 1893. júl. 22./5., dec. 23./30.*
- 26 A miniszterek máj.–szept. folyamán tették át tárcatervezeteiket Wekerléhez. Az indokolást is tartalmazó átiratokat ld. OL - K 255 - 1891 - 3. t. — *Ld. még 1891. szept. 6./3., szept. 7./2., szept. 25./2., 1892. febr. 9./19., márc. 18./1.*
- 27 *Ld. még 1890. márc. 25./24.* — A delegációk 1890. jún. 27-én szentesített határozatai 1 389 000 Ft póthitel engedélyeztek a Hadsereg 1890. évi élelmezési költségeire, amelyből Magyarországra 436 146 Ft esett. Wekerle máj. 8-i előterjesztésére az uralk. máj. 14-én engedélyezte a tvj. benyújtását, amelyre júl. 14-én került sor. (OL - K 255 - 1891 - 6. t. - 1379, KN /1887–92/ 26. k. 18., 96. p., 27. k. 6–10., 16., 97. p.) — A javaslatot az 1891:32. tc. emelte tv.erőre.
- 28 *Ld. még 1890. márc. 25./2., júl. 4./7., szept. 28./2. és 3., dec. 3./15., 1891. márc. 14./2., ápr. 6./1., máj. 21./20., jún. 26./1., júl. 10./7.*
- 29 A Horvát Orsz. Föld-tehermentesítési Alap rendezése ügyében a két orsz. bizottság együttes ülésén megállapodás született, hogy a horvát föld-tehermentesítési adósság évi törlesztési, kamat és kezelési szükségletét az egyesített horvát-szlávon egyenes adók és föld-tehermentesítési pótlékok bevételeiből fedezik, hogy a Horvát Föld-tehermentesítési Igazgatóságnak csak a tényleges szükséglet szerinti összegeket utalják át; továbbá, hogy az 1889 végéig keletkezett 2 660 000 Ft felesleg Magyarországra és Horvátországra között 55:45 arányban megosztják, míg a fennmaradó 5%-os kamatozású adósságot — hasonlóan a magyarországihoz — 4%-os kamatozásúvá konvertálják. E megállapodások realizálására két tvj. készült. Az egyik az 1868:30. tc. 21. §-ának szükségessé vált módosításáról intézkedett és egy tárgyalásra a me. máj. 12-i felségelőterjesztése és az uralk. máj. 16-i lf. elhatározása alapján került sor máj. 26-án és 29-én (az orsz. bizottság már máj. 13-án a Ház elé terjesztette jelentését). OL - K 26 - 1891 - 39 (1710), KN /1887–92/ 23. k. 157., 215–217., 220. p., 24. k. 53. p. — A tvj.-ot az 1891:27. tc. emelte tv.erőre. — A mt.-ban tárgyalt másik tvj. a 2 660 000 Ft-os felesleg megosztásáról és a fennmaradó adósság konvertálásáról szólt. Az uralk. Wekerle máj. 13-i előterjesztésére engedélyezte benyújtását, elfogadása jún. 30-án történt meg. (OL - K 255 - 1891 - 7. t. - 1395, OL - K 2 - 1887/92 - 7348, 7546, 7698, 7702/1891 /188–189. cs./, KN /1887–92/ 23. k. 186. p., 24. k. 174–175. p., 25. k. 144., 157–158., 178. p.) — A tvj.-ot az 1891:28. tc. emelte tv.erőre.
- 30 *Ld. még 1890. ápr. 24./2., máj. 9./2., 1891. jún. 17./1., aug. 1., aug. 3./1., aug. 6./1., nov. 21./7., dec. 18./4., dec. 24./1., dec. 29./1.*
- 31 *Vö. 1891. máj. 7./1.*
- 32 A me. felségelőterjesztése (máj. 2.) alapján adta ki az uralk. kéziratát a dátumok utólagos kitöltésére szóló felhatalmazással. A máj. 19-ről keltezett, az 5. ülészakot máj. 21-re összehívó lf. kéziratot máj. 20-án hirdették ki a Házban. OL - K 26 - 1891 - 296, KN (1887–92) 23. k. 162–163. p.

69./22./

1891. május 7.

1.

**Válasz a közigazgatás rendezéséről szóló
törvényjavaslat tárgyában a Képviselőház Közigazgatási
Bizottságában felmerült kérdésekre¹**

A miniszterelnök úr ismertette azon felvilágosítások tartalmát, melyeket a közigazgatás rendezéséről szóló törvényjavaslat tárgyalása alkalmával a Képviselőház Közigazgatási Bizottságában a közigazgatási bíróság szervezetére és hatáskörére, valamint a fegyelmi hatalomnak a tisztviselők felett mi módon szándékolt megállapítására nézve hozzá intézett kérdések folytán adni szándékozik.²

Eszerint a *közigazgatási bíróság³ szervezetét és hatáskörét* illetőleg — hivatkozva a törvényjavaslat tárgyalásának kezdetén tett kijelentésekre is —, a miniszterelnök úr lényegileg azon határozatok értelmében szándékozik nyilatkozni, melyeket e részben a közigazgatási bíráskodás kérdésének tárgyalása alkalmával a minisztertanács múlt évi szeptember hó 30-án tartott ülésében már megállapított, kiegészítve azon biztosítással, hogy amennyiben az önkormányzatra vonatkozó ügyekben a törvényhatóság és a miniszter között is merülhetnek fel kérdések, a kormánynak nincsen ellenére, hogy az ily kérdések is közigazgatási bíróság által döntsessenek el.

A tisztviselők elleni fegyelmi eljárásra nézve a miniszterelnök úr ki fogná jelenteni, hogy ez külön törvény által fog szabályoztatni; azonban a kormány szándékában van addig is, míg egy legfőbb fegyelmi fórum szerveztetnék, a közigazgatási bírósághoz utasítani azon esetek elbírálását, midőn a tisztviselő magánfél részéről azzal vádoltatik, hogy a most tárgyalás alatt levő törvényjavaslat 14. §-a ellen vétett (politikai pártgyűlésen, választási mozgalomban való részvétel); továbbá a minisztertanács eldöntésének tartani fel azon eseteket, midőn a tisztviselő fegyelmi úton hivatalvesztésre volna elítélendő.

Helyeslőleg tudomásul vétetett.

Ezután a miniszterelnök úr kívánatához képest tárgyalás alá vétetett azon kérdés, hogy milyen álláspont foglaltassék el gr. Apponyi Albert által a törvényjavaslat 20. §-ához javaslatba hozott pótlással szemben, mellyel a tisztviselők eltiltatnának attól, hogy oly rendeleteknek és utasításoknak engedelmesséjének, melyekkel az Országgyűlés által meg nem szavazott adók behajtása s meg nem ajánlott újoncok kiállítására rendeltetik el?

A minisztertanács a gr. Apponyi által javaslatba hozott pótlást az előterjesztett szerkezetben nem tartja elfogadhatónak; minthogy azonban a törvényjavaslat, tekintettel a 137. §-ba felvett határozmányra, e részben csakugyan némi kiegészítést igényel, a minisztertanács az idézett 137. §-t a következőleg kívánja kibővíttetni:

„Az 1790/91:XIX. tc. rendelkezésének megfelelően úgy az idézett, valamint egyéb törvényekben kimondott tilalom, hogy az Országgyűlés által meg nem szavazott adó tényleg be nem hajtható, és a meg nem ajánlott újoncok tényleg ki nem állíthatók, továbbra is érintetlenül fenntartatik.

E tilalom megszegéséért az eljáró tisztviselőt, a következő szakaszban foglalt eset kivételével, a felelősségtől nem mentesíti az a körülmény, hogy felsőbb hatóság rendeletére cselekedett.

A kiadott kormányrendelet végrehajtására vonatkozó előmunkálatok azonban ily esetekben is azonnal teljesítendőek.

Fenntartatik a törvényhatóságoknak az a joga, hogy az ily törvénytelenül kivetett adókra és újoncokra vonatkozólag kiadott rendeletek végrehajtása ellen tiltakozhatnak, és ez ellen úgy az Országgyűléshez felírhatnak, valamint erről a kormányt és a végrehajtó közegeket közvetlenül is értesíthetik.”

Ezután a következő új § volna felveendő:

„Sürgős szükség esetében, ha az Országgyűlés együtt nincsen, és annak összehívásáig a halasztásból az országra veszély származhatnék, Ő Felsege az összminisztérium felelősségére elrendelheti a fennálló törvényekben meghatározott, de még meg nem szavazott adók beszédését és a még meg nem ajánlott újoncjutalék tényleges kiállítását. Ez esetben azonban az Országgyűlés, mielőtt lehetséges, azonnal összehívandó, s annak összejövele után legfeljebb 8 nap alatt a kormány a felmentés iránti törvényjavaslat előterjesztésével jelentést tenni tartozik tett intézkedéseiről s a rendkívüli eljárás okairól. Ha az Országgyűlés a kormány eljárását igazoltnak találja, a felmentés iránti törvény alakjában intézkedik.”

Végre jelentette a miniszterelnök úr, hogy a közigazgatás államosítása folytán előállandó kiadásokról tájékoztató kimutatást szándékozik a bizottság elé terjeszteni, melyet egyszersmind a minisztertanácsnak is bemutat.

Eszerint a közigazgatás a vármegyékben kerülne jövőre 6 198 052 Ft-ba, tehát 1 642 651 Ft-tal többre, mint eddig; megjegyzi azonban a miniszterelnök úr, hogy a tett költségkiszámítás csak hozzávetőleges, s csakis a tájékoztatás céljára szolgál.

Tudomásul vétetik.⁴

2.

A német külkereskedelmi szerződés és állategészségügyi egyezmény megkötése⁵

A kereskedelmi miniszter úr jelenti, hogy a német kormányral a tárgyalások befejeztettek, s mind a kereskedelmi szerződés, mind az állategészségügyi egyezmény a szerződő felek megbízottai által aláíratott.

Örvendetes tudomásul vétetik.⁶

A király személye körüli miniszter felmentése a külkereskedelmi szerződési tárgyalások vezetése alól⁷

A Felség körüli miniszter úr előadja, hogy a kereskedelmi szerződés iránti tárgyalások befejeztetvén, az ő megbízatását is, melynek alapján a fennforgott különleges okoknál fogva e tárgyalásokat vezette, megszüntetnek tekintti, s nem is találná célszerűnek, hogy a más államokkal kezdendő tárgyalások vezetésével mostani állását tekintve ismét ő bízássék meg.

A minisztertanács teljesen osztozván a Felség körüli miniszter úr nézetében, a bejelentést tudomásul veszi, s egyúttal köszönetét fejezi ki a nevezett miniszter úrnak a Németországgal folytatott tárgyalások tapintatos és sikeres vezetéseért.

Jegyzetek

- a A 4–6. pontokat nem közöljük.
- 1 *A közigazgatási reform ügyére vonatkozó jk.-i pontok felsorolása: 1890. szept. 1. 12. jegyzet.*
- 2 A Közigazgatási Bizottság márc. 19-én kezdte meg és márc. 23-ig öt napon át folytatta a tvj. általános tárgyalását. Bevezetésként Szapáry felvilágosítást adott a javaslattal összefüggő reformtervekről (közigazgatási bíraskodás, a gyámügyi igazgatás átszervezése, községi tvj.) és a megyei közigazgatás átszervezésének várható költségkihatásairól. A vita során Apponyi Albert a Mérs. Ell. nevében úgy nyilatkozott, hogy általánosságban kész elfogadni a tvj.-ot, ha annak végrehajtása előtt sor kerül a fegyelmi eljárás és a közigazgatási bíraskodás kodifikálására, valamint a megfelelő választási tv. megalkotására, és az ezekre vonatkozó alaprendelkezéseket felveszik a javaslatba. Kifogásolta még a főispán, az alispán és a közigazgatási bizottság hatáskörének meghatározását, továbbá állást foglalt amellett, hogy az önkormányzati testületek jogait bírói oltalommal is megvédjék. A Füg. P. képviselői (Szederkényi Nándor, Holló Lajos) általánosságban sem fogadták el a tvj.-ot, főleg a tisztviselők választásának tervezett megszüntetését kifogásolták. Szederkényi indítványt is tett, hogy a javaslatot csak azután vegyék tárgyalásba, ha már minden érdekelt szerv és testület véleményét nyilvánított. Az általános vita során Szapáry kilátásba is helyezte a választások feletti bíraskodásról (vö. 1891. máj. 21./6.) és a közigazgatási bíraskodásról szóló tvj.-ok benyújtását, illetve a szolgálati pragmatikára és a fegyelmi eljárásra vonatkozó intézkedések beillesztését a megyei tvj.-ba. A bizottság végül általánosságban elfogadta a javaslatot, azonban a tisztviselők kinevezésével, hatáskörével és a közigazgatási bizottsággal foglalkozó I. rész 2. fejezetének, a II. és a IV. résznek megvizsgálására öttagú albizottságot küldött ki. A részletes tárgyalás ápr. 2-án kezdődött. OL - K 2 - 1887/92 - 7275/1891 (188. cs.), MK 1891. márc. 22., márc. 29.
- 3 *A közigazgatási bíraskodás ügyére vonatkozó jk.-i pontok felsorolása: 1890. szept. 1. 11. jegyzet.*
- 4 A mt.-ban elhatározott felvilágosításokat Szapáry a Közigazgatási Bizottság máj. 8-i és 9-i ülésén adta meg. A tvj. részletes tárgyalása máj. 13-án fejeződött be. Megszövegezett és elfogadott formájában 279 §-t tartalmazott. A bizottsági jelentés többek között hangsúlyozta: a kormány indokai valóságok, a bizottság „épp ezért helyesléssel fogadta a kormány által a törvényjavaslat alapjául lefektetett s annak egész tartalmán végig vonuló elvet, hogy a közigazgatás intézése jövőre az önkormányzati elemek bizonyos fokú közreműködése mellett államilag kinevezett közegekre bízássék.” A jelentést Perczel Dezső bizottsági előadó máj. 13-án terjesztette a Ház elé, amely a Pénzügyi Bizottsághoz utasította a tvj.-ot. OL - K 2 - 1887/92 - 7275/1891 (188. cs.), MK 1891. máj. 10., máj. 17., KN (1887–92) 23. k. 157. p.
- 5 *A német külkereskedelmi ügyekre vonatkozó jk.-i pontok felsorolása: 1890. okt. 10. 5. jegyzet. — Az összes külkereskedelmi vonatkozású jk.-i pont felsorolása: 1890. márc. 25. 29. jegyzet.*

- 6 A szerződést és az állategészségügyi egyezményt máj. 3-án írták alá Bécsben. Mindkettőt, a zártjegyzőkönyvekkel együtt, ld. OL - K 255 - 1891 - 6. t. - 1274.
- 7 Ld. a fenti 5. jegyzetet.

70./23./

1891. május 13.

1.

Reiszig Ede kinevezése Békés vm. főispánjává, és kormánybiztosi megbízása az ottani mezőgazdasági munkászavargások megfékezése céljából

A miniszterelnök úr mint a Belügyminisztérium vezetője előterjeszti, hogy Békés vármegye főispáni állására *Reiszig Ede* Vas vármegyei alispánt szándékozik kinevezés végett Ő Felségénél javaslatba hozni, ki egyszersmind a Békés vármegyében keletkezett munkásmozgalmak¹ tekintetéből kormánybiztosi teendőkkel bíztnék meg azzal a felhatalmazással, hogy a vármegyei tisztviselőkkel közvetlenül rendelkezhetik, ellenük fegyelmi eljárást indíthat, őket állásukból felfüggesztheti, s az így üresedésbe jövő tisztviselői állásokat helyettesítés útján betöltheti; feladata levén emellett általában a közbiztonság fenntartása érdekében szükséges intézkedéseket megtenni, s különösen gondoskodni arról, hogy a munkások az általuk elvállalt munkák teljesítésében mások által ne akadályoztassanak.

Helyeslőleg tudomásul vétetik.²

2.

A kereskedelemügyi miniszter felhatalmazása arra, hogy az Osztrák-Magyar Lloyd szerződésének felbontásáról és a vám- és kereskedelmi szövetségre vonatkozó 1887:24. tc. módosításáról szóló, valamint az Adria Tengerhajózási Vállalattal kötött új szerződésről szóló törvényjavaslatokat az Országgyűlés elé terjessze.³

3.^a

Alapelvek a Svájjal folytatandó külkereskedelmi szerződési tárgyalásokra⁴

A kereskedelmi miniszter úr megemlítvén, hogy a Svájjal kötendő kereskedelmi szerződés iránt f. hó 23-án fognak megkezdetni a tárgyalások, ismertette azon vezéreleveket, melyeket nézete szerint e tárgyalásoknál nekünk követnünk kell.

Véleménye szerint a tárgyalásokat lehetőleg az osztrák-magyar vámtarifa alapjára kellene fektetni, azonban, ha a Svájc nagy súlyt fektetne rá, elfogadható alapul a svájci tarifa is; iparkodnunk kellene, hogy azok a cikkek, melyek az 1888. november 23-án létesített szerződésben (1888:XXXVII. tc.) javunkra meg vannak

kötve, ismét megköttesenek oly módon, hogy az új szerződés ne legyen kedvezőtlenebb az eddiginél; azonkívül megkötendő volna a tojás, szárnyas állatok, vad, kalbász, szőlő és a tésztaneműek vámja. A sajt behozatali vámja, melyre a Svájc nagy súlyt helyez, csak akkor volna mérséklendő, ha viszont a Svájc a lisztre nézve adna lényegesebb kedvezményeket.

A kereskedelmi miniszter úr felhatalmazást kér, hogy megbízottainknak ily értelemben adathassék az utasítás.

Helyeseltetvén, a kért felhatalmazás megadatott.⁵

Jegyzetek

- a A 4–5. pontokat nem közöljük.
- 1 Máj. első napjaiban az elkeseredett agrárproletárok Orosházán, Békéscsabán és Csorváson megmozdultak a társadalmi igazságtalanságok ellen. A zavargásokat csak katonai erő igénybevételével sikerül megfékezni. A vonatkozó iratokat ld. OL - K 149 - 1891 - 1. t. - Feldolgozások: *Farkas, Agrárszocialista...*, *Farkas, Battonya*.
- 2 Az agrárszocialista megmozdulások karhatalmi és bűnvádi elfojtásán kívül a kormány a rend helyreállítására több intézkedést tervezett. Máj. 9-én pl. mt.-i előterjesztés készült a BM-ban a szociáldemokrata pártlapok (Népszava, Arbeiter Presse) postai szállításának megtiltásáról, mert úgy látták, hogy a zavargások egyik fő okozója e lapok propagandája. Az előterjesztés azonban nem került mt. elé. (OL - K 149 - 1891 - 1. t. (433).) — Teljhatalmú kormánybiztos kirendelését Terényi Lajos főispán kérte, először szóban, majd máj. 7-én írásban is, de magát nem tartotta alkalmasnak a feladatra, „mert a mozgalom annyira kényes természetű s annyira összefügg a közgazdaság minden ága elméleti és gyakorlati teljes ismeretének bírásával ...”. (Uo. /424/.) — Reiszig kinevezése ügyében máj. 12-én készült el a részletes mt.-i előterjesztés, amelyet ld. OL - K 148 - 1892 - III. t. - 4028 (1839/1891). — A felségelőterjesztés máj. 14-én kelt, ennek alapján mentette fel az uralk. máj. 17-én Terényit, és nevezte ki Reisziget, aki máj. 25-én már átvette új hivatalát. Kivételes hatalma — a jk.-ben említettekén túl — kiterjedt még a leszerződött mezőgazdasági munkások karhatalommal történő munkára kényszerítésére és a „bujtogatók eltoloncozása”-ra is. Uo. (1770, 1956/1891). — *Ld. még 1892. szept. 10./8., szept. 30./1.*
- 3 *Ld. még 1890. jún. 20./2., szept. 1./1., szept. 29./2., nov. 26./3., dec. 3./7., 1891. jan. 15./1., febr. 13./3., ápr. 3./3., máj. 1./8. és 9.* — A küm. máj. 17-én értesítette a magyar kormányt, hogy máj. 12-én a Lloyd megbízottaival egyetemben aláírta a társasággal fennálló szerződés hatályon kívül helyezéséről született egyezményt, és hogy az uralk. máj. 16-i lf. elhatározásával hozzájárult a további alkotmányos intézkedések megtételéhez. (OL - K 26 - 1891 - 1775 /1775/) — Baross máj. 25-én nyújtotta be mindkét tvj.-ot, ezeket a Ház jún. végére zavartalanul megtárgyalta. (OL - K 2 - 1887/92 - 7346 7488, 7665, 7680/1891 /188–189. cs./, ill. uo. 7347, 7489, 7666, 7681/1891 /188–189. cs./, KN /1887–92/ 23. k. 186. p., 24. k. 3. p., 25. k. 66–72., 74. és 143. p.) — A tvj.-okat tv.erőre emelték az 1891:29. és 30. tc.-ek.
- 4 *A svájci külkereskedelmi ügyekre vonatkozó jk.-i pontok felsorolása: 1891. máj. 1. 8. jegyzet. — Az összes külkereskedelmi vonatkozású jk.-i pont felsorolása: 1890. márc. 25. 29. jegyzet.*
- 5 *Iratok: OL - K 230 - 1892 - 5. t. - 20 589.* — A máj. 19-én tartott osztrák–magyar vámkonferencia után 23-án Bécsben ténylegesen megkezdődtek a tárgyalások Svájjal, mégpedig Németországgal közösen.

71./24./

1891. május 21.

1.

A belügyi tárcát vezető miniszterelnök tájékoztatása arról, hogy a magyar–bukovinai határ rendezése kapcsán 200 Ft előirányzat nélküli kiadás merült fel.¹

2.

A belügyi tárcát vezető miniszterelnök előterjesztésére határozat arról, hogy az uralkodó gr. Bethlen Pált és br. Apor Gábort nevezze ki Beszterce–Naszód, ill. Nagy-Küküllő vm. főispánjává.²

4.

Olasz lap postai szállítási jogának megvonása

A miniszterelnök úr mint a Belügyminisztérium vezetője bejelentette, hogy a Rómában megjelenő „Ateneo Italiano” című laptól az Osztrák–Magyar Monarchia irányában tanúsított ellenséges, irredentikus magatartása miatt a postán szállítási jog a Magyar Korona Országainak területére nézve megvonatott.³

Jóváhagyólag tudomásul vétetett.

6.

Az országgyűlési képviselő-választások feletti bírászkodásról tervezett törvényjavaslat alapelvei⁴

Az igazságügy-miniszter úr előterjesztvén az országgyűlési képviselői választások ügyében való bírászkodást tárgyazó törvényjavaslat irányelveit, javaslatának indoklásául szükségesnek tartotta az ezen ügyre vonatkozó előzményeket emlékezetbe hozni.

Már az 1848:V. tc.⁵ és az erdélyi II. tc. módosításáról és kiegészítéséről szóló 1874:XXXIII. tc. 89. §-ában elvileg kimondatott, hogy a kérvénnyel megtámadott választások érvénye felett a Kúria ítélt, s hogy az anyagi és alaki szabályokat, melyek szerint a Kúria ezen hatáskörében eljár, külön törvény fogja meghatározni. 1877. évi április hó 21-én a kormány terjesztett is elő ilyen értelmű törvényjavaslatot, melyet azonban a Képviselőház el nem fogadott. Később az előadó miniszter úr közvetlen hivatali előde tett az előbbeni kormány nevében a Képviselőházban ígéretet oly törvényjavaslatnak előterjesztésére, mellyel a képviselői választásoknak igazolása pártatlan bíróságra fogna bízni.⁶ Ezen ígéret beváltása érdekében azután már az előadó miniszter úr, de még Tisza Kálmán miniszterelnöksége alatt az 1889. évi december

hó 30-án tartott minisztertanácsban előterjesztette erre vonatkozó javaslatát főbb körvonalakban, minek folytán a minisztertanács kimondotta, hogy a kérdéses törvényjavaslat oly alapon készíttessék, mely szerint a kérvénnyel megtámadott választások feletti határozathozatal, valamint a választásoknál felmerülő és a megsemmisítés alapját képező visszaélések feletti bírászkodás a Kir. Kúria tagjaiból alakítandó bíróságra bízassék, mely e kérdésekben végérvényesen határozna, kivéven a választói jog egyes kerületektől való megvonásának kérdését, mely kérdésben a döntés a Képviselőháznak volna fenntartandó.

Ezen előzmények után készítette el az előadó miniszter úr mostani, a minisztertanács tagjaival bizalmasan már előzetesen közölt, de azóta némileg módosított javaslatát.⁷

Tárgyalás alá vétetvén ezután az előterjesztett javaslat,

a minisztertanács annak értelmében elvileg elfogadta:

a.) Hogy a kérvénnyel megtámadott választások feletti bírászkodás azon ténykörülményekre nézve, melyek bírói eljárás szerint bebizonyíthatók, s így bírói megítélésre alkalmasak, a Kir. Kúriára ruháztassék, egyelőre azonban csak 8 év tartamára.

Oly választási cselekvények vagy panaszok elbírálása, melyeknek megítélése csak politikai appreciáció útján történhetik, nem ruházható a Kúriára.

b.) A választási ügyekben eljáró bíróságot alakítsa meg maga a Kúria saját kebeléből oly módon, hogy a Kúria elnöke kétszer annyi (esetleg háromszor annyi) tagot kandidál, mint amennyiből a bíróság állani fog, s ezek köréből a Kúria bírái a szükséges számú tagokat választják. Esetleg elfogadható volna olyan módozat is, mely szerint a Kúria tagjai választásának 2-szer vagy 3-szor annyi jelöltet, mint amennyi a bíróság megalkotására kívántatik, s ezen jelöltekből a szükséges számú bírák sorsvétel útján határozatnának meg.

c.) Taxative soroltassanak elő, s szabatosan definiáltassanak azon esetek, melyek felett a Kúria lesz hivatva dönteni.

d.) Mondassék ki, hogy minden egyéb esetben a Képviselőház a saját szabályaiban megállapított módon maga gyakorolja a bírászkodás jogát.

e.) Zavarok elkerülése végett — tekintve azt, hogy egyidejűleg a Képviselőházhoz és a Kúriához is érkehetnek panaszok valamely választás ellen — az eljárás akképp szabályozandó, hogy a Kúriához terjesztett kérvény másolatban a Képviselőháznak is megküldendő. A Képviselőház a hozzá érkező panasz iránt rendszerint ne intézkedjék addig, míg a Kúria nem dönt; azonban, ha a panaszok között semmi connexitás nincsen, az eljárás parallel is történhetik.

A Kúria csak azon panaszok felett ítélni, melyek a kérvényben világosan megjelölve vannak, s a kérvényt alaki hiányok miatt is visszautasíthatja.

Oly esetekben, midőn valamely kérvény alaki hiány miatt utasított vissza, s a határidő elmulasztása miatt a Kúria előtt többé nem tárgyal-

ható, vagy ha a kérvény visszavonott, a Képviselőház bíráló bizottsága az ily panaszokra is kiterjesztheti a vizsgálatot.

Különösen szem előtt tartandó az az elv, hogy habár bizonyos eseteknek elbírálása a Kúriára ruháztatik, a Képviselőháznak az a joga, hogy a Ház összeállítására vonatkozó minden kérdés felett maga határoz, teljesen megóva maradjon.

f.) Hogy tüzetesen meghatározassék: mik a megengedett választási költségek.

g.) Hogy az alkotandó törvény a jövő átalános választások alkalmával lépjen életbe, s 8 évi hatályának eltelté után — ha időközben más intézkedés nem történik — a Kúria bíraskodó hatalma szűnjék meg, s annak gyakorlása ismét a Képviselőházra szálljon vissza.

A minisztertanács jóváhagyván a fennebb főbb körvonalakban ismertetett elvek alapján szerkesztett törvényjavaslatot, azon részének kivételével, mely a hatáskörökre vonatkozik, s mely még nincsen véglegesen szövegezve; felhatalmazta az igazságügy-miniszter urat, hogy a most említett rész szövegének pótlólag közlése után az előadott törvényjavaslatot Ő Felsege legfelsőbb jóváhagyásának kieszközlése után az Országgyűlés elé terjessze.

7.

A távírda- és távbeszélő-hálózat fejlesztése

A kereskedelemügyi miniszter úr előterjesztette, hogy úgy közérdekből, mint magának a távírói intézmény fejlesztése érdekében szükséges volna a következő három irányban intézkedéseket tenni, úgymint:

a.) a távíró- és távbeszélő-szolgálat teljesítőképességének fokozása iránt a vonal- és vezetéki hálózat fejlesztése és kiegészítése által;

b.) e szolgálat felhasználásának könnyítése és kiterjesztése iránt a díjszabás korszerű átalakítása által, és

c.) a gyors szellemi érintkezés biztosítása iránt a táviratok kézbesítésének javítása által.

ad a.) A jó távírószolgálatnak első feltétele, hogy a forgalomnak megfelelően kiépített és kellően megválasztott gócpontokkal ellátott vonal- és vezetékrendszer legyen létesítve. Magyarországon a vezetékek túl vannak terhelve a huzalok és gépek aránylag csekély száma miatt, amiből a szolgálatban tapasztalt késedelmek származnak.

E bajnak orvoslása érdekében célszerűnek mutatkozik, hogy a távbeszélőberendezés fejlesztessek, oly távbeszélő-vezetékek felállítása által, melyek távírdával még nem bíró jelentékenyebb községeket a legközelebbi távírdahivatallal összekapcsolnak, s melynek célja kevésbé a beszélés, mint a távirat-közvetítés.

E rövid vezetékek a nagy távírdahálózatnak mintegy felszívó ereit képezik, s nagyon alkalmas és aránylag olcsó eszközök a távirati közlekedés lehetőségének kiterjesztésére.

Szükség volna mintegy 300-400 km hosszú ilyen helyközi távbeszélő vezeték-re, melynek berendezése 45 000 Ft-ba kerülne.

Emellett kívánatos a nagyobb vidéki városokat helyi távbeszélőkkel is ellátni.

A kilátásba vett 18 városnak helyi távbeszélővel ellátása kerülne összesen 235 000 Ft-ba, természetesen azonban ez csak fokozatosan történék, s egy-egy városban helyi távbeszélő csak akkor rendeztetnék be, ha a kellő számú előfizető jelentkezik.

Egyes vidéki nagyobb városoknak egymás között távbeszélő által való összekötése csak későbbi idők feladatát képezheti, mivel ez idő szerint a megfelelő élénk forgalom hiányában erre még az előfeltételek nincsenek meg.

Azonban, minthogy egyes esetekben a távbeszélő vonal létesítése kevesebbe kerül, mint a távírdáé, és a kezelés is olcsóbb és könnyebb lehet, az előadó miniszter úr az egyes távírda-összeköttetéseknel mindig meg fogja fontolni, hogy vajon azok helyett nem volna-e inkább helyközi távbeszélő létesítendő?

A távíró szolgáltatkéességének fokozása érdekében szükséges továbbá a távírdahálózat fejlesztése és kiegészítése azáltal, hogy

az állomásokkal túlterhelt vezetékek szétválasztassanak, és áttáviratozó állomások berendezése által a bekapcsolt állomások száma leszállíttassék egy-egy vezetéken legfeljebb 6 állomásra,

a meglévő vonalak teherképessége fokoztassék új huzalok hozzáfeszítése által, ennek folytán egyes vonalakon az egyes oszlopok kettős oszlopokkal cseréltesse fel, végre

új távírdaállomások a hálózatba bevonassanak, vagy meglévő állomások célszerűbb összeköttetése végett új távírdavonalak építtessenek.

A most említett munkálatok a jelenleg fennforgó viszonyok mellett és az érvényesülő igényekhez mérten végrehajtva megközelítő számítás szerint 9600 km egyhuzalú és 60 km kéthuzalú hozzáfeszítéssel kereken 450 000 Ft-ba, továbbá 1600 km egyhuzalú és 500 km kéthuzalú új távírdavonallal mintegy 250 000 Ft-ba, és végre 1700 km egyes oszlopú vonalnak kettős oszlopokra való átalakításával kereken 210 000 Ft-ba, tehát a távírdahálózatnak ilyenforma kifejlesztése egészben véve kerülne 910 000 Ft-ba.

Ezzel kapcsolatosan szükséges a távírdaállomásokot mintegy 230-cal, a távbeszélő állomásokot pedig 30-40-nel szaporítani, ami a gépek nélkül mintegy 50 000 Ft-ba kerülne. Szükséges továbbá mintegy 200 db új Morse- és 40 db Hughes-gép beszerzése, összesen 60 000 Ft költséggel.

Az eddig említett beruházások összesen véve 1 300 000 Ft-nyi költséget igényelnének, mely 3 év alatt volna befektetendő.

Ezen összeget az előadó miniszter úr a postaforgalmi pénzekből kamat nélkül szándékozik kölcsönvenni, s az állami költségvetésben előirányzandó fedezettel évenként 200 000 vagy 100 000 Ft-nyi részletekben törleszteni.

ad b.) A távírda-díjszabást az előadó miniszter úr akképpen szándékozik átalakítani, hogy jövőben a mostani 24 kr alapdíj elejtésével 10 szóért különbség nélkül fizettetnék 30 kr, azon túl pedig minden szóért 3 kr. A távírdai űrlapok 1 kr-nyi díja fenntartatnék. Emellett a táviratbérleti rendszer életbe léptetnék, a sajtó táv-

irataira nézve pedig — legalább évi 60 000 szó feladásának feltétele alatt — a rendes díjszabás fele alkalmazhatnák.

ad c.) A távirót használó közönség érdekében az előadó miniszter úr a kézbesítési díjak tekintetében azon változtatást szándékozik tenni, hogy jövőre a kézbesítő hivatal székhelyének egész belterületén a táviratok ingyen kézbesíttessenek. Ezen módosítás, minthogy ennek megfelelően a nem kincstári hivatalok kézbesítési átalányait is szabályozni, illetőleg felemelni kell, mintegy 45 000 Ft-tal fogja emelni a Kincstár kiadásait.

A küldöncdíjak akképpen fognának szabályoztatni, hogy tekintet nélkül a távolságra, egyformán 40 kr díj szedetnek, 20 km-nél nagyobb távolságra azonban a táviratok posta útján expressz levél módjára küldetnének.

Ezen szabályozás következtében a Kincstár kiadásai évenként mintegy 20 000 Ft-tal fognak emelkedni. Minélfogva — hozzávéve az előbb említett 45 000 Ft-nyi kiadási többletet is — a kereskedelmi tárca költségvetésének illető kiadási rovata 65 000 Ft-tal emelendő lesz.

A b. és c. alatt említett intézkedések 1892. január elsejével lépnének életbe.

A kereskedelmi miniszter úr felhatalmazást kér, hogy az előadott intézkedéseket^a foganatosíthassa.

A felhatalmazás megadatott.⁸

8.

Törvényhozási intézkedések a fiumei és a trieszti szabadkikötő megszüntetése kapcsán

A kereskedelemügyi miniszter úr előterjesztette, hogy Fiume és Trieszt szabadkikötő-területek az 1889:XVI. tc. értelmében 1891. július hó 1-jén az osztrák–magyar vámterületbe bevonandók lévén, e célból részint törvényhozási, részint rendeleti úton többnemű intézkedés válik szükségessé, mely a magyar és az osztrák kormány között közös egyetértéssel állapított meg.

Nevezetesen előterjesztendő a következő 3 törvényjavaslat:

a.) az 1889:XVI. tc. végrehajtásában Fiume szabadkikötő-területének az osztrák–magyar vámterületbe való bevonása iránt teendő intézkedésekről,

b.) a Birodalmi Tanácsban Képviselet Királyságok és Országok kormánya által Triesztnak az osztrák–magyar vámterületbe való beolvasztása tekintetében teendő intézkedésekhez való hozzájárulásról,

c.) a cukor- és ásványolajadónak, valamint a cukor-, szesz- és sörfogyasztási adónak a volt fiumei vámkülzetben leendő életbe léptetéséről.

Természetszerűleg ezekhez analóg értelmű törvényjavaslatok az osztrák Birodalmi Tanács elé is fognak terjesztetni.

Az előadó miniszter úr egyúttal szükségesnek tartja a minisztertanács tudomására hozni, hogy az osztrák kormánnyal fennforgott differenciák kiegyenlítése érdekében a fiumei és trieszti punto franco maximális határvonalának megállapításánál a magyar kormány nevében az a nyilatkozat adatott, hogy a fiumei kőolajfinomító gyár

telkének a punto franco-ba leendő bevonása esetére ezen egész telek egyszerre be fog vonatni, úgyhogy ezen területnek akképpen való kétfelé osztása, miszerint annak egyik része a vámterülethez, másik része pedig a punto franco-hoz tartoznék, ki lesz zárva, s hogy ugyanezen elv fog alkalmaztatni minden más ipartelepre nézve, mely idővel netán a kőolajfinomító gyár telkén keletkeznek.

A kereskedelmi miniszter úr ennél fogva felhatalmaztatni kéri magát, hogy az a. és b. alatt említett törvényjavaslatokat Ő Felsége legfelsőbb jóváhagyásával az Országgyűlés elé terjesszthesse, míg a c. alatti törvényjavaslatnak előterjesztése a pénzügyminiszter úrnak fogja feladatát képezni.

A tett előterjesztés jóváhagyólag tudomásul vétetvén, a kívánt felhatalmazások a kereskedelemügyi és a pénzügyminiszter urak részére megadattak.⁹

9.

A Belgiummal tervezett külkereskedelmi szerződési tárgyalások¹⁰ és a Franciaországgal fennálló írói és művészi tulajdonjog oltalmáról szóló egyezmény¹¹ felmondásának ügye

A kereskedelmi miniszter úr bejelentette, hogy miután a közös külügyminiszter úr kérdést tett, hogy a Belgium részéről kezdeményezett kereskedelmi szerződési tárgyalások tekintetében milyen álláspontot kívánunk elfoglalni? — a minisztertanács utólagos jóváhagyása reményében azt válaszolta, hogy a magyar kormány örömmel üdvözli a kezdeményezést arra, hogy Belgiummal kereskedelmi szerződés létesíttessék, s e részben is elfogadja a német kormánnyal való kooperációt.

Továbbá jelentette, hogy a külügyminiszter úr a Franciaországgal szemben követendő eljárást illetőleg azt a javaslatot tette, hogy részünkről a Franciaországgal fennálló szerződések, jelesül az írói és művészi tulajdonjog oltalmazásáról szóló egyezmény mindaddig fel ne mondassanak, míg a francia törvényhozás az autonóm vámtarifa ügyében¹² véglegesen nem határozott.

A minisztertanács a Belgiummal kezdendő tárgyalásokra vonatkozólag tett nyilatkozatot jóváhagyólag tudomásul vette,¹³ valamint hozzájárult ahhoz is, hogy Franciaországgal szemben egyelőre várakozó magatartást kövessünk, megkeresendő azonban a közös külügyminiszter úr, hogy a német kormányhoz intézzen kérdést arra nézve: milyen állást szándékozik Franciaországgal szemben a kooperáció tekintetében elfoglalni, s való-e az a hír, hogy Olaszországgal kereskedelmi szerződés létesítése érdekében tárgyalásokat kezdett.

10.

Retorziós lépések sürgetése a szerb fogyasztási adótörvény miatt¹⁴

A kereskedelmi miniszter úr jelentette, hogy a fogyasztási adók kérdésében Szerbiával szemben a külügyminiszter részéről eddigelé még semmi határozott lépés sem történt;¹⁵ minélfogva számba véve az osztrák kormánynak idegenkedését attól, hogy a gabonavámok tárgyában is történjék retorzionális intézkedés, felhatalmazást kér, hogy a közös külügyminisztert arra kereshesse meg, hogy a javaslatba hozott 8 napi határidőt, mely alatt a szerb kormánynak kielégítő választ kellene adnia, haladék nélkül tűzze ki, anélkül azonban, hogy egyúttal hivatalosan kifejeztnék készségünk Szerbiával új kereskedelmi egyezményre lépni; — s ha ezen határidő eredménytelenül letelik, a korábbi minisztertanácsi határozatok értelmében legalább az állatokra nézve a visszatérő intézkedések azonnal foganatosíthatassanak.

A felhatalmazás a kívánt értelemben megadatott.¹⁶

16.

Ellentétek a közös hadügyminiszterrel a katona-beszállásolási törvény 33. §-ának módosítása kérdésében¹⁷

A honvédelmi miniszter úr jelentette, hogy a katona-beszállásolási törvény módosítását célzó javaslatra nézve a közös hadügyminiszterrel szemben az a differencia áll fenn, hogy a közös hadügyminiszter az 1879:XXXVI. tc. 33. §-ában meghatározott, az új laktanyákért fizetendő megtérítések tartamának biztosítását 40 évre kívánja felemelni.

Tekintve, hogy a minisztertanács a kérdésben már ismételve határozott, s hogy ugyanazok az indokok, melyek a minisztertanácsot azon határozat hozatalánál vezérelték, miszerint a mostani biztosítási idő tartama fel ne emeltessék, mostanában is fennforognak, a minisztertanács most sem járulhat ahhoz, hogy az 1879:XXXVI. tc. 33. §-ában meghatározott biztosítási idő felemeltessék.¹⁸

19.

Az Országos Képtár tűzkár elleni biztosításának elvetése

A vallás- és közoktatásügyi miniszter úr a Pénzügyi Bizottságban felmerült indítvány folytán kérdést tett aziránt: vajon az Országos Képtár tűz ellen biztosítható-e? Tekintve azt, hogy az említett képtárnál a tűzveszély ellen minden óvintézkedés meg van téve; hogy a külföldön sem szoktak ilyen gyűjtemények biztosíthatni, mert az elpusztult műrecek pénzzel úgy sem volnának pótolhatók; tekintve végre a minisztertanácsnak még 1876. július 25-én hozott elvi megállapodását: az előadó

miniszter úr abban a véleményben van, hogy az Országos Képtárnak tűzkár elleni biztosítása jövőre is mellőzendő.

Helyeseltetett.

20.^b

A horvát–szlavón miniszter felhatalmazása arra, hogy a földtehermentesítési kötvények konvertálásáról,¹⁹ valamint a tagosításról²⁰ szóló horvát törvényjavaslatokat előzetes uralkodói jóváhagyás, illetve szentesítés alá terjessze.

Jegyzetek

- a Az itt következő szövegrészt, szinte olvashatatlanná téve, kihúzták: „Ő Felsege legfelsőbb jóváhagyásának kieszközlése után”
- b A 21. pontot nem közöljük.
- 1 *Ld. még 1890. dec. 10./10., 1891. jún. 3./11., aug. 6./3.*
- 2 Beszterce–Naszód vm. főispánja br. Bánffy Dezső volt, aki a Szapáry-kormány megalakulása után „az ... előállott személyi és elvi ellentétek következtében” már csak a naszódói ügyek (vö. 1890. márc. 25./2.) intézése miatt maradt meg állásában. 1890. dec. 8-án kérte nyugdíjazását és dec. 17-én fel is mentette őt az uralk. (OL - K 148 - 1895 - III. t. - 331.) — Gr. Bethlen Pál Szolnok–Doboka vm.-i földbirtokost a máj. 26-i felségelőterjesztés alapján a jún. 2-i lf. elhatározással nevezte ki az uralk. (Uo. - 1942 - 11. t. - 860 /1926, 2081/1891/. Az aktában megtalálható a mt.-i előterjesztés fogalmazványa is.) — A Hunyadban 1875-től, Nagy- és Kis-Küküllőben 1876-tól főispán gr. Bethlen Gábor eltávolítására — erőszakos nemzetiségi politikája miatt — a Nagy-Küküllő vm.-i szászok indítottak mozgalmat. Ennek nyomán kérte be Szapáry jan. 7-én Bethlen lemondását a nagy-küküllői főispánságról, de ő erre csak ismételt felszólításra volt hajlandó. (Végül Kis-Küküllő vm. kormányzása alól is felmentették. — Vö. 1891. jún. 3./1.) Nagy-küküllői utódjának, br. Apor Gábor Háromszék vm.-i alispánnak kinevezésére a máj. 28-i felségelőterjesztés alapján került sor jún. 1-jén. Uo. - 1891 - III. t. - 78. és 1895./III. t. - 2744., utóbbi aktában fekszik a mt.-i előterjesztés fogalmazványa is.
- 3 Az intézkedésre máj. 2-án került sor az osztrák bűm. ápr. 23-i kérésére. OL - K 149 - 1891 - 3. t. - 330., az aktában található a lap 1890. nov. 15-i száma is.
- 4 *Ld. még 1890. márc. 25./2., júl. 4./3., 1891. jún. 13./3., jún. 14./1., júl. 3./5., júl. 10./1., okt. 2./1.*
- 5 A tc. 47. §-a a Kh.-nak tartotta fenn a törvényesség szempontjából kétségbe vont képviselőválasztások feletti bíraskodás jogát. Ezen az alapon eleinte a Ház plenáris ülése, majd az 1868-ban elfogadott új házszabályok értelmében a Kh. által tagjai sorából választott 7-7 tagú bíráló bizottságok döntöttek a megtámadott mandátumok érvényességéről.
- 6 Vö. *Ruszoly* 40–47. p.
- 7 Nem sikerült megtalálnunk.
- 8 A részletes, 21 oldalas mt.-i előterjesztést ld. OL - K 255 - 1891 - 12. t. - 1142. — Ennek lényege: 1. A hálózatfejlesztés vonatkozásában: a költségvetésben biztosított, évi átlagban 60 000 Ft-ot kitevő beruházási összeg nem teszi lehetővé a megfelelő fejlesztést (1891-ben Magyarországon az áltami távíróhálózat húzálhossza csak 47 918 km-t tett ki, ami 0,144 km/km² értéket jelentett az ausztriai 0,240, a németországi 0,610 és a belgiumi 1,034 értékkel szemben); a helyi távbeszélővel való ellátásra kiszemelt 18 városban (Kassa, Brassó, Kolozsvár, Marosvásárhely, Székesfehérvár, Nagykanizsa, Szabadka, Zombor, Eszék, Újvidék, Zimony, Szombathely, Szatmár, Nagyszeben, Hódmezővásárhely, Nagybecskerek, Zenta, Sziszek) alapvető cél a táviratkézbítés megoldása, városenként 100-300 előfizető bekapcsolása a hálózatba. 2. A díjszabás vonatkozásában: a fennálló belföldi tarifa (24 kr-os alapdíj és szavankénti 2 kr-os pótdíj) megtartása; a postamestereknek 2 km-

- es körzetben ingyenes táviratkézbésítése helyett a távirat-kézbésítési átalány 50%-os emelése; a fennálló magas küldöncdíjak (6 kr-tól 3 Ft-ig) csökkentése. — Az új díjszabási rendszert a kerm. 1891. dec. 10-én kelt 79 082. sz. rendelete léptette hatályba (RT 1891. 1815. p.). — A mt. döntése nyomán a posta és távirda beruházási kerete az 1891. évi 100 000 Ft-ról 1892-ben 132 000, 1893–1894–1895-ben 200–200 000 Ft-ra növekedett. (1890:39., 1892:14., 1893:7. és 31., 1895:4. tc.-ek.) — *Ld. még 1893. máj. 30./5., 1894. nov. 23./3.*
- 9 Az Ausztriával kötött vám- és kereskedelmi szerződés (1878:20., ill. 1887:24. tc.) 4. cikke mondta ki a Monarchia még meglévő két vámkülzetének bevonását a vámterületbe 1889 végi határidővel. E határidőt az 1889:16. tc. 1891. júl. 1-jére tolta ki. A két kormány már 1889 jan.-jában megállapodott a triezsti és a fiumei szabadkikötő megszüntetéséről szóló tvj.-ok szövegében. E megegyezést az 1891. febr. 7-i bécsi közös vámértekezlet véglegesítette. Az intézkedést nyomós külkereskedelmi érdekek sürgették, ugyanis „a Monarchiába való behozatalnál a legnagyobb kedvezményt ... nemcsak szerződések útján lehet elérni, hanem a behozatalnak Fiuméba vagy Triestbe irányítása által is. Ily eljárásnak meghonosításával azonban nemcsak felmentenők a külállamokat azon törekvéstől, hogy a legnagyobb kedvezmény elnyerése végett velünk a mi kivitelünk előnyére váló ellenkedvezmények árán szerződéseket kössenek, hanem megfosztanók magunkat azon lehetőségtől is, hogy a nem szerződéses állomok irányában differenciális vámokat alkalmazhassunk” — hangzott Baross érvelése a máj 22-i felségelőterjesztésében. Az a. és b. alatti tvj.-ok az uralk. máj. 28-i engedélye alapján jún. 1-jén kerültek az Ogy. elé. A Ház mindkettőt elfogadta jún. 22-én. (OL - K 230 - 1891 - 5. t. - 15 811., az aktában található a mt.-i előterjesztés fogalmazványa is, OL - K 2 - 1889/92 - 7442, 7546, 7630, 7634/1891, ill. 7443, 7547, 7631, 7635/1891 /188–189. cs./, KN /1887–92/ 23. k. 273. p., 24. k. 175., 371–372., 375. és 401. p.) — A javaslatokat az 1891:18. és 19. tc.-ek emelték tv.erőre. Mindkét szabadkikötő — vámkülzet (punto franco) felállítása mellett — 1891. júl. 1-jével szűnt meg, a tc.-ek végrehajtására vonatkozó rendelet jún. 25-én kelt (RT 1891. 742. p.). (Íratokat ld. OL - K 230 - 1891 - 5. t. - 15 811., OL - K 255 - 1891 - 7. t. - 1597, 1629, 1630, 1641, 1701.) — Wekerle máj. 24-i előterjesztésére az uralk. máj. 28-án járult hozzá a c. alatti tvj. benyújtásához. Erre is jún. 1-jén került sor. Uo. — 1469, KN (1887–92) 23. k. 272. p. — *Ld. még 1891. jún. 14./18.*
- 10 *Ld. még 1891. jan. 3./8., jún. 3./6., nov. 21./3., dec. 5./5. — Az összes külkereskedelmi vonatkozású jk.-i pont felsorolása: 1890. márc. 25. 29. jegyzet.*
- 11 A Monarchia és Franciaország 1866-ben kötötte meg a szerződést. RGBl 1866. 169.
- 12 *Ld. 1892. jan. 11./1.*
- 13 A Monarchia és Belgium közötti kereskedelmi viszonyokat az 1867. febr. 3-án meghatározatlan időre kötött kereskedelmi és hajózási szerződés szabályozta. RGBl 1867. 56. — A küm. említett átiratával (máj. 17.) a német követ pozitív közlést tudatta. OL - K 26 - 1891 - 222 (1778).
- 14 *Ld. még 1890. dec. 3./11., 1891. jan. 30./3., ápr. 6./3., ápr. 16./3. — A szerb külkereskedelmi ügyekre vonatkozó jk.-i pontok felsorolása: 1890. ápr. 3. 9. jegyzet. — Az összes külkereskedelmi vonatkozású jk.-i pont felsorolása: 1890. márc. 25. 29. jegyzet.*
- 15 Baross kérésére máj. 15-én közös vámkonferenciát tartottak Bp.-en. Itt a kerm. képviselője, Lukács Béla áll. titk. követelte, hogy intézzenek ultimátumot Szerbiához, s amennyiben a szerb kormány záros határidőn belül nem állítja helyre a szerződészerű állapotot, foganatosítsanak megtorló intézkedéseket, mégpedig a gabona-vámkedvezmények visszavonására és az állatbehozatali tilalomra is kiterjedően. Az osztrák kerm. képviselője viszont határozottan ellenezte a vámkedvezmények visszavonását. Hivatkozott arra, hogy az csak törvényhozási úton lehetséges, s hogy Ausztriában e téren esetleg nehézségek támadnának. Végül az értekezlet úgy döntött, hogy 8 napot adnak Szerbiának intézkedései visszavonására. (Meg kell jegyezni, hogy a küm. ápr.–máj. folyamán több esetben is követelte Szerbiától pl. a kávé, kávépótló, rizs, marinált tengeri hal, paraffingyertya kivételét a fogyasztási adókötelezettség alól. (OL - K 230 - 1891 - 5. t. - 2630/30 182, 32 163, 38 034/).
- 16 A szerb küm. jún. 3-án kelt jegyzéke, amelyet Kálnoky küm. megküldött Barossnak, arról tanúskodik, hogy Szerbia bizonyos engedményeket tett. Ezután a magyar fél is mérsékelt hangot ütött meg, így retorziók elrendelésére végül is nem került sor. Uo.
- 17 *Ld. még 1890. máj. 1./2., jún. 20./2., jún. 27./1., júl. 4./3., nov. 19./8., dec. 3./3.*
- 18 A magyar kormány kincstári érdekből nem fogadta el a térítési idő felemelését. — A tv. egyes §-ainak módosításáról tovább folytak a tárgyalások, de ezek csak a Bánffy-kormány idején vezettek eredményre. (OL - K 26 - 1894 - 2845, 1895. febr. 14-i mt.-i jk., továbbá 1895:39. tc. E tc. több

ponton érvényesítette a Szapáry-kormány elképzeléseit, de nem mindenben. Így pl. a községek lakbérosztályokba sorolását és a bértételek megállapítását 10 évenként írta elő az előző 5 év bérvisszonyainak figyelembevételével. A laktanyák térítési biztosítását egységesen 25 évben szabta meg. Az 1879:36. tc. 18. §-a változatlan maradt, tehát a beszállásolási célra felajánlott épületek házadó- és jövedelmi pótladó-mentessége nem szűnt meg.)

- 19 *Ld. még 1890. márc. 25./2., júl. 4./7., szept. 28./2. és 3., dec. 3./15., 1891. márc. 14./2., ápr. 6./1., máj. 1./26., jún. 26./1., júl. 10./7.* — A tvj.-ot Josipovich Imre kszkm. máj. 20-án terjesztette az uralk. elé. OL - K 20 - 1891 - 232.
- 20 *Ld. még 1890. okt. 10./1., dec. 17./15.* — A tvj. bő magyar nyelvű kivonatát ld. OL - K 178 - 1891 - 864. — A javaslatot tv.erőre emelte az 1891. máj. 26-i tv. a földbirtokok egyesítéséről.

72./25./

1891. június 3.

1.

A Belügyminisztériumot vezető miniszterelnök előterjesztésére határozat arról, hogy az uralkodó Thalmann Gusztávot, Horváth Mihályt és Bauszern Guidót nevezze ki Szeben, Kis-Küküllő, illetve Fogaras vm. főispánjává.¹

2.

Panaszok a Keleti Akadémia Magyarországot elhanyagoló tanterve ellen

A vallás- és közoktatásügyi miniszter úr előterjesztette, hogy miután a törvényhozó testületben is ismételve felmerültek panaszok a Keleti Akadémia egyoldalú, Magyarország közjogi helyzetét és törvényeit kellő figyelembe nem vevő tanterve ellen, a közös külügyminiszter figyelmét ezen meg nem felelő állapotra felhívni, s őt e létező hiányok orvoslására felhívni szándékozik.

Helyeslőleg tudomásul vétetett.²

3.

Törvényjavaslat-tervezet a mesterséges borok készítésének és forgalmazásának eltiltásáról³

A kereskedelmi miniszter úr bemutatta a mesterséges borok készítésének és azok forgalomba hozatalának eltiltásáról szóló törvényjavaslatot⁴, felhatalmazást kérvén arra, hogy amennyiben a minisztertanács e törvényjavaslatot jóváhagyná, az osztrák kormánnyal tárgyalásokat kezdhesen a célból, hogy az is maga részéről hasonló törvényjavaslatot terjesszen az osztrák Birodalmi Tanács elé. E tárgyalások eredményéhez képest fogna az előadó miniszter úr a földművelési és a pénzügyi-

niszter urakkal egyetértőleg további javaslatot tenni az iránt, hogy a törvényhozáshoz milyen előterjesztés tétessék e tárgyban.

A bemutatott törvényjavaslat elfogadtatván, a kívánt felhatalmazás megadatott.

4.

Szerződés az Osztrák–Magyar Államvasút magyarországi vonalainak megváltásáról⁵

A kereskedelmi miniszter úr jelentette, hogy a pénzügyminiszter úrral egyetértőleg folytatott hosszabb tárgyalások után az Osztrák–Magyar Államvasút Társaság képviselőivel létrejött a részletes egyezmény az említett vasúti társaság magyarországi vonalainak megváltása iránt kötendő szerződésre nézve, melynek értelmében az összes magyarországi kész és épülőfélben levő közforgalmú vasúti vonalakért, beleértve az anina–lissavai magánvasutat és a Budapesti Duna-balparti Körvasutat terhelő évjáradékot^a is, az összes üzleti felszerelésekért és forgalmi eszközökért, a társulat tulajdonát képező házakért és fekvőségekért (kivéve az uradalmakat, gyárakat, hűtőket stb.),^b s hajókért az állam fizetne a társulatnak 1965. év végéig évenként — az adó levonása után — 9 598 500 Ft-nyi évjáradékot. Minthogy az ekképpen megállapított szerződés értelmében mintegy 80 000 Ft-tal kisebb évjáradék lesz az állam részéről fizetendő, mint amelynek engedélyezésére a szerződést létesítő miniszter urak a minisztertanácsnak f. évi május hó 1-jén kelt határozatával felhatalmazást nyertek, s a szerződési egyezmény egyéb részei is az államra nézve kedvezők: az előadó miniszter úr úgy maga, mint a pénzügyminiszter úr számára felhatalmazást kér, hogy a létrejött szerződést a kormány nevében a törvényhozástól szintén nyerendő felhatalmazás alapján aláírhassák, de előbb az^c erre vonatkozó s az Osztrák–Magyar Államvasúti Társaság magyarországi vonalainak megváltásáról szóló törvényjavaslatot — Ő Felsege legfelsőbb jóváhagyásának kieszközlése mellett — a pénzügyminiszter úrral együttesen az Országgyűlés elé terjeszthesse.

A bemutatott szerződési tervezet jóváhagyatván, a kívánt felhatalmazások megadatnak.⁶

5.

Német indítvány a Monarchia és Németország közötti távírdaegyezmény kötésére egyseges távirati díjak megvalósítása céljából

A kereskedelmi miniszter úr előterjesztette, hogy a német birodalmi kormány indítványt tett az iránt, hogy Ausztria–Magyarország és Németország között egységes távirati díjak létesítése céljából távír dai egyezmény köttessék. Minthogy ezen indítvány a távír dai díjakat a 30 kr-os díj alapján oly módon kívánja szabályoztatni, mint azt az előadó miniszter úr a f. évi május hó 21-én tartott minisztertanácsi ülésben Magyarországra nézve máris javaslatba hozta,⁷ — az előadó miniszter úr felha-

talmazást kér, hogy a magyar kormány nevében a német indítványhoz hozzájárulását fejezhesse ki, meg fogja egyébiránt kísérteni, vajon figyelembe véve azt, hogy Magyarország a létesítendő távirda-egyesületben a leggyengébb fél lesz, nem volna-e lehetséges Magyarországra nézve valamely pénzügyi előnyt ez alkalommal biztosítani.

A tett előterjesztés helyeslőleg tudomásul vétetvén, a kívánt felhatalmazás megadatott.⁸

6.

Utasítás a Belgiummal indítandó külkereskedelmi szerződési tárgyalásokon résztvevő megbízottak számára⁹

A kereskedelemügyi miniszter úr ismertette azon utasítást, mely a Belgiummal kezdendő kereskedelmi szerződési tárgyalásokhoz megbízottainknak adandó volna, mely utasítás szerint részünkről főleg a nyerstermékeink kivitelének megkönnyítésére fektetnének súly.

Helyeslőleg tudomásul vétetett.¹⁰

8.

A Brassói Kir. Járásbíróság és Brassó vm. alispánja mint II. fokú kihágási bíróság között hatóság ellen sértő kifejezés használata miatt keletkezett hatásköri összeütközés kérdésében — az igazságügy-miniszter előterjesztésére — határozat arról, hogy az eljárást a kihágási bíróság folytassa le.

9.

Az igazságügy-miniszter felhatalmazása arra, hogy a határ- és földmérési jelek rongálása elleni védelemről szóló törvényjavaslatot az Országgyűlés elé terjessze.¹¹

11.

A belügyi tárcát vezető miniszterelnök tájékoztatása arról, hogy a bukovinai határon megrongált határjelek helyreállítása miatt 200 Ft túlkiadás merült fel.¹²

12.

Hadihajók korszerűsítése miatt póthitel engedélyezése a közös hadügyi tárcának

A pénzügyminiszter úr jelentette, hogy a közös hadügyminiszter a magyar kormány beleegyezését kéri, hogy a Tegetthof nevű hadihajón levő ágyúknak az

1892. évre kérendő hitel terhére leendő átalakítása már most megrendeltethessék; továbbá, hogy a hadihajóknak vízpároló készülékekkel való ellátása címén a f. évre 100 000 Ft-nyi póthitel kérethessék a közösi bizottságoktól. Minthogy mindkét-nemű kiadás indokolt, az előadó miniszter úr felhatalmazást kért, hogy hozzájárulását kifejezhesse.

A felhatalmazás megadatott.¹³

13.

A közös hadügyminiszter utólagos póthitelkérelme lőterek bővítése, illetve létesítése miatt¹⁴

A pénzügyminiszter úr előterjesztette, hogy a minisztertanácsnak f. évi április hó 16-án hozott határozata értelmében azt a kívánatot fejezte ki, hogy a lőterek nagyobbitása, illetőleg új lőterek beszerzése folytán az 1890. évben felmerült 750 000 Ft-nyi túlkiadásra nézve a közös hadügyminiszter póthitelt kérjen a delegációktól. Minthogy azonban póthitel csak az illető kezelési év tartama alatt kérhető, s a szóban levő túlkiadás még 1890. évben történt, ezen túlkiadás most már csak zárszámadásilag lesz igazolható; de mivel a közösi rendes zárszámadások csak a kezelési év után következő második évben szoktak előterjesztetni, kívánandó, hogy a többször említett túlkiadás már a kezelési kimutatások útján is a delegációk tudomására hozassék.¹⁵ Egyúttal ily váratlan túlkiadások ellenében az előadó miniszter úr tárgyalásokat szándékozik megindítani a közös pénzügyminiszternél oly értelmű határozatok létesítése végett, mint Magyarorszáiban a zárszámadásokra nézve 1889. évben hozattak.¹⁶

Helyeslőleg tudomásul vétetett.

14.

A kereskedelemügyi miniszter előterjesztésére határozat arról, hogy a létesülő szepesi sörgyárnak 20 000 Ft kölcsönt utaljanak ki a Közgazdasági Alapból.¹⁷

15.

Póthitel engedélyezése homokterületek vásárlására a filoxerakárt szenvedett nincstelének telepítése céljából¹⁸

A földmívelési miniszter úrnak a filoxéra által elpusztított szőlővidékek lakosságának a végpusztulástól megmentése érdekében tett előterjesztése folytán

felhatalmaztatott a nevezett miniszter úr, hogy egyetértőleg a pénzügyminiszter úrral, a szem előtt lebegő célra alkalmas homokterületeket vásárolhasson vagy hosszabb tartamú bérletbe vehessen, ezen területeket az elpusztult szőlővidékeknek szőlőmíveléssel foglalkozott kereset nél-

kül maradt lakosai között szőlővel való beültetés végett 1-2 holdnyi parcellákban kioszthassa, s ezen szőlőműves lakosokat szőlővesszők kiszolgáltatása által, s esetleg más módon is, később megállapítandó feltételek alatt, s az adott segély értékének törlesztése iránt segélyezhesse, és e célra 500 000 Ft erejéig póthitelt vehessen igénybe.¹⁹

16.

Az erdészeti személyzet egységesítéséről hozott határozat módosítása a horvát bán felszólamlása miatt²⁰

A földművelési miniszter úr előterjesztette, hogy a múlt évi július hó 4-én kelt minisztertanácsi határozattal jóváhagyatott az a javaslata, miszerint a kincstári erdészeti személyzet — természetesen a szakszerű elkülönítés fenntartásával — a Magyar Korona Országainak összes területére nézve egységes konkrétuális állományba foglaltassék.

Mínt hogy azonban a horvát–szlavón bán azt kívánta, hogy a Horvát–Szlavónországok területén létező erdészeti személyzet külön konkrétuális állományt képezzen, s az előadó miniszter úr is ezen kívánatot indokoltnak találta; az előadó miniszter úr a tervezett szervezési javaslatot ezen módosítással, továbbá azon pótlással szándékozik Ő Felsege legfelsőbb jóváhagyása alá terjeszteni, hogy a minisztertanácsosi ranggal és fizetéssel felruházott országos főerdőmester e minőségben eltöltött 10 évi szolgálati idő után a magasabb fizetési fokozatba előléptethető legyen, mint hogy különben a minisztériumban alkalmazott többi miniszteri tanácsosokkal szemben hátrányban volna.

Jóváhagyólag tudomásul vétetett.²¹

18.

A miniszterelnök előterjesztésére határozat arról, hogy az uralkodó gr. Szécsen Antal főudvarnagyt a Főrendiház élethossziglani tagjává nevezze ki.²²

Jegyzetek

- a Tarkovich átalakította a szöveget; eredetileg itt ez állt: „anina–jaszenovai iparvasutat és a budapesti körvasutat”.
- b Tarkovich beszúrása.
- c Tarkovich átalakította a szöveget; eredetileg itt ez állt: „jóváhagyhassák és aláírhassák, s a szerződésnek mindkét szerződő fél képviselői által leendő aláírása után az”.
- 1 A szebeni főispáni szék még gr. Bethlen András miniszterre történt kinevezésekor, a kis-küküllői pedig gr. Bethlen Gábor felmentésével (vö. 1891. máj. 21./2.) üresedett meg. Felsőelőterjesztésében Szapáry kifejtette: szükséges, hogy Szebenbe — mivel ott a főispán a Szász Nemzeti Egyetem közgyűlésének is elnöke — „oly személy szemeltessek ki ez állásra, aki szász származása mellett is a magyar állameszme és a kormány intencióinak ... érvényt szerezni képes.” Ilyennek találták Thalmann Gusztáv szebeni alispánt. Horváth Mihály 1882-től Fogaras vm. főispánja, míg a

- szász Bauszern 1872-től egy. képviselő volt. Az ügyben készült jún. 8-i közös előterjesztés alapján az uralk. jún. 12-én nevezte ki a két új főispánt, ill. helyezte át Horváth Mihályt. OL - K 148 - 1891 - III. t. - 1939. — *Ld. még 1891. nov. 21./11.*
- 2 Az 1784-ben alapított Cs. és Kir. Keleti Akadémián képezték ki a közös konzulátusi szolgálat szakembereit. Felvételt nyerhettek azok a magyar és osztrák állampolgárságú, gimnáziumot végzett fiatal emberek, akik a német és francia nyelvet kiválóan ismerték és a Monarchia egyik nyelvét folyékonyan beszélték. A magyar nyelv ismerete tehát nem volt feltétlen követelmény a Magyar Korona Országainak állampolgárai esetében sem. A Kh.-ban többször is kifogásolták e gyakorlatot és az akadémia tantervét, amelyben a magyar nyelv és közjog oktatása alig szerepelt. Csáky a mt.-nak tett jelentése után jún. 20-án fordult a küm.-hez, és kérte a fenti magyar sérelmek orvoslását. Mint azt az 1892. júl. 1-jén közzétett pályázati hirdetmény tanúsítja, kevés sikerrel járt az akció. A levelezés azonban tovább folyt, mígnem 1893-ban a küm. ígéretet tett: az új tanévtől a Magyar Korona alattvalói közül csak a magyar nyelvet teljesen ismerőket veszik fel az intézménybe. Ezt követően Csáky 1893. febr. 27-én az alábbiakat közölte Lukács kerm.-rel: „Tekintve azt, hogy a Keleti Akadémia a közös külügyminiszternek van alárendelve, a magyar kormány rendelkezéseitől teljesen független; tekintve továbbá azt a készséget, mellyel mégis úgy a külügyminiszter, mint az intézeti igazgatóság a részéről nyilvánult kívánalmak alapján a különleges magyar érdekeknek eleget tenni igyekeztek: célszerűnek látom, s részéről el is határoztam a Cs. és Kir. Keleti Akadémiának ... ügyeit — legalább egyelőre — nem bolygatni.” Iratok: OL - K 230 - 1893 - 4. t. - 16 932. (Az akadémiát egyébként később, 1898-ban Cs. és Kir. Konzuli Akadémia néven átszervezték.)
- 3 *Ld. még 1890. márc. 25./2., júl. 4./3., 1892. dec. 2./4.*
- 4 A filoxeravész nyomán mennyiségileg és minőségileg erősen leromlott szőlőkből nyert gyenge borok versenytársaiként megjelentek a különböző sűrítmenyekből készített műborok. Főleg export-érdekeink védelme céljából sürgette a termelők, a kereskedők és a törvényhatóságok egy része készítésük eltiltását. A kormány 1884-ben, majd 1887-ben tvj.-ot nyújtott be a kérdésben, de egyikből sem lett tv. Később a javaslatot újra elővették, és azt 1889 végén tárcaközi szakértekezlet megvitatta, ill. újraszövegezte. E tervezet megengedte a mesterséges borok előállítását és „mesterséges” jelzéssel történő forgalmazását, ugyanakkor azonban rendes borfogyasztási adó alá vonta a műbort is. A véleményezésre felkért szakkörök egységesen elutasították a tervezetet, és a gyártott borok forgalmazásának teljes tilalma mellett foglaltak állást. 1890 ápr.-ában mt.-i előterjesztés is készült a FM-ban, de nem került a testület elé. Igaz viszont, hogy a benne megfogalmazott javaslatok (a tervezet függőben tartása és a francia borvédelmi tv. tanulmányozása) a továbbiakban érvényesültek. 1890 nov.-ében döntöttek úgy, hogy az ügy a kerm. hatáskörébe tartozik, majd 1891. jan. végén, febr. elején újabb szakértekezlet rendeztek. Az itt elfogadott alapelv, miszerint mesterséges bort készíteni és forgalomba hozni egyaránt tilos, már érvényesült az új tvj.-tervezetben, amelyet ápr. 4-én egy újabb tanácskozmány fogadott el. E tvj.-ot terjesztette Baross a mt. elé. Iratok: OL - K 26 - 1890 - 79, OL - K 184 - 1891 - 9. t. - 1971.
- 5 *Ld. még 1890. okt. 24./1., 1891. márc. 18./2., máj. 1./7., júl. 17./5., júl. 29./4., aug. 16./11., 1892. jan. 8./2., febr. 9./18., márc. 20./1.*
- 6 A kerm. részletesen indokolt felségelőterjesztése jún. 7-én, a jóváhagyó lf. elhatározás jún. 11-én kelt. Ennek alapján Baross jún. 13-án nyújtotta be a tvj.-ot. (Iratok és kh. tárgyalás: OL - K 229 - 1893 - 11. t. - 1765 /37 894/1891/, OL - K 2 - 1887/92 - 7544, 7607, 7664, 7679/1891 /188-189. cs./, KN /1887-92/ 24. k. 175., 290., 375-401. p., 25. k. 4-29., 35-36., 59-66., 74. és 143. p.) — A javaslatot az 1891:25. tc. emelte tv.erőre, amelynek felhatalmazásával Baross és Wekerle júl. 11-én írta alá a megváltásról szóló egyezményt.
- 7 *Vö. 1891. máj. 21./7.*
- 8 *Ld. még 1891. jún. 26./13., júl. 3./1.*
- 9 *Ld. még 1891. jan. 3./8., máj. 21./9., nov. 21./3., dec. 5./5. — Az összes külkereskedelmi vonatkozású jk.-i pont felsorolása: 1890. márc. 25. 29. jegyzet.*
- 10 Iratok: OL - K 230 - 1891 - 5. t. - 35 117, OL - K 26 - 1891 - 222 (1946).
- 11 *Ld. még 1890. jún. 13./13., 1891. okt. 2./11. — A Romániával kötött határegyezmény végrehajtása után a kormány tv. kezdeményezésére kényszerült, mert a határjelek megrongálása ellen a büntető-törvénykönyv és a hozott rendeletek nem nyújtottak kellő védelmet. (Vö. 1878:5. tc. 407. §, RT 1891. 877. 879. p.) — A tvj.-ot és indoklását ld. OL - K 2 - 1887/92 - 7804/1891 (189. cs.) — A ja-*

- vaslatot tv.erőre emelte az 1891:41. tc., eszerint a határjelek megrongálói vétséget követnek el és hat hónapig terjedő fogházzal büntetendők.
- 12 *Ld. még 1890. dec. 10./10., 1891. máj. 21./1., aug. 6./3.* Iratok: OL - K 255 - 1891 - 3. t. - 2198.
- 13 A Tegetthof a Monarchia legnagyobb hadihajója volt. Új gőzgépének beszerzésére az 1891. évi költségvetés biztosította a fedezetet, míg 6 db ágyújának korszerű, 24 cm-es lövegekké való átalakítását a közös mt. határozta el 339 000 Ft-os költséggel. (A kivitelezést a Krupp-cég vállalta.) A hadihajók vízpárolgatókkal való felszerelésére az ivó- és főzővíz biztosítása céljából volt szükség. Iratok: OL - K 255 - 1891 - 6. t. - 1422.
- 14 *Ld. még 1891. ápr. 16./8.*
- 15 Erre a püm. már máj. 22-i átiratában felkérte a közös püm.-t. OL - K 255 - 1891 - 6. t. - 1367.
- 16 Az Ogy. 1889. évi orsz. határozata a zárszámadások berendezése tárgyában többek között kimondta, hogy a hiteltüллépésekről az Állami Számvevőszék az illető negyedévet követő 2. hónapban jelentést tartozik tenni az Ogy.-nek. OL - K 178 - 1891 - 1924.
- 17 Miután a Magyar Ipar- és Kereskedelmi Banknál tett kísérletükkel kudarcot vallottak, Kullmann Lajos és társai poprádi lakosok 1890. szept. 30-án fordultak a kerm.-hez, hogy a Poprádon tervezett 15-20 000 hl-es évi kapacitású sör- és malátagyáruk 260 000 Ft-os részvénytőkéjének fedezéséhez segítséget kérjenek. Dec. 7-én pontosították igényüket: a 210 000 Ft-ra leszállított alaptőkéből aláírások útján már fedeztek 190 000 Ft-ot, e hiányzó összeg biztosítása céljából azt kérték, hogy az első üzleti évben esedékes 20 000 Ft-nyi söradót az állam részére kiállítandó részvényekkel róhasák le. A püm. erre nem volt hajlandó, kölcsön nyújtására viszont igen. A Kassai Kereskedelmi és Iparkamara, valamint a főispán pozitív javaslata után született döntés a támogatásról, amely szerint a gyár 15 év alatt törlesztendő 20 000 Ft kölcsönben részesült (3%-os kamat, az első két év kamatmentes). Az Első Szepesi Gőz Sör- és Malátagyár Rt. 1892. máj. 18-án kezdte meg a termelést. Iratok: OL - K 231 - 1894 - 2. t. - 4.
- 18 *Ld. még 1890. júl. 4./3., szept. 21./2., szept. 28./7., nov. 6./4., 1891. jan. 9./17., 1892. dec. 27./10., 1894. dec. 9./28.*
- 19 Bethlen a mt. előtt, máj. 19-én bizalmas átiratban kérte Wekerle segítségét a tervei megvalósításához szükséges hitel (500 000-1 000 000 Ft) biztosításához. Ez az átirat részletesen tartalmazta a fm. elképzeléseit. Bethlen egyrészt Balaton melletti, Tokaj-Hegyalja környéki, Fejér vm.-i és Komárom környéki homokterületek vásárlásával, ill. bérbevitelével és szétosztásával, másrészt a deliblári kincstári birtokra való telepítéssel kívánta célját elérni. Több birtokossal ekkor már előzetes tárgyalások folytak, a Balaton-melléken pedig kormánybiztos is működött (vö. 1890. nov. 3./6.). (OL - K 178 - 1891 - 910. Itt található a máj. 20-án készült részletes mt.-i előterjesztés is.) — A mt. döntése nyomán a FM 1891 nyarán Esterházy Miklós Mórictól 428 kh területet vásárolt Csákvárott, ill. 950 kh-at haszonbérbe vett Csákvár, Oroszlány, Vértesnána stb. határában. 1892-ben a váci püspöktől is sikerült megvenni közel 1000 kh földet Vácott és Veresegyházon. OL - K 178 - 1891 - 1440 és 1892 - 629.
- 20 *Ld. még 1890. júl. 4./15.*
- 21 A kincstári erdészet 1880-ban és 1885-ben életbe léptetett tisztii létszámait az erdőigazgatóságoknál, főerdőhivataloknál és erdőhivataloknál külön-külön létszámot képeztek. A mt. döntése után a jún. 8-i felségelőterjesztés alapján hagyta jóvá Ferenc József jún. 23-án az új szervezetet. Ezzel az összes állami erdőtisztii állást 4 csoportba sorolták: 1. állami erdőfelügyelet (52 fő), 2. erdőkezelés (526 fő), 3. erdőszámvevőség (53 fő), 4. segédszemélyzet (18 fő). OL - K 178 - 1891 - 1140.
- 22 Gr. Szécsen korábban örökös jögon volt fh. tag, de mert eladta magyarországi birtokait — az 1895:7. tc. 3. §-a értelmében — örökös tagsági jogát tovább nem gyakorolhatta. Kinevezésére Szapáry jún. 7-i előterjesztése alapján a jún. 10-i lf. elhatározással került sor, elég egyszerű indoklással: „csak sajnálattal” lehetne őt nélkülözni a Fh.-ban. OL - K 26 - 1891 - 99 (1991).

73./26./

1891. június 13.

1.

Az Ág. Ev. Egyház Egyetemes Zsinatjának engedélyezése

A vallás- és közoktatásügyi miniszter úr bejelentette, hogy az Ág. Ev. Egyház részéről is felterjesztés tétetvén az Egyetemes Zsinat egybehívásának megengedése végett, e részben hasonló értelmű javaslatot szándékozik legfelsőbb helyre terjeszteni, mint a minisztertanácsnak f. évi május hó 1-jén kelt határozata alapján a Helvét hitvallású Ref. Egyház Zsinatja érdekében tett,¹ ugyanis, hogy Ő Felsége legkegyelmesebben megengedni méltóztassék a szóban levő zsinatnak is f. évi december hó 5-ére leendő egybehívását, de az 1790/91:XXVI. tc. 4. §-ában fenntartott királyi biztos küldési jog gyakorlása egyelőre mellőztessék.

Jóváhagyólag tudomásul vétetett.²

2.

Törvényjavaslat a néptanítók nyugdíjazásáról szóló 1875:32. tc. módosításáról³

[A vallás- és közoktatásügyi miniszter bemutatta a néptanítók nyugdíjazásáról szóló 1875:XXXII. tc. módosításáról szóló törvényjavaslatot, amelyet a minisztertanács egy pont kivételével elfogadott. A nyugdíjalapi pénztár vizsgálatával kapcsolatos pontot a pénzügyminiszter kifogásolta, ezért a végleges döntést egy későbbi minisztertanácsra halasztották.]

3.

Az igazságügy-miniszter előterjesztésére döntés arról, hogy az országgyűlési képviselő-választások feletti bíraskodásról szóló törvényjavaslat függőben maradt vitáját következő napra halasztják.⁴**Jegyzetek**

1 Vö. 1891. máj. 1./17.

2 Az Ev. Egyház 1791. évi zsinatának határozatait az uralk. nem erősítette meg. Az egyházon belül feszülő ellentétek sokáig megakadályozták a zsinattartást, mígnem az 1889. évi egyetemes gyűlés végre elhatározhatta azt. E gyűlés indítványt fogadott el a Ref. Egyházzal való együttműködés fejlesztésére is, javasolva többek között a két zsinat egyidejű rendezését. A reformátusok elfogadták az indítványt, és a két egyház zsinati bizottsága 1891. ápr. 12-i együttes ülésén 1891. dec. 5-ére tűzték ki a zsinat időpontját. Itt fogadták el a vkm.-nek benyújtott zsinattartási kérvényt is, amely az uralk.-hoz szólt. Csáky előterjesztésére az uralk. jún. 24-én járult hozzá a zsinat megtartásához. A 116 tagú zsinat dec. 5-én nyílt meg Bp.-en. Valamennyi magyarországi egyházkerület részt vett

rajta; viszont nem jelentek meg az Erdélyi Szász Ev. Egyház képviselői. A zsinat első ülészaka dec. 11-én zárult le. Ezen elfogadták a napirendet. Ebbe az előzetes tervekkel szemben a vagyoni és tanügyi kérdéseket is felvették. A zsinat 8 bizottságot küldött ki a javaslatok elkészítésére. *Thébusz* 1–128. p. (Az i. m. teljes terjedelemben közli az említett dokumentumokat — 19–22. és 28–29. p.)

- 3 *Ld. még 1890. jún. 27./20., 1891. jún. 26./4.* — Az 1875:32. tc. országos nyugdíj- és gyámintézetet állított fel a nyilvános népoktatási tanintézetek, a népoktatás körébe tartozó árvaintézetek, szeretetházak és óvodák tanítói és nevelői számára. E tc. 40 évi, ill. minimum 10 év szolgálat után a 65. életév betöltésével állapította meg a nyugdíjképeséget. Nyugdíjként 40 évi szolgálat után évi 400, ill. 300 Ft-ot, 10 évi szolgálat után az előző összegek 40%-át biztosította (ez az összeg minden további szolgálati év után 2%-kal növekedett). Az 1895:11. tc. ennél jóval kedvezőbb elbánásban részesítette az állami tisztviselőket, és ez a néptanítók körében elégedetlenséget szült. Az 1875. évi tc. módosításáról készült javaslat fő elvül az szolgált, hogy a nyugdíjas néptanítókról méltányosabb gondoskodás történjék, s az eddiginél nagyobb, tényleges fizetésükhöz arányosított nyugdíjat élvezzenek. OL - K 2 - 1887/92 - 7814/1891 (189. cs.)

- 4 *Ld. még 1891. márc. 25./2., júl. 4./3., 1891. máj. 21./6., jún. 14./1., júl. 3./5., júl. 10./1., okt. 2./1.*

74./27./

1891. június 14.

1.

Az igazságügy-miniszter felhatalmazása arra, hogy a képviselőválasztások feletti bíraskodásról szóló törvényjavaslatot az Országgyűlés elé terjessze.¹

2.

Svéd–norvég javaslat a Monarchia és Svéd–Norvégországok között fennálló külkereskedelmi és hajózási szerződés kereskedelmi utazókra vonatkozó cikkelyének módosítására

A kereskedelmi miniszter úr előterjesztette, hogy a közös külügyminiszter úr értesítése szerint Svéd–Norvégia részéről az a kívánság fejeztetett ki, hogy az Osztrák–Magyar Monarchia és Svéd–Norvégországok közt 1873. évi november hó 3-án kötött s az 1874:XII. tc.-be iktatott és jelenleg is hatályban levő kereskedelmi és hajózási szerződés VI. cikkének utolsó bekezdésében foglalt határozat, melynek értelmében a magyar vagy osztrák kereskedelmi utazók Svédországban és viszont svéd kereskedelmi utazók az Osztrák–Magyar Monarchiában megadóztathatók, közös egyetértéssel oda módosíttassék, hogy ezen, az egyesült királyságok két állama közül csupán Svédországot érintő határozmány hatálya Norvégiára is kiterjesszessék.

Az előadó miniszter úr ezen kívánatot, mely ugyan reánk nézve csekély jelentőséggel bír, teljesíthetőnek tartja, de nehogy esetleg más államokkal szemben e részben kedvezőtlenebb helyzetbe jussunk, az osztrák kereskedelmi miniszterrel egyetértőleg kívánni fogná, hogy e módosítás abban az alakban történjék, mely szerint e szerződés jelenlegi VI. cikke végbekezdésének szövege helyébe oly határoz-

mány vétetnék fel, melyben a svéd–norvég–spanyol szerződés 14. cikkének s a svéd–norvég–portugáli szerződés 10. cikkének mintájára a kereskedelmi utazók megadóztatása tekintetében a legtöbb kedvezmény kölcsönösen biztosíttatnék.

Minthogy elvi tekintetek is arra utalnak, hogy külföldi kereskedelmi utazóknak ne adassanak nagyobb kedvezmények, mint aminőket saját honosaink élveznek, az előadó miniszter úr felhatalmazást kér, hogy a magyar kormánynak hozzájárulásáról a közös külügyminisztert az előadott értelemben értesítse.

A felhatalmazás megadatott.²

3.

A kereskedelemügyi miniszter felhatalmazása arra, hogy a rabszolga-kereskedelem meggátlása érdekében kötött nemzetközi egyezmény becikkelyezéséről szóló törvényjavaslatot az Országgyűlés elé terjessze.³

8.

A Szabadkai Kir. Törvényszék és Baja város rendőrkapitánysága között erdei lopás miatt keletkezett hatásköri összeütközés kérdésében — az igazságügy-miniszter előterjesztésére — határozat arról, hogy az eljárást a bíróság folytassa le.

18.

A fogyasztási adók Fiumében történő behozataláról szóló törvényjavaslat módosítása⁴

A pénzügyminiszter úr felhatalmazást kért, hogy tekintve azt, hogy a fogyasztási adóknak Triesztbe leendő behozatala tekintetében az osztrák kormány az erre vonatkozó törvényjavaslat parlamenti tárgyalásánál Trieszt érdekében engedményeket tett; a cukoradóra, az ásványolajadóra, valamint a cukor- és sörfogyasztási adóra vonatkozó törvényeknek az eddigi fiumei vámkülzetben leendő életbe léptetéséről szóló törvényjavaslatot is annak törvényhozási megállapításánál oly értelemben módosíthassa, mely szerint a cukor belfogyasztási adónak Fiumében való behozatala egyelőre legalább mellőztessék.

A kívánt felhatalmazás megadatott.⁵

Jegyzetek

- 1 Ld. még 1890. márc. 25./2., júl. 4./3., 1891. máj. 21./6., jún. 13./3., júl. 3./5., júl. 10./1., okt. 2./1.
- 2 Ld. még 1892. jan. 11./2., jún. 17./7., 1893. jan. 7./12. — Az összes külkereskedelmi vonatkozású jk.-i pont felsorolása: 1890. márc. 25. 29. jegyzet.
- 3 Az egyezményt Ausztria–Magyarország és további 16 állam képviselői kötötték meg 1889. nov. 18. és 1890. júl. 2. között Brüsszelben tartott értekezletükön. A szerződő felek a nagyhatalmak összefogásától várták az afrikai rabszolga-kereskedelem megszűnését. Igyekeztek kiteljesíteni a korábbi nemzetközi szerződésekben (1815. évi bécsi, 1822. évi veronai kongresszus, 1885. évi berlini ún.

- Kongó-okmány stb.) már rögzített intézkedéseket. A védnökség alá helyezett területek civilizálásával, katonai őrségek felállításával, a szesz- és fegyverbevétel korlátozásával kívántak célt érni. (A részletes mt.-i előterjesztést, a tvj. indokolását és egyéb iratokat ld. OL - K 230 - 1896 - 5. t. - 5813.) — Baross — az uralk. febr. 13-i engedélye alapján — 1891. jún. 18-án nyújtotta be a brüsszeli főokmány és a hozzá kapcsolódó nyilatkozat becikkelyezéséről szóló tvj.-ot, amelyet a Ház jún. 30-án már el is fogadott. (A nyilatkozat a belga király birtokában lévő Kongóval való kereskedelmet szabályozta.) (OL - K 2 - 1887/92 - 7606, 7644, 7699, 7703/1891 /189. cs./, KN /1887-92/ 24. k. 290. p., 25. k. 31., 146., 158., 178. p.) — A javaslat az 1892:9. tc.-kel lett tv.-nyé.
- 4 *Ld. még 1891. máj. 21./8.*
- 5 A kh. iratokat és tárgyalást ld. OL - K 2 - 1887/92 - 7441, 7548, 7632, 7636/1891 (188-189. cs.), KN (1887-92) 24. k. 175., 372-373., 375., 401. p. — A tvj.-ot az 1891:20. tc. emelte tv.erőre, amely kimondta, hogy a cukor- és ásványolajadóra, valamint a cukor- és sörfogyasztási adóra vonatkozó tv.-eket (1888:23., 1882:18., 1881:4., 1883:5. és 1887:47. tc.-ek) 1891. júl. 1-jétől Fiumében is életbe léptetik, de a cukorfogyasztási adóra vonatkozó határozmányokat 1895. jún. 30-ig felfüggesztik. — A jún. 25-én kiadott végrehajtási rendelet (RT 1891. 851. p.) kidolgozásával kapcsolatos iratok: OL - K 255 - 1891 - 7. t.

75./28./

1891. június 17.

1.

Obstrukciós törekvések a közigazgatási reformjavaslat ellen¹

A miniszterelnök úr szükségesnek tartja, hogy szemben a szélsőbalnak tényleg nyilvánuló azon szándékával, hogy a közigazgatás államosítását tárgyazó törvényjavaslatnak létrejöttét úgynevezett agyonbeszélés által lehetetlenné tegye, a minisztertanács a helyzetet fontolóra vegye, s a követendő eljárás iránt határozzon.

Nézete szerint a követendő eljárást illetőleg a következő három eshetőség volna figyelembe vehető:

a.) folytatni a tárgyalást az általános rész (34. §) befejezéséig, s elejtve most a törvényjavaslat többi részeit, az általános részt egy végrehajtási záradékkal ellátva önálló törvényképpen terjeszteni legfelsőbb szentesítés alá;

b.) folytatni a tárgyalást — esetleg augusztus hóban engedendő néhány heti szünettel — szakadatlanul;

c.) mihelyt a részletes tárgyalás folyamában nyilvánvalóvá lesz az obstrukcionális szándék, a közigazgatási törvényjavaslat tárgyalását megszakítani, s a házszabályoknak a klotür behozatala mellett módosítása² után az Országgyűlést feloszlatni, s az általános választásokat elrendelni.

Ezen előterjesztés folytán a minisztertanács behatóan megvitatván a helyzetet, abban állapodott meg, hogy miután az várható, hogy a törvényjavaslat általános tárgyalása e f. hó végéig befejeztetik,³ s így körülbelül július közepéig a részletes vita folyamából mindenki előtt nyilvánvalóvá válhatik, követ-e a szélsőbal obstrukciót, vagy sem, — ez alka-

lommal a követendő eljárásra nézve — nevezetesen az Országgyűlés korábbi berekesztése kérdésében — ne történjék még döntés,⁴ hanem folytattassék a törvényjavaslat tárgyalása tovább, s a döntő határozat hozatala halasztassék július hó második felére, amikor a helyzet már teljes biztossággal megítélhető lesz.⁵

2.^a

A vallás- és közoktatásügyi miniszter előterjesztése alapján határozat arról, hogy milyen választ adjanak az Ev. Egyház feletti uralkodói főfelügyeleti jog érvényesítése és az egyházon belüli államellenes izgatások meggátlása tárgyában br. Kaas Ivor által tett interpellációra.⁶

Jegyzetek

a A 3. pontot nem közöljük.

1 A közigazgatási reform ügyére vonatkozó jk.-i pontok felsorolása: 1890. szept. 1. 12. jegyzet. — A Pénzügyi Bizottság máj. 20-án nyújtotta be jelentését a tvj.-ról, elfogadásra ajánlva azt. A bizottság megállapította, hogy a reform következtében felmerülő 1 642 651 Ft többletkiadás „nem ölt oly arányokat, hogy az az ország mostani és a közeljövőben előrelátható pénzügyi helyzetével össze nem férne; sőt ama előnyök szempontjából, amelyek az adminisztráció javításával összefüggnek, ez a költségemelkedés úgy pénzügyi, mint főleg politikai szempontból teljesen indokolt.” (OL - K 2 - 1887/92 - 7293/1891 /188. cs./, KN /1887-92/ 23. k. 161. p.) — Máj. 21-én az Ogy. ötödik ülészakán alakuló ülésén a függetlenségek négy indítvánnyal kísérleteztek, hogy késleltessék a tvj. napirendre tűzését. Először Holló Lajos, Justh Gyula és Szederkényi Nándor a közigazgatási bizottsági ülések tartamának meghosszabbítása miatt, Eötvös Károly és Pázmándy Dénes pedig amiatt tettek panaszt, hogy a Pénzügyi Bizottság a Közigazgatási Bizottság jelentésének kinyomatása előtt hozzáfogott a tvj. tárgyalásához. Ezt követően — miután a Ház elnöke máj. 29-re tűzte ki az általános vita kezdetét — Irinyi Dániel a tárgyalás következő Ogy.-re halasztását indítványozta, hogy a választók is véleményt nyilváníthassanak; Eötvös Károly viszont az osztályok elé kérte utasítani a tvj.-ot. A többség valamennyi indítványt elvetette. (OL - K 2 - 1887/92 - 7306, 7307/1891 /188. cs./, KN /1887-92/ 23. k. 171-176. p.) — A következő napokban a politikai pártok értekezleteken alakították ki álláspontjukat. A Szep. máj. 26-i összejövetelén Szapáry a párt egyetemének támogatását kérte a tvj.-hoz. Rögtön kiderült, hogy teljes egységről szó sincs a kormánypárt híveinek sorában: 8 képviselő azonnal kilépett a pártból. Ugyancsak 20-án értekezett a Füg. P., amely határozati javaslatot fogadott el s kimondta: „a törvényjavaslat elleni küzdelmet a párt politikai becsületbeli ügyének tekinti.” Apponyi Albert pártja, a Mérs. Ell. 27-28-án úgy foglalt állást, hogy általánosságban nem ellenzi a tvj.-ot, de „az esetben, ha a tárgyalás menete azt mutatná, hogy a kormány az önkormányzat, a jogvédelem és a közszabadság ama biztosítékait, amelyek a javaslatban bennfoglaltatnak, állásának egész súlyával fenn nem tartja, a párt magának az egész javaslattal szemben a cselekvési szabadságot teljes mértékben fenntartja.” (*Podmaniczky* IX. /1891/ 58-59. p., Nemzet, 1891. máj. 27-29.) — A máj. 29-én kezdődött általános vita első napján, Perczel Dezső előadói beszéde után, a függetlenségi Szederkényi Nándor kétórás szónoklat kíséretében nyújtotta be a párt határozati javaslatát, amely — hivatkozva arra, hogy az alkotmányosság alapja a megyei önkormányzat — indítványozta: a Ház ne fogadja el a tvj.-ot a tárgyalás alapjául, hanem utasítsa a kormányt oly javaslatok előterjesztésére, amelyek a tisztviselők választásának fenntartásával, a közigazgatási bíróság szervezésével, a tisztviselők szolgálati rendjének és felelősségének szabályozásával, valamint a képviselő-választások feletti kúriai bíraskodás bevezetésével biztosítják a jó közigazgatást és a közszabadságot. Szapáry az első napon lépett csatasorba, míg a Mérs. Ell. vezére máj. 30-án szólalt fel. Apponyi nem nyilatkozott egyértelműen: általánosságban elfogadta ugyan a

- tvj.-ot, azonban kimondta azt is, hogy az abban szereplő garanciákat nem tartja elégségesnek. (Apponyi itt a kormánypárttal való fúziót rebesgetők számára is nyilvánvalóvá akarta tenni, hogy az reá nézve lehetetlenség.) A következő napokon számosan szólaltak fel. A függetlenségi képviselők már ekkor minden alkalmat megragadtak a tárgyalás elnyújtására. KN (1887–92) 23. k. 220–372. p., 24. k. 3–256. p.
- 2 *Ld. még 1891. febr. 28./1., márc. 2., 1892. márc. 6./2.*
- 3 A Szep. elnökének jún. közepi naplóbejegyzése szerint a kormány eredetileg úgy számolt, hogy 3 hét alatt befejeződik az általános tárgyalás; „Ezután következnek a részletes tárgyalás, melynél a 2. §-ra 2 hetet tűztek ki a helyzet urai, s a 4. §-ra ismét 2 hetet, eme két sarkalatos § tárgyalása tehát 4 hetet vevén igénybe, júl. 20-ra volna befejezhető.” *Podmaniczky* uo. 153–154. p.
- 4 *Ld. 1891. aug. 3./1.*
- 5 Az összesen 34 napot igénybe vevő általános tárgyalás további folyamában (különösen júl. 3-án) egyre nyilvánvalóbbá vált az ellenzék obstrukciós törekvése, noha a szélsőbal csak a részletes vitában kívánta igazán bevetni fegyverét, „amely alkalommal nem annyira sok beszéd, mint inkább egymást követő névszerinti szavazások kérése által akarják a Házat agyonszavaztatni” — írta az egyik tanú, *Podmaniczky Frigyes*. (*Podmaniczky* uo. 126. p.) Végül júl. 11-én, a fő szónokok záróbeszédeivel fejeződött be az általános vita. A szélsőbal Szapáry beszéde alatt botrányos jeleneteket produkált, az elnök Eötvös Károlyt, Hoitsy Pált és gr. Károlyi Gábort is rendreutasítani kényszerült. Júl. 13-án zajlott le a névszerinti szavazás: a Kh. 261:99 arányban fogadta el a tvj.-ot a részletes tárgyalás alapjául. Rögtön ezután a szélsőbali br. Prónay Dezső indítványozta a részletes tárgyalás szeptemberre halasztását, de a többség elvetette a javaslatot. Így a kormány terve, a szakadatlan tárgyalás, megvalósult. KN (1887–92) 24. k. 258–368. p., 25. k. 74–452. p., 26. k. 4–18. p.
- 6 *Ld. még 1891. jún. 13./1., 1892. okt. 14./4., 1893. febr. 22./3., 1894. okt. 1./1.* — Kaas Ivor a Ház ápr. 22-i ülésén nyújtotta be a me.-höz és a vkm.-hez címzett interpellációját. (KN /1887–92/ 23. k. 85–86. p.) — Csáky jún. 27-én elhangzott válaszában kiemelte, hogy kétségtelenül több visszaélés és botrány történt az egyházban, de államellenes izgatás egy sem. Ígéretet tett egyúttal a „pánszláv izgatókkal” szembeni erélyes eljárásra, s arra, hogy a kormány megfelelő segítséget nyújt az összeülő zsinat határozatainak végrehajtásához. Uo. 25. k. 146–148. p.

76./29./

1891. június 26.

1.

A miniszterelnök előterjesztésére a távollevő horvát–szlavón–dalmát miniszter felhatalmazása arra, hogy a védhimlőoltásról,¹ az 1868:I. tc.

21. §-ának módosításáról, a horvát–szlavón föld-tehermentesítési adósság konverziójáról² és a Pozsega, illetve Verőce megye kikerekítéséről³ szóló horvát törvényjavaslatokat szentesítés alá terjessze.

4.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter felhatalmazása arra, hogy a néptanítók nyugdíjazásáról szóló 1875:32. tc. módosításáról alkotott törvényjavaslatot az Országgyűlés elé terjessze, miután a vallás- és közoktatásügyi és a pénzügyminiszter között a június 13-i ülésen felmerült véleménykülönbséget a minisztertanács kiegyenlítette.⁴

5.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter előterjesztésére határozat arról, hogy Dulánszky Nándor pécsi püspök a pécsi székesegyház helyreállítása körüli érdekért kitüntetésben részesüljön (I. o. Vaskorona-rend).

9.

A Tornaljai Kir. Járásbíróság és Gömör–Kishont vm. tornaljai járásának szolgabírósága között elkeresztelés miatt keletkezett hatásköri összeütközés kérdésében — az igazságügy-miniszter előterjesztésére — határozat arról, hogy az eljárást a bíróság folytassa le.

10.

A Miavai Kir. Járásbíróság és Nyitra vm. miavai járásának főszolgabírója között tilos erdei legeltetés miatt keletkezett hatásköri összeütközés kérdésében — az igazságügy-miniszter előterjesztésére — határozat arról, hogy az eljárást a bíróság folytassa le.

11.

A Kir. Kúria és Zala vm. alispánja között aratórész követelése miatt keletkezett hatásköri összeütközés kérdésében — az igazságügy-miniszter előterjesztésére — határozat arról, hogy az eljárást a közigazgatási hatóság folytassa le.

12.

Folyamatban lévő és tervezett külkereskedelmi szerződési tárgyalások⁵

A kereskedelmi miniszter úr jelentést tett a külállamokkal kötni szándékolt kereskedelmi szerződésekre vonatkozólag fennálló helyzetről.

Eszerint *Svájccal* a tárgyalások, miután a svájci megbízottak új utasítást kaptak, legközelebb ismét folytattatni fognak.

A fennforgó differenciák még jelentékenyek, megbízottaink azon általános utasítással láttattak el, hogy a jelenleginél kedvezőtlenebb szerződésre ne álljanak rá,

különösen pedig iparkodjanak azon engedmények fejében, melyeket mi Svájcnak az órákra és némely nálunk nem készített gépekre nézve adnánk, a svájci lisztvámnak mérséklését elérni, szükség esetében a sajnál is engedmény tehető.⁶

Olaszországgal a tárgyalások július hó közepén Bernben fognak megkezdetni.⁷

Romániában biztosítva van az általános vámtarifa elfogadása, mely ugyan magas tételeket tartalmaz éppen azon cikkekre nézve, melyeknél a kivitel szempontjából mi vagyunk érdekelve, de azt az előnyt mégis nyújtja, hogy minden állammal szemben fog alkalmaztatni. Arra, hogy Románia hajlandó volna velünk külön kereskedelmi szerződést kötni, az előadó miniszter úr nézete szerint alig van kilátás. Mint-hogy azonban a helyzet azáltal, hogy a román általános vámtarifa minden állammal szemben egyformán fog alkalmaztatni, megváltozik; kérdés, vajon fenntarthatók-e a mi differenciális vámjaink Romániával szemben? Minélfogva az előadó miniszter úr már előzetes felhatalmazást kér arra, hogy ha e tekintetben változtatást tenni kellene, eziránt az osztrák kormánnyal és közös külügyminiszterrel tárgyalásokba bocsátkozhassék.

Szerbiát illetőleg meg kell jegyeznie ez előadó miniszter úrnak, hogy eddigelé még egyáltalában semmi értesítést sem nyert a közös külügyminisztertől arra nézve, hogy a fogyasztási adók tárgyában elhatározott fellépésünknek, mely szerint záros határidő alatt megnyugtató választ kívántunk a szerb kormánytól, milyen eredménye lett.⁸

Tudomásul vétetett, s egyúttal a kereskedelmi miniszter úr felhatalmaztatott, hogy szükség esetében a Románia ellen alkalmazott differenciális vámok megszüntetése iránt — a minisztertanács jóváhagyásának fenntartása mellett — az általa említett tárgyalásokba bocsátkozhassék.⁹

13.

A kereskedelemügyi miniszter felhatalmazása arra, hogy a távírdadójokról szóló, Németország és a Monarchia közötti egyezményt megkösse.¹⁰

14.

A kereskedelemügyi miniszter felhatalmazása arra, hogy a vasúti és közúti csatlakozásokról Romániával kötött egyezményt az Országgyűlés elé terjessze.¹¹

15.^a

A kereskedelemügyi miniszter előterjesztésére határozat arról, hogy „A hatóságok ipari és más terménybeli szükségleteinek beszerzésénél és az ipari munkálatok kiadásánál követendő szabályok”-at kiadják az egyes minisztereknek.¹²

Jegyzetek

- a A 16–18. pontokat nem közöljük.
- 1 *Ld. még 1890. okt. 10./1.* — A javaslatot tv.erőre emelte az 1891. júl. 6-i tv. a védhímlőoltásról Horvát- és Szlavónországokban.
- 2 *Ld. még 1890. márc. 25./2., júl. 4./7., szept. 28./2. és 3., dec. 3./15., 1891. márc. 14./2., ápr. 6./1., máj. 1./26., máj. 21./20., júl. 10./7.* — A Horvát Föld-tehermentesítési Alap rendezésével kapcsolatos két javaslatot tv.erőre emelte az 1891. júl. 12-i tv. a horvát-szlavón föld-tehermentesítési tartozás beváltásáról és az 1891. júl. 12-i tv. az 1868:1. tc. 21. §-ának módosításáról. (Utóbbi a magyar, helyesebben közös 1868:30. tc.-nek megfelelő horvát tv.!)
- 3 *Ld. még 1891. máj. 1./2.* — A javaslatot tv.erőre emelte az 1891. júl. 6-i tv. a Pozsega, ill. Verőce megye beosztásában történt változás becikkelyezéséről.
- 4 *Ld. még 1890. jún. 27./20., 1891. jún. 13./2.* — A tvj.-ot, amelyet Csáky júl. 17-én nyújtott be, indoklásával együtt ld. OL - K 2 - 1887/92 - 7814/1891 (189. cs.). Bizonyos, a lényegét nem érintő módosításokkal fogadta el az Ogy. 1891 dec.-ében. (KN /1887–92/ 26. k. 74. p., 27. k. 317., 400., 402–447., 494. p.) — Tv.erőre emelte az 1891:43. tc. Ennek leglényegesebb rendelkezése — a nyugdíjra jogosítottak körének szélesítésén túl — az volt, hogy a 40 éves szolgálati idővel rendelkezőknek, az eddigi évi 400, ill. 300 Ft-ban maximált összeg helyett, utoljára húzott javadalmuk összegét biztosította nyugdíjul.
- 5 *Az összes külkereskedelmi vonatkozású jk.-i pont felsorolása: 1890. márc. 25. 29. jegyzet.*
- 6 *Ld. 1891. júl. 10./6.*
- 7 *Ld. 1891. aug. 16./7.*
- 8 *Ld. 1891. máj. 21./10.*
- 9 *Ld. 1891. júl. 10./5.*
- 10 *Ld. még 1891. jún. 3./5. júl. 3./1.*
- 11 *Ld. még 1890. aug. 8./8., 1891. febr. 28./4., márc. 14./6., máj. 1./13. és 14., 1892. szept. 23./7., 1894. jún. 18./3., júl. 17./12.* — Baross felségelöterjesztését, a tvj. és indoklása tervezetét, valamint a márc. 14-én kötött egyezmény hiteles szövegét ld. OL - K 229 - 1892 - 28. t. - 6847 (31 419 és 42 805/1891). A javaslat aug. 1-jén került a Ház elé. (Iratok, kh. tárgyalás: OL - K 2 - 1887/92 - 7900, 8081/1891 /191–192. cs./, KN /1887–92/ 26. k. 343–344., 472., 524–526., 528. p., 27. k. 156. p.) — Az egyezményt az 1891:40. tc. emelte tv.erőre, hatályba lépett a hitelesítő okmányok 1891. nov. 17-i bukaresti kicserélésével. Ettől az időponttól számított 6 év alatt kellett kiépíteni a két csatlakozást.
- 12 A szabályzat elkészítését az 1890. márc. 1-jei mt. határozta el. Elfogadott szövege megtalálható a jk. mellékletében.

77./30./

1891. július 3.

1.

Az osztrák–magyar–német távírdaegyezmény megkötése¹

A kereskedelmi miniszter úr jelentette, hogy a távírdai díjak iránti egyezmény, melynek megkötésére a f. évi június hó 26-án kelt minisztertanácsi határozattal felhatalmazást nyert, mind az osztrák kormány képviselőjével, mind a német kormány

képviselőjével — az illető kormányok jóváhagyásának fenntartásával — megköttett.

Jóváhagyólag tudomásul vétetett, és a kereskedelemügyi miniszter úr felhatalmaztatott, hogy az egyezményt jóváhagyhassa.^{a2}

3.

Firczák Gyula kinevezésével kapcsolatban az uralkodó püspöki kinevezési jogát ért sérelem³

A vallás- és közoktatásügyi miniszter úr előterjesztette, hogy a közös külügyminiszter úr értesítése szerint a római pápa Firczák Gyula nagyprépostnak munkácsi püspökké való kineveztetéséhez hozzájárult; minthogy azonban a pápai hozzájárulást illetőleg a külügyminiszteri átiratban az a helytelen, a magyar király apostoli jogának meg nem felelő kifejezés használtatik, hogy Ő Felségének Firczák püspökké való kineveztetésére vonatkozó javaslata (prezentációja) a pápa Ő Szentsége helyeslésével találkozik, holott Ő Felsége mint Magyarország apostoli királya a főpapok kinevezésére nézve nem javaslatot tesz, hanem azokat valóban kinevezi, s a pápa a történt kinevezés ellen csak kánoni szempontból tehet kifogást, — az előadó miniszter úr Ő Felsége apostoli jogának megóvása érdekében ezen körülményre a közös külügyminiszter urat figyelmeztetni szándékozik; meg kell azonban jegyeznie, hogy a fennebb említett helytelen kifejezés nem most először alkalmaztatik, hanem a korábbi ilyenmű értesítésekben is használtatott.

Helyeslőleg tudomásul vétetett.⁴

5.

Irányi Dániel indítványa a képviselő-választási törvény módosítására⁵

A miniszterelnök úr szükségesnek tartja, hogy a kormány Irányi Dánielnek a Képviselőház f. évi június hó 27-én tartott ülésében a képviselő-választási törvény módosítása iránt benyújtott indítványával szemben elfoglalandó álláspontra nézve határozzon.

Minélfogva

elhatároztatott, hogy a kormány ezen indítványnak tárgyalásra való kitűzését ellenezze azzal a kijelentéssel, hogy a kormány a Kir. Kúriának a vitás választások feletti bíraskodását tárgyzó törvényjavaslatot a tett ígérethez képest még az országgyűlési szünet előtt mindenestre be fogja terjeszteni, s amennyiben a kúriai bíraskodással mellőzhetetlenül összefügg, a képviselő-választási törvény némely hiányának pótlása iránt is javaslatokat tenni szándékozik, a választási törvény általános módosítását azonban a kormány nem szándékozik javaslatba hozni.⁶

8.

A Csíkszentmártoni Kir. Járásbíróság és Csík vm. kászonalcsíki járásának szolgabírósága között tilos erdei legeltetés miatt keletkezett hatásköri összeütközés kérdésében — az igazságügy-miniszter előterjesztésére — határozat arról, hogy az eljárást a bíróság folytassa le.

13.

A Kincstár ezüstbeváltási kötelezettségének korlátozása

A pénzügyminiszter úr tekintve azt, hogy az ezüst forgalmi értéke kg.-onként mintegy 12-15 Ft-tal csekélyebb, mint az a fennálló 45-ös pénzláb⁷ alapján a Kincstár által kiveretés céljából magánfelek kívánatára beváltandó, szükségesnek tartja, hogy figyelemmel különösen a valuta tervezett szabályozására is,⁸ az Államkincstárnak ezüstbeváltási kötelezettsége elsősorban a használati tárgyakra nézve, későbbben pedig a hazai ezüstabányák termékeire nézve is beszüntetessék, s hogy a beváltás — amennyiben az magánfelek részéről kívántatnék — a Kincstár által is csak az ezüst forgalmi értéke szerint történhessék.

Ennélfogva felhatalmazást kér, hogy a Monarchia mindkét államában egyenlő eljárás életbe léptetése érdekében ily irányban az osztrák pénzügyminiszterrel tárgyalásokba bocsátkozhassék.

A felhatalmazás megadatott.⁹

Jegyzetek

a Tarkovich beszúrása.

1 *Ld. még 1891. jún. 3./5., jún. 26./13.*

2 A júl. 1-jén kötött egyezményt ld. RT 1891. 1815. p.

3 *Ld. még 1891. máj. 1./15.*

4 A püspöki székek betöltésének módjára ld. *Eckhart*.

5 *Ld. még 1890. márc. 25./2., júl. 4./3., 1891. máj. 21./6., jún. 13./3., jún. 14./1., júl. 10./1., okt. 2./1.*

6 Irányi, a Füg. és 48-as P. elnöke indítványában a képviselő-választásokról rendelkező 1874:33. tc.-en többek között a következő módosításokat javasolta: a választójog cenzusának leszállítása, az Erdélyre vonatkozó külön választási tv. eltörlése, az 1848/49-es honvédeknek választójog biztosítása, a titkos szavazás bevezetése. A Ház júl. 13-i ülésén Szapáry — a mt. döntésének megfelelően — ellenezte az indítvány napirendre tűzését. Álláspontját júl. 14-én a többség — névszerinti szavazás után — 174:82 arányban elfogadta, így az indítvány nem került tárgyalásra. KN (1887-92) 25. k. 127., 452-457. p., 26. k. 7-8. p.

7 45-ös pénzláb: 1 o. é. Ft megfelel 1/45 font finom ezüstnek. 1857. szept. 19-i nyílt parancs. RGBl. 1857. 169.

8 *Ld. 1891. jan. 15./6.*

9 *Ld. még 1891. nov. 21./18.*

78./31./

1891. július 10.

1.

Törvényjavaslat a képviselő-választások fölötti bíraskodásról¹

Az igazságügy-miniszter úr előterjesztése folytán még egyszer megfontoltatván és megbeszéltetvén az országos képviselő-választások feletti bíraskodásról szóló törvényjavaslat,

az véglegesen elfogadottnak nyilvánított, s egyúttal kimondatott, hogy miután ezen törvényjavaslat tárgyánál fogva nem tartozik kizárólag az igazságügy-miniszter úr hatásköréhez, s az igazságügy-miniszter úr azt csak a minisztertanács megbízása következtében készítette el, felhatalmaztatik az igazságügy-miniszter úr, hogy a szóban levő törvényjavaslatot a kormány megbízásából és nevében^a terjessze az Országgyűlés elé.²

2.

A kereskedelemügyi miniszter tájékoztatása a Németországgal kötött vám- és kereskedelmi szerződés várható hatásáról.³

4.

Magyar kívánságok a Szerbiával tervezett külkereskedelmi szerződési tárgyalásokkal kapcsolatban⁴

A kereskedelmi miniszter úr — tekintve azt, hogy a közös külügyminiszter nagy súlyt helyez arra, hogy Szerbiával a kereskedelmi szerződési tárgyalások megkezdessenek⁵ — felhatalmazást kér, hogy e tárgyalásokba bocsátkozhassék.

Megbízottainknak az az utasítás volna adandó, hogy a magyar kormány ugyan legjobban szeretné, ha e tárgyalások a mostani szerb kereskedelmi szerződés alapjára fektetnének, mivel azonban a szerb kormány specifikus vámokat kíván életbe léptetni, a tárgyalások ezen az alapon is megindíthatók, azonban legfeljebb az érték 10%-ának megfelelő vámok fogadhatók el.

A szerb fogyasztási adókat illetően az az álláspont tartandó fenn, hogy a Monarchiából érkező cikkek legfeljebb értéküknek 15%-át tevő belfogyasztási adóval róhatók meg.

Követelendő, hogy a vasúti díjsszabás tekintetében Szerbia mindazon kedvezményt megadja a magyarországi viszonylatban is, mint amelyeket Szaloniki irányában engedélyez.

A mi beviteli vámjainkat illetően a jelenlegieknél nagyobb vámkedvezmények Szerbia részére nem engedélyezhetők.

Jóváhagyólag tudomásul vétetett, és a kívánt felhatalmazás megadatott.

5.

**A Romániával fennálló vámháború megszüntetése
és a külkereskedelmi viszonyok rendezése⁶**

A kereskedelmi miniszter úr előadta, hogy Románia törvényhozása az általános vámtarifa-törvényt már elfogadta,⁷ minélfogva a közös külügyminiszter úr sürgeti, hogy részünkről mielőbb üljön össze a közös vámértekezlet, mely előkészítené a Romániával megindítandó tárgyalásokat, illetőleg javaslatot tenne arra nézve, hogy a román általános vámtarifa életbe léptetése következtében a mi Románia ellen intézett kereskedelmi megtorló intézkedéseinket mennyiben kellene megváltoztatni, illetve hatályon kívül helyezni.⁸

Az előadó miniszter úr nézete szerint, amint ezt már egy előbbi minisztertanácsban jelezte volt, ha Románia irányunkban is hajlandó általános vámtarifáját alkalmazni, mi sem tarthatjuk fenn a Románia ellen életbe léptetett hazai vámokat és intézkedéseket, hanem különben is érdekünkben lévén, hogy Romániával barátságos kereskedelmi viszonyok létesíttessenek, hatályon kívül lesznek helyezendők mindazon intézkedések, melyek a Románia ellen folyamatba tett vámháború sikere érdekében 1886-ban és azontúl kibocsáttattak; az állategészségügyi kérdés érintetlenül hagyatván. Azonban az előadó miniszter úrnak eddigelé még nem volt módjában a román általános tarifa határozmányait részletesebben megismerni, s a közös külügyminisztertől nem is nyert semmi tájékoztatást arra nézve, hogy Romániának mi a szándéka irányunkban. Ezért végleges állást ez idő szerint még nem is foglalhatunk. Hogy azonban kimutassuk készségünket előmozdítani azt, hogy Romániával mielőbb barátságos kereskedelmi viszonyok létesíttessenek, a kereskedelmi miniszter úr nézete szerint megbízottainkat a közös vámkonferenciába ki kellene küldeni azzal az utasítással, hogy mielőtt további tárgyalásokba bocsátkoznának, kérjenek a közös külügyminiszter úrtól kellő tájékoztatást arra nézve, hogy Romániának mi a szándéka a kereskedelmi viszonyoknak velünk való rendezésére nézve. Azután pedig állapítsák meg a vámkonferencián javaslatukat, mely szerint eljárásunk Romániával szemben a fent előadott irányban mérséklendő és módosítandó lesz; az állategészségügyi kérdés érintetlenül hagyatván.

A minisztertanács az előterjesztett nézethez hozzájárulván, felhatalmazta a kereskedelmi, pénzügyi és földművelésügyi miniszter urat, hogy ilyen értelemben intézkedjenek.⁹

6.

A Svájccal folyó külkereskedelmi szerződési tárgyalások állása¹⁰

A kereskedelmi miniszter úr jelentést tett a svájci kereskedelmi szerződési tárgyalások állásáról, előadván, hogy a második olvasás is már megtörtént, de eddigelé az ellentétes álláspontok között lényegesebb közeledés nem észlelhető.

Tudomásul vétetett azon hozzáadással, hogy a részünkről az eddig elfoglalt álláspont továbbra is fenntartandó.

7.

Egyezmény a horvát-szlavón föld-tehermentesítési adósság konverziójáról¹¹

A pénzügyminiszter úr bejelentette, hogy a horvát-szlavón föld-tehermentesítési adósság konverziója iránt a horvát bán nevében is az egyezményt a Magyar Általános Hitelbankkal megkötötte, mely egyezmény szerint az új, 4%-ot kamatozó kötvényeket a nevezett bank 90 1/10% árfolyammal venné át, úgy azonban, hogy 91,6% árfolyamon felüli értékesítésnél a nyereség az Államkincstár és a bank között megosztandó.

Jóváhagyólag tudomásul vétetett.¹²

9.

A Mocsi Kir. Járásbíróság és Kolozs vm. mezőörményesi járásának fősolgabírája között illetmény követelése miatt keletkezett hatásköri összeütközés kérdésében — az igazságügy-miniszter előterjesztésére — határozat arról, hogy az eljárást a bíróság folytassa le.

Jegyzetek

a Tarkovich beszúrása.

- 1 *Ld. még 1890. márc. 25./2., júl. 4./3., 1891. máj. 21./6., jún. 13./3., jún. 14./1., júl. 3./5., okt. 2./1.*
- 2 Szilágyi a tvj.-ot — mint a tervezett közigazgatási reformmal kapcsolatos első ún. garanciális javaslatot (vö. 1891. aug. 1.) — 1891. júl. 18-án nyújtotta be. A 162 szakaszt tartalmazó javaslat a máj. 21-i mt.-on elfogadott alapelveken épült fel. Eszerint: a választások érvényessége feletti bíráskodás meghatározott esetekben 8 évi időtartamra a Kúriát illeti (1. §), ennek az időnek lejártával a jog visszazáll a Kh.-ra (2. §), a választás érvénytelenítése 24-féle ok (pl.: a képviselő a tv. értelmében nem választható meg, a képviselő megválasztása fejében pénzt vagy más előnyt ígér, a képviselő megválasztása érdekében a választót előnyök elvonásával zsarolja, a képviselő a választási idő alatt eteti-itatja a választókat stb.) miatt kérhető a Kúriához benyújtott kérvény útján. Bizonyos engedményeket tett a javaslat az új rendezést ellenzőknek azzal, hogy viszonylag széles jogkört hagyott a Kh. kezében: a 24 féle eseten kívül minden egyéb esetben továbbra is a Ház bíráló bizottságait jelölte meg illetékes fórumként. (A tvj.-ot és indokolását ld. OL - K 2 - 1892/97 - Tvj.-ok 85./294. cs./.) — Hosszú vita után a Ház júl. 18-án úgy döntött, hogy előzetes tárgyalásra egy e célra alakítandó külön bizottságnak adja ki a tvj.-ot. Szilágyi júl. 25-én 30-tagú bizottság megválasztására tett javaslatot, ezt a Ház elfogadta. KN (1887–92) 26. k. 104–116., 243. p.
- 3 *A német külkereskedelmi ügyekre vonatkozó jk.-i pontok felsorolása: 1890. okt. 10. 5. jegyzet. — Az összes külkereskedelmi vonatkozású jk.-i pont felsorolása: 1890. márc. 25. 29. jegyzet. — Írásos előterjesztést nem találtunk.*
- 4 *A szerb külkereskedelmi ügyekre vonatkozó jk.-i pontok felsorolása: 1890. ápr. 3. 9. jegyzet. — Ld. még fenti 3. jegyzet.*
- 5 A küm. erre vonatkozó, mindkét kerm.-hez intézett jún. 11-i átiratát ld. OL - K 26 - 1891 - 222 (2074).

- 6 *A román külkereskedelmi ügyekre vonatkozó jk.-i pontok felsorolása: 1890. dec. 3. 9. jegyzet. — Ld. még fenti 3. jegyzet.*
- 7 A júl. 7-i keltezésű, júl. 10-től érvényes új román általános vámtarifát ld. OL - K 255 - 1891 - 6. t. - 2153.
- 8 A kűm. júl. 8-i levelét ld. uo. - 1884.
- 9 Júl. 13-án döntött a közös vámkonferencia arról, hogy viszonzva a román lépést, a Monarchia is hatályon kívül helyezi az 1886-ban életbe léptetett vámháborús intézkedéseket. A konferencia jk.-ét ld. uo. - 1968.
- 10 *A svájci külkereskedelmi ügyekre vonatkozó jk.-i pontok felsorolása: 1891. máj. 1. 8. jegyzet. — Ld. még fenti 3. jegyzet.*
- 11 *Ld. még 1890. márc. 25./2., júl. 4./7., szept. 28./2. és 3., dec. 3./15., 1891. márc. 14./2., ápr. 6./1., máj. 1./26., máj. 21./20., jún. 26./1.*
- 12 Az egyezményt és a kapcsolatos iratokat ld. OL - K 255 - 1891 - 7. t. - 2365.

79./32./

1891. július 17.

1.

A „Függetlenség” című lap rágalmazó cikke a Képviselőház ellen

A miniszterelnök úr bemutatta a „Függetlenség” című hírlapnak mai számát, mely a Képviselőház ellen a legdurvább sértéseket és gyalázásokat tartalmazza.¹

Tekintve, hogy a büntetőtörvény 269. §-a értelmében, ha a rágalmazás vagy becsületsértés az Országgyűlés vagy annak valamelyik háza ellen követtetik el: a bünvádi eljárás hivatalból ugyan, de csak a megsértett Országgyűlés vagy a Ház felhatalmazása folytán indítható meg, — megbízattak a miniszterelnök és az igazságügy-miniszter urak, hogy a Képviselőház elnökét a „Függetlenség” lapban foglalt sértésekre figyelmeztessék.

2.

A miniszterelnök előterjesztése alapján határozat arról, hogy a Németországgal és Olaszországgal fennálló szövetség meghosszabbítása tárgyában Ugron Gábor által tett interpellációra milyen választ adjanak.²

3.

Törvényjavaslat a Tisza folyó mederszabályozása tárgyában³

A földművelésügyi miniszter úr bemutatta a Tisza folyó medrének rendezését tárgyzó törvényjavaslatot,

mely tárgyalatván, elfogadtatott a pénzügyminiszter úr azon módosításával, miszerint a tervezett munkálatoknak 17 millió Ft-ra előirányzott költsége magában a törvényjavaslatban ne állapíttassék meg meghatározott végösszegben, hanem csupán felhatalmazás kéressék, hogy ezen munkálatokra 1892. évtől kezdve az állami költségvetésben azon 500 000 Ft-nyi összeg beszámításával, mely a Tiszánál létesítendő szabályozásokra a „Beruházások”-nál a költségvetésbe már fel is van véve, évenként 1 millió Ft irányoztathassék elő azon elv szellemel tartásával, hogy a vízszabályozásokra fordítandó kiadások az e célra ma felvett szükségletet 500 000 Ft-nál többel ne haladják meg; továbbá, hogy^a a költségvetés indokolásában ismertessék meg a tervezett mederrendezési munkálat, s említettessék meg azon összeg, melybe ezen munkálat a minisztérium számítása szerint egészben véve kerülni fog.

A minisztertanács kifejezte egyúttal azon kívánatát, miszerint a szóban levő törvényjavaslat csak az őszi ülészakban terjesztessék az Országgyűlés elé.⁴

5.

A kereskedelemügyi miniszter tájékoztatása arról, hogy a magyar állam az Osztrák–Magyar Államvasút Társaság magyarországi vonalait július 18-án veszi át.⁵

6.^b

A Romániával szemben alkalmazott harci vámtarifa megszüntetése⁶

A kereskedelemügyi miniszter úr f. hó 10-én tett előterjesztése kapcsában jelentette, hogy miután a román kormány bukaresti követünk jelentése szerint az általános vámtarifát minden megszorítás nélkül irányunkban is alkalmazni szándékozik, ha viszont mi is a kivételes eljárástól Romániával szemben eltérünk, — a közös vámkonferencia javaslata értelmében az osztrák kormányval megegyezés jött létre, mely szerint f. hó 19-étől kezdve Románia irányában mi részünkről is az általános vámtarifa alkalmaztassék, s mindazon harci vámok és intézkedések, melyek 1886-ban és azóta Románia ellenében életbe léptetettek, megszüntetessenek, az állategészség ügye azonban érintetlenül maradván.

Jóváhagyólag tudomásul vétetett.⁷

Jegyzetek

- a Tarkovich beszúrása az eredetileg itt állt „s” helyén.
- b A 7. pontot nem közöljük.
- 1 Verhovay Gyula „A népbolondító parlament” című vezércikkéről van szó. Ebben a szerző többek között „maskarának”, „humbognak s hazugságnak” nevezte a magyar parlamentarizmust, élesen támadta a korrupt választási rendszert. „Micsoda ötlet a hivatalvadász és érdekhajhász népség gyűlévszhadát országgyűlésnek nevezni” — írja a kormánypárti képviselőknek címezve. *Független Újság* (korábban: *Függetlenség*) 1891. I. (IX.) évf. 106. sz.
- 2 Ugron a Kh. júl. 4-i ülésén interpellálta a me.-öt (ígazak-e azok a nyilatkozatok, amelyek szerint meghosszabbították a Monarchia, Németország és Olaszország között kötött hármasszövetséget, ha igen hány évre, és becikkelyezik-e azt?) A me. júl. 22-i válaszában elismerte a szövetség „több évre” történt meghosszabbításának tényét. Részleteket nem volt hajlandó közölni, csupán azt, hogy a szerződés tv.erőre emeltetését a kormányok nem tervezik. Ugron a választ nem is fogadta el. (KN /1887–92/ 25. k. 272. p., 26. k. 162–165. p.) — Az 1882 máj.-ában kötött hármasszövetséget először 1887-ben, majd 1891. máj. 6-án újították meg 6 évi időtartamra, szövegét azonban részben sem hozták nyilvánosságra. (1888. febr. 3-án a három fővárosban csak az 1879-ben létesült német-osztrák–magyar szerződést közölték a hivatalos lapok. (OL - K 26 - 1891 - 2348.) — Mint azt az 1891. szept. 18-án tartott közös mt. jk.-e tanusítja, a szövetség meghosszabbítását az érdekelt hatalmak szeretnék volna teljes titokban tartani, de az olasz parlamentre olyan nyomás nehezedett, hogy a tény bejelentését nem lehetett elkerülni. *Diószegi*, Die Protokolle 511–513. p.) — A kérdés részleteire ld. *Fellner*; *Diószegi*, *Klasszikus...* 289–316. p. és *Diószegi*, *Az Osztrák–Magyar...* 236–354. p.), valamint *Gratz* I. 315–316. p.
- 3 *Ld. még 1890. júl. 4./3., 1891. nov. 6./7.*
- 4 A Tisza szabályozásának hatalmas munkálatait még 1846-ban kezdték el, majd azt az 1850. júl. 16-i császári nyílt parancs nyomán Vásárhelyi Pál tervei alapján folytatták. Alapvető cél az árvizek elleni védelem, az ármentesítés és a folyó hajózhatóvá tétele volt. A szükséges átvágások zömét 1850–1867 között elvégezték, 1880-ig bővítési munkálatok folytak, azóta pedig (főleg az 1879-es árvíz tapasztalatai alapján) a Csongrád–Titel szakaszon dolgoztak. A nyílt parancsban kimondott elv értelmében a kanyarátvágások, a védőtöltések és a mederszabályozás költségeit az állam, a többi ármentesítési költséget pedig az érdekelt viselték. 1890-ig az állam 11,4 millió, az érdekelt több mint 40 millió Ft-ot áldoztak a szabályozás céljaira. A 80-as évek végén elsősorban a folyó hajózhatóvá tétele szempontjából vetődött fel ismét a kérdés. Ugyanis a folyó — a jelentős munkálatok ellenére — a terményszállítások időszakában Csongrádtól északra nem volt hajózható, Csongrádtól délre is csak közepes és magas vízállásnál. 1889-ben elkészült egy szabályozási terv, amely hatalmas elképzeléseket (pl. Duna–Tisza csatorna építése, a Hármaskörös és a Maros hajózhatóvá tétele) tartalmazott. Az Orsz. Vízépítészeti Hivatal előterjesztését 1891 ápr.-ában tárgyalta meg a Vizügyi Műszaki Nagytanács. Utóbbi javaslatait figyelembe véve dolgozták ki a mt.-nak bemutatott tvj.-tervezetet. Iratok: OL - K 184 - 1894 - 19. t. - 1744. (Itt található — 61 049/1891 számon — a mt.-i előterjesztés is, amely részletesen kitér a tervezett munkálatokra.)
- 5 *Ld. még 1890. okt. 24./1., 1891. márc. 18./2., máj. 1./7., jún. 3./4., júl. 29./4., aug. 16./11., 1892. jan. 8./2., febr. 9./18., márc. 20./1.* — A MÁV júl. 18-án értesítette a minisztériumokat az átvétel megtörténtéről. OL - K 178 - 1891 - 1276.
- 6 *A román külkereskedelmi ügyekre vonatkozó jk.-i pontok felsorolása: 1890. dec. 3. 9. jegyzet. — Az összes külkereskedelmi vonatkozású jk.-i pont felsorolása: 1890. márc. 25. 29. jegyzet.*
- 7 A vámháborús intézkedéseket a kerm. és a fm. júl. 16-án kiadott rendeletei helyezték hatályon kívül. (OL - K 255 - 1891 - 6. t. - 1968, 2016, 2017, RT 1891. 904., 905., 929. p.) — Romániával szemben júl. 17-től ismét az 1887:25. és 1888:24. tc.-ek által módosított 1882. évi vámtarifa általános tételeit alkalmazták.

80./33./

1891. július 29.

1.

A Svájjal folyó és az Olaszországgal tervezett külkereskedelmi tárgyalások és a Németországgal kötött külkereskedelmi szerződés parlamenti tárgyalásának ügye¹

A kereskedelmi miniszter úr jelentést tévén a kereskedelmi szerződésekre vonatkozó tárgyalások állásáról, és megemlítvén, hogy a Svájjal folytatott tárgyalások nagy nehézségekbe ütköznek,² s az Olaszországgal megindítandó tárgyalásokhoz adandó utasítás iránt legközelebb fog a minisztertanácsnak javaslatot tenni,³ előadta, hogy a német birodalmi kormány azt a kívánatot fejezte ki, hogy az Osztrák–Magyar Monarchia és Németország közt létesített kereskedelmi szerződés már a f. év november havában terjesztessék a parlamentek elé tárgyalás és jóváhagyás végett. Az előadó miniszter ennél fogva felhatalmazást kér, hogy a magyar kormány nevében kijelenthesse, miszerint az említett szerződés novemberben, egyidejűleg az Ausztriában és Németországban történő előterjesztésekkel, részünkről is elő fog terjesztetni, s oly időben fog tárgyalatni, hogy az új szerződés a mostani szerződés lejártá, vagyis 1892. február 15. előtt mindenestre megerősíthető legyen.

A kívánt felhatalmazás megadatott.⁴

3.

A kereskedelemügyi miniszter előterjesztésére hozzájárulás ahhoz, hogy a Kassa–Tornai HÉV Társaság székhelyét Kassáról Budapestre helyezték át.⁵

4.

Törvényjavaslat az Osztrák–Magyar Államvasút magyarországi vonalainak megváltása tárgyában kötött szerződés becikkelyezéséről⁶

A kereskedelmi miniszter úr — tekintve azt, hogy az Osztrák–Magyar Államvasút Társaság magyarországi vonalainak megváltása iránt kötött s a társulati közgyűlés által f. hó 9-én elfogadott, a magyar kormány részéről pedig az előadó miniszter úr és a pénzügyminiszter úr által f. hó 11-én aláírt szerződés immár teljes jogerejűvé vált, a szerződésben kikötött minden előfeltétel teljesített, s a szerződés tárgyát képező vasúti vonalak tartozékaikkal f. hó 18-án az állam részére tényleg átvétettek — felhatalmazást kért, hogy ezen szerződésnek törvényhozási jóváhagyása céljából Ő Felsege legfelsőbb engedélyével a következő című törvényjavaslatot terjeszthesse az Országgyűlés elé: „Törvényjavaslat az Osztrák–Magyar Államvasút

Társaság magyarországi vonalai iránt az 1891:XXV. tc. alapján 1891. július 7/11-én kötött szerződés jóváhagyásáról és becikkelyezéséről.”

A kereskedelmi miniszter úr felhatalmaztatott, hogy a bemutatott törvényjavaslatot az annak alapját képező szerződéssel együtt Ő Felsege legfelsőbb engedélyének kieszközlése után az Országgyűlés elé terjeszthesse.⁷

6.

Változtatások a sajtóbíróságok székhelyeiben és területköreiben az ítéletábla decentralizálása miatt⁸

Az igazságügy-miniszter úr előterjesztette, hogy a kir. ítéletáblák szétesztása következtében a sajtóbíróságok tekintetében is azt a változtatást szándékozik elrendelni, miszerint minden kir. tábla székhelyén levő törvényszék sajtóügyekbeni bíraskodással is felruháztassék, a volt magyar határörvidéki részekre nézve továbbra is fenntartatván azon kivételes intézkedés, miszerint sajtóügyekben az esküdtszéki eljárás kizárásával a rendes bíróság ítél a ténykérdésben is.

Jóváhagyólag tudomásul vétetett.⁹

7.

A Balatonfüredi Kir. Járásbíróság és Zala vm. tapolcai járásának főszoigabírája között tanítói járandóság követelése miatt keletkezett hatásköri összeütközés kérdésében — az igazságügy-miniszter előterjesztésére — határozat arról, hogy az eljárást a bíróság folytassa le.

8.

A Nagykanizsai Kir. Járásbíróság és Zala vm. árvaszéke között hagyatéki ügy miatt keletkezett hatásköri összeütközés kérdésében — az igazságügy-miniszter előterjesztésére — határozat arról, hogy az eljárást a bíróság folytassa le.

9.

A Borosjenői Kir. Járásbíróság és Arad vm. ternovai járásának főszoigabírája között idézés szétitépése miatt keletkezett hatásköri összeütközés kérdésében — az igazságügy-miniszter előterjesztésére — határozat arról, hogy az eljárást a bíróság folytassa le.

A Kővár-vidéki zálogbirtok örök tulajdonul való megváltása a Telekiek részéről

[A Kővár-vidéki kincstári uradalmat 1780-ban a Teleki nemzetségnek adományozták két nemzedéknyi időtartamra. Még hárman élnek a második nemzedékből, akiknek elhalálása után a Kincstár visszaváltási pert indíthat. A Telekiek azonban örök tulajdonul kívánják megváltani a birtokot, ezért tárgyalások folytak ez ügyben. A nemzetség kiegyezési bizottsága legutóbb is csak 100 000 pengő Ft-ot ajánlott fel a tulajdonba adásért, ami oly csekély összeg, hogy nem fogadható el. A pénzügyminiszter újabb tárgyalásokba bocsátkozott a nemzetséggel, melynek során megörökítési egyenérték fejében 826 355 pengő Ft-ot (867 672 o. é. Ft) követelt. Ezt az összeget a Telekiek magasnak tartották, és hivatkozva arra, hogy más jogcímű birtokokat is számításba vettek az érték megállapításánál, a hátralévő haszonélvezeti idő pedig túl csekélynek számítottatott — csökkentését kérték. A pénzügyminiszter végül elfogadta a megörökítési összeg 550 000 o. é. Ft-ra való leszállítását. Ezen az alapon a Jogügyi Igazgatóságnak végül sikerült egyezményt kötni a nemzetség kiegyezési bizottságával, amely természetesen fenntartotta a nemzetségi közgyűlés jóváhagyási jogát.

A pénzügyminiszter felhatalmazást kap az egyezmény jóváhagyására.]

Jegyzetek

- 1 *Az összes külkereskedelmi vonatkozású jk.-i pont felsorolása: 1890. márc. 25. 29. jegyzet.*
- 2 *Ld. 1891. aug. 3./5.*
- 3 *Ld. 1891. aug. 16./7.*
- 4 *Ld. 1891. dec. 5./5.*
- 5 A székhely-áthelyezést Baross — az uralk. aug. 9-i lf. elhatározása alapján — engedélyokmányi függelék formájában engedélyezte aug. 22-én. (RT 1891. 1279. p.) — Az áthelyezés indokál azt hozta fel a társaság, hogy Kassa nem megfelelő központ. OL - K 2 - 1887/92 - 8125/1891 (192. cs.)
- 6 *Ld. még 1890. okt. 24./1., 1891. márc. 18./2., máj. 1./7., jún. 3./4., júl. 17./5., aug. 16./11., 1892. jan. 8./2., febr. 9./18., márc. 20./1.*
- 7 Baross júl. 30-i előterjesztésére az uralk. aug. 5-én járult hozzá a tvj. beterjesztéséhez. Iratok: OL - K 229 - 1893 - 11. t. - 1765., itt található a mt.-i előterjesztés fogalmazványa is 46 888/1891 számon. — A kerm. okt. 3-án nyújtotta be a tvj.-ot. (Kh. iratok és tárgyalás: OL - K 2 - 1887/92 - 7981, 8103, 8118/1891 /191-192. cs./, KN /1887-92/ 27. k. 5., 73., 204., 206., 232. p.) — A javaslatot az 1891:38. tc. emelte tv.erőre.
- 8 *Ld. még 1890. ápr. 3./1., dec. 29./1.*
- 9 Az 1871:32. tc. és a felhatalmazása folytán kiadott 1871. júl. 10-i igm. rendelet egyes tvsz.-ekre bízta a sajtóbíráskodást. Szilágyi a mt. határozata nyomán csaknem egy év múlva, 1892. máj. 28-án adta ki rendeletét, amelyben a sajtó útján elkövetett és esküdszék elé utalt büntetendő cselekmények fölött bírói hatósági körrel 1893. jan. 1-jei hatállyal az 1890:25. tc. alapján szervezett 11 ítélőtábla székhelyén működő tvsz.-eket, ill. Bp.-en a tvsz. büntető osztályát ruházta fel. OL - K 255 - 1892 - 12. t. - 1622, RT 1892. 1192. p.

81./34./

1891. augusztus 1.

A közigazgatási törvényjavaslat további tárgyalatása¹

A miniszterelnök úr — tekintve azt, hogy a függetlenségi pártok ellenzéke [sic!] az obstrukciót a közigazgatási reform-törvényjavaslat részletes tárgyalásánál is folytatja,² s hogy az előadó miniszterelnök úr részéről tett azon ajánlattal szemben is, miszerint ha lehetővé tétetnék bizonyos számú szakasznak hosszadalmasabb vita nélküli elintézése, az országgyűlési tárgyalásokban néhány heti szünet állhatna be, s a reform-törvényjavaslat tárgyalása csak az őszi ülészakban folytattnék, az ellenzék pártértekezleti határozatok alapján kijelentette, hogy a törvényjavaslat határozmányainak alapos megvitatásától el nem állhat, ami azt jelenti, hogy az obstrukciót továbbra is folytatni kívánja — szükségesnek tartja, hogy a helyzet megfontoltassék, s mód kerestessék, mely mellett az alkotmányos elv és a kormány tekintélyének megóvásával a kibontakozás elérhető volna.³

Nézete szerint három eshetőség vehető megfontolás alá, nevezetesen:

I. Folytatni tovább a tárgyalásokat, tekintet nélkül az obstrukcióra, az eddigi módon.

Ezen eljárás azonban nem vezetne célhoz, mert immár kétségtelessé vált, hogy az ellenzék makacs obstrukciójával szemben a törvényjavaslatot letárgyalatni lehetetlen. Ezen az úton hetek és hónapok telnének el teljesen meddő vitában, minden gyakorlati eredmény nélkül, csak a pártok közötti elkeseredés növeltetnék. Ilyen meddő vita nem szolgálna sem az ország érdekeinek, sem a kormánypárt hasznára nem válnék.

Ezt az eljárási módot tehát az előadó miniszterelnök úr kizártnak tekinti.

II. Felosztatni az Országgyűlést, s az új Országgyűlést még oly időben hívni össze, hogy legalább felhatalmazási törvénnyel a jövő évi államháztartás viteléről a f. év végéig gondoskodás történehesék. Ez jelenleg még lehető volna, amennyiben — ha az Országgyűlés azonnal föloszlattnék — az új Országgyűlés a megejtendő választások után még október első felében össze volna hívható.

A miniszterelnök úr azonban ezen eszökhöz csak a végső esetben kívánna^a nyúlni, mert mellözve is azt, hogy a választások tekintetében a kormánypárt még egészen készületlen, a kormánypárt nem óhajtja az Országgyűlés idő előtti felosztatását, márpedig méltányos, hogy a kormány a párt óhajtására, mely annyi odaadást és kitartást tanúsít a jelenlegi kellemetlen tárgyalásoknál, kellő figyelemmel legyen.

Ehhez az eszökhöz annál kevésbé szükséges jelenleg^b nyúlni, minthogy kínálkozik egy harmadik megoldási mód is, mely mellett az előadó miniszterelnök úr nézete szerint a kibontakozás megtörténhetnék.⁴

Ez a mód volna:

III. A mostani Országgyűlés alatt törvényhozásilag csak elvben mondani ki a közigazgatásnak a vármegyékben államosítását és a közigazgatási tisztviselőknek kinevezését, s a jövő törvényhozásra bízni ezen elvnek gyakorlati érvényesítését.

Ezáltal eléretnék, hogy az állami közigazgatásnak behozatala elvileg törvény által el volna döntve, s a reform-törvényjavaslat felett eddig folytatott viták nem maradnának egészen eredmény nélkül.

Ez a cél akképp volna elérhető, hogy a tárgyalás alatt lévő törvényjavaslat 1. §-ában⁵ az a jelentéktelen módosítás tételnek, hogy „ezen törvény korlátai közt” helyett mondatnék: „a törvény korlátai közt.”

A törvényjavaslat egész további része elhagyatnék, s pótolatnék oly értelmű új szakasszal, mely szerint a belügyminiszter utasíttatnék, hogy az 1. § értelmében egyidejűleg törvényjavaslatokat terjesszen elő a vármegyék közigazgatási közegeiről s azok hatásköréről, a vármegyék önkormányzati hatásköréről, a közigazgatási bizottságok szervezéséről és hatásköréről és a közigazgatási bíróságokról.

Egy ilyen egyetlen szakasz még obstrukció mellett is néhány hét alatt el volna intézhető, amidőn azután a Képviselőház október elejéig el volna napolható, s maradna idő a költségvetés és más sürgős törvényjavaslatok elintézésére.

Ezen előterjesztés folytán a minisztertanácsnak jelen volt tagjai eszmét cseréltek a helyzet és a megválasztandó kibontakozási mód felett; tekintve azonban, hogy nagyon kívánatos, miszerint ily fontos ügyben való határozathozatal a teljes kabinet jelenlétében történjék, érdemleges határozat nem hozatott, hanem a határozathozatal a jövő hétfőre kitűzendő minisztertanácsi ülésre halasztatott, amelyre a kormány távollevő tagjai táviratilag lesznek behívandók.

Tekintve azonban, hogy a jövő keddre pártértekezlet van egybehíva, melyen a kormánynak a további eljárásra nézve nyilatkozni kell, egyúttal abban történt megállapodás, hogy a miniszterelnök úr arra az eshetőségre, ha a minisztertanács a fennebb előterjesztett harmadik módozatot fogná választani, a dolog sürgősségénél fogva Ő Felségének legfelsőbb jóváhagyását ezen módozatra feltételelesen már most kérje ki.⁶

Jegyzetek

- a Tarkovich beszúrása az áthúzott „nem szeretne” helyére.
- b Tarkovich beszúrása.
- 1 *A közigazgatási reform ügyére vonatkozó jk.-i pontok felsorolása: 1890. szept. 1. 12. jegyzet.*
 - 2 A tvj. júl. 14-étől folyó részletes tárgyalásán teljes erővel kibontakozott a függetlenségi obstrukció. A szélsőbal az első napon három névszerinti szavazást provokált még a vita megkezdése előtt. Folytatta azzal, hogy már a címnél 17 képviselőjük iratkozott fel szólásra. Így aztán 7 napon át tartó „vitára” és hat különféle (két névszerinti és négy felállítás szerinti) szavazásra volt szükség a tvj. címének változatlan elfogadásához (júl. 22.). Ezt megelőzően 18-án az igm. benyújtotta a kérvénnyel megtámadott képviselő-választások feletti kúriai bíraskodásról szóló tvj.-ot (*ld. 1891. júl. 10./1.*), azaz a kormány által ígértek közül az első garanciális javaslatot. Ugyanezen a napon Szapáry az uralk.-t is részletesen tájékoztatta a helyzetről, és előterjesztésében már utalt bizonyos, esetleg szükségessé váló intézkedésekre, ha a tárgyalás jellege változatlan marad (OL - I 34 - Hivatali iratok - 1891 - Szapáry felségelőterjesztése). — A mt. napján már 9. napja folyt az 1. § tárgyalása, amelyet Helfy Ignác következő indítványa vezetett be: a szakaszt úgy módosítsák, hogy „A vármegyei közigazgatást a jelen törvény körülírása szerint választott önkormányzati közegek intézik.” KN (1887-92) 26. k. 4-363. p.
 - 3 Szapáry azon a júl. 30-i szűk körű értekezleten tette meg javaslatát, amelyen rajta kívül br. Podmaniczky Frigyes szabadelvű pártelnök, valamint Irányi Dániel, Ugron Gábor és gr. Apponyi

Albert ellenzéki pártvezérek vettek részt. *Podmaniczky IX.* (1891) 319–322. p., Nemzet 1891. júl. 30. Esti kiadás, aug. 1.

4 *Ld. 1891. aug. 3./1.*

5 A tvj. 1. §-a így szólt „A közigazgatás a vármegyékben állami feladatot képez, melyet kinevezett állami közegek intéznek, részint önállóan, részint ezen törvény korlátai közt, önkormányzati elemek közreműködésével.”

6 Szapáry még a mt. napján felségelőterjesztésben kért utasítást az uralk.-tól. Ferenc József aug. 3-án táviratban válaszolt: a mt.-ban tárgyalta harmadik módozatot hagyja jóvá. OL - K 26 - 1891 - 2694 (2694, 2723).

82./35./

1891. augusztus 3.

1.

Az ellenzéki obstrukció miatt zsákutcába jutott közigazgatási törvényjavaslat tárgyalásának lezárása; az Országgyűlés idő előtti feloszlásának terve¹

A minisztertanácsnak f. hó 1-jén kelt megállapodása értelmében, miután a Felség személye körüli miniszter úr kivételével — ki tengeri fürdőben időzvé, részint az idő rövidege, részint egészségi állapota miatt meg nem jelenhetett, de táviratilag a hozandó határozatokhoz való hozzájárulását kifejezte — a kormány összes tagjai megjelentek, a miniszterelnök úrnak a fennebb idézett minisztertanácsban tett előterjesztése alapján újabban tanácskozás alá vétetett az a kérdés: hogy a Képviselőházban kifejlődött helyzetből milyen kibontakozási módozat volna választandó;

minek folytán elfogadtatott a miniszterelnök úr által a f. hó 1-jén tartott minisztertanácsban 3. helyen előterjesztett módozat, mely szerint a tárgyalás alatt lévő reform-törvényjavaslat 1. §-ának megfelelő módosítása mellett s a törvényjavaslat többi részének elhagyásával egy új 2.-ban utasíttassék a belügyminiszter, hogy az 1. §-ban kimondott elvnek megfelelően egyidejűleg törvényjavaslatokat terjesszen elő a vármegyék közigazgatási közegeiről s azok hatásköréről, a vármegyék önkormányzati hatásköréről, a közigazgatási bizottságok szervezéséről és hatásköréről, valamint a közigazgatási bíróságokról,² s egyúttal elhatározottat, hogy a holnapi pártértekezleten a kormány részéről ily értelmű nyilatkozat tétessék.³

A minisztertanács azonban nem hagyhatja figyelmen kívül, hogy habár az ilyenképpen megrövidített törvényjavaslat keresztülvihető lesz is, mégis nagyon kétséges, vajon a jelenlegi Képviselőház, tekintve az ellenzéki pártokban meggyökeresedett tárgyalási modort, melynek megfékezésére a mostani házszabályok, kivált azoknak gyakorlatba jött lanya kezelése mellett kifejteth-e még üdvös törvényhozási működést, s nem

fogja-e az ellenzék az állami költségvetéssel szemben is az obstrukciót gyakorolni; továbbá figyelembe veendő az is, hogy ha most ejthetnének meg az új választások, azon visszatetszésnél fogva, mellyel a szélső ellenzéknek eljárása az ország higgadtabb polgárainál találkozik, minden valószínűség szerint az új választások nagyobb erőfeszítés kifejtése nélkül is a kormánypártra nézve kedvező eredménnyel volnának keresztülvihetők, s miután az ellenzék is a választási előkészületek tekintetében épp oly készületlen, mint a kormánypárt, az esélyek most a kormánypártra nézve kedvezőbbek, mintha az ellenzéknek idő engedtetik, hogy a választókat az ő álláspontja értelmében izgassa.

A minisztertanács ennél fogva az Országgyűlés időelőtti felosztatásának eszméjét is megfontolni óhajtja, s ennek megfontolását a jövő csütörtökre összehívandó minisztertanács napirendjére tűzi ki.⁴

3.

A felszámolás alatt lévő Magyar Fegyvergyár Rt. követelése lefoglalt biztosítékának kiszolgáltatása ügyében⁵

A honvédelmi miniszter úr előterjesztette, hogy a minisztertanácsnak 1890. október 24-én hozott határozatával arra hatalmaztatott fel, hogy a felszámolás alatt lévő fegyvergyár-társulatnak a telek értéke fejében visszatartott 25 000 Ft-ot, valamint a gépek vámilletéke fejében aranyértékben kijáró 21 149 Ft 63 kr-t oly feltétel alatt szolgáltatassa ki, ha a társaság egyúttal kötelező nyilatkozatot ad arról, hogy az állam ellenében ezenfelül semminemű egyéb igényvel vagy követeléssel fel nem léphet. A társaság azonban nem ismervén el annak jogosságát, hogy az óvadék a kötbér fejében 200 000 Ft erejéig lefoglaltatott, s így ezen összegnek visszakövetelhetésétől nem is lévén hajlandó lemondani, újabb beadványában azt kéri, hogy a telek értéke és a vámilleték fejében visszatartott összegek, melyek a kormány álláspontja szerint is a társulatot kétségtelenül megilletik, minden feltétel nélkül szolgáltatassanak ki, különben kénytelen volna az Államkincstárt emiatt perrel támadni meg.

A honvédelmi miniszter úr ennél fogva szükségesnek tartja az ügyet újabban a minisztertanács határozata alá bocsátani.

A minisztertanács az 1890. október 24-én hozott határozatot fenntartván, a társaság kérelmét elutasítandónak, s az ügyet perre bocsátandónak határozta.

5.^a

Nehézségek a Svájccal folytatott külkereskedelmi szerződési tárgyalásokon⁶

A kereskedelmi miniszter úr előterjesztette, hogy a Svájccal megkezdett kereskedelmi szerződési tárgyalásoknál — főleg az osztrák és a német kormányok által elfoglalt álláspont következtében oly nehézségek merültek fel, hogy nagyon kevés

kilátás van arra, hogy a tarifaszerződés létrejöjjön, ennél fogva osztrák részről az hozott javaslatba, hogy a svájci követelésekkel szemben vonassanak vissza azon engedmények, melyeket a tárgyalások eddigi folyamában részünkről már tettünk. Az előadó miniszter úr nem kívánna erre a térre lépni, s egyáltalában, mielőtt a tárgyalások véglegesen megszakíttatnának, kísérletet óhajtana tételni abban az irányban, hogy legalább a legtöbb kedvezmény biztosítása alapján kötéssék meg a kereskedelmi szerződés Svájjal.

Felhatalmazást kér ennél fogva arra, hogy ily irányban utasíttathassanak megbízottaink.

A minisztertanács helyeselvén a kereskedelmi miniszter úr nézetét, jóváhagyta, hogy az általa előadott értelemben adassanak meg a további utasítások.

Jegyzetek

- a A 6–7. pontokat nem közöljük.
- 1 *A közigazgatási reform ügyére vonatkozó jk.-i pontok felsorolása: 1890. szept. 1. 12. jegyzet.*
 - 2 *Ld. 1892. okt. 14./7.*
 - 3 A Szep. értekezletét aug. 4-én valóban megtartották. Lefolyását ld. Nemzet, 1891. aug. 5.
 - 4 *Ld. 1891. aug. 6./1. — A közigazgatási tvj. 1. §-ának tárgyalása aug. 4-én folytatódott. Ekkor tett módosító javaslatot Vadnay Andor, Szapáry megbízásából, az aug. 1-jei mt.-on elhangzottak szerint. Aug. 5-én lezárult a vita, amely során összesen 35 képviselő szólalt fel, majd 6-án a Ház névszerinti szavazással 164:49 arányban elfogadta a tvj. 1. §-át a Vadnay-féle módosítással. Ezután Szapáry kért szót. Kifejtette, hogy a tvj. részleteinek tárgyalásához elengedhetetlen a nyugodt légkör biztosítása, és ezért alkalmasabb időre javasolta halasztani a tárgyalást. Ezért indítványozta a 2. § módosítását a további szakaszoknak a napirendről történő levétele mellett: „2. §. A belügyminiszter utasítatik, hogy az 1. §-ban kimondott elvnek megfelelőleg: a vármegyei közigazgatási közegekről és azok hatásköréről, valamint a vármegyék önkormányzatáról, a közigazgatási bizottság szervezéséről és hatásköréről, valamint a közigazgatási bíróságokról, — egyidejűleg terjesszen elő törvényjavaslatokat.” Irányi, Ugron és Apponyi egységesen szólalt fel az indítvány ellen, de inkább csak a káröröm érződött szavaikból. 7-én a Ház elfogadta a kormányfő indítványát, majd 8-án harmadik olvasásban az egész két szakaszra olvadt tvj.-ot is, amely az okt. 15-i fh. jóváhagyás és a szentesítés után az 1891:33. tc.-kel került be a tv.tárba. (OL - K 2 - 1887/92 - 7941, 8055/1891 /191–192. cs./, KN /1887–92/ 26. k. 383–462. p., 27. k. 97. p.) — Ezzel — mint előzetesen várható volt — a közigazgatási reformkísérlet ténylegesen megbukott. A kormány programjának leglényegesebb pontján vallott kudarcot, az államosítás pusztán elvi kijelentésével Szapáry nem mehetett sokra.*
 - 5 *Ld. még 1890. jún. 27./10., júl. 4./14., szept. 19./2., szept. 28./9., okt. 24./6., dec. 3./1., 1892. ápr. 29./2., 1893. szept. 13./12.*
 - 6 *A svájci külkereskedelmi ügyekre vonatkozó jk.-i pontok felsorolása: 1891. máj. 1. 8. jegyzet. — Az összes külkereskedelmi vonatkozású jk.-i pont felsorolása: 1890. márc. 25. 29. jegyzet.*

83./36./

1891. augusztus 4.

A képviselői mentelmi jog kérdése az Ugron–Uzelác eset kapcsán

Tárgyalás alá vétetvén azon kérdés, hogy a kormány milyen álláspontot foglaljon el az Ugron–Uzelác-féle mentelmi ügyben, mely Beóthy Ákos felszólalása következtében a Képviselőház házsabályainak 138. §-a értelmében megvizsgálás és véleményes jelentéstétel végett a Mentelmi Bizottsághoz utasítottat?¹

Mindenekelőtt konstatáltatott, hogy a kifejlődött joggyakorlat szerint miből áll a törvényhozó testületek tagjainak mentességi joga?

Eszerint elvként áll:

1. hogy amit az Országgyűlés tagja mint olyan a Házban és a Házon kívül mond vagy tesz, azért csak az Országgyűlés, mégpedig annak azon háza által vonathatik felelősségre, melyhez tartozik;

2. hogy amit az Országgyűlés tagja nem mint olyan és nem törvényhozói hivatásának gyakorlása közben mond vagy tesz, azért csak a Ház engedelmével vonathatik közkereset elé, s a tettenérés esetét kivéve csak a Ház előleges engedelmével zárathatik el.

E kettős sérthetlenség azonban nem annyira az egyéni mentességek előjoga, mint inkább a törvényhozó testület politikai teljes szabadságának és függetlenségének elengedhetlen feltétele és követelménye.

Ebből következik, hogy a mentelmi jog nem terjedhet ki addig, hogy az Országgyűlés egyes tagjai fölötté álljanak a törvénynek, s olyan tettekért se vonathassanak feleletre, melyeket nem mint országgyűlési tagok követtek el, s csak afelett van hivatva örködni a törvényhozó testület, hogy a törvény álcája alatt megkísérelt erkölcsi és anyagi nyomás és zaklatás ellen védve legyen minden egyes tag.

Ez az immunitás fogalma törvényes gyakorlatunk szerint.

Kérdés támadhat mármost, hogy megsérthető-e és mennyiben az Országgyűlés tagjainak mentességi joga egyes személyeknek ellenük intézett cselekménye, írásban, szóval vagy tetteleg elkövetett sértése, előzetes vagy utólagos fenyegetése stb., nevezetesen a párviadalra való kihívás által?

Nem lehet elvitatni, hogy ily cselekmények által is az országgyűlési tagnak teljes cselekvési szabadsága esetleg érintve, s így a mentességi jog sértve lehetne. Azonban törvényeink az Országgyűlés tagjainak magánosok által elkövetett ilyen cselekményei ellenében, leszámítva a büntető törvénykönyvben megállapított néhány különleges esetet, általában véve különösebb vagy nagyobb oltalmat mint bárki másnak nem nyújtanak; sem az Országgyűlésnek, illetőleg az illető háznak e részben jurisdikcionális joga nincsen.

Másfelől tény az, hogy a Képviselőháznak számos eset jutott tudomására, hogy a Háznak tagjai a Házhhoz tartozó vagy azon kívül álló egyének által párbajra kihívtak, és párbajt vívtak, hivatalosan tudomására jutottak az ily esetek a Háznak azon alkalommal, midőn a bíróságok a párbaj vétsége miatti perbe foghatás végett az illető párbajozó képviselők mentelmi jogának felfüggesztését kérték anélkül, hogy a Ház mindezen esetekben a párbajra kihívásban a mentelmi jognak megsértését látta, és külön intézkedéshez nyúlt volna a mentelmi jog szempontjából, hanem minden nehézség nélkül helyt adott a bírói megkereséseknek, s az illető képviselőket kiszolgáltatta.

Ami mármost a fennforgó esetet illeti: a minisztertanács figyelembe véve az eddigi gyakorlatot, a kormány részéről azt az álláspontot véli elfoglandónak, hogy miután Ugron képviselőnek elhatározási és cselekvési szabadsága nem tekinthető megtámadottnak olyan egyszerű elégtételkérés által, még ha alatta a társadalmi szokások szerinti fegyveres elégtételadás értetik is, milyent Uzelác kapitány a nevezett képviselőtől kívánt, melyhez visszautasítás esetére semminemű fenyegetést sem fűzött, — az ilyen elégtételkérés annál kevésbé szolgálhat alapjául a Ház külön intézkedésének, mert a Képviselőház szabályaiban nincsen gondoskodás téve arról, hogy a Házon kívül álló személyek a képviselőknek a Házban ellenük elkövetett sértései ellen kellőképpen megvédessenek, s a megtörtént sértésért megfelelő elégtételt kapjanak, úgyhogy a történt sértésért más elégtételt, mint melyet a társadalmi szokások nyújtanak, nem nyerhetnek.

Ennélfogva a kormány oda fog igyekezni, hogy a Mentelmi Bizottság mondja ki, hogy a jelen esetben a mentelmi jog megóvása szempontjából további eljárásnak szükségét sem látja, de igen annak, hogy szabályok hozassanak az irányban, hogy úgy a Ház tagjai egymás közt, mint a kívülállók a szólásszabadsággal való visszaélés ellen biztosítsanak.²

Jegyzetek

- 1 Az uralk. jún. 23–24-i fiumei látogatásakor a horvát lakosság magyarelles demonstrációt rendezett, amelyben részt vettek az ott állomásozó Cs. és Kir. 79. sz. Gyalogezred horvát katonái is. A magyar és olasz lakosság ellentüntetése láttán az ezred egyik horvát tisztje, Uzelác kapitány — tanúk szerint — kijelentette, hogy ő a rend érdekében a tömegbe lövetne. Júl. 12-én a „Nemzet” megjelentette a fiumei rendőrségnek az ügyre vonatkozó jelentését, mire júl. 15-én Horánszky Nándor mérs. ell. és Ugron Gábor függ. p. képviselő külön-külön interpellálta a me.-öt. Uzelác amiazt, hogy őt — a lapjelentések szerint — Ugron hóhérnak nevezte, segédei útján elégtételre szólította fel a képviselőt (júl. 21.). Ugron, miután egy képviselőcsoport értekezlete úgy nyilatkozott, hogy mint képviselő nem köteles elégtételt adni, magánemberként is megtagadta azt. (OL - K 26 - 1891 - 2502, Nemzet, 1891. júl. 12. /Reggeli kiadás./, Pesti Hírlap, 1891. júl. 22.) — A Mérs. Ell. egyik képviselője a Ház júl. 24-i ülésén jelentette be az ügyet, és kérte a vizsgálatot Ugron mentelmi jogának megsértése kérdésében. KN (1887–92) 26. k. 189–193. p.
- 2 A Mentelmi Bizottság a mt. álláspontjának teljesen megfelelő javaslatot terjesztett elő, amit a Ház vita után aug. 14-én elfogadott. (Uo. 469–524. p., OL - K 26 - 1891 - 2502 /2975/.) — A Pápay-hagyatékban is található iratok az ügyre vonatkozóan (OL - I 34 - Hivatali iratok - 1891). —

Szapáry itt fekvő júl. 23-i felségelőterjesztése szerint Fejérváry honv. m. — tiltakozásul az említett képviselői értekezlet általa hivatalosnak érzett állásfoglalása ellen — komolyan fontolóra vette lemondását. — *Ld. még 1891. szept. 7./1.*

84./37./

1891. augusztus 6.

1.

Az Országgyűlés közeljövőben történő feloszlását célzó javaslat elvetése¹

A f. hó 3-án tartott minisztertanácsban történt megállapodás értelmében tanácskozás alá vétetvén az a kérdés: hogy nem volna-e mégis célszerűbb az Országgyűlést már most feloszlítani?

A minisztertanács a kérdésnek beható megfontolása után azt határozta, hogy most még ne hozassék az Országgyűlésnek feloszlítása Ő Felségénél javaslatba, mert bár tagadhatatlan, hogy a jelenlegi Képviselőház a múltkori minisztertanácsban már kifejtett oknál fogva nagyon kevésbé alkalmas nyugodt törvényhozási működés folytatására, de a kormány nem hagyhatja figyelmen kívül, hogy az Országgyűlésnek mostani feloszlítása nagyon kellemetlenül hatna a kormánypártra, s ily intézkedés az adminisztratív reform-törvényjavaslat részletes határozmányainak elhagyása után nehezen is volna indokolható; nem hagyható továbbá figyelmen kívül az sem, hogy a választások a kormánypárt részéről még semmi irányban sincsenek előkészítve, s bár ez áll az ellenzékre nézve is, mégis a többségben lévő pártnak e tekintetben nagyobb óvatossággal kell eljárnia.

2.

A honfoglalás ezeréves évfordulójának megünneplése, millenniumi bizottság alakítása²

A kereskedelmi miniszter úr előterjesztette a honszerzési millennium megünneplése tárgyában kiküldött miniszteri bizottság javaslatait.

A minisztertanács fenntartván a részletek iránti határozat-hozatalt későbbre, ezúttal csak abban állapodott meg, hogy a millennium-ünnepély 1895. évben tartassék, hogy ez alkalommal Budapesten országos nemzeti kiállítás rendeztessék, végre, hogy Horvát-Szlavónországoknak a millennium megünneplésében részvétele érdekében a horvát-szlavón bán úr megkerestessék, s a horvát-szlavón miniszter úr is állandó tagja

legyen a miniszterelnök úr elnöklete alatt alakított miniszteri millennium-bizottságnak.³

3.

A belügyi tárcát vezető miniszterelnök tájékoztatása arról, hogy a magyar–bukovinai–román határon megrongált határjel helyreállításának módozatait megállapító nemzetközi bizottság magyar tagja útiköltségének fedezése miatt 100 Ft előirányzat nélküli kiadás merült fel.⁴

Jegyzetek

- 1 *Ld. még 1890. ápr. 24./2., máj. 9./2., 1891. máj. 1./29., aug. 3./1., nov. 21./7., dec. 18./4., dec. 24./1., dec. 29./1.*
- 2 *A millennium ügyére vonatkozó jk.-i pontok felsorolása: 1890. máj. 30. 15. jegyzet.*
- 3 Szapáry felkérő levele Khuen-Héderváry Károly horvát bánhoz és Josipovich Imre hszdm.-hez aug. 12-én kelt. (OL - K 26 - 1895 - 22 /163/1891/.) — Az ún. szűkebb miniszteri bizottság tagjai a kerm., a püm., a vkm. és a hszdm. lettek. (Uo. /1884/1893/.) — Baross a mt.-ban tárgyalta javaslat kiegészített változatát szept. 14-én küldte meg a bizottság tagjainak. „A millennium ünnepi sorrendje (megállapítva a kisebb miniszteri bizottság által és tárgyalva az 1891. évi augusztus 6-án tartott minisztertanácsban)” című anyagot ld. uo. (163/1891). Eszerint az ezredéves ünnepek főbb napjainak és központi rendezvényeinek a következőket tervezték. 1. 1895. máj. 26. az Ogy. díszülése, lehetőleg az épülő új parlamentben, 2. máj. 29. az összes törvényhatósági bizottság díszközgyűlése, 3. jún. 1. az orsz. kiállítás megnyitása, 4. aug. 20. Szt. István napjának megünneplése. A fontosabb központi események közé sorolták: az Ogy. díszülését, amely különböző tvj.-okat tárgyal meg (pl. egy pantheonról, állami alapítványokról); orsz. gazdasági és ipari kiállítást, amelynek védnöke a király; a kiállítás 2. napjára tervezett korhú történelmi felvonulást, valamint két új hid felépítését a Dunán stb.
- 4 *Ld. még 1890. dec. 10./11., 1891. máj. 21./1., jún. 3./11.*

85./38./

1891. augusztus 16.

1.

Minisztertanácsi program az országgyűlési szünet idejére

A következő országgyűlési szünet¹ alatti időbeosztásra nézve a miniszterelnök úr előterjesztése folytán

megállapított, hogy f. évi szeptember 6-án és az arra következő napokon tárgyalassék a magyar állami költségvetés a minisztertanácsban, a közös költségvetésnek közös miniszteri értekezletben tárgyalása a közös minisztériummal és az osztrák kormánnyal történt megbeszélés szerint

szeptember 18-ára és a következő napokra lévén kitűzve,² a magyar állami költségvetés végleges megállapítása a szeptember 25-én összehívandó minisztertanácsban történnék.³

Tekintve továbbá azt, hogy nagyon kívánatos, hogy a szünet alatt is legalább egy miniszter mindig legyen a fővárosban, e részben akképpen történt a megállapodás, hogy augusztus 26-áig az igazságügy-miniszter úr, augusztus 26-ától szeptember 6-ig a Felsőség személye körüli miniszter úr, szeptember 9-étől szeptember 15-éig a földművelésügyi miniszter úr, szeptember 15-étől szeptember 24-éig a kereskedelmi miniszter úr és, kivéve a bécsi miniszteri értekezleteken töltendő napokat, a pénzügyminiszter úr is mindenestre Budapesten tartózkodjanak.

3.

A Sátoraljaújhelyi Kir. Járásbíróság és Zemplén vm. árvaszéke között gondnokság alá helyezés miatt keletkezett hatásköri összeütközés kérdésében — az igazságügy-miniszter előterjesztésére — határozat arról, hogy az eljárást az árvaszék folytassa le.

4.

Az írói és művészi tulajdon oltalmáról kötött nemzetközi egyezményhez való csatlakozás megtagadása

Az igazságügy-miniszter úr előterjesztette, hogy a közös külügyminiszter kérést tett: vajon a magyar kormány a Bernben 1886-ban egybegyűlt nemzetközi kongresszus által az írói és művészi tulajdon oltalma tárgyában létesített megállapodásokhoz hozzájárul-e?

Tekintve, hogy a berni kongresszus megállapodásai szerint az irodalmi és művészi tulajdonjog oltalma messzebb terjed, mint amelyet az 1887:IX. tc.-be foglalt hazai törvényünk megállapít; tekintve továbbá, hogy Magyarország viszonyai nem teszik kívánatossá, hogy a külföldi irodalmi és művészi termékek ennél nagyobb oltalomban részesíttessenek; az előadó miniszter úr a magyar kormány eddigi magatartásának megfelelően azon nézeten van, hogy Magyarország a berni kongresszus megállapodásaihoz ne járjon hozzá, s csak azt a biztosítást adja, hogy ugyanazon védelemben, melyben a hazai irodalmi és művészi termékek részesülnek, kész a külföldi hasonnemű termékeket is részesíteni.

A minisztertanács hozzájárult az igazságügy-miniszter úr nézetéhez.⁴

7.

**A svájci külkereskedelmi szerződési tárgyalások elhalasztása;
az Olaszországgal indítandó külkereskedelmi tárgyalásokon
követendő alapelvek⁵**

A kereskedelmi miniszter úr jelentette, hogy dacára annak, hogy az osztrák kormány, valamint Németország követeléseit mérsékeltek, a svájci kormány kijelentette, hogy jelenleg nincsen abban a helyzetben, hogy maga részéről az engedményekben tovább mehetne, minélfogva Svájjal a kereskedelmi szerződésre vonatkozó tárgyalások közös egyetértéssel elhalasztattak.⁶

Az Olaszországgal folytatandó kereskedelmi szerződési tárgyalások helyéül a svájci szerződés létre nem jötte miatt München fogadtatott el.

Az előadó miniszter úr javaslata szerint megbízottainknak az Olaszországgal kezdendő tárgyalásokhoz az az utasítás volna adandó, hogy tárgyalási alapul lehetőleg a mostani szerződés vétessék; a szerződés, úgy mint a Németországgal létesített szerződési egyezmény, 12 évre volna kötendő, azonban elfogadható rövidebb időtartam is egy évi felmondás kikötésével.

A vasúti forgalom tekintetében mindenik félnek a kölcsönösség biztosítandó, s az kiterjesztendő a vasúti vonalak összeköttetéséül szolgáló hajójáratokra is. A vám-tarifát illetőleg kikötendő ugyanazon kedvezményeknek számunkra való biztosítása, melyeket Németország fog nyerni; különös súly helyezendő a szesz, cukor, bor és fára, mely cikkek tekintetében a régibb állapotnak visszaállítására kell törekedni.

A bort illetőleg kívánni kell, hogy az olasz borok Németország részéről ne részesíttessenek nagyobb kedvezményben, mint a mi boraink.

A kereskedelmi miniszter úr felhatalmazást kért, hogy ily értelemben adathassék ki megbízottainknak az utasítás.

A tett előterjesztés tudomásul vétetvén, a kívánt felhatalmazás megadatott.⁷

8.

Állategészségügyi egyezmény kötése Olaszországgal

Kapcsolatban az Olaszországgal kezdendő kereskedelmi szerződési tárgyalásokkal a földművelési miniszter úr felhatalmazást kért, hogy noha Magyarország az állat be- és kivitel tekintetében Olaszországgal szemben érdekelve nincsen, miután azonban Olaszország állategészségügyi egyezmény létesítésére súlyt helyez, ez iránt is egyidejűleg a kereskedelmi szerződési alkudozásokkal tárgyalások kezdehessenek Olaszországgal azon az alapon, amint az az osztrák kormánnyal meg lett állapítva.

A kért felhatalmazás megadatott.⁸

9.

Törvényjavaslat a bécsi Nemzetközi Postakongresszus főokmányának becikkelyezéséről⁹

A kereskedelmi miniszter úr előadta, hogy a Bécsben tartott Nemzetközi Postakongresszus bevégezvén munkálatait, az összes eddig különböző egyezményekben elszórtan szabályozott nemzetközi postajogot egy egységes főokmányba foglalta, s egyúttal megállapította, hogy csak ezen főokmány s annak mellékletei terjesztessenek a törvényhozó testületek jóváhagyása alá, míg a többi adminisztratív természetű rendelkezések rendeleti úton léptetessenek életbe.

A kereskedelmi miniszter úr ennél fogva felhatalmazást kér, hogy az említett főokmány és mellékleteinek törvénybe iktatása végett törvényjavaslatot terjeszthesse az Országgyűlés elé, az adminisztratív természetű intézkedéseket pedig Ő Felsége legfelsőbb jóváhagyásával rendeleti úton léptethesse életbe, megjegyezvén, hogy a bécsi nemzetközi kongresszus főokmányának becikkelyezése által a lisszaboni postakongresszus határozmányai, melyek az 1886:XII. és XIII. tc.-ekbe vannak foglalva, egyúttal hatályukat veszítik.

Jóváhagyólag tudomásul vétetvén, a kért felhatalmazás megadatott.

11.^a

Két új MÁV-üzletvezetőség felállítása az Osztrák–Magyar Államvasút vonalainak átvétele miatt¹⁰

A kereskedelmi miniszter úr bejelentette, hogy az Osztrák–Magyar Vasúti Társaság magyarországi vonalainak a MÁV hálózatába beolvasztása következtében, egyetértőleg a pénzügyminiszter úrral, két új üzletvezetőséget szándékozik felállítani, mégpedig Budapesten és Miskolcon, minek folytán az üzletvezetőségek száma 7-ről 9-re fog emelkedni.

Jóváhagyólag tudomásul vétetett.

Jegyzetek

a A 12–14. pontokat nem közöljük.

1 Ferenc József aug. 14-én kelt kéziratával napolta el az Ogy. üléseit aug. 17-től okt. 3-ig. OL - K 26 - 1891 - 296 (2854).

2 Ld. 1891. szept. 25./1.

3 Ld. 1891. szept. 6./3.

4 Magyarországon az 1884:16. tc. szabályozta a szerzői joggal kapcsolatos kérdéseket, kimondva, hogy a szerzői jogvédelem a szerző életére, majd halála után az örökösökre nézve 50 évig terjed ki. Ausztria és Magyarország az 1887:9. tc.-be iktatott államszerződéssel biztosította, hogy az irodalmi és művészeti művek szerzői, ill. jogutódai mindkét államban kölcsönösen részesüljenek azokban az előnyökben, amelyek a két államban törvényesen fennállnak és fennállni fognak. — A svájci szövetségi elnök bécsi követsége útján máj. 12-én írt át a küm.-hez. Szilágyi a küm. máj. 24-i kér-

- désére aug. 21-én válaszolt a mt. döntése értelmében. HHStA, Wien, Ministerium des Äußern, Adm. Arch., F. 29, K. 18., 17 494 és 30 412/1891.
- 5 A svájci külkereskedelmi ügyekre vonatkozó jk.-i pontok felsorolása; 1891. máj. 1. 8. jegyzet. — Az olasz külkereskedelmi ügyekre vonatkozó jk.-i pontok felsorolása: 1890. dec. 17. 1. jegyzet. — Az összes külkereskedelmi vonatkozású jk.-i pont felsorolása: 1890. márc. 25. 29. jegyzet.
- 6 A Németországgal egyidejűleg folyó tárgyalások elhalasztásáról hozott döntést egy aug. 15-én kelt jk.-be foglalták, amely egyúttal rögzítette a tárgyalások állását is. (Ld. OL - K 255 - 1891 - 6. t. - 2346., az ügyiratban megtalálhatók többek között a német, svájci és osztrák–magyar delegációk nyilatkozatai, a Németország és Svájc, ill. a Monarchia és Svájc között kötendő szerződések tervezetei is, utóbbiak aug. 12-ről keltezve.)
- 7 Szept. 15-én Münchenben — az előzetes megállapodások értelmében — Németországgal közösen kezdődtek meg a külkereskedelmi szerződési tárgyalások. Iratok: OL - K 26 - 1891 - 222 (2709, 3280), OL - K 255 - 1891 - 6. t. - 2169, OL - K 178 - Külkereskedelmi ügyek - 1891 - 1805/1442.)
- 8 Júl. 28-án Bécsben volt a jk.-ben említett értekezlet az osztrák megbízottakkal. (Az erről készült jelentést ld. OL - K 178 - Külkereskedelmi ügyek - 1891 - 1726.) Olaszországgal ekkor már volt állategészségügyi egyezménye a Monarchiának (ld. 1888:15. tc.). — *Ld. még 1891. okt. 13./6., nov. 21./15., ill. a fenti 5. jegyzet.*
- 9 *Ld. még 1890. jún. 27./16., nov. 9./2., 1891. jan. 15./2., máj. 1./12., 1892. márc. 6./13.*
- 10 *Ld. még 1890. okt. 24./1., 1891. márc. 18./2., máj. 1./7., jún. 3./4., júl. 17./5., júl. 29./4., 1892. jan. 8./2., febr. 9./18., márc. 20./1.*

86./39./

1891. szeptember 6.

2.

A Nagyilondai Kir. Járásbíróság és Szolnok–Doboka vm. nagyilondai járásának szolgabírósága mint kihágási bíróság között jogtalan fakivágás miatt keletkezett hatásköri összeütközés kérdésében — az igazságügy-miniszter előterjesztésére — határozat arról, hogy az eljárást a kihágási bíróság folytassa le.

3.

A kereskedelemügyi, a földművelésügyi és a király személye körüli tárca 1892. évi költségvetése¹

A pénzügyminiszter úr bemutatta az 1892. évi állami költségvetés részleteit a pénzügyminiszter úr és az egyes szakminiszter urak között létrejött előzetes megállapodások nyomán.

Minek folytán, kivéven a pénzügyi, az igazságügyi, a vallás- és közoktatásügyi és a honvédelmi tárcára vonatkozó fejezeteket és a közösügyi költségeket, a költségvetés összes fejezetei, úgyszintén a Vaskapu szabályozásának költségei² megállapítottak.

Egyúttal a költségvetés kapcsában felhatalmaztatott a kereskedelmi miniszter úr, hogy miután a Szab. Dunai Gőzhajó-Társulatnak a Pécs–Barcsi Vasút irányában vállalt szállítás-biztosítási kötelezettsége az igazságügy-miniszter úrnak véleményezése szerint az esetben sem szenved módosulást, ha a Pécs–Barcsi Vasút államosítottatik vagy zár alá vétetik, — a többször említett vasútnak zár alá vétele, esetleg állami megváltása iránt a szükséges intézkedéseket megtegye.³

Továbbá jóváhagyatott, hogy a kereskedelmi miniszteri tárca terhére — Ő Felsege legfelsőbb engedélyével — az előterjesztett kerettel ipari felügyelői állomások rendszeresíttessenek.⁴

Azonkívül felhatalmaztatott a kereskedelmi miniszter úr, hogy az állami építészeti hivataloknál szükségesnek mutatkozó személyszaporításokat a pénzügyminiszter úrral egyetértőleg már a jelenlegi költségvetésben érvényesítse.

Tudomásul vétetett továbbá, hogy amennyiben a vasúti mozdonyok beszerzésére szükséges 500 000 Ft előleg nem volna a pénztári készletekből fedezhető, a kereskedelmi és pénzügyminiszter urak a fedezésnek más módozatairól fognak gondoskodni.⁵

Végre megbízattak a kereskedelmi, pénz[ügyi] és földművelési miniszter urak, hogy a Közgazdasági Alap ügyét egymás között hozzák tisztába.⁶

4.^a

Az Igló–Lőcsei HÉV engedélyezése

A kereskedelmi miniszter úr felhatalmazást kért, hogy Ő Felsege legfelsőbb engedélyével Szögyey Kálmán és érdektársainak engedélyt adhasson a Kassa–Oderbergi Vasút Igló állomásából kiinduló, Pálmalfalván és Lőcse-majoron át Lőcséig vezető h. é. vasút építésére és üzemeltetésére.

E mintegy 12 km hosszú vasút építési és üzletberendezési költségei 500 000 Ft-ra vannak megállapítva, melynek beszerzése céljából 35% erejéig törzsrészesvények, 65% erejéig pedig 72% árfolyammal 5% osztalékra jogosító elsőbbségi részesvények bocsáttatnának ki.

A törzsrészesvények útján beszerzendő 175 000 Ft-ból 120 000 Ft-ot Lőcse városa fedez, a még hiányzó 55 000 Ft pedig megfelelő névértékű törzsrészesvények átadása iránt a következő módon fedeztetnék:

a posta szállítása fejében a Kincstár 50 éven át 825 Ft évi járulékot fizetne, ami 15 000 Ft tőkének felel meg; azonkívül a helyi érdekű vasutak létesítésére szánt hiteltől 10 éven át 5000 Ft-nyi segély adatnék, ami a kamatok beszámításával 40 000 Ft-nyi tőkének felel meg.

A vasút üzletét az engedélyesek maguk kezelnék; az üzlet kezelése a Kassa–Oderbergi Vasútra csak a kereskedelmi miniszter előleges jóváhagyásával ruházható át.

Jóváhagyólag tudomásul vétetvén, a kívánt felhatalmazás megadatott.⁷

Jegyzetek

- a Az 5. pontot nem közöljük.
- 1 *Ld. még 1891. máj. 1./24., szept. 7./2., szept. 25./2., 1892. febr. 9./19., márc. 18./1.*
- 2 Az 1888:26. tc. a kormány kötelességévé tette, hogy a Vaskapu-szabályozás éves költség-előirányzatát az állami költségvetéssel egy időben terjessze az Ogy. elé. — *Vö. 1890. ápr. 24./11.*
- 3 *Vö. 1890. ápr. 11./6.*
- 4 *Vö. 1892. márc. 6./14.*
- 5 *Vö. 1891. febr. 28./5.*
- 6 Nem találtunk olyan adatot, amely ilyen megegyezésre utalna a Szapáry-kormány idején. — *Ld. még 1890. ápr. 11./10.*
- 7 A vasútra Jánoska Mihály és érdektársai kaptak előmunkálati engedélyt 1889-ben, de később átruházták jogaikat. 1890. nov. 5-én tartották meg az engedélyezési tárgyalást, majd Baross 1891. szept. 23-i felségelőterjesztése és az uralk. okt. 13-i jóváhagyása után okt. 18-án került sor az engedély-kormány kiadására Szögyey Kálmán löcsei polgármester és társai (Probstner Artúr ogy. képvis., Spitz Lipót nagykereskedő) részére. (RT 1891. 1536. p.) — A HÉV hivatalos neve — Lőcse város kérelmére — „Lőcse-völgyi HÉV” lett. Üzletét szerződés alapján a Kassa-Oderbergi Vasút kezelte. (Iratok: OL - K 229 - 1895 - 17. t. - 33 431., itt található a mt.-i előterjesztés fogalmazványa is.) — A vonal 1892-ben készült el. *Ruzitska* 65. p.

87./40./

1891. szeptember 7.

1.

A Fiumében állomásozó 79. sz. Cs. és Kir. Gyalogezred magyarelles demonstrációi¹

A miniszterelnök úr előterjesztette az Ő Felsége legfelsőbb látogatása alkalmával f. évi június hó 23- és 24-én Fiumében az ott állomásozó 79. sz. Cs. és Kir. Gyalogezred legénységének részvételével előfordult demonstrációk megvizsgálása végett kiküldött vegyes bizottság eljárásának eredményét, valamint a gr. Jelasich volt horvát bán sírjának a samobori hadgyakorlatok alkalmával ugyanazon ezred tisztikara által Novidvorban történt megkoszorúzására vonatkozó hivatalos értesítéseket.²

Tekintve, hogy a kiküldött vegyes bizottság jegyzőkönyvéből beigazoltnak látszik,^a hogy az említett ezred legénysége meg nem engedett módon politikai demonstrációkban részt vett, s oly nyilatkozatokat engedett meg magának, melyek a törvényesen megállapított közjogi állapotok ellen vannak irányozva,³

tekintve, hogy az ezred parancsnoksága megengedte, hogy az ezred zenekara a horvát Citavnica erkélyén játsszék, dacára annak, hogy ezen egyesület politikai klub, s a katonatiszteknek éppen ezért tiltva is van, hogy abba mint tagok belépjenek, és dacára annak, hogy már Ő Felsége legfelsőbb megérkezése előtt tudva volt, hogy az említett egyesület politikai tüntetésekre és izgatásokra készül;

tekintve, hogy nem tanácsos ezen ezredet olyan exponált helyen hagyni, mint Fiume, hol hasonló jelenségek később is könnyen ismétlődhetnek; másfelől féltő, hogy az annyira kívánatos jó egyetértés a katonaság és a polgári lakosság között Fiumében — ha az említett ezred ott meghagyatik — fenntartható nem lesz, s újabb súrlódások keletkezhetnek;

tekintve, hogy azon kellemetlenségek, melyek a többször említett ezrednek Fiumében állomásozásából erednek, nem látszanak csupán múló természetűnek, amennyiben a fiumei kormányzó az előfordult súrlódások miatt már két év előtt kérte ezen ezrednek Fiuméből való eltávolítását, s a honvédelmi miniszter úr tett is ez irányban a közös hadügyminiszternél lépéseket, de sikertelenül;

tekintve, hogy mindehhez hozzájárult még később a samobori hadgyakorlatok alkalmával gr. Jelasich volt horvát bán sírjának Novidvorbán ugyanazon ezred tisztikara által történt megkoszorúzása; mert ha ezen rendes viszonyok közt teljesen igazolt s nem kifogásolható kegyeleti cselekvénynek nem tulajdonítható is semmi politikai célzat, de az ezt megelőző események folytán ezen kegyeleti cselekvény is Magyarország ellen irányzott politikai demonstrációnak magyarázható, s tényleg annak is magyaráztatik;

tekintve végre, hogy amint a helyzet azon különféle események következtében, melyeknél a 79. sz. gyalogezred tisztjei és legénysége szerepeltek, kifejlődött, ezáltal a magyar kormány helyzete is oly mértékben érintetett, hogy lehetetlen volna tekintélyét fenntartania, és az ellenzék támadásainak sikeresen ellenállania, kivált midőn a kormánypárt részéről sem számíthatna ezen kérdésben meleg támogatásra, ha ezen egész ügy nem nyerne oly megoldást, mely által a kormánynak tekintélye megóva maradna:

elhatározottat, hogy a miniszterelnök úr tegyen előterjesztést Ő Felségéhez, s legalázatosabban kérje Ő Felségét, hogy a többször említett ezrednek Fiuméből elhelyezését méltóztassék legkegyelmesebben elrendelni.

Ily értelemben keresendő meg a közös hadügyminiszter is.⁴

2.

A vallás- és közoktatásügyi, a pénzügyi és a honvédelmi tárca, valamint a közös kormányzervek 1892. évi költségvetése⁵

Folytatván az 1892. évi állami költségvetés tárgyalása,

elintéztetett a Vallás- és Közoktatásügy[i] Minisztérium költségvetése; a Honvédelmi Minisztérium költségvetésénél a pénzügyminiszter úr még 100 000 Ft-nyi levonást kívánván, felszólított a honvédelmi mi-

niszter úr, hogy utólagosan még jelölje meg: hol eszközölhető ezen levonás.⁶

Végre elintéztetett a Pénzügyminisztérium költségvetése is a pénzügyminiszter úr által javaslatba hozott személyzet-szaporítás jóváhagyásával.

A tisztviselők fizetésének emelése iránti javaslat iránt a minisztertanács később fog határozni.⁷

A közösügyi költségeket illetőleg a minisztertanács azon véleményét nyilvánította, hogy összesen véve legfeljebb 5 millió Ft-ra mehetne azon összeg, mely az 1891-re engedélyezett hitelen felül megszavaztathatnék.⁸

Jegyzetek

- a Tarkovich javítása; itt eredetileg „megejtett vizsgálat során kétségtelenül beigazoltatott,” állt.
- 1 *Ld. még 1891. aug. 4.*
- 2 Ezeket ld. OL - K 26 - 1891 - 2502. — Az említett vegyesbizottság közös hm. általi kiküldését Szapáry júl. 30-i felségelőterjesztésében kérte. OL - I 34 - Hivatali iratok - 1891.
- 3 Pl. az „Éljen Fiume, a mi horvát földünk!” mondat is szerepelt a kiáltások között. OL - K 26 - 1891 - 2502 (3190).
- 4 Szapáry szept. 14-i felségelőterjesztése szinte szó szerint a jk.-ben szereplő indoklással kérte intézkedésekre az uralk.-t. Felvetette az ezred áthelyezésének gondolatát, bár ezt — ismervé az uralk. beállítottságát — maga sem tartotta kivihetőnek. (Világosan jelzi ezt a „jó lenne, ha megvalósulhatna” formula alkalmazása.) Ferenc József annyira mereven őrizte katonai felségjogait, hogy lényegében kormányának helyzetét sem volt hajlandó figyelembe venni. Így csupán a fiumei demonstrációban részt vevőknek a katonai szabályzatok szerinti megbüntetésére tett ígéretet; a novodvori koszorúzást már nem is volt hajlandó politikai jellegűnek tekinteni: szept. 24-i lf. elhatározásában csak a nagyobb elővigyázat elmulasztásáért marasztalta el az ezred vezetését. Uo.
- 5 *Ld. még 1891. máj. 1./24., szept. 6./3., szept. 25./2., 1892. febr. 9./19., márc. 18./1.*
- 6 Fejérváry eredetileg 12 140 711 Ft rendes és 4 280 873 Ft átmeneti kiadást vett fel tárcája előirányzatába. (OL - K 255 - 1891 - 3. t. - 1955.) — A mt. felszólítására a honv. m. a már korábban elengedett 81 000 Ft mellett további 69 000 Ft levonásába egyezett bele a „Csapatok” címénél. Uo. 2434.
- 7 *Ld. 1891. okt. 13./15.*
- 8 *Ld. 1891. szept. 25./1.*

88./41./

1891. szeptember 25.

1.

Az 1892. évi közösügyi költségvetés megállapítása¹

A pénzügyminiszter úr jelentette, hogy a közös miniszteri értekezleteken az 1892. évi közösügyi költségvetést a magyar minisztertanács óhajtásához képest sikerült oly összegben megállapítani, hogy a többlet egészben véve az 1891. évre enge-

délyezett hitelhez képest nem tesz többet körülbelül 5 millió Ft-nál, s így a súlygyen Magyarország költségvetésében fenntartható lesz.

Helyeslőleg tudomásul vétetett.²

2.

Az 1892. évi állami költségvetés megállapítása; törvényjavaslat öt hónapi pénzügyi felhatalmazásról³

Tárgyalás alá vétetvén az 1892. évi állami költségvetés,

elintéztetett az Igazságügy-minisztérium költségvetése, minek folytán az 1892. évi költségvetés mérlege — a közösügyi költségeket a közös miniszteri értekezleteken megállapított összegben véve fel⁴ — a következőképpen állapított meg:

rendes kiadások	368 100 562 Ft
átmeneti "	7 275 728 "
beruházások	13 317 528 "
rendkívüli közösügyi kiadás	6 647 123 "
összes kiadások	395 340 941 Ft
rendes bevételek	389 528 981 Ft
átmeneti "	5 824 955 "
összesen bevételek	395 353 936 Ft
Eszerint a felesleg tesz	12 995 Ft-ot.

Megállapítatván ekképpen a költségvetés, felhatalmaztatott a pénzügyminiszter úr, hogy az 1892. évi állami költségvetést — s minthogy a delegációknak ez évben Bécsben ülésezése, de egyéb okok miatt is semmi kilátás sem lehet arra, hogy a költségvetés az év végéig letárgyalassék az Országgyűlésen —, egyúttal egy 5 hónapra szóló pénzügyi felhatalmazási törvényjavaslatot terjesszen Ő Felsége legfelsőbb jóváhagyásának kieszközlése után az Országgyűlés elé.⁵

4.

A sörtermelés megadóztatására vonatkozó határozmányok módosításáról szóló törvényjavaslat elejtése

A pénzügyminiszter úr előterjesztette, hogy a sörtermelés megadóztatására vonatkozó törvényes határozmányok módosításáról szóló törvényjavaslatot a Magyar Országgyűlés mindkét háza még az 1888. évben elfogadta oly szerkezetben, mint azt a két kormány annak idejében megállapította volt; ellenben az Osztrák Birodalmi Tanács a mérőkészülékek alkalmazásának mellőzésével a közös egyetértéssel megállapított törvényjavaslatnak oly lényeges határozmányát módosította, melynek felvétele éppen Magyarország érdekében történt.

A Magyar Országgyűlés által elfogadott szövegen már formai tekintetknél fogva sem lehetne a jelen Országgyűlés folyamában változtatást tenni, minthogy azt már mindkét ház megállapította; az osztrák pénzügyminiszter hajlandó volna ugyan az Osztrák Birodalmi Tanács elé az eredeti megállapodásoknak megfelelő új törvényjavaslatot előterjeszteni; kijelentette azonban, hogy semmi kilátása sincsen arra, hogy az ily szerkezetben el is fogadtassék.

Ily körülmények között nem marad egyéb hátra, mint a szóban levő törvényjavaslatot egészen elejteni; minthogy azonban az Országgyűlésnek már mindkét háza által elfogadott törvényjavaslatról van szó: Ő Felsége legfelsőbb engedélyével az ügyben jelentést szándékozik az Országgyűlés elé terjeszteni, s kérni annak tudomásulvételét, hogy a kérdéses törvényjavaslat nem fog legfelsőbb szentesítés alá terjeszteni.

Helyeslőleg tudomásul vétetett.⁶

5.

Törvényjavaslat a községi és felekezeti néptanítók illetményeinek rendezéséről⁷

A vallás- és közoktatásügyi miniszter úr bemutatta a községek, valamint a hitfelekezetek által fenntartott elemi iskolákban alkalmazott tanítók fizetésének rendezéséről szóló^a törvényjavaslatot,

mely tárgyalás alá vétetvén, elfogadtatott annak 1–9. §-a a javaslatba bejegyzett módosításokkal, azután tekintettel a törvényjavaslatban érintett bővebb megfontolást igénylő kérdésekre, a törvényjavaslat további tárgyalása megszakítottatott.⁸

6.^b

Az 1892. évi újoncjutalék megállapítása

A honvédelmi miniszter úr előadta, hogy a Közös Hadsereg és a Hadtengerészet fenntartására szükséges, s az 1889:VI. tc.-be iktatott védtörvény 14. §-a szerint 103 100 főben megállapított újoncjutalék a Magyar Korona Országai között egyfelől, az Osztrák Birodalmi Tanácsban Képviselet Királyságok és Országok között másfelől a népesség számaránya szerint mindenkor a legutóbbi népszámlálás eredménye alapján osztandó fel.

Tekintve, hogy 1890 végén általános népszámlálás volt, az 1892. évi jutalékot már ennek eredménye alapján kellene felosztani; minthogy azonban csak a Magyar Korona Országáiban foganatosított népszámlálás eredménye áll rendelkezésre, de az Ausztriában eszközölt népszámlálás eredménye még nincsen véglegesen megállapítva, s így az újoncjutalék-felosztást bizonytalan alapra fektetni nem lehet: az előadó miniszter úr felhatalmazást kér, hogy az 1892. évi újoncjutalékot az eddigi alapon vehesse fel.

A kívánt felhatalmazás megadott.⁹

Jegyzetek

- a Tarkovich javítása; az eredeti szöveg: „a felekezetek és hitközségek által fenntartott népiskolákban alkalmazott tanítók fizetése (olvashatatlanul áthúzott szó) megállapító.”
- b A 7–8. pontokat nem közöljük.
- 1 *Ld. még 1891. szept. 7./2., szept. 25./2.*
- 2 Az 1892. évi közösügyi előirányzatot megállapító közös mt. szept. 18–21. között ülésezett Bécsben. Ezt megelőzően, máj. 22-én küldte meg Kálnoky küm. a két kormányfőnek Bauer közös hm. memorandumát a közös hadiköltségvetés 1892–1895-re általa számított szükségleteiről. Ez az emlékirat a magyar és az osztrák kormányban is komoly aggodalmat váltott ki, hiszen alapjaiban veszélyeztette az államháztartás alig megteremtett egyensúlyának fenntartását és a valutarendezést (vö. 1891. jan. 15./6.). Bauer ugyanis az 1891-re megállapított kereken 130,5 millió Ft-os közös hadikiadásokhoz képest 1892-re 19,5, 1893-ra 27,3, 1894-re 19 és 1895-re 20,1 milliós többletigényt helyezett kilátásba. (OL - K 26 - 1891 - 1839/1839). — Wekerle ekkor szokatlan lépésre szánta el magát. Felségelőterjesztést készíttetett, amelyben jó előre a következőképpen tiltakozott a hm. tervei ellen: „az 1891. évre megállapított hadügyi kiadások keretén számba vehetően tágitani nem lehet, mert a kiadások növelése nem állana arányban a Monarchia teljesítési képességével, előreláthatólag nemcsak újabb pénzügyi zavarokra, hanem közzgazdasági zavarokra is vezetne, és azt eredményezné, hogy a tágitott keretet képtelenek leszünk jövőre fenntartani, sőt azzal a politikai hátránnyal járna, hogy a rokonszenv és együttérzés kötelékei, amelyek a Hadsereg javára mind szélesebb köröket lebilincselnek, s amelyek a Hadseregnek politikai szempontból szükséges támaszát képezik, szükségképp meglazulnak, s hogy a szocializmus oly ideáit érlelné, amelyek — hála a Mindenhatónak — ezideig nálunk tért foglalni egyáltalán képesek nem voltak.” (OL - K 255 - 1891 - 6. t. - 1554.) — A felségelőterjesztést Wekerle végül nem expedáltatta, de az abban kifejtettek képezték a magyar küldöttség érvelésének alapját a közös mt. ülésein. Itt — a szokásnak megfelelően — a küm. külpolitikai helyzetelemzése vezette be a tanácskozást. Kálnoky kifejtette, hogy a nemzetközi helyzet az előző évihez képest tovább romlott, nőtt a háborús veszély, s ennek megfelelően a haderőt erősíteni kell, ugyanakkor azonban figyelembe kell venni a Monarchia pénzügyi helyzetét is. Jelezte: ezért tűzte ki a tanácskozás céljául a „középút megtalálását”. Bauer — miután a memorandumában előre jelzett közel 150 millió Ft-os hadügyi igényt valóban előterjesztette — drámaian arra hivatkozott, hogy a háború Oroszországgal elkerülhetetlen, és benyomása szerint 1894-ben ki is tör, hogy erre a háborúra a haderő még nincs felkészítve, tehát sürgősen cselekedni kell, és éppen ezért nem engedhető meg a szükséges katonai kiadások lefaragása. A két közös miniszter után felszólaló kormányfők és püm.-ek egységesen léptek fel a HM túlzott követelései ellen. Hangsúlyozták, bár minden lehetséges emeléshez hozzájárulnak, de a teherbíró képességet nem hagyhatják figyelmen kívül. Kemény vita alakult ki az egyes tételeknél, és a kormányoknak sikerült jelentős csökkentéseket elérniük (150-ról 135,1 millióra). Ezeket az uralk. elnökletével tartott szept. 21-i ülés szentesítette, csakúgy mint a közös költségvetés egyéb fejezeteit is. Jóllehet, Ferenc József kérte, hogy a delegációk ülésén a helyzet őszinte feltárásával oszlassák el azt a tévhitet, miszerint a haderő készen áll egy eljövendő háborúra, Kálnoky érvelésre azonban úgy döntöttek, hogy ez mégsem lenne célszerű, mert ezzel az ellenséget informálnák a valóságról. (A mt. jk.-eit ld. *Diószegi, Die Protokolle* 511–544. p. További iratok: OL - K 26 - 1891 - 1839.) — A közös mt. által elfogadott előirányzat tiszta szükségletei a következők voltak:

– rendes kiadások:

KÜM:	3 468 200 Ft
HM:	
Hadsereg:	104 636 023 Ft
Haditengerészet:	9 384 614 Ft
PM:	2 016 450 Ft
Közös Számszék:	127 910 Ft
Összesen:	119 635 197 Ft

– rendkívüli kiadások:

KÜM:	57 700 Ft
HM:	
Hadsereg:	14 627 243 Ft
Hadtengerészet:	2 143 100 Ft
Megszállt tartom.:	4 335 000 Ft
PM:	6 138 Ft
Összesen:	21 169 181 Ft
Összes tiszta kiadás:	140 804 378 Ft

A delegációk nov. 9–10., 24., 26. és dec. 1–3. napjain ülészetek Bécsben, és változatlanul fogadták el a költségvetést. — Magy. Deleg. Napló és Irom. 1891. I. és II. határozat. (Uralk.-i megerősítés kelte: 1891. dec. 6.) — *Vö. 1890. máj. 9./1., 1892. máj. 20./1., 1893. ápr. 27./1., 1894. ápr. 16./6.*

3 *Ld. még 1891. máj. 1./24., szept. 6./3., szept. 7./2., 1892. febr. 9./19., márc. 18./1.*

4 *Ld. az előző jk.-i pontot.*

5 Wekerle szept. 28-án terjesztette az uralk. elé a költségvetést, a következő megjegyzéssel: a csökkenő tendenciát mutató állami bevételek mellett is „remélni merem, hogy sikerülni fog az államháztartásban az egyensúlyt fenntartani, sőt kellő óvatosság mellett a mellőzhetetlen reformokkal járó kiadásokat is fedezni.” De az „ezen ... általános politikai szempontból okvetlenül szem előtt tartandó célt, az államháztartás egyensúlyának fenntartását csakis azon esetben tartom megóvhatónak, ha a legszigorúbb takarékoság állandó következetességgel szem előtt tartatik” ... Az uralk. mind a költségvetés, mind az 1892 első öt hónapjára érvényes pénzügyi felhatalmazást kérő tvj. Ogy. elé terjesztéséhez hozzájárult okt. 3-i lf. elhatározásával. (OL - K 255 - 1891 - 3. t. - 2612.) — Wekerle mindkettőt okt. 7-én nyújtotta be. Előbbit a Ház — a feloszlítás miatt — már nem tárgyalhatta, viszont utóbbit még okt. végén elfogadta. (Tv.-be iktatta az 1891:37. tc.) KN (1887–92) 27. k. 43–232. p.

6 Az 1868:19. és 1875:19. tc.-ek rendelkezései értelmében a vámkülföldre kivitt sörért a termelési adót csak részben térítették vissza a termelőknek. Ez az eljárás akadályozta a söripar fejlődését. A helyzetet orvosolandó született meg a jk.-ben szereplő 1888. évi tvj., amely a kivitt sör után lerótt termelési adó teljes visszatérítésének elvén készült. Mint a jk. is tartalmazza, a javaslat Ausztriában bukott meg, ahol a termelők felháborodása miatt nem vihették keresztül a termelés mennyiségének és minőségének pontos megállapítására szolgáló mérőkészülékek felszerelését elrendelő szakaszt. — 1891–1893 folyamán az osztrák kormány többször sürgette a kérdés rendezését, továbbra is ragaszkodva a mérőkészülékek alkalmazásának mellőzéséhez. Végül 1894-ben Wekerle elfogadta a kezdeményezést, és sor kerülhetett annak a tvj.-nak a benyújtására, amely egyébként a mérőkészülékekre vonatkozó rész kihagyásával megegyezett az 1888. évi javaslattal. Wekerle 1894. máj. 9-én terjesztette be a korábbival azonos című tvj.-ot, amelyet a Ház jún.-ban vita nélkül elfogadott. Iratok: OL - K 255 - 1894 - 2. t. - 1128, 1201, 1737, OL - K 2 - 1892/97 - Tvj.-ok 47. (292. cs.). Kh. tárgyalás: KN (1892–97) 18. k. 302–303. p., 19. k. 239–240., 246., 367. p. — A javaslatot az 1894:30. tc. emelte tv.erőre, a püm. végrehajtási rendelete 1894. okt. 15-én kelt: RT 1894. II. k. 571. p.

7 *Ld. még 1890. jún. 27./20., 1891. okt. 2./2., okt. 23./5.*

8 A tvj.-tervezetet, amelyet a vkm. szept. 19-én küldött meg a társmisztereknek, ld. OL - K 26 - 1891 - 3468. — Csáky az indoklásban megállapította, hogy a községi és hitfelekezeti tanítók illetményrendezése „régóta hangoztatott közkérdés.” Az 1868:38. tc. 142. §-ában megszabott minimális illetményt (tisztos lakás, 1/4 hold kert, minimum 300, ill. segédtanítónál 200 Ft évi fizetés) ugyanis csak az állami iskolákban érték el, 5278 tanító fizetése a 300 Ft-os minimum alatt állt. A tvj.-tervezet kimondta, hogy a fent részletezett minimális illetménynél kevesebbet a községi és felekezeti iskolák tanítói sem kaphatnak, s hogy ehhez — állami pótszegély hozzájárulásával — a fenntartók kötelesek előteremteni az anyagi eszközöket.

9 *Ld. még 1891. okt. 23./13.*

89./42./

1891. október 2.

1.

**A képviselő-választások feletti bíraskodásról szóló
törvényjavaslat bizottsági tárgyalásának ügye¹**

Az országgyűlési munkaprogram megállapításánál felmerülvén az a kérdés, hogy az országos képviselő-választások feletti bíraskodásról szóló törvényjavaslatnak bizottsági tárgyalása céljából megválasztassék-e a kilátásba vett harmincas bizottság, s hogy a kérdéses törvényjavaslat tárgyalassék-e a bizottságban, dacára annak, hogy a kormány ezen törvényjavaslatot a jelen Országgyűlés alatt már nem kívánja tárgyalni?

A minisztertanács abban állapodott meg, hogy miután eziránt ígéret tétetett, ha kívántatnék, a kérdéses bizottság választassék meg, s esetleg a szóban levő törvényjavaslat bizottságilag tárgyalassék is; de a kormány azonnal jelentse ki, hogy semmi biztosítást aziránt nem ad, hogy e törvényjavaslat a jelen Országgyűlés folyamában a Házban tárgyalatni is fog; azonban azt megígéri, hogy ha ezen törvényjavaslat most nem intéztetnék el, a jövő Országgyűlésen újból elő fogja terjeszteni.²

2.

**A községi és felekezeti néptanítók illetményeinek rendezéséről
szóló törvényjavaslat Országgyűlés elé terjesztése³**

Folytatván a községi és hitfelekezeti elemi iskolákban működő tanítók fizetésének rendezéséről szóló törvényjavaslat tárgyalása,

annak hátralévő szakaszai is némely módosítással elfogadtattak, s a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr felhatalmaztatott, hogy a szóban levő törvényjavaslatot Ő Felsége legfelsőbb jóváhagyásával az Országgyűlés elé terjessze.

4.

**A vallás- és közoktatásügyi miniszter előterjesztésére határozat arról,
hogy hitelt kell biztosítani a Budapesten 1891-ben tartott
II. Nemzetközi Ornitológiai Kongresszus jelentéseinek kiadásához.⁴**

5.

A külkereskedelmi szerződési tárgyalások állása⁵

A kereskedelmi miniszter úr jelentést tett a kereskedelmi szerződési tárgyalásokról, előadván, hogy

Olaszország valószínűleg bele fog egyezni abba, hogy a szerződés 12 évre köttessék, esetleg oly kikötéssel, hogy a szerződés 6 év múlva felmondható legyen; magára a kereskedelmi szerződés határozmányaira nézve is az egyezés nehézség nélkül létre fog jönni, nehézségeket okoz azonban a vámtarifának megállapítása. E részben jelenleg a törekvés oda irányul, hogy az 1887. évi szerződés alapján való status quo tartassék fenn. Az előadó miniszter úr a minisztertanács utólagos jóváhagyásának reményében ezen alapnak a magyar kormány részéről való elfogadásáról már értesítette is a közös külügyminisztert. Hasonló értelmű utasítás adatott megbízottainknak is azzal a hozzáadással, hogy az eddigi status quonál kedvezőtlenebb egyezmény el nem fogadható.⁶

Szerbia felhívott a tárgyalások megkezdésére, s a külügyminiszter sürgetése folytán a mi megbízottaink számára meg is lettek állapítva az utasítások; Szerbia azonban kijelentette, hogy miután Németországgal való szerződése 1893. évig tart, s ez idő szerint még a felmondási időpont sem következett be, Németországgal a kereskedelmi szerződés megújítása iránti tárgyalásokba most még nem bocsátkozhatik, de kész velünk tárgyalni.⁷

Az általános helyzet az, hogy miután Németországgal a megegyezés ugyan létrejött,⁸ de a vámtételek, melyek az olasz és esetleg a svájci szerződés határozmányaitól vannak függővé téve, véglegesen megállapítva nincsenek, s tekintve az olasz szerződési tárgyalások lassú menetét s a svájci szerződési tárgyalások függőben létét,⁹ nincsen is remény arra, hogy a német kereskedelmi szerződés oly időben terjesztethessék a törvényhozások jóváhagyása alá, hogy az a mostani szerződésnek jövő év február havában bekövetkező lejártáig a törvényhozó testületek által elintézhető legyen: az Osztrák–Magyar Monarchia és Németország közötti kereskedelmi viszonyok rendezése iránt ideiglenes módon gondoskodni kellend.

E részben az a megoldási mód kínálkozik, hogy a két fél kormányai jegyzékek kicserélése, illetőleg jegyzőkönyvi megállapodás^a útján a jelenlegi állapotnak a törvényhozás további intézkedéséig, de legkésőbb^b 1892 végéig leendő fenntartásában egyezzenek meg.

A kereskedelmi miniszter úr felhatalmazást kért, hogy ily értelemben keresse meg a közös külügyminisztert és az osztrák kormányt, s hogy az e részben szükséges megállapodások előkészítése végett megbízottaink is megfelelőleg utasíthatassanak.

Helyeslőleg tudomásul vétetett, s egyúttal a kereskedelmi miniszter úr által kért felhatalmazás a Németországgal való kereskedelmi viszonyok ideiglenes rendezése tekintetében megadatott.¹⁰

6.

A Kovászna–Térréti Keskenyvágányú HÉV engedélyezése

A kereskedelmi miniszter úr felhatalmazást kért, hogy Ő Felsege legfelsőbb jóváhagyásával Horn Dávid budapesti bejegyzett cégnek engedélyt adhasson a Brassó–Háromszéki HÉV kovásznai állomásából kiinduló s Térrétig vezetendő keskenyvágányú helyiérdekű vasútra.

E 5,8 km hosszú vasútnak tényleges építési és üzletberendezési tőkége 109 000 Ft-ban állapított meg, melyből forgalmi eszközök beszerzésére 13 000 Ft, tartalék-alap képzésére pedig 2400 Ft fordítandó. A vasút üzletvitelének joga fenntartott a MÁV számára, míg azonban e jog igénybe nem vétetik, az engedélyes az üzletet saját kezelésben tarthatja.

Állami segély igénybe nem vétetik.

A kívánt felhatalmazás megadatott.¹¹

10.

Olasz és amerikai lap postai szállítási jogának megvonása; olasz lap postai szállítási jogának visszaadása

A miniszterelnök úr mint a Belügyminisztérium vezetője bejelentette, hogy az Osztrák–Magyar Monarchia irányában tanúsított ellenséges magatartása, illetőleg a monarchikus elvet gyalázó irányzata miatt a Turinban megjelenő „*Gazetta Piemontese*” című laptól és a New-York-ban megjelenő „*Puck*” című időszaki képeslaptól a postán szállítási jog a Magyar Korona Országainak területére nézve megvonatott,¹² ellenben a Turinban megjelenő „*Gazetta del Popolo*” című lapnak újabban tanúsított barátságos irányzata következtében a régebben megvont postaszállítási jog ismét megadatott.¹³

Jóváhagyólag tudomásul vétetett.

11.

A belügyi tárcát vezető miniszterelnök tájékoztatása arról, hogy a román határon létesítendő határőr-utak költségei miatt 9000 Ft túlkiadás merült fel.¹⁴

12.

A belügyi tárcát vezető miniszterelnök előterjesztésére határozat arról, hogy Újfalussy Sándor Jász–Nagykun–Szolnok vm.-i főispán kitüntetésben részesüljön 25 éves szolgálati jubileuma alkalmából (Lipót-rend lovagkeresztje).¹⁵

18.^c

A Békés–Gyulai Kir. Törvényszék és a Békési Kir. Járásbíróság, valamint Békés vm. békési járásának főszolgabírája között munkakönyv meghamisítása miatt keletkezett hatásköri összeütközés kérdésében — az igazságügy-miniszter előterjesztésére — határozat arról, hogy az eljárást a bíróság folytassa le.

Jegyzetek

a–b Tarkovich beszűrésai.

c A 19–20. pontokat nem közöljük.

- 1 *Ld. még 1890. márc. 25./2., júl. 4./3., 1891. máj. 21./6., jún. 13./3., jún. 14./1., júl. 3./5., júl. 10./1.*
- 2 A Ház okt. 13-án választotta meg a 30 tagú bizottságot, amely okt. 24-én meg is alakult, de az Ogy. 1891 végi feloszlata miatt érdemben már nem tárgyalhatta a tvj.-ot. (KN /1887–92/ 27. k. 59., 227–228. p.) — Szilágyi az új Ogy.-nek ismét benyújtotta a javaslatot (1892. márc. 31.), és az újra egy külön választott 30 tagú bizottság elé került. Az 1892 végi kormányváltás miatt 1893. jan. 23-án ismét újraválasztották a különbizottságot. (KN /1892–97/ 2. k. 45., 423. p., 4. k. 4. p., 7. k. 110., 138. p., 8. k. 48. p.) — Nem jutott előre az ügy a Wekerle-kormány idején sem, a bizottság „ült” a tvj.-on, s csak 1896-ban készítette el jelentését. (OL - K 2 - 1892/97 - Tvj.-ok, 85./294. cs./.) — A javaslatból — bizonyos módosításokkal — 1899-ben lett tv. (1899:15. tc.).
- 3 *Ld. még 1890. jún. 27./20., 1891. szept. 25./5., okt. 23./5.*
- 4 A kiadvány 1892-ben jelent meg. (Második nemzetközi madártani kongresszus. Zweiter internationaler ornitologischer Congress. Főjelentés. Hauptbericht. I. Hivatalos rész. Offizieller Teil. — 2. Tudományos rész. Wissenschaftlicher Teil. Bp., Egyetemi Nyomda, 1892.)
- 5 *Az összes külkereskedelmi vonatkozású jk.-i pont felsorolása: 1890. márc. 25.29. jegyzet.* — Barossnak a tárggyal összefüggő, szept. 30-án Szapáryhoz intézett részletes átiratát ld. OL - K 26 - 1891 - 222 (3645).
- 6 *Ld. 1891. okt. 13./7.*
- 7 *Ld. 1891. okt. 14./2.*
- 8 *Ld. 1891. máj. 7./2.*
- 9 *Ld. 1891. aug. 3./5.*
- 10 Baross kfm.-hez intézett okt. 4-i átiratát ld. OL - K 26 - 1891 - 222 (3504).
- 11 Baross Ogy. elé készült jelentése szerint a Háromszék vm.-ben fekvő nagy erdőségek könnyebb kiaknázása és a Brassó–Háromszéki HÉV forgalmának emelése tette kívánatosá, hogy a fakereskedő cég gyulafalva-térréli iparvasútját összekössék az említett HÉV vonalával. 1891. máj. 30-án került sor a közigazgatási bejárásra. A mt. határozata és az uralk. nov. 3-i lf. elhatározása alapján Baross nov. 5-én adta ki az engedélyokiratot. (OL - K 2 - 1887/92 - 8219/1891 /192. cs./, RT 1891. 1711. p.) — A vonal 1892-ben készült el. *Ruzitska* 65. p.
- 12 Az intézkedésekre az osztrák büm. kérésére aug. 20-án, ill. 7-én került sor. OL - K 149 - 1891 - 3. t. - 782, 753. — *Ld. még 1893. jún. 24./6.*
- 13 A lap postai szállítási jogát még 1864-ben vonták meg, a jog visszaadása az osztrák büm. javaslatára történt meg aug. 7-én. OL - K 149 - 1891 - 3. t. - 772.
- 14 *Ld. még 1890. jún. 13./13., 1891. jún. 3./9.*
- 15 *Ld. még 1892. júl. 22./15.*

90./43./

1891. október 13.

4.

Svájci folyóirat postai szállítási jogának megvonása

A miniszterelnök úr mint a Belügyminisztérium vezetője bejelentette, hogy a „Das Volksgericht” című folyóirattól az Osztrák–Magyar Monarchia irányában tanúsított ellenséges magatartása miatt a postán szállítási jog a Magyar Korona Országainak területére nézve megvonatott.¹

Jóváhagyólag tudomásul vétetett.

5.

A kereskedelemügyi miniszter előterjesztésére határozat Molnár Viktor Temes vm.-i főispán legfelsőbb elismeréséről a temesvári gazdasági kiállítás szervezésében szerzett érdemekért.²

6.

Az Olaszországgal folyó állategészségügyi tárgyalások állása³

A földművelésügyi miniszter úr jelentést tett az Olaszországgal kötendő állategészségügyi egyezmény iránti tárgyalásokról, javaslatba hozván, hogy az olasz kormány kívánataival szemben a következő álláspont foglaltassék el:

az a kívánat, hogy a lovak a bevitelnél és átvitelnél az állategészségügyi tekintetben korlátozó rendszabályok alól kivétsenek, — el nem fogadható;

úgyisint nem fogadható el annak elejtése, hogy minden egyes darab marha után külön marhalevél állítandó ki;

ellenben elfogadható, hogy „communes voisines” helyett „communes contigues” tétessék, hogy valamely vészes terület elzárásának tartama a vész megszünte után 40 napról 30 napra szállíttassék le,

hogy az egészségi bizonyítványok érvénye 8 napról 10 napra emeltessék és

hogy állami állatorvosok által való vizsgálatnak követelése mellőztessék;

végre az a kívánat, hogy vasúti és hajón való szállításoknál a vizsgálatra vonatkozó szabályok alól kivétel tétessék, — el nem fogadható.

A tett javaslatok helyeseltetvén, a földművelési miniszter úr felhatalmaztatott, hogy megbízottát ily értelemben utasítsa.⁴

7.

Az Olaszországgal folyó külkereskedelmi szerződési tárgyalások állása⁵

A kereskedelmi miniszter úr jelentette, hogy az olasz kormány a kötendő kereskedelmi szerződés alapjául a jelenlegi status quot elfogadta azzal a módosítással, hogy a lenáruk és fonalakra nézve részünkről egyéb olasz ellenengedmények fejében kilátásba helyezett engedmény fenntartassék, s hogy a mi tarifánkban a bor vámja 8 Ft-ra szállíttassék le, míg ellenben az olasz tarifában a jelenlegi vámtétel megmaradna.

Ami a lenáruk és fonalakat illeti: a kereskedelmi miniszter úr nézete szerint be kellene várni, hogy az osztrák kormány nyilatkozzék, melyet ezen kérdés elsősorban érdekel; a bor vámjára nézve azonban az az utasítás volna megbízottainknak adandó, miszerint a bor vámja a mi tarifánkban semmi esetre sem szállítható le, ha az olasz tarifában is a borra nézve a mienknek megfelelő vámleszállítás nem állapíthatnék meg.

A minisztertanács a kereskedelmi miniszter úr nézetéhez hozzájárult.⁶

8.

Törvényjavaslatok az 1895-ös nemzeti kiállításról⁷ és a berni nemzetközi vasúti áruforgalmi egyezmény becikkelyezéséről⁸

A kereskedelmi miniszter úr törvényjavaslatokat mutatott be

- a.) az 1895. évben Budapesten rendezendő nemzeti kiállításról,
- b.) a vasúti áruforgalomra nézve Bernben 1890. évi október 14-én létrejött nemzetközi egyezmény becikkelyezéséről és azzal kapcsolatos intézkedésről.

Mindkét törvényjavaslat elfogadtatott, s a kereskedelmi miniszter úr felhatalmaztatott, hogy ezen törvényjavaslatokat, éspedig az a. alatti még Ő Felsege előzetes jóváhagyásának kieszközlése után az Országgyűlés elé terjessze.⁹

A berni nemzetközi egyezményt tárgyzó b. alatt említett törvényjavaslat tekintetében egyúttal elhatározott, hogy miután ezen nemzetközi egyezmény két nyelven, francia és német nyelven köttetett, s a német birodalmi kormány súlyt helyez rá, hogy a német szöveg a francia szöveggel egyforma hitelességűnek tekintessék, — a törvénybe a magyar szövegen kívül a francia és német szöveg is felvéttessék, s a kereskedelmi miniszter úr a magyar kormány nevében értesíthesse a közös külügyminiszter urat, hogy részünkről a ratifikáció nyelvi kérdésében a német-osztrák állásponthoz csatlakozunk.¹⁰

10.

A Győri Kir. Törvényszék és Moson vm. közigazgatási bizottsága között cselédbér követelése miatt keletkezett hatásköri összeütközés kérdésében — az igazságügy-miniszter előterjesztésére — határozat arról, hogy az eljárást a közigazgatási hatóság folytassa le.

11.

A Nagyilondai Kir. Járásbíróság és Szeben vm. nagyilondai járásának főszolgabírája mint erdei kihágási bíróság között keletkezett hatásköri összeütközés kérdésében — az igazságügy-miniszter előterjesztésére — határozat arról, hogy az eljárást a erdei kihágási bíróság folytassa le.

12.

A Szerdahelyi Kir. Járásbíróság és Szeben vm. szerdahelyi járásának főszolgabírája között erdei termékek ellopása miatt keletkezett hatásköri összeütközés kérdésében — az igazságügy-miniszter előterjesztésére — határozat arról, hogy az eljárást a bíróság folytassa le.

13.

A horvát-szlavón-dalmát miniszter felhatalmazása arra, hogy a horvát nyugdíjtörvény-javaslatot előzetes uralkodói jóváhagyás alá terjessze.¹¹

14.

A Magyar Cukoripar Rt. pénzügyeinek rendezése

A pénzügyminiszter úr előadta, hogy a Magyar Cukoripar Rt. pénzügyi viszonyainak rendezése érdekében sikerült a Magyar Általános Hitelbankból, a Bleichröder Bank cégből és a Berliini Diskonto Bankból álló bankcsoporttól 2 1/2 millió Ft-nyi jelzálogkölcönt szerezni, minek folytán egyrészt a részvénytársaságnak terhes függő adósságai törlesztethetnének, másrészt oly bankcsoport érdekeltisége biztosíthatnák, mely ha a jelenlegi részvénytársaság megbuknék is, a gyárüzemet saját érdeke szempontjából bizonyára hajlandó volna és képes is volna tovább folytatni.

Hogy ezen kölcsönüzlet létesülhessen, s azzal a kérdéses részvénytársaság pénzügyeinek országos érdekekben is felette kívánatos rendezése megtörténhessék, az előadó miniszter úr felhatalmazást kér arra, hogy beleegyezését adhassa, miszerint a felveendő 2 1/2 millió Ft jelzálogkölcönnek az Országos Közgazdasági Alapból nyújtott s még mintegy 827 000 Ft-ra rúgó s most első helyen bekebelezett előleggel s a 800 000 Ft-ra terjedő adóhitellel egyenlő jelzálogi sorrend engedtessek.

A kívánt felhatalmazás megadatott.¹²

15.

A minisztertanács a pénzügyminiszter előterjesztésében elfogadja az állami tisztviselők, altisztek és szolgák illetményeinek rendezéséről szóló törvényjavaslat 1–5. §-ait.¹³

Jegyzetek

- 1 A St. Gallenban megjelenő lap elleni intézkedésre okt. 7-én — az osztrák bűm. kérésére — került sor. OL - K 149 - 1891 - 3. t. - 871.
- 2 *Ld. még 1891. okt. 30./7.*
- 3 *Ld. még 1891. aug. 16./8., nov. 21./15., ill. az alábbi 5. jegyzetet.*
- 4 A mt.-i előterjesztést, az egyezménytervezetet, az olasz kívánságlistát és a fm. okt. 16-i távirati utasítását ld. OL - K 178 - Külkereskedelmi ügyek - 1891 - 1726.
- 5 *Az olasz külkereskedelmi ügyekre vonatkozó jk.-i pontok felsorolása: 1890. dec. 17. 1. jegyzet. — Az összes külkereskedelmi vonatkozású jk.-i pont felsorolása: 1890. márc. 25. 29. jegyzet.*
- 6 Iratok: OL - K 230 - 1891 - 5. t. - 35 117.
- 7 *A millennium ügyére vonatkozó jk.-i pontok felsorolása: 1890. máj. 30. 15. jegyzet.*
- 8 *Ld. még 1890. nov. 19./1., 1892. nov. 28./5., 1893. dec. 23./15.*
- 9 A tvj.-ot, indoklását és Baross 1891. okt. 25-i felségelöterjesztését ld. OL - K 231 - 1894 - 5. t. - 16 600 (70 616/1891). — Utóbbi szerint: „A magyar állam megalapításának ezredik évfordulója a nemzet viszontagságteljes történetében mindenesetre oly nevezetes időszak, melyhez hasonlót Európában más nemzet nem mutathat fel, s mely érdemes arra, hogy méltó módon megünnepeltesék”; az ünnepek kimagasló eseménye lesz a tervezett „országos nemzeti kiállítás.” A kormány eltekintett egy vilákiállítás rendezésétől, egyrészt mert az túl drága, másrészt pedig „különösen azért, mert nem tartaná megengedhetőnek, hogy a vilákiállításnak nemzetközi jellege által az ünnepélynek kizárólagos nemzeti jelentősége elmosódjék. ... Legyen a magyar államiság megalkotásának és fennállásának ezeréves fordulója minden ízében nemzeti ünnep.” Ferenc József okt. 28-án engedélyezte a tvj. benyújtását, amire okt. 31-én sor is került. Közben a bán — hivatkozva arra, hogy Horvát–Szlavónország „külön territoriummal bíró politikai nemzet” — kifogásolta a javaslatnak azt a pontját, amely „nemzeti” kiállításról szólt, de végül elsimították az ügyet. A Ház dec. folyamán elfogadta a tvj.-ot; tv.erőre emelte az 1892:2. tc. Ez kimondta, hogy 1895-ben Bp.-en „általános országos nemzeti kiállítás tartatik”, s hogy 1895 végéig semmilyen más orsz. kiállítás nem rendezhető. Utasította továbbá a kerm.-t, hogy a költségek fedezésére nézve terjesszen elő tvj.-ot. OL - K 26 - 1895 - 22 (163/1891), OL - K 2 - 1887/92 - 8124, 8158, 8243, 8290/1891 (192–193. cs.).
- 10 Baross 1891. okt. 17-én nyújtotta be a tvj.-ot, amelyet a Ház nov. folyamán elfogadott. Iratok és kh. tárgyalás: OL - K 230 - 1893 - 3. t. - 1625, OL - K 2 - 1887/92 - 8065, 8128, 8159, 8189/1891 (192. cs.), KN (1887–92) 27. k. 98., 233., 239–255., 258., 286. p. — A javaslatot az 1892:25. tc. emelte tv.erőre.
- 11 *Ld. még 1892. márc. 6./20.*
- 12 A rt. 1889-ben alakult és két gyárat létesített: a botfalvi és a szerencsi cukorgyárat. (*Mattekovits* II. k. 220. p.) — Kapcsolatos iratok: OL - K 231 - 1891 - 2. t. - 45 904, uo. - 1897 - 2. t. - 9943.
- 13 *Ld. még 1891. szept. 1./8., okt. 14./3., dec. 5./20., 1892. ápr. 1./1., jún. 17./1., júl. 8./13., dec. 19./7., 1893. jan. 7./8., márc. 30./1. és 4., máj. 30./22., 1894. okt. 29./17.* — A tvj.-tervezetet, indokolást és a mellékletet képező kimutatásokat ld. OL - K 26 - 1891 - 3729.

91./44./

1891. október 14.

1.

A horvát–szlavón–dalmát miniszter előterjesztésére határozat arról, hogy az uralkodó Vucsetics István zágrábi kanonokot és Drohobeczky Gyula gör. kat. tanítóképezdei igazgatót nevezze ki zágrábi érsekké, illetve kőrösi püspökké.¹

2.

Osztrák–magyar ellentétek az olasz külkereskedelmi szerződési tárgyalások kapcsán;² a Szerbiával tervezett külkereskedelmi szerződési tárgyalások helyszíne³

A kereskedelmi miniszter úr jelentette, hogy a tegnapi minisztertanácsban tett előterjesztése után az olasz kereskedelmi szerződési tárgyalásokra vonatkozólag értesült, hogy az osztrák kereskedelmi miniszter képviselője — dacára annak, hogy a status quo alapja fogadtatott el — a lenárúk iránti határozmányok fejében kívánja azon engedmények fenntartását, melyeket eddig az olaszok az első és a második olvasás folyamán tettek; ellenben részünkről is oly tételeknél kívánna engedményeket tenni, melyek pénzügyi szempontból is aggályosak. Megjegyzendő egyébiránt, hogy ezen kívánatokhoz sem a közös külügyminiszter, sem az osztrák pénzügyminiszter képviselője nem csatlakozott. Minthogy csak az eddigi status quo alapján lehet remény arra, hogy Olaszországgal megegyezés jöjjön létre, és másfelől, minthogy ilyen újabb engedmények és követelések a status quo alapjára történt helyezkedésünket teljesen illuzóriussá tenné: az előadó miniszter úr megbízottát a status quo alap határozott fenntartására újból is utasította, és ily értelemben szükség esetén az osztrák kormányt is értesíteni szándékozik.⁴

A Szerbiával kezdendő kereskedelmi tárgyalásokat illetőleg: tekintve, hogy a szerb kormány vonakodik megbízottait Münchenbe küldeni, tekintve továbbá azt, hogy a jövő év február havában a jelenlegi szerződésünk már lejár, s így ezen formai kérdésből nem volna célszerű nehézséget támasztani, — ez előadó miniszter úr nézete szerint részünkről azon kívánathoz, hogy a tárgyalások Münchenben folytattassanak, nem kellene ragaszkodnunk.

A minisztertanács a kereskedelmi miniszter úr nézetében osztozván, a tett előterjesztés tudomásul vétetett.

3.

A minisztertanács a pénzügyminiszter előterjesztésében elfogadja az állami tisztviselők, altisztek és szolgák illetményeinek rendezéséről szóló törvényjavaslatot.⁵

Jegyzetek

- 1 Az 1889-ben megüresedett kőrösi püspöki székre Ferenc József 1891. okt. 19-én nevezte ki Drohobeczyt, aki 1892. aug. 28-án vette át az egyházmegye kormányzatát. (OL - K 20 - 1891 - 512, OL - K 255 - 1892 - 7. t. - 2708.) — Zágrábban Mihalovich József 1891. febr. 19-én történt elhunytával üresedett meg az érsekség. A mt. határozata nyomán a bán okt. 15-én fordult Josipovich-hoz, aki okt. 16-i felségelőterjesztésében kérte Vucsetics érseki kinevezését. Ez az okt. 19-i lf. elhatározással megtörtént ugyan, de — mivel a Szentzsék halogatta hozzájárulása megadását — közzétételére nem került sor. OL - I 34 - Hivatali iratok - 1891, OL - K 26 - 1891 - 3830(3830). — *Ld. még 1892. dec. 6./1., 1893. febr. 22./6., 1894. márc. 11./6.*
- 2 *Az olasz külkereskedelmi ügyekre vonatkozó jk.-i pontok felsorolása: 1890. dec. 17. 1. jegyzet. — Az összes külkereskedelmi vonatkozású jk.-i pont felsorolása: 1890. márc. 25. 29. jegyzet.*
- 3 *A szerb külkereskedelmi ügyekre vonatkozó jk.-i pontok felsorolása: 1890. ápr. 3. 9. jegyzet.*
- 4 Iratok: OL - K 178 - Külkereskedelmi ügyek - 1891 - 1726.
- 5 *Ld. még 1891. szept. 1./8., okt. 13./5., dec. 5./20., 1892. ápr. 1./1., jún. 17./1., júl. 8./13., dec. 19./7., 1893. jan. 7./8., márc. 30./1. és 4., máj. 30./22., 1894. okt. 29./17. Az elhatározott módosításokkal kiegészített tvj.-ot ld. OL - K 26 - 1891 - 3729.*

92. (45.)

1891. október 23.

1.

A Tokod–Annayölgyi HÉV-vonal engedélyezése¹

A kereskedelmi miniszter úr felhatalmazást kért, hogy Ő Felsége legfelsőbb jóváhagyásával az Esztergom–Füzitői HÉV Rt.-nak engedélyt adhasson a Tokod–Annayölgyi HÉV kiépítésére és üzletére.

Ezen 8,1 km hosszú vasútnak építési tőkéje, mely szabályszerű módon 35% erejéig törzsrészvények, 65% erejéig pedig elsőbbségi kötvények útján fedeztetnék, 315 000 Ft-ban van megállapítva, melyből 32 400 Ft forgalmi eszközökre, 6000 Ft pedig tartalékalap képzésére fordítandó.

Állami hozzájárulás címén 10 éven át évi 2200 Ft biztosítatnék.

A kért felhatalmazás megadatott.²

2.

Az Ung-völgyi HÉV engedélyezésének elhalasztása

A kereskedelmi miniszter úr előterjesztette, hogy Bolgár Ferenc országgyűlési képviselő és érdektársai folyamodtak az Ungvár–Nagybereznai HÉV építésének engedélyezéséért.³ Ezen vasút létesülése főleg a mintegy 160 000 holdra terjedő kincstári erdőbirtok faértékének kihasználása érdekében nagyon kívánatos volna. A vasútvonal hossza 41 km, a szükségelt effektív építési tőke hozzávetőleg^a 1 460 000 Ft. Engedélyt kérők a posta ingyen szállítása fejében fizetendő díjon és a kincstári birtok érdekeltsége alapján az 1880:XXXI. tc. 7. §-a értelmében követelt állami hozzájáruláson felül, mely két címen a biztosítandó járulék mintegy 100 000 Ft-ra rúgna, azon címen, hogy az erdőkincstár a vasút létrejötte esetén a fa szállításánál évenként nevezetes összegeket takarítana meg, az erdőigazgatástól 250 000 Ft-nyi segílyt kívánnak. Törvényhatósági és magánérdekeltségi hozzájárulások fejében nagyobb összeg nem^b remélhető.

Tekintve, hogy e vasút-engedélyezési ügynek egy korábbi, a földművelésügyi miniszter úr által kezdeményezett^c megbeszélése alkalmával nézetek merültek fel oly irányban, nem volna-e célszerűbb, ha e vasutat maga az állam építené: az előadó miniszter úr, mielőtt az engedélyezési tárgyalásokat tovább folytatná, szükségesnek tartja kérdést tenni a minisztertanácshoz: ha vajon kívánja-e a szóban lévő vasút építését magánvállalkozásnak átengedni?

A minisztertanács ennek folytán kimondotta, hogy a szóban lévő helyi-érdekű vasútnak kiépítése, tekintve az Államkincstárnak erdőbirtokai által e vasútnál közvetlen nagy érdekeltségét, valamint azt, hogy e vasutat az engedélyt kérő magánvállalkozók is jórészt állami segéllyel építenék, az államnak magának tartandó fenn. Ennélfogva a minisztertanács a kért 250 000 Ft-nyi külön állami segílyt nem lévén hajlandó magánvállalkozónak megadni, az engedélyezés iránti tárgyalások megszüntetendők. Mielőtt azonban a minisztertanács határozná afelett a kérdés felett, hogy a szóban lévő vasút valóban államilag^d építtessék-e: felhívja egyfelől a földművelési miniszter urat, hogy hiteles adatokkal tüntesse fel, mit jövedelmeznek jelenleg az ezen vasút által érdekelt kincstári erdők, mit jövedelmeznének a vasút kiépítése esetén, és mennyire terjedhetne évenként azon közvetlen haszon, melyet a szóban lévő vasút kiépítéséből a Kincstár nyerne; másfelől megbízza a kereskedelmi miniszter urat, hogy tétessen számításokat arra nézve: mennyibe kerülne a szóban lévő vasútnak mint közforgalmú helyi-érdekű vasútnak állami kiépítése, s mennyire volna számítható a vasútnak remélhető jövedelme.⁴

3.

A betegség miatt távollevő vallás- és közoktatásügyi minisztert helyettesítő VKM-i államtitkár előterjesztésére határozat arról, hogy az uralkodó Vaszary Kolos pannonhalmi főapátot esztergomi érsekké, Császka György szepesi püspököt pedig kalocsai érsekké nevezze ki.⁵

4.

A VKM-i államtitkár előterjesztésére határozat arról, hogy az uralkodó valóságos belső titkos tanácsosi méltóságot adományozzon Schopper György rozsnyói püspöknek félszázados papi működése alkalmából.

5.

A községi és felekezeti néptanítók illetményeinek rendezéséről szóló törvényjavaslat módosítása⁶

A vallás- és közoktatásügyi államtitkár úr jelentette, hogy a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr a községi és hitfelekezeti elemi iskolákban működő tanítók fizetésének rendezéséről szóló, a f. évi szeptember hó 25-én, illetőleg október hó 2-án tartott minisztertanácsban elfogadott törvényjavaslat

10. § c. pontjában a d. pont határozmányának épségben tartásával elejteni kívánja azt a kikötést, hogy 100 Ft-ot meghaladó pótszegély adományozása esetében a tanítót a vallás- és közoktatásügyi miniszter nevezi ki, ez esetben is csak jóváhagyása kívántatván.

A 12. §-ban mellőzendő az a kikötés, hogy a segélyezett hitfelekezeti tanítók ellen hozott fegyelmi ítéletek csak a vallás- és közoktatásügyi miniszter jóváhagyásával válnak jogérvényesekké; minden fegyelmi ítélet azonban vele közlendő, s az csak akkor válik jogérvényessé, ha a miniszter új vizsgálatot és ítélethozatalt nem kíván.

Jóváhagyólag tudomásul vétetett.⁷

6.

A Monarchia külkereskedelmi szerződési viszonyainak helyzete⁸

A kereskedelmi miniszter úr előterjesztést tévén a kereskedelmi szerződési viszonyainkra vonatkozó általános helyzetről, előadta, hogy az 1888. évi kereskedelmi egyezmény fel nem mondatván, *Németországgal* való kereskedelmi viszonyainknak az új szerződésig való rendezése céljából törvényhozási intézkedésre nincsen szükség; azonban a német kormány nagyon sürgeti, hogy az új szerződés már jövő évi február 1-jén életbe lépjen.⁹ Ennek, tekintve azt, hogy a Magyar Országgyűlés januáriusban semmi esetre sem tárgyalhatná a szerződést, az a nagy nehézsége van,

hogy a német szerződést az olasz szerződéssel való összefüggése miatt nem lehet előterjeszteni, míg a most említett állammal és esetleg Svájjal is a szerződés meg nem állapíttatik; a kilátás pedig nagyon csekély arra, hogy ezen államokkal a szerződések kellő időben létrejöjjenek. E részben egyébiránt a közös külügyminiszter a magyar kormány javaslatára még nem válaszolt.

Tekintve továbbá azon híreket, melyek szerint Németország az Észak-Amerikai Államokkal bocsátkozott volna szerződési tárgyalásokba: felvilágosítás volna kérendő a német kormánytól, hogy milyen alappal bírnak e hírek.

Szerbiával a jelenlegi szerződés 1892. szeptember 16-áig lévén érvényben: e részben most törvényhozási intézkedésre nincsen szükség.¹⁰

Svájjal a kereskedelmi szerződés 1892. február 3-án jár le, tehát szükséges, hogy addig az új szerződés megkötessék, ha pedig az lehetséges nem volna, a jelenlegi állapot ideiglenes fenntartása végett jegyzőkönyvi megállapodás létesítendő. Ez külön törvényhozási intézkedés nélkül történhetik meg.¹¹

Olaszországgal a szerződés 1892 végéig lévén érvényes, jelenleg e részben semmiféle törvényhozási intézkedésre nincsen szükség.¹²

Törökországra nézve annyiban kell újabb törvényhozási intézkedés, amennyiben a felhatalmazás a kereskedelmi viszonyoknak ezen állammal való rendezésére csak a f. év végéig szól.¹³

Bulgáriát illetően,¹⁴ mellyel szemben a meghosszabbított angol kereskedelmi egyezmény reánk nézve is érvényes, a magyar kormánynak nem kellene újabb törvényhozási felhatalmazást kérni; azonban az Ausztriával követendő egyforma eljárás fenntartása céljából e részben is törvényhozási felhatalmazás lesz kérendő.

Spanyolországgal és Portugáliával 1892. február 1-jén járnak le a szerződések. Intézkedést kellene tehát tenni a jelenlegi szerződéseknek ideiglenes fenntartása érdekében, mivelből az előadó miniszter úr a közös külügyminisztert megkeresni szándékozik. E részben törvényhozási felhatalmazásra is lesz szükség.

Ezek előrebocsátása után a kereskedelmi miniszter úr felhatalmazást kért, hogy kereskedelmi viszonyainknak a Török Birodalommal, Bulgáriával, továbbá Spanyolországgal és Portugáliával való ideiglenes rendezése iránt Ő Felsége legfelsőbb jóváhagyásával törvényjavaslatot terjeszthessen az Országgyűlés elé.

A tett előterjesztés tudomásul vétetvén, a kereskedelmi miniszter úr felhatalmaztatott ez említett törvényjavaslatnak beterjesztésére.¹⁵

A kereskedelmi viszonyoknak Németországgal rendezése ügyében, tekintve a fennforgó parlamenti viszonyokat, újabban figyelmeztetendő a közös külügyminiszter, hogy a Magyar Országgyűlés csakis azon esetben intézhetné el ez új szerződést, ha az az olasz és esetleg a svájci egyezmény létesülése után legfeljebb f. évi november hó 20-áig elkészülne.

A Szerbiával kezdendő külkereskedelmi szerződési tárgyalásokon rész vevő megbízottak utasítása¹⁶

A kereskedelmi miniszter úr előadván, hogy a német kormánnyal abban történt megállapodás, hogy elsősorban az Osztrák–Magyar Monarchia — mint leginkább érdekelt fél — bocsátkozzék Szerbiával új kereskedelmi szerződés létesítése céljából tárgyalásba, s Németország csak későbbben csatlakozzék tárgyalásainkhoz, jelentette, hogy a Münchenben tartott vám- és kereskedelmi értekezlet, miután a német megbízottakkal is elvi megállapodásra jutott, megállapította azon utasítás tervezetét, amellyel megbízottaink a legközelebbi Münchenben megkezdendő tárgyalások céljából ellátandók volnának.¹⁷

Az előadó miniszter úr ezen utasítási tervezetet a lényegesebb pontokat illetőleg a következő megjegyzésekkel ajánlja jóváhagyásra.

Minthogy a jelenleg fennálló szerződés reánk nézve előnyösnek bizonyult, s annak hatálya alatt kivitelünk Szerbiába lényegesen emelkedett, fő utasításul adandó, hogy megbízottaink igyekezzenek a vám- és kereskedelmi értekezlet által javaslatba hozott módosításokkal lehetőleg a status quot fenntartani.

A szerződés X. cikkénél, avégből, hogy Szerbia pénzügyi szükségletei — amennyire csak lehetséges — tekintetbe véssenek, de emellett egyszersmind az Osztrák–Magyar Monarchia kereskedelmi érdekei is megóvassanak, oly megállapodások volnának létesítendőek — azzal a feltétellel azonban, hogy ezen megállapodások valamennyi többi állam áruira is egyaránt alkalmaztassanak — melyek szerint kimondatnék ugyan, hogy a Szerbiába bevitt áruk a vámokon, a szerződés szerű mellék-vámilletéken, a forgalmi adópótlékon (obrt) és a bizonyos fogyasztási adótárgyakra nézve megengedhetőnek nyilvánított fogyasztási adókon kívül semminemű más, bármi néven nevezendő állami vagy községi illetékekkel nem terhelhetők, de kikötetnék, hogy a bevitt áruk után a forgalmi adó (obrt) címén szedett vámpótlék gyártmányoknál a szerződéses vám, és amennyiben szerződéses vám nem köttetett volna ki, az általános vám összegének felét, nyersanyagoknál pedig 1/10-ét nem haladhatja meg, s hogy az csakis az iparosok vagy kereskedők által való bevitelnél, és nem magasabb összegben vagy terheesebb módon szedhető, mint a hasonnemű belföldi áruk után. A szerződésben tüzetesen megjelölendő fogyasztási adótárgyak után fogyasztási adó szedésének a bevitelnél akkor is van helye, ha ugyanoly nemű tárgyak Szerbiában nem állítatnak elő, ha azonban ilyenek az országban előállítatnának, akkor ugyanolyan belső adókkal sújtandók.

A vasúti díjszabásokra nézve az osztrák kereskedelmi miniszter megbízottának azt a javaslatát, miszerint a Szerbiával 1880. április hó 9-én kötött vasúti egyezmény 9. cikkének hiteles magyarázata a szerződésnek egy külön határozatában olyan módon állapíttassék meg, mint az az új német kereskedelmi szerződés 15. cikkéhez tartozó zárjegyzőkönyvben történt —, az előadó miniszter úr nem tartja elfogadandónak, mert az egyenlő elbánás a vasúti tarifák tekintetében a fennebb idézett vasúti egyezményben már biztosítva van, s ugyenezen elv a keleti vasúti csatlakozások iránt

1883. május 9-én kötött egyezmény IX. cikkében is ki van mondva. Amennyiben tehát arról van szó, hogy ezen világos határozmányokkal ellentétben álló díjszabási intézkedések, illetőleg díjkülönbözetek ellen fel kellene szólani, erre a már most érvényben levő kikötések teljes jogalapot nyújtanak. Felesleges tehát a szóban lévő határozmányoknak minden további magyarázata, s ezeknél messzebb menő megállapodásnak kikötése forgalmi politikai érdekeinkkel nem volna összeegyeztethető, mert semmi szüksége sincsen annak, hogy a Németországgal szemben elvállalt magyarázatokat és lekötéseket Szerbiával szemben is engedélyezzük, másrészt Szerbiával szemben még az is figyelembe veendő, hogy a conférence á Quatre tárgyalásai alapján létrejött egyezmény^{17a} X. cikke szerint bennünket a belforgalomban teljes díjszabási szabadság illet meg, és hogy a paritás elvét csakis a budapest–zimonyi vonalat illetőleg vagyunk kötelesek alkalmazni.

A határforgalmi kedvezményeket illetőleg az előadó miniszter úr megjegyzi, hogy a Németországgal való kooperáció következtében azon külön kedvezményekről, melyek e címen több fontos kiviteli cikkünk vámkezelése tekintetében megállapítottak, le kell mondanunk, s igyekeznünk kell ezen cikkekre kedvezőbb specifikus vámokat megállapítani, de ezen specifikus vámokat Németország is meg fogja kapni, s így több jelentékeny cikkre nézve, melyeknél éppen Németország versenyez velünk, eddigi előnyös helyzetünk meg fog szűnni. Ezzel szemben azon egyéb kedvezmények, melyeket határforgalmi könnyebbítések címén nyerhetünk, csak másodrendű jelentőséggel bírnak, mindamelllett számba veendő azok is, s különösen a friss kerti növényekre nézve iparkodni kellend kedvező megállapodásokat létesíteni.

Az előadó miniszter úr ezenkívül még több kívánalmakat említ fel, melyek az illető érdekkörök részéről felhozattak; így nevezetesen általánosan kifejeztetett azon óhajtás, hogy a szerb vámhivatalok önkényes és zaklató eljárásának elkerülése végett a szerb szerződéses értékvámok megfelelő méltányos specifikus vámokká változtatásának át, csakis a Budapesti Ipar- és Kereskedelmi Kamara adott azon kívánatnak kifejezést, hogy az érték alapján leendő elvámolásnak lehetősége továbbra is fenntartassék, mert ez a tömegárukból álló kivitelünkre nézve kedvezőbb.

Erre s egyéb, itt külön fel nem említett kívánalmakra a tárgyalásoknál kellő figyelem fog fordítani.

A minisztertanács az előadó miniszter úr által kifejtett szempontokat helyeselve, tett javaslataihoz hozzájárul, s felhatalmazza őt, hogy azok értelmében járjon el.¹⁸

13.

Törvényjavaslat az 1892. évi újoncjutalék megajánlásáról¹⁹

A honvédelmi miniszter úr a f. évi szeptember hó 25-én tett előterjesztése kapcsában jelentette, hogy az osztrák honvédelmi miniszter azt a javaslatot tette, hogy az 1892. évi újoncjutalék megajánlása iránti törvényben az újoncjutalék a jelenlegi alapon csak ideiglenesen vétessék fel, fenntartván a leszámolást arra az időre, midőn a népszámlálás végleges eredményei meg lesznek állapítva. Az előadó miniszter úr e javaslathoz nem járulhatván, már a múltkor tett előterjesztése értelmében felhatalma-

zást kér, hogy az 1892. évi újoncmegajánlást az addigi alapon s a múlt évihez hasonló szövegű törvényjavaslattal kérhesse, s e törvényjavaslatot Ő Felsége legfelsőbb jóváhagyásával az Országgyűlés elé terjeszthesse.

A kívánt felhatalmazás megadatott.²⁰

16.

Az Adonyi Kir. Járásbíróság és Fejér vm. adonyi járásának főszolgabírája mint erdei kihágási bíróság között erdei lopás miatt keletkezett hatásköri összeütközés kérdésében — az igazságügy-miniszter előterjesztésére — határozat arról, hogy az eljárást az erdei kihágási bíróság folytassa le.

17.

A Kúria és más felsőbbbíróságok palotájának felépítése

Az igazságügy-miniszter úr felfejtven annak szükségét, hogy a Kir. Kúria, a Budapesti Kir. Ítéltábla, továbbá a szervezendő koronaügyészség és a Budapesti Főügyészség számára minél előbb megfelelő állami épület emeltessék, felhatalmazást kért, hogy eziránt a szükséges előintézkedéseket megtehesse, mi végből egyúttal eldöntendők volnának azon előzetes kérdések is: vajon az említett bírói hatóságok egy vagy több épületben helyeztessenek-e el, és hová helyeztessék az emelendő épület?

A minisztertanács csatlakozván az igazságügy-miniszter úr nézetéhez, elhatározta, hogy a Kir. Kúria és a Budapesti Kir. Tábla a korona- és főügyészségekkel célszerűségi és pénzügyi tekintetknél fogva egy épületben helyeztessenek el, s hogy az emelendő épület a pesti oldalon, mégpedig az új Országház²¹ szomszédságában a Kincstár rendelkezésére álló katonai társzeker raktári telken építtessék, felhatalmazván egyúttal az igazságügy-miniszter urat, hogy ilyen irányban a szükséges előintézkedéseket megtehesse.²²

18.

A horvát–szlavón–dalmát miniszter előterjesztésére határozat arról, hogy Radivojević Livius horvát hétszemélyes táblai elnök legfelsőbb elismerésben részesüljön nyugdíjazása alkalmából; Spevec István vallás- és közoktatásügyi főnököt pedig a Horvát Hétszemélyes Tábla elnökévé nevezze ki az uralkodó.

Jegyzetek

- a Tarkovich beszúrása.
- b Tarkovich javítása; itt eredetileg „mindössze legfeljebb 10 000 Ft-nyi járulék” szerepelt.
- c-d Tarkovich beszúrásai.
- 1 *Ld. még 1890. máj. 17./5., 1894. júl. 17./11.*
 - 2 Neuschloss Károly és Horschitz Frigyes (az Esztergom–Almásfüzitői HÉV engedélyesei) 1891. ápr. 16-án kaptak előmunkálati engedélyt egy bányavasútra, amely az annavölgyi széntelepek gazdaságosabb kihasználását volt hivatott biztosítani. A júl.-i közigazgatási bejárásán már „a közforgalom igényeinek is megfelelő szárnyvonal”-ról esett szó. Aug.-ban az engedélyesek jogukat átruházták az Esztergom–Almásfüzitői HÉV Rt.-ra, ennek megfelelően a szept. 7-i engedélyezési tárgyalás ügy döntött, hogy a vasút a HÉV szárnyvonalaként épül ki. Baross nov. 2-i felségelőterjesztése és a nov. 14-i lf. elhatározás alapján 1891. nov. 23-án engedélyezte a vonalat a HÉV engedélyokmányához csatolt „Függelék” formájában. (OL - K 2 - 1887/92 - 8220/1891, OL - K 229 - 1892 - 17. t. - 251., utóbbi aktában fekszik a mt.-i előterjesztés is, RT 1891. 1740. p.) — A vonal 1892-ben készült el. *Ruzitska 65. p.*
 - 3 Bolgár 1890 jún.-ban kapott előmunkálati engedélyt. OL - K 229 - 1892 - 2. t. - 1711.
 - 4 A vonatkozó iratokat ld. uo. — *Ld. még 1892. nov. 28./16.*
 - 5 Az esztergomi érseki szék Simor János 1891. jan. 23-i, a kalocsai Haynald Lajos szintén 1891-ben bekövetkezett halálával üresedett meg. Csáky a mt. határozata nyomán okt. 24-én kérte a kszkm.-t, hogy terjessze elő Vaszary és Császka kinevezését. Ennek megtörténte után Ferenc József mindkét esetben okt. 27-én hozta meg egyetértő döntését. (OL - K 20 - 1891 - 525, 526, OL - K 26 - 1890 - 3830 /3855/.) — A primási szék betöltésének történetét feldolgozta *Salacz, A primási... E mű részletesen tárgyalja a kormány és a Szentszék kötérlhúzását a kinevezés ügyében: a kormány mindenáron Samassa József egri érseket szerette volna, akire számíthatott az elkeresztelési harcban (ld. 1890. nov. 3./8.), de Rómának Samassa éppen ezért nem felelt meg. Salacz szerint: „Vaszary annak köszönhetette a primáciát, hogy Csáky, miután Samassa kinevezését nem tudta keresztülvinni, s a komolyan számbavehető püspökök közül Hidassy [Kornél], Steiner [Fülöp] kinevezését már csak azért sem ajánlotta, mert a pápa jelöltjei voltak; oly valakit keresett, aki előzetesen sem egyházi, sem politikai tekintetben nem exponálta magát.” (17. p.) — A primási kinevezésre ld. még 1891. okt. 30./1.*
 - 6 *Ld. még 1890. jún. 27./20., 1891. szept. 25./5., okt. 2./2.*
 - 7 Csáky 1891. dec. 5-én nyújtotta be a tvj.-ot, de a benyújtást az Ogy. feloszlata miatt 1892. febr. 29-én meg kellett ismételnie. A tvj. a bizottsági tárgyalások elhúzódnása miatt csak 1892. ápr. végén került a Ház plénuma elé. Kh. iratok és vita: OL - K 2 -1887/92 - 8205/1891 (192. cs.), uo. - 1892/97 - Tvj.-ok (288. cs.), KN /1892-97/ 1. k. 28. p. 10. k. 365. p., 12. k. 4-22., 32-79., 87-111., 113-136., 138-157., 160-176., 183-203., 232-235., 260., 478. p.) A tvj.-ot az 1893:26. tc. emelte tv.erőre, az alaprendelkezéseket a javaslatnak megfelelően, de az állami pótszegély-maximumot — amelyen alul a tanító alkalmazásához nem kellett a vkm. jóváhagyását kikérni — 100 helyett 60 Ft-ban állapította meg. A tc. 12. §-a igen kemény fegyvert adott az állami kultúr- és nemzetiségi politika kezébe, amikor kimondta: olyan községekben, ahol több felekezet tart fenn népiskolát és ezek mindegyike igénybe veszi az államszegélyt, vagy ahol ugyan csak egy községi vagy felekezeti iskola szorul segélyre, de „fontos állami érdekek azt megkívánják: a vkm. a törvényhatósági közigazgatási bizottság meghallgatása után ... állami segély megadása helyett a községi vagy felekezeti iskola megszüntetésével állami iskolát állíthat.”
 - 8 *Az összes külkereskedelmi vonatkozású jk.-i pont felsorolása: 1890. márc. 25. 29. jegyzet.*
 - 9 *Ld. 1891. dec. 5./5.*
 - 10 *Ld. a 7. jk.-i pontot.*
 - 11 *Ld. 1891. nov. 21./6.*
 - 12 *Ld. 1891. dec. 5./5.*
 - 13 *Ld. még 1890. ápr. 18./3., jún. 13./2., jún. 20./4., dec. 7./1., 1891. jan. 21./4., nov. 6./1., 1892. júl. 22./14., 1894. júl. 4./5.*
 - 14 *Ld. még 1890. ápr. 18./3. és 5., jún. 13./2., okt. 24./3., dec. 3./9., dec. 7./1., 1891. nov. 6./1.*

- 15 *Ld. 1891. nov. 6./1.*
- 16 *A szerb külkereskedelmi ügyekre vonatkozó jk.-i pontok felsorolása: 1890. ápr. 3. 9. jegyzet. — Ld. még a fenti 8. jegyzetet.*
- 17 *A szept. 30.–okt. 8. között lezajlott közös vámkonferencia jk.-ét (mellékletben az instrukcióval és a szerb beviteli tarifa tervezetével) ld. OL - K 255 - 1891 - 6. t. - 2689.*
- 17a *Az 1883. május 9-én Bécsben aláírt egyezményről van szó, amely a Monarchia, Szerbia, Törökország és Bulgária közötti ún. négyes értekezlet tárgyalásain született meg a keleti vasúti csatlakozások tárgyában. Ld. RT 1884. 429. p.*
- 18 *A 47 oldalas írásos mt.-i előterjesztést ld. OL - K 255 - 1891 - 6. t. - 2790. — A tárgyalások végül a tervezettnél később, 1892. jan. 18-án kezdődtek meg Bécsben. OL - K 178 - Külkereskedelmi ügyek - 1892 - 80.*
- 19 *Ld. még 1891. szept. 25./6.*
- 20 *Fejérváry — okt. 25-i felségelőterjesztése és az uralk. okt. 29-i engedélye után — nov. 3-án terjesztette be a tvj.-ot. (Iratok és kh. tárgyalás: HL — Honv. Min. Lt. — Lf. előterjesztések - 1891 - 2451, OL - K 2 - 1887/92 - 8138, 8155, 8231, 8289/1891 /192–193. cs./, KN /1887–92/ 27. k. 239., 258., 289–315., 318–319., 342–343., 494. p.) — A Magyar Korona Országai 42 711 fő közös haderőbeli, ill. 12 500 fő honvéd újoncának megajánlását tv.erőre emelte az 1892:1. tc.*
- 21 *Vö. 1892. júl. 14./9.*
- 22 *Szilágyi igm. már 1890-ben tárgyalásokat indított egy új igazságügyi palota emelése ügyében. 1891 márc.-ában két memorandum is keletkezett a kérdésben: a Föv. Közm. Tan. (támogatva a főváros közönsége által) a budai várban, míg az Országházépítés Végrehajtó Bizottsága az új parlamenti épület mellett, az ágyúraktár és társzékér-fiókraktár telkén javasolta felépíteni a palotát. OL - K 26 - 1893 - 1488 (614, 865, 968/1891). — Ld. még 1893. márc. 22./1.*

93./46./

1891. október 30.

1.

Az esztergomi érsek, hercegprímás kinevezési okmányának szövege,¹ Vaszary Kolosnak a valóságos belső titkos tanácsosi méltóság adományozása

A miniszterelnök úr a betegség miatt megjelenésében gátolt vallás- és közoktatásügyi miniszter úr helyett bejelentvén, hogy Ő Felsége legfelsőbb elhatározása, mellyel Vaszary Kolos pannonhalmi főapát Magyarország hercegprímásává és esztergomi érsekké neveztetett ki, már leérkezett; előadta, hogy a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr az új primás kinevezési okmányából a minisztertanácsnak még f. évi február hó 4-én létrejött megállapodása s Ő Felségének f. évi március 12-én kelt legfelsőbb elhatározása értelmében a primásnak régebbi pizetáriusi jogát kihagyni,² ellenben abba oly értelmű kötelezettséget felvenni szándékozik, mely szerint a primás kötelezve volna Ő Felségének Budapesten tartózkodása, valamint az Országgyűlés együttléte idejében Budapesten tartózkodni, innen távolléte idejére pedig állandó püspöki helynököt saját költségére rendelni.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter úr továbbá felhatalmazást kér, hogy egyúttal előterjesztést tehessen az újonnan kinevezett primás számára a valóságos belső titkos tanácsosi méltóság díjmentes adományozása végett.

A minisztertanács a vallás- és közoktatásügyi miniszter úrnak a primási kinevezési okiratra vonatkozólag bejelentett szándékát elvben helyesli ugyan, minthogy azonban a pizetum kérdése Ő Felségének f. évi március 12-én kelt legfelsőbb elhatározásával már el van intézve, e részben újabban határozni nem tartja szükségesnek, ami pedig a primás Budapesten tartózkodásának kötelezettségét illeti: e kötelezettség tüzetes meghatározásának megállapítását akkorra tartja fenn, midőn a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr is jelen lehet a minisztertanácsban.³

Az új primásnak a belső titkos tanácsosi méltósággal való felruházását illetőleg: a minisztertanács a vallás- és közoktatásügyi miniszter úrnak a kívánt felhatalmazást megadja.⁴

3.

Bosznia–Hercegovina 1892. évi költségvetése

A pénzügyminiszter úr ismertette a Bosznia és Hercegovina 1892. évi beligazgatására vonatkozó költségvetést, melyet a közös pénzügyminiszter úr hozzájárulás végett közölt a magyar kormánnyal.⁵

Ámbár a közölt költségvetés kiadási tételeiben lényegesebb emelkedést mutat, minthogy azonban a kiadások a bevételek által nemcsak fedeztetnek, de még 121 892 Ft-nyi felesleg is marad: a minisztertanács annál is inkább hozzájárulását nyilváníthatja az említett költségvetéshez, mert a kiadások között sok oly tétel fordul elő, mely ha azt a pénzügyi tekintetek kívánják, jövőre az igazgatás minden hátránya nélkül ismét mellőzhető. Azonban a minisztertanács ezen feltétlen hozzájárulását az 1892-i költségvetésben előirányzott költségzsaporításokhoz mégis csak azon várakozásban adhatja meg, hogy jövőre a különben igen üdvös és örvendetes fejlesztése a kulturális intézményeknek, figyelemmel a megszállott tartományok adózási képességében beállható hanyatlásokra, valamivel lassúbb ütemben fog haladni, hogy az az eshetőség, miszerint a Monarchia két állama legyen kénytelen emiatt pénzügyi áldozatokat hozni, kizárassék.

Tekintve továbbá, hogy a közös pénzügyminiszter úr a megszállott tartományokban a só- és dohányjövedékre vonatkozó intézkedéseit a Monarchia két állama kormányainak meghallgatása nélkül foganatosítja, s ezen jövedékeknek a megszállott tartományokban való kezelési módja által a magyar, illetőleg az osztrák hasonnemű jövedékek jövedelmezősége szenved: megbízott a pénzügyminiszter úr, hogy e hátrányok orvoslása érdekében a közös pénzügyminiszterrel tárgyalásokat kezdjen.

4.

**Javaslat Bulgáriával katonaszökevények kölcsönös
kiadatásáról szóló egyezmény kötésére**

A honvédelmi miniszter úr előadta, hogy egy osztrák katonaszökevény esete alkalmából felmerülvén az a javaslat, hogy Bulgáriával a katonai szökevények kölcsönös kiszolgáltatása iránt kormányi nyilatkozatok kicserélése útján egyezmény kötéssék, az osztrák honvédelmi miniszter az előadó miniszter urat ehhez való hozzájárulás végett kereste meg. Minthogy a kérdés közjogi szempontból is megbírálandó, az előadó miniszter kötelességének tartja az ügyet a minisztertanács elé terjeszteni.

A minisztertanácsnak elvileg nem volna kifogása az ellen, hogy Bulgáriával ily értelmű egyezmény kötéssék, annak a kikötésével azonban, hogy a kiszolgáltatandó katonaszökevény azon állam által, melynek kiszolgáltatott, más büntény miatt, mint amelyért kiszolgáltatott, nem büntethető. Minthogy azonban a kérdés a nemzetközi viszonyok szempontjából is megbírálandó, s az esetleg kötendő egyezmény alapelvei előzetesen még az osztrák kormánnyal állapítandók meg: megbízott egyfelől az igazságügy-miniszter úr, hogy e részben tegye magát érintkezésbe a közös külügyminiszterrel és az osztrák igazságügy-miniszterrel; másfelől a honvédelmi miniszter úr, hogy erről az osztrák honvédelmi minisztert értesítse.⁶

7.

**A kereskedelemügyi miniszter előterjesztésére határozat arról, hogy
Molnár Viktor Temes vm.-i főispán a legfelsőbb elismerés helyett a leg-
felsőbb teljes elismerésben részesüljön.⁷**

10.

A Földtani Intézet gyűjteményeinek elhelyezése⁸

A földművelési miniszter úr utalva arra, hogy a Földtani Intézet gyűjteményei a földművelési miniszteri épületben nagyon szűken és célszerűtlenül vannak elhelyezve, felhatalmazást kért, hogy ezen gyűjteményeknek az új Országház⁹ épületében esetleg lehetővé váló elhelyezése végett az Országház Építési Bizottsággal magát érintkezésbe tehesse.

A kívánt felhatalmazás megadatott.

11.

A Belügyminisztériumot vezető miniszterelnök előterjesztésére határozat arról, hogy az uralkodó Rónay Jenőt nevezze ki Torontál vm. főispánjává.¹⁰

12.

Németországgal tervezett egyezmény az állampolgári kötelékbe való felvétel terén egyöntetű eljárás követése céljából

A miniszterelnök úr mint a Belügyminisztérium vezetője felhatalmazást kért, hogy a magyar kormány és a német birodalmi kormány között nyilatkozatok kicserélése útján egyezmény köttethessék az egyik állam honosainak a másik állam honpolgári kötelékébe felvételénél követendő eljárás iránt, mely szerint magyar, illetőleg német állampolgár csak akkor vehető a másik állam honpolgári kötelékébe fel, ha illetékes hatósági bizonylattal igazolja, hogy elébbi hazájának honpolgári kötelékéből elbocsátott, vagy hogy az elbocsátatásnak semmi akadály sem áll útjában, vagy hogy eddigi hazája törvényei értelmében eredeti állampolgárságát egyéb módon elvesztette.

A felhatalmazás megadatott.¹¹

13.

Amerikai lap postai szállítási jogának megvonása

A miniszterelnök úr mint a Belügyminisztérium vezetője bejelentette, hogy a New-Yorkban megjelenő *N.Y. Figaro* című folyóirattól felségsértő cikkei miatt a postán szállítási jog a Magyar Korona Országainak területére nézve megvonatott.¹²

Jóváhagyólag tudomásul vétetett.

14.^a

A belügyi tárcát vezető miniszterelnök előterjesztésére határozat arról, hogy az uralkodó a magyar grófi méltóságot adományozza gr. Zedtwitz Kurt moravani nagybirtokosnak.¹³

Jegyzetek

a A 15–16. pontokat nem közöljük.

1 *Ld. még 1891. okt. 23./3.*

2 *Vö. 1891. febr. 4./11.*

3 A primási székhely Bp.-re helyezésének kérdése Simor János halála után vetődött fel: Csáky 1891. febr. 18-án meginterpelláltatta magát a Házban, mire a liberális sajtó is követelte a székhely áthelyezését. Salacz szerint a kormány és a liberálisok célja az volt, „hogy a primást a nemzet közszel-

- leméhez közelebb hozzák, a félreeső Esztergom szükkörű világnézetének kötelekeitől megszabadítsák s a modern idők áramlatába helyezték, vagyis hogy befolyásolhassák egyházpolitikai ügyekben határozatait.” A főképtalan azonnal tiltakozott a terv ellen. (*Salacz, A primási... 5–6. p.*) A mt. végül nem tárgyalta újból az ügyet, hanem az történt, hogy Csáky előterjesztésére az uralk. nov. 4-i lf. elhatározásával kötelezte a primást, hogy a király hosszabb Bp.-en időzése, valamint „az országgyűlési nyilvános tárgyalások, különösen azok téli időszaka legalább nagyobb részének tartamára” tartózkodják Bp.-en, továbbá olyan tárgyalásokat sürgetett, amelyek célja fővárosi érseki helynőség létesítése. Utóbbi felállítására 1893. jan. 1-jén sor is került. (I. m. 5–6., 18–19. p.)
- 4 Vaszary 1891. nov. 16-án Bp.-en tette le a primási esküt az uralk. előtt. OL - K 26 - 1891 - 3830 (3830).
- 5 Ld. OL - K 26 - 1891 - 1839, OL - K 255 - 1891 - 7. t. - 2653. (Az előirányzat összesen 10 686 428 Ft kiadással és 10 808 320 Ft bevétellel, azaz 121 892 Ft felesleggel számolt.) — *Vö. 1892. máj. 5./3., 1893. máj. 15./2.*
- 6 *Ld. még 1894. márc. 11./9.*
- 7 *Ld. még 1891. okt. 13./5.*
- 8 *Ld. még 1890. júl. 18./31.*
- 9 *Vö. 1892. ápr. 29./9.*
- 10 A főispáni szék Hertelendy József (1874-től kormányozta a vm.-t) 1891. aug. 31-i halálával üreseedt meg. Rónayt, a vm. alispánját nov. 8-án nevezte ki az uralk. Szapáry nov. 1-jei felségelőterjesztése alapján. OL - K 148 - 1891 - III. t. - 3863.
- 11 A kérdés már 1887-től napirenden volt. A nyilatkozat-tervezetet és egyéb 1891–95. évi iratokat ld. OL - K 26 - 1895 - 3958. — *Ld. még 1893. márc. 30./21.*
- 12 Az intézkedésre — az osztrák bűm. kérésére — okt. 30-án került sor. OL - K 149 - 1891 - 3. t. - 917.
- 13 Az 1790-ben birodalmi, 1846-ban osztrák grófságot nyert csehországi család sarja 1872-ben szerzte meg a Nyitra vm.-ben fekvő moravani uradalmat és a magyar állampolgárságot, majd 1889-ben a magyar grófi méltóság adományozását kérte Ferenc Józseftől. A főispán és az OL véleményének meghallgatása, s azután, hogy Zedtwitz a fh. tagság igényléséről lemondott, 1890 okt.-ében elkészült a belügyminiszteri előterjesztés, de csak egy év múlva került a mt. elé. Zedtwitz az 1891. nov. 25-én kelt lf. elhatározással kapta meg a grófi méltóságot a díjak lefizetése mellett. OL - K 150 - 1896 - I - 1. t. - 72 755, OL - K 20 - 1891 - 551. (Utóbbi jelzet alatt található többek között az adományozó okirat másolata is a színes címerképpel.)

94./47./

1891. november 6.

1.

A külkereskedelmi viszonyoknak Törökországgal, Bulgáriával, valamint Spanyolországgal és Portugáliával való ideiglenes rendezéséről szóló törvényjavaslat módosítása¹

A kereskedelmi miniszter úr felhatalmazást kért, hogy az Osztrák Birodalmi Tanács által a Török Birodalommal és Bulgáriával, továbbá Spanyolországgal és Portugáliával való kereskedelmi viszonyoknak ideiglenes rendezéséről szóló törvényjavaslaton tett azon módosításhoz hozzájárulhasson, mely szerint a felhatalma-

zás a kereskedelmi viszonyoknak Spanyolországgal és Portugáliával való ideiglenes rendezhetőésére 1892 végéig terjedő záros határidőre korlátozottnék.

A felhatalmazás megadatott.²

2.

Az Egyesült Államokból származó sertéstermékek behozatali tilalmának megszüntetése³

A kereskedelmi miniszter úr — egyetértőleg a pénzügy- és földművelési miniszter urakkal, és miután a Vámtanácsot is meghallgatta volna — felhatalmazást kért, hogy tekintettel az észak-amerikai Egyesült Államok kormánya által kilátásba helyezett visszatérő intézkedésekre, azon több év előtt kiadott rendelet, mely szerint sertéstermékeknek az észak-amerikai Egyesült Államokból való behozatala egészségügyi szempontokból eltiltatott, visszavonassék azzal a fenntartással, hogy csak oly sertéstermékeknek behozatala engedtetik meg, melyekhez az észak-amerikai Egyesült Államok illetékes egészségügyi hivatalának a termékek egészséges voltát igazoló bizonyítványa csatolva van.

Továbbá felhatalmazást kért, hogy a Vámtanács óhajtásához képest ezen alkalommal az osztrák kormánnyal szemben annak a várakozásnak adhasson kifejezést, miszerint akkor, ha az általános vámtarifa revízió alá kerülend, az észak-amerikai verseny mérséklése érdekében a sertéshús és kolbász bevíteli vámja fel fog emeltetni. A zsír és szalonnára nézve további vámemelés nem szükséges, mert ezen termékek már most is elég magas vámmal vannak védve.

A kívánt felhatalmazás mindkét irányban megadatott, mely elhatározásról a közös külügyminiszter táviratilag értesítendő.

3.

A Komáromi Kir. Törvényszék és Esztergom vm. alispánja között hatósági közeg megsértése miatt keletkezett hatásköri összeütközés kérdésében — az igazságügy-miniszter előterjesztésére — határozat arról, hogy az eljárást a bíróság folytassa le.

5.

Horvát törvényjavaslatok módosításra utasítása

A horvát-szlavón-dalmátországi miniszter úr törvényjavaslatokat mutatott be⁴

- a.) az államfőügyészség és államügyészségek szervezéséről,⁵
- b.) a bíróságok szervezéséről szóló törvény kiegészítéséről,⁶ és
- c.) a megyék szervezéséről és a megyei tisztviselői állások rendszeresítéséről szóló 1886. február 5-i törvény kiegészítéséről,⁷ mely törvényjavaslatok Ő Felsége előzetes legfelsőbb engedélyének kieszközlése után a Horvát-Szlavón Országgyűlés elé volnának terjesztendők.

Tekintve, hogy e törvényjavaslatokban használt némely kifejezésre nézve (Landesärar), továbbá a rendszeresíttetni kívánt fizetések mérvére nézve a pénzügyminiszter úrnak észrevételei voltak, abban történt megállapodás, hogy a pénzügyminiszter úr, a horvát miniszter úr és a bán igyekezzenek a felmerült észrevételeket egymás között tisztába hozni; egyúttal azonban felhatalmaztatott a horvát-szlavón-dalmát miniszter úr, hogy ha a felmerült észrevételeknek kiegyenlítése ily módon sikerülne, a szóban lévő törvényjavaslatokat a minisztertanács újabb határozata nélkül Ő Felsege legfelsőbb jóváhagyása alá terjeszthesse.

6.

A Herkulesfürdőre vonatkozó bérleti szerződés meghosszabbítása a fürdő korszerűsítése céljából

A földmivelési miniszter úr előadta, hogy a Herkulesfürdő jövedelmezőségének emelése érdekében nagyon kívánatos, hogy ott némely nagyobb beruházás történjék, így egy 100 szobás vendégfogadónak építése, néhány dísztelen mellékhelyiségnek eltávolítása és más által pótlása, a villamosvilágításnak behozatala, s villamosvasútnak építése a vasúti állomástól a fürdőtelepig.

A fennforgó viszonyok között e beruházások foganatosítására legalkalmasabbnak az a mód mutatkozik, hogy a fürdőtelep nagyobbítására és helyesebb elrendezésére vonatkozó építkezéseket a fürdőbérleti vállalat tegye meg, aminek fejében a mostani, 1903. évi tartó bérlet 1920. évi meg volna hosszabbítandó, az utolsó 7 évi^a bérleti szakban^b emelkedő bérösszeg mellett,^c 200 000 Ft-nyi összeget^d a bérleti vállalat a szükséges beruházások foganatosíthatása végett kölcsönvenne.

A villamvilágítás berendezését a rendelkezésre álló bőséges vízierő felhasználásával az állam eszközölné, de a bérlet kötelezve volna a nyújtandó világításért a jelenleg mutatózó szükséglet mellett évi 12 000 Ft-nyi világítási díjat fizetni, a világítási eszközök szaporítása esetében pedig a köztereken alkalmazandó minden további villamos lámpáért évenként 13 Ft 50 kr-t, a szobákban alkalmazandó világításért pedig szobánként és évenként 4 Ft 50 kr-t fizetni.

A villamosvasutat magánvállalkozó hajlandó kiépíteni, ha a vasút kihasználása neki 30 évre átengedtetnék, és a szükséges villamos erő neki évenként 1000 Ft-nyi bérért rendelkezésre bocsátatnék.

Az előadó miniszter úr felhatalmazást kér, hogy ily alapon a jelzett szerződéseket megköthesse, s a megfelelő egyéb intézkedéseket megtehesse.

A kívánt felhatalmazás megadatott, azzal a kikötéssel, hogy a fürdőbérlet meghosszabbítása iránti szerződésnek megkötése, valamint a többi intézkedések is a pénzügyminiszter úrral egyetértőleg, s teljes előzetes hozzájárulásával történjenek.⁸

7.

Törvényjavaslat a Tisza folyó további szabályozásáról⁹

A földművelési miniszter úr a f. évi július hó 17-én (32./mt. jk. 3. pont) tartott minisztertanácsban tett előterjesztése kapcsán bemutatta a törvényjavaslatot a Tisza folyó szabályozásának folytatólagos munkálatairól, valamint a Ferenc-csatorna tiszai torkolatának áthelyezéséről.

Jóváhagyatván azzal a megjegyzéssel hogy ezen munkálatok létesítése folytán^e az államra háramló évenkénti vízi beruházásokra fordítandó^f megterhelhetés ezentúl sem lehet nagyobb a jelenlegi évi tehernél, a földművelési miniszter úr felhatalmaztatott, hogy a szóban lévő törvényjavaslatot Ő Felsege legfelsőbb jóváhagyásának kieszközlése után az Országgyűlés elé terjessze.¹⁰

8.

A Belügyminisztériumot vezető miniszterelnök előterjesztésére határozat arról, hogy az uralkodó gr. Zichy József Pozsony vm.-i és városi főispánt bízva meg a Trencsén megyei főispáni teendők ideiglenes ellátásával.¹¹

10.⁸

A honvédelmi miniszter tájékoztatása arról, hogy horvát-szlavón póttartalékosok behívása vált szükségessé a kedvezőtlen újoncozási eredmény miatt.

Jegyzetek

- a Bethlen beszúrása.
- b Az ezután következő „5 évenként” szavakat Bethlen kihúzta, s ezt kézjeggyével igazolta (XI. 21.).
- c Az itt következő „továbbá az állam kezességét vállalna” részt Wekerle kihúzta, s ezt kézjeggyével igazolta (XI. 21.).
- d Wekerle kihúzta az ezután álló „erejéig, mely összeget” szavakat, s ezt kézjeggyével igazolta (XI. 21.).
- e–f Tarkovich beszúrásai.
- g A 11. pontot nem közöljük.

- 1 Az összes külkereskedelmi vonatkozású jk.-i pont felsorolása: 1890. márc. 25. 29. jegyzet. — Ld. még: Törökország: 1890. ápr. 18./3., jún. 13./2., jún. 20./4., 1891. jan. 21./4., okt. 23./6., 1892. júl. 22./14., 1894. júl. 4./5., Bulgária: 1890. ápr. 18./3. és 5., jún. 13./2., okt. 24./3., dec. 3./9., 1891. okt. 23./6., Spanyolország: 1891. okt. 23./6., 1892. febr. 1./4., jún. 17./5., jún. 28./1., nov. 28./10., 1893. nov. 25./8., 1894. febr. 4./13., nov. 20./10., Portugália: 1891. okt. 23./6., 1892. febr. 1./4.
- 2 Magyarországon a tvj.-ot Baross 1891. okt. 31-én nyújtotta be, s azt a Ház nov. 7-én elfogadta. (KN /1887–92/ 27. k. 233., 258., 275–278., 285–286. p.) — Tv.erőre emelte az 1891:42. tc. Ebben a kormány felhatalmazást kapott: hogy a Törökországgal való forgalmat az 1890:27. tc. alapján az 1890. jún. 20-i rendeletben megszabott eljárásban 1891. dec. 31-én túl is részesíthesse vagy más megfelelő módon szabályozhassa; hogy a bolgár árukra nézve a fenti tc. alapján az 1890. dec. 2-i hirdetménnyel megszabott vámkezelést 1891. dec. 31-én túl is alkalmazhassa, amennyiben áruink

- Bulgáriában továbbra is a legnagyobb kedvezményben részesülnek; valamint hogy a Spanyolországgal 1880-ban megkötött és 1887-ben meghosszabbított (1888:30. tc.), továbbá a Portugáliával 1872-ben kötött (1872:30. tc.) kereskedelmi szerződéseket, amelyek 1892. febr. 1-jén lejárnak, meghosszabbíthassa, ill. ezek helyett új egyezményeket létesíthessen (1892. dec. 31-én túli hatály esetén előzetes törvényhozási felhatalmazással).
- 3 *Ld. még 1890. nov. 12./1., dec. 7./2., 1892. febr. 9./6., máj. 20./2., illetve a fenti 1. jegyzetet.*
- 4 Iratok: OL - K 255 - 1891 - 7. t. - 2859.
- 5 *Ld. még 1891. dec. 29./2.*
- 6 *Ld. még 1891. dec. 29./2.*
- 7 *Ld. még 1892. jan. 8./1., febr. 1./12.*
- 8 Herkulesfürdő állami birtok volt a temesvári „Temesi Takarékpénztár” kezelésében. Az erre vonatkozó, 15 évre szóló bérleti szerződés 1889. jan. 1-jén lépett életbe. A beruházásokkal és a szerződés meghosszabbításával kapcsolatos iratokat ld. OL - K 184 - 1892 - 13/2. t. - 185, OL - K 20 - 1892 - 1050.
- 9 *Ld. még 1890. júl. 4./3., 1891. júl. 17./3.*
- 10 A tvj.-tervezetet ld. OL - K 184 - 1894 - 19. t. - 1744 (70 432/1891). — Az 1892-től számított 17 év alatt összesen 17 millió Ft-ot szántak a Tisza-szabályozás folytatására. A tervezett munkák a következők voltak: 1. 27 kanyarátvágás és a Ferenc-csatorna torkolatának áthelyezése Tiszaföldvártól Óbecse alá; 2. mederrendezés; 3. hullámtér-rendezés; 4. a Bodrog szabályozása. A munkálatok arra irányultak, hogy a folyó a torkolattól Szolnokig a legkisebb, valamint Szolnoktól Tiszafüredig közepes vízállásnál már hajózható legyen. Bethlen 1891. dec. 10-i előterjesztése alapján Ferenc József dec. 18-án járult hozzá a tvj. benyújtásához. (Uo. 73 180/1891). — Erre dec. 21-én sor került ugyan, de az Ogy. feloszlata miatt Bethlennek 1892. márc. 14-én meg kellett ismételnie a betérjesztést. A Vízügyi Bizottságban egy évig feküdt a javaslat, így az csak 1893. okt. 2-án kerülhetett vissza a Ház elé, amely ezután 2 nap alatt elfogadta. (OL - K 2 - 1892/97 - Tvj.-ok 7. és XXIII. /288. és 209. cs./, KN /1887-92/ 27. k. 494-495. p., /1892-97/ 1. k. 153. p., 10. k. 364. p., 13. k. 53-65., 69. p., 15. k. 89-90. p.) — A tvj.-ot az 1894:3. tc. emelte tv.erőre.
- 11 A főispáni szék Marsovszky Jenő elhalálozásával üresedett meg. Szapáry nov. 6-i előterjesztésére Ferenc József nov. 15-én bízta meg Zichyt a vm. kormányzatával. OL - K 148 - 1893 - III. t. - 1925 (3950/1891). — *Ld. még 1890. nov. 3./7., 1892. nov. 22./9.*

95./48./

1891. november 21.

1.

Német és román lap postai szállítási jogának megvonása

A miniszterelnök úr bejelentette, hogy a Berlinben „Lichtstrahlen” cím alatt, és Bukarestben „Lupta” cím alatt megjelenő folyóiratoktól — az Uralkodóház tagjait és a vallást, illetőleg Ő Felsége legmagasabb személyét sértő, és az Osztrák–Magyar Monarchia ellen irányzott cikkeik miatt — a postán szállítási jog a Magyar Korona Országainak területére nézve megvonatott.¹

Jóváhagyólag tudomásul vétetett.

3.

A Belgiummal folyó külkereskedelmi szerződési tárgyalások állása²

A kereskedelmi miniszter úr előadta, hogy az osztrák–magyar–belga kereskedelmi szerződés iránti tárgyalásoknál még differenciát képez a belga kormánynak azon két követelése, hogy az a korlátozás, melyet a tengeri kikötőkön át érkező árukra vámügyi elbánására nézve Németországgal szemben elvállaltunk, Belgiummal szemben is kikötessék; továbbá, hogy elvi nyilatkozatot tegyünk, miszerint a surtaxe d' entrepôt című illeték belga árukra nézve alkalmaztatni nem fog. Mind a két irányú követelés részünkről korábban visszautasított; minthogy azonban ezen differenciáknak kiegyenlítése a közös külügyminiszter részéről a megegyezés létrejötte érdekében szorgalmaztatik, az előadó miniszter úr hajlandó volna a tengeri kikötőkön át érkező árukra nézve a Németországgal szemben már úgysis elvállalt korlátozást Belgiumnak is engedélyezni, ellenben a surtaxe d' entrepôt iránti nyilatkozat — noha annak jelenleg gyakorlati fontossága nincsen, mert nálunk ilyen surtaxe nem szedetik — megtagadandó volna, tekintettel arra, hogy ilyen kötelezettséget egy állammal szemben sem vállaltunk el.

A kereskedelmi miniszter úr felhatalmazást kért, hogy ily értelemben nyilatkozhassék.

A kívánt felhatalmazás megadatott.³

4.

A kereskedelemügyi miniszter felhatalmazása arra, hogy hozzájáruljon a Németországgal kötött védjegyoltalmi egyezményhez, és a vonatkozó törvényjavaslatot az Országgyűlés elé terjessze.⁴

5.

Az új külkereskedelmi szerződésekkel kapcsolatos törvényhozási intézkedések⁵

A kereskedelmi miniszter úr jelentvén, hogy Olaszországgal a kereskedelmi szerződés már aláíratott;⁶ a minisztertanács határozatát kéri, hogy a kötött kereskedelmi szerződések törvényhozási tárgyalása tekintetében milyen eljárás követtessék.

A német és svájci szerződés iránt jövő évi február elsejéig mindenesetre kell törvényhozásilag intézkedni. A nehézség azonban, tekintettel a Magyar Országgyűlésnek kívánatosává vált^a korábbi berekesztésére,⁷ abban rejlik, hogy Svájjal a kereskedelmi szerződés iránt még nem jött létre, s nem is lehet biztosan meghatározni, hogy a megegyezés mikor fog megtörténni; azon összefüggésnél fogva pedig, melyben a német tarifaszereződésnek némely tétele a Svájjal létesítendő megállapodásokkal van, a német szerződés sem véglegesíthető mindaddig, míg Svájjal a szerződés

meg nem kötött, s tekintettel a Svájccal még folyamatban levő tárgyalásokra, nem volna célszerű, hogy a Németországgal kötött szerződés megállapodásai korábban hozassanak nyilvánosságra, mint a Svájccal a szerződés megkötött. Figyelembe veendő az is, hogy a német birodalmi kormány nagy súlyt helyez arra, hogy az osztrák–magyar–német szerződés mind nálunk, mind Németországban egyforma indokolással terjesztessék a parlamentek elé, s ez az indokolás szintén még nincsen megállapítva. Nagyon kétes tehát, vajon az előterjesztést december elejéig meg lehet-e tenni az Országgyűlésnek, s vajon az országgyűlési tárgyalást — kivált ha az ellenzék a tárgyalásokat nyújtani találná, amire pedig vannak jelenségek —, a f. év végéig mind a két házban be lehet-e fejezni.

Ily körülmények között megfontolandó: nem kellene-e ez esetben is azt az eljárást követni, mely 1887-ben már követtetett, hogy ti. a kormány általános felhatalmazást kérjen a törvényhozástól a német és svájci szerződés megkötésére s ideiglenes életbe léptetésére — egy félév tartamára — azzal a kötelezettséggel, hogy ezen határidő letelte előtt törvényhozási jóváhagyás végett a kötött szerződéseket is bemutattja.

Természetes, hogy ily eljárás követéséhez a német birodalmi kormány hozzájárulása is kieszközlendő volna.

A minisztertanács megfontolván a helyzetet, s annak folytán arra a meggyőződésre jutván, hogy fő szempontnak azt kell szem előtt tartani, hogy az Országgyűlés minél előbb berekeszhető legyen, abban állapodott meg, hogy mindenekelőtt minden igyekezettel arra kellend törekedni, hogy Svájccal a kereskedelmi szerződés körülbelül e hó 28-áig létrejőjön,⁸ s a német és olasz kereskedelmi szerződések lehetőleg december 1-jéig az Országgyűlés elé terjesztessenek;⁹ mégpedig, ha másképpen nem lehet, a svájci szerződés nélkül is. Egyidejűleg megindítandók a tárgyalások az osztrák és a német birodalmi kormánnyal, hogy a német szerződés a kereskedelmi miniszter úr által említett felhatalmazás alapján törvényhozási jóváhagyás nélkül is ideiglenesen életbe léptethető legyen. Ha az említett kormányok ehhez hozzájárulnak, azonnal kieszközlendő Ő Felsege legfelsőbb engedélye ily felhatalmazási törvényjavaslatnak előterjeszhetőségére, mely azonban csak akkor nyújtatnék valósággal be, ha a szerződések feletti tárgyalások úgy alakulnának, hogy nem volna kilátás arra, hogy azok kellő időben letárgyalhatók lesznek. Ez alkalommal fogna a kormány aziránt is nyilatkozni, hogy ezen felhatalmazási törvényjavaslaton kívül egyéb tárgyat a jelen Országgyűlésen elintéztetni nem szándékozik.

Időközben, mialatt a Képviselőház a kereskedelmi szerződéseket bizottságilag tárgyalná, a Házban tárgyalás alá veendő volna az újoncozási törvényjavaslat,¹⁰ oly kijelentéssel azonban, hogy mihelyt a kereskedelmi szerződések tárgyalás alá vehetők, az újoncozási törvényjavaslat feletti tárgyalás megszakítandó, ha az addig be nem fejeztetett volna.

6.

A svájci külkereskedelmi szerződési tárgyalások folytatása¹¹

A kereskedelmi miniszter úr jelentést tévén a svájci kereskedelmi szerződés tekintetében fennforgó differenciákról s azon álláspontról, melyet ezen differenciákra nézve elfoglalni kíván, felhatalmazást kért, hogy utasításait ezen értelemben adhassa meg, s amennyiben a svájci kormány meghatalmazottait nem küldené Bécsbe, saját megbízottainkat a tárgyalások folytatása végett Bernbe küldhesse.

Jóváhagyólag tudomásul vétetvén, a kívánt felhatalmazás megadatott.

7.

Az Országgyűlés idő előtti feloszlata¹²

A miniszterelnök úr kérdést tett: vajon a minisztertanács azon korábban is már felmerült eszmét, hogy az Országgyűlés korábban rekesztessék be, meg kívánja-e valósítani, s kíván-e eziránt határozatot hozni?

Tekintve, hogy a Képviselőházban kifejlődött viszonyok között a jelen Országgyűléstől hasznos tevékenységet már várni nem lehet, s az Országgyűlés hátralévő ideje valószínűleg meddő vitatkozásokkal telne le: a minisztertanács beható tanácskozás után egyhangúlag elhatározta, hogy az Országgyűlés az állami költségvetés tárgyalása nélkül, mihelyt az okvetlenül elvégzendő ügyek elintéztetnek, rekesztessék be, s azonnal az új Országgyűlés hívassék egybe.

8.

Közjogi ellentétek a Déli Vasút osztrák vonalainak tervezett államosítása kapcsán

A kereskedelmi miniszter úr előadta, hogy az osztrák kereskedelmi miniszter tudatta vele, hogy az osztrák kormány a Déli Vaspálya Társaság¹³ osztrák vonalait államosítani, esetleg bérbe venni kívánja. Minthogy az osztrák kereskedelmi miniszter e közléséhez azt a megjegyzést fűzte, hogy a szóban levő közlést csak előzékenységből tette, amennyiben az osztrák kormány az említett vasút osztrák vonalainak államosítása vagy zár alá vétele iránt a magyar kormány hozzájárulása nélkül is intézkedhetnék, az előadó miniszter úr — anélkül, hogy ezúttal a fennforgó ügy érdemére nézve nyilatkoznék — válaszában azt szándékozik kifejezni, hogy úgy az 1868-i vasúti egyezmény és a Déli Vasút engedélyokmánya, mint az eddigi előzmények értelmében, nevezetesen a zágráb-károlyvárosi vasúti vonal megváltásánál követett eljárás szerint, amely szerint az eziránti szerződésnek jogerőre való emelkedését az osztrák kormány hozzájárulásától kellett függővé tenni, a Déli Vasútnak mint közös

vasútnak a Monarchia egyik felében levő vonalai egyoldalúlag nem államosíthatók, sem zár alá nem vehetők a Monarchia másik fele kormányának hozzájárulása nélkül.

Ennélfogva az előadó miniszter úr mindenekelőtt kívánni fogja, hogy a magyar kormánynak ezen hozzászólási joga határozottan elismertessék.

Helyeslőleg tudomásul vétetett.¹⁴

9.

A miniszterelnök előterjesztésére határozat arról, hogy a Gör. kel. Szerb Püspöki Zsinat által temesvári, illetve károlyvárosi püspökké választott Popovics Nikánort és Gruics Mihályt az uralkodó megerősítse.¹⁵

10.

A miniszterelnök előterjesztésére határozat arról, hogy az uralkodó Szmracsányi Pált nevezze ki szepesi püspökké.¹⁶

11.

A belügyi tárcát vezető miniszterelnök előterjesztésére határozat arról, hogy az uralkodó mentse fel és tüntesse ki Dániel Gábor Udvarhely vm.-i és Pogány György Hunyad vm.-i főispánt (Szt. István-rend kiskeresztje); továbbá Török Albert Udvarhely vm.-i alispánt Udvarhely, br.

Szentkereszt György földbirtokost Hunyad és Sándor János Torda-Aranyos vm.-i alispánt pedig Kis-Küküllő vm. főispánjává nevezze ki.¹⁷

12.

Jelölés a budapesti főpolgármesteri tisztségre

A miniszterelnök úr mint a Belügyminisztérium vezetője bejelentette, hogy a legközelebb új választás alá kerülő budapesti főpolgármesteri állásra a következő hármas kijelölést szándékozik Ő Felségénél legfelsőbb jóváhagyás végett javaslatba hozni: első helyen kijelölendő *Ráth Károly* eddigi főpolgármester, második helyen: *Emmer Kornél* kúriai bíró, harmadik helyen: *Hieronymi Károly* országgyűlési képviselő.

Helyeslőleg tudomásul vétetett.¹⁸

13.

A belügyi tárcát vezető miniszterelnök előterjesztésére határozat arról, hogy az uralkodó a magyar bárói méltóságot adományozza br. Baich Milosnak, valamint unokaöccseinek, Baich Milán tartalékos honvédhadnagynak és Baich Iván földbirtokosnak.¹⁹

15.

A földművelésügyi miniszter felhatalmazása arra, hogy az Olaszországgal meghosszabbított állategészségügyi egyezményről szóló törvényjavaslatot az Országgyűlés elé terjessze.²⁰

17.

A topuskói fürdő átadása a horvát–szlávón országos kormány birtokába

A pénzügyminiszter úr előadván annak szükségét, hogy a topuskói fürdő tulajdonjoga iránt fennforgó kérdés eldöntessék, emlékezetbe hozta az ez ügyben létrejött korábbi minisztertanácsi határozatokat, nevezetesen az 1881. augusztus 6-án, 1889. november 4-én és 1890. november 4-én keletkezett minisztertanácsi határozatokat.

Ezen előzmények meghallgatása után

a minisztertanács abban állapodott meg, hogy a topuskói fürdő nem tekinthető más szempontból, mint bármely más Horvát–Szlavónországok területén lévő állami vagyon, mely tehát a Magyar Korona Országainak közös állami tulajdonát képezi, de az 1868:XXX. tc. 8. §-a értelmében a Horvát–Szlavón Országgyűlés meghallgatása és beleegyezése nélkül el nem adható; tekintve azonban a topuskói fürdőnek mint a közegészségügyének szolgáló intézetnek rendeltetését: a minisztertanács beleegyezik abba, hogy úgy amint ez már a minisztertanács részéről 1881. augusztus 6-án elhatározott, ezen fürdő teljesen a horvát–szlávón országos kormány birtokába és rendelkezése alá bocsáttassék úgy, hogy 1892. év január 1-jétől kezdve a fürdőnek mind jövedelmei, mind kiadásai Horvát–Szlavónországok beligazgatási költségvetését illessék.

18.

Óvintézkedések a német egyesületi ezüst tallérok tervezett bevonása miatt

A pénzügyminiszter úr figyelmeztette a minisztertanácsot azon pénzügyi veszteségre, mely Magyarországot érhetné a német egyesületi ezüst talléroknek a német birodalmi kormány által szándékolt forgalmon kívül helyezése folytán, ha részünkről a kellő óvintézkedések idejekorán meg nem tétetnének. Ausztria ugyanis — mint a volt Német Szövetség tagja — az 1858-i pénzügyi egyezmény értelmében 76 millió német márka értékű ezüst tallért veretett, mely tallérok az aranyvalutának 1872-ben Németországban történt behozatala folytán tényleg 3 arany márka értékben fogadtatván el, a Monarchia pénzügyi forgalmából egészen kiestek, s Németországba vándoroltak.²¹

Magyarországot e talléroknek visszaváltási kötelezettsége, minthogy soha sem volt tagja a Német Szövetségnek, jogilag nem terheli; sőt Ausztriának is — az előadó

miniszter úr nézete szerint — megszűnt e részbeni minden kötelezettsége, mert a német birodalmi kormány maga kívánta 1872-ben, hogy ezen tallérok hagyassanak meg továbbra is a forgalomban. Ha azonban a német kormány most forgalmon kívül helyezi e tallérokat, azok mostani tényleges értékükben az Osztrák–Magyar Monarchiába vettetének, s az ezüst és arany értékkülönbözetből származó, mintegy 8 millió Ft-ra számítható veszteséget a Monarchia volna kénytelen viselni. Ily nagy mennyiségű, külföldön demonetizált ezüstpénznek a Monarchiába özönlése, melynek nagy része az Osztrák–Magyar Bankba kerülne, felszökkentené az arany árszóját is, és ennek következtében hátrányos befolyással volna a valuta rendezésére nézve is.²²

Szükséges tehát, hogy nálunk is idejében forgalmon kívül helyeztessenek ezen egyesületi tallérok; de eziránt csak az osztrák kormány intézkedhetik, ami iránt egyébiránt az előadó miniszter úr meg is kereste az osztrák kormányt.

Az előadó miniszter úr az ezüstbevéltési rendeletnek oly értelmű módosítása által tenné meg a szükséges óvintézkedéseket, mint ezt a minisztertanácsnak egy alkalommal már előadta volt.²³

A közös külügyminiszter teljesen osztja az előadó miniszter úr álláspontját, csakis azt a kívánatot fejezte ki, hogy miután a német birodalmi kormány ez ügyben előzékenyen járt el irányunkban, amennyiben szándékát előre tudatta, mi is előre tudassuk szándékunkat a német kormánnyal.

Ennek előrebocsátása után az előadó miniszter úr kéri azon általa elfoglalt álláspontnak jóváhagyását, hogy Magyarországot a kérdéses egyesületi ezüst tallérok tekintetében semmi kötelezettség sem terhelheti; továbbá jóváhagyását annak, hogy az osztrák kormányt megkereste, hogy ezen tallérok forgalmon kívül helyezése iránt idejekorán intézkedjék, maga részéről pedig az ezüstbevéltési rendelet módosítása által a szükséges óvintézkedést megtegye.

A pénzügyminiszter úr álláspontja helyeseltetvén, az annak megfelelő további eljárásra felhatalmaztatott.²⁴

Jegyzetek

- a Tarkovich javítása; itt eredetileg az „elhatározott” szó állt.
- 1 A BM Lt.-ában nem maradt fenn az ügyre vonatkozó irat.
- 2 *Ld. még 1891. jan. 3./8., máj. 21./9., jún. 3./6., dec. 5./5., ill. az alábbi 5. jegyzetet.*
- 3 Iratok: OL - K 255 - 1891 - 6. t. - 2884, 2893.
- 4 *Ld. még 1891. jan. 21./3., dec. 5./5.* — A véglegesen dec. 6-án megkötött egyezményt tartalmazó tvj.-ot Baross dec. 7-én terjesztette be, s azt a Ház még dec.-ben elfogadta. (Kh. iratok és tárgyalás: OL - K 2 - 1887/92 - 8253, 8322/1891, 8335/1892 /193. cs./, KN /1887-92/ 27. k. 316., 375., 501., 506., 525. p.) — A javaslatot az 1892:4. tc. emelte tv.erőre. Eszerint a szerződő felek egyikének alattvalói a másik fél területén a találmányok, mustrák, minták, védjegyek, cégek és nevek oltalma tekintetében ugyanazon jogokat élvezték mint saját alattvalóik.
- 5 *Az összes külkereskedelmi vonatkozású jk.-i pont felsorolása: 1890. márc. 25. 29. jegyzet.*
- 6 A szerződést nov. 20-án parafálták. OL - K 230 - 1891 - 5. t. - 35 117 (76 606). További iratok: OL - K 255 - 1891 - 6. t. - 3112.
- 7 *Vö. 1891. dec. 24./1.*
- 8 *Ld. a következő jk.-i pontot.*
- 9 *Ld. 1891. dec. 5./5.*
- 10 *Ld. 1891. okt. 23./13.*

- 11 *A svájci külkereskedelmi ügyekre vonatkozó jk.-i pontok felsorolása: 1891. máj. 1. 8. jegyzet. — Ld. még a fenti 5. jegyzetet.*
- 12 *Ld. még 1890. ápr. 24./2., máj. 9./2., 1891. máj. 1./29., aug. 3./1., aug. 6./1., dec. 18./4., dec. 24./1., dec. 29./1.*
- 13 *A Cs. Kir. Szab. Déli Vaspálya Társaság jogelődje 1858-ban alakult meg, magyar- és horvátországi fő vonalai (Bp.–Nagykanizsa–országhatár, Sopron–Nagykanizsa, Sziszek–Zágráb, Zágráb–Károlyváros) 1860–1873 között épültek ki. *Ruzitska* 15–16. p.*
- 14 *A két kerm. közötti levélváltást ld. OL - K 229 - 1892 - 15. t. - 11 437. — Ld. még 1894. szept. 7./1., szept. 21./1.*
- 15 *A temesvári püspöki szék megüresedésére ld. 1891. márc. 14./11. — Károlyváros esetében Zsivkovics Teofán 1890. nov. 20-i elhalálása miatt kellett új püspököt választani. Az uralk. okt. 17-i engedélye alapján 1891. okt. 25-én ült össze a zsinat, amely károlyvárosi püspökké Gruics Mihály hieromonachust, teológiai tanárt; temesvári püspökké pedig Popovics Nikánor protosyncellt, beocsini zárdafőnököt választotta meg. Ferenc József — Csáky előterjesztésére — mindkettőjüket 1891. nov. 21-én erősítette meg méltóságukban. OL - K 26 - 1891 - 86 (1318, 3466, 3655, 4061, 4182, 4252).*
- 16 *A szepesi püspökség Császka György kalocsai érsekké történt kinevezésével üresedett meg (vö. 1891. okt. 23./3.). Helyébe nevezte ki az uralk. — Csáky nov. 25-i előterjesztésére — Szmrecsányi Pál c. apátot és egri kanonokot 1891. dec. elején. OL - K 20 - 1891 - 614.*
- 17 *Dániel Gábor, aki 1876-tól viselte tisztségét, nov. 10-én magas kora miatt lemondott. A nov. 24-i felségelőterjesztés alapján nov. 27-én mentette fel az uralk., s helyébe egyidejűleg kinevezte Török Albertet. (OL - K 148 - 1893 - III. t. - 2461.) — Pogány György (1875-től állt a vm. élén) szintén maga kérte felmentését nov. 14-én, hivatkozva életkorára. Együttal utódot is ajánlott br. Szentkereszty személyében, akit — Szapáry nov. 25-i előterjesztésére — nov. 28-án ki is nevezett az uralk. (OL - K 148 - 1892 - III. t. - 1504.) — Horváth Mihály kis-küküllői főispánt (ld. még 1891. jún. 3./1.) Szapáry szólította fel lemondásának benyújtására, azonban ő ezt — hivatkozva arra, hogy még 7 hónap hiányzik nyugdíjképeségéhez, s hogy „hibám, bűnöm nincsen, ha az nem hibám, mit nem hihetek, hogy Horváth Gyula [a kormánypártból nemrég Apponyhoz átpártolt] egy. képv. — L. J.] testvérem, ki pedig ... soha engem politikailag nem befolyásolt” — megtagadta. A me.-bűm. ezért nov. 25-én hivatalból kérte Horváth felmentését. Indoklása szerint nevezett 61 éves volt, és rossz egészségi állapotú. Szapáry kíméletes akart vele lenni, és ezért helyeztette át pár hónappal előbb a politikailag kevésbé fontos Kis-Küküllő vm.-be, de itt sem felelt meg az elvárásoknak. Horváth felmentésére és Sándor kinevezésére a nov. 28-i lf. elhatározással került sor. OL - K 148 - 1892 - III. t. - 14.*
- 18 *Az 1872:36. tc. 68. §-a értelmében a főváros főpolgármesterét — a bűm. ellenjegyzése mellett — a király által jelölt 3 személy közül a főváros törvényhatósági bizottsági közgyűlése választotta 6 évre. — Szapáry nov. 24-én terjesztette Ferenc József elé a mt. javaslatát részletes indoklás kíséretében. Az uralk. nov. 27-én kelt kéziratával a javasolt sorrendben tette meg jelölését. (HHStA, Wien, Kabinettsarchiv, Kabinettskanzlei, 4795/1891.) — Ráth Károlyt — aki 1873-tól volt a főváros főpolgármestere, és legutóbb 1885. dec. 2-án választották meg — 1891. dec. 7-én választották ismét főpolgármesterré, 256 szavazattal. (Emmer 13, Hieronymi 5 voksot kapott.) BFL, IV. 1403-a. Bp. Fővárosi Törvényhatósági Bizottság gky. jk.-ei, 1169/1891.*
- 19 *A gyermektelen Baich Milos egy. képv. eredetileg osztrák bárói méltóságának unokaöccseire történő átruházását kérte az uralk.-tól. A kszkm. véleménykéreése nyomán vitte Szapáry mt. elé az ügyet, majd annak határozata nyomán mindhárom Baichnak a magyar báróság kieszközlését kérte nov. 29-i, a kszkm.-hez intézett átiratában (az örökös fh. tagság adományozása nélkül). Indoklása így hangzott: „kívánatosnak tartom, hogy egy úgy a hazában, mint annak határain kívül is oly tetemes birtokkal rendelkező tekintélyes, sőt a szerb királyi házzal is rokonságban álló családnak tagjai, mint aminők folyamodó és unokaöccsei, a magyar állammal a kormánynak hatalmában álló eszközökkel hozassanak szorosabb kapcsolatba, s ez által is a haza iránti teljes hűsége s intézményei iránt még odaadóbb ragaszkodásra serkentessenek.” Ferenc József — a kszkm. fenti értelmű dec. 2-i előterjesztése alapján — dec. 10-i lf. elhatározásával bárósította a Baich-okat a díjak lefizetése mellett. OL - K 20 - 1891 - 246. (Az aktában megtalálható a 69. sz. királyi könyvbbe bevezetett adománylevél szövege, a címerkép és a címerleírás is.)*

- 20 *Ld. még 1891. aug. 16./8., okt. 13./6. — Az olasz külkereskedelmi ügyekre vonatkozó jk.-i pontok felsorolása: 1890. dec. 17. 1. jegyzet. — Ld. még a fenti 5. jegyzetet. — Végül nem került sor tvj. benyújtására, mert az 1887-ben kötött egyezmény (1888:15. tc.) maradt továbbra is érvényben. Vö. 1892:6. tc., Zárjegyzőkönyv, VI. cikk.*
- 21 *Az említett érmeegyezmény egyrészről Ausztria és Liechtenstein Hercegség, másrészről a Német Vámszövetség államai között jött létre 1857. jan. 24-én. Ennek 8. cikke kimondta: a szerződő felek — a kölcsönös forgalom megkönnyítése céljából — ún. egyesületi egy és két tallérosokat vernek. A Monarchiában 1867-ben szűnt meg az egyesületi tallérok verése, miután Ausztria kilépett a német érmeegyesületből. Németország 1891 júl.-ában tájékoztatta Bécsset arról a szándékáról, hogy a tallérokat forgalmon kívül akarja helyezni. OL - K 255 - 1892 - 8. t. - 1572, OL - K 256 - 1891 - 8.*
- 22 *Vö. 1891. jan. 15./6.*
- 23 *Ld. még 1891. júl. 3./13. — Az új ezüstbevéltési rendelet 1892. aug. 14-én jelent meg. Eszerint a fémbevéltő hivatalok 1892. aug. 31. után ezüstöt nem váltottak be. — RT 1892. 1943. p.*
- 24 *Wekerle már a mt. előtt, nov. 19-én megbízta áll. titk.-át, Láng Lajost, hogy egy osztrák udvari tanácsos társaságában Berlinbe utazzék, és tájékozzék a német kormány szándékai felől. Lángék nov. 25–28. között tárgyaltak a német fővárosban. Az áll. titk. jelentése szerint a német javaslat az együttes eljárásra irányul, és arra, hogy azt a 10 millió márkányi veszteséget, amely a tallérok forgalmon kívül helyezése következtében előáll, egyezményben megállapítandó arány szerint közösen vállalja magára Németország és a Monarchia. (OL - K 256 - 1891 - 19.) — Egyéb, az ügyre vonatkozó iratok: OL - K 255 - 1891 - 6. t. - 3262. — Ld. még 1891. dec. 18./8.*

96./49./

1891. december 5.

2.

A Puji Kir. Járásbíróság és a Marosvásárhelyi Kir. Ítéltábla, valamint Hunyad vm. petrozsényi járásának főszolgabírája között hadköteles szökevények ügye miatt keletkezett hatásköri összeütközés kérdésében — az igazságügy-miniszter előterjesztésére — határozat arról, hogy az eljárást a bíróság folytassa le.

3.

A Szeghalmi Kir. Járásbíróság és Békés vm. árvaszéke között hagyatéki ügy miatt keletkezett hatásköri összeütközés kérdésében — az igazságügy-miniszter előterjesztésére — határozat arról, hogy az eljárást a bíróság folytassa le.

4.

Az igazságügy-miniszter felhatalmazása arra, hogy a kúriai bírák nyugállományba helyezhetéséről szóló törvényjavaslatot az Országgyűlés elé terjessze.¹

5.

Az új külkereskedelmi szerződések betérjesztése az Országgyűlés elé²

A kereskedelmi miniszter úr jelentvén, hogy most már valamennyi tárgyalás alatt levő kereskedelmi és vámügyi szerződésre nézve a teljes megegyezés létrejött, s a svájci szerződés is a legközelebbi napokban aláírható lesz, amennyiben az egyedüli differencia, mely a sajtra nézve fennállott, kiegyenlítettett azáltal, hogy a sajt beviteli vámjának 5 Ft-ra leszállításába beleegyeztünk, — felhatalmazást kért, hogy a kötött szerződéseket, nevezetesen a Németországgal, Olaszországgal, Belgiummal és a Svájccal kötendő kereskedelmi- és vámszerződéseket, továbbá a Németországgal kötött árumustra és védjegy iránti szerződést³ becikkelyezés végett az Országgyűlés elé terjeszthesse. Az előterjesztés közös megállapodás szerint — a svájci szerződés kivételével, mely esetleg utólag fog benyújtani — f. hó 7-én fogna megtörténni.

Továbbá felhatalmazást kért a kereskedelmi miniszter úr, hogy az osztrák kormány óhajtatásához képest a fennebb említett szerződések tárgyalása alkalmával a Képviselőházban vagy annak bizottságában kijelentse a magyar kormány készségét, hogy Romániával⁴ és Szerbiával⁵ újabb kereskedelmi szerződések kötése iránt tárgyalásokba bocsátkozzék.

A kívánt felhatalmazások megadattak.⁶

6.

A földművelésügyi miniszter felhatalmazása arra, hogy a Németországgal kötött állategészségügyi egyezményt az Országgyűlés elé terjessze.⁷

9.

A fiumei rendőrség államosításának terve

A miniszterelnök úr mint a Belügyminisztérium^a vezetője előadta, hogy a Fiumében fennforgó különleges nemzetiségi, helyrajzi és kereskedelmi forgalmi viszonyoknál fogva nagyon kívánatos levén a rendőrségnek államosítása,^b eziránt intézkedni szándékozik.

Tekintve, hogy a fiumei statutum szerint a rendőrség gyakorlása a város önkormányzati jogköréhez tartozik, s így a rendőrségnek államosíthatása végett a statutumot is e részben módosítani kell; de arra alig van kilátás, hogy ha Fiume város előzetesen szólíttatik fel, hogy statutumát a kívánt irányban megváltoztassa, a város törvényhatósági bizottságában az ehhez szükséges 2/3 többséget meg lehessen nyerni: az előadó miniszterelnök úr a rendőrség államosítását törvényhozási úton kívánja elhatároltatni,^c ez ügyben törvényt alkotni egyébiránt már azért is szükséges, hogy a rendőrség államosításából származó s az államra háruló költségek fedezéséről gondoskodás történhessék.

Az ügynek pénzügyi oldalát a miniszterelnök úr úgy véli rendezendőnek, hogy Fiume jövőre is évi járulékként fizetné azt a körülbelül 52 000 Ft-ot tevő összeget,

amennyibe jelenleg a rendőrség kerül, az intézmény fejlesztéséből származó többletet pedig viselné az állam.

A tervbe vett rendszabály előkészítése végett az előadó miniszterelnök úr mindenekelőtt felszólítani szándékozik a fiumei kormányzót, hogy a fiumei érdekelt körökből és a törvényhatósági bizottság tagjaiból ankétot hívjon össze, hogy az az államosítás keresztülvitelének módozatairól, s különösen a Fiume városa által elvállalendő pénzügyi hozzájárulásról nyilatkozzék.^d

Helyeslőleg tudomásul vétetett.⁸

12.

Az Erdélyi Szász Ev. Egyház tervezett szervezeti szabályzatának módosítása

A vallás- és közoktatásügyi miniszter úr előterjesztette, hogy az Erdélyi Szász Ev. Egyház szervezeti szabályzatainak átvizsgálása alkalmával feltűnően az abban előforduló számos és közjogi szempontból helytelen kifejezés, felhívta a szebeni ág. ev. püspök útján az illető egyházi konzisztóriumot az észlelt helytelen kifejezések kiigazítására; minek következtében a kívánt kiigazítások legnagyobbrészt meg is történtek; 3 pontra nézve azonban a konzisztórium nem tett eleget az előadó miniszter úr felhívásának; minélfogva az előadó miniszter úr szükségesnek tartja e részben a minisztertanács határozatát kérni.

A függőben levő pontok a következők:

a.) a nevezett egyház hivatalos elnevezése, mely^c a hivatalos pecsét köriratán is kifejezést nyer,^f jelenleg következőleg szól: „die ev. Landeskirche Augsburgers Bekenntnisses in dem Großfürstentume Siebenbürgen.”

b.) a szabályzat 152. § 7. pontjában az illető egyházi közegnek hivatásáról az mondatik: „Vermittelung von Unterstützungen, milder Gaben ... aus dem deutschen Bundesstaate und aus dem Auslande.”

c.) az eskümintában helytelen Ő Felségének címe (Seine k. k. Majestät) és Magyarország alkotmányára és törvényeire való hivatkozásnak hiánya.

Az a. és b. pont alatt említett helytelen kifejezéseket a szász püspök utóbb ugyan hajlandónak nyilatkozott módosítani, de nem akképpen, hogy az előadó miniszter úr a megajánlott módosításokba belenyugodhatott volna.

Az előadó miniszter úr a szóban levő három pontozatnak a következőképpen való módosítását szándékozik követelni:

ad a.) az egyház hivatalos elnevezése legyen alternatíve vagy^g: „die siebenbürgische ev. Kirche Augsburgers Bekenntnisses”, vagy: „die ev. Landeskirche Augsburgers Bekenntnisses in den siebenbürgischen Landesteilen Ungarns.”^h

ad b.) a gyűjtések közvetítésénél „aus dem deutschen Bundesstaate und aus dem Auslande” szavak egészen elhagyandók,

ad c.) az eskümintában Ő Felségének címe a törvényesen megállapított alakban: „Seine kais. und ap. kön. Majestät” veendő fel, azonkívül hűség fogadandó:

„der Verfassung, den Gesetzen und den gesetzlichen Einrichtungen des ungarischen Staates.”

A vallás- és közoktatásügyi miniszter úr álláspontja helyeseltetvén, megbízott, hogy azt az Erdélyi Szász Egyházi Konzisztóriummal szemben érvényesítse.⁹

15.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter előterjesztésére határozat arról, hogy többféle rendes fizetés egyszerre nem élvezhető.

19.

Válasz Herman Ottónak a lóversenyteri visszaélések tárgyában beadott interpellációjára

A földművelésügyi miniszter úr bejelentette, hogy a lóversenytéren előfordult visszaélések tárgyában Hermann Ottó által a Képviselőházban hozzá intézett interpelláció folytán a totalizátorra, valamint a bukmékerekre nézve is nyilatkozniia kelletvén, a totalizátort illetőleg azt szándékozik válaszolni, hogy miután ezen intézmény egész Európában létezik, annak jövedelmére a lóversenyek fenntartása érdekében szükség van, különben pedig jövedelmének egy része közcélokra, ti. egyrészt a lótenyésztés fejlesztésére, másrészt jótékony célokra fordítatik, — a totalizátor megszüntetése végett nem kíván lépéseket tenni; ellenben intézkedni szándékozik, hogy a bukmékerek a budapesti versenyekről is kiutasíttassanak.

Helyeslőleg tudomásul vétetett.¹⁰

20.

A pénzügyminiszter felhatalmazása arra, hogy az állami tisztviselők, altisztek és szolgák illetményeinek rendezéséről szóló törvényjavaslatot az Országgyűlés elé terjessze.¹¹

Jegyzetek

a–c Irónnal egykorúan aláhúzott szövegrészek.

d A bekezdés mellett a margón kettős kiemelő függőleges vonal irónnal.

e Tarkovich beszúrása.

f Tarkovich javítása; itt eredetileg a „mely” szó állt.

g Tarkovich javítása; itt eredetileg „a pecsét körirata legyen” állt.

h Tarkovich beszúrása.

i A bírák nyugdíj-korhatárát hasonlóan a többi állami tisztviselőhöz a 65. életévben szabta meg az 1885:11. tc. A Ház elé 1892. márc. 14-én benyújtott, „az állami tisztviselők nyugdíjazásáról szóló 1885. évi 11. tc. 21. és 64. §§-nak módosításáról” című tvj. a Kúria ítélőbírái és a velük egyenlő rangú bírák esetében a korábbi, 70 éves korhatárt megállapító rendelkezés visszaállítását tartalmazta, mivel a magasabb bírói állásokat idősebb korban érték el a bírák, amelyekhez nagy tapasztalat kellett. A Ház 1892. dec.-ben fogadta el a tvj.-ot, tv.erőre emelte az 1892:30. tc. Iratok: OL - K 2 -

- 1892/97 - Tvj.-ok, I. (288. cs.), kh. tárgyalás: KN (1892–97) I. k. 175. p., 6. k. 135., 327–328., 334. p., 7. k. 189–190. p.
- 2 Az összes külkereskedelmi vonatkozású jk.-i pont felsorolása: 1890. márc. 25. 29. jegyzet.
- 3 Ld. 1891. nov. 21./4.
- 4 Ld. 1892. szept. 23./8.
- 5 Ld. 1891. okt. 23./7.
- 6 Az összes vonatkozó jk.-i pont felsorolása: német: 1890. okt. 10. 5. jegyzet, olasz: 1890. dec. 17. 1. jegyzet, svájci: 1891. máj. 1. 8. jegyzet. — A belga külkereskedelmi ügyekre ld. még 1891. jan. 3./8., máj. 21./9., jún. 3./6., nov. 21./3. — A dec. 6-án kötött német, olasz és belga szerződéseket dec. 7-én, a dec. 10-én kötött svájci szerződést dec. 10-én nyújtotta be Baross. Dec.-ben valamennyit letárgyalta a Ház. Ld. német: KN (1887–92) 27. k. 316., 374–375., 448–494., 505–506., 525. p., olasz: uo. 316., 374–375., 448–493., 496–500., 506., 525. p., belga: uo. 316., 374–375., 448–493., 500., 506., 525. p., svájci: uo. 364., 374–375., 448–493., 500., 506., 525. p., OL - K 2 - 1887/92 - 8252, 8318, 8319, 8320, 8321, 8331/1891–92 (193. cs.). — A szerződéseket tv.erőre emelték az 1892:3. (német), az 1892:6. (olasz), 1892:7. (svájci) és az 1892:8. (belga) tc.-ek. Valamennyi 1892. febr. 1-jén lépett életbe, 1903. dec. 31-ig szólt és kétoldalú kötött tételeket tartalmazott.
- 7 Ld. még 1890. nov. 19./2., dec. 7./2., dec. 10./2., 1891. jan. 3./8., jan. 21./1., febr. 22./1., febr. 28./2., márc. 14./5., ápr. 3./2., ápr. 16./2., máj. 1./4. és 5., máj. 7./2., dec. 18./18., ill. a fenti 2. és 5. jegyzetet. — Bethlen 1891. dec. 7-én nyújtotta be az egyezményt, amelyet 23-án fogadott el a Ház. (KN /1887–92/ 27. k. 316., 375., 501–503., 506., 525. p.) — Tv.erőre emelte az 1892:5. tc. A szerződés hatálya megegyezett a kereskedelmi szerződésével; de rögzítették, hogy a fennálló állapotforgalmi korlátozásokat még egy évig érvényben tartják.
- 8 Bp. kivételével ebben az időben valamennyi városban önkormányzati hatáskörbe tartozott a rendőri ügy. A városi rendőrsek azonban egyre alkalmatlanabbnak bizonyultak a megnövekedett rendészeti feladatok sikeres ellátására, ezért államosításuk 1886-tól állandóan napirenden volt. (Tisza M. 185–187., 233–234. p.) — A fiumei statutum, amelyet a büm. 1872. ápr. 27-én 1589. eln. sz. alatt adott ki, a város és kerülete önkormányzatát és igazgatását szabályozta. — Ld. még 1894. szept. 13./2.
- 9 Ld. még 1892. ápr. 11./1.
- 10 Herman Ottó 1891. okt. 31-én interpellálta Bethlen és Wekerle minisztereket. Egyébként megválaszolatlanul maradt interpellációjában kifejtette, hogy a lóversenyek körül, különösen a kölcsönös fogadásokat közvetítő totalizátor-intézmény felhasználásával nagy visszaélések történnek, s hogy a versenyek egyre inkább hatalmas szerencsejátékká válnak, rombolva a közérkölcöket. Megkérdezte ezért a minisztereket: tudnak-e minderről, és milyen intézkedéseket terveznek a játék tisztaságának megőrzése érdekében? KN (1887–92) 27. k. 234–236. p. — Ld. még 1894. máj. 3./12.
- 11 Ld. még 1891. szept. 1./8., okt. 13./5., okt. 14./3., 1892. ápr. 1./1., jún. 17./1., júl. 8./13., dec. 19./7., 1893. jan. 7./8., márc. 30./1. és 4., máj. 30./22., 1894. okt. 29./17. A mt. által véglegesített tvj. szerint: az állami tisztviselőket 11 rangosztályba osztották (a Mária Terézia korától fennálló 12 helyett); az V–VI. rangosztályokban 2-2, a VII–XI. rangosztályokban 3-3 fizetési fokozat volt (addig pl. a VI. rangosztályban 8, a VIII.-ban 23 különböző fizetést különböztettek meg); az I–IV. rangosztályokban (me.-től az ítélőtáblai elnökökig) a fizetések mértéke változatlan maradt, a többi rangosztályban módosult (pl. az V.-ben 5000, ill. 4000 Ft, a XI.-ben 700, 600, ill. 500 Ft lett évente); a lakpénz évi összege — függően a rangosztálytól és a szolgálati helytől — 1000–150 Ft; az altisztek fizetése 500–450–400 Ft, a hivatalszolgáké Bp.-en 400–350–300, másutt 350–300–250 Ft-ot tett ki, lakpénzüik egységesen 100 (Bp.), 70 és 50 Ft volt. Összességében kb. 10%-kal nőtt az éves „bér-alap”, 21,7 millióról 23,4 millió Ft-ra; a fizetések elsősorban az alsóbb rangosztályokban, az altiszteknél és a szolgáknál emelkedtek. A tvj. indoklása kiemelte, hogy az illetmények megállapítása (1871) óta a gazdasági-társadalmi-kulturális élet gyökeresen megváltozott. „Ha az elsőrendű élet-szükségletek így kiszámított költségeit összevetjük a tisztviselők mai illetményeivel, ... alig fogja valaki tagadhatni, hogy a tisztviselők mai illetményei elégtelenek.” A fizetésrendezés az állam elemi érdeke volt, minthogy a magántisztviselők összehasonlíthatatlanul jobban kerestek. Az emelés mértékét az állam pénzügyi helyzete erősen behatárolta. (OL - K 20 - 1891 - 507, OL - K 26 - 1891 - 3729.) — Szapáry még 1891. dec. 21-én benyújtotta a tvj.-ot, de a beterveztést — az Ogy. fel-

osztatása miatt — 1892. febr. 27-én meg kellett ismételni. KN (1887–92) 27. k. 495. p., ill. (1892–97) 1. k. 25. p.

97./50./

1891. december 18.

1.

Péage-szerződés a villány–üzögi vasútvonalról a MÁV és a Duna-gőzhajózási Társaság között

Kereskedelemügyi miniszter úr előadja, hogy a Budapest–Pécsi Vasút államosítása következtében az erre vonatkozó szerződés¹ I. szakaszának utolsó bekezdése szerint a Cs. Kir. Szab. Duna-gőzhajózási Társasággal kötött három rendbeli oly szerződés szállott az államra, melyek a változott viszonyok folytán állandóan fenn nem tarthatók. E szerződések egyike a budapest–pécsi vonal számára biztosított szénszállítást, másika az úgynevezett három pécsi vasút (Budapest–Pécsi, Pécs–Barcsi és Mohács–Pécsi Vasút) közös igazgatását, végre a harmadik a pécsi műhely közös használatát szabályozza.

Az elsősorban említett szénszállítási szerződés teljesítését a Duna-gőzhajózási Társaság megtagadta, minélfogva előadó miniszter úr kénytelen volt a társaság ellen pert indítani.² A közös igazgatási szerződés még tényleg alkalmazásban van ugyan, de az a MÁV-ra nézve is hátrányokkal jár annyiban, amennyiben ezen szerződéses jogviszony következtében a budapest–pécsi vonal kezelése mindeddig az államvasúthálózatba szervesen beilleszthető még nem volt, s ezenfelül a nevezett vonalról még külön számadások is vezetendők. A pécsi műhelyre nézve pedig szintén visszas a helyzet annyiban, amennyiben e műhely a három pécsi vasút közös tulajdonát képezi ugyan, de az a Pécs–Barcsi Vasút területén a Duna-gőzhajózási Társaság, mint a Mohács–Pécsi Vasút üzletbirtokosa által kezeltetik, s a M. Kir. Államvasutak a budapest–pécsi vonal járműtelepét továbbra is ezen műhelyben kénytelenek javíttatni.³

Mindezekhez járul még azon, a tényleges helyzetben gyökerező visszásság is, hogy a Pécs–Mohácsi Vasút üzög–villányi vonala mint külön díj szabási és forgalmi test van a MÁV budapest–pécsi és villány–eszék–brodi vonalai közé ékelve, mi ezen fontos forgalmi irány kifejlődésére annál hátrányosabb befolyást gyakorol, mert a Duna balpartján elvonuló másik, ti. a Szabadkán át mozgó, brodi útirány Gombos és Erdőd közt egy állandó Duna-híd helyett még mindig az időről időre, különösen a téli hónapokban gyakran szünetelő kompátkelésre van utalva, úgyhogy különösen ily szünetelések eseteiben a M. Kir. Államvasutak kíségetésül az eszék–pécsi útirányt már eddig is kénytelenek voltak igénybe venni.

E visszásságok megszüntetésére s a villány–üzögi vonalrész felett szabad rendelkezési jog szerzésére, mely vonalrész fontossága még lényegesen emelkedni

fog, ha a Pécs–Barcsi Vasút államosíttatik, mi iránt az előadó miniszter úr a minisztertanács felhatalmazása alapján máris tárgyalásokat folytat,⁴ a legalkalmasabb módnak — tekintettel arra is, hogy a Pécs–Mohácsi Vasútnak állami üzembe való vétele rendkívül magas befektetési tőkéje miatt nem volt kilátásba vehető — az kínálkozott, hogy a villány–üszögi vonalrészre nézve az üzletbirtokos társasággal a jelenlegi közös igazgatási viszony megszüntetése mellett péage-szerződés kötéssék.

Az előadó miniszter úrnak sikerült is eziránt egyezményeket létesíteni, mégpedig a péage iránt, a következő lényegesebb feltételek alatt:

a.) az Első Cs. Kir. Szab. Duna-gőzhajózási Társaság mint a Mohács–Pécsi Vasút üzemtulajdonosa a MÁV-nak nemcsak az üszög–villányi szakaszon átmenő összes forgalmat engedi át (kivéve természetesen azon átmeneti forgalmakat, melyek a társaság Üszögbánya és Üszögszabolcs szárnyvonalairól, valamint a villány–mohácsi vonalrészről származnak vagy oda rendeltetvék), hanem átengedi egyúttal az üszög–villányi 29,885 km hosszú péage-vonal közbelső állomásainak azon áruforgalmát is, mely Üszögon vagy Villányon át a MÁV-ra átmegey; továbbá átengedi a péage-vonal helyi személyforgalmát is, mindezt az átengedett forgalmakra vonatkozó teljes díjszabási joggal s az e forgalmakból eredő összes bevételekkel együtt;

b.) a péage-vonalon — kivéve Üszög és Villány állomásokat, mint amelyekre nézve a szolgálat és a kölcsönös használatért fizetendő költségmegtérítés régebbi, ezúttal nem érintett szerződések által megfelelően szabályozva van — a pályafelügyeletet és a pályafenntartást a péage-szerződéseknel irányadó elvektől szintén eltérőleg a M. Kir. Államvasutak fogják ellátni; az Első Cs. Kir. Szab. Duna-gőzhajózási Társaság pedig e költségekhez a péage-vonalon befutott minden tengelykilométer után évenként 5 000 000 tengelykilométerig 0,5 kr-ral, e mennyiséget meghaladó teljesítmény esetén pedig tengelykilométerenkint 0,4 kr-ral járul. Mint-hogy ezen hozzájárulás 25 000 Ft-ra számítható, ellenben a péage-vonalon a pályafenntartás és felügyelet a Mohács–Pécsi Vasútnak eddig évenként mintegy 28 000 Ft-jába került, ennek a MÁV által leendő ellátása csak nagyon mérsékelten fogja terhelni az Államvasutakat;

c.) a péage-szerződés 6. §-a a MÁV átengedett forgalmakból eredő eddigi bevételek váltásárául 120 000 Ft-nyi átalányösszeget, a használati jog átengedése fejében pedig évenként 1 500 000 tengelykilométer teljesítmény biztosítása mellett tengelykilométerenkint 2 kr használati díjat állapít meg, kikötöttvén, hogy amennyiben az egy évi tengelykilométer-teljesítmény a biztosított 1 500 000 tengelykilométert meghaladná, az ezen mennyiséget meghaladó tengelykilométerekért fizetendő díj 1,5 kr-ra száll alá.

Azon bevételekért tehát, melyektől a társaság a jelzett forgalmak átengedése következtében jövőre elesik, kárpótlásképp átalányösszeg állapított meg, mely átalányösszegnek 120 000 Ft-ban történt megállapítása — tekintve, hogy a Mohács–Pécsi Vasút üszög–villányi vonalrészének az utolsó négy év alatt a vontatási költségek levonása után átlag a személyforgalomból 53 875 Ft 16 kr, az áruforgalomból 78 242 Ft 03 kr, vagyis összesen 132 117 Ft 19 kr bevétele volt — az Államvasutakra nézve kedvező.

A péage-szerződéssel elválaszthatlan összefüggésben lévő többi egyezmények lényeges határozmányai a következők.

Az egyezmény 1. §-a szerint a pécs–szabolcsi szénnek a Budapest–Pécsi Vasúton leendő szállítása ügyében a társaság által 1881. évi június hó 28-án kiállított kötlevel hatályon kívül helyeztetik; az egyezmény 2. §-a szerint ellenben a már államosított Budapest–Pécsi Vasút, továbbá a Pécs–Barcsi és a Mohács–Pécsi Vasutak közös tulajdonát képező pécsi műhelynek a Mohács–Pécsi Vasutat, illetve az Első Cs. Kir. Szab. Duna-gőzhajózási Társaságot illető része, valamint a műhelybe fektetett költségek címén előlegként a Pécsi–Barcsi Vasúttal szemben fennálló követelése is a MÁV-ra száll át; végül az egyezmény 3. §-a szerint az úgynevezett 3 pécsi vasútnak közös igazgatására vonatkozó szerződés hatályon kívül helyeztetik.

Az 1. §-ban hatályon kívül helyezett kőszénzállítási kötelezettség évi 66 000 000 vámmázsa mérföld teljesítményre terjedt ki olyképp, hogy amennyiben e társaság a mennyiséget a Budapest–Pécsi Vasúton nem szállítaná, minden hiányzó vámmázsa mérföld után a Budapest–Pécsi Vasútnak 0,23 kr-nyi kárpótlást, az esetre tehát, ha semmit sem szállít, 151 800 Ft-nyi összeget fizet.

A biztosítás a Budapest–Pécsi Vasút megnyitásától számítva 12 évre szól, tehát 1893. november 14-én járna le.

A Budapest–Pécsi Vasút államosításától számítva a hiány az 1889. évre 136 203 Ft 81 kr-t, 1890. évre 138 935 Ft 40 kr-t tett, s ez alapon 1891., 1892. és 1893. évekre számítva a hiány együtt 380 000-400 000 Ft-ra tehető.

Eszerint tehát, feltéve, hogy ezen összeget a bíróság az állam, mint a Budapest–Pécsi Vasút ez idő szerinti tulajdonosa részére is a változott viszonyok között megítélné, illetve a Duna-gőzhajózási Társaságot annak megfizetésére kötelezné, az egyezmény 1. §-a, vagyis a kötlevel hatályon kívül helyezése által mintegy 655 000-675 000 Ft-nyi összeg elengedéséről lenne szó.

Ezzel szemben a társaság által a M. Kir. Államvasutak részére átengedendő műhelyrész értéke:

142 432 Ft 91 kr

a műhelyrészrel együtt átengedendő s az 1890. évi zárlat szerint számított műhelyanyagok értéke:

103 673 Ft 24 kr

s az üzemanyagok értéke:

33 957 Ft 35 kr

összesen:

280 063 Ft 50 kr

mihez hozzáadva a Pécs–Barcsi Vasútnak a társasággal szemben fennálló: 80 863 Ft 94 kr-

nyi tartozását: 360 927 Ft 44 kr-

ra rúg azon összeg, melyet a M. Kir. Államvasutak az egyezmény szerint a társaságtól kapnának.

Tekintettel mármost egyfelől arra, hogy a szénzállítási kötlevel alapján igényelt, s részben már per útján is érvényesíteni kívánt követelés kétes kimenetelű perrektől függ, másfelől arra, hogy e követelés kiegyenlítése fejében az egyezmény az állam javára 360 927 Ft 44 kr-nyi értéket biztosít, de tekintettel arra is, hogy a pécsi közös műhely megszerzése, a közös igazgatóságnak pedig megszüntetése a MÁV-nak különben is érdekében áll, előadó miniszter úr a péage-szerződés s az ezzel kapcsolatos egyezmény megkötését javaslatba hozza, s felhatalmazást kér a minisztertanácstól arra, hogy a MAV Igazgatósága és a Duna-gőzhajózási Társaság között létrejött szerződést és egyezséget Ő Felsege legmagasabb elhatározásának kinyerése után a minisztérium nevében jóváhagyhassa.

A minisztertanács a kereskedelemügyi miniszter urat felhatalmazza, hogy az Első Cs. Kir. Szab. Duna-gőzhajózási Társaság mint a Mohács-Pécsi Vasút üzletbirtokosa és a MÁV Igazgatósága között a villány-üzögi vasútvonal közös használatára nézve létrejött szerződést, valamint az ezzel kapcsolatos egyezséget Ő Felsege legmagasabb elhatározásának kinyerése után jóváhagyhassa.⁵

4.

Az Országgyűlés felosztatásának időpontja⁶

A miniszterelnök úr felhívása folytán megbeszélte az a kérdés, hogy az Országgyűlést mikor lehetne valósággal berekeszteni?

a minisztertanács abban a véleményben volt, hogy miután az Országgyűlés elé terjesztett kereskedelmi szerződéseket⁷ a Képviselőház remélhetőleg még a karácsonyi ünnepek előtt le fogja tárgyalni, s így ezen szerződések karácsony és újév között, de legfeljebb január első napjaiban a Főrendiházban is el fognak intéztethetni, tekintettel arra, hogy a főrendiházi üzenetnek átvétele és az elnöki zárjelentés megtétele végett a Képviselőháznak még januáriusban is kell legalább egy ülést tartania, az Országgyűlés január hó 5-én berekeszhető lesz.

Ehhez képest megbízott a Felseg személye körüli miniszter úr, hogy ezt hozza Ő Felsegének legmagasabb tudomására, s egyúttal a magyar kormány nevében terjessze elé azt a legalázatosabb kérést, hogy Ő Felseg személyesen kegyeskednék az Országgyűlést berekeszteni.

6.

Az igazságügy-miniszter utólagos felhatalmazása arra, hogy az erdélyi birtokrendezési ügyekben való eljárás egyszerűsítéséről szóló törvényjavaslatot az Országgyűlés elé terjessze.⁸

8.

A német egyesületi tallérok beváltásának kérdése⁹

A pénzügyminiszter úr előadta, hogy a f. évi november hó 21-én tartott minisztertanácsban tett előterjesztése óta tudomására jutott annak, hogy midőn a közös kormány részéről br. Hock 1867 áprilban Berlinbe kiküldetett, és a német szövetségi tallérok kérdése is tárgyalatott, mind a br. Hocknak adott utasítás, mind az ő általa tett jelentés a magyar kormánnyal is közöltetett, s ez nem tett erre nézve semmi észrevételt; továbbá, hogy Lónyay volt magyar pénzügyminiszter az 1867. évben ily szövetségi tallérokat tényleg veretett is. Ily körülmények között azt az álláspontot, hogy Magyarországot semmi esetben sem terheli semmiféle kötelezettség ezen tallérokra nézve, mereven fenntartani nem lehet, s csak az az álláspont vitatható, hogy

Ausztriát sem terheli semmi kötelezettség, de el kell készülnie arra, hogy ily kötelezettség Ausztriára nézve mégis megállapíttatik, s az esetben Magyarországnak is a károsodásból megfelelő arányban részt kell vállalnia.

Ezen utóbbi eshetőséget tartva szem előtt, oly megoldásra kellene törekednünk, hogy az Osztrák–Magyar Monarchia vállalja el a német egyesületi ezüst talléroknek 1/4 részét beváltásra és beolvasztásra, s viselje ezen negyedrészt után a tallérok 1 Ft 50 kr névértéke s azok 1 Ft 20 kr-ral felvehető ezüst belértéke közti veszteséget. Későbbi kérdés lesz, hogy ezen veszteség azután a Monarchia két állama között miképpen osztassék meg. Az előadó miniszter úr nézete szerint e részben ugyanazon aránykulcs volna elfogadandó, amely a valutarendezésnél az azzal járó teher megosztására nézve meg fog állapíttatni.

Jóváhagyólag tudomásul vétetett.¹⁰

10.

Bosznia–Hercegovina közigazgatási főhivatalának újjászervezése

A pénzügyminiszter úr bemutatta a közös pénzügyminiszternek átiratát a Bosznia és Hercegovina közigazgatását vezető legfőbb kormányhivatalnak a közös pénzügyminiszter alatt önálló szervezéséről.¹¹

Ami mindenekelőtt a közös pénzügyminiszter úr átiratának végén tett azt a megjegyzést illeti, hogy noha a tervezett szervezéshez a Monarchia két állama kormányainak hozzájárulása nem volna szükséges, ő mégis előzékenységből kívánja tervét előzetesen közölni: a minisztertanács határozottan kijelentendőnek tartja, hogy ez egészen téves felfogása a viszonyoknak, mert a közös minisztérium, illetőleg a közös pénzügyminiszter, midőn Bosznia és Hercegovina közigazgatását vezeti, s arra vonatkozó ügyekben intézkedik, nem saját hatásköréből kifolyólag jár el, hanem mint a Monarchia két állama törvényhozásainak, illetőleg kormányainak ezen ügyek vezetésére kijelölt megbízotta; amiből következik, hogy a Monarchia két állama törvényhozásainak, illetőleg kormányainak saját elhatározásától függ, hogy midőn a megszállott tartományok igazgatását közös egyetértéssel egy harmadik közegre bízzák, mennyi közvetlen befolyást és hozzászólást kívánnak és tartanak szükségesnek maguk számára fenntartani.

Ezen elvnek megfelelőleg a Bosznia és Hercegovina közigazgatása tárgyában a Monarchia mindkét államában 1880-ban egyértelműen alkotott, a magyar törvények között az 1880:VI. tc.-ben felvett törvényben oda utasított (1. §) a magyar (illetőleg az osztrák) minisztérium, hogy Bosznia és Hercegovinának a közös minisztérium által vezetendő ideiglenes közigazgatásába *alkotmányos felelősség mellett* befolyjon, s (2. §) részt vegyen mindazon tanácskozásokban, melyek ezen ideiglenes közigazgatás irányának és elveinek megállapítása céljából a közös minisztériumban tartatnak.

Tehát igenis joga van, sőt kötelessége mind a magyar, mind az osztrák kormánynak, hogy a megszállott tartományok közigazgatásába, annak miképpen gyakorlásába, a rendszeresítendő hivatalok szervezésébe befolyjon; úgyszintén joga van mind a két kormánynak hozzászólni ahhoz, hogy a megszállott tartományok közigazgatása milyen költséggel rendeztetik be, s ezen tartományok jövedelmei miképpen használtatnak fel.

Ami a szóban lévő központi hivatalnak tervezett szervezését illeti: a minisztertanács azt az átiratban előadott indokoknál fogva egészben véve célszerűnek tartja, s ahhoz hozzájárul, annak az elvnek szemmel tartásával, hogy a szándékolt szervezés folytán a bosnyák büroból ne váljék valamely önálló, külön hatóság, hanem mindenképpen megővő maradjon az az elv, hogy a megszállott tartományok közigazgatását a Monarchia két állama törvényhozásainak felhatalmazása alapján ideiglenesen a közös minisztérium, illetőleg a közös pénzügyminiszter vezeti.

Ennélfogva, de költségkímélés szempontjából is teljesen felesleges, hogy a bosnyák osztály élére külön osztályfőnök állíttassék, minthogy ezen teendőket teljesen elláthatja a közös pénzügyminiszteri osztályfőnök, kinek különben úgyis alig van teendője.

Hogy a bosnyák osztály tisztviselői az „udvari” jelzővel (udvari tanácsos stb.) neveztesse el: a minisztertanács teljesen indokolatlannak s ennél fogva mellőzendőnek tartja.

A minisztertanács helyesnek találja, hogy a bosnyák hivatal költségei egészen a megszállott tartományok jövedelmeiből fedeztessenek, kívánja azonban, hogy miután a bosnyák és hercegovinai ügyeknek ellátása egészen a bosnyák osztályra ruháztatik, a Közös Pénzügyminisztérium többi osztályainak személyzete s így költségvetése is megfelelő arányban apasztassék.¹²

11.

A miniszterelnök előterjesztésére határozat arról, hogy az uralkodó gr. Keglevich Istvánt, Korányi Frigyes egyetemi tanárt, Lónyay János főispánt és Madarassy Pált (a Pénzügyi Közigazgatási Bíróság elnöke) kinevezze a Főrendiház élethossziglani tagjává.¹³

14.

Olasz lap postai szállítási jogának megvonása

A miniszterelnök úr mint a Belügyminisztérium vezetője bejelentette, hogy a Milanóban megjelenő „L' Illustrazione Italiana” című folyóirattól — Ő Felsége legmagasabb személyét sértő cikke miatt — a postán szállítási jog a Magyar Korona Országainak területére nézve megvonatott.¹⁴

Jóváhagyólag tudomásul vétetett.

18.

A Németországba irányuló sertésexport azonnali szabaddá tétele¹⁵

A földművelési miniszter úr felhatalmazást kért, hogy tekintve azt a hátrányos befolyást, melyet az amerikai sertéstermelvények behozatalának ismétli megengedése a hazai sertés piacra gyakorol, mihelyt a Németországgal kötött állategészségügyi egyezményre vonatkozó parlamenti tárgyalások be lesznek fejezve, egyetértőleg a kereskedelmi miniszter úrral lépést tehessen a közös külügyminiszter útján abban az irányban, hogy a német birodalmi kormány egyezzen bele az egyezményileg kikötött egy évi átmeneti időszaknak megszüntetésébe, illetőleg a sertéseknek Németországba való azonnali szabad bebocsátásába.

A felhatalmazás megadatott.¹⁶

20.^a

Horvát törvényjavaslatok betérjesztése, ill. uralkodó elé terjesztése

A horvát–szlávón–dalmát miniszter úr bejelentette, hogy a horvát–szlávón városi községek szervezéséről szóló 1881. január 18-i törvénynek módosítását tárgyzó törvényjavaslatot a miniszterelnök úr hozzájárulásával legfelsőbb jóváhagyás végett már felterjesztette Ő Felségéhez.¹⁷

Továbbá felhatalmazást kért, hogy a horvát–szlávón községi legelők felosztásának ideiglenes szabályozásáról szóló törvényjavaslatot előzetes legfelsőbb jóváhagyás végett,¹⁸ a horvát–szlávón vízijogról szóló törvényjavaslatot pedig az esetben, ha a kereskedelmi miniszter úrnak nem volnának észrevételei, legfelsőbb szentesítés végett Ő Felségéhez terjeszthesse.¹⁹

Tudomásul vétetvén, a kívánt felhatalmazás megadatott.

Jegyzetek

- a A 21. pontot nem közöljük.
- 1 Az 1882-ben kiépült vasutat 1889. jan. 1-jei hatállyal államosították. (1890:7. tc.)
- 2 A DGT az 1881-ben kiállított kötelevekkel meghatározott mennyiségű szén szállítására vállalt kötelezettséget a Bp.–Pécsi Vasút vonalán (1890:7. tc. 1. §.).
- 3 A három vasút között 1885. aug. 12-én jött létre megállapodás a pécsi műhely közös használatáról. (Uo.)
- 4 *Vö. 1890. ápr. 11./6.*
- 5 Az uralk. Baross dec. 18-i előterjesztését jóváhagyva dec. 31-én adott engedélyt az 1891. nov. 23/27-én kötött szerződés, ill. az egyezség jóváhagyására. — Az 1892. jan. 7-én jóváhagyott dokumentumokat ld. OL - K 229 - 1892 - 20. t. - 822. (Itt található a mt.-i előterjesztés fogalmazványja is 78 578/1891. ikt. számon.)
- 6 *Ld. még 1890. ápr. 24./2., máj. 9./2., 1891. máj. 1./29., aug. 3./1., aug. 6./1., nov. 21./7., dec. 24./1., dec. 29./1.*
- 7 *Vö. 1891. dec. 5./5.*
- 8 Az ország erdélyi részeiben, továbbá a volt Kraszna, Közép-Szolnok, Zaránd vm.-k és Kővárvidék területén folyó birtokrendezési, arányosítási és tagosítási munkálatokról az 1880:45. tc. és az 1880.

- aug. 23-i 2364. IME utasítás rendelkezett. A munkálatok vontatottsága miatt vált szükségessé az eljárás racionalizálása (pl. az Állandó Kataszter közegeinek és adatainak igénybevétele és bizonyos költségek állami megelőlegezése segítségével). Szilágyi először dec. 21-én, majd az Ogy. feloszlása miatt másodszor 1892. márc. 14-én nyújtotta be a tvj.-ot, amelyet a Ház 1892. jún.-ban fogadott el. Tv.erőre emelte az 1892:24. tc. (OL - K 2 - 1892/97 - Tvj.-ok IX. /288. cs./, KN /1887-92/ 27. k. 494. p., /1892-97/ 1. k. 175. p., 2. k. 207. p., 4. k. 328-343. p., 5. k. 4., 282. p.) — Az 1893. jan. 3-i végrehajtási rendeletet ld. RT 1893. I. k. 156. p.
- 9 *Ld. még 1891. nov. 21./18.*
- 10 Az 1891. dec. második felében Berlinben lefolyt tárgyalások eredményeként jött létre az 1892. febr. 20-i német-osztrák-magyar egyezmény. Ez tartalmazta azt a megállapodást, miszerint a Monarchia kormányai 3 egyenlő részletben (1892, 1893, 1894) átveszik Németországtól az osztrák veretű egyesületi tallérok 1/3-át, 8 2/3 millió tallért, a tényleges érték papírpénzbeni megtérítése ellenében. Németországnak — a Monarchia hozzájárulása után — be kellett vonnia viszont a tallérokat, miként a monarchiának is, de az utóbbinak tetszése szerinti időpontban. Az egyezményt rendelkezéseinek megfelelően hajtották végre. Ausztriában az 1893. márc. 24-én kelt tv. alapján, Magyarországon pedig a püm. 1893. ápr. 19-i rendeletével helyezték forgalmon kívül az osztrák veretű tallérokat. (Magyarország a kvóta szerinti 30%-ban vállalt részesedést a Monarchia veszteségéből.) OL - K 255 - 1892 - 8. t. - 684, 856, Uo. - 1893 - 8. t. - 1170, Uo. - 1894 - 8. t. - 395, 983, OL - K 256 - 1891 - 24, 25, 27, 29, Uo. - 1892 - 1, RT 1893. I. k. 747. p.
- 11 A „Büro für die Angelegenheiten Bosniens und der Herzegovina” személyzetét (1891-ben 39 fő, 99 146 Ft költség) a közös püm., küm., az osztrák püm. és a boszniai kormányzat biztosította. Kállay Béni közös püm. terve az volt, hogy a hivatal létszámát 48-ra emeli (évi 124 488 Ft költségigénnyel), tekintettel a megszállt tartományok különleges viszonyaira, amelyek az ügyek vezetésére és a kormányzati ellenőrzés gyakorlására speciális szakértők alkalmazását igényelték. OL - K 255 - 1891 - 7. t. - 2923.
- 12 Kállayt a me. tájékoztatta a mt. határozatáról 1892. febr. 1-jén. A levél másolatát ld. uo. - 1892 - 6. t. - 358.
- 13 Az 1885:7. tc. 5. §-a értelmében összesen 50 élethossziglani fh. tagot nevezhetett ki az uralk., mégpedig a szervezőkor egyszerűen 30, ezen túl évente legfeljebb 5 főt. 1891-ben 6 kinevezett fh. tag hunyt el (Ybl Miklós, br. Nyáry Adolf, Hertelendy József, Hirschler Ignác, Wenzel Gusztáv, Hunfalvy Pál), így számuk 39-re apadt. Gr. Szécsen Antal kinevezése után (vö. 1891. jún. 3./18.) még 4 hely betöltésére kerülhetett sor. A mt. határozata és Szapáry dec. 19-i felségelőterjesztése alapján Ferenc József 23-án ki is nevezte a négy személyt. OL - K 26 - 1891 - 99 (4362, 4417).
- 14 Az intézkedésre az osztrák büm. kérésére került sor dec. 7-én. OL - K 149 - 1891 - 3. t. - 996.
- 15 *Ld. még 1890. nov. 19./2., dec. 7./2., dec. 10./2., 1891. jan. 3./8., jan. 21./1., febr. 22./1., febr. 28./2., márc. 14./5., ápr. 3./2., ápr. 16./2., máj. 1./4. és 5., máj. 7./2., dec. 5./6. — A német külkereskedelmi ügyekre vonatkozó jk.-i pontok felsorolása: 1890. okt. 10. 5. jegyzet. — Az összes külkereskedelmi vonatkozású jk.-i pontok felsorolása: 1890. márc. 25. 29. jegyzet.*
- 16 Az akció nem járt eredménnyel. — Vö. a fm. 1893. febr. 3-i rendeletével, RT 1893. I. k. 7. p. és OL - K 178 - Külkereskedelmi ügyek - 1893 - 1513.
- 17 *Ld. még 1891. dec. 29./2.*
- 18 *Ld. még 1892. febr. 1./12.*
- 19 *Ld. még 1890. nov. 4./1., 1891. máj. 1./1. — A bán 1891. máj.-ban terjesztette a Horvát Ogy. elé a tvj.-ot, és dec.-ben fogadták azt el. (OL - K 178 - 1891 - 1937.) — Tv.erőre emelte az 1891. dec. 31-i tv. a vízjogról.*

98./51./

1891. december 24.

1.

**Az Országgyűlést berekesztő trónbeszéd tervezete,¹
az új Országgyűlés összehívása**

A miniszterelnök úr bemutatta a legfelsőbb trónbeszéd tervezetét, mellyel az Országgyűlés berekesztendő volna; annak felemlítésével, hogy a pénzügyminiszter úr betegsége által, a honvédelmi és a horvát miniszter urak pedig elutazásuk miatt akadályozva lévén a mai minisztertanácsban megjelenni, velök a trónbeszéd tervezetét már előlegetesen közölte, s a nevezett miniszter uraknak arra vonatkozólag semmi észrevételük sincsen.^a

A trónbeszéd tervezete jóváhagyatott, s egyúttal elhatározatott, hogy Ő Felségénél javaslatba hozassék, hogy a jelen Országgyűlést 1892. évi január hó 5-én berekeszteni, a jövő Országgyűlést pedig február hó 18-ra legkegyelmesebben egybehívni méltóztassék.²

4.

**A Paksi Kir. Járásbíróság és Tolna vm. dunaföldvári járásának
főszolgabírája között hivatali visszaélés miatt keletkezett hatásköri ösz-
szeütközés kérdésében — az igazságügy-miniszter előterjesztésére — ha-
tározat arról, hogy az eljárást a bíróság folytassa le.**

6.^b

**Vámmentes gabona-behozatal engedélyezése Dalmáciába
és a quarneroi szigetekre³**

A kereskedelemügyi miniszter úr előadta, hogy az osztrák cs. kir. kereskedelmi miniszter f. évi október 22-én kelt átiratával a magyar kormány hozzájárulását kéri, hogy az általános vámtarifa 24. számának 1. jegyzetében foglalt határozat alapján 1892. évre is éppúgy, mint a f. évben: 1. Dalmácia szükségletének fedezésére 37 500 q tengerinek és 7500 q búza és kölesnek; 2. a quarneroi szigetek szükségletének fedezésére pedig 2940 q tengerinek és 874 q búza és kölesnek vámmentes behozatala az eddigi ellenőrzési eljárás mellett megengedtessek.

Az osztrák cs. kir. kereskedelmi miniszter úr közlése szerint a kérdéses vidékeken a f. évben is oly kedvezőtlenek voltak az aratási eredmények, hogy ezen vidékek lakosságának élelmezése érdekében 1892. évre is szükséges lesz a gabonának külföldről való vámmentes behozatalára az engedélyt megadni. Miután ezenfelül a f. évben a quarnerói szigetekeken még a filoxéra pusztításai is megnehezítették az élel-

mezési viszonyokat, miután másrésről a jövő évre sem kéretik nagyobb mennyiség vámmentes behozatala, mint a f. évben, és az évek óta megfelelőeknek bizonyult ellenőrzési módozatok ezentúl is alkalmaztatni fognának, ennél fogva az előadó miniszter úr a m. kir. pénzügyminiszter úrral egyetértőleg azon javaslatot teszi, hogy az osztrák cs. kir. kereskedelmi miniszter úr által kért hozzájárulás a magyar kormány részéről megadassék.

A minisztertanács a kért hozzájárulást megadta.

Jegyzetek

- a Tarkovich beszűrésa.
 b A 7. pontot nem közöljük.
- 1 *Ld. még 1890. ápr. 24./2., máj. 9./2., 1891. máj. 1./29., aug. 3./1., aug. 6./1., nov. 21./7., dec. 18./4., dec. 29./1.*
 - 2 Szapáry a mt. napján már meg is tette előterjesztését. Ebben a me. 1892. jan. 5-re kérte az Ogy. felosztását és a választások legrövidebb időn belüli lebonyolításának engedélyezését, „hogy az országszerte élénken megindult képviselőválasztási mozgalmak tartama lehetőleg rövid időre szoríttassék.” A választások megtartására az 1892. jan. 28.–febr. 6. közötti időszakot, az új Ogy. megnyitására pedig — a mt. határozatának megfelelően — febr. 18-át javasolta. Ferenc József dec. 27-i egyetértő lf. elhatározása után a büm. 1892. jan. 5-én adta ki körrendeletét a központi választmányokhoz a választások megtartása tárgyában. (OL - K 26 - 1891 - 296 /4429/, Bp.-i Közl., 1892. jan. 6.) — A választások lefolyására ld. az 1892. febr. 24-i mt.-i jk.-et. — Az új Ogy.-re *ld. még 1892. febr. 9./1., febr. 14./1., febr. 19./1. és 7., júl. 8./7., okt. 28./5., 1893. máj. 12./1., 1894. febr. 4./1., szept. 14–15./2.*
 - 3 *Ld. még 1891. márc. 14./9., 1892. nov. 28./13., 1893. dec. 23./18., 1894. dec. 9./18.*

99./52./

1891. december 29.

1.

Az Országgyűlést bezáró trónbeszéd tervezetének uralkodói jóváhagyása¹

A miniszterelnök úr bejelentette, hogy Ő Felsége a trónbeszéd tervezetét néhány csekélyebb, különösen a külügyi viszonyokra vonatkozó módosítással legkegyelmesebben jóváhagyani méltóztatott.²

Tudomásul vétetett.

2.^a

Horvát törvényjavaslatok szentesítése

A horvát–szlavón–dalmát miniszter úr felhatalmazást kért, hogy a Horvát–Szlavón–Dalmát Országgyűlés által elfogadott következő törvényjavaslatokat legfelsőbb szentesítés végett Ő Felségéhez terjeszthesse:

Horvát–Szlavónországokban a fegyintézetek feletti főfelügyelet szervezéséről,³

Horvát–Szlavónországokban a törvényszékek szervezését tárgyazó törvényes intézkedéseknek kiegészítéséről,⁴

a főügyészségeknek szervezéséről Horvát- és Szlavónországokban,⁵

a horvát–szlavónországi városi községek szervezését tárgyazó 1881. évi törvény módosításáról és kiegészítéséről,⁶ és

az 1892. évi horvát–szlavón országos költségvetésről.

A kívánt felhatalmazás megadatott, az országos költségvetés iránti törvényjavaslatot illetőleg azzal a feltétellel, hogy a pénzügyminiszter úrnak az Országgyűlés által megállapított költségvetés ellen észrevétele nem lesz.⁷

Jegyzetek

a A 3–4. pontokat nem közöljük.

1 *Ld. még 1890. ápr. 24./2., máj. 9./2., 1891. máj. 1./29., aug. 3./1., aug. 6./1., nov. 21./7., dec. 18./4., dec. 24./1.*

2 Ferenc József dec. 27-i lf. elhatározását és a trónbeszéd általa kiigazított szövegét ld. OL - K 26 - 1891 - 296 (4495). Az uralk. 1892. jan. 5-én rekesztette be az Ogy.-t a kir. palotában elmondott trónbeszédével. (OL - K 20 - 1892 - 4.) — A trónbeszéd hiteles szövege: OL - K 2 - 1887/92 - 8351/1892 (193. cs.).

3 *Ld. még 1890. szept. 28./2.* — A javaslatot tv.erőre emelte az 1891. dec. 31-i tv. a Horvát és Szlavón Királyságokban levő kir. orsz. letartóztatási intézetek fölötti legfőbb felügyelet szervezetéről.

4 *Ld. még 1891. nov. 6./5.* — A tvj.-ot tv.erőre emelte az 1891. dec. 31-i tv., mellyel a horvát és szlavón királyságbeli bíróságok szervezetére vonatkozó törvényes rendelkezéseket kiegészítették.

5 *Ld. még 1891. nov. 6./5.* — Tv.erőre emelte az 1891. dec. 31-i tv. a főállamügyészség és az államügyészség szervezetéről a Horvát és Szlavón Királyságokban.

6 *Ld. még 1891. dec. 18./20.* — Tv.erőre emelte az 1892. jan. 9-i tv. a városi községek szervezetéről szóló 1881. jan. 28-i tv. 29., 30. és 34. §-nak Zágráb városa választó testületei tekintetében módosításáról, ill. kiegészítéséről.

7 *Ld. még 1892. jan. 8./1., febr. 1./12.*

100./1./

1892. január 8.

1.

A közigazgatási hivatalnokok létszámáról szóló horvát törvényjavaslat szentesítésének elutasítása¹

A horvát–szlavón–dalmát miniszter úr bemutatván a horvát–szlavónországi közigazgatási hivatalnokok és alkalmazottakra nézve megállapított személyzeti és fizetési létszámokat tárgyzó 1874. évi november hó 15-én és 1886. évi február hó 5-én kelt törvények módosításáról szóló törvényjavaslatot, melyet a Horvát–Szlavón Országgyűlés némely módosítással elfogadott,

a minisztertanács elhatározta, hogy tekintettel arra, hogy a járási főnökök az Országgyűlés által a VII. rangosztályba soroztattak, és ezen szabályozás hátrányos befolyással volna a magyarországi szolgálati viszonyokra és a költségvetésre is, amennyiben Magyarországon az új közigazgatási törvényjavaslat szerint is a járási főnökök, vagyis a főszolgabírák csak a VIII. rangosztályba lesznek sorozva, a szóban levő törvényjavaslat azzal a kéréssel terjesztessék Ő Felsége elé, hogy ezen törvényjavaslattól a legfelsőbb szentesítést megtagadni, s azzal a felhívással méltóztassék a Horvát–Szlavón Országgyűléshez visszaküldeni, hogy azt az Országgyűlés újabban vegye tárgyalás alá, s a járási főnökök rangosztályozásáról szóló 5. § kihagyásával állapítsa meg.

Amennyiben a járási főnököknek magasabb rangosztályozása az 1892. évi országos költségvetésben is kifejezést nyert, a költségvetési törvényjavaslat is hasonló kéréssel terjesztendő Ő Felsége elé.²

2.

Egyezmény a MÁV és a Kassa–Oderbergi Vasút között a csácai határszéli vasúti vonal üzletének kezeléséről

A kereskedelemügyi miniszter úr előadta, hogy a Szab. Osztrák–Magyar Államvasút Társaság magyarországi vonalainak megváltása iránt kötött szerződés³ szerint a nevezett társaság „csáca–határszéli” (zwardoni) vonala is a magyar állam tulajdonába ment át, s ugyancsak a magyar államra mint a Szab. Osztrák–Magyar Államvasút jogutódjára szállottak át azok a szerződések is, melyeket a nevezett társaság egyfelől a Cs. Kir. Szab. Kassa–Oderbergi Vasúttársasággal ez utóbbi társaság zsolna–csácai vonalának és zsolnai állomásának használata, továbbá a zsolnai és csácai állomásoknak kibővítése iránt; másfelől a Cs. Kir. Osztrák Államvasutakkal a csáca–zwardoni vonal Gácsországban fekvő határszél–zwardoni szakaszának üze me és a zwardoni állomás közös használata iránt még az 1884. és 1885. években kötött.

A csáca–határszéli (zwardoni) alig 21 km-nyi vonal üzletét azonban a MÁV Igazgatósága célszerűen nem kezelheti, mert az említett zsolna–csácai péage-szerződés fenntartása komplikációkkal járna; másfelől pedig az említett zwardoni vonalrész, ha a zsolna–csácai péage fenn nem tartatik, az államvasúti hálózattal nincs közvetlen kapcsolatban, s felette rövid arra, hogy üzlete önállóan rendeztessék be.

Ennélfogva az előadó miniszter úr a MÁV és a Kassa–Oderbergi Vasút között szerződést létesített, melynek értelmében a csáca–határszéli (zwardoni) állami vonalat a Kassa–Oderbergi Vasút saját üzleti számlája terhére és javára fogja kezelni, úgyhogy ő fogja viselni a netáni üzleti hiánylatokat is, de viszont a jövedelmi feleslegek is őt illetik. Ennek folyományaként a Kassa–Oderbergi Vasútnak kell viselnie a vonalon netán szükséges új beruházások költségeit is, kivéve esetleg a II. vágány lerakásával járó költségeket, valamint a forgalmi eszközöknek netán szükségessé válható szaporítását, melyek a magyar állam terhére esnek; a beruházási költségek azonban a szerződés felmondása esetében a társaságnak meg fognak téríttetni, de nem készpénzben, hanem a kamatbiztosítási számla leszállítása útján.

A Cs. Kir. Szab. Kassa–Oderbergi Vasúttársaság továbbá a szerződés tartama alatt elvállalja mindazon jogokat és kötelezettségeket, melyek a magyar államot, illetve a MÁV-ot mint a Szab. Osztrák–Magyar Államvasút jogutódját a határszél–zwardoni részvonal üzeme és a zwardoni állomás közös használata iránt a Cs. Kir. Osztrák Államvasutakkal kötött szerződésből eredőleg megilletik és terhelik.

Tekintve, hogy a csáca–zwardoni vonal saját bevételei előreláthatólag egyharmar szaporodni nem fognak, s azokból éppen csak hogy az üzletkiadások fedezhetőek: a szerződésben megállapított módozat a leggyakorlatibbnak mutatkozott; egyébiránt a Kassa–Oderbergi Vasúttársaság arra is kötelezte magát, hogy a MÁV Igazgatóságának legalább egy fél évvel előzetesen bejelentett kívánságára a csáca–zwardoni vonal bevételeiről és kiadásairól minden külön kártalanítás nélkül a legközelebbi naptári év január 1-jétől külön üzleti számlát fog vezetni, s az ennek eredményéhez képest mutatkozó üzleti feleslegeket minden felszólítás nélkül félévenként a MÁV főpénztárába be fogja szállítani.

Méltányos és a MÁV-ra nézve kedvező kikötések állapítottak meg a zsolna–ruttkai vonal használatára nézve díjszabás tekintetében, valamint az átmeneti forgalomra nézve, mely utóbbinál a MÁV-ot a díjképzés joga is megilleti.

E részben a Zwardonon át irányuló forgalomban egyedül a kőszén és kőszén képez kivételt, mint amelyekre a tarifaképzés joga saját oderbergi útiránya érdekében az üzletkezelő, illetve tulajdonos Kassa–Oderbergi Vasútnak tartatik fenn.

Egyébként, ha a forgalom emelkedése folytán a ruttkai–zsolnai vonalon a teljes péage-üzem berendezése indokolttá válnék, ezen vonalnak közös használata már most ugyanazon feltételek alatt biztosított, amelyek a zsolna–csácai vonalra vonatkozó péage-szerződésben megállapítva lettek.

A kötött szerződés 1892. február 1-jén lép hatályba, s mindaddig érvényben marad, míg egyik vagy másik szerződő fél annak felbontását egyévi előzetes felmondás mellett kívánni nem fogja, mely esetre a zsolna–csácai vonal péage-használatára vonatkozó, elvben fenntartott, de a jelen szerződés tartama alatt szünetelő szerződés változatlanul újból hatályba fog lépni.

Az előadó miniszter úr felhatalmazást kér arra, hogy a fentebb ismertetett szerződést Ő Felsége legmagasabb elhatározásának kinyerése után jóváhagyhassa.

A minisztertanács előadó kereskedelemügyi miniszter urat felhatalmazza arra, hogy a csáca-zwardoni vonal üzletére és az ezzel kapcsolatos forgalmi viszonyok szabályozására vonatkozólag a MÁV és a Kassa-Oderbergi Vasút Igazgatósága között létrejött szerződést Ő Felsége legmagasabb elhatározásának kinyerése után jóváhagyhassa.⁴

3.

A Héjjasfalva–Székelyudvarhelyi HÉV alaptőke-emelése

A kereskedelmi miniszter úr előadván, hogy a Héjjasfalva–Székelyudvarhelyi HÉV engedélyokmányában megállapított 920 000 Ft-nyi tényleges építési tőke a nevezett helyi érdekű vasút megépítésére s üzleti berendezésére többféle, méltányosságot érdemlő ok miatt elégségesnek nem mutatkozott; a tényállás beható megvizsgálása alapján felhatalmazást kért arra, hogy Ő Felsége legfelsőbb engedélyének kieszközlése után a Héjjasfalva–Székelyudvarhelyi HÉV tényleges építési és üzletberendezési tőkéjét az engedélyokmányhoz kiadandó függelék útján 920 000 Ft-ról 1 154 900 Ft-ra felemelhesse; továbbá, hogy ezen tényleges építési és üzletberendezési tőkének a tényleg elhelyezett s kibocsátott 699 200 Ft névértékű törzsrészcsevény számba vétele után még fedezetlen 455 700 Ft-nyi maradványának beszerzése céljából 73%-os árfolyam alapján 624 300 Ft névértékű 5%-os elsőbbségi részvénynek kibocsátását engedélyezhesse, végre, hogy a MÁV részéről a társulatnak forgalmi eszközökben hitelezett 91 000 Ft-nyi tőkeértéknek 5% kamatokkal való visszatérítésére a f. évi március hó 15-étől számított további 5 évre kiterjedő halasztást engedhessen, oly hozzáadással azonban, hogy ha a szóban lévő helyi érdekű vasútnak jövedelme 21 850 Ft-ot elérné, a 91 000 Ft után járó kamatok az üzleti jövedelemből már a társaság függő adósságainak rendezése előtt is levonhatók lesznek.

A kívánt felhatalmazás megadatott.⁵

4.

Elvi határozat az özvegyi nyugdíjjogosultság tárgyában (az 1885:11. tc. magyarázata).

5.

Az Olaszországgal kötött külkereskedelmi egyezmény zárjegyzőkönyve borvámra vonatkozó határozmányának módosítása⁶

A kereskedelmi miniszter úr bejelentette, hogy az olasz kereskedelmi szerződés tárgyalásakor a Képviselőházban tett nyilatkozatához képest az osztrák kormánnyal egyetértésben lépéseket tételtek a közös külügyminiszter útján az olasz kor-

mánynál a zárjegyzőkönyvben a borvámra nézve foglalt határozványnak oly irányban módosítása érdekében, hogy a bornak vámjá mindkét részről határozott vámdíjjal (8 Ft, illetőleg 8 Fc-kal) megköttesék, ha azonban az olasz kormány erre nem volna hajlandó ráállani, a zárjegyzőkönyv határozmányja a helyzet állandósítása érdekében oly értelmezéssel állapíttassék meg, miszerint ha a bor vámjá egyszer leszállítatik, azt később ismét felemelni ne lehessen; ha pedig az olasz kormány ezt sem fogadná el, akkor legalább kiköttesék, hogy a kérdéses vámtétel előleges közlés után csak bizonyos hosszabb határidő után módosítható.

Helyeslőleg tudomásul vétetett.⁷

9.

A pénzügyminiszter előterjesztésére határozat arról, hogy a Lánchíd elsőbbségi kötvényeit bevonják.⁸

12.

Német javaslat katonai orvosi vizsgálatok kölcsönös elfogadásáról szóló egyezmény kötésére

A honvédelmi miniszter úr előadta, hogy a német birodalmi kormány kezdeményezése folytán a Német Birodalom és az Osztrák–Magyar Monarchia kormányai között oly megállapodás létesítése tervezetik, miszerint oly honosokra nézve, kik az egyezményre lépő másik állam területén tartózkodnak, és hazájuk hadseregébe önként belépni kívánnak, vagy mint hadkötelezettek felmentés céljából orvosi felülvizsgálat alá vonandók, vagy végre kiknek egészségi állapota hozzátartozó családtagok felmentése szempontjából orvosilag megvizsgálandó, azon állam katonai orvosi által történt megvizsgálása, melynek területén tartózkodnak, hiteles bizonylatnak kölcsönösen elfogadtassék.

Helyeslőleg tudomásul vétetett.⁹

13.

A honvédszázadok hadi létszámának felemelését célzó javaslat elvetése

A honvédelmi miniszter úr előadta, hogy azon hiányoknak azonnali pótolhatósága céljából, melyek a csapatok létszámában a hadjárat kezdetén tapasztalat szerint nagyobb mértékben előállani szoktak, a századok hadilétszámának mozgósítása esetében 236 főről 253 főre való felemelése tervezetik; továbbá tervezetik, hogy a népfelkelési zászlóaljoknak bizonyos hányada oly felszereléssel láttassék el, hogy az ellenség előtt működő hadseregbe beosztható legyen.

A magyar Honvédség és Népfelkelésnél ennek folytán szükségessé válnék, hogy a Honvédségnél 11 362 ember, a Népfelkelésnél pedig 23 zászlóalj részére a kellő hadifelszerelés beszereztessek.

Ezen beszerzés 4 388 000 Ft-nyi új költséget igényel, mely összegnek kifizetése azonban 1893-tól kezdve 4 évre volna beosztható, most csupán elvi felhatalmazás kívántatnék arra, hogy a szükséges megrendelések megtehetőek legyenek.

A minisztertanács beható megfontolás alá vétén a tett előterjesztést, abban állapodott meg, hogy a tervezett intézkedéshez úgy politikai, mint pénzügyi okoknál fogva nem járulhat hozzá.

A kormány minden alkalommal, különösen az 1889. évi védtörvény meghozatala alkalmával az ellenkező irányú megtámadásokkal szemben azt vitatta, hogy az új védtörvénynek az újoncjutalékra vonatkozó határozománya nem jelenti a Hadsereg létszámának felemelését; márpedig tagadhatatlan, hogy a századok első bevonulási hadilétszámának tervezett felemelése nem egyéb, mint a Hadsereg létszámának felemelése és a póttartalékosoknak olyan szolgálatra bevonása, mely a törvény alkotásakor kilátásba véve nem volt.

De pénzügyi szempontoknál fogva sem járulhatna a minisztertanács a Honvédség és Népfelkelés számára kívánt beszerzésekhez, mert nem is tekintve azt, hogy teljesen ismeretlen előtte, hogy a tervezett intézkedésnek milyen pénzügyi következése lenne a Közös Hadseregénél, s ily intézkedés foganatosítását nem lehet a Honvédségnél és Népfelkelésnél megkezdeni, ily tetemes új kiadások iránt nem lehet célszerűen év közben, elkülönítve az évi költségvetéstől határozni, kivált tekintetbe véve azt, hogy midőn a kormány az állami [pénzügyi] egyensúly helyreállítására és fenntartására vonatkozó intézkedéseinél számításait tette, határozottan azon feltevésből indult ki, hogy nemcsak ilyen újabb beruházási kiadások a legközelebbi jövőben nem fognak a hadi kormányzat részéről kívántatni, sőt a honvédelmi költségvetés a most folyamatban levő fegyverbeszerzések befejezése után le fog szállítatni.

Ennélfogva megbízott a honvédelmi miniszter úr, hogy Ő Felségének a magyar kormánynak fennebb előadott álláspontját jelentse be.¹⁰

15.

A miniszterelnök előterjesztésére határozat arról, hogy az uralkodó a valóságos belső titkos tanácsosi méltóságot adományozza br. Kemény Kálmán és gr. Széchenyi Kálmán főispánoknak.

16.

Amerikai lap postai szállítási jogának megvonása

A miniszterelnök úr mint a Belügyminisztérium vezetője bejelentette, hogy az Észak-Amerikában, Omahában időszakonként megjelenő „*Pokrop Zapodu*” című újságtól — az Osztrák–Magyar Monarchia és a Legmagasabb Uralkodóház irányában tanúsított ellenséges magatartása miatt — a postán szállítási jog a Magyar Korona Országainak területére nézve megvonatott.¹¹

Jóváhagyólag tudomásul vétetett.

22.^a

A Rózsahelyi Kir. Törvényszék és Liptó vm. liptóújvári járásának főszolgabírája között mezei kár okozása miatt keletkezett hatásköri összeütközés kérdésében — az igazságügy-miniszter előterjesztésére — határozat arról, hogy az eljárást a bíróság folytassa le.

Jegyzetek

- a A 23–26. pontokat nem közöljük.
- 1 *Ld. még 1891. nov. 6./5., 1892. febr. 1./12.*
- 2 *Ld. még 1891. dec. 29./2., 1892. febr. 1./12.* Iratok: OL - K 255 - 1892 - 7. t. - 7.
- 3 *Vö. 1891. jún. 3./4.*
- 4 Az ügyre vonatkozó irat a Ker. Min. Lt.-ban nem maradt fenn.
- 5 A HÉV 36 km hosszú vonala 1888-ban épült ki csaknem 1,2 milliós költséggel. Alaposan megnövelték a kiadásokat a tervezetnél magasabb kisajátítási kárterítések és az árvízkárok, ugyanakkor a törzsrészvényekből csupán 797 200 Ft folyt be. A rt. ezért már 1889-ben alaptökéjének felemeléséért folyamodott. Később abban bízott, hogy adósságait a tervezett székely vasutakkal (*vö. 1894. jún. 18./3.*) való fúzió útján rendezheti. A székely vasutak kiépítése azonban ekkor még akadályokba ütközött, így a már 1890. márc.-ban elkészült mt.-i előterjesztés kiegészített változata 1892 elején a testület elé került. Baross febr. 9-i előterjesztése és az uralk. febr. 19-i engedélye alapján 1892. márc. 7-én adták ki az engedélyokmányi függelék (RT 1892. 894. p.), ugyanakkor moratóriumot engedélyeztek a MÁV irányában fennálló tartozásra. OL - K 229 - 1893 - 17. t. - 11 600. (Az aktában található a mt.-i előterjesztés részletes fogalmazványa is, 65 639/1891 sz. a.)
- 6 *Ld. még 1892. szept. 10./10., szept. 30./2., nov. 28./9.* — *Az olasz külkereskedelmi ügyekre vonatkozó jk.-i pontok felsorolása: 1890. dec. 17. 1. jegyzet.* — *Az összes külkereskedelmi vonatkozású jk.-i pont felsorolása: 1890. márc. 25. 29. jegyzet.*
- 7 A külkereskedelmi szerződés zárjegyzőkönyve változatlanul fenntartotta a borvámra vonatkozó korábbi megállapodást, miszerint: ha a bor után Olaszország a bevitelnél 5,77 Fc vagy ennél kevesebb vámot szed, ezen vámot az osztrák–magyar borokra is alkalmaznia kell; továbbá a Monarchia ellenszolgáltatásként 20 Ft/hl helyett 3 Ft 20 kr-ral fogja megvámolni az olasz borokat. Borkereskedőink e megállapodást kifogásolták, mert Olaszországnak lehetőséget adott arra, hogy elárassza borral a Monarchia piacait. OL - K 26 - 1892 - 1378.
- 8 Az állam az 1870:30. tc.-be iktatott szerződéssel vette tulajdonába a Lánchidat, és vállalta át a Lánchíd Társulat 1866-ban kibocsátott 6%-os kamatozású elsőbbségi kötvényeit 1 400 000 Ft névértékben. Ezek törlesztési határideje 1902-ben járt csak le, Wekerle azonban a magas kamatteher miatt célszerűnek látta a kötvények mielőbbi bevonását, ill. beváltását. A kötvények felmondását 1892. júl. 1-jei hatállyal tervezték. OL - K 255 - 1892 - 8. t. - 2, 56. — *Ld. még 1892. máj. 20./10.*
- 9 A Szapáry- és Wekerle-kormányok idején nincs nyoma az egyezmény létrejöttének.
- 10 Fejérvárynak az ügyben Wekerlehez írt levelét és Wekerle feljegyzését a mt. üléséről ld. OL - K 255 - 1891 - 5. t. - 3205.
- 11 Vonatkozó irat a BM Lt.-ban nem maradt fenn.

101./2./

1892. január 11.

1.

A Franciaországgal fennálló külkereskedelmi szerződési viszony rendezése az új francia autonóm vámtarifa miatt¹

A kereskedelmi miniszter úr előterjesztette, hogy az új francia autonóm vámtarifának legközelebb történendő életbe léptetése folytán az Osztrák–Magyar Monarchia, mely a Franciaországba való bevitelnél túlnyomó részben Magyarországból eredő nyersterményekkel van érdekelve, Franciaországgal szemben abba a kedvezőtlen helyzetbe jut, hogy míg az Osztrák–Magyar Monarchiából, s nevezetesen Magyarországból Franciaországba bevitelre alkalmas cikkeknek számba jövő része a francia maximális tarifa tételei alá esik, tehát valóságos prohibítív vámtételekkel sújtatik, addig Franciaország a legnagyobb kedvezmények biztosítására alapított szerződés alapján minden kedvezményben részesül, melyet mi viszontkedvezmények iránt más államoknak adunk.²

Minthogy eszerint a Monarchiára nézve a Franciaországgal fennálló kereskedelmi szerződés majdnem semmi értékkel sem bír: az előadó miniszter úr célszerűnek vélné, hogy a francia kereskedelmi szerződés, továbbá a művészi és írói tulajdonjog oltalma iránt Franciaországgal fennálló szerződés,³ melynek fennállása szintén francia érdeket képez, részünkről felmondassanak, ha Franciaország nem nyilatkoznék hajlandónak velünk méltányos alapon vámtarifa-szerződést kötni.

A szerződések felmondását kilátásba helyezni, s esetleg meg is tenni azért is célszerűnek mutatkozik, mert ezzel leghamarább lehet Franciaországra oly irányban nyomást gyakorolni, hogy hajlandó legyen bennünket tarifakedvezményekben részesíteni.

A kereskedelmi miniszter úr ennél fogva felhatalmazást kér, hogy a közös külügyminisztert aziránt kereshesse meg, hogy elsősorban fejezze ki készségünket a francia kormánynak, mely szerint óhajtanánk Franciaországgal méltányos alapokra fektetett vámtarifa-egyezményt kötni; ha azonban e felhívás rövid idő alatt gyakorlati sikerre nem vezetne, a Franciaországgal létező kereskedelmi szerződést és a művészi és írói tulajdonjog oltalma iránti egyezményt mondja fel; mégpedig amennyiben az osztrák kormány — dacára annak, hogy a kérdésnél túlnyomó részben Magyarország van érdekelve — a felmondást ellenezni találná, a vám- és kereskedelmi szövetség III. cikke értelmében tegye meg a felmondást a magyar kormány egyedüli kívánata folytán is.

Helyeseltetvén, a kívánt felhatalmazás megadatott.

2.

A Svéd–Norvégországgal fennálló külkereskedelmi és hajózási szerződés kereskedelmi utazókra vonatkozó cikkelyének kiterjesztése Norvégiára⁴

A kereskedelmi miniszter úr a minisztertanácsnak 1891. július 14-én kelt határozata kapcsán jelentette, hogy a svéd és norvég kormányok azt a módosítást, mely szerint az 1873. évi november hó 3-án kötött kereskedelmi és hajózási szerződésnek a kereskedelmi utazókra vonatkozó intézkedése Norvégiára a legtöbb kedvezmény kölcsönös biztosítása mellett terjesztessék ki, elfogadták; de óhajtották, hogy ezen módosítás életbe léptetése ne képezze törvényhozási intézkedés tárgyát, hanem állapíttassék meg jegyzőkönyvi kormány-nyilatkozatok kicserélése útján.

Az előadó miniszter úr ezen óhajtást teljesíthetőnek tartván, felhatalmazást kért, hogy a magyar kormány nevében ahhoz hozzájárulhasson.

A felhatalmazás megadatott.

4.

A Franciaországba irányuló állatkivitel biztosítása⁵

A földművelési miniszter úr előadta,⁶ hogy a francia kormány hajlandónak mutatkozik az utolsó időben alkalmazásba vett állategészségügyi ürügyek elejtésével az állatok bevitelére az Osztrák–Magyar Monarchiából módot nyújtani olyképpen, hogy az állatok vagy Párizsba vitetnének a La Vilette-i szanatóriumba, honnét egyenesen a vágóhídra kerülnének; vagy pedig, hogy Franciaország déli határszélén egy veszteglő intézet állíttatnék fel, melyből az állatok 8 napi veszteglés után Franciaország szabad forgalmába bebocsáttatnának. Állatkiviteli érdekeinknek mind a két módozat megfelelne; természetesen legkedvezőbb volna, ha mind a két módozat együttesen életbe lépne; amennyiben azonban ezt a francia kormánytól elérni nem lehetne, az előadó miniszter úr felhatalmazást kér, hogy az előnyösebbnek mutakozó módozat megállapítása iránt egyezséget létesíthessen.

A kért felhatalmazás megadatott azzal a hozzáadással, hogy a földművelési miniszter úr ez ügyben a kereskedelmi miniszter úrral egyetértésben járjon el.⁷

Jegyzetek

- 1 A francia külkereskedelmi ügyekre vonatkozó jk.-i pontokat itt soroljuk fel: 1890. nov. 12./1., nov. 19./2., dec. 7./2., 1891. jan. 3./8., febr. 13./2., máj. 21./9., 1892. jan. 11./4., jan. 19./1., júl. 14./13., 1894. jún. 18./2., okt. 1./25. — Az összes külkereskedelmi vonatkozású jk.-i pont felsorolása: 1890. márc. 25. 29. jegyzet.
- 2 Franciaországgal legnagyobb kedvezményes szerződési viszonyban állt a Monarchia az 1884-ben kötött és felmondás után 6 hónappal lejáró egyezmény alapján (1884:6. tc.). Az 1892. febr. 1-jén életbe lépő új francia vámszabályzat tulajdonképpen két tarifát tartalmazott: egy minimáltarifát, amely a kedvezményes, tovább már nem csökkenthető tételeket tartalmazta, és egy általános, ún.

maximáltarifát, amely a Franciaországgal szerződésben nem álló országokkal szemben alkalmazandó magasabb tételeket foglalta magában. Tehát egyrészt előre — és igen magasan — megállapították a tarifaszerződés keretében adható kedvezmények maximumát, másrészt pedig a fő agrárcikket fel sem vették a minimáltarifába. *Láng L.* 119–124. p., iratok: OL - K 178 - Külkereskedelmi ügyek - 1892 - 182 (19 182).

3 *Ld. 1891. máj. 21./9.*

4 *Ld. még 1891. jún. 14./2., 1892. jún. 17./7., 1893. jan. 7./12., ill. a fenti 1. jegyzetet.*

5 *Ld. még a fenti 1. jegyzetet.*

6 Az előterjesztés a kum. jan. 6-i értesítésén alapult. (OL - K 178 - Külkereskedelmi ügyek - 1893 - 2350 /40/1892/.) — A mt.-i előterjesztés részletes fogalmazványát ld. uo. (76/1892). Ebből kiderül az is, hogy Franciaország még 1889-ben tiltotta meg a Monarchiából származó élő juhok bevitelét a száj- és körömfájás ürügyén.

7 *Ld. még 1892. jan. 19./1.*

102./3./

1892. január 19.

1.

A Franciaországba irányuló állatkivitel biztosítása¹

A földművelési miniszter úr, hivatkozással a minisztertanácsnak f. hó 11-én kelt határozatára (2/mt. jk. 4. pont), jelentette, hogy egyetértőleg a kereskedelmi miniszter úrral, a magyarországi állattenyésztők óhajtásához képest a Franciaországba való juhkivitel érdekében elsősorban annak a módozatnak életbe léptetését fogja a francia kormánytól kívánni, miszerint a magyarországi élőállatok a Franciaország déli határán felállítandó vesztegzáron át vitethessenek be Franciaországba, de a veszteglési idő szállíttassék le 5 napra, amennyi idő az odaszállítás tartamának hozzászámításával teljesen elég az állatok teljes egészséges minőségének megállapítására. Az előadó miniszter úr egyúttal aziránt is lépéseket fog tenni a francia kormánynál, miszerint vágott juhhús bevitel tekintetében szüntetessék meg az újabb időben életbe léptetett az a követelés, miszerint a levágott juhok a tüdővel és májjal együtt szállítandók, mely követelés a juhhús-kivitel egészen lehetetlenné tette.

Ezzel kapcsolatban a *kereskedelmi miniszter úr* jelentette, hogy miután az osztrák kormány az Oroszországból származó hússzállítmányokra nézve a vasúti viteldíjakat az orosz határtól Bécsig az eddiginek felére szállította le oly célból, hogy az orosz szállítmányoknak a Magyarországból eredő szállítmányok irányában az osztrák kormány által adott díjszabási előnyt ellensúlyozhassa, a magyarországi vasutakon is a bécsi irányban megfelelő vasúti tarifaengedményeket szándékozik életbe léptetni.

Helyeslőleg tudomásul vétetett.²

2.

A Szobránci Kir. Járásbíróság és Ung vm. szobránci járásának szolgabírósága között cselédi szolgálat önkényes elhagyása miatt keletkezett hatásköri összeütközés kérdésében — az igazságügy-miniszter előterjesztésére — határozat arról, hogy az eljárást a közigazgatási hatóság folytassa le.

3.

A Gyöngyösi Kir. Járásbíróság és Heves vm. árvaszéke között hagyatéki ügy miatt keletkezett hatásköri összeütközés kérdésében — az igazságügy-miniszter előterjesztésére — határozat arról, hogy az eljárást a bíróság folytassa le.

4.

A Mezőtúri Kir. Járásbíróság és a belügyminiszter között becsületsértés miatt keletkezett hatásköri összeütközés kérdésében — az igazságügy-miniszter előterjesztésére — határozat arról, hogy az eljárást a bíróság folytassa le.

Jegyzetek

1 *Ld. még 1892. jan. 11./4.*

2 Jan. 21-én Franciaország valamelyest enyhítette juhbeviteli korlátozásait. Iratok: OL - K 178 - Külkereskedelmi ügyek - 1893 - 2350.

103./4./

1892. február 1.

1.

A primás javaslata az elkeresztelési ügy megoldására¹

A vallás- és közoktatásügyi miniszter úr jelentette, hogy a primás tudatta vele, hogy az elkeresztelési ügyben a római Szentszéktől már megkapta az utasítást, melynek alapján szóbelileg az ügy megoldása érdekében azt a módzatot hozta javaslatba, mely szerint a lelkészek köteleztetnének a kormány által meghatározandó időszakokban a vegyes házasságokból származó összes gyermekekre vonatkozó anyakönyvi kivonatokat a politikai hatóságoknak megküldeni.

Mellőzve azt, hogy a kormány álláspontja szerint az anyakönyvi kivonatok esetenként volnának közlendők, a primás javaslata nem foglalná magában azt a rendelkezést, hogy a keresztlő lelkész oly gyermekre nézve, mely a törvény szerint nem a keresztlő lelkész hitfelekezetéhez tartozik, a „Jegyzet” rovatban tartoznék megjegyezni, hogy az anyakönyvi kivonat áttétetett az illetékes lelkészhez, és hogy az ily gyermekekre nézve a keresztlő lelkész anyakönyvéből közhitelességgel bíró kivonatok nem szolgáltatathatók ki.

Ennélfogva az előadó miniszter úr mindjárt kijelentette a primásnak, hogy véleménye szerint a tett javaslat el nem fogadható, mert lényegileg ellenkezik a kormánynak eddig elfoglalt, s több ízben a Képviselőházban is kijelentett álláspontjával.

A primás megemlítette továbbá, hogy mindenkéfelett módosítandó volna az 1868:LIII. tc., mely nézete szerint a felmerült elkeresztelési vizsálynak kútforrása, s azt az óhajást fejezte ki, hogy ha a Képviselőházban ily értelemben indítvány tétetnék, annak ellenében a kormány ne foglaljon el elutasító álláspontot.

Az előadó miniszter úr ezen utóbbi kívánság ellenében hivatkozott arra, hogy a kormány e kérdésben is a Képviselőházban határozottan és általános helyeslés mellett oly értelemben nyilatkozott, hogy sem maga nem szándékozik az 1868:LIII. tc. módosítását javaslatba hozni, sem ily értelmű módosítást, ha az más oldalról tétetnék, nem pártolhatja; ennél fogva véleménye szerint a kormány eddigi álláspontját e tekintetben sem változtathatja meg.

Az előadó miniszter úr a fennebbieket csak mint saját egyéni nézetét közölte a primással; minthogy azonban a primás óhajtotta, hogy a kormánynak elhatározása közöltessék véle, az előadó miniszter úr felhatalmazást kér, hogy amennyiben a minisztertanács az általa elfoglalt álláspontot helyeselné, azt — mint a kormány álláspontját — szóbelileg a primás tudomására hozhassa.

A minisztertanács a primás által tett javaslatot az elkeresztelési ügy kiegyenlítésére elfogadható alapnak nem tekinthetvén, hanem ragaszkodván az ügyben elfoglalt eddigi álláspontjához, felhatalmazta a vallás- és közoktatási miniszter urat, hogy ezt mint a kormány elhatározását közölhesse a primással.²

2.

A gör. kel. szerb pátriárka-választási szabályzat módosításának elutasítása³

A vallás- és közoktatásügyi miniszter úr előadta, hogy a gör. kel. szerb pátriárka-választási szabályzatnak a minisztertanács 1891. január hó 9-én tartott ülésében megállapított s Ő Felsege 1891. február hó 9-én kelt legfelsőbb elhatározásával jóváhagyott szövege szerint, mely a kongresszus 15-ös bizottságának munkálataihoz a kir. biztosnak utasításul kiadatott, a szabályzat tervezetének II. cikke a következőleg hangzik:

„Ha az érsek- és metropolita-pátriárkai szék üresedése esetében Ő Felsége adminisztrátort nem nevezne ki, akkor az érsek és metropolita-pátriárka teendőit a felszentelés szerint legidősb püspök végzi. (A kongresszusi szervezet 12. §-a.)

A karlócai érsek és gör. kel. szerb metropolita-pátriárka választására egybeült Gör. kel. Szerb Nemzeti Egyházi Kongresszuson az elnökség minden esetben a felszentelés szerint legidősb püspököt illeti.”

A kongresszus 15-ös bizottsága ellenben — mint a kir. biztos jelenti — a szerb egyház összes ügyeire kiterjedő egységes szervezeti szabályzatból az adminisztrátori intézményt kihagyatni óhajtja, s kívánja, hogy ehelyett mondassék ki, hogy:

a metropoliai egyházi igazgatás élén a metropolita-pátriárka áll, s ekképp az összes metropoliai egyház-nemzeti főhatóságoknak, jelesül a kongresszusi választmánynak, a Metropoliai Egyházi Tanácsnak és a Metropoliai Iskolai Tanácsnak a pátriárka az elnöke, azonban mindezen főhatóságoknál a metropolita-pátriárkának a helyettese az a püspök, kit a kongresszus a metropolita-pátriárka által tett hármas kijelölésre a megyés püspökök köréből a kongresszusi időszak tartamára megválaszt, és Ő Felsége mint ilyent megerősít.

Igaz ugyan, hogy ezen javaslat szerint is a pátriárka állandó helyettesét Ő Felsége erősítené meg, de megszűnnék Ő Felségének az a joga, hogy a felmerülő szükséghez képest esetenként nevezzen ki adminisztrátort, és a főnforgó viszonyok közt legalkalmasabbnak mutakozó egyént választhassa meg pátriárkai helyettesül.

Mínhogy tehát a javaslatba hozott módozat Ő Felségének eddigi, a Declaratorium Illyricumon alapuló jogát csorbítaná, mely Declaratoriumnak 20. pontja következőleg szól: „Denominationem Administratoris tam Episcopatum quam Carlovicensis Archi-Episcopatus, quotiescunque horum aliquis vacaverit, Nobis porro quoque reservatum est.” — az előadó miniszter úr a szóban levő módozítás elfogadását nem javasolja, hanem az adminisztrátor-küldési jogot csorbítatlanul fenntartandónak véli.

A minisztertanács a vallás- és közoktatástügyi miniszter úr nézetéhez teljesen hozzájárult.

4.

Ideiglenes külkereskedelmi egyezmény Spanyolországgal; a Portugáliával folytatott külkereskedelmi tárgyalások eredménytelensége⁴

A kereskedelmi miniszter úr jelentette, hogy Spanyolországgal f. évi február 1-jétől június 30-áig terjedő ideiglenes kereskedelmi szerződés kötött; ellenben Portugáliával semmi megegyezés sem jött létre, aminél fogva az utóbbi állam irányában az általános vámtarifa lesz életbe léptetendő.

Ehhez képest felhatalmazást kér, hogy a spanyol ideiglenes szerződésnek f. hó 1-jétől kezdve való életbe léptetése s a megerősítési okmányok kicserélése után a szerződésnek közzététele iránt az 1891:XLII. tc. alapján a minisztérium nevében rendeleteket bocsáthasson ki, melyeket a miniszterelnök úr és az előadó miniszter úr fogna aláírni.

Ezenkívül a Spanyolországgal és Portugáliával keletkezett új kereskedelmi viszonyoknak megfelelő utasításokat az előadó miniszter úr és^a a pénzügyminiszter úr fogja kiadni.

Tudomásul vétetvén, a kívánt felhatalmazás megadatott.⁵

5.

A származási bizonyítványok kérdése a Németországgal kötött külkereskedelmi szerződéssel kapcsolatban⁶

A kereskedelmi miniszter úr jelentette, hogy a közös külügyminiszter úr múlt hó 26-án azt tudatta vele, hogy a német birodalmi kormány bizonyos terményeknél, nevezetesen gabonánál, a német vámtarifában 13. c. 1–3. alatt megjelölt épület- és műfánál, ágytollaknál származási bizonylatokat óhajtana követelni, s a kötött szerződést részéről ily utasítással kívánná életbe léptetni.

Tekintve, hogy a létrejött kereskedelmi szerződés értelmében származási bizonylatok egyáltalában nem követelhetők, az előadó miniszter úr kijelentette, hogy a követelésbe nem egyezhetik bele.

A német birodalmi kormány erre kijelentette, hogy megelégednék azzal is, ha csak hivatalos iratokkal igazoltatnék az itteni származás. Minthogy ilyen igazolásnak követelése is nehezítené a forgalmat, melyet a kötött szerződés semmiféle igazolvánnyal korlátozni nem kívánt, a kereskedelmi miniszter úr e módosított követelésbe sem egyezett bele, s csak annyit jelentett ki, hogy amennyiben a német birodalmi kormány később e kívánatára vissza akarna térni, a magyar kormány kész volna azt tanulmányozás alá venni; amidőn azonban megfontolandó volna az is, hogy a viszonyosság részünkről miképpen volna alkalmazandó.

Helyeslőleg tudomásul vétetett.

12.

Horvát törvényjavaslatok szentesítés alá terjesztése

A horvát–szlavón–dalmát miniszter úr előadván, hogy a Horvát–Szlavón Országgyűlés a horvát–szlavónországi közigazgatási hivatalnokok és alkalmazottak fizetési és személyzeti létszámát tárgyzó törvényjavaslatot,⁷ valamint az 1892. évi országos költségvetést újabbi tárgyalás után a f. évi január hó 8-án kelt minisztertanácsi határozatban kívánt módosításokkal fogadta el, a községi legelők felosztásáról szóló törvényjavaslaton pedig csak lényegtelen módosítást tett,⁸ — felhatalmazást kért, hogy e törvényjavaslatokat és az országos költségvetést⁹ legfelsőbb szentesítés alá terjeszthesse.

A kívánt felhatalmazás megadatott.

17.

Az igazságügy-miniszter előterjesztésére hozzájárulás ahhoz, hogy a művészi és írói jog kölcsönös védelméről szóló szerződés létesítése céljából Németországgal tárgyalások kezdődjenek.¹⁰

18.

A Brassói Kir. Járásbíróság és Brassó vm. hétfalusi járásának főszolgabírája között lopás miatt keletkezett hatásköri összeütközés kérdésében — az igazságügy-miniszter előterjesztésére — határozat arról, hogy az eljárást a bíróság folytassa le.

19.

A Dárdai Kir. Járásbíróság és Baranya vm. dárdai járásának főszolgabírája között hatósági közeg megsértése miatt keletkezett hatásköri összeütközés kérdésében — az igazságügy-miniszter előterjesztésére — határozat arról, hogy az eljárást a bíróság folytassa le.

20.

Német lap postai szállítási jogának megvonása

A miniszterelnök úr mint a Belügyminisztérium vezetője bejelentette, hogy a Dresdában megjelenő „Dresdener Nachrichten” című laptól — az Ő Felsege legmagasabb személyét sértő, valamint az Osztrák–Magyar Monarchia ellen irányzott cikkei miatt — a postán szállítási jog a Magyar Korona Országainak területére nézve újból megvonatott.¹¹

Jóváhagyólag tudomásul vétetett.

21.^b

A belügyi tárcát vezető miniszterelnök előterjesztésére határozat arról, hogy Mikó Bálint főispán a Lipót-rend lovagkeresztje kitüntetésben részesüljön a magyar–román határvizsgálat során szerzett érdemeiért.¹²

Jegyzetek

a Tarkovich beszúrása.

b A 22–24. pontokat nem közöljük.

1 Az egyházpolitikai kérdésre vonatkozó jk.-i pontok felsorolása: 1890. nov. 3. 7. jegyzet.

2 Az ügy mt.-ban tárgyalt fejleményeire ld. Salacz, A magyar kultúrharc... 123–133. p.

3 Ld. még 1890. márc. 25./3. és 4., ápr. 11./2., máj. 23./8., jún. 20./1., jún. 27./6., 1891. jan. 9./1., 1892. okt. 28./6., nov. 28./2.

- 4 *Ld. még (portugál:) 1891. okt. 23./6., nov. 6./1., (spanyol:) 1891. okt. 23./6., nov. 6./1., 1892. jún. 17./5., jún. 28./1., nov. 28./10., 1893. nov. 25./8., 1894. febr. 4./13., nov. 20./10. — Az összes külkereskedelmi vonatkozású jk.-i pont felsorolása: 1890. márc. 25. 29. jegyzet.*
- 5 A spanyol ideiglenes szerződést jan. 29-én kötötték meg. Közzétette az 1892. febr. 16-i összminiszteri rendelet (RT 1892. 384. p.). Az egyezmény a korábbi kereskedelmi és hajózási egyezmény hatályát hosszabbította meg. (Ld. még az 1892. febr. 5-i rendeletet is, RT 1892. 1. p.) — A portugál árukkal szembeni elbánást szabályozó febr. 9-i rendeletet ld. RT 1892. 2. p. — Pár évvel később, 1893 őszén ismét napirendre került a portugál szerződés ügye, de a tárgyalások akkor sem vezettek eredményre. Iratok: OL - K 178 - Külkereskedelmi ügyek - 1893 - 1925.
- 6 *A német külkereskedelmi ügyekre vonatkozó jk.-i pontok felsorolása: 1890. okt. 10. 5. jegyzet. — Ld. még fenti 4. jegyzetet.*
- 7 *Ld. még 1891. nov. 6./5., 1892. jan. 8./1. — Tv.erőre emelte az 1892. febr. 7-i tv., mellyel a közigazgatási tisztviselőknek és szolgáknak az 1874. nov. 15. és 1886. febr. 5. tv.-ekben megállapított személyi és fizetési táblázatait részben módosították.*
- 8 *Ld. még 1891. dec. 18./20. — Tv.erőre emelte az 1892. febr. 7-i tv. a községi legelők megoszthatóságának ideiglenes szabályozásáról.*
- 9 *Ld. még 1891. dec. 29./2. — Tv.erőre emelte az 1892. febr. 7-i tv. a Horvát és Szlavón Királyságok belső önkormányzata 1892. évi szükségletének előirányzatáról.*
- 10 Németország 1892. jan. 1-jén fordult a közös kum.-hez, felajánlva szerződés kötését. Szilágyi a mt. határozatát febr. 1-jén közölte Kálnokyval. Ugyan Ausztria is hozzájárult a tárgyalásokhoz, mégis ezek csak az évtized végén, 1899-ben vezettek eredményre. Iratok: HHStA, Wien, Ministerium des Äußern, Adm. Arch. F. 48. K. 38. Nachdruck Deutschland. (Az aktából kitűnik, hogy a szerződés-kötés eszméjének felmerülésében nagy szerepet játszott Richard Wagner zeneszerző művei jogvédelmének kérdése.)
- 11 A lap postai szállítási jogát a büm. korábban már kétszer megvonta (1876–1879, 1888–1889). Most ismét az osztrák büm. kérésére intézkedett jan. 27-én. (E tilalmat 1894-ben helyezték hatályon kívül.) OL - K 149 - 1894 - 3. t. - 59.
- 12 *Ld. még 1890. jún. 13./13., 1891. jún. 3./9., okt. 2./11.*

104./5./

1892. február 9.

1.

Az Országgyűlést megnyitó trónbeszéd vázlata¹

A miniszterelnök úr bemutatta az Országgyűlés megnyitása alkalmával mondandó legfelsőbb trónbeszéd vázlatát.

A minisztertanács helyeselte a trónbeszéd tervezetének irányát és tartalmát, végleges határozatát azonban akkorra tartotta fenn, midőn a trónbeszéd szövegezve előterjesztetik.

2.

A kormány álláspontja a zsidó vallás recepciója kérdésében²

A miniszterelnök úr felvetette azt a kérdést, hogy minő állást foglaljon el a kormány a zsidó vallás recepciója érdekében megindított mozgalommal szemben?

Mínthogy a tárgyban tüzetesen határozni csak akkor lehet, ha az erre vonatkozó kívánalmak határozott alakban formuláztatnak, a minisztertanács abban állapodott meg, hogy a kérdésben a kormány részéről egyelőre csak általánosságban történjenek nyilatkozatok, s a minisztertanács akkor foglalkozzék tüzetesen a kérdéssel, ha konkrét alakban fognak az e részbeni kívánalmak előterjesztetni.

3.

A Nagyszentmiklósi Kir. Járásbíróság és Torontál vm. perjámosi járásának fősolgabírája között tilos erdei legeltetés miatt keletkezett hatásköri összeütközés kérdésében — az igazságügy-miniszter előterjesztésére — határozat arról, hogy az eljárást a bíróság folytassa le.

5.

A kereskedelemügyi miniszter felhatalmazása arra, hogy az Aradi és Csanádi Egyesült Vasutak Rt. hálózatához tartozó vasútvonalak engedélyokmányainak és -okiratainak egyesítéséről szóló törvényjavaslatot az Országgyűlés elé terjessze.³

6.

A külkereskedelmi viszonyok rendezése az Egyesült Államokkal⁴

A kereskedelmi miniszter úr előterjesztette, hogy az észak-amerikai Egyesült Államok kormánya kijelentette, hogy a nevezett államok vámtarifájában kilátásba helyezett visszatorló intézkedéseket az Osztrák–Magyar Monarchia ellenében f. évi március 15-étől kezdve alkalmazni szándékozik — dacára annak, hogy részünkről a sertéstermelvényekre nézve fennállott tilalmat visszavontuk —, ha az észak-amerikai Egyesült Államokat a legtöbb kedvezmény biztosításának előnyeiben nem részesítjük. A közös külügyminiszter és az osztrák kormány a legtöbb kedvezmény biztosítását csak a föld terményeire kívánna szorítani, az előadó miniszter úr ellenben azt véli, hogy ezt minden korlátozás nélkül — csakis a határforgalmi kedvezményes elbánást véve ki — meg kellene adni, mert míg a föld termelvényeire szorított egyezményvel a kívánt célt el nem érnök, a legtöbb kedvezményeknek korlátlan megadása reánk nézve aggályos nem lehet.

Felhatalmazást kér ennél fogva, hogy ily értelemben foglalhasson állást, s esetleg a jegyzékváltás útján létesítendő egyezményhez hozzájárulhasson.

A kereskedelmi miniszter úr felfogása helyeseltetvén, az általa kívánt felhatalmazás megadatott.

7.

A M. Kir. Tengeri Pénzügyőrség lobogójának nemzetközi elismertetése

A kereskedelmi miniszter úr előadta, hogy a pénzügyminiszter úr abból az alkalomból, hogy a M. Kir. Tengeri Pénzügyőrség számára két új jármű (egy gőzcsonak és egy gőzbárka) szereztetik be, megkereste őt, hogy a szükséges tárgyalásokat megindítsa avégből, hogy a m. kir. vámhivatalok azon joga, hogy az eddigi tényleges gyakorlatnak megfelelően hivatalos tengeri járműveiken kizárólag a nemzeti lobogót használják, nemzetközileg is elismertessék.

A tényállás a következő.

A nemzeti színről és az ország címeréről szóló 1848:XXI. tc. megállapítja, hogy minden magyar hajón a nemzeti lobogó és az ország címere használtassék. E törvényes intézkedés a kiegyezés létesítése után, nevezetesen a Magyar Korona Országai és Ő Felsége többi királyságai és országai közt kötött és az 1867:XVI. tc.-be iktatott vám- és kereskedelmi szövetség által a tengeri kereskedelmi hajók tekintetében módosított, amennyiben ezen szövetség VI. cikkében kimondatott, hogy mindkét fél kereskedelmi hajói egy és ugyanazon lobogót használják, mely az addigi jelvényekkel a Magyar Korona Országainak színeit és címerét egyesíti.

A közös tengeri lobogó viselése azonban csakis a tengeri kereskedelmi hajók számára lett előírva, melyek közé sem a külön lobogót viselő hadihajók, sem pedig az állami járművek és egyáltalában a kereskedelmi műveletet nem végző hajók, mint például a yachtok, nem sorozhatók.

A volt földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi miniszter 1884-ben kiadott rendeletével a közös tengeri lobogó viselésének kötelezettségét egyéb tengeri járművekre is kiterjesztette ugyan, de e rendelet kiadására annak idején bizonyára az szolgálta indokul, hogy a tengeren közlekedő bármily hajó nem használhat oly lobogót, mely a tengeren nemzetközileg el nincs ismerve, márpedig a Monarchia tengerészetét illetőleg eddig csak két tengeri lobogó van nemzetközileg elismerve, és pedig a hadihajók lobogója és a tengeri kereskedelmi hajóink által viselt közös egyesített lobogó; másfelől nem vonatkozik a Pénzügyőrség hajóira, melyek ma is a magyar nemzeti lobogót használják.

Ezen lobogó azonban mint tengeri lobogó nemzetközileg elismerve nincsen; komolyabb kellemetlenség ebből eddig azért nem származott, mert csak kisebb csónakokkal rendelkezett a Pénzügyőrség, melyek rendszerint csak a kikötőben vagy attól csekély távolságban mozogtak, a most beszerzendő nagyobb gőzcsonakok abba a helyzetbe fognak jutni, hogy távolabb is kell menniök, s így kellemetlenségek kikerülése végett okvetlenül szükséges lobogójuk elismertetése iránt intézkedni.

Megjegyzendő, hogy a trieszti Cs. Kir. Tengeri Pénzügyőrség hajóin azt a régi lobogót használja, mely az 1867-i kiegyezés előtti időkben valamennyi tengeri ke-

reskedelmi s egyéb hajókra elő volt írva, és mely lobogó úgy színeiben és jelvényeiben, mint alakjában véletlenül a hadihajóink által viselt lobogóval teljesen megegyezik. Ehhez képest tehát a trieszti Cs. Kir. Pénzügyörség hajói oly lobogó alatt járnak, mely mint haditengerészetünk lobogója nemzetközileg már el van ismerve.

Ennélfogva az előadó miniszter úr kéri a minisztertanács felhatalmazását arra, hogy a Magyar Korona Országainak egyesített címerével ellátott nemzeti lobogónak a m. kir. hatóságok tengeri járművei számára való nemzetközi elismertetése iránt a szükséges tárgyalásokat megindíthassa.

A kívánt felhatalmazás megadatott.⁵

11.

A Szerbiával kötendő új állategészségügyi egyezmény magyar tervezete⁶

A földművelési miniszter úr bemutatta a Szerbiával kötendő új állategészségügyi egyezmény tervezetét, mely tervezet utasításul szolgálna az eziránt elébb az osztrák kormánnyal, utóbb pedig a szerb kormány megbízottaival megindítandó tárgyalásoknál.

A tervezet jóváhagyatott, s a földművelési miniszter úr megbízatott, hogy ezen alapon indítsa meg a tárgyalásokat.

Egyúttal a kereskedelmi miniszter úr előadása nyomán^a megállapítatott, hogy miután a szerb szerződések f. évi szeptember hó 1-jén járnak le, s megtörténhetik, hogy addig az Országgyűlésnek nem lesz módja az új szerződéseket jóváhagyni, a törvényhozástól felhatalmazás kéressék, hogy Szerbiával a kereskedelmi s egyéb viszonyok legfeljebb 1893. június végéig^b ideiglenesen, esetleg^c adminisztratív úton rendeztethessenek.⁷

12.

A Vegykísérleti Állomás újjászervezése

A földművelési miniszter úr bejelentette, hogy a Vegykísérleti Intézetet „Országos Kémiai Intézet” elnevezéssel újjászervezni, s élére egy, a VII. rangosztályba sorozandó igazgatót állítani, s az új szervezetnek legfelsőbb jóváhagyása végett Ő Felségének előterjesztést tenni szándékozik.

Tudomásul vétetett.⁸

16.

Német és olasz lap postai szállítási jogának megvonása

A miniszterelnök úr mint a Belügyminisztérium vezetője bejelentette, hogy a Berlinben megjelenő „Gazeta robotnica” című szocialisztikus újságtól és a Genuában megjelenő „L' Eco degli Irredenti” című folyóirattól — veszélyes és az Osztrák–Ma-

gyar Monarchia ellenes irányzatuk miatt — a postán szállítási jog a Magyar Korona Országainak területére nézve megvonatott.⁹

Jóváhagyólag tudomásul vétetett.

18.

A vasúti üzletvezetőségek új beosztása az Osztrák–Magyar Államvasút vonalainak államosítása miatt¹⁰

A kereskedelmi miniszter úr felhatalmazást kért, hogy miután az Osztrák–Magyar Államvasút Társaság magyarországi vonalainak államosítása következtében a vasúti üzletvezetőségek^d új beosztása iránt mulhatlanul intézkedni kell,^e ezen beosztást és az üzletvezetők kinevezését az 1892. évi költségvetésnek törvényhozási jóváhagyása előtt is eszközölhesse.

A kívánt felhatalmazás megadatott.¹¹

19.

A korábban benyújtott javaslatok újbóli beterjesztése az Országgyűlésnek¹²

A pénzügyminiszter úrnak az 1892. évi állami költségvetésnek újból leendő előterjesztése iránt tett kérdése folytán

felhatalmaztattak az egyes miniszter urak, hogy azon javaslataikat, melyeket a múlt Országgyűlésnek előterjesztettek volt, de az által véglegesen el nem intéztettek, külön minisztertanácsi határozat nélkül is az Országgyűlésnek újból bemutatthassák.

Jegyzetek

a Tarkovich beszúrása.

b Tarkovich javítása; itt eredetileg „6 hónapi tartamra” állt.

c Tarkovich beszúrása.

d Tarkovich javítása; itt eredetileg „felügyelőségek” állt.

e Tarkovich beszúrása.

1 *Ld. még 1891. dec. 24./1., 1892. febr. 14./1., febr. 19./1. és 7., júl. 8./7., okt. 28./5., 1893. máj. 12./1., 1894. febr. 4./1., szept. 14–15./2.*

2 *Az egyházpolitikai kérdésre vonatkozó jk.-i pontok felsorolása: 1890. nov. 3. 7. jegyzet.* — Az izraelita vallás nem volt törvényesen bevett vallás, mert az 1867:17. tc. csak a zsidók polgári és politikai jogegyenlőségét biztosította, a vallásit nem.

3 Az 1875:44. tc. alapján engedélyezett Arad–Körösvölgyi Vasút vonalai Arad–Borosjenő–Borossebes között 1877-ben és 1881-ben, az 1881:47. és az 1887:31. tc. alapján engedélyezett Arad–Csánádi Vasút vonalai Szeged–Szőreg–Kiszombor, Arad–Mezőhegyes és Kiszombor–Makó–Mezőhegyes–Kétegyháza–Kisjenő–Szentanna között 1882–1889-ben épültek ki. Mivel vonalaik több ponton is kapcsolódtak, a két társaság célszerűnek ítélte az egyesülést. Tervüket a kerm. is támogatta. *Ruzitska 39–41. p. (Iratok a Ker. Min. Lt.-ában nem maradtak fenn.) — Ld. még 1892. nov. 28./16. 1894. okt. 29./19.*

- 4 *Ld. még 1890. nov. 12./1., dec. 7./2., 1891. nov. 6./2., 1892. máj. 20./2.* — Az összes külkereskedelmi vonatkozású jk.-i pont felsorolása: 1890. márc. 25. 29. jegyzet.
- 5 Baross mt.-i előterjesztését ld. OL - K 26 - 1891 - 4037. — *Ld. még 1893. jan. 15./17.*
- 6 *Ld. még 1892. máj. 5./7., máj. 20./24., jún. 28./15., nov. 28./11.* — A szerb külkereskedelmi ügyekre vonatkozó jk.-i pontok felsorolása: 1890. ápr. 3. 9. jegyzet. — *Ld. még a fenti 4. jegyzetet.*
- 7 A 22 oldalas, igen részletes mt.-i előterjesztést az egyezménytervezettel együtt ld. OL - K 178 - 1894 - 1170 (1194/1892). — A Monarchia és Szerbia között 1881-ben kötött állategészségügyi egyezmény — ugyanúgy mint a kereskedelmi szerződés — 1892. szept. 16-án járt le. Megújítása céljából a külkereskedelmi szerződési tárgyalásokkal párhuzamosan indultak meg az alkudozások. — A kerm. által kért felhatalmazást az 1892:13. tc. a kért időpontig tartó érvénnyel megadta, azonban a tc. alapján kiadott 1892. aug. 20-i összminisztériumi rendelet első menetben csak 1892. dec. 31-ig hosszabbította meg az 1881. évi szerződés és állategészségügyi egyezmény hatályát. OL - K 2 - 1892/97 - Tvj.-ok XXVII. (286. cs.), RT 1892. 1496. p.
- 8 Az „Orsz. M. Kir. Kémiai Intézet és Központi Vegykísérleti Állomás” szervezeti szabályzatát, amelyet az uralk. 1892. jún. 29-én hagyott jóvá, ld. OL - K 231 - 1892 - 2. t. - 2449, ill. RT 1892. 1505. p.
- 9 Az intézkedéseket Szapáry — az osztrák büm. kérésére — febr. 2-án és 4-én foganatosította. OL - K 149 - 1892. - 3. t. - 76, 74.
- 10 *Ld. még 1890. okt. 24./1., 1891. márc. 18./2., máj. 1./7., jún. 3./4., júl. 17./5., júl. 29./4., aug. 16./11., 1892. jan. 8./2., márc. 20./1.*
- 11 A MÁV üzletvezetőségeinek átszervezés előtti beosztása az 1892. évi, míg átszervezés utáni beosztása az 1893. évi tiszticímtervből tűnik ki (251–273., ill. 252–279. p.). 1893-ban a következő üzletvezetőségek működtek: I. Bp. Duna-jobbparti, II. Bp. Duna-balparti, III. Bp. Déli, IV. miskolci, V. szegedi, VI. debreceni, VII. kolozsvári, VIII. aradi, IX. zágrábi.
- 12 *Ld. még 1891. máj. 1./24., szept. 6./3., szept. 7./2., szept. 25./2., 1892. márc. 18./1.*

105./6./

1892. február 14.¹

1.

Az Országgyűlést megnyitó trónbeszéd szövege²

A miniszterelnök úr bemutatta a jövő Országgyűlés megnyitása alkalmával mondandó legfelsőbb trónbeszéd szövegét,

mely jóváhagyatván, a miniszterelnök úr felhatalmaztatott, hogy azt legfelsőbb elfogadás végett Ő Felsege elé terjessze.

4.

A Nagyszentmiklósi Kir. Járásbíróság és Torontál vm. perjámosi járásának fősolgabírája között tilos mezei legeltetés miatt keletkezett hatásköri összeütközés kérdésében — az igazságügy-miniszter előterjesztésére — határozat arról, hogy az eljárást a bíróság folytassa le.

5.

Az igazságügy-miniszter felhatalmazása arra, hogy a sommás eljárásról szóló törvényjavaslatot az Országgyűlés elé terjessze.³

6.^a

A hitbizományok alakításánál követendő eljárás megállapítása

Az igazságügy-miniszter úr előterjesztette, hogy addig is, míg a hitbizományok ügye törvényhozásilag szabályoztatnék,⁴ szükséges volna — felmerült konkrét esetek alkalmából — egynehány elvi kérdésre nézve határozni, mely határozatok hitbizományok felállítása iránti kérvények elintézésénél jövőre irányadókul szolgálnának.

Az igazságügy-miniszter úr ezután előadván több megítélése alatt levő s elvi eldöntést igénylő esetet, javaslatához képest

elhatároztatott, hogy

a.) apró hitbizományok alakítására engedély ne adassék, hanem önálló hitbizomány alapításához legalább mintegy 500 000 Ft-nyi értéknek lekötése kívántassék;

b.) az elsőszülöttségi hitbizományban (majorátus) való utódlás mindig az alapító vagy az alapítást elrendelő leszármazó fiutódaira terjedhet ki, és az elsőszülött ágának kihaltával csak ezek jelölhetők ki a hitbizományi öröklés rendjében, az alapítást elrendelő vagy az alapító oldalrkonai hitbizományi utódlásra nem hivatvák, különösen nem köthető ki oly feltétel, mely szerint a hitbizomány csak oly oldalágakra szállhat át, melyek szintén hitbizománnyal bírnak, vagy hitbizományt alapítanak, nehogy nagy terjedelmű hitbizományi birtokoknak ily módon egy kézben való egyesítése előmozdítottassék;

c.) nem köthető ki, hogy a fiág kihaltával az utolsó fiági birlalónak joga legyen a hitbizományt szabad választása szerint a leányágak valamelyikére átszármaztatni; még akkor sem, ha leányági utódokra az rendeltetnék, hogy a hitbizományos fiág családi nevét és rangját felvenni tartoznak;

d.) nem köthető ki oly feltétel, hogy a hitbizományi várományosok csak akkor juthatnak a hitbizomány birtokába, ha a hitbizományt alapító által meghatározott vallást követik.

Jegyzetek

a A 7–10. pontokat nem közöljük.

1 Ferenc József megjegyzése a jk. utolsó lapján: „Ezen jk. tartalmát azon megjegyzéssel vettem tudomásul, hogy a 6. pont alatt a hitbizományokra nézve hozott határozat érvényesítését illetőleg esetről esetre elhatározásomat fenntartom.”

2 *Ld. még 1891. dec. 24./1., 1892. febr. 9./1., febr. 19./1. és 7., júl. 8./7., okt. 28./2., 1893. máj. 12./1., 1894. febr. 4./1., szept. 14–15./2.*

- 3 Ld. még 1890. júl. 4./3., 1894. ápr. 16./8., 1895. jan. 3./1. — A tvj. szervezen kapcsolódott az 1890–91-ben végrehajtott igazságügyi reformokhoz, az ítélőtábla decentralizálásához és a bírói szervezet módosításához. (Vö. 1891. jan. 9./7.) — Első változatát még a Tisza-kormány idején, 1890 jan.-jában dolgoztatta ki Szilágyi (Tvj. a fellebbevitelről a sommás eljárásban. Ld. OL - K 255 - 12. t. - 44.) A mt. elé került javaslat (ld. OL - K 26 - 1892 - 390) már a „Tvj. a sommás eljárásról” címet viselte, s azt Szilágyi 1892. márc. 14-én terjesztette a Ház elé. Indoklásában kifejtette: az 1868:54. és 1881:59. tc.-ekben lefektetett polgári eljárásnak „gyökeres átalakítása és a szóbeliség és közvetlenség elvére való fektetése elsőrendű és közvetlen feladat”, de a törvényhozási művek megalkotását és életbe léptetését úgy kell eszközölni, hogy az átmenet az egyik rendszerből a másikba ne zavarja meg az igazságszolgáltatás menetét. (Már folyt a teljes polgári eljárási tvj. kidolgozása, a feladatok jelentős részét a sommás eljárásról szóló javaslat is tartalmazta.) Míg a korábbi tv.-ek értelmében a járásbíróságok előtti eljárás nagyjából sommás volt és a szóbeliségre épült, addig a tvsz.-ek előtti elsőfokú és az összes fellebbeviteli ügyben kizárólag írásbeli eljárást alkalmaztak. Ezeknek az anomáliáknak a megszüntetése céljából a javaslat kimondta, hogy a járásbíróság előtt tárgyalt peres ügyek sommás, tehát közvetlen, a szóbeliségre épülő eljárás alá esnek; hogy a korábbi kétszeres helyett csak egyszeres fellebbezés lehetséges, mégpedig az illetékes tvsz.-hez, amely 3 tagú fellebbezési tanácsban ítélt szintén sommás eljárással; hogy a fellebbeviteli ítéletek felülvizsgálatát (semmisségi panasz alapján) a Kúria helyett az ítélőtáblák végzik. — Az Igazságügyi Bizottság 1892. okt. 7-i jelentése egyetértést fejezte ki a tvj.-tal, azon általában csak csekély módosításokat javasolt. Viszont a felülvizsgálat kérdésében úgy foglalt állást, hogy az 500 Ft értéket meghaladó perek felülvizsgálatát továbbra is a Kúria végezze, mert a jogegység védelme miatt helytelen lenne teljesen elvonni a legfelsőbb bíróságtól a járásbíróság előtt indult ügyek végső elbírálását. A Ház végül a bizottság és saját kisebb módosításaival fogadta el a tvj.-ot 1893. máj. 17-én. Tv.erőre emelte az 1893:18. tc. (Kh. iratok és tárgyalás: OL - K 2 - 1892/97 - Tvj.-ok, V. /298. cs./, KN /1892-97/ 1. k. 175. p., 6. k. 124–125. p., 12. k. 241–258., 260–311., 316–350., 355–379., 421., 432–433., 457., 478. p.) — A tc. rendelkezéseit és az új ügyviteli szabályokat az 1894. máj. 30-i igm.-i rendelet léptette életbe 1894. nov. 1-jei hatállyal. RT 1894. I. k. 644. p.
- 4 Ilyen szabályozásra a dualizmus idején nem került sor, továbbra is az 1868:54. tc. és az 1090. sz. IM. rendelet (1869. ápr. 7.) alapján folyt a hitbizományi eljárás. Vö. *Kállay* 68. p.

106./7./

1892. február 19.

1.

Az Országgyűlést megnyitó trónbeszéd tervezetének uralkodói jóváhagyása¹

A miniszterelnök úr jelentette, hogy Ő Felsege a bemutatott legfelsőbb trónbeszédet legkegyelmesebben jóváhagyni méltóztatott — nem említve egy-két királyi módosítást — azzal a változtatással, hogy az 1867. évi közjogi alapnak említésénél beszúrattott az a kijelentés, miszerint ezen alap helyesnek bizonyult, és bármiféle rázkódtatástól megóvándó, a vallásügyi viszonyokra vonatkozó kijelentés pedig enyhítettett.

Tudomásul vétetett.²

A Máramarossziget–Kőrösmező–határszél stratégiai fontosságú vasútvonal kiépítése³

A kereskedelmi miniszter úr hivatkozva az 1890. évi augusztus hó 8-án tartott minisztertanácsban tett előterjesztésére (26/mt. jk. 9. pont) jelentette, hogy végre az osztrák kormány is hozzájárult ahhoz, hogy a keleti Galícia felé irányuló hadi felvonuló vonalak szaporítása érdekében Máramarosszigettől kiinduló s Kőrösmezőn át Staniszló felé vezetendő új vasúti vonal építtessék.⁴

Ennélfogva a magyar kormánynak is kötelessége gondoskodni arról, hogy a vasúti vonalnak Magyarországra eső része 1895. július 1-jéig kiépíttessék.

Az előadó miniszter úr a helyszíni tanulmányozás alapján már el is készítette az általános építési tervet és költségvetést.

E terv szerint az új vasút a MÁV máramarosszigeti állomásából ágaznék ki, és Nagybocksóig a Máramarosi Sóvasút Rt. 10,945 km hosszú vonalának⁵ — melyből azonban 2,305 km kincstári tulajdon — felhasználásával vezettnék, úgyhogy az új építkezés tulajdonképpen csak Nagybocksónál kezdődnék. Innét a vonal a Tisza mentén, azután a Fekete-Tiszát övedző hegyoldalban, onnan a Lazescsina Zimir és Voronicuka völgyeken keresztül a Voronicuka nyergéig vezettnék, mely alatt építendő alagútban csatlakoznék a gácsországi vonalszakaszhoz.

Az építendő vasút egész vonalán hegyi pálya jellegével bír, melyen a határszéli 1100 m hosszú alagúttal együtt 6 alagút, 11 híd és 7 viadukt építendő. A legkisebb ívsugar 275 m, s a legnagyobb emelkedés 15 ‰-kel van tervezve, a vonal legnagyobb részén azonban remélhetőleg 10 ‰-nél nem lesz nagyobb.

A Nagybocksótól a határszélig újonnan építendő vonal hossza 76,255 km, amihez hozzáadva a közbeeső kincstári és helyi érdekű vasútnak 10,945 km-nyi hosszát, az egész vasút hossza 87,20 km-t tesz.

Az egész vasútnak építési költsége a közbeeső kincstári és helyi érdekű vasút átalakítási és megváltási költségeivel együtt kerek számban 14 000 000 Ft-ra van előirányozva; minthogy azonban célszerűbbnek mutatkozik a szigetkamara–nagybocksói HÉV-vonal állami megváltása helyett annak közös használatát péageszerződéssel biztosítani, az egész vasúti vonal létesítésére előreláthatólag 13 1/2 millió Ft elégséges lesz.

A létesítendő vasút államköltségen mint elsőrendű pálya építtetnék, egyelőre egy vágánnyal, kivéven a határszéli alagutat, mely azonnal két vágányú szélességben építtetnék.

A kereskedelmi miniszter úr ehhez képest felhatalmazást kért egyfelől arra, hogy a szóban levő vasút építésének törvényhozási jóváhagyása érdekében Ő Felsége legfelsőbb engedélyével a Máramarossziget–Kőrösmező–Határszéli Vasút kiépítéséről az általa egyúttal bemutatott törvényjavaslatot az Országgyűlés elé terjesszthesse; másfelől arra, hogy a még a f. évben teljesítendő tervezési és egyéb munkákra szükséges 500 000 Ft, amennyiben ezen összeg az állampénztári készletekből előlegképpen fedezhető nem volna, az 1892. évi állami költségvetésbe utólagosan felvételthesék.

A minisztertanács a kereskedelmi miniszter úr előterjesztését jóváhagyólag tudomásul vévén, felhatalmazta őt, hogy a szóban levő vasút építésére vonatkozó törvényjavaslatot Ő Felsége legfelsőbb jóváhagyásával az Országgyűlés elé terjeszthesse, megállapítván egyúttal, hogy a szigetkamara–nagybocskói HÉV-vonal közös használata péage-szerződés útján biztosíttassék, s ehhez képest az építési költségek maximuma 13 1/2 millió Ft-ban határozottassék meg. A vasút létesítése érdekében f. évben szükséges költségek az 1892. évi állami költségvetésbe veendőek fel.⁶

3.

Tanácskozás összehívása a millenniumi kiállítás helyének megállapítása céljából⁷

A kereskedelmi miniszter úr tekintettel arra, hogy az 1895. évben Budapesten tartandó országos kiállítás költségei iránt nem lehet számítást tenni mindaddig, míg meg nem állapítatik, hogy a kiállítás hol rendeztessék, felhatalmazást kért arra, hogy a kiállítás helyének megállapítása végett az érdekelt körökből szűkebb keretű tanácskozmányt hívhasson egybe.

A felhatalmazás megadatott.⁸

5.

A svájci állategészségügyi egyezmény felmondása⁹

A földművelési miniszter úr előadta, hogy Svájc az 1890. évi december 5-én kötött állategészségügyi egyezmény (1891:IV. tc.) II. cikkének határozmányait a beteg gyanús állatokkal való elbánásra nézve a mi kivivőink kárára önkényesen alkalmazza, s azért kívánatos, hogy a jelenlegi egyezmény szabatosabb határozmányokat tartalmazó új egyezmény létesíthetése érdekében a VI. cikkben kikötött határidőben felmondassék. Felhatalmazást kért ennél fogva, hogy az említett egyezmény felmondása iránti lépéseket a közös külügyminiszternél megtehesse.

A felhatalmazás megadatott.

6.

Országos gazdasági tanács felállítása

A földművelési miniszter úr bejelentette, hogy a gazdasági kérdéseknek szakszerű megvitatása céljából országos gazdasági tanácsot szándékozik felállítani.

Tudomásul vétetett.¹⁰

7.

A Főrendiház elnökének és alelnökeinek kinevezése¹¹

A miniszterelnök úr előterjesztése folytán

elhatározott, hogy a Főrendiháznak elnökévé és alelnökeivé az 1892/97-i Országgyűlés tartamára is az eddigi elnök és alelnökök, nevezetesen elnöknek id. br. Vay Miklós, alelnököknek pedig Szlávay József és gr. Károlyi Tibor hozassanak legfelsőbb kinevezés végett Ő Felségénél javaslatba.¹²

8.^a**A fiumei kormányzó lemondása és utódának kinevezése**

A miniszterelnök úr bejelentette, hogy gr. Zichy Ágost fiumei és magyar–horvát tengerparti kormányzó beadta lemondását, minélfogva felterjesztést szándékozik intézni Ő Felségéhez gr. Zichynek ezen állásától leendő felmentése s utódaul gr. Batthyány Lajos Győr vármegye és Győr városa főispánjának kineveztetése iránt. Tekintve azt, hogy a fiumei kormányzó egyszersmind a Tengerészeti Hatóság elnöke is, az utóbbi felterjesztést egyetértőleg a kereskedelmi miniszter úrral teendi meg.

Tudomásul vétetett.¹³

Jegyzetek

a A 9–11. pontokat nem közöljük.

1 *Ld. még 1891. dec. 24./1., 1892. febr. 9./1., febr. 14./1., febr. 19./7., júl. 8./7., okt. 28./5., 1893. máj. 12./1., 1894. febr. 4./1., szept. 14–15./2.*

2 Az 1892. febr. 18-ra összehívott Ogy. első ülése febr. 20-án zajlott le, majd febr. 22-én a kir. palota nagytermében került sor az ünnepélyes megnyitásra Ferenc József trónbeszédével. (Ennek szövegét ld. OL - K 2 - 1892/97 - Ogy. megnyitása, 8/1892 (313. cs.) és Bp.-i Közl., 1892. febr. 23.) — A Ház febr. 25-én választotta meg elnökét br. Bánffy Dezső személyében. Márc.-ban folyt le a választásfelirati vita.

3 *Ld. még 1890. aug. 8./9., 1892. márc. 20./2., 1894. szept. 14–15./3., okt. 29./18., nov. 23./2.*

4 Iratok: OL - K 229 - 1892 - 2. t. - 210.

5 *Vö. 1890. márc. 25./8.*

6 Baross febr. 27-i felségelőterjesztését, amelyben az említett tvj. Ogy. elé terjesztésére kért engedélyt, ld. OL - K 229 - 1892 - 2. t. - 210.

7 *A millennium ügyére vonatkozó jk.-i pontok felsorolása: 1890. máj. 30. 15. jegyzet.*

8 1891 dec.-ében már érkezett egy javaslat Barosshoz, Seyderhelm Ernő cs. és kir. udvari műkertésze. Seyderhelm a Városligetet ajánlotta a kiállítás helyszínéül, mert „az vízvezetéki és csatornázási hálózatot bír” és az 1885. évi orsz. kiállítás épületeit is újból fel lehet használni. (OL - K 231 - 1894 - 5. t. - 1600 /81 039/1891/.) — Baross ugyan rögtön a mt. után előkészületeket tett az említett „tanácskozás” összehívására, de betegsége és máj.-i halála egyelőre visszavetette az ügyet. Uo. (27 785/1892)

9 *Ld. még 1890. júl. 4./16., nov. 12./3., dec. 3./21., dec. 10./10. — A svájci külkereskedelmi ügyekre vonatkozó jk.-i pontok felsorolása: 1891. máj. 1. 8. jegyzet. — Az összes külkereskedelmi vonatkozású jk.-i pont felsorolása: 1890. márc. 25. 29. jegyzet.*

- 10 Bethlen még 1892-ben megszervezte a 30 tagú „Országos Gazdatanács”-ot, amelynek a fm. lett az elnöke. Vö. Pallas Lexikon.
- 11 *Ld. a fenti I. jegyzetet.*
- 12 Szapáry felségelőterjesztése már febr. 17-én elkészült, ennek alapján Ferenc József febr. 20-án nevezte ki a javasolt személyeket. OL - K 26 - 1892 - 54 (446).
- 13 Gr. Zichy Ágost 1883. nov. 1-jétől volt fiumei és magyar–horvát tengerparti kormányzó, egyúttal a M. Kir. Tengerészeti Hatóság elnöke. Előbbi minőségében a me., utóbbiban a kerm. alá tartozott. Lemondását 1891. dec. 26-án, majd hivatalosan 1892. jan. 5-én adta be, saját indokolása szerint azért, mert a Tengerészeti Hatóság részére Baross által kiadni szándékolt új szolgálati utasítás egyes rendelkezéseit (pl. azt, hogy a hatóság tisztí személyzetét a továbbiakban nem az elnök, hanem a kerm. nevezi ki, s hogy az olasz helyett a magyar lesz a hatóság hivatalos nyelve) politikailag káros lépésnek tartotta, s azokban kormányzói, ill. elnöki méltóságának megsértését látta. Zichy az ügyben tiltakozott Szapárynál, mégis Baross győzedelmeskedett, és 1892. febr. 7-én kiadta az új utasítást. Zichy ezek után ragaszkodott lemondásához, igaz — az akták szerint — ehhez már egy ideje amúgy is kereste az ürügyet. A mt. határozata nyomán Szapáry febr. 28-án két felségelőterjesztést tett: az egyikben „saját kérelme folytán” Zichy felmentését, a másikban Batthyány kinevezését javasolta. Ferenc József márc. 6-i lf. elhatározásaival mentette fel a volt, és nevezte ki az új kormányzót. Az ügy iratait ld. OL - K 26 - 1909 - XXVII - 3406, OL - I 34 - Hivatalos iratok - 1892.

107./8./

1892. február 24.

A választások után kialakult politikai helyzet¹

Seine Majestät geruhen die Besprechung der Situation zum Gegenstande der heutigen Konferenz allergnädigst zu bestimmen. Allerhöchst dieselben geruhen zu konstatieren, daß die politische Lage in Ungarn nicht ganz normal sei, indem nur eine Partei vorhanden ist, welche vollkommen und aufrichtig auf dem Standpunkte des staatsrechtlichen Ausgleiches steht, und daher eine Ablösung der Parteien in der Regierung als ganz ausgeschlossen erscheint. Von den beiden Oppositionsparteien anerkenne die eine, die äußerste Linke die staatsrechtliche Basis überhaupt nicht, die andere, die sogenannte Nationalpartei behaupte zwar in der Theorie, daß sie auf der Basis des Ausgleiches steht, in Wirklichkeit greife sie aber dessen Grundfesten an, und verfolge dadurch, daß sie als Ziel die Erweiterung, den Ausbau und die Fortentwicklung des Ausgleiches im nationalen Sinne hinstellt, Tendenzen, welche sehr bedenklich und gefährlich sind und daher auch nicht akzeptiert werden können. Seine Majestät geruhen in Erinnerung zu bringen, daß all diejenigen, die seinerzeit an dem staatsrechtlichen Ausgleich mitgewirkt haben, denselben als ein bleibendes und stabiles Werk betrachtet haben, an welchem nicht mehr gerüttelt werden darf. Ganz besonders gelte dies in betreff der Armeefrage, welche aber eben den Hauptgegenstand der verschiedenen nationalen Postulate der Opposition bildet. Die hierauf bezügliche Vereinbarung sei nach langen, eingehenden und reiflichen Erwägungen zustande gekommen. Die im Ausgleichswerke niedergelegten Prinzipien bilden die Basis der Verfassung der Monarchie; und eine jede Änderung daran könnte nur im Einvernehmen mit der anderen Hälfte der Monarchie geschehen, weil es sich um

einen zweiseitigen Pakt handelt; es entziehe sich aber ganz und gar der Vorstellung, wie eine Neuregelung dieser Beziehungen ermöglicht werden könnte.

Seine Majestät können demnach das Beginnen der Nationalpartei, welches dem Geiste des Ausgleiches widerspricht, nur auf das Lebhafteste bedauern. Dem gegenüber finden Allerhöchstdieselben sich bestimmt auf das Nachdrücklichste zu betonen, daß die vorhandene staatsrechtliche Basis als unerschütterliche Grundlage der Verfassung angesehen werden müsse, an welcher nicht gerührt werden darf.

Dem Vorangelasenen entsprechend können sich Allerhöchstdieselben auf keine andere Partei stützen, als auf die gegenwärtige Regierungspartei, daher müsse dieselbe erhalten und möglichst gekräftigt werden; dieselbe darf auch mit einem berechtigten Selbstgeföhle auftreten angesichts des Fortschrittes der blühenden Entwicklung und des finanziellen Erstarkens des Landes. Dieses Resultat sollte der Partei Kraft zum festen Ausharren geben.

Seine Majestät können aber nicht umhin auf eine bedauerliche Erscheinung hinzuweisen, nämlich auf die zwar langsame aber stetige Vermehrung der äußerst-linken Partei, und überhaupt auf die Zunahme des oppositionellen Geistes der Bevölkerung. Diese Erscheinung sei bedenklich, denn wenn dies weiter so fortgeht, so wird eine Zeit kommen, wo die ausgleichsfeindliche Opposition in die Majorität gelangt, wo dann eine Lage eintreten wird, aus welcher kein friedlicher Ausweg vorhanden ist, und welche daher unvermeidlich zu Konflikten führen müßte.

Hierauf ruhen Seine Majestät die Mitglieder der Konferenz aufzufordern, sich über die Situation auszusprechen und die Konsequenzen derselben darzulegen.

Dieser allerh. Aufforderung entsprechend ergreift zuerst der Ministerpräsident Graf Szapáry das Wort und legt dar, daß es zwar bedauerlich sei, daß die Regierungspartei aus den Wahlen nicht gestärkt hervorgegangen ist, und daß dieselbe bedeutende Verluste erlitten hat, auch sei es sehr bedenklich, daß die Äußerstlinke in einer Stärke von mehr als 100 Mitgliedern auftreten kann, doch das Endresultat sei, daß die Regierungspartei beiläufig dieselbe Majorität besitzt wie im vorigen Reichstage, nur daß eine Verschiebung der Parteiverhältnisse dadurch erfolgt ist, daß es weniger Parteilose gibt.

Was nun die Frage betrifft, ob es angesichts dieses Resultates richtig war, den Reichstag aufzulösen, so müsse in Betracht gezogen werden, daß wenn den heftigen Agitationen der beiden oppositionellen Parteien, dann den Klerikalen ein längerer Zeitraum gelassen worden wäre, die Wahlen aller Wahrscheinlichkeit nach ein viel schlechteres Resultat aufgewiesen hätten.

Es handle sich nun darum, wie sich die einzelnen Parteien zur Regierung stellen werden. Es sei zweifellos, daß die verstärkt erscheinende Unabhängigkeitspartei den gleichen Weg verfolgen werde wie vordem, und trachten werde in jeder Hinsicht der Regierung Schwierigkeiten zu bereiten, bei sehr vielen Fragen werde sie hiebei auch der werktätigen Unterstützung der Nationalpartei teilhaftig werden. Sehr aggressiv werde die Nationalpartei auftreten; nicht so sehr deshalb, weil die Zahl ihrer Anhänger von 50 auf 60 gestiegen ist, sondern hauptsächlich infolge der heftigen Agitation des Grafen Apponyi, der in den Mitteln bei der Verfolgung seiner Ziele durchaus nicht wählerisch ist. Hiebei kommen seiner Ansicht nach weniger die vom Grafen Apponyi in den Vordergrund gestellten Prinzipien in Betracht, denn dieselben

wechselt derselbe nach den momentanen Umständen, als vielmehr seine persönliche Ambition, durch welches Mittel immer zur Regierung zu gelangen.

In der Regierungspartei sei die Stimmung heute ganz gut und für die Regierung günstig; es handelt sich nur darum, dieselbe in dieser günstigen Stimmung auch zu erhalten, was wesentlich davon abhängt, ob es der Regierung gelingt, gewisse Erfolge aufzuweisen.

Jedenfalls werde die Regierung den heftigsten Angriffen ausgesetzt sein, und der neue Reichstag werde nur sehr spät seine Reformtätigkeit beginnen können, denn die erste Session dürfte durch die Adressdebatte, durch das Budget² und durch die Revision der Hausordnung³ vollständig in Anspruch genommen werden.

Es frage sich nun, wie sich die Regierung zur dargelegten Situation stellen soll. Nach der Ansicht des Sprechers ist unter den gegebenen Verhältnissen die Pflicht der Regierung, fest auszuharren und den Kampf aufzunehmen, weil sich nur auf diesem Wege eine Aussicht auf eine segensreiche weitere Wirksamkeit des Reichstages eröffnet.

Es wäre noch in Erwägung zu ziehen, die Eventualität einer Annäherung der Nationalpartei an die Regierung; Sprecher hält aber diese Eventualität für ganz ausgeschlossen; nach der Agitation, welche diese Partei, speziell Graf Apponyi entwickelt hat, und nach der Aufstellung der von dieser Partei vertretenen Prinzipien, könnte auf eine solche Annäherung nicht eingegangen werden, trotzdem dieselbe momentan die Lage der Regierung erleichtern und bequemer machen würde.

Es bleibe somit nichts übrig, als den Kampf auf der ganzen Linie aufzunehmen und zu trachten, denselben bei Erhaltung der guten Stimmung in der eigenen Partei, siegreich durchzuführen.

Kultusminister Graf Csáky findet den Erörterungen des Ministerpräsidenten wenig beizufügen. Auch seiner Ansicht nach ist das Ergebnis der Wahlen zwar nicht brillant, aber durchaus nicht beunruhigend. Ein Wahlbezirk mehr oder weniger, sei nicht entscheidend, bei den einzelnen Wahlen spielen soviel lokale Umstände und Zufälligkeiten mit, daß der Verlust einzelner Wahlbezirke, wenn sonst das Zahlenverhältnis der Parteien im allgemeinen sich nicht ändert, durchaus nicht entscheidend ist.

Was die künftige Gestaltung der Lage betrifft, so könne hierüber im gegenwärtigen Augenblicke nichts sicheres vorausgesagt werden. Dies hänge hauptsächlich von der Haltung der eigenen Partei und von jener der Opposition ab.

Die eigene Partei sei genug stark, um der Opposition mit Erfolg entgegenzutreten zu können, auch die Stimmung derselben sei gut; diese gute Stimmung müsse erhalten und möglichst gestärkt werden, dies zu bewirken, bilde die Aufgabe der Regierung.

Die Angriffe der Opposition werden voraussichtlich sehr heftige werden, dies war aber auch vordem der Fall. Eine schwierigere Frage sei aber, was zu tun wäre, wenn die Opposition unparlamentarische Mittel im größeren Maßstabe anwenden sollte. Doch sei nach Sprechers Ansicht noch verfrüht, diese Eventualität schon jetzt in Erwägung zu ziehen; man müsse das Kommende abwarten und dann den speziellen Umständen angemessen die Verfügungen treffen. Die Adressdebatte werde jedenfalls sehr lang und heftig werden; dagegen dürfte die Budgetdebatte sich weni-

ger langwierig gestalten, weil alle Invektiven^{3a} während der Adressdebatte werden vorgebracht werden, und die Opposition zwei große Debatten nacheinander mit der gleichen Ausdauer schwerlich durchführen werde können.

Sprecher konkludiert dahin, daß nachdem die Majorität vorhanden ist, die Regierung sich vorderhand auf dieselbe stützen könne; das weitere hänge von der Entwicklung der Dinge ab.

Handelsminister Baross hält es für die vorläufig dringendste Aufgabe, die Regierungspartei zusammenzuhalten und zu stärken; es wäre ein großes Unglück, wenn dies nicht gelingen würde, da eine andere lebensfähige Partei nicht vorhanden ist, welche fähig wäre, die staatlichen Interessen mit Erfolg zu vertreten. Übrigens hält auch Sprecher die Situation heute noch nicht für gefährdet, wenn auch die Opposition infolge verschiedener Umstände stärker geworden ist, und es liegt heute noch kein Grund vor, daß man zum Zwecke der Bewältigung der Opposition auf solche Mittel denken sollte, welche mit unserer parlamentarischen Verfassung nicht im Einklange wären. Alles hänge davon ab, daß die Partei fest zusammenhalte und ihre Pflicht tue; es obliegt der Regierung dies durch eine energische Führung der Partei zu erreichen.

Eine andere Frage sei die Gestaltung der Situation in der Zukunft. Sprecher würde es für einen großen Fehler ansehen, wenn man die künftige Situation zu rosig betrachten würde, da die parlamentarischen Verhältnisse gar nicht beruhigend sind, und man mit den schlimmsten Eventualitäten rechnen müsse. Man müsse in Erwägung ziehen, welches Verfahren beobachtet werden soll, wenn die Opposition zu denjenigen Mitteln greifen sollte, welche sie schon zweimal angewendet hat.⁴ Die Regierungspartei ohne besonderen Maßregeln vermag einem solchen Beginnen nicht wirksam zu widerstehen, wie dies der Umstand beweist, daß die Obstruktion tatsächlich sich Geltung zu verschaffen vermochte; dies kann sich wiederholen. Deshalb müsse man sich auf das Schlimmste gefaßt machen und dafür sorgen, daß man einem ähnlichen Unterfangen wirksam begegnen und die Situation klären könne, damit der Reichstag sich wieder der Lösung praktischer Aufgaben zuwenden könne.

Finanzminister Wekerle glaubt ebenfalls, daß man auf die größten Tumulte vorbereitet sein müsse, da die Opposition alle Mittel anwenden werde, um die Regierung unmöglich zu machen, doch werde dies nur die Stärkung der Regierungspartei bewirken, da nicht nur persönliche, sondern auch prinzipielle Differenzen die Parteien trennen. Und zwar beziehen sich diese Differenzen nicht lediglich auf die staatsrechtlichen Fragen im strengen Sinne genommen, sondern auch auf die Auffassung der wirtschaftlichen Selbstständigkeit Ungarns. Diese letztere ist in den Ausgleichsgesetzen prinzipiell wohl anerkannt, doch ist dem Geiste der Ausgleichsgesetze nach in erster Linie die einvernehmliche Behandlung derselben anzustreben, es ist somit, solange die Möglichkeit einer einvernehmlichen Behandlung dieser Angelegenheiten vorhanden ist, der Standpunkt festzuhalten, daß die erwähnte wirtschaftliche Gemeinsamkeit im Interesse Ungarns aufrechterhalten werden solle, auch dann, wenn aus dem gesetzlichen Gesichtspunkte die Trennung möglich wäre. Dagegen ist der Standpunkt der Opposition der, daß die wirtschaftliche Trennung prinzipiell anzustreben sei.

Um aber den soeben erwähnten, von der Regierung und ihrer Partei verfochtenen Standpunkt mit Erfolg vertreten und die Angriffe der Opposition in wirksamer Weise zurückweisen zu können, wäre es unumgänglich notwendig, daß gewisse Fragen, welche der Opposition ein sehr dankbares Angriffsobjekt abgeben, in entsprechender Weise gelöst werden möchten.

Diese Fragen betreffen gewisse Angelegenheiten des Allerhöchsten Hofstaates⁵ und der Armee. Sprecher müsse aber sogleich hervorheben, daß es sich hiebei keinesfalls um das Wesen der Sache tangierenden Fragen, sondern lediglich um formelle, bloß auf die Äußerlichkeit bezughabende Dinge handele, so daß wenn die betreffenden Fragen auch im gewünschten Sinne geordnet werden, in der praktischen Wirklichkeit nichts geändert werden würde. Nachdem aber diese Fragen im ungarischen Ministerrate eingehend noch nicht besprochen wurden, glaubt Sprecher von deren näheren Formulierung bei dieser Gelegenheit absehen zu sollen.

Justizminister Szilágyi kann nicht umhin der Wahrnehmung Ausdruck zu geben, daß die Zahl der Anhänger des staatsrechtlichen Ausgleiches abgenommen habe. Wohl sei die Differenz, wenn man die tatsächliche Stärke der gegenwärtigen Regierungspartei zum Vergleiche nimmt, nicht erheblich, doch müsse in Betracht gezogen werden, daß ein namhafter Teil der früheren Parteilosen, die Sachsen, die auch vordem Anhänger der staatsrechtlichen Basis waren, in die Regierungspartei getreten sind; dafür hat die Regierungspartei Wahlbezirke verloren an die äußerste Linke und an die Nationalpartei.

Ein weiteres Anzeichen dafür, daß die Anhänger des staatsrechtlichen Ausgleiches sich vermindert haben, sei nach Sprechers Auffassung die neue Richtung der Nationalpartei, denn seit 25 Jahren ist es niemals vorgekommen, daß sich eine Partei gebildet hätte mit der Tendenz die staatsrechtliche Basis im nationalen Sinne zu erweitern. Wohl tritt diese Tendenz nur verdeckt und gewissermaßen hinterlistig auf, indem sie nur von der Lösung der noch nicht geordneten Fragen, von Fortentwicklung des Ausgleiches und so weiter spricht, doch der Umstand, daß es ihr gelungen ist mit diesem, allerdings verhüllten Programme Anhänger zu gewinnen, beweise, daß sich die Elemente vermehrt haben, die eine Änderung der staatsrechtlichen Basis für statthaft halten.

Trotz alledem sei auch nach Sprechers Ansicht die Zahl der Regierungspartei genug groß, um die staatsrechtliche Basis gegen jeden Angriff zu schützen, und wenn die Regierung eine zielbewußte und geschickte Politik befolgt, so werden neue Elemente der Regierungspartei zugeführt und die bereits Verlorenen wieder zurückgewonnen werden.

Worin diese Politik zu bestehen hätte, habe der Finanzminister schon angedeutet.

Um zunächst den ungarischen Hofstaat zu erwähnen, müsse Sprecher bemerken, daß die Opposition mit diesem Postulate in Wirklichkeit nur ein Spiel treibt, denn das Ganze reduziert sich darauf, daß bei gewissen staatsrechtlichen Akten, welche Seine Majestät als König von Ungarn vorzunehmen geruhen, die ungarischen Bannerträger fungieren sollen. Dies ist eine reine Äußerlichkeit, welche mit dem Ausgleich nicht im mindesten zusammenhängt, noch viel weniger einen Ausbau der Verfassung bedeutet; allein diese äußerliche Kleinigkeit hat doch eine Bedeutung

erlangt in dem Lichte wie es hingestellt wurde, und Sprecher glaubt sich deshalb der Hoffnung hingeben zu können, daß schon durch diesen Hinweis die Angelegenheit die allerh. Würdigung finden werde.

In der Armeefrage habe die letzte Rede des Grafen Andrassy genau den Standpunkt bezeichnet⁶, welchen auch die gegenwärtige ungarische Regierung einnimmt; an dieser Angelegenheit darf weder offen noch verdeckt gerüttelt werden; sehr wünschenswert sei es aber, daß Fehler de part et d'autre⁷ vermieden werden, da solche Fehler unter den hier obwaltenden Verhältnissen stets eine viel größere Bedeutung gewinnen, als sie in Wirklichkeit verdienen.

Wird die Regierung in der Lage sein, den hierauf bezüglichen Wünschen gegenüber, insoferne dieselben berechtigt sind, sich auf Erfolge berufen zu können, dann wird sie nicht nur den Ausgleich siegreich verteidigen, sondern auch verlorene Parteigänger wieder zurückerobern können.

Daß die Situation krank sei, dafür zeugt auch das Emporblühen des Chauvinismus in einem bisher nicht gekanntem Maße; der Geist dieses Chauvinismus stiehlt sich in jede Frage hinein und wirkt störend auf die nüchterne Lösung derselben. Diesem müsse entgegengearbeitet werden. Die erste Bedingung hiefür sei — wie es auch der Ministerpräsident darlegte — das selbstbewußte und feste Auftreten der Regierungspartei und damit diese so auftreten könne die Berücksichtigung der raisonnablen⁸ nationalen Auffassung. Ein Paktieren hiebei mit der Nationalpartei in dem Sinne, daß deren Ideen zum Siege verholfen werden möchten, müsse als ausgeschlossen angesehen werden; eine solche Verbündung würde nicht nur ein politisch fehlerhaftes Resultat liefern, sondern auch zu weiteren Erschütterungen führen.

Ferner um jenen Ausstreungen zu begegnen, welche hauptsächlich durch die oppositionelle Journalistik ausgebeutet werden, wonach die Regierung und ihre Partei keinen festen Zusammenhalt hätten, sei ein festes und mutiges Auftreten nach jeder Richtung hin notwendig. Zu diesem Behufe wäre auch die Schaffung eines größeren, gut geleiteten, den Kampf schneidig führenden regierungsfreundlichen Journales wünschenswert.

Durch die soeben angedeuteten, bloß ganz gewöhnlichen Mittel wäre nach Sprechers Dafürhalten nicht nur möglich, die Situation zu sanieren, der herrschenden Verwilderung zu steuern und den Reichstag zur nützlichen Arbeit zurückzuleiten, sondern auch verlorene Anhänger für die Regierungspartei wieder zu gewinnen.

Ackerbauminister Graf Bethlen sieht die Situation nichts weniger als rosig an. Der Umstand, daß man mit der Auflösung des Reichstages nicht mehr wird drohen können, kann bei der voraussichtlich unproduktiv bleibenden Tätigkeit des Reichstages wenigstens in der ersten Session leicht zur Abbröckelung und zur inneren Dissolution der Regierungspartei führen. Es seien fortwährende persönliche, klerikale und chauvinistische Angriffe zu gewärtigen. Die persönlichen Angriffe können am leichtesten zurückgewiesen werden; die klerikale Bewegung hängt mit europäischen Fragen zusammen, wohl darf man diesbezüglich auf eine Besserung hoffen; in betreff des Chauvinismus und dessen Bekämpfung stimme Sprecher vollkommen mit dem Justizminister überein. Auch nach seiner Überzeugung könnte durch eine stramme Organisation und Führung der Regierungspartei, welche eben jetzt, wo viele neue Elemente hinzugekommen sind, leicht bewerkstelligt werden

könnte; dann durch eine zweckmäßige Rollenverteilung den herrschenden Mißständen abgeholfen werden.

Der Minister für Kroatien, Slavonien und Dalmatien Josipovich ist in der Lage konstatieren zu können, daß die gegenüber Kroatien und Slavonien sich immer freundlicher offenbarende Gesinnung der maßgebenden ungarischen Kreise einen wohlthätigen Einfluß auch auf die Beziehungen Kroatiens und Slavoniens zu Ungarn ausübe, infolgedessen die ungarische Regierung auf die wärmste Unterstützung der kroatischen Abgeordneten wird rechnen können.

Der Minister am allerh. Hoflager Szögyény kann sich nach den vorangegangenen Erörterungen ganz kurz fassen. Er teilt die Ansicht des Finanzministers, daß die Opposition alle parlamentarischen und unparlamentarischen Kampfmittel in Anwendung bringen werde, um die Regierung zu stürzen. Es fragt sich, was man dagegen zu tun habe? Ohne zu untersuchen, ob die Regierungspartei Verluste erlitten hat oder nicht, stehe das unzweifelhafte Faktum fest, daß die Regierung über eine große numerische Majorität verfügt. Möge also die Regierung diese Majorität zur Stütze benützen, zu diesem Zwecke ist notwendig, daß die Partei auch kompakt und verläßlich sei. Um dies zu bewirken, müsse vorerst die Regierung in sich selbst geeinigt und kompakt bleiben, diese Einigkeit müsse aber auch aus allen ihren Äußerungen hervorgehen, damit dieselbe vor aller Welt klar werde.

Ob die Hausordnung verschärft werden soll und in welcher Weise, bilde eine Detailfrage. Sprecher glaubt, daß die Notwendigkeit hiefür bald eintreten werde.

Was diejenigen Mittel betrifft, welche der Finanzminister und der Justizminister angedeutet haben, so vermag sich Sprecher hierüber, da diese Fragen bisher im Ministerrate nur in formloser Weise zur Sprache gelangten, nicht zu äußern; doch könne er nicht umhin, in betreff der Zweckmäßigkeit dieser Mittel einem leisen Zweifel Ausdruck zu geben, weil er befürchtet, daß nachdem die beiden erwähnten Institutionen durch 25 Jahre in der nämlichen Weise bestanden haben, ein Nachgeben in der angedeuteten Richtung sehr leicht als eine Schwäche ausgelegt und als solche ausgebeutet werden könnte. Gegen eine solche Auslegung müsse er sich verwahren; vielmehr halte er dafür, daß man dem Entschlusse mit der Nationalpartei auf diesem Gebiete in keinerlei Weise paktieren zu wollen, so bald als möglich in entschiedener Weise Ausdruck geben sollte.

Die Auffassung, daß das Ergebnis der Wahlen deshalb sehr bedenklich wäre, weil die ausgleichsfeindlichen Elemente Terrain gewonnen hätten, teilt Sprecher nicht, denn eigentlich hat die äußerste Linke nur sehr wenig neue Mandate gewonnen, im größeren Verhältnisse hat die Nationalpartei zugenommen. Hierin könne aber Sprecher keinen Beweis für die Ausbreitung der ausgleichsfeindlichen Gesinnung erblicken, weil ja die Nationalpartei sich eben als die Trägerin der Ideen der alten Deákpartei ausgibt, die sich zur Aufgabe gestellt hat, den Ausgleich in der ursprünglichen Reinheit wiederherzustellen. Dieses unaufrichtige Vorgehen mochte eben sehr viele Anhänger der staatsrechtlichen Basis, welche auf die Nuancen nicht achteten, getäuscht haben. Wohl sei dieses Vorgehen verwerflich und um so perfider als die Nationalpartei mit dem Festhalten an der staatsrechtlichen Basis nur ein Spiel treibt, während sie wegen Erzielung momentaner Effekte tatsächlich die Richtung der äußersten Linken befolgt.

Sprecher resümiert seine Auffassung über die Lage dahin, daß seiner Ansicht nach kein Grund vorhanden sei, um verzweifelt in die Zukunft zu sehen; andererseits aber man auf die heftigsten Kämpfe vorbereitet sein müsse. Bleibt das Kabinett mit sich selbst einig und tritt auch nach außen mutig auf, wenn klargestellt wird, daß nur die liberale Partei diejenige ist, welche das allerrh. Vertrauen besitzt, dann können die jetzigen Schwierigkeiten überwunden werden, und die normale Lage wird bald wieder eintreten.

Justizminister Szilágyi sieht sich zu der Bemerkung veranlaßt, daß er von dem soeben Vernommenen in gewisser Beziehung abweichender Ansicht sei, hinsichtlich der Konklusion jedoch damit übereinstimme.

Seine Majestät geruhen allerrh. zu konstatieren, daß hinsichtlich der aus der vorhandenen Situation abgeleiteten Konklusion sämtliche Mitglieder des Kabinetts miteinander übereinstimmen.

Ministerpräsident Graf Szapáry erlaubt sich auf eine allerrh. Zwischenbemerkung Seiner Majestät über die Gefährlichkeit der Prinzipien der Nationalpartei reflektierend zu bemerken, daß seines Dafürhaltens die Nationalpartei an und für sich deshalb nicht gefährlich sei, weil sie ihre Prinzipien fortwährend sprunghaft ändert, indem ihr Führer lediglich durch die persönliche Ambition geleitet wird.

Zurückkommend auf die zur Bewältigung der Situation anzuwendenden Mittel, erblickt auch der Ministerpräsident in dem Falle, wenn die Opposition zu unparlamentarischen Mitteln greifen sollte, keinen anderen Ausweg, als die Hausordnung zu verschärfen; worin diese Verschärfung zu bestehen hätte, darüber vermag er sich jetzt nicht zu äußern. Was aber vor allem notwendig ist, d. i. das feste Zusammenhalten der Regierungspartei und ein entschiedenes und geeinigtes Vorgehen der Regierung.

Seine Majestät geruhen hierauf nochmals allerrh. zu konstatieren, daß so verschieden auch die aufgebrachten Argumente und die Nuancen in der Beurteilung der Lage waren, in der Konklusion sämtliche Mitglieder der Konferenz darin übereingestimmt haben, daß vor allem notwendig sei, daß die Regierung Kraft und Festigkeit zeige. Seine Majestät müssen auch allerrhöchsthererseits betonen, daß wohl immer, insbesondere aber unter den gegenwärtigen Umständen, die vollkommene Einigkeit in der Regierung erforderlich sei; wohl könne nicht verlangt werden, daß die einzelnen Mitglieder der Regierung stets einer und derselben Meinung seien; wenn schon aber ein Gegenstand durchberaten ist, und der Ministerrat einen Beschluß gefaßt hat, dann sollen sich dem Beschlusse alle Mitglieder der Regierung unterwerfen und nach außen hin ein vollständiges Einverständnis zeigen, damit etwaige Divergenzen nicht in die Öffentlichkeit treten.

Seine Majestät müssen um so mehr wünschen, daß die gegenwärtige Regierung kräftig bleibe, als nur ihre Partei diejenige ist, auf welche die Regierung gestützt werden kann. Ein besonderes Augenmerk müsse darauf gerichtet werden, daß der Zunahme der weitergehenden Ansichten Einhalt gemacht werde, denn dieselben würden, wenn sie immerwährend zunehmen, endlich zu einer Katastrophe führen, da eine konstitutionelle Lösung unmöglich wäre.

In betreff der vom Finanzminister und vom Justizminister hinsichtlich des Hofes und der Armee gemachten Andeutungen behalten sich Seine Majestät die allerh. Schlußfassung für jene Zeit vor, wo konkrete Anträge vorliegen werden; doch können Allerhöchstdieselben nicht umhin, schon jetzt die Warnung zu geben, daß bezüglich der Armeefrage auch die mindeste Änderung reiflich erwogen und diese Angelegenheit mit größter Vorsicht behandelt werden möge.

Hierauf geruhen Seine Majestät die Konferenz allergnädigst zu schließen.

Jegyzetek

- 1 Az 1892. jan. 28–febr. 6. között lezajlott képviselő-választásokra *ld. a bevezető tanulmány A/III. részét.*
- 2 *Vö. 1892. márc. 18./1.*
- 3 *Ld. 1892. márc. 6./2.*
- 3a invektívák (éles támadások, kirohanások)
- 4 Az 1889. évi véderővita során és a közigazgatási tvj. 1891. évi tárgyalásán lefolyt obstrukcióról van szó. — *Vö. 1891. aug. 1.*
- 5 *Ld. még 1893. okt. 21./2.*
- 6 *Id. Andrassy Gyula e beszédét a Fh. bizottságában mondta el a véderővita alkalmából 1889 tavaszán. Andrassy Gyula gróf beszéde a véderő-törvényjavaslat tárgyában. Elmondott 1889. évi ápril hó 5-én. Bp. 1889.*
- 7 *de part et d'autre = mindkét részről*
- 8 *raisonnable = ésszerű, méltányos*
- 9 A jk.-et említi: *Hanák, Magyarország... 7/1. 72. p.*

108./9./

1892. március 6.

1.

A középiskolások eltiltása március 15-e testületi megünneplésétől

Berzeviczy államtitkár úr a megjelenésben akadályozott vallás- és közoktatásügyi miniszter úr helyett előterjesztette, hogy a budapesti középiskolai főigazgató-helyettesnél két ellenzéki hírlapíró jelent meg azzal a felhívással, hogy a középiskolák növendékei tanáraik vezetése alatt testületileg vegyenek részt a március 15-i ünnepélyen. Az államtitkár úr kéri ennél fogva a minisztertanács elhatározását aziránt, hogy e tekintetben a középiskolák igazgatói milyen utasítással láttassanak el.

A minisztertanács nem tartotta sem indokoltnak, sem helyén valónak, hogy a középiskolák növendékei, kivált tanáraik vezetése alatt testületileg részt vegyenek március 15-ének politikai színezettel bíró megünneplésében. Ennél fogva az iskola-igazgatóknak az az utasítás adandó, hogy a mondott napon az előadások rendesen tartassanak meg, ha valamely tanuló mindamellet elmaradna az előadásokról, a tanórákról való

elmaradás, amennyiben az elmaradás egyéb alapos okkal nem igazoltatik, tekintessék igazolatlanoknak anélkül, hogy annak különösebb súly tulajdoníthatnók.

2.

A képviselőházi házszabályok módosításának kérdése;¹ kész törvényjavaslatok benyújtása a házszabály-revízió felvetése előtt

A miniszterelnök úr, tekintve azt, hogy a kormánynak szándéka a jelen Országgyűlés első ülészakát a Képviselőház házszabályainak módosítására felhasználni, felvetette azt a kérdést, vajon szemben az 1848:IV. tc. 15. §-ának azon határozatával, miszerint a házszabályoknak a szorosabb értelemben vett tanácskozási rendet illető része csak az évi ülések végével, s csak a törvényjavaslatok tárgyalásának bevégeztése után módosítható, a kormány a jelen ülészakban terjesszen-e elő törvényjavaslatokat?

A minisztertanács abban a nézetben volt, hogy a készületlenség vádjának kikerülése végett mellőzhetetlen, hogy törvényjavaslatok előterjesztessenek; de a parlamentáris politika szempontjából is nagyon kívánatos, hogy a Képviselőház kellőleg foglalkoztassék; ennél fogva azt határozta, hogy a kész törvényjavaslatok elő is terjesztessenek. Mi történjék később a házszabályok módosításának szempontjából: aziránt a minisztertanács annak idejében a fejlődő viszonyok szerint fog határozni.²

3.

Szerződés Angliával a szerzői jog kölcsönös védelméről

Az igazságügy-miniszter úr előterjesztette a szerzői jog védelme iránt Angliával kötendő egyezmény tervezetét, s felhatalmazást kért, hogy Ő Felsége legfelsőbb jóváhagyásával az ily alapon kötendő szerződéshez a magyar kormány nevében hozzájárulhasson.

A felhatalmazás megadatott.³

7.

A Szeghalmi Kir. Járásbíróság és Békés vm. szeghalmi járásának főszolgabírája között a hatóság elleni erőszak és becsületsértés miatt keletkezett hatásköri összeütközés kérdésében — az igazságügy-miniszter előterjesztésére — határozat arról, hogy az eljárást a bíróság folytassa le.

11.

A kereskedelemügyi miniszter felhatalmazása arra, hogy a Magyar Országos Központi Takarékpénztár 4 1/2%-os zálogleveleit felvegyék a Posta-takarékpénztár és betevői által vásárolható értékpapírok sorába.

12.

Állami utak és hidak építése

A kereskedelmi miniszter úr előadta, hogy az 1892. év öt első hónapjában viselendő közterhekről és fedezendő állami kiadásokról szóló 1891:XXXVII. tc. 2. §-a szerint a kiadási tételekre nézve az 1891. évi állami költségvetésről szóló 1890:XXXIX. tc. rendelkezései irányadók; az 1892. évi állami költségvetési előirányzatban a beruházásoknál új állami kőutak és hidak építésének címe alatt felvett munkálatokra szükséges és esedékes összegek azonban nem fedezhetők az 1890:XXXIX. tc. szerint megszavazott összegeknek 5 hónapra eső részéből, sőt egyes esetekben az egész 1891. évi hitelösszezből sem.

Minthogy egészen kiszámíthatatlan, hogy az 1892. évi költségvetés mikor fog törvényhozásilag megállapíthatni,⁴ és tekintve azt, hogy a fennebb jelzett munkálatoknál részben az állam szerződészerű kötelezettségeinek teljesítéséről van szó, részben pedig oly méltányossági indokok forognak fenn, melyeknek figyelembevételét az állam hitele követeli: az előadó miniszter úr felhatalmazást kér, hogy az alább elősorolandó munkálatoknál a fennforgó szükség szerint az 1892. évi költség-előirányzat alapján az 1891:XXXVII. tc.-ben nyert felhatalmazás keretén túl is teljesíthessen fizetéseket.

A szóban levő munkák a következők:

- a.) Temes vármegyében a debrecen–fehértemplomi állami közúton a 38. és 39. számú sági Temes-hidak;
- b.) a pozsonyi „Ferenc József-híd”-nál⁵ a vállalkozónak fizetendő évi részlet;
- c.) a komáromi Duna-hídnál⁶ a vállalkozónak fizetendő évi részlet;
- d.) a tiszafüredi állami Tisza-hídjért a vállalkozónak fizetendő évi részlet;
- e.) a zágrábi Száva-hídjért fizetendő építési részlet.

A kért felhatalmazás megadatott.

13.

A kereskedelemügyi miniszter felhatalmazása arra, hogy a bécsi Nemzetközi Postakongresszus határozatairól szóló törvényjavaslatot az Országgyűlés elé terjessze.⁷

14.

A kereskedelemügyi miniszter felhatalmazása arra, hogy az ipari és gyári alkalmazottaknak baleset elleni védelméről és az iparfelügyelőkről szóló törvényjavaslatot az Országgyűlés elé terjessze.⁸

15.

Fizetési haladék engedélyezése a Debrecen–Füzesabonyi HÉV-nek

A kereskedelmi miniszter úr bejelentette, hogy a Debrecen–Füzesabonyi HÉV engedélyeseinek kérelme folytán az ezen vasútnak az állami gépgyárak által az 1888:IV. tc. 6. §-a értelmében hitelezett sínzállítmányok után esedékessé vált ez évi törlesztési részletnek lefizetésére f. évi ápril végéig terjedő halasztást szándékozik engedélyezni az esetre, ha Csávolszky Lajos, mint a szóban levő vasút engedélyese az esedékessé vált és válандó^a összegekért készfizetési kezességet vállal; megjegyezvén, hogy a hátralékos összeg a letett óvadék s az államnak a vasút feletti rendelkezési joga által különben is teljesen biztosítva van.

Jóváhagyólag tudomásul vétetett.⁹

16.

Kifogások Bosznia–Hercegovina 1889. évi zárszámadásával szemben

A pénzügyminiszter úr előterjesztette, hogy a megszállott tartományoknak a közös pénzügyminiszter által közölt 1889. évi zárszámadása szerint a kiadások 2 391 743 Ft 18 kr-ral, vagyis 25%-kal haladták meg a költségvetésileg előirányzott összeget; megjegyezvén azonban, hogy a bevételek is az előirányzathoz képest 2 371 539 Ft 69 kr-nyi emelkedést mutattak. A kiadásoknak ily nagymérvű emelkedése nem csupán a bevételek szaporodásának természetes folyománya, hanem nagy részben teljesen új kiadások, s a költségvetés megállapításakor előre nem látott, s így elő sem irányzott állandó beruházásokból származik. Így egyebek közt mezőgazdasági és ipari célokra 445 991 Ft 17 1/2 kr, szállodaépítésekre 35 551 Ft 38 kr és 32 500 Ft, kerületi hivatal építésére 56 180 Ft 76 kr, kereskedelmi és elemi iskola építésére 35 550 Ft fordított a költségvetés keretén kívül.

Az előadó miniszter úr elismeri a kiadásoknak hasznos voltát; de minthogy az ily kiadásoknak a Monarchia két állama kormányainak tudta és hozzájárulása nélkül tétele teljesen illuzóriussá teszi a Monarchia két része kormányainak a költségvetés közös megállapítása által biztosított ellenőrzési és az 1880:VI. tc.-ben fenntartott befolyás jogát a megszállott tartományok igazgatásának vitelére, melyért a Monarchia két államának kormányai alkotmányos felelősséggel tartoznak: az előadó miniszter úr kötelességének tartja a minisztertanács figyelmét a fennebb előadott körülményre felhívni oly célból, hogy intézkedés tétessék, miszerint a közös minisztérium részéről a jövőben oly túlkidadások, melyek nem a rendes közigazgatás keretébe esnek, hanem kulturális vagy közgazdasági szempontból fejlesztési irányzattal bír-

nak, s a közösen megállapított költségvetéssel szemben teljesen új kiadási tételeket képeznek, a Monarchia két állama kormányaival mindig előzetesen közöltesse, s csak azok hozzájárulásának kieszközlése után legyenek foganatosíthatók.

A minisztertanács teljes mértékben osztozván a pénzügyminiszter úr nézetében, maga részéről is szükségesnek tartotta, hogy e tekintetben orvoslás történjék, és abban állapodott meg, hogy miután kilátás van arra, hogy az 1893. évi közösügyi költségvetés megállapítása végett egy-két hónap múlva közös miniszteri értekezletek fognak tartatni,¹⁰ ez alkalommal hozassék ezen ügy is szóba, s a Monarchia két állama kormányai befolyási jogának és felelősségének megfelelő eljárás állapíttassék meg.

18.

Hitelátruházás a baromfityenyésztés fejlesztése céljából

A földművelési miniszter úr felhatalmazást kért, hogy az 1891. évi költségvetésben az „Állattenyésztés” címnél elért megtakarításból 12 000 Ft a baromfityenyésztés fejlesztésére fordíthatassék, s ezen átruházás zárszámadásilag igazoltassék.

A kért felhatalmazás megadatott.

20.

A horvát–szlavón–dalmát miniszter felhatalmazása arra, hogy a horvát–szlavónországi hivatalnokoknak, azok özvegyeinek és árváinak nyugdíj-ellátásáról szóló horvát törvényjavaslatot szentesítés alá terjessze.¹¹

22.

A belügyi tárcát vezető miniszterelnök előterjesztésére határozat arról, hogy az uralkodó gr. Laszberg Rudolfot nevezze ki Győr vm. és Győr város főispánjává, amennyiben gr. Batthyány Lajost fiumei kormányzóvá nevezi ki.¹²

29.

Az 1885:11. tc. (nyugdíjtörvény) 46. §-ának magyarázata (árvák nevelési járulékanak megállapítása).

Jegyzetek

a Beszúrási iróval.

1 *Ld. még 1891. febr. 28./1., márc. 2., jún. 17./1.*

2 A Szapáry- és Wekerle-kormányok idején többször már nem került mt. elé az ügy, mert a kormány ismét megriadt az esetleges következményektől. Jellemző az 1892. jún.-ban tartott ún. házszabály-értekezlet „eredménye”, amely Bánffy Dezső kh. elnök elnöklétével, a Ház alelnökeinek, Szapárynak, Szilágyinak, továbbá a Szep. 5, a Füg. és 48-as P. 5 és az Ugron-frakció 2 képviselő-

jének részvételével folyt le. Bánffy a vita kezdetén kijelentette: a házszabályok megváltoztatása ugyan nem szükséges mulhatatlanul, de tisztázni kellene azok vitás pontjait, hogy elejét vegyék a gyakori házszabály-vitáknak. A tanácskozáson érdemi eredmény nem született, s a függetlenségi „Egyetértés” jún. 23-i száma így summázhatott: „Az értekezleten jelenvolt képviselők mind azt a meggyőződést merítették, hogy a kabinet ez idő szerint mind a klotürt, mind a házszabályok egyéb gyökeresebb módosításának tervét végleg elejtette.” OL - P 634 - 3. t. (házszabályok).

- 3 Az 1893. ápr. 24-én megkötött szerződés kimondta, hogy az irodalmi és művészeti művek szerzői és jogutódai a szerződő felek országaiban kölcsönösen azokat az előnyöket élvezik, amelyeket ott a tv. nyújt vagy nyújtani fog. Magyarországon tv.erőre emelte az 1894:10. tc. Iratok: OL - K 2 - 1892/97 - Tvj.-ok, 25. (291. cs.), OL - K 231 - 1894 - 2. t. - 7025.
- 4 *Vö. 1892. márc. 18./1.*
- 5 *Vö. 1890. okt. 24./2.*
- 6 *Vö. 1891. jan. 21./5.*
- 7 *Ld. még 1890. jún. 27./16., nov. 9./2., 1891. jan. 15./2., máj. 1./12., aug. 16./9.* — Az „Egyetemes Postaszerződés”-t, amely lényegében a párizsi szerződés rendelkezéseit tartotta fenn, 1891. júl. 4-én írták alá Bécsben. Tvj.-ba foglalva 1892. márc. 8-án került az Ogy. elé és ott ápr. 22-én fogadták el. Tv.erőre emelte az 1892:11. tc. (OL - K 2 - 1892/97 - Tvj.-ok, XXI. /288. cs./, KN /1892-97/ 1. k. 43-44. p., 2. k. 159., 238-240., 255. p. 3. k. 191. p.) — A végrehajtási rendeleteket ld. RT 1892. 1265-1328. p.
- 8 *Ld. még 1890. júl. 4./3.* — A Ballai-féle tvj. biztosításra vonatkozó részéről Baross 1890. nov. 2-án egy értekezleten, majd később írásban is kikérte a biztosítóintézetek véleményét. Ezek — feltételekkel — elvileg hajlandóságukat fejezték ki a munkásbiztosítás vállalására. Baross 1890. nov. 10-én véleményezésre megküldte a tvj.-ot a kereskedelmi és iparkamaráknak, az Orsz. Iparegyesületnek és az Általános Munkás Betegsegélyző és Rokkant Pénztárnak is. A kamarák végelesen nyilatkoztak. Az Orsz. Iparegyesület szerint a betegsegélyezési tv. megalkotása és ennek „teljes működése során” kell tapasztalatokat szerezni, „csak ezután vételesség foganatba a baleset elleni biztosítás”. A szakkörök általában úgy vélték, hogy az iparfelügyeletről külön tv.-ben kellene intézkedni. A gyárosok, iparosok főleg a munkaadó biztosítási kötelezettségének kimondását sérelmezték. A munkás-ságot képviselő Betegsegélyző Pénztár viszont ezt az intézkedést tartotta a legfontosabbnak. (OL - K 231 - 1891 - 1. t. - 101 /26 685, 67 574, 73 196/1890 és 106, 6808, 10 037, 16 214, 17 595, 19 328, 26 606/1891/.) — A gyáriparosok nyomásának engedve Baross végül elállt a javaslat biztosításra vonatkozó részétől és a mt. elé már egy enélkül szerkesztett tvj.-ot terjesztett. (Ld. OL - K 26 - 1892 - 95.) — A mt. a 44 §-ból álló javaslatba egy új § (18.) felvételét határozta el, amely szerint a püm. kezelésében lévő üzemekben csak a püm. engedélyével végezhető iparfelügyelői vizsgálat. Az így véglegesített tvj. négy fejezetre tagolódott. Az I. fejezet „minden ipartelepen” kötelezte a munkaadót bizonyos munkavédelmi berendezések létesítésére. A II. fejezet az iparfelügyelőről rendelkezett. Ezek a kerm. alá rendelt állami tisztviselők voltak, feladatukat az iparügyekre vonatkozó tv.-ek és rendeletek végrehajtásának ellenőrzése és az iparfejlesztéssel kapcsolatos teendők ellátása képezte. Egyik legfontosabb feladatuk az éves gyárvizsgálat megtartása volt az erögéppel rendelkező, vagy az enélküli, de 20 alkalmazottnál többet foglalkoztató üzemekben. A tvj. III. fejezete kihágásnak minősítette a tv. rendelkezéseinek megsértését, amely 100, ill. 300 Ft-ig terjedő pénzbüntetést vont maga után. — Baross a tvj.-ot előszentesítésre 1892. márc. 7-én terjesztette fel. Az uralk. lf. engedélye márc. 28-án érkezett meg, és ápr. 1-jére elkészült a tvj. részletes indokolása, amely felölelte a tárgyban tett külföldi törvényhozási intézkedéseket is. A tvj.-ot Baross ápr. 23-án terjesztette a Ház elé. A javaslat lényegtelen módosításokkal ment át az ogy. tárgyaláson, igaz elég hosszú idő alatt, hiszen a Kh. csak 1893. szept. 28-29-én tárgyalta. (Iratok: OL - K 231 - 1894 - 1. t. - 1543., kh. tárgyalás: KN /1892-97/ 2. k. 278. p., 6. k. 36. p., 13. k. 26-37., 47. p., 14. k. 3. p.) — Tv.erőre emelte az 1893:28. tc., amely 1894. márc. 28-án lépett hatályba. A végrehajtási rendelet kidolgozására vonatkozó iratokat, az 1894. febr. 25-én kiadott 13 469. sz. rendelet szövegét ld. OL - K 231 - 1894 - 1. t. - 1543 (1543 és 13 469); az alapszámon megtalálható az iparfelügyelőknek, segéd-iparfelügyelőknek 1894. ápr. 13-án kiadott szolgálati utasítás is (21 752. sz.). — Ezzel a Szapáry- és Wekerle-kormányok „munkásvédelmi törvényei” mind tető alá kerültek. — *Vö. 1890. ápr. 18./4., júl. 4./3.*

- 9 A vasutat 1891-ben adták át a forgalomnak. (*Ruzitska* 65. p.) — A HÉV a 178 000 Ft-os törlesztési részlet pontos kifizetését az elsőbbségi részvények nem megfelelő értékesítése miatt képtelen volt teljesíteni, ezért febr. 19-i beadványában féléves haladékot kért. Csávolszky végül vállalta a kezes-séget, s így a kerm. márc. 7-én hozzájárult a fizetési haladékhoz, de az ápr. 30-i terminus ismételt szűknek bizonyult. Többször is meghosszabbították a határidőt, utoljára 1893. febr. 5-ig. OL - K 229 - 1892 - 17. t. - 1134.
- 10 *Vö. 1892. máj. 20./1.*
- 11 *Ld. még 1891. okt. 13./13.* Iratok: OL - K 255 - 1892 - 7. t. - 244. — A javaslatot tv.erőre emelte az 1892. márc. 10-i tv. az orsz. tisztviselők és szolgák, azok özvegyei és árvái nyugdíjazásáról és ellátásáról a Horvát és Szlavón Királyságokban.
- 12 *Vö. 1892. febr. 19./8.* — Ferenc József — Szapáry márc. 8-i előterjesztésére — márc. 9-én nevezte ki Laszberget, aki addig Győr vm. alispánja volt. OL - K 148 - 1892 - III. t. - 1110.

109./10./

1892. március 18.

1.

Törvényjavaslat további két hónapra szóló pénzügyi felhatalmazásról¹

Tekintve, hogy egészen bizonytalan, vajon a pénzügyi felhatalmazási törvény érvényének lejártáig, vagyis f. évi május hó végéig az 1892. évre szóló állami költségvetésre vonatkozó törvény létrejön-e, — a miniszterelnök úr javaslata folytán

megbízott a pénzügyminiszter úr, hogy további 2 hónapra szóló pénzügyi felhatalmazási törvényjavaslatot készítsen elő, s ahhoz Ő Felsege legfelsőbb jóváhagyását eszközölje ki; e törvényjavaslat valóságos benyújtása iránt azonban a minisztertanács a fejlődő viszonyokhoz képest később fog határozni.²

2.^a

A primás írásbeli javaslata az elkeresztelési ügy megoldására³

A vallás- és közoktatásügyi miniszter úr előadta, hogy a miniszterelnök úr és az igazságügy-miniszter úr jelenlétében a primással megbeszélvén az ügynevezett elkeresztelési ügyet, ezen értekezletben az a megállapodás jött létre, hogy a primás írásban közölje a kormánnyal azt, hogy nézete szerint a szóban levő kérdést miképpen vélné megoldhatónak.

Ennek következtében a primás f. évi február hó 29-éről átiratot intézett a miniszterelnök úrhoz,⁴ melyben kijelenti, hogy egyrésztől nem adhatja fel azt az álláspontját, hogy az 1868:LIII. tc. 12. §-a, mint szerinte a baj forrása, célravezetőleg módosítandó volna; másrésztől ezen nagyfontosságú kérdés megoldásánál a római Szentszék mint a katolikus egyház dogmái szerint a katolikus hit és erkölcsi kérdésekben egyedül illetékes fórumot nem mellőzheti. Mindazonáltal, figyelembe véve a

kormány helyzetét is, valamint azt a követelményt, hogy az államhatalom tekintélye megóvassék, az ügy kiegyenlítése érdekében hajlandó az esetre, ha a kormány a kérdéses törvény módosítását nem tartaná időszerűnek, a törvény módosításának elvi kilátásba való helyezésének feltétele mellett a római Szentszéknél azt a modus vivendi elfogadását és érvényre emelését javaslatba hozni:

hogy a katolikus lelkészek a vegyes házasságokból származó gyermekek anyakönyvi kivonatait a szülők vallásának kitüntetése mellett az illető polgári hatóságokhoz időközönként és kollektíve tehessék át, oly kikötéssel azonban, hogy azok a nem katolikus hitfelekezetek pásztoraihoz használat végett meg ne küldessenek, továbbá

hogy ezen kivonatokból az illető polgári hatóságok polgári használatra állam-érvényes bizonyítványokat állíthassanak ki; azonban a katolikus lelkészek részére mindenkor fenntartandó lesz azon jog, hogy egyházi célokra ők is állíthassanak ki hiteles anyakönyvi kivonatokot.

Miután a primás átirata egész terjedelemben is felolvastatott, s az ügy behatólag megvitattatott volna,

a primásnak írásban adandó válasza nézve a minisztertanács abban állapodott meg, hogy eziránt a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr által bemutatandó választervezet alapján fog tüzetesen határozni.

Jegyzetek

a A 3. pontot nem közöljük.

1 *Ld. még 1891. máj. 1./24., szept. 6./3., szept. 7./2., szept. 25./2., 1892. febr. 9./19.*

2 Wekerle febr. 27-én nyújtotta be a költségvetést, amelynek általános tárgyalása ápr. 1-jén fejeződött be. A részletes tárgyalásnak a pénzügyi felhatalmazás lejártáig történő bevégzésére semmi remény nem mutatkozott, ezért a püm. — Ferenc József ápr. 12-i engedélyével — ápr. 21-én benyújtotta a további 2 hónapos indemnitást kérő tvj.-ot, amelyet máj. folyamán el is fogadtak. (1892:10. tc.) (OL - K 2 - 1892/97 - Tvj.-ok, VI. /288. cs./, OL - K 255 - 1892 - 6. t. - 1193, KN /1892-97/ 1-3. k.) — A költségvetés tárgyalása végül jún. 1-jén fejeződött be. Wekerle még aznap benyújtotta a költségvetésről szóló tvj.-ot is, amely júl. 5-ig a Fh.-ban is átment. Tv.erőre emelte az 1892:14. tc. (Az egy. tárgyalás során a kormány eredeti tervezete annyi módosulást szenvedett, hogy mind a kiadási, mind a bevételi főösszeg több mint 2 millióval, a főlősleg pedig 12 995-ről 14 725 Ft-ra emelkedett.) KN (1892-97) 4-5. k., OL - K 255 - 1892 - 3. t. - 1934.

3 *Az egyházpolitikai kérdésre vonatkozó jk.-i pontok felsorolása: 1890. nov. 3. 7. jegyzet.*

4 Az említett értekezlet febr. 28-án zajlott le. Vaszary levelét ld. OL - K 26 - 1892 - 221 (531). Vö. *Salacz, A magyar kultúrharca...* 134-135. p.

110./11./

1892. március 20.

1.

A MÁV forgalmi eszköz-beszerzései¹

A kereskedelemügyi miniszter úr a MÁV forgalmi eszközeinek újabb sürgős szaporítása iránt előterjesztést kívánván tenni, mindenekelőtt jelentést tett a legközelebbi években e részben történt intézkedésekről.

Az 1891. év február hó 28-án tartott minisztertanácsban előadó miniszter úr felhatalmazást nyert 168 db mozdonynak olyképpen való megrendelésére, hogy azok 3 év alatt, és pedig 1891-, 1892- és 1893-ban szállíttassanak be. A Szab. Osztrák-Magyar Államvasút magyar vonalainak államosítása következtében² a megrendelendő mozdonyok száma annyiban változott, hogy az említett vasút mozdonytelepében nehéz szerkezetű mozdonyok nagyobb számban lévén, ilyenek beszerzése az előirányozottnál kisebb számban vált szükségessé, s helyettük könnyebb szerkezetű tehermozdonyok rendeltettek meg. A nehéz és könnyebb fajta tehermozdonyok árainak különbsége lehetővé tette, hogy az előirányozott 168 db mozdony helyett 172 db rendeltessék meg, és pedig a beszerzésre engedélyezett összeg túllépése nélkül.

E 172 db mozdony közül már be van szállítva 56 db, a f. évben be fog szállítani 57, a jövő évben pedig 59 db.

A személykocsikat illetőleg az 1890. évi költségvetésben fölhatalmazás adatott 500 db személykocsinak 4 500 000 Ft-nyi költség keretén belüli beszerzésére.

E kocsikat sikerült az előirányozott egységáraknál kedvezőbb áráért beszerezni, s így az engedélyezett összegért összesen 576 db személykocsi rendeltetett meg, melyek 1891. évi augusztus hó 22-ig mind beszállítottak.³

Végül az 1891. évi költségvetéssel engedélyezett s már egészen beszállított 4000 db teherkocsin fölül az 1890. év december hó 17-én tartott minisztertanácsban előadó miniszter úr fölhatalmazást nyert 3000 db teherkocsinak bérleti alapon való beszerzésére.⁴

Ezen 3000 db kocsiból 1891. év végéig beszállítottatott 974 db, a hiányzó 2026 db pedig f. évi augusztus hó végéig fog beszállítani.

A most említett beszerzések után is a MÁV mozdony- és kocsiállománya, hasonlítva más államok vasutainak felszereléséhez, csekélynek mondható — mint azt a kereskedelmi miniszter úr részletes adatokkal is kimutatta —, úgyhogy a forgalmat csak a szállítási eszközöknek a legszélső határig menő kihasználása mellett lehetett az utolsó években meggyőzni; [sic!] így is nem mindig káros fennakadások nélkül; tekintve ezen körülményt, valamint a vasúti forgalomnak évről-évre örvedetesen fokozódó emelkedését, multhatatlanul szükséges, mint ezt az előadó miniszter úr számos adattal igazolta, hogy a forgalmi eszközök újabban nagyobb mérvben szaporíttassanak; különösen a teherkocsiknál figyelembe veendő az a körülmény is, hogy nálunk a rakományok túlnyomó részben nyersterményekből, tehát tömegáruból álla-

nak, melyeket az évnél néhány hónapja alatt — míg a nagyobb kivétel ideje tart — rohamosan kell elszállítani; fokozza ennek hátrányát még az is, hogy a nyerstermelvényekkel külföldre kimenő teherkocsik csak hosszabb idő múlva kerülnek ismét vissza, s az országba történő bevétel finom árukból és gyártmányokból állván, a kiment kocsik pótlásául a külföldről aránylag csak kevés kocsi jön az országba.

A legszűkebb számítás szerint véve a szükségletet, a forgalmi eszközöknek a következő szaporítása szükséges, mégpedig:

ami a mozdonyokat illeti: a már gyártás alatt levő, illetőleg már megrendelt mozdonyokon kívül a közelebbi időre, tekintettel arra is, hogy a mozdonyok további szaporítása hadászati szempontokból is folyton sürgettetik, még kereken 100 db mozdony volna szükséges amellet, hogy évenként is bizonyos mennyiségű beszerzendő lesz, mely a szükséglet és a fedezet lehetősége szerint évenként lenne meghatározandó.

A már megrendelt 172 db mozdony közül 1892- és 1893-ban beszállítandó 116 mozdony — a megengedhető maximális teljesítmény határain belül — előreláthatólag fődözni lesz képes az ezen évek forgalmi szaporulatából kifolyó mozdony-szükségletet, miért is az 1892. és 93. években még ezeken fölül mozdonyok beszerzése nem lesz szükséges, és ezúttal előadó miniszter úr csakis arra nézve kér elvi jóváhagyást, hogy a szükségesnek jelzett 100 db mozdonyt az 1894., illetőleg 1895. évben beszerezhesse, illetőleg azok beszállíthatását már ez idő szerint számba vehesse és biztosíthassa.

A személykocsikból szükséges volna kereken 500 személy- és 100 db személyvonatú kalauzkocsinak beszerzése olyformán, hogy 100 db kocsi lehetőleg még a f. évben, és pedig a pénztári készletek terhére, azután pedig két éven át 250-250 db rendeltetnék és szállítatnék.

Teherkocsikból 10 000 db-ot kellene beszerezni, mégpedig 1893-ban és 1894-ben 3000-3000 db-ot, a következő két évben pedig 2000-2000 db-ot.

A most említett forgalmi eszközök beszerzése a következő összegekbe kerülne, nevezetesen

100 db mozdony	4 000 000 Ft-ba
600 db személy- és személyvonatú kalauzkocsi	4 500 000 Ft-ba
10 000 db teherkocsi	22 000 000 Ft-ba
összesen	30 500 000 Ft-ba.

A mozdonyokra felvett 4 000 000 Ft-ot illetőleg megjegyzendő, hogy ezen összegben az Államvasúti Gépgyár haszna, mely az utóbbi évek tapasztalatai szerint a kereseti összeg 15%-ával vehető fel, még nem vétetett számításba, úgyhogy végeredményben e címen az Államkincstár terhe mintegy 600 000 Ft-tal alább fog szállani, illetve ez az összeg a gépgyár fölöslegeinél térül meg.

A fent kimutatott s 30 1/2 millió Ft-nyi beruházást igénylő forgalmi eszközök beszerzése az Állami Vasutak üzletfeleslegeinek rovására történnék, s minthogy — amint ezt az előadó miniszter úr szintén részletesen kimutatta — az Államvasutaknak a budgetbe felvett s a tényleg elért jövedelmi fölöslegei között mindig voltak, s így jövőre is bizton várhatók oly többleti különbözetek, melyekből a forgalmi eszközök beszerzésére fordítandó összegek törleszthetők lesznek, — a szóban levő beruházások a költségvetési mérleg minden megrontása nélkül meg fognak tétethetni.

A szóban levő beruházási költségek átmeneti fedezetére nézve az előadó miniszter úr egyébiránt különbséget vél teendőnek egyfelől a mozdonyok és személykocsik, másfelől a teherkocsik beszerzésének költségeire nézve.

A mozdonyok és személykocsik költségeinek fődözetére nézve abban a véleményben van, hogy leghelyesebb volna azon eljárást követni, amely a legutóbb engedélyezett 168 — most már 172 — db mozdony beszerzése alkalmával a rendelkezésre álló alapokból nem fődözött kereken 3 000 000 Ft-ra nézve megállapított, hogy ti. ezen költségek a pénzügyminiszter úr rendelkezésére álló pénzkészletekből előlegeztessenek, és azután ezen pénzkészletek javára a kereskedelmi tárca beruházásai között fölveendő, pl. a 8 500 000 Ft-nyi összeg után 10 évre számított 850 000 Ft-os részletekben törlesztessenek.⁵ Ha egyébiránt kellő pénztári készletek hiánya miatt ez az egész e részben kívánt összegre nem volna lehetséges, legalább az elsősorban szállítandó 100 személykocsinak költsége volna ily módon fedezendő, a többi kiadás pedig a költségvetésben volna előirányzandó.

A teherkocsik beszerzési költségeire nézve ellenben előadó miniszter úr ezúttal is azt a módot tartaná követendőnek, mint a legutóbbi 3000 teherkocsi beszerzése alkalmával, nevezetesen, hogy a teherkocsik a beruházási számla érintése nélkül csakis az üzleti számla terhére 10 évi bérlet útján szereztessenek meg, érvényesítve önként érthetőleg az utóbb említett bérleti szerződés azon határozmányát is, mely szerint a kibérlendő teherkocsik a 10 év elteltével minden további kárpótlás nélkül az állam tulajdonába mennek át. Ezen napi bér összehasonlítva az első ízben bérleti alapon beszerzett 2500 kocsi db-ja után naponként fizetett 65 kr-ral magasabb ugyan, de tekintetbe véve azt, hogy túlnyomó részben nem 10, hanem 15 tonna teherbíró kocsik beszerzése van kilátásba véve, a napibér kedvezőnek mondható.

A minisztertanács a tett előterjesztés tartalmát tudomásul vévén, tekintettel különösen a személykocsikban tapasztalható hiányt, felhatalmazta a kereskedelmi miniszter urat, hogy 100 db személyszállító kocsit legfeljebb 700 000 Ft erejéig azonnal megrendelhesse, s ezen kocsiknak az árát addig is, míg az évi költségvetések során annak fedezése iránt törvényhozási intézkedés történhetnék, a pénzügyminiszter úr által rendelkezésre bocsátandó pénztári készletekből fedezhesse;⁶ felhatalmazta továbbá a kereskedelmi miniszter urat, hogy a szükségesnek mondott mozdonyoknak kellő időben szállíthatása érdekében a MÁV Gépgyárában a munkabeosztás szempontjából a megfelelő előintézkedéseket elrendelhesse. Ami a kereskedelmi miniszter úr által szükségesnek jelzett forgalmi eszközöknek — kivéven a fennebb említett azonnal megrendelhető 100 személykocsit — tényleges megrendelését illeti: a minisztertanács e megrendelést, tekintve annak nagyságát, csak törvényhozási felhatalmazás alapján véli megtehetőnek, s ennél fogva az eziránti érdemleges határozathozatalt is a legközelebbi állami költségvetés tervezetének megállapítása idejére halasztja, amidőn a költségvetés útján fogna gondoskodás történni a kérdéses beruházás költségeinek miképpen fedezése, illetőleg törlesztése iránt is, megjegygettvén, hogy amennyiben a törvényhozás körében az a nézet merülne fel, hogy a tervben levő

beruházásokról külön törvényben kellene intézkedni, eziránt külön törvényjavaslat lesz előterjesztendő.

2.

Uralkodói módosítás a Máramarossziget–Kőrösmező–Határszéli Vasút kiépítéséről szóló törvényjavaslaton⁷

A kereskedelmi miniszter úr bejelentette, hogy Ő Felsége a Máramarossziget–Kőrösmező–Határszéli Vasút kiépítésére vonatkozó törvényjavaslatot azzal a módosítással méltóztatott legkegyelmesebben helybenhagyni, hogy annak 2. §-ában a kérdéses vasút megnyitási határidejének kitűzése mellőztessék. Továbbá annak a legmagasabb várakozásnak méltóztatott kifejezést adni, hogy ezen vasútvonalnak, mint I. rangú pályának építése olyképpen leend berendezhető, hogy azon 24 óránként mindkét irányban a célba vett 15 kettős katonai vonat helyett 15 száztengelyes (meg nem osztott) katonai vonat közlekedhessék.⁸

Az előadó miniszter úr megjegyezte, hogy a legfelsőbb helyről kívánt módosítás a kilátásba vett építési költség átlépése nélkül megtehető.

Tudomásul vétetett.⁹

3.

A Fiume–Buccari közötti hajójárat állami segélyezése¹⁰

A kereskedelmi miniszter úr előterjesztette, hogy a Magyar–Horvát Tengeri^a Hajózási Vállalat késznek nyilatkozott Fiume és a horvát tengerpart, jelesen Buccari közt naponkénti egyszeri hajójáratot 2500 Ft-nyi évi állami segélynek 10 évre biztosítása iránt berendezni, s ha kívántatnék, a segélynek évi 3500 Ft-ra felemelése mellett naponként 2 járatot is tenni.

Tekintve, hogy eddig Fiume a horvát tengerpartnak fennebb említett kikötőjével és a közbeeső helyekkel^b nincsen közvetlen hajózási összeköttetésben, s hogy a fizetendő segély a tengeri hajózásra a költségvetésben előirányzott összegből fedezhető: az előadó miniszter úr felhatalmazást kért, hogy a kérdéses segélyt engedélyezhesse, illetőleg az e tárgyra vonatkozó szerződést jóváhagyhassa.

A kívánt felhatalmazás megadatott.¹¹

5.

A fiumei úszódokk építésének állami segélyezése

A kereskedelmi miniszter úr előterjesztette, hogy egy angol társaság késznek nyilatkozott Fiumében úszódokkot létesíteni, ha a dokk fennállásának első tíz évében legfeljebb 17 000 Ft-ra terjedő évi segélyben részesítenék. Minthogy ezáltal az Államkincstár mintegy 700 000 Ft-nyi beruházás megtételétől mentesítenék, minthogy

továbbá az adandó segélyre megkívánható összeg költségvetésileg fedezve van: az előadó miniszter úr felhatalmazást kért, hogy a kívánt segélyt engedélyezhesse.

A felhatalmazás megadatott.¹²

6.

Horvát–Szlavónországok meghívása a millenniumi kiállításra¹³

A kereskedelmi miniszter úr felhatalmazást kért, hogy az 1895. évben Budapesten tervezett országos kiállításra — ily kiállításnak valóban rendezése esetére — Horvát–Szlavónországokat feltételeesen részvételre hivatalosan felhívhassa.

A felhatalmazás megadatott.

10.

A pénzügyminiszter felhatalmazása arra, hogy az 1889. évi közösügyi zárszámadásban Magyarország terhére mutakozó tartozás fedezéséről és az 1891. évi közösügyi kiadásokra Magyarország által pótlólag fizetendő összegekről szóló törvényjavaslatot az Országgyűlés elé terjessze.¹⁴

17.^c

A prímás által az elkeresztelési ügy megoldása érdekében tett javaslat visszavonása¹⁵

A vallás- és közoktatásügyi miniszter úr jelentette, hogy a prímás az elkeresztelési ügyben f. évi február 29-én kelt levelében tett javaslatát visszavonta;¹⁶ ennél fogva a f. hó 18-án kelt minisztertanácsi határozat szerint adandó válasz tárgytalanná vált.

Tudomásul vétetett.

Jegyzetek

- a Tarkovich javítása; itt eredetileg „egy” állt.
- b Tarkovich beszúrása.
- c A 18. pontot nem közöljük.
- 1 *Ld. még 1890. aug. 8./13., szept. 20./3., dec. 3./5., dec. 17./4., 1891. febr. 28./5., 1892. máj. 20./4., szept. 10./14., szept. 30./8., 1893. máj. 15./14.*
- 2 *Vö. 1890. okt. 24./1.*
- 3 *Ld. OL - K 229 - 1892 - 11. t. - 795 (1890–91. évi iratok).*
- 4 Az 1889. évben megkötött szerződés szerint az 1889-ben bérelt 2500 vagon — a szerződés adásvételé átalakításával — 1891. febr. 22-én került a MÁV tulajdonába. Tulajdonná lett az 1891. szept. ben leszállított 1500 vagon is. (OL - K 229 - 1892 - 11. t. - 9102 /53 871/1891/.) — A 3000 vagonból még fennmaradt 500 db kibérlésére (szintén a Ganz-tól) az uralk. 1892. febr. 24-i lf. engedélye alapján jóváhagyott pótszerződéssel került sor. Uo. (82 906/1891, 9102, 26 408/1892).
- 5 1892-vel kezdődően évi 500 000 Ft-ot vettek fel a törlesztésre (állami költségvetés, beruházások).

- 6 A 100 db III. o. személykocsi szállítására vonatkozó szerződéseket 1892 szept.-ében kötötte meg a MÁV a Ganz, az aradi Weitzer J. és a prágai Ringhoffer cégekkel. (OL - K 229 - 1892 - 11. t. - 795 /50 766/.) — Az 1893. évi költségvetésbe végül is 620 személyvagon beszerzésének első részfedezete került be.
- 7 *Ld. még 1890. aug. 8./9., 1892. febr. 19./2., 1894. szept. 14–15./3., okt. 29./18., nov. 23./2.*
- 8 Ferenc József lf. elhatározása márc. 10-én kelt. OL - K 229 - 1892 - 2. t. - 210.
- 9 Ápr. 23-án a beteg Baross helyett Szapáry nyújtotta be a vasút kiépítéséről szóló tvj.-ot, amely júl. elején a Fh.-ban is átment. Tv.erőre emelte az 1892:16. tc., a pénztári készletekből 13,5 millió Ft-ot biztosítva az építkezés költségeire. (OL - K 2 - 1892/97 - Tvj.-ok, VIII. /288. cs./, KN /1892–97/ 2. k. 278., 335. p., 3. k. 257–270. p., 4. k. 217–272. p.) — A vonal közigazgatási bejárását 1892. jún. 1-jén és szept. 17–23-án tartották, és még ez év folyamán megkezdték az építkezést is (a Gregersen és Fiai cég). OL - K 229 - 1892 - 2. t. - 210 és 1894 - 2 - 3014.
- 10 *Ld. még 1891. máj. 1./11.*
- 11 Iratok, köztük a márc. 16-án kötött és márc. 24-én jóváhagyott pótszerződés: OL - K 228 - 1894 - 6. t. - 20 624.
- 12 Az említett ajánlat nem maradt fenn a Ker. Min. Lt.-ában. — *Ld. még 1892. dec. 19./5.*
- 13 *A millennium ügyére vonatkozó jk.-i pontok felsorolása: 1890. máj. 30. 15. jegyzet.*
- 14 A tvj.-ot Wekerle — az ápr. 16-i felségelőterjesztésre ápr. 20-án kapott lf. engedély alapján — ápr. 27-én nyújtotta be. Tv.erőre emelte az 1892:33. tc. OL - K 255 - 1892 - 6. t. - 1272, OL - K 2 - 1892/97 - Tvj.-ok, XIII. (288. cs.), KN (1892–97) 2 k. 373. p., 3. k. 314. p., 6. k. 327., 333–334. p., 7. k. 189–190. p.
- 15 *Az egyházpolitikai kérdésre vonatkozó jk.-i pontok felsorolása: 1890. nov. 3. 7. jegyzet.*
- 16 Vaszary Róma utasítására cselekedett, miután a Szentszék nem fogadta el azt a javaslatot, amely szerint a polgári hatóságok érvényes bizonyítványokat állíthatnának ki a keresztelési kivonatokból. *Salacz, A magyar kultúrharca...* 135. p.

111./12./

1892. április 1.

1.

Módosítások az állami tisztviselők, altisztek és szolgák illetményeinek szabályozásáról szóló, az Országgyűlés Pénzügyi Bizottsága előtt fekvő törvényjavaslaton¹

A pénzügyminiszter úr jelentést tett azon módosítási indítványokról, melyek a Képviselőház Pénzügyi Bizottságában az állami tisztviselők, altisztek és szolgák illetményeinek szabályozásáról szóló törvényjavaslatra vonatkozólag elhatároztattak, s azon álláspontról, melyet a pénzügyminiszter úr ezen indítványokkal szemben elfoglalt.

A minisztertanács mindenben hozzájárult a pénzügyminiszter úr álláspontjához, s ehhez képest elfogadta különösen:

az 1. §-nál, hogy az V–XI. rangosztályba tartozó tisztviselőknek rangosztályokba sorozása a törvény kiegészítő részét képező mellékletben történjék. Ennélfogva megbízott a pénzügyminiszter úr, hogy e

beosztásnak tervezetét készíttesse el, s megállapítás előtt közölje valamennyi miniszter úrral.

Elfogadta továbbá, hogy „lakpénz és helyi pótlék” helyett csak a „lakpénz” kifejezés használtassék.

A 3. §-nál elhatározott, hogy a lakpénzek mérvének megállapítása céljából a városok 4 osztályba soroztassanak, s ennek megfelelőleg határozottassanak meg a lakpénzek.

A 9. §-nál a Budapesten alkalmazott tisztviselők fizetési minimumának 600 Ft-ban történt megállapítása fenntartandó.

Az a kérdés, hogy a tisztviselők egész fizetése, vagy a fizetésnek csak egy bizonyos része vétessék-e ki a végrehajtás alól? — még bővebb megfontolást igényelvén, annak eldöntése későbbre hagyatott.

A 16. §-nál kijelentendő, hogy azon kérdés, hogy a tisztviselők illetményeire vonatkozó igények iránti határozathozatal mely hatóságot illeti, véglegesen a közigazgatási bíraskodásról szóló törvényjavaslat tárgyalásánál fog eldöntetni.

A 19. §-nál elfogadható, hogy a fővárosban alkalmazott nőstisztviselőknél annak az illetmény-feljavításnak, melyben a hozandó törvény életbe léptetésekor a régi és új illetmény közötti különbözet címén egy ízben pótlék alakjában részesítendő, legalább 100 Ft-ra kell rúgnia. Ez a kedvezmény azonban a X. és XI. rangosztálybeliekre korlátozandó.

3.

Az Iparművészeti Múzeum és Iskola építésének megkezdése²

A vallás- és közoktatásügyi miniszter úr előadta, hogy az Iparművészeti Múzeum és Iskola számára emelendő épületnek az e célra már korábban megszerzett telken való felépítése, illetőleg az építési költségeknek fedezése akképpen terveztetik, hogy a mintegy 600 000 Ft-ra számított építési költség az Országos Tanítói Nyugdíjalapból vétetnék kölcsön. Tekintve, hogy jelenleg az Iparművészeti Múzeum és Iskola elhelyezéseért 20 000 Ft évi bér fizettetik, s hogy a múzeumi igazgató, titkár s egyéb személyzetének lakbére megtakarítható lesz, mivel az új múzeumi épületben ezek természetbeni lakást fognak nyerni: a felveendő kölcsönnek törlesztése a költségvetésnek tetemesebb újabb megterhelése nélkül meg fog történni.

Az 1892. évi költségvetésbe az építési költségek törlesztése címén még semmi sincsen felvéve, hogy pedig az Iparművészeti Múzeum és Iskola épülete a honfoglalási millennium ünnepélyére,³ mint ez nagyon kívánatos, elkészülhessen, mulhatlanul szükséges, hogy legalább a föld- és alapozási munkálatok még ez év augusztus havában megkezdessenek.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter úr ennél fogva felhatalmazást kér arra, hogy a szóban lévő épületre vonatkozó építési munkáknak a f. év augusztus havában való foganatbavétele, az ennek folytán felmerülő költségeknek az Országos Tanítói Nyugdíjalapból felveendő kölcsön útján való fedezése és a f. évre eső mintegy 4000

Ft-nyi törlesztési hányadnak a f. évi kezelés terhére „előirányzat nélküli kiadás” címen való felhasználása iránt a törvényhozásnak előterjesztést tehessen.

Jóváhagyólag tudomásul vétetvén, a kívánt felhatalmazás megadatott.⁴

6.

A Kovásznai Kir. Járásbíróság és a belügyminiszter között hatóság rágalmazása és becsületsértés miatt keletkezett hatásköri összeütközés kérdésében — az igazságügy-miniszter előterjesztésére — határozat arról, hogy az eljárást a bíróság folytassa le.

7.^a

A MÁV Gépgyár, a Diósgyőri Vas- és Acélgyár, valamint a MÁV 1891. évi üzleti eredményei⁵

A kereskedelmi miniszter úr jelentést tett némely alatta álló üzlet 1891. évi üzleti eredményéről. Nevezetesen:

az *Államvasutak budapesti Gépgyárának* bevételei tettek a 3 250 000 Ft előirányzattal szemben 4 500 932 Ft 18 kr-t, kiadásai 2 598 320 Ft előirányzattal szemben 3 728 371 Ft 68 kr-t, s így az üzleti fölösleg a 651 680 Ft előirányzatot 120 880 Ft 50 kr-ral meghaladta, s 772 560 Ft 50 kr-ra rúgott.

A *Diósgyőri Vas- és Acélgyárnak* bevételei tettek a 3 950 000 Ft előirányzattal szemben tényleg 4 897 974 Ft 15 kr-t; kiadásai a 3 024 080 Ft előirányzattal szemben 4 021 023 Ft 91 kr-t, s így az üzleti fölösleg az előirányzott 925 920 Ft-on 48 969 Ft 76 kr-ral alól maradt, s valósággal 876 950 Ft 24 kr-ra rúgott.

A MÁV összes bevétele volt 52 519 002 Ft, a 48 660 000 Ft előirányzatnál 3 859 002 Ft-tal több; a kiadások 30 793 608 Ft-ra rúgtak, vagyis 793 608 Ft-tal magasabbra, mint előirányozva volt.

Eszerint a tiszta üzleti felesleg tett 2 172 5394 Ft-ot.

Az üzleti hányad 58,58%-ra rúgott, míg előirányozva 61,65% volt, az 1890. évi eredmény pedig 55,24%-ot tett.

Az *Osztrák–Magyar Államvasút Társaság államosított vonalainak*⁶ üzleti bevétele volt 1891-ben 18 075 738 Ft, s így az 1890. évi 16 969 850 Ft-nyi bevételnél 1 105 888 Ft-tal több.

Az üzleti kiadások tettek 8 096 720 Ft-ot, tehát 898 983 Ft-tal nagyobbak voltak, mint 1890-ben. Az üzleti fölösleg 9 979 018 Ft-ra rúgott, s így 206 906 Ft-tal nagyobb volt, mint 1890-ben.

Az üzleti hányad 1891-ben 44,75% volt, míg az 1890-ben 42,42%-ot tett.

Tekintetbe véve a MÁV régi hálózatának és az Osztrák–Magyar Államvasút Társaság államosított vonalainak 1891-i üzleti eredményeit, melyek szerint az összes hálózatra nézve a bevételek 70 594 740 Ft-ot, a kiadások 38 890 328 Ft-ot, és a fölösleg 31 704 412 Ft-ot tettek: elég alaposnak mondható az 1892-i előirányzat, mely szerint a bevételek 69 750 000 Ft-tal, a kiadások 39 840 000 Ft-tal, s a fölösleg 29 910 000 Ft-tal vannak felvéve.

Az összes államvasúti hálózatnak alaptőkéje 708 791 000 Ft-ban van megállapítva, s így a 31 704 412 Ft-nyi jövedelem az alaptőke 4,47% kamatjának felel meg.

Megemlítendő, hogy ezen kívül az állami vasutakból szállítási adó címén az Államkincstár 1891-ben 5 282 583 Ft-ra rúgó közvetett jövedelmet is húzott, melyből a törzshálózatra 3 882 687 Ft, az Osztrák–Magyar Államvasút Társaság államosított vonalaira pedig 1 399 896 Ft esik.

Tudomásul vétetett.

Jegyzetek

a A 8–14. pontokat nem közöljük.

1 *Ld. még 1890. szept. 1./8., 1891. okt. 13./5., okt. 14./3., dec. 5./20., 1892. jún. 17./1., júl. 8./13., dec. 19./7., 1893. jan. 7./8., márc. 30./1. és 4., máj. 30./22., 1894. okt. 29./17.*

2 *Ld. még 1890. márc. 25./15., ápr. 18./14., jún. 27./8., 1893. ápr. 14./2., máj. 15./3., dec. 2./5.*

3 *Vö. 1890. máj. 30./20.*

4 A múzeum palotájának építkezései — bizonyos előkészítő munkákat leszámítva — 1893-ban kezdődtek meg, és 1896-ban fejeződtek be Lechner Ödön és Pártos Gyula tervei szerint.

5 *Vö. 1890. ápr. 11./7., nov. 4./3., 1891. jan. 9./11., ápr. 16./5.*

6 *Vö. 1891. júl. 29./4.*

112./13./

1892. április 11.

1.

Az Erdélyi Szász Ev. Egyház szervezeti szabályzata¹

A vallás- és közoktatásügyi miniszter úr jelentette, hogy az Erdélyi Szász Ev. Egyházi Konzisztórium a minisztertanácsnak 1891. december 5-én kelt határozata értelmében módosítván az egyházszerkezeti szabályzatot, azt végleges jóváhagyás végett felterjesztette.

A módosított szabályzat a lényegre nézve megfelel a minisztertanács idézett határozatának; csak némely részlet igényel még újabb elhatározást. Ugyanis:

az egyház hivatalos elnevezésére vonatkozólag a konzisztórium elfogadta a minisztertanács által megengedett második alternatívát, mely szerint az „die Ev. Landeskirche Augsburgere Bekenntnisses in den Siebenbürgischen Landesteilen” nevezendő; azonban megengedtetni kéri, hogy miután ezen cím nagyon hosszú, ott, ahol valamely egyházi hatóság vagy közeg a szövegben ismételve említettik meg, az az ismétlésnél csak röviden a „Landes-”(kirche, -konsistorium stb.) jelzővel használathassák.

A gyűjtések közvetítéséről szóló pontban a konzisztórium a külföld megemlítését meghagyta, azonban a minisztertanács határozata célzatának azzal tett eleget, hogy e pontnál idézte egyszersmind az 1883:XXX. tc. 72. §-ának 3. bekezdését, mely szerint a hitfelekezetek külföldi államoktól és azok uralkodóitól vagy kormányától

segélyt és anyagi gyámolítást semmi esetben sem nem kérhetnek, sem el nem fogadhatnak.

A hivatali eskünél a szabályzatban Ő Felseje címe és az eskü tartalma a minisztertanács határozata értelmében állapított meg.

A minisztertanács az ekképpen megállapított szervezeti szabályzatot jóváhagyhatónak találta azzal a megjegyzéssel, hogy az egyház és egyházi hatóságok és közegek ismétlés esetében vagy egész megállapított címekkel nevezendők meg, vagy pedig azok^a rövid elnevezésénél a „Landes-” jelző mellőzendő, s más megfelelő jelzővel helyettesítendő.

4.

A horvát–szlavón–dalmát miniszter útján a bán felhatalmazása arra, hogy a zágrábi Nemzeti Múzeum felállításáról szóló 1878. szeptember 14-i törvény némely szakaszainak módosítását tárgyaló törvényjavaslatot a Horvát Országgyűlés elé terjessze.²

7.

A pénzügyminiszter kérésére a nyugdíjtörvény (1885:11. tc.) 52. §-ának (özvegyi nyugdíj) magyarázata.

12.

Amerikai lap postai szállítási jogának megvonása

A miniszterelnök úr mint a Belügyminisztérium vezetője bejelentette, hogy a New-Yorkban megjelenő forradalmi irányú „*Freiheit*” című anarchista laptól a postán szállítási jog a Magyar Korona Országainak területére nézve megvonatott.³

Jóváhagyólag tudomásul vétetett.

13.

Az igazságügy-miniszter előterjesztésére határozat arról, hogy az uralkodó Ritoók Zsigmond ottani tanácselnököt nevezze ki a Nagyváradai Ítéltábla elnökévé.⁴

14.

A Nagyvárad Kir. Törvényszék és Bihar vm. szalárdi járásának szolgabírósága között súlyos testi sértés miatt keletkezett hatásköri összeütközés kérdésében — az igazságügy-miniszter előterjesztésére — határozat arról, hogy az eljárást a bíróság folytassa le.

15.

A Trsztenai Kir. Járásbíróság és Árva vm. trsztenai járásának főszolgabírája között súlyos testi sértés miatt keletkezett hatásköri összeütközés kérdésében — az igazságügy-miniszter előterjesztésére — határozat arról, hogy az eljárást a bíróság folytassa le.

Jegyzetek

- a Beszúrás hitelesítéskor.
 1 *Ld. még 1891. dec. 5./12.*
 2 *Ld. még 1893. márc. 3./3.*
 3 Az intézkedésre — az osztrák bűm. kérésére — ápr. 6-án került sor. OL - K 149 - 1892 - 3. t. - 146.
 4 Ferenc József 1892. ápr. 23-án kelt lf. elhatározásával nevezte ki Ritoókot. Bp.-i Közl., 1892. ápr. 28.

113./14./

1892. április 29.

2.

A felszámolás alatt lévő Magyar Fegyvergyár Rt. pere a Kincstár ellen¹

A honvédelmi államtitkár úr az 1890. október hó 24-én és 1891. augusztus hó 3-án kelt minisztertanácsi határozatok kapcsában jelentette, hogy a felszámolás alatt lévő Magyar Fegyvergyár Társulat azt a tőle kívánt nyilatkozatot, miszerint a telek egyenértékű és a gépek után neki megtérítendő vámilletéken kívül az állam ellenében semminemű egyéb igénnyel vagy követeléssel nem léphet fel, nem volt hajlandó megadni, hanem az óvadéknak 200 000 Ft erejéig kötbér fejében történt lefoglalásából származtatott követelése címen az Államkincstár ellen a pert tényleg megindította.

Az államtitkár úr egyúttal megjegyezte, hogy a Kincstári Jogügyek Igazgatóságának véleménye szerint a pernek a Kincstárra nézve kedvező kimenetele remélhető.

Tudomásul vétetett.

3.

A Szentés-Hódmezővásárhelyi HÉV engedélyezése

A kereskedelmi miniszteri államtitkár úr a betegség miatt távollevő kereskedelmi miniszter úr² számára felhatalmazást kért, hogy a Szentés-Hódmezővásárhelyi

HÉV engedélyezése tárgyában Ő Felsége legfelsőbb jóváhagyásával törvényjavaslatot terjeszthessen az Országgyűlés elé.

Az engedélyt kéri: Csongrád vármegye megbízásából Zsilinszky Mihály főispán és Stammer Sándor alispán.

A megépítendő vasút hossza 34,2 km. A tényleges építési költség 792 000 Ft-tal állapított meg, melyből forgalmi eszközök beszerzésére 90 000 Ft, tartalékalap képzésére pedig 13 000 Ft volna kihatandó.

A 792 000 Ft-nyi tényleges építési költséget hozzájárulások útján Csongrád vármegye közönsége, valamint az érdekelt városok, községek és uradalmak fedezik, s ennél fogva csakis egynemű címletek, nevezetesen részvények fognának kibocsáttatni.

A 792 000 Ft-nyi tényleges építési költségből Csongrád vármegye közönsége mint főérdekelt a Törvényhatósági Utalap terhére kormányhatósági jóváhagyás mellett 300 000 — esetleg 352 000 Ft-nak —, továbbá Mindszent község 100 000 Ft-nak, Szegvár község 30 000 Ft-nak, Hódmezővásárhely város pedig 50 000 Ft-nak fedezését vállalta magára.

Az 1888:IV. tc. 4. §-a alapján a posta ingyenes szállítása fejében nyújtandó állami hozzájárulás a vasút forgalomba helyezése, illetve a postaszállítás tényleges megkezdése napjától kezdve 50 éven át fizetendő 3000 Ft-nyi évjáradékban; a Helyi-érdekű Vasúti Segélyalaphól nyújtandó külön állami segély pedig a vasútépítkezés megkezdése évétől számított 10 éven át — az időközi kamatokat is számba véve — 10 200 Ft-os egyenlő részletekben fizetendő, s 79 200 Ft-nyi tőkeértéket képviselő összegben állapítatnék meg, oly feltétel alatt, hogy a most említett 79 200 Ft-nyi államsegély fejében ugyanannyi névértékű részvényt; a postahozzájárulás címén nyújtandó fenti évjáradék 55 000 Ft-nyi tőkeértéke fejében pedig ezen tőkeösszeg felének, azaz 27 500 Ft-nak, összesen tehát 106 700 Ft-nak megfelelő névértékű részvényt lesz köteles a vasútérdekeltség az állam tulajdonába átadni.

Ezenfelül magánosok 60 000 Ft-tal járulnak a vasút építéséhez. A hozzájárulások által nem fedezett építési tőke 65 800 Ft, esetleg 117 800 Ft erejéig függő kölcsön útján szerezhetnék be.

A vasútvonal üzletkezelését a M. Kir. Államvasutak látnák el.

Mint hogy az építendő vasút által két már közforgalomban levő vasútvonal nyer összeköttetést, annak engedélyezése az 1880:XXXI. tc. 1. §-a értelmében a törvényhozás hatáskörébe tartozik.

Jóváhagyólag tudomásul vétetvén, a kereskedelmi miniszter úr számára a kívánt felhatalmazás megadatott.³

4.

Az Eperjes–Bártfai HÉV engedélyezése

A kereskedelmi miniszter úr nevében a kereskedelmi államtitkár úr felhatalmazást kért, hogy Ő Felsége legfelsőbb jóváhagyásával Eperjestől Bártfáig vezetendő helyi érdekű vasút építésére engedélyt adhasson.

Az engedélyesek: Bornemissza Ádám országgyűlési képviselő és gr. Pinfisch Frigyes.

A pálya hossza 42,6 km.

A tényleges építési és üzletberendezési költség 1 420 000 Ft-ban van megállapítva, melyből forgalmi eszközök beszerzésére 170 000 Ft, tartalékalapra pedig 30 000 Ft fordítandó.

Az 1 420 000 Ft-nyi tényleges építési és üzletberendezési tőke az 1888:IV. tc. határozmányainak megfelelőleg, a különféle érdekeltségi hozzájárulások erejéig — melyek ez idő szerint a tényleges tőkének mintegy 40%-át képezik — névértékben jegyzett törzsrészesvények, a fennmaradó tőkerészlet erejéig pedig elsőbbségi részesvényeknek 72%-os árfolyamon leendő kibocsátása útján szereztetnék be.

Állami támogatás címén adatnék a postának az engedély egész tartama alatt ingyenes szállítása fejében a vasút forgalomba helyezése, illetve a postaszállítás tényleges megkezdése napjától kezdve 50 éven át évi 4600 Ft-nyi járadék, a Helyiérdekű Vasúti Segélyalapból pedig 1892., esetleg 1893. évtől kezdve 10 éven át kamat nélkül 16 800 Ft-nyi évi segély.

Ezen anyagi támogatás fejében, mégpedig a postajárulék tőkeértéke fejében 83 600 Ft, a külön segély tőkeértéke fejében pedig 130 100 Ft, összesen tehát 213 700 Ft névértékű törzsrészesvény fogna az állam tulajdonába átadatni.

A vasútvonal üzletkezelését engedélyesek egyelőre saját maguk fogják ellátni, amennyiben azonban később az üzletet a Kassa–Oderbergi Vasútnak kívánnák átadni, előadó miniszter úr a cs. kir. kereskedelmi miniszterrel azon megállapodást létesítette, hogy az üzletbevételek a MÁV-nál érvényben levő szabványszerződés alapján történhessék.

Jóváhagyólag tudomásul vétetvén, a kért felhatalmazás megadatott.⁴

7.

A miniszterelnök felhatalmazása arra, hogy a Janjicitől Bugojnoig vezető keskenyvágányú boszniai vasút megépítéséről és a Főrendiházban örökös tagsági joggal bíró családok állandóan Horvát–Szlavónországokban lakó tagjainak nyilvántartásáról szóló törvényjavaslatokat az Országgyűlés elé terjessze.⁵

8.

Tárgyalások az osztrák kormánnyal és az Osztrák–Magyar Bankkal a valutarendezés ügyében⁶

A pénzügyminiszter úr ismertette a valuta rendezése érdekében az osztrák kormánnyal és az Osztrák–Magyar Bankkal folytatott tárgyalások eredményét, megjegyezvén, hogy az erre vonatkozó törvényjavaslatokat a legközelebbi minisztertanácsban fogja előterjeszteni.

A pénzügyminiszter úr előzetes előterjesztése helyeslőleg tudomásul vétetett, s egyúttal a nevezett miniszter úr megbízott, hogy az osztrák kormánnyal tudassa, hogy a magyar kormány fontos közgazdasági és politikai okokból nagyon szükségesnek tartja, s azért kívánja is, hogy a valuta rendezésére vonatkozó javaslatok, úgy amint azok a szakminiszterek között megállapítottak, most terjesztessenek az Országgyűlés elé, s okvetlenül azonnal érdemlegesen tárgyalassanak is.

9.

Az épülő új Országház díszesebb kivitelezésére vonatkozó javaslat elvetése⁷

A miniszterelnök úr előterjesztette, hogy az az óhajlás merülvén fel, miszerint a honfoglalás ezredik évfordulójának 1895-ben szándékolt megünneplése⁸ alkalmával az Országgyűlésnek együttes díszülése már az új Ország[ház]ban tartatnék meg, felhívta az Országközi Építési Bizottságot eziránti véleményadás végett.

Az építési bizottság ennek folytán kijelentette,⁹ hogy ha az építkezésben váratlan fennakadás nem áll be, az említett díszülés a kupolacsarnokban megtartható volna az esetben, ha bizonyos termódosítások foganatosíthatnának, nevezetesen ha a kupolacsarnokban és a főlépcsőházban tervezett stukkó márvány díszítések és oszlopok valódi márványból állíthatnának elő, minthogy ezeket előre el lehetne készíteni. Ezen anyagcsere egyébiránt az építési bizottság véleménye szerint a csarnok és lépcsőház díszesebb kiállítása érdekében is nagyon kívánatos volna. Továbbá javaslatba hozta az építési bizottság, hogy a kupolacsarnokban úgy a díszülés megtarthatása céljából, mint szépészeti szempontból is loggiás galéria építtessék; végre óhajtandónak tartaná, hogy a lépcsőház freskóképekkel díszíttessék.

Az ezen termódosításokból eredő költségtöbblet 350 000 Ft-ot tenne, a freskóképek pedig 50 000 Ft-ba kerülnének.

A minisztertanács a pénzügyminiszter úr véleményéhez képest egyhangúlag abban állapodott meg, hogy bármennyire óhajtandó volna is, hogy a millenáris díszülés már az új parlamentházban tartassék meg, s bár nem tagadható, hogy a javaslatba hozott termódosításokkal az épület belseje díszben nyerne; tekintve mégis, hogy az új Országház már az eredetileg megállapított terv szerint is nagyon sokba kerül, s hogy a kormánynak elsősorban az ország pénzügyi erejét kell figyelembe vennie: a javaslatba hozott termódosítások, illetőleg a költségvetésnek ezek miatt emelése nem engedélyezhető.¹⁰

10.

A pénzügyminiszter felhatalmazása arra, hogy az állami italmérési jövedékről szóló 1888:35. tc. módosítását célzó törvényjavaslatot az Országgyűlés elé terjessze.¹¹

12.

A primás római útja és az elkeresztelési ügy állása¹²

A vallás- és közoktatásügyi miniszter úr jelentést tett a primás római útjának eredményéről és az elkeresztelési ügynek jelen állásáról.¹³

A minisztertanács a jelentést tudomásul vette, s elhatározta, hogy ezen ügyet a következő minisztertanácsban fogja érdemlegesen tárgyalni.¹⁴

13.

Az igazságügy-miniszter felhatalmazása arra, hogy a büntető törvénykönyvek módosításáról,¹⁵ az elzárási és fogházi büntetésekről,¹⁶ a tényleges birtokos tulajdonjogának a telekjegyzőkönyvbe bejegyzéséről és a telekjegyzőkönyvi bejegyzések helyesbítéséről¹⁷ szóló törvényjavaslatokat az Országgyűlés elé terjessze.

14.

A Hosszúfalusi Kir. Járásbíróság és Brassó vm. másodfokú erdei kihágási bírósága között tilos erdei legeltetés miatt keletkezett hatásköri összeütközés kérdésében — az igazságügy-miniszter előterjesztésére — határozat arról, hogy az eljárást az erdei kihágási bíróság folytassa le.

15.

A Hosszúfalusi Kir. Járásbíróság és Brassó vm. másodfokú erdei kihágási bírósága között tilos erdei legeltetés miatt keletkezett hatásköri összeütközés kérdésében — az igazságügy-miniszter előterjesztésére — határozat arról, hogy az eljárást az erdei kihágási bíróság folytassa le.

16.

A Fehértemplomi Kir. Törvényszék és Krassó–Szörény vm. másodfokú erdei kihágási bírósága között tilos erdei legeltetés miatt keletkezett hatásköri összeütközés kérdésében — az igazságügy-miniszter előterjesztésére — határozat arról, hogy az eljárást a bíróság folytassa le.

17.

Az Alsókubini Kir. Járásbíróság és Árva vm. kubini járásának főszolgabírája között erdei lopás miatt keletkezett hatásköri összeütközés kérdésében — az igazságügy-miniszter előterjesztésére — határozat arról, hogy az eljárást a bíróság folytassa le.

A felsőmuzslyai telepesek házépítési kölcsöneire fizetési haladék biztosítása

A földművelésügyi miniszter úr előadta, hogy a Torontál megyei magántelepekről kiszorult s a nagybecskereki határban fekvő felsőmuzslyai kincstári birtokon elhelyezett 420 magyar telepes közül 396 igénybe vette a nagybecskereki két pénzüintézet által adott 410 Ft-nyi házépítési kölcsönt, mely 7%-nyi kamatozással 6 év alatt volna visszafizetendő. Minthogy azonban az említett telepeseknek a múlt évben nagyon rossz termésük volt, de különben is még a kezdet nehézségeivel kénytelenek küzdeni, s ez okból a kölcsönadó pénzüintézetek irányában kötelezettségeiknek nem képesek eleget tenni: az előadó miniszter úr, nehogy ezen életképes s az ottani nemzetiségi viszonyok között az államot fenntartó elem megerősítése szempontjából fontossággal bíró telep esetleg elpusztuljon, az Első Hazai Takarékpénztárnál kieszközölte, hogy az a telepesek ezen terhes házépítési kölcsöneit leszámítolja, s 20 év alatt 8%-os annuitásokban fizetendő kölcsönökké változtassa át, mely annuitások behajtására nézve a Kincstár elvállalná a kötelezettséget oly módon, mint az eddig is hasonló leszámít[ol]ásoknál történt.

Minthogy a szóban levő telepeseknek a Kincstár irányában is van — telepenként jelenleg 895 Ft-ot tévő — földvételár tartozása, mely a nekik még kilátásba helyezett 5-5 hold föld árának holdankint 80 Ft-jával hozzászámításával 1295 Ft-ra fog emelkedni, s e nagyobb tartozásnak annuitásai ugyanazon napokon válnak esedékessé, mint az új rendezés szerint a házépítési kölcsönnek törlesztési részletei: a Kincstárnak a takarékpénztár irányában vállalt behajtási és jótállási kötelezettsége egyaránt könnyítve és biztosítva lesz, amennyiben a legrosszabb esetben is a rossz fizető telepesek a Kincstárt illető földvételár-tartozás fejében fognak hátralékban maradni.

Helyeslőleg tudomásul vétetett.¹⁸

Jegyzetek

- a A 20. pontot nem közöljük.
- 1 *Ld. még 1890. jún. 27./10., júl. 4./14., szept. 19./2., szept. 28./9., okt. 24./6., dec. 3./1., 1891. aug. 3./3., 1893. szept. 13./12.*
 - 2 Baross márc. végén meghülés következtében mellhártyagyulladást kapott, amely máj. 9-én a halálát okozta. *Gyömrői-Vértesy 171–172. p.*
 - 3 A Pusztatenyő–Kunszentmártoni és a Kunszentmárton–Szentesi HÉV 1885., ill. 1887. évi kiépítése adta az ösztönzést Csongrád megye közönségének arra, hogy az említett vonalak folytatásaként vasutat építtessen Szentes és Hódmezővásárhely között. Zsilinszky Mihály főispán és Stammer Sándor alispán 1889 júl.-ában kapott felhatalmazást a megye vasúti érdekeltségétől az előmunkálati engedély kérésére. Ezt nevezettek 1889. okt.-ben meg is szerezték. 1890. okt. 20-án került sor az engedélyezési tárgyalásra, de a további lépésekre még várni kellett. A mt. határozata után tett máj. 14-i előterjesztésre Ferenc József máj. 25-én járult hozzá a tvj. benyújtásához, amit Wekerle jún. 14-én tett meg. A javaslat az 1892:23. tc.-kel emelkedett tv. erőre. Ennek alapján adták ki 1892. nov. 20-án az engedélyokmányt. (RT 1892. 2890. p.) — (A mt.-i előterjesztés fogalmazványát és egyéb iratokat ld. OL - K 229 - 1894 - 2. t. - 6174., kh. iratok és tárgyalás: OL - K 2 - 1892/97 -

- Tvj.-ok, 11. /288. cs./, KN /1892–97/ 4. k. 178. p., 5. k. 48., 131., 153., 282. p.) — A vonal 1893-ban készült el. *Ruzitska* 66. p.
- 4 A vonalra 1884-től többen kértek előmunkálati engedélyt, köztük 1886-ban Bornemissza Ádám és társai. Bornemisszáék még ebben az évben az engedélyezési tárgyalásig el is jutottak, azonban a biztosítékot nem tudták letenni. 1891-ben kaptak újabb előmunkálati engedélyt, s ezúttal a biztosítékot is sikerült előteremteniük. Wekerle — az 1892. máj. 14-i előterjesztésére kapott jún. 3-i lf. engedély alapján — 1892. jún. 7-én adta ki az engedélyokmányt (RT 1892. 1287. p.). Iratok: OL - K 229 - 1892 - 2. t. - 2956. (Az aktában a részletes mt.-i előterjesztés is megtalálható.) — *Ld. még 1893. márc. 30./9.*
- 5 A Dolni Vakuf–Jajce szárnyvonallal tervezett vasút építéséhez szükséges 7 300 000 Ft-ot a Monarchia közös aktíváinak kamatjövedelméből előlegezték meg Boszniának. Szapáry a vonatkozó tvj.-ot ápr. 29-én terjesztette fel előszentesítésre, majd az uralk. ápr. 30-i lf. engedélye alapján máj. 5-én nyújtotta be a Ház-ban. (OL - K 26 - 1892 - 270., kh. iratok és tárgyalás: OL - K 2 - 1892/97 - Tvj.-ok XXII. /288. cs./, KN /1892–97/ 3. k. 86. p., 4. k. 304. p., 5. k. 24–25., 48., 151–152. p.) — A javaslatot az 1892:22. tc. emelte tv.erőre. — A vasút 70,8 km-es fővonalát 1894-ben, 33,6 km-es szárnyvonalát 1895-ben helyezték forgalomba. (*Schmid* 584. p.) — A horvátországi fh.-i tagok nyilvántartásáról szóló tvj. tervezete még 1891-ben elkészült a BM-ban (ld. OL - K 26 - 1891 - 313). Azért volt rá szükség, mert az 1886:8. tc. nem rendelkezett Horvátország különállását kifejező módon arról, hogy a horvátországi fh. tagok halálzási és magvaszakadási eseteit milyen módon jelentsek. (A fenti tc. szerint az örökös fh. tagsággal rendelkező családokot családkönyvben tartották nyilván, amelynek egyik példányát a Fh. lt.-ában, a másikat pedig az OL-ban helyezték el. A tagok halálzási és magvaszakadási eseteit az a törvényhatóság kellett, hogy jelentse a büm.-nek, amelynek területén az illető állandó lakos volt.) Horvátország sérelmét a tvj. úgy kívánta orvosolni, hogy a horvát illetőségű örökös tagok halálzási eseteit a horvát törvényhatóságok a bännak jelentsek, aki azután a me.-öt tudósítja. A tvj. végül csak a Wekerle-kormány idején, 1893. szept. 27-én került a Ház elé. Tv.erőre emelte az 1893:29. tc. OL - K 2 - 1892/97 - Tvj.-ok, 10. (290. cs.), KN (1892–97) 13. k. 10., 101., 323–325. p., 14. k. 4. p., 15. k. 89–90. p.
- 6 *Ld. még 1890. júl. 4./3., 1891. jan. 15./6., 1892. máj. 5./4., jún. 17./2., 1893. jan. 7./11., febr. 13./32., szept. 7./5., okt. 4./16., 1894. jún. 11./1.*
- 7 Az Ogy. mindkét házát befogadó állandó Országház építését 1880-ban határozta el a törvényhozás (58. tc.). Az építési tervet az 1884:19. tc. hagyta jóvá, s még abban az évben — Steindl Imre tervei szerint — megkezdődtek a munkálatok is azzal a céllal, hogy — a tc. megfogalmazása szerint — „az állandó országház építése lehetőleg 10 év alatt befejezhető legyen.” Az építés költségeit 9,5 millió Ft-ra tervezték, nem számítva a berendezés, a díszítés és az építési tiszteletdíj költségeit. (OL - K 255 - 1892 - 3. t. - 2107.) — 1891 végéig az épület központi részének falai a dunai járdához viszonyítva 21 m magasságban készültek el. Jelentés az állandó országház építésének előrehaladásáról az 1891. évben. OL - K 2 - 1892/97 - Miniszteri jelentések, IX. (297. cs.).
- 8 *Ld. 1890. máj. 30./20.*
- 9 Iratok: OL - K 255 - 1892 - 3. t. - 2107.
- 10 *Ld. még 1892. júl. 14./8. és 9., dec. 27./17., 1893. márc. 15./1., ápr. 27./2., júl. 15./10. és 11.*
- 11 *Ld. még 1890. máj. 9./5.* — Az 1888:35. tc. 56. §-a 1892. dec. 31-ig terjedően felhatalmazta a Kincstárt az italmérési jövedék olyképpen való hasznosítására is, hogy a község területén kizárólagos italmérési jogosultságot gyakoroljon, s azt évi bérért a községre vagy vállalkozóra ruhazza. Ez az intézkedés kincstári szempontból egyrészt célszerűnek bizonyult, másrészt viszont — a szabadverseny korlátozásával — további gondokat okozott a válsággal küszködő bortermelésnek. Utóbbi miatt indítványozta Wekerle a kizárólagos italmérési jogosultság megszüntetését a borra és a sörre. Lényeges része volt a tvj.-nak, hogy a bor- és gyümölcsbor után járó italmérési adót (1888:35 tc. 11. és 17. §.) a borfogyasztási adóval, a sör után járó italmérési adót (ld. uo.) pedig a sörfogyasztási adóval egyesíteni javasolta bor-, ill. söritaladó néven. A tvj. a magánfogyasztás italmérési adómentességének megszüntetését tervezte a szőlősgazdáknak nyújtandó kedvezmény mellett. Wekerle a javaslatot máj. 23-án terjesztette az uralk. elé, és azt Ferenc József máj. 31-én kelt lf. engedélyével nyújtotta be a Házban jún. 3-án. A tvj.-ot kisebb módosításokkal fogadták el, tv.erőre emelte az 1892:15. tc. Wekerle végrehajtási utasítása 1892. aug. 1-jén kelt (RT 1892. 1677. p.). —

- Iratok és kh. tárgyalás: OL - K 255 - 1892 - 2. t. - 1642, OL - K 2 - 1892/97 - Tvj.-ok, X. (288. cs.), KN (1892-97) 4. k. 90. p., 5. k. 4., 26-72., 74-131., 152-153. 282. p.
- 12 Az egyházpolitikai kérdésre vonatkozó jk.-i pontok felsorolása: 1890. nov. 3. 7. jegyzet.
- 13 A márc. 20-i mt. után nem sokkal fejeződött be az Ogy. válaszfelirati vitája, amelyben az egyházpolitika is nagy súlyt kapott. Már ekkor kezdett kirajzolódni a Kh. és a Fh. később majd drámaian jelentkező ellentéte: az elkeresztelési kérdésben a Fh. az állam és az egyház közötti mindenáron való békét hangsúlyozta, míg a liberális többségű Ház ragaszkodott az 1868. évi tv. rendelkezéséhez. Márc. 26-án Bp.-en Ferenc József elnökletével megbeszélést tartottak Vaszary, Kálnoky küm., Szapáry, Csáky és Szilágyi részvételével. Az uralk. itt felkérte a primást, hogy Csáky javaslata, azaz a 68-as tc. fenntartása alapján forduljon újra Rómához. (Csákynek a tanácskozásról készített részletes jelentését ld. OL - I 34 - Egyházpolitikai ügyek 1890-95 /2. d./.) Vaszary el is utazott Rómába, de ott konkrét felhatalmazást semmilyen irányban sem kapott. Vö. *Salacz*, A magyar kultúrharc... 135-141. p.
- 14 Erre a mt.-ra ugyan nem került sor, de a kormány újabb javaslatételére igen. Vaszary a máj. 10-i püspökkari konferencián terjesztette elő a javaslatokat, amelyeket a püspökök visszautasítottak. *Salacz*, i. m. 142. p.
- 15 A büntettekről és vétségekről szóló 1878:5. tc. (Csemegi-kódex) és a kihágásokról szóló 1879:40. tc., a két büntető tv.könyv revíziójára irányuló munkálatok 1888-ban kezdődtek meg. Ezeket Szilágyi Dezső is folytatta, azonban a mt. elé terjesztett és a Házban 1892. máj. 18-án általa benyújtott tvj. még nem vállalkozott a kimerítő revízióra. Viszont az égető hiányok (hogy pl.: büntetési rendszerünk csaknem kizárólag szabadságvesztés-büntetésekkel állt; tüzetesen nem határozták meg az indítványra jogosult személyeket; hogy az önbíráskodásra vonatkozóan hiányoztak külön büntető határozatok; hogy nem felelt meg a rágalmazás meghatározása, és túl enyhe volt a súlyos becsület-sértés büntetése) sürgős orvoslását Szilágyi fontosnak tartotta: míg tehát a javaslat — fejtette ki az indoklásban — „nem csap át az érdemleges revízió területére, addig mégis megszünteti a büntető törvénykönyvek alkalmazása körül felmerült főbb nehézségeket”. A módosítások mindkét büntető tv.könyv esetében számos szakaszra kiterjedtek volna, ám a javaslat az Igazságügyi Bizottságban tárgyalásra sem került. 1895-ben aztán a Bánffy-kormány vissza is vonta azt, s új tvj. kidolgozásába kezdett. KN (1892-97) 3. k. 249. p., Kh. Irom. (1892-97) 3. k. 288-397. p., Magyar Törvénytár, Millenniumi Emlékkiadás. 1908. évi törvénycikkek. Bp. 1909. 832-834. p.
- 16 Szilágyi máj. 18-án nyújtotta be „a fogház- és elzárás-büntetés végrehajtása és a pénzbüntetésekből befolyó összegek felhasználása tárgyában” című tvj.-ot is. Célja az 1887:8. tc. rendelkezéseinek megváltoztatása volt. A javaslat kimondta, hogy: 1. a fogház- és elzárás-büntetés a bírósági fogházakban hajtandó végre akkor is, ha a büntetést közigazgatási hatóság szabta ki, a közigazgatási fogházak csak kivételesen és csak a bírósági fogház-hálózat teljes kiépüléig vehetők igénybe; 2. a pénzbüntetésekből befolyt összegek „Büntetés-pénzek Országos Alapja” címen kezelendők, s ezen túl nem csupán rabsegélyezési és javítóintézeti célokra, hanem letartóztatási intézetek építésére is fordíthatók. Szilágyi az indoklásban elvi okokra, a börtönügy tervezett reformjára, a börtönhiányra és a tervezett közigazgatási reformokra hivatkozott. A javaslatot nov.-ben fogadta el a Ház és azt az 1892:27. tc. iktatta tv.-be. OL - K 2 - 1892/97 - Tvj.-ok, III. (288. cs.), KN (1892-97) 3. k. 249. p., 6. k. 33., 129-132., 136., 144. p.
- 17 Szilágyi máj. 13-án nyújtotta be a tvj.-ot, amely — kiegészítve az 1886:29. tc. 15-18., az 1889:38. tc. 5-9., 11. és 12., valamint az 1891:16. tc. 15. §-át — lehetővé kívánta tenni, hogy a tényleges birtokos tulajdonjoga a bekebelezéshez előírt szigorú feltételek teljesülése nélkül ne csak a betétszerkesztés esetében, hanem azon kívül is bejegyezhető legyen a telekkönyvbe. Ezt az intézkedést az ingatlan-nyilvántartás súlyos hiányossági indokolták. Az Ogy. 1892 végén részletmódosításokkal fogadta el a tvj.-ot, amelyet az 1892:29. tc. emelt tv.erőre. (OL - K 255 - 1892 - 12. t. - 1335, OL - K 2 - 1892/97 - Tvj.-ok, IV. /288. cs./, KN /1892-97/ 3. k. 171. p., 6. k. 33., 125-129., 135-136., 142., 173., 335. p.) — Az 1893. júl. 8-án kelt végrehajtási rendeletet ld. RT 1893. 1579. p.
- 18 A részletes mt.-i előterjesztés fogalmazványát ld. OL - K 184 - 1892 - 13/5. t. - 3097 (21 864). — A telepítés 1890-ben történt, valamennyi telepes 8-8 hold földet kapott 895 Ft-ért, 20 éves törlesztésre, 4,1%-os kamat mellett. Igen sokan vettek fel 410 Ft-os házipénztári kölcsönt is a Torontálmezei Takaré- és Hitelbanktól, valamint a Nagyszébeni Takarékpénztártól. Előbbi kölcsön első évi részlete 1891. okt.-ben, utóbbié 1892 tavaszán vált esedékessé, de a telepesek nem tudtak fizetni, rossz mi-

nőségű földjeik igen gyenge termést hoztak. 1891. okt.-ben és dec. 9-én kelt kérvényeikben ezért újabb földek kiosztását és a kölcsöntörlesztés elhalasztását kérték. Dec. 23-i határozatával a fm. még csak részlegesen teljesítette a kérést, amikor is megnyerte a Pesti Első Hazai Takarékpénztárt a házipítési kölcsön váltóinak átvételére annak fejében, hogy az állam átvállalta a telepeseket terhelő 162 000 Ft behajtását 20 évi részletfizetés és 8%-os kamat mellett. A végleges intézkedés 1892. máj. 1-jén kelt, és rövidesen létre is jött a telepesekkel a pótszerződés, amellyel a föld vételárának kölcsönkamatát 8%-ra emelték fel. (Iratok, köztük a telepesek névsora: uo.) A jk.-i pontra — nem teljesen pontosan — hivatkozik *Kemény G. G.*, Iratok... I. k. 821. p.: „A magyarországi szerb-séget érintő egykorú eseményekből megemlíjtük, hogy a kormányzat — 1892 tavaszán — Nagybecskerek környékén sikertelen telepes akciót is kezdeményez, mely hasonló kudarcba fulladt, mint az 1883. évi csángótelepítés.”

114./15./

1892. május 5.

1.

A Horvát Országgyűlést feloszlató kir. leirat tervezete

A miniszterelnök úr jelentette, hogy a horvát-szlavón-dalmátországi bán bemutatatta a királyi leiratnak tervezetét, mellyel az 1887–1892. évi Horvát-Szlavón-Dalmát Országgyűlés berekesztendő és feloszlatozó lesz; tekintve az idő rövidségét, a miniszterelnök úr — a minisztertanács utólagos hozzájárulása reményében — beleegyezését adta, hogy néhány módosításnak megtétele után a kérdéses leirati tervezet Ő Felsége legfelsőbb jóváhagyása alá terjesztessék.

E jelentést, valamint a felolvasott leirati tervezetet a minisztertanács jóváhagyólag tudomásul vette, egyúttal azonban azon kívánatának adott kifejezést, hogy hasonló okmányok, úgy mint az egyébiránt utólag ez alkalommal meg is történt, a bán által mindig magyar fordításban is a magyar kormánynak idejekorán bemutatassanak.¹

2.

Az 1893. évi közösügyi költségvetés tervezete

A pénzügyminiszter úr ismertette a közös minisztérium által közölt költségvetési tervezeteket az 1893. évi közösügyi kiadásokról.²

Tekintve, hogy az 1892. évre megállapított költségvetéssel szemben a közösügyi kiadásokra az 1893. évre körülbelül 13 millió Ft-tal van több előirányozva, megbízták a miniszterelnök és pénzügyminiszter urak, kik a közösügyi költségvetés megállapítása végett legközelebb Bécsben tartandó közös miniszteri értekezleteken részt fognak venni, hogy a

költségeket oly mérvben igyekezzenek leszállíttatni, hogy azok az ország pénzügyi erejével is összhangzásban legyenek.³

Bosznia–Hercegovina 1893. évi beligazgatási költség-előirányzata

A pénzügyminiszter úr ismertette a Bosznia és Hercegovina 1893. évi beligazgatására vonatkozó költségvetést, melyet a közös pénzügyminiszter úr hozzájárulás végett közölt a magyar kormánnyal.⁴

Mínt hogy a bemutatott költségvetés szerint az előirányzott bevételek teljesen fedezik a kiadásokat, sőt felesleg is mutatkozik: a minisztertanács a szóban lévő költségvetéshez hozzájárult.

4.

A valutarendezéssel kapcsolatos törvényjavaslatok benyújtása⁵

A pénzügyminiszter úr a valuta rendezése tárgyában f. évi ápril hó 29-én tett előterjesztése kapcsán következő törvényjavaslatokat mutatott be:

- a.) a koronaérték megállapításáról,
- b.) a Magyar Korona Országainak kormánya és a Birodalmi Tanácsban Képviselt Királyságok és Országok kormánya között az érme- és pénzrendszerre vonatkozólag kötendő szerződésről,
- c.) az aranyforintra szóló kötelezettségeknek koronaértékbeli aranyérmékben való teljesítéséről.

Mind a három törvényjavaslat tárgyalatván, és elfogadtatván, a pénzügyminiszter úr felhatalmaztatott, hogy azokat Ő Felsége legfelsőbb jóváhagyása után az Országgyűlés elé terjessze.⁶

6.

Telivér ménék beszerzése⁷

A földművelési miniszter úr előadta, hogy a kisbéri telivér ménék állománya nagyon megapadt, s igen szükséges volna, hogy a hiány minél előbb pótoltság; mínt hogy azonban az oly elsőrendű méneknek az ára, melyek már bírnak kiváló származékokkal, nagyon felszökkent, a hiányt akképpen vélné pótlandónak, hogy 2-3 elsőrendű származású méncsikót vétetne. Tekintve pedig, hogy a budget szerint telivér ménék vásárlására csak 1894-ben kerülne a sor, egyúttal felhatalmazást kér arra, hogy a Lótenyésztési Alapból 150 000 Ft-ot e célra kölcsönvehessen, mely kölcsön az 1893. és 1894. években a költségvetésileg megszavazandó rendes hitelből fizettetnék vissza.

A felhatalmazás megadatott⁸

7.

Tárgyalások kezdeményezése Szerbiával állategészségügyi egyezmény létesítése céljából⁹

A földművelési miniszter úr jelentette, hogy a Szerbiával kötendő állategészségügyi egyezményi alkudozásokhoz az Osztrák–Magyar Monarchia megbízottainak andó utasítás oly értelemben állapított meg, mely a magyar érdekeknek megfelelően, ennél fogva felhatalmazást kér arra, hogy ily alapon a tárgyalások a szerb kormány megbízottaival folytathassanak.

A felhatalmazás megadatott.

8.

Törvényjavaslat a kúriai és ítélőtáblai szüneti tanácsok hatáskörének bővítéséről

Az igazságügy-miniszter úr felhatalmazást kért, hogy Ő Felsége legfelsőbb engedélyével törvényjavaslatot terjesztessen az Országgyűlés elé az 1887:XXX. tc.-nek oly értelmű módosítása iránt, miszerint a Kir. Kúriának és a kir. ítélőtábláknak szüneti tanácsai a sürgős ügyeken kívül egyéb ügyeket is elintézhessenek.

A felhatalmazás megadatott.¹⁰

10.

A miniszterelnök előterjesztésére határozat arról, hogy az uralkodó a belső titkos tanácsosi méltóságot adományozza br. Bánffy Dezső képviselőházi elnök részére.¹¹

Jegyzetek

- 1 A bán 1892. máj. 1-jén adta át Szapárynak az említett tervezetet, amelyben egyébként még máj. 10. szerepelt a felosztatás időpontjaként. Ez a kézirat tervezet részletesen értékelte az 1887–1892-es Horvát Ogy. tevékenységét. Ld. OL - K 26 - 1892 - 1096. Josipovich hszdm. máj. 3-án tette meg felségelőterjesztését, Ferenc József pedig máj. 6-án határozott az Ogy. máj. 13-án történő felosztásáról és a választások kiírásáról. A felosztás máj. 13-án megtörtént. Uo. - 331, 359. — *Ld. még 1892. jún. 28./12.*
- 2 Ezeket nem találtuk meg a PM és a Miniszterelnökség Lt.-aiban.
- 3 *Ld. még 1892. máj. 20./1.*
- 4 Ld. OL - K 255 - 1892 - 3. t. - 1298. (Az előirányzat 11 102 878 Ft kiadással, 11 161 900 Ft bevétellel, azaz 58 822 Ft felesleggel számolt.) — *Vö. 1891. okt. 30./3., 1893. máj. 15./2.*
- 5 *Ld. még 1890. júl. 4./3., 1891. jan. 15./6., 1892. ápr. 29./8., jún. 17./2., 1893. jan. 7./11., febr. 13./32., szept. 7./5., okt. 4./16., 1894. jún. 11./1.*
- 6 A jk.-ben említettekén túl még két tvj. készült a valutarendezéssel kapcsolatban: 1. az Osztrák–Magyar Bank alapszabályainak kiegészítéséről, 2. némely államadósság beváltásáról és a koronaérték behozatalára szükséges arany beszerzéséről. Wekerle máj. 9-én kérte az uralk. engedélyét tvj.-ok benyújtásához. Felsőelőterjesztésében megindokolta a valutarendezés szükségességét, ismertette az

1891–92-ben lezajlott tárgyalások, szakértekezletek eredményeit, majd az alábbiak szerint részlezte a reform végrehajtásának fő elveit:

— A Monarchia aranyalapra helyezi valutáját,

— a zökkenőmentes áttérés érdekében az o. é. forint aranyban kifejezett értéke képezi az új pénz egységét, a koronát, töredékrészek nélkül; 1 korona = 50 o. é. kr-ral,

— külföldi tapasztalatokat is figyelembe véve 10 és 20 koronás aranyérmeket vernek, ezenkívül — a koronaértékbeli számolás azonnali lehetővé tétele céljából — ezüstpénz, nikkelből és bronzból váltópénzt is kibocsátanak,

— az aranyvaluta behozatalának előfeltételként beszüntetik az ezüstértékbeni pénz verését,

— egyelőre nem vonják be a Monarchia függő adósságát képező államjegyeket, és az ezüstértékű pénzt is forgalomban hagyják.

Wekerle négy később megvalósítandó feladatot is megjelölt:

1. a kettős érték szerinti számítás megszüntetése és a koronaértékben való kötelező számítás behozatala,

2. az ezzel kapcsolatos jogviszonyok szabályozása,

3. a pénzeszközök mennyiségének megállapítása, különös tekintettel az államjegyek majdani bevonására és az ezüstpénz átverésére,

4. az Osztrák–Magyar Bank alapszabályainak átalakítása.

Míndezekhez — folytatta a püm. — a megfelelő mennyiségű arany beszerzése az előfeltétel. A Monarchia két állama között 30:70 arányban állapítják meg az ezüstpénz bevonásából eredő terhek viselését, ill. az új váltópénz verési mennyiségét, azonban a 10 és 20 koronás aranyak verésében mindkét ország szabadkezvet kap. A külföldi arany beáramlásának előmozdítása céljából megengedik a magánosok részére történő pénzverést is. Wekerle előadta azt is, hogy a pénztári készletekből 45 millió arany Ft értékű fémeket már beszerettek. Végül megemlítette, hogy Ausztriával az ügy minden mozzanatára nézve megegyezés jött létre, és ott is teljesen megegyező tartalmú tvj.-okat terjesztenek a Birodalmi Tanács elé. — Ferenc József máj. 11-én engedélyezte a tvj.-ok benyújtását, és erre máj. 14-én sor is került. OL - K 255 - 1892 - 8. t. - 1496, KN (1892–97) 3. k. 173. p. A tvj.-okat és indoklásukat ld. OL - K 2 - 1892/97 - Tvj.-ok, XV–XIX. (288. cs.)

7 *Ld. még 1890. máj. 17./3.*

8 A fm. hg. Esterházy Lajost bízta meg azzal a feladattal, hogy 2-3 méncsiköt szerezzen be Angliában. Esterházy júl.-ban közölte: 150 000 Ft-ból két mént lehetetlenség vásárolni. Ezek után egy mént beszerzésére kapott felhatalmazást. 1893. febr.-ban azonban már erre sem volt elég az eredeti összeg, így azt 200 000 Ft-ra emelték fel. OL - K 178 - 1893 - 1082.

9 *Ld. még 1892. febr. 9./11., máj. 20./24., jún. 28./15., nov. 28./11. — A szerb külkereskedelmi ügyekre vonatkozó jk-i pontok felsorolása: 1890. ápr. 3. 9. jegyzet. — Az összes külkereskedelmi vonatkozású jk.-i pont felsorolása: 1890. márc. 25. 29. jegyzet.*

10 A törvénykezési szünet szabályozásáról szóló 1887:30. tc. az ítélőtáblánál és a Kúriánál júl. első vasárnapjától számított és évenként 8 hetes törvényszünetet rendelt el, de több ügyfajta esetében kivételt tett, amikor elintézésükre szüneti tanácsokat állított fel. Szilágyi ezért lehetővé kívánta tenni, hogy nem szüneti tárgyak is tárgyalásra kerülhessenek a törvényszünet idején, ugyanis — az indokolás szerint — a kir. tábla decentralizálása (vö. 1890. dec. 29./1.) következtében „a kir. ítélőtábláknak vagy legalább azoknak nagyobb részénél a ... szüneti tárgyak nem vennék igénybe annyi bírói rendes működését, mint ahány bírót a szüneti tanácsban alkalmazni kell.” Szilágyi máj. 13-án nyújtotta be a tvj.-ot, amelyet a Ház — bizonyos módosításokkal — jún.-ban fogadott el. Tv.erőre emelte az 1892:12. tc. OL - K 2 - 1892/97 - Tvj.-ok, VII. (288. cs.), KN (1892–97) 3. k. 171. p., 4. k. 34., 253–254., 256., 320. p.

11 *Vö. 1892. febr. 19./1.*

115./16./

1892. május 20.

1.

Az 1893. évi közösügyi költségvetés megállapítása céljából tartott közös minisztertanács eredménye¹

A pénzügyminiszter úr jelentést tett az 1893. évi közös költségvetés tárgyában Bécsben tartott közös miniszteri értekezletek eredményéről, amelyeknek megállapításai szerint a közös költségekre az 1893. évre mintegy 4 1/2 millió Ft-tal több fog követeltetni, mint 1892-re megállapítva volt.

Tudomásul vétetett.²

2.

Külkereskedelmi szerződés az Egyesült Államokkal³

A pénzügyminiszter úr mint a Kereskedelmi Minisztérium vezetője a f. évi február hó 9-én kelt minisztertanácsi határozat kapcsában jelentette, hogy az észak-amerikai kormánnyal jegyzékek kicserélése útján az 1829. évben kötött hajózási szerződés nyomán a legtöbb kedvezmény kölcsönös biztosítása alapján kereskedelmi egyezmény létesített azzal a kikötéssel, hogy ezen egyezmény szerint azon kedvezmények, melyek a határforgalom megkönnyítése érdekében szomszédos államoknak nyújtatnak, nem vehetők igénybe.

Jóváhagyólag tudomásul vétetett.⁴

3.

Vita a kereskedelemügyi és az igazságügyi tárca között a kereskedelmi törvény módosításáról és a magánjogról szóló törvényjavaslatok elkészítéséről

A pénzügyminiszter úr mint a Kereskedelmi Minisztérium vezetője előadta, hogy a Kereskedelmi Minisztérium és az Igazságügy-minisztérium között vitás az a kérdés, hogy melyik miniszter van hivatva a kereskedelmi törvény⁵ módosításáról és a tengerészeti magánjogról szóló törvényjavaslatokat elkészíteni és az Országgyűlés elé terjeszteni; minélfogva kéri e vitás kérdésnek a minisztertanács által való eldöntését.

Tekintve, hogy mind a két törvényjavaslat jogi természetű, a minisztertanács kimondotta, hogy mind a két említett törvényjavaslat iránti intézkedés az igazságügy-miniszter hatáskörébe tartozik, megállapítván egyúttal, hogy úgy a kereskedelmi jog tárgyában, mint a tengerészeti

jogról^a alkotandó törvények az 1868:XXX. tc. 9. §-a értelmében a Magyar Korona összes Országaira nézve közösöknek tekintendők, és a mennyiben egy törvényjavaslatba nem csak a tengerészeti magánjog mint büntető jog, hanem a tengerészeti közigazgatási jog körébe eső intézkedések is befoglaltatnának, a törvényjavaslat ez utóbbiakra vonatkozó részének előkészítése a kereskedelmi minisztert illeti.^{b6}

4.

Ezer vasúti kocsi megrendelése a MÁV részére⁷

A Kereskedelemügyi Minisztérium vezetésével megbízott pénzügyminiszter úr előadta, hogy mielőtt a minisztertanács f. évi március hó 20-án tartott ülésének jegyzőkönyve hitelesítettet volna, az előadó miniszter úr hivatalbeli megboldogult elődje, tekintettel az ügy sürgösségére, 1000 db, még a f. év október havának végéig beszállítandó szénszállító kocsit megrendelt.

A megrendelés a Budapesti Kocsikölcsönző Társulatnál tétetett, éspedig a következő igen előnyös föltételek alatt.

A teljesen új szerkezetű, 15 tonna teherbírású kocsik db-jáért 10 évi törlesztés alapul vétele mellett naponként 61 kr, 15 évi törlesztés mellett pedig naponként 40 1/2 kr lesz fizetendő; míg a Ganz és Társa cégnél bérleti alapon legutóbb megrendelt 2500 kocsi között levő szénszállító kocsik db-ja után 10 évi törlesztés mellett naponként 67,7 kr esik.

A szerződés a budapesti kocsikölcsönző társaságokkal alternatíve kötöttet meg oly formán, hogy az Államvasutak Igazgatóságának joga van f. évi június hó elsejéig választani, hogy a kocsikat 10 évi vagy 15 évi törlesztés alapján rendelhesse meg.

Előadó miniszter úr — tekintettel arra, hogy a 15 évi törlesztési idő, habár árban előnyös, mégis hosszúnak látszik — a 10 évi törlesztés alapul vétele melletti megrendelést választja.

Ugyanez alkalommal a budapesti kocsikölcsönző társulatoktól máris bérben levő 1757 db különféle teherkocsinak bérleti szerződése — tekintettel arra, hogy azok már a jelenlegi forgalom mellett sem nélkülözhetők — két évvel meghosszabbított, éspedig egész évre kocsi- és naponként 80 kr bérösszeg mellett.

Előadó miniszter úr kéri ezen intézkedésnek utólagos tudomásul vételét.

A minisztertanács az 1000 db teherkocsi előzetes megrendelését tudomásul vette.

7.

A millenniumi országos kiállítás tervének elejtése⁸

A pénzügyminiszter úr mint a Kereskedelmi Minisztérium vezetője a bizottsági tárgyalásoknak mily irányban való vezetése szempontjából kérdést tett: vajon 1895-ben rendezendő-e Budapesten kiállítás vagy sem?

Tekintetbe véve azon nagy anyagi áldozatokat, melyeket egy kiállítás mind az államnak, mind a magánosoknak okoz: a minisztertanács a kiállítás tartásának eszméjét elejtendőnek határozta.⁹

8.

A kereskedelemügyi tárcát vezető pénzügyminiszter előterjesztésére határozat arról, hogy Magyarország képviseltesse magát a párizsi Nemzetközi Belhajózási Kongresszuson.¹⁰

9.

A volt Északkeleti Vasúttársaság részvényeinek beváltása¹¹

A pénzügyminiszter úr előadta, hogy a Magyar Északkeleti Vasút Rt.-gal a társaság vonalainak megváltása iránt 1890. július hó 4-én kötött és az 1891:II. tc.-be iktatott szerződés IV. § szerint az állam részére ki van kötve az a jog, hogy ha a 17 756 000 Ft névértéket tevő részvénytőkét a szerződés jogerőre emelkedésétől számítandó 2 év alatt, tehát 1892. július 4-éig lefizetné, a 200 Ft-ra szóló részvényeket 197 Ft-tal válthassa be. Nehogy ezen kedvezménytől az állam elessék, a pénzügyminiszter úr felhatalmazást kér, hogy az említett részvények behívása iránti hirdetményt az említett határidő letelte előtt kibocsáthassa, azonban tekintettel az Állampénztár készleteinek július elején más esedékes fizetésekkel való nagymérvű igénybevételeire, azzal a hozzáadással, hogy amennyiben a részvényesek az azonnali beváltást nem kívánák, a részvények kamatoztatása 1893. január 4-éig fog tartani.

A kívánt felhatalmazás megadatott.¹²

10.

Az 1870. évi nyereségek kölcsön kedvezményes törlesztéséből eredő biztosítéki alap felhasználása új budapesti Duna-híd építésére

A pénzügyminiszter úr előterjesztette, hogy az 1870:X. tc. alapján felvett sorsolási kölcsön tárgyában annak idejében a bécsi Bankvereinnal oly értelmű egyezmény kötött, mely szerint — tekintettel arra, hogy a sorsolási terv szerint az 1910. évig az állam által fizetett 1 224 000 Ft évi járadék a kölcsönnek törlesztésére nem vétetik egészben igénybe, azontúl azonban a kölcsönnek 1920-ban történő teljes visszafizetéséig a kikötött évi járadéknál nagyobb összeg kívánatik — az 1 224 000 Ft évi járadékból évenként 200 000 Ft a Földhitelintézet által kezelt s a későbbi évek nagyobb törlesztési szükségletének fedezésére szolgáló biztosítéki alap képzésére fordítandó, úgyhogy jelenleg már a Földhitelintézetnél 4 millió Ft-ot meghaladó alap van felgyűjtve. Azonkívül a Bankvereinnak évenként kifizetett 1 024 000 Ft sem vétetvén eddig a sorsjegyek kisorsolására teljes összegben igénybe: a Bankvereinnál is mintegy 2 millió Ft-ra rúgó tartalékösszeg gyűlt össze, mely fedezetül szolgálna

egyrészt a későbbi évek többszükségletének kielégítésére, másrészt a kisorsolt, de be nem mutatott sorsjegykötvények beváltására az elévülési idő lejártáig.

Minthogy az állam megerősödött hitele mellett nem megfelelő az a helyzet, hogy az állam kötelezettségei teljesítésének biztosítéka gyanánt külön fedezetet adjon; de a fennálló szerződés szerint éppen az állam nem bír semmi biztosítékkal a Bankvereinnál levő tartalékalapra nézve, ha ezen intézet esetleg megbuknék, a pénzügyminiszter úr egyezményt kötött a most említett intézettel, mely szerint az állam a Bankvereinnál levő 2 millió tartalékalapot a Lánchíd elsőbbségi kötvényeinek beváltására,¹³ a Földhitelintézetnél levő 4 millió Ft-ot pedig más célokra, nevezetesen budapesti dunai hidak építésére felhasználhatja, s jövőre évenként csak annyit tartozik járadékképpen fizetni, amennyi a sorsjegyek beváltására tényleg szükségeltetik. Ezen felül fizetne az állam a Bankvereinnak évenként 35 000 Ft bankári jutalékot.

A pénzügyminiszter úr kéri a fennebb előadott értelemben létesített egyezménynek jóváhagyó tudomásulvételét és felhatalmazást arra, hogy az ily módon a kormány rendelkezésére jutó összegeket az említett célokra, nevezetesen a Lánchíd elsőbbségi kötvények beváltására, s Budapesten új dunai híd építésére fordíthassa.

A minisztertanács a pénzügyminiszter úr által létesített egyezményt jóváhagyólag tudomásul vévén, egyszersmind az általa kívánt további felhatalmazást megadta.¹⁴

11.

A pénzügyminiszter előterjesztésére határozat arról, hogy br. Andreánszky István miniszteri tanácsost nevezzék ki az Osztrák–Magyar Bank kormánybiztosává.¹⁵

13.

A kereskedelemügyi tárca ügykörének szabályozása¹⁶

A kereskedelmi miniszteri tárca ügykörének megbeszélése folytán

megbízott az ezen tárcát ideiglenesen vezető pénzügyminiszter úr, hogy a Kereskedelmi Minisztérium hatáskörének újabb szabályozása, illetőleg némely igazgatási ágaknak más minisztériumokhoz leendő csatolása iránt a minisztertanácsnak javaslatot tenni szíveskedjék, különösen figyelembe véve azt, hogy már a közigazgatás újjászervezésére vonatkozó javaslatok szerint is az útügy a Belügyminisztériumba áttétetni szándékoltatik.

15.

A Hevesi Kir. Járásbíróság és Heves vm. árvaszéke között hagyatéki ügy miatt keletkezett hatásköri összeütközés kérdésében — az igazságügy-miniszter előterjesztésére — határozat arról, hogy az eljárást a bíróság folytassa le.

16.

A Fehértemplomi Kir. Járásbíróság és Fehértemplom város rendőrkapitánya között mezei lopás miatt keletkezett hatásköri összeütközés kérdésében — az igazságügy-miniszter előterjesztésére — határozat arról, hogy az eljárást a bíróság folytassa le.

17.

Az Abaújszántói Kir. Járásbíróság és Abaúj-Torna vm. árvaszéke között hagyatéki ügy miatt keletkezett hatásköri összeütközés kérdésében — az igazságügy-miniszter előterjesztésére — határozat arról, hogy az eljárást a bíróság folytassa le.

20.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter előterjesztésére határozat arról, hogy az uralkodó Samassa József egri érsek részére a Szt. István-rend nagykeresztjét, Vancsa János gyulafehérvári gör. kat. érsek részére pedig az I. o. Vaskorona-rendet adományozza a koronázási jubileum alkalmából.

21.

Az igazságügy-miniszter előterjesztésére határozat arról, hogy Szabó Miklós kúriai elnök kitüntetésben részesüljön (Lipót-rend nagykeresztje) a koronázási jubileum alkalmából.

22.

A miniszterelnök előterjesztésére határozat arról, hogy az uralkodó a titkos tanácsosi méltóságot adományozza br. Döry József bihari főispánnak a koronázási jubileum alkalmából.

23.

A belügyi tárcát vezető miniszterelnök előterjesztésére határozat arról, hogy az uralkodó gr. Zichy József pozsonyi főispán részére a Lipót-rend nagykeresztjét és hg. Esterházy Pál soproni főispán részére az I. o. Vaskorona-rendet adományozza a koronázási jubileum alkalmából.

24.^c

A Szerbiával folyó állategészségügyi tárgyalások állása¹⁷

A földművelési miniszter úr jelentette, hogy a Szerbiával létesítendő állategészségügyi egyezményre vonatkozó tárgyalások során most válasz lévén adandó a szerbeknek, részünkről azon kikötés szándékolatik tételni, hogy az Osztrák–Magyar Monarchia fenntartja magának azt a jogot, hogy a határon bejövő szerb eredetű sertéseket egészségügyi szempontból megvizsgáltathassa, s legfeljebb 8 napig megfigyelés alatt tarthassa, az ezen idő alatt egészségesnek talált sertések a belforgalomba bocsáttatnak.

Jóváhagyólag tudomásul vétetett.¹⁸

Jegyzetek

a Tarkovich javítása; itt eredetileg „a szóban levő tárgyakban” állt.

b Tarkovich beszúrása

c A 25. pontot nem közöljük.

1 *Ld. még 1892. máj. 5./2.*

2 A közös mt.-ot máj. 7–9. között tartották. (Jk.-eit ld. *Diószegi, Die Protokolle 545–567. p.*) — Mint az előző évben, most is szinte kizárólag a hadi költségvetés körül folyt a vita. A hm. túlzott követeléseit főleg a két püm. érvei hatására sikerült csökkenteni, s ehhez az uralk. is hozzájárult. A közös mt. által megállapított előirányzat a következő volt (tisztá szükségletek):

— rendes kiadások:

KÜM: 3 487 100 Ft

HM:

Hadsereg: 107 374 863 "

Haditengerészet: 9 688 280 "

PM: 2 004 946 "

Közös Számszék: 126 440 "

Összesen: 122 681 629 Ft

— rendkívüli kiadások:

KÜM: 46 400 Ft

HM:

Hadsereg: 16 126 965 "

Haditengerészet: 2 289 400 "

Megszállt tartományok: 3 612 000 "

Összesen: 22 074 765 Ft

— összes tiszta kiadás: 144 756 394 Ft

A delegációk okt. 1.–27. között ülészek Bp.-en és változatlanul fogadták el a költségvetést. (Magy. Deleg. Napló és Irom. 1892. I. és II. sz. határozat.) Uralk.-i megerősítés kelte: 1892. okt. 29. — *Vö. 1890. máj. 9./1., 1891. szept. 25./1., 1893. ápr. 27./1., 1894. ápr. 16./6.*

3 *Ld. még 1890. nov. 12./1., dec. 7./2., 1891. nov. 6./2., 1892. febr. 9./6.* — *Az összes külkereskedelmi vonatkozású jk.-i pont felsorolása: 1890. márc. 25. 29. jegyzet.*

4 Az egyezmény, amely a Monarchiának a cukor vámentességét is biztosította, máj. 2/3-án jött létre. (Bp.-i Közl., 1892. máj. 25.) — Az USA-val való viszonyban ezután 1894-ben következett be jelentős változás, amikor a Gorman bill lépett a Mc-Kinley bill helyébe. Ez az új tarifa ugyan csökkentette a vámokat, de ugyanakkor megszüntette a korábbi tarifa ún. viszonyossági záradékát, s ezzel együtt a Monarchia számára egyedül előnyt jelentő cukor-vámentességet is. Iratok: OL - K 230 - 1895 - 5. t. - 5916.

- 5 1875:37. tc.
- 6 Az 1875:37. tc.-be foglalt kereskedelmi tv. módosításának kérdését elsősorban a szövetkezeti ügy fejlődése vetette fel a 80-as években. Már az 1888:36. tc. 26. §-a utasította a kormányt: terjesszen elő javaslatot arról, hogy a községek miként használhatják fel hitelszövetkezetek alapítására a nekik jutó italméresi kárpótlási kötvényeket. (*Ld. még 1890. márc. 25./2.*) — Ezzel a szövetkezeti ügy igazán átfogó rendezése egyelőre le is került a napirendről, és 1892-ben csak a szövetkezetek hatékonyabb központi ellenőrzését, segélyezésük formáit és a hitelezők érdekeinek csőd esetén kellő biztosítását tárgyaló javaslat készült el a PM-ban: „Tvj. a központilag egyesült szövetkezetek egy-egyes szervezéséről és az ezen szövetkezetekkel szemben alkalmazandó csődeljárásról”. (E javaslat az italméresi kötvények felhasználásáról is rendelkezett.) 1893 elején szakértekezlet tárgyalta meg a tvj.-ot, majd a vita eredményeként Nagy Ferenc egyetemi tanár kapott megbízást egy új tvj. kidolgozására. Ez (Tvj. a szövetkezetekről) meg is jelent mint előadói tervezet, s a hitel- és fogyasztási szövetkezetek ellenőrzésére, valamint a visszaélések meggátlására helyezte a hangsúlyt. A tvj. a Wekerle-kormány idejében csak a véleményezésekig jutott el; tv. csak 1898-ban született a szövetkezetekről (1898:23. tc.). Iratok: OL - K 255 - 1891 - 8. t. - 789, 1270, Uo. - 1892 - 9. t. - 1430, Uo. - 1893 - 9. t. - 1080. Vö. IM Jel. 1892–95. 121–123. p. — Magyarország tengeri köz- és magánjogát még a 19. század végén is az 1774. évi Editto politico di navigazione mercantile és az 1807. évi francia kereskedelmi tv. könyv szabályozta, amit a tengerpart francia megszállása (1809–1813) idején vezettek be. Az 1867-ben Ausztriával kötött vám- és kereskedelmi szövetség VI. fejezete azonban kimondta, hogy a két állam egyetértőleg állapítsa meg az elavult szabályozások helyébe lépő új tengeri jogi kódexet. 1870–74-ben, majd 1887-ben az osztrák kormány készített is tervezetet, de ezt a magyar fél nem fogadta el. Később a magyar kormány saját javaslat kidolgozásába fogott. E munkát eredménye egy tvj. előadói tervezet lett, amely 1894-ben nyomtatásban is megjelent. Egyéb érdemi lépést a Wekerle-kabinet nem tett az ügyben. IM Jel. 1888–91. 75. p. és 1892–95. 124–127. p. Vö. 1893. júl. 15./13.
- 7 *Ld. még 1890. dec. 3./5., dec. 17./4., 1892. márc. 20./1., szept. 10./14.*
- 8 *A millennium ügyére vonatkozó jk.-i pontok felsorolása: 1890. máj. 30. 15. jegyzet.*
- 9 Bár a jk. elég kategorikus döntést sejtet, ennek ellenére a Ker. Min.-ban máj. 26-án készült feljegyzés intézkedést sürgetett a febr. 19-i mt.-ban elhatározott különbizottsági értekezlet összehívására. (Júl. 2-án erre sor is került.) A kormány habozását jelzi, hogy a kereskedelemügyi tárcát ideiglenesen vezető Wekerle júl. 9-én körlevélben szólította fel a kereskedelmi és iparkamarákat: nyilatkozzanak arról, hogy a „jelenlegi gazdasági viszonyok között” nem lenne-e célszerű a kiállítást „alkalmasabb időre” halasztani? Aug. 17-én aztán megtartotta ülését a kiállítás helyszínének megállapítására alakult különbizottság. Különböző helyek kerültek szóba: Városliget, Lágymányos, Aquincum, Népliget, Pékerdő, Angyalföld. A bizottság végül alternatív javaslatot tett: amennyiben a kiállítást 1895-ben nyitják meg, akkor a Városligetben, ha viszont 1898-ban, akkor a Lágymányoson rendezék meg. Utóbbi megoldás ugyan költségesebb, de sokkal díszesebb kiállítást tesz lehetővé — szolt az indoklás. OL - K 231 - 1894 - 5. t. - 1660 (27 785, 56 289, 65 528/1892.)
- 10 Az V. Nemzetközi Belhőzjárási Kongresszust 1892. júl.-ban tartották Párizsban. OL - 228 - 1892 - 3. t. - 11 837.
- 11 *Ld. még 1890. ápr. 11./6., máj. 9./2., máj. 17./4., jún. 27./14., júl. 4./3., szept. 21./2.*
- 12 Iratok: OL - K 255 - 1892 - 8. t. - 44, Uo. - 6. t. - 1506.
- 13 *Vö. 1892. jan. 8./9.*
- 14 A főváros fejlődése már a 80-as években felvetette a negyedik Duna-híd építését a Lánchíd, a Margit-híd és az összekötő vasúti híd után. E célból mondta ki az 1885:21. tc., hogy mihelyt a bp.-i hidak jövedelme meghaladja a 650 000 Ft-ot, a többlet egy új Duna-híd építésére fordítandó. A hídjövedelem 1890-ben érte el ezt a szintet, 1891-ben pedig Wekerle már ankétot hívott össze a híddépítés ügyében. Itt — elfogadva a Föv. Közm. Tan.-nak korábbi elképzeléseit — olyan állásfoglalás született, hogy először a Fővármház és a Sáros-fürdő (épülete a mai Gellért téren állt, 1894-ben lebontották) közötti, teherforgalomra is alkalmas hidat, majd az Eskü-téri (ma: Március 15-e tér) gyaloghídat kell felépíteni. (Már ekkor felmerült a Boráros téri és egy parlament melletti híd terve is.) *Siklóssy 250–254. p. — Ld. még 1893. ápr. 14./20.*
- 15 A kinevezésre az 1892. máj. 31-i lf. elhatározással került sor. Bp.-i Közl., 1892. jún. 15.
- 16 *Ld. még 1890. szept. 5./3., 1892. jún. 8./1., júl. 14./1., szept. 23./2., okt. 10./7.*

17 *Ld. még 1892. febr. 9./11., máj. 5./7., jún. 28./15., nov. 28./11. — A szerb külkereskedelmi ügyekre vonatkozó jk.-i pontok felsorolása: 1890. ápr. 3. 9. jegyzet. — Ld. még a fenti 3. jegyzetet.*

18 Iratok: OL - K 178 - 1894 - 1170.

116./17./

1892. június 17.

1.

Az állami tisztviselők fizetésének közigazgatási úton történő ideiglenes szabályozása¹

A pénzügyminiszter úr előterjesztette, hogy átalánosan kívánatik, s a kormány is ily értelemben nyilatkozott, hogy az állami tisztviselők illetményeinek szabályozása már f. évi július hó 1-jétől fogva lépjen életbe; azonban az ellenzéki vezérférfiak nyilatkozatai szerint az ellenzék az erre vonatkozó törvényjavaslatot behatóan kívánja tárgyalni, s így egyéb sürgős törvényhozási teendők mellett ki van zárva annak lehetősége, hogy ezen törvényjavaslat még a nyári szünet előtt elintéztessék.² Ily körülmények között az óhajtott cél csak oly módon volna elérhető, ha az Országgyűlés felhatalmazást adna a kormánynak, hogy az állami tisztviselők illetményeinek szabályozását az e részben benyújtott törvényjavaslat határozmányai értelmében, s az e célra a költségvetésbe felvett hitelek határain belül ideiglenesen közigazgatási úton foganatosíthassa.

Az előadó miniszter úr ennél fogva felhatalmazást kér, hogy a költségvetési törvénybe ily értelmű szakasznak felvételét indítványozhassa.

A minisztertanács a kért felhatalmazást megadta azzal a hozzáadással, hogy a tervezett intézkedés csak az esetben hozassék javaslatba, ha abba minden párt belenyugszik, s így az Országgyűlésen vita tárgyává nem tétetik.³

2.

A valutarendezéssel kapcsolatos törvényjavaslatok országgyűlési tárgyalásának ütemezése⁴

A valuta rendezésére vonatkozó törvényjavaslatok tárgyalásának beosztására nézve a pénzügyminiszter úr előterjesztése folytán

megállapított, hogy e javaslatok tárgyalásának a Képviselőházban megkezdése előtt várássék be az osztrák képviselőház bizottságának jelentése, amidőn a két kormány között megállapítandó lesz azon álláspont, melyet a netán előálló eltérésekre nézve a kormány el fog foglalni. Ennek megtörténte után, tekintve, hogy a Magyar Országgyűlést nem

lehet addig együtt tartani, míg az osztrák képviselőház a valutajavaslatokat elintézi, a szóban levő javaslatok a Magyar Országgyűlés mindkét házában letárgyalandók.⁵

5.

A külkereskedelmi viszonyok rendezése Spanyolországgal⁶

A pénzügyminiszter úr mint a Kereskedelmi Minisztérium vezetője előadta, hogy az 1891:XLII. tc. alapján Spanyolországgal kötött ideiglenes kereskedelmi szerződés hatálya f. hó 30-án lejár, s minthogy Spanyolország kereskedelmi viszonyait maximális és minimális vámtarifa alkalmazásával autonóm rendezte, arra ninccsen kilátás, hogy Spanyolország velünk vámszerződést kössön, s csakis arra hajlandó, hogy a legtöbb kedvezményben való részesítésnek biztosítása iránt irányunkban a minimális tarifát alkalmazza. Legfeljebb azt lehetne elérni, hogy Spanyolország a legtöbb kedvezmény biztosítása ellenében némely minket érdeklő cikknél a minimális tarifa tételeinél alacsonyabb vámot engedélyezzen, s a szeszt illetőleg oly biztosítást adjon, mely szerint a más államnak netán nyújtandó kedvezményt az Osztrák–Magyar Monarchiának is megadja.

Tekintve az előadott helyzetet és azt, hogy a Spanyolországgal fennálló kereskedelmi forgalmunk úgyszólván egészen jelentéktelen, az előadó miniszter úr felhatalmazást kért, hogy kereskedelmi viszonyunknak Spanyolországgal az előterjesztett alapon való rendezéséhez a magyar kormány nevében hozzájárulhasson.

A kívánt felhatalmazás megadatott.

6.

A Szerbiával folyó külkereskedelmi szerződési tárgyalások állása⁷

A pénzügyminiszter úr mint a Kereskedelmi Minisztérium vezetője előterjesztést tett a szerb kereskedelmi szerződés iránti tárgyalások állásáról.

Az előadó miniszter úr mindenekelőtt megjegyezte, hogy a tárgyalásoknál két lényeges körülménnyel kell számolni. Először, hogy a Németországgal megállapított kooperáció következtében az Osztrák–Magyar Monarchia részére a határforgalmi eljárás kivételével oly különleges kedvezményeket, melyek ne illessék meg egyúttal Németországot is, megállapítani nem lehet; másodszer, hogy a jelenleg Szerbiával fennálló kedvező szerződésünk oly viszonyok közt kötött, midőn Szerbia azért, mert ez volt első önálló kereskedelmi szerződése, politikai indokoknál fogva hajlandó volt nekünk messzemenő engedményeket tenni, s így a most kötendő szerződésnél nem forognak fenn többé azon okok, melyeknél fogva Szerbia nekünk különleges engedményeket tenni hajlandó volna; hozzájárulván ehhez, hogy Szerbia pénzügyi helyzete miatt is kénytelenítve van beviteli vámjait emelni.

A pénzügyminiszter úr ily körülmények közt általános utasításul azt adta megbízottainknak, hogy mindenestre biztosítandó az, hogy kedvezőtlenebb elbánásban semmi esetre se részesíttessünk mint más államok, s a status quo rosszabbítása elke-

rültessek, a részletekre nézve irányadóul szolgálván az első utasítás és a közös vám-értekezletnek e részben megállapított, a magyar kormány által is jóváhagyott megállapodásai.

Különösen is megemlítendő, hogy az ingatlanok kölcsönösen szabad szerzhetségének elvét a szerbek bizonyos korlátozással kívánják kimondatni, s annak formulációja iránt javaslatot fognak tenni, mely a javaslat szövegezése után fog bírálat alá vétetni.

A szerb vámtarifa tételeire nézve a mi főbb kiviteli cikkeinket illetőleg fenn tartandó az első utasítás, a többi cikkek vámjá azonban az érték 10%-áig emelhető, a pénzügyi cikkeknél pedig (milyenek főleg a kávé, déligyümölcs stb.) Szerbiának szabad kéz engedhető, s csak az kötendő ki, hogy részünkre a legnagyobb kedvezményben való részesítés biztosíttassék.

Az osztrák–magyar vámtarifára nézve a status quo engedélyezhető. A gabona-neműekre nézve az 1891. május 15-én tartott vámértekezlet megállapodásai tartandók fenn. A többi szerződéseinkben lekötött vámok Szerbiával szemben is megköt-
hetők, ha a szerb vámtarifában megfelelő kompenzációkat kapunk. Azon enged-
mények, melyek csak Szerbiának adatnak (gabona, ökör, aszalt szilva, bor stb. cikkek
vámjának mérséklése) mint határszéli kedvezmények nyújthatók, s a többi államokra
nem lesznek kiterjeszthetők.

A pénzügyminiszter úr felhatalmazást kér, hogy a főbb vonalakban fennebb megjelölt alapon a tárgyalásokat Szerbiával folytathassa.

A felhatalmazás megadatott.

7.

A kereskedelemügyi tárcát vezető pénzügyminiszter felhatalmazása arra, hogy a Svéd–Norvégországgal a kereskedelmi utazókra nézve kötött szerződést az Országgyűlés elé terjessze.⁸

11.

Az 1893. évi állami költségvetés tervezetének előkészítése

A pénzügyminiszter úr indítványa folytán

elhatároztatott, hogy az 1893. évi állami költségvetés tervezeteit az egyes miniszter urak f. évi július hó 15-éig küldjék meg a pénzügyminiszter úrnak előzetes tárgyalás végett; a költségvetésnek minisztertanácsban való megállapítása szeptember hó elejére tűzetett ki.⁹

13.

A miniszterelnök előterjesztésére határozat arról, hogy az uralkodó néhai Baross Gábor kereskedelemügyi miniszter kiskorú árvái, Gábor és Károly számára nagykorúságuk eléréséig évi 1200-1200 Ft nevelési pótlékot engedélyezzen.¹⁰

14.

Bűnvádi eljárás indítása a kormányt rágalmozó Lukács László lacfalusi gör. kat. lelkész ellen

A miniszterelnök úr előterjesztette, hogy a Szatmárnémeti Törvényszék elnökének az igazságügy-miniszter úr által közölt jelentése szerint az Alsófernezelyen f. évi május hó 5-én éjjel elkövetett dinamitmerénylet miatt indított vizsgálat során a felbujtással gyanúsított, de tanúképpen kihallgatott dr. Lukács László lacfalusi gör. kat. lelkész a bíróság előtt a következő nyilatkozatot tette: „Ami az alsófernezelyi körjegyző ellen állítólag elkövetett dinamitmerényletet illeti, tudomásom a következő: ezen egész, általam komédiának jelzett dolgot a magas kormány egyenes jóváhagyásával s annak egyes hivatalos közegeinek tudtával és beleegyezésével és Pap Zsigával történt előleges megállapodás szerint maga Pap Zsigmond vagy személyesen, vagy más által, de mindenesetre közvetlen közreműködésével hajtotta végre.”

Tekintve, hogy e nyilatkozat a kormány egyenes rágalmozását foglalja magában, s hogy az emiatti bűnvádi eljárás megindítására a Bttk¹¹ 270. §-a értelmében a minisztertanács felhatalmazása kívántatik: a miniszterelnök úr kéri a minisztertanácsnak e részbeni határozatát.

A minisztertanács elhatározván, hogy a bejelentett rágalmozó nyilatkozat miatt a bűnvádi eljárás megindíttassék, erre a felhatalmazást megadta.¹²

17.

A Topánfalvi Kir. Járásbíróság és Torda–Aranyos vm. topánfalvi járásának főszoigabírája mint kihágási bíróság között erdei lopás miatt keletkezett hatásköri összeütközés kérdésében — az igazságügy-miniszter előterjesztésére — határozat arról, hogy az eljárást a kihágási bíróság folytassa le.

18.

A Verebélyi Kir. Járásbíróság és Bars vm. alispánja között kártérítési ügy miatt keletkezett hatásköri összeütközés kérdésében — az igazságügy-miniszter előterjesztésére — határozat arról, hogy az eljárást a bíróság folytassa le.

19.

A Karcagi Kir. Járásbíróság és Karcag város rendőrkapitánya között mezőrendőri kihágás miatt keletkezett hatásköri összeütközés kérdésében — az igazságügy-miniszter előterjesztésére — határozat arról, hogy az eljárást a bíróság folytassa le.

20.

A Karcagi Kir. Járásbíróság és a belügyminiszter között tilos mezei legeltetés miatt keletkezett hatásköri összeütközés kérdésében — az igazságügy-miniszter előterjesztésére — határozat arról, hogy az eljárást a bíróság folytassa le.

21.

A Karcagi Kir. Járásbíróság és a belügyminiszter között mezőrendőri kihágás miatt keletkezett hatásköri összeütközés kérdésében — az igazságügy-miniszter előterjesztésére — határozat arról, hogy az eljárást a bíróság folytassa le.

22.

A Nagyszebeni Kir. Járásbíróság és Szeben vm. nagyszebeni járásának szolgabírósága mint erdei kihágási bíróság között erdei lopás miatt keletkezett hatásköri összeütközés kérdésében — az igazságügy-miniszter előterjesztésére — határozat arról, hogy az eljárást a kihágási bíróság folytassa le.

25.

Román nyomtatvány postai szállítási jogának megvonása

A miniszterelnök úr mint a Belügyminisztérium vezetője bejelentette, hogy a bukaresti Román Liga által közrebocsátott „Raportul general” című nyomtatványtól — a magyar állam és nemzet elleni gyűlöletes cikkei miatt — a postán szállítási jog a Magyar Korona Országainak területére nézve megvonatott.¹³

Jóváhagyólag tudomásul vétetett.

27.

Törvényjavaslat a törvényhatósági bizottsági tagok 6 évre történő választásáról¹⁴

A miniszterelnök úr mint a Belügyminisztérium vezetője előadta, hogy a minisztertanácsnak 1891. évi február hó 13-án kelt határozata értelmében a közigazgatásnak a vármegyékben rendezéséről szóló törvényjavaslatba oly határozat vétetett fel, mely által az 1886:XXI. tc. 32. §-a, mely szerint a vármegyei bizottsági tagok választása 5 évenként 10 évre eszközendő, valamint ugyanezen tc. 96. §-ának azon rendelkezése, hogy ezen intézkedés a legközelebbi általános népszámlálást követő évben — tehát 1892-ben lép életbe — hatályon kívül helyeztetett volna.

E törvényjavaslat azonban el nem intéztetett, s így a vármegyei bizottsági tagok választását az 1886:XXI. tc. értelmében — figyelemmel egyszersmind ezen tc. 29. §-ára — 10 évre végre kellene hajtani; minthogy azonban elnézve attól, hogy politikai szempontból sem kívánatos, hogy az összes bizottsági tagok egyszerre újra választassanak, nem volna célszerű a választásokat most 10 évre megejteni, míg a benyújtandó közigazgatási reformjavaslatok szerint is a 6 évre terjedő választás fenntartatni szándékolatik: az előadó miniszter úr az őszi ülészakban egyidejűleg a reformjavaslatokkal külön, még a f. évben törvényerőre emelendő törvényjavaslatot szándékozik előterjeszteni az 1886:XXI. tc. 32. és 96. §§-ainak hatályon kívül helyezéséről, melyben egyúttal elrendeltetnék, hogy a bizottsági tagok azon fele része helyett, kiknek 6 évi megbízatása lejár, az új, ismét 6 évre választandó tagok az utolsó népszámlálás eredménye szerint helyesbítendő számban választassanak meg.

Helyeslőleg tudomásul vétetett.

28.^a

Tárgyalások a fővárossal a budapesti állatvásár nemzetközivé tétele érdekében¹⁵

A földművelésügyi miniszter úr felhatalmazást kért, hogy tekintettel a létesített és még kötendő állategészségügyi egyezményekre, a budapesti állatvásárt az 1888:VII. tc. 11. §-a értelmében nemzetközi jelleggel ruházhassa fel, s eziránt a tárgyalásokat a főváros törvényhatóságával megkezdhesse, megjegyezvén, hogy az állatvásári intézmények létesítése és a szolgálat berendezése a főváros feladatához tartozván, az államra ebből más teher nem hárul, mint a felügyelet gyakorlása végett szükséges egészségügyi személyzet kirendelése.

A kívánt felhatalmazás megadatott.¹⁶

Jegyzetek

a A 29. pontot nem közöljük.

1 *Ld. még 1890. szept. 1./8., okt. 13./15., okt. 14./13., dec. 5./20., 1892. ápr. 1./1., júl. 8./13., dec. 19./7., 1893. jan. 7./8., márc. 30./1. és 4., máj. 30./22., 1894. okt. 29./17.*

2 A tvj. egész évben a Pénzügyi Bizottság előtt feküdt, a Ház elé csak 1893. jan. 30-án került. KN (1892–97) 8. k. 197. p.

3 *Vö. 1892:14. tc. az 1892. évi állami költségvetésről. (Az 5. § felhatalmazza a kormányt, hogy az átmeneti kiadások IV. fej. 8. címe alatt felvett 1 125 000 Ft-ból az állami alkalmazottaknak 1892. júl. 1-jétől ideiglenes pótlékot nyújtson az Ogy. előtt fekvő tvj.-ban tervezett fizetésemelés mértékében.)*

4 *Ld. még 1890. júl. 4./3., 1891. jan. 15./6., 1892. ápr. 29./8., máj. 5./4., 1893. jan. 7./11., febr. 13./32., szept. 7./5., okt. 4./16., 1894. jún. 11./1.*

5 A Birodalmi Tanács tárgyalásaira *ld. OL - K 255 - 1892 - 8. t. - 1933, 2257.* — A Ház 1892. júl. 6-án kezdte meg a valutarendezési javaslatok vitáját, és viszonylag rövid időn belül, júl. 16-án már el is fogadta valamennyit. (KN /1892–97/ 5. k. 152–282. p.) — Aug. 2-án Ferenc József szentesítette mind a magyar, mind az osztrák tvj.-okat, előbbieket az 1892:17–21. tc.-ek emelték tv.erőre. — A rendezés eredményeként a Monarchia aranyalapra helyezte valutáját, bár a teljes végrehajtásra hosszabb időt szánt. Az új pénz, a 100 fillérre osztott korona 10 és 20 koronás érméi 900 rész aranyat és 100 rész rezeset tartalmaztak, 1 kg színaranyból 3280 koronát vertek. Forgalomban maradtak

- az o. é. papírpénzek is (névértékük Ft-ját 2 koronával számították), de mindkét állam kötelezettséget vállalt arra, hogy o. é. ezüstpénzeket a jövőben nem vernek. Egyelőre — a 10 és 20 koronás, korlátozás nélküli mennyiségben verhető aranyértéken kívül — 200 millió db egykoronás ezüst, 60 millió korona összegben 20 és 10 filléres nikkel-, valamint 26 millió korona összegben két- és egyfilléres bronzérmék készítésében állapodott meg a két állam. (A verhető váltópénzből 30% esett a Magyar Korona Országaira.) — A valutarendezés nagy műveletének csak első, igaz döntő lépése történt meg 1892-ben az öt tvj. elfogadásával. A Wekerle-kormány később újabb lépésekkel vitte előre az ügyet, de a koronaérték kizárólagos behozatalára és az ezzel kapcsolatos egyéb kérdések rendezésére csak 1899-ben kerül sor (1899:31–38. tc.-ek).
- 6 *Ld. még 1891. okt. 23./6., nov. 6./1., 1892. febr. 1./4., jún. 28./1., nov. 28./10., 1893. nov. 25./8., 1894. febr. 4./13., nov. 20./10. — Az összes külkereskedelmi vonatkozású jk-i pont felsorolása: 1890. márc. 25. 29. jegyzet.*
- 7 *Ld. még 1890. ápr. 18./7., nov. 12./1., dec. 3./11., 1891. jan. 30./3., jún. 26./12., júl. 10./4., okt. 2./5., okt. 14./2., okt. 23./6. és 7., dec. 5./5., 1892. febr. 9./11., júl. 14./11., nov. 28./11. — Ld. még az előző jegyzetet.*
- 8 *Ld. még 1891. jún. 14./2., 1892. jan. 11./2., 1893. jan. 7./12., ill. a fenti 6. jegyzetet.*
- 9 Egyes tárcatervezetek indoklását ld. a püm.-hez intézett miniszteri átiratokban. OL - K 255 - 1892 - 3. t.
- 10 Baross 1892. máj. 9-én hunyt el. — *Ld. még 1892. okt. 28./26., 1893. dec. 23./14.*
- 11 Büntető tv.könyv (1878:5. tc.)
- 12 Az ügyre vonatkozó iratokat ld. OL - K 26 - 1894 - 1834. — Lukács László, azaz Lucaci Vasile a Román Nemzeti Komité főtitkára volt, akit az 1894. évi memorandum-perben 5 év államfogházra ítélték. A Pap Zsigmond fernezelyi körjegyző elleni merénylettel a hatóságok egy bizonyos Ötvös Istvánt gyanúsítottak. A szatmárnémeti tvsz.-i elnök így „jellemzte” Lucaciut: gyanújelek merültek fel, hogy „a beismerésben levő közvetlen tettes ... egyik felbujtója dr. Lukács László ..., hírhedt oláh agitátor lehetett ...”, aki „a legveszedelmesebb politikai lázító, valódi megmételvezője a közel vidék jámbor oláh nemzetiségű lakosainak ...”. — A mt. határozata alapján a me. 1892. júl. 2-án írta alá a kir. főügyésznek szóló felhatalmazást a bűnvádi eljárás indítványozására. Lucaciut 1892. szept. 12-én helyezték vád alá a Szatmárnémeti Kir. Tvsz.-en.
- 13 Az ügyre vonatkozó iratok nem maradtak fenn a BM.-i Lt.-ban.
- 14 *Ld. még 1891. febr. 13./1., 1892. szept. 23./2.*
- 15 *Ld. még 1890. jún. 6./1.*
- 16 A tárgyalásokra vonatkozó iratokat ld. OL - K 255 - 1892 - 9. t. - 1064, 2354, Uo. - 1893 - 9. t. - 769, OL - K 231 - 1893 - 9. t. - 11 251. — Az első ún. bizottsági tárgyalásra 1893. febr. 25-én került sor. A Wekerle-kormány idején sem történt döntő lépés az ügyben, csupán a kőbányai sertéspiácon vezettek be új rendtartást és állították fel a FM közvetlen felügyelete alatti állategészségügyi hivatalt (1893). RT 1893. 783. és 794. p.

117./18./

1892. június 28.

1.

A Spanyolországgal folyó külkereskedelmi szerződési tárgyalások állása¹

A pénzügyminiszter úr mint a Kereskedelmi Minisztérium vezetője f. hó 17-én tett előterjesztése kapcsában jelentette, hogy Spanyolország nem volt hajlandó egy

cikkre nézve sem a minimális tarifájában foglalt vámtételeket mérsékelni; ennél fogva az előadó miniszter úr a magyar kormány nevében hozzájárult ahhoz, hogy az ideiglenes kereskedelmi szerződés egy havi felmondási idő kikötésével csakis a legtöbb kedvezmény kölcsönös biztosítása alapján köttessék meg.

Jóváhagyólag tudomásul vétetett.²

2.

A szomszédos forgalomban Baross által életbe léptetett kedvezményes vasúti árudíjszabás megszüntetése³

A pénzügyminiszter úr mint a Kereskedelmi Minisztérium vezetője bejelentette, hogy a megboldogult előde által a szomszédos forgalomban életbe léptetett kedvezményes vasúti árudíjszabást, mivel az pénzügyileg hátrányosnak bizonyult, f. évi augusztus^a 15-étől fogva megszüntetni, és a korábbi díjszabást életbe léptetni szándékozik, továbbá a budapesti pályaudvarokra nézve is a pécsi és zimonyi viszonylat tekintetében helyreállítani szándékozik azon korábbi díjszabályzatot, mely szerint az árukezelési díj a Nyugati pályaudvaron 5 Ft-tal magasabb volt, mint^b a Duna-parti és a Ferenc-, Józsefvárosi teherpályaudvarokban,^c mivel a díjtétel egyenlősítése mellett az áruknek célszerű kezelése és irányítása azoknak a Nyugati pályaudvarban való összetorlódása miatt lehetetlennek bizonyult.

Helyeslőleg tudomásul vétetett.

4.

A képviselők napidíjának átalányösszegben való megállapításáról tervezett törvényjavaslat irányelvei

A miniszterelnök úr előterjesztette, hogy a Képviselőház határozatilag utasította a kormányt, miszerint a képviselők napidíjainak átalányösszegben leendő megállapítása iránt törvényjavaslatot terjesszen elő;⁴

minél fogva megbízott a miniszterelnök úr mint a Belügyminisztérium vezetője, hogy a szóban levő törvényjavaslatot oly alapon készíttesse el, miszerint a képviselők illetménye 1600 Ft évi átalányban és 800 Ft lakpénzben állapíttatnék meg, s az átalány folyóvá tétele oly részletekben és időpontokban történnék, hogy ezáltal a képviselőknek az ülésszak végéig Budapesten maradása lehetőleg biztosítva legyen.⁵

5.

A közép-európai időszámítás általános bevezetése az állami hivatalokban

Az időszámításnak az egész országban egyenlősítése érdekében a miniszterelnök úr javaslata folytán

elhatározott, hogy valamennyi miniszter úr alantas hatóságait utasítsa, miszerint f. évi augusztus hó 1-jétől fogva a hivatalos órák meghatározása a közép európai időszámítás szerint történjék.⁶

12.

A horvát–szlavón–dalmát miniszter felhatalmazása arra, hogy a Horvát Országgyűlést egybehívó királyi leirat tervezetét az uralkodó elé terjessze.⁷

15.^d

A Szerbiával folyó állategészségügyi tárgyalásokon résztvevő megbízottak utasításának módosítása⁸

A földművelési miniszter úr előterjesztette, hogy a közös vám- és kereskedelmi értekezlet — figyelemmel a szerb kormány kívánataira — javaslatba hozta, hogy a Szerbiával létesítendő állategészségügyi egyezmény tárgyában megbízottainknak adott utasítás következőleg módosíttassék.

Elfogadható az a kívánat, hogy azon határállomások, melyeken szerb marha bebocsátatik, időről időre állapíttassanak meg; a Bosznia felé eső határállomás meghatározása egyetértőleg a közös pénzügyminiszterrel fogna történni; a magyar kormány egyébiránt fenntartja magának azt a jogot, hogy szükség esetében saját határát a megszállott tartományok ellenében is elzárhassa.

A marhaleveleknek konzulaink által való láttamozása elejthető, azonban kikötendő, hogy a szerb kormány a marhalevelek hamisítását a legszigorúbban büntesse, és hogy a szerb határállomások állami orvosok felügyelete alá helyezettessenek.

Megengedhető, hogy amennyiben az országba érkezett állatszállítmányban beteg állat észleltetnék, ne utasíttassék vissza az egész szállítmány, hanem a szállítmányban levő minden állat lebunkóztatván, egészségi állapota szerint értékesíttethessék.

Ellenben el nem fogadható az a kívánság, hogy az egyezmény csak ideiglenes legyen, valamint az sem, hogy az átvitelre szánt állatok az ellenőrzési rendszabályok alól kivéttessenek.⁹

A minisztertanács e javaslatot elfogadván, felhatalmazta a földművelésügyi miniszter urat, hogy ezen módosításokkal járuljon az egyezmény megkötéséhez; határozottan kikötve, hogy a magyar kormány csakis azon feltétellel járul az állategészségügyi egyezmény megkötéséhez, hogy egyúttal a kereskedelmi vámtarifa-szerződés is Szerbiával megkötetik.¹⁰

Jegyzetek

a Tarkovich javítása; itt eredetileg „július” állt.

b Tarkovich javítása.

c Az „5 Ft-tal alacsonyabb volt, mint a Nyugati pályaudvarban” szövegrészt tollal áthúzták.

- d A 16. pontot nem közöljük.
- 1 *Ld. még 1891. okt. 23./6., nov. 6./1., 1892. febr. 1./4., jún. 17./5., nov. 28./10., 1893. nov. 25./8., 1894. febr. 4./13., nov. 20./10.* — Az összes külkereskedelmi vonatkozású jk.-i pont felsorolása: 1890. márc. 25. 29. jegyzet.
 - 2 *Ld. az 1892. jún. 30-i* öszminisztériumi rendeletet, amely a spanyol árukkal szemben 1892. dec. 31-ig fenntartja az 1892. febr. 5-i rendeletben előírt bánásmódot. RT 1892. 1359. p.
 - 3 *Ld. még 1890. okt. 24./4., 1891. jan. 30./1., febr. 4./2., febr. 13./4.*
 - 4 Jún. 24-én Madarász József tett indítványt a tárgyban, s ezt jún. 25-én a Ház el is fogadta. KN (1892-97) 4. k. 323-325. p., 5. k. 5-13. p.
 - 5 Az 1848:V. tc. 56. §-a értelmében a képviselők 5 pengő Ft napidíjat élveztek, ami az utolsó 10 évben évi átlagban 1448 Ft napidíjat és 800 Ft lakpénzt jelentett. OL - K 148 - 1893 - III. A. t. - 1116 (4272/1892). — *Ld. még 1892. szept. 23./2.*
 - 6 A közép-európai zónaidő szerinti egységes időszámítást Magyarországon először a vasúti közlekedésben, valamint a posta- és távírdaszolgáltatban vezették be 1891. okt. 1-jén a kerm. szept. 14-én kelt rendelete alapján. (RT 1891. 1516. p.) — Ez az ún. helyi (polgári) időtől sok helyen jelentősen eltért (pl. Sopronban 6, Bp.-en 16, Brassóban 42 perccel). Az életben sok zavart okozó helyzet felszámolása céljából határozta el a főváros 1892. febr. 24-i közgyűlése a zónaidő bevezetését saját hivatalainál, ugyanakkor felíratilag hasonló intézkedést kért a minisztériumoktól is. Így került mt. elé az ügy, és a testület határozata értelmében az egyes miniszterek rövidesen kiadták rendeleteiket. OL - K 26 - 1891 - 3291, Uo. - 1892 - 1115, OL - K 178 - 1892 - 1277.
 - 7 Az Ogy. feloszlására *ld. 1892. máj. 5./1.* — Josipovich júl. 1-jei előterjesztésére az uralk. — júl. 6-i lf. elhatározásával — aug. 4-re hívta össze az Ogy.-t. OL - K 20 - 1892 - 516. — *Ld. még 1892. júl. 14./2.*
 - 8 *Ld. még 1892. febr. 9./11., máj. 5./7., máj. 20./24., nov. 28./11.* — A szerb külkereskedelmi ügyekre vonatkozó jk.-i pontok felsorolása: 1890. ápr. 3. 9. jegyzet. — *Ld. még a fenti I. jegyzetet.*
 - 9 Az említett közös vámértekezletet jún. 23-25. között tartották. Az itt elfogadott szerződés tervezetet és Bethlen mt.-i előterjesztésének fogalmazványát *ld. OL - K 178 - 1894 - 1170 (1194/1892).*
 - 10 Az egyezményt — egyszerre a külkereskedelmi szerződéssel — 1892. aug. 9-én írták alá. Szövegét és a kapcsolatos iratokat *ld. uo.* — A törvényhozási intézkedésekre *ld. 1892. nov. 28./11.*

118./19./

1892. július 8.

I.

A Kereskedelemügyi Minisztérium ügykörének módosítása

Tanácskozás alá vétetvén a minisztertanácsnak f. évi május hó 20-án kelt határozata értelmében a Kereskedelmi Minisztérium ügyköre újabb szabályozásának kérdése,

elhatároztatott, hogy a Kereskedelmi Minisztérium ügyköréből a következő ügyek hasíttassanak ki:

I. a *Belügyminisztérium* ügykörébe utaltassanak:

a.) az *út- és középítészeti* ügyek.

A Horvát- és Szlavónországokban levő állami utakat illetőleg, melyek az 1868:XXX. tc. 9. § értelmében a Magyar Korona összes orszá-

gainak közös ügyét képezik, szintén nem forog fenn semmiféle közjogi akadály arra nézve, hogy a horvát–szlavónországi állami utak kezelése is a Belügyminisztériumhoz utaltassék, mert az 1868:XXX. tc. meghatározza ugyan, hogy mely ügyek közösek a Magyar Korona összes országaira nézve és melyek nem közösek, de a központi kormány tagjai, vagyis a miniszterek közt nem tesz semmi különbséget e részben, és nem állít fel külön közös és nem közös minisztereket, amennyiben csakis a miniszterelnök és a^a pénzügyminiszter vannak közös miniszterképpen megnevezve; hanem a 47. §-ban csak azt köti ki, hogy azon tárgyakra nézve, melyek az egyezményben a közös Országgyűlésnek és központi kormánynak nincsenek fenntartva, Horvát–Szlavón–Dalmátországokat mind a törvényhozás, mind a végrehajtás körében teljes önkormányzati jog illeti. Sőt az 1868:XXX. tc. 48. §-ából világosan kitűnik, hogy oly miniszter is, ki különben oly igazgatási ágakat kezel, melyekre nézve Horvát–Szlavón–Dalmátországok önkormányzati joggal bírnak, mint az igazságügyminiszter, még a végrehajtás körében is intézkedési joggal bírhat Horvát–Szlavónországokban. Az 1868:XXX. tc. tehát semmiben sem korlátozza az 1848:III. tc. 16. §-ának azt a határozatát, mely szerint a minisztérium a kebelébeni ügykezelés módját maga határozza meg, s mindenik miniszternek hatásköre kiterjedhet Horvát–Szlavónországokra is, ha akár törvény, akár minisztertanácsi határozat alapján oly ügyet kezel, mely ezen országokkal a kiegészítési törvény értelmében közös, de természetesen csak a közös ügyekre nézve. Mindamellett a minisztertanács a célszerűség szempontjából óhajván az ügyet előzetesen még a horvát–szlavón–dalmát bán úrral is megbeszélni; a horvát–szlavón állami utak kezelésének mely minisztériumhoz való beosztása kérdésének eldöntését akkorra halasztotta, midőn a bán is a minisztertanácsban megjelenhetik.

b.) A *kazánvizsgálati ügyek*, kivéven a vasúti és hajókazánokat, melyek tovább is a Kereskedelmi Minisztérium ügykörében hagyatnak.

c.) A *kisajátítási jog és eljárás engedélyezése* oly munkálatok fogantatosítása érdekében, melyek közutak, utcák és közérdekű építkezések létesítésére vonatkoznak. A vízi művek létesítésére vonatkozó kisajátítási ügyek továbbra is a Földművelési Minisztérium ügykörében hagyatnak.

II. A Miniszterelnökség alá helyeztetik

az Országos Statisztikai Hivatal, mely célból az 1874:XXV. tc. egy novelláris törvény által módosítandó lesz.

A fennebb elhatározott ügybeosztás módosításának fogantatosítása érdekében megállapítatik:

1. Tekintve azt, hogy az útügyek és az utakra vonatkozó kisajátítások engedélyezése az 1890:I. tc. által is a kereskedelmi miniszter hatáskörébe vannak utalva, a törvény ezen intézkedésének módosítása végett a pénzügyminiszter úr által bemutatott tervezet értelmében törvényjavaslat terjesztessék az Országgyűlés elé.

2. Hogy az ügykörmódosítás 1893. január 1-jével léptetessék életbe, s ehhez képest az 1893. évi állami költségvetés is már ennek megfelelően állíttassék össze.

3. Hogy az átutalandó ügyeket ellátó ügyosztályok személyzete úgy, amint az jelenleg tényleg van, osztassék be a jövőre illetékes minisztériumba, kivévn a szerkesztési irodának azon 3 alkalmazottját, aki vasúti ügyekkel van elfoglalva, s ennél fogva továbbra is a Kereskedelmi Minisztériumban megmarad.¹

2.

Néhány fontosabb ügy kivétele a kereskedelemügyi miniszter döntési jogköréből

Kívánatosnak mutatkozván, hogy azon, eddig a kereskedelmi miniszternek saját hatáskörű intézkedése alá eső ügyekben, melyekben az elhatározó intézkedés vagy az Államkincstár jelentékenyebb megterhelését vonja maga után, vagy általános pénzügyi vagy közgazdasági szempontból nagyobb fontossággal bír, az elhatározó intézkedés csak a pénzügyminiszternek előzetes hozzájárulásával, illetőleg a minisztertanács előzetes jóváhagyásával történjék,

a minisztertanács elhatározta, hogy a következő ügyekben ez érdemlegesen döntő elhatározások jövőre csak a pénzügyminiszter előzetes hozzájárulásával, illetőleg a minisztertanács előzetes jóváhagyása mellett adassanak ki. Nevezetesen:

I. *A pénzügyminiszter* hozzájárulásával a következő ügyek:

a.) az egyenes állami adó után kivetendő törvényhatósági útdadó kivetésének és az erre vonatkozó költségelőirányzatnak jóváhagyása,

b.) az útdadó alapján felveendő ideiglenes vagy állandó kölcsönök engedélyezése,

c.) az ipar- és kereskedelmi, valamint a segélyalapoknak felhasználása, ha 3 éven túl terjedő kötelezettség vállalatik,

d.) a MÁV-ot illetőleg a pénzügyminiszter számára biztosítandó azon befolyás, mely számára az 1885-ben jóváhagyott szervezetben fenntartott; e célból az erre vonatkozó utasítás az államvasúti közlegeknek is kiadandó.

II. *A minisztertanács jóváhagyása alá terjesztendők:*

a.) vasútépítésekre vonatkozó előmunkálatok engedélyezése,

b.) a vicinális vasutak segélyezésére megszavazott költségvetési hiteleből, valamint a Postaalpból helyi érdekű vasutak létesítése céljából adandó segélyek, illetőleg járulékok biztosítását tárgyazó kötelező nyilatkozatok tétele,

c.) a MÁV tarifaügyeinek szabályozása, tehát: a személy- és áruforgalmi, valamint a helyi és katonai díj szabást tárgyazó rendeletek kiadása.

Az esetről esetre adandó szállítási díjkedvezmények, amennyiben az arra vonatkozó intézkedés megtétele sürgős, a kereskedelmi miniszter által saját hatáskörében is elrendelhetők, de a tett rendelkezés a minisztertanácsnak utólagosan bejelentendő.

d.) A vasúti forgalom megosztására vonatkozó határozatok, valamint az oly határozatok, melyek a szabványszerződésnél az idegen vasutakra nézve kedvezőbb üzleti szerződések kötését célozzák.

3.

A Gilvács–Barlafalui HÉV engedélyezése

A pénzügyminiszter úr mint a Kereskedelmi Minisztérium vezetője felhatalmazást kért, hogy Ő Felsége legfelsőbb jóváhagyásával gr. Károlyi Istvánnak engedélyt adhasson a MÁV debrecen–szatmári fővonalából Gilvácsnál kiinduló, Barlafaluig vezetendő keskenyvágányú helyi érdekű vasút építésére.

A vasút hossza 59 1/2 km, a megállapított építési tőke 1 180 000 Ft, melyet az engedélyes törvényhatósági és magánérdekeltségi hozzájárulásokból fedezne. Állami segély és postajárulék fejében adatnék összesen 140 000 Ft.

A vasutat az engedélyes maga kezelné.

A felhatalmazás megadatott.²

7.

Az Országgyűlés üléseinek elnapolása³

A miniszterelnök úr előterjesztése folytán

elhatározatott, hogy mihelyt a valuta-törvényjavaslatok az Országgyűlés mindkét háza által elintéztetnek,⁴ az Országgyűlésnek kir. leirattal f. évi szeptember hó 26-áig való elnapolása hozassék Ő Felségénél javaslatba.⁵

10.

A Budapesti VI. kerületi Kir. Járásbíróság és a budapesti Kir. Államrendőrség VI. kerületi kapitánya között munkabér követelése miatt keletkezett hatásköri összeütközés kérdésében — az igazságügy-miniszter előterjesztésére — határozat arról, hogy az eljárást a bíróság folytassa le.

11.

Az Ipolysági Kir. Járásbíróság és Trencsén vm. árvaszéke között közjegyzői díj megállapítási ügy miatt keletkezett hatásköri összeütközés kérdésében — az igazságügy-miniszter előterjesztésére — határozat arról, hogy az eljárást a bíróság folytassa le.

12.

Az Óbecsei Kir. Járásbíróság és Bács–Bodrog vm. óbecsei járásának főszolgabírája között kutyaharapás okozta testi sértés miatt keletkezett hatásköri összeütközés kérdésében — az igazságügy-miniszter előterjesztésére — határozat arról, hogy az eljárást a bíróság folytassa le.

13.

Ideiglenes pótlék kifizetése az állami tisztviselőknek és szolgáknak⁶

Minthogy azon illetményemelések, melyek az állami tisztviselők illetményeinek szabályozásáról szóló törvényjavaslatban tervezve vannak, az 1892. évi állami költségvetésről szóló törvény szerint a f. év második felére nézve pótlékok alakjában fizetendők ki a tisztviselők- és szolgáknak, a pénzügyminiszter úr indítványa folytán

elhatározatott, hogy a szóban levő pótlékok két részletben, nevezetesen f. évi augusztus 1-jén és november 1-jén fizetessenek ki, megállapítván egyúttal, hogy ezen pótlékok fejében a minden minisztériumnál segélyek és jutalmak címén a költségvetésbe felvett összegeknek 1/3 része visszatartassék.⁷

16.^b

Hitel biztosítása a Rába és mellékfolyóinak további szabályozásához

A földművelési miniszter úr előadta, hogy az 1885:XV. tc.-ben felhatalmaztatott a közmunka- és közlekedési miniszter, illetőleg ez ügyben utóda, a földművelési miniszter, hogy a Rába és mellékfolyóinak szabályozását, valamint az ezen munkálatokkal szoros kapcsolatban álló belvízcsatornázásokat és a Kis-Duna partján az ártér széléig szükséges védtöltések kiépítését legfeljebb 6 év alatt a Rába-szabályozó Társulatnak helybenhagyott tervei alapján eszközölhesse.

A munkálatok költségei 6 600 000 Ft-ban állapították meg.

A kilátásba vett munkálatok a Hanság-csatorna kivételével a f. év végéig be is fognak fejeztetni; a megállapított költségek azonban — dacára annak, hogy a munkálatok a vállalkozóknak olcsóbban adattak ki, mint előirányozva volt — elégtelenek, részint azért, mert a törvény szerint szintén elkészítendő Hanság-csatornának 670 000 Ft-ra számított költségei az összköltség megállapításánál tévedésből figyelmen kívül hagyattak; részint pedig, mert a kisajátítási költségek sokkal nagyobbak voltak az előirányozottaknál s némely más munkálatnál is, így a hidak és gátórházak építésénél, holt medrek betöltésénél, kompok és telefon felállításánál s az előre nem irányzott költségeknél jelentékenyebb többkiadások merültek fel.

Ehhez járulnak még bizonyos, csak ezentúl teljesítendő oly munkálatoknak költségei, melyek a szabályozás kiegészítéséhez, illetőleg befejezéséhez okvetlenül szükségesek.

Ezen most említett munkálatok költségei, továbbá a fennebb érintett többkiadások és Hanság-csatorna együttvéve kerek számban 2 millió Ft költséget igényelnek, melyről multhatatlanul gondoskodni kell.

Azonban, hogy a szabályozásnak sikere fokoztassék, s a szabályozás teljesen befejezettnek legyen tekinthető: szükséges, hogy a Fertő tó is részben lecsapoltassék, a belvizek véglegesen rendeztessenek, és a Répce, Kőrös, Pereszteg és Felső-Marcál szabályoztassanak. Ezen munkálatok azért is szükségesek, hogy azok a birtokosok, kik az eddigi mentesítések alapján a törvény szerint erre nem kényszeríthetők, a költségek viselésébe belevonattathassanak.

E most említett munkálatok végrehajtására 3 millió Ft kívántatik; tehát a mindkét rendbeli költségek fedezésére még 5 millió Ft volna szükséges.

Tekintve a nagy érdeket, mely a Rába és mellékfolyói szabályozása művének teljes befejezéséhez van fűzve, az előadó miniszter úr azt a javaslatot teszi, hogy amennyiben az érdekeltek közgyűlése az 5 millió Ft-nyi kölcsön felvételét elhatározná, a szabályozási műnek 4 évre megállapítandó teljes befejeztéig felmerülő időközi kamatok fedezhetése végett az Államkincstár — tekintve azt, hogy az 1885:XV. tc.-kel elhatározott munkák az 1892. év végével még teljesen befejezetteknek nem tekinthetők — vállalja el az 1893. évre az eddig felvett 6 600 000 Ft-nyi kölcsön után fizetendő s a holdankint 25 kr-nyi járulékkal nem fedezett kamattehernek felét, vagyis mintegy 155 000 Ft-ot, s azonkívül az új kölcsönnek az 1893. évben folyósítandó része után fizetendő kamatnak 2/3-át, az 1893., 1894., 1895. és 1896. években pedig a szükségletnek megfelelő részletekben folyóvá teendő új kölcsön után felmerülő kamattehernek 2/3-át. Azontúl — tekintet nélkül arra, hogy a munkálatok valóban teljesen be vannak-e fejezve vagy sem — az állam minden hozzájárulása megszűnnék, és az érdekeltek az egész kölcsönnek kamat- és törlesztési járulékait maguk fedeznék.

Az előadó miniszter úr felhatalmazást kért, hogy a kérdésben levő vízszabályozó társulat ügyeit ily alapon rendezhesse.

A minisztertanács a tett javaslatához hozzájárulván, felhatalmazta a földművelésügyi miniszter urat, hogy ha a szóban levő ügyet a Rába-szabályozó Társulattal tisztába hozta, s az az érdekeltség közgyűlésének határozata alapján jogérvényesen kötelezi magát a kormány részéről kitűzendő feltételek elfogadására, a munkálatok bevégzésére szükséges kölcsönt megszavazza, felhatalmazást ad a kormánynak a tervben levő munkálatok végrehajtására, s az állam részéről ez alkalommal biztosítandó segélyen kívül lemond az állam ellenében a szabályozás indokából támasztható minden igényéről, különösen az 1885:XV. tc. 9. §-ának határozatából folyó azon jogáról is, mely szerint a Rába-szabályozó Társulat érdekeltségére háramlandó teher nem lehet nagyobb, mint azon értékemelkedés, mely az egész szabályozás végrehajtása folytán éretett el: ez esetben a törvényhozás felhatalmazásának kieszközlése mellett a még teljesítendő szabályozási munkálatok végrehajtása iránt a kirendelt kormánybiztos útján intézkedhessen, s a társulatnak a szabályozás foganatosítása érdekében felvett kölcsön időközi kamatainak fedezhetése

végezt a következő maximális összegek erejéig állami segélyezést biztosíthatson, nevezetesen az 1893. évre 193 000 Ft, az 1894. évre 85 000 Ft, az 1895. évre 140 000 Ft és az 1896. évre 165 000 Ft erejéig.

Az 1896. éven túl a kölcsönök kamatait és tőketörlesztési járulékait kizárólag az érdekeltiség viselendi, még ha a szabályozási munkák a valóságban nem is volnának teljesen befejezve.⁸

Jegyzetek

- a Tarkovich beszúrása.
- b A 17–19. pontokat nem közöljük.
- 1 A határozatokat nem hajtották végre. Az Orsz. Statisztikai Hivatalt majd csak az 1929:19. tc. helyezi a Miniszterelnökség alá. — Az útügyre *ld. még* 1890. szept. 5./3., 1892. máj. 20./13., júl. 14./1., szept. 23./2., okt. 10./7.
- 2 Gr. Károlyi István egy. képvis. 1891. szept.-ben kapott előmunkálati engedélyt a vasútra. 1892. jún. 23-án tartották meg az engedélyezési tárgyalást, majd Wekerle júl. 18-i előterjesztésére Ferenc József aug. 4-én hozzájárult az engedélyokirat kiadásához. Erre aug. 10-én került sor. (RT 1892. 1612. p.) — Ekkor már Nagykároly–Somkúti Keskenyvágányú HÉV a vasút neve! Iratok: OL - K 229 - 1894 - 2. t. - 27 (44 942/1892. sz. a. itt található a mt.-i előterjesztés fogalmazványa is.) — *Ld. még* 1893. szept. 7./27., 1894. szept. 14–15./4.
- 3 *Ld. még* 1891. dec. 24./1., 1892. febr. 9./1., febr. 14./1., febr. 19./1. és 7., okt. 28./5., 1893. máj. 12./1., 1894. febr. 4./1., szept. 14–15./2.
- 4 *Ld.* 1892. jún. 17./2.
- 5 Az elnapolásra — a tervezett időpontig — júl. 20-án került sor. KN (1892–97) 5. k. 283. p.
- 6 *Ld. még* 1890. szept. 1./8., okt. 13./15., okt. 14./3., dec. 5./20., 1892. ápr. 1./1., jún. 17./1., dec. 19./7., 1893. jan. 7./8., márc. 30./1. és 4., máj. 30./22., 1894. okt. 29./17.
- 7 A pü. 1892. júl. 26-án körlevélben tudatta a társmiszterekkel, hogy az utalványozás a jelzett két időpontban megtörténhet. OL - K 255 - 1892 - 3. t. - 2126.
- 8 *Ld. még* 1893. márc. 30./15., dec. 30./7.

119./20./

1892. július 14.

1.

A horvátországi állami utak kezelésének meghagyása a kereskedelemügyi miniszter hatáskörében¹

A f. hó 8-án kelt minisztertanácsi határozat értelmében a horvát-szlavón-dalmátországi bán úr jelenlétében újra tárgyalás alá vétetett az a kérdés: vajon a Horvát-Szlavónországokban levő állami utak kezelése szintén áthelyeztessék-e a Belügyminisztérium hatáskörébe?

Minek folytán a bán úr hozzájárulásával egyértelműleg megállapított, hogy — úgy, amint ezt a minisztertanács már f. hó 8-án tartott ülésében kimondotta volt — semmiféle törvényes és közjogi akadály nem forog

fenn arra nézve, hogy a horvát–szlavónországi állami utak kezelése a Belügyminisztériumhoz utasíttassék, mert az 1868:XXX. tc. meghatározza ugyan, hogy mely ügyek közösek a Magyar Korona összes országaira nézve és melyek nem közösek; de a központi kormány tagjai, vagyis a miniszterek között nem tesz semmi különbséget e részben, és nem állít fel külön közös és külön nem közös minisztereket, csupán a miniszterelnök és^a a pénzügyminiszter lévén különösen közös miniszternek nevezve; hanem a 47. §-ban csak azt köti ki, hogy azon tárgyakra nézve, melyek az egyezményben a közös Országgyűlésnek és központi kormánynak nincsenek fenntartva, Horvát–Szlavón–Dalmátországot mind a törvényhozás, mind a végrehajtás körében teljes önkormányzati jog illeti. Sőt az 1868:XXX. tc. 48. §-ából világosan kitűnik, hogy oly miniszter is, ki különben oly igazgatási ágakat kezel, melyekre nézve Horvát–Szlavón–Dalmátországot teljes önkormányzati joggal bírnak, mint az igazságügy-miniszter, még a végrehajtás körében is intézkedési joggal bírhat Horvát–Szlavónországokban. Az 1868:XXX. tc. tehát semmiben sem korlátozza az 1848:III. tc. 16. §-ának azt a határozatát, mely szerint a Minisztérium a kebelébeni ügykezelés módját maga határozza meg, s mindenik miniszternek hatásköre kiterjedhet Horvát–Szlavónországokra is, ha akár törvény, akár minisztertanácsi határozat alapján oly ügyet kezel, mely ezen országokkal a kiegyezési törvény értelmében közös, de természetesen csak a közös ügyekre nézve.

Habár a fennebbiek szerint semmi közjogi akadályba nem ütköznék a Horvát–Szlavónországokban levő állami utak kezelésének is a Belügyminisztérium ügykörébe való utalása, mindamelllett elismertetett, hogy vannak célszerűségi okok, melyek azt tanácsolják, hogy a horvát–szlavónországi állami utak kezelésére nézve ezúttal és egyelőre változtatás ne történjék; mert a horvát–szlavón–dalmát bán úr előadása szerint a szóban levő utak kezelésének a Belügyminisztériumhoz való áttétele Horvát–Szlavónországokban félreértésekre adhatna okot, és nem volna célszerű e magában véve alárendelt kérdéssel ott a kedélyekben nyugtalanságot ébreszteni akkor, midőn egy sokkal fontosabb ügynek, a fogyasztási adók ügyének Horvát–Szlavónországokban rendezése vár megoldásra; másfelül, mert azok az indokok, melyek az útügy kezelésének a Belügyminisztérium alá való helyezését Magyarországon kívánatosá teszik, ti. hogy a megyei és községi utak s azok költségvetésének megállapítása ugyanazon minisztérium fennhatósága alá helyeztesenek, mely a megyék és községek anyagi érdekei felett örködni van hivatva, Horvát–Szlavónországokra nézve, hol csak az állami utakról van szó, fenn nem forognak.

Ennélfogva elhatározott, hogy ezen tisztán célszerűségi indokoknál fogva egyelőre még a horvát–szlavónországi állami utaknak kezelése a Kereskedelmi Minisztériumnál hagyassék meg.

2.

A horvát–szlavón–dalmát miniszter felhatalmazása arra, hogy a Horvát Országgyűlést megnyitó királyi leirat tervezetét az uralkodó elé terjessze.²

4.

Olasz lap postai szállítási jogának megvonása

A miniszterelnök úr mint a Belügyminisztérium vezetője bejelentette, hogy a Velencében megjelenő „*Socialismo popolare*” című havi folyóirattól, annak állam- és közrendellenes iránya miatt a postán szállítási jog a Magyar Korona Országainak területére nézve megvonatott.³

Jóváhagyólag tudomásul vétetett.

8.

Az új Országház kupolacsarnokának díszesebb kivitelezése⁴

A miniszterelnök úr előadta, hogy a minisztertanácsnak f. évi április hó 29-én kelt határozata értelmében az országgyűlési díszülésnek az ezredévi honfoglalási ünnepély alkalmával az új Országházban való megtarthatása érdekében javaslatba hozott termódosításokat, illetőleg kért költség-többletet jóvá nem hagyta; mire azonban az építési bizottság azt jelentette,⁵ hogy miután a kupola-díszterem, melybe a díszülés terveztetett, csak úgy készülhetett volna el 1895. évre, ha a javaslatba hozott termódosítások foganatosítása és a szükséges megrendelések iránti intézkedések haladék nélkül megtörténnek, a bizottság abban az alaposnak vélt feltevésben, hogy a kormány a díszülés megtarthatása végett szükséges módosításokat engedélyezni fogja, több irányban már tényleg intézkedett és megrendeléseket tett, melyek többé meg nem másíthatók. Ennek folytán 252 256 Ft 98 kr többkiadás már tényleg fel fog mérülni, mely összegből azonban egyéb megtakarításokból 87 607 Ft 43 kr fedezhető, úgyhogy jelenleg a kérdés akképpen áll: hogy a már foganatba vett munkálatok költségén felül engedélyeztessék-e még 97 743 Ft 2 kr a tervezett módosítások teljes kivitelére, vagy a megkezdett munkálatok hagyassanak abba, s csak az eddigi megrendelések folytán felmerült 252 256 Ft 98 kr többköltség hagyassék jóvá?

Tekintve ezen tényállást, a minisztertanács az országházi kupola-dísztermen javaslatba hozott termódosításokat, illetőleg az azok fejében kívánt 350 000 Ft-nyi többköltséget engedélyezte, olyképpen azonban, hogy ezen összegből 87 607 Ft 43 kr egyéb megtakarításokból fedeztessék, 262 392 Ft 57 kr-nyi összeg pedig a belső felszerelésre és bebútorozásra előszámításba vett 2 millió Ft összeg rovására takarítsák meg. A freskóképekre engedélyeztetni kért 50 000 Ft költség azonban ezúttal sem hagyatott jóvá.⁶

9.

Az új Országház környékének rendezése⁷

A miniszterelnök úr előterjesztette, hogy az új Országházra való tekintetből az Országház környékének szabályozása akképpen állapítottatott meg, hogy a Nádor utcának az Országház előtti tértől északra eső szakasza helyeztessék át úgy, hogy az a mostani földmívelési és igazságügy-minisztériumi palota nyugati homlokzatának vonalába essék. E szabályozás foganatosítása érdekében megindított tárgyalásokból⁸ kitűnt azonban, hogy a telektulajdonosok túlzott követelései miatt a szabályozás keresztülviteléhez mintegy 1 600 000-1 800 000 Ft-nyi költség volna szükséges, mely összegből mintegy 400-500 000 Ft, esetleg talán több is később a megszerzett teleknek ismétli eladása által megtérülne ugyan, de mindenesetre el kellene készülnie annak, hogy a szabályozásnak ily módon való keresztülvitele az államnak nagyobb pénzáldozatába kerülne, mivel a főváros alig volna rábírható, hogy e szabályozás költségeit viselje. Ennek következtében újabb szabályozási terv készült, mely szerint a Nádor utca mai irányában meghagyatnék, s csak az Országház előtti térnek kibővítése érdekében szükséges telekbevéltások volnának végrehajthatók mintegy 300 000 Ft költséggel, mely bevéltások is azonban ez esetben nem volnának az állam terhére róhatók, legfeljebb annyiban, amennyiben ennek folytán az Országház gépházának elhelyezésére külön telket kellene szerezni.

A miniszterelnök úr ennél fogva szükségesnek tartja annak a kérdésnek eldöntését: vajon a kormány ragaszkodjék-e a Nádor utcának áthelyezéséhez, vagy fogadják-e el azt a legújabb szabályozási tervet, mely a bemutatott tervrajzon kék színnel van megjelölve?

A minisztertanács az Országház környékének rendezése érdekében nem tartván multhatatlanul szükségesnek a Nádor utca áthelyezését, az arra alapított szabályozási tervhez nem ragaszkodik, s azt elejtendőnek tartja, kivéven, ha a főváros azt saját költségén hajtaná végre. A minisztertanács az új Országház előtt megfelelő tér nyérése szempontjából a maga részéről belenyugszik a szabályozásnak oly módon való keresztülvitelébe, mint az a bemutatott tervrajzon kék vonallal meg van jelölve, melynek költségei azonban természetesen nem terhelhetik az államot, mert a térnek illető szabályozását a város helyes elrendezése is követeli, ez utóbbi pedig nem az állam feladataihoz tartozik. Feltétlenül kívánja azonban a minisztertanács, mégpedig városrendezési szempontból is, hogy bármelyik szabályozási terv foganatosíttassék is, a Földmívelési Minisztérium mellett építendő kir. kúriai palotának⁹ a térre eső homlokzata ugyanabba vonalba essék, melyen a Földmívelési Minisztérium áll.

11.

Vitás kérdések a Szerbiával folyó külkereskedelmi szerződési tárgyalásokon¹⁰

A pénzügyminiszter úr mint a Kereskedelmi Minisztérium vezetője megemlítvén, hogy a szerb kereskedelmi szerződés iránti tárgyalások fonalán felmerült differenciák folytán megbízottainknak újabb utasítás adandó, előadta a fennálló differenciákat s azokra nézve elfoglalni kívánt álláspontját. Nevezetesen, ami a főbb pontokat illeti: az állampolgárság megadása tekintetében fenntartandó az az elv, melyet egyébiránt a szerbek is készek elfogadni, hogy a másik szerződő fél alattvalóinak az állampolgárság ne adassék meg mindaddig, míg a másik szerződő fél honpolgári kötelékéből el nem bocsáttatott. E kikötés egyébiránt külön jegyzőkönyvben is megállapítható.

A kereskedelmi utazók és szállítókra nézve a viszonzosság szerinti egyenlő elbánás állapítandó meg.

Oda kellend hatni, hogy legalább a szeszre nézve a szerbek ne hozzanak be monopóliumot; egyébiránt ha egyéb követeléseink elfogadtatnak, a szeszmonopólium behozatalába is beleegyezhetünk.

Amennyiben Szerbia más államok irányában is a gabonára autonóm vámokat állapít meg, részünkről a származásnak konzulaink által gyakorolt bizonyítása elejthető.

Az obrt adóra nézve kikötendő, hogy az nem lehet a megállapított beviteli vám 50%-ánál magasabb.

A Monarchiába való bevitelnél a gabonaneműekre nézve autonóm vámtarifánk tételének fele engedélyezhető.

Jóváhagyólag tudomásul vétetett.¹¹

12.

Tiltakozás a német kormánynek a külkereskedelmi szerződési viszonyok Romániával való rendezésében követett eljárása miatt¹²

A pénzügyminiszter úr mint a Kereskedelmi Minisztérium vezetője bejelentette, hogy az előadó miniszter úr felszólalása folytán a közös külügyminiszter tiltakozott a német kormánynek azon eljárása ellen, hogy az Osztrák–Magyar Monarchia és Németország közt megállapított kooperáció ellenére, melynek értelmében Romániával szemben a kereskedelmi szerződési tárgyalásoknál az Osztrák–Magyar Monarchiát illette volna a vezető szerep, Németország Romániával ideiglenes kereskedelmi egyezményre lépett.

Tudomásul vétetett.

13.^b

A Franciaországgal kötött külkereskedelmi szerződés és a szellemi tulajdon oltalma iránti szerződés egyoldalú magyar felmondása határidejének lejártá¹³

A pénzügyminiszter úr mint a Kereskedelmi Minisztérium vezetője bejelentette, hogy az osztrák kormányhoz küldött átiratban konstatálta, hogy f. hó 15-én lejár azon határidő, melynek elteltével a vám- és kereskedelmi szövetség értelmében Magyarország egyoldalúlag is jogosítva van Franciaországnak a fennálló kereskedelmi és szellemi tulajdon oltalma iránti szerződéseket felmondani.

Helyeslőleg tudomásul vétetett.¹⁴

Jegyzetek

a Tarkovich beszúrása.

b A 14–16. pontokat nem közöljük.

1 *Ld. még 1890. szept. 5./3., 1892. máj. 20./13., júl. 8./1., szept. 23./2., okt. 10./7.*

2 *Ld. még 1892. jún. 28./12.* — A tervezetet Josipovich júl. 16-án terjesztette az uralk. elé, aki azt júl. 21-i lf. elhatározásával jóváhagyta. (Ld. HHStA, Wien, Kabinettsarchiv, Kabinettskanzlei, K. 15. 3088/1892.) — A trónbeszéd részletesen megjelölte a törvényhozás előtt álló feladatokat (az egészségügyi, építészeti és erdészeti szolgálat szabályozását; a községek rendezését; a közös erdők, legelők, továbbá a halászati és vadászati jog szabályozását; a tanügyi és igazságügyi reformokat).

3 Az intézkedésre az osztrák büm. kérésére került sor júl. 13-án, közelebbről a lap házasság- és tulajdonellenes, s „a társadalmi osztályokat egymás iránti gyűlöletre izgató” irányu miatt. OL - K 149 - 1892 - 3. t. - 427.

4 *Ld. még 1892. ápr. 29./9., júl. 14./9., dec. 27./17., 1893. márc. 15./1., ápr. 27./2., júl. 15./10. és 11.*

5 A jún. 18-án kelt jelentés másolatát és egyéb iratokat ld. OL - K 255 - 1892 - 3. t. - 2107.

6 1896. jún. 8-án majd valóban sor kerül a díszülésre a még épülő Országház éppen elkészült kupolacsarnokában.

7 *Ld. a fenti 4. jegyzetet.*

8 Iratok: OL - K 26 - 1891 - 61, OL - K 255 - 1892 - 3. t. - 2107.

9 *Vö. 1891. okt. 23./17.*

10 *A szerb külkereskedelmi ügyekre vonatkozó jk.-i pontok felsorolása: 1890. ápr. 3. 9. jegyzet. — Az összes külkereskedelmi vonatkozású jk.-i pont felsorolása: 1890. márc. 25. 29. jegyzet.*

11 Iratok: OL - K 255 - 1892 - 6. t. - 2158, OL - K 26 - 1892 - 349, OL - K 178 - 1894 - 1170 (1310/1893). — A szerződést 1892. aug. 9-én írták alá. E szerződés lényegesen különbözött az 1881. évitől, amelyet még egy kiszolgáltatott helyzetben levő partnerrel kötött meg a Monarchia. Akkor 50%-os vámkedvezményeket és kivételes elbánást sikerült elérnie, most viszont nem akceptálnia kellett a déli szomszéd súlyos pénzügyi zavarait, s kénytelen volt elfogadni a vámemeléseket és a fogyasztási adók széleskörű alkalmazását. A magyar kormány mégis sikernek igyekezett feltüntetni a szerződés létrejöttét: az „kereskedelmi forgalmunknak minden tekintetben ugyanazon elbánást biztosítja, mint a többi államok forgalmának, és az általunk jelenleg elfoglalt uralkodó állás Szerbia árubevitelében változást nem fog szenvedni” — hangozott a tvj.-hoz készült indoklás szövege.

12 *A román külkereskedelmi ügyekre vonatkozó jk.-i pontok felsorolása: 1890. dec. 3. 9. jegyzet. — Ld. még a fenti 11. jegyzetet.*

13 *A francia külkereskedelmi ügyekre vonatkozó jk.-i pontok felsorolása: 1892. jan. 11. 1. jegyzet. — Ld. még a fenti 11. jegyzetet.*

14 A vám- és kereskedelmi szövetség III. cikke kimondta: ha az idegen állammal kötött szerződés lejártával az egyik fél (ti. Ausztria vagy Magyarország) a felmondási jogot igénybe akarja venni, e

szándékáról a másik felet legkésőbb hat hónappal a felmondási határidő előtt értesíteni köteles; amennyiben ezután nem jön létre egyetértés a Monarchia két állama között, a közös kím. az egyik állam kívánságára is felmondani tartozik az illető nemzetközi szerződést. (1878:20. tc.)

120./21./

1892. július 22.

6.

Az igazságügy-miniszter előterjesztésére határozat arról, hogy az uralkodó Czorda Bódog IM-i államtitkárt nevezze ki a Budapesti Kir. Ítéltábla elnökévé.¹

9.

A Zilahi Kir. Járásbíróság és Zilah város rendőrkapitánya között ingatlan vagyron szándékos megrongálása miatt keletkezett hatásköri összeütközés kérdésében — az igazságügy-miniszter előterjesztésére — határozat arról, hogy az eljárást a bíróság folytassa le.

10.

A Nagyszebeni Kir. Törvényszék és Szeben vm. központi járásának fősolgabírája között erdei lopás miatt keletkezett hatásköri összeütközés kérdésében — az igazságügy-miniszter előterjesztésére — határozat arról, hogy az eljárást a bíróság folytassa le.

12.

Elvi határozat arról, hogy a katonai hadi szolgálat beleszámít az államszolgálati időbe (az 1885:11. tc.-be foglalt nyugdíjtörvény 8. és 10. §-ának értelmezése).

13.

Óvintézkedések a kolera behurcolásának meggátlása érdekében

A kereskedelmi miniszter úr bejelentette, hogy az Oroszország és a kelet felől fenyegető kolerajárvány behurcolása elleni óvintézkedésképpen egyelőre a vasutakon a közvetlen személykocsik közlekedését (kivéven a Bukarest és Konstantinápoly felé menő Orient-expressz vonatoknál), továbbá az Al-Dunán a közvetlen személyszállító hajók közlekedését megszüntetni, s a határállomásokat orvosi felügyelet alá helyezni szándékozik.

Helyeslőleg tudomásul vétetett.²

14.

Vitás kérdések a Törökországgal folyó külkereskedelmi szerződési tárgyalásokon³

A kereskedelmi miniszter úr előadta, hogy a Törökországgal létesítendő kereskedelmi szerződésre nézve még 3 lényegesebb nézeteltérés forog fenn. Nevezetesen az *oktroj* kérdésében, mely tekintetben a török kormány teljesen szabad kezet kívánna magának fenntartani. Az előadó miniszter úr nézete szerint elfogadható volna e részben a német–török szerződésnek erre vonatkozó határozványa, melynek értelme azonban a vám- és kereskedelmi konferencia által tüzetesen meg volna állapítandó.

A *monopóliumok* kérdésében, miután a török kormány a cigarettapapír-monopóliumot fenn kívánja tartani, kikötendő volna, hogy azon mennyiség, mely eddig az 5 évi átlag szerint az Osztrák–Magyar Monarchiából szereztetett be, ezentúl is innét szereztessék be.

A gyári és ipari privilégiumok kérdésében az a kikötésünk, hogy a török kormány kizárólagos szabadalmakat egyes gyárosoknak vagy iparosoknak ne adhasson, fenntartandó.

Tudomásul vétetett.

15.

Tervezett főispáni kinevezések

A miniszterelnök úr mint a Belügyminisztérium vezetője bejelentette, hogy amennyiben az illető jelöltekkel eziránt tisztába jön, a főispáni karban a következő változtatásokat szándékozik Ő Felségénél javaslatba hozni.

Komárom vármegyei főispánnak Zuber József helyébe kinevezendő volna *Rudnay Béla* Nyitra vármegyei főjegyző;

Szatmár vármegyébe Domahidy Ferenc helyébe áthelyezendő volna *Újfalussy Sándor* Jász–Nagykun–Szolnok vármegye főispánja, az utóbbi helyébe pedig kinevezendő volna *Almássy Géza* volt országgyűlési képviselő;

Abauj–Torna vármegyébe főispánnak Darvas Imre helyébe kinevezendő volna *Péchy Zsigmond* Sáros vármegyei alispán.

Helyeslőleg tudomásul vétetett.⁴

Jegyzetek

1 Czordát (a 67 éves korában nyugalomba vonult Vajkay Károly helyére) 1892. aug. 7-i lf. elhatározásával nevezte ki az uralk. Bp.-i Közl., 1892. aug. 27. — *Ld. még 1893. okt. 30./9.*

2 A büm. — hivatkozva a Bakuban, Tbiliszipben és Asztrahányban fellépett járványra — már júl. 15-én körrendeletben utasította a törvényhatóságokat a szükséges óvintézkedések megtételére. RT 1892. 1497. p. — *Ld. még 1892. szept. 23./4., okt. 28./15.*

- 3 *Ld. még 1890. ápr. 18./3., jún. 13./2., jún. 20./4., dec. 7./1., 1891. jan. 21./4., okt. 23./6., nov. 6./1., 1894. júl. 4./5. — Az összes külkereskedelmi vonatkozású jk.-i pont felsorolása: 1890. márc. 25. 29. jegyzet.*
- 4 A változtatásokat Szapáry ősszel mind végrehajtotta. Zuber, aki 1875-től kormányozta Komárom vm.-t és Komárom várost, magas kora és rossz egészségi állapota miatt maga kérte felmentését. Erre Szapáry szept. 18-i előterjesztése nyomán a szept. 26-i lf. elhatározással került sor. Utódjává ugyanekkor nevezte ki az uralk. Rudnayt. (OL - K 148 - 1893 - III. t. - 339.) (*Ld. még 1894. márc. 5. 7. jegyzet*) — Ferenc József okt. 4-én mentette fel Domahidy (Ld. még 1891. okt. 2./12.) mind a vm., mind Szatmárnémeti sz. kir. város főispáni tiszte alól. Egyúttal kinevezte helyébe Újfalussyt, utóbbi helyébe pedig Almássyt. (Bp.-i Közl., 1892. okt. 12.) — Darvas Abaúj-Torna vm.-i és Kassa sz. kir. városi főispán (1877-től) szept. 24-én bocsátotta rendelkezésre állását. Szapáry okt. 3-i előterjesztésére okt. 8-án mentette fel az uralk., ugyanakkor utódjává mindkét törvényhatóságban Péchy (Ld. még 1892. szept. 24./12.) nevezte ki. OL - K 148 - 1892 - III. t. - 4117.

121./22./

1892. szeptember 10.

1.

A miniszterelnök előterjesztésére határozat arról, hogy Gajzágó Salamon állami számvevőszéki elnök az I. o. Vaskorona-rendet és a titkos tanácsosi méltóságot kapja meg lemondása alkalmából.¹

2.

Sajtóper indítása a „Zastava” című lap és a „Replica” című román memorandum ellen

Az igazságügy-miniszter úr bemutatta a kir. főügyész jelentését néhány szerb lap magatartása, valamint a román memorandumok² tartalma iránt;

minek folytán elhatározott, hogy a „Zastava” című szerb lap³ f[o]lyó 102. és 112. számának tartalma, továbbá a „Replica” című román memorandum miatt a sajtóügyi büntető eljárás megindíttassék.⁴

4.

Amerikai, német és román lap postai szállítási jogának megvonása

A miniszterelnök úr mint a Belügyminisztérium vezetője előterjesztette, hogy a New-Yorkban megjelenő „*Il Grido degli oppressi*”, a Berlinben megjelenő „*Socialist*” című laptól, végre a Bukarestben megjelenő „*Turda*” című laptól — anarchikus és szocialisztikus, illetőleg magyar állam ellenes irányuk miatt — a postán szállítási jog a Magyar Korona Országainak területére nézve megvonatott.⁵

Jóváhagyólag tudomásul vétetett.

5.

Az igazságügy-miniszter előterjesztésére határozat arról, hogy az uralkodó Erdély Sándor győri ítélőtáblai elnököt IM-i államtitkárrá és Vörösmarty Béla bp.-i ítélőtáblai tanácselnököt győri ítélőtáblai elnökké nevezze ki.⁶

6.

A Jászberényi Kir. Járásbíróság és Jászberény város árvaszéke között hagyatéki ügy miatt keletkezett hatásköri összeütközés kérdésében — az igazságügy-miniszter előterjesztésére — határozat arról, hogy az eljárást a gyámhatóság folytassa le.

7.

A Budapesti Kir. Ítélőtábla és Jász–Nagykun–Szolnok vm. alispánja között cselédbér követelése miatt keletkezett hatásköri összeütközés kérdésében — az igazságügy-miniszter előterjesztésére — határozat arról, hogy az eljárást a közigazgatási hatóság folytassa le.

8.

A kereskedelemügyi miniszter előterjesztésére határozat arról, hogy az uralkodó Reiszig Ede békési főispánt nevezze ki Ker. Min.-i államtitkárrá.⁷

10.

Javaslat az olasz bor vámkezelésénél követendő eljárásra⁸

A kereskedelmi miniszter úr előterjesztette, hogy az olasz kormánynek az olaszországi bor vámjára tárgyában tett felszólalása tárgyában tartandó közös vámertekezletre küldendő megbízottainknak azt az utasítást szándékozik adni, hogy a f. évi augusztus 10-i rendelet⁹ fenntartása mellett foglaljanak állást, s csak a részben tehesenek engedményt, hogy a mérsékelt borvám a hajótartányokban Fiuméba és Triestbe érkező borra is alkalmazható, ha az ott hordókba tétetik.

Jóváhagyólag tudomásul vétetett.

11.

Jelentés a német–orosz külkereskedelmi tárgyalásokról¹⁰

A kereskedelmi miniszter úr jelentette, hogy a közös külügyminiszternek értesülése szerint a német kormány és az orosz kormány közt megindult kereskedelmi

politikai tárgyalásoknak csupán akadémiai jelentőség tulajdonítható, melyek gyakorlati következményekkel alig fognak bírni.

Tudomásul vétetett.

12.

Közösügyi póthitel szükségessége Ferenc Ferdinánd fhg. keleti utazása miatt

A pénzügyminiszter úr előadta, hogy a közös külügyminiszter tudatta, miszerint Ferenc Ferdinánd fhg. úr Ő Fenségének keleti utazása alkalmából egy nagyobb hadihajónak Kelet-Ázsiába és Ausztráliába kiküldése következtében a Haditengerészet költségvetésében 113 900 Ft, esetleg 225 400 Ft-nyi póthitelnek szüksége fog felmerülni, melyre nézve a közös miniszteri értekezletnek megállapodása, vagy legalább a két pénzügyminiszternek megegyezése kívánatnék.

A minisztertanács kívánatosnak tartaná ugyan, hogy az előadott célra igényelt összeg a tengerészeti költségvetés keretében egyéb címeznél teendő megtakarításokból fedeztessék; amennyiben azonban ez lehető nem volna, felhatalmazta a pénzügyminiszter urat, hogy a szóban levő összegnek külön hitel útján való fedezéséhez hozzájárulhasson; azonban adjon kifejezést azon kívánságnak is, hogy jövőre nézve, mielőtt a költségvetés keretén kívül valamely kiadásnak megtétele véglegesen elhatározatnék, ahhoz [a] Monarchia két állama kormányainak hozzájárulása előzetesen kéressék ki.¹¹

13.

Az 1893. évi tárcaköltségvetés-tervezetek egy részének jóváhagyása¹²

A pénzügyminiszter úr előterjesztette az 1893. évi állami költségvetés tervezetét,

mely — kivéven a vallás- és közoktatásügyi, a földművelési, a honvédelmi és a pénzügyi tárca költségvetéseit, melyeknek tárgyalása a jövő ülésre halasztatott — az előterjesztett javaslat szerint jóváhagyatott.

14.^a

3000 vasúti kocsi azonnali megrendelése¹³

A kereskedelmi miniszter úr felhatalmazást kért, hogy időnyerés és a szállító gyár foglalkoztatása céljából azon 3000 db vasúti kocsit, melynek fedezete az 1893. évi költségvetési tervezetbe felvétellett, már most megrendelhesse.

A felhatalmazás megadatott.¹⁴

Jegyzetek

- a A 15. pontot nem közöljük.
- 1 Gajzágót — saját kérésére — szept. 22-én mentette fel az uralk. OL - K 20 - 1892 - 732.
 - 2 1891 máj.-ában a bukaresti Liga Culturală „A román egyetemi hallgatók emlékirata” címen emlékiratot adott ki a magyarországi és erdélyi románság sérelmei ügyében. Júl.-ban megszületett a magyar egyetemi ifjúság „Válasz”-a, majd 1892 júl.-ában több nyelven megjelent a román főiskolások „Replica”-ja (Die rumänische Frage in Siebenbürgen und Ungarn. ... Druck des typographischen Anstalt in Hermannstadt.) Közben 1892. márc. 26-án a Román Nemzeti Párt elfogadta híres, az uralkodónak szóló „Memorandum”-át, amelyet szintén több nyelven terjesztettek. (Memorandum der Rumänen Siebenbürgens und Ungarns. ... Hermannstadt 1892.) A román nemzeti mozgalomban új korszakot nyitó Memorandumot, ill. a többi említett dokumentummal kapcsolatos legfőbb tudnivalókat ld. *Kemény G. G.*, Iratok ... I. k. 824–847. p., II. k. 5. p.-tól.
 - 3 1866-tól előbb Pesten, később Újvidéken jelent meg a Szerb Nemzeti Szabadelvű Párt orgánuma-ként.
 - 4 A Házban júl. 13-án Ugron Gábor, majd később Apponyi Albert is éles hangnemben interpellált a Memorandum és a Replica ügyében, követelve a dokumentumok szerzői elleni bünvádi eljárást. (OL - K 2 - 1892/97 - Interpellációk, 1503 és 1514/1892 /301. cs./) — A magyar politikai közvélemény valamennyi árnyalata a magyar állam és az egységes magyar politikai nemzet elve elleni merényletnek értékelte, és felháborodással utasította vissza a románság akcióját, amely a sérelmek felsorakoztatása keretében támadta az államberendezést, főleg Erdély különállásának megszüntetését. A mt. előzményéhez tartozik még Szapáry me. aug. 14-én külföldön kelt, Szilágyi igm.-hez intézett levele, amelyben a következőket írja az épp akkor kézhez vett Replicával, ill. a Memorandummal kapcsolatban: a Replica-t „ütközben elolvastam, ... egyrészt tele van túlzásokkal és szerentem rágalmakkal is, melyeknek valótlanságát azt hiszem minden minisztérium könnyen megcáfolhatja a saját ügyköréhez tartozó kérdésekben, de azon felül nagymérvű izgatás fennálló törvények ellen, különösen az Unió létrejöttét törvénytelennek mondja. Szerintem elég ok arra, hogy sajtópert lehessen kezdeni ezen röpirat szerzői ellen, esetleg, ha azok ki nem puhatolhatók, a kiadó ellen. Én ezen román kérdésben nem vagyok oly izgatott mint erdélyi barátaink és sok főispán is, de maga az ellenzék is nagy hibát követ el azért, hogy olyan állást foglal el, mintha ok volna ezen mozgalomtól megijedni, — de ha az illetők elkövetnek olyant, mi törvénybe ütközik, szerintem azt megtorlás nélkül hagyni nem szabad, — ilyenek tartom pedig ezen röpiratot is. Azért ezen ügyet figyelmedbe ajánlva kérek nekem megírni, mit vélsz az ügyben teendőnek. Figyelmedbe ajánlom az ezen röpirathoz mellékelte térképet is, mely bár etnográfiai térképnek neveztetik, de addig míg más országokkal szembe respektálja az ország határait, például Lengyelország és Szerbia felé, az oláh lakossággal bíró területet úgy tünteti fel, mint egy összetartozó egészet képező. Ugyanezen röpirat 171. lapján felemlítve, hogy a f. évben Ő Felségéhez beadott román kérvény [a Memorandumról van szó — L. J.] szinte ezen szebeni typographische Anstaltnál nyomtatásban megjelent, így tehát bekövetkezett azon eset, hogy az ezen kérvényben foglaltak nyomtatás útján terjesztetnek, erre nézve is beállt azon eset, mely már múltkor szóba hozottam, hogy ennek terjesztése büntetlenül meg nem engedhető.” (OL - P 634 - 1. t.) — A Replica szerzői (Aurel C. Popovici és társai) elleni perre 1893. aug. végétől, míg a Memorandum-perre (Vasile Lucaciu és társai ellen) 1894. máj. 17–25. között került sor. Ld. *Kemény G. G.*, Iratok ... I. k. 825. p., II. k. 18–27. p.
 - 5 Az első és második helyen említett lapok elleni intézkedésekre az osztrák bűm. kérésére került sor aug. 17-én, ill. szept. elején. (OL - K 149 - 1892 - 3. t. - 573, 687). — A „Turdá”-ra nem maradt fenn adat a BM Lt.-ban.
 - 6 Erdélyt — Czorda Bódog helyére (vö. 1892. júl. 22./6.) — aug. 8-án, Vörösmartyt pedig aug. 13-án nevezte ki az uralk. Bp.-i Közl., 1892. aug. 27.
 - 7 Ld. még 1891. máj. 13./1., 1892. szept. 30./1. — Az áll. titk.-i állás Lukács Béla kerm.-re történt kinevezésével vált üressé. Ferenc József szept. 14-én nevezte ki Reiszigét, főispáni és kormánybiztosi tisztétől pedig okt. 11-i lf. elhatározásával mentette fel. OL - K 148 - 1892 - III. t. - 4028.
 - 8 Ld. még 1892. jan. 8./5., szept. 30./2., nov. 28./9. — Az olasz külkereskedelmi ügyekre vonatkozó jk.-i pontok felsorolása: 1890. dec. 17. 1. jegyzet — Az összes külkereskedelmi vonatkozású jk.-i pont felsorolása: 1890. márc. 25. 29. jegyzet.

- 9 Összminisztériumi rendelet az Ausztria–Magyarország és Olaszország között 1891. évi dec. hó 6-án kötött kereskedelmi és hajózási szerződés B tarifájához tartozó III. zárjegyzőkönyv 5. pontjában létrejött megállapodás végrehajtása tárgyában. RT 1892. 1490. p.
- 10 *Ld. a fenti 8. jegyzetet.*
- 11 *Ld. még 1892. szept. 23./13.*
- 12 *Ld. még 1892. jún. 17./11., szept. 15./1., szept. 16./1., okt. 28./8., 1893. febr. 13./30.*
- 13 *Ld. még 1890. dec. 3./5., dec. 17./4., 1892. márc. 20./1., máj. 20./4.*
- 14 Az 1893. évi költségvetés (1893:7. tc.) 8000 teherkocsi megrendelését engedélyezte, a vételár első részletére 1 075 000 Ft-ot biztosított.

122./23./

1892. szeptember 15.

1.

További 1893. évi tárcaköltségvetés-tervezetek jóváhagyása¹

Folytatattván az 1893. évi állami költségvetés tárgyalása,

megállapított a Vallás- és Közoktatásügy-Minisztérium és a Pénzügyminisztérium költségvetése, továbbá a Felső Személye Körüli Minisztérium költségvetése;^a végre megállapított a Honvédelmi Minisztérium költségvetése azzal a fenntartással, hogy amennyiben a költségvetési mérlegnek súlyegyenbe hozása megkívánná, e tárcánál még némi törlés fog kívántatni.

2.

Tárgyalások a Budapest–Esztergomi HÉV létesítése céljából²

A kereskedelmi miniszter úr felhatalmazást kért, hogy Szeniczey Ödön és érdektársaival a budapest–tokodi (esztergomi) vasút építésének engedélyezése iránt tárgyalásokba bocsátkozhassék, az engedélyt kérők által előterjesztett következő kiindulási alapon:

az építendő vasút, melynek hossza 46 km, kiindulna a Budapesti Körvasútnak angyalföldi állomásából, s vezettnék a Dunának Újpestnél vagy a Margitsziget felső végénél történő áthidalásával Borosjenőn, Solymáron át Tokodig, illetőleg a tokod–esztergomi vasúti szakasznak péage-szerződés mellett felhasználásával Esztergomig. A pálya mint elsőrendű vasút építtetnék, 10 % legnagyobb emelkedéssel. Az építési költség tenne 6 250 000 Ft-ot, beszámítva a hídra és a forgalmi eszközökre fordítandó tőkével. A díjszabási jog az átmeneti forgalomra nézve fenntartatnék a MÁV-nak, de a kezelési^b illetékek csak egyszer számíttatnának fel.

A kért kedvezmények:

10 év tartamára egyenlő feltételek mellett előjog minden oly újabb vasút kiépítésére, mely Budapestet az Esztergom vidéki kőszénbányákkal kötné össze; a második vágány kiépítésének kötelezettsége csak akkor kezdődjék, ha a pálya bruttó jövedelme km-enként 18 000 Ft-ot ér el; a vis major eseteiben való megtérítésnek az engedélyesek terhére csak akkor van helye, ha az önköltség 5%-át meghaladja;

szénre, homokra, építési és tüzelőfára, téglákra s hasonló anyagokra nézve az önköltségi díjtétel 10 kr-ról 8 kr-ra szállítandó le.

Állami segélyképpen kérnek: a híd építéséhez való hozzájárulás címén 1 000 000-1 200 000 Ft-ot;

postaszállítást címén 50 éven át évenként 5500 Ft járulékot, ami 100 000 Ft tökének felel meg; végre

a budapest-esztergomi állami út fenntartásának megtakarítása címén 100 000 Ft-ot.

A kért előzetes felhatalmazás megadatott.³

5.

A Besztercei Kir. Járásbíróság és Beszterce–Naszód vm. árvaszéke között hagyatéki ügy miatt keletkezett hatásköri összeütközés kérdésében — az igazságügy-miniszter előterjesztésére — határozat arról, hogy az eljárást a bíróság folytassa le.

Jegyzetek

a Az itt következő 5 sornyi szövegrészt olvashatatlaná téve — tollal áthúzták.

b Javítás hitelesítéskor; itt eredetileg „helyi” állt.

1 *Ld. még 1892. jún. 17./11., szept. 10./13., szept. 16./1., okt. 28./8., 1893. febr. 13./20.*

2 *Ld. még 1890. máj. 30./6., aug. 30./9.*

3 Szeniczeyéken kívül még gr. Zichy Nándor (1891. febr. 17.), valamint Tolnay Lajos és br. Radván-szky Géza (1891. márc. 26.) kaptak előmunkálati engedélyt a HéV-re. E két érdekcsoport tervezetei — hasonlóan a korábbi kísérletekhez — Budáról kiinduló vonallal számoltak, s így a pesti part gyártelepei nem részesülhettek volna a vasút áldásaiból. Szeniczeyék tehát eleve előnyösebb helyzetben voltak, s terveik alapján 1891. dec. 15-én a közigazgatási bejárást, majd 1892. márc. 24–25-én és júl. 30-án az engedélyezési tárgyalásokat is megtartották. A mt. felhatalmazása után folytatott hosszas tárgyalások során Zichy és érdektársai átvették Szeniczeyék tervezetét, s miután tisztázódtak a vitás kérdések, a kerm. 1893. aug. 10-i előterjesztése és az uralk. 1893. aug. 30-i lf. elhatározása nyomán sor kerülhetett az engedélyezésre felhatalmazást kérő tvj. benyújtására (1893. szept.). (OL - K 229 - 1893 - 2. t. - 8062 és 1894 - 2. t. - 4239.) — A tvj. indokolása megállapította, hogy a vasút kiépítésének késése káros hatással van az Esztergom környéki szénbányászatra és Bp. tüzelőellátására. Különösen fontosnak jelezte a vonal összekötését a Bp.-i Körvasúttal. (*Vö. 1891. apr. 6./2.*) Az állam szerette volna saját költségére kiépíteni a vasutat, de a Kőrösmező-határszél vonal (*vö. 1890. aug. 8./9.*) és a Székely Vasutak (*vö. 1894. jún. 18./3.*) felemésztették a rendelkezésre álló összegeket. Ezért magánvállalkozással tervezték megvalósítani a vonalat, jelentős állami támogatás mellett: a 6 250 000 Ft-os összköltséghez a Bp. Duna-jobbparti Körvasút építési alapjából 1 000 000 Ft-tal (ez a körvasúti összeköttetés és a leendő északi összekötő vasúti híd építésére szolgált), az ingyenes postaszállítást fejében 50 éven át nyújtandó évi 5500 Ft-tal és 31 555 Ft egyszerű segéllyel járult hozzá az állam a szükséges tőke beszerzéséhez. A dunai vasúti híd az állam tulajdonába került, de azt a HéV ingyen használhatta. Kikötötték, hogy amennyiben a vasút éves tiszta jövedelme meghaladja a 14 000 Ft-ot, akkor beáll a második vágány létesítésének kötelezettsége. —

Az egy. iratokat ld. OL - K 2 - 1892/97 - Tvj.-ok 34. (291. cs.). — A javaslatot az 1893:40. tc. iktatta tv.-be. E tc. alapján 1894. jan. 16-án került sor az engedélyokmány kiadására. (RT 1894. 81. p.) — A HÉV vonala a következő szakaszokban készült el: Óbuda–Kenyérmező (40 km, 1895. nov. 17.), összeköttetés a Budai Körvasúttal (3 km, 1896. máj. 1.), Dorog–Drasche bányatelep (2,7 km szárnyvonal, 1896. okt. 1.), Angyalföld–Óbuda összeköttetés a vasúti híddal (4,2 km, 1896. nov. 3.). *Mattekovits* II. k. 831–832. p.

123./24./

1892. szeptember 16.

1.

Az 1893. évi állami költségvetés tervezetének végleges megállapítása¹

Folytatván az 1893. évi állami költségvetés tárgyalása,

507 000 Ft-nyi törlés eszközzése után megállapított a Földművelésügyi Minisztérium költségvetése, mellyel valamennyi tárca költségvetésének átvizsgálása befejeztetett.

Mint hogy azonban az egyes költségvetési fejezetek megállapítása után az összkölségvetés mérlegében 473 000 Ft-nyi hiány mutatkozott, elhatározott, hogy a honvédelvesség kiképeztetésének egy sorványban való megkezdése még további egy évre halasztassék el, s ennek folytán a Honvédelmi Minisztérium költségvetéséből még további 165 000 Ft-nyi összeg törültsék, a még azon felül a mérleg helyreállításához hiányzó 308 000 Ft pedig részben az egyes tárcák költségvetéseiben eszközzendő további törlések, részben a bevételeknek, ahol ez indokolható, magasabb összegben való előirányozása által egyenlítettessék ki.

Tekintve, hogy a Honvédelmi Minisztérium 1893. évi költségvetésének a megállapított mérvben való leszállítása csak úgy eszközölhető a honvédelmi intézmény hátránya nélkül, ha a következő 1894. évre az emiatt támadt hiányok pótolthatnak, — már most megállapított, hogy a honvédelvességnek egy sorványban való kiképeztetéséhez megkívántató költségek az 1894. évi költségvetésben mindenesetre felvehetőek, s hogy az 1894. évi honvédelmi miniszteri tárca költségvetése, noha az előszámítások szerint annak az 1893. évihez képest 1 600 000^a Ft-nyi apadást kellene mutatnia, egészben véve ugyanolyan összegben lesz előirányozható, mint az 1893. évre megállapított.^{b2}

Egyházipolitikai helyzet; egyházipolitikai törvényjavaslatok készítése³

A vallás- és közoktatásügyi miniszter úr előterjesztést tevéen az elkeresztelési ügy jelenlegi állásáról,⁴ az eddig történelemből merített tapasztalat alapján azon meggyőződésének adott kifejezést, hogy míg a f. év nyaráig reményt lehetett táplálni aziránt, hogy a fennforgó kérdésnek kiegyenlítése a katolikus klérussal egyetértésben sikerülni fog, most már nyilvánvaló, hogy e kiegyenlítés lehetetlen, mert a primás a szóba jött békéltető módokat alkalmazhatatlannak^c jelentette ki, s úgy látszik, azon pásztorlevél kibocsátásának eszméje is teljesen elejtetett, melyet^d a püspökök a római Szentszék jóváhagyása mellett az alsópapság lecsillapítása érdekében kibocsátottak volna, s a pápai válasz is, melyet a primás Rómába tett utolsó^e előterjesztésére nyert, nem tartalmaz egyebet, mint hogy a pápa azon pápai breve-knek ünnepélyes kihirdetését, melyet az elkeresztelési ügyben még a volt primáshoz intézett volt, szükségtelennek tartja, s a püspököket az esetre, ha a polgári anyakönyvek behozatala elrendeltetnék, oda utasítja, hogy^f ezen intézkedéssel szemben egyelőre további utasításig passzív álláspontot foglaljanak el. Megjegyzendő, hogy e passzív magatartás a primás kijelentése szerint csak a már meghozott törvénnyel szemben alkalmazhatnák, de a püspöki kart nem gátolná abban, hogy ily törvény megalkotását minden eszközzel megghiúsítani törekedjenek.

Ily körülmények között, minthogy kitűnt, hogy a kormánynak minden oda irányzott törekvése, hogy elfogadható modus vivendit létesítsen, a katolikus klérus magatartásán hajótörést szenvedett, és a legkisebb kilátás sincsen arra, hogy az ez irányban teendő újabb kísérletek eredményre vezetnének: az előadó miniszter úr nézete szerint a kormány nem tehet egyebet, mint hogy felhagyva a további kísérletezéssel, az állami igényeknek kielégítéséről más módon, az egyházi közegek közreműködése nélkül gondoskodik, vagyis a lehető legrövidebb idő alatt intézkedések történjenek a kötelező polgári házasság és az általános polgári anyakönyvek behozataláról, továbbá a vallás szabad gyakorlása^g és a zsidó vallás recepciójának szabályozásáról. Ha ezen intézkedések megtörténnek, akkor lehet az 1868:LIII. tc. 12. §-át is módosítani, amely ellen a katolikus klérusnak fő támadása van jelenleg irányozva.

Mindezen intézkedések iránt legalább az elvi megállapodásnak nézete szerint haladék nélkül meg kell történnie, mert a kormány már legközelebb, a költségvetés tárgyalásánál mindenesetre, de meglehet már korábban is, abba a kényszerítő helyzetbe jut, hogy e részbeni elhatározásai felől nyilatkoznia kell. Ha a kormány tovább is várákózó állást foglalna el, s a fennebb jelzett irányban nem tenne határozott lépéseket: ez az adott viszonyok közt kétségtelenül a kormány meghátrálásának magyarázatnák. Ily helyzetet az előadó miniszter úr legalább magára nézve nem kíván elfogadni, s azért saját szempontjából sürgetnie kell, hogy a helyzet mielőbb tisztáztassék minden irányban.

Szólv elismeri, hogy az általa ajánlott irány követésének vannak nehézségei, melyekhez tartozik a Főrendiház magatartása is; meg van azonban győződve arról, hogy a Főrendiházzal a komolyabb nehézség csak addig tart, míg a kormány a bé-

kéltetés terén mozog, de mihelyt elvi alapokon határozott irányt mutat, a Főrendiház ellentállása is meg lesz törve; hogy pedig a beadandó javaslatok keresztülvitele a Főrendiházban is biztosíttassék,^h azt kívánja szólni, hogy elsősorban főrendiházi kormánypart szerveztessék, és szükség esetén másodsorban örökös főrendi tagoknak kellő számbani kinevezése is kombinációba vétessek.ⁱ

Az igazságügy-miniszter úr csak két utat lát: vagy megadást, vagy előre menetelt a kultuszminiszter úr által megjelölt irányban. A megadáshoz maga részéről nem járulhatna, nemcsak taktikai szempontból, de főleg ezért, mert az állam valódi szükségleteiről úgy az anyakönyvezés, mint a házassági jog, mint a vallásszabadság terén gondoskodni kell;^j szükségesnek tartja azért elsősorban az általános polgári anyakönyveknek behozatalát; minthogy a katolikus klérus vonakodik a kormány rendeletét végrehajtani és a törvénynek engedelmessé válni, egyáltalán a törvényeknek megfelelő anyakönyveket vinni,^k s ellene kényszereszközöket alkalmazni nem volna politikus, legegyszerűbb s legajánlatosabb módja a megoldásnak: a polgári anyakönyveknek általános behozatala.

A miniszterelnök úr utal arra, hogy a kormány egyik fő programját, melyet mindenestre meg kell oldania, a közigazgatás reformja képezi, s két oly nagy akcióval, milyen a közigazgatási reform és az egyházi kérdéseknek a jelzett terjedelemben való szabályozása, egyidejűleg foglalkozni, s azokat sikeresen végrehajtani alig lehet. Minthogy pedig a maga részéről elsőbbséget kell adnia a közigazgatási reform keresztülvitelének, kéri a minisztertanácsot, hogy e szempontból is fontolja meg a kérdést.⁵ Megjegyzi, hogy fennebbi ellenvetése nem azt jelenti, hogy a kormány ne is nyilatkozzék a fennforgó egyházi kérdésekről; a kormány megállapíthatja e részben amit jónak tart, egyébiránt a kormánynak nem is kell eltérnie eddigi programjától, amennyiben az már kimondatott, hogy a zsidó vallás recepciójáról és a vallásegyenlőségről előterjesztések fognak tétetni; hasonlóképpen el van határozva, hogy a kormány az 1868:LIII. tc. 12. §-ának módosításába addig nem egyezik, míg a házassági jog szabályozva nem lesz, s a februáriusi rendelet is fenntartatik addig, míg a vegyes házasságokból származó gyermekek anyakönyvezésére nézve tervezett intézkedés életbe nem lép.

A miniszterelnök úr az eddigi, Ő Felsege által is jóváhagyott programot egyelőre annyival is inkább elégségesnek tartja, mert alig is lehet képzelni, hogy az általános polgári anyakönyvek behozatala a közigazgatás reformjának életbe léptetése előtt milyen közegek segélyével történjék; valamint annak szüksége sem látszik, hogy a polgári házasság behozatala már most kimondassék, elkülönítve a házassági jognak általános szabályozásától. Nézete szerint be lehetne érni az eddigi programmal és annak fokozatos végrehajtásával, s felesleges volna a kibontakozást az általános polgári anyakönyvek és a polgári házasság behozatalának kérdéseivel nehezíteni.

Végre a Főrendiházat illetőleg: a miniszterelnök úr kételkedik abban, hogy volna elég alkalmas elem annyi örökös jogú tagnak kinevezésére, amennyi a fennforgó kérdésekben a főrendiházi többségnek megszerzéséhez kellene.

Az igazságügy-miniszter úr nézete szerint a kérdés nem úgy áll, hogy elsősorban vagy a közigazgatási reform, vagy az egyházi kérdések oldandók meg, hanem mind a két irányban párhuzamosan kell egymást kiegészítőleg intézkedni. Szóló szívesen várna, mert szereti a nagy kérdéseket — ha lehet — egymás után

megoldani,^l de a helyzet nem vár, s a kormánytól az egyházi kérdések iránt határozott nyilatkozatot és intézkedéseket várnak, miután a februáriusi rendelet végre nem hajtható, a kormány pedig ismételve kijelentette, hogy az 1868:LIII. tc. 12. §-ának határozmányainak végrehajtását az anyakönyveknek polgárosítása, valamint az azzal összefüggő intézkedések által mindenesetre biztosítani szándékozik. A kormánynak tehát határozottan nyilatkoznia és intézkednie kell aziránt, hogy a februári rendeletet mivel kívánja pótolni. Erre nézve pedig az időpontnak megválasztása nem a kormánytól, hanem az ellenzékétől és a klérustól függ, s ezek bizonyára szorítani fogják a kormányt nyilatkozattételre már csak azért is, hogy a kormánynak kellemetlenséget okozzanak.

Azért a kormánynak az egyházpolitikai kérdésekben is múlhatatlanul már most határoznia kell, mert a kormány egyházpolitikai programja tüzetesen még megállapítva nincsen.

Így nincsen megállapítva, hogy a hatályon kívül helyezendő februáriusi rendeletet mi pótolja, s az 1868:LIII. tc. 12. §-ának végrehajtása miképpen biztosítható? Nevezetesen nincsen tüzetesen megállapítva, hogy általános vagy részleges, csupán a vegyes házasságokból született gyermekekre kiterjedő polgári anyakönyvek hozassanak-e be? És ha ez utóbbiak csak mint ideiglenes intézkedés léptetendők életbe, az életbe léptetés e törvényben milyen bevezető határozattal történjék? Nézete szerint, hogyha ideiglenesen egyelőre csak a részleges polgári anyakönyvek léptetnek életbe, ez csak az általános polgári anyakönyvek behozatalának határozott elvi kimondásával történhetnék, mert az e részbeni határozatlanság az intézkedésnek a parlamentben elfogadtatása tekintetében is rossz politika volna, mert nem biztosítaná azoknak határozott támogatását sem, kik e rendszabályt pártolják, míg az ellenzőknek a javaslatba hozott intézkedésnek elvi szempontból való megtámadására is támogatást szolgáltatna.

Így a polgári házasság tekintetében még semmi sincsen megállapítva, s a vallás szabad gyakorlata s a zsidók vallási egyenjogúsítása tekintetében sincsen meghatározva, hogy mi legyen az erre vonatkozó törvényjavaslatoknak a tartalma.

Ami nevezetesen a polgári házasság kérdését illeti: megjegyzi, hogy nem szükséges, hogy az erre vonatkozó törvényjavaslat is már legközelebb előterjesztessék, csak az kell, hogy a kormány határozott megállapodásra jusson a maga körében, hogy nyilatkozhatassék. Különösen kiemelendőnek tartja egyébiránt az igazságügy-miniszter úr, hogy mindezen intézkedések úgy tervezendők, s akként terjesztendők elő, hogy azoknak ne legyen az egyház ellen irányzott éle, hanem azok oly intézkedésekül állíttassanak oda, melyeket az állami élet igényei megkövetelnek, melyek megalkotása nélkül az államélet szükségleteiről kellőleg nincs gondoskodva.^m

Hogy a kormány javaslatainak elfogadtatását a Főrendiházban miképpen biztosítsa: ezt a kérdést tárgyalni az igazságügy-miniszter úr még korainak tartja, s csakis azt jegyzi meg, hogy ő is e részben a nehézségeket nagyoknak tartja, de nem oszthatja azt a nézetet, hogy elegendő alkalmas elem a Főrendiház örökös tagjainak szaporítására ne találtatnék. Egyébiránt ott, hol a felsőház egyedül vagy túlnyomó részben örökös jogú tagokból áll, a két ház közötti konfliktusok elhárítására nincsen más alkotmányos mód, mint a főrendiházi tagoknak szaporítása, s a tapasztalás azt bizonyítja, hogy ha a Főrendiház látja, hogy a kormány komolyan el van határozva

ezen eszközhöz nyúlni, rendszerint nem is kerül a sor arra, hogy ez eszközt valóban alkalmazni kelljen, mert a Főrendiház ily esetekben legtöbbszörre már előbb enged.

Összefoglalva véleményét, az igazságügy-miniszter úr ismételve hangsúlyozza annak szükségét, hogy a kormány a fent említett kérdések iránt a maga kebelében mielőbb teljes megállapodásra jusson, hogy annak alapján kifelé is határozott álláspontot foglalhasson el, és erre nézve legcélszerűbbnek tartja, ha a polgári anyakönyvezés, polgári házasság, vallásszabadság és zsidó recepció kérdései pontonként tárgyalatnának.ⁿ

A pénzügyminiszter úr is azon a nézeten van, hogy ha semmi intézkedés sem történék, az a kormánynak megadását jelentené, és hogy az egyezkedések idejének már vége van; abban is osztozik az előtte szólóval, hogy a teendő intézkedéseknél kerülni kell mindent, ami azokat az egyház üldöztetése színében tüntetné fel. Ennek azonban nem tulajdonítja azt az értelmet, hogy a függő kérdések ne oldassanak meg mind, hanem hogy azonnal^o csak annyi szabályoztassék, ami a fennforgó kérdésekkel összefügg. Ami különösen a polgári házasságot illeti: szóló azt szubszidiáris intézkedésnek tekinti, s azért, valamint azon oknál fogva, mert oly eszközöket kívánna javaslatba hozni, amelyek gyakorlatilag keresztül is vihetők, a fakultatív polgári házasság mellett van oly értelemben, hogy mindenkinek tetszésére bízassék a házasságot egyházi vagy polgári hatóság előtt megköthetni. Szóló különben megjegyzi, hogy elvileg^o nincsen ugyan^p az általánosan kötelező polgári házasság ellen, hanem ^a fennebb kiemelt opportunitási szempontból ajánlotta a fakultatív polgári házasságot, kapcsolatban a házassági jog szabályozásával; e szempontból — ha el is határozatnák az általánosan kötelező polgári házasság — nem ajánlaná, hogy ily határozathoz a kormány mint sine qua non-hoz ragaszkodjék.

Az anyakönyveket illetőleg a pénzügyminiszter úr [a] részleges polgári anyakönyveknek behozatalával a kérdést megoldhatónak nem tartja; ezekkel csak szaporíttatnék a konfliktusoknak a száma; azért nézete szerint ki kell jelenteni, hogy általános polgári anyakönyvek hozatnak be, s csak ideiglenesen léptetnek részleges polgári anyakönyvek életbe. A részleges polgári anyakönyvekkel csak akkor lehetett volna beérni, ha ezen intézkedés a klérus ellenzése nélkül lett volna keresztülvihető, s a Főrendiház is azt elfogadta volna; most azonban már bebizonyult, hogy erre számítani nem lehet. Azért az általános polgári anyakönyveknek behozatalát kell ki-mondani,^r ha ez ki van törvényileg mondva, még a részleges anyakönyveknek tényleges életbe léptetésével is várni lehetne, sőt még a februáriusi rendelet is hatályon kívül volna helyezhető.

Az 1868:LIII. tc. módosításának kérdésével a pénzügyminiszter úr jelenleg nem kíván foglalkozni, csak azt jegyzi meg, hogy ha a házassági és családi jognak szabályozása alkalmával módosíttatnék is a törvénynek kérdéses határozata, e módosítás nézete szerint nem oly értelemben volna eszközzendő, hogy a gyermekek vallásának meghatározása a szülőkre bízatik, hanem hogy a gyermekek követik az atya vallását, mert a gyermekek vallása meghatározásának a szülőkre bízása elvi inkonzekvenca volna, mely csak akkor volna helyén, ha az állam a vallás ügyét teljesen magánügynek tekintené.

A Felső személye körüli miniszter úr nem látja^s elérkezettnek az időt arra, hogy a kormány új programot állítson fel. A kormánynak eddigi^t prog-

ramja az, hogy^u bizonyos palliatív eszközökkel igyekszik a kérdést kiegyenlíteni. Időközben nem változott a helyzet, s ezért^d e programot szóló fenntartani óhajtaná, s nem kívánna oly radikális eszközökhöz nyúlni, mint a kultuszminiszter úr ajánlotta, mert még mindig meg van a reménye, hogy a kérdés kompromisszumok útján meg fog oldathatni, amennyiben a másik fél is óvakodni fog, hogy a végső eszközökhöz nyúljon; s e kérdés elintézésénél is áll az, hogy „qui habet tempus, habet vitam”! Nézete szerint tehát meg kellene állani a kormány eddigi programjánál, ti. hogy az 1868:LIII. tc. határozománya egyelőre^v nem módosítandó, és a vegyes házasságokból származott gyermekek számára a polgári anyakönyvek behozandók.^x Ha a több oldalról most ajánlott radikális^y intézkedések foganatosíthatnának: ez a Kulturkampfra vezetne, melytől óvakodni kell.

Az igazságügy-miniszter úr szerint oly határozatlan állásponttal, mint azt az előtte szóló miniszter úr ajánlotta, a kormány meg nem állhat. A kormány eddigi programja az volt: nem módosítani az 1868:LIII. tc.-et, és fenntartani a februáriusi rendeletet; ha pedig e rendelet a klérus ellenkezése miatt kényszereszközök alkalmazása nélkül végrehajtható nem volna, behozni a polgári anyakönyveket, melyek a klérus közreműködését nélkülözhetővé tennék. E program helyes volt addig, míg az egyezkedés folyt, és remény lehetett annak sikerüléséhez; az ügy azonban ezt a stádiumot már meghaladta, mert a tények bebizonyították, hogy semmi remény sem lehet ahhoz, hogy a kérdés a klérus hozzájárulásával oldassék meg. Következik tehát a program második részének valószínűsítése, ti. a polgári anyakönyvek behozatala, s mindazon egyéb intézkedéseknek foganatosítása, melyek ez ügygel összefüggnek; hogy azonban a polgári anyakönyvek miképpen rendeztessenek be, és mi módon léptetessenek életbe, s milyenek legyenek azon egyéb foganatosítandó intézkedések: erre nézve — mint azt az előadó miniszter úr fennebb már kifejtette — a kormánynak nincsen még határozott programja, tehát multhatatlanul szükséges, hogy az tüzetesen megállapíttassék.

Ami a Kulturkampft illeti: azt — amint fennebbi előadásából kitűnik — az igazságügy-miniszter úr sem kívánja, de hogy az be ne következzen, nem egyedül a kormánnytól függ.

A Felső személye körüli miniszter úr elismeri, hogy a kormány eddigi^z programja bizonyos mértékben^{aa} határozatlan, de^{bb} megfelel ez a kormány által eddig^{cc} elfoglalt álláspontnak, mely szerint az egyezkedés fonálát még nem tartja megszakítottnak.^{dd} Oly radikális eszközökhöz, milyenek az általános polgári anyakönyveknek és a kötelező polgári házasságnak behozatala, s ezzel összekötetésben a Főrendiháznak koercitív rendszabályok által való kényszerítése, nyúlni sem most, sem belátható időben^{ee} nem kíván.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter úr kénytelen konstatálni, hogy álláspontja a közvetlen előtte szóló miniszter úr felfogásától minden pontra nézve eltér azon egynek kivételével, hogy ő sem kívánja a Kulturkampft, meg kell azonban jegyeznie, hogy a mostani állapotot sem lehet kielégítőnek mondani, s a Kulturkampfnak bizonyos neme máris létezik. De éppen mert kerülni akarja a Kulturkampft, elvi álláspontjának is oly módon kíván kifejezést adni, hogy annak semmi, az egyház ellen irányzott éle ne legyen, s annál jobbnak tartja a foganatosítandó rendszabályokat, mennél tisztábban kifejezésre jut általuk, hogy a kormány csakis az

állam igényeinek biztosítására gondolt. Ez igényeknek felel meg az általános polgári házasságnak behozatala, melynek előfeltételét a polgári anyakönyveknek életbe léptetése képezi.

A miniszterelnök úr azon észrevételére nézve, hogy két oly nagy dologgal, milyen a közigazgatási reform és az egyházpolitikai kérdések elintézése, egyszerre foglalkozni nem lehet, megjegyzi, hogy nem is volna lehetséges elkerülni az egyházi kérdéseknek napirendre felvételét, már csak azért sem, mert a kormány már meg is ígérte, hogy a részleges polgári anyakönyvek, a vallásszabadság és a zsidó vallás egyenjogúsítása iránt előterjesztéseket fog tenni. E kérdések legkésőbbben a költségvetés tárgyalása alkalmával szőnyegre fognak kerülni; ekkor tehát legalább a fő elvek iránt, melyek alapján a kormány e kérdéseket rendezni kívánja, mindenesetre nyilatkozni kellend; időközben azonban elő kell készíteni e javaslatokat is, hogy mikor szükséges, azokat elő lehessen terjeszteni.

Azon megjegyzést illetőleg, hogy az eddigi programtól nem szükséges eltérni, a kultuszminiszter úr kijelenti, hogy maga részéről is az eddigi palliatív programnak elsőbbséget adott mindaddig, míg reménye volt, hogy ezen az úton a kérdések megoldhatók; de miután bebizonyult, hogy annak a programnak keresztülvitele éppoly küzdelembe kerül, mint egy elvi álláspontra helyezett programnak elfogadtatása, ez utóbbit kell választania. A Főrendiházban kijelentették, hogy a részleges polgári anyakönyveket sem fogják elfogadni. Tudvalevőleg a kormány a részleges polgári anyakönyveket azért kívánta életbe léptetni, hogy a papság ellen a kényszereszközöknek alkalmazását mellőzhesse; vajon tehát ha a részleges polgári anyakönyvek sem fogadtatnak el, ne történjék semmi? Így állván a dolog, a kultuszminiszter úr most már mellőzendőnek véli a fél rendszabályokat, melyeknek az a hátránya is megvan, hogy azok érvényesítése érdekében nem lehet nagyobb eszközök alkalmazásához folyamodni. Oly fél rendszabály, mint a részleges polgári anyakönyveknek behozatala, a Képviselőházban a kormánypárt részéről is csak nagyon lanya támogatásban részesülne, s arra a kormánypárt is csak azon reményben szavazott volna, hogy ezzel a kérdés békés kiegyenlítést nyer; míg az ellenzéknek elvi szempontoknál ürügye lett volna ellene szavazni. Csak teljes elvi álláspontnak lehet lelkesebb támogatást biztosítani, s érvényesítése érdekében nagyobb eszközöket alkalmazni.

A kultuszminiszter úr tehát az alkotandó törvényben kimondatni kívánja az általános polgári anyakönyveknek behozatalát, és a részleteket úgy intéztetni, hogy a részleges^{ff} polgári anyakönyvek a lehető legrövidebb idő alatt életbe léptethetők legyenek.

A fakultatív polgári házasságot a kultuszminiszter úr nem pártolhatja, nem csak azért, mert az mint félrendszabály mellőzendő, hanem mert egyházi szempontból is sokkal megfelelőbb az általánosan kötelező polgári házasság, mint azt a legkatolikusabb államok példája is mutatja.

Az 1868:LIII. tc. 12. §-ának annak idejében módosíthatóságát, eltérőleg a pénzügyminiszter úr nézetétől, a kultuszminiszter úr csak úgy véli helyesnek, hogy az esetben a gyermekek vallásának megválasztása a szülőkre bízatik.

A miniszterelnök úr — szemben az igazságügy-miniszter úrnak azon megjegyzésével, hogy a helyzet kényszeríti a kormányt arra, hogy az egyházi kérdésekkel már most foglalkozzék — különbséget tesz a kormány elhatározása és a kér-

déseknek a parlamentben tárgyalása közt. Hogy a kormány saját kebelében az elfogalandó álláspontra nézve tisztába jöjjön, és aziránt nyilatkozzék, azt a miniszterelnök úr is elkerülhetetlenül szükségesnek tartja, de nézete szerint az erre vonatkozó javaslatoknak a parlamentben való tárgyalása csak akkor következhetik, ha a közigazgatási reformra vonatkozó ügyek már el lesznek intézve. Hogy pedig a kormány a nyilatkozattételhez szükséges részleteket is megállapíthassa, mindenekelőtt az szükséges, hogy a minisztertanács előtt konkrét javaslatok legyenek; tehát ezek elkészítése iránt kell intézkedni.

A kultuszminiszter úr megjegyzi, hogy a halasztó eljárásba maga részéről csak úgy tudna belenyugodni, ha az általa felvetett kérdésekben a minisztertanács még kellő időben, azaz a költségvetési tárgyalások megkezdése előtt megállapodásra juthat, s ehhez a legfelsőbb jóváhagyás is még idejekorán megszerezte-tik.ⁱⁱ

A tárgynak a fennebbiekben történt megvitatása után elhatározott, hogy a fennforgó kérdésekre vonatkozó javaslatok minél előbb készíttessenek el, és pedig a zsidó recepció és a részleges polgári anyakönyvekről szóló javaslatok törvényjavaslat alakjában, a vallás szabad gyakorlatáról és a házassági jog szabályozásáról beadandó javaslatoknak pedig elvei terjesztessenek elő, s ezek a minisztertanácsban leendő tárgyalás előtt előzetes tájékoztatás végett közöltessenek az egyes miniszter urakkal.⁶

3.

A belügyi tárcát vezető miniszterelnök előterjesztésére határozat arról, hogy Kardos Kálmán Baranya vm.-i és Pécs városi főispán kitüntetésben részesüljön (Szt. István-rend kiskeresztje, esetleges a Lipót-rend lovagkeresztje).

5.

Az igazságügy-miniszter előterjesztésére határozat arról, hogy Teleszky István igazságügyi államtitkár kitüntetésben részesüljön (Szt. István-rend, esetleg a Lipót-rend középkeresztje).

9.

Vasúti díjkedvezmények engedélyezése

A kereskedelmi miniszter úr bejelentette, hogy Rohonczy Gedeon számára dinnye, szőlő, friss gyümölcs és konyhakertészeti termelvényeknek külföldre szállíthatása érdekében, és Baravszky Jakab bécsi gyárosnak a hazai gépipar érdekében gépeknek Magyarországra hozatalánál vasúti díjkedvezményeket engedélyezett.

Tudomásul vétetett.

10.

Vasúti előmunkálati engedélyek kiadása

A kereskedelmi miniszter úr bejelentette, hogy a következő vasútépítési előmunkálatokra adott legközelebb engedélyeket:

gr. Nemes Jánosnak a Máramarosszigettől Kirlibabánál az ország határáig, továbbá Besztercétől Prundborgón át ugyancsak az ország határáig vezető vonalra,⁷

ifj. Ábrányi Kornél, br. Bálintitt József, br. Huszár Károly, Gáspár Gyula, br. Kemény Kálmán, Illyés Lajos, gr. Lázár Jenő és Tolnay Gábornak a Marosvásárhelytől Nyárádszereda, Kisadorján és Szováta községeken át Parajdig vezető vonalra,⁸

br. Vay Aladárnak a Dobsinától Sztracena, Hámortelep, Grenic és Virágosvölgy határain Poprádfelkáiig vezető vonalra,⁹

Pancsova város közönségének a tervezett Nagybecskerek–Pancsovai HÉV Pancsova állomásától a temesi rakpartig, esetleg a Cs. Kir. Szab. Duna-gőzhajózási Társulat dunai állomásáig,¹⁰

Waidl Emilnek a MÁV Nagykaroly állomásától Fény, Csanáros, Vállaj, Mérk, Erdőfalu, Fábriánháza, Kis- és Nagyecséd, Nyírcsaholy, Nagykokcsord, Győrtelek, Tunyog, Fehérgyarmat, Kisar, Tivadar, Mezőtarpa, Márok, Beregsurány, Asztély és Bucsin községek érintésével Beregszászig,¹¹

Görgey Béla, Desseffy Pál és Bideskuthy Aladárnak az Eperjes–Bártfai HÉV Kapi és Raszlavica állomások közt kiágazólag Kapronca, Krucsó, Margonya, Girált, Scsavnyik, Alsószvidnik, Felsőszvidnik, Ladomér és Felsőkomarnyik irányában a Dukla-szorosig, a határszélig és

dr. Molnár Béla, Vladár Ervin és dr. Obláth Mórnak a Gálszécstől a MÁV Töketerebes–Gálszecs állomásáig.¹²

Tudomásul vétetett.

11.

Országos kiállítás rendezése a millennium alkalmából¹³

A kereskedelmi miniszter úrnak azon előterjesztése folytán, miszerint a kereskedelmi és iparkamarák majdnem kivétel nélkül, az értekezletre meghívott gyárosok és iparosok pedig kivétel nélkül a kiállítás megtartása mellett nyilatkoztak,¹⁴

a f. évi május 20-án (16/mt. jk. 7. pont) kelt minisztertanácsi határozatnak megváltoztatásával elhatározott, hogy az országos kiállítás megtartassék, megállapított azonban, hogy annak időpontja a millennium megünneplésével kapcsolatban későbbben fog meghatározatni, az állam által hozandó áldozat 1 millió Ft-ot meg nem haladhat, s a költségekre való tekintetből a kiállítás ne a Lágymányoson, hanem a Városligetben, a fennálló kiállítási épületek felhasználásával tartassék meg.

Egyúttal megbízattak a kereskedelmi, pénzügyi és földművelésügyi miniszter urak, hogy a kiállításra vonatkozó előkészületekre nézve egy-

más között megállapodván, eziránt tegyenek a minisztertanácsnak előterjesztést.

Továbbá megbízott valamennyi miniszter úr, hogy tegyen a minisztertanácsnak jelentést aziránt, hogy a honfoglalási millennium ünnepélyének emeléséhez a maga részéről mivel járulhatna, melynek programja azután egy e célból tartandó minisztertanácsban fog megállapíthatni.¹⁵

12.

A Vaskapu hajózási csatorna kimélyítése¹⁶

A kereskedelmi miniszter úr előterjesztette, hogy az al-dunai szorosoknak nagyobb hajók által is hajózhatóvá tétele érdekében kívánatosnak találtatott, hogy a Vaskapunál kivájt hajózási csatorna, melynek mélysége eredetileg 2 m-re tervezett, 3 m-re mélyíttessék. E munkálat most, midőn a csatorna a folyótól el van rekesztve, és szárazon lehet dolgozni, sokkal könnyebben és olcsóbban hajtható végre, mint mikor a csatorna már víz alá lesz helyezve. A vállalkozók hajlandók e munkálatot az eddigi megállapított egységáraknál egészben véve mintegy 5%-kal olcsóbban teljesíteni, ha az 1890. és 1891. években késedelmesen teljesített munkákért — mely késedelemből azonban a műre nézve semmi hátrány sem származott — terhükre írt körülbelül 40 000 Ft-nyi kötbér elengedtetik; a szárazon történt mélyítési munkákból, tekintve, hogy azok teljesen megállapíthatók, százaléklevonás nem történik, a felülvizsgálati biztosítékot értékpapírokban tehetik le, és a csatorna zárkapuja feletti mélyítési munkálatok után a szabad folyóban teljesített munkálatokra nézve megállapított egységárak számíttatnak.

Ez alapon számítva a csatornának mélyebbre helyezése mintegy 1 1/2 millió Ft-nyi többletköltséget okozna.

Ezen előterjesztés alapján felhatalmaztatott a kereskedelmi miniszter úr, hogy amennyiben a pénzügyminiszter úr az ügy részletesebb megvizsgálása után nem tenne észrevételt, a szóban levő csatorna mélyebb helyezése, illetőleg annak költségeinek engedélyezése iránt Ő Felsege legfelsőbb jóváhagyásával törvényjavaslatot terjesszen az Országgyűlés elé.¹⁷

Jegyzetek

- a Wekerle javítása; itt eredetileg „1 000 000” állt.
- b Wekerle margón tett megjegyzése (tollal): „NB. A honvédelmi miniszter úr nem egymillió Ft-on felüli összeget, hanem 1 600 000, azaz egymillió-hatszáz ezer Ft-ot mondott. Wekerle” [s.k.]
- c E helyen „a kormány által ajánlott kiegyenlítési módozatot elfogadhatatlannak” szöveg állt. Az új szövegrészt Csáky ceruzával írta a margóra, ezt Tarkovich tollal átfírta.
- d Az ezután következő „a primás terve szerint” szavakat tollal áthúzták.
- e Tarkovich beszúrása; itt eredetileg „de az előadó miniszter úr előtt ismeretlen” állt.
- f Tarkovich beszúrása.
- g E helyen az „egyenlőség” szó állt, a javítást Csáky tette ceruzával, ezt írta át tollal Tarkovich.
- h A következő „szükség esetén” szavakat tollal kihúzták.

- i Csáky ceruzával tett beszúrása, ezt Tarkovich tollal átírta; „a többség biztosítására kellő számban örökös főrendi tagok kinevezése hozzásék javaslatba” szövegrészt ugyanakkor kihúzta.
- j–n Szilágyi beszúrásai.
- o Wekerle beszúrása.
- ö Wekerle javítása; itt eredetileg „egyáltalában” állt.
- p Wekerle beszúrása.
- q Wekerle javítása; az „a” helyén eredetileg, a „csak” állt.
- r Wekerle javítása; itt eredetileg „elrendelni” állt.
- s A következő „még” szócskát tollal kihúzták.
- t Szógyény javítása; itt eredetileg „volt” állt.
- u Szógyény javítása; itt eredetileg „mely szerint” állt.
- ü–v Szógyény beszúrásai.
- x Szógyény beszúrása; itt eredetileg „februáriusi rendelet végrehajtandó.” állt.
- y–aa Szógyény beszúrásai.
- bb A következő „ez” szócskát tollal kihúzták.
- cc Szógyény javítása; itt eredetileg „az általa” állt.
- dd A következő „Melynél fogva” szavakat tollal kihúzták.
- ee Szógyény beszúrásai hitelesítéskor.
- ff Csáky margószéli ceruzával tett beszúrása, amelyet aztán Tarkovich szúrt be tollal.
- gg Csáky ceruzával tett margószéli beszúrása, amit Tarkovich tollal átírt, s a következő „a kérdéseknek megoldása az általa előadott irányban történék” szövegrészt kihúzta.
- hh Csáky javítása; itt eredetileg „erre” állt.
- ii Csáky ceruzával tett kiegészítése; amit Tarkovich tollal átírt, miután a „bírná” szót áthúzta.
- 1 *Ld. még 1892. jún. 17./11., szept. 10./13., szept. 15./1., okt. 28./8., 1893. febr. 13./30.*
- 2 Wekerle szept. 22-én személyesen adta át az uralk.-nak a költségvetést bemutató felségelőterjesztést. Ebben a 485 265 596 Ft összes kiadással és 485 279 649 Ft rendes bevétellel, 14 047 Ft felesleggel számoló tervezetről megállapította, hogy a bevételeket emelni kellett az államháztartás egyensúlyának fenntartása érdekében. Úgy vélte, mivel a MÁV a bélyeg- és jogilleték, a dohányjövédék és a fogyasztási adók bevételei a jövőben aligha növelhetők, törekedni kell a tárcakiadások növekedésének elkerülésére, az esetleges jövedelmi többletek pedig — szerinte — „nagyobb célok-
nak s ezek között elsősorban a közigazgatási reformokkal mulhatlan járó többkiadásoknak rezer-
váltassanak”. (OL - K 255 - 1892 - 3. t. - 2797.) — Wekerle a költségvetést okt. 1-jén terjesztette a Ház elé. KN (1892–97) 6. k. 18–30. p.
- 3 *Az egyházpolitikai kérdésre vonatkozó jk.-i pontok felsorolása: 1890. nov. 3. 7. jegyzet.*
- 4 1892 tavaszán-nyarán egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy az elkeresztelési ügyben nem jöhet létre kompromisszum. A VKM máj.-i költségvetési vitájában Irányi Dániel olyan új javaslatot tett, amelytől — programjának feladása nélkül — a kormány sem vonhatta meg a támogatást. Irányi ugyanis arra kérte utasítani a kormányt, hogy a vallás szabad gyakorlásáról és a felekezetek egyenjogúsításáról nyújtson be tvj.-ot. A Ház óriási többséggel fogadta el az indítványt, s ezzel egy sor egyházpolitikai reform keresztülvitelére kötelezte a kormányt. A következő hónapokban erőteljes katolikus szervezkedés bontakozott ki, majd ennek reakciójaként az ellentábor sorozatos gyűléseken követelte az elkeresztelések elleni hatékony intézkedéseket. Júl. 10-én a vkm. közölte a prímással, hogy amennyiben a klérus akciót kezd a részleges polgári anyakönyvezés ellen, akkor a kormány lépéseket tesz a kötelező polgári anyakönyvezés, sőt a polgári házasság bevezetésére. Ezután Vaszary Rómához fordult utasításért (júl. 14.), Csáky pedig emlékiratot intézett minisztertársaihoz. Ebben a vkm. ecsetelte a kialakult helyzetet, és megállapította, hogy „nagyon közel állunk a veszélyhez, hogy a kormány kíméletes eljárása kudarcot vall, hogy a kíméletes eljárásnak egyedüli célja — a pacifikáció — el nem éretvén, a kh. radikálisabb irány mindinkább előtérbe nyomul, és hogy ekképpen a fenn ellenállásra találó, alólról pedig előre tolt kormány teljesen tarthatlan pozícióba jut.” Ezért azt javasolta, ha a klérus nem egyezik bele a vegyes házasságokból származó gyermekek polgári anyakönyvezésébe, akkor gondoskodjanak az általános polgári házasságról és anyakönyvezésről, majd módosítsák az 1868:53. tc. 12. §-át. (Csáky emlékirata idején Szilágyi megbízásából már az általános polgári házasság elve alapján folytak a családjogi tvj. előadói tervezetének munkálatai.) Aug. 6-án Vaszary halogatásra buzdító választ kapott Rómából. Szept. első felében

- újabb eredménytelen találkozó zajlott le a vkm. és a prímás között. Csáky ezután újabb memorandumot készített, amely szerint a kormánynak — az egyház hajthatatlansága miatt — tovább kell fejleszteni programját, mégpedig az általános polgári anyakönyvezés és házasság alapján. Iratok: OL - I 34 - Egyházpolitikai ügyek 1890–95 (2. d.). — Vö. *Salacz*, A magyar kultúrharc... 146–176. p.
- 5 *Vö. 1892. okt. 14./7.*
- 6 A jk.-i pontot részletesen ismerteti: *Salacz*, A magyar kultúrharc ... 176–182. p.
- 7 OL - K 229 - 1892 - 2. t. - 49 645.
- 8 OL - K 229 - 1894 - 2. t. - 1117 (49 704/1892).
- 9 OL - K 229 - 1893 - 2. t. - 58 720 (50 292/1892).
- 10 OL - K 229 - 1893 - 8. t. - 39 796 (50 293/1892).
- 11 OL - K 229 - 1892 - 2. t. - 36 662.
- 12 OL - K 229 - 1893 - 2. t. - 3182 (55 842/1892).
- 13 *A millennium ügyére vonatkozó jk.-i pontok felsorolása: 1890. máj. 30. 15. jegyzet.*
- 14 A kamarai válaszokat ld. OL - K 231 - 1894 - 5. t. - 1660.
- 15 Szept. 28-án az új kerm., Lukács Béla kérte a fővárost, hogy engedje át a kiállítás céljaira a Városligetet az 1885. évi kiállítás épületeivel (Iparcsarnok, Mücsarnok, Királypavilon) együtt. (Uo. /65 528/1892./) — Szept. 29-én kh. interpelláció hangzott el a millennium ügyében: Boda Vilmos sürgette az ünnepi program Ház elé terjesztését. Dec. 11-én megalakult aztán „Az 1895. évi Általános Orsz. Nemzeti Kiállítás Orsz. Bizottsága” (elnöke a kerm. lett) azzal a feladattal, hogy segítse a kerm.-t a kiállítás szervezésében. A bizottság dec.-ben egy előzetes programot is kidolgozott, amely szerint: a Városligetben rendezendő kiállítás 1895. máj. 1-jétől okt. 15-ig tart nyitva; azon csak a Magyar Korona Országai területén előállított termékek szerepelhetnek (kivéve a külföldön élő magyar művészek alkotásait); a minél alaposabb szervezés céljából Bp.-en egy, vidéken 17 helyi kiállítási bizottságot alakítanak. Uo. (84 121/1892), OL - K 26 - 1892 - 2191.
- 16 *Ld. még 1890. ápr. 24./11., aug. 8./12., szept. 28./5., 1893. nov. 14./11., 1894. jún. 24./9.*
- 17 A részletes mt.-i előterjesztést ld. OL - K 255 - 1892 - 9. t. - 2717. — A hajózási csatorna mélyítésével az Al-Dunán Galacig közlekedő nagy, 2000-2500 tonnás uszályok is eljuthattak Orsováig, az ország határáig, ahol egy nagy, a vasúthoz csatlakozó átrakóállomás létesítését tervezték. — Lukács okt. 17-én nyújtotta be a tvj.-ot, amelyben 1,5 millió Ft-ot kért az új munkák fedezésére. A tárgyalást nov. 7-én a kormányválság miatt elnapolták, így az csak dec. 19-én fejeződhetett be. (OL - K 2 - 1892/97 - Tvj.-ok, XII. /288. cs./, KN /1892-97/ 6. k. 36., 136., 140–142., 321–322., 326–327. p., 7. k. 189–190. p.) — A javaslatot az 1892:32. tc. emelte tv.erőre. — Iratok a szabályozási munkákra: OL - K 228 - 1895 - 3. t. - 36 819, Uo. - 1897 - 3. t. - 37 295, Uo. - 1898 - 3. t. - 8638.

124./25./

1892. szeptember 23.

2.

Törvényjavaslat-tervezetek elfogadása

A miniszterelnök úr mint a Belügyminisztérium vezetője törvényjavaslatot mutatott be:

a.) az országgyűlési képviselők napidíjainak általánosságban való megállapításáról,

b.) az 1886:XXI. tc. némely rendelkezésének függőben tartásáról, mely szerint a f. évi június hó 17-én (17/mt. jk. 27. pont) kelt minisztertanácsi határozat értelmében a vármegyei bizottsági tagoknak 6 évre történő választása fenntartatnék,

c.) az 1880:XLI. és 1890:I. tc. némely határozatainak módosításáról, vagyis az útügynek a Belügyminisztériumba áthelyezéséről.

Mind a három törvényjavaslat jóváhagyatott, s az a.¹ és b.² alatt említett törvényjavaslatokra nézve a belügyminiszter úr, a c. alatt említettre nézve pedig a kereskedelmi miniszter úr felhatalmaztatott, hogy a szóban levő törvényjavaslatokat Ő Felsége legfelsőbb jóváhagyásával az Országgyűlés elé terjesszék; a c. alatti törvényjavaslat szövegére nézve azonban előzetesen még a horvát-szlávon-dalmátországi bán úr meghallgatandó.³

3.

Törvényjavaslat az egyiptomi tengeri egészségügyi szolgálat reformjáról kötött nemzetközi egyezmény becikkelyezéséről

A miniszterelnök úr mint a Belügyminisztérium vezetője előadta, hogy az egyiptomi tengeri egészségi szolgálat reformja tárgyában Velencében létrejött nemzetközi egyezményhez a magyar kormány nevében hozzájárult, s egyszersmind a kereskedelmi és igazságügy-miniszter urak véleményének meghallgatása után az ügy sürgősségénél fogva beleegyezett a kérdéses egyezménynek a törvényhozás jóváhagyása előtti ratifikációjába.

Minthogy azonban a kérdéses egyezmény törvényeink közé is becikkelyezendő, felhatalmazást kér, hogy a szóban levő egyezmény becikkelyezésére vonatkozó törvényjavaslatot Ő Felsége legfelsőbb jóváhagyásával az Országgyűlés elé terjesszesse.

A kívánt felhatalmazás megadatott.⁴

4.

A fenyegető kolerajárvány elleni óvintézkedések költségeinek biztosítása⁵

A miniszterelnök úr mint a Belügyminisztérium vezetője felhatalmazást kért, hogy az Oroszország és Németország felől fenyegető kolerajárvány behurcolásának, illetőleg amennyiben a járvány az országban is kiütne, annak terjedésének meggátolása érdekében szükséges kiadásokat megtehesse, s az e címen felmerülendő költségeket a belügyminiszteri tárca 7. címének „Járványok és más rendkívüli okoknál fogva felmerülhető költségek” rovata terhére fedezhesse, s az előálló túlkiadást zárszámadásilag igazolhassa.

A kívánt felhatalmazás megadatott.⁶

7.

Egyezmény a Romániával létesítendő vasúti összeköttetések csatlakozási pontjairól⁷

A kereskedelmi miniszter úr előterjesztette, hogy a vasúti csatlakozások tárgyában Romániával 1891. évi március hó 14/2-án kötött egyezmény (1891:XL. tc.) értelmében kiküldött vegyes bizottságok mind a Gyimesi, mind a Vöröstoronyi szoroson át vezetendő vasutak csatlakozási pontjaira nézve megállapodtak, s e megállapodásaikról felvett jegyzőkönyveket jóváhagyás végett illető kormányaikhoz felterjesztették. Minthogy e megállapodások, melyek értelmében mind a két vonalon mindkét fél részéről külön határállomások lesznek építendőek, Magyarország érdekeinek megfelelnek: az előadó miniszter úr felhatalmazást kér, hogy a megállapodásokat jóváhagyhassa.

Ezen előterjesztés folytán a minisztertanács felhatalmazta a kereskedelmi miniszter urat, hogy a Gyimesen és a Vöröstoronyon át építendő vasúti összeköttetések csatlakozási pontjait az e részben eljárt vegyes bizottságok javaslataihoz képest elfogadhassa és jóváhagyhassa, s a magyar kormány e részbeni elhatározását a közös külügyminiszter úr útján a román kormánnyal közölhesse.⁸

8.

A német–osztrák–magyar kooperáció nehézségei a Romániával tervezett külkereskedelmi tárgyalásokon⁹

A kereskedelmi miniszter úr bemutatta a közös külügyminiszter úrnak f. hó 21-éről kelt átiratát,¹⁰ melyben tudatja, hogy a német kormány — hivatkozva arra, hogy a velünk való kooperáció eszméjét Romániával szemben is fenntartani óhajtja — közölte vele, hogy miután a Romániával kötött ideiglenes kereskedelmi egyezménye f. év november hó 30-án lejár, Romániával végleges kereskedelmi szerződés megkötése iránt szándékozik alkudozásokba bocsátkozni. Ennélfogva a magyar és osztrák kormányoknak is mielőbb állást kell foglalniok e kérdésben. A külügyminiszter úr megjegyzi, hogy szemben azon nehézségekkel, melyekbe egy osztrák–magyar–román kereskedelmi szerződésnek megkötése ütközik, másfelől tekintve azt, hogy Németország, amint látszik, kereskedelmi viszonyait Romániával mindenképpen rendezni szándékozik, számolni kell azzal az eshetőséggel, hogy a Németországgal való kooperáció Romániával szemben nem lesz alkalmazható; hozzáteszi azonban, hogy Németországgal szemben a kooperáció alapján maradván felszólította annak kormányát, hogy mielőbb közölje a részéről kiadni szándékolt utasításokat, hogy azokhoz a kooperáció fogantatosíthatása érdekében állást foglalhassunk.

A minisztertanács érdemleges határozat-hozatal előtt be kívánja várni ugyan a további közléseket a német kormány szándékai felől, de már

most figyelmeztetendőnek tartja a közös külügyminiszter urat, hogy — tekintve a történt megállapodásokat s a többi államokkal szemben Németország kívánatára követett eljárást — a magyar kormány kizártnak tekinti az oly álláspontnak az elfoglalását, mely szerint Németország nem tartoznék velünk Romániával szemben a kooperáció alapján eljárni.¹¹

9.

Vasúti előmunkálati engedélyek kiadása

A kereskedelmi miniszter úr bejelentette, hogy az utolsó minisztertanácsi ülés óta a következő vasútépítési előmunkálatokra adott engedélyt:

dr. Sugár Gyulának és Sugár Ignácnak a MÁV Miskolc állomásától Szirma, Kistokaj, Ónod, Poga, Hejőkeresztúr, Hejőszalonta, Hejőpapi és Nemesbikk községek határainak érintésével Mezőcsátig;¹²

Bornemisza Ádám, Pinfisch Frigyes és Toperczer Albertnek az Eperjes-Bártfai HÉV Bártfa állomásától Hosszúré, Zboró, Komlósa és Becheró községek határain át Koniecna felé az ország határáig;

Hübner Ferencnek a MÁV budapesti Keleti pályaudvarából kiágazólag, vagy pedig a Kerepesi és Csömöri utak közt valamely alkalmas pontból Pusztaszentmihály, Csömör és Fót irányában Veresegyházáig;¹³

dr. Drexler Józsefnek a Győr-Sopron-Ebenfurti Vasút Eszterháza-Fertőszentmiklós állomásától Sarród, Pomogy, Valla és Szentandrás községek határain át Boldogasszonyig;¹⁴

a Nadrágyi Vasipar Társaságnak Nadrágtól Krivina és Kricsova határainak érintésével a MÁV Gavosdia állomásáig.¹⁵

Tudomásul vétetett.

13.

Ferenc Ferdinánd fhg. keleti utazása¹⁶

A pénzügyminiszter úr a f. hó 10-én kelt minisztertanácsi határozat (22/mt. jk. 12. pont) kapcsán jelentette, hogy a Ferenc Ferdinánd fhg. úr Ő Fenségének keleti útja alkalmából Ázsiába küldendő hadihajó költségei tárgyában abban történt megállapodás, hogy eziránt jelenleg ne tétessék a delegációknak előterjesztés, hanem amennyiben a költségek a Haditengerészet költségvetésének keretében fedezhetők nem volnának, a felmerülendő költségtöbblet utólagosan jelentessék be a delegációknak.

Helyeslőleg tudomásul vétetett.

16.

A Nezsideri Kir. Járásbíróság és Moson vm. árvaszéke között hagyatéki ügy miatt keletkezett hatásköri összeütközés kérdésében — az igazságügy-miniszter előterjesztésére — határozat arról, hogy az eljárást a bíróság folytassa le.

Jegyzetek

- 1 *Ld. még 1892. jún. 28./4.* — A BM-ban készült tvj.-tervezet — a jún. 28-i mt. határozatának megfelelően — évi 1600 Ftapidíj- és 800 Ft lakpénz-átalánnyal számolt. Benyújtását — Szapáry szept. 29-i előterjesztésére — okt. 4-én engedélyezte az uralk. OL - K 148 - 1893 - III. A. t. - 1116. Szapáry okt. 11-én terjesztette be a tvj.-ot, amelyen a bizottsági tárgyalások lényeges módosításokat eredményeztek. Egyrészt „tiszteletdíj”-ra változtatták a „napidíj” kifejezést, nehogy kenyérkereseti lehetőségnek tűnjék fel a képviselőség, másrészt 2200 Ft-ra emelték fel a tiszteletdíj összegét. (OL - K 2 - 1892/97 - Tvj.-ok, XXIV. /288. cs./, KN /1892-97/ 6. k. 33. p., 9. k. 143., 380-387., 389-397. p., 10. k. 4., 32-38., 56-57., 191. p.) — A javaslatot az 1893:6. tc. emelte tv.erőre.
- 2 *Ld. még 1891. febr. 13./1., 1892. jún. 17./27.* — Szapáry okt. 1-jén nyújtotta be a tvj.-ot. Indoklásában kifejtette, hogy az 1892 végén esedékes törvényhatósági bizottsági választásokat a régi alapon célszerű lebonyolítani, mert az 1891:33. tc. utasítása szerint a megyék önkormányzatáról már előkészített tvj.-ban „az javasoltatik, hogy a bizottságok választás alá eső tagjainak megbízatása úgy mint eddig, 6 évre legyen megállapítva...” A Ház nov. elején — a cím módosításával — elfogadta a tvj.-ot, amelyet az 1892:26. tc. iktatott tv.-be. OL - K 2 - 1892/97 - Tvj.-ok, II. (288. cs.), KN (1892-97) 6. k. 33., 36., 132., 136., 144. p.
- 3 *Ld. még 1890. szept. 5./3., 1892 máj. 20./13., júl. 8./1., júl. 14./1., okt. 10./7.*
- 4 Az egyiptomi tengeri egészségügyi szolgálat és vesztegzári tanács szervezetének és működésének modernizálását célzó egyezményt 1892. jan. 30-án írta alá a Monarchia és 13 más európai állam. A megállapodásokkal, amelyeket ajánlásként közöltek az egyiptomi kedivével, a járványos betegségek (kolera, pestis) Európába hurcolását kívánták megakadályozni. Hieronymi Károly bűm. 1893. ápr. 18-án nyújtotta be a tvj.-ot, amely 1894 elejére ment át az ogy. tárgyaláson. Tv.erőre emelte az 1894:8. tc. OL - K 2 - 1892/97 - Tvj.-ok, 29. (291. cs.), KN (1892-97) 11. k. 296. p., 12. k. 479. p., 13. k. 41-43., 47. p., 15. k. 333. p. — *Ld. még 1893. ápr. 27./4.*
- 5 *Ld. még 1892. júl. 22./13., okt. 28./15.*
- 6 A BM-ban már aug. végén vegyesbizottság alakult a kolera elleni küzdelem irányítására. A járvány szept. végén Magyarországon is fellépett. OL - K 178 - Külkereskedelmi ügyek - 1892 - 1783 (1582), OL - K 26 - 1892 - 2196 (2196).
- 7 *Ld. még 1890. aug. 8./8., 1891. febr. 28./4., márc. 14./6., máj. 1./13. és 14., jún. 26./14., 1894. jún. 18./3., júl. 17./12.*
- 8 A vegyesbizottsági jk.-eket (vöröstoronyi: 1892. jún. 20/8., gyimesi: jún. 21/9.), a kerm. küm.-hez intézett átiratát (szept. 26.) és a mt.-i előterjesztés fogalmazványát ld. OL - K 229 - 1892 - 28. t. - 6847 (48 019). — A vöröstoronyi csatlakozás kiépítésének engedélyezésére csak a Bánffy-kormány idején, 1896-ban került sor. Korábbi kezdeményezései nyomán a Nagyszeben-Vöröstoronyi HÉV Rt. kapott engedélyt az Alvinc-Nagyszeben és Olt-híd-határszél közötti szakaszok létesítésére: Vö. 1896:12. tc.
- 9 *A román külkereskedelmi ügyekre vonatkozó jk.-i pontok felsorolása: 1890. dec. 3. 9. jegyzet. — Az összes külkereskedelmi vonatkozású jk.-i pont felsorolása: 1890. márc. 25. 29. jegyzet.*
- 10 *Ld. OL - K 26 - 1892 - 1937 (2110).*
- 11 *Lukács kerm. szept. 27-i, a küm.-hez intézett levelét, amely a mt. határozatát tudatta, ld. uo. (2219).*
- 12 *OL - K 229 - 1895 - 2. t. - 34 920 (56941/1892).*
- 13 *OL - K 229 - 1898 - 2. t. - 6425 (61 416/1892).*
- 14 *OL - K 229 - 1894 - 2. t. - 71 346 (52 304/1892).*
- 15 *OL - K 229 - 1894 - 2. t. - 56 063.*
- 16 *Ld. még 1892. szept. 10./12.*

125./26./

1892. szeptember 30.

1.

A Belügyminisztériumot vezető miniszterelnök előterjesztésére határozat arról, hogy az uralkodó Zsilinszky Mihály Csongrád vm.-i főispánt áthelyezéssel Zólyom vm., Tallián Bélát pedig Békés és Csongrád vm.-k főispánjává nevezze ki.¹

2.

Az olasz bor vámkezelésénél követendő eljárás szabályozása²

A kereskedelmi miniszter úr bejelentette, hogy a boroknak az osztrák–magyar–olasz forgalomban vámkezelésére nézve tartott tárgyalások folytán tett javaslatok közül a pénzügyminiszter úrral egyetértőleg elfogadta azt a javaslatot, hogy a reciprocitás elvének úgy a borra, mint a sörré alkalmazása mellett a vámkezelés alá kerülő bor alkoholmennyisége és egyéb vegyi alkatrészei egymáshoz való arányának megállapítása államilag felhatalmazott vegyészek által történjék, a kormány ellenőrzési jogának fenntartása mellett; továbbá, hogy a vitorlás hajókon, a hajókra megerősített kádakban Fiume és Trieszt szabad kikötőjébe behozott olasz borok a kedvezményes vámban részesíttessenek. Ezen határozataról az ügy sürgőssége miatt a közös külügyminiszter urat már értesítette is.

Jóváhagyólag tudomásul vétetett.

4.

A pénzügyminiszter előterjesztésére határozat arról, hogy Fiumében új kormányzói palota épüljön.³

7.

A Nagybecskerek–Pancsovai HÉV engedélyezése

A kereskedelmi miniszter úr előterjesztette, hogy a Torontáli HÉV Rt. engedélyt kért a nagybecskerek–pancsovai vonal kiépítésére. E vonal hossza 65,4 km, a tényleges építési tőke 2 240 000 Ft, melyből forgalmi eszközök beszerzésére 300 000 Ft, a tartalékalapra pedig 36 000 Ft fordítandó. Ezen építési tőke beszerzése oly módon terveztetik, hogy a már forgalomban levő nagybecskerek–párdányi–szécsány–nagy margita–verscei vonalak⁴ engedélyokmányoszerű tényleges építési tőkék a tervezett nagybecskerek–pancsovai vonal tényleges építési tőkéjével egyesítettvén, ezen egyesített tőke 35%-ának megfelelő összegből ez idő szerint törzsrészvények útján nem fedezett tőkerészlet erejéig újabb törzsrészvények, a nagybecskerek–pancsovai vasútvonalra megállapított 2 240 000 Ft-nyi tényleges építési tőkéből a fennebb

útvonalra megállapított 2 240 000 Ft-nyi tényleges építési tőkéből a fennebb említett új kibocsátású törzsrészvények útján fedezetet nem nyerő tőkerészlet beszerezhetése érdekében pedig 4 1/2%-kal kamatozó, 50 év alatt törlesztendő, s 95%-os minimális árfolyam alapulvétele mellett értékesítendő kötvények bocsáttatnának ki, mégpedig az utóbbi címletek után a kamatozás és törlesztésnek Torontál vármegye közönsége, illetőleg útalapja részéről leendő biztosítása mellett.

Állami hozzájárulásképpen csakis a posta ingyenes szállításáért fizettetnék 50 éven át 6000 Ft-nyi járadék, melynek fejében 72 100 Ft névértékű törzsrészvények adatnának át az államnak.

Az engedélyt kérő vasút-részvénytársaság egyúttal megengedtetni kérte azt is, hogy ez alkalommal törzsrészvénytőkéje azon kárpótlási összeg fedezése céljából, melyet a már kiépített vonalakon előfordult többletteljesítmények fejében az építési vállalkozónak fizetni tartozik, 109 000 Ft-tal felemeltesék.

E kérést, mint indokolat és méltányosat, az előadó miniszter úr teljesítendőnek véli.

Ennélfogva annak megjegyzése mellett, hogy habár az építendő pálya Pancsovaig vezetetik is, de a vízi úttal közvetlen összeköttetést nem nyer, s így annak engedélyezése a kormány hatáskörébe esik, az előadó miniszter úr felhatalmazást kér arra, hogy a Torontáli HÉV Rt.-nak a Nagybecskerek–Pancsovai HÉV építésére és üzletére, valamint eredeti részvénytőkéjének 109 000 Ft-tal való felemelésére az engedélyokmányhoz kiadandó függelék alakjában — Ő Felsége legfelsőbb jóváhagyásának kieszközlése után — a fennebb említett feltételek mellett az engedélyt megadhassa.

A kívánt felhatalmazás megadatott.⁵

8.

Vasúti személykocsik azonnali megrendelése⁶

A kereskedelmi miniszter úr felhatalmazást kért arra, hogy 460 db vasúti személykocsinak a szállítását már most megrendelhesse, mielőtt még az 1893. évi költségvetés, melyben a fedezetről gondoskodva van, törvényhozásilag jóváhagyatnék.

A kért felhatalmazás megadatott.⁷

9.

Vasúti előmunkálati engedélyek kiadása

A kereskedelmi miniszter úr bejelentette, hogy a legutolsó minisztertanács óta a következő vasútépítési előmunkálatokra adott engedélyt:

Arnstein Henriknek és Neuschloss Károlynak a MÁV Kecskemét állomásától Újkécskét érintve Ókécskéig,⁸

Arnstein Henriknek a Budapest–Lajosmizsei HÉV Lajosmizse állomásától Jászkerekegyház határán át Izsákiig,⁹

ifj. Szilágyi Lajosnak Ráckevétől a Kis-Duna-ágnak Makád vagy Dabnál való áthidalásával Szalkszentmáron, Dunevecse, Apostag, Dunaegyháza, Solt és Kisharta községek határainak érintésével Dunapatajig,¹⁰

Bobula Jánosnak Podolintól Alsóruzsbach, Gnézda, Ólubló, Kamjonka, Nagylipnik, Lechnitz, Szepesófalú és Kahlenbergen át Nedec és Nedecváraljáig,

Lévay Antalnak a MÁV Komárom–Újszöny állomásából kiágazólag a Duna-hídon át Guta és Farkasd községek érintésével Vágsellyéig.¹¹

Tudomásul vétetett.

11.

A miniszterek egyéni álláspontja a polgári anyakönyvek bevezetéséről¹²

A minisztertanácsnak f. hó 16-án az egyházpolitikai kérdésekben hozott határozata értelmében tárgyalás alá vétetett a polgári anyakönyvek behozatalának kérdése, nevezetesen az a kérdés: általános vagy részleges polgári anyakönyvek hozassanak-e be, s ha ez utóbbiak, milyen elvi kijelentéssel?

A kérdés részletes megvitatása után, miközben az egyes felszólaló miniszterurak az általános helyzetről felfogásuknak a szeptember 16-i ülésről felvett jegyzőkönyvbe foglalt nyilatkozataik értelmében újabban is kifejezést adtak,

egyértelmű érdemleges megállapodás hiányában az határozatot el, hogy a különböző álláspontoknak a fennforgó kérdés tekintetében jegyzőkönyvben kifejezés adassék.

A minisztertanács egyes tagjainak álláspontja a következő.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter úr elkerülhetetlennek tartja a polgári anyakönyveknek általános behozatalát; mivel azonban az már az alkalmas közegek kijelölésének nehézsége miatt is rögtön meg nem történhetnék, ideiglenes intézkedésképpen szükségesnek tartja a részleges polgári anyakönyvek behozatalának törvényhozási elrendelését és az eziránti törvényjavaslatnak mielőbbi előterjesztését; multhatatlanul szükségesnek tartja azonban, hogy a részleges polgári anyakönyvekről alkotandó törvényben már az általános polgári anyakönyveknek is a behozatala elvileg határozottan kimondassék.

Addig, míg remény volt arra, hogy a fennforgó kérdések a klérus hozzájárulásával, vagy legalább ellenzése nélkül megoldhatók, megelégedett volna azzal, hogy a februáriusi rendeletnek hatályon kívül helyezhető végett részleges polgári anyakönyvek hozassanak be, oly kevésbé határozott elvi kijelentéssel az általános polgári anyakönyveknek behozatalára nézve, mint azt annak idejében maga is javaslatba hozta volt, ti. hogy a törvény bevezető szakasza akképp hangozzék: „addig is, míg általános polgári anyakönyvek behozatnak stb.”, noha elvileg azelőtt is helyesebbnek, s az állam igényeinek megfelelőbbnek tartotta a polgári anyakönyveknek általános behozatalát; most azonban, midőn éppen

semmi remény sincsen arra, hogy az ügy a katolikus klérus hozzájárulásával legyen megoldható, a kérdés elintézésénél egyedül csak az állam igényei lehetnek mérvadók; annál is inkább, mert a gyakorlati kivihetőség szempontjából a részleges polgári anyakönyveknek egyszerű behozatala is éppoly nehézségekbe ütköznék, mint az általános polgári anyakönyvek behozatalának az elhatározása, amennyiben az előbbi a katolikus klérus és a Főrendiház részéről éppoly ellenkezéssel találkozánk, mint az utóbbi; sőt a részleges polgári anyakönyveknek az elfogadtatása az általános polgári anyakönyveknek kimondása nélkül még annyiban nehezebb volna, amennyiben ez a kormánypártban is csak nagyon gyenge támogatásban részesülne, melynek számos mérvadó tagja még azt is kevesli, hogy bár határozottan, de csak elvben mondassék ki az általános polgári anyakönyveknek behozatala, és követeli, hogy azonnal az általános polgári anyakönyvekről szóló részletes törvényjavaslat terjesztessék elő.

Oly javaslatot — melyet a pénzügyminiszter úr tett (*ld. alább*) — hogy alkottassék meg azonnal a részletes törvény az általános polgári anyakönyvek behozataláról, de annak életbe léptetése halasztassék el, a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr azért nem fogadhatna el, mert rögtön kell intézkedni a tekintetben, hogy a februáriusi rendelet valamivel pótoltsassék, tehát a vegyes házasságokból származó gyermekek polgári közegek által való anyakönyvvezetéséről haladék nélkül kell gondoskodni, hogy a februáriusi rendelet visszavonható legyen. Az az álláspont tehát, hogy a részleges polgári anyakönyvvezést megállapító törvény helyett az általános polgári anyakönyvvezetésre vonatkozó részletes törvény dolgoztassék ki, nézete szerint csak akkor volna helyes, ha ez utóbbit azonnal életbe léptetni is lehetne.

A miniszterelnök úr a részleges polgári anyakönyvek behozatalát ajánlja, az elvi álláspontnak az általános polgári anyakönyveket illetőleg azon enyhébb kifejezésével, mely szerint „*addig, míg*” az általános polgári anyakönyvek behozatnak, rendeltetik el a tervezett intézkedés. Nagy súlyt arra, hogy az elvi álláspont miképpen fejeztetik ki, nem fektethet, miután az életbe léptetendő intézkedésre az gyakorlati befolyással úgy sincsen, az elvi álláspont pedig az enyhébb formulával is eléggé ki van fejezve. Mérvadó azonban előtte az a szempont, hogy az enyhébb elvi kijelentéssel meg is lehet valósítani a tervezett intézkedést; azt nem hiszi ugyan, hogy a katolikus klérussal ezen az alapon is meg lehetne egyezni, s meglehet, hogy a Képviselőháznak a határozottabb elvi kijelentés inkább tetszenék, de az egyéb törvényhozási tényezőkkal is számolni kell.

Az egyházpolitikai kérdésekre vonatkozó javaslatok tárgyalásánál tekintettel kell lenni a közigazgatási javaslatok tárgyalására is; óhajtania kell, hogy ez utóbbiaknak tárgyalása fennakadást ne szenvedjen, s azért az egyházpolitikai ügyekre vonatkozó javaslatok közül egyidejűleg napirendre csak azok vétessenek, melyeknek elintézése sok időt nem vesz

igénybe. E szempontból is kívánatos, hogy az anyakönyvekre vonatkozó törvényjavaslat oly alakban terjesztessék elő, mely nem idézi elő azt a veszélyt, hogy emiatt a két ház közt élesebb összeütközések támadjanak, melyeknek elintézése sok időt venne igénybe.

Abban, ha ily enyhébb formulával terjesztetik elő a részleges polgári anyakönyvek behozatala iránti törvényjavaslat, nem látja a kormány meghátrálását vagy vereségét, minthogy ez úton is a kormány akarata fogna érvényesülni; azon ellenvetést sem lehet elfogadni, hogy azon gyermekekre nézve, kik ezen külön polgári anyakönyvekbe vezetettnek be, ez a külön anyakönyvezés bizonyos nemét a megbélyegzésnek képezné, minthogy tényleg most is vannak a különböző felekezetek szerint különböző anyakönyvek gyakorlatban.

A z i g a z s á g ü g y - m i n i s z t e r ú r álláspontja e kérdésben teljesen megegyező a vallás- és közoktatásügy-miniszter úr álláspontjával. Nézete szerint, ha az anyakönyvekre vonatkozó előterjesztés nem tartalmazna határozott elvi kijelentést az általános polgári anyakönyvek behozatalára nézve, a kormány saját pártja előtt is erkölcsileg meg fogna bukni, mert a részleges polgári anyakönyvek a kormánypártban sem találnak pártolásra; minden ellenzéki párt határozottan az általános polgári anyakönyvek behozatala mellett nyilatkozott, sőt bizonyos határozatlan módon a kormány is már ily értelemben tett kijelentéseket.

Az a formula, mellyel a részleges polgári anyakönyvek javaslatba fognak hozatni, nem csupán teoretikus jelentőségű; mert ha az nem határozott, abban a kormánynak is határozatlanságát és ingadozását fogják látni, az azon gyanút fogja kelteni, hogy a kormány a kilátásba helyezett intézményt nem veszi komolyan, aminek a következménye a kormány veresége lesz, mert az általánosan érzett szükségnek megfelelő álláspontot az ellenzék fogja elfoglalni, melyhez a kormánypártnak is önállóbb elemei csatlakozni fognak.

Az igazságügy-miniszter úr által elfoglalt álláspont — nézete szerint — egészen világos. Az állam szükséglete, hogy az anyakönyvek helyesen és a törvényeknek megfelelőleg^a vezetessenek, s minthogy ennek az egyházak a változott viszonyok mellett minden tekintetben megfelelni nem képesek, és az egyházat oly cselekvényekre, melyeket vallásos tanaival ellenzőknek tart, kényszeríteni nem akarja,^b az államnak kell az anyakönyvezést egészen kezébe vennie. Oly helyzetnek az elfogadása, hogy az állam csak azoknak anyakönyvezéséről gondoskodnék, kiket az egyház elutasít magától, az államhatalomnak veresége^c volna, s azokra nézve is, kik az egyházaktól visszautasítva, ily különleges állami anyakönyvbe jegyeztetnének be, a különleges anyakönyvezés könnyen^d megbélyegzőnek tekintetheték. Elvileg tehát csak az általános polgári anyakönyveknek behozatala helyes, ez szabadon hagyja az egyházat, hogy anyakönyveit önnön céljaira saját törvényei és tanai szerint vezesse, az állam viszont saját szükségletei és törvényei szerint vezet közhitelességű anyakönyveket.^e Ha az idő rövidsége miatt az állami anya-

könyvezés részletes és teljes tervezete pusztán^f technikai szempontból azonnal nem lehetséges, a részleges polgári anyakönyveket, melyeknek ideiglenes életbe léptetése a februáriusi rendelet miatt szükséges, mert e rendelet tovább fenn nem tartható, és kényszerrel végre nem hajtható,^g csak határozott elvi kijelentés mellett lehet behozni, hogy az államhatalom és a kormány tekintélye és az állam szüksége megóva maradjon. Részéről azt a modalitást is lehetőnek és megfontolandónak tartja, hogy a polgári anyakönyvezésről az egész törvényjavaslat előterjesztessék, és míg a kellő szervezet a végrehajtásra megalkottatik, addig a vegyes házasságokból született gyermekekre a törvény megfelelő átmeneti intézkedések mellett alkalmaztatnék.^h

Egyébiránt a történelmi fejlődés is mutatja, hogy minden európai állam oda jutott, hogy a polgári általános anyakönyveket hozta be, kivéven még Ausztriát, hol azonban az egyház a kormány e részbeni rendeleteinek engedelmeskedik.

A pénzügyminiszter úr az általános polgári anyakönyvek behozatalára vonatkozó törvényjavaslatnak azonnali kidolgozása és törvényerőre emelése mellett van. Szerinte már az a körülmény, hogy egységes házassági jognak alkotása van tervezve, multhatatlanul szükségessé teszi az általános polgári anyakönyveknek behozatalát, minthogy ez nélkülözhetetlen előfeltétele az egységes házassági jog életbe léptetésének. Mivel pedig ezzel látja a pénzügyminiszter úr az anyakönyveket kapcsolatban, az általános polgári anyakönyvek életbe léptetésével, ha az erre vonatkozó törvény megalkotva van, tulajdonképpⁱ a házassági jog szabályozásáig várni is lehetne, a polgári anyakönyvekre vonatkozó törvény mai megalkotását nem az teszi szükségessé, mintha ezekre már ma tényleg szükség lenne, hanem nézete szerint meg kell ma alkotni az erre vonatkozó törvényt, hogy a kultuszminiszteri rendelet folytán lábra kapott agitációval szemben e téren is határozott fellépést tanúsítsunk, s ezáltal az állam tekintélyét megóvjuk. Az állam tekintélyét nem az anyakönyvek azonnali életbe léptetése, hanem elhatározott fellépés, az egész egyházpolitikának nem csak enunciólása, hanem a törvények meghozatala általi biztosítása fogja megóvni, s éppen azért a meghozott törvény életbe léptetését nem is kellene idő előtt siettetni, sőt ha meghozatik,^j miután az államnak tekintélye a polgári általános anyakönyvek elrendelésével meg volna óva, addig is míg az^k tényleg életbe léptettetnék, a februári rendeletet esetleg pótolni, vagy^l hatályon kívül is^m lehetne helyezni.

A részleges polgári anyakönyvek behozatala szerinte csak komplikálná a helyzetet, konfliktusokra szolgáltatna alkalmat, s így a Kulturkampf szempontjából is veszélyes lehetne. Ha az általános polgári anyakönyvek behozatalának megállapítása helyett a részleges polgári anyakönyvek behozatala hozatnék javaslatba: ez nézete szerint a kormánynak biztos vereségére vezetne; de időkimélés szempontjából is célszerűbb az általános polgári anyakönyvek behozatalát kimondó javaslatot

előterjeszteni, mert olyan javaslatnak elfogadtatása, melyet a túlnyomó többség akar, sokkal kevesebb időt igényel, mint olyan javaslatnak tárgyalása, mely minden oldalról megtámadtatik.

A kereskedelmi miniszter úr elégségesnek tartja, hogy a részleges polgári anyakönyvekⁿ iránt tétessék előterjesztés az enyhébb elvi kijelentés kíséretében, miután úgy találja, hogy a nagyközönség a polgári anyakönyvek behozatala iránt nagyon nem érdeklődik.

Ugyanezen álláspontot foglalták el a Felsőg körüli miniszter, a honvédelmi miniszter és a horvát-szlavón-dalmátországi miniszter urak is.¹³

Jegyzetek

a-b Szilágyi beszűrésai.

c Szilágyi javítása. E szó helyén eredetileg „megalázása” állt.

d-e Szilágyi beszűrésai.

f Szilágyi javítása. E helyen eredetileg „s ha a” állt.

g-h Szilágyi beszűrésai.

i Wekerle beszűrésa.

j Wekerle javítása. E helyen eredetileg csak a „sót” szó állt.

k Az itt következő „erre vonatkozó törvény” szavakat tollal áthúzták.

l Wekerle javítása; eredetileg itt „egyszerűen” állt.

m Wekerle beszűrésa.

n Lukács javítása; itt eredetileg „házasság” állt.

1 A főispáni szék Zólyom vm.-ben Radvánszky (1882-től állt a vm. élén) személyi viszonyok miatti lemondásával, Békés vm.-ben Reiszig Ede áll. titk.-i kinevezésével (vö. 1892. szept. 10./8.), Csongrád vm.-ben pedig Zsilinszky Mihálynak a tápéi ogy. pótválasztás során őt ért sérelmek miatti lekötésével üresedett meg. Zsilinszky Zólyomba, Tallián Béla somogyi főispán Békésbe és Csongrádba történő áthelyezésére — Szapáry okt. 4-i felségelőterjesztése szerint — azért volt szükség, hogy az utóbbi megyék élére, a munkásmegmozdulások, ill. a személyes és pártvillongások megfékezése céljából, „egy már kipróbált, erélyes és minden netáni eshetőségek közt megfelelni tudó egyén állíttassék.” A kinevezésekre Ferenc József okt. 8-i lf. elhatározásával került sor. Tallián Békés vm.-re nézve — elődjéhez hasonlóan — kormánybiztosi megbízást is kapott. OL - K 148 - 1893 - III. t. - 3759. — *Ld. még 1894. dec. 9./11.*

2 *Ld. még 1892. jan. 8./5., szept. 10./10., nov. 28./9. — Az olasz külkereskedelmi ügyekre vonatkozó jk.-i pontok felsorolása: 1890. dec. 17. 1. jegyzet. — Az összes külkereskedelmi vonatkozású jk.-i pont felsorolása: 1890. márc. 25. 29. jegyzet.*

3 A fiumei kormányzó 1892. jún.-i felterjesztésében sürgette a szűk kormányzósági épület jelentős bővítését vagy egy új palota felépítését. A kormányzó későbbi részletes javaslata alapján született mt.-i döntés a második megoldás mellett. Okt. 1-jén a me. táviratilag engedélyezte a szükséges telek megvásárlását. OL - K 26 - 1898 - XIII. t. - 1140 (1892. évi iratok). — *Ld. még 1893. márc. 30./5., 1895. jan. 3./6.*

4 A nagybecskerek-párdányi és a szécsány-nagymargitai vonalakat 1889-ben, a nagymargita-verseci vonalat 1891-ben helyezték üzembe. *Ruzitska* 65. p. — *Ld. még 1890. máj. 9./4., 1894. okt. 29./19.*

5 A társaság 1889-ben nyert előmunkálati engedélyt a vonalra, az engedélyezési tárgyalást 1892. máj. 30-án tartották meg. Lukács okt. 21-i felségelőterjesztése és az urak. nov. 9-i lf. elhatározása nyomán 1892. dec. 7-én került sor az 1887. évi engedélyokmány függelékének kiadására. (RT 1892. 3227. p. Iratok: OL - K 229 - 1894 - 2. t. - 2650.) — A vonal 1894-ben készült el. — *Ruzitska* 66. p.

6 *Ld. még 1890. aug. 8./13., szept. 20./3., 1892. márc. 20./1.*

7 Iratok: OL - K 229 - 1892 - 11. t. - 795. — Az 1893. évi költségvetés 600 db személy- és kalauzkosci vételárának 215 000 Ft-os első részletét biztosította.

8 OL - K 229 - 1892 - 2. t. - 61 817.

- 9 OL - K 229 - 1892 - 2. t. - 59 382.
 10 OL - K 229 - 1899 - 2. t. - 262 (62 381/1892).
 11 OL - K 229 - 1893 - 2. t. - 68 716 (63 981/1892).
 12 A jk. mellett fekszik a jk.-i pont *melléklete*: „Törvényjavaslat az anyakönyvek vezetéséről.” (Az általános polgári anyakönyvezés elvét tartalmazza!) — *Az egyházpolitikai kérdésre vonatkozó jk.-i pontok felsorolása: 1890. nov. 3. 7. jegyzet. — Szorosan a tvj.-ra ld. még 1892. okt. 2., okt. 10./1., 1893. jan. 26./3., febr. 9./1., febr. 11./1., febr. 22./5., márc. 3./25., márc. 7./1., márc. 22./8., ápr. 14./21.*
 13 A jk.-i pontot részletesen ismerteti: *Salacz, A magyar kultúrharca... 182-184. p.*

126./27./

1892. október 2.

A miniszterek nézetei a házassági jog szabályozásának kérdéséről; törvényjavaslat-tervezet a polgári anyakönyvek behozataláról¹

Folytatván az egyházpolitikai kérdéseknek megvitatása, tárgyalás alá vett

A.) a házassági jog szabályozásának kérdése.

I. Egyértelműleg elfogadtatott az az elv, hogy *a fennálló különböző felekezeti házasságjogok helyébe egy, az állam törvényhozása által megállapított, minden állampolgárra közös egységes házasságjog alkotassék.*

A házassági kötelék felbonthatása kérdésében *a miniszterelnök úr és a Felség személye körüli miniszter úr kivételével valamennyi miniszter úr a házasság felbonthatásának kimondása mellett nyilatkozott oly megjegyzéssel, hogy a felbonthatóság csak a legfontosabb okokból engedtessek meg, de ne nyitassék alkalom a házassági köteléknek könnyelmű felbontására.*

A miniszterelnök úr a kérdést maga részéről még bővebben megfontolandónak tartja; azért a célba vett intézkedés részleteinek ösmérete nélkül^a érdemlegesen ez alkalommal még nem kívánt nyilatkozni.

A Felség személye melletti miniszter úr érdemlegesen szintén nem nyilatkozott, csakis azon véleményének adott kifejezést, hogy bár megengedi, hogy a jelenlegi állapot tarthatatlan, a házassági jognak a tervezett radikális^b módon való szabályozását a jelenlegi viszonyok között inopportunusnak véli.

II. Egyértelműleg elfogadtatott az az elv, hogy *a házassági jogviszonyból származó kérdések felett kizárólag az állam bíróságai ítélnék, espedig kizárólag az állami törvények szerint.*

III. Azt a kérdést illetőleg, hogy a házassági jognak egységes állami szabályozása mellett az *obligatív, fakultatív* vagy *szükségbeli* polgári házasság állapíttassék-e meg?

az igazságügy-miniszter úr az általánosan kötelező polgári házasságot javasolja, mert annak alkalmazása legkevesebb bonyodalmat és súrlódást^c okoz; legjobban óvja meg úgy az állam, mint^d az egyház szabadságát, és legkíméletesebb reájok nézve; végre a kötött házasságok a megkötés formája szerint is *egyenlők lesznek*,^e amire szintén nagy súly helyezendő. Minthogy az általánosan kötelező polgári házasságnál minden félnek szabadságában áll utólagosan *egyházi házasságra is lépni*,^f az egyházi szempontokra nézve az egyház szabadon alkalmazhatja saját egyházi törvényeit, s nem jó kollízióba a világi törvényekkel; míg a fakultatív polgári házasságnál az egyház közegei az egyház által kötött házasságoknál is a világi törvényt volnának kötelesek alkalmazni, különben tévedésbe ejthetnék a feleket arra nézve, hogy az általuk az egyházban megkötött házasság a világi törvények szerint érvényesnek fog-e tekintetni vagy nem, s kötelesek volnának engedelmeskedni a kormány által a törvény végrehajtása érdekében kibocsájtandó rendeleteknek is, ami, ha a klérus nem akarna engedelmeskedni, folytonos bonyodalmakra s a nem engedelmeskedő egyházi közegeknek büntetésekkel való sújtására adna alkalmat.

Az általánosan kötelező polgári házasság behozatalánál az államnak az egyházi közegek ellen csak azon egy esetre kellene büntetést szabnia, ha megszegnék azt a szabályt, hogy a felek egyházilag csak a házasságnak a polgári hatóságok előtt történt megkötése után adhatók össze, az elv, mely katolikus államokban el van fogadva, az egyház részéről soha sem utasított vissza,^g míg a fakultatív házasságnál az állami törvények és rendeletek megtartása érdekében az egyház közegeire nézve számossabb büntető határozatot kellene megállapítani. Nem hagyható figyelem nélkül, hogy fakultatív polgári házasság mellett az egyházi közegek kettős minőségben szerepelnek, úgy is mint az egyházi, úgy is mint a világi törvény végrehajtó közegei, hogy a létrejött házasság jogi érvényére nézve kizárólag állami jurisdikció alá esvén, könnyen semmisnek mondathatnék ki a világi törvényszékek által, és az egyház érvényesnek tekintené és megfordítva.^h Figyelembe veendő az is, hogy míg a fakultatív polgári házasságnál a polgári hatóságok előtt kötött, tehát az egyházⁱ nélkül létrejött házasságok minden egyes esetben feltűnnének, s ezáltal inkább sérthetnék a vallási érzelmeket, az általánosan kötelező polgári házasságnál azon egyes esetek, midőn a felek az egyházi megkötést^j nem vennék igénybe, jobban fedve maradnának.

Tisztán az egyház szempontjából tekintve a dolgot, nem mellőzhető az a szempont sem, hogy fakultatív polgári házasság mellett annak, aki polgári közeg előtt kötötte a házasságot, nemigen van módja az egyházzal kibékülni, míg házassága fennáll, mert utólag házasságát egyházilag meg nem köthet, míg obligáció mellett e lehetőség fennmarad.^k

A házassági jog szabályozására nézve teendő nyilatkozatot illetőleg — ámbár az a kérdés, hogy a kormány miképpen nyilatkozzék, későbbi külön megállapodás tárgyát képezi — az igazságügy-miniszter úr szükségesnek tartja megjegyezni, hogy csupán általánosságban tartott nyilatkozattal a kormány meg nem állhat, mert a kérdésnek a parlamentben vitatás alá kerülése nem a kormánytól függ, és annak felvetése¹ alkalmával a kormány okvetlenül abba a kényszerhelyzetbe fog jutni, hogy szándékáról határozottan nyilatkozzék.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter úr teljesen osztja az igazságügy-miniszter úr álláspontját, s az általánosan kötelező polgári házasság elhatározása mellett van.

A honvédelmi miniszter úr az obligatív polgári házasság mellett volna az esetre, ha az eziránti törvényjavaslat mielébb előterjesztetnék.

A pénzügyminiszter úrnak elvileg nincsen kifogása az obligatív polgári házasság ellen; amennyiben azonban annak elfogadása ellen gyakorlatilag nehézségek forognak fel, oportunitási szempontból elégségesnek tartja a fakultatív polgári házasság elrendelését; a szükségbeli polgári házasság nem felelne meg a szükségletnek, és nem oldaná meg a kérdést; azért azt mint különben is immorális alapon nyugvót, nem pártolhatja. Elismeri, hogy az obligatív polgári házasság elvi alapja helyesebb, s jobban is megóvja az egyház szabadságát, míg a fakultatív polgári házasság nem felel meg azon elv követelményének, mely szerint a házasság állami intézmény, s a gyakorlati alkalmazásban is inkonvenenciákkal járhat; mivel azonban ez utóbbit keresztülvihetőnek tartja, és emellett ez is kevesbíteni fogja a vadházasságokat, és a tényleges szükségletet kielégíti: maga részéről elfogadja a fakultatív polgári házasságot.

A kereskedelmi miniszter úr elvben szintén nincsen az obligatív polgári házasság ellen; azt hiszi azonban, hogy az ország népességének legnagyobb része idegenkednék attól, hogy a házasság a polgári hatóság előtt köttessék, s az erre való kényszer sértené régi megszokásból származó érzelmeit; minthogy pedig a fakultatív polgári házasság a népnek érzelmeivel kevésbé jönne összeütközésbe, s a fennforgó szükségletnek megfelel, — részéről ez utóbbi mellett nyilatkozik.

A szükségbeli polgári házasság nézete szerint nem vehető tekintetbe.

A horvát-szlavón-dalmát miniszter úr a kereskedelmi miniszter úr által felhozott indokokból a fakultatív polgári házasság mellett van.

A Felsőség személye körüli miniszter úr azon álláspontjánál fogva, melyet a házassági jog szabályozása tekintetében általában elfoglal, e kérdésről külön nyilatkozni nem kívánt.

A miniszterelnök úr a polgári házasság kérdését a közvéleményben — egy kisebb kört kivéve — nem látja még annyira megérettnek, hogy szükséges volna azt már most előtérbe tolni. Hogy az állam

akarátja e kérdés rendezésénél is nyilvánuljon, azt szükségesnek tartja, de nem vélné kívánatosnak azon vonalon túlmenni, melyet megszabni okvetlenül szükséges. Az egyházpolitikai kérdések megoldása érdekében elégségesnek tartja, ha a polgári anyakönyvek, a zsidó vallás befo-gadása, és mikor az erre vonatkozó javaslat elkészül, a vallás szabad gyakorlása tárgyában törvényjavaslatok terjesztetnek elő, a házassági jog miképpen szabályozásáról a részletes nyilatkozást most nem tartja szükségesnek. Eziránt a kormánynak csak a maga kebelében kell tisztá-ba jönnie, hogy annak alapján a részletes javaslat kidolgoztathassék, de nem szükséges, hogy a polgári házasság iránt a házassági jog általános szabályozásától elválasztva külön előterjesztés, vagy erre vonatkozó határozott nyilatkozat tétessék, s e részben elég a parlamentben csak azt kinyilvánítani, hogy a kormány kíván a házassági jog szabályozásáról előterjesztést tenni, s hogy abban meg lesz oldva a polgári házasság kér-dése is.

Ami egyébiránt a fennforgó speciális kérdést illeti: maga részéről a kettő közt^m elsőbbséget ad a fakultatív polgári házasságnak.

B.) Tárgyalás alá vétetett az anyakönyvek vezetéséről szóló törvényjavaslat,

mely az általános polgári anyakönyvek behozatalára vonatkozó kijelen-tést tartalmazó, s a kérdés elvi eldöntéséig függőben hagyott 1. § kivé-telével néhány lényegtelen módosítással elfogadtatott.²

Jegyzetek

a Szapáry beszűrésa.

b Szögyény javítása; itt eredetileg „gyökeres” állt.

c-d Szilágyi beszűrésai.

e Szilágyi javítása; itt eredetileg „egyenértékűek” állt.

f Szilágyi javítása; itt eredetileg „az egyház áldását is kérni,” állt.

g-h Szilágyi beszűrésai hitelesítéskor.

i Az itt következő „áldása” szót Szilágyi tintával áthúzta.

j Szilágyi javítása; itt eredetileg „egyház áldását” állt.

k-l) Szilágyi beszűrésai.

m Szapáry beszűrésa.

1 *Az egyházpolitikai kérdésre vonatkozó jk.-i pontok felsorolása: 1890. nov. 3. 7. jegyzet.*

2 *Szorosan a tvj.-ra ld. még 1892. szept. 30./11., okt. 10./1., 1893. jan. 26./3., febr. 9./1., febr. 11./1., febr. 22./5., márc. 3./25., márc. 7./1., márc. 22./8., ápr. 14./21. — A jk.-i pontot részletesen ismer-teti: Salacz, A magyar kultúrharc... 184–186. p. (Salacz említi, hogy a mt. idején már Szilágyi asz-talán feküdt a kötelező polgári házasság elvét kimondó házasságjogi tvj. kinyomtatott előadói terve-zete).*

127./28./

1892. október 4.

1.

A primás közlése a polgári anyakönyvek és a polgári házasság kérdésében¹

A vallás- és közoktatásügy-miniszter úr jelentette, hogy a primás azzal a felhatalmazással, hogy e közleménye a minisztertanácsnak is bejelentethessék, tudatta véle, hogy ő az általános polgári anyakönyvek behozatalát sokkal inkább elfogadhatónak tartja, mint a részleges polgári anyakönyvek elrendelését, mert az általános polgári anyakönyvek intézménye nem érinti az egyház szempontját, amennyiben nem rendelkezik az egyház által vezetett anyakönyvekkel, és nem vonja el az egyházi anyakönyvektől azon gyermekeket, kiket az egyház odavalóknak tart; ennél fogva a primás az általános polgári anyakönyvek intézményét még a maga szempontjából is védelmezhetőnek tartja.

A polgári házasság tekintetében is a primás az általánosan kötelező polgári házasságot az egyház szempontjából sokkal tűrhetőbbnek tartja, mint a fakultatív vagy szükségbeli polgári házasságot, noha maga részéről nem volna abban a helyzetben, hogy annak behozatalát támogathatná.

Amennyiben az általános polgári anyakönyvek nem volnának azonnal életbe léptethetők, az átmeneti időre nézve a primás azt javasolja,^a engedtesék meg, hogy az elkeresztelt gyermekek a keresztelést teljesítő lelkész anyakönyvébe bevezetessenek, meghagyatván azonban, hogy a gyermekek szüleinek vallása is mindig kitétessek, s hogy a „Jegyzet” rovatban megjegyeztessék, hogy a megkeresztelt gyermek az állam törvényei szerint milyen valláshoz tartozik, végre engedtesék meg, hogy az átmeneti időben a lelkészek az ilyen gyermekre nézve is hiteles anyakönyvi kivonatokat adhassanak ki.

Végül a primás megjegyezte, hogy ilyen rendelkezésnek a katolikus lelkészek is engedelmeskedni fognának, miután az anyakönyveknek oly módoni vezetése, hogy a szülők vallása is mindig kitétessek,^b egyházilag is már el van rendelve.

A minisztertanács ezen közlést egyelőre tudomásul vette azzal a fenn tartással, hogy azt később még megfontolás tárgyává fogja tenni.²

2.

Törvényjavaslat-tervezet az izraelita vallásról³

Tárgyalás alá vétetett a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr által előterjesztett törvényjavaslat az izraelita vallásról.

Az 1. és 2. § elfogadtatott; a 3. §-t illetőleg a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr még bővebben tájékozni fogja magát, hogy az 1868:LIII. tc.-ből mely határozmányok vétessenek fel.

A 4. § elhagyatott, azonban az indokolásban jelezendő, hogy az izraelita vallásnak egyéb, jelesül az állam s a többi hitfelekezetek iránti viszonyai későbbi törvényekben fognak tüzetesen szabályoztatni.

Ellenben új § veendő fel, mely szerint a törvény végrehajtásával a minisztérium bízathat meg.⁴

3.

A vallás szabad gyakorlatáról tervezett törvényjavaslat alapelvei⁵

Tárgyalás alá vétetett a *vallás szabad gyakorlatáról* szóló törvényjavaslat alapelveinek a vallás- és közoktatásügyi-miniszter úr által előterjesztett vázlata.

E vázlatban kifejezett alapelvek általában helyeseltettek, a részleteket illető következő megjegyzésekkel.

II. fejt. 3.) a hitéletre vonatkozó rendelkezéseket magában foglaló szervezeti alapszabályok jóváhagyása a minisztériumnak tartandó meg; megfontolandó azonban még, hogy a minisztérium határozata ellen milyen jogorvoslásnak adassék hely. Hogy e részben az Országgyűlés képezzen fórumot, az nem fogadható el.

IV. fejezet utolsó előtti pont; a bevett vallásfelekezetek egyházi adójának behajtásánál az állam közreműködése jövőre is fenntartandó, ellenben a^c törvényesen elismerendő vallásfelekezetek egyházi adójának behajtásánál az állam közreműködése mellőzendő.

IV. fejezet utolsó pontnál még megfontolandó, hogy az 1868:LIII. tc.-nek mely határozmányai terjeszthetők ki a törvényesen elismerendő vallásfelekezetekre.

V. fejt. új felekezeti házassági jogoknak engedélyezése kizárandó, hanem átmenetileg a protestánsokra nézve fennálló házassági jog alkalmazandó.

Megállapítottatik továbbá, hogy a vegyes házasságok vagy a bevett vallási fél lelkésze, vagy polgári hatóság előtt legyenek kötendőek.^d

Ez csak mint átmenet csakis a házasságjog szabályozásáig, és csak oly vegyes házasságokra volna alkalmazandó, melyek közül az egyik fél valamely bevett, a másik pedig nem bevett felekezethez tartozik.^e

VIII. fejt. az egyházi fegyelem gyakorlásánál a világi hatalom segédlete kizárandó.

IX. Egyéb hitűekről a vallás szabad gyakorolhatásának elvénél főgva felesleges lévén intézkedni, a IX. fejezetben tervezett határozmányok elhagyandók.⁶

Jegyzetek

- a Az itt következő „hogyan az általános polgári anyakönyvek behozatalát elrendelő törvényben mondassék ki a februáriusi rendelet hatályon kívül helyezése, s” szövegrészt tollal kihúzták.
- b Csáky javítása; itt eredetileg „ilyen módon vezetése” állt.
- c Tarkovich beszúrása.
- d Csáky beszúrása.
- e Szilágyi beszúrása.
- 1 *Az egyházpolitikai kérdésre vonatkozó jk.-i pontok felsorolása: 1890. nov. 3. 7. jegyzet.*
- 2 A jk.-i pontot ismerteti: *Salacz, A magyar kultúrharc...* 187. p.
- 3 A jk. mellett fekszik a jk.-i pont *melléklete: „Törvényjavaslat az izraelita vallásról.” — Ld. még a fenti 1. jegyzetet.*
- 4 *Szorosan a tvj.-ra ld. még 1892. okt. 10./1., nov. 22./2., 1894. jún. 11./1.*
- 5 A jk.-höz csatolva a jk.-i pont *melléklete: „A vallás szabad gyakorlatáról szóló törvényjavaslat alapelveinek vázlata.” — Ld. még a fenti 1. jegyzetet.*
- 6 *Szorosan a tvj.-ra ld. még 1893. ápr. 5./9., ápr. 18./1., ápr. 27./5., 1894. jún. 11./1.*

128./29./

1892. október 10.

1.

Az általános polgári anyakönyvek behozataláról szóló törvényjavaslat elkészítése; a kormány tagjainak álláspontja az egyházpolitikai kérdésekben¹

I. A miniszterelnök úr előterjesztette, hogy a minisztertanács kívánatához képest ő is szólott a primással az egyházpolitikai kérdésekről, s a primás előtte is oly értelemben nyilatkozott, mint azt a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr a f. hó 4-én tartott minisztertanácsi ülésben előadta volt.

A miniszterelnök úr minden félreértés kikerülése végett az anyakönyvek iránt teendőket írásba foglalt pontozatokban közölte a primással, ki arra kinyilatkoztatta, hogy ezen pontozatokkal maga részéről teljesen egyetért, csakis azt óhajtana, hogy az átmeneti időszakra nézve a hozandó törvényben ne az mondassék, hogy az anyakönyvek vezetésével eddig megbízott közegek „köteleztessenek” az anyakönyveket úgy vezetni, mint azt a törvény megállapítja, hanem az ily módoni vezetés feltételképpen állíttassék oda.

Továbbá — a teljes megnyugvás előidézése végett — a primás szükségesnek tartaná, hogy az esetben, ha ez a kérdés szóba hozatnék, a kormány jelentse ki, hogy a szülőknek szabadságukban állandó gyermekeiket abban a vallásban neveltetni, amelyben nekik tetszik. A miniszterelnök úr azonnal kijelentette volt a primásnak, hogy a kormány az 1868:LIII. tc. 12. §-ának világos rendelkezése ellenére ily nyilatkozatot nem tehet.

A minisztertanács megbeszélvén ezután a kérdést,

egyhangúlag abban állapodott meg, hogy tekintve a prímásnak azon kijelentését, mely szerint az általános polgári anyakönyveknek behozatala egyházi szempontból is leginkább elfogadható, a közölt pontozatok értelmében az általános, a születésekre, házasságokra és halálozásokra egyaránt kiterjedő polgári anyakönyvek behozatalát tárgyazó törvényjavaslat terjesztessék elő, melyben azonban kimondatnék, hogy a hozandó törvény, vagy annak egyes részeinek életbe léptetési időpontját a minisztérium határozza meg.

Minthogy az anyakönyvek vezetése az átmeneti időre meghagyatnék a mostani anyakönyvvezető közegeknél, annak biztosítékául, hogy az anyakönyvvezetés úgy történjék, mint a törvény rendeli; kimondandó továbbá a törvényben, hogy amely anyakönyvvezető nem jár el a törvény rendelete szerint, attól az anyakönyvvezetés joga azonnal megvonatik, s helyébe polgári anyakönyvvezető állíttatik.

Elrendelendő, hogy a törvénybe felveendő ideiglenes intézkedés a szülők vallásának bevezetését illetőleg terjesztessék ki az 1890. év eleje óta bevezetett, vegyes házasságokból született gyermekekre is.

Végül kimondatott, hogy ha az anyakönyvek polgári vezetéséről szóló törvény létrejön, az 1890. évi februári rendelet visszavonandó.

Ami a prímásnak fennebb említett kívánatait illeti: a minisztertanács attól, hogy kötelező alakban mondassék ki az anyakönyveknek miképpen vezetése, el nem állhat, mert az államhatalomnak jogában áll elrendelni azt, hogy az anyakönyvek miképpen vezetessenek, s régibb időben is e részben mindig imperatívve intézkedett.

A szülőknek gyermekeik vallási neveltetését illető rendelkezési jogát illetőleg a minisztertanács nem tartja lehetőnek, hogy a kormány az 1868:LIII. tc.-kel ellenkező nyilatkozatot tegyen.

Ezek szerint az általános kötelező polgári anyakönyvek behozatalának kimondására nézve a minisztertanácsban korábban fennforgott nézeteltérés tárgytalanná válván, s a minisztertanács az eziránti törvény alapelveire nézve megegyezvén, megbízott a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr, hogy az anyakönyvek vezetéséről szóló részletes törvényjavaslatot a fennebb elfogadott pontozatok alapulvétele mellett mielőbb készíttesse el.²

II. Az izraelita vallásról szóló törvényjavaslat 3. §-ára nézve, mely a f. hó 4-én tartott minisztertanácsban függőben hagyatott, a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr előterjesztése folytán

elhatározatott, hogy ezen § egészen hagyassék el, s a törvényjavaslat indokolásában mondassék meg, hogy e kérdések a vallás szabad gyakorlatáról szóló törvényben fognak megoldást nyerni.³

III. A miniszterelnök úr összegezvén ezután az egyházpolitikai kérdésekben eddig tartott tanácskozások eredményét

megállapítatott, hogy a minisztertanácsban teljes egyetértés jött létre: az anyakönyvek vezetése iránt teendő intézkedésre,

az izraelita vallásról szóló törvényjavaslatra,

és a vallás szabad gyakorlata iránti törvényjavaslat alapelveire nézve.

A házassági jog szabályozása tekintetében is teljes megállapodás jött létre aziránt, hogy a fennálló különböző házassági jogok helyébe egy, az állam törvényhozása által megállapított, minden állampolgárra közös egységes házasságjog alkottassék, és hogy a házassági jogviszonyból származó kérdések felett kizárólag az állam bíróságai ítéljenek, mégpedig kizárólag az állami törvények szerint.

Nézeteltérés forog még fenn azonban a házasság megkötésének alakjára nézve, valamint aziránt, hogy e részben a parlamentben milyen nyilatkozat tétessék.

IV. Újabban megkíséreltetett ezután a még eltérő nézeteknek megegyeztetése; minthogy azonban a teljes megegyezés most sem sikerült,

elhatározatott, hogy a minisztertanács egyes tagjainak álláspontja foglaltassék a jegyzőkönyvbe, s a miniszterelnök úr az ügy állásáról Ő Felsőháznak tegyen jelentést.

Az egyes miniszter urak álláspontja a következő:

A.) *a parlamentben teendő nyilatkozatot illetőleg*

a miniszterelnök úr nem tartja a házassági jogra vonatkozó kérdéseket oly sürgőseknek, hogy azokra nézve most kellene nyilatkozni; nézete szerint ezen kérdésekben állást foglalni akkor lesz idején, ha az erre vonatkozó törvényjavaslat ki lesz dolgozva, addig azonban egyes kérdéseknek kiszakítását, mint például a polgári házasság kérdésének fölvetését s erre nézve kötelező nyilatkozatnak tételét nem tartaná szükségesnek. Ezen fölül inopportunosnak tartja, hogy a házassági jog s az azzal kapcsolatos kérdések most vettessenek föl, mert azoknak fölvetése csak élesebbé tenné a vallásügyi kérdésekben különben is fennálló feszült helyzetet; azért, ha oly kérdés intéztetnék a kormányhoz: szándékozik-e az 1868:LIII. tc.-et módosítani, s mily állást foglal el a kormány a polgári házasságot illetőleg? — nézete szerint erre az a válasz volna adandó, hogy az 1868:LIII. tc. 12. §-át a kormány nem kívánja módosítani, s ennek módosítása csak akkor volna szóba hozható, ha a házassági jog törvényhozási intézkedés által szabályoztatott; továbbá, hogy a kormány a házassági jog szabályozása iránt törvényjavaslatot fog előterjeszteni, mely által egységes házassági jog fog megalkottatni, melyben kimondandó lesz, hogy ezen kérdésekben polgári bíróságok lesznek hivatva dönteni, s hogy ezen törvényjavaslatban fognak megállapíttatni a házasság polgári megkötésének esetei és annak módja.

Ennél tovább menő nyilatkozatot tenni a miniszterelnök úr nem tartja szükségesnek, s a házassági jog részletei iránt nyilatkozni helyén akkor lesz, mikor az erre vonatkozó törvényjavaslat elő fog terjeszteni.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter úr, bár nem szívesen, de azért vette fel a polgári házasságot is a programba, hogy a helyzet elvi szempontból tisztáztassék, és mert lehetetlennek tartja, hogy

a kormány csonka programmal lépjen elő, és azzal megállhasson. De taktikai szempontból sem tartja lehetőnek a polgári házasság kérdésének mellőzését, mert a kormány azon kényszerhelyzetbe fog jönni, hogy nyilatkoznia kell, s kénytelen lesz engedni a presszióknak; azért nehogy a kormány akkor, mikor nyilatkoznia kell, a legkellemetlenebb helyzetbe jusson, okvetlenül szükségesnek tartja Ő Felsége legfelsőbb hozzájárulását ahhoz, hogy a kormány a polgári házasság kérdésében esetleg határozottan nyilatkozhasseék, s annak idejében az erre vonatkozó törvényjavaslatot elő is terjeszthesse.

Egyébiránt a kérdés megoldásának megkönnyítése érdekében hajlandó abba egyezni, hogy a kormány maga előzetesen ne nyilatkozzék, hanem csak akkor, mikor annak okvetlen szüksége előáll.

A pénzügyminiszter úr először is megjegyzi, hogy a tanácskozások megkezdésekor egyhangú megállapodás jött a tekintetben létre, hogy a kultuszminiszter úr által felvetett kérdésekre nézve a kormány tagjainak egymással tisztába kell jönniök, s azokra nézve Ő Felsége legfelsőbb jóváhagyását is ki kell kérniök. Megjegyzi továbbá, hogy^a a pártban uralkodó hangulatból is mindinkább meggyőződik arról, hogy a kormánynak teljes határozott programmal kell fellépnie; azonban ő is úgy fogja fel a teendőket, hogy a kormány a házasság kérdésében csak akkor nyilatkozzék, amikor nyilatkoznia a helyzetenél fogva kellend. Szükségesnek tartja azonban, hogy a kormány abban a helyzetben legyen, hogy nyilatkozhasseék, s utal arra, hogy a kormány amiatt, mert a felmerülő kérdések iránt előzetesen teljesen tisztába nem jött, s azután a parlamentben rögtönözve állást kellett foglalnia, már több ízben erkölcsi vereséget szenvedett.

Az igazságügy-miniszter úr előre bocsátja, hogy a minisztertanácsnak egyhangú megállapodása, hogy a házassági jog legfőbb elveire megállapodást szükséges létesíteni, hogy erre Ő Felsége legmagasabb jóváhagyása kikérendő, fentmaradt még az a kérdés, szükséges-e eziránt a parlamentben nyilatkozni;^b a polgári házasság kérdésében elfoglalt álláspontját már több ízben kifejtette, s így ez alkalommal csak azt említi fel, hogy a kormány Ő Felsége legfelsőbb hozzájárulásával annyit már eddig is kinyilatkoztatott, hogy a házasságot a felekezeti törvényhozás és juriszdkció eltörlésével állami törvénnyel minden honpolgárra nézve egyformán kívánja szabályozni, s a házasságból felmerülő kérdésekre nézve is állami törvények alapján, kizárólag polgári juriszdkció lesz megállapítva; csakis a házasság megkötésének formája maradt még nyílt kérdésül. A kormány tehát nem fogja kikerülhetni azt, hogy a még függőben hagyott kérdés iránt is ne nyilatkozzék, s ki ne jelentse, hogy az általánosan kötelező vagy a fakultatív polgári házasságot kívánja-e megállapítani. E kérdés eldöntésénél azután figyelembe jön a primás kijelentése is, mely szerint az általánosan kötelező polgári házasságot az egyházra nézve tűrhetőbbnek tartja a fakultatív polgári

házasságnál, amelynek ellenében a kormány alig állhatna meg a fakultatív polgári házasság javaslatba hozatalával.

Ami a kérdés taktikai oldalát illeti:

az igazságügy-miniszter úr teljesen egyetért a pénzügyminiszter úrral, csak azt tartja még megjegyzendőnek, hogy már az izraelita vallásról és a vallás szabad gyakorlatáról szóló törvényjavaslatok előterjesztésével szükségképp maguk ezen törvényjavaslatok már megállapított tartalma által, és azok kikerülhetetlen indokolása által fel lesz vetve a házassági jog alapelveinek kérdése, maga a polgári megkötésnek elve is,^c mert ezen törvényjavaslatokban a keresztények és zsidók között, valamint a törvényesen bevett felekezetekhez nem tartozó egyének közötti házasságok megkötésének módjára nézve utalás fog történni a házassági jog általános szabályozására, s így elkerülhetetlenül előtérbe fog lépni a kérdés: hogy a kormány a házassági jogról szóló törvényjavaslatban minő elveket kíván belefoglalni, és^d a házasságok megkötésének milyen alakját kívánja választani.

Az igazságügy-miniszter úr ennél fogva a fennforgó helyzetről fogva elkerülhetetlennek tartja azt, hogy a kormány határozott módon nyilatkozzék, mert ama törvényjavaslatok tárgyalásánál minde kérdések parlamenti vitatás alá kerülnek, az ellenzék egyike-másika által határozati javaslatok fognak valószínűleg benyújtani, és a párt tetemes részét semmi nem fogja gátolni, hogy reá szavazzon, mint az az Irányi-féle vallásszabadsági javaslatnál történt.^e

A kereskedelmi miniszter úr a helyzetről fogva szintén elkerülhetetlennek tartja azt, hogy a kormány nyilatkozzék, a nyilatkozat terjedelmét illetőleg azonban elégségesnek véli azon kijelentések ismétlését, melyek már eddig történtek.

A honvédelmi miniszter úr véleménye oda terjed, hogy miután a polgári házasság iránt a Képviselőházban már történt nyilatkozat, adandó alkalommal elsősorban a már tett nyilatkozat egyelőre egyszerűen fenntartandó; mivel azonban kétséget nem szenved, hogy már a költségvetés tárgyalásánál egyes részletek fel fognak merülni, és a kormányra nézve lehetetlen, hogy e részben nézetének nyilvánítását akár a Képviselőházban, akár saját pártjában megtagadja, — nézete szerint az elvek már most Ő Felsége legfelsőbb jóváhagyásának kinyerése mellett véglegesen megállapítandók, hogy a kormány szükség esetében erre nézve tisztában legyen, és nyilatkozhatassék is.

Egyébiránt a maga részéről, tekintve a tényleg fennforgó helyzet következményeit, de tekintve a hercegprímás nyilatkozatát is, a kötelező polgári házasság mellett nyilatkozik.

B.) *A kormánynak saját kebelében történendő megállapodását illetőleg arra nézve, hogy mik legyenek a házassági jogról alkotandó törvény alapelvei, különösen a tekintetben, hogy a kormány programjába felvétessék-e az általánosan kötelező polgári házasság?*

A vallás- és közoktatásügyi miniszter úr, valamint az igazságügy-miniszter úr, utalva ismételtén tett kijelentéseikre, határozottan az általánosan kötelező polgári házasság mellett nyilatkoztak.

A pénzügyminiszter úr hozzájárul az általánosan kötelező polgári házasság megállapításához; ha azonban ez nehézségekkel járna, nem kívánná, hogy a kormány ehhez feltétlenül ragaszkodjék; megjegyzi azonban, hogy a fakultatív polgári házasság elhatározása esetében az 1868:LIII. tc.-et nem tartaná módosíthatónak.

A kereskedelmi miniszter úr csatlakozott a pénzügyminiszter úr nézetéhez.

A honvédelmi miniszter úr már az A. kérdésnél az általánosan kötelező polgári házasság mellett nyilatkozott.

A miniszterelnök úr azon nézetének adott kifejezést, hogy bár tagadni nem lehet, hogy a képviselői körökben és a párt kebelében is nagy mozgalom észlelhető az általánosan kötelező polgári házasság mellett; de nézete szerint az egész országban nem tekintik ezen kérdést oly elsőrendű szükségletnek, melynek ily módon való megoldása sürgősen kívántatnék, s azért, miután ma ezen kérdés különben sem oldható meg, mert nincsenek meg az arra való közegek, és mert sok ennél fontosabb és sürgősebb kérdés oldandó meg a törvényhozás által, nem látja sem szükségét, sem célszerűségét annak, hogy a polgári házasság miként leendő megoldása a kormány programjába felvétessék. Az egyházpolitikai kérdések közül oldassék meg azon három kérdés, melyre nézve a kormány megállapodásra jutott, s a házassági kérdéseknek miként leendő megoldása tartassék fenn későbbi elhatározásra. Annak idején, ha a házassági jog szabályozása napirendre fog hozatni, nem lesz elkerülhető, hogy abban a polgári házasság kérdése is megoldást ne nyerjen, s lehet, hogy nyugodtabb viszonyok között ezen kérdés nagyobb nehézség nélkül megoldható lesz, a mostani időt azonban erre alkalmasnak nem tartja.

A miniszterelnök úr a múlt alkalommal akként nyilatkozott, hogy a két módozat közül elsőbbséget ad a fakultatív polgári házasságnak, mert nem tartja indokoltnak, hogy a házasság kétszeres megkötésére általánosságban mindenki köteleztessék, azok is, kik a házasságnak egyházi megkötésében teljes megnyugvást találnak; tekintve azonban a primásnak előtte és más miniszter előtt is tett azon kijelentését, hogy neki katolikus szempontból kevesebb aggálya van az általánosan kötelező polgári házasság, mint a fakultatív polgári házasság ellen, — attól tart, hogy a fakultatív polgári házasság sem a katolikusokat, sem a protestánsokat nem fogná kielégíteni; de éppen azért, mivel ezen kérdést nem tartja megérettnek, annak felvetésével nem akarja a különben is felzaklatott kedélyeket még jobban felizgatni, s ezzel megnehezíteni az egyházpolitikai kérdések azon részének is keresztülvitelét, melynek megoldása iránt a kormány már kötelezőleg nyilatkozott.

Továbbá aggályát képezi az, hogy ezen kérdésnek felvetése és annak folytán támadó fokozottabb izgalom meg fogná nehezíteni a közigazgatási javaslatok keresztülvitelét is, melyeknek elsősorban való keresztülvitelére pedig, tekintve a kormánynak ismételve tett nyilatkozatait, magát kötelezettnek érzi.

Mindezen okoknál fogva azt javasolja, hogy a polgári házasság kérdésében az elhatározás tartassék függőben az egyházpolitikai kérdésekben most benyújtandó három javaslat és a legfontosabb közigazgatási javaslatok keresztülviteléig.⁴

2.

A miniszterelnök előterjesztése alapján a nyugdíjtörvény (1885:11. tc.)

1. §-ának magyarázata (mikor végződik ténylegesen a tisztviselők szolgálata a nyugdíjigények megállapítása szempontjából?)

7.^B

Változtatás az ügyeknek a Belügyminisztérium hatáskörébe való áttételéről szóló törvényjavaslaton⁵

A kereskedelmi miniszter úr jelentette, hogy miután a horvát bán részéről az ügyeknek a Belügyminisztériumba való áttételét célzó törvényjavaslat Horvát–Szlavónországokat és Fiumét érintő szakaszainak szövegezése ellen észrevételek tettek, e szakaszokat a törvényjavaslatból egészen kihagyni, s az indokolásban szándékozik megmondani, hogy bár semmi törvényes akadálya nincsen annak, hogy a horvát–szlavónországi és fiumei állami utak ügye is a belügyminiszter alá helyeztessék, célszerűségi szempontból nem történik változtatás a jelenlegi állapoton.

Helyeslőleg tudomásul vétetett.⁶

Jegyzetek

- a Tarkovich beszúrása.
- b Szilágyi beszúrása.
- c Szilágyi javítása; eredetileg itt „el lesz döntve a polgári házasság kérdése is” állt.
- d–e Szilágyi beszúrásai.
- f Wekerle (?) javítása; itt eredetileg „tekintve azonban a fennforgó nehézségeket.” állt.
- g A 8–9. pontokat nem közöljük.
- 1 *Az egyházpolitikai kérdésekre vonatkozó jk.-i pontok felsorolása: 1890. nov. 3. 7. jegyzet.*
- 2 A tvj. megtalálható: OL - K 26 - 1892 - 221 (2261). — *Szorosan a tvj.-ra ld. még 1882. szept. 30./11., okt. 2., 1893. jan. 26./3., febr. 9./1., febr. 11./1., febr. 22./1., márc. 3./25., márc. 7./1., márc. 22./8., ápr. 14./21.*
- 3 A tvj. megtalálható: OL - K 26 - 1892 - 221 (2261). — *Szorosan a tvj.-ra ld. még 1892. okt. 4./2., nov. 22./2., 1894. jún. 11./1.*
- 4 A jk.-i pontot ismerteti: *Salacz, A magyar kultúrharca... 188–189., 191–193. p.* — Szapáry a mt. után, okt. 13-án tett felségelőterjesztést. Ebben részletesen ismertette a mt. lefolyását, és bemutatta a megtárgyalt előterjesztéseket. (Csáky már előzőleg, okt. 7-én felterjesztette két memorandumát.

OL - K 26 - 1892 - 221 (2261), OL - I 34 - Egyházpolitikai ügyek 1890-95 (1892. okt.-i felségelőterjesztés) (2. d.).

5 *Ld. még 1890. szept. 5./3., 1892. máj 20./13., júl. 8./1., júl. 14./1., szept. 23./2.*

6 A Szapáry- és Wekerle-kormányok idején, sőt később sem került sor a tvj. benyújtására.

129./30./

1892. október 14.

1.

A miniszterelnök előterjesztésére határozat arról, hogy Hieronymi Károly országgyűlési képviselőt ajánlják az Állami Számvevőszék elnöki állására.¹

2.

Az igazságügy-miniszter felhatalmazása arra, hogy a fizetési meghagyásokról² és a bírói hivatalnokok fegyelmi ügyeiről³ szóló törvényjavaslatokat az Országgyűlés elé terjessze.

4.

Az Ág. Ev. Zsinat alkotmánytervének uralkodó elé terjesztése⁴

A vallás- és közoktatásügyi miniszter úr felhatalmazást kért, hogy az Ág. Ev. Zsinatnak alkotmánytervét Ő Felségéhez azzal a javaslattal terjeszthesse, hogy a pénzbírságoknak és a perköltségeknek állami végrehajtással beszedésére vonatkozó határozmányok kivételével a tervet legkegyelmesebben jóváhagyni méltóztassék.

A felhatalmazás megadatott.⁵

7.

A közigazgatási reform kérdése, törvényjavaslat a vármegyei közigazgatási közegekről⁶

A miniszterelnök úr mint a Belügyminisztérium vezetője előadván, hogy a közigazgatás újjászervezése érdekében milyen javaslatokat szándékozik előterjeszteni,⁷

megállapított, hogy elsősorban a vármegyei közigazgatási közegekről, a közigazgatási bíróságokról,⁸ a tisztviselők jogviszonyainak szabályozásáról és a fegyelmi eljárásról, s mihelyt elkészül, a községi törvény módosításáról szóló törvényjavaslatok terjesztessenek elő; egyúttal elhatározott, hogy a vármegyei közigazgatási közegek államosítása kö-

vetkeztében felmerülendő költségszaporulatnak a községek újjászervezése folytán várható jövedelem-emelkedés által való ellensúlyozhatása végett a vármegyei közigazgatási közegekről szóló törvényjavaslatnak azon határozmányai, melyek folytán fizetésemelések és létszámszaporítások következnenek be, csak a községi törvény módosítását tárgyozó törvényjavaslattal egyidejűleg léptethetők életbe.

Tárgyalás alá vétetvén ezután a *vármegyei közigazgatási közegekről szóló törvényjavaslat*,

elfogadtatott a következő módosításokkal.

Az 1. § b. pontjában és a 2. § 5. pontjában felveendő a gazdasági felügyelő is, leendő hatásköre az indokolásban megjelölendő.

A 2. § 7. pontjában a pénzügyőrség legénység megemlítése mellőzendő.

A 9. § második bekezdésének vége „A jelen törvény hatályba lépté előtt” szavaktól kezdve elhagyandó.

A 9. § *utolsó* pontja következőleg szövegezendő:

„Választás útján nyert megbízatásuk lejártával, ha ki nem neveztetnek, az illető törvényhatóság szabályrendeletében biztosított nyugdíjra, illetőleg végkielégítésre van igényük.”

A 10. § *első* bekezdése következőleg szövegezendő:

„Élethossziglag kinevezett vármegyei tisztviselők 1895 végéig ideiglenesen alkalmazott államtisztviselőknek tekintetnek, és ha legkésőbb 1896. január 1-jéig további alkalmaztatást nem nyernek, szerzett igényeik alapján nyugdíjaztatnak.”

A 11. § végén „hatálya alá kerül” szavak helyett teendő: „alkalmazandók”.

A 13. § következő bevezető szavai „Addig is, míg a tisztviselők minősítése kérdésében törvény fog hozatni” elhagyandók.

Ugyane § c. pontja megtoldandó a következővel: „vagy legalább 3 évig bírői hivatal viselése, vagy ugyanennyi ideig királyi^a ügyészség önálló gyakorlása.”

A 14. § végén „függőben tarthassa” helyett teendő: „elhalaszthassa”.⁹

Jegyzetek

a Beszúrás más tollal.

1 Az állás Gajzágó Salamon felmentésével üresedett meg. (Vö. 1892. szept. 10./1.) — Az Ogy. két háza — az 1870:18. tc. 6. §-ban biztosított hármás jelölési joga folytán — sorrendben Hieronymit, Miksics Kálmán ogy. képv.-t és Hosszú József számvevőszéki alelnököt hozta javaslatba. E javaslatot a me. a mt. egyetértése után, okt. 15-én terjesztette fel az uralk.-hoz. Hieronymi kinevezése az okt. 18-i lf. elhatározással történt meg. OL - K 26 - 1892 - 2042. — *Ld. még 1893. febr. 11./2.*

2 Szilágyi a tvj.-tal elsősorban a járásbíróságoknak a sommás eljárás bevezetésével (vö. 1892. febr. 14./5.) felszaporodó teendőit kívánta csökkenteni, amikor javasolta, hogy fizetési meghagyás útján legyenek érvényesíthetők azok a nem vitás követelések, amelyek nem haladják meg az 500 Ft értéket, és per esetén sommás eljárás alá esnének. (Fizetési meghagyást kizárólag járásbíróság bocsát-

- hatna ki.) A reform a „jogkereső közönség” érdekeit is szolgálja — folytatódott az indokolás —, hiszen általa a nem vitás követelések a bíróság közvetítésével, de a költséges és hosszú peres eljárást nélkül válnak érvényesíthetővé. Szilágyi nov. 28-án nyújtotta be a tvj.-ot, amelyet az Ogy. a lényegét nem érintő módosításokkal fogadott el 1893 máj.-ában. Tv.erőre emelte az 1893:19. tc. Ennek rendelkezéseit az igm. 1894. máj. 30-i rendelete életbe nov. 1-jei hatállyal, együtt a sommás eljárásról alkotott tc. intézkedéseivel. (RT 1894. I. k. 644. p.). OL - K 2 - 1892/97 - Tvj.-ok, XX. (288. cs.), KN (1892–97) 6. k. 297. p., 9. k. 4. p., 12. k. 399–407., 421., 457–458., 478. p.
- 3 A bírói felelősség kérdését az 1871:8. tc. szabályozta. Revíziója tárgyában már 1888-ban tvj.-ot nyújtott be az akkori igm., de az nem került egy tárgyalásra. Szilágyi új javaslatot dolgoztatott ki. Ezt a lépését főleg az ítélőtáblák és főügyészségek átszervezése (vö. 1890. dec. 29./1.) és a bírói szervezet módosításáról szóló 1891:17. tc. (vö. 1891. jan. 9./7.) folytán megváltozott körülményekkel indokolta. Végül azonban Szilágyi javaslata sem került az Ogy. elé. — A tvj. részletes indoklását ld. OL - P 634 - 6. t. Vö. IM Jel. 1892–95. 42. p.
- 4 *Ld. még 1891. jún. 13./1., jún. 17./2., 1893. febr. 22./3., 1894. okt. 1./1.*
- 5 A zsinat 1892. máj. 4–27. között vitatta meg és fogadta el „A magyarországi Ág. H. Ev. Keresztyén Egyház alkotmányá”-t, továbbá az egyházi háztartásról, az egyház iskoláiról és az egyházi törvénykezésről szóló munkálatokat. Valamennyit júl. 13-án adták át a vkm.-nek a szentesítés kieszközlése végett. A mt.-i jk.-ben említett észrevételeket (az alkotmány 7., 127. és 440. szakaszai ellen) Szilágyi igm. tette. Ferenc József 1893. jan. 14-i lf. elhatározása nyomán Csáky jan. 18-án hívta fel a zsinatot a kifogásolt részek átdolgozására. *Thébusz* 128–399. p.
- 6 *A közigazgatási reform ügyére vonatkozó jk.-i pontok felsorolása: 1890. szept. 1. 12. jegyzet.*
- 7 Szapáry az 1891. évi nyilvánvaló kudarc ellenére sem mondott le reformcéljainak megvalósításáról. Jelezte ezt az Ogy. megnyitásakor elhangzott trónbeszéd és a kormány által elfogadott válaszfelirat is. Utóbbi szerint: a közigazgatásnak az 1891:33. tc.-ben lefektetett elvek alapján történő újjászervezését kell „a közelebbi jövő egyik legfontosabb és legsürgetőbb feladatának” tekinteni. (Kh. Irom. /1892–97/ 3. k. 87. p.) — Szapáry később a mt.-ban is mereven ragaszkodott elképzeléséhez (vö. pl. 1892. szept. 16./2.), noha az egyházpolitikai kérdések kiéleződése nyilvánvalóan háttérbe szorította ezt az ügyet.
- 8 *Ld. 1893. júl. 16./1.*
- 9 Iratok: OL - K 148 - 1892 - III. t. - 3546., OL - K 178 - 1892 - 1836. — A tervezetek ügye — kivéve a közigazgatási bíróságokról szólót — a Wekerle-kormány idején nem haladt előre, majd csak a Bánffy-kormány veszi azokat elő.

130./31./

1892. október 17.^a

Az egyházpolitikai helyzet értékelése¹

Seine Majestät geruhen die Sitzung allergnädigst zu eröffnen und zum Gegenstand derselben die kirchenpolitischen Fragen allerh. zu bestimmen, zu deren Besprechung Allerhöchst dieselben nach Einsicht der hierauf bezüglichen Ministerratsprotokolle infolge der Bitte des Ministerpräsidenten Gelegenheit zu bieten wünschen.

Vor dem Eintreten in die Beratung finden sich jedoch Seine Majestät veranlaßt, allerh. zu bemerken, daß Allerhöchst dieselben insoferne mit einer gewissen Bangigkeit in die Besprechung dieser Angelegenheit eingehen, als Sie die Erfahrung gemacht haben, daß die von den Ministern in dieser Angelegenheit im Parlamente

abgegebenen Erklärungen in mancher Hinsicht weiter gingen, als die diesbezüglichen allerh. Entscheidungen und die unterm allerh. Vorsitze gefaßten Beschlüsse gelaute haben. Auch aus den jüngsten Ministerratsprotokollen, namentlich aus jenem vom 16. September dieses Jahres, machten Allerhöchstdieselben die Wahrnehmung, daß gewisse Punkte als bereits beschlossene Sachen dargestellt wurden, die wenigstens unter dem allerh. Vorsitze noch nicht festgestellt worden sind.

Andererseits haben Seine Majestät aus dem vom Kultusminister verfaßten Memoire den Eindruck erhalten, als wenn die Absicht vorläge, die Dinge weiter zu treiben, als es durch die gegebene Lage, insbesondere wie dieselbe vordem bestanden hat, als notwendig erscheint; denn die ganze Angelegenheit hatte sich ursprünglich bloß um die Wegtaufungsfrage und um die Matrikeln gedreht; auch die letzte unterm allerh. Vorsitze abgehaltene Ministerkonferenz hat lediglich diese Angelegenheit beschäftigt. Seit jener Zeit, abgesehen von dem, von der andern Seite in Komorn erfolgten sehr taktlosen Angriffe sei nichts geschehen, was die Gemüter aufgeregt und die Situation verändert hätte², der Episkopat habe sich ganz ruhig verhalten, sogar Straffälle im Kreise des untern Klerus seien weniger vorgekommen; auch die von Rom geschehene zwar nicht klare Enuntiation liefere keinen Stoff zur Aufregung, da sie doch die Aufforderung an den Klerus enthalten hat, sich ruhig zu verhalten. Deshalb vermögen Allerhöchstdieselben die Folgerung des Memoires, daß die Angelegenheit zu einem Wendepunkt gelangt sei, und nun nichts anderes übrig bleibe, als die kirchenpolitischen Fragen in ihrem ganzen Umfange zu regeln und deren Ordnung von Regierungswegen in die Hand zu nehmen, nicht als begründet anzusehen und die Notwendigkeit dafür nicht zu erkennen, daß nunmehr in einer schärferen und entschiedeneren, gewissermaßen feindseligeren Weise gegen die Kirche vorgegangen werden müßte.

Auch der Umstand erschwere Allerhöchstdenselben die diesfälligen Entschlüssen, daß die Zeitungen sowohl hier, als auch in Wien die Meinungsdivergenzen im Ministerium besprechen, die Situation als gespannt darstellen und überhaupt eine Art Hetze in dieser Angelegenheit treiben.

Zum Gegenstand der heutigen Besprechung übergehend geruhen Seine Majestät allerh. zu konstatieren, daß sich der Ministerrat über drei Entwürfe geeinigt habe, bezüglich welcher die vorläufige allerh. prinzipielle Genehmigung erbeten wird. Diese sind: die Punktationen über die allgemeine Einführung der Zivilmatrikeln, der Gesetzentwurf über die Rezeption der israelitischen Religion und die Grundprinzipien des Gesetzentwurfes über die freie Ausübung der Religion.

I. Punktationen des Gesetzentwurfes über die allgemeine Einführung der Zivilmatrikeln.

Ministerpräsident Graf Szapáry meldet, daß diese Punktationen vom Ministerrate einstimmig angenommen worden sind. Nachträglich wurde ihm aber vom Primas ein Telegramm mitgeteilt, das derselbe aus Rom erhalten hat, wonach der Papst die Bedingung, daß in der Rubrik "Anmerkung" der Matrikeln stets zu bemerken sei, welcher Religion das getaufte Kind nach den Staatsgesetzen angehöre, für unannehmbar erklärt. Der Ministerpräsident erachte aber, daß von dieser Bedingung nicht abgestanden werden könne.

Seine Majestät bemerken, daß in diesem Falle zum Kampfe mit der Kirche kommen würde. Schon damals, als Allerhöchstdenselben berichtet wurde, daß der Primas die Punktationen für annehmbar erklärte, haben Allerhöchstdieselben, so freudig Sie auch diese Nachricht vernommen haben, ihren Zweifel darüber ausgedrückt, daß dies vom kirchlichen Standpunkte möglich wäre, da eine solche Zustimmung seitens der Kirche ihrem bisher immer eingenommenen Standpunkte, die von ihr getauften Kinder nicht der Ketzerei auszuliefern, zuwiderlaufen hätte.

Da nun kein Zweifel darüber vorhanden sein kann, daß wegen der gewünschten Anmerkung der einzubringende Gesetzentwurf kirchlicherseits heftigst bekämpft werden, und der Klerus in diesem Punkte infolge der Erklärung Roms auch das geschaffene Gesetz nicht befolgen würde, was zu fortwährenden Strafverhängungen Anlaß geben würde, und da es sich schließlich bloß um eine provisorische Verfügung handelt, weil ja allgemeine Zivilmatrikeln eingeführt werden sollen, außerdem aber das Ziel auch dadurch schon erreicht wird, daß die Religion der Eltern angemerkt wird, indem dadurch schon bestimmt ist, welcher Religion das Kind nach dem Gesetze angehört, wäre der allerh. Ansicht nach sehr zu erwägen, ob die von der Regierung gestellte Forderung in Hinsicht der Anmerkung nicht fallen zu lassen wäre; zumal die Durchbringung einer von kirchlicher Seite angefochtenen Vorlage auch im Magnatenhause großen Schwierigkeiten begegnen würde.

Justizminister Szilágyi räumt ein, daß nach der Beistellung der Religion der Eltern auch ohne besondere Anmerkung gefolgert werden könnte, welcher Religion das Kind angehöre; doch sei diese Anmerkung deshalb notwendig, weil nach dem Stande der Dinge die Weglassung dieser Anmerkung eine faktische Änderung des GA 53:1868. bedeuten würde, denn die geplante provisorische Verfügung involviert eine Konzession an die Kirche, gemacht des Friedenswillen, insofern, als nach dem Gesetze von 1827:articulus 23.^b nur der kompetente, das ist zur selben Konfession gehörige Seelsorger zur Eintragung in die Matrikel berechtigt ist, während nach den Punktationen auch dem wegetaufenden nicht kompetenten Seelsorger dieses Recht eingeräumt ist. Wird dies gestattet, so müsse andererseits Sorge dafür getragen werden, daß die Religionsangehörigkeit des weggetauften Kindes klar ausgedrückt werde. Wenn der Staat^c diese Konzession macht, darf sie^d andererseits auch erwarten, daß die Gesetze, solange sie bestehen, von jedem Staatsbürger geachtet werden; und wenn sich die kirchlichen Organe den Anordnungen des Staates über die Führung der Matrikeln nicht fügen wollen, so hat der Staat das Recht, den durch die Kirche geführten Matrikeln den Charakter der öffentlichen Urkunden zu entziehen, und eigene Organe zur Führung der öffentlichen Matrikeln zu bestellen.

Die in den Punktationen für den Übergang beantragte Maßregel sei als Kompromiß aufzufassen, dessen eine Bedingung die gewünschte Ausfüllung der Anmerkungsrubrik bildet. Würde diese Bedingung nicht erfüllt, dann fällt das Kompromiß ganz, und es wäre dann besser, den ganzen Entwurf fallen zu lassen, denn ohne diese Bedingung wäre derselbe im Abgeordnetenhause nicht durchzubringen.

Sowie die Sachen liegen, würde das Fallenlassen dieser Forderung eine Niederlage der Regierung bedeuten; indessen dies sei bloß ein nebensächlicher

Punkt, Gewicht müsse aber darauf gelegt werden, daß hiedurch eine neue Quelle von Verwirrungen entstehen würde.

Übrigens enthalte die mehrerwähnte Forderung nicht eine solche Neuerung, die auch bisher nicht bestanden hätte. Es komme auch jetzt vor, daß bei solchen Ehen, welche nach den Staatsgesetzen gültig sind, deren Gültigkeit die Kirche jedoch nicht anerkennt, die Kinder in der Weise eingetragen werden, daß in der Anmerkungsrubrik bemerkt wird, daß sie nach den staatlichen Gesetzen legitim sind.

Kultusminister Graf Csáky erlaubt sich sein Memoire gegen die von allerh. Stelle gemachte Bemerkung, daß dasselbe die Dinge weiter zu treiben beabsichtige, als es notwendig ist, zu rechtfertigen, indem er anführt, daß nachdem alle von ihm angewendete Mühe, die Differenzen im friedlichen Wege auszugleichen, vergeblich war, und alle während zwei Jahre gemachten Versuche und die verschiedensten in Antrag gebrachten Lösungsmodalitäten scheiterten, kein anderes Mittel, um die aufgetauchten Fragen definitiv zu lösen und die Differenzen zu beseitigen, übrig blieb, als eine solche radikalere Lösung in Antrag zu bringen, wodurch der Anlaß zu Reibungen zwischen der Staatsgewalt und der Kirche definitiv beseitigt wäre, indem sowohl dem Staate, als auch der Kirche in ihrem Rechtskreise die volle Freiheit gewährleistet würde. Er war um so mehr auf diese Art der Lösung angewiesen, als er die Überzeugung gewinnen mußte, daß einerseits jeder weitere Versuch, die aufgetauchten Fragen unter Wahrung der staatlichen Autorität mit dem Klerus im Einvernehmen lösen zu können, vergeblich wäre; andererseits eine bloß halbe Maßregel im Abgeordnetenhouse und selbst in der eigenen Partei einer unfreundlichen Aufnahme begegnen würde.

Was die vorliegende spezielle Frage der Standesregister betrifft, so schließt er sich vollkommen den Ausführungen des Justizministers an. Ohne der fraglichen Klausel hinsichtlich der Anmerkung der Religion der Kinder wäre die Vorlage auch seiner Ansicht nach im Abgeordnetenhouse nicht durchzubringen. Die dagegen kirchlicherseits erhobene Einwendung erscheine um so weniger motiviert, als ähnliche Eintragungen, wie dies der Justizminister darlegte, auch gegenwärtig geschehen. Diese Eintragung sei im gegenwärtigen Falle um so notwendiger, als es sich darum handelt, hiedurch der Bestimmung des GA:1868 in klarer Weise Geltung zu verschaffen.

Finanzminister Wekerle ist durch das Telegramm des römischen Stuhles sehr überrascht, und dieser Zwischenfall schein ihm so wichtig, daß er eingehender beraten werden sollte. Zur Beleuchtung der Situation führt er an, daß in der abschwebenden Angelegenheit bisher nur von Seite der Regierung Konzessionen gemacht wurden. So sei eine Konzession der Regierung, daß auch die weggetauften Kinder in die Matrikel des inkompetenten wegtaufenden Seelsorgers eingetragen werden können; dagegen bilde kirchlicherseits die Anmerkung der Religion der Eltern keine Konzession, denn die Verpflichtung hiezu bestehe auch jetzt, und ein Dawiderhandeln würde eine Fälschung der Register involvieren. Weitergehende Konzessionen zu machen wäre unmöglich, da sonst die Vorlage im Abgeordnetenhouse nicht durchbringbar wäre, und Redner hoffe, daß auch im Magnatenhouse bei näherer Erwägung der Sache eine freundlichere Stimmung Platz greifen werde.

Der Ministerpräsident Graf Szapáry möchte es vermeiden, daß wegen der Frage der Anmerkung im Ministerium die Differenzen eventuell vermehrt werden. Gesetzlich liege die Frage klar, daß die Legislative das Recht besitzt zu bestimmen, wie die Matrikeln zu führen seien. Zu Straffällen und weiteren Konflikten würde es nicht kommen, da nach den Punktationen die Bestimmung in das Gesetz aufgenommen werden würde; daß wenn ein Seelsorger sich weigern sollte, den Bestimmungen des Gesetzes nachzukommen, von demselben das Recht zur Führung von öffentlich beglaubigten Matrikeln entzogen und Zivilorganen übertragen werden würde.

Seine Majestät *geruhten* die Besprechung dieses Punktes mit der allerh. Enunziation zu schließen, *daß die besprochene Frage wohl noch erwogen werden könnte, übrigens aber Allerhöchstdieselben gegen die Punktationen keine Einwendung erheben, wobei Allerhöchstdieselben jedoch erneuert dem Wunsche Ausdruck geben, daß die Herbeiführung von Konflikten möglichst vermieden werde.*

In betreff dieser Punktationen möchten Seine Majestät noch erwägen lassen, ob es nicht angezeigt wäre dort, wo von den Verpflichtungen der matrikel-führenden Seelsorger während des Provisoriums die Rede ist, dem Wunsche des Primas zu entsprechen und statt des Ausdruckes "*sind verhalten*" die mildere Form: "*unter der Bedingung*" zu setzen, da hiedurch das Wesen der Sache nicht alteriert wäre, und die letztere Form schonender klingt, außerdem aber ohnehin sich nur um eine provisorische Verfügung handelt.

Nachdem jedoch sowohl der Kultusminister, als auch die Minister Szilágyi und Wekerle erklärten, daß nachdem das seit 1 1/2 Jahrhunderten ausgeübte Recht des Staates über die wieartige Führung der Standesregister in klarer und bestimmter Weise zum Ausdruck gebracht werden müsse, von der gewählten dezidierten Form nicht abgestanden werden könnte, *geruhten Seine Majestät die Diskussion über diese Frage mit der allerh. Erklärung abzuschließen, daß die beantragte Formulierung kein Hindernis für die allerh. Genehmigung der zu unterbreitenden Vorlage bilden werde.*

II. *Gesetzentwurf über die Rezipierung der israelitischen Religion.*

III. *Grundprinzipien des Gesetzentwurfes über die freie Religionsausübung.*

Seine Majestät finden zwar, daß diese beiden Gegenstände mit der Matrikelnfrage in keinem Zusammenhange stehen, *geruhen jedoch allerh. zu erklären, daß gegen die Einbringung dieser Vorlagen vorbehaltlich der allerh. Genehmigung der seinerzeit zu unterbreitenden Detail-Gesetzentwürfe von allerhöchstihrerseits im Prinzip kein Anstand obwaltet.*

Auf die alleruntertänigste Frage des Ministerpräsidenten Grafen Szapáry ob in diesem Sinne eine Erklärung im Parlamente gemacht werden könne,

geruhten Seine Majestät allergnädigst die Ermächtigung hinzu zu erteilen.

IV. *Ehegesetz.*

Seine Majestät haben aus den Ministerratsprotokollen allerh. ersehen, daß auch die Frage der Zivilehe verhandelt wurde, finden aber, daß diese Frage mit

der an der Tagesordnung befindlichen Angelegenheit in keinem Zusammenhange stehe.

Kultusminister Graf Csáky erbittet sich das Wort, um seinen Standpunkt kurz darzulegen. Seiner Ansicht nach müsse man sich in dieser Frage auf einen prinzipiellen Standpunkt stellen, und logisch kann nur die obligatorische Zivilehe festgestellt werden, weil nur diese die ganze Frage löst und alle Schwierigkeiten behebt. Auch vom kirchlichen Standpunkte erscheine die obligatorische Zivilehe als am meisten annehmbar, weil dadurch im eigenen Kreise die volle Freiheit der Kirche gewahrt bleibt und in den einzelnen konkreten Fällen die kirchlichen und staatlichen Standpunkte viel weniger schroff gegenübertreten, als bei den sonstigen Arten der Zivilehe.

Es frage sich wohl, ob es überhaupt notwendig sei, hierüber jetzt etwas festzustellen und sich zu äußern, Sprecher halte dies für unbedingt notwendig; denn bei der Regelung von kirchenpolitischen Angelegenheiten spielt die Zivilehe immer eine bedeutende Rolle, weil die Ehe die wichtigste Lebensfrage bildet. Eine Diskussion sei hierüber im Parlamente nicht zu vermeiden, es liege nicht in der Macht der Regierung dies hinauszuhalten. Schon die beiden Gesetzentwürfe über die Judenrezeption und über die Religionsfreiheit stellen diese Frage unabweisbar auf die Tagesordnung, weil die Regierung schon in der Motivierung angeben wird müssen, in welcher Weise sie die Regelung der Eheschließungen beabsichtige. Die Regierung werde der Pression der Opposition und auch dem Drängen der eigenen Partei ausgesetzt sein, so daß sie sich in dezidierter Weise erklären wird müssen und es sei gewiß, daß ein solches Programm, welches nicht auf die Basis der obligatorischen Zivilehe gestellt wäre, auf eine Billigung nicht rechnen könnte, weil in dieser Frage sonst ein sehr großer Teil der Regierungspartei mit der Opposition halten würde. Damit sich die Regierung halten könne, müsse sie diesbezüglich ein bestimmtes Programm besitzen und auch die allerh. Ermächtigung haben, sich dezidiert erklären zu können.

Schließlich hänge auch die von kirchlicher Seite gewünschte Modifizierung des GA 53:1868 mit der obligatorischen Zivilehe zusammen. Diese Frage werde wieder auftauchen und die Regierung, da sie sich im Magnatenhause einmal bereits geäußert hat, daß sie unter Umständen die Modifikation jenes Gesetzes für denkbar erachtet, kann einer Erklärung darüber nicht ausweichen, in welcher Weise sie sich diese Modifikation vorstellt.

Ministerpräsident Graf Szapáry befürchtet, daß wenn auch die Frage der Zivilehe mit den sonstigen jetzt zu lösenden kirchenpolitischen Angelegenheiten verknüpft wird, das ohnehin gespannte Verhältnis zwischen Staat und Kirche nur verschärft, und die Hoffnung auf eine ruhige Behandlung der sonstigen Fragen vermindert werden würde, und die Schwierigkeiten sich vermehren würden. Protestantischerseits werde wohl gesagt, daß hiedurch der Kulturkampf vermieden werden würde, und das 1868iger Gesetz geändert werden könnte; Doch glaubt Sprecher, daß dies eine falsche Auffassung sei, und viel leichter wäre der katholische Klerus zu bewegen, sich in das Gesetz vom Jahre 1868 zu fügen.

Die Erklärung des Primas, daß die Kirche die obligatorische Zivilehe am ehesten tolerieren könne, fasse Sprecher so auf, daß wenn die obligatorische Zivilehe

einmal gesetzlich eingeführt wäre, der Klerus sich darin ergeben, aber alle Mittel gegen das Zustandekommen eines solchen Gesetzes aufbieten würde. Tritt dieser Fall ein, dann wäre durch die Einbeziehung der Zivilehefrage auch die Durchbringung der übrigen Vorlagen im Magnatenhause gefährdet.

Der Ministerpräsident räumt ein, daß selbst in der Regierungspartei eine starke Fraktion für die obligatorische Zivilehe bestehe, die weiteren Schichten der Bevölkerung dürften aber kaum ein Bedürfnis hierfür fühlen. Die in der eigenen Partei herrschende Stimmung wolle Sprecher nicht unterschätzen, er sei aber der Ansicht, daß wenn man vor die Partei mit der Eröffnung treten würde, daß die Regierung behufs Regelung der kirchenpolitischen Fragen jetzt die 3 früher verhandelten Gesetzentwürfe vorlegen werde, um die Schwierigkeiten nicht zu vermehren, und die Lösung der anderen Fragen nicht zu gefährden, es aber vermeiden wolle, mit denselben auch die Zivilehefrage zu verbinden, welche ohnehin jetzt praktisch nicht gelöst werden könnte, auch die Partei, um eine Regierungs-, eventuell Parteikrise zu verhüten, mit einem solchen Programme sich zufrieden geben würde. Wenn einmal ruhigere Zeiten eintreten und die Gemüter sich besänftigt haben werden, kann zur Regelung der Ehefragen geschritten werden, und dann werde man wohl auch bei uns, wie es in den anderen europäischen Ländern geschehen, zur Zivilehe gelangen. Da er aber diese Frage jetzt noch nicht für reif zur Lösung halte, sei er der Ansicht, daß man sich jetzt mit der Lösung der erwähnten andern drei Angelegenheiten begnügen, und in betreff der Zivilehefrage auf die seinerzeit erfolgende allgemeine Regelung des Eherechtes verweisen solle, selbstverständlich könnte in diesem Falle von einer Änderung des GA 53:1868 keine Rede sein.

Justizminister Szilágyi erachtet es nicht am Platze, jetzt die Ehefrage in ganzer Breite zu erörtern, und bemerkt daher nur, daß er für die obligatorische Zivilehe sei. Die Hauptgründe sind im Ministerratsprotokolle angegeben.^c Er wolle sich mit der Frage beschäftigen, ob es richtig oder möglich wäre, daß sich die Regierung in betreff der Ehefrage gar nicht, oder bloß im allgemeinen erkläre.

Die taktischen Erwägungen glaubt Sprecher ganz beiseitelassen zu können, weil er der Überzeugung ist, daß es gar nicht möglich sei, einer präzisen Antwort auszuweichen, und die Aufwerfung oder Unterlassung dieser Frage durchaus nicht von der Regierung abhängen. Wie es auch der Kultusminister angedeutet hat, wird schon durch die Einbringung der früher verhandelten und allerh. im Prinzipie auch genehmigten beiden Gesetzentwürfe über die Rezipierung der jüdischen Religion und die Glaubensfreiheit die Frage des Eherechtes und damit der Zivilehe in der ganzen Breite aufgeworfen, denn in beiden Gesetzen oder in deren Motivierung müsse gesagt werden, was in betreff der Eheangelegenheiten geschehen soll, und die Regierung könne dem nicht ausweichen, daß sie diesbezüglich eine ganz präzise, klare Antwort erteilt.

Schon bei der Diskussion über das allgemeine Zivilregister, wird die Frage des Eherechtes und auch die Zivilehe gewiß aufgeworfen, denn der Gesetzentwurf Bestimmungen enthalten wird über Eintragung der Ehen.

In größerem Maße werden Eherechtsfragen aufgeworfen durch den Entwurf über Rezeption der Juden. Die Rezeption der Juden, abgesehen von Nebenfragen, welche mehr oder weniger durch Übung erledigt sind, enthält begrifflich zweierlei

wichtigen Inhalt. Das Recht des Übertrittes und das Recht des Konnubiums^{2a}. Das erste ist erledigt im Entwurf; über das zweite wird nicht zu vermeiden sein, sich zu erklären. Allgemeine Hinweisung wird kaum genügen. Die Regierung wird gezwungen sein zu sagen, daß sie einen derartigen Entwurf gedenkt einzureichen, in welchem die Ehe zwischen Juden und Christen gestattet ist. Es kann dies nur in bürgerlicher Form stattfinden, und daß über diese Ehen Staatsgerichte entscheiden werden. Der dritte Gesetzentwurf über freie Ausübung der Religion enthält geradezu Bestimmungen über Eherecht, Gerichtsbarkeit, bürgerliche Form der Eheschließung. Dieser Entwurf nach den festgestellten Prinzipien wird Bestimmungen enthalten über jene Staatsbürger, welche unter dem neuen Gesetze sich als neue – mit kooperativen Rechten ausgestattet – Konfession konstituieren und über solche, die weder den rezipierten, noch den gesetzlich anerkannten Konfessionen angehören. In bezug auf diese Staatsbürger unter anderen enthält der Gesetzentwurf Bestimmungen über Eherecht, Ehegerichtsbarkeit, Registrierung der den persönlichen Status betreffenden Fragen. Es ist ausgesprochen, daß in bezug auf diese Personen staatliches Eherecht, staatliche Ehegerichtsbarkeit, bürgerliche Form der Eheschließung und staatliche allgemeine Register eingeführt werden; in der Motivierung wird angedeutet, daß diese nur provisorische Bestimmungen sind, und Geltung haben bis auf den Zeitpunkt, wenn das allgemeine staatliche Eherecht und Gerichtsbarkeit eingeführt wird.

Somit sind alle diese Fragen aufgeworfen. Bei der Verhandlung kann die Regierung nicht vermeiden, sich über die Hauptgrundsätze des in Vorbereitung begriffenen Ehrechtes bestimmt zu erklären, und die Verbindung zwischen diesen und jenen Bestimmungen anzudeuten, welche in den unter Verhandlung begriffenen Entwürfen besteht.

Man darf noch einen Umstand nicht unbeachtet lassen.

Sowohl der Entwurf über Rezeption der Juden, als der Vorschlag über freie Ausübung der Religion, wird unter anderen mit dem Prinzipie der Rechtsgleichheit motiviert. Für jede Abweichung von diesem Prinzipie wird der Grund angegeben. Es ist sicher vorauszusehen, daß bei dieser Verhandlung die Frage der Rechtsstellung der Protestanten in Ungarn vorgebracht wird. Das Gesetz von 1791 Art. 26. §. 11. sichert den Protestanten das Recht in bezug auf Ehen bindende Rechtsnormen aufzustellen, und das Recht der Ehegerichtsbarkeit. Das josephinische Patent ist ausdrücklich als Provisorium bezeichnet. Auch haben die protestantischen Kirchenversammlungen die Erfüllung dieses versprochenen Rechtes wiederholt urgiert. Kein Zweifel darüber, daß die Frage gestellt wird, daß wenn den Juden gegenüber dem Prinzipie der Rechtsgleichheit zuliebe ein neues Gesetz geschaffen wird, warum in bezug auf die Protestanten das gesetzlich verbürgte Recht nicht zur Ausführung gebracht wird? Auf diese Frage muß eine gute, volle Antwort gegeben werden, die nach Sprechers Ansicht nur so lauten kann, daß dem Gesetze nur darum nicht Genüge geleistet wird, weil die Regierung ohnehin das staatliche Eherecht für alle Staatsbürger und die staatliche Jurisdiktion vorzuschlagen gedenkt^f.

Nach Sprechers Ansicht gebe es auch kein im Wesen der Sache liegendes Hindernis, welches dem entgegenstände, daß die Frage schon jetzt prinzipiell entschieden werde. Wohl seien in betreff der Detailbestimmungen eines Gesetzes

über die Ehe schwierige juristische Fragen zu lösen, aber die wesentlichen Grundlagen des Gesetzes lassen sich auf einige wenige leicht faßbare prinzipielle Punkte zurückführen, welche ein klares Bild über den Inhalt des zu schaffenden Gesetzes liefern.

Die Basis für die abzugebende Erklärung könnte also bald geschaffen werden.

Es könnte noch die Frage aufgeworfen werden, ob eine solche Erklärung nach beiden Seiten beruhigend wirken würde. Eine präzise, auf die obligatorische Zivilehe gestellte Antwort würde das Abgeordnetenhaus und die liberalen Elemente befriedigen; das katholische Gefühl wäre aber nach Sprechers Ansicht nur dann befriedigt, wenn man die Abänderung des GA 53:1868 in sichere Aussicht stellen würde, und dies könnte eben nur in Verbindung mit der Einführung der obligatorischen Zivilehe geschehen.

Finanzminister Wekerle konstatiert, daß in der Regierung keine Meinungsverschiedenheit darüber herrsche, daß man im eigenen Schoße zu einer Entschliebung gelangen und hinzu die allerh. Genehmigung einholen müsse, auch darin stimmen die Ansichten ziemlich überein, daß schließlich keine andere Wahl bleibt, als die obligatorische Zivilehe anzunehmen, nur darüber bestehe noch eine Differenz, ob und wie man sich äußern soll.

Der Finanzminister hält eine entschiedene, die Einmütigkeit des Ministeriums bekundende Erklärung schon auch deshalb für unbedingt notwendig, weil die verschiedenen Gerüchte über die Uneinigkeit im Kabinett die Autorität der Regierung bereits in einem solchen Grade beeinträchtigt haben, daß sich dieselbe ohne Herstellung ihrer Autorität kaum an die Lösung einer größeren Frage wagen könnte, ferner würde ein entschiedenes Auftreten auch ermöglichen, daß die Regierung nach Wiedergewinnung ihrer vollen Autorität die gestellte Grenze, bis zu welcher sie zu gehen bereit ist, fest einhalte, was sonst schwer zu bewerkstelligen ist, wie dies mehrere Beispiele bewiesen haben. Also vor allem sei die Feststellung eines Programmes in der Behandlung der kirchenpolitischen Fragen nötig, da die Frage ob sich die Regierung äußern soll, nach Sprechers Ansicht schon überholt sei. Wenn die Verhältnisse so lägen, daß ein minderpräzises kirchenpolitisches Programm eine andere Regierung oder Partei durchführen könnte, so wäre die Frage für die Mitglieder des jetzigen Ministeriums leicht gemacht; nachdem aber dies nicht der Fall sei, wäre sehr erwünscht, daß die Regierung mit allerh. Ermächtigung in der Lage wäre, sich über ihr Programm, falls dies notwendig werden wird, in präziser Weise erklären zu können.

Ackerbauminister Graf Bethlen ist individuell für die obligatorische Zivilehe als Institution nicht sehr begeistert und glaubt, daß sehr viele so denken, sogar Konfessionen als Korporationen. Wäre die Frage der Zivilehe bloß eine kirchliche Frage, dann würde sie nicht die Tagesfrage bilden, aber dieselbe ist zugleich eine politische Angelegenheit, und darum müssen die Parteien als solche Stellung zu derselben nehmen, und keine Partei könnte sich derselben gegenüber negativ verhalten. Tatsache sei, daß die fortschrittliche Richtung einen Impuls den Parteien gibt. Deshalb glaube er, wie dies der Justizminister auseinandergesetzt hat, daß sich auch die Regierung jedenfalls äußern werde müssen; übrigens würde die Erklärung der Regierung die tatsächliche Lösung durchaus nicht präzipitieren, sondern

wäre vielmehr ein Schachzug gegen die übertriebenen Forderungen, während dieselbe diejenigen Elemente, die die Frage gerne lösen möchten, beruhigen würde. Deshalb erlaubt auch er sich die alleruntertänigste Bitte zu stellen wegen allerh. Ermächtigung der Regierung zur Abgabe der diesbezüglichen Erklärung.

Der Minister am allerh. Hoflager von Szógyény schließt sich mit Berufung auf seine in den Ministerratsprotokollen enthaltenen Erklärungen ganz der Auffassung des Ministerpräsidenten an, und glaubt nur soviel beifügen zu sollen, daß soweit er die öffentliche Meinung des Landes kennt, seines Dafürhaltens die Frage der Zivilehe, sei es die obligatorische, sei es die fakultative, bei weitem noch nicht soweit gediehen sei, daß von der Regierung gewissenhaft angeraten werden könnte, daß Seine Majestät schon jetzt definitiv Stellung zu dieser Frage nehmen, denn wo die Antithesen so scharf gegeneinander stehen, wie diesbezüglich jetzt bei uns, könne eine objektive Beurteilung nicht erwartet werden. Deshalb wiederhole er, daß er sich ganz den Ausführungen des Ministerpräsidenten anschließe. Was die Ausführungen des Ministers Szilágyi betrifft, wonach die 3 Gesetzentwürfe, welche die allerh. Genehmigung erhalten haben, schon das Prinzip der Zivilehe involvieren, so müsse er erklären, daß er diesbezüglich nicht derselben in Meinung^e sei, und wenn er sich diese Überzeugung bei der Beratung jener Entwürfe verschafft hätte, so hätte er auch gegen diese Gesetzentwürfe gestimmt.

Landesverteidigungsminister Baron Fejérváry hätte sich gern der Meinung des Ministerpräsidenten angeschlossen, schon um den Schein zu vermeiden, daß die Regierung nicht einig ist, allein er halte es nicht für möglich, daß die Regierung der öffentlichen Meinung gegenüber, welche diese Frage beeinflussen wird, eine zurückhaltende Stellung einnehmen könnte, weil sie gezwungen sein wird in irgendeiner Weise Farbe zu bekennen. Um daher zu vermeiden, daß die Regierung durch die Opposition in eine Zwangslage gebracht werde, was immer sehr mißlich für die Regierung ist, wäre seiner Ansicht nach zweckmäßiger, in einer oder der anderen Richtung Beschluß zu fassen, damit die Regierung von vornhinein eine feste Stellung einnehmen könne.

Handelsminister Lukács bittet ebenfalls um die allerh. Genehmigung, daß die Regierung, wenn es notwendig werden sollte, in der obschwebenden Frage im Parlament eine dezidierte Erklärung abgeben könne, welche den Standpunkt der Regierung klar kennzeichnet. Er bemerkt, daß er anfänglich der Meinung war, daß die Regierung bei der Verhandlung der kirchenpolitischen Fragen, der Ehefrage werde ausweichen können, und die drei anderen Gesetzentwürfe zur Erledigung der Angelegenheit genügen werden; seither habe er jedoch die Überzeugung gewonnen, daß gegenwärtig die öffentliche Meinung nicht nur in parlamentarischen Kreisen, sondern auch im Lande schon so vorwärts geschritten ist, daß die Regierung einer positiven Erklärung nicht ausweichen könnte. Zudem komme noch der Umstand, daß das Vorhandensein von Divergenzen im Kabinette kolportiert wird, und diese Gerüchte zu oppositionellen Zwecken ausgebeutet werden. Auch mit Rücksicht auf diese, die Aktionsfähigkeit der Regierung beeinträchtigenden Gerüchte müsse die Regierung in der obschwebenden Angelegenheit einen bestimmten Standpunkt einnehmen und denselben nach außen mit Festigkeit vertreten.

Der einzunehmende Standpunkt dürfte nach der fast übereinstimmenden Auffassung wohl der sein, daß zur Lösung der kirchenpolitischen Fragen die obligatorische Zivilehe das entsprechendste Mittel sei. Sprecher war im Beginne mehr für die fakultative Zivilehe; nachdem jedoch auch von kirchlicher Seite die obligatorische Zivilehe für das mindere Übel erklärt wurde, und diese jedenfalls die Frage gründlicher löse, akzeptiert auch Sprecher gegenwärtig die obligatorische Zivilehe.

Seine Majestät haben aus den jetzt vernommenen Auseinandersetzungen die Wahrnehmung gemacht, daß seit den letzten Ministerratsitzungen die Ansichten in der Richtung der Einführung der obligatorischen Zivilehe neuerlich weiter fortgeschritten sind. Seine Majestät konstatieren, daß auch der Primas vor Allerhöchstdenselben sich insofern für die obligatorische Zivilehe ausgesprochen hatte, als er dieselbe von den verschiedenen Übeln für das mindere hält, und selbst in Rom wird diese Form der Eheschließung bis zu einem gewissen Punkte für tolerierbar erachtet, aber falls eine Gesetzesvorlage diesbezüglich gemacht werden würde, würde der Klerus dieselbe auf das entschiedenste bekämpfen, und dem Zustandekommen eines solchen Gesetzes den möglichsten Widerstand leisten. Seine Majestät erklären jedoch, daß auch der obige Ausspruch des Primas die Ansichten Allerhöchstderselben in dieser Frage nicht zu ändern vermochte, und Allerhöchstdieselben nach wie vor die obligatorische Zivilehe auch aus staatlichem Standpunkte für nichts weniger als erwünscht halten. Auch könne mit allgemeinen Schlagworten die Frage nicht erledigt werden, es seien verschiedene Detailpunkte zu erwägen, auch seien außer der obligatorischen Zivilehe noch verschiedene andere Formen der Eheschließung vorhanden, welche in Betracht kommen könnten. Deshalb könne von Seiner Majestät nicht verlangt werden, daß Allerhöchstdieselben schon jetzt ihre Zustimmung zu den gemachten Anträgen geben. Die Ausführungen des Justizministers haben Seine Majestät nicht überzeugen können, namentlich vermögen Allerhöchstdieselben nicht einzuräumen, daß durch die beiden heute verhandelten Gesetzenwürfen schon auch die Frage der obligatorischen Zivilehe entschieden wäre. Das Beispiel von Österreich beweise das Gegenteil, wo für ähnliche Beziehungen die Notzivilehe eingeführt wurde.

Justizminister Szilágyi erlaubt sich zu bemerken, daß in Österreich die Verhältnisse insofern anders lagen, als in den Jahren 1867–1868, wo diese Beziehungen geregelt wurden, in bezug auf alle diese Fragen, die bei uns angeregt werden,^h eine volle das ganze Gebiet der kirchenpolitischen Fragen umfassende Politik gemacht wurde, und man daher auf jede Frage eine Antwort hatte. Bei uns ist das nicht der Fall, daher müsse man in betreff der Matrikelführung und der Ehe eine abgesonderte, aber jedenfalls volle Antwort geben.

Seine Majestät erachten es als unthunlich, daß aus dem ganzen Gesetze über das Eherecht einzelne Bestimmungen herausgerissen werden, und die Regierung sich darüber vorgängig in entschiedener Weise äußern soll.

Justizminister Szilágyi entgegnet, daß wie er sich schon vorhin zu bemerken erlaubte, die Hauptprinzipien des zu schaffenden Eherechtes in einige wenige Punkte zusammen gefaßt werden können, die so gemeinverständlich sind, daß über dieselben sogleich beschlossen werden kann. Der Ministerrat habe sich über 2 von den vorgelegten 3 Hauptpunkten auch schon geeinigt, es blieb nur die

Entscheidung über die Form der Ehe, ob obligatorische oder fakultative Zivilehe übrig, denn die Notzivilehe wurde allgemein als nicht diskutierbar befunden.

Der Staat könnte noch mit der fakultativen Zivilehe sich begnügen, wenn auch eine solche Regelung weder so einfach, noch so logisch wäre, aber der Umstand fällt schwer ins Gewicht, daß von diesen beiden Formen die obligatorische auch von kirchlicher Seite annehmbarer sei, weil sie die Freiheit des Staates und Kirche am besten wahrt und kein Opfer von der Kirche verlangt, und so dürfte auch die Wahl zwischen diesen beiden Formen bald erfolgen können.

Seine Majestät glauben nicht, daß es auch vom staatlichen Standpunkte nützlich wäre, daß sich die außerkirchlichen Ehen vermehren. Die obligate Zivilehe wäre wegen der Notwendigkeit der doppelten Trauung auch für das Publikum beschwerlich, und würde demselben unnötige Mehrauslagen verursachen. Auch erachten Seine Majestät, daß die Durchbringung einer Vorlage über die obligatorische Zivilehe im Magnatenhause unter den gegenwärtigen Verhältnissen ohne Pairschub ganz unmöglich wäre, und zu dieser Maßregel aus diesem Anlasse vermöchten Seine Majestät allerhöchsthine Zustimmung nicht erteilen, da eine solche Maßregel nur bei Fragen von höchster staatsrechtlichen Wichtigkeit motiviert wäre.

Ministerpräsident Graf Szapáry erachtet, daß obwohl zweifelsohne die Frage der Zivilehe in parlamentarischen Kreisen viel diskutiert wird, dieselbe im Lande selbst noch nicht soweit gereift ist, daß die Lösung derselben dringend wäre. Er habe die Wahrnehmung gemacht, daß eine hierauf zielende Vorlage nicht bloß in katholischen, sondern auch in protestantischen geistlichen Kreisen nicht sehr freudig begrüßt werden würde. Auch ist er der Ansicht, daß sich die Regierung über diese Frage nur dann mit voller Präzision äußern könne, wenn einmal die ganze Gesetzesvorlage fertiggestellt ist, denn immerhin sei es möglich, daß sich die Regierung vielleicht über den größten Teil der Vorlage einigt, in betreff einiger Punkte aber Differenzen auftauchen, welche die Feststellung der ganzen Vorlage verhindern würden. Schließlich kann er seine Befürchtung nicht verschweigen, daß die Einbeziehung der Frage der Zivilehe auch die Durchbringung der sonstigen Vorlagen gefährden möchte.

Justizminister Szilágyi erlaubt sich nochmals das Wort zu erbitten, um den Beweis zu erbringen, daß die Frage in allen ins Gewicht fallenden Kreisen des Landes genügend gereift ist, um an die Lösung derselben zu treten, daß niemand es für möglich halte, daß die verschiedenen jetzt bestehenden konfessionellen Eherechte und Ehejurisdiktionen aufrechterhalten werden könnten, und bei der Regelung dieser Verhältnisse die Zivilehe ausgeschlossen werden könnte, wodurch dem Religionsschacher zum Zwecke der Lösung und Eingehen neuer Ehen ein Ende gemacht werden würde.

Bezüglich der Notwendigkeit dieser Reform die Überzeugung in weitesten Kreisen ebenso besteht, und zwar seit langer Zeit und [im] viel höheren Maße wie in bezug auf Zivilmatrikel oder bezüglich jener Bestimmungen, die den Inhalt des Entwurfes über freie Ausübung der Religion bilden. Auch waren die Hauptgrundsätze des Eherechtes im Ministerrat ebenso besprochen worden wie diejenigen der freien Religionsübung und vielmehr wie die Prinzipien des allgemeinen Zivilregisters, von in bezug auf Inhalt nicht einmal Punktationen vorliegen.¹

Um klarzulegen, daß ein prinzipieller Beschluß über die obschwebende Frage auch vor der Ausarbeitung des Detailgesetzentwurfes möglich sei, erlaubt er sich die Hauptprinzipien des zu schaffenden Gesetzentwurfes in 9 Punkte zusammengefaßt vorzulesen.

Seine Majestät geruhten nach Anhörung der vorgelesenen Punkte die Konferenz mit der allerh. Entscheidung zu schließen, daß nachdem Allerhöchstdieselben auch nach den jetzt vernommenen Äußerungen von der Notwendigkeit und Zweckmäßigkeit der obligatorischen Zivilehe nicht überzeugt wurden, *nicht in der Lage sind, der Regierung die Ermächtigung zur Angabe der Erklärung über die Einführung der obligatorischen Zivilehe erteilen zu können; die Regierung möge den Standpunkt einnehmen, daß bei der Wichtigkeit der Sache diese Frage richtig nur im Zusammenhange mit dem ganzen Eherechte beurteilt und davon getrennt für sich allein nicht behandelt werden könne.*³

Jegyzetek

- a A jk.-ről készült két másolat is az aktában található.
- b Szilágyi javítása, ill. beszúrása; itt eredetileg csak „1825” állt.
- c Javítás más tollal; az eredeti szövegrész: „die Staatsgewalt”.
- d Helyesen: er.
- e Szilágyi beszúrása.
- f Kiegészítés, amelyet Szilágyi kézjegyével igazolt.
- g Szögyény javítása; itt eredetileg „überzeugt” állt.
- h Szilágyi beszúrása.
- i Szilágyi kézjegyével igazolt javítás. Itt eredetileg „Da nun” állt.
- j Szilágyi beszúrása.
- 1 *Az egyházpolitikai kérdésre vonatkozó jk.-i pontok felsorolása: 1890. nov. 3. 7. jegyzet.*
- 2 A Dunántúli Ref. Egyházkerület szept. 4–5-én Komáromban tartott, Tisza Kálmán 25 éves főgondnoki jubileumát ünneplő gyűléséről van szó, ahol a kerület püspöke ostromozta a katolikus klérust, s Tisza Kálmán és Tisza István is olyan nyilatkozatokat tettek, amelyek nyílt katolikusellenes támadásoknak minősültek. Az események nagy felháborodást okoztak katolikus körökben és a Tisza-ellenes politikai közvéleményben egyaránt. — *Salacz, A magyar kultúrharc...* 169–171. p., Pesti Hírlap, 1892. szept. 7. (Esti lap).
- 2a connubium (lat.) = házasság, házassági kötelék
- 3 A jk.-i pontot igen részletesen ismerteti: *Salacz, i. m. 194–201. p.*

131./32./

1892. október 18.

2.

A horvát–szlavón–dalmát miniszter felhatalmazása arra, hogy a Petrinján szőlészeti és gyümölcsészeti iskolának felállításáról tervezett horvát törvényjavaslatot előzetes uralkodói jóváhagyás alá terjessze.¹

4.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter lemondási szándékának bejelentése²

A miniszterelnök úr szükségesnek tartja, hogy tekintve az egyházpolitikai kérdésekben a tegnapi napon Ő Felsége legmagasb elnöklete alatt tartott miniszteri értekezlet eredményét, a helyzet megbeszéltesük, minek következtében a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr bejelentette, hogy miután minden kétséget kizárólag nyilvánvalóvá lett, hogy az egyházpolitikai függő kérdések elintézését célzó javaslatai Ő Felségénél elfogadásra nem számíthatnak, holnap miniszteri állásáról való lemondását be fogja nyújtani.

Ezután megbeszélte a helyzet

a minisztertanács figyelembe véve a pénzügyminiszter úrnak azt az óhajtását, hogy miután remény van arra, hogy a valuta rendezésével kapcsolatban levő konverzionális műveletek iránt az erre vállalkozó bankintézetekkel a szerződés egy-két hét alatt megkötethetik,³ ezen szerződésnek megkötéseig — amennyiben az rövid idő alatt létrejöhet — a kormány ne tegyen oly lépéseket, melyek esetleg ezen művelet létrejövetelét megzavarhatnák, abban állapodott meg, hogy a kormány további eljárása iránti határozathozatal halasztassék el addig, míg a pénzügyminiszter úr ezt szükségesnek fogja tartani.

Ennek folytán a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr is megnyugvását fejezte ki abba, hogy az ő lemondási kérvényének elintézése is a mondott időpontig függőben tartassék.⁴

Jegyzetek

- 1 Iratok: OL - K 178 - 1892 - 1752, OL - K 20 - 1892 - 852. — *Ld. még 1893. ápr. 5./1.*
- 2 *Egyházpolitikai kérdésre vonatkozó jk.-i pontok felsorolása: 1890. nov. 3. 7. jegyzet.*
- 3 *Ld. 1892. nov. 2./1.*
- 4 A jk.-i pontot ismerteti: *Salacz, A magyar kultúrharc ... 201–202. p.* — Az ülés lefolyásáról Szapáry még a mt. napján tett felségelőterjesztésében részletesen beszámolt az uralk.-nak. (OL - I 34 - Egyházpolitikai ügyek 1890–95/1892. okt. 18-i felségelőterjesztés /2. d./.) — A következő napokban a sajtóban egyre több cikk jelent meg a kormány válságáról, a Szapáry és Apponyi közötti összefogás lehetőségéről. Szapáry, úgy látszik, megpróbálkozott kabinetje átalakításával, erről Bécsben tárgyalásokat is folytatott. (Ő maga — programja alapján — Khuen-Héderváry Károly bánnak a kormányfői tiszte átadását is felajánlotta.) Közben azonban a Szep. „legtekintélyesebb tagjai” ellene fogtak össze. Szapáry bukása, amelyet már hónapok óta jósoltak, nyilvánvalóvá vált. OL - I 34 - Hivatali iratok - 1892 - Khuen-Héderváry 1892. okt. 25-i levele, *Salacz, i. m. 202–203. p., Búsbach 21–22. p.*

132. /33./

1892. október 28.

1.

Az igazságügy-miniszter felhatalmazása arra, hogy az örökösödési eljárásról szóló törvényjavaslatot az Országgyűlés elé terjessze.¹

2.

Az igazságügy-miniszter előterjesztésére határozat arról, hogy az uralkodó a magyar nemességet díjmentesen adományozza Rickl Gyula igazságügyi államtitkár részére.

4.

A Komáromi Kir. Járásbíróság és Komárom vm. csallóközi járásának főszolgabírája között mezei lopás miatt keletkezett hatásköri összeütközés kérdésében — az igazságügy-miniszter előterjesztésére — határozat arról, hogy az eljárást a bíróság folytassa le.

5.

Az Országgyűlés első ülészakának berekesztése²

A miniszterelnök úr bejelentette, hogy egy korábbi alkalommal történt megbeszélés értelmében előterjesztést tett Ő Felségéhez az Országgyűlés jelenlegi első ülészakának a Képviselőház Pénzügyi Bizottságának az 1893. évi költségvetésre³ vonatkozó jelentése bemutatása után leendő berekesztése és a II. ülészaknak egybehívása iránt.

Helyeslőleg tudomásul vétetett.⁴

6.

A miniszterelnök előterjesztésére határozat arról, hogy az uralkodó engedélyezze a Gör. kel. Szerb Nemzeti Egyházi Kongresszus összehívását és Nikolics Fedort kir. biztosnak nevezze ki.⁵

8.

A pénzügyminiszter felhatalmazása arra, hogy a horvát-szlavón gyógyfürdő-helyeken emelt új épületek ideiglenes házadómentességéről⁶ és az 1893. év első negyedében viselendő közterhekről⁷ szóló törvényjavaslatokat az Országgyűlés elé terjessze.

11.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter előterjesztésére határozat arról, hogy az uralkodó engedélyezze a gyulafehérvári gör. kat. érseki szék betöltésénél alkalmazandó kijelölési eljárást.⁸

12.

Javaslat a magyarországi főpapok közül kinevezendő bíborosok számára

A vallás- és közoktatásügyi miniszter úr szóba hozván, hogy a Képviselőház Pénzügyi Bizottságában kérdés intéztetett hozzá a Magyarországból kinevezendő bíbornokok száma iránt,

megbízott a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr, hogy Ő Felségéhez annak érdekében tegyen felterjesztést, hogy a Magyar Korona Országai-ból jövőre is 3 bíbornok neveztessek ki.

15.

A belügyi tárcát vezető miniszterelnök tájékoztatása arról, hogy 3000 Ft előirányzat nélküli kiadás merült fel a kolerajárvány miatt.⁹

19.

Egyezmény a horvátországi selyemtenyésztési igazgatás magyar állami közegekre bízásáról

A földművelési miniszter úr bejelentette, hogy a horvát-szlavón-dalmát országos kormánnyal 15 évre egyezményt kötött, mely szerint a horvát-szlavónországi selyemtenyésztés intézése — a költségeknek megtérítése mellett — magyar állami közegekre bízatik.

Jóváhagyólag tudomásul vétetett.¹⁰

24.

A német-osztrák-magyar kooperáció érvényesítése a Romániával tervezett külkereskedelmi szerződési tárgyalásokon¹¹

A kereskedelmi miniszter úr — előrebocsátván, hogy a minisztertanácsnak f. évi szeptember hó 23-án kelt határozata értelmében közölte a közös külügyminiszterrel a magyar kormánynek álláspontját a Romániával megindítandó kereskedelmi szerződési tárgyalásoknál Németországgal fenntartandó kooperációra nézve — jelentette, hogy a közös külügyminisztertől értesítést kapott, miszerint a német kormány a kooperáció eszméjét fenntartani kívánja, s a célból, hogy mi is kifejezést adhassunk kívánatainknak, tudatta azon kívánalmait, melyeket a Romániával létesítendő szerződésben érvényesíteni szándékozik.

Ennek következtében az előadó miniszter úr szintén megjelölte azon kívánalmakat, melyeket Magyarország érdeke szempontjából érvényesítendőeknek tart.

Tudomásul vétetett.

25.

A Hidegkút–Tamási, a Borossebes–Menyházai és a Szepesbéla–Podolini HÉV-ek engedélyezése

A kereskedelmi miniszter úr felhatalmazást kért, hogy Ő Felsége legfelsőbb engedélyének kieszközlése után a következő helyiérdekű vasutak építésére adhasson engedélyt:

I. Kammerer Ernő országgyűlési képviselőnek a MÁV Hidegkút–Gyöngyös állomásától Tamásiig vezetendő vasútra. A vonal hossza 12,6 km; a tényleges építési tőke 354 000 Ft, melyből forgalmi eszközökre 31 500 Ft, a tartalékalapra pedig 6000 Ft fordítatnék. Az építési tőke beszerzése 35% erejéig törzsrészcsevények, 65% erejéig pedig 75%-os minimális árfolyamon értékesíthető elsőbbségi részvények kibocsátása útján történék. Érdekeltségi hozzájárulással 90 000 Ft van fedezve.

A postának ingyen szállításaért 50 éven át fizettetnék évenként 900 Ft, ami 16 363 Ft tőkének felel meg; azonkívül állami segély fejében adatnék 16 000 Ft, mely kétfélebeli hozzájárulásért az állam 32 300 Ft névértékű törzsrészvcsevényt nyer-ne.¹²

II. Az Aradi és Csanádi Egyesült Vasutak Rt.-nak ezen vasutak Borossebes állomásától Menyházáig vezetendő keskenyvágányú vasútra. A vonal hossza 21,2 km; a tényleges építési tőke 330 000 Ft, melyből forgalmi eszközökre 93 000 Ft, tartalékalapra pedig 5000 Ft fordítatnék. Az építési tőkét egyelőre gr. Wenckheim Frigyes fedezné azzal a fenntartással, hogy később esetleg részvcsevénytársaságot alakít-hasson.

A posta ingyen szállításaért fizettetnék 50 éven át évenként 600 Ft-nyi járadék, melynek kerek számban 11 000 Ft-nyi tőkeértéke fejében a vasút jövedelméből az Államkincstár javára megfelelő részesedés, részvcsevénytársaság alakítása esetén pedig megfelelő névértékű törzsrészvcsevények átszolgáltatása köttetnék ki.¹³

III. A Fáy Kis Vendel és dr. Csáky Károly podolini lakosok által képviselt vasúti bizottságnak a Szepesbélától Podolinig folytatandó helyiérdekű vasútra, mely azonban, mint a poprád–orlóí vasút¹⁴ kiegészítő része, I-rendű vasutak szabványai-nak megfelelően építetnék.

A vonal hossza 11,5 km, a tényleges építési tőke 444 800 Ft, melyből forgalmi eszközökre 27 000 Ft, tartalékalapra pedig 10 000 Ft fordítatnék. Az építési tőke fejében szokott arányban törzsrészvcsevények és elsőbbségi részvcsevények bocsátatnának ki.

Magánérdekeltségi hozzájárulások által 100 000 Ft van fedezve, 55 680 Ft-ot pedig az állam fedezne oly módon, hogy a posta ingyen szállítása fejében 50 éven át évenként fizettetnék 1400 Ft, amely évjáradék 25 454 Ft-nyi tőkének felel meg, s azonkívül állami segélyképpen 10 éven át 3900 Ft fizettetnék, ami 30 000 Ft-nyi

tökének felel meg. E kétrendbeli állami hozzájárulásért az állam megfelelő névértékű törzsrészvényt kapna.¹⁵

A kívánt felhatalmazás megadatott.

26.^a

A kereskedelemügyi miniszter előterjesztésére határozat arról, hogy 12 000 Ft-ot engedélyeznek néhai Baross Gábor államköltségen építendő sírboltjára.¹⁶

Jegyzetek

a A 27. pontot nem közöljük.

- 1 Az örökösödési eljárás fennálló szabályai elsősorban két vonatkozásban bizonyultak célszerűtlennék: 1. Az 1868:54. és az 1871:31. tc.-ek rendelkezései alapján különböző szervek hatáskörébe tartoztak az örökösödési ügyek: atyai hatalom, gyámság és gondnokság alatt állókat érintő hagyaték esetében a gyámhatóság, tvsz.-i székhelyű városokban előforduló halálesetknél a tvsz., egyébként pedig a járásbírótság volt hivatva az eljárás lebonyolítására. Ezen túlmenően a gyámhatóság csak a bíróság közreműködésével fejezhette be az eljárást, míg a járásbírótság csak egyezség meglétében eszközölhette az örökségátadást; minden más esetben a tvsz. volt illetékes. E rendszer sok esetben okozott bonyodalmat és hatásköri összeütközést. 2. Általában az érdekelték tetszésére volt bízva, hogy öröklés útján szerzett jogaik telekkönyvi bejegyzése céljából lépéseket tesznek-e vagy sem, így a telekkönyv nem tükrözhetette a tényleges tulajdonviszonyokat. Szilágyi tvj.-a újrászabályozta az örökösödési eljárást. Megszüntette az árvaszékek és a tvsz.-ek ide vonatkozó hatáskörét, s az eljárást, valamint az ahhoz tartozó minden peren kívüli bírói funkciót a járásbíróságok hatáskörébe utalt. A telekkönyv érdekében pedig úgy intézkedett, hogy ingatlant tartalmazó hagyaték esetén az érdekelt záros határidőn belül telekkönyveztetni tartozik jogait, ellenkező esetben hivatalból rendelik azt el. Az igm. 1893. jan. 9-én nyújtotta be a tvj.-ot, amelyet az Ogy. kisebb módosításokkal fogadott el 1894 máj.-ában. Tv.erőre emelte az 1894:16. tc. (OL - K 26 - 1892 - 2344, OL - K 2 - 1892/97 - Tvj.-ok, 35. /291. cs./, KN /1892-97/ 7. k. 240. p., 15. k. 381. p., 18. k. 247-275., 278. p., 19. k. 55. p.) — A tc. rendelkezései — az 1895. okt. 11-én kiadott igm.-i rendelet alapján — 1896. jan. 1-jén léptek hatályba. RT 1895. II. k. 543. p.
- 2 *Ld. még 1891. dec. 24./1., 1892. febr. 9./1., febr. 14./1., febr. 19./1. és 7., júl. 8./7., 1893. máj. 12./1., 1894. febr. 4./1., szept. 14-15./2.*
- 3 *Ld. e jk. 8. pontját.*
- 4 1892. dec. 5-én olvasták fel a Házban Ferenc József leiratát, amellyel berekesztette az első ülészakot és dec. 6-ra összehívta a másodikat. KN (1892-97) 6. k. 336. p.
- 5 *Ld. még 1890. márc. 25./3. és 4., ápr. 11./2., máj. 23./8., jún. 20./1., jún. 27./6., 1891. jan. 9./1., 1892. febr. 1./2., nov. 28./2.* — A karlócai érsek javasolta kongresszust a következő ügyek megtárgyalása miatt kellett összehívni: 1. az egyházi autonóm szükségletekről és az alapítványokról szerkesztett költségvetések, 2. az egyházi alkotmány, 3. az iskolákról és intézetekről szóló szabályzat-tervezet, 4. szabályzat-tervezet a lelkeség és zárdapapság, a püspökök és az érsek javadalmazásáról, 5. javaslat az egyházi tisztviselők és tanárok nyugdíj-szabályzatára, 6. javaslat az egyházi alapokból adandó kölcsönök engedélyezéséről, 7. fegyelmi szabályzat, 8. szabályzat-tervezet a lelkészek özvegyeinek és árváinak nyugdíjintézetéről, 9. esetleges egyéb ügyek. Szapáry okt. 23-i előterjesztésére az uralk. okt. 24-én engedélyezte a kongresszus összehívását 1892. nov. 5-ére, és kir. biztosként ismét Nikolics Fedort küldte ki. Nov. 5-én a kongresszus meg is nyílt. OL - K 26 - 1892 - 133 (2342, 2372, 2461).
- 6 A közegészségügy rendezéséről szóló 1876:14. tc. 103. §-a 20 évi adómentességet biztosított a magyarországi gyógyfürdő-helyeken emelt új épületekre. Wekerle javaslata a kedvezmény Horvátországra történő kiterjesztését tartalmazta. Az uralk. — a püm. 1892. okt. 15-i előterjesztésére —

- okt. 25-én hozzájárult a tvj. benyújtásához. Erre 1893. jan. 13-án került sor. Máj.-ban az Ogy. elfogadta a javaslatot, amelyet az 1893:15. tc. emelt tv.erőre. OL - K 255 - 1892 - 4. t. - 3478, OL - K 2 - 1892/97 - Tvj.-ok, XL. (289. cs.), KN (1892-97) 7. k. 349. p., 9. k. 30. p., 12. k. 241., 260., 478. p.
- 7 *Ld. még 1892. jún. 17./11., szept. 10./13., szept. 15./1., szept. 16./1., 1893. febr. 13./30.* — Az 1893. évi költségvetés bizottsági tárgyalása — a delegációk tanácskozása miatt — nov. elejéig elhúzódott, és a kibontakozó kormányválság is késleltette a költségvetés plenáris tárgyalását. Wekerle ezért szükségesnek látta a felhatalmazás kérését. Nov. 1-jén kelt előterjesztésére az uralk. nov. 3-án adott engedélyt a tvj. benyújtására. (OL - K 255 - 1892 - 3. t. - 3204.) A tvj. nov. 4-én került a Ház elé és azt dec. 5-re már el is fogadták. Tv.erőre emelte az 1892:28. tc. (OL - K 2 - 1892/97 Tvj.-ok, XIV. /288. cs./, KN /1892-97/ 6. k. 135., 139-140., 173-196., 201-228., 230-267., 275-301., 335. p.) — A költségvetés általános tárgyalása csak dec. 12-én kezdődött el. Uo. 7. k. 15-37. p.
- 8 Az érseki szék Vancsa János 1892-ben bekövetkezett halálával üresedett meg. (OL - K 20 - 1892 - 1104.) — A gyulafehérvári (korábban fogarasi) gör. kat. érseket az uralk. nevezte ki az érsekség zsinata által választott három jelölt közül. A jelölő zsinatra az uralk. kir. biztosokat küldött ki. — Vö. *Eckhart* 15. p. — *Ld. még 1892. dec. 18./13., dec. 27./9., 1894. okt. 29./22.*
- 9 *Ld. még 1892. júl. 22./13., szept. 23./4.* — A kolerás megbetegedések és halálozások kimutatását ld. OL - K 26 - 1892 - 2196. — A járványt a bűm. 1892. dec. 14-én nyilvánította megszüntnek. (OL - K 255 - 1892 - 12. t. - 3631.) — 1893-ban a járvány — nagyobb áldozatokat követelve — megismétlődött.
- 10 Iratok: OL - K 255 - 1892 - 7. t. - 1417. — *Ld. még 1893. okt. 20./11.*
- 11 *A román külkereskedelmi ügyekre vonatkozó jk.-i pontok felsorolása: 1890. dec. 3. 9. jegyzet. — Az összes külkereskedelmi vonatkozású jk.-i pont felsorolása: 1890. márc. 25. 29. jegyzet.*
- 12 A vonal előmunkálati engedélyt eredetileg Szévald Móric főszolgabíró kapta 1891-ben. Az engedélyezési tárgyalást 1892. júl. 9-én tartották. Lukács felségelőterjesztése 1893. ápr. 19-én, a jóváhagyó lf. elhatározás ápr. 22-én kelt, az engedélyokmány kiadására ápr. 26-án került sor (a Magyar Általános Hitelbank részére állították ki, mivel időközben Kammerer átruházta jogait a bankra). (RT 1893. 677. p., iratok: OL - K 229 - 1895 - 17. t. - 997., 61 146/1892 sz. a. az aktában van a mt.-i előterjesztés fogalmazványa is.) — A vonal 1893-ban készült el. *Ruzitska* 66. p.
- 13 Gr. Wenckheim eredetileg lóvonatású iparvasútra kapott előmunkálati engedélyt; az engedélyokmány kiadását is részére kérte a társaság. Ez a kerm. 1893. febr. 12-i felségelőterjesztése és a febr. 23-i lf. elhatározás nyomán márc. 10-én történt meg. (RT 1893. 507. p., iratok: OL - K 229 - 1895 - 2. t. - 1827., 59 528 sz. a. itt található a mt.-i előterjesztés fogalmazványa is.) — A 0,6 m-es nyomtávú vonal 1893-ban készült el. *Ruzitska* 65. p.
- 14 A Késmárk-Szepesbélai HÉV-ről van szó, amely 1892-ben épült ki. — Vö. 1891. ápr. 6./4.
- 15 A vonalra 1891-ben adtak előmunkálati engedélyt. A közös hm. stratégiai okokból már évek óta sürgette a Poprád völgyében vezető vasút teljes kiépítését Orlóig. Az engedélyezési tárgyalást 1892. máj. 14-én tartották meg, a kerm. felségelőterjesztése 1893. márc. 20-án, a jóváhagyó lf. elhatározás ápr. 11-én kelt. A jk. állításával ellentétben nem szabták feltételül az elsőrendű kiépítést, csak azt, hogy a vasutat elsőrangú pályává építsék ki, ha az Orlóig tovább épül. Az engedélyokmány 1893. ápr. 19-én kelt. (RT 1893. 646. p.), iratok: OL - K 229 - 1897 - 2. t. - 1007., a mt.-i előterjesztés részletes fogalmazványát ld. OL - K 229 - 1892 - 17. t. - 2398. (61 340). — A vonal 1893-ban készült el. *Ruzitska* 66. p.
- 16 *Ld. még 1892. jún. 17./13., 1893. dec. 23./14.* — Baross Klobusic községben (Trencsén vm.) tettek el, itt állították fel az 1894-re elkészült síremlékét is. — A síremlékre vonatkozó iratokat, terveket ld. OL - K 227 - 1895 - 7. t. - 13 472.

133./34./

1892. november 2.

1.

A kormány lemondása

A miniszterelnök úr előterjesztette, hogy midőn a minisztertanács az egyházpolitikai kérdésekben¹ Ő Felsége legmagasb elnöklete alatt f. évi október hó 17-én tartott miniszteri értekezlet eredménye következtében a f. évi október hó 18-án tartott ülésében a kormány helyzete iránt tanácsra összegyűlt, s ez ülésben a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr állásáról való lemondását bejelentette, a minisztertanács elhatározását a pénzügyminiszter úr kívánatára azon okból halasztotta el, hogy a minisztertanácsnak esetleges elhatározása a valuta rendezésével kapcsolatos konverzionális műveleteket,² melyeknek közeli véglegesítésére akkoriban kilátás volt, meg ne zavarja; minthogy azonban e műveletek véglegesítése a pénzügyminiszter úr jelentése szerint ez idő szerint amúgy sem történhetné meg, a miniszterelnök úr most már elérkezettnek látja az időt, hogy a kormány a helyzet iránt annyival inkább határozzon, mert a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr lemondását tényleg benyújtotta, s a parlamentáris tanácskozásoknak a legközelebbi napokban történő megkezdése előtt a helyzetnek tisztázva kell lennie.

A miniszterelnök úr abból a felfogásból indulva ki, hogy a jelenlegi viszonyok között egy kormányválság egyúttal pártválságot is idézne elő, ami beláthatlan zavarok kútforrásává válhatnék, kísérletet tett oly tartalmú kormány-nyilatkozatnak legfelsőbb helyen való elfogadtatására, mellyel nézete szerint a kormány eddigi álláspontja megóva maradna, s melybe a párt is belenyugodhatnék.

E nyilatkozat³ felolvastatott, minthogy azonban a minisztertanácsnak több tagja — szemben az eddig már történt kormányi kijelentésekkel és a pártban uralkodó mérvadó nézetekkel, valamint szemben azzal, hogy a kormány utóbb a parlamentáris helyzet által mégis csak oda kényszerítették, hogy határozott nyilatkozatot tegyen — a bemutatott nyilatkozat-tervezetet kielégítőnek nem találta; a minisztertanács valamennyi tagja pedig abban megegyezett, hogy az egyházpolitikai kérdésekben bármely nyilatkozattal csak teljesen egy nézeten levő kabinet léphetne elő:

a minisztertanács abban állapodott meg, hogy az egész kormány adja be lemondását, s kérje Ő Felségétől felmentetését.⁴

3.

A Mezőtúri Kir. Járásbíróság és Jász–Nagykun–Szolnok vm. közigazgatási bizottsága között cselédbér követelése miatt keletkezett hatásköri összeütközés kérdésében — az igazságügy-miniszter előterjesztésére — határozat arról, hogy az eljárást a közigazgatási hatóság folytassa le.

9.

A Belügyminisztériumot vezető miniszterelnök előterjesztésére határozat arról, hogy Szalavszky Gyula BM-i államtitkár kitüntetésben részesüljön (Szt. István-rend kiskeresztje).

10.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter előterjesztésére határozat arról, hogy Berzeviczy Albert VKM-i államtitkár kitüntetésben részesüljön (Lipót-rend középkeresztje).

Jegyzetek

- 1 *Az egyházpolitikai kérdésre vonatkozó jk.-i pontok felsorolása: 1890. nov. 3. 7. jegyzet.*
- 2 *Vö. 1893. jan. 7./11.*
- 3 *Lényege: a kormány bejelentené a mt.-ban letárgyalt három tvj. legközelebbi időben történő benyújtását, és megígérné, hogy a polgári házasságról is tvj.-ot dolgoz ki és azt a Ház elé terjeszti. Salacz, A magyar kultúrharc... 203. p.*
- 4 *Ld. még 1892. nov. 4./1. — A jk.-i pontot ismerteti: Salacz i. m. 203–204. p.*

134./35./

1892. november 4.

1.^a

A kormány lemondását tartalmazó okirat aláírása¹

A miniszterelnök úr bemutatta a kormány lemondására vonatkozó okiratot, mely aláíratott.²

Jegyzetek

- a A 2–4. pontokat nem közöljük.
- 1 *Ld. még 1892. nov. 2./1.*
- 2 *A lemondást tartalmazó felségelőterjesztést ld. OL - K 26 - 1892 - 2455 (2455). Ebben a kormány azzal indokolta döntését, hogy tagjai nem jutottak egységes álláspontra a házassági jog reformja tárgyában szükséges nyilatkozat szövegében; az uralk. által is elfogadhatónak tartott nyilatkozatot a kabinet „több tagja”, hasonlóan a kormánypárt több tagjához, nem tartotta megfelelőnek, így olyan helyzet állt elő, amelyben a minisztérium nem vezethető a korábbi elvek szerint, s nem élvezheti az uralk. bizalmát sem. — Ferenc József nov. 6-án elfogadta a kormány lemondását, de további elhatározásáig megbízta az ügyek vitelével. Szapáry mindezt nov. 9-én jelentette be a Házban és a szabadelvű pártkörben. (Uo.) Nov. 17-én az uralk. Szapáryt — saját kérelmére felmentette miniszterelnöki állásából, hű szolgálataiért hálás elismeréséről és változatlan kegyelméről biztosítva őt, és ugyanezen a napon utódjává Wekerle Sándort nevezte ki. (Uo. /2530, 2537/.) — A Szapáry-kormány 1892. nov. 19-én fejezte be működését.*